MARIANA
DE REBUS
HISPANIÆ.
TOMUS SECUNDUS.

JOANNIS MARIANÆ

SOC. JESU

HISTORIÆ DE REBUS HISPANIÆ

LIBRI TRIGINTA.

ACCEDUNT

FR. JOSEPHI EMMANUELIS MINIANÆ

Valentini, Ord. Sanctiſſ. Trinit. Redemptionis Captivorum,

CONTINUATIONIS NOVÆ

LIBRI DECEM.

CUM ICONIBUS REGUM.

TOMUS SECUNDUS.

HAGÆ-COMITUM,

Apud PETRUM DE HONDT.

MDCCXXXIII.

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSPRIMUS.

CAPUT I.

Bellum Aragonium.

QUIEVERAT Hiſpania ſuperioribus annis bello feſſa, Regibus inter ſe multiplici cognatione atque affinitate devinctis. Cum Mauris Granatenſibus induciæ fuerant, aut modice laceſſita pax; ſtudium non deerat ardens impiæ gentis opprimendæ inteſtinis factionibus, & diſſidiis tumultuantis, pronæque in exitium. Novum hac tempeſtate bellum exortum eſt inter Reges Aragoniæ, Vaſconum, atque Caſtellæ majori conatu quam ſucceſſu. Hujus belli cauſas, & originem eventumque ſcribere pergimus, alternantiſque fortunæ ludos atque Alvari è faſtigio caſum quo ſecundo præcipitare cœpit, malorum omnium, & diſſidiorum concitator præcipuus. Partam is malis bonis artibus potentiam quacumque ratione tueri conſtituens, quamprimum in curiam rediit, proceres quos novis officiis placare debuit, ii ut ab aula pellerentur & proſe quiſque domos abire cogerentur, auctor Regi extitit: peſſimum conſilium; exitialeque ipſi imprimis conſultori futurum. Velaſcus, Stunica, Pimentelius, Magiſtri Calatravæ & Alcantaræ cognita Regis voluntate diſceſſerant. Supererant Aragonii fratres majori auctoritate & potentia, quam ut facile everti poſſent. In hos etiam pari temeritate eſt factus impetus. In Vaſconem primum, quem in regnum amandandum vulgus, ſed & majori auctoritate homines clam & in circulis diſputabant. Sua eum negligere, curare aliena pari utrunque vitio vituperationeque. Hæ voces non ingratæ Alvaro, non ingratæ Caſtellæ Regi erant, pro ingenio Principum æqualem honore in ditione non ferenti. Miſſi qui Caſtellæ Regis verbis profectionem denunciarent: Blanca etiam uxor tempeſtate proviſa, de viroque ſolicita, legatum miſerat Petrum Peraltam, qui profectionem urgeret. Sic omnes regni ordines flagitare; id privatim, id publice fore ſalutare. Ægre Vaſco Alvari machinationes tulit; parendum tamen neceſſitati judicans, Caſtellæ Regem Valliſoleti convenit, ubi conventus regni erant. Fœdus inter Reges Caſtellæ, Aragoniæ, & Vaſconum inſtauratur. Scribuntur conditiones: jurejurandoque à duobus Regibus confirmantur. Idem ut Aragonius faceret, earum conditionum exemplum ad eum mittitur, legato in eam rem Diegho Franco jureconſulto. Rebus ad hunc modum conſtitutis, Vaſco quidem in regnum abiit: Aragonius autem tempus extrahendo Franci conatus diu ludificatus, tandem Barcinone reſpondet, eas ſibi conditiones non placere: videri

deri quædam immutanda; ſimul idoneum hominem nactus occulta ad Alvarum mandata dat: Petrum Manricum omnium diſſidiorum eſſe facem: in omnes ſe facies vertere, varios ſubinde colores aſſumere mobilitate ingenii rerum novarum cupiditate; ſi ſe, ſi res, ſi Regem ſalvos vellet, quam primum ſubmovendum videri: neque permittendum, uti ad aliquam reipublicæ partem accederet. In alia parte Alfonſo Arguello Cæſarauguſtano Præſuli vincula ſunt injecta; de exitu non una opinio fuit, aliis in flumen præcipitatum, aliis gulam fractam dicentibus; idem de aliis civibus Cæſarauguſtanis factum; initæ cum Alvaro ſocietatis crimen objectum: re nimium pacis ſtudium exitio fuit, cum Caſtella ante pactæ: libertaſque loquendi. Regem cogendum, conventa pacis ſervare: ne regiæ temeritatis reſpublica pœnas daret. Barcinonis Epiſcopus Franciſcus Clemens in Arguelli locum renunciatur; ſimul cum Rege Vaſconum injurias bello vindicandi Alvarique evertendi conſilia communicantur. Henricum fratrem Aragonius ad ſe evocat, principio menſis Aprilis ſalutis anno
1429 MCCCCXXIX. duorum fratrum colloquium Turuli habitum; de inferendo Caſtellæ bello, ſociandiſque viribus agitatum eventus docuit. Vaſco colloquio non interfuit, regni variis curis implicitus, ipſaque regni inauguratione; quod eatenus factum non erat; Pompelone Maji menſis Idib. Rex & Regina regiis inſignibus deſumptis, atque Gotthorum inſtituto, duobus clypeis militaribus procerum humeris ſuſtentati, Reges proclamati ſunt. In utraque provincia delectus militares occulte habiti; ſpecies erat rebus Gallicis opem ferendi: re Caſtellæ arma inferre parabant. Id non latuit Caſtellæ Regem; miſſis utrinque legationibus nihil profectum eſt. Reges Hariſam accedunt, (quod oppidum veteribus Arci fuit in Arevacis) ea parte in Caſtellæ fines incurrere deſtinantes; à Sandovalio Caſtri Comite, Pennafielis municipium præſidio militari munitur; eodem Petrus Aragonius Medina Campeſtri advocatus venit. Contra hos conatus Caſtellæ Rex ingentes delectus habere tota provincia; proceres nominatim evocare, imprimis Henricum Aragonium, & Fridericum Caſtrium Arionæ Ducem (Friderici is nepos erat D. Jocobi militum Magiſtri;) Novo ſacramento cuncti ordines in verba Regis adacti, fortem & fidelem operam eo bello navaturos: indicaturoſque ſi qui contra molirentur. Additæ execrationes ſi fidem fallerent, expiando ſcelere Hieroſolymam nudis pedibus ituros; jurisjurandi gratiam concedi, petituros nunquam. Palentiæ menſe Majo extremo, conceptis de ſcripto verbis in Regis verba jurarunt, primus Alvarus Luna, Contrerius Toletanus Præſul, Lupus Mendoza Compoſtellanus Archiepiſcopus, Fridericus maris Præfectus, Ludovicus Cerda Medinæ Celinæ Comes, Calatravæ & Alcantaræ Magiſtri, Guterrius Toletus Palentinus Epiſcopus, Stunica, Manricus, Pimentelius, Sarmentus, Joannes Tovarius Valeranicæ regulus, proceres alii magno numero Regem ſecuti; quo fidem obſequiumque probarent prompta celeritate certantes; ex eo numero quatuor continuo finibus tutandis Duces præfecti: Alvarus ipſe, maris Præfectus, Petrus Manricus, atque hujus gener Petrus Velaſcus; duo equitum millia ſequebantur, nomen magis exercitus, quam robur Aragoniis viribus par. Stunica modico intervallo ſequi juſſus cum nova equitum manu. Rex cum multo maxima copiarum parte Pennafielem oppidum expugnandum ſuſcepit; admota mœnibus caſtra: voce præconis oppidani ad officium invitati: ſi reſiſterent, morarenturque, reos majeſtatis futuros; facta deditione, Petrus Aragonius, Comeſque Caſtri in arcem ſe receperunt; oppidanis quod non continuo portas aperuiſſent data venia; arci vim admoveri non eſt viſum, ne in longum obſidio duceretur. Reges Aragoniæ & Vaſconum in Caſtellæ fines irrumpentes ad Cogolludium, quod oppidum in Carpetaniæ, & Arevacum finibus ſitum eſt, loco plano, & patenti poſuerunt caſtra; Caſtellæ Duces in colle ſex ferme inde paſſuum millibus: Aragonii, & Vaſcones ad duo millia & quingenti equites erant, pedites mille, egregie armati, & multis bellis exerciti; in Caſtellæ caſtris, mille ſeptingenti equites numerabantur, pedites quadringenti. Reges pugnandi cupiditate, proxima luce ipſis

Julii

Julii Kalendis die Veneris inſtructas acies promovent pauca pro tempore milites cohortati, per agmina atque manipulos. Paucorum ſcelere convulſam rempublicam, everſas leges, ſanctitates violatas: Se quos maxime rebus perditis patrocinari conveniebat, patria pulſos, bonis ſpoliatos, liberis, conjugibus, amiciſque. Mutui commercii jus ſublatum. Ne factam quidem poteſtatem Caſtellæ Regem conveniendi, eum monendi, ſeque excuſandi; neceſſario ad arma ventum. In ejus pugnæ eventu publicam pacem, ſalutem utriuſque gentis, dignitatemque verſari; proinde parati intentique eſſent, ſigno dato, hoſtes invaderent. Si plures eſſent, adverſus tamen inerme hominum genus, atque imbelle pugnare, quid vetaret? eo armorum uſu eſſe, ea ſcientia pugnandi. Nunc numero & virtute præſtatis; nulla illis caſtra ſunt, nulla munimenta. Præclari numina facinoris caſum dant, nobis propitia, hoſtibus eripuerunt mentem. Audete ergo, atque hoc die omnes victorias, labores, gloriamque confirmate. Ventum in conſpectum erat: cum Alvarus cognito periculo carros copiis circunduci mandat, niſi de ſuo loco non pugnare conſtituens. Ab Henrico Manricoque in colloquium ventum; probra invicem jactata, nihil aliud. Expedita utrinque arma; levia certamina committi cœpta; cum Cardinalis Fuxenſis inter utraſque acies oberrans, nunc hos, nunc illos monendo pervicit tandem, ut quoniam multum diei proceſſerat, in proximam lucem certamen rejicerent Una nox interpoſita ſaluti fuit. Aragoniæ Regina virilis animi fœmina in caſtra delata, erecto in ipſa planicie tentorio medio inter utraſque acies, pacem honeſtis conditionibus compoſuit; quas poſtquam Caſtellæ Duces jurejurando confirmarunt, ab armis eſt diſceſſum. Caſtellæ copiæ iis locis ſubſtiterunt. Aragoniæ, & Vaſconum Reges ſeſe retro ſine maleficio retulerunt. Henricus Aragonius, qui diebus ſuperioribus Toletum fraude tentarat, ac tantum non ceperat, cum is conatus fruſtra fuiſſet, ſeſe ſub ipſum pugnæ tempus fratribus junxerat. Seguntia Urceſiam abiit, pactæ pacis ſpe tutus: aut ſi id non contingeret, factionis viribus novos concitaturus motus. Feſtinabat cum copiarum robore Caſtellæ Rex, equites decem amplius millia, pedites ad quinquaginta millia ſub ſignis habens. Aragoniæ Regina; Fuxenſis Cardinalis accedunt: pactæ concordiæ monent, hortanturque uti diſcedat ab armis. Ille ſpe ferox, & vindictæ ſtudio ardens negat injuſſu ſuo pactas conditiones fore ratas. Regum inſolentiam malo vindicandam. Ad Belamaſanum in Durii ripa caſtra erant: cum Fridericus Arionæ Dux Traſtamaræ Comes eo delatus in vincula duci juſſus eſt: atque in Pennafielis arce, quæ in poteſtatem venerat cuſtodiri: ubi proximo anno deceſſit, meliori exitu dignus, ſive ætatis commiſeratione, ſive regia propinquitate, ſive quod nulla expectata fide ad Regem venit: conſcientia credo fretus, adverſus majeſtatis quod obtendebatur crimen, cum Aragoniis fratribus conſpiraſſe; & eſt diſcordia civilis multarum ſuſpicionum mater, innocentiæ ſæpe adverſa: boni quam mali ſuſpectiores ſunt, præſertim ſi otium amant. Sepulcrum ejus in monaſterio, cui Benevivere nomen eſt, prope Carrionem in Vaccæis cum inſcriptione cernitur, à Petro Ruizio Sarmento ſororis filio, primoque Salinarum Comite poſitum. In Aragonios ſubinde fines penetratum eſt; ingens trepidatio, pavorque eo tractu: ſimul fuga agreſtium, pecorumque in munita loca facta; deſertis pagis injecti ignes: vaſtati agri. Hariſam promota caſtra, iis locis munitum oppidum operibus, arceque arduo in colle poſita; fugientibus in eam arcem incolis oppidum direptum incenſumque magna ex parte. Quo tempore quaſi in omnes partes ſigno dato in Vaſconum etiam fines non uno loco irruptiones factæ; à Petro Velaſco Vincentii fanum vi expugnatum, incenſumque eſt: quoniam retinere non ſperabant arce in fide veteri perſtanti. Ab Epiſcopo Calagurritano, & Diego Stunica fratris filio Guardia oppidum, & arx conjuncta præſidiis occupantur. Beneventanus cum copiarum parte Henrici Aragonii oppida, uti juſſus erat, carpere non deſiſtebat. Henricus Ocania deſerta Seguram abijt, quæ arx ad Portugaliæ fines Anamque pertinet: uxoreque in ea arce relicta, ipſe caſtra Julia feſtinavit,

ſi cæteris amiſſis oppidis ea parte injurias vindicare poſſet; præſto Petrus Aragonius fuit Medina Campeſtri metu tempeſtatis in ea loca delatus, magno juvenis animo, præcipua rei militaris ſcientia, bello Neapolitano comparata.

CAPUT II.

Belli Finis.

SATIS profectum videbatur ſive ad nominis exiſtimationem tuendam, ſive ad injurias vindicandas, Aragoniorum, & Vaſconum audacia caſtigata, vexatis finibus. Hariſæ arci aſſidere longum erat, exiguum moræ pretium; ergo à Caſtellæ Rege copiæ Medinam Celinam reductæ ſunt, victoria lætiores, quam præda; regni fines validis ea parte præſidiis firmati; reliquæ copiæ in hiberna ſunt dimiſſæ. Rex Medinam Campeſtrem ad regni conventus feſtinavit, autumno præcipiti; ejus diſceſſu, hoſtibus animus crevit. Vaſco ad regnum tutandum abierat: Aragonius copiis contractis in Caſtellæ agros incurrit: qua parte Soria in Celtiberis ſita eſt. Deſa oppidum improviſo captum: arces Ciria, & Borovia in poteſtatem redactæ ſunt, atque Boſmedianum Præfecto præſidii venali; magna pecoris & frumenti præda fuit; multi mortales in captivitatem acti; copiæ unde venerant Calatajubam incolumes rediere. Ad fines Portugaliæ, qua parte Anas decurrit, ab Aragoniis fratribus majori licentia direpta pecora, quibus ea regio abundat propter lætiſſima paſcua, atque in Portugaliam miſſa; eorum conatibus comprimendis par Beneventanus non erat; eo Alvarus contendit evocato etiam Petro Pontio Marchienæ regulo in Bætica præpotenti copioſoque actum de præda per feciales: nihil præter verba datum à Luſitano Rege, ex arcano Caſtellæ calamitate lætante, motibuſque regno, quod occuparat, firmando opportunis. Addita nova ab Aragoniis fratribus injuria eſt; cum pares ſe Alvaro fore non ſperarent, Caſtra Julia, combuſtis ſuburbiis muniunt, ipſi finitimum Luſitanis Alburquerquium improviſo adventu occupant; grave id detrimentum viſum eſt, providentibus, ne ſe Luſitani ejus oppidi poſſeſſione munirent, nondum cum ea gente ſtabili pace facta Rex eo accurrendum judicavit Alvari accitu: quo major eſſet auctoritas, & confecti belli laus, penes ipſum eſſet; longe aliter accidit. Caſtris Juliis, & arce Muntangio quamvis ex deditione captis, Alburquerquium non potuerunt redigere in poteſtatem. Sic relictis ea parte Alcantaræ magiſtro, & Joanne Petri Pontii filio, Rex & Alvarus Medinam Campeſtrem redierunt. Nova ad Aravianæ planiciem, quæ ad Cauni montis radices protenſa eſt, altera jam Caſtellæ calamitate locus infauſtus, clades accepta ipſo Divi Martini feſto die à Mendozio cognomento Calvo cum quadringentis Vaſconibus equitibus, Enecus Mendoza Fitæ regulus cum minori numero obviam progredi auſus victus acie, cæteris fugatis omnibus, ipſe cum paucis occupato tumulo evaſit; pauci interiere, pleroſque velocitas fugæ, regio ignota hoſtibus, noctis tenebræ tutatæ ſunt. Caſtellæ conventus Medinæ Campeſtri erant, principio anni mil- 1430.
leſimi quadringenteſimi trigeſimi. Catalaunorum Dertuſæ utroque Rege præſente; ſumma difficultas erat pecuniæ in ſubſidia belli redigendæ, quod diuturnum fore putabant. Aragonii reditus exigui: Caſtellæ opes aulæ ſumptibus exhauſtæ. Et eſt frugalitas Principis, inſtar vectigalis maximi, bello paceque ſufficientis; utrobique de fide procerum diſceptatum. Aragonius Fridericum Lunæ Comitem ſanare cupiebat, ad hoſtes reſpicientem (erepti regni dolor urebat inconſtantem juvenis animum leviſſimi homines in ſpem vindictæ, & majorum opum cum Caſtellæ auxilio erexerant) fruſtra ea cura ſuſcepta. ditio, quam ampliſſimam obtinebat, publicatur. idem à Caſtellæ Rege, de Aragoniis fratribus factitatur; niſi quod eorum oppida; ſolita profuſione, an quo reſtitutionis ſpes nulla eſſet, aliis proceribus attributa ſunt. Magiſtri D. Jacobi ditio Alvaro quaſi ſequeſtro commendata. Harum municipium Velaſco, Ledeſmia Stunicæ, utrique Comitis nomine Petro

tro Manrico Paredes, Pimentelio Beneventano Majorga, Petro Pontio Medinilla, Eneco Mendozio oppida Catharinæ Principi ad Caracam data, Guterrio Toleto Palentino Epiſcopo Alba in Salmanticenſi agro ſita; aliis alia oppida data; unde novi extitere in Caſtella principatus, mutatis nonnulli familiis & poſſidentium cognominibus ad noſtram ætatem perſtantes. Friderico Lunæ Comiti ex Aragonia profugo, atque per idem tempus Medinam Campeſtrem delato principales honores habiti ſunt. Cuellar & Villalonium donata prius, deinde Ariona, unde familiæ ſumptus ſeque toleraret. Eleonora Aragoniæ Regina Tordeſilam evocatur: atque in divæ Claræ Virginum collegio includitur: arces etiam tres, quæ ipſius præſidio tenebantur, juſſa tradidit: ne filiis re, aut conſilio opitularetur, proviſum ſcilicet. Burgis tamen id mutatum ſubeunte poſt factum humanitatis memoria: & quoniam iniquum erat filiorum peccata parentis pœna lui; reddita ergo libertati, arceſque reſtitutæ ea lege, ne filiorum cauſam eo bello juvaret. Multum in eam rem legatio à Luſitano miſſa contulit; quod de induciis inter Reges Caſtellæ & Aragoniæ petebatur, dum dati utrinque arbitri de pacis conditionibus diſceptarent, ſtatuerentque, re nondum matura denegatum. Peninſulæ die Dominico Palmarum quinto Idus Aprilis, & proximo die Jovis è tumulo Benedicti Pontificis tantum odoris afflatum ſuaviſſimi, ut totam arcem perfunderet; ſic nonnulli ſcriptores tradunt, gratia potius, quam ex fide, ſic arbitror; movit tamen ea opinio Joannem Lunam ut patrui corpus Illuecam transferendum curaret, ſuæ ditionis oppidum: ea tamen lege, ut profano ſepulchro compoſitum funeris honore careret; id contumaciæ ſupplicium fuit. Erat Caſtellæ Rex bello parando intentus; magniſque delectibus numeroſas copias contraxerat, majori impetu parans in Aragonios fines incurrere; ſimul Friderico maris Præfecto mandavit claſſe inſtructa Aragoniæ ditionis littora, & maria infeſta hoſtibus ut faceret mota caſtra: Uxamamque perventum. Aragonius Turiaſone bellum comparabat: Vaſco Tudelæ, majori conatu quam ſucceſſu: quod utraque gens eam militiam quaſi impiam inſauſtamque averſabatur, collato conſilio, miſſi in Caſtellam legati Uxamam appulere ad octavum decimum Kal. Julii; datus continuo Senatus: Ilerdæque Epiſcopus Dominicus legationis princeps, facta dicendi poteſtate, quanta beneficia Caſtellæ Regum in Aragonios extitiſſent, accurata oratione explicuit; eorum beneficiorum memoriam fore perpetuam. Procerum quorundam fraudibus, qui regiis auribus & facilitate abuterentur, & propinquis ſubmotis regnum ipſi conſtituere cogitabant, præſenti gratia tumidi, & malis artibus ambitioſi, ut ne Regis quidem conveniendi facerent poteſtatem, compulſos arma ſumere; poſituros libenter modo æquis conditionibus; quanta hominum cædes, quanta univerſæ gentis calamitas conſecutura eſſet, ſi omnibus copiis decertarent, neminem ignorare; gladios ſemel cognato ſanguine delibutos haud facile elui. Peremptorum manes per domos & familias vagari, furoremque animis injicere. Epiſcopi oratione perſtricti proceres Caſtellæ Alvarus & Beneventanus pro ſe & cæteris reſpondent; ventum ad jurgia: & rixæ initium quæri videbatur. Raymundus Perellus è legatorum numero ſe offert ſingulari certamini, vecordia ferox, ſi quis experiri armis, & contra diſputare audeat; ſed præſente Rege non ultra verba proceſſum. Solutus conventus; legati tamen Aragonii Caſtellæ proceres ſigillatim ambiendo, ſolicitando perpulerunt, uti ad fœdus animos inclinarent. Caſtellæ caſtra ad Garai pontem erant, ubi vetus Numantia fuiſſe ex regionum intervallo magis quam ullo antiquitatis veſtigio creditur; inde ad Magianum progreſſum; eo loco magna legatorum contentione impetratum, ut induciæ inter Reges eſſent. Alvarus & Lupus Mendoza Compoſtellanus Epiſcopus deſignati qui cum Regum legatis de conditionibus diſceptarent. Induciæ tandem quinquennes his legibus pactæ ſunt. Ut poſitis ab utraque parte armis commercii mutui inter eas gentes jus eſſet. Aragonii fratres Alburquerquio intra dies ſexaginta diſcederent: neque in Caſtellæ fines ingrederentur toto induciarum tempore; quæ in eorum ditione ſupererant,

rant, Caſtellæ Rex ne attingeret. Ab Aragonii, & Vaſconis injuria Lunæ Comes, & Gotifredus Marchio Corteſius Caroli Regis Vaſconis filius, qui in Caſtellam profugerant, tuti eſſent. Controverſiis finiendis quatuordecim pari ab utraque parte numero arbitri deſignarentur; iis Agreda in Caſtellæ, & Turiaſo in Aragoniæ finibus deſignatæ ubi manerent. Eæ conditiones cum Regibus probatæ eſſent, induciæ voce præconis in Caſtellæ caſtris ipſo D. Jacobi feſto die promulgatæ: idem per urbes & oppida factum; magna omnium gratulatio fructu præſenti lætantium, & diuturnæ pacis ſpe; legati in omnes partes dimiſſi, eam lætitiam nunciatum: ac nominatim ad Luſitanum: qui miſſa legatione, & multa flagitatione Regum controverſias componere conatus ſæpe erat, lætus ea tempeſtate Iſabella filia recens pacta Philippo Burgundo Duci ex ſecundis nuptiis cælibi. Ex hoc conjugio Carolus cognomento Audax Burgundiæ quondam Dux natus eſt, non magis amplitudine rerum geſtarum quam triſti vitæ exitu nobiliſſimus in paucis Aragonius miſſa in Luſitaniam claſſe, fratres Alburquerquio evocat ſe in Italiam comitaturos: de qua dies noctéſque cogitabat. Caſtellæ copias Uxama dimiſſas, ad prima veris ſigna redire mandatur; bellum in Mauros inchoare erat deſtinatum. Rex ipſe Madrigale in Vaccæis, ubi Regina erat, reliquum æſtatis extraxit.

CAPUT III.

Bellum Granatenſe.

Aragonii belli finis gemini belli initium fuit Maurici, & Neapolitani: ut nunquam Reges quieſcunt, præſertim imperio late fuſo: aliæ ex aliis aptæ, & connexæ indies controverſiæ naſcuntur. Ambitio dominandi, ſævum atque impotens malum nullis finibus reſiſtit: plura cupit pluribuſque eget, qui plura habet. O miſeram & fœdam conditionem naturæ mortalis; tametſi Joannem Caſtellæ Regem ſtudium excuſare potuit, Chriſtiani nominis proferendi, gentis Mauricæ in Hiſpania quidem extirpandæ. Mahomad cognomento Lævus reſtitutus in regnum, uti ante monſtratum eſt, tributum repræſentare recuſabat, quod ipſe & majores pendere conſueverant; ea cauſa inducias petenti in ipſo Aragonii belli procinctu, neque negatæ præciſe erant, neque aperte conceſſæ: Alfonſum modo Lorcam legari Granatam placuit, qui barbarum diſtineret, tempus extraheret. Nova nunc legatione Maurica Caſtellæ Rex de induciis interpellatus negat ullam fœderis conditionem ſibi cum Mauro fore, niſi quod pepigerant vectigali repræſentato. Simul Alfonſus Lorca ad Tunetanum Regem legatus cum amplis muneribus, expoſitis mandatis, accuſataque Granatenſis perfidia & contumacia, eum neque periculo moveri, neque reſpondere in amore, unde provocatus fuerat, facile impetravit, ne in bellum auxilia mitterentur ex Africa. Et habent barbari fidem venalem: magiſque utilitati ſerviunt, quam religioni honeſtaique; an barbari tantum, & non etiam plerique Principes qui veræ religionis nomine gaudent? Salmanticæ in regni conventibus pecunia in id bellum imperata; propenſa omnium ordinum voluntate, quoniam contra Chriſtiani nominis hoſtes futurum erat, majora etiam quam poſcebantur data; fine anni in Maurorum ditionem variæ irruptiones factæ ſunt; à Gonſalvo Giennenſi Epiſcopo, & Diego Ribera Bæticæ Antelato, collecta manu in qua equites octingenti erant, pedites ad tria millia, in Granatæ planiciem penetratum; geminæ inſidiæ diſpoſitæ locis idoneis. Præcurſores octoginta ad urbem miſſi, Mauris ad pugnam eliciendis inducendisque in fraudem caſſeſque; egrediuntur illi, ſed caute veriti quod res erat, ſubeſſe fraudem. Qui in primis inſidiis erant, ut erat conſtitutum, vix tentato certamine, & ipſi fugiunt. Mauri tunc quaſi periculo omni ſublato effuſe noſtros ſequi, ſolutis ordinibus, nullo certo imperio. Ventum ad locum, ubi copiarum robur erat. Re inſperata perculſi Mauri (unde illis terror noſtris animus crevit) cæduntur omni ex parte; ducenti occiſi, centum capti. Cæteris vicini colles perfugio fuerunt: quibus

Mau-

Maurici equi aſſueti erant, noſtris locorum inſolentia & aſperitate retentis. In Arundæ agros Fernandus Toletus Vallis Cornegiæ regulus Aſtigi tunc præſidio præfectus, cum alia militum manu incurrit. Non eadem fortuna fuit; concurrentibus incolis exæquata utrinque clade, atque periculo diſceſſum. Perea Caſorlæ Antelatus alia invectus parte improviſo adventu hoſtium, amiſſis ferme omnibus ſuis vix ipſe ignobili equo exitium vitavit; à Ferrerio Mareſcalo Semena municipium vi expugnatum, ereptumque Mauris. Sic ſecundæ res atque adverſæ variabant. Et erat iniquum anni tempus: continuiſque imbribus impeditæ luto viæ, inflati amnes. Omnino in Vaſconibus Aragone fluvio ripis ſuperfuſo Sangueſſæ oppidi pars magna everſa eſt, inſigni rerum ſtrage, damnoque oppidanorum. Sandovalius Caſtri Comes, Sotomajor Alcantaræ magiſter à Caſtellæ Rege evocati, venire recuſarunt inimicorum vim veriti, ſive ex conſcientia digna metuentes; conſtabat etiam cum Aragoniis fratribus ſentire: neque factis induciis mutatos animos. In ipſo belli apparatu Alvarus priori uxore Elvira Portocarreria defuncta, Joannam Beneventani filiam duxit; ad Palentiam nuptiæ celebratæ modica lætitia, ob novæ nuptæ aviam Joannam Mendozam, quæ Henrici maris Præfecti uxor fuerat, per eos dies defunctam; Rege tamen & Regina auſpicibus nuptiarum. Nihil tum nimium videbatur, creſcente Alvari tum gratia, tum auctoritate. Hæc
1431 principio anni milleſimi quadringenteſimi trigeſimi primi gerebantur, quo tempore Martinus Pontifex Aragonio æquanimior factus Gallorum odio, an alta ſimulatione, evocato tamen in Italiam Alfonſo Rege, Romæ importuno tempore extinctus eſt ad decimum Kalend. Martii. Idonei auctores ſequentem annum deſignant: mirari poſſis in tam recenti memoria tempora annalium diſſentire. In Martini certe locum Gabriel Condelmerius Cardinalis, natione Venetus cooptatus eſt, Eugenii quarti nomine, quinto Nonas Martias. Ope potiſſimum Jordani Urſini Cardinalis ad eum gradum evectus, Urſinis favere cœpit, quæ Romæ potentiſſima factio eſt, columnas proceres inſectari. Joanna etiam Neapolitana mutabili ingenio fœmina Antonio Columnæ Salernum abſtulit; prioris Pontificis donum ereptum in novi Pontificis gratiam, an ob aliquam offenſam, unde novi motus, ſpes aliæ. Caſtellæ Rex Petro Manrico rebus gerendis, jurique dicundo præfecto dum bellum Mauricum eſſet, Medina campeſtri Toletum abiit; in ejus urbis templo numine propitiando noctem pervigilem armatus egit; ſic in more erat, iis qui balteo militari donandi erant; luce, Sacerdotum precatione vexilla luſtrata; inde feriis actis, inſtauratis ſacrificiis, votis nuncupatis ad bellum itum. Civitas Regia in medio itinere eſt; in ea urbe ſecunda hora poſt meridiem, ad octavum Kal. Maji, die vigeſima quarta Aprilis terræmotu concuſſa ædificia, arcis nonnullæ pinnæ diſcuſſæ. Rex in apertum prodire metu compulſus eſt. Magna trepidatio, Regis præſentia, & periculo major. Leve detrimentum, nulli homines periere; major ea clades ipſo anno in Aragonia, Catalaunis, & Ruſcinonenſi agro fuit: quædam oppida everſa, dirutaque templa, vi terræmotus invenio. Granatæ etiam, & in Caſtellæ caſtris ſub ipſum pugnæ conflictum terra movit. Ancipiti præſagio, utriuſque nationis animi menteſque concuſſæ. Variæ excitatæ religiones, multiplices ſignificationes captatæ, quibus rebus vulgus hominum movetur maxime, quaſi prænunciis futurarum, mobile ſuperſtitioſumque. Barcinone per idem tempus Violantes diem obiit grandæva Regina, Joanni olim Aragonio Regi primo, connubio juncta, Ludovici Andegavenſis, cum quo de regno Neapolitano lis erat, avia. Cordubam menſe Majo Caſtellæ Rex appulit cum valida manu præmiſſus Alvarus, Illoræ agrum, Granatæ planiciem ſoli cælique facie in paucis lætiſſimam, amœnitate æque ac proventu inſignem depopulatus eſt; deliciæ civium, horti, villæ ipſis cernentibus flamma vaſtatæ, ipſum etiam Regis Maurici nobiliſſimum prætorium incenſum; neque his tamen injuriis, ac ne Alvari quidem literis & convitio ad certamen provocati prodierunt; cauſæ in incerto fuere: ſuſpenſa arbitror civitate ad expectationem majoris mali. Cordubæ interea, de ratione belli deliberatur; variæ dictæ ſententiæ; pars

agris decernebat vaſtitatem: neque ullo certo loco conſiſtendum videri; pars validam aliquam urbem obſidendam diſputabat: ut tantorum laborum certus aliquis Regi fructus exiſteret, providendum; in qua plus dignitatis erat, ea vicit ſententia; Granatam regni caput petendam, & collatis ſignis pugnandum; ad id Gilayrus Maurus forte an conſilio Cordubam delatus, qui à puero captus inter barbaros Chriſtiana ſacra ejurarat, quamvis noſter tamen erat animo, vehementer incitabat: pollicebaturque, cum primum in urbis conſpectum ſe dediſſent, Juzephum Benalmaum Mahomadis Rufi Regis, ejus qui Hiſpali occiſus fuerat, nepotem in noſtra caſtra venturum. Eo conſilio Regina eatenus proſecuta, Carmonem amandata, regia caſtra ad Alvendinum oppidum menſe Junio dimidiato promota; dum omnes copiæ conveniunt, extracti dies aliquot; octoginta hominum millia convenerunt nihilominus; plurimi genere & factis nobiliſſimi; caſtrorum metatores Diegus Ribera Antelatus, & Joannes Guſmanius deſignati; contra veteris militiæ leges id munus Mareſcalis detractum. Secundis inde caſtris ad fines Maurorum perventum; juxta ac ſi hoſtes adeſſent, reliquo itinere inſtructæ acies. Alvarus primum agmen ductare juſſus: in quo duo millia & quingenti equites gravis armaturæ erant. Cum robore peditatus ſequebatur Rex multis adjunctis proceribus poſt principia aulici, & viri togati magno numero. Jo. Cereſola Uxamenſis, Guterrius Toletus Palentinus Epiſcopi. Utrinque latus Henricus Nieblæ Comes, Velaſcus, Stunica, Beneventanus, Giennenſis Epiſcopus muniebant. Præcedebant aliquanto ſpacio metatores duo, cum mille equitibus levis armaturæ; ab his initium pugnæ factum. Tertio Kal. Jul. egreſſi Granata Mauri maggno clamore. Cavus locus & præruptus qui inter utroſque erat, à noſtris ſuperatus eſt; ventum ad manus; vincebant numero barbari: atque pro vulneratis atque defeſſis recentes ex urbe, quæ prope erat, Mauri ſubmittebantur; idem à noſtris fit: Velaſcus ſubmiſſus: cujus impetum barbari non tulerunt: ſenſim ſe in urbem receperunt pugnantes tamen; averſum hoſtem eo die nemo vidit; ad Elviræ montis (Illiberrinum dixere veteres) radices regia caſtra vallo, atque foſſa munita. Mauri quinque millia equites erant, pedites ad ducenta millia pars in urbe, pars tendentes in vicinis caſtris: cum tantam multitudinem urbana ædificia non caperent. Die Dominico Maurorum acies ad pugnam productæ. In Calatravæ magiſtrum, cui agri complanandi cura erat aggeribus riviſque inæqualis, impreſſio facta eſt; periculo cognito, Henricus Nieblæ Comes, atque Stunica qui è noſtris propiores erant, munimenta transgreſſi, ad opem ferendam iere; cùm ardore meridiani ſolis incaleſcebat pugna: neque ſe noſtri ſine periculo explicare poterant. Rex indignatus quod eo die pugnare non conſtituerat, ſuorumque temeritatem incuſans Alvarum mittit juſſum inhibere pugnam: præliumque dirimere. Eo res perducta erat, ut circunfuſis undique Mauris receptus fugæ ſimilis eſſet futurus; quod ubi Rex cognovit, inſtructa pro tempore acie, pauca locutus: cum iis certamen fore quos antea vectigales habuerint; neque duces, neque animos mutatos. Regem barbarum abeſſe civium voluntate diffiſum: quorum pars maxima Benalmaum ſequitur, qui ad noſtrum ſe præſidium recepit. Parati intentique in hoſtes inermes atque imbelles irruite. Neque multitudo terreat: ipſi ſe in pugna impedient; quo ore quiſquam veſtrum niſi victor domum repetet? quos Aragonii, quos Vaſcones, Gallique timuerunt, hos incondita & collectitia barbarorum multitudo terrebit? abſit tantum nefas: ſuperi omen avertite. Hic dies, aut omnes labores & victorias confirmabit: aut quod horret animus dicere, nomini noſtro, gentique ſempiternam ignominiam inuret. His dictis datum tubis ſignum; ſublatus clamor; factus in Mauros impetus; aliquandiu immotæ acies ſubſtiterunt: facies pugnæ varia, incerta, fœda atque miſerabilis; pars cedere, alii inſequi; arma, tela, equi, viri, Mauri noſtrique permixti: nihil conſilio, neque imperio agi. Rex inter primos progreſſus teſtis virtutis, incitatorque tantam alacritatem ſuis addidit: ut reſtitutis ordinibus, tum primum pugnam iniiſſe viderentur. Fuga mox effuſa hoſtes in urbem compulſi; pars colles

les petiit locorum notitia, & aſperitate confiſi; cædendi finem nox fecit. Supra decem hoſtium millia ceciderunt; (ſic creditum, certus numerus iniri non potuit) caſtra Maurica, quæ vineta inter & oliveta erant à Jo. Cereſola capta. Redeuntem in caſtra Regem ſacrata cohors cum inſulis & velamentis obvia, lætaque excepit; numini pro victoria actæ gratiæ; decem diebus iiſdem in locis expectatum. Mauri ne ad vineas quidem prodire auſi, nullam tamen de fœdere mentionem fecerunt, nimia ſui fiducia, aut veniæ deſperatione: forte inſolitus ſtupor occuparat mentes plebis & principum; ager vaſtatus à noſtris, nullo vetante. Calatravæ magiſter, Ribera Antelatus deſignati, qui finibus præſidio eſſent. Benalmaus regio nomine impoſito cum ipſis relictus: ſi factionis opibus regni Granatenſis occupandi ſeſe offerret occaſio. Hic exitus Granatenſis expeditionis fuit prælíique nobilis, quod à ficu loco pugnæ extante nomen apud vulgus habuit; è noſtris pauci nullus magni nominis, neque in pugna, neque toto bello deſiderati; eo ſyncerior lætitia univerſæ gentis fuit.

CAPUT IV.

Pax inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ.

ABSCESSERAT annis ſuperioribus Nunnius Pereira equitum in Luſitania magiſter Barceloſii & Oreni Comes, non armis modo, ſed etiam curis civilibus: ſeque Oliſipone in Carmelitarum cœnobio, quod è belli manubiis conſtruxit, gravior annis incluſerat, humanarum rerum inconſtantiam veritus, ne longa vita cum multis vertenti fortunæ tribueret: ſimul delicta prioris ætatis expiandi, & divini numinis promerendi cura ſolicitabat, pauperum inopiam ſublevando, Divorum templis exædificandis, quæ non pauca in Luſitania extant: Aljubarrotæ unum D. Georgii nomine, D. Mariæ alterum ad Villam vitioſam, ſuſceptæ pietatis monimenta præclara, partæ de hoſtibus victoriæ inſignia trophæa. His operibus intentum mors oppreſſit, ætatis anno ſeptuageſimoprimo, ex quo magiſter equitum factus, erat, quadrageſimoſexto: ejus ſemper in Hiſpania vivet auctoritas, memoria vigebit. Corpus in eodem cœnobio eſt compoſitum. Funus Rex ipſe curavit inſigni apparatu, omnium ordinum concurſu; id pignus amoris defuncti meritis dedit: cui debebat imperium. Ex Beatrice filia unica & Alfonſo Brigantii Duce ſuſceptis nepotibus ditionem omnem antea diviſerat. Amici obitu admonitus Luſitanus Rex æquali ſibi vitæ exitum inſtare, quod ſemel & iterum tentatum erat, majori conatu, novaque legatione de pace Caſtellæ Regem appellare conſtituit. Abſceſſerat is Granatæ finibus præpropere; quibuſdam videbatur, magnas diſceſſu agendi opportunitates corruptas: unde in vulgus opinio jactata Alvarum auro Maurico corruptum fuiſſe inter caricas Granata miſſo; fides habita, quod nihil magnæ rei, nihil parvæ niſi ejus arbitratu agi conſtaret; & eſt proclivis in deterius populi perſuaſio. Ad tertium decimum certe Kalend. Auguſti Cordubam ventum eſt: inde Toleti perſolutis votis, actiſque numini gratiis pro data victoria Medinam Campeſtrem feſtinatum, quo regni conventus edicto regio habendi erant, nulla re inſigniores, quam induciis, quæ cum Luſitano erant, pace perpetua mutatis. Fœdus honeſtis conditionibus inter utramque gentem eſt factum; tertio Kalend. Novembris in Caſtellæ conventibus, atque Oliſipone promulgatum, legato è Caſtella in eam rem Franco jureconſulto. Caſtri Comes majeſtatis lege damnatur. Alcantaræ magiſtri oppida publicantur, regiiſque præſidiis occupantur. Velaſcus, Ferdinandus Toletus, Palentinus Epiſcopus, Guterrius Toletus in cuſtodiam traditi; cum Aragoniis fratribus conſpiraſſe, Alvaroque exitium comparare rerum novarum ſtudio, crimen opponebatur. Graves ex ea re motus animorum conſecuti ſunt: adverſus Alvari potentiam & fraudes nemini præſidium niſi in armis fore proceres judicabant: præſertim Enecus Mendozius Fitam ad omnes caſus præſidio & armis munire.

In belli Maurici ſumptus nova pecunia ordinum conſenſu imperata; ubi res propemodum confecta videbatur, à Ribera Antelato, & Calatravæ magiſtro multis oppidis ad deditionem compulſis: Arunda Cambile, Illora, Archidona, Septinilio, aliis. Loxa etiam firmiſſima civitas venit in poteſtatem; arci quoniam voluntate nihil facturam ſperabant vis admota. Joſephus Abenſarraxius Granata obſeſſis præſidio accurrens, victus acie à noſtris, atque occiſus eſt; fidei conſtantia malo fuit, in tanta inclinatione provincialium, odio præſentis imperii ad Benalmaum reſpicientium propenſiſſimis voluntatibus; quibus Mahomad Lævus cum ſe imparem ſentiret, alia tempora expectaturus Granata relicta; ubi adverſæ factionis ſtudia vigebant maxime (& novis noſtrorum artibus amplius erant erecti adverſæ factionis animi) Malacam abiit. Benalmaus ipſis Kal. Januarii, 1432 ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo ſecundo in urbem exceptus eſt. Maurorum is annus erat octingenteſimus trigeſimus quintus menſis Jamad prior. Eo menſe Eduardo Luſitano filius ex uxore Eleonora, natus Sintræ eſt. Alfonſo infanti fuit nobile calamitatibus nomen majori facto. Urbis Granatæ cives erga novum Regem novis officiis certabant: plerique ſynceris animis, alii tempori ſervientes, eoque obſequio promptiore, lætiore vultu, qui maxime ſimulationi ſervit. Rex ipſe ſacramento confirmavit ſe in Caſtellæ clientela futurum: auri pondus annuum tributi nomine, cum fide repræſentaturum; de tota re publicæ confectæ tabulæ. Res optime conſtitutas fortuna ſeu vis altior, per omnia humana dandis maxime principatibus potens brevi evertit obitu Benalmai; is annis gravis intra ſextum regni menſem deceſſit ad octavum Kal. Julii, Maurorum menſe Xavel. Mahomad Lævus Malaca ubi exiguæ ſpei exitum expectabat, æmuli obitu nuntiato, non minori ſtudio quam erat pulſus, denuo vocatus ad regnum, exceptuſque in urbem eſt; tantum ſæpe exiguum tempus poteſt rebus atque animis commutandis. Et erga exulem & profugum ſucceſſerat multis humanitas. Is in Abenſarraxii locum Andilbarem juridicundo Prætorem Granatæ conſtituit; à Rege breves modo induciæ Mauro conceſſæ. Tumultus ad Luſitaniæ fines erant ab Aragoniis fratribus concitati; utrique bello impar ærarium continuis ſumptibus exhauſtum; aliquid etiam Tunetani Regis gratiæ datum, pro amico Rege & neceſſario miſſa in Caſtellam legatione laborantis. Ad Alcantaræ magiſtrum ſanandum, & ab Aragoniis diducendum Alvarus Iſorna Conchenſis Epiſcopus miſſus erat: ſi pro pontificia auctoritate, & propinquitatis jure, quæ inter eos erat, ruentem in exitium retineret: & ad meliora traduceret; levis ea neceſſitudo fuit; re infecta diſceſſum. Haud multo poſt facta pœnitentiæ fide, Franco demandata cura hominis conciliandi, atque in partes trahendi; magiſter mobili ingenio & rerum novarum avido, cui ingrata erant quæ tuta, in temeritate ſpes, repente quaſi furore percitus Alcantaræ arcem Petro Aragonio tradit: Francum Henrico; inſigni facinore aditus ad Regis gratiam penitus interclusus, invidia ad populum concitata, jure gentium violata fraude impudenterque. Friderico maris Præfecto, Petro Manrico Antelato Alburquerquii obſidendi, & Aragonios fratres impugnandi cura eſt impoſita; adjuncta valida militaris manus. A Guterrio Sotomajore Alcantaræ Promagiſtro, Petrus Aragonius in lecto nocturna vi captus ipſis Julii Kal. incertum avunculi magiſtri monitu, cum ejus ſaluti ab Aragoniis timeret: an quod ſuſceptum ipſe ab avunculo Aragoniis adhærendi conſilium improbaret, Regemque inſigni officio promereri ſtuderet; præmium certe fuit in avunculi locum cooptatio. Rege enim annitente, Alcantaræ militibus in comitia convenientibus Jo. Sotomajor, de multis criminibus poſtulatus, atque gradu motus. Guterrio avunculi honos eſt datus; utriuſque conſilia pares exitus nacta: merces conſentanea meritis. Caſtellæ proceres, qui in vinculis erant, redditi libertati, nullius probri comperti: ſeu quia diſſimulare magnis ſæpe Principibus neceſſe eſt, præſertim crimine late fuſo: ne id tantum diligentia aſſequantur, ut palam fiat, quibus flagitiis ſint vires impares. Verum hæc aliquanto poſt intermiſſa repetamus.

CA-

CAPUT V.

Bellum Neapolitanum.

ALFONSO Aragonio Rege in Hiſpaniam reverſo, uti eſt ſuperius demonſtratum, magna rerum inclinatio, Neapoli, major animorum erat facta; multo maxima ejus imperii pars in hoſtium jus ditionemque redacta erat; plerique proceres Andegavenſibus favebant: pauci iique occulte Aragonii majeſtate tenebantur. Aragoniæ vires vix uni pares in multa bella uno tempore diſtractæ; externa tamen quæſita, cum tantum belli domeſtici eſſet in manibus. Fregoſii potentiſima inter cives Genuenſes factio urbe patria & principatu à Philippo Duce Mediolanenſi pulſi, ſupplices ad externa præſidia confugientes Petrum Aragonium Neapoli, ubi tunc res gerebat, exiguaque ſpe fraternas opes ſuſtentabat, cum claſſe auxilio evocarant. Accurrit ille non invitus novi principatus ſpe injecta, injurias certe vindicandi ſtudio ardens ſuperiori bello acceptas. Vanus conatus non fuit; junctis cum Fregoſiis Fliſciſque viribus multa oppida & arces tota ora Liguſtica de Philippo captæ; major tota provincia belli terror illatus, erectis provincialibus ad ſpem ſtudiumque rerum novarum. Ea cura Philippus incenſus, ne Genua amiſſa de veteri principatu periclitari neceſſe foret, de pace cum Aragoniis agendum cenſuit; miſſis in Hiſpaniam legatis Bonifacium Corſicæ caput, de qua inſula tandiu cum Genuenſibus fuerat concertatio, traditurum ſe Aragonio pollicetur, inſciis Genuenſibus; oblatæ amicitiæ haud leve pretium, conditioque rejicienda non erat; miſſi ab Aragonio legati in Italiam, qui in re præſenti diſceptarent; obſiſtente Genuenſi ſenatu Portus veneris atque Ilicis ſeu Ericis (nunc Lerice) arces loco munitæ in ora Liguſtica pro Bonifacio Aragoniis traditæ ſunt. Petrus rebus conſtitutis è Sicilia, quo ſe retulerat, evocatur, arces præſidiis munit: ſexque triremibus Philippi Ducis ſtipendio relictis, quæ eam oram tuerentur, cum claſſe reliqua abſcedit. Cercina demum Afrorum inſula vaſtata, è captivis, quoniam inſigni ſunt robore, remigum numerum ſupplet; rebusque in Sicilia & Neapoli, ut præſens ferebat ſtatus, conſtitutis in Hiſpaniam, uti antea dictum eſt, navigavit, fratribus auxilium Hiſpanienſi bello: neque magnam, neque nullam ſpem ferens regni Neapolitani recuperandi. Terrebant adverſariæ factionis vires Aragoniis validiores. Confirmabat animum gentis ingenium, externa imperia facilius parare armis quam retinere ſolitæ: ut ſæpe magnis Principibus artes deſunt, quibus ſubjectos populos in pace regant, potiuſquam quibus hoſtes armis ſuperent. Utriuſque nationis Gallicæ, atque Neapolitanæ varios mores eſſe cogitabat: ſtudia contraria; acceſſuram brevi diſcordiam extremum malorum; à Regina & aulicis quaſi à capite malorum contagionem in reliquum reipublicæ corpus diſfundi; perituram brevi, ituramque in præceps, etiamſi nullus impelleret. Inanis ea cogitatio non fuit. Andegavenſis in Calabriam ablegatus: bellum inde curare juſſus, neque alias imperii partes attingere; auctor conſilii Caracciolus, quo ſolus uti ante conſueverat, amoto æmulo regnaret, alieno nomine, ſua invidia, communi malo. Ab hoc principio auctis odiis, Aragonius etiam à Caracciolo in regnum revocatur: omnia prona fore, Gallicam potentiam mora conſenuiſſe, ſe ſuoſque in ejus fide & poteſtate futuros; incertum ex animo ea polliceretur, an quemcunque curſum fortuna dediſſet, rebus ſuis præſidium parans, ingenio cautus & ſagax. Simplicius Antonius Urſinus Tarentinus Princeps Aragonii amicitiam colebat, homo nobilis impiger, factioſus, potentiæ & copiarum avidus; convitio propemodum Aragonium evocabat: Gallicæ levitatis, & arrogantiæ tædere cœpiſſe (ſic ille loquebatur) integra factionis ſtudia ſupereſſe: ex aliis pleroſque ſecum voto ſtare; ſe modo in conſpectum daret, odio turpitudinis univerſam multitudinem in partes acceſſuram, ſi moraretur ſpem, externa tamen conquiſituros præſidia. His Ara-

Aragonius literis famaque excitatus, neque multum magnificis pollicitis credere neque oblata ſtudia rejicere; niſi Regina volente de imperio Neapolitano rurſus armis contendere grave erat, fratribus tamen in Hiſpania relictis, ipſe claſſe inſtructa, in qua ſex & viginti triremes erant, naves onerariæ novem, Africæ litora tentare conſtituit; ad tuendam id auctoritatem pertinere, & factionis ſtudia ex propinquo ſuſtentanda. Ad decimum Kal. Junii ſolvens è Valentino litore, legenſque Sardiniam, in Siciliam appulit; inde Trupiæ Brutiorum arci munitiſſimæ ab Andegavenſibus obſeſſæ, atque ad conditiones redactæ: deditionem facturam, niſi intra diem vigeſimum auxilia venirent, in tempore opitulari non potuit, maris tempeſtatibus impeditus: in ejus oculis deditio arcis facta. Meſſanæ ad Aragoniam claſſem ſeptuaginta navigia acceſſerunt. Gerbis petita (quam nonnulli Lotopliagitem aut Menyngem veteribus fuiſſe credunt.) Ad litus Africæ ea inſula poſita eſt, minori Sirti vicina, locis vadoſis incertiſque (cum tempeſtate maris limo atque arena mutantur) à continenti circiter quatuor millia paſſuum divulſa, frequens cultoribus, lætaque. Qua ad occaſum vergitur propior, ponte mille paſſuum longitudine, continenti committitur. Difficilis oppugnatio erat, propter loci munitionem, circumfuſas ad littus barbarorum copias. Bofferricius enim Tunetanus Rex cognito Alfonſi conſilio accurrit; ponte primo impetu noſtrorum capto, cum barbaro etiam Rege dimicatum acie eſt; victi Mauri, atque intra munimenta compulſi; ad regium tentorium aliquandiu dimicatum; ex hoſtium numero fortiſſimus quiſque cadit. Bofferricius rebus diſperatis equo impoſitus evaſit; cæteri fuga diſpalati; minor quam pro tanta victoria cædes fuit, minorque fructus; viginti bellica tormenta capta, inſula in poteſtatem non venit. Dum Punica fraude conditionibus retractandis tempus extrahitur, Aragonia claſſis, quod fururum barbari expectabant, inopia commeatus Meſſanam repetere compulſa eſt. De Neapoli recuperanda, conſilia agitata: ubi Joannes Caracciolus inimicorum conſpiratione, dum ficta fraude ad Reginam vocatur, ferro peremptus erat ad quintumdecimum Kal. Septemb. Princeps conſilii auctor Cobella Ruſa Antonii Sueſſæ Ducis conjux: quæ præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud Reginam nacta erat, eoque implacabili odio in Caracciolum, ferebatur. Viam ſuperi regni recuperandi Alfonſo aperiebant: neque is occaſioni deerat; quin Neapolitanis proceribus ſolicitatis miſſaque ad Reginam legatione Ænariam inſulam contendit, ex propinquo omnia diligentius exploraturus. Simulabat Joanna ſeſe pacem non aſpernari: icti cum Andegavenſi fœderis pœnitere: atque ad priora conſilia cupere animum revocare: modo facultas eſſet, & ſine armis; retractandis conditionibus reliquum æſtatis extractum. Eo ventum ut Regina Ludovico Andegavenſi abdicato, Alfonſi Aragonii adoptionem inſtauraret, fœderis prius icti meminiſſe potius ſimulans, quam initæ nefarie cum Gallis ſocietatis; utrumque arcana ſyngrapha, quo res occultior eſſet, factum; utrumque Cobellæ conſilio, & hortatu, qua multum & familiariter Regina utebatur: alienis ſemper imperiis obnoxia, nunc fœminæ; uſque eo ut belli, pacis conſilia una maxime adminiſtraret; pudendam ignominiam; ſed prona tamen civitas in luxuriam, morum vitio affluentique copia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ, terreſtriſque, modo præſentibus frueretur, nulla honeſti cura movebatur; plebem maxime nulla honeſti inhoneſtique cura ſolicitabat. Sic erant ſtudia hominum ea tempeſtate. Aragonii interea fratres in magno diſcrimine eſſe: captus alter, Henricus intra Alburquerquium obſeſſus; majoris belli metus oſtendebatur, mota fœderis fide: de qua re Caſtellæ legati cum Vaſcone, qui utriuſque regni finibus præſidio erat, juſſi expoſtularunt; ut Alburquerquio dedito, aliiſque oppidis & arcibus univerſæ Caſtellæ finibus abſcederent impetratum Luſitani Regis opera, & auctoritate; icto fœdere, ambo fratres, Catharina Henrici uxor, Sotomajor Alcantaræ ante Magiſter, Cauriæ Epiſcopus ad Oliſiponem navibus impoſiti Valentiam urbem Edetanorum delati ſunt, novas inde ſpes captaturi in Hiſpania, ſi minus certe in Italiam navigaturi: quo à fratre Aragonio Rege convitio evo-

evocabantur, cura Neapolitani imperii armis recuperandi: cum non ignoraret Reginam ſibi ſpecioſa verba dare, animo ad æmulum inclinatam. Nihil inteſtina diſcordia occultum eſſe patitur; bona malaque conſilia vulgantur; ad Aragoniæ fines Turiaſo, & Calatajuba Friderici Lunæ Comitis variis artibus tentatæ: ſi Caſtellæ præſidiis occupari poſſent: id fugæ pretium extare cupiebat homo immodicus, mobili ingenio, audax, temerarius; rei perficiendæ occaſionem ſuppeditabat, ſuſcepta iis locis de Toletano Primatu controverſia, minime idoneo tempore hac cauſa. Jo. Contrerius Toletanus Epiſcopus inter ſeptem arbitros controverſiis cum Aragonio finiendis à Caſtellæ Rege datus, Agredæ prius, deinde Turiaſone crucem poteſtatis inſigne præferebat; contra morem id majorum uſurpari Turiaſonenſes querebantur ſcitaque gentis. Dalmatii Cæſarauguſtani Præſulis, cui Turiaſonenſis Epiſcopus contributus eſt, dignitatem à Tarraconenſi manantem lædi. Toletanorum ſæpe audaciam compreſſam: non eſſe novo exemplo veteres mores, juraque violanda: neque laturos injuriam. Toletanus factum, antiquis Romanorum Pontificum tabulis tuebatur; ſe tamen Agredæ tenens Aragoniis finibus abſtinebat, ne res à verborum diſceptatione procederet ad manus. Importuna contentione ſuſcepta, nihil communi conſenſu gerebatur, reſque communes præ privatis cupiditatibus negligi videbantur: ac periculum erat, ne decurſo induciarum tempore, denuo rediretur ad arma; quo metu nihil ab utraque parte de ſua comparatione omittebatur; pecuniæ redigendæ ſumma difficultas erat, Aragoniis major, tot jam annorum bellis exhauſtis.

CAPUT VI.

Concilium Baſilienſe.

SUSPENSIS Hiſpanorum animis ad novi belli expectationem novi terrores de cælo oſtentati: Mirobrigæ maxime, quo Caſtellæ Rex acceſſerat adverſus Aragonios fratres, flamma ingens viſa: qua magno ſpatio diſcurrente ingens tonitruum eſt editum: auditumque ultra triginta paſſuum millia. Ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo
1433 trigeſimo tertio, in Vaſconibus & Aragonia nives quadraginta dies continuatæ magna ſtrage quadrupedum, alitumque; feræ neceſſitate famis ad oppida concurrebant occidi, aut occidere paratæ. Madritum ex urbe Mirobriga petitum ad regni conventus; tanta hominum frequentia fuit, ut amplum municipium multitudini non ſufficeret: plerique in vicinis pagis diverſarentur; de bello Granatenſi eſt actum; miſſus Fernandus Toletus Vallis Cornegiæ regulus, decurſis induciis aliquot Mauris arces eripuit; cætera quietus annus Hiſpaniæ fuit. Madriti inter proceres magnificentia, elegantiaque certatum; ludi militares magno apparatu, ſumptuque commiſſi; omnia ad imperii ſplendorem ea ætate voluptatemque gentis relata: atque ea major, quam rei bellicæ cura erat. Oliſipone hic annus gravis peſte fuit; multi mortales abſumpti. Joannes Luſitanus Rex extinctus eſt pridie Idus Auguſti, extrema ætate: ſex enim & ſeptuaginta annis vixit, menſibus quatuor, tribus diebus; regnavit annis quadraginta octo menſibus quatuor diebus novem, fundato poſteris imperio, in tanta temporum atrocitate, tantaque reipublicæ perturbatione in paucis clariſſimus. Succeſſit patri Eduardus, in magna procerum frequentia continuo Luſitaniæ Rex proclamatus, confirmata ætate annos natus unum & quadraginta, menſes novem, dies quatuordecim: cui ad cæteram felicitatem numeroſa proles fuit, ex unis nuptiis ſuſcepta: Alfonſus primus, cui patre ſuperſtite inter Luſitanos primum Principis nomen eſt inditum, Ferdinandus hoc ipſo natus anno, Philippa brevis ævi, Eleonora, Catharina, Joanna magnis cum ætate pactæ junctæque Principibus. Ipſo inaugurationis die à Judæo Medico Gudialla, novum Regem monitum ajunt, cæremoniam pomeridianis horis peragendam videri: aſtra ſi feſtinaret, infelicem eventum deſignare, perſtitiſſe tamen contemptu

ritu talium, ut fortuitorum. Suſcepta regni cura, peſtiſque lue Oliſipone ſedata, nihil prius habuit, quam defuncti parentis manibus ſolenni ritu parentare; corpus celeberrimo apparatu atque ad eam diem inaudito, Aljubarrotam delatum, atque in monaſterio compoſitum, quod victoriæ de Caſtella parte monimentum extructum fuiſſe, ante eſt demonſtratum; funus proſecuti Rex ipſe, fratres, proceres, virique ſacrati magno numero, veriſſimis lacrymis. Imperii à pietate inchoati principiis media, atque exitus conſentanei fuerunt. Hæc in Hiſpania. Extremo Pontificatus anno Martinus Romanus Pontifex Concilium Epiſcoporum Baſileam indixerat, ad mortalium mores, qui collapſi à veteri ſanctitate erant caſtigandos, Bohemos ad fidem officiumque revocandos. Julianus Cæſarinus Cardinalis vir ea tempeſtate præclarus, Roma concilio inchoando legatur. Eugenius Martini ſucceſſor Epiſcopos in Italiam transferre conabatur, ratus locorum propinquitate minorem ad res novandas fore opportunitatem; reſiſtebat Sigiſmundus Cæſar Germaniæ æquior, quam Italiæ; cæteri Principes ab utraque parte ſolicitati: ac Aragonius nominatim, in unam obtinendi Neapolitani regni curam intentus maxime, unde melior ſpes affulgebat, adhærere Sigiſmundo viſus eſt: oratoreſque ex Aragonia Baſileam deſtinari mandavit, Alfonſum Borgiam Valentinum Epiſcopum, duos alios, è Theologis unum, alterum ex nobilitate; idem ejus exemplo faciunt alii Reges Hiſpani à Luſitano Diegus Oreni Comes legatus eſt adjunctis Epiſcopis, & viris ſacratis. Ineun-
1434 te anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo quarto, Alfonſus Carillius Cardinalis Baſileæ deceſſit, vir præſtanti doctrinæ prudentiæque opinione, columen noſtræ gentis, atque præſidium; in avunculi locum Alfonſus Carillius Junior Seguntinus Epiſcopus creatus eſt; qui deinde fuit Toletanus archiepiſcopus; eò majori ſtudio ad concilium oratores amandati; à Caſtellæ Rege Alvarus Iſorna Conchenſis Epiſcopus, Joannes ſylva Ciſontanus regulus vexillifer regius, Alfonſus Carthagena Paulo Burgenſi Epiſcopo natus, pari eruditione, & virtutum omnium indole, Decanus tunc Compoſtellanus, & Segobienſis, annis ſequentibus, parte Aquileiæ Patriarcha renunciato, in ejus locum Burgenſis Epiſcopus eſt creatus; ea gratia meritus paternis propriiſque virtutibus eſt habita: id præmium datum Caſtellæ dignitatis Baſileæ in patrum conventu defenſæ, adverſus oratores Anglos qui priora ſibi vendicabant; defenſionem de ſcripto conceptam cum patribus obtuliſſet, Anglorum audaciam fregit. Hoc ferunt aliquando Romam ituro, dixiſſe Eugenium Pontificem. Si Alfonſus venerit, quo pudore nos Petri ſedem occupabimus? rem miraculo comparandam: extitiſſe in Hiſpania, qui ſtirpis Judaicæ ignobilitatem, atque invidiam, virtute ſuperaret; nimirum meritis, quam majorum imaginibus honos eſt datus. Sed Aragonio tamen par à Sigiſmundo gratia reddita non eſt. Romæ anno ſuperiori Auguſtus renunciatus cum corona imperii, quaſi mente repente mutata, cum Venetis, Florentinis, Philippo Mediolanenſi fœdus ineundum atque armorum ſocietatem conſtituendam curavit, atque perfecit. Aragonios univerſa Italia pellere deſtinabant. Pontificiis magis precibus datum, quam ſyncera voluntate geſtum. Sed longe aliter res accidit, uti ſequens narratio declarabit.

CAPUT VII.

Ludovicus Andegavenſis defunctus.

FRIDERICO Lunæ Comiti ad veterem invidiam, novum in Caſtella crimen acceſſit; vir acer, quietis impatiens, amplo in Aragonia principatu amiſſo, quæ in Caſtella acceperat oppida pretio vendiderat, Arionam Alvaro, Villalonium Beneventano, de ſuo profuſus, alieni avidus, nullam inopiæ ſupplendæ ſpem fore, niſi in ſcelere ratus, Hiſpalim lautiſſimam urbem diripere conſtituit, navali, Trianaque ſuburbio occupatis: unde in civium fortunas graſ-

graſſari cogitabat, Nieblæ Comiti inſenſus maxime præcepſque in vindictam. Res tanta ſine ſociis patrari non poterat; adjuncti quos ſimilis inopia & mali mores ſtimulabant: quibus libido, atque luxuria, ex magnis opibus, nihil reliqui fecerant; in primis duo Hiſpalenſes patritii nefarii conſilii participes effecti: quorum nomina, ut memoriæ prodantur non eſt neceſſe. Latere is conatus non poterat. Medinæ campeſtri, quo Rex iverat anni principio Fridericus captus, Ureniamque primum, deinde in vicinam Olmedo arcem in vincula duci juſſus eſt, eundem carceris & vitæ terminum habiturus; eo minore gentis commiſeratione, quod transfugæ eum nomen, invidioſum ſuis, Caſtellæ ſuſpectum effecerat, de ſociis capitale ſupplicium ſumptum. Violantes Nieblæ Comitis uxor pro vincto fratre precatura, ne facta quidem Regem adeundi poteſtate Cuellarem amandata: vetitumque inde injuſſu Regis diſcedere; ſuſpicio erat, ſororis opibus confiſum ſcilicet, id facinus agitaſſe; hunc exitum Friderici ſpes & conatus habuerunt, meritis & actionum inconſtantiæ conſentaneum. Cordubæ in templi maximi exedra, ejus ſepulchrum ligneum monſtratur, eleganti opere Arionæ Ducis nomine, à matre poſitum, uti vulgi opinio eſt, filium in Caſtellam ſecuta. Ariona vetus Aurigi quibuſdam fuiſſe creditur, aliis municipium Urgavonenſe: uti indicio eſt lapidis inſcriptio, quæ in D. Martini eo oppido legitur, Hadriani quondam Auguſti ſtatuæ ſubjecti his verbis:

IMP. CÆSARI DIVI TRAIANI PARTHICI FILIO,
DIVI NERVÆ NEPOTI TRAIANO HADRIANO
AVGVSTO PONTIFICI MAXIMO TRIB. POT. XIIII.
COS. III. PP. MVNICIPIVM ALBENSE VRGAVO-
NENSE DD.

Non deterruit Friderici calamitatis exemplum in ſimili cauſſa Aragonios fratres: quin prohibiti quamvis Caſtellæ finibus, & ditione ampliſſima ſpoliati, turbandæ reipublicæ conſilia verſarent. Querebatur Caſtellæ Rex icti fœderis conditiones violatas: ſi inducias ſtare vellent, Aragonios fratres ex univerſa Hiſpania amovendos; auditis de ea re Caſtellæ legatis, Vaſco auctor fratribus extitit, in Italiam navigandi, ipſe brevi ſubſecuturus; regno Neapolitano parto, cujus nonnulla ſpes erat, haud defuturam occaſionem veteris in Caſtella ditionis recuperandæ diſputabat: Italiæ victoribus cætera in Hiſpania prona fore. Ventum in Siciliam, uti conſtitutum erat navibus; unde Alfonſus frater in omnem occaſionem intentus erat, imperii Neapolitani obtinendi, eos proceres in partes trahendi, cæteros Italiæ Principes conciliandi, Eugenium maxime Pontificem, quem ſuis conatibus in primis adverſari erat expertus; rei perficiendæ opportunitas ſeſe dabat, diuturna valetudine Reginæ, diſſidio procerum, ipſius Pontificis caſu, Roma fugere compulſi. Columnæ Salernitani principis in urbem adventu, facile populus ad arma eſt concitatus; & erat in magno odio Pontificis nomen, pro eo quod Columnas proceres exagitandos ſuſceperat: & ager Romanus recens erat à Philippi Mediolanenſis copiis ductu Franciſci Sforitæ, culpa Pontificis deformatus; auctario Tiberi evaſit, quamvis Franciſcano cucullo, veſte pontificia mutata, telis & lapidibus ab utraque ripa petitus; indignum facinus: ſed tantum poteſt, concepta à populis indignatio; in Hetruriam paratis ad oſtia Tiberis triremibus abiit. Pontificis ignominia per omnes provincias vulgata, varie Principum animos affecit, ut cujuſque ſtudium erat; dignum ea calamitate nonnulli judicabant: importunis actionibus ſuos, vicinos, longinquos exacerbare: ſanctiſſimis patrum Baſilienſium conatibus pro pietate ſuſceptis, unum maxime obſiſtere: ex conſcientia ſcilicet, digna formidare; plerique indignum facinus accuſabant, armis etiam vindicare parati. Caſu eo Aragonius nunciato, Panormi ubi ſe tenebat, ad ſeptimum Idus Julii, dolebat, uti par erat, Chriſtiani nominis probrum, pontificiæ majeſtatis igno-

ignominiam; ſed in dolore lætabatur tamen, veniſſe occaſionem inſitæ pietatis proferendæ Pontificis promerendi; miſſi legati, qui mœrorem exponerent, opem offerrent, hoſtibus vindicandis, ſedando populo. Lætatus ea legatione Pontifex, ſtudia tamen Aragonio remiſit; tempeſtate intra quintum menſem pacata, Romani tumultus compoſiti, cives ad officium revocati, leges & magiſtratus accepere, in capitolio militare præſidium: religione exoluti, qua ob violatum Pontificem erant obligati. In Hiſpania Io. Contrerius Toletanus Archiepiſcopus deceſſit ſextodecimo Kal. Octobris; corpus in templi Toletani maximi ſacellum, cui à Divo Illefonſo nomen eſt celebri funere illatum; habitis comitiis de ſucceſſore creando, cum ſententiæ variarent inter Guſmanium Archidiaconum, & Villaquiranum Decanum, diviſis ſtudiis, Joannes Cereſola Alvari uterinus frater, ex Uxamenſi Epiſcopo nuper Hiſpalenſis factus, Rege annitente Toletanus Præſul renunciatus eſt. Conjuncto funere Henricus Villena Madriti, ubi Rex erat, extinctus eſt; amiſſas opes, atque ampliſſimos honores ablatos, injuriamque fortunæ honeſtis ſolatiis ad extremam ſenectutem toleravit; tanto eruditionis ſtudio, ut ne à magicis quidem ſacris abſtinuiſſe feratur; libri juſſu Regis Lupo Barriento Dominicano, Henricique Principis magiſtro examinandi ſunt traditi; quorum parte combuſta, multorum vituperationem incurrit: libros exiſtimantium magno comparatos, eruditorum uſibus ſine periculo noxaque ſervari debuiſſe; regiam ille de ſcripto concepta defenſione, voluntatem excuſavit, cui repugnare fas non eſſet. Neapolitani proceres odio rerum præſentium, fœmineoque feſſi imperio, ad Aragonium inclinare cœperant. Nicolaus Picininus magnus ea tempeſtate in Italia Dux Braccii propinquus, ad Aragoniam militiam magnis præmiis invitatur; cum Tarentino & neceſſariis; quæ potiſſima factio Andegavenſis, & Jacobi Caldoræ armis exagitata, ad Aragonium præſidium confugerat, fœdus Panormi factum: Aragonii in fide fore, ſi tantum copiarum auxilio mitteretur, quantæ ad defendendum bellum eſſent ſatis, duo millia equitum, pedites mille Aragoniis ſtipendiis: validæ copiæ, impares tamen adverſariorum potentiæ. Brevi Tarentinus ditione ampliſſima ſpoliatus, paucas vix arces, & oppida retinuit, ſitu, aut opere munita; confecto ferme bello diſceſſum ab armis. Conſentiæ, quæ Brutiorum urbs eſt, Andegavenſis corpore tantis militiæ laboribus fracto, loci inſalubritate tentatus morbo, atque oppreſſus eſt menſe Novembri dimidiato, in ipſo ætatis flore, in medio felicitatis curſu, ipſoque in regni obtinendi limine: vix nuptiarum lætitia peracta, ducta recens Margarita Amodei primi Ducis Sabaudi filia, inſigni formæ venuſtate. Sic fortuna ludis in rebus humanis. Sic nos noſtraque verſamur. Aragonio nimirum cælum viam ad regnum ſtruebat, cui nihil eſt arduum, eo majori feſtinatione, quod Regina ipſa Neapoli deceſſit, ad quartum Nonas Februarii, ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo 1435
trigeſimo quinto, morbi diuturnitate victa moleſtiaque oppreſſa, quam ex filii morte concepit graviſſimam: atque adeo ut ſemet incuſaret, quod ſummis ac perpetuis Andegavenſis officiis in amore non reſpondiſſet: dura atque ingrata optimo Principi mortem conciliaſſet. Corpus Reginæ in Annunciatæ Virginis ædem illatum eſt, modico ac tumultuario funeris apparatu. Andegavenſis & Reginæ obitu fortunæ partium converſæ: vireſque Aragoniæ confirmari amplius cœptæ: Andegavenſes debilitari: tametſi Neapolitanus populus nullo Principum conventu habito, nullo ordine, quod Reginæ etiam teſtamento cautum erat, Renatum Andegavenſem Regem pro defuncto fratre juſſerat. Parum in eo præſidii erat, qui ſuperiori tempore dum de Lotaringiæ principatu Carolo Duce ſocero defuncto, cum Antonio Vallemontenſi Comite ejuſdem fratre certat armis, libertatem amiſerat, captus in pugna atque in Burgundi Ducis poteſtatem traditus: cum quo armorum ſocietas Antonio erat. Ex utroque caſu quantum dolorem Violantes Regina Andegavenſium mater ceperit, explicare ſupervacaneum ſit; res ipſa indicat; multum ei familiæ ſuperi per hæc tempora adverſati videntur, Gallorum genti infenſi, an Aragoniis propitii. Sed eſt

fere,

ſere, ut aliarum rerum ſic felicitatis orbis; per varias gentes, atque familias inerrat nulli propria. Neapoli à multitudine, qui ſummæ rerum præeſſent, Otinus Caracciolus, Georgius Alamanus, & Baltaſſar Ratta delecti, Andegavenſis factionis facile principes, ſtudio, arteque multitudinis concitandæ præſtantes. Deceſſere etiam magni in Hiſpania viri. In eo numero Rodericum Velaſcum Palentinum Epiſcopum miſerabili caſu, familiæ cocus peremit, Joannes nomine. Emota forte mente nodoſum ſtipitem eccur geſtaret, rogantibus joco aulicis reſpondere erat ſolitus, mactando Epiſcopo. Vocem barbaram (erat enim natione externus) non intelligentibus riſum movens, mox veriſſimas lachrymas excuſſit, heri ſecuri capite eo ſtipite comminuto. Adeo tenui filo ſuſpenſa ſunt ſalus opeſque hominum.

CAPUT VIII.

Bellum Mauricum.

FOEDA hyems fuit in Hiſpania, continuis imbribus, fluviorum illuvie, viæ luto impeditæ, vix ut commeandi facultas eſſet; multa ædificia vi inundantium aquarum everſa. Valliſoleti, atque Medinæ Campeſtri, vis mali maxime incubuit, molæ frumentariæ impeditæ diebus quadraginta, cocto frumento homines vixere. Hiſpali Bætis ad ſumma urbis mœnia minus duobus cubitis excrevit; cives in metu pars naves ſcandere: pars diu noctuque rimas omnes ſtipare ne qua penetraret aqua. Ad quintum kalendas Novembris cœptæ tempeſtates, ad octavum kalen. Aprilis tenuerunt. Magna caritas annonæ ſolicitudo par; belli tamen Maurici cura non intermittebatur, inter adverſa & ſecunda variantis. Diegus Ribera Antelatus impugnanda Alora, ſagittæ ictu ex muro emiſſæ perierat; alia parte Joannes Fagiardus Alfonſi Antelati filius, fuerat à Mauris in pugna tumultuaria occiſus. Diego Peraſanius filius ſuffectus eſt à Rege, quindecim quamvis annos natus; ea gratia paternis meritis habita eſt; & erat præclaræ indole virtutis, ut in ea ætate. Solicitudinem noſtrorum animis ex iis caſibus incuſſam novus nuncius mitigavit; à Roderico Manrico Petri Antelati filio Oſcam in Baſtetanis firmiſſimum municipium, admotis ſcalis vi captum. Validam etiam Maurorum manum, quæ auxilio ſupervenerat. Caſorlæ Antelati, & vallis Cornegiæ reguli accurſu fuſam cæſamque: Maurorum fuga deditam noſtris arcem. Lætitia ex ea victoria ſuſcepta brevi evanuit, majori quam intulerant accepta clade. Guterrius Alcantaræ Magiſter Archidonam expugnaturus cum octingentis equitibus, peditum dimidiato numero in eos fines invectus, cognito ex ſpeculis ejus itinere, atque fumo ſignificato finitimis, iniquis ad tranſitum locis circumſeſſus à quingentis hoſtibus, qua ſagittariis; qua funditoribus, ferme omnibus ſociis amiſſis, vix ipſe cum paucis aufugit; improviſo barbarorum adventu, & contemplatione periculi, ſtupor omnium animos occupavit: & quaſi torpore quodam membra diriguerunt. Cautior alieno periculo cladeque Ferdinandus Vallis Cornegiæ regulus Huelmæ propemodum captæ obſidione diſceſſit: cum validas Maurorum copias auxilio obſeſſis venire, eſſet nunciatum: & eſt non minoris virtutis aliquando cedere quam in pericula irruere: majoris hoc aliquanto animi, illud prudentioris conſilii, ſe atque ſuos ad meliora tempora conſervaſſe; uti tunc accidit; auctis enim mox viribus, adjunctoque Giennenſi Epiſcopo cum mille & quingentis equitibus, ſex peditum millibus Guidixenſem agrum urere, maturas ſegetes corrumpere, magna incolarum calamitate. Major equitum numerus Granata venerat, ad quadraginta millia pedites; cum ea multitudine conferre ſigna non eſt veritus; conſilium non fuiſſe temerarium, unde audacia famam habet, eventus docuit, victoria à noſtris parta; quadringenti hoſtes ceciderunt: fugerunt alii metu vincente pudorem. Fugientes nox texit. Pereæ Antelati eo die virtus emicuit; confoſſo equo, crureque vlnerato in pedes deſiliens, circumfuſos hoſtes magno animo ſuſtinuit, ſubmovitque mor-

mortis contemptu validior; incruenta noſtris victoria non fuit; ſauciati non pauci; nonnulli deſiderati. In Conteſtanis non procul Oſca duo oppida erant, modico ſpatio disjuncta, utrunque Velis nomine. Rubri alterum, alterum Albi. Hæc oppida à Fagiardo Antelato circunſeſſa ſunt; compulſi malis barbari, legitima deditionis verba nuncuparunt: ſi eiſdem quibus antea legibus viverent, nec majora vectigalia pendere cogerentur. Tribus hæc annis cum Mauris geſta conjunximus, ne memoriam diſperſa confunderent. Annus unde digreſſi ſumus, pace inter Gallos & Burgundos ex tantis motibus facta maxime illuſtris fuit; odia cruore civium exſatiata erant. Carolus Rex Galliæ de Burgundo amice honorificeque loquendo pœnitentiæ fidem fecerat: neque cædis Burgundi Ducis auctorem extitiſſe; acceſſere tres Roma Cardinales ad eos Principes legati; iis ultro citroque commeantibus impetratur, ut à tribus Principibus oratores Atrebates convenirent; de pacis ibi conditionibus agi cœptum; diſceſſere è conventu Angli, regni Francorum rivales: æquiorem Burgundus ſe præbuit ſanandis reipublicæ malis cupidior. Memoriæ Joannis cæſi Ducis, ut honores à Franco haberentur mandatum, loco ubi cæſus erat, templo ejus impenſa exædificato, collegioque ſacris faciendis inſtituto. Matiſco, Altiſiodorum perpetuo jure, alia oppida ad Somonam amnem data, pignoris modo loco, dum quadringenta aureorum millia mulctæ nomine redderentur. Nihil nimium Franco videbatur præ cupiditate Burgundi conciliandi, diſtrahendique ab Anglorum ſocietate: haud ignaro, eo fœdere Galliæ opes, quæ nimium acciſæ erant, brevi reſtitutum iri; uti factum eſt. Ad famam ejus fœderis cives Pariſienſes excitati arma in Anglos corripuerunt: regiaque urbs ad priſtinum rediit imperium; reliqua proclivia eſſe cœperunt, quæ eatenus fuerant ardua atrociaque. Noſtræ hiſtoriæ pace Atrebatenſi facienda, Iſabellæ Burgundo nuptæ præclaram extitiſſe operam confirmant: & cum Rege Gallo coram colloquio habito de conditionibus egiſſe ajunt: ex fide, an ex gratia gentis Luſitanæ in incerto habeo. Illud conſtat Reginis Aragoniæ, & Vaſconum, cum viri Reges Cajetam obſidione premerent, uti mox eſt explicandum, à Caſtellæ Rege qui Madrito Butracum Eneci Mendozii invitatu contendebat, ludis & conviviis remiſſurus animum, datum ut induciarum tempus ad Novembris kalendas prorogaretur. Joannes Luna Illuecæ dominus, in eam rem legatus, Alvaro id gentili ſuaſit, læto ad reliquam felicitatem filii natali: quem recens uxor Madriti pepererat; infanti Joanni nomen fuit, magna lætitia Regis & procerum: quæ omnia quanto magis ſimulata erant, eo majoribus officiis Alvari gratiam promereri certantium.

CAPUT IX.

Aragonius, & fratres capti.

CARACCIOLI, Ludovici Andegavenſis, Joannæ Reginæ funeribus Aragonius ad Neapolitanum regnum tantum non trahebatur, ſine capite, ſine viribus prædæ opportunum, nullo civium conſenſu, nullis externis opibus imbecillum; multi proceres quod neceſſe erat providentes animis, an plebis imperium averſari, in qua nihil eſt modicum, conſilio communicato, Capua urbe cum arce occupata, in qua bello gerendo magnæ commoditates inerant, legato in Siciliam Reginaldo Aquinate ſtudia ſua, opeſque Aragonio offerunt: feſtinaret modo, neque moraretur ſpem; celeritate opus eſſe, priuſquam ſe adverſa factio viribus confirmaret; erant cum Aragonio tres fratres excellenti indole, idonea omnes ætate. Petrus in Sicilia relinquitur ætate minimus, qui reliquam claſſem colligeret; cum Vaſcone Henricoque, & ſeptem tantum triremibus, è portu Meſſanenſi Alfonſus ſolvit. Pontiam inſulam itum: deinde Aenariam, mox Sueſſam: ubi proceres magno numero Capua profecti ejus adventum expectabant: atque in his princeps Antonius Marſanus Sueſſæ Dux. In ea urbe

de

de ratione belli collatis ſententiis deſideratum. Cajetam primum impugnare viſum eſt. Maji Nonis claſſe Aragonia & terreſtribus Neapolitanorum procerum copiis, terra marique circumſeſſa; affuit Tarentinus cum copiis evocatus; trahebatur obſidio: Aragoniuſque Orlandi monte, qui urbi imminet occupato, in ſpem venerat, brevi eam civitatem obtinendi, commeatus inopia non minus quam externo metu laborantem. Cives ad deditionem inclinabant. Genuenſes, quorum erat in ea urbe magnus numerus mercaturæ exercendæ per cauſam, unde genti ampliſſimæ opes publice privatimque, obſtinatis animis urbem defendendam cenſent, ductore impulſoreque Franciſco Spinula; inutilis turba ejicitur: quos Aragonius benigne habitos, ciboque recreatos in pacata loca dimiſit; multum ea humanitate tum obſeſſorum civium, tum totius provinciæ animi conciliati ſunt. Genuenſis ſenatus, & ſuorum commiſeratione, & Philippi Mediolanenſis juſſu incitatus inſtructam claſſem auxilio mittit, frumento & commeatu onuſtam. Dux claſſi datus Blaſius Aſſaretus propter rei militaris & nauticæ peritiam ex infimo loco, nam precarium quæſtum juvenis fecerat, ad eum honorem evectus. Duodecim onerariæ erant, duæ triremes, una biremis. Aragonius cognito Genuenſis claſſis adventu, inſtructis ipſe onerariis quatuordecim, undecim roſtratis navibus obviam hoſti procedit. Sequuntur proceres ferme ad unum Regis exemplo provocati, certaque victoriæ ſpe. Ad Pontiam inſulam Aragonii, ad Terracinæ littus hoſtium claſſis erat. Genuenſes miſſo caduceatore denunciant Regi Aragonio, non pugnandi voluntate, ſed opitulandi civibus commeatumque importandi miſſos; ſi id detur, diſceſſuros ſine certamine; magno id Aragoniorum riſu eſt auditum: neque à convitiis temperatum; expediuntur arma; ante pugnæ initium tres Genuenſium naves à reliquo agmine ſejunctæ, altum petere cœperunt eo conſilio, ut in ipſo conflictu ſecundis à puppi flatibus hoſtilem claſſem à tergo adorirentur. Aragonii fugam interpretati, nullo ordine hoſtilem claſſem invadunt, quaſi ad prædam, victoriamque illud metuentes ne celeritate evaderent. Aragonius in hoſtium prætoriam impetum facit. Blaſius circumducta repente navi regiam navim à puppi magna vi telorum, lapidumque obruit pondere gravem, & ſaburra univerſa in alteram partem inclinatam; idem à reliquis factum navibus; ferreis inter ſe uncis junctæ veluti in ſolo pugnabatur; vincebant Aragonii numero, ſed ſua multitudine impediti, & plerique nauſea ex mari laborantes, oneri potius quam uſui erant. Genuenſes mari aſſueti nautæ ac milites, ſcientia talium rerum ſuperabant; triremium nullus uſus propter junctarum inter ſe navium magnitudinem; ad multum diei pugna proceſſerat: cum tres Genuenſium naves, quas fugientium ſpeciem præbuiſſe dictum eſt, flexo curſu in regias impactæ pepererunt victoriam. In regiam navim tranſgreſſi, hoſtes ad deditionem hortabantur; fœda rerum facies, permixtus cædentium cæſorumque clamor; nihil imperio, neque conſilio geri; fors omnia regere. Navis regia fatiſcente carina aquam accipere; periculo nunciato, Aragonius Philippo Duci deditionem facit quamvis abſenti. In ea navi Tarentinus & Sueſſanus capti ſunt; aliis duodecim navibus quæ in hoſtium poteſtatem venerunt, ingens captivorum numerus fuit; Rex quoque Vaſconum, quem in ipſo conflictu Rodericus Reboledus lateri adhærens à cæde ſervarat; & Henricus Aragonius; de Petro auctores variant: quidam pugnæ interfuiſſe diſputant, & cum tribus triremibus evaſiſſe nocte tectum, alii ad Aenariam inſulam appuliſſe cum reliqua ex Sicilia claſſe ajunt, ſub ipſum pugnæ tempus. Capti præterea Raymundus Boillus Prorex Neapolitanus, Diegus Sandovalius Caſtri Comes, & filii Ferdinandus, Dieguſque, Joannes Sotomajor, Enecus Davalus Davali Magiſtri equitum filius, nepoſque ex Bertrando filio Enecus Guevara, Reges ex Hiſpania ad hoc bellum ſecuti. Secundum victoriam facta à Cajetanis eruptione noſtrorum caſtra capta, direpta ſpolia caſtrenſia, & ampla Principum ſupellex quæ relicta erat. Præſidii caſtrenſis pars in hoſtium poteſtatem venerunt, alii per devia loca, & occultos tramites fuga evaſerunt. Cæcas hominum mentes, im-

improvida conſilia, varios & commutabiles rerum caſus; quis non exiſtimaret de rebus Aragoniis in Italia actum, amiſſa victoria & quaſi de manibus elapſa? victis ad regnum facilius recuperandum factus eſt gradus, erepta libertas majoris gloriæ occaſio extitit; quis crederet? ſic humanæ cogitationes in contrarium ſæpe vertuntur, non temeritate fortunæ, ſed arcano & altiori conſilio gubernatæ die Veneris Auguſti Nonis pugnatum ad Pontiam inſulam eſt.

CAPUT X.

Aragonius & fratres libertati redditi.

COMMISSA pugna Reges, atque è trecentis ampliſſimo genere captivis, pars maxima Mediolanum à Blaſio victore deducti, ampliſſimi triumphi ſpecies, neque à multis annis viſa; alii Genuæ relicti, ut navatæ operæ ea merces eſſet; tota Itália expectatione eventus ſuſpenſa, ecquo pacto Dux nobiliſſima victoria uſurus eſſet, cogitabat; illius opes ante formidoloſæ finitimis, nunc etiam à longinquis timebantur. Ne totius Italiæ imperium invaderet ardenti Princeps ingenio, imperii avidus, continuis bellis exercitus. Multum ille cum animo deliberare, quid facto opus eſſet. A captivis Regibus iniquas conditiones extorqueret? libertatis pretium exigeret? præſenti id fructu lætum eſſet; verendum tamen, ne acceptam illi injuriam vindicarent ſuis, & amicorum armis: victique, ut erant ſoliti, cum victoribus tamen certamem gravius inſtaurarent. Magnifice exceptos coleret, & gratuita libertate ſibi devinciret? glorioſum id conſilium toto orbe terrarum foret: ſed ne captando inanem nominis famam, imperii amplificandi occaſionem amitteret, atque ancipitis aleæ ſpem ſubiret conſiderandum raro ex ſententia cedentem; magna homines beneficia cum ſolvendo non ſint, inſigni maleficio compenſare conſueviſſe. Vicit laudis ſtudium. Principes ſplendide domi habitos, ut ſocios, ut amicos cum ampliſſimis muneribus dimittere conſtituit. Aragonium etiam cum aſſenſu audivit, diſputantem coram multiſque exemplis confirmantem, Gallis immodicum ingenium eſſe, neque ullis imperii finibus reſiſtere. Mediolanenſes Duces evertendi conſilia ſæpe agitaſſe: neque animos eſſe mutatos; Italiæ litoribus aſſueviſſent, parto Neapolitano imperio Ligures Galliæ finitimos amicoſque haud diu in fide futuros; neque novandarum rerum finem fore niſi univerſa Italia occupata. Jo. Galeacio patri, majoribus aliis Gallicos ſpiritus ſuſpectos ſemper fuiſſe. Hæc agebantur Mediolani in arce: cum Iſabella à viro Renato, quem captivum teneri dictum eſt; præmiſſa mari Genuam primum, deinde Cajetam, Neapolim poſtremo, ad quintum decimum kal. Novembris appulſa factionis opes vehementer confirmavit, copiis etiam ab Eugenio Pontifice adjuta: clariſſima fœmina, præſtanti ingenio, eximia morum ſuavitate. Hiſpania Regum calamitate ſolicita, mœſtaque varia belli paciſque conſilia verſabat. Cæſarauguſtæ, conventus Aragonii habiti ſunt; actum referente Regina de claſſe comparanda, ad retinendum Sardinæ Siciliæque imperium: in quas à victoribus fore impetum ſuſpicabantur, nulla jam de imperio Neapolitano ſpe conatuve. Soriæ ad Caſtellæ & Aragoniæ fines colloquio Caſtellæ Regis & ſororis Aragoniæ reginæ, induciæ inter eas gentes antea pactæ, in quinque alios menſes productæ. Alienæ calamitati inſultare iniquum videbatur; evicerat juſta commiſeratio Caſtellæ Principum animos. Soria diſceſſum, & Eleonoram reginam Medinæ Campeſtri deceſſiſſe nunciatum eſt, dimidiato menſe Decembri, dolore intercluſa anima, quem ex filiorum caſu accepit graviſſimum ſcilicet; repentinus obitus eam opinionem confirmavit præ dolore extinctam, lectiſſimam fœminam & tantorum Principum matrem; multis locis juſta exequiarum magnifice facta: Compluti à Caſtellæ Rege, à Regina uxore Madrigale. Defunctæ tumulus in D. Joannis matronarum cœnobio compoſitus: quod ſua impenſa conſtructum domicilio ipſa delegerat.

rat. Mediolani inter Ducem & Reges fœdus factum, eoſdem ſine exceptione amicos inimicoſque futuros. Dux ad regnum Neapolitanum obtinendum vires & copias eſt pactus. Rex impugnandis Mediolanenſis hoſtibus omnem opem eſt pollicitus; magnam id fœdus ſolicitudinem incuſſit tum Italis, tum externis nationibus. Rex Vaſco in Hiſpaniam dimittitur cum ampla poteſtate rem Aragoniam gubernandi; conquirenda pecunia erat; novæ conſcribendæ militares copiæ, numeroſa claſſis inſtruenda. Tarentinus, & Sueſſanus amandati Neapolim, ut ſuorum animos confirmarent: Petrum juberent cum claſſe è Sicilia rebus opitulari; ſecuta Regis præceptum induſtria militum feſtinatioque. Aenariam appulſa Siculorum claſſe, Cajeta venit in poteſtatem, dedente Lanſaloto cive Neapolitano ejus urbis præfecto; ad octavum kal.
1436 Januarii ineunte anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo ſexto. Proximis diebus Aragonius libertati redditus, (memorabilem omnibus ſeculis Philippi liberalitatem) Portum Veneris abiit: quod oppidum, atque Ilicis inter tantas procellas in fide Aragonii manſerant in Genuenſi litore, magis Aragonii præſidii metu, quam ſyncera oppidanorum voluntate. Adverſas ſecundaſque Aragonii res oſtentis de cœlo ſignificatas memorant; iis quantam fidem res meretur ex ſe quiſque ſtatuat, adjungatque; vulgata receptaque paſſim præterire conſilium non erat. Quo die ad Pontiam pugnatum eſt, pontis qui ad Cæſarauguſtam Ibero imponebatur, ampliſſimo in paucis & nobiliſſimo ſtructuræ genere, præcipuus arcus ſub meridiem nulla certa cauſa collapſus, quinque homines oppreſſit. Fortuita, ais, vulgi rumoribus in prodigium ſæpe poſt res factas vertuntur, & religionem; eſto. Quid ea quæ ſequuntur? triginta ſex paſſuum millibus infra urbem Cæſarauguſtam oppidum Vililla ad Iberi ripam ſitum eſt, ex Celſæ Romanorum in Ilergetibus coloniæ ruinis conſtitutum: nullaque re hac tempeſtate, & avorum memoria nobilius, quam campana; cujus nullo movente, inſolito inſolentique pulſu nobiliſſimos in utranque partem eventus ſignificari, iis hominibus perſuaſum eſt; inepte an vero non diſputo: ſed oculati tamen ejus miraculi teſtes citantur, viri non leves. Eam campanam pridie ejus diei quo capti ſunt Reges, ſua ſponte pulſatam ferunt: iterum ad tertium Kal. Novembris, proximi Januarii menſis Nonis tertio ſonuiſſe: quo tempore compoſito Mediolani fœdere Aragonius eſt in libertatem reſtitutus. Iis prodigiis avertendis data piacula: ſacrificatumque hoſtia divina. Solicitæ provincialium mentes, nuncio ex Italia allato cura levatæ: mœrorque, quem ex adverſo caſu ſuſceperant, metuſque novi mali, quod impendere ex iis oſtentis ſuſpicabantur, publica gentis lætitia mutatus eſt.

CAPUT XI.

Pax inter Reges Caſtellæ & Aragoniæ.

MOTA genuenſium arma ſunt: palamque à Ducis Mediolanenſis auctoritate diſceſſum; grave erat partæ ſuo periculo & virtute de Regibus victoriæ fructum ad alios recidiſſe, gratiam factæ pacis dimiſſorumque cum muneribus captivorum, uni Philippo Mediolanenſi ceſſiſſe; odium in ſe Aragoniæ, & Catalaunicæ gentis excitatum: cum quibus graves ab antiquo inimicitiæ extitiſſent; patrocinium Mediolanenſium Ducum, ad quod neceſſitate confugerant, imperio atque adeo dura ſervitute mutatum eſſe, urebat ſcilicet. Hac indignatione permoti, armorum ſocietate cum Eugenio, Pontifice & Renato Andegavenſi occulte conſtituta, arma corripiunt. Paccinus Alciatus pro Philippo Duce, Genuæ cum poteſtate Præfectus, in populari tumultu perimitur; gladii intentati aliis; & vulnerati quidam, necatique; obſervare ſermones, vultum habitumque notare: ſi vultus indignitate averſari præſentia, & Mediolanenſibus favere viderentur. Ergo quod in ſeditione populari fit, unde plures erant, brevi omnes fuerunt; ſi qui contra ſentiebant, palam tamen aſſentiebant, aſſenta-

banturque. Auctor ſeditionis Franciſcus Spinula defenſa nuper Cajeta nobilis magnoſque ex ea re ſpiritus gerens: ac quod caput erat, Fliſcis & Fregoſiis, qui Aragoniis favebant inimicus. Genuæ auctoritatem pleraque eo tractu oppida ſecuta, & ad libertatis dulcedinem excitata defecerunt, pulſo Mediolanenſi præſidio. Hiſpani captivi in cuſtodia retenti. Septuaginta aureorum millia ab Aragonio Rege numerata eorum redemptionis pretium. Cum Siculis mitius actum; vetuſta inter utranque gentem hoſpitii atque commercii jura extabant; ſine pretio dimiſſi; tres modo Joannis Vintimillii filii diu Genuæ retenti ex odio, an majoris pretii ſpe incertum. Sed Aragonius tamen Philippi Ducis hortatu, Genuenſium motus compeſcere aggreſſus ea claſſe quæ à Petro fratre Cajeta miſſa erat, deſtitit conatu: cum id longum eſſet in tanta gentis conſternatione: & feſtinanti ad Neapolitana ſceptra omnis mora eſſet gravis, haud ignaro in bellis civilibus diem & horam potius, niſi proviſum ſit, magnas ſæpe agendi opportunitates corrumpere; nihil eſſe feſtinatione ſalutarius. Ergo è Portu Veneris Henricus miſſus eſt in Hiſpaniam Emporitano principatu donatus, quoniam induciarum tempus exibat, rebus præſidium ſi ſe ea parte Caſtellæ arma commoverent. Rex ipſe Cajetam claſſe appulit ad quartum Nonas Februarii. Terracina interea à Petro fratre occupata, magno Eugenii Pontificis dolore, in cujus ditione erat, tantum ſibi Aragonios ſumere, ut Neapolitano imperio non contenti, de univerſa Italia cogitarent: neque ſacroſanctæ majeſtatis reverentia, neque religione moveri ulla feroces & barbaros, durumque hominum genus & aſperum conquerebatur ſcilicet. Neapolitanorum procerum & militum concurſus Cajetam factus eſt; copiarum Dux Franciſcus Picininus renunciatur. Philippi Ducis gratiæ datum, apud quem Nicolaus Franciſci pater præcipuum auctoritatis locum rebus omnibus occupabat, clariſſimus ea tempeſtate copiarum Dux, magno rei militaris uſu, cum veteribus comparandus. Ardebat Italia armorum apparatu; aliæ urbes ad novi belli expectationem ſuſpenſæ: aliæ ad pellendos Aragonios fœdere inter ſe facto conjurabant, Veneti, Florentini, Genuenſes maxime, adjutore impulſoreque Eugenio Pontifice, odio gentis noſtræ, an Gallicæ amore vires conferebant. In Hiſpania bellum Mauricum trahebatur; inter alios Reges ſancita pax; magna Vaſconis contentione multoque conatu, vires gentis in Italiam vertere cogitantis, poſita rerum Hiſpanienſium cura. Geminæ arces Galea & Caſtillegia Mauris dedentibus agente Roderico Manrico in poteſtatem ſunt redactæ; concepta ex iis rebus lætitia brevi mœrore mutata, triſti caſu Nieblæ Comitis: quem Heracleam ad freti Gaditani anguſtias poſitum oppidum, obſidentem (in eo virtutem oſtentare & Regi ſuo gratificari cupiebat) in tumultuaria pugna ſeſe ad claſſem recipientem cum quadraginta ſociis ſubmerſum fuiſſe nunciabatur, accurrentium pondere everſa oppreſſaque cymba, quo ſe maxime tempore Oceani æſtus ſtatis horis concitabat. Joannes Guſmanius paterno caſu perculſus, & de ſumma rerum diffidens ſoluta continuo obſidione Hiſpalim abiit. Hic in Aſſidoniæ Ducibus primus fuit, Regis dono poſt aliquantum tempus; is honos doloris blandimentum, navatæ operæ merces acceſſit nobiliſſimæ Guſmaniorum familiæ; atque in paucis præpotenti in Hiſpania. Toleti Caſtellæ Rex erat, quo Compluto & Madrito luſtratis ſeſe retulerat; ludis regia, & feſta lætitia perſonabat, modica aut nulla belli cura; novæ & majoris lætitiæ materia adjuncta, ſancita in ea urbe pace inter Caſtellam, Aragoniam & Vaſcones ad quartum Nonas Septemb. Alfonſus Borgia Valentinus Epiſcopus, Jo. Luna aliique viri Principes ex Aragonia legati; his adjuncti Toletanus Præſul, Calatravæ Magiſter, Rodericus Beneventanus ſermone ultro citroque & longa diſputatione habita, has fœderis conditiones ſcripſerunt. Blanca Vaſconis filia major Henrico nubito Caſtellæ Regis filio. Dotis nomine Medina, Olmedum, Roa, Villenæ principatus puellæ dantor. Si proles ex conjugio nata non ſit, ea oppida ad Caſtellæ ditionem redeunto. Eo eventu Vaſconi pacto annuo auri pondere ablata oppida compenſantor. Henrico Aragonio omnino quinque florenorum

rum millia quotannis dantor; uxori tria millia. Capta ad regnorum fines oppida & arces, ad veteres dominos redeunto. Perſugis venia conceſſa eſto: præterquam Comiti Caſtrio: & Alcantaræ Magiſtro, præterea Gotifredo Corteſio Marchioni: quem Vaſco excipiendum judicavit, hominem inquietum, cupidum rerum novarum & memoria generis in regni cupiditatem impulſum. His conditionibus induciæ pace mutatæ: armaque ſociata adverſus omnes gentes Principeſque; excepti modo Luſitanus Galluſque à Caſtellæ Rege ſunt: ab Aragoniis Mediolanenſis Dux, Gaſto Fuxenſis Comes, qui Joanne patre nuper defunčto eum principatum obtinuerat, quindecim annos natus Vaſconis gener Eleonora minori filia in conjugium pacta. Data ob hæc templis dona: ludi, convivia, omniaque lætitiæ inſtrumenta, per urbes & oppida inſtaurata; belli metu ſublato, nova rerum facies futura in Hiſpania videbatur. Caſtri Comes venia brevi impetrata, Caſtellæ eſt redditus, conſtantior aliquanto in fide futurus, diuturno caſtigatus exilio. Interea Alfonſus Aragonius Neapolitanorum animos pertentare non deſiſtebat, conſilioque vires adjuvare. Baltaſſar Ratta Caſertæ Comes, è gubernatorum rerum publicarum numero in partes attrahitur; idem facit Raymundus Urſinus Nolæ Comes, ex regio ſanguine uxore pacta Eleonora Urgelitani Comitis dudum extincti filia. Capua Rex, ubi belli apparatus erat, votis nuncupatis profectus S. Severini Vallem, Salernum urbem, Amalphitanum litus armis præſidiiſque capit. Sic Argoniæ vires confirmatæ, debilitatæ hoſtium. Neapolis regni caput petenda erat, haud exigua victoriæ ſpe in tanta animorum inclinatione, tantuſque factionis copiis; confirmabant animum geminæ arces uſque adeo malis temporibus in ea urbe præſidiis tamen Aragoniis retentæ: quod miraculi inſtar erat, ad totius belli ſummam omen præclarum.

CAPUT XII.

Clades à Luſitanis in Africa accepta.

HORRIDA gelu & nivibus hyems fuit in Hiſpania, quantum mortales non meminerant. Caracæ, ubi Rex Caſtellæ erat, ſeptem agaſones lignatum in vicinas ſylvas egreſſi, ipſis Januarii
1437 Kal. anno MCCCC trigeſimo ſeptimo, conſtrictis præ frigore membris oppreſſoque calore vitali extincti ſunt; nives glacie, glacies Circio concretæ multis exitio fuere. Rege iniquo anni tempore, viis à multa nive impeditis in Caſtellam Ulteriorem ituro, quo reipublicæ cura neceſſario vocabat, à trecentis operis ſummota in utranque partem nive equitis altitudine, cumulis extantibus aggeris inſtar, ægre montes ſuperati quibus utraque provincia dirempta eſt. Roa menſe Majo Uxamam itum; in ea urbe Rex ſubſtitit: Henricus Princeps Alfarum miſſus lautum municipium ad Vaſconum fines; ſequebantur è proceribus ampliſſimus quiſque; eminebat inter omnes Alvarus recens importunis precibus Montalbino Reginæ extorto, & ad Scalonem in Carpetanis adjecto; auctis opibus, incenſa magis invidia, cui nulla potentia par eſt. Poſt biduum Regina Vaſconum Alfarum cum filiis acceſſit, & ſplendido ſuorum comitatu Epiſcopo Pompelonenſi, Petro Peralta regiæ procuratore, proceribus aliis. Duodenribus ſponſo ſponſæque ſolenni apparatu rituque ſponſalia data ſunt. Cæremoniæ antiſtes, Uxamenſis Epiſcopus regio genere ſuperbus; quatuor in ea lætitia diebus conſumptis Vaſconum Regina ſponſaque filia ſeſe retulere in patriam. Abs Rege Caſtellæ & Henrico Principe Medinam Campeſtrem itum; eſt in eo oppido Petrus Manricus Antelatus Alvari, & Beneventani conſilio captus, juſſu Regis Fontidoniam arcem in cuſtodiam amandatur, menſe Auguſto; novum initium turbandæ reipublicæ; quod magna rerum moles eſt conſecuta; cauſæ non ſunt proditæ. Alvari evertendi conſilia agitaſſe cum aliis proceribus eventus docuit; quod majeſtatis crimen eſſe ea tempeſtate putabatur. Fuit hic annus Luſitanis infauſtus maxime, clade in Africa memorabili à Mauris illata; ardebant quinque Luſitani Regis fratres

cupiditate proferendi nominis, opes amplificandi; in Hiſpania qui poſſent anguſtis regionis finibus pace cum finitimis nuper ſancita? in Africam majori gloria transferre arma cogitabant adverſus infenſiſſimam Chriſtiano nomini gentem. Pecuniæ in ſtipendium redigendæ difficultas retardabat; ab Eugenio Pontifice venia peccatorum impetrata eſt, Oreni Comitis legati Luſitani opera, omnibus qui cruce inſigni ſacram militiam ſuſciperent. Pontificis indulgentia evulgata, incondita multitudo ad arma concurrit. Ferdinandus Aviſii Magiſter cæteris fratribus ardentior ſe multitudini ducem offert. Diſputatur in conſilio gentis de expeditionis ſumma, Joannes D. Jacobi in Luſitania Magiſter, unus è regiis fratribus de ſcripto etiam concepta ſententia, negat niſi univerſis regni copiis petendam Africam; armis, equis, viriſque potentem eſſe eam provinciam. Sæpe infeliciter laceſſitam futuram nunc exitio, niſi ſuis ſe viribus metiantur; audaciam præcipitem frænandam videri. „ Utinam, inquit, falſus vates ſim; „ niſi impetum animorum tenetis, at„ que ad rationem revocatis. Africani „ campi noſtro ſanguine redundabunt. „ Hiſne copiis confiditis? feroces ante „ certamen maxime, in ipſo diſcrimine „ ignaviſſimi erunt nullo armorum uſu, „ nullo animorum vigore. An Mauros „ contemnitis? næ hic contemptus ma„ gno luetur malo; gentem in pericula „ promptam, numero infinitam, pro „ aris & laribus, pro liberis & uxori„ bus fortiter dimicaturam irritabitis. „ Numinis patrocinium aderit; ſed ma„ jori morum probitate conciliatum, „ qua quos video ad arma maxime ac„ cenſos; ſed ſi mature, ſi prudenter „ capiantur arma; temerariis votis, im„ puris precibus fruſtra ſuperos fatigabi„ tis. Ne hic furor veſtris conceptus ani„ mis magno conſtet, vereri me cogit, „ nonnullus rerum uſus, ardens patriæ „ & veſtræ omnium ſalutis amor. Hæc ſententia cautiſſimo cuique probatur: in primis Petro & Alfonſo regiis fratribus unus Henricus Ferdinandi conatus ſublevabat, generis nobilitatem pareſque opes literarum ſtudiis illuſtrans; quod ſæpe accidit, major & ſanior pars à minore & deteriore victa eſt. Communi conſenſu bellum decretum. Comparata claſſe, ſex millia militum in naves impoſita; fama vero ſemper major eum numerum duplo majorem prædicabat; id quoque incommode accidit; pridie Idus Auguſti vela explicata intra dies quindecim perventum in Africam Septæ de ratione belli diſceptatum; omnibus copiis Tingis obſeſſa, urbs olim Romanorum nobiliſſima, tunc modica, ex adverſo Tarteſſi ad fretum poſita; multa circum glarea, eoque ager frugibus infœcundus: niſi qua parte excavatatæ valles vicini fontis aquis, conſitis hortis eximia amœnitate proventuque ſunt. Obſeſſi dies ſeptem & triginta magno conatu impugnati nunquam remiſerunt animos, cum ſpe propinqua auxilii ad defenſionem incitati. Phuthenſis & Marrocius Reges, aliique Africani Principes auxilio accurrunt; ſexcenta millia peditum, ſeptuaginta equitum millia ſub ſignis, fortaſſis ementiente verum fama, traxiſſe feruntur. His copiis qui poſſent Luſitani reſiſtere? pugnatum initio acriter, deinde multitudine circumfuſa, intra munimenta noſtri obſeſſi; in repentino terrore mœſti, fixis in terram oculis, neque reſpondere, neque rogare; quantum tempus dabat, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes. De fuga conſultum: ſed quo, aut qua irent locis omnibus occupatis; victi neceſſitate, legatos de pace mittunt; barbari ullam fœderis conditionem fore negant, niſi Septa dedita, univerſa Africa decedatur; grave id erat, neque in ipſorum poteſtate ſitum; pollicentur tamen modo incolumibus ire liceat; dati obſides Ferdinandus ipſe Dux, aliique viri primarii; reliqui illuvie corporum deformis acies Septam primum, deinde in Luſitaniam fine anni abierunt. De ſancito fœdere in concilio Principum Eboræ diſputatur; injuſſu Regis conditiones pactas, irritas videri communi eorum qui aderant conſilio decernitur; religionem, ſiqua erat gens obligata, eo fœdere, ſatis exolvi obſidibus in hoſtium poteſtate relictis: ut ſuis capitibus luerent, quæ ſtulte & temerarie promiſerant. An ſi eadem ſuperbia Luſitaniæ deditionem polliceri barbari univerſæ coegiſſent, conditioni eſſet ſtandum? Mauricique imperii jugum

gum reponendum Hiſpaniæ? quid alia, quæ multa polliceri & indigniſſima potuiſſent? num iis gens Luſitana teneretur? Ergo Ferdinandi captivitas perpetua fuit. Sepulcrum ejus in urbe Phuthenſi loco ſublimi monſtratur, erectum videlicet de noſtra gente trophæum; penes quem facti culpa præcipua erat, is ſive caſu, ſive conſilio Dei pœnas temeritatis princeps exſolvit.

CAPUT XIII.

Petrus Aragonius ad Neapolim cæſus.

IN Hiſpania novorum tumultuum metus oſtendebatur, proceribus Caſtellæ magna ex parte abs Rege ſuo alienatis, Petro Manrico injuria (ſic illi prædicabant) in vincula tradito. Inter viros ſacratos grave ubique de religione certamen erat. Baſilienſem conventum Epiſcoporum Eugenius Pontifex ab ipſo pontificatus initio ſuſpectum habens, diſſolvere conatus erat. Ea via inventa erat eludendi atque debilitandi conciliorum vires: quæ Pontificibus; eſſe cœperant formidabiles. Revocavit tamen, ab Imperatore Sigiſmundo & Cæſarino legato graviſſimis litteris caſtigatus. Patres Baſilienſes plus ſibi auctoritatis ſumentes, quam fortaſſe par erat, & nova ea injuria provocati, Eugenio Pontifici denunciarunt, niſi ad conventum veniret, ſe in eum conſtituturos quod in deſertores ſacræ cauſæ ſolitum eſſet. Obſequi recuſantem, deponendum fremunt abrogata pontificia auctoritate. Ita animatis Epiſcopis, Principum toto orbe Chriſtiano non una mens erat, alii conſilio repugnare quaſi præcipiti & temerario, memoria vulnerum quæ ſuperiori ſchiſmate rei Chriſtianæ erant inflicta, vix dum cicatrice obducta: in primis obſtitit Sigiſmundus Imperator quamvis à Pontifice alienatus; verum in ipſo rei perficiendæ conatu deceſſit ad quintum Idus Decembris eccleſiæ pace ante fundata, & nunc defenſa, quam diuturno imperio nobilior. Res Germanicæ in ejus generum Albertum Auſtriæ Ducem, jam Regem Romanorum tranſlatæ ſunt; imperii inſigne deſumptum ip-
1438 ſis Kalen. Januarii ineunte anno ejus ſeculi trigeſimo octavo. Quo tempore, in Hiſpaniæ oppido Madervelo, quod in ditionne Alvari in Vaccæis, lapidibus pluit, ſingulis pulvini magnitudine, innoxiis tamen propter materiæ levitatem. Joannes Agreda regius præcurſor ea cauſa miſſus, de re tota quæſtione habita, Roam ad Caſtellæ Regem ex eorum lapidum numero quoſdam attulit: triſti an læto omine dubitatum. Ac ne ex eventu quidem belli Maurici, quid ea res portenderet ſatis intellectum; nam Huelma (Onova veteribus) copia defenſorum & mœnium firmitate munitum oppidum de Mauris Granatenſibus captum, Eneci Mendozæ Fitæ reguli ductu virtuteque Giennenſi limiti præfecti; lætitia haud diuturna fuit: Roderico Perea Caſorlæ Antelato, cum in Maurorum fines invectus eſſet, à multo majori hoſtium numero cæſo, ex mille & quadringentis ſociis, viginti tantum ſervati fuga; neque Mauris incruenta victoria fuit; cum multis Dux ipſe Abenſarraxius Granatæ Prætor in conflictu cecidit; acceptæ cladis nonnullum levamen. Ab Eugenio Pontifice Aragonius averſus. Baſilienſes conatus juvare videbatur prioribus injuriis irritatus, & nunc Joanne Viteleſco Patriarcha Alexandrino, cum valida militari manu in fines Neapolitanos immiſſo; cujus adventu magna immutatio animorum facta erat: ſeque Tarentinus & Caſertæ Comes pontificiis partibus adjunxerant, homines in fide parum conſtantes, ingenio mobili ac vario; contra Antonius Columna Aragonio conciliatus, ſpe Salernitani principatus, qui ereptus ante erat, ex pacto Regis beneficio recuperandi; brevi victus Patriarcha, & Neapolitani regni finibus decedere coactus eſt, diris quamvis & milite armatus. Duo alii Principes ad officium revocati ipſo tempore: quo Renatus Andegavenſis pretio tandem redempta libertate Neapolim cum claſſe appulit ad quartum decimum Kalendas Junii parum præſidii in Renato fuit: nulla pecunia in belli ſumptus allata; multorum tantum animi ad ſpem rerum novarum erecti ſunt: multis locis belli flamma excitata; ſed vis ma-

major in Marſos, & Pelignos incubuit: ubi Jacobus Caldora tanti uſus Dux Renati partes ſuſtentabat. Accurrit Renatus ipſe haud magna ſpe, cum Aragonii opes indies confirmarentur; multa eo tractu oppida & arces Aragoniis præſidiis occupatæ; & Renatus tamen hoſtem ad pugnam provocare non dubitavit, miſſa chirotheca militari; id ex animo, an ut exiſtimationem tueretur, non ſatis conſtat. Inanis certe conatus fuit, de die & loco pugnæ controverſia nata. A Rege Franco in Biturigibus omnium ordinum conventu, placita Baſilienſia ſancita ea lege ſunt (Pagmaticam ſanctionem vocant, unde jus dici mandatum: magno Eugenii dolore, quod Pontificatus maximus prope in ordinem redigi videretur, ſacerdotiis conferendis, litibus dijudicandis; eo amplius in conſilium incubuit ſolvendi Baſilienſem conventum: unde tot injuriæ & novi metus extabant; novo edicto concilium ſe Ferrariam tranſferre pronunciat. Cæſarinus legatus cognita Pontificis voluntate, & cum eo quinque è ſeptem qui aderant Cardinalibus Ferrariam abeunt; duo perſtitere. Mutandi loci ſpecies erat, adventus Joannis Palæologi Auguſti, & Patriarchæ Conſtantinopolitani, ad conciliandam pacem inter Orientis Occidentiſque Eccleſias. Ii Ferrariam delati ibique culti ſunt; ſed peſte graſſante, Florentiam itum Heturiæ caput; ubi de controverſiis, quæ Latinos inter & Græcos erant, multorum dierum labore diſceptatum, majori in præſenti ſpe, quam in futurum proventu. Baſilienſes patres, & antè conati Græcos ad ſe avertere, & nunc contra Eugenium Pontificem amplius irritati quam territi, in Cæſarini locum Ludovico Cardinali Arelatenſi ſubſtituto, turbida conſilia agitare cœperunt, reipublicæ exitialia: Eugenium loco ſe moturos minabantur abrogato jure clavium, novoque ſubrogato Pontifice. In Italia Renato Andegavenſi in Pelignis occupato iis arcibus impugnandis, quæ in hoſtium poteſtate erant: Aragonius rebus ſecundis elatus Neapolim urbem belli regnique caput petere conſtituit, juventutis diſceſſu Renatum ſecutæ præſidio nudatam: ac ne commeatu quidem in multos dies comparato. Erant in Aragoniis caſtris ad quindecim hominum millia; quatuor triremes, ſeptem onerarias, plura minora navigia claſſis numerabat, ſubvectionibus à mari prohibendis idonea; hoc apparatu urbs nobiliſſima in paucis, numero civium, ædificiorum majeſtate, imperii amplitudine, mari terraque circumſeſſa ad decimum Kal. Octobris; aderant Matthæus Aquaviva Andriæ Dux, Comes Nolanus, Joannes Vintimillius, Petrus Cardona; caſtris munitis, ſcalæ, aliaque machinamenta comparata; copiæ locis idoneis diſtributæ, dum impetum in urbem facere parant, fortuna quæ in humanis rebus ludere conſuevit, & proſperis adverſa confundere, cuncta Aragonii conſilia triſti caſu conturbavit, & uno momento evertit. Petrus Aragonius ad decimum Kal. Novemb. ſpeculandi gratia paulum à caſtris mane progreſſus, è D. Mariæ Carmelitanæ templo, tormento percuſſus occubuit; pila tertio ad terram illiſa, quarto ictu ejus caput comminuit; corpus ad D. Magdalenæ delatum. Alfonſus frater accurrens extincti pectus exoſculatus. Aliam, inquit, à te frater lætitiam expectabam; æternum patriæ decus, laborum & gloriæ noſtræ particeps vale; ſimul ad adſtantes converſus: militiæ florem, atque omnis elegantiæ, hoc die, milites amiſimus; quanto hæc cum dolore? In ipſo juventutis vigore, viginti ſeptem natus annos deceſſit, cælibe vita, multis bellis cum laude perfunctus; tumulus ad Ovi arcem tranſlatitio funere compoſitus; vulgus militum, ſed & populi multitudo Petri cædem in religionem vertebat, præſertim continuis imbribus, oppugnatione impedita. Joannes Vintimillius Renato, qui obſeſſis auxilio accurrebat, ad furcas Caudinas obviam ire juſſus eum compulit alio itinere in Nolanum agrum deſcendere; improviſo Vintimillii adventu, aliquot ex hoſtibus capti ſunt; mox compoſito agmine Neapolim rediit. Alfonſus ſoluta obſidione Capuam diſceſſit majori impetu bellum reparaturus, cum primum ſe hibernum tempus aperiret, duoſque reliquos fratres eo conſilio ex Hiſpania evocare conſtituit: præ cupiditate Neapolitani imperii paterna regna contemptui habens: quæ à valida Gallorum manu rapto vivere aſſueta vexari latrocinio cœperant, ductoribus Alexandro Borbonio Joannis Borbonii filio no-

tho,

tio, & Roderico Villandrando: qui Valliſoleti in Hiſpania natus Gallo adverſus Anglos fortem operam navarat, & ex gregario milite ordines duxit, decem millibus nonnunquam imperator. Robuſto corpore fuit, iracundia maxima. Ergo iis ducibus rapto vivere, & prædas agere aſſuetis, impetus in Ruſcinonenſem agrum eſt factus, magna provincialium, Reginæque Aragoniæ, & Regis Vaſconum ſollicitudine; brevi tamen ea tempeſtas ſedata eſt. Galli propter anni tempus hibernum in aliam partem flexere. Fuit hic annus Luſitanis triſtis infauſtuſque ob recentem cladem Africanam, tum peſtis lue, quæ univerſa fermé provincia graſſata eſt; multi mortales exſtincti. Rex ipſe Eduardus ad Tomarem cœnobium, quo ſe ad vitandum periculum contulerat, febri correptus deceſſit die Veneris ad XIII. Kalend. Octobris ipſo interlunio; litteris valde deditus librum etiam de regni moderatione ſcriptum reliquit, nulla re præterea memorabili geſta, imperio brevi. Omnino annorum quinque dierum ſeptem & triginta. Filios reliquit Alfonſum regni ſucceſſorem ſexennem, Fernandum Viſei Ducem Dieghi & Emanuelis patrem, Eleonoræ & Iſabellæ. Eduardi Regis filiæ fuere Eleonora Auguſta uxor Friderici tertii Imperatoris, Catharina innupta, Joanna Caſtellæ Reginæ. Regni Luſitani procuratio Eleonoræ viduæ viri teſtamento demandata eſt; tulere id ægre Luſitani fœminæ imperium, externæ præſertim averſantes. Itaque in comitia euntes eo teſtamento abdicato, Petrum Conimbricæ Ducem pueri Regis patruum regni procuratorem nominarunt. Grave id decretum Reginæ fuit? deditque litteras de injuria tum ad fratres, tum ad Caſtellæ Regem: nihil tamen ea diligentia profecit.

CAPUT XIV.

Caſtellæ motus.

EVASERAT menſe Auguſto ſuperiore Manricus Antelatus ex arce Fontidonia, ubi captus tenebatur, uxorque & filiæ duæ funibus per feneſtram demiſſi, conſciis & adjutoribus Gometii Carrillii cuſtodiæ præfecti nonnullis domeſticis, unde novi tumultus extiterunt; cum eo enim Fridericus maris Præfectus, Petrus Stunica Ledeſmiæ Comes, data fide acceptaque evertendi Alvari, conſilia inter ſe communicarunt; adſciti in ſocietatem Joannes Arellanus Camerorum, Petrus Mendoza Almaſani reguli, Ludovicus Cerda Medinæ Celinæ Comes; adjecti paulo poſt Uxamenſis Epiſcopus multis in ea temporis perturbatione occupatis arcibus magnum factioni momentum, præter hos Beneventanus, Tovarius, Quignonii fratres. Rei perficiendæ haud facilis erat via, in tanta Alvari gratia, potentia, auctoritate. Medinæ, cui à Rivo ſicco nomen eſt, equi, arma, milites, cæteraque, quæ ex uſu belli futura erant, diligenter comparata; tanti conatus celeritate erant occupandi. Rex Caſtellæ Madrigale ubi ſe tenebat menſe Februario principio anni
1419 milleſimi quadringenteſimi trigeſimi noni; Roam profectus eſt; ſequebantur Henricus filius, Alvarus ipſe, Comites Hari Caſtrique, Calatravæ Magiſter, Epiſcopi Toletanus & Palentinus; præterea Lupus Barrientus nuper Segobienſis Præſul creatus; ea merces fuerat Henrici Principis juventutis literis informatæ. Literæ à conjuratis ad Regem ſupplices miſſæ. Earum ſumma erat: Se quidem paratos eſſe imperata facere, ut ſubditos deceret, iis majoribus natos, ea nobilitate: modo Regis & filii Principis arbitratu. Rempublicam ad cujuſquam privati voluntatem inverti, Regemque ipſum in alieno mancipio eſſe, neque leges provinciæ pati: neque tantam ipſos ignominiam tolerare debuiſſe. An æquum videretur adverſus unum hominem, neque imperia magiſtratuum, neque nobilitatem, neque leges valere? Id ſi eſſet mutatum, arma ad prohibendas injurias neceſſario ſumpta, continuo poſituros. Ad has litteras nullum abs Rege reſponſum datum eſt. Venerat ex Gallia Villandrandus cum quatuor equitum millibus auxilio, Ribadei principatu à Rege Caſtellæ invitatus. Aragonii fratres Vaſco, Henricuſque Ca-

 ſtellæ

ſtellæ turbationem, ſuam occaſionem facere conſtituentes, atque in ſtudium incitati priſtinæ ditionis recuperandæ, quingentis equitibus ſtipati in Caſtellæ fines ingreſſi; uno tempore à Rege & conjuratis ad ſocietatem invitantur; conſilio illi inter ſe communicato, Vaſco quidem Cuellarem, ubi Caſtellæ Rex erat, profectus eſt: Henricus Pennafielem abiit, ſuæ antea ditionis oppidum, quorſum res commotæ evaderent expectare conſtituens: atque iis ſe adjungere paratus, unde major certiorque ſpes oſtenderetur priſtinarum opum recuperandarum. Valliſoletum interea ab Eneco Stunica Ledeſmii Comitis fratre occupatum erat, præſidio quingentorum equitum. Id municipium magnum, atque opulentum, ibique frumentum magna copia, & commeatus affatim, quæ poſt quam à conjuratis comperta ſunt, eo ſeſe frequentes contulerunt. Caſtellæ Rex eo nuncio perculſus: fatali ſuorum defectione ne reſpublica gravem plagam acciperet, Olmedum abiit, ex propinquo imminentes motus procurare ſatagens: ac in primis Henricum Aragonium traducere in partes; eo conatu varia Principum colloquia habita: Renedi primum, deinde Tudelæ, poſtremo Tordeſillæ. Sed ea res fruſtra tentata: cum Henricus operam ſuam aliquandiu licitatus, conjuratis demum ſe Principibus adjunxiſſet, Vaſconis (ſic eſt creditum) conſilio: ut quicunque contentionis exitus eſſet, apud utroſque præſidium ipſorum rebus eſſet paratum; & procerum magna pars poſſeſſione eorum oppidorum contaminata, quæ Aragoniis detracta erant, moram paci variis artibus afferebant; quod niſi iis oppidis reſtitutis, coaleſcere non poſſe exploratum erat. Solicita provincia, & ad exſpectationem belli civilis ſuſpenſa, affuere viri ſancti quibus aut morum probitas, aut eruditionis opinio auctoritatem maxime dabant. Principes adeunt, docentque, quanto cum periculo pax publica importunis diſſidiis turbaretur. Si maxime viribus fiderent, incerta pro certis ſtulte mutari. Bellum ſumere facile eſſe, exitum fore procul dubio exitialem, alteri minimum parti. Proinde ſibi & reipublicæ conſulerent: neque florentes Caſtellæ res importuna contentione perditum irent. Societatis, amicitiæque conjungendæ fore copiam, gladiis nondum fraterno ſanguine infectis. Conſtitutum multo labore, uti ad Caſtrum Nunnium Principes colloquerentur, de conditionibus pacis coram diſceptaturi. Quo tempore ex Italia nunciatum eſt, Arcem novam, quæ Neapoli Aragonio præſidio tenebatur, diuturna obſidione fatigatam redactamque ad ſupremam annonæ difficultatem, hoſtibus deditam, nono Kalendas Septembris, Aragonio nequicquam opem ferre omnibus copiis conato. Sed eam tamen injuriam Salerno in Picentinis recepto, multiſque aliis oppidis ad ditionem ſubjunctis egregie compenſatam. Inter Caſtellæ proceres fœdus tandem ad Caſtrum Nunnium his conditionibus eſt factum. Alvarus Curia abeſto ſemeſtri ſpatio, ſublata etiam literas ad Regem ſcribendi facultate. Aragoniis fratribus oppida & honores, quæ ablata erant redduntor: aut pecuniæ tantum annuæ, quantum arbitri judicabunt. Copiis militaribus miſſio eſto. Urbibus conjurati occupatis præſidia detrahunto. Neu fraudi cuiquam eſto Aragonias partes ſuperiori tempore, nunc conjuratos proceres fuiſſe ſecutos. Sic Henrico quidem D. Jacobi Magiſterium reſtitutum eſt: Vaſconi Cuellar municipium. Alvaro æqua permutatione Sepulvega pro eo oppido datum. Caſtellæ Rex Taurum digreſſus; quo tempore nunciatum eſt, Catharinam ſororem Henrico nuptam, dolore partus Cæſarauguſtæ obiiſſe ad quartum decimum Kalendas Novembris, nulla relicta prole; miſſi Segobienſis Epiſcopus, & Joannes Luna Prior Hoſpitalarius, qui Principis luctum in ea calamitate levarent. Alvarus Sepulvegam abiit ad quartum Kalendas Novembris ſupra bonum, atque honeſtum perculſus, neque frenare iram, neque moderari linguam, vir egregius alioqui; uno ſolatio exilium ſuſtentans quod brevi rerum mutationem fore providebat animo. Abeuntem Joannes Sylva regius Vexillifer, Petrus Acunius, Gometius Carillius, alii nobiles proſecuti: beneficiorum memoria, an meliori in futurum ſpe. In conventu Baſilienſi damnato tandem Eugenii nomine, Amadeus Sabaudus Pontifex ſalutatur Nonis Novembris, Felicis quinti nomine indito. Is primum

Co-

Comes Sabaudiæ, deinde Dux cum quadraginta annis fuiſſet, abdicato principatu, ac aulæ cultu relicto, in eremum abiit, purioris vitæ ſtudio incenſus, ſex ſenioribus ex ſuorum nobilitate comitibus; id Eugenii felicitati tributum eſt, quod parum ea electione Principes ſunt commoti: ne Philippus quidem Mediolanenſis Amadei gener, Eugenii, ac Venetorum hoſtis: neque Aragonius eidem infenſus cauſam Renati hoſtis ſummo ſtudio defendenti, novum Pontificem venerari in animum induxere: memoria credo ſuperioris diſſidii, unde tantæ calamitates extiterant; aut Baſilienſium Patrum auctoritate fluxa, quæ fortaſſe celeritate valuiſſet. Tametſi ad annum ejus ſeculi quadrageſimum ſeptimum in conventu perſtiterunt; quo tempore Ludovici Galliæ Delphini armis diſturbati, & Friderici Imperatoris, qui Alberto ſucceſſerat præcepto prohibiti, ſoluto raptim conventu redierunt in patriam. Felix ipſe novus Pontifex aliquanto poſt pontificiis inſignibus poſitis honore purpuræ & Sabaudiæ legatione à Nicolao Pontifice Eugenii ſucceſſore annis conſequentibus donatus eſt. Hic finis non uno tempore Caſtellæ atque Eccleſiæ diſſidiorum fuit, novarum rurſus rerum initium; quod alia narratione explicandum eſt.

CAPUT XV.

Novi in Caſtella motus.

CIVILIA in Caſtella arma cepiſſe finem videbantur, quaſi Alvari calamitate univerſa provincia expiata; cum repente & præter opinionem novi tumultus concitati ſunt. Nullis finibus ambitio reſiſtit: in omne fas, nefaſque avida rapitur ferox importunaque. Regis imbecilla mens erat, neque curis imperii ſatis idonea, niſi alieno præſidio, conſilioque adjuta; ea re cognita proceres primum gratiæ, & auctoritatis locum apud Regem variis artibus captare: ante omnes Fridericus maris Præfectus: cujus erat ingenium varium, flexibile, multiplex: & quem Alvarus pro ſe maxime vicarium ſubſtitui rebus gerendis ſua apud Regem commendatione curarat. Aragonii fratres ſua ſe opinione deludi ægre ferre: induſtriæque fructum pellendo Alvaro, ad quem minime oporteret recidiſſe, dolere ſcilicet; rara fides inter ſocios aſſeclaſque aulæ. Metandis Tauri hoſpitiis inter utriuſque partis domeſticos & neceſſarios conviciis & probris initium rixæ quæri viſum; in Rege parum conſilii erat, parum auctoritatis proceribus coercendis; conſilio eorum, qui Alvaro favebant; Medina Campeſtri per ſpeciem venationis egreſſus, raptim Salmanticam abiit; amplam munitamque in Vectonibus civitatem, ineunte ſa-
1440 lutis anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo. Abeuntis veſtigia Aragonii fratres, Comites Beneventani, Ledeſmiæ, Hari, Caſtanedæ, Valentiæ, præterea Enecus Mendoza proſecuti Madrigale ſunt: adjunctis ſexcentis equitibus, vim facere Principi ſi obſiſteretur parati; miſeram conditionem pudendamque; vix Caſtellæ Rex acceptus Salmanticæ, procerum adventu nunciato citato itinere Bonillam abiit, munitum iis locis oppidum incolarum fide, mœniumque firmitate. Inde legati abs Rege miſſi ſunt ad Aragonios fratres fide ab iis accepta Salmanticam prius, deinde Abulam, quo ſe proceres contulerunt, ejus urbis præoccupandæ ſpe, utriuſque legationis princeps Guterrius Toletus Hiſpalenſis Præſul ivit, fidei erga Regem conſtantia in paucis ea tempeſtate nobilis, qui illi gradus ad ampliores honores fuit; parum ea diligentia profectum; proceres tantum idoneum hominem nacti, literas ad Regem dederunt, ſupplices quidem, præceptis tamen ex intima philoſophia petitis ad rempublicam gubernandam graves, quod caput erat, in Alvarum criminoſas. Rempublicam impotenter habere ſolitum. Bona publica, & privata domum avertere; judicia invertere; neque humani quidquam, neque divini ſanctum ducere. Hæc partim vera, partim ex odio affiſta eſſe Rex non ignorabat: verum quaſi magicis cantionibus emota mente, aures ſurdas præbebat, ſalutaria monentibus

tibus nihil reſponſi datum; contra à proceribus Hari & Beneventi Comites ad Regem legati pervicerunt, uti regni conventus Valliſoleti eſſent; ibi Rex & proceres de univerſo reipublicæ ſtatu deliberarent: arbitris iis Comitibus de tota controverſia judicaretur. Sic factum, ut neque urbes ante à conjuratis occupatæ redderentur, & denuo caperentur aliæ; earum hæc ſunt nomina: Legio, Segobia, Zamora ſeu Sentica, Salmantica, Valliſoletum, Abula, Burgi, Placentia, Caraca; præterea Toletum ab Henrico Aragonio recens occupata eſt Petro Ajala dedente: qui arci præfectus, urbi Prætor abs Rege datus, principem in ea urbe auctoritatis & potentiæ locum tenebat. Valliſoleti, quo menſe Aprili conventum eſt, nihil prius actum, quam ut fide publica Alvarus revocaretur. Ea cogitatio Regis pectori infixa erat: cujus voluntati repugnare periculoſum, obſequi miſerum erat; ſed vicit tamen metus honeſtatem; ampliſſimis verbis literæ in eam ſententiam datæ ordinum conſenſu; officio quiſque Alvari gratiam præoccupare ſatagebat. Urbes ad Regis poteſtatem redierunt, Toletum in primis. De judiciis reſtituendis actum: tuta non erat alioqui innocentia in tanta temporum licentia; vis & latrocinia vigebant, fluxa auctoritate magiſtratuum. Fruſtra is conatus ſuſceptus: quin novæ enatæ difficultates, Henrici Principis Caſtellæ alienatione. Maligni ſideris vi factum arbitror, ut per hæc tempora præcipuam rebus omnibus auctoritatem aulici obtinerent, argumento horum Principum patris & filii, qui ea fuerunt mentis & prudentiæ imbecillitate, ut ſemper alieno imperio obnoxii viverent. Ioannes Paciecus Alfonſo Gironio Belmontis regulo natus; Henrico Principi à primis annis aſſuetus, morum ſimilitudine, aut ingenii dexteritate, præcipua apud eum gratia & auctoritate pollebat; is Alvaro everſo, à quo Principis datus erat in familiam ſummum potentiæ locum, ut fecit, quærere videbatur; ea ſuperioribus Alvari meritis gratia fuit. Inter Regem & filium enatæ ſuſpiciones ſunt; ſe Henricus Princeps die quodam à regia ſubduxit, niſi Regis conſiliariis quibuſdam loco motis, rediturum ſe ullo tempore negans; vix ad multam noctem agente Vaſcone ſocero ad patrem revocatus eſt; eo majori feſtinatione nuptiæ maturatæ. Blanca deducente matre ad fines Vaſconum, ab Alfonſo Carthagena Burgenſi Epiſcopo, Comite Hari, Fitæ regulo, ea cauſa legatis Valliſoletum deducta. Nuptiæ celeberrimo apparatu ad ſeptimum Kalend. Octobris peractæ; ludicrum militare commiſſum, auctore Roderico Mendoza regiæ magiſtro: ſi ludus fuit, homines nobiles interfici; haſtis exacuto ferro pugnatum; inter alios proceres ſplendore cultus, conviviorum apparatu certatum; & erant earum elegantiarum non minus quam militarium rerum periti; nova nupta tantum ex virgine mulier facta non eſt; id rumoribus primum, deinde fama vulgatum, publicam gentis lætitiam vehementer conturbavit. Ipſo tempore in Gallia de pace inter Anglos & Gallos actum, Burgundi opera; negotium Iſabellæ ejus uxori datum, fœminæ regia majeſtate, Luſitani Regis amitæ; more inter Gallos recepto, ut auctoribus mulieribus de rebus maximis tranſigatur; ad Flandriæ fines, quo Iſabella ſe contulit, & oratores ab Anglo venerunt, de communi pace agi cœptum, re ingentis molis, ac lentioris ſpei. Libertas Carolo Aurelianenſi redempta quadringentis millibus aureorum, concedente Anglo in cujus poteſtate erat, Burgundo annuente, ea lege ut oblivio injuriarum inter Burgundos & Aurelianenſes eſſet: & cælibe is toro duceret Margaritam filiam Clevenſis Ducis ex ſorore Burgundi procreatam; ſic poſt annos viginti quinque, ex quo bellis ſuperioribus ad Blangium captus erat, Aurelianenſis patriæ & imperio redditus perſancte affinitatem amicitiamque coluit. Carolus hic filius & hæres fuit Ludovici Aurelianenſis, quem à Joanne Burgundo occiſum fuiſſe docuimus.

CA-

CAPUT XVI.

Caſtellæ Rex captus.

DECESSERAT in ipſa nuptiarum Henrici & Blancæ lætitia Petrus Manricus in exiguo corpore magno vir animo, callidus, audax, pius tamen & in utramvis partem ſe dediſſet induſtrius. Alvari quamvis abſentis (nam Scalone ſe tenebat) conſiliis res communes gerebantur; id ægre conjuratis proceribus erat; præterea Henrico Principi: prorſus ut Segobiam relicto patre diſceſſerit fine anni, ad Aragonios propenſus. Paciecus amicorum intimus ægro animo ſubdebat faces. Toletum rurſus occupata eſt, Petro Ajala intra mœnia Henricum Aragonium accipiente, contra quam expreſſe mandatum erat; addita nova injuria captis fecialibus: qui abs Rege miſſi erant de offenſa expoſtulatum. Ergo Rex ut par erat commotus, eo magnis itineribus feſtinavit, modico comitatu, majeſtate ſecurus; aditu prohibitus ad D. Lazari ſubſtitit, ipſa militari via, qua Madritum itur; ab Henrico Aragonio ducenti equites foras portam educti; regiis in periculo aliquanta ſpes, timor amplior: quippe exiguo numero adverſus armatos; expedita arma: ſubitarii operis munimenta conſtructa; gravis eo die calamitas extitiſſet. Henricus ne majeſtatem violando novam invidiam conflaret, ſeſe in urbem retulit. Villandrandus, cujus præcipua virtus extitit, depulſi periculi præmium tulit, extortis à Rege publicis tabulis, quibus Ribadei Comitibus perpetua lege dabatur ad menſam Regis accumbere, veſtiſque qua Reges uterentur omnibus annis octavo Idus Januarii, præſtitæ operæ monimen-
1441 tum, quoniam eo die ineunte anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo primo, gravi metu fuerunt liberati. Torrigios diſceſſum; in eo oppido Pelagius Ribera Malpichæ regulus cum centum equitibus relictus præſidio eſt. Rex Abulam contendit; eodem Alvarus abiit de inſtanti bello conſilia communicaturus: eo conjuratorum Principum voluntates amplius exacerbatæ ſunt: quorum pars maxima Arevali ſe tenebat: ipſa etiam Regina Caſtellæ adverſus virum criminationibus aures præbens, in filium & fratres caritate propenſior. Epiſcopi Burgenſis, Abulenſiſque in id oppidum legati: ſi qua via ſe daret reſarciendæ concordiæ; parum ea legatione profectum eſt. A Diego Valera qui in obſequio Henrici Principis erat, ad Regem literæ datæ hac ſententia: „ Quantas calamitates „ reſpublica ex fatali Principum diſcor- „ dia pertulerit, commemorare non at- „ tinet. Gentis ignominiam vulnera „ noſtra ſtylo retractare grave, ſuper- „ vacaneumque; præterita accuſare fa- „ cile, remedium adhibere neceſſarium. „ De malorum auctoribus diſputare quid „ juvat? cujuſcunque ea culpa ſit, à „ Deo certe humano generi rector da- „ tus, divinam benignitatem exprimere „ maxime debes, condonatis ſubdito- „ rum peccatis. Tunc clementiæ præ- „ cipua laus, cum iræ cauſæ juſtiſſimæ. „ Patrem te patriæ vocamus: caritatis „ paternæ te ea appellatio admoneat „ ad ignoſcendum promptæ, ad ulciſ- „ cendum tardæ. Sed impune qui tan- „ tum injuriarum prætermittatur? an „ non malo cogantur, quorum animi „ beneficiis vinci non potuerunt? Ve- „ rum; ſed in facto tamen cum ſynce- „ rus eſt animus, nulla offendendi vo- „ luntas, quamvis præpoſtero, injuriæ „ nomen injuſte affingatur. Nulla re „ magis animi magnitudo, quæ magno- „ rum Principum tibi ſimilium virtus „ propria eſt, perſpici poteſt, quam in- „ juriis hominum condonandis. Va- „ rios & ancipites bellorum caſus vi- „ tare æquum eſt: certamque pacem „ dubiæ victoriæ præferre; quæ ut ma- „ xime eſſet explorata utravis parte „ cadente, tuo maxime detrimento „ conſtabit: ad quem ſubditorum cala- „ mitas referatur neceſſe eſt. Deum pre- „ cor, ut ſuis muneribus perpetuitatem „ addat: gentis felicitatem tueatur, & „ propaget: noſtris votis aures ſuas, „ tuas ſalutaria monentibus faciles præ- „ beat. Lectæ coram Rege, deinde in ſenatu literæ, varie, ut cujuſque animus erat acceptæ ſunt; ſed tacentibus

tamen cæteris, unus Guterrius Toletus Antiſtes væcordi audacia elatus: Opem, inquit, Valera afferat: conſiliorum ſatis habemus. Fuit Valera præſtanti vir ingenio, bello bonus, ad cæteras dotes, quibus in tenui cenſu inſtructior nemo fuit, gemina legatione in Germaniam obita clarus. Extat ingenii monimentum, hiſtoria ſuccincta de rebus Hiſpaniæ, cui ab auctore Valerianæ nomen eſt. Henricus Princeps patris accitu Abulam ivit: de ineunda concordia actum. Duæ Reginæ mater & ſocrus ab Henrico Principe, cum ſe Segobiam retuliſſet, Nievam evocatæ ſunt: ſi iis auctoribus factiones componi poſſent. In eo oppido Blanca Regina Vaſconum deceſſit ipſis Kalen. Aprilis; corpus in celeberrimo ejus oppidi templo tumulatum creditur; magni id auctores tradunt; verum regii ſepulcri, neque eo loco, neque in Divæ Mariæ Uxuenſis, quo ſe transferri, teſtamento cavit, ullum veſtigium extat: ut mirari poſſis memoriam rei uſque adeo recentis eſſe obliteratam. Dominicani ejus loci ſodales translata oſſa affirmant: ſed in quem locum non tradunt. Carolus Vianæ Princeps materni regni ſucceſſor, regio nomine abſtinuit à patre coactus, an ſponte, an matris monitu; ingenium ſtudiis dederat: non ut otio marceſceret, ſed ut præceptis ſapientiæ inſtructior ad rempublicam accederet. Extant ingenii monimenta. Libri Ariſtotelis de moribus vulgari Hiſpanorum lingua donati. Brevis de Vaſconum Regibus hiſtoria; præterea verſus non inelegantes, quos ad lyram pangere ſolitus erat, juvenis meliori fortuna, patreque benigniore digniſſimus. Erat unum & viginti annos natus cum mater defuncta eſt. Ejus obitu ineundæ pacis conſilia diſturbata: ſeque Caſtellæ Regina Arevalum retulit; belli flamma in Carpetanis multis locis excitata, præcipui conjuratorum duces Henricus Aragonius, maris Præfectus, Beneventanus Comes Alvarus, Scalonæ, ubi ſe tenebat, ſuis & Toletani fratris opibus vim præſtanti animo propulſabat; variabant ſecundæ adverſæque res. Enecus Mendoza ad Complutum, quod oppidum Toletano abſtulerat, inſidiis hoſtium exceptus, ductore Joanne Carrillio Caſorlæ Antelato, ſupremum vitæ periculum adiit; amiſſis ſociis ipſe accepto vulnere cum paucis evaſit. Eodem tempore ad Greſmondam oppidum ab Alvari copiis victa conjuratorum manus; cecidit in conflictu Laurentius Davalus, Davali quondam Magiſtri equitum nepos; infelicem juvenis caſum, lugubri carmine Joannes Mena Poeta Cordubenſis decantavit: præſtanti vir eruditione, ea tempeſtate: condendis vulgari lingua carminibus in paucis celebratus; modi rudes temporis culpa; ingenium elegans fuit, amœnum, & auribus illius temporis accommodatum. Sepulchrum ejus Tordelacunæ in agro Toletano monſtratur: ubi conſequentibus annis extinctus eſt; ejus ſemper in Hiſpania memoria vigebit. Uno tempore à Vaſcone cum validis copiis in Citeriorem Caſtellam itum, auxilium conjuratis, quoniam hoſtes meliora ferebant: diſperſi per agros & oppida ſpoliare, rapere, vi & ſtupris cuncta miſcentes; rerum miſerabilem faciem; à Caſtellæ Rege Medina Campeſtris atque Arevalum; Vaſconi in cujus ditione erant, detracta ſunt. Iis locis ad Naharrum pagum Eleonoram Reginam è Luſitania venientem convenit; arcanis ſermonibus de pace nihil impetratum, Regis animo novis identidem injuriis exacerbato. Ad Luſitanas tantum controverſias componendas legati ſunt, qui Petrum Conimbricæ Ducem officii admonerent; idem ab Alfonſo Aragonio factum; ex Italia in eam rem miſſa legatio; nihil præſtitum tamen. Petrus imperandi dulcedinem deguſtarat; gentis animi in propoſito externi imperii repudiandi perſtabant; malo cogere non vacabat cum utrique Principi tantum belli conficiendi ſupereſſet; itaque Regina Luſitaniæ orbata viro, divulſa à filiis, imperio ſpoliata, ad vitæ finem in Caſtella permanſit. Aragonii fratres ſuarum rerum periculo permoti, relictis Carpetanis ſeſe in Vaccæos citato retulerunt, rebus præſidium. Arevalum memoria veteris imperii continuo portas aperuit. Medinam promota caſtra, ubi Rex erat; levia pro oppido prælia facta, haud memorando in alterutram partem eventu; diuturna obſidio non fuit; quibuſdam incolis aditum aperientibus, nocturno furto

to oppidum à conjuratis captum, ſine ſanguine tamen. Caſtellæ quidem Rex ad periculum excitatus, plateas armatis equitibus occuparat; multitudo domi ſe continebat: periculi metu à civilis belli execratione ad arma ſegnis. Alvarus, Toletanus Præſul ejus frater, Magiſter Alcantaræ, Regis monitu, hoſtes in eorum capita potiſſimum ſævituros, per averſam portam fuga evaſerunt mutata veſte, involutiſque capitibus inter hoſtium cuneos ignoti. Armatum Regem conjurati quaſi ſupplices adeunt; ad genua provoluti manum deoſculandam petunt: quaſi obſequio prompti, certanteſque minime grato in regiam uſque deducunt; tunc victi victoreſque in mutuos amplexus ruunt; civilia arma mœſta lætitia deteſtantur, unde ſpes & præmia nulla, certa funera & luctus utravis parte vincente. Accurrere Reginæ atque Henricus Princeps: multoque ſermone & arcano cum Rege habito, miniſteria mutant, Alvariæ odio. Guterrius Archiepiſcopus Hiſpalenſis, Ferdinandus Toletus Albæ Comes, Barrientus Segobienſis Epiſcopus, oppido diſcedere ſunt compulſi; fidei erga Regem conſtantia graviſſimum crimen erat; amicitia illis tamen cum Alvaro inita opponebatur, motibus pacandis impedimento futura. Actum de fœdere: neque licebat repugnare, cum Rex captivi inſtar teneretur; arbitri delecti ſunt cum ſumma decernendi poteſtate, Caſtellæ Regina, Henricus filius, Fridericus maris Præfectus, Albæ Comes ea cauſa curiam revocatus. Ab iis ſententia in Alvarum pronunciata. Ut toto ſexennio intra deſignata ditionis oppida ſe contineret, mandatum; neve ad Regem ſcriberet, niſi exemplo literarum cum Regina, & Henrico Principe communicato. Ne nova fœdera faceret: aut milites ſuis ſtipendiis aleret. In eam rem Joannem filium & novem arces intra diem trigeſimum obſidum loco traderet, ſequeſtris quibus à judicibus eſſet mandatum. His rebus nunciatis, Alvarus ſupra quam dici poteſt commotus, neque tenere lachrymas, neque à contumelis temperare; quod alii ambitionem interpretabantur: alii bonum ingenium contumelia irritatum excuſabant; in ægritudine tamen caſuque novas reſurgendi excogitare rationes; verum parum fidei erga projectum erat: & omnes aditus erant præoccupati; ſe conjurati novis affinitatibus confirmabant. Joanna Friderici maris Præfecti filia Vaſconi, Henrico Aragonio Beatrix Beneventani ſoror in conjugium pactæ ſunt. Diegus Sandovalius Caſtri Comes, Henrico Principi ea tempeſtate aſſiduus magno vir ingenio utriuſque connubii auctor: quo deterſis inter Principes ſuſpicionibus in unam evertendi Alvari curam, uti fecerunt, conjunctioribus animis incumberent.

CAPUT XVII.

Neapolis ab Aragonio capta.

SUBLATO civili bello, nonnulla quies eſſe cœperat in Hiſpania: feſtaque lætitia, per urbes & oppida. Neapolitano bello Italia univerſa æſtuabat. Renati vires, mora conſenuerant; uxor & filii Maſſiliam erant amandati; quæ res magnam deſperatæ victoriæ ſignificationem continebat; ſic multitudo interpretabatur, prona ſemper in deterius credulitate. Magna famæ momenta in bello ſunt; magnæ ex eo tempore animorum inclinationes factæ, præſertim Jacobo Caldora, in quo rebus certum præſidium erat, propter eximiam rei militaris ſcientiam, extincto; cum Circelli collem pontificiæ ditionis diripere pararet, repente exanimatus, inter ſuorum manus in tentorium delatus, brevi animam efflavit; reliqui Caldoræ, quæ familia præpotens erat, ad Aragonios reſpicere. Averſa capta. Brutii dediti; ad Trojam Apuliæ urbem Sfortiani prælio victi; reliqua omnia prona erant. Ab Eugenio Pontifice, Venetis, Florentinis, Genuenſibus, ad pellendos Aragonios tota Italia, vires denuo ſociatæ ſunt. Tridentius Cardinalis cum decem millibus militum in fines Neapolitanos incurrit; in collectitio exercitu, moribus, voluntate, ſtudiiſque diſcrepante, pa-

rum præſidii fuit; quin ipſo tempore Aragoniæ copiæ Neapolim ductæ. Renatus (ubi belli ſumma vertebatur) urbem defendere conatus ſeſe intra mœnia tenuit: civium credo inconſtantiam veritus, an viribus diffiſus, ſi æquo marte confligeretur. Commeatus & auxilii aliquantum à Genuenſibus eſt allatum: ſed exiguum id levamen erat præ urbana multitudine; crevit annona, ingentique pretio tritici modius conſtabat; fuere qui in publico conſilio, faciente animos fame, Renato ſuaderent, uti quacunque ratione cum hoſte paciſceretur; ducebatur obſidio; famis malum augebatur; duo fabri cæmentarii Anellus & frater, qui in caſtra transfugerant, urbem haud magno periculo capi poſſe, docent. Si præmium operæ ſit, aditum ſe monſtraturos. Erat aquæductus ſubterraneus, per quem ad urbis commoditatem, ex vicino fonte aqua in puteos diducebatur: ducenti viri fortes delecti ſunt: omneſque transfugis parere juſſi; aſcenſus erat difficilis, anguſtus aditus; pleriſque deterritis, aut pondere corporum impeditis quadraginta ſecuti ſunt prægredientes fratres. Dolabris convulſi lapides ubi morabantur tranſitum; timidos inſolentia itineris, duces confirmant verbis exemploque, levantes nonnunquam manu; magno niſu ad privatæ domus puteum perventum; muliercula, cujus ea domus erat, viſis militibus continuo exclamat: proditura inſidias niſi celeriter oppreſſa vox eſſet. Sol exortus erat, nihilque Regi ſignificatum, metu an negligentia; omnes cæſos eſſe creditum; copiæ tamen, quæ paratæ erant ad muros ſuccedere juſſæ; remiſſa pugna eſt, cum nihil in urbe novari cernerent. Quadraginta milites, ſive ad clamorem pugnantium exciti, ſive re neceſſaria compulſi (nam inſidiæ detectæ erant) vicinam muri turrim deſertam cuſtodibus, occupant: cui Sophiæ nomen eſt; accurrit Aragonius præſidio futurus: accurrit Renatus ad periculum; eratque turrim recepturus, deturbatis Aragoniis: ſed ſubito ac improviſo invecti noſtri pleno gradu, formidinem incuſſerunt; unde illis terror, Aragoniis qui turrim ceperant, animus crevit; multis partibus oppugnatio erat. aliquot tandem portis refractis, in urbem irrumpitur. Renatus, cui potiſſimum parti, aut loco ſuccurreret incertus, cum nullum prudentis Ducis aut ſtrenui militis officium prætermiſiſſet (nam ſua manu plures ex hoſtium numero trucidarat) in arcem ſeſe recepit. Direptæ nonnullæ ædes; à cædibus temperatur; mox ingreſſo Rege, prædæ quoque finis eſt factus. Per hunc modum Neapoli Aragonii potiti ſunt, Sabbatho poſtridie Kalend. Junii ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo 1442 quadrageſimo ſecundo. Milites pro concione laudati, donatique pro cujuſque merito magnifice: ante alios Semenus Urrea, Raymundus Boillius, Petrus Cardona, præcipui copiarum duces; neque Petrus Martinius militibus aquæductum ſubituris dux datus debito præmio fraudatus: transfugæ quidem, majoribus quam eorum fortuna caperet promiſſis ad audendum incitati. Notabant rerum periti, eodem prope fato & arte à Beliſario eam urbem de Gotthis fuiſſe captam. Renatus, amiſſa nobiliſſima urbe, ac nulla reliqua ſpe, incolumitatem ſibi ſuiſque, aliquando poſt pactus, ad Eugenium Florentiam, atque inde in Galliam conceſſit. Ejus diſceſſu reliqua proclivia fuere. Marſi, Peligni, Apuli brevi ad ditionem ſubjuncti; quicunque eatenus Aragonii imperii jugum ſubire detrectarant, ſuperiores offenſas officio compenſare, certantes feſtinanteſque, ne morando victoris iram exacerbarent. Sic Italia pacata magna ex parte, Hiſpani nondum plane quieſcebant, quamvis diuturnis feſſi malis, paceque inter Principes facta, diſcordes antea, & tunc contemptu regentium minus coercitis odiis. Minuta colligere longum: præcipua diſſidia hæc fuerunt. Ludovici Guſmanii Calatravæ Magiſtri ſalute deſperata decumbentis locum, ambitione præpropera, duo præ cæteris eximii viri obtinere contendebant: Joannes Guſmanius Promagiſter ordinis, Fernandus Padillia Claviger; ab hoc militum animi præoccupati erant: Joannes nullam ſpem honoris adipiſcendi, niſi in audacia, & temeritate ratus, cum manu militari Calatravæ oppida occupare pergit. Claviger eo conatu cognito, cum quadringentis equitibus obviam procedit; ad Baragiam agrum in acie dimicatum;

tum; victus Joannes captuſque eſt; duo filii in pugna occiſi. Oppreſſi æmuli præmium Padilliæ datum, quod petebat; in Magiſtri locum ſubrogatus eſt, quamvis obſiſtente Rege, atque eum honorem Alfonſo Vaſconis filio notho dari expetente: tanta contentione, ut novo tumultu ad manus ventum fuerit. Dum Calatrava obſidetur ab hoſte Vaſconis filio, novus Magiſter qui intra oppidum erat, lapide ictus eſt per imprudentiam, à ſuorum quodam in hoſtem emiſſo; eo ſublato Alfonſus æmulus Calatravæ Magiſter inſtitutus eſt. Cantabri, gens valida & indomita bifariam tumultuati; primum hetæriis atque ſocietatibus inter ſe conſtitutis, atque à Rege confirmatis, impetus in nobilium arces & fortunas factus. Petrus Ajala intra Salvaterram ſuæ ditionis oppidum circumſeſſus, accurſu Hari Comitis propinqui ſervatur. In quo eximia fides fuit; nam lectis Ajalæ literis, quibus Auxilium petebat, periculum renunciabat: in agro ubi forte corpus exercebat, tentorium erigi jubet, niſi propinquo liberato tectum non ſubiturum juratus. Mota præterea eo tractu vetus religio eſt. Fratricellorum ſectæ ſemina Durangi excitata impuræ fœdæque; de infectis ea perſuaſione quæſtiones tormentis habitæ; plerique vivi combuſti. Alfonſus Mella è Franciſcano ordine Dux ſectæ, judicii metu Granatam fugit, puellas magno numero ſecum ducens: quæ turpem vitam exegerunt inter barbaros; ipſe qua cauſa incertum, ſed calamis tamen à Mauris per ludum petitus confixuſque periit; vitæ exitus conſentaneus; huic Joannes Mella frater fuit Zamoræ tunc Epiſcopus, deinde Cardinalis. In Luſitania Octobris fine, Joannes Luſitani Regis patruus ad Salis arcem ſeu Salacium deceſſit tres & quadraginta natus annos, Magiſter equitum, idem D. Jacobi Magiſter; ex Iſabella uxore, Alfonſo fratre Brigantino Duce nata, Diegum reliquit: cui paterni honores ſunt dati: filias tres, Iſabellam, Beatricem, Philippam; unde magnorum Principum ſtirpes conſtabunt.

CAPUT XVIII.

Viri inſignes.

SCALONÆ ſe Alvarus tenebat, ex quo de gradu fuerat dejectus, neque nulla neque magna ſpe priſtinæ auctoritatis recuperandæ; ingenii, ſatis diligentiæ habentem fortuna ſeu vis altior deſtituit; ejus frater Toletanus præſul Talaveræ extinctus erat, pridie Nonas Feb. gravis calamitas tanto repente ſublato præſidio; ſupererat Rodericus Luna, quem ex patruele natum, Compoſtellæ ſuperiori tempore Epiſcopum dederat, quamvis non ſatis idonea ætate; verum parum in eo rebus aſperis ſubſidii fore cernebatur; & erat ingenio pravo maloque, perditis moribus. Proceres in ea temporum perturbatione, id ſe habituros confidebant, quod primi occupaſſent; à Petro Suario Ferdinandi Oropeſiæ reguli filio Talavera capta, vix Rex ipſe Caſtellæ, cum ex Ulteriori Caſtella accurriſſet, in oppidum eſt exceptus. Defuncti Præſulis funus in templi Toletani ſacellum delatum eſt: quod Alvari impenſa extructum erat magnificentiſſimum. De ſucceſſore deligendo controverſia excitata: duo præ cæteris candidati opibus præſtabant. Garſiam Oſorium Ovetenſem Epiſcopum, Præfecti maris propinqui favor ſublevabat. Guterrium Toletum Hiſpalenſem Præſulem Aragonii fratres: penes quos rerum poteſtas eſſe cœperat; is in contentione vicit magno vir animo, mediocri ſtatura, conſpicuus forma, candidus, flava cæſarie, doctrina excultus, ſyncero rebus gerendis animo, ſeverior aliquanto, quam ætatis mores ferre poſſent; eo nonnullam invidiam conflavit; brevis pontificatus, ac fere trium annorum fuit. Fernandum Albæ Comitem Caſorlæ ipſe Antelatum juſſit. Guterrii æmulus Garſias Hiſpalenſi Epiſcopatu donatus eſt. Diegus Aurienſi Eccleſia Ovetum tranſlatus. Aurienſis Eccleſia Joanni Turrecrematæ commendata, ex Dominicano ordine Sancti Sixti Cardinali, multæ eruditionis viro, uti editi

libri magno numero teſtantur; defenſa de ſcripto Romanæ Eccleſiæ majeſtate; in tanta temporum colluvione labeque, immortalem laudem conſecutus eſt. Turrecrematæ æqualis, ut in minori ætate, fuit Alfonſus Tonſtatus Madrigale in Vaccæis patria, ſcriptorum mole, cognitione antiquitatis, multiplici eruditione ad miraculum clarus. Sermonis elegantia defuit, nonnulla injuria ne cum quovis antiquorum conferatur; annis conſequentibus Abulenſis Epiſcopus creatus eſt; junior Senis in Hetruria, ubi Eugenius Pontifex erat, theſes magno numero ex intima Theologia depromptas, diſputandas publice more Peripatetico propoſuit; in locis aliquot offendiſſe Eugenius Pontifex edito diplomate notavit; dicato opere Turrecrematæ Cardinali: defendit rurſus Tonſtatus libro, cui Defenſorio nomen fecit, in Pontificum etiam auctoritatem invectus, injuriuſque præ ſtudio tuendi placita. Atque hæc fere accuſabantur capita. Chriſtum Deum occiſum ineunte ætatis anno trigeſimo tertio: neque ad octavum Kal. Aprilis ut vulgo veterum ſententia eſt; tertio Nonas ejus menſis in crucem actum. Nulli quidem peccato veniam denegari, quantavis turpitudine ipſius, quacunqueve delinquentis conditione ſtatuque: è pœna tamen & culpa Deum non abſolvere; multo minus ſacerdotes jure clavium. Quod ille dictum ſubtili interpretatione explicabat: pleroſque novæ vocis inſolentia conturbabat.

FINIS LIBRI VIGESIMIPRIMI.

JOAN-

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSSECUNDUS.

CAPUT I.

Rerum Hiſpaniæ ſtatus.

HISPANORUM Res in Italia meliori in ſtatu, quam in Hiſpania erant; in ſimilibus ingeniis pro conditione rectorum mores fortunaque variabant. Aragonio Regi animus ingens erat; gloriæ major cupido quam voluptatum; vigilare, laborare, locis omnibus adeſſe, corpus nullo labore fatigari, caloris ac frigoris peræque patiens; quibus virtutibus, clementia, liberalitate, morum facilitate, utriuſque gentis ſtudia promereri non deſiſtebat, haud ignarus in civium benevolentia certiſſimum præſidium rebus fore, in metu periculum, exitium in odio. In Caſtella non ſublata Alvari potentia, ſed dominus commutatus, Vaſcone alienæ dominationis non vindice, ſed vicario, Rege Caſtellæ nunquam ſui juris & mancipii: quæ magna calamitas fuit, novorum diſſidiorum origo. Inerant nonnulla bona, ſed majora vitia ſuperabant; corpus procerum & candidum: verum elati humeri, facies indecora; judicium intelligens poetices & muſicæ ſtudiis oblectabat: venationi, & ludis militaribus deditus idoneuſque; exiguus animus; curæ imperandi graves, atque adeo intolerandæ; brevi auditu quamlibet magna tranſire, ſatis magnum imperii fructum ratus, ſi otio, deſidia, voluptatibus marceſceret. Aulici, ac is maxime cui rerum permiſiſſet arbitrium, Principum legationes audire, reſponſa reddere, fœdera facere, dare honores & magiſtratus, regnare, alieno nomine pacis, belli, legum, inſtitutorum arbitri moderatoreſque; pudendam Principis ſocordiam, ac turpitudinem fœdam. Exoleſcente nimirum veterum Caſtellæ Regum indole virtutum, non ſecus atque in ſatis, & pecudibus ſemina cælo, terra, tempore maxime mutantur, degenerantque, præſertim ſede mutata; ſic ardens Principum ingenium copia plerumque voluptatum extinguitur in poſteris, evaneſcitque: ni vitia inſtitutione corrigantur, conjugum delectu ex duriore hominum genere petitarum, ſanguis flaceſcens excoquatur, & ad priſtinum competentemque habitum reformetur, majorum mollitie in fœtibus caſtigata. Magnis imperiis nihil eſt negligendum: audaciaque aulicorum, antequam radices agat, in ipſo exortu vindicanda; inveterata velut jure ſuo ſævit neque evertitur, niſi magna multorum ruina, ſæpeque oppreſſis ipſis vindicibus. Accuſare præterita ſupervacaneum eſſet: niſi ex alienis vitiis inſtituendæ Principum vitæ atque conformandæ præcepta repetantur: quantumque deſidiæ vigor animi præſtet, duorum Hiſpaniæ potentiſſimorum Regum exemplo dignoſcatur. Aragonius poſt captam Neapolim cæteris urbibus & arcibus, quæ in

in Adegavenſium fide erant, ad deditionem ſubjunctis, confecto bello in nobiliſſimam urbem triumphum invexit
1443 quarto Kalen. Martii, ejus ſæculi anno quadrageſimo tertio veteri Romanorum inſtituto, curru inaurato ſublimis agentibus quatuor eximii candoris equis, præcedente alio æque candido; currum pedibus ſequebantur totius regni reguli optimateſque: præibant viri ſacrati cum infulis & velamentis Deo & ſuperis concinentes carmen; circumfuſa multitudo diuturnum, felix fauſtumque imperium acclamabat. Lauream capiti non impoſuit, cum honorem ſuperis habendum dictitans, quarum ope victoria parta eſſet. Viæ conſtratæ floribus, multa veſte pretioſa tecti parietes, varia odorum ſuavitate cuncta fragrabant; nullus dies jucundior illuſtriorque illuxit, victis æque ac victoribus. Conciliandi Eugenii Pontificis cura ſolicitabat, minus jam ad Gallos propenſi, Senis ubi Pontifex erat, Julii Idibus fœdus ea lege factum: ut Neapolitanum regnum Aragonio cederet, & poſt eum Ferdinando filio, quem ex impari quamvis matre Rex in conventu Principum ejus quidem imperii hæredem deſignarat. Aragonius annuas uncias auri (genus id monetæ eſt) octo millia in Pontificum ærarium inferret: operamque navaret Franciſco Sfortia impugnando: qui Mediolanenſi affinitate ſuperbus, Picenum magna ex parte occuparat. Plus præſtitum, quam promiſſum; à Rege ipſo capta arma, multaque oppida & arces in Piceno agro, Sfortianis detracta reſtitutaque Pontifici; quorum nomina, ac totius belli ſucceſſus ut memoriæ prodantur, operæ non eſt. Expetentibus Genuenſibus pax ea lege eſt data: ut annuatim pelvim auream juſti ponderis Alfonſo quandiu viveret, penderent; quaſi ex victis illis trophæum cum in populi conventu accipere ſolitus eſſet, quia grave fœdus haud diuturnum fuit: neque ultra quartum annum ſtetit. Vaſco etiam ſuſceptam in Caſtella rerum poteſtatem acerbius exercebat: eo imperium minus diuturnum fuit; durant enim moderata. Caſtellæ Regem captivi inſtar habebat, inſignem audaciam confidentiamque; in alieno regno in pace, tanto Principi ſermonis etiam liberi commercium abſtuliſſe, adhibitis cuſtodibus Henrico maris Præfecti fratre & Roderico Mendoza regiæ Magiſtro: qui ſermones adeuntium Regem & vultus notarent. Erant in eandem fraudem inducti, Præfectus maris atque Beneventanus Aragonia affinitate devincti, Henricus Caſtellæ Princeps, atque Regina. Ramaga, Madrigale, Tordeſilla Vaccæorum oppida abs Rege Caſtellæ luſtrata. Barrientus Abulæ Pontifex rei indignitate commotus, & ex arcano Alvaro favens, ejus reſtituendi tempus veniſſe ratus Joannem Paciecum adit, rerum ſtatum deplorat. Aragoniorum væcordiam deteſtatur. Quidquid in Regem admiſſum eſſet Henrici Principis ignominia peccari. Quibuſcunque moribus & ingenio, parentem eſſe tamen. Si rebus gerendis impar eſſet, non externos homines Alvaro prohibito in ejus locum, ſed ipſum potius reponi æquum fore, & paterna ceſſatione rerum moderationi admoveri. „ Quid enim Alvari caſu lætemur, ſi „ eo ſubmoto nihilominus ſerrituri eramus, peiori conditione propter acerbitatem, majori periculo ob ambitionem imperantium? An credis vicaria poteſtate fore Aragonios contentos? ut eſt animus mortalium inexplebilis, ad ulteriora (mihi crede) contendent; parto externo imperio feroces nova in Hiſpania regna meditantur. An Henrici ſecundi memoriam excidiſſe putas? injuria Caſtellam occupaſſe animis infixum habent; exitium veſtræ familiæ moliuntur, niſi pericrint perdituri. ” Movebatur Paciecus Pontificis oratione: eumque vera prædicare, ſalutaria monere non ignorabat; conturbabat tamen virium imbecillitas: & ut pares eſſent Aragoniis opibus verebatur; audendum tamen atque conandum viſum eſt, tentandaſque procerum voluntates: an ſatis eſſet animi ad evertendam Aragoniorum tyrannidem. Ea ut rectius perfici poſſent, Henrico Principi perſuaſum Tordeſilla vitata ſeſe Segobiam conferret, quaſi venatione remiſſurus animum: inde ad Alvarum literæ datæ. Forte duo Comites Hari, atque Ledeſmiæ, qui Regis dono Placentiæ jam Comes vocabatur, Curiele convenientes de Rege liberando conſilia communicabant; ea res Henricum Princi-

cipem Tordeſillam neceſſario revocavit; diſturbati ii proceres atque fugati ab Aragoniis; novorum diſſidiorum fundamenta ponebantur. Vaſconis & Joannæ nuptiæ ipſis Kal. Septembris ſalutis
1444 anno MCCCC quadrageſimo quarto omnium fere Principum, & duarum Reginarum, Caſtellæ nimirum & Luſitaniæ concurſu, ad Lobatonem peractæ ſunt. Henricus Aragonius per idem tempus ſuis ipſe nuptiis Cordubæ celebratis factionis opibus in Bætica confirmandis diligentem operam dabat. Ad Francorum Regem Diegus Valera legatus, per cauſſam Armeniaci Comitis nuper capti à Delphino, & Martino Alfonſi Gegionis Comitis filio, liberandi; cum Anglis ſenſiſſe crimen erat; data tamen libertas ea lege: ut ſi quando fidem falleret, oppidis Ribadeo, & Canicis, quæ in Aſturibus poſſidebat dono Regum Caſtellæ, an hæreditate ſpoliatus Cantabriæ etiam finitimæ viribus oppugnaretur. Cum Henrico Principi Alvari evertendi reſtituendique uno tempore conſilia communicata. Vaſco evertendum ſuadebat: in eam rem vires ſociandas. Barrientus Paciecuſque reſtituendum judicabant: maturandumque priuſquam eæ molitiones proditæ eſſent; eo conſilio, ad Vaſconem diſtinendum fallendumque de ineundo cum eo fœdere actum. Interea Henricus Princeps Segobiam rediit. Comites Hari, Placentiæ, Caſtanedæ ut vires jungerent ſolicitati, adjuncti Albæ Comes Ferdinandus Toletus cum patruo Toletano Præſule, atque Enecus Mendoza. Ubi ad Aragonios impugnandos ſatis eſſe virium eſt viſum, Abulam, quo Princeps abiit, fœderati convenire juſſi ſunt; mille quingenti equites contracti, nomen magis exercitus, quam robur; eodem Alvarus venit. Pecuniæ redigendæ in ſtipendium difficultas opponebatur. Burgos feſtinatum: ubi alii fœderati proceres erant. Caſtellæ Rex Portillium amandatur; ejus cuſtodiendi cura, Comiti Caſtri impoſita. Vaſco raptim delectu habito, duo equitum millia in proceres ducit, novis identidem copiis confluentibus validiores. Ad Pampliegam in Burgenſi agro, caſtris collata caſtra ſunt; utræque acies patenti campo, modico diſtantes intervallo conſtiterunt; affuere viri ſancti ad periculum exciti; iis auctoribus de pace agi cœptum; pene res confecta erat: cum levis pugna cœpta temere, confluentibus ab utraque parte militibus, in juſtum prælium exarſit: multum diei proceſſerat; nocte diremptum certamen eſt: ſeque Vaſco virium conſcientia tenebris tectus Palentiam retulit urbem ſatis munitam; novum Vaſconi acceſſit incommodum. Rex Caſtellæ Portillio quaſi ad venationem egreſſus, Mogiado oppido pranſus apud Divi Petri Cardinalem, dimiſſo abs ſe Caſtri Comite ad filium in caſtra abiit. Regis libertate vires conjuratis concidere. Vaſco ad reparandum bellum, in Vaſcones abiit; proceres conjurati ad ſuæ quiſque ditionis oppida: Henricus Aragonius Ocaniam. Aragonia oppida in Ulteriori Caſtella à Regiis occupata: Medina Campeſtris, Olmedum, Roa Arandaque. Henricus Aragonius ab Henrico Principe, atque Alvaro fugatus in Conteſtanos, ab Alfonſo Fagiardo (qui partibus infectus erat) Murciæ Antelato, Lorcæ intra mœnia exceptus eſt firmiſſimi iis locis municipii; ſic in præſenti vitatum periculum, novæque auctoritatis & potentiæ recuperandæ ſpes tentatæ. Hæc in exitu anni geſta ſunt: quo anno Nonis Julii Ferdinandus Luſitani Regis patruus in Africa deceſſit; corpus in urbe Phutenſi tumulatum, conſequentibus annis in majorum ſepulchra ad Aljubarrotam illatum eſt miraculis clarum: ſic gens Luſitana perſuadet, dedita religionibus, cultuique ſuorum Principum maxime; ejus memoria conſecrata templiſque data non eſt: vita ſancta, mores caſtiſſimi fuerunt, muliebri nunquam fœdati contactu; nunquam in vita mentitus eſt. Deum ardentiſſima pietate coluit. Quas virtutes in hoſte admiratus Lazerachus, in cujus poteſtate erat, nunciata morte obſtupuit primum; deinde, dignus, inquit, erat immortali laude, niſi Mahometi Vati tantopere infenſus extitiſſet. Magnum atque admirabile virtutis numen, quod à pravis etiam & infenſis pectoribus extorquet laudem. Ex Gaſtone Fuxenſi Comite & Eleonora Vaſconis minori filia,

lia, filius item Gaſto natus eſt, brevis ætatis futurus, paternas avitaſque opes, hæreditatemque Franciſco & Catharinæ, qui poſtea ſunt ex eo quidem & Magdalena conjuge geniti, relicturus: uti locis competentibus explicabitur.

CAPUT II.

Pugnatur ad Olmedum.

PULSIS Aragoniis fratribus lux rebus aliqua affulſiſſe viſa eſt: ſublato tantiſper bello magis quam belli metu. Medinæ Campeſtris, Caſtellæ conventus agitati: novaque pecunia imperata eſt in ſtipendium: non quantam res exigerent, ſed quantam populi pati poſſent, multiplici imperio feſſi, & ſæviſſimum bellum execrantes. Eodem ſe Henricus Princeps & Alvarus retulerunt, D. Jacobi oppidis magno numero de Henrico Aragonio captis; de belli ſumma deliberatum: quod graviſſimum imminere providebatur: & erat Vaſco per Atienſæ fines, quod municipium præſidio obtinebat, in Carpetanos invectus; ſequebantur equites quadringenti, pedites ſexcenti; major quam pro numero belli terror; provinciales pars infecti partibus erant: plerique citra periculum fortunarum ſpectatores belli quam participes eſſe malebant. Torigia, Complutum aliaque oppida à Vaſcone capta ſunt. Caſtellæ Rex, ne prima negligendo ſerperet malum, copiis raptim contractis, Spinale abiit. Parum virium erat tantis molitionibus. Luſitaniæ Regina Toleti obiit Februarii die octavo decimo anno
1445 MCCCC quadrageſimo quinto ineunte; paucis poſt diebus Maria Caſtellæ Regina, ad Villacaſtinum in Segobienſi agro deceſſit; noxio medicamine herbiſque lethalibus corrupta, utrique vitalia conjuncta funera, repentinique obitus indicio fuerunt: maculiſque Mariæ extinctæ Reginæ corpus reſperſum; auxit vulgi opinionem, quod haud ſatis honeſte pudicitiam habuiſſe, frequenti rumore jactabatur. Luſitaniæ Reginæ corpus in D. Dominici regio virginum collegio, ubi domicilium habebat, compoſitum eſt: inde Aljubarrotam tranſlatum filii Regis cura; alterius funus in Guadalupeum templum illatum; obierat per idem tempus Lupus, Mendoza Compoſtellanus Præſul; in ejus locum Alvarus Iſorna Concha eſt tranſlatus. Barrientus Conchenſis Epiſcopus inſtitutus, gratia meritis debita. Alfonſo Fonſecæ Abulenſis Eccleſia data: unde illi gradus ad majores honores fuit, viro ardentis ingenii multarumque imaginum. Spinali Madritum Caſtellæ Rex abiit: inde Complutum ab oppidanis evocatur. Vicinis locis tendebat Vaſco Henrici fratris adventum aucto militum numero, omnino ad mille & quingentos equites; cum his copiis vicinos montes occupat, ubi vetus Complutum ſitum eſt, arduo & difficili aſcenſu, niſi de ſuo loco non pugnaturus, virium conſcientia ſi æquo campo congrederetur. Ex iis locis Ferrerius Nuſa ad Aragonium legatur, ſi bello Neapolitano confecto in animum induceret in Hiſpaniam redire rebus præſidium, belli paciſque arbiter; ad eundem à Caſtellæ Rege legati erant viri primarii, qui de illatis à fratribus injuriis conquererentur. Nihil à Regiis ad Complutum motum. Aragonii ſuperatis montibus, quibus Tablatæ nomen eſt, Arevalum feſtini contendunt: quo proceres conjurati venturi erant; iiſdem veſtigiis Caſtellæ Rex inſecutus, modico inter utraque agmina ſpatio; uno die Arevalum utræque copiæ pervenerunt; à Vaſcone oppidum vi præoccupatum eſt: nam ſpe propinqui auxilii ei portas clauſerat; de conſilii auctoribus ſupplicium ſumptum; fides eximie culta exitio fuit, patriæque imtempeſtivus amor. Regia caſtra ad molas frumentarias, quibus ab abbatibus nomen eſt, metata; duo equitum millia erant, par peditum numerus. Henricus Princeps, Alvarus, Paciecus, Enecus Mendoza, Albæ Comes, Barrientus Pontifex venere; ad Aragonios maris Præfectus, Beneventanus, Quignonii, Caſtri Comes, Joannes Tovarius; horum procerum adventu mille equites adjuncti; colloquia principum utriuſque partis ſunt habita; tempus extractum. Magiſtri Alcantaræ adventum expectare arte cupiebant; ea

Bar-

Barrienti Epiſcopi calliditate Regiis viribus confirmatis, expedita ad pugnam arma. Aragonii neque obſidionem diu tolerare poterant, nullo commeatu, neque ad pugnam idonei erant, ob virium imbecillitatem; ad extremum illud ventum: miſſi in caſtra feciales Angulus, & Cuellar Vaſconis ſcrinio præfectus; ii facta conveniendi Regis poteſtate, cauſas exponunt cur jure licuiſſet arma ſumere, nulla nocendi voluntate, ſed neceſſitate prohibendi injurias, reipublicæ in libertatem vindicandæ: quæ miſera ſervitute premebatur. „ Si Alvaro amoto, ut inſtituiſti, tui arbitrio Rex regnum capeſſes, moram haudquaquam, modo æqua & honeſta conditione paciſci liceat, paci faciemus. Tu vide ne aures difficiles præbendo, incenſæ, vaſtatæ, direptæque provinciæ cauſa exiſtas: quæ mala à nobis eſſe ſyncero animo devitata, ſuperos hominesque teſtamur: hancque legationem nullo metu, ſed tranquillitatis ſtudio revocandæ ſuſceptam. Hæc cum ardenti oratione pronunciaſſent, ſchedam eadem continentem capita, Regi in manus tradiderunt. Eo maturius conſideraturum dictitanti, inter moras biduo poſt ad quartum decimum Kal. Junii, qui dies Mercurii fuit, pugnandi neceſſitatem caſus attulit. Henricus princeps juventa fervens, muro cum quinquaginta equitibus ſucceſſit, ad pugnam provocaturus hoſtem; egrediuntur illi pari numero; à tergo cataphracti ſequebantur; ea ſpecie Regios equites territos, & in fugam verſos Aragonii ad ipſa caſtrorum munimenta inſequuntur. Gravis ea ignominia viſa eſt; regiæ copiæ inſtructæ ad pugnam, productæque in aciem. In primo agmine Alvarus curabat: à fronte & lateribus quingenti cataphracti muniebant, ductoribus præcipuis Alfonſo Carrillio Seguntino Epiſcopo, ejus fratre Petro Acunio Donniarum regulo, Eneco Mendoza, Albæ Comite; ſecundum agmen Henrico Principi eſt attributum; ſequebantur à tergo Guterrius Sotomajor Alcantaræ Magiſter cum trecentis triginta cataphractis; in poſtrema acie Rex erat, Toletanus Epiſcopus, Hari Comes; claudebant latera Prior Hoſpitalarius & Diegus Stunica ab una parte: ab altera Rodericus Mendoza regiæ Magiſter, & Petrus Mendoza Almaſani regulus; ad multam diem in acie perſtitum: neque aliquid ex oppido movebatur. Vix ſeptima diei pars reliqua erat: & regiæ copiæ in caſtra reduci juſſæ; tum Aragonii clamorem tollere, atque portis erumpere, rati noctem vicinam & victis munimento fore, & ſi viciſſent nullo impedimento: quod locorum notitia & equitatu valerent. Ab equitibus levis armaturæ pugna cœpta, aliorum accurſu exarſit. Aragoniæ copiæ bifariam diviſæ, pars ductore Henrico Aragonio in Alvari agmen incurrit. Vaſco, contra Henricum generum dimicavit; acriter ab utraque parte pugnatum eſt. Alcantaræ Magiſter, & Enecus Mendoza ſubſidio ſuis laborantibus accurrunt; metu vincente pudorem ab utraque parte multi diffugiunt. Aragonii numero pauciores ab hoſtium multitudine vexati; jamque dies comſumptus erat: cum Vaſco Henticuſque uterque cum turma peculiari, vagari per acies, laborantibus ſuis ſuccurrere, hoſtes, ubi confertiſſimi erant, invadere, locis omnibus adeſſe; quoniam imperare conturbatis omnibus non licebat; noctis tenebris pudore ſublato ſeſe Arragonii in pedes dant; dilapſis ſociis; Aragonii fatres Olmedum ſe receperunt. Beneventanus & Præfectus maris in alia oppida confugerunt. Comes Caſtri, Henricus maris Præfecti frater, Ferdinandus Quignonius in pugna Capti: præterea ducenti alii; cædes exigua fuit, ſeptem & triginta in acie ceciderunt; ex acceptis vulneribus deinde periere plures alii; oppidi munitione diffiſi Aragonii fratres in Aragoniam concubia noctu feſtinarunt, vitatis oppidis ne qua mora eſſet. Henricus Aragonius Calatajubæ brevi extinctus eſt ex vulnere, quod in ſiniſtra acceperat, noxio, ut creditum eſt medicamine contabeſcente brachio, vir magni quidem ſed inquieti tamen animi, neque otium patientis. Corpus in eo oppido ſepultum; proles de nomine patris haud leviores illo turbas concitabit; à victoribus lecta ſpolia: literæque in omnes partes ſunt dimiſſæ: quibus parta victoria nunciabatur; loco

co præterea ubi pugnatum eſt regia impenſa, vota ædicula extructa, Sancti Spiritus nomine, pugnæ monimentum, unde loco etiam Pugnæ indita appellatio eſt.

CAPUT III.

Nuptiæ Ferdinandi Neapoli.

MELIOREM In Italia curſum res Aragoniæ tenebant; ceſſerat Picenum Alfonſi Regis armis. Sfortiani urbibus & oppidis, quæ injuria occupaverant ſpoliati, Rege digreſſo non quieſcebant, memoria rerum in Italia geſtarum inſolentes. Aragonius rogatu Pontificis Eugenii, id bellum repetiturus, ad Populi fontem, quod oppidum non procul Theano eſt, cum copiis progreſſus, eo proceres convenire juſſit, affuit cum aliis Antonius Centilia equites trecentos ducens. Is paterna ſtirpe Centilia, materna Vintimillius, fortem & fidelem operam bello ſuperiori navarat, Brutiis, Calabris, Conſentinis, ſubjugandis, grandi etiam pecunia ex privatis facultatibus in ſtipendium redacta. Henricotam Rufam, Cotronis Marchione genitam principatus hæredem, Rex Eneco Davolo deſtinabat, præſtitæ operæ præmium; dederatque negotium Antonio. puellam ille ſibi feſtinatis nuptiis junxit; aucta ex eo potentia crevit audacia; diſſimulata in præſens offenſa, mox redditum odium eſt; in necem præpotentis aulici Regique cariſſimi conſpiraſſe poſtulatus, metu judicii è caſtris regiis, quæ ad Populi fontem erant, profectus non prius conſtitit, quam ad Catantianum ſuæ ditionis oppidum eſt perventum. Commotus ea re, ut par erat, Rex Lupum Urream, & duces alios in Picenum mittit; ipſe ne recenti imperio prima negligendo gliſceret malum: aut offenſa negligendo, contemptui provincialibus eſſet, impunitatiſque ſpes audaciam confirmaret, Neapolim rediit; miſſi qui Antonium ad ſanitatem revocarent; ſurdæ aures erant monentibus ſalutaria; ad arma ventum. Rex ipſe in Brutios abiit. Roca Bernarda, Bellicaſtrum primo adventu capta. Croto obſidione aliquot diebus ſuſtentata, portas aperuit, majoris mali metu. Ad Catantianum, ubi Antonius uxor & filii ac ſupellex domeſtica erant, promota caſtra; levia modo prælia fuere; deſperata defenſione, cum ſe alii proceres non commoverent, largi promiſſis, in periculo cauti, veniæ ſpem tentat, impetratque ea lege: ſi ſe Antonius ſuaque victoris fidei permitteret. Eam urbem & Turpiam arcem dedere juſſus, Neapolim cum uxore, liberis, & domeſtica ſupellectile miſſus eſt; gravique documento ſancitum, in obſequio præſidium, in contumacia exitium eſſe. In Joannem Nucæum Inſubrem præcipuum defectionis auctorem, ſeque Conſentiæ tenentem, impetus factus; in poteſtatem redacto venia eſt data, ob ſimilem erga Mediolanenſem Ducem, ad quem ſe contulit, fidei inconſtantiam pœnas aliquanto poſt daturo. Flagitiis vindicandis Dei numen apparet; ſic magni motus, quorum expectatione ſuſpenſa gens erat, brevem & facilem exitum habuere. Pacatæ totius provinciæ lætitia nuptiis Ferdinandi, Regis filii celebrata auctaque eſt. Iſabella Claramontia ante deponſa, connubio juncta Neapoli tertio kal. Junias die Dominico. Tarentino puellæ avunculo in fide confirmando, quoniam eatenus nutare viſus erat, datum ut regio ſanguini iis nuptiis miſceretur. In media lætitia multiplex luctus allatus; ſorores Reginas, Henricum Aragonium periiſſe nunciatum: victum Vaſconem, Caſtellæque finibus pulſum; triſtibus ſæpe jucunda variantur. Legato, Vaſconis verbis, expetenti uti in Hiſpaniam Aragonius rediret, reſponſum datum: bellum in Piceno ſupereſſe, neque fidem ſuam, neque religionem pati, uti Pontificem in periculo deſereret; eo confecto bello, ventum quidem in Hiſpaniam: ita tamen de ejus adventu confiderent, ut nihil propterea de ſua comparatione remitterent. Vaſconem vicarium conſtituere, adhibitis in conſilium Cæſarauguſtano, Ilerdenſi, iiſque viris primariis. Vaſconum & Aragoniis opibus Caſtellæ viribus obſiſtere haud difficile

cile fore. Cum Granatenſibus, quod Vaſco petebat, annuæ induciæ. fœduſque eſſet. Qua in gente imperii mutatio per idem tempus eſt facta. Mahomad cognomento Lævus motis inteſtinis in Caſtella armis, aliquot annis quieverat; ſublato externo timore graviſſima in gente diſſidia exorta ſunt; in tanta temporum labe diu quieſcere Mauri non poterant, hoſtibus, ſi foris non erant, dominatis. Duo patrueles Regiſque Mauri fratrum filii, Iſmael quidem temporum metu, an patrui iram veritus, Caſtellæ Regi militaturus diſceſſit: per quem ſperabat patriam, opes & priſtinum auctoritatis locum recipere: alter cui à vitio cruris Mohamadi Claudo nomen erat, Almeriæ ubi ſe tenebat, procerum conſpiratione facta, Granatæ arce Alhambra occupata, patruoque Rege in poteſtatem redacto, traditoque in cuſtodiam, gentis Mauricæ regnum invaſit, menſe Septembri: qui menſis Arabibus Jamad ſecundus eo anno fuit. Sciſſa ex eo barbarorum ſtudia. Andilbar Granatenſis Prætor cum propinquis & neceſſariis Montem frigidum (arci munitiſſimæ id nomen erat, non procul Alcala Regia) occupavit Regis vincti reſtituendi exigua ſpes erat. Iſmael ad regnum capeſſendum evocatur; pecunia militeque à Caſtellæ Rege adjutus eodem feſtinavit; ſpes aliqua, metus amplior: quippe modicis viribus adverſus multo majorem gentis partem pugnaturo; officio ſeu adulatione novi Regis gratiam plerique aucupari, temporique ſervire certabant. Hæc in exitu anni contigere; ad prætermiſſa narrationen revocamus.

CAPUT IV.

Alvarus Divi Jacobi Magiſter creatur.

VICTORIA Ad Arevalum parta, de rerum ſumma deliberatur in Alvari tentorio, ſiniſtro crure vulnerato decumbentis; communi Regis & procerum ſententia conjuratorum bona publicata. Cuellar captum, ad Septimancas caſtra poſita. Henrico Principi Fridericum maris Præfectum eximi à conjuratorum numero placebat: veniamque delictis eſſe; recuſabant alii: diſtinguique ejus cauſam à cæteris negabant: omniumque judicio etiam durior erat, quod princeps cæteros ad arma ſumenda concitaſſet; ergo Henricus Segobiam abſceſſit; commotus ea re pater Rex, veritusque ne novorum motuum id initium eſſet, Petro Sarmento curam dat, reliqua conjuratorum oppida occupandi. Nievam ſeu Nivariam ipſe abiit; filius non ante in partes attractus, quam Giennio, Lugrunio, caſtris Cæciliis ſibi, Paciecho, Barcarrota, Salvaterra, Salvaleone ad fines Luſitaniæ extortis; unde reprehenſio & ſupplicium expectari debuit, inde relata præmia. Sic tempora erant. Ad Medinam etiam, cui à Rivo ſicco nomen eſt, poſitis regiis caſtris venia maris Præfecto data, ſi intra quartum menſem ad officium rediret, Joanna Regina Vaſconum obſidis loco, facturum quæ oportebat retineretur. His legibus arx ejus oppidi Regi tradita; reliqua oppida in ulteriori Caſtella brevi de conjuratis ſunt capta. Initio belli auxilia è Luſitania evocata erant Alvari conſilio, Hari quamvis Comite, & aliis proceribus repugnantibus; ea auxilia Majorgam, ubi Rex erat, appulſa Petro Petri Conimbricæ Ducis filio ductore qui nuper in Joannis patrui locum Magiſter equitum creatus à patre erat; duo millia peditum, equites mille ſexcenti, ſerum auxilium confecto ferme bello; adoleſcenti tamen honores habiti, duces pro cujuſque merito ſplendide donati; nullum præterea operæ pretium. Alvaro tantum agente, Iſabella Joanne Luſitano Principe equitum antea Magiſtro nata, cum quo magna neceſſitudo fuerat, & mutuis officiis conciliatus amor, Regi Caſtellæ pacta ipſo inſcio; tantum ſibi auctoritatis Alvarus ſumebat; ſpecies utilitatis prætenta facto eſt: parata ab ea gente auxilia: grandem pecuniam remitti, quæ in militum ſtipendia impenſa erat. Dimiſſis Luſitanis auxiliis, Burgos itum; in ea urbe proceribus aliis venia, etiam Beneventano & Caſtri Comiti præ-

ter expectationem, cum exceptione tamen, ne biennio hic Lobatone ille Benevento diſcederent: aliis præmia data ultra meritorum æſtimationem. Enecus Mendoza Sanctæ Julianæ (vulgus Santillaniam ait) Marchio, Comes Manſanarii regalis renunciatur. Paciecho Villena data. Præterea Abulæ Alvarus Divi Jacobi Magiſter ſuffragio eorum militum inſtitutus eſt; fortuna ſublimem ferebat in præceps majori caſu datura. Petrus Gironius, Alfonſo Aragonio, qui patrem bello ſuperiori ſecutus erat, amoto, Calatravæ Magiſter creatur, gratia magis Paciechi fratris datum, quam ipſius meritis, quippe Aragonios fratres ante ſecuti; uterque quaſi vitio creatus obtrectatoribus non caruit. Alvaro Rodericus Manricus objectus eſt, Henrici Principis, ut mox dicetur favore ſublevatus. Petro Joannes Guſmanius Calatravæ Promagiſter: unde magni motus, diuturnaque diſſidia extiterunt. Alburquerquium dedente Ferdinando Davalo in regiam poteſtatem venit. Petro Ajalæ Toletanæ arcis urbiſque cuſtodia adempta: Petroque Sarmento concredita peſſimo publico, uti eventus declaravit: haud levi Henrici Principis dolore, qui Ajalæ impenſe favens, amici caſum iniquo tulit animo. Dum hæc in Caſtella moventur, Guterrius Toletanus præſul Talaveræ obiit exeunte hoc anno pridie Nonas Decembris. Conſtans fama perhibet eo oppido in ſacrario templi maximi eſſe ſepultum nullo tumuli honore, ne inſcriptione quidem. Albæ in S. Leonardi Hieronymiano cœnobio ſepulcrum è candido marmore viſitur ſine inſcriptione, è medio templo, ubi locatum erat, ad dextram aræ maximæ tranſlatum, inane cenotaphium tamen numquam defuncti corpore, contra quam ipſe mandarat, in eum tumulum illato. Alfonſus Carillius Paciechi avunculus, defuncti Guterrii Toletani Præſulis in locum
1446 cooptatus eſt, ineunte anno MCCCC. quadrageſimo ſexto, magno vir animo, turbido tamen & inquieto, uti conſequentes reipublicæ motus diuturni graveſque indicio ſunt. Toleti Madritique de belli reliquiis conſultatum. Atienſa, & Torigia tantum in Vaſconis fide perſtabant validis præſidiis ad omnes caſus munitæ: unde excurſiones ſæpe in finitimos agros factæ; pecorum & hominum prædæ abactæ; præterea de Vaſcone fama in dies gravior, novum bellum comparare, & cura creſcere provincialibus. Rex Maurus ſtudio novi imperii auctoritatem ſanciendi, & ab Aragoniis ſolicitatus, irruptione in fines Bæticæ facta, Benamurielem, & Benſalemam, munita iis locis oppida armis occuparat; major ignominia metuſque quam clades. Utriſque hoſtibus occurrere non licebat; unde majus periculum extabat, in Aragonios ductæ copiæ menſe Majo. Atienſæ obſidione tribus circiter menſibus continuata, actum de pace. Placuit conſenſu, uti ea oppida Mariæ Aragoniæ Reginæ quaſi ſequeſtræ darentur: dum delecti arbitri conſenſu partium, de controverſia pronunciarent, utris reddenda viderentur; fœdere facto Caſtellæ Rex in oppidum admiſſus pridie Idus Auguſti, cum mœnia quibuſdam locis diruenda, ædificia incendi curaſſet, quaſi violatis ab eo conditionibus arce prohibitus, re infecta retro redire compulſus, Valliſoletum abiit. Toletanus tantum Præſul, & Carolus Arellanus cum copiis relicti, qui Aragoniorum motus ea parte compeſcerent: & ſi qua occaſio eſſet, ea oppida in poteſtatem redigerent. Aragoniis haudquaquam eo fractus animus; frequentes excurſiones ex iis oppidis factæ & latrocinia Caracam uſque: ubi Toletanus Arellanuſque erant; factioſi non pauci tota provincia ſparſi, & reliquis permiſti hoſtilia moliri; ſuſpiciones inter Caſtellæ proceres renatæ; in iis Vaſco majorem ſpem habere, quam in armis. Alvarus, Paciechuſque ſuas uterque opes ex aliena calamitate augere ſatagentes, diſſidii ſemina inter Principes patrem & filium ſpargere. Sævam dominandi cupiditatem, cæcum ambitionis impetum; quantas ſtrages facis? uno in facinore quam multa ſcelera facta? Delectus militares ab utraque parte habiti. Rodericus Manricus in eo magis quam in cauſa confiſus, nominatione Eugenii Pontificis, Aragonii Regis ſuaſu, nullo ſuffragio militari Divi Jacobi ſe Magiſtrum dicit; dum hic armis ejus militiæ oppida occupare ſatagit, reſiſtit Alvarus, clades acceptæ redditæque. In tantis

tis provinciæ motibus, tantiſque diſſidiis, externa ſine cura erant. Mauri
1447 principio anni MCCCC. quadrageſimi
ſeptimi in noſtros fines invecti, prædas agere hominum pecorumque pagos incendere, vexare agros: oppida, Arenæ, Oſca, utrunque Veles Album Rubrumque in Conteſtanorum finibus modico diſſita intervallo de noſtris capta. Neque præſidio militari, neque commeatu ſatis inſtructa, hoſtilem impetum diu ſuſtinere non potuerunt; domeſtici diſſidii fructus hi ſcilicet erant, majoris mali expectatio.

CAPUT V.

Bellum Florentinum.

HAUD abs re fuerit, ut opinor, belli Florentini cauſas per idem tempus in Italia geſti, ſucceſſumque compendio indicare. Philippi Mediolanenſis filia notha Blanca nomine, Franciſco Sfortiæ juncta erat; dotis nomine aurei ſexaginta millia pacti; dum ea ſumma penditur, Cremona urbs opulenta pignoris loco data eſt; eam gener in ſpem principatus impulſus, quamvis pecunia oblata reſtituere, ſocero recuſavit, Venetorum ope fretus: qui eo tempore cum Florentinis & Genuenſibus ſocietate inita, mari terraque potentes erant. Epiſcopus Novarienſis ad Alfonſum à Philippo legatur, ſi Florentinos bello peteret, ſe Venetis viribus parem Cremonam recepturum. Eugenius Pontifex Venetis ac ſociis infenſus, Philippo amicus, Regem ad id bellum incitabat; plura quam petebantut præſtitit. Raymundum Buillum eximium ea ætate Ducem in Inſubres maturare jubet: ipſe hyeme quamvis per Latinos Tibur pervenit; dum ibi expectat, quorſum res commotæ evaderent (nam Florentini meliora pollicebantur) à Venetis magna pars Inſubrum occupata eſt. Re neceſſaria compulſus Philippus generum in gratiam recepit; idem ejus rogatu Alfonſus facit; pecunia etiam mutua adjuvat; verum repente mutata voluntate Alfonſus ad Inſubrum imperium ultro à Philippo vocatur; recuſat ille, indignum facinus ratus tantum principem, ad privatam fortunam redigi. Inter hæc Eugenius Pontifex magnum rebus momentum, ad ſeptimum Kalend. Martii Romæ decedit; feſtinatis comitiis, omnino intra diem decimum Thomas Sarzana Lucæ in Hetruria natus in defuncti locum cooptatus eſt, Nicolai quinti nomine; generis obſcuritatem veris virtutibus illuſtravit; quem ob humanioris literaturæ reſtitutæ in Italiam lucem omnes viri docti ament, laudentque neceſſe eſt. Virtute non modo, ſed etiam fortuna eo ſeculo admirabilis fuit; ea infimo loco ad id faſtigium ſublatus; pacis ſtudium, quanta belli cupiditas deceſſori fuerat. In Inſubribus bellum vario eventu gerebatur. Philippus Venetorum exercitu Abduam flumen tranſgreſſo, curis anxius, ac ſibi diffidens, cum Ludovico Dezpuchio Alfonſi legato principatus deponendi Regique tradendi conſilia ſerio communicat, vitam principalem nullis non curis obnoxiam cum privata & beatiore mutare ſtatuens. Neque ſenili corpore bellicos labores, neque animo moleſtias pati poſſe. Juvene opus eſſe ardenti: qui exultantes Venetos audacia & perpetua felicitate compeſceret; dum Ludovicus cum iis mandatis ad Alfonſum it, reditque, Philippus in Mediolanenſi arce febri & dyſenteria diem obiit, Idibus Auguſti. Præterea vitæ tædio; quid enim tantum paulo ante Principem niſi longa ætas vertenti fortunæ tribuit? quid alios veteri recentique memoria? ut nonnunquam longior vita exoptanda non ſit, magnis ærumnis obnoxia; tempore deceſſiſſe in magni beneficii loco poni debet. Eo menſe Madrigale in Vaccæis Joannis Caſtellæ Regis & Iſabellæ Luſitanæ nuptiæ confectæ ſunt; modicus apparatus fuit propter inteſtina Principum diſſidia, neque magna lætitia. Alvari tamen opprimendi inter Regem & Reginam conſilia collata. Nondum maturum erat; poteſtatem ille acerbe exercens exitium accelerabat; ea merces novis nuptiis conciliatis auſpici comparata. Alfonſus ut erat conſtitutum à Philippo Mediolanenſis im-

imperii hæres, nuncupatus teſtamento eſt; à Raymundo Buillio, cui continuo arx tradita eſt, belli duces in Alfonſi novi Principis verba ſacramento adacti. Urbana multitudo in ſpem libertatis arrecta arma capit; utraque arx in poteſtatem redacta eſt plebis: atque à fundamentis everſa; ab Alfonſo parum opis erat bello Florentino inchoato. Ripa Marancia in agro Volaterrano, Piſcariæ Caſtellio Aragoniis armis occupata. Florentini, ut in repentino metu, Fridericum Urbini, Malateſtam Arimini regulos auxilio evocant. Plumbinum ab Alfonſo obſeſſum; vicina inſula, cui Lilii nomen, capta, promiſſa aurea patera quotannis tributi nomine, pondere aureorum quingentorum vitatum Plumbini periculum. A Florentinis etiam pax impetrata, cum ſe Sulmonem Alfonſus retuliſſet, Lilii inſula & Caſtellione Piſcariæ tamen retentis. De Mediolanenſi principatu contentio ſubſecuta; vicit Franciſcus Sfortia expedito conſilio juvenis: Mediolanenſibuſque libertatem, Alfonſo deſtinatum imperium ſua virtute, & Venetorum opibus abſtulit; unde novorum Principum ſtirpes, novorumque ac magnorum motuum materia extitit; quæ Galliam, cum Italia, cum utriſque Hiſpanos ad noſtram ætatem commiſit, variante ſæpe belli fortuna, uti competentibus locis indicabitur.

CAPUT VI.

Multi proceres in Caſtella capti.

Caſtellæ res quietæ non erant; inde Maurus imminebat aſſiduus atque infenſus Chriſtiani nominis hoſtis: inde Vaſco, majorem ſpem in domeſtica Caſtellæ procerum diſcordia, quam in ſuis viribus habens: quæ calamitas gravior erat. A Toletano atque Eneco Mendoza, qui in Arellani locum ſubſtitutus erat, Torigia diuturna obſidione fatigata deditionem facere coacta eſt, militum qui in præſidio erant, incolumitatem pacta; id damnum compenſatum in Soriæ agro, arce ab Atienſæ militibus capta, cui Rupi Alcaſari nomen erat. Nova injuria Caſtellæ Rex excitatus, Soriam menſe Septembri Madrigale abiit; ſequebantur tria equitum millia, ad invadendum Aragonios fines idonea manus. Ipſo tempore Cæſarauguſtæ ejus gentis conventus erant; belli cura ſollicitabat, tantuſque in Caſtella apparatus haud temere futurus. Delectus extraordinarii inſtituti; decimus quiſque civis ſortitione facta, arma ſumere compulſus eſt: quod niſi in ſummo periculo uſurpari non conſuevit. Enecus Bolea, Raymundus Palomarius Soriam legati, quorſum eæ molitiones & copiæ ſpectarent rogatum. Societatis amicitiæque jurejurando confirmatæ meminiſſet. Quamquam opibus confideret, incerta tamen pro certis mutari correptis armis. Bellum facile ſumi: non in ejuſdem poteſtate initum ejus, & finem futurum. Ad ea Rex ſenatu ad duodecimum kalend. Octobris dato placide ſibi in more eſſe reſpondit, gentis procerumque comitatu ſtipatum procedere. Aragonios commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent, Vaſconem conſilio & viribus adjuvando, niſi mutatum eſſet, armis vindicaturum feciales Surbanus Carabeuſque, qui de his injuriis expoſtularent in conventu Cæſarauguſtano, amandati. Nova rurſus ad Caſtellæ Regem miſſa legatio eſt; dum altercationibus tempus ducitur, Verdegium in Calatajubæ agro arx, à militibus improviſo capta; ea cauſa pacis mentio intermiſſa: ventumque continuo ad manus eſſet, niſi novus nuncius, proceres in Caſtella intima, inter ſe conjurationes facere, Regem Caſtellæ Valliſoletum neceſſario revocaſſet. In eo municipio Chriſti Dei natalis dies celebratus principio anni MCCCC quadrageſimi octavi. 1448 Quo tempore à Vaſconum quidem manu Campeſum captum: ab Albarracini autem præfecto Huelamum: quod oppidum in Celtiberis ſitum eſt, non procul urbe Concha; ad eum modum adverſæ res ſecundæque variabant; ſanandi Caſtellæ proceres præcipua cura erat: filiumque cum patre Rege conciliandi, mobilitate ingenii nunquam ſatis fidum neque ſatis conſtantem. Alvari & Paciechi ambitio im-

impedimento erat; uterque æmulo proſtrato per ejus ruinam ad faſtigium nitebatur. Id Alfonſus Fonſeca Abulenſis Epiſcopus ſagaci vir ingenio conſiderans, pacis inter eos atque amicitiæ ineundæ auctor extitit: cum diceret conjunctis animis rerum ſummam poteſtatem penes ipſos, in diſſidio exitum fore. Ad certam diem pleroſque proceres capere conſilium fuit. Regis & filii Principis in eam rem colloquium inſtitutum, habitumque Medinam Campeſtrem inter & Tordeſillam ad quintum Idus Maji Sabbatho: quo die Divini ſpiritus de cœlo in Apoſtolos illapſi memoria recurrebat; uti erat conſtitutum Alfonſo Pimentelio Beneventano, Ferdinando Toleto Albano, Henrico Præfecti maris fratri, Quignoniis fratribus Petro Sueroque, vincula injecta Beneventanus, Henricus, Sueruſque Portillum in cuſtodiam amandantur. Albanus Petruſque Roam; crimini datum quod Vaſconis in Caſtella revocandi conſilia agitaſſent. Prona hominum in deterius perſuaſio; confictum id ad invidiam ejus facti procurandam fuiſſe vulgo jactatum. Præfectus maris & Caſtri Comes forte an conſilio, ut ſui copiam facerent, adduci non potuere: & allato rei geſtæ nuncio ſeſe in Vaſcones receperunt; eorum procerum oppida capta haud difficulter, quippe deſerta defenſoribus, neque commeatu inſtructa. Præcipua fuere Medina à Rivo ſicco, Lobatonium, Aquilaria, Beneventum, Majorga, alia magno numero; de Diego Manrico Antelato Navarreti & Trevigni arces, ipſo dedente quaſi fidei obſides incertæ dubiæque (ſic opinio erat). Læta hæc fædiſſimo cuique, apud bonos invidiæ fuere: neque ſanatæ voluntates ſed exacerbatæ ſunt amplius: majoriſque belli metus oſtendebatur. Cæſarauguſtæ nondum ſoluto Aragonio conventu, menſe Aprili inter Aragoniam Caſtellamque ſemeſtres induciæ pactæ; pacis conſtituendæ facultas an voluntas non fuit. Caſtri Comes in Vaſconibus ſubſtitit. Præfectus maris Cæſarauguſtam ad quartum Kalendas Junii pervenit; in ea urbe cum Vaſcone de rerum ſumma deliberatum eſt: atque uti in Italiam contenderet perſuaſum, acceptæ contumeliæ teſtis: Aragonio auctor futurus in Hiſpaniam maturandi. Plumbinum, quod oppidum ab Alfonſo Rege obſidebatur (uti antea dictum) uno tempore Præfectus maris & Garſias Toletus Albani filius non eodem itinere pervenerunt; faciles eorum poſtulatis aures ab Aragonio præbitæ: ſeque præſidio affuturum recepit, datis ad proceres literis hoc exemplo. „ Amici, „ viri præſtantes. De veſtro caſu ex „ patrueli noſtro maris Præfecto cognovimus: quanto cum dolore explicare non attinet. Nobis curæ vos „ veſtraque fore ac vero pro Caſtellæ incolumitate nullum neque impendium neque periculum recuſaturos rerum eventus brevi indicabit. Valete. E Plumbini caſtris quarto Idus Auguſti. " Procerum oppidis occupandis aliquot menſes extracti; conſilio inter patrem Regem & filium communicato præſidia ad fines regni contra Mauros diſponere idoneis locis viſum eſt. Alfonſus Gironius Paciechi patruelis, Hellino & Humillæ in Conteſtanis præfectus ducentique equites, pedites quadringenti. Cum ea manu Mauros ea parte invectos cæcidit, majori animo quam conſilio, ſucceſſuque. Conturbati hoſtes propinquum collem occupant: noſtros nimia animorum confidentia, legendis ſpoliis occupatos ſecuroſque repente invadunt, magno clamore ſublato; diſperſos ac toto campo palantes cædunt, neque fugere, neque arma capere valentes: neque omnino facere neque providere quicquam; plerique interempti: paucos cum Duce fuga ſervavit; arma & militaria ſigna capta; ad alias Caſtellæ calamitates, nova ea clades Regis animum perculit; eo amplius, quod per idem tempus Henricus Princeps Alvaro infenſus Madrito, ubi cum patre erat, Segobiam ſe ſubduxit. Implevit ea res Regis animum novo dolore; conventus regni Valliſoleti agitare conſilium fuit; ſiqua ſe via daret ad tanta mala procuranda. Henricus patris monitu Tordeſillam acceſſit; eodem diſceſſurus Rex conventum procerum & aulicorum prius habet. Sibi in animo eſſe explicat; cum filio pacem conciliare: proceribus pro cujuſque merito præmia, pœnamve tribuere: ac omnino oppida, quæ de con-

conjuratis erant capta, donare aliis. Regis conſilium urbium procuratores pro ſe quiſque laudare: certare adulationibus: quod peſſimum obſequii genus eſt, ſed Principibus non ingratum. Unus Valera Conchæ urbis procurator, ſocio concedente primas in reſpondendo partes, inſinuatione facta, haud obſcure tamen Regi ſuadet, ne inauditos proceres damnari patiatur, ea nobilitate, iis majorum meritis; fore alioqui judicium injuſtum; etiam ſi juſta decernantur. Fernandus Rioadeneira robuſti corporis viribus præſtans in paucis, vaſto animo, procax ore, in Valeram invectus, verba malo ipſi fore minatus eſt. Vocis temeritatem conturbato Rex vultu, aut mox diſceſſu caſtigavit. Octavo poſt die à Valera literæ ad Regem datæ hac ſententia. „ Da „ pacem domine in diebus noſtris. „ Quanta in rempublicam mala, dome„ ſtica diſſidia invexerint, quid expli„ cem? cum noſtræ calamitates indicio „ ſint; poſt hominum memoriam graviſ„ ſimæ; vaſta omnia, inculta, oppreſ„ ſa, deſerta, miſerabilem Hiſpaniæ fa„ ciem tertio ruituræ, niſi mature ſuc„ curratur. Liber cum antiquis vatibus „ patriæ ſqualorem, luctum, exitium „ deplorare; ſed in publica tamen cala„ mitate lamentari modo, neque aliud „ præter lacrymas remedium adhibere, „ vanum arbitror; ea res ad ſcriben„ dum impulit. In tua prudentia ſpes „ noſtræ ſecundum Deum ſitæ ſunt. Si „ minus noſtra, tui certe imperii ca„ lamitas moveat; ſi quid erit offen„ ſum commune omnium damnum erit, „ tua unius ignominia peccabitur. Fa„ ma atque fortuna hominum pares ſunt; „ atque hac conditione regnatur: proſ„ pera ad omnes pertinent, adverſa uni „ Principi imputantur. Duabus rebus „ communes res continentur præmio & „ pœna, ſeveritate & clementia: uti „ uſus docet, & magni viri teſtantur. „ Eſt ſcilicet, utriuſque rei modus, ſi„ cut reliquarum, & quædam in utro„ que genere mediocritas; ſed non tan„ ta de re propoſitum eſt hoc loco diſ„ putare. Exempla tum vetera, tum „ recentia in utramque partem afferre, „ quid juvat? Multos clementia eve„ xit, ſeveritas paucos, nullum fortaſſe. „ Alexandrum, Cæſarem, Salomonem, „ Roboamum, Nerones intuere; quæ „ aſperitas rigorque neceſſarius fortaſ„ ſis, importune tamen ſuſceptus exul„ ceravit: lenitate ſananda ſunt: diver„ ſaque via inſiſtendum. Quatuorque „ omnino præſtanda, ſic mea ſententia „ eſt, utinam tam felix, quam pia; fi„ lius conciliandus; exules revocandi; „ liberandi vincti; atque oblivio injuria„ rum ſancienda. At facilitas contem„ ptum pariet; verum, ſi in impe„ rio contemneretur quiſquam, niſi „ qui ſe ipſe contempſit. Non ſine pe„ riculo auctoritatem ſuam Principes „ ſubditorum ſanguine ſanciet. At „ impunitas confirmabit audaciam: le„ gibuſque improbitas, atque infideli„ tas vindicari mandatur; eſto: ſed „ Regum propria laus clementia eſt: & „ omne magnum exemplum habeat ali„ quid neceſſe eſt, quod reprehendi „ poſſit; ſi quid certe in leges pecca„ tum erit, ſalute publica compenſabi„ tur. Ad vota in extrema tabula „ confugio. Deumque precor, ut à „ noſtra ex ſyncero animo profecta „ oratione, temeritatis ſuſpicio abſit: „ mentem tuam ut de rebus tantis ſta„ tuas, lux major, atque cæleſtis illuſ„ tret; doceatque quod opus ſit facto. Eæ literæ Alvaro extitere graves. Regi & bono cuique gratiſſimæ. Quibus lectis Placentiæ Comes, Valeræ in familiam aſcito, filium majorem inſtituendum tradidit, hominis ingenio delectatus, & dicendi libertatem admirans.

CAPUT VII.

Luſitaniæ Regis nuptiæ.

MAGNUM reipublicæ vulnus inflictum erat, tot tantiſque proceribus, qua captis qua Caſtellæ finibus diſcedere compulſis; eos reſtituendi in libertatem patriamque ratio intus foriſque excogitata; timor impediebat obſequii magiſter haud ſatis fidelis futurus, rebus mutatis ſuceſſit audacia. Beneventanus, è cuſtodia elap-

elapſus. Alfonſus Leo (cui Diegus Ribera arci & cuſtodiæ præfectus omnia credebat) magnis in præſenti donis, majoribuſque promiſſis quam pro ejus fortuna corruptus, triginta militibus aditum in arcem patefacit; equi in vicino pineto relicti erant; iis conſcenſis Beneventum Comes eſt deductus; incolæ regio præſidio dejecto venientes cupidiſſime acceperunt; mox Alba, quæ ad Aliſtem eſt, obſidione liberata, qua à regiis premebatur: aliaque minora oppida redacta in poteſtatem. Rei geſtæ nuncio lætati boni, lætata multitudo. Rex conturbatus, Ocaniæ relicto Alvaro bellique ei in Aragonios comparandi cura demandata, ipſe Beneventum feſtinavit; adverſus Regem novo dolore irritatum, parum præſidii Beneventano erat; munito oppido in Luſitaniam conceſſit, Regis ſui nuptiis recens celebratis lætam. Iſabella Petro patruo; & regni procuratore nata conjugio juncta, ante ſeptem annos pacto; puella ſanctiſſimis moribus, præcipua formæ dignitate erat; nati ex eo conjugio Joannes prima ætate defunctus, Joanna ſoror, Joannes alter, cui vita diuturnior fuit, paternuſque principatus obvenit. Regis ætas tenera adhuc & regni curis impar erat. Petri diuturnum imperium grave cæteris proceribus invidioſumque eſſe cœperat. Multitudo rerum novarum cupida, principum mutatione gaudet: futura ſemper præſentibus fore meliora credit. Alfonſus Barceloſii Comes ante alios Petri evertendi conſilia agitabat: nulla neque fratris commiſeratione, neque memoria recens accepti beneficii. Gonſalvo enim Brigantii regulo, ſine prole defuncto, Dux Brigantinus fuerat paulo ante renunciatus. Sic ſæpe magna merita gravi injuria penſantur: naturæ jura, ambitio invidiaque reſolvunt, violantque. Rei perficiendæ parum ſpei niſi in fraude erat. Regi adoleſcenti rerumque ignaro ſuadet, uti rempublicam capeſſat. Reginæ matris primum pulſæ, deinde peremptæ noxio medicamine, contumeliam, Petri quem auctorem prædicabat, capite vindicandam; ſuperbe, avareque eatenus imperaſſe, rempublicam prædæ habuiſſe; ut eſt humanus animus inſatiabilis, eo quod lege conceditur, ad altiora & non conceſſa tendere; regnumque cujus ſolum nomen deſit, dies noctesque cogitare. Commotus iis criminationibus Rex, Petrum ulciſci parat. Conimbricæ ſe is incluſit: ne in tam ſubita rerum mutatione ſe ſuoſque contumeliæ offerret, & quorſum quæ commota erant evaderent expectaturus; magni animi ægre injuriam ferunt. Oliſiponis occupandæ propoſito, cum ejus urbis civibus conſpiravit; res tanta latere non potuit; cum manu militari eo profectus inſidiis exceptus eſt: juſtoque prælio dimicatum ſalutis anno MCCCC. quadrageſimo 1449
nono, de menſe non convenit, auctoreſque in diverſum trahunt. Periit ipſe cum multis; vindictam cæleſtem interpretabantur earum rerum curioſi, ab ejus rebus averſi: quod medicata ſagitta icto corde occubuiſſet, vir meliori exitu dignus longiori vita; tametſi annos vixit quinquaginta ſeptem; magnus animus fuit, exacta prudentia, quam ex multo rerum uſu collegerat. Regem patrui & ſoceri necem ægre tuliſſe jactatum; fama frequentior reſiſtit: & rerum eventus mendacium arguit; mortuo diu ſepultura negata; ad Aljubarrotam tandem, ubi Regum ſepulcra ſunt, occiſi manes rite conditi ſunt, juſtaque exequiarum facta. Jacobus filius in prælio captus, deinde ad Iſabellam amitam in Belgas abiit: ab ea Romam miſſus, purpura donatus eſt. Beatrix ſoror eodem ſubſecuta Adolpho Clevenſi data eſt uxor; diuturna pax in Luſitania excepit. Rex ætate confirmata ſapienter rempublicam geſſit. Bello Maurico felicior fuit, quam quod extrema ætate adverſus Caſtellæ vires geſſit. Præcipua animi pietate liberandis captivis, qui vincti in Africa erant, magnam vectigalium partem effudit: ſi effudiſſe, dicendus eſt, & non potius in ſalutem publicam ſanctiſſime collocaſſe. Aulicis ſe ſuaque regenda tradidit (id unum in ejus moribus accuſatur,) temporis vitio ſic arbitror, potiuſque ſuo; quæ labes à pleriſque ea ætate Principibus ſuſcepta, occulta ſiderum vi in alias etiam provincias magnas calamitates invexit.

CAPUT VIII.

Tumultus Toletanus.

OCANIÆ relictus Alvarus bello Aragonio pecuniam conquirebat: quæ maxima difficultas opponebatur. Toleto amplæ opulentæque civitati pecuniæ haud magna ſumma imperata; aurei ad tria millia; parvæ ſæpe res majorum momentum fiunt; ejus pecuniæ redigendæ cura Alfonſo Cotto civi copioſo commendata; reſtitere cives: ſeque ab eo initio urbis immunitatem violari eſſe paſſuros negarunt; monitus Alvarus in cœpto cum perſtaret, æris pulſu è Divæ Mariæ populus ad arma concitatur. Joannes Alfonſus, & Petrus Galves Canonici Toletani primi incitatores; conſternatæ ad arma multitudini ſe utrium conſarcinator quidam ducem præbuit; nomen non traditur, de facto conſtat. In Cottæ ædes impetus fit; ignis injicitur; materia avide concipiente flammam, regio ea, ubi Divæ Magdalenæ templum eſt, mercatorum frequentia nobiliſſima, magna ex parte incenſa; direptæ opes: miſeris civibus injecta vincula, nulla miſericordia ſexus aut ætatis; fœdum atque atrox ſpectaculum ad ſeptimum Kal. Februarii Toleti fuit: cives à civibus non ſecus, ac ſi hoſtes eſſent, omni injuria vexati; dira urbis vaſtitas. In eos potiſſimum ſævitum, quos ex Judæis majoribus prognatos, ac novos homines eſſe putabant; gentis invidia poſterorum pœnis vindicata; Sarmentus urbis Prætor, & Marcus Gafia ejus Legatus (Marquillum Mazarambrotium ignominiæ cauſa vulgus vocat,) in quibus præſidium eſſe debuit, concitatæ multitudini faces ſubdiderunt; audaciam, ut fit, ſupplicii metus excepit; bellum ex ea re imminere dubitabat nemo; urbis portæ occupatæ ſunt; id unum reliquum erat; ſcelus ſcelere cumulatum; læta in præſens, aliquanto poſt in perniciem vertere. In Alvaro tantis motibus pacandis parum auctoritatis erat, præſertim Sarmento infenſo. Rex ejus monitu, Benevento interea in poteſtatem redacto, ad incendium accurrit, veritus ne ex iis initiis major rerum moles extaret; aditu urbis prohibitus ad Divi Lazari noſocomium ſubſtitit; globi tormento è propinquo muro diſploſi addita verborum procacitate: Ea poma à civibus expectaret. Nova ex eo ſæviendi occaſio Sarmento extitit; plures cives in cuſtodiam traditi, quaſi urbem Regi prodere tentaſſent; quæſtiones tormentis habitæ; nonnulli dolore victi, plura etiam quam rogabantur confeſſi ſunt; direpta bona, non paucis gula fracta; fœdam carnificinam, fidei crimen objici, quietis ſtudium accuſari, graviſſimum ſcelus inter rebellantes. Miſſi ad Regem, qui Torrigios conceſſerat, oratores (nomina ne memoriæ prodantur, eorum poſteris & majoribus tribuendum puto) viri nobiles: Niſi Alvarus amotus eſſet, civitatibus ſua immunitas ſtaret, ſuæ aliarumque urbium nomine mutationem imperii renunciarunt, in ejus locum filio ſubſtituto; gravis contumelia audaciaque: ſed ne violaretur jus gentium, dataque fides valuit; reſponſum datum non eſt; obſeſſa urbs, Henrico Principe à rebellibus in auxilium evocato periculo erepta; neque vindici tamen quamvis intra mœnia admiſſo, aut claves portarum urbis aut arcis datæ ſunt. Nihil in concitata multitudine moderatum; niſi pavent, terrent, impotenterque rempublicam habent; plebiſcitum factum ad octavum Idus Junii, quo Judæorum ex gente prognati honoribus muneribuſque publicis arcebantur: ac nominatim expreſſum erat, ne tabelliones eſſent, neve actores cauſarum, juxta Alfonſi Sapientis legem: qua datum Toletanis affirmabant, ne in ea urbe aut agro cuiquam ex ea gente, aut munus publicum, aut Sacerdotium eſſet; perturbate omnia gerebantur: neque inter arma vimque quid legibus, aut more ſanctum eſſet, conſiderare licebat; impotens tantum dominatus, atroces injuriæ. Decanus Toletanus cujus neque nomen, neque genus prodere neceſſe eſt, fretus opibus atque eruditione, fretus Romana gratia, nam Magiſter Pontificiorum diplo-

diplomatum Romæ fuit, procedente tempore Caurienſis Epiſcopus creatus eſt (uti nonnulli tradunt a majoribus accepiſſe) urbe egreſſus, atque ad Sanctæ Eulaliæ oppidum ſubſiſtens, id edictum temeritatis, atque impietatis de ſcripto accuſavit majori animo, quam ſucceſſu. Septem theſes diſputandas obtulit; in eam ſententiam longiorem diſputationem ad Barrientum Conchenſem Epiſcopum dedit; in ea præter cætera nobiliſſimas Hiſpaniæ familias cum ipſius propinquis, aliiſque ex eadem natione ſanguinem miſcuiſſe, deſignatis etiam ſingulorum nominibus notavit: vero an ſimulato, quo cauſam meliorem faceret non arbitror, curioſius indagandum; neque in eo reſtitit commotus hominis animus: quin Nicolao Pontifici maximo auctor extitit (ſic arbitror) ejus diplomatis quo Toletani edicti capita omnia reprobantur, promulgandi tertio pontificatus anno: hoc eſt, eo ipſo quo turbæ Toletanæ extiterunt. Ejus diplomatis exemplum, ſi hoc loco ſubjiceretur operæpretium me facturum exiſtimavi. „ Humani generis inimicus illico quo verbum Dei cadere „ in bonam terram conſpexit; operam „ dedit ſeminare Zizaniam: ut conculcato ſemine nullum fructum produceret, pro ut vas electionis Paulus Apoſt. „ præcipuus hujus Zizaniæ extirpator „ refert: quod initio inter converſos ad „ fidem, differentia antelationis orta „ eſt, Judæis cum Gentibus, de prælatione certantibus aliis aliter in Dei „ Eccleſia ſciſſuram inducere cupientibus; cum alii Cephæ, alii Apol. „ eſſe certarent. Redemptor noſter „ hæc prævidens ab initio naſcentis Eccleſiæ ordinavit, qui hujuſmodi Zizaniam extirparent; humanaque imbecillitate peccantibus aut lapſis occurrerent; prout ipſe Apoſtolus ad „ Romanos ſcribens omne hujus antelationis diſſidium divinis verbis evertit; „ atque Petrus Apoſtolorum Princeps in „ ſingulis diœceſibus ordinatis Epiſcopis „ univerſam ſchiſmatum occaſionem „ ſubmovit. Nos noſtri Redemptoris „ exemplo, cujus vice, ad hujuſmodi „ potiſſime tollenda diſſidia, locum licet „ immeriti tenemus in terris, præfatorum exemplis edocti omni vigili cura „ compellimur, operam dare, ut his „ quæ inter fideles poſſent diviſionem parere, noſtri pontificalis officii auctoritate occurramus, ut inter fideles „ caritas, amor ac unitas vigeat. Nihil enim eſt, quod tam inter fideles „ conveniat, quam quod in omnibus, „ ſit velle unum, inquiente Apoſtolo. Sicut enim corpus unum eſt, & membra multa habet, omnia autem membra corporis, cum ſint multa, unum „ corpus ſunt: ita & Chriſtus; etenim „ in uno ſpiritu omnes nos in uno corpore Baptizati ſumus, ſive Judæi, ſive „ ſervi, ſive liberi, omnes in uno ſpiritu potati ſumus, unum corpus & „ unus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in unam „ ſpem vocationis veſtræ, unus Dominus, una fides, unum baptiſma, unus „ Deus, & pater omnium. Percepimus quoſdam novos ſeminatores Zinaniæ affectantes hujus unitatis „ & pacis noſtræ fidei ſalutare fundamentum corrumpere, ac quod per vas „ electionis Apoſt. Paulum extirpatum „ fuerat, diſſidium in diverſis partibus, „ maxime in regnis cariſſimo filio noſtro Joanni Caſtellæ & Legionis „ Regi illuſtri ſubjectis, revocare, „ auſu temerario aſſerere, quod qui „ aut ex Gentilitate, aut ex Judaiſmo, „ aut ex alio quovis errore, Chriſtianæ fidei veritatem agnoverant, & „ baptizati ſunt, & quod gravius eſt, „ eorum filios, propter novam aſſumptionem fidei non debere ad honores, dignitates, officia, tabellionatus, „ ad teſtimonium in Chriſticolarum cauſis perhibendum admitti, eos verbis „ & facto contumeliis afficientes. Quæ „ cum à Redemptoris noſtri inſtitutis „ aliena ſint, eodem Apoſt. Paulo teſtante, cum dicit. Gloria & honor & „ pax omni operanti bene Judæo & „ Græco; non eſt acceptio perſonarum apud Deum; & omnis qui credit in illum non confundetur. Non „ enim eſt diſtinctio Judæi & Græci: „ nam idem Dominus omnium; dives „ in omnes qui invocant illum. Et alibi: In Chriſto Jeſu, nec circunciſio „ aliquid valet, nec præputium, ſed „ fides quæ per caritatem operatur. Hos „ ut à veritate catholicæ fidei aberrantes, ad viam veritatis deducere: ac

„ quatenus in præmiſſis exceſſerint animadvertere cupientes; cum non tam præmiſſis divinis auctoritatibus contradicant, ſed & Illuſtrium Principum quondam Alfonſi Sapientis cognominati, & Henrici, & clariſſimi filii noſtri Joannis moderni Caſtellæ & Legionis Regum, pro fidei augmento, perpetuis ſanctionibus, authenticis literis, eorum ſigillis munitis, gravibus pœnis vallatis, per nos viſis, & mature diſcuſſis: quibus ſanxerunt, ut inter noviter ad fidem converſos, maxime de Iſraelitico populo, & antiquos Chriſtianos, nulla in honoribus, dignitatibus, officiis tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus ſuſcipiendis & habendis, nulla diſcretio fieret: atque affectantes, ut quiſque, quæ recta ſunt ſapiat, & qui contra Chriſtianæ legis normam, falſa ſeminare, & proximos ſcandalizare, quæ unitatis & pacis contraria ſunt, præſumpſere, debitis pœnis affecti eorum errores agnoſcant: præfatorum Principum ordinationes & decreta, ut juri & ſacris canonibus conformia ſuper his edita, ex noſtro proprio motu, & certa ſcientia approbamus & confirmamus, & Apoſtolicæ auctoritatis, munimine roboramus, ac omnibus & ſingulis, cujuſcunque ſtatus, gradus aut conditioniis fuerint Eccleſiaſticis vel ſecularibus, ſub excommunicationis pœna mandamus: ut omnes & ſingulos ad Chriſtianam fidem converſos, aut in futurum convertendos, ſeu ex Gentilitate vel Judaiſmo, aut ex quavis ſecta venerint, aut venire contigerit, ac eorum poſteros, tam Eccleſiaſticos quam ſeculares, catholice, & ſecundum quod Chriſtianos decet viventes, ad omnes dignitates, honores, officia, tabellionatus, teſtium depoſitiones, & ad omnia alia, ad quæ alii Chriſtiani quantumcunque antiqui admitti ſolent, admittant; nec propter fidei novam receptionem inter eos, & alios Chriſtianos, diſcretionem faciant; nec verbis aut facto, contumeliis afficiant, nec affici permittant; ſed omni eorum poſſibilitate contradicant, & opponant, & eos omni caritate proſequantur; & profiteantur, ſine perſonarum acceptione omnes Catholicos unum eſſe corpus in Chriſto, ſecundum noſtræ fidei doctrinam. Quod omnes tales eſſe, & pro talibus, ab omnibus haberi, harum ſerie decernimus & declaramus. Verum ſi qui ex his poſt baptiſma reperiantur Chriſtianorum fidem non ſapere, aut Gentilium, vel Judæorum errores ſectari, vel dolo, aut ignorantia Chriſtianæ fidei non ſervare præcepta, quibus caſibus in Toletanis conciliis, & maxime Cap. conſtituit, & alibi, contra hujuſmodi à fide Chriſti apoſtatas, non pariter cum aliis bonis fidelibus, ad hujuſmodi honores admittendos decreta ſunt, locum ſibi vindicant; prout præfati Reges recte ſacros canones intelligentes, in præmiſſis eorum conſtitutionibus, quaſdam eorum regnorum leges interpretati ſunt, aut alias minus quæ Chriſtiano conveniat agere aut ſapere. Qui de hoc ſcandalizatus fuerit, adeat competentem judicem, & quod juſtum eſt fieri publica auctoritate, juris ſervato ordine ſtudeat; nec quiſquam propria auctoritate; aut ordine juris non ſervato, contra divina; humana; quæ legum doctrinam, aliquid in eos, aut eorum aliquem audeat attentare. Et quæ ſequuntur. Datis Fabriani Camerin. diœceſis, anno Incarnationis Dominicæ MCCCCXXXXVIIII, octavo Kal. Octobris, Pontificatus noſtri anno tertio. Alterum ejuſdem Nicolai Pontificis diploma biennio poſt datum tertio Kal. Decembris, ut inſeratur operi non eſt neceſſe, de eodem argumento priori conſonum. Hæc fere ab annalium auctoribus prætermiſſa, ad invidiam ut puto declinandam, ex ſchedis amici deprompta propter rei geſtæ nobilitatem hoc loco referenda putavimus; de jure, injuriave diſputare non eſt neceſſe: liberum in utramque partem lectori judicium eſto, ex iis quæ expoſita ſunt, aliiſque de hac controverſia monimentis: quæ multa in utramque partem circumferuntur, tranquillo neque infecto partibus animo ſyncere ſi pronunciarit.

CAPUT IX.

Nova Procerum conſpirationes.

SOLICITARE Vaſco Caſtellæ proceres non deſiſtebat; civitates, Murcia, Conchaque haud ſatis ſyncera erga ſuum Regem fide erant; inde ſpes aliqua priſtinarum opum recuperandarum, Vaſconi & proceribus aliis oſtendebatur. Variæ manus prædatum miſſæ: ad Requenam pecoris magna vis capta: incolæ etiam majori animo quam conſilio obviam progreſſi in pugna victi ſunt. Murciæ occupandæ ſpes evanuit. Concha ab Aragoniis tentata, ductore Alfonſo Aragonio Vaſconis filio. Diegus Mendoza evocarat, arcis præfectus: quæ ea tempeſtate in ſumma urbe poſita erat: nunc rudera tantum & parietinæ extant nobilis ædificii reliquiæ veſtigiaque. Aragonii conatus vani evaſerunt. Barriento Pontifex urbem magna virtute defendit. Eo periculo vitato novæ molitiones in Aragonia extiterunt, Præfecti maris adventu: quem in Italiam abiiſſe monſtratum eſt. Urbium procuratoribus Cæſarauguſtam evocatis Aragonii Regis mandata in conventu recitata ſunt; ſecundum ea, ut vires gentis conferantur, bellumque Caſtellæ denuncietur poſtulatum; excuſant illi, pacem, quæ inter utramque gentem extabat, Rege abſente ærario exhauſto, bello importune mutari; præſidia alia conquiſita; actum de conjugio Vianæ Principis cum filia Hari Comitis; de colloquio inter Caſtellæ proceres actum eos, quibus præſens rerum ſtatus diſplicebat: quod caput erat, Henricus Caſtellæ Princeps ad ſocietatem ineundam invitatur. Nondum gratia cum patre redintegrata, Toletum is in poteſtatem redegerat à multitudine populari adjutus, prioris tumultus concitatores Principe agente intra templum maximum, quo ſe receperant capti: duo Toletani Canonici, ad Divi Torquati in cuſtodiam miſſi, diuturno, atque graviſſimo carcere (qualis in eo oppido eſt) macerandi: ne capite pœnas darent ordinis ſanctitati datum. Marcus Garſia & Fernandus Avila per plateas tracti, atque omnibus tormentis excruciati, civium oculis; in quorum fortunas impotenter graſſati erant, gratum ſpectaculum interitu præbuerunt, facinoribus conſentaneo. Mauri præcipua licentia, frequentibus excurſionibus finitimum Bæticæ agrum vexare, incendere, diripere: ingentes prædæ actæ; ad ipſa Giennii & Hiſpalis ſuburbia perventum; pundendam noſtrorum ignominiam. Domeſtica rerum perturbatio uſque eo animos extulerat ut Vaſconi delectus in Aragonia habenti polliceretur Rex barbarus: ſi alia parte Caſtellæ fines invaderet, non dubitaturum ſe Cordubam admovere caſtra: neque ceſſaturum, niſi nobiliſſima urbe in poteſtatem redacta: gratiæ legatis actæ pro ea voluntate: dilatum id tamen: ſive quia nondum maturum erat: ſeu ne nova invidia factioni accederet. Cluniæ in Arevacis, procerum conventus fuit ad ſeptimum Kal. Auguſti: affuerunt Marchiones Villenæ, atque Sanctillanius, Hari Comes, Præfectus maris, Rodericus Manricus, qui ſe Divi Jacobi Magiſtrum ferebat. Henricum etiam Caſtellæ Principem interfuiſſe non nemo ait. Alvari importunitate Caſtellæ nobilitatem exiliis, carcere, bonorum ſpoliatione multatam conqueruntur, nunquam illum majori apud Regem gratia & auctoritate fuiſſe, niſi in mutua ſocietate aliquid præſidii ſit, afflictis nullam ſpem: cæteris confirmata Alvari audacia, omnibus una pereundum; conſtitutum, uti ad Auguſtum dimidiatum pro ſe quiſque, quam maximas copias cogerent: atque in Henrici Principis caſtra venirent, quæ etſi deſignato tempore ad Pennafielem in Vaccæis poſita ſunt: à proceribus tamen cuncta ſerius adminiſtrata, ſuus quemque timor retardabat, & conatus toties irriti memoria; neque ſatis Henrico Principi fidebatur, parum in uno propoſito conſtanti. Præterea Vaſco rebus domeſticis & Gallicis diſtrictus uno tempore erat. Mauliſonium munita in Aquitania arx Vaſconis præſidio obtinebatur Magiſtro equitum præfecto, Angli Regis beneficium;

cium; eam arcem Fuxenſis Comes validis copiis, in quibus duodecim millia peditum, equitum tria millia erant, impugnandam ſuſcepit; vallo & foſſa circumdata, caſtris maximis ſepta, aggere, vineis, turribus oppugnata. Vaſco raptim delectu habito ad periculum accurrit; utraque caſtra patenti campo modico intervallo conſtituta. Inter generum & ſocerum colloquium habitum eſt; ſed ut obſidionem ſolveret, adduci Fuxenſis Vaſconis oratione non potuit: cum ad fidem Gallo datam pertinere judicaret, niſi re confecta, arceque capta ab obſidione non diſcedere; ita Vaſcone in Hiſpaniam reverſo ab obſeſſis deditio facta eſt; præſidium incolume dimiſſum. Vaſconis & procerum mora de re concilianda inter Henricum Principem & patrem gratia denuo actum; ſpe pacis conficiendæ dimiſſæ copiæ. Caſtellæ Rex in Vaccæis ſubſtitit. Henricus Princeps Toletum cum abiiſſet, inter fauſtas populi acclamationes tripudiaque more gentis in urbem exceptus, Petrum Sarmentum, quoniam rapinis & injuriis neque finis, neque modus erat, arcis præfectura atque urbana præ-
1450 tura ſpoliavit, principio anni milleſimi quadringenteſimi quinquageſimi, multum conquerentem fortunæ vices, Principiſque fidem implorantem. Præda ingens, aulæa, periſtromata, veſtis pretioſa, vaſa auro & argento gravia ducentis jumentis ſarcinariis exportata: impudentiſſimum furtum, certiſſimum peculatum. Inter frementis populi clamores, quæ injuſte erant ablata, vi extorquenda dictitantis, evaſit tamen data à Principe fide munitus; prædæ tamen pars in itinere intercepta; pars maxima ad Gumielem oppidum, ubi uxor & filii erant, juſſu Regis occupata. Sarmentus ipſe in Vaſcones abiit; venia poſtea data à Romano Pontifice, cum quo res communicata eſt, ejus juſſu cæteris bonis ablatis ad Baſtidam, quod oppidum in Ulteriori Caſtella relictum modo erat, vitam exegit morbis graviſſimis, timorique obnoxiam, rerum geſtarum maculis turpem. In ſocios rapinarum gravior ira fuit. Variis in urbibus capti, exquiſitis cruciatibus perempti ſunt; crudele exemplum: ſed paucorum calamitas, populi invidia, numinis ira, religio tantorum ſcelerum, ignominiaque expiata eſt: ac documentum cæteris datum, ne magiſtratum violenter & ſordide gerant.

CAPUT X.

Res Aragoniæ.

VIx Toletana urbe pacata, novus Segobiæ, quo ſe Henricus Princeps retulit, tumultus concitatur. Paciechus, de quo crimine incertum, ſed delatus tamen eſt dignum vinculis commiſiſſe facinus. Petrus Portocarrerius, qui gratia Principis valere cœperat, index, adjutoribus Conchenſi Epiſcopo, Joanne Sylva Vexillifero regio, Pelagio Ribera Mareſcalo. Monent ii Principem ut omnem diligentiam ad dignitatem conſervandam adhibeat; unde perſpexiſſet fraudem paratam, in eum uteretur jure ſuo; pœnam de Paciecho ſumptam, cæteris documento futuram, ne ingentia beneficia perfidia compenſarent; conſilio approbato, ut caperetur decretum eſt; rei perficiendæ haud facilis patebat via. Magnæ opes ſuppetebant reo: ipſeque cognita Principis ira, urbis regione occupata, munitaque vim propulſare parabat; ne pars cum parte pugnaret armis, uti Turveganum ſuæ ditionis oppidum concederet datum. Petro Portocarrerio conciliando opera data; gener factus filia Paciechi notha connubio juncta. Metellinum amplum ad Anam flumen municipium dos dicta; ea arte inimicorum potentia debilitata eſt: Principiſque offenſa mitigari cœpta. Cum Aragoniis bellum erat haud magno conatu moleque; feſſæ vires magis, quam diſſidia ſublata. Bordalua arx ad fines Regni de Aragoniis capta: rurſuſque amiſſa. In Vaſconem major ira, nempe malorum omnium auctorem; opportuna vindicandi injurias occaſio; domi inter Vaſcones diſſidiis enatis, pars Vianæ Principi ſuadebat, uti maternum regnum capeſſeret; patrem injuriam

ætati,

ætati, injuriam genti facere; ex externa gente regium nomen nullo jure occupare; magnorum motuum fundamenta ponebantur. Vaſco Cæſarauguſtæ erat: ubi conventus Aragonii adulto vere habiti ſunt. De quæſitoribus, quibus Præfectus Juſtitiæ Aragonum quaſi legatis uti conſuevit, diſceptatum; eorum munus certis legibus circumſcriptum: ne conceſſa ad ſalutem poteſtate ad injuriam abuterentur. Bona de quibus lis eſſet penes ſequeſtrum publicum deponi mandatum: ne judicibus litium prorogandarum occaſio eſſent, eorum arbitrio permiſſa, atque in eorum relicta poteſtate. Alfonſo Aragonio res Hiſpaniæ eatenus curæ erant, ut miſſis legationibns ad Principes, hortaretur ad pacem: ſi bellum eſſet in fratrem gentemque propenſior; alioqui oblivio patriæ cepiſſe videbatur: neque uti in Hiſpaniam rediret adduci potuit, de ea re quamvis identidem appellatus; illecebræ omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſque, in Italia detinebant: atque in nobiliſſima pronvicia primum potentiæ & auctoritatis locum nactus; inter Hiſpanos in ſecundis, quod neceſſarium fore providebat, numerari recuſabat; laborum fructus opima pax erat, famaque nominis: qua inter ſui temporis Principes celeberrimus fuit; ut finitimi longinquique ejus amicitiam certatim expeterent, miſſis in eam rem honeſtiſſimis legationibus Græci maxime Principes Turcarum armis exagitati: qui feroces tantis victoriis, omni ex parte circumfuſi urgebant aſſidui atque formidabiles; nobiliſſimi imperii ſcilicet, appetebat interitus; ægra gentis ſpes unius Conſtantinoplis munitione, amplitudineque ſtabat; præſidium id invalidum, atque imbecillum erat. Externa auxilia conquiſita à Demetrio Palæologo (is Conſtantini Auguſti frater erat Atticæ & Peloponneſi Princeps) miſſa ad Aragonium legatio. Si vires conferret, Turcici belli profligati amplas provincias præmium futurum, idem ab Aranito factum Epiri Comiti (Albaniam vulgus vocat). Georgii Caſtrioti propter eximias viri virtutes, gloriamque bellicam, legatio in eam rem miſſa prætermittenda non eſt: eaque de illo Principe hoc loco dicenda quæ conſequentibus commemorandis cognoſcendique lucem afferant. Amurati Turcarum Principi datus fidei obſes à patre Joanne Caſtrioto in Epiri parte ea principatum obtinente, ubi olim Emathia fuit, à puero Mahumeticis ſacris inſtitutus Scanderberchius, hoc eſt Alexander vocitatus eſt; ætate confirmata id ſpecimen præbuit, ut fortiſſimi Ducis in eo indoles appareret, in omni contentione atque certamine æqualibus major: procero compactoque corpore, conſpicua forma, animo magno, gloriæ appetentior quam voluptatum. Itaque ejus ductu magnæ ſæpe res brevi confectæ. Patriæ inter hæc religionis amor incitabat, paternique principatus ſpes urebat injuria ablati. Inſigni edito facinore tranſire ad noſtros cogitanti, rei perficiendæ opportunitatem caſus attulit; inſigni ad flumen Moravam prælio à Joanne Hunniade Turcis profligatis, Georgius fuga ſervatus, literis nomine Imperatoris confictis, Croiam urbem paternæ ditionis caput Præfecto decepto improviſus occupat: urbes finitimas & oppida capit. Magnum Georgii facinus dolorem barbari Principis animo, magnam curam ingeſſit; literæ ultro citroque miſſæ; ſublata ſpe voluntate quidquam facturum, Turcæ ad incendium accurrunt; multa prælia fuere; magnæ ſæpe hoſtium copiæ à paucis piis profligatæ; tantum in unius viri virtute, præſidii rebus erat. Divi etiam locorum præſides aderant; qui enim humanis viribus & conſilio tamdiu ſuſtentare potuiſſent? invictaſque barbarorum copias toties ſuperare? Singula commemorare longum eſſet: nominis certe gloria veteres heroas exæquaſſe viſus eſt, & auſpicio nominis Scanderberchii, virtute haud diſſimili felicitateque. Vires exiguæ erant, & tantis conatibus impares; externa auxilia evocata ſunt. Veneti adjuncti: Romani Pontifices ad opem ferendam ſolicitati: ad Aragonium Regem Cajetam, ubi ſe tenebat ineunte anno MCCCC. quinquageſimo primo 1451
legatio venit. Si milite & pecunia, in id bellum juvaret, in ejus fide futuram provinciam, annuumque vectigal repræſentaturos cum fide, quod Turcarum Principibus pendere ſoliti erant. Benignum reſponſum datum: præſtita etiam auxilia; ſed quantulum id erat, in tanta hoſtium potentia frementium tandiu bel-

bellum ea parte ſuſtentari? Fuit hic annus Hiſpaniæ maxime fauſtus. Iſabellæ Principis exortu: cui Caſtellæ imperium defunctis fratribus numina deſtinabant; vulnera majorum ſocordia reipublicæ inflicta, animi magnitudine, & perpetua felicitate ſanatura (egregium Hiſpaniæ decus æternumque) ad novum Kal. Maji Madrigale, ubi parentes erant, nata eſt. Alia parte Henricus maris Præfecti frater, quem captum ante tres annos, cum aliis proceribus diximus, è turri Langa, ubi prope Gormatium detinebatur, hoc aſtu aufugit. Monitis occulte ſuis quæ fieri vellet, nocte quadam veſtem in ſtrato ita componit, ut dormientis ſpeciem præberet pileolo nocturno impoſito: ſeque è conclavi ſubducens in ſummam turrim evaſit. Cuſtos de more conclavi luſtrato, dormire Henricum credens obſerata ſilentio janua diſcedit. Ille quietis omnibus glomere fili evoluto, reſtim nodis diſtinctam à ſuis accipit; cujus ope librato corpore reptanſque manibus, & pedibus magno niſu, magno animi vigore incolumis evaſit, lætus ovanſque non minus felici temeritate quam recepta libertate. Friderico Cæſari per legatos expetenti Eleonora Luſitani Regis ſoror præmiſſa conjux; data ſponſalia Oliſipone quinto Idus Auguſti, die Lunæ; mox puella navibus miſſa longa & difficili navigatione Piſas, Senaſque in Hetruriam pervenit.

C A P U T XI.

Bellum civile inter Vaſcones.

NOVIS fœderibus inter proceres, quod ictum erat fœdus, diſſipatum eſt. Vaſco præſidio nudatus domeſtico externoque; utrunquæ Alvarus conſilio perfecit (cujus capiti omnis ea concitari cœpta tempeſtas minari videbatur) in periculo ſæpe ab ingenio præſidium petere ſolitus; quod antea ſæpe proſpere ceſſerat, nunc exitio fuit; ſuperi vix ſinunt fraudes impune abire; eo tamen auctore, fœdere in ſpeciem cum Vaſcone facto, Præfecto maris, & Caſtri Comiti venia denuo data; reſtituta etiam ditionis oppida ſunt. Alfonſo Vaſconis filio Calatravæ magiſterium promiſſum: neque venienti præſtitum tamen; cum ſe Petrus Gironius & Almagrum in Oretanis milite & commeatu ad vim prohibendam comparaſſet; ergo re infecta in Aragoniam ſeſe referre compulſus eſt, ægre ferente Vaſcone deluſum ſe fraude eſſe: idoneumque viſum, qui dolis circumveniretur. Acceſſit nova injuria, Alvari conſilio Henricus Princeps patri conciliatus eſt. Præterea (qui graviſſimus dolor fuit) belli flamma in Vaſconibus; concitata diuturni, civilis, ſæviſſimi hac de cauſa; ſciſſa ejus gentis ſtudia ab antiquo erant in Beamontios Agramontioſque infauſta Vaſconibus nomina: ex Gallia quidem advecta, nobiliſſimis tamen atque adeo regia ſtirpe familiis afflicta, Lerini Comitibus, Corteſiis Marchionibus, quæ capita duarum factionum erant. Agramontii Vaſconis majeſtate tenebantur; ægrum Vianæ Principis animum Beamontii ad ſumenda arma incitabant; injuria interceptum regnum, bello vindicandum dictitare; divinas & humanas leges à patre violatas. Si vires humanæ deeſſent, tamen æquiſſimam cauſam ſuperis curæ futuram. Cum Caſtellæ Galliæque Principibus ſocietas armorum conſtituta. Caſtellæ Principes affuturos ſe pollicentur, ſi modo palam moveantur arma. Tantundem pollicetur Gallus, omni Aquitania recepta de Anglis, finitimus opportunuſque; & erat per idem tempus Bajona in poteſtatem redacta, candida cruce in cælo ſub conflictum viſa; ſive vera ſpecies fuit, quod nubium natura ferre poteſt, ſive oculorum ludibrium præſtigiæque, in omen verſum melioris deinde fortunæ. Crux rubra, quo bellico inſigni uti conſueverant, Galli candida ex eo cruce mutata; nihil in continenti relictum Anglis præter Calitium, & ei contributum anguſtum agrum. Motis inter Vaſcones civili diſſidio armis oppida & urbes, pars à Beamontiis occupata, Pompelo regni caput, Olitum, Ayvar municipium. In fide Regis multo plura manſere; nam tempeſtate proviſa

viſa fidiſſimos quoſque rebus & præſidiis præfecerat: ſeque ad omnem occaſionem magna diligentia comparaverat. Vianæ etiam principatus in poteſtatem redactus. Ab Henrico Caſtellæ Principe Stella munitum oppidum eſt impugnatum; eodem Rex pater appulit; intus Regina Vaſconum erat. Vaſco ſuarum rerum periculo permotus eo Cæſarauguſta citato abiit ad quartum decimum Kalend. Septembris. Exiguus comitatus erat, neque in Aragoniis ſatis virium ad motus provinciæ compeſcendos; majores delectus in Aragoniis habiturus, Cæſarauguſtam ipſe, Caſtellæ Rex & filius quaſi bello confecto; Caroli Principis hortatu ſeſe Burgos retulere. Mite ingenium malo fuit; collectis à patre copiis, virtute magis & uſu pugnandi, quam numero validis ad Ayuarem caſtra poſita, copia defenſorum & magnis operibus munitum oppidum; accurrit filius auxilio; caſtra juxta poſita; acies ad pugnam productæ quinto Nonas Octobris; viris ſanctis inter utroſque commeantibus, quibus grave erat, ac deteſtandum videbatur propinquos & neceſſarios inter ſe confligere, filium adverſum patrem, tentatum ſi reconciliata gratia conſenſu ponerentur arma. Carolus faciles aures præbebat, his modo conditionibus. Ut venia omnibus à patre eſſet, etiam Lodovico Beamontio Lerini Comiti equitum Magiſtro. Vianæ principatus reſtitueretur. Regni vectigalium dimidium ipſi cederet: unde vitam aulæque cultum ſuſtentaret. Fœdus id conſenſu Caſtellæ Regis ſanciretur: uti jurejurando Carolus pactus erat. Ex his capitibus, quædam Vaſco tolerabat, rejiciebat alia; filius ſpe ferox, quoniam multitudine ſuperabat, pugnæ ſignum dat. Idem ab hoſtibus factum; concurrere acies, primum Vaſconis agmen loco pulſum, unus Rodericus Rebolledus Vaſconis cubicularius cæteris fugatis, hoſtes ſe ferociter inferentes ſuſtinuit; eo virtutis exemplo reliquæ copiæ in pugnam invectæ: ii etiam qui terga dederant, ignominiam fuga ſuſceptam virtute audaciaque delere ſtudebant; eorum impetum adverſarii non tulerunt, in fugam converſi, initio à Bæticis equitibus facto; collectitius exercitus par veterano non fuit; minor cædes quam pro victoria; captivi multi; ipſe Vianæ Princeps circumfuſis omni ex parte hoſtibus periculo proximus, gladio, & chirotheca militari Alfonſo fratri traditis, deditionem fecit. Nobilis in paucis pugna, fœda initia, deteſtandi progreſſus, exitus miſerabilis; pugnantium cæſorumque numerus memoriæ non eſt proditus: ac ne de prælii ordine auctores conſentiunt: ne de tempore quidem quo eſt factum, noſtrorum ſcriptorum pudenda ſocordia. Carolus Tafallæ primum, deinde Monroii ſervari à patre juſſus eſt; toto captivitatis tempore infectis veneno cibis ne perimeretur formidaſſe, fama eſt: neque allata poſt conflictum bellaria attingere auſum, antequam frater guſtu exploraſſet. Lætus victoria Vaſco Cæſarauguſtam rediit; ſecuta eſt uxor, brevique prægnans facta eſt; neque Beamontii poſuere arma, neque dimiſere animos; & Henricus Caſtellæ Princeps infenſus ſocero, illis auxilio accurrit. Præterea Aragonii proceres Caroli cauſæ favere cœperant, & de eo liberando inter ſe conſilia inire; miſerabilis rerum conditio in Vaſconibus maxime; in agris vagabantur milites latrocinantium more: intra oppida factiones diſſidiaque vigebant: ex eo rixæ, pugnæ, cædes. In Bætica Maurorum audacia ad Arcobrigam caſtigata; equites ſexcenti, pedites octingenti ea parte prædatum invecti, à minori noſtrorum numero, cæſi fugatique ſunt quinto Idus Februarii anno MCCCC quin- 1452
quageſimo ſecundo; ductor Joannes Pontius Arcobrigæ Comes, Marciæ ſeu Marchenæ regulus. Major ei genti clades proximo menſe in Conteſtanis eſt illata; ſexcenti Mauri equites, pedites mille & quingenti ad Eliocrotam (noſtris Lorca eſt) in pugna ſuperati, præda etiam ingens oblata, quadraginta millia majoris minoriſque pecoris; noſtri trecenti equites erant, pedites ad duo millia: ductores Alfonſus Fagiardus Murciæ Antelatus, ejuſque gener Garſias Manricus: præterea Dieghus Ribera Murciæ juridicundo Præfectus; ſic barbarorum conatus aliquandiu reſtiterunt: verſaque fortuna partium eſt. Mauri à Rege Claudo alienati ad novum imperium retulere animos; nihil præterea hoc anno memorabile accidit in

Hiſpania: niſi quod Vaſconi Regi filius ſuſceptus eſt ſexto Idus Martii. Soſii, qui pagus ad Vaſconum & Aragoniæ fines eſt, ipſo itinere, quo ſe ad virum Sanguesſa referebat, Reginam repentinus dolor partus invaſit: fœtumque maturum excuſſit: cui nomen Ferdinando fuit: ampliſſima regna & immortalis gloria, ob res præclare geſtas bello, paceque. Senis Fridericus Cæſar, & Eleonora ſponſa convenerunt. Repetita ſponſalia; cæremoniæ antiſtes Æneas Sylvius, Principis gratia, & eruditionis fama nobilis. Nuptiæ Romæ ex ritu Chriſtiano ſacratæ, ab ipſo Pontifice: de cujus etiam manu ſunt coronati. Feſta nuptialia Neapoli celeberrimo poſt hominum memoriam apparatu celebrata ſunt; nova in ea urbe nupta ex ſponſa conjux eſt facta.

CAPUT XII.

Alvarus Luna captus.

IMMERITO rerum humanarum inconſtantiam mortales accuſant: quaſi fluxæ, caducæ, incertæ parvo momento in contraria vertantur, temeritateque potius fortunæ, quam certo conſilio regantur; cum contra vitia & mores accuſandi eſſent: quæ pravos homines in præceps ſæpe agunt. Quid enim mirum ſi inerti juventa ſenectutem egeſtas premit? ſi luxu gulaque majorum opes effunduntur, pereuntque? Si poteſtas ſordide habita aufertur? ſi ſuperbiam invidia ſequitur, certaque pernicies? Nimirum vera rerum vocabula amiſſa ſunt; aliena largiri, ſua prodigere liberalitas vocatur; temeritas in laude ponitur, præſertim eventu ſecundo confirmata: ambitio decori ducitur: impotens dominatus, atque violentus ſeveritatis nomen induit. Raro à moribus fortuna diſcrepat; nos inepti rerum æſtimatores alienas infelicitatis cauſas perſcrutamur: quæ latent ſæpe, nonnullæ tamen exiſtunt. Hæc præfari volui, funeſtum Alvari Lunæ exitum ſcripturus. Ab humili ducta fortuna ad ſummum pervenerat, in præceps ambitio dedit. Bona inerant in natura moribuſque, inerant mala: utra magis eventus indicat; ardens ingenium, perſpicax judicium, aptus ſermo & cum aculeo facetus, quadam tantum hæſitantia tardior, profunda calliditas, atque ſimulatio, audacia, ſuperbia, ambitio: ex quibus atque ex fraude, compoſitus videbatur; corpus exiguum, ſed firmum, & bellicis laboribus idoneum: facies minuta, venuſta tamen cum dignitateque; hæc à primis annis ſuſcepta, confirmavit ætas, auxitque. Acceſſit contemptus hominum, commune potentium malum, aditus difficiles; ætatis flexu ira pervicacior fuit; quaſi fera in cavea petita jaculis, deinde emiſſa, inimicorum odio exacerbatus, impotenſque ſucceſſu, quas non ſtrages dedit vindictæ ſtudio ardens? His moribus non corruiſſe mirum eſt, ſed tandiu perſtitiſſe pudendum. Sæpe antea occultis criminationibus de majeſtate poſtulatus fuerat, tanquam ingentes opes ſupra fortunam, ſupraque conditionem nactus augere non deſiſteret; everſa nobilitate grave etiam imperium in Regem exerceret. Nihil illi ad regnum præter nomen deeſſe; ſtudia civium habere, munitiſſimas arces: auri & argenti immenſam vim: exhauſtum eſſe publicum ærarium. Vera eſſe, quæ objiciebantur Rex non ignorabat: ſæpe etiam apud Reginam de injuria ignominiaque conqueſtus erat, cum aliis communicare non auſus, libera etiam gemitus ſublata facultate. Evertendi hominis opportunitatem exoptatus caſus attulit. Petrus Stunica Placentiæ Comes, ſe Begiare ditionis oppido continebat, publico in ea temporum colluvione abſtinens; id Alvarus odium interpretatus, ejus perniciem molitur. Garſias Albani filius è Petrafita, quæ arx vicinis locis ſita eſt, prædas agere non deſiſtebat, paternæ injuriæ, quoniam vinctus tenebatur, vindex. Alvarus ejus obſidendi conſilium dat, improviſo etiam Placentiæ Comitem occupaturus. Sic animus erat; numina, quod parabat aliis exitium, in ejus caput verterunt; fraus fraude petita. Hari Comes, Santillanius Marchio Placentiæ Comitis ſuaſu, facta conſpiratione in Alvari necem conjurant; quingenti equites miſſi Valliſoletum ſunt:

(quo

(quo Rex Burgis venerat in Bellum intentus, quod inter Vaſcones gerebatur) incautum Alvarum oppreſſuri; tametſi alia ſpecies erat Beneventano opitulandi adverſus Petrum Oſorium Traſtamaræ Comitem, cum quo diſſidium erat. Procerum concilio indicato Burgos auctore Alvaro reditum; quod ſaluti fore credebatur, maturavit exitum. Arcem ejus urbis Enecus Stunica obtinebat. Eneci frater Placentiæ Comes cum præſidio militari hoſtes ut opprimeret evocatur, quo res occultior eſſet legata abs Regina ad avunculum, Ribadei Comite principe fœmina prudentique. In Caſſes Alvarum incidiſſe: irretitumque teneri; omnium telis quaſi feram petendum: communeſque injurias vindicandas ejus interitu. Nervis æger Comes venire non potuit. Alvarus filius miſſus, dum Curiele oppido Burgis vicino evocat equites, Alvarum Lunam Rex monet, uti in ditionem diſcedat: quanta invidia flagret non ignorare; ſibi in animo eſſe, procerum conſilio rempublicam gerere; conſilii nimirum ſuſcepti pœnitentia ſubierat: aut rei exitum formidabat. Recuſat ille niſi Toletano Archiepiſcopo evocato: quem pro ſe vicarium ſubſtituere cogitabat; præterea Regis ex ſermone (neque enim temere fuiſſe putabat) odoratus inſidias novum facinus deſignavit. Deus illi mentem eripuit. Alfonſum Biverum, qui Regi à conſiliis erat, domi obtruncat, atque è cancellis in ſubjectum fluvium præcipitem dat, nihil temporis ſanctitate motus tertio Kal. Aprilis, ipſo die Veneris Chriſti cruciatuum memoria ſacro, ſalutis anno
1453 M CCCC quinquageſimo tertio. Extruſus continuo qui Alvari Stunicæ adventum urgeret. Præceſſit is obvoluto capite. Sequebantur modicis intervallis octoginta equites; ad arcem noctu cives quidam evocati, monitique uti cum armis urbis plateas obſiderent. Rumores tota urbe jactati Alvaro proxima luce parari vincula: nemo tamen renunciat; ſtupor animos occupaverat; unus è familia Gotor, denunciato periculo, ut nocte in ſuburbanum hoſpitium ſe ſubduceret hortatur; ſalutaria monenti non paret. Variis conſilis agitatus, quod probaret non habebat; quo enim ſe reciperet? ubi lateret? cui ſalutem crederet, urbanis auxiliis infidis, longinquis arcibus, quas habebat fortiſſimas? Gotore ablegato, rei eventum expectare conſtituit. Si verum fateri convenit, quoniam ſibi confidebat, contemnebat hoſtes: utrunque in periculo nimium, exitialeque malum. Rebus comparatis Nonis Aprilis, cum dies Jovis luceſceret, ædes Petri Carthagenæ, ubi Alvarus Luna erat, armati obſident; vim adhibere non eſt viſum, nonnullis quamvis militibus è feneſtris ædium vulneratis. Internunciis commeantibus, quod neceſſe erat, Alvarus Luna deditionem facit ſyngrapha à Rege miſſa: nihil eum per injuriam paſſurum; ſpecioſa verba rebus vacua. In eiſdem ædibus cuſtodiæ mandatus, Abulenſem Epiſcopum è feneſtra conſpicatus Regis lateri adhærentem (nam eiſdem ædibus pranſurus ſacris operatus veniebat) apprehenſo mento ſuo: Pœnas, inquit, ſacrificule hujus noſtræ injuriæ dabis; ad quem ille: Deum teſtor, reſpondit, nullam me hujus conſilii partem fuiſſe; nondum domita malis Alvari ferocia erat. Peracto prandio, remotiſque menſis, cum Regis conveniendi poteſtas facta vincto non eſſet, codicillum in hanc ſententiam mittit. „ Quintus & quadrageſimus annus,
„ Rex eſt, ex quo in tuis obſequiis ſum.
„ De præmiis non queror; majora me-
„ ritis, majora expectatione fuerunt:
„ non negabo; unum felicitati meæ
„ deſuit, tantæ fortunæ tempeſtiva mo-
„ deratio. Dum otio, quod magnorum
„ virorum exemplo petendum fuit, ne-
„ gotium præfero à me debitum, tibi ut
„ putabam, neceſſarium, in hanc incidi
„ calamitatem. Eripi libertatem, quam
„ tibi non ſemel ut redderem magnis pe-
„ riculis vitam & fortunas objeci, grave
„ eſt. Pluradicere dolor prohibet. Multis
„ meis peccatis numina irritata certo ſcio;
„ his malis ſi placantur, ſatis habeam. Opes
„ ultra ſuſtinere non poſſum; quarum
„ tantam copiam in me cumulaſſe malo
„ fuit; iis libens cederem niſi in tua po-
„ teſtate omnia eſſent, erepta nobis fa-
„ cultate hominibus probandi, eum ad
„ ſumma evexiſſe te, qui res humanas ut
„ parare, ſic poſſit contemnere: atque
„ unde acceperit reſignare. Illud ob-
„ teſtor, ut quoniam ærarii inopia in-
„ duc-

„ ductus, unde minime debui, decem „ aut duodecim millia aureorum redegi, „ quæ in loculis ſervantur, ea reddi qui„ bus ſunt ablata cum fide facias. Hoc „ ſi noſtris officiis qualiacunque fue„ runt, non impetro: æquitati poſtu„ lati concedere neceſſarium arbitror. Ad hæc Rex: Quod de obſequio & præmiis diceret, non negare, majora tuliſſe, quam ab ullo Rege, aut Imperatore ab ulla memoria privato contigiſſent. Ejus cauſa ereptam ſibi libertatem, eo adjutore redditam, non minus mereri vituperationis, quam laudis. Regiæ inopiæ ab eo potiſſimum factæ, ſuis copiis opitulari æquius futurum fuiſſe, quam aliena injuria, ſe tamen ex ejus bonis, iis qui damna pertulerant, facturum ſatis; majore in eo conſcientiæ ratione habita quam injuriarum. Mirum eſt, in tanto numero eorum, qui Alvari beneficiis obſtricti erant, nullum in periculo ad præſidium accurriſſe. Verum miſeros ſtudia deſtituunt, cum aulæ gratia in contrarium circumacta. Tanti hominis ſupplicio Hiſpanis annum inſignem, univerſo orbi Chriſtiano luctuoſum reddidit, urbis Conſtantinopolis caſus, à Turcis vi captæ. Mahomad gentis Imperator multis de noſtra gente victoriis inſolens, cæteris circum urbibus & oppidis in Thracia captis, ad Conſtantinopolim caſtra poſuit. Mari terraque urbs nobiliſſima dies quatuor & quinquaginta omnibus operibus impugnata. A Longo Juſtiniano Genuenſi aditus in urbem hoſtibus eſt patefactus ad quartum Kalendas Junii. A quibuſdam ſuperior annus falſo haud dubium & per errorem deſignatur, Pentecoſtis feria ſecunda, de die menſis non diſcrepantibus. Omnia barbaræ crudelitatis exempla in miſeros edita, nullo ſexus aut ætatis diſcrimine. Horret animus gentis ærumnas, noſtram ignominiam meminiſſe, florentiſſimi quondam imperii opes momento temporis everſæ; violatæ fidei, quam in Concilio Florentino Joannes Palæologus Imperator dederat, conſentanea merces fuit. Frater Conſtantinus, qui in imperio ſucceſſerat, ne ludibrio majeſtas eſſet, cum hoſtes videret irrumpere, poſito paludamento, inter confertos pugnans occubuit, turpi ſervituti honeſtam mortem præferens; id unum virtutis ſpecimen præbuit; ejus fratres Demetrium & Thomam ad majorem ignominiam fortuna, Deus verius, ſervavit. Perculit ea res, ut par erat, piorum toto orbe animos, intempeſtivæ lacrymæ erant, poſt acceptam cladem. Ex eo urbs illa Turcici imperii ſedes, domiciliumque fuit, ſuis copiis & noſtris malis nobilis atque præclara. Carolo Vianæ Principi, Cæſarauguſtam deducto agentibus Aragoniis cum patre reconciliata gratia, libertas eſt reddita decimo Kal. Julii, Icti fœderis caput fuit. Ut ipſe in patris poteſtate eſſet. Ex urbibus & arcibus, quæ in ejus fide erant, præſidia deducerentur. Fidei obſides dati Ludovicus Beamontius Lerini Comes equitum Magiſter, ejuſque filii, aliique Vaſcones viri primarii, brevis lætitia fuit; novi motus ſunt brevi concitati, paterna aviditate filii impatientia, reſpublica diu jactata.

CAPUT XIII.

Alvari Lunæ ſupplicium.

UNo tempore à Rege Caſtellæ Alvari oppida, & theſauri occupabantur, ipſe è vinculis cauſam dicere eſt compulſus: quæ bona eſſe non poterat, adverſum Regem tantis præſertim injuriis exacerbatum. Dati judices, majeſtatis damnarunt. Portilio, quo deductus erat, Valliſoletum relatus, pœnitentiaque & euchariſtia procuratus, ad ſupplicii locum mula vectus eſt per plateas, voce præconis ſententiæ ſummam de more inclamantis, his verbis: „ Hoc ſupplicium huic crudeli ty„ ranno abs Rege eſto. Quod præcipiti „ temeritate & amentia cum regiæ ma„ jeſtatis divinæ in terris vicariæ ſugil„ latione, aula in poteſtatem redacta, „ republicaque univerſa ad arbitrium „ revocata. Supra conditionem, ſu„ praque privati hominis modum ela„ tus ſuperbia, in Deum, Regemque „ contempta regia majeſtate, regii pa„ tri-

„ trimonii magna jactura, fœda judiciorum perturbatione, ea crimina, flagitia, maleficia, peculatus perpetravit, pro quibus ſecuri ſubjicitur: ut divina regiaque vindicta ſancita unius ſupplicio, cæteris documentum detur ſimilis audaciæ vitandæ. Sic qui deliquit, pœnas dato. In medio foro ſuggeſtus erat amplus, cruxque in eo, & geminæ faces accenſæ tapete ſubſtrato; eo conſcenſo, crucem veneratus aliquotque paſſibus confectis, amanuenſi puero ſignatorium annulum, galerumque dat. Hæc inquiens, poſtrema à me munera habe. Ingens pueri ploratus, circumſtantium gemitus conſecutus eſt; variæ rerum imagines mentibus occurrebant; proximæ fœlicitatis cum præſenti fortuna comparatio, inimicis etiam excuſſerat lacrymas. Aderat Barraſa Henrici Principis ſtabulo Præfectus. Huic ad ſe vocato: Vade, inquit, Principi ex me dicito, famulis gratificandis ne Regis hoc exemplum ſequatur. Erat uncus ferreus ſublimi ligno confixus; rogat carnificem ecquem in uſum paratus eſſet? Sejunctum, ille, à trunco uti imponatur caput. Poſt mortem, ſubdit Alvarus, de corpore ut libet, facito; viro forti mors turpis eſſe non poteſt: neque immatura tantis honoribus defuncto. Hæc dixit: ſimul diloricatis tunicis intrepide ſecuri caput ſubjecit, tertio Nonas Julii; vir vere magnus, ipſaque fortunæ varietate admirandus. Triginta circiter annos ita in aula dominatus eſt, ut nihil neque majoris neque minoris rei, niſi eo arbitro gereretur: ne veſtes quidem Rex, aut cibi genus, aut aulæ miniſteria, niſi ejus voluntate mutabat. Sed exemplo tamen calamitatis, monendi ſunt aulici, ut amari à Principibus quam metui malint: qui metus domini exitium ſervi eſt: & fata vix ſinunt ſuperbos famulos feliciter mori. Alfonſus Spina monachus Franciſcanus morienti affuit; is qui fortalitium fidei edidit, ſplendido titulo, voce barbara, eruditum opus & divinarum rerum cognitione præſtanti. Truncus tribus diebus in ſuggeſtu relictus pelvi juxta poſita, ad ſtipem colligendam, qua ſepeliretur homo paulo ante Regibus potentia exæquandus; ſic res humanæ variant. In Divi Andreæ ubi cæteri ſupplicio affecti, ſepultus eſt; inde in Divi Franciſci tranſlatus intra idem oppidum; annis conſequentibus in templum Toletanum, inſtaurato ab amicis funere, Regum permiſſu. Vulgo fertur, conſulenti vatem Alvaro prædictum, Cadahalſum exitio fore; cum, quod ad ſuggeſtum referre debuiſſet (id ea vox Hiſpanis ſignificat) oppidum interpretatum illo in Carpetanis nomine, ſuum quamvis per totam vitam vitaſſe. Nos hæc, ut vana, parum curanda putabamus. Ad Scalonam regia caſtra erant; id oppidum poſt Alvari exitum, deditum ea conditione ab uxore eſt: ut viri theſauri æquis partibus ipſa, & Rex partirentur; cætera omnia fiſco addicta. Joannes Luna Alvari filius, Sancti Stephani oppidum à patre datum retinuit; hujus filia nupta Diego Paciecho cum Villena paternum comitatum junxit; filia altera juſta Alvaro fuit Joanna nomine; ex impari matre Petrus Luna Fontidoniæ regulus: filiaque uxor Joannis Lunæ propinqui, Soriæ urbis præfecti. De Alvari caſu hactenus. Ab Iſmaele Mauro, quem annis ſuperioribus ad Mauros abs Rege remiſſum fuiſſe monſtratum eſt, factionis opibus noſtriſque auxiliis confirmato, Rex Claudus patruelis regno ſpoliatus eſt: quo tempore non traditur: de facto nemo dubitat; acceptæ ſuperiori anno calamitates ſtudia gentis averterant, alioqui nimium in Principum mutationem pronæ. Iſmael regno ſuſcepto, fide erga noſtros haud diuturna fuit: in tenui fortuna benignus amicuſque; poſt victoriam accepti beneficii immemor. In Luſitania nummi aurei recens percuſſi cum primis probi, cruciati ex eo dicti, quod per idem tempus venia conceſſa. Luſitanis eſt: quicunque cruce inſigni adverſus Chriſtiani nominis hoſtes, pro religione arma ſumerent. Alvarus Gonſalvus Lameci Epiſcopus, eam veniam à Romano Pontifice Nicolao quinto abſtulit, vir in ea gente clarus prudentia, doctrinæ opinione præſtanti.

CAPUT XIV.

Caſtellæ Rex obiit.

SUBLATUS Alvarus Luna, neque rerum conditio tamen magnopere in Caſtella mutata. Regi quidem propoſitum erat, ſi diuturnior vita contigiſſet, rempublicam per ſe gerere adhibitis in conſilium Conchenſi Epiſcopo, & Guadalupeo Priore Gonſalvo Illeſca viris ea ætate integerrimis ſanctiſque: iis adjutoribus incommoda accepta majoribus commodis ſanare: ſummæ diligentiæ ſummam imperii ſeveritatem addere: quæ ſæpe inani ſpecie clementiæ ſalubrior eſt. Itaque utrumque Abulam eo conſilio evocavit: quo Scalona diſceſſerat. Octo millia equitum ad continendam in pace provinciam, externam vim prohibendam ordinariis ſtipendiis alere cogitabat. Regia vectigalia urbibus exigenda tradere, toto genere mancipum & publicanorum amoto: quoniam omnes vias pecuniæ norunt, & pecuniæ cauſa ingentes fraudes ſuſcipiunt. Cœperant Luſitani extima Africæ littora anniverſariis navigationibus tentare: aperireque, longiſſimo tractu uſque ad Bonæ ſpei promontorium: quod litoribus utrinque cuſpidem extenuatis, ultra mediam cæli plagam triginta quinque gradibus porrectum eſt; unde genti magnæ opes acceſſere, gloria par. Henricus Luſitani patruus cognitis aſtrorum converſionibus, cujus rei peritiſſimus erat, & in ſtudium incitatus, Chriſtianæ religionis amplificandæ, auctor primus extitit; quo nomine immortalem laudem habeat neceſſe eſt. Caſtellæ Rex ea Africæ litora ad ſuum jus pertinere exſtimabat: neque interceptum à Luſitanis iri, paſſurum; legatus de ea re Joannes Guſmanius, ni mutarent minas addidit: bellum ſæviſſimum finibus illaturos; à Luſitano mite reſponſum datum. Putare ſe nihil contra jus factum eſſe: atque fidere, niſi re dijudicata Caſtellæ Regem haud moturum arma. Medinam is Campeſtrem & Valliſoletum abierat, ſi mutato cœlo morbum pelleret, quo lento ſed diuturno cœperat laborare. Uno tempore Joannes Guſmanius è Luſitania cum eo reſponſo rediit: Aragoniæ Regina ſpe Principes Hiſpaniæ facta pace inter ſe conciliandi, Valliſoletum appulſa eſt. Inanis conatus non fuit, Regina rem ſuſceptam magna cura adminiſtrante, cunctis fere Hiſpaniæ provinciis diuturno bello feſſis, exhauſtiſque; etſi nova offenſionis occaſio extiterat. Blanca ab Henrico Principe repudiata remiſſaque ad patrem eſt, quaſi maleficio, ſacriſque magicis veneris uſu prohibita; is erat prætextus: re alienæ culpæ pœnas dirempto conjugio dedit, viro præpoſteræ libidinis avido, (quod ſæpe vitium caſtigare pater conatus erat,) conceſſæ neque cupido neque potenti præſertim vitiandis virginibus; ſic conſtans opinio fuit, multis argumentis confirmata. A Ludovico Acunio Segobienſis Eccleſiæ Cardinale Joanne Crevante Adminiſtratore, divortii ſententia pronunciata primum: confirmata deinde ab Archiepiſcopo Toletano, Nicolai Pontificis permiſſu, datis ad eum literis ea de re, non ſine admiratione orbis terrarum, dimiſſa Blanca, neque Henrici toro (quod fuiſſet conſentaneum) diu cælibe. Caſtellæ Rex nova prole auctus, Reginæ ad Tordeſillam partu menſis Decembris die ſeptimodecimo. Alfonſo illi nomen fuit: neque ultra adoleſcentiæ annos vixit, belli cauſa gravis & diuturni provincialibus, magis quam dux aut auctor futurus, uti rerum eventus declarabit. Aragoniæ Regina annitente, Caſtellæ & Aragoniæ arma ut ponerentur mandatum: idem de Vaſconibus conſtitutum patre filioque, dum ſtabilis pax æquis conditionibus ſanciretur; in eam rem proximi anni induciæ conceſſæ; rem prope confectam Regis Caſtellæ obitus moratus eſt. Ingraveſcente valetudine, ſacris omnibus procuratus, Valliſoleti deceſſit ad tertiumdecimum kal. Auguſti ejus ſeculi anno quinquageſimo quarto. Corpus 1454
in Burgenſi cœnobio, quod à patre extructum, Carthuſianis ipſe monachis dederat, ut tumularetur teſtamento cavit. Extem-

temporale ſepulchrum in Divi Pauli Valliſoleti paratum; funus magnifice factum; juſta exequiarum per oppida & orbes perſoluta. Ipſa etiam urbe Neapoli menſe proximo, ubi inter atratam cohortem & luctus unus Venetus legatus in oſtro pompæ funerabili interfuit. Inſolenti ſpectaculo lacrymæ riſu mutatæ; accenſis tamen funalibus lignei tumuli, quod in medio templo ad funus peragendum dandas inferias extructum erat, magna pars arſit. Alfonſo Infanti nuper nato Sancti Jacobi militia commendata à patre teſtamento eſt, idem præterea Magiſter equitum renunciatus; utrumque in Alvari locum; tutores deſignati Conchenſis Epiſcopus, Prior. Guadalupeus, Padillia Cubicularius; eum ne regni ſucceſſorem nuncuparet imbecilla ætas tenuit, & majorum motuum metus; cogitaſſe ſatis conſtat. Iſabellæ Cuellarem oppidum legavit, ingenſque auri pondus. Reginæ conjugi Soriam, Arevalum, Madrigalem: unde vitam principalem, viduitatis incommoda ſuſtentaret.

CAPUT XV.

Henricus Rex Caſtellæ renunciatur.

REGIS obitu Caſtellæ res in Henricum filium, ut erat neceſſe, tranſlatæ ſunt; in conventu procerum, quorum pars aderat: alii ad rei famam confluxerant, quarto poſt die infulis, & cæteris regni inſignibus exornatus eſt. Albæ, & Trevigni Comitibus libertas continuo data: quod inaugurationis lætitiam vehementer auxit; cæteri proceres, qui capti cauſa fuerunt, alius alia cauſa eventuve fuerant antea liberati; paternæ aulæ miniſtri omnes retenti ſunt; de Hiſpaniæ pace denuo agi cœptum abs Regina Aragoniæ, penes quam viro & Vaſcone deferentibus, decernendi poteſtas erat. Hæ conditiones ſcriptæ, Vaſco, Alfonſus filius, Henricus Henrici Aragonii filius, iis oppidis & honoribus, quæ in Caſtella erant, abſcedunto. Pro iis deſignatum auri pondus quotannis Caſtellæ Rex cum fide pendito. Præfecto maris, Henrico fratri, Joanni Tovario Valeraniæ regulo, ceteriſque Vaſconis partes ſecutis, poteſtas eſto in patriam ditionemque redeundi. Caſtri Comes Diegus Sandovalius extinctus erat, atque Borgiæ tumulatus; præmium fidei cultæ erga Aragonios fuit Dianium & Leſma in Valentino

tino agro, atque ulteriori Caſtella: quæ oppida Ferdinando filio reliquit. Is cum paucis è conjuratis exceptus eſt, ne in Caſtellam rediret, niſi à novo Rege prius facultate impetrata. Sancitum præterea, ut arces ad fines Caſtellæ & Aragoniæ belli tempore captæ, ab utraque parte reſtituerentur. Atienſa quindecim florenorum millibus de Vaſcone redempta, aliquanto poſt tentatum, ſi bellum Vaſconum pace mutaretur; minor ſpes erat, proventus nullus, quoniam majoribus odiis gerebatur, quippe inter filium & patrem; quo major neceſſitudo eo ſimultas gravior. Dum fœderis conditiones Principum, quorum intererat, conſenſu firmantur, in annum proximum induciæ prorogatæ. His rebus conſtitutis, Regina quidem in Aragoniam ſeſe retulit: Villenæ Marchio ſine rivali gratia novi Caſtellæ Regis & opibus validus, Ferrerius. Nuſa Reginæ Aragoniæ Comes antea datus, Joannes Beamontius Ludovici Magiſtri equitum in Vaſconibus frater, tres hi trium Principum legati, Henrici, Vaſconis, Caroli Agredam convenere, ineunte anno
1455 M CCCC quinquageſimo quinto. Loci commoditas invitabat: quoniam ad fines Vaſconum & Aragoniæ in Caſtella ſitum eſt, ut colloquio deligeretur: & Henrici majeſtati datum, in cujus ditione erat, parum profectum fœderis conditionibus nondum à Vaſcone & ſociis conſenſu firmatis, occultis Paciechi artibus inter patrem & filium impedita pace, formidantis, ne rebus tranquillis minus ipſi potentiæ & auctoritatis eſſet. Induciæ modo ad menſem Aprilem partium conſenſu continuatæ; ſpes concepta provincialium animis brevi evanuit; res communes, quaſi turbato ventis mari ſævaque procella inflatis fluctibus cum agitatur navis, viro & gubernatore opus habebant: quod unum maxime deerat. Novus Rex ſocordia patri perſimilis, neque impendentia mala conſiderare: neque ſatis animo providere tempeſtates. Ardenti quidem erat ingenio, puſillo tamen, oppletoque fœditate; reipublicæ curæ graviſſimæ. Paciechus rerum arbiter, cautior Alvaro modeſtiorque, an felicior, nam ad vitæ finem perſtitit. Caput Regi magnum, lata frons, cæſii oculi, naſus non natura ſed caſu ſimus, cæſaries ſubflava, vultus rubedinem fuſcedo temperabat: torvus aſpectus ac ferus, ſtatura procera, crura oblonga, forma non indecora, totius corporis habitus firmus vereque militaris. venationis & muſices præcipuum ſtudium; cultus moderatus, aqua potus, cibus nimius, mores diſſoluti, atque omnibus turpitudinum maculis vita deformis; quibus rebus corpus labefactatum, atque morbis obnoxium fuit; nulla actionum conſtantia. Liberalis illi atque Impotentis cognomina vulgo afficta ſunt: alterum naturæ vitio, alterius cauſa profuſa liberalitas extitit: prorſus ut donandis oppidis, pro fundendis ſine judicio, eoque nulla gratia, quos avide congeſſerat, theſauris majores omnes ſuperaſſe videretur, imperii etiam majeſtatem imminuiſſe, vires debilitaſſe, alieni appetens, ſui prodigus. Data beneficia obliviſci: accepta recordari: eaque properantius compenſare quam æs mutuum. Mitis ſermo atque comis fuit: quoſvis benigne appellare; clementia nimia, quæ niſi ſeveritate aſtringatur non minora ſæpe mala, quam crudelitas affert. Legum contemptus, impunitatis ſpes pravorum audaciam alit, atque confirmat; hac morum varietate factum, nulla ut tempora turbulentiora extiterint, quam Henrici regno, quod annorum viginti fuit, menſium quatuor, dierum duorum. Prudentia non magis ad cives in pace regendos defuit, quam inteſtinis regni motibus pacandis.

CAPUT XVI.

Pax Italiæ.

MOTA in Italia arma ante tres annos hac occaſione erant. Franciſco Sfortiæ poſt Mediolanenſes ſubactos, Imperii partem, quæ ad Abduam eſt, repetenti de Venetis, & quoniam non reddebatur, bellum meditanti, Flo-

Florentini ſavere cœperant occulta armorum ſocietate conſtituta; id ægre Venetis fuit. Florentini omnes finibus commercioque prohibiti. Leonelli Ferrarienſis Marchionis opera, Aragonius ad ſocianda arma impulſus: ſi Florentinis in ſuis ſedibus bellum inſerret, Sforțiam injuriæ fore opportunum; facto fœdere Guillelmus quidem Monſerratus Aragoniis ſtipendiis in Alexandriæ fines immiſſus eſt, cum quatuor equitum millibus, duobus peditum. Ferdinandus Aragonii filius Calabriæ Dux (trinæ jam prolis pater, Alſonſi, Friderici, Eleonoræ) quo major eſſet auctoritas, majorque hoſtibus terror, in Florentinos amandatur; adjuncti ſex millia equites, pedites duo millia: nobiles Duces copiarum Neapolis Urſinus atque Urbini Comes. In Cortonæ Aretiique fines impetus factus; vaſtatus ager, direpti, incenſique pagi ſunt. Fojanum oppidum expugnatum. Aſtor Faventinus, qui primus opem Florentinis laturus eorum invitatu accurrerat, acie victus; nonnullæ præterea eo tractu arces occupatæ; alia parte Vadum in agro Volaterrano Antonius Olzina de hoſtibus ceperat: finitimoſque agros vexare incurſionibus non deſiſtebat. In Inſubribus bellum non minori conatu adminiſtratum eſt. Renatus Andegavenſis à Franciſco Sfortia ex Gallia evocatus, ſpe facta, Ciſalpino bello confecto communibus armis regnum Neapolitanum pulſis Aragoniis recuperandi, à Sabaudo atque Monferrato Alpium aditu inſeſſo Venetorum hortatu, ipſe binis navibus Genuam appulſus eſt; exiguo comitatu deformi aulæ cultu, contemptui eſſe cœpit. Parvæ ſæpe res magnarum momentum afferunt. A Ludovico Delphino, qui poſtea Rex Galliæ fuit, eo nomine undecimus, copiæ terreſtri itinere Aſtam uſque perductæ. Gallorum alacritas cum qua expeditionem ſuſceperant, brevi conſenuit; tribus exactis menſibus, de cauſa non conſtat, ſed repente ſeſe in Galliam retulerunt, Renatum accuſantibus ſociis, imperioque ineptum judicantibus; venerat in periculum ſumma rerum. Inſubres, & Florentini à ſociis deſerti, impares hoſtibus fore videbantur. Aliena calamitas ſaluti fuit. Conſtantinopolis amiſſæ nuncius, ſamaque animos ad concordiam revocare cœpit; nam barbarus victoria inſolens factus, de Italia cogitare, propemodum affore nunciabatur; metus ab inteſtina diſcordia revocavit animos. Simone Camerino Auguſtiano monacho, viro prudente, magis quam erudito, ultro citroque commeante pax inter Venetos, Inſubres, & Florentinos æquis conditionibus ad Laudum oppidum facta erat; proximo ſuperiori anno ad quintum Idus Aprilis. Societas armorum adjecta Venetiis tertio kal. Septembris. Utrunque Aragonio ægre fuit, ſe inſcio fœdus factum, Venetorum inconſtantia atque infidelitate (ſic ille putabat.) Ferdinandus filius Neapolim revocatur. Tanto Rege placando, in quo certiſſimum præſidium fore rebus credebatur, opera data; à Venetis, Inſubribus, & Florentinis oratores miſſi, qui fœdus feſtinatum excuſarent, viri præſtantes. Celeritate opus fuiſſe: ipſi locum relictum: ac vero primas partes datas. Siquid offenſum eſſet, publicæ utilitati, atque ſaluti Italiæ privatam injuriam, uti facere conſueviſſet, condonaret. A Nicolao Pontifice Dominicus Capranicus Cardinalis Firmanus præcipua probitatis, pietatis, modeſtiæque opinione, innocentia, atque doctrina ſingulari, quo major eſſet auctoritas, aliis oratoribus adjunctus Cajetæ, quò Rex venit, ſociis ſacratæ dignitati deferentibus, remotis arbitris hac ſententia orationem habuit. ,, Rem facilem ultroque ,, tibi expetendam ad te, Rex, oratum ,, venimus: pacem ſocietatemque tibi ,, honorificam, hoc tempore neceſſariam. Quo univerſum Chriſtianum orbem ingens ex præterito luctus, major in futurum metus occupavit. Noſtra ceſſatione (ferme dixerim ſocordia, amentiaque) graviſſima plaga, major ignominia accepta eſt. Sit ſemel peccaſſe ſatis; ſit errantibus medicina, mala eſſe paſſos. Quæ acta ſunt redargui magis, quam mutari poſſunt: ea peſſima malorum præteritorum conditio eſt. Sed dum privatas tamen cupiditates publicis commodis potiores ducimus, dum mutuis diſſidiis digladiamur, nulla pietatis, nulla religionis cura, alter Chriſtianæ reipublicæ oculus lumenque extinctum ,, eſt;

„eſt; quanto hæc cum dolore loquor; ſed „ultro tamen manantes lacrymas, motumque animi tenere neceſſe eſt, dum „cætera diſſero. Incommoda ſane inteſtinis diſſidiis accepta, concordia publica ſananda ſunt; aut hæc, aut nulla faciendæ medicinæ via eſt, in tam „recenti vulnere publico privatoque. In „noſtris ruinis atrox Chriſtiani nominis „hoſtis ferus ac barbarus inſultat. Orientis provincias vaſtavit, diripuit, „incendit: ipſa Conſtantinopolis lux orbis terrarum, atque arx, ſubito uno „incendio concidit. Verſatur ante oculos triſtis ejus diei imago, & furor gentis in civium cæde bacchantis; matrum „familias captivitas, fuga puerorum, ſacrarum virginum vexatio, violata templorum ſanctitas; horret animus tantæ „cladis commemoratione. Conſtrata „claſſibus maria ſunt. Ægeum mare „concluſum navibus noſtris. Orientis „commercio prohibentur. Quæ ſi vehementer videntur, ut ſunt, miſera atque miſeranda, debent animos noſtros „ad ſumendam vindictam concitare. Sed „quid vindictam expetamus alienæ injuriæ? de patria, de libertate laborandum; neque enim eatenus reſiſtit furor; „de Italia meditantur: Romam caput ac „ſedem religionis in poteſtatem redigere ſatagunt. Proh ſcelus audaciamque „intolerandam. Manabit, mihi credite, „malum, non ſolum per Italiam, verum „etiam tranſcendet Alpes obſcure ſerpens: reliquas Occidentis provincias, „niſi reſiſtitis, occupabit Parvum quiddam inſtar eorum quæ ſæpe ac vaſto „animo conceperunt, everſum Græcorum imperium eſt; id agunt, moliunturque ut oppreſſis omnibus è piorum „natione, nemo ne ad deplorandum quidem rei Chriſtianæ nomen, atque ad „lamentandum communem calamitatem „relinquatur. Scythæ, Syri, Afri, gentes militum numero, corporum robore, „& bellandi uſu formidabiles hoſtium ſequuntur caſtra. Num æquum videatur „in tanto periculo ad reipublicæ præſidium non excitari? patriæque & religioni atque adeo humano generi non „ſuccurrere? Si Italiæ tranquillitatem rogaremus, erat humanitatis tuæ morem „gerere; quid enim aut ad dignitatem honeſtius, aut ad laudem glorioſius, aut „ad fructum ſalutarius, quam nobiliſſimæ „provinciæ diuturno bello afflictæ publica pace mederi? nunc non de tranquillitate unius provinciæ agitur: ſed de ſalute, „de incolumitate, de libertate univerſæ „piorum nationis. Eam opem à te potiſſimum reſpublica præſtolatur; & quoniam „ductore eſt opus, ad quem ſumma imperii in bello redeat: te Ducem atque Imperatorem negotio maritimo, qua parte bellum graviſſimum imminet, univerſa Italia jubet; qui honos ante te nemini eſt habitus. Omnia abunde ſuppetunt, prudentia, vigor animi, auctoritas, pugnandi ſcientia; bellica gloria, „multis in Italia, Gallia, Africa victoriis „parta, hac una expeditione illuſtranda „eſt; eo amplius quod abſque invidia erit; quippe adverſus Chriſtiani nominis „hoſtes. Pone ante oculos Carolum, cui „res præclare ſactæ Magni cognomen pepererunt; Gotifredum, Sigiſmundum, „Hunniadem gratiſſima genti nomina; an „alio itinere putas ad cælum fama evectos, quam piis bellis fortiter adminiſtrandis? non alia cauſa tot populi, & Principes conſenſu poſuerunt arma, quam ut „tuis potiſſimum auſpiciis pro ſalute communi, pro vindicandis religionis injuriis, vires ſociarent, ſanctiſſimum bellum gererent. Id eorum omnium nomine nobiliſſimi oratores, quos ex meo „ore locutos puta, omnibus precibus flagitant. Id ſanctiſſimus ſenex Nicolaus „Pontifex lacrymis toto ore manantibus, (quo habitu reliquerim ſuccurrit „animo) cum imperare poſſet, precatur, vix ægram dolore animam una ſpe „ſuſtentans pace publica Italiæ ſancita, „injurias acceptas vindicandi; qua ſublata non dubitanter occidet; te non arbitror tam durum fore ut his vocibus, „precibus, gemitibus non movearis. Ad hæc Rex, neque ſe belli cauſam fuiſſe, neque moram paci facturum; in bello pacem, non in pace bellum quærere ſolitum. „Nolo, inquit, conſentienti Italiæ deeſſe. Quod fœdus „me inſcio eſt factum, libenter quidquid id fuit injuriæ communi cauſæ condono. Pontificis Maximi auctoritatem, „ſtudia populorum ac Principum, pro „eo ac debeo, plurimi facio: duxque vel comes in hanc expeditionem „ire non recuſo." Fœderis Venetis

cum

cum Franciſco, ac Florentinis nuper icti tabulæ recitatæ, in hæc ferme verba. Amicitia, fœdus, ac ſocietas Venetis, Franciſco Sfortiæ, ac Florentinis, eorumque fœderatis cum Alfonſo Rege pro communi Italiæ quiete, & ſalute, potiſſimum pro reprimendis Turcarum conatibus, à quibus grave bellum Chriſtianæ genti imminet, his legibus inviolabilis in annos quinque & viginti eſto: & eo amplius quoad cunctis ſociis placuerit. Alfonſus Venetorum, Franciſci & Florentinorum, ac fœderatorum ſtatum adverſus eos qui bellum inferant, aut laceſſant, ſive Italicus, ſive externus hoſtis fuerit, tamquam juris ſui res ſit, defendito. Rebus quietis mutuæ opis cauſa, ſiqua forte repentina vis ingruat, Alfonſus, Veneti, ac Franciſcus, ſinguli octo millia equitum, peditum quatuor millia, Florentini quina millia equitum, duo peditum in armis parata habento: ſingulique, militibus, & copiis ſuis ſtipendia perſolvunto. Si bellum alicunde oriri contingat, nulli partium, niſi de communi omnium conſenſu pacem componere liceto; nec Regi, nec ſociis cum ulla Italica natione ſocietatem, aut fœdus facere abſque communi conſenſu fas eſto. Premente bello ſinguli dimidiam ſaltem equitatus partem, & peditatus auxilio ad eum quem laceſſiri continget, impigre mittunto: nec illud donec patratum ſit bellum, inde revocanto. Si contingat auxilia ad aliquem è ſociis mitti belli cauſa: qui auxilium acceperit, auxiliaribus copiis loca in quæ divertant aſſignato: annonamque & cætera neceſſaria eodem pretio, quo popularibus ſuis venundato. Si quis fœderatorum bellum intulerit, fœdus ex eo violatum, quoad cæteros pertineat, non eſto, ſed integrum atque incorruptum habento: cæterique laceſſito auxilium præbento non minore ſtudio, quam ſi is qui laceſſat in ipſo fœdere comprehenſus non eſſet. Si cui ſociorum bellum inferatur, nulli reliquorum per eorum fines tranſitum concedere, aut commeatus præbere fas eſto: ſed omni vi laceſſentis conatibus obſtanto. Hæ conditiones paucis immutatis abs Rege probatæ ſunt; omnes Italiæ civitates, ac reguli comprehenſi. Genuenſes tantum, Sigiſmundus Malateſta, Aſtor Faventinus abs Rege excepti. Genuenſes quidem quod pacis ante aliquot annos ictæ conditionibus non ſtetiſſent. Sigiſmundus, & Aſtor quod accepta Aragonia in ſtipendium pecunia, ad hoſtes ſe bellis ſuperioribus contuliſſent.

CAPUT XVII.

Calixtus Pontifex.

ERECTA univerſa Italia: ac vero reliquæ provinciæ ad meliorem ſpem erant, publica pace fundata: cum Nicolaus Pontifex, in cujus humeros rerum moles incumbebat maxime, annis curiſque gravis deceſſit ad nonum kal. Aprilis; ejus obitu cæptæ molitiones impeditæ ſunt, ac penitus diſturbatæ; tametſi de ſucceſſore deligendo continuo comitia habita: & quoniam res cunctationem non recipiebat, intra diem quartumdecimum Alfonſus Borgia Cardinalis in defuncti locum cooptatus, voto ſe obſtrinxit belli Turcici inſtaurandi: quod ſe facturum ſi Pontifex renunciatus eſſet, in minori fortuna ſcripta ſcheda nuncuparat, Calixti etiam nomine deſignato; tanta fiducia erat ejus honoris adipiſcendi, ex Vincentii Ferrerii vaticinio (ſic vulgus prædicat) à prima ætate concepta. Meritis & ſanctitati gratia data; conſecratus Vincentius, ac templis dicatus eſt; is honor Emundo etiam Anglo communicatus; utrunque novi Pontificis decreto. Is Setabi in Valentino regno natus, ingenium ſublime, erectumque, ac majoribus rebus aptum, in minori ætate literis dedit; conſequentibus annis per omnes honorum gradus decurrit Romanum Pontificatum acta ferme ætate adeptus eſt; nihil in eo humile tamen, nihil ſordidum apparuit. Aragonio Regi maxime infenſus fuit: ſive dignitatis tuendæ ſtudio, ſeu quia inſitum natura eſt, unde ingentia merita extiterunt, quaſi creditores averſari. Itaque rogatus, ut novo diplomate regni Neapolitani jura Alfonſo filioque confirmaret,

adduci non potuit. Propinquis augendis vehementius incubuit, quam ea ætas, & ſacroſanctæ perſonæ, quam gerebat, dignitas paterentur. Id maxime in ejus moribus accuſatur. Sororum filios Catharinæ quidem Joannem Milam, Iſabellæ autem Rodericum Borgiam, uno die novo exemplo Cardinales creavit. Petrus Borgia Roderici frater imperio Pontificio Præfectus pro avunculo Vicarius; unde Alexander Pontifex, Valentinus Dux, adeo invidioſa nomina avorum memoria, prodierunt. Inter Caſtellam & Aragoniam pax firmata. Vaſco iis oppidis ceſſit, quæ in Caſtella ablata erant; annui vectigalis, ut convenerat, compenſatio facta. Vaſconum tumultus nondum quieſcebant, ſciſſa provincia in partes. Carolo Vianæ Principi paſſim favebatur, arma tenenti, jure potiori. (ſic pleriſque viſum) favebat Blanca ſoror pro virili parte, tanta ex eo Vaſconis moleſtia, ut fœdere cum Fuxenſi genero juncto, Vaſconum regnum in eum transferre cogitaret Carolo & Blanca repudiatis; ſatis idonea cauſa, quod in patrem rebelles exiſterent, niſi injuriam prior feciſſet; ad id fœdus Rex Gallus ſolicitatur. Henricus Caſtellæ Rex Caroli partes ſublevabat: ac periculum erat ne cum Gallia vires Hiſpaniæ committerentur. Tametſi Henricus Rex belli Granatenſis, novique conjugii apparatu uno tempore diſtrictus erat. Cuellare ubi regni conventus fuerunt, quaſi claſſico ſummi, medii, infimi, ad ſumenda arma excitati; & pro ſe quiſque novis officiis certabat Regi fidem, diligentiamque approbare. Toletanus Archiepiſcopus, Hari Comes Valliſoleti relicti ſunt rerum moderatores & arbitri, ad quos ſumma imperii, & judiciorum rediret, dum Rex abeſſet. Primo quoque tempore validis copiis contractis, in quibus quinque equitum millia erant, ſemel Granatæ ſuburbanus ager, mox nova irruptione Malacitani fines omni belli injuria vexati tanta celeritate, quanta vix eques in pace tantum ſpatii oculis luſtrare, pedibus peragrare potuiſſet. Joanna Alfonſi Luſitani Regis ſoror, Caſtellæ Regi per legatos deſponſa erat. Nuptiæ Cordubæ celebratæ ad duodecimum kalendas Junii magna gentis & procerum lætitia, ex univerſa provincia magno numero ad bellum confluentium. Sudibus inter ſe milites in modum juſtæ pugnæ concurrere; alii ludi & ſpectacula commiſſa. Quoniam in medio belli, & armorum fragore id conjugium eſt perfectum, in omen à quibuſdam vertebatur, quaſi ex eo conjugio magnæ calamitates impenderent: lætumque in præſentia, exitu fœdum futurum ſuſpicio erat; nuptiarum auſpex Turonenſis Præſul à Carolo Galliæ Rege in Caſtellam legatus: cum qua gente Gallo fœdus erat; cum Anglis ſimultas, infenſis ac diuturnis Gallici nominis hoſtibus. Ad belli Maurici famam novæ militum manus identidem convenire, equites quatuordecim millia, pedites ad quinquaginta millia, rebus magnis perficiendis exercitus par; cum iis copiis tertio in Maurorum fines penetratum; ipſe Granatæ urbis ager in civium oculis incenſus; ut juſta pugna confligeretur cum hoſtibus ſe ex omni parte oſtentantibus, conſilium Regi non fuit; animus modo erat, triennio corruptis ſegetibus barbaros ad ſupremam annonæ inopiam redigere. Vulgò milites in conſiliis rapidi, ac lingua immodici ignaviam interpretari: ſeque, quando tantæ commoditates amitterentur, cum vellent Duces, ac juberent non eſſe pugnaturos. Proceres etiam inter ſe conjurare, Rege capto alia ratione bellum adminiſtrare ſtatuebant; conjurationis auctor præcipuus Petrus Gironius Calatravæ Magiſter. Enecus Mendoza tertius Santillanii filius, Regi ſuadet uti Alcaudeto, ubi vis parabatur, ſe citato Cordubam conferret, aliis confictis cauſis; ſic periculum in præſentia vitatum; inſidiæ nondum indicatæ; quibus cognitis tandem Cordubæ. propter anni tempus milites quidem perſoluto ſtipendio in hiberna dimiſſi ſunt, ad prima tamen veris ſigna redire juſſi. Proceribus miſſio data vacatioque; ea vindicta concepti ſceleris fuit. Rex ipſe Abulam & Segobiam venatione remiſſurus animum contendit. In ſtudium tamen concitatus Bæticam primo tempore repetendi, ad clypei limbum geminos maligranati ramos affingi juſſit inter ſe complicatos: quoniam Regum Granatæ ea inſignia ſunt, quaſi deſtinata voluntate,

tate, niſi Maurico bello confecto, genteque ab ſtirpe exciſſa, ab armis non diſcedendi. Neapoli ineunte proximo 1456 anno MCCCC quinquageſimo ſexto Aragonii Regis nepotes, Alfonſus Capuæ Princeps, & Eleonora, Franciſci Sfortiæ filiis Hippolytæ, & Sfortiæ Mariæ, connubii lege juncti ſunt; ea neceſſitate, utriuſque familiæ opes vehementer confirmatæ: haud obſcuro dolore Calixti Pontificis, cujus conatibus eæ molitiones opponebantur. A Caſtellæ Rege bellum Mauricum remotis proceribus, novo impetu, eodem conſilio adminiſtratum eſt; agri modo vaſtati, direptique: neque quid majoris rei factum, gemente quamvis exercitu, atque quoniam pugnare prohibebatur, ad arma conſternato. Rex concione advocata: ,, Æquum, inquit, fuerat cives militem à Duce regi, non regere. Expectare ſigna non extorquere. Parendo potius quam imperio Ducum ſciſcitando res militares continentur. Fortiſſimus in diſcrimine eſt, qui ante conflictum modeſtus maxime. Vobis arma & animus ſit, mihi conſilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite. Arte potius, quam viribus hoſtes ſuperandi: quod nobiliſſimum victoriæ genus eſt. Inter circumfuſos barbaros, ſine ignominia ſervaſſe exercitum: ſine vulnere, ſine ſanguine tantum confeciſſe bellum, quanta gloria? multo certe major, quam hoſtes innumeros peremiſſe; veſtra ſalute nihil nobis milites carius: pluris unius veſtrum vitam, quam mille barbarorum cædem facio. " Regis verbis milites indignatione compreſſa magis quam pacata, Cordubam reducti ſunt: domoſque diverſi amandati. Rex fine anni Madritum feſtinavit. Quo tempore à Luſitano Rege valida claſſis inſtructa; miſſaque in Italiam ſociali claſſi auxilium; etſi ardor Italiæ Principum refrixerat: novique motus Senis Genuæque importuno tempore concitati erant. Ea cauſa Luſitani apparatus inanis fuit; & quoniam pridie Idus Decembris Iſabella Regina Eboræ in Luſitania extincta eſt, non abſque noxii veneni ſuſpicione, provinciæ luctu maximo. Rex in viridi quamvis juventa, ad multam ætatem cælibem vitam exegit. Fuit hic annus Neapolitanis terræ concuſſione infauſtus, juxta ac nobilis deſidentis terræ hiatu; multa oppida & arces ſunt everſæ; vis mali ad Iſerniam & Brunduſium in extrema Italiæ ora invaluit maxime; non pauca ædificia ſuis convulſa ſedibus deciderunt; ex Bojano oppido lacus factus, æternum tantæ cladis monumentum; magna hominum ſtrages fuit; ad ſexaginta millia capitum periiſſe memorantur. Pius ſecundus, & Antoninus Florentinus eum numerum dimidiatum ponunt.

CAPUT XVIII.

Regis Aragonii obitus.

QUIESCERE Hiſpania non poterat, diuturnis quamvis vexata motibus; tumultuabantur Vaſcones majoribus quam unquam odiis; finitimi Cantabri licentia temporum ad arma conſternati erant, cædibus inter ſe factis feri; plebem nobilitas prædæ habebat, ædium præſidio: quas inſtar arcium univerſa provincia ſingula familiarum capita habent. Eæ magno numero ab Henrico Rege diſturbatæ everſæque ſunt: cum ad periculum cum exercitu Segobia accurriſſet menſe Februario ejus ſeculi anno quinquageſimo ſeptimo. Sic paucorum ſupplicio provinciæ motus pacati: cæteris documentum datum injuriæ vitandæ; in ea expeditione Petrutius Munſarius Durangi municipis filius, in ætatis flore in familiam à Rege admiſſus, eo multum deinde & familiariter uſus eſt. Carolo Vianæ Principi amico & fœderato, ne ex propinquo opem ferret, ejus præcipiti fuga factum eſt. Aragoniis & Fuxenſis ſororii armis impar futurus erat, & major metus à Gallo Rege proponebatur; ergo ut eum conciliaret in Galliam abiit; verum repente mutato conſilio, ingenii levitate,

an quia parum genti fidebat ab adverſariis præoccupatæ, patrui Aragonii Regis accitu Neapolim feſtinare decrevit: ſi minus æquitate cauſæ rebus opem impetraret, in exilio vitam acturus. Ex itinere Romæ convento Pontifice patris acerbitatem, atque ambitionem accuſavit: neque ejus arbitrio recuſabat univerſam controverſiam permittere. Roma digreſſus via Appia, Neapoli ſplendide acceptus, & benigne habitus eſt, caſtigatus tantum cum verborum honore, quod in patrem arma ſumpſiſſet; quantumvis æquitate cauſæ confideret, parendum tamen genitori fuiſſe, doloremque diſſimulandum; id divinis legibus ſanctum, humanis honeſtum eſſe. Ad ea Carolus pauca in facti excuſationem, reſpondit, ſeque in ejus poteſtate fore eſt pollicitus. „ Ut lubet, „ inquit, decernito, memor modo omnes homines aliquo errore duci; hic „ in illo, ſibi in hoc alius indulget; nonne feciſtis ſenes imprudentia ætatis „ quod à parentibus corripi poſſet? cogita ergo & me juvenem eſſe, & parentem aliquando fuiſſe. " Rodericus Vitalis in Hiſpaniam continuo amandatus, dum de fœderis conditionibus inter Vaſcones agit, Carolus quamvis abſens Pompelone Rex eſt proclamatus; quo cognito pacis tunc quidem intermiſſa eſt mentio. Caſtellæ Rex Vaſconis invitatu, acceptoque fidei obſide Ferdinando ejus filio, cum eo ad Alfarum municipium ad fines utriuſque gentis de menſe Martio Victoria diſcedens, collocutus eſt; venere Reginæ Caſtellæ & Aragoniæ; plena omnia ludis hilaritateque fuere. Inter duos Reges pax conſtituta. Ludovicus Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, novus ſubinde ab Aragonio legatus venit; eo agente fœdus quod inter Vaſconem & Fuxenſem Comitem & iſtum ante fuerat, abrogatum eſt; totius controverſiæ arbitrium partium conſenſu, Aragonio Regi permiſſum; ſpes diuturnæ tranquillitatis ex tantis molitionibus concepta animis inanis fuit. Caſtellæ caſtra in Bætica ad Maurorum fines erant: eo Henricus Rex menſe Aprili venit; non minori quam antea impetu, neque minoribus copiis in Granatæ fines penetratum eſt; dum ager vaſtatur, noſtrorum manus injuſſu Ducum, cum circumfuſis hoſtibus pugnatum progreditur; à multis paucorum audacia compreſſa. Cecidit in pugna Garſias Laſſus D. Jacobi miles eximie fortis; viri nobiliſſimi caſus Regem majori implevit ira; non in ſegetes modo, uti antea facere conſueverat, ſed in vineas & arbores igne ferroque ſævitum, quibus antea parcere moris erat. Mena oppidum admotis copiis vi captum; perempti incolæ abſque diſcrimine; crudele exemplum, ſed ea tamen clade Maurorum audacia vindicata eſt. Supplicibus venia induciæque in annos aliquot conceſſæ tributi nomine, annua duodecim aureorum millia, ſexcentoſque captivos Chriſtianos, aut ſi non eſſent, parem Maurorum numerum pactis; ignominioſa conditio, ſed tantus terror eam gentem invaſerat. Additum ut qua parte Granatæ fines Giennium attingunt, belli nihilominus facultas eſſet; iis finibus Garſias Manricus Caſtanedæ Comes præfectus eſt; adjuncta duo equitum millia. In hujus belli ſubſidium Calixtus Pontifex anni hujus initio Cruciatam indulſerat, non modo viventibus ſed etiam vita functis; novum in Hiſpania exemplum. Ejus evulgandæ cura Alfonſus Spina Palentiæ, ubi Rex erat, demandata monuit, ne pecunia ex ea redacta in alios uſus converteretur. Qui aut arma ſumeret contra Mauros, aut ducentos quadrantes conferret, ei quivis ſacerdos ſub mortem peccatorum omnium veniam dabat: etiamſi intercluſa voce nil aliud quam conceptum animo dolorem ſigno aliquo declararet. Eadem venia vita functis concedebatur. Quadriennium ejus veniæ promulgationi præfixum: quo tempore ad trecenta millia aurei in regium fiſcum redacta. Sed quantulum ex ea ſumma in bello ſacro conſumptum? Præterea legatus Roma Madritum eo confecto bello ad Regem venit, enſem galerumque geſtans Pontificis donum, ſacra prece natalis Chriſti pervigilio luſtratum, magniſque Principibus, qualem eſſe Henricum fama ferebat, mitti ſolitum; additæ honorificentiſſimæ literæ. Nulla ſyncera lætitia eſt; nuncius allatus, Caſtanedæ Comitem Maurorum manui obviam

viam progreſſum, exceptumque inſidiis fuiſſe; captum ipſum, magno ſuorum ſtrage. In ejus locum Duce alio ſubſtituto majoris animi, conſilii, atque integritatis, magno is auri pondere redemptus eſt, induciis pace mutatis; hic belli Maurici finis fuit, novarum rerum initium. In Italia bellum Genuenſe gerebatur. Aragonius Adurniis favebat. Joannes Lotaringius Renati Andegavenſis filius, qui ſe Calabriæ Ducem ferebat, Fregoſiis opitulatum acceſſerat; eo major injecta cura: cum Regem Aragonium octavo Idus Maji ejus ſeculi an-
1458 no quinquageſimo octavo repente morbus Neapoli invaſit: ex quo in Arce nova cum ad Idus Junias decubuiſſet, ingraveſcente valetudine in arcem alteram, cui ab Ovo nomen eſt, tranſlatus, ſi mutatione loci melius haberet, ad quintum Kal. Julias ſub auroram extinctus eſt, Princeps ſua ætate clariſſimus, nulli veterum poſthabendus, Hiſpaniæ gentis lumen, decuſque perpetuum. Literas in pretio habuit: viriſque eruditione præſtantibus, tantum tribuit, ut iis ſe inclinata quamvis ætate recoquendum præberet. Laurentio Valla familiariter eſt uſus, Antonio Panhormita, Georgio Trapezuntio immortali laude viris. Bartholomæum Faccium, cujus extant de rebus Alfonſi commentarii, menſe Novembri ſuperiori extinctum tulit ægerrime. Rege quodam Hiſpano dictum referente quopiam, literas Principem non decere: eam vocem non Regis, dixit, eſſe, ſed bovis. Faceta Alfonſi dicta, ſales, jocique notantur magno numero, ad indicium acuti ingenii, elegantis, prompti atque præſtantis: quæ ut hic referrentur viſum non eſt. Ante obitum ſtella crinita viſa Cancrum inter, & Leonem, cauda duorum ſignorum longitudine; rem prodigioſam, & magnorum Principum capitibus minantem. Teſtamentum pridie mortis nuncupavit; quo Joannem fratrem Regem Vaſconum Aragonii regni hæredem ſcripſit. Neapolitanum imperium quaſi armis partum Ferdinando filio notho legavit; unde magni motus concitati ſunt, bellaque. Reginæ nulla mentio; fama fuit, & magni viri teſtantur ea repudiata, Lucretiam Alaniam pellicem ducere cogitaſſe. Extant Calixti Pontificis literæ ipſius manu ad Reginam ſcriptæ: quibus amplius quam matri ſibi eam debere ait; ſed rem tantam evulgandam non eſſe. Lucretiam regio apparatu Romam veniſſe: neque impetraſſe tamen quod maxime ſperabat; concepti ſceleris pœnas una cum illis dare noluiſſe; id maxime intemperantiæ vitium in Alfonſi moribus accuſare licet. Verum peccata ſub mortem omnibus ſacris humillimo corporis habitu expiavit; corpuſque ad Populeti, ubi majorum ſepulcra ſunt, ipſo templi aditu ſepeliri mandavit, nullo excitato tumulo, modeſtiæ argumentum ſingulare. Alfonſus Carthagena Burgenſis Epiſcopus per idem tempus deceſſit; eruditionis monumenta extant, Brevis hiſtoria de Regibus Hiſpaniæ, quam Anacephalæoſim dixit; Defenſorium fidei, aliaque; in ejus locum Ludovicus Acunia cooptatus eſt.

CAPUT XIX.

Pius ſecundus Pontifex.

Cum Alfonſo pax Italiæ ſublata eſt, imperii Neapolitani opes concuſſæ: quæ adverſus omnes fortunæ impetus ſtabilitæ eſſe videbantur, novo ac ſæviſſimo bello concitato, non tam retentæ quam denuo partæ. Erat Ferdinando Regi ingenium ſublime, ſtudiis juriſprudentiæ excultum non minus quam militaribus: quæ duo ad rempublicam bello paceque gubernandam aptiſſima præſidia erant, lucta, ſaltu, jactu, equeſtrique certamine nulli cedere: æſtus, frigoris, inediæ, laboris patientia, morum comitas, ac modeſtia ſingularis: faciles aditus, nullum offendere, cunctos benigne appellare. His tantis virtutibus procerum invidiam vitare non potuit, humani ingenii vitio nova imperia meditantium. Carolus Vianæ Princeps à pleriſque inductus ad capeſſendum imperium quaſi legibus

bus debitum. Ferdinandum obſcuris natalibus eſſe: non liberis ſuffragiis rebus præfectum: ſed vi ac terroribus gentis conſenſum expreſſum; faciles ille aures calumniis accommodare; magiſque facultas deeſſe, quam voluntas ejus imperii occupandi. Polliceri facile eſt, præſtare difficile; adductus in ſuſpicionem navibus in Siciliam abſceſſit, quorſum res commotæ evaderent, expectatum, exilii tempore geminæ prolis pater, Philippi, Joanniſque, ex Capa infimo loco matre, quam nihil præter formam commendaret. Annam tertiam prolem ex Maria Armendaria, quæ Franciſco Barbaſtro nuptui data eſt, furto etiam ſuſceptam, Ludovicus primus Medinæ Celinæ Dux uxorem habuit; annua duodecim aureorum millia ab Alfonſo Rege legata exuli, Ferdinandus rata habuit. Caroli diſceſſu procerum Neapolitanorum ſtudia non conquieverunt; à Tarentino Principe & Crotonis Marchione, Joannes novus Aragoniæ Rex ad capeſſenda Neapolitani imperii ſceptra evocatus eſt; cautior ille, Hiſpaniæ opibus contentus, longinquas haud magnopere curabat: Tudelaque profectus Cæſarauguſtæ menſe Julio Aragonii regni curam ſuſcepit; non ut antea alienæ poteſtatis vicarius, ſed propriæ arbiter. Major à Calixto Pontifice, unde minus expectabatur, tempeſtas extitit; qui notho deferendum regnum, Romanæ Eccleſiæ vectigale negabat, illiuſque integrum jus ad ſe revocatum contendebat; nimirum Petro Borgiæ, quem Spoleti in Umbria Ducem crearat, nova imperia parabat, importuna ambitione, confecta ſenex ætate, & fortunæ in qua natus erat immemor. Apparebat Italiam bello arſuram, haud dubia priſtinorum malorum ſpecie renaſcente; lenire ægrum Pontificis animum Ferdinando curæ erat: plenas officii & humanitatis literas ad eum hoc exemplo dat. „ His diebus in media „ doloris acerbitate, beatiſſime pater, „ paternum obitum renunciavi. Brevis „ epiſtola fuit, quippe inter lacrymas „ data. Nunc collecto animo, luctuque tantiſper mitigato, ſignificandum „ duxi: patrem pridie obitus obteſtatum, nihil ut in terris, veſtra gratia „ & auctoritate præſtantius ducerem. „ Cum ſancta Eccleſia non contenderem, ne provocatus quidem; impios „ auſus raro feliciter cadere. His ego „ præceptis inſtitutus, quod facturus „ alioqui eram, impenſius, ut faciam, „ accepta beneficia hortantur. Neque „ enim oblivisci poſſum, à primis annis „ me in tuam diſciplinam traditum. Solviſſe una ex Hiſpania: provectoſque „ eadem navi ad Italiæ litus: non abſque „ Dei nutu, tibi jam Pontificatum ſummum, mihi novum regnum deſtinantis: præclaro omine futuræ felicitatis, „ mutuæque concordiæ. Itaque à puero tibi traditus, tuus, ad mortem eſſe „ cupio: me in filium accipito: aut accepto potius, paternam gratiam & „ humanitatem exhibe, daturo operam, „ ac præſtituro, ne aut grati animi obſequium, aut pietas debita in noſtris „ actionibus requiratur. Vale. Neapoli Kalendis Julii. Nihil his literis & pollicationibus Pontificis animus movetur. Principes & civitates Italiæ ad arma ſolicitat; magnæ molitiones Pontificis obitu diſſipatæ; deceſſit octavo Idus Auguſti; id commode Neapolitanis rebus accidit. Æneas Sylvius Senenſis, ex Picolominea gente novus Pontifex, Pii ſecundi appellationem, pace Italiæ reſtituta ſanxit, adhibitoque conatu ad pium bellum inſtaurandum. Ferdinandum Regem nuncupat, ea duntaxat exceptione, ne id factum præjudicio cuiquam eſſet. Mantuam ex toto orbe Chriſtiano Epiſcoporum & Principum concilium indicit, de expeditione adverſus Turcas acturus. Neque conſtiterunt tamen ſemel commotæ Neapolitanorum voluntates. Calabri ad arma concitati. Joannes Lotaringius cum claſſe trium & viginti triremium Genua evocatus, ad litus Neapolitanum venit. Belli præcipua fax Antonius Centillia Crotonis Marchio, ſuſceptam Alfonſo Rege ignominiam nova rebellione vindicare parans, Aragonio, hoc eſt, ſuæ gentis imperio Gallicum præferre non dubitabat; furor animi agebat præcipitem; magni & diuturni motus fuerunt: quorum ſucceſſum ſigillatim explicare longum eſſet, in Hiſpaniam hiſtoria revocante. Ubi ab Henrico Caſtellæ Rege novi homines honoribus aucti: Michael Lucas Irantius arcano-

canorum omnium non particeps ſed moderator, natus Belmontii in Celtiberis, Magiſter equitum creatus eſt. Agredæ oppidum dono datum. præterea Veratonum & Voxmedianum arces Gometius Soliſius regiæ Magiſter, cui Caſtra cæcilia patria erat (unde & Cacerius dictus eſt ab ejus oppidi appellatione vulgari) ſuffragio militum, Regis voluntate Magiſter Alcantaræ in Guterrii Sotomajoris locum ſuffectus eſt; horum fratres novis principatibus aucti. Valenſola Prior Hoſpitalarius factus eſt; hos alioſque pari conditione homines, infenſis proceribus opponere cogitabat. pravo conſilio par exitus. Rex ipſe Madriti, ubi multus eſſe conſueverat, indulgere voluptatibus, vacuus curis, quibus idoneus non erat. Socordiam animi, unde in omnia mala præcipitatum eſt, ſatis indicat, quod tabulis ab aliis confectis, ne cognitis quidem ſubſcribere erat ſolitus, alieno arbitrio ſemper obnoxius, quæ graviſſima ignominia fuit. Pares inſanis ſumptibus aulæ, imperii opes non erant. Dieghus Arias ærario præfectus monet, miniſtrorum turbam imminuendam videri; rempublicam arrodere pleroſque annuis ſalariis, qui nihil opis conferrent; ingratum Principi conſilium fuit. Itaque ut finem dicendi fecit: „ & „ego, inquit, ſi Arias eſſem pecuniæ magis quam benignitati ſervirem. Tu for„tunæ in qua natus es conſentanea locu„tus es: ego, quæ Regem decent, fa„ciam, nullo paupertatis metu, ne no„vis quidem vectigalibus imperatis. Re„gum officium eſt largiri, effundere, „imperium non privata utilitate, ſed pu„blica multorum ſalute definire; is divi„tiarum veriſſimus fructus eſt. Aliis dan„dum, quia utiles ſunt: aliis ne ſint pra„vi; ” dignam magno Principe vocem; cætera conſentanea non erant. Ea tamen popularitas multitudinis ſtudia adjunxit, nullo ut tempore obſequentior fuerit, alienata procerum pars maxima. Joannes Luna Soriæ urbis præfectura ſpoliatus eſt, atque libertate. Paciechus conſilii auctor; cum Alvari Lunæ ex filio Joanne Luna neptim, quæ in Præfecti, quippe propinqui, poteſtate erat, patre puellæ defuncto, Diegho filio ſponſam deſtinaret, & cum ea S. Stephani dotalem comitatum. Alfonſus Fagiardus Murciæ Antelatus novam Carthaginem, Lorcam, aliaſque arces in Conteſtanis licentia temporum occuparat; in eum Gonſalvus Saavedra abs Rege miſſus non modo iis oppidis expulit, ſed & paternis evertit, ſatis magnum beneficium arbitratum, quod vita relicta eſſet. Deceſſit Santillanius Marchio; filios reliquit Dieghum, Petrum tum Calagurritanum Epiſcopum, Enecum, Laurentium. Joannem; ab his ampliſſimæ familiæ extiterunt in Hiſpania. Aragoniæ Regina vidua Valentiæ pridie Nonas Septembris deceſſit; corpus in virginum collegio, cui à Trinitate nomen eſt, tumulatum; funeris pompa neque nulla neque magna; virtus animi ad cælum fama extulit. A Rege Luſitano valida contracta claſſe Alcaſſarum oppidum Septæ vicinum in Africa, de Mauris captum quintodecimo Kal. Novemb. qui dies Mercurii fuit, D. Lucæ memoria ſacer. Ferdinandus frater Viſei Dux, atque Henricus patruus expeditionis comites; capto oppido Eduardus Meneſius Præfectus, Maurorum impetum, qui Rege digreſſo magno numero concurrerant, ſemel & iterum magno animo ſuſtinuit: fregit audaciam, Dux ea tempeſtate inter Luſitanos clarus. A Carolo Vianæ Principe legati ad patrem è Sicilia miſſi, ſi veniam impetraret, ſe in ejus poteſtate fore: juvenili errore commiſſa Rex & pater condonaret, ſyncerus animus non erat: cum eodem tempore Caſtellæ Regem, & Franciſcum Britannum Ducem ad fœdus ineundum ſolicitaret, pudenda juvenis levitate, armis vindicaturus, quod pater denegaſſet; ea cura & ne à Siculis, à quibus omnibus officiis cultum audierat, Rex præficeretur, promiſſa venia evocatus, ad litus Hiſpaniæ appulit principio anni Mileſimi; quadringenteſimi quinquageſimi noni; inde in Balearem majorem conceſſit, quid pater deliberaret in ea inſula expectaturus, neque magna neque nulla ſpe materni regni recuperandi, vitæ exitu propinquo. Continuatæ ærumnæ miſeros in præceps agunt, atque de ſtatu mentis immutant. Petebat legatis ad patrem viris primariis, ſibi ſuiſque ve- 1459

niam, datis obſidibus libertatem Ludovico Magiſtro equitum & neceſſariis. Juſjurandum, à populis non alium regnorum hæredem fore. Facultatem quacunque in urbe vellet, morandi curia vitata. Vianæ & Gandiæ principatus ſibi dati, ne inanes tituli eſſent, ditione & vectigalibus occupatis. Ea ſi data eſſent, ex urbibus & arcibus, quæ in Vaſconibus in fide perſtabant, præſidia primo tempore deducere non recuſabat. Eleonoram ſororem Fuxenſi nuptam, rebus Vaſconum gerendis præfici moleſtum erat: id etiam ut mutaretur adjectum; multum tempus conſultationibus extractum: neque tamen conceſſa omnia: neque quæ ſunt pacta, integra fide ſervata; novercæ odio (ſic creditum vulgo eſt) privigno pernicies comparata, de filiis ſolicitæ, de ſe veritæ, ſi Carolo paterna regna patre defuncto obvenirent.

CAPUT XX.

Prodigia in Caſtella viſa.

MAGNORUM in Caſtella motuum ſemina brevi ad maturitatem venere. Inſanis Rex amoribus occupatus erat, nulla reipublicæ cura: primum catharinæ Sandovaliæ, quam novi probri compertam à ſe amovit, & aliquanto tamen poſt Toletanis D. Petri virginibus Præfectam dedit; diſciplinam laxatam cauſabatur; honeſta ſpecies, ſed qui à regia pellice aſtringeretur? de ejus amaſio Alfonſo Corduba, capitis ſupplicium Medinæ Campeſtris ſumptum; in Catharinæ locum Gujomaris ſubſtituta, cui forma præter Reginam comparari nulla poterat; puellæ Alſonſus Fonſeca Hiſpalenſis Præſul favebat: Reginæ Villenæ Marchio; ſic aulæ ſtudia in ambas deducta erant: famulaque in heram efferebatur. Ventum ex eo ad rixas, jurgiaque; turpitudines & probra invicem objicere, neutra falſo; æmula aliquando à Regina pugnis male eſt mulctata. Addita nova turpitudo. Bertrandus Cueva regiæ Magiſter, Principis gratia potens, magniſque ab eo opibus auctus ad Reginæ familiaritatem eſt admiſſus, nulla majeſtatis cura; vulgus in deterius pronum perſuaſione, turpem conſuetudinem interpretabatur: nonnullis etiam perſuaſum Rege conſcio, & hortante: quo impotentiæ maculam elueret. Incredibilis turpitudo dedecuſque. In Regum Eliſabethæ & Ferdinandi, cum rerum potirentur, gratiam conficta quidem fabula, probabilis tamen ex Principis ignavia, Reginæ vitæ licentia maxima; conſequentibus certe annis aucta fides, cum Britanni legati adventu, ludicrum militare Madritum inter & Pardum à Bertrando inſtitutum eſt, additumque convivium privatis opibus ſplendidius lautiuſque. Sed tanta ex eo Henrici Principis lætitia, ut eodem loco cœnobium Hieronymianis monachis extruendum curarit, nulla majori religione, quam ut rei geſtæ monimentum eſſet; unde propter loci inſalubritatem in locum, ubi nunc Madrito vicinum cernitur, tranſlatum eſt. Principum exemplo laſcivire populus, neque voluptatibus, neque veſtium pretio modum facere; proceres nullo Principis metu inter ſe conjurare, privati compendii ſpe inducti, an ut tantum dedecus depellerent. Impendentia ex his rebus mala multis prodigiis uno tempore ſignificata creditum eſt; flamma in cælo ingens viſa; qua bifariam disjecta, parte ad Orientem excurrente, evaneſcenteque, pars altera aliquanto ſpatio perſtitit. In Burgenſi & Valliſoleti agro lapidibus prægrandibus pluit, magna pecorum ſtrage. Ad Penaluerem, quod oppidum in Carpetanis eſt, Celtiberiæ vicinum, infans triennis impendentes calamitates, niſi pœnitentia mutarent, denunciaſſe fertur. Segobiæ, ubi regii leones alebantur; fœda inter eos laniena extitit. A minoribus major diſcerptus eſt, parte etiam devorata; nec defuerunt, qui conjectarent, quoniam regium animal, id eſt, periculum Regi à regulis eo oſtento portendi. His prodigiis

digiis territa multitudine procurandis, ſacrificia peracta, nuncupata vota: quod præcipuum erat futurum, mores nihilo meliores facti ſunt. Fœda ſacrati ordinis licentia; nam per hæc tempora invenio, à Roderico Luna Compoſtellano Epiſcopo, puellam virginem ex ipſa nuptiarum lætitia ad ſtuprum fuiſſe raptam; ingens ſcelus atque intolerandum; ad quod excitati provinciales ductore præcipuo & vindice Ludovico Oſorio Traſtamaræ Comitis filio hominem facinoribus fœdum, ſede, boniſque pulſum vindicarunt; meritis exitus conſentaneus; nova ea invidia deformis atque inteſtabilis in ſordibus & egeſtate reliquam vitam exegit. Ita tantiſper ex flagitio lætatus, graviſſimas, atque ſempiternas pœnas brevi perſolvit.

FINIS LIBRI VIGESIMISECUNDI.

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSTERTIUS.

CAPUT I.

Concilium Mantuanum.

INTEREA Pius Pontifex Mantuam confluentibus, uti erat edictum, Epiſcopis & Principibus magno numero, eodem ipſe contendit. Legati ex Hiſpania ad conventum ſunt, à Caſtellæ Rege Enecus Mendoza Tendilliæ regulus: ab Aragonio Joannes Margaritus Helenæ in Ruſcinonenſi agro Epiſcopus, Petrus Peralta Regiæ Magiſter. Finitimi longinquique ad jungendas vires adverſus communem hoſtem ſolicitati. David Trapezuntis Imperator, quæ urbs ad pontum Euxinum eſt vetuſta admodum, Uſſuncaſſanus Armeniæ Rex, Georgius qui ſe Perſidis Regem ferebat, numeroſas equitum & peditum copias validam claſſem miſſuros ſe auxilio pollicebantur, periculo proximi; his pollicitis quantum eſſet credendum, noſtri haud facile ſtatuebant. In Occidentis provinciis parum præſidii fore videbatur, inteſtinis diſſidiis Italia, Gallia, Hiſpania vigentibus, præ iis communi Chriſtiani nominis cauſa poſthabita. Sic eſt, communis religionis injuria parum ſentitur, vindictæ ſi cupiditas privatim ſtimulat. His difficultatibus Pontificis animus non vincitur; tentare omnia atque experiri conſtituens in frequenti totius Chriſtiani nominis conventu orationem tempori convenientem habet: quod diſertiſſimo, atque à prima ætate dicendi artem profeſſo facile fuit. Imperii nobiliſſimi caſum cum lacrymis explicuit: tot regna oppreſſa, tot provincias Chriſtiano nomini ereptas; ubi Chriſti numen tot ſeculis ſanctiſſime cultum erat, unde viri ſanctiſſimi eruditiſſimique magno numero prodierunt, ibi impietatem & ſuperſtitionem vigere. Si „ verum fateri convenit, non niſi no„ bis deſerentibus tanta plaga accep„ ta eſt; nunc ſaltem has ſemianimes „ reliquias piorum ſervate. Si parum „ publica ignominia movet: at impen„ dens ſingulis periculum excitare ad ar„ ma debet; conſpirandum univerſis, „ ne ſinguli ceſſatione noſtra prædæ, „ ludibrio, cædi ſimus. Formidabilis hoſ„ tis eſt, tantis victoriis inſolentior ef„ fectus; ſeu vicit ferociter inſtat vic„ tis: ſeu victus eſt, inſtaurat cum victo„ ribus certamen. Eo amplius excitan„ di animi; junctis noctrorum viribus „ par non erit; aderit concordibus nu„ men: quod continua diſſidia remove„ runt. Veteres Duces ob oculos propo„ nite: magnaſque in Syria victorias de „ impietate, piorum conſenſu partas. „ Qui fortes & ſtrenui domeſticis diſſidiis „ ſumus: an ignavi reddamur in com„ muni periculo, in religionis ignomi„ nia? Ecquis ſe bello ſacro Ducem pro„ fiteatur? Ecquis Chriſti Dei crucem „ humeris præferat ſecuturis aliis? Ecquis „ Chri-

„ Chriſti miles eſſe velit? Profiteamur „ nos Duces, non deerunt fortes ſtrenuique viri ac generoſi comites, germanaque majorum ſoboles atque indoles. „ Stat animus ſi cæteri deſint, me piæ „ militiæ anteſignanum præbere. Ego, „ ego in medias hoſtium acies cruce „ deſumpta irruam: noſtroque ſanguine, „ ſi minus victoria parta erit, at certe „ placabo ſuperum iram, veſtroſque „ animos virtutis exemplo inflammabo. „ Chriſto & Eccleſiæ quibus omnia de„ beo, ſupremum hoc obſequium exhi„ bere certum eſt. ” Movebantur qui aderant, Pontificis oratione; ſed dum oratores Principum privatis contentionibus & controverſiis tempus terunt, tantus conatus evanuit. Joannes Renati filius graviſſime expoſtulabat, Ferdinando hoſti ſuo, Neapolitanum regnum eſſe confirmatum; verbis modo ſacrum bellum decernitur: atque illud edicto cautum, contra quam Pontifex in minori fortuna cum Baſilienſibus Patribus ſenſerat, ne à Romani Pontificis ſententia ad generale concilium cuiquam provocandi jus eſſet; conventus dimiſſus, octavo quam haberi cœperat menſe. Aragonii Legati Neapolim abierunt, Ferdinando de novo regno gratulaturi. Enecus Mendoza à Pontifice venia impetrata, iis qui pecuniam certam conferrent, ex ea ſtipe nobile Tendilliæ cœnobium Iſidorianis Monachis, atque præclarum extruxit D. Annæ nomine. Hujus interim fratri Diegho Mendozæ Carraca oppidum, hoc eſt Guadalajara, quod incerto jure poſſidebat, ablatum Galindi ducis improviſo adventu, armiſque; aucta ex eo procerum offenſio eſt: factioniſque vires amplius confirmatæ Regi adverſæ. A Frederico maris Præfecto Aragonius gener ad jungendas vires ſolicitatur, atque ad movendum in Caſtellam arma. Toletanus Archiepiſcopus, Gironius Calatravæ Magiſter, Manricorum familia opibus & clientelis valida ſequebantur. Mendozæ adjuncti nova ea offenſa irritatis animis; honeſta ſpecies prætenta: rerum ſtatum immutandi, qui multis modis erat depravatus. Eæ molitiones occultæ eſſe non poterant; ab Alſonſo Fonſeca Hiſpalenſi Præſule Henrico Principi indicatæ. Compoſtellana Eccleſia præmium fuit obitu Roderici Lunæ tum vacua Alfonſo Fonſecæ propinquo Decano Hiſpalenſi data. Invaſerat ejus eccleſiæ jura (uti paulo ante dictum eſt) Ludovicus Oſorius Petri patris Traſtamaræ Comitis potentia confiſus; auctoritate opus erat; permutatione facta Alſonſus Fonſeca ſenior Compoſtellanus Epiſcopus Regis conſenſu factus eſt; Alſonſus qui Junior, Hiſpalenſis. Pompelonenſem Eccleſiam Martino Peralta ejus urbis Epiſcopo defuncto, Beſſario Cardinalis natione Græcus præſtanti eruditione vir, pietate pari, commendatam ſuæ curæ abſens adminiſtrabat.

C A P U T I I.

Scanderberchius in Italiam tranſmittit.

PII Pontificis conatus, dies noctesque de bello pio adverſus Turcas cogitantis, Neapolitani motus maxime retardabant: bellumque quod Joannem inter Renati filium & Ferdinandum novum Regem geri cœperat, Italiæ ſtudiis in ambos diſtractis, pleraque Neapolitana nobilitate Aragonio imperio feſſa, & ad Andegavenſes reſpiciente; qua ſpe? quibus viribus? cæcus animi impetus effecit, ut certis dubia præferrent. Princeps Antonius Centillia Crotonis Marchio mutatione temporum liber, in vindictamque præceps arma ſumpſit & hoc Ferdinandi celeritate oppreſſo, denuoque capto, Marinus Martianus Sueſſæ Dux ſpreta regia affinitate Eleonora conjuge Ferdinandi ſorore, ſe rebellibus ducem præbuit. Grave id vulnus fuit: plerique eo exemplo concitati dederunt nomina. Tarentinus Princeps voto, primum clamque, deinde aperte: Antonius Caldora, Petrus Jo. Paulus Soræ Dux ſimplicius; minoris nobilitatis numerus iniri non poteſt. Franciſcus Sfortia Mediolani Dux, quibus diebus Mantuani conventus habebantur, conſilium Pontifici præſens dat, uti cum Ferdinando Rege vires jungat; eam expeditiſſimam

mam fore viam ad Gallos pellendos. Italia pacata, cætera prona fore. Intra Barlettam Apuliæ urbem Ferdinandus obſeſſus tenebatur, in repentino periculo metuque haud ſatis ad reſiſtendum paratus. Longinquo itinere, viis ab hoſte præoccupatis, auxilia terra mittere promptum non erat. Georgius Scanderberchius, perpetua felicitate bellorum, ea tempeſtate clariſſimus miſſis in Epirum legatis auxilio evocatur; cognitis ille mandatis Pontificiis, Ferdinandi precibus præclaram occaſionem de religione benemerendi, ſuumque ſtudium probandi, non eſſe prætermittendam judicavit. Præmiſſo Coico Strofio propinquo quingentis cum equitibus, eodem, ipſe proficiſci parat commodum accidit, inducias annuas cum Turcis eſſe. Comparata claſſe Raguſam tenuit: quæ urbs veteribus Epidaurus eſſe creditur; inde breviſſimo trajectu Barlettam navigavit. Adventum ejus hoſtes non tulerunt; continuo motis caſtris procul receſſerunt; auctus iis auxiliis Ferdinandus, Pontificiis & Mediolanenſibus copiis confirmatus, factis aliquot levibus præliis ad Trojam caſtra promovit; hoſtes Nuceriæ ſtativa habebant octo inde millibus paſſuum. Medio ſpatio mons Segianus aſſurgit: quem montem qui priores occupaſſent, facturi operæ pretium videbantur; eodem conſilio Scanderberchius, & Jacobus Picininus Andegavenſium partium primarius Dux contendunt; præcedunt Epirotæ expeditiores & intempeſta nocte profecti. Cum luce utræque acies inſtructæ ad pugnam ſunt; dato ſigno concurritur pari animorum ardore. Pugna ad veſperam tenuit; victis demum cæſis atque fugatis Andegavenſibus, cum victoria, rerum ſumma atque imperii penes Aragonios ſtetit, urbibus & oppidis, quæ ab hoſtibus occupatæ erant, brevi receptis. Scanderberchius ſplendide donatus, ac nominatim Trano urbe, & Siponto à Ferdinando acceptis, milites hoſtium ſpoliis lætos atque ovantes vertenti anno, ex quo venerant, reduxit in patriam. Novis deinde victoriis de Turcis clarior quam ante ac perpetua felicitate admirabilis, ad Aleſſium ditionis oppidum gravi morbo oppreſſus ſeptimo poſt anno deceſſit. Johanne filio relicto in Venetorum tutela quidem, juſſo tamen Neapolim contendere: ibique ad juſtam ætatem ſuſtentare iis oppidis legatis, quæ dederat Ferdinandus navatæ operæ præmium. Ab hoc Caſtriotti nobiliſſima familia propagata eſt in Italia. Siponti (vulgus Sancti Angeli civitatem vocat) in Apulia principatu. Epiri res continuo conciderunt; tantum ſæpe præſidii rebus eſt in unius viri virtute, conſilioque; uſque adeo unus homo pluribus præſtat. Scanderberchii pronepos fuit Ferdinandus Caſtriottus, qui proximo ſeculo diſciſſis habenis ad Ticinum periit manu Franciſci Regis Galli cæſus. In Hiſpania Carolus Vianæ Princeps conceſſa à patre ſibi quiſque venia, pactuſque vectigal annuum, unde vitam ſuſtentaret, è Baleari Barcinonem appulit ad undecimum Kal. Aprilis, ſalutis anno Milleſimo 1460
quadringenteſimo ſexageſimo. Ignarus ad exitium feſtinabat; de ejus & Catharinæ Luſitani ſororis nuptiis agebatur, miſſis ab utraque parte legatis. Henrici Caſtellæ Regis arte res propemodum confecta, diſturbata eſt; legati ab eo, electus Mirobrigæ Epiſcopus ſacerdos quidam cucullatus, cujus nomen proditum memoriæ non invenio, & Dieghus Ribera Regius metator, Carolo perſuadent, Iſabellam Henrici Regis ſororem Luſitano conjugio uti præferret. Inito fœdere Caſtellæ opibus à duro patre impetraturum quæ cuperet. Faciles ille aures iis verbis præbere. Ita Luſitani conjugii mentio intermiſſa eſt. Catharina Princeps ea ſpe depulſa, ſe Oliſipone in D. Claræ virginum cœnobium incluſit: ibique ad vitæ finem perſtitit: extincta deinde in ipſo novi conjugii apparatu, quo Eduardo quarto Regi Anglo deſtinabatur uxor; corpus in eadem urbe ad D. Eulogii ſepultum eſt, teſtamentum curavit Georgius Acoſta virginis à prima ætate inſtitutor; qui illi gradus ad magnos honores fuit: & factus Cardinalis Romæ conſequenti tempore obiit. Carolus, conatu ejus à Frederico maris præfecto indicato, Ilerdam ubi Catalauniæ gentis conventus erant; Aragoniæ Fragæ, à patre Rege evocatus diſſuadentibus nonnullis, ac fraudem ſubeſſe diſputantibus cum veniſſet, oſculo quamvis à patre exceptus, duci in cuſtodiam juſſus eſt, Decembris die altero; grave id, eo amplius

plius quod contra opinionem accidit. Dant animum ad loquendum libere ultimæ miſeriæ. „ Ubi, inquit, regia „ fides nobis privatim data, atque in „ commune conceſſa omnibus ad con- „ ventus generales venientibus? qua „ clementia à regio oſculo ample- „ xuque paterno, in vincula ferrumque „ trador? Præteritæ offenſæ quales eæ „ fuerint non dico: ſed condonatæ ſunt „ certe; novi quid commeritus ſum? „ quid amiſi? An ulciſci filium, no- „ ſtroque ſanguine cruentari paternas „ manus æquum videatur? faceſſat tan- „ tum nefas; apage dedecus familiæ, „ ignominiamque. Hæc flagrans oculis, contenta voce, quo latius exaudiretur, ita effudit ut aſtantes permoveret; plura dicere conatus in cuſtodiam ducitur. Fremere populus: novercales fraudes accuſare: proceres inter ſe conſpirationes facere, jurati niſi Principe liberato haudquaquam quieturos.

CAPUT III.

Caroli Vianæ Principis obitus.

Cum Mauris pax conſtituta, triennio ferme ſteterat: nunc hac occaſione laceſſita eſt; erant Iſmaeli Granatenſi Regi duo filii præ cæteris inſignes maxime, Albohacenus Boabdelinuſque; otii impatientia & virtutis oſtentandæ ſtudio Albohacenus, exercitu ſcripto, in quo equites duo millia & quingenti erant, pedites ad quindecim millia, in Bæticæ fines incurrit. Aſtapæ ager omni injuria deformatus: pecoris ingens abactus numerus. Nunciato periculo Rodericus Pontius Arcobrigæ Comitis filius, adjuncto Ludovico Pernia, qui Urſaonis præſidio præfectus erat, & collectis ducentis ſexaginta equitibus, peditibus ſexcentis, ad hoſtem pergit gravem præda, atque ut in nullo tali metu cura ſolutum; vires noſtris exiguæ erant: furorique ſimile fore videbatur, cum tanta miltitudine dimicare. Maurorum pars Equarum flumen cum præda tranſmiſerat: in poſtremo agmine equitatus reſtiterat. Id Rodericus ex vicino tumulo conſpicatus, quamvis ſuis exhorrentibus certamen, ſigna canere jubet; truci clamore impetus factus in hoſtes: quem illi trifariam diviſi conſtanter exceperunt; diu pugnatum; victi tandem Mauri ſunt; mille & quadringenti ceciderunt, è noſtris equites triginta, pedites centum quinquaginta deſiderati. Ea nocte ad Petræ fontem perſtitum. Proxima luce, dum legunt noſtri ſpolia, pecora catervatim redire vident; fraudem primo, & ex nube pulveris hoſtium adventum ſuſpicati deinde quod res erat, intelligunt, fugatis præ metu cuſtodibus, inſtinctu quodam naturæ ſolita paſcua repetere; eo lætior victoria fuit, ditiorque præda; per urbes & oppida pro divino munere ad omnia templa ſupplicationes decretæ; ad eum modum violato à Mauris fœdere, ab utriſque in alteros ſæpe excurſiones factæ ſunt, & latrocinia eventu haud memorabili. Joannes Guſmanius primus Aſſidoniæ Dux Nieblæ Comes, Heracleam, quæ ad freti anguſtias eſt, bello repetere cogitat, patris calamitate infelicique caſu magis irritatatus quam territus. Major belli moles in Aragonium Regem concitata erat domeſtici. Catalauni quia Vianæ Principi libertatem reddi miſſis legatis non impetrabant, à verbis ad arma veniunt. Barcinone magno numero progreſſi, Fragam in Aragoniæ finibus occupant; miſſus à Caſtellæ Rege Gonſalvus Saavedra cum mille quingentis equitibus conſternatæ multitudini animos addit. Ductor univerſi exercitus Catalauni Joannes Cabrera Modicæ in Siculis Comes. Alia parte Ludovicus Beamontius ſe ad fines Vaſconum in armis oſtendit, in Aragoniam irrupturus, niſi æquiſſimo poſtulato eſſet ſatisfactum. Re neceſſaria Aragonius compulſus, filio libertatem reddit. Morella ubi detinebatur, dimiſſum Kal. Martii anno Milleſimo quadrin- 1461
genteſimo ſexageſimo primo ad Villam francam Regina noverca deductum Catalaunis de manu tradidit; ut Barcinonem ipſa iniret, non eſt datum. Principis libertate poſitis armis, animi non conquieverunt. Carolus Catalauni principa-

cipatus hæres gentis conſenſu invito patre eſt renunciatus; extortum præterea uti, quod Regum filiis majoribus dari erat ſolitum, rerum moderator eſſet univerſo imperio pro patre vicarius: Catalauni principatus arbiter cum ſumma decernendi poteſtate; quod patri graviſſimum erat, nomine modo Principis retento, nobiliſſimam imperii partem detrahi, imminui majeſtatem. Gens ferox & ingenii durioris, niſi his poſtulatis conceſſis quietura non erat; iis conditionibus retractandis multum tempus eſt extractum. Quo tempore de Caroli & Iſabellæ nuptiis majori quam unquam contentione actum: & quaſi re confecta à Carolo miſſi legati in Caſtellam, puellam regiam, matremque ſalutatum ivere Arevalum, Joannes Cabrera & Martinus Cruillius viri præſtantes. Bellum in Vaſconibus erat. Carolus Artieda Lumbierem oppidum Caroli Principis libertate nunciata ejus nomine occupavit. Alfonſus, qui Villæ Formoſæ Dux fuit, patris Aragonii Regis juſſu eo profectus circumſedit: atque omnibus operibus impugnare cœpit; parum præſidii in factione erat; miſſi à Caſtellæ Rege Rodericus Pontius & Gonſalvus Saavedra obſidionem diſſiparunt; majore mole bellum parabatur. Cum Caſtellæ Reginam, quæ Aradæ ad Durium erat, ferre uterum vulgatum eſt. Eo gratior fama quod præter opinionem accidit. Proclivis in deterius hominum perſuaſio, vulgo jactatum à Bertrando Cueva gravidam factam, obſcuris tum rumoribus; confirmata deinde opinio rerum potiente Ferdinando Aragonio, ex fide an ad gratiam memoria etiam recenti dubitatum. In locum Petri Caſtellæ, qui Valliſoleti è ſcalis domi gravi caſu, extinctus eſt, Guterrius certe Cueva, Palentinus Epiſcopus eſt creatus; id Bertrandi fratris gratiæ datum: qua unus maxime in aula ea tempeſtate valebat. Alfonſus Fonſeca Præſul è curia ablegatur per ſpeciem honoris: ut quoniam Rex de bello Vaſconum cogitabat, ipſe Valliſoleti rebus gerendis vicarius præficeretur; callidi conſilii auctor, æmulus Villenæ Marchio, quo ſolus in aula dominaretur, cæteris major. Eo propenſius fides habita eſt, quod ad proceres conciliandos ſuam operam pollicebatur, Toletanum & maris Præfectum; nam Calatravæ Magiſtrum fratrem ſuum antea ſubduxerat è conjuratorum numero. Ergo Alfonſo Fonſeca Valliſoletum amandato, Villenæ Marchione in Carpetanos profecto, Arandam Calatravæ Magiſter venit, duo millia & quingentos equites ſub ſignis habens; cum iis copiis Caſtellæ Rex Almaſanum verſus iter intendit; magnus Aragoniis terror: ſed belli impetus in Vaſcones abiit. Lugrunium, quod oppidum in Rivogia eſt, Majo menſe eſt ventum; confluentibus undique copiis aucto exercitu, in Vaſcones penetratum; oppida: S. Vincentii fanum, & Guardia dedita: Viana obſeſſa, ac multis diebus impugnata, dedente Petro Peralta Præfecto ac Magiſtro equitum venit in poteſtatem. Lerinum loci munitione defenſum eſt; ſic bellum in Vaſconibus gerebatur, non eodem ſemper eventu; nam Abarfuſa oppidum ab Alfonſo Aragonii filio vi expugnatum eſt, cæſo captoque Caſtellæ præſidio. Cum Carolum Vianæ Principem morbus lethalis Barcinone invaſit: quem animi ægritudo ac perpetuæ curæ conciliarunt; ſic nonnulli crediderunt. Inter Beamontios conſtanti opinione vulgatum, lento veneno, quo fortuitus morbus putaretur, corrupta in cuſtodia vitalia fuiſſe; deceſſit nono Kal. Octob. qui dies Mercurii fuit Teclæ virginis memoria ſacer, veniam à patre ſub mortem precatus. Corpus ad Populeti ſepultum; vixit annos quadraginta menſes tres dies viginti ſex perpetuis ærumnis, quam re alia nobilior; virtuti & eruditioni fortuna non reſpondit. Oſias Marcus Carolo familiaris in primis fuit, pangendis lingua Lemovicenſi carminibus in paucis ea ætate celebris; ſermo incomptus acutus tamen, multiſque ſententiarum & ingenii luminibus illuſtris. Ad familiæ clypeum gemini moloſſi rictu diducto feroces, unumque os contentione arrodentes, à Carolo Principe aſſicti fuerant. Inſigni argumento Galliæ & Caſtellæ Reges ſignificabat: quorum importunitate Vaſconum regnum ferme conſumptum erat. Alia Principum funera extiterunt: Caroli ſeptimi Galli Regis ſucceſſore Ludovico undecimo. Henrici, Luſitani

ſitani Regis patrui, cælibe vita, nulloque fœmineo contactu fœdata. Septem & ſeptuaginta natus annos Sagræ ſuæ ditionis oppido ad Algarbium deceſſit Idibus Novembris. Corpus Lacobriga, ubi extemporario ſepulcro erat compoſitum, Aljubarrotam deinde delatum eſt. Supererat ex omnibus fratribus Alfonſus impari matre Brigantinus Dux; hic etiam vertente anno extinctus eſt, ex uxore Beatrice Nunnii Pereiræ filia, Ferdinando filio relicto: unde Brigantinis Ducibus nunquam interciſa poſt eorum ſobole, generis origo.

CAPUT IV.

Motus Catalauni.

CAROLI morte ſublata diſſidiorum cauſa, neque diſſidia ſublata; tametſi Ferdinandus extincti frater, Calatajubæ, primum ubi Aragonii conventus erant, paterni imperii hæres eſt renunciatus, deinde Barcinone deducente matre; ſpes ex eo nonnulla futuræ tranquillitatis vana evaſit, urbana multitudine repente ad arma concitata, infenſis Aragonio proceribus. Dolis novercæ innocentem privignum, ſanctiſſimum juvenem, circumventum oppreſſumque, clam & in circulis accuſabant. Indignum facinus, impium ſcelus commiſſum. Joannes Gualbes è Dominicano ordine ſeditioſis concionibus populum inflammare amplius: impium atque crudele imperium everterent armis; quoniam tantum nefas eſſet commiſſum, ſi ceſſarent ipſi, cælitus ipſorum ſanguine vindicandum: ſe & gentem ea religione expiarent ſumpta prius vindicta. Commota multitudine Regina ſe ex urbe ſubduxit, quaſi Emporitanorum tumultus pacatura, re, quoniam majeſtatem publico offerre metuebat in tanto animorum motu. Gerundæ quorſum res evaderent, in Auſetanis expectare conſtituit; ab Aragonio proviſa tempeſtate externi Principes ad ineundum fœdus ſolicitati ſunt: Galliæ Rex ut opem ferret petitum. Caſtellæ, ne certe noceret: & quando Carolus, pro quo arma ſumpſerat, defunctus erat, præſidia militum è Vaſconibus deduceret. Ille ſe Madriti dimiſſis copiis tenebat, uxoris partu lætus; quam lecticariorum humeris eo deferen-
1462 dam curarat, ineunte anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſecundo; proli Joannæ nomen inditum: atque in ejus verba à cunctis regni ordinibus juratum, ſi vita ſuppeditaret, hæredem regni futuram; vidit Caſtella quod ultimum in ignominia erat: regiæ ſtirpi inſertam, quam furto genitam fuiſſe vulgo fuerat perſuaſum; habitus prætcrea honos patri, merceſque ſtupri data. Bertrandus, Ledeſmiæ Comes renunciatus eſt. Regiæ procuratore in ejus locum Andrea Cabrera amico ejus & familiari; qui gradus illi ad amplas opes fuit, non multorum obtrectatione, privati paulo ante hominis creſcentem felicitatem malignis oculis intuentium. Aderant Armeniacus Comes à Gallo Rege de pace legatus, Toletanus Præſul reconciliata cum Rege gratia rerum arbiter. Judicum conventus ſingulis ſeptem diebus, in ejus ædibus juridicundo haberi cœptus. Aragonii legati pacem flagitantes, fœduſque, ut fieret pervicerunt tandem. Addecimum kal. Aprilis hæ Madriti conditiones ſcriptæ. Caſtellæ & Aragoniæ pax eſto. Arces Guardiam, Sancti Vincentii, Arcos, Ragam, Vianam, Caſtellæ Rex retineto, datæ fidei obſides; cætera reſtituito; præterea ad fines Vaſconum & Aragoniæ Juberam Cornagumque, in Conteſtanis Eliocrotam tradito, Toletano Præſuli, Calatravæ Magiſtro, atque Joanni Galindo quaſi ſequeſtris, Aragoniique in poteſtatem tradituris, ſi à Caſtellæ Rege fœdus violatum ſit. Oliti ubi Aragonius ſe tenebat in omnes partes proſpiciens, cum Gallo fœdus factum eſt pridie Idus Aprilis ea lege: Uti Gallus ſeptingentos cataphractos equites auxilio mitteret, ducenta aureorum millia in ſtipendium. Dum ab Aragonio redderentur, Cerctani Ruſcinonenſeſque pignoris loco eſſent: in Galli poteſtate neque pro vectigalibus tamen annuis, quæ pendere conſueviſſent, aliquid deduceretur de capite. Quo fœdus ſanctius eſſet, Regum Galli, & Aragonii colloquium inſtitutum ad Salvaterram in ditione Bearnenſi. Fuxenſi Comiti expetenti datum, ut Blanca Ca-

roli ſoror, ad quam Vaſconum regni jura devoluta erant, ejus in poteſtate eſſet; gravis injuria cum regno libertatem eripi. Sed quid non pervertis funeſta dominandi cupiditas? Olito deducta eſt uti convenerat; multum ſuperum hominumque fidem obteſtata, datis ad Henricum mandatis afflictæ miſereretur; ad alias ærumnas eripi libertatem: mox vitam ereptum iri; niſi quid in eo præſidii ſit perituram; fraternæ certe necis ſuarumque miſeriarum condignas pœnas expeteret, priſtini amoris memor, infelicis quidem ſed conjugis tamen. In Orteſia Fuxenſis arce aſſervata; veneno haud multo poſt periit nullo vindice. Necis injuſtæ atque crudelis fama diu compreſſa; ærumnæ vitæ infelici exitu terminatæ; quos premere fata ſeu vis altior cœpit, hos urget. Corpus in urbe Leſcare tumulatum. Aragonius Tudelæ erat. Henricus Rex per Segobiam Arandamque Alfarum acceſſit. Internuncio Villenæ Marchione fœderis conditiones, quæ Madriti ſcriptæ erant, confirmatæ ſunt. Quo tempore Regina Aragoniæ intra Gerundam obſeſſa à Catalaunis eſt tertio Kal. Junii de filio magis, quam de ſua ſalute ſolicita; ductor multitudinis Hugo Rugerius Pallaſius Comes; propugnator accerrimus Ludovicus Dezpuchius Magiſter Monteſiæ. Capta vi urbs; in arcem veterem cui Gerundelæ nomen, ubi ſe Regina incluſit, impetus factus; ſuperventu equitatus Gallici vitatum periculum; urbs etiam ſeditioſis ablata. Aragonius ad periculum advolavit, de uxore filioque ſolicitus; multis locis prælia facta; incondita multitudo par militi veterano non erat; multis urbibus & oppidis captis Barcinonem regia caſtra ſunt promota. Caſtellæ Regina novo ſed immaturo partu de vita Arandæ, ubi relicta fuerat, periclitata. Solis radio per vitream feneſtram ſcilicet capilli arſerant; repentino terrore fœtus utero excuſſus; triſti ex ea re nuncius lætitia mutatus brevi eſt. Bertrando Ledeſmiæ Comiti minor Marchionis Santillanii filia uxor data; nuptiæ maximo apparatu Regis & Reginæ præſentia Caracæ celebratæ ſunt. Regina inde Segobiam amandata, Rex Antienſam abiit venatione, cui ſtudio regio idonea eſt, animum remiſſurus. Ad eum Auguſto menſe Caponius Barcinone legatus, ſi auxilia mitteret, tueretur que tumultuantes, gentis principatum eſt pollicitus. Magna res moveri videbatur; conſilio habito duo millia & quingenti equites in auxilium miſſi, notis tramitibus in fines Catalaunos pervenerunt; cum ſpe defenſionis animus multitudinis crevit; quæ promiſerant præſtitere. Henricus Barcinonenſis Princeps proclamatur: ejus nomine pecunia ſignatur. Commota ſemel audacia gentem in præceps dabat; nova lætitia Henrico Regi allata: à Joanne Guſmanio Aſſidoniæ Duce Heraclea capta de Mauris: à Calatravæ Magiſtro Archidona; ad alia regnorum nomina publicis tabulis Heraclea adjici placuit, Abomelici Mauri exemplo: quem ex Merinorum familia ſe Heracleæ, hoc eſt, Gibraltaris Regem dixiſſe ſuperioribus annis, monſtratum eſt.

CAPUT V.

Regum Caſtellæ & Galliæ colloquium.

ALIÆ è Caſtella militum manus in Valentinos & Aragonios fines immiſſæ; ingens trepidatio terrorque. Aragonius ad periculum accurrit. Exhauſtis atque exanguibus extorqueri imperium, & libertas potuit ſi quantæ vires Caſtellæ erant, tantum ardoris Henrico fuiſſet; ejus conciliandi præcipua Aragonio cura. Principio anni ſexageſimi tertii à Gallo Rege maris Gallici Præfectus Almaſanum, ubi Henricus erat, legatus ſplendide acceptus atque habitus eſt; lauta convivia fuere, varii ludi; choreas ad lyræ modos pedibus; nunc plures, nunc cum ſingulis virginibus aulici ſinguli plauſere; cum Regina Rege ſpectante jubenteque Gallus legatus, ſine tripudio impoſito obteſtatus jurejurando eſt, habiti honoris memorem ſe cum alia fœmina nunquam choream ducturum. Si fallo, vindicate ſuperi. Ut Reges Caſtellæ Galliæque inter ſe convenirent decernitur,

nitur, de cunctis controverſiis diſceptaturi coram; uti convenerat, ſic eſt factum; ad Fonterrabiæ fines menſe Aprili extremo colloquium fuit; cum Gallo Gaſtones pater, & filius Fuxenſes Comites, Dux Borbonius, Turonenſis Archiepiſcopus, maris Præfectus erat; cum Hiſpano Epiſcopi Toletanus, Calagurritanuſque, Villenæ Marchio, Alcantaræ Magiſter, Prior Hoſpitalarius ſplendido cultu, ac plane ſinguli regio; ante omnes Ledeſmiæ Comes, aurum diſtinguentibus gemmis peculiari nitore fulgebat; viles Gaſtorum veſtes erant, Regis maxime: unde ſcommata dicteriaque. Vedaſum flumen multis cymbis à noſtris trajectum quod Gallicæ majeſtati datum puto noſtrates hiſtorici factum affirmant, quoniam id flumen ad Hiſpanorum ditionem totum pertinet. Eo congreſſu ſententia à Rege Gallo, cui rerum arbitrium permiſſum erat, quam Bajonæ pronunciarat, recitata denuo eſt. Ejus hæc ſumma capita fuerunt. Ut Caſtellæ copiæ è Catalaunis, præſidia è Vaſconibus deducerentur. Stella cum oppidis ei urbi contributis Henrico cederet in parte Vaſconum. Aragoniæ Regina filiaque Ragæ; datæ fidei obſides eſſent in Toletani poteſtate. Eo decreto utraque gens offenſa, Vaſcones maxime: quorum inſigni detrimento fœdus factum querebantur; nullo majori fructu ex eo conventu eſt diſceſſum. Verum de re tota, ac vero de toto hoc colloquiorum inter Principes genere Philippum Comineum nobilem in paucis hujus ætatis Gallicæ hiſtoriæ ſcriptorem, veteribus comparandum præſtat audire, ex Gallico meis verbis loquentem Latine. „ Stulte inquit, pari „ potentia Principes faciunt, cum in „ colloquium conveniunt ipſi: decurſis „ præſertim adoleſcentiæ annis, jociſque & luſibus ea ætas eſt dedita, æmulatione ſuccedente. Neque ſine „ periculo invicem contingat: neque ſi „ id abſit operæpretium aliud ſit, quam „ invidia, odiumque majus; ut commodius ſit controverſias inter Reges, & ſi quid aliud negotii eſt, per „ legatos viros prudentes componi. „ Multa me uſus docuit; ex iis quædam exempla proferre commodum „ arbitror. „ Nullæ provinciæ in piorum natione majori fœdere devinctæ ſunt, quam Galliæ Caſtella, amicitia Regum cum Regibus, gentis cum gente omnibus execrationibus ſancita; ea amicitia freti Rex (Ludovicus Galliæ eo nomine XI) paulo poſtquam regium inſigne deſumpſit, & Caſtellæ Rex ad fines utriuſque provinciæ convenerunt Henricus Fonterrabiam acceſſit, ſeptus ſplendido comitatu; magnus D. Jacobi Magiſter, Toletanus Archiepiſcopus ſequebantur, ante alios Ledeſmiæ Comes Henrico intimus. Rex Gallus ad D. Joannis fanum reſtitit, multis de more proceribus ſtipatus; plerique ex utraque gente Bajonæ erant, primo adventu rixati graviter. Affuit Regina Aragoniæ, cui cum Henrico lis erat de Stella aliiſque Vaſconum oppidis Regis arbitrio permiſſa. Ad fluvii quo ab Hiſpanis Gallia dirimitur, citeriorem ripam ſemel aut ſecundo ſunt collocuti breviſſime: quantum D. Jacobi Magiſtro & Toletano eſt viſum: penes quos rerum arbitrium erat. Eo à Rege magnis culti officiis ſunt, ad D. Joannis oppidum accedentes. Ledeſmiæ Comes auro intexto velo fluvium tranſmiſit; cultus par ocreæ elegantes gemmiſque diſtinctæ erant. Henricus fœda facie, veſtium forma ineleganti ingrataque Gallis Rex noſter vili cultu conſpicuus, brevi veſte, galero vulgari plumbea imagine aſſuta. Inde dicteria ſannæque: cum Hiſpani ſordes & avaritiam interpretarentur; ſic nullo operæpretio conventus ſolutus eſt: niſi quod inter utroſque proceres eæ conſpirationes ſunt factæ, quibus Henricum ad mortem vexatum, deſertum à ſuis & ad miſeram conditionem redactum ipſe vidi. Aragoniæ Regina, pro Henrico à Rege noſtro pronunciatum dolebat: tametſi bello Barcinonenſi laborantibus tulit opem; excepit ex eo novum inter Aragonios & Gallos bellum, ad hanc diem ſedecim jam annis continuatum. Ad alia eſt progrediendum.

CAPUT VI.

Petrus Luſitanus à Catalaunis evocatur.

AFFUERUNT colloquio Principum Cardona & Coponius Barcinonenſes lagati: ſuamque gentem contra fœderis fidem injuria deſeri conqueſti ſunt nullo fructu; eorum vocibus aures Principum majoris compendii ſpe erant obturatæ. Toloſæ in Guipuſcoa Gaon Judæus populi concurſu interfectus eſt pridie Nonas Maji: quod Regis præſentia fretus, ad Fonterrabiam ſe tenentis, vectigal exigeret, cui poſtulato nomen eſt: de quo magnæ olim contentiones genti extiterant; nunc immunitatem imminui ægre ferebant. Impune id facinus fuit; quin Segobiæ, quo paulo poſt ſe Henricus contulit, inter duos monachos contentio gravis exarſit; affirmabat alter pro concione, multos è piorum numero ad Judaicam ſuperſtitionem traduci: liber cum Judæis atque Mauris convictus carpebatur; & ſane multi ex utraque gente à noſtris alieni in aula, & per provinciam libere vagabantur; negabat factum monachus alter, ad gratiam Principum magis quam ex vero: ſic arbitror. Nunquam in Hiſpania major labes morum & temporum fuit. Hiſpalis civili tumultu æſtuabat. Alfonſus Fonſeca major Eccleſiam propinqui fidei datam repetebat: ſic jura ſancire: ſic moribus ſuſceptum: ſic Romanum Pontificem jubere. Populo & nobilitate in partes diſtractis tumultus erat: ac periculum, ne pars cum parte dimicaret. Accurrit magnis itineribus Henricus. Eccleſia Alfonſo ſeniori reddita, de ſex præcipuis ſeditionis auctoribus capitis ſupplicium ſumptum. A Luſitano valida claſſe repetita Africa; ſecuti ſunt, Ferdinandus frater, Petrus patruelis equitum Magiſter. Catalauni Caſtellæ præſidio nudati, Gallis atque Italis ab Aragonio occupatis, quod unum ſupererat, longinqua auxilia evocare conſtituunt. Petrus Luſitanus equitum Magiſter Septa ad capeſſendum gentis principatum invitatur, ſibi debitum quoniam Urgelitani Comitis majori filia natus erat; deſperata cauſa jura obſoleta tentantur; paret ille: conſcenſiſque navibus ad Barcinonenſe litus appulſus ad duodecimum kal. Februarii anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quarto, continuo Barcinonenſis Princeps, Rex Aragonius proclamatus eſt. 1464 Inanis ſine viribus audacia; honos exitio fuit. Petri quidem diſceſſu, in Africa Luſitanæ vires imminutæ. Tingis tentata; repulſi cum cæde noſtri à Mauris. Irruptiones in vicinos agros factæ: nulla ad memoriam inſignis, niſi quod ad Benaſam montem Rex ipſe Luſitanus cum copiis omnibus magnum periculum adiit. Eduardus Meneſius de ſalute Regis ſolicitus, dum nullum virtutis finem facit, in conflictu periit; cecidere alii. Poſtremi agminis defenſi laudem Villæregiæ Comes tulit regio etiam teſtimonio: ad ſe enim venienti, Hodie, inquit, penes te unum fides perſtitit. Henricus Hiſpali Heracleam conceſſerat; eo Septa ſolvens Luſitanus venit ejus invitatu; dies octo in ea urbe conſumpti. Ab Henrico Rege Aſtigi in Granatenſes fines penetratum eſt: neque diſceſſum, niſi vectigali accepto, quod Mauri pacti antea erant, aliiſque magnificis muneribus allatis. Sic per Giennium ubi Irantius Magiſter equitum limiti præfectus erat, Madritum feſtinatum. Luſitanus Gadalupeo in templo vota ſoluturus eo venit. Ad Archiepiſcopi pontem, in Carpetanorum finibus, ejus & Henrici Regis colloquio affuit Regina Caſtellæ virum comitata, inviſura fratrem. Eo congreſſu gemina conjugia pacta cum Luſitano ejuſque filio atque hærede, Iſabellæ ſororis Joannæque filiæ Henrici Regis; dilatas in aliud tempus nuptias, mora tandem diſturbavit. Aragonium imperium Luſitano præſtantius Caſtellæ imponere numina deſtinabant, non ſine magno tamen ac diuturno Hiſpaniæ motu; quæ mala ingens ventorum procella Hiſpali portendiſſe viſa eſt, quantam non meminerant; par boum cum aratro per aera ſuſpenſum. E D. Auguſtini turri decuſſa campana, proculque projecta annoſæ arbores evulſæ:

ſæ: ædificia multis locis labefactata: armatorum acies in cœlo viſæ inter ſe concurrere, ſive vera ſpecies fuit, ſive præſtigiæ; nam à pueris tantum viſas memorant; tres aquilæ roſtris & unguibus diu in aere cruenta pugna dimicantes, exanimatæ exangueſque ad terram decidere. His oſtentis mortalium mentes in vota preceſque converſæ ſunt, ſi forte numinum iram placarent.

CAPUT VII.

Procerum Caſtellæ conſpiratio.

TOLETANUM Paciechumque inviſos Henricus habere cœperat, controverſiis Aragoniis haud ſatis fidos expertus. Itaque neque in Bæticam euntem ſecuti erant, neque ad Archiepiſcopi pontem Regum colloquiis interfuerunt; quin vim veriti, aut ſimulato metu Madrito Complutum conceſſere; adjuncti mox maris Præfectus, Manrici reguli, Calatravæ Magiſter acceſſere paulo poſt Albæ, Placentiæque Comites Paciecho ad eos alliciendos occulte profecto. Aragonius magnis promiſſis ad idem fœdus eſt pertractus. Hæc ſævæ tempeſtatis prima fundamenta fuerunt: qua diu univerſa Hiſpania jactata eſt. Honeſta aliqua conjurandi cauſa quærenda erat: optima viſa eſt, Joannæ Principis abdicatio; quaſi ex adulterio natæ, Alfonſum & Iſabellam regios fratres, qui Maquedæ cum matre erant, in poteſtatem vindicandi, idoneos arbitrari, per quos ima ſummis confunderent, turbarent omnia. Expetente Rege, datiſque obſidibus Paciechus Madritum rediit, ſimulata benevolentia, dolis & fraude armatus, proceres alios à Rege alienare ſatagens. Alfonſi Fonſecæ capiendi conſilium dat, niſi eo amoto, ſe in aula tuto verſari non poſſe cauſatus. Rege perſuaſo, geminata perfidia prævaricator Alfonſum imminentis periculi admonet; dictis ille fide habita, fuga ſubductus ad conjuratos re neceſſaria tranſiit. Ferocior Paciechus, Segobiæ, quo in æſtiva itum eſt, die in regiam cum armatis impetum facit, ad Regem & fratres capiendos, refractis etiam conclavis foribus; quoniam id non ſucceſſit Rege & Bertrando in penitiorem, atque munitiorem ædium partem in repentino metu ſubtractis, tenebris tantum facinus nova fraude tentat. Aderat nox: conjurati mutua fide læti expediebant arma: cum indicio facto vitatæ inſidiæ ſunt; auctor ſceleris in aula erat; ferro vinciendum plerique ſuadebant. Regem tanta ſocordia invaſerat, ut inanem clementiæ ſpeciem ſaluti præferret, cum negaret fide publica tutum, violari æquum fore; ſic periculum in præſentia vitatum: in pejus tamen ruere omnia cœperunt. Bertrandus tantum Divi Jacobi Magiſter inſtitutus eſt, concedente Romano Pontifice: fremente populo eum honorem Alſonſo Principi Regis fratri injuria detrahi. Sed audacia tamen Paciechi nullo alio ſupplicio præterquam æmulo aucto vindicanda videbatur. Novo conatu tentatum, ſi inſidiæ procederent, Rege Villacaſtinum per ſpeciem colloquii attracto. Id etiam periculum indicio facto vitatum. Burgis, quo ſe conjurati detecta fraude contulerant, civium parte in fœdus attracta, contumelioſæ literæ ad Regem ſunt datæ; earum hæc capita erant. Mauros apud eum verſari, flagitiorum omnium impunitate conceſſa. Magiſtratus venales eſſe. D. Jacobi Magiſterium Bertrando injuria datum. Joanna adulterio natam, regni hæredem contra fas & auſpicia eſſe renunciatam; hæc ſi mutata eſſent, libenter poſituros arma. Lectæ eæ literæ Valliſoleti: neque Regis tamen magnopere commotus animus. Excæcat divina vindicta mentem, cum vim ſuam retundi non vult; præpoſteris voluptatibus vires enervatæ erant corporis atque judicii. Aderat Barrientus Conchenſis Epiſcopus: palamque armis vindicandam injuriam propemodum cum convitio hortatus, nil tamen profecit: obteſtatus quamvis, quoniam ſalutaria monentibus parere recuſaret, eum præ omnibus Hiſpaniæ Regibus ludibrio futurum, ſera atque inutili pœnitentia præſentis ignaviæ. Concordiæ ſpes tentata denuo, quando diſplicebant arma. Cabeſonium inter & Cigales, quæ oppida in Vaccæis ſita

ſita ſunt, cum Henrico Paciechus qua fronte? qua ſimulatione? ſed diu in patenti campo remotis arbitris collocutus, his conditionibus pepigit. Uti Alfonſus fratri regni hæres eſſet jure ſuo, Joanna uxore. Bertrandus ſe Divi Jacobi Magiſterio abdicaret. Quatuor rerum arbitri eſſent, bini ab utraque parte delecti. Alſonſus Oropeſa ordini Hieronymiano Præfectus, quintus accederet. Quod major pars in iis controverſiis ſanxiſſet, id jus faſque eſſet. Fœdere facto Alfonſus Segobia in caſtra regia deductus eſt, annos undecim natus. In ejus verba à cunctis qui aderant, juratum, Bertrando Alburquerquium Ducis nomine datum, Cuellar, Roa, Molina, Atienſa; quibus oppidis annui reditus in Bætica additi ablati honoris haud iniqua compenſatio. Dati arbitri à conjuratis Paciechus & Placentiæ Comes: abs Rege Petrus Velaſcus, & Gonſalvus Saavedra Paciecho infenſi Toletanus, & maris Præfectus Paciechi odio Regi conciliati ſunt; brevis ea gratia fuit: aut ut vulgo creditum eſt ſimulata ad tempus. Alcantaræ Magiſter & Metellini Comes cum copiis abs Rege evocati ſunt, ad quatuor judicum potentiam comprimendam armis: à quibus pertubate omnia gerebantur; & verebatur Rex, ſi ſententia eſſet pronunciata, ne inane illi imperii nomen relinquerent: cætera auferrent. Unus ex eo numero Gonſalvus Saavedra, & pari perfidia Alvarus Gometius qui Henrico à ſecretis erat, eoque quamvis obſcuro genere in Carpetanis Maquedam, Turregionium & Sylveſtri ſanum adeptus erat, à Rege evocati ſunt: Venientibus magno metu à quibuſdam propoſito, ſi Regi ſe crederent, perſuaſum eſt tum his duobus, tum Alcantaræ Magiſtro, & Metellini Comiti, uti ſe ad conjuratos cum copiis conferrent. Ea re cognita, Turregionium Petro Ariæ civi Segobienſi, cujus pater ærarii rationibus præfectus fuerat, expugnandum conceditur. Petrus Velaſcus conjuratis ſe adjungit, ægre quamvis, parte Hari Comite filii levitatem ferente: prorſus ut neque milite neque pecunia juvaret: ſoluſque aut cum paucis inter alios proceres viſeretur. Quo tempore Pius Romanus Pontifex Anconæ Piceni urbe deceſſit nonodecimo Kal. Septembris. Convocatis toto orbe Principibus ad pia arma, tentata quamvis valetudine eo delatus fuerat ſubeuntibus invicem ſatellitibus lecticam, tranſmiſſo mari Supero, bello Turcico Dux futurus; ingens animi confidentia; brevis pontificatus fuit omnino annorum ſex, ingens gloria; ejus tamen obitu totus apparatus evanuit. In ejus locum feſtinatis comitiis Petrus Barbus Cardinalis natione Venetus cooptatus eſt, tertio Kal. Sept. Pauli ſecundi nomine vigente adhuc ætate, ſeptimum & quadrageſimum agens annum, propenſo in Hiſpanam gentem animo, rebus in Caſtella aſperis Henricum ope, & auctoritate juvit.

CAPUT VIII.

Aragonia bella.

PETRI Luſitani adventu, Catalaunis majores viribus animi acceſſere ſpei aliquantulum, metus amplior, quippe victis adverſus eos qui ſæpe vicerant pugnaturis: obſtinatio maxima. Ilerda longa obſidione fatigata, uſto direptoque circum agro deditionem Aragonio facere compulſa eſt; multis uno tempore partibus belli flamma oppida, agrique vexantur; fœda rerum facies atque miſerabilis. Joannes Cæſarauguſtanus Epiſcopus alter Aragonii filius ex impari matre præcipuus belli dux, armis quam inſulis aptior. Burgundionum manus auxilio Petro miſſa eſt à Philippo Burgundiæ Duce, exiguum rebus præſidium: ſed eorum adventu tamen, copiæ Catalaunorum Minoreſam convenere, quod oppidum Manreſa hodie eſt, duo millia peditum equites amplius ſexcenti. Cerveram oppidum pro Aragonio Pradis Comes obſidione urgebat. Obſeſſis fame & rerum inopia oppreſſis, ac de deditione cogitantibus Petrus opem ferre conſtituit; ad Vaſconum fines Aragonii caſtra erant, motibus

ejus

ejus gentis pacandis intenti. Cum copiarum parte Ferdinandus filius feſtinare, ſeque cum Pradis Comite conjungere juſſus eſt; tenera quamvis ætate ac omnino tredecim annos natus in eo bello tyrocinia poſuit; ſic in caſtris educato ad literas addiſcendas otium non fuit. Ad Regis prata (loco nomen id eſt) Luſitana caſtra promota, prælio dimicandi deſtinato animo; ſic exploratores nunciabant; locus vicinus erat. Ferdinandus rebus omnibus inſtructis, comparatiſque, ad hoſtem pergit: tumulumque occupat, unde in hoſtium caſtra deſpectus erat, idem Luſitanus facit: vicino colle caſtra munit, pugnam ut videbatur detrectaturus; acies ad prælium inſtructæ tamen. In primo agmine Petrus Deza curabat: ſequebantur Burgundi modico intervallo proximi. In ſecundo agmine Bertrandus & Joannes Armendarii Vaſconibus & Caſtellæ militibus duces dati. Poſtremum agmen ipſe Petrus Luſitanus ductabat. Ferdinandi copiæ minori quamvis numero ſeptingenti equites, mille non amplius pedites, hoc modo ordinatæ. Prima acies Pradis Comiti commendata, Hugone Rocabertio Ampoſtæ Præfecto, & Matthæo Moncada dextra lævaque munientibus. Henricus Henrici Aragonii filius in ſubſidiis collocatus. In poſtremo cum multis proceribus Ferdinandus ſubſtitit. Peditibus Bernardus Vaſco præfectus, ac montes vicinos radere juſſus eſt: ne ab aperto latere impeterentur. Priuſquam pugnæ ſignum proponeretur, nobiles aliquot à Ferdinando balteo militari donati ſunt. Truci mox clamore edito pugna à præcurſoribus inchoatur; primum ac ſecundum Luſitani agmen loco mota disjectaque Aragoniorum virtute; perculſis parum præſidii fuit in poſtrema acie, ubi Petrus Luſitanus erat, roburque copiarum. Effuſa fuga facta, peditum per vicinos montes, equitum per plana. Petrus Luſitanus poſito paludamento, atque victoribus immixtus, proxima luce evaſit incognitus. Burgundi, in quos primus impetus factus eſt, ad unum ferme cæſi: nam in primo agmine dimicabant: & referre pedem in pugna gentis inſtituto in rebus turpiſſimis habent. Ex aliis plerique capti; in iis Pallaſii Comes, belli præcipua fax; pugnatum eſt pridie Kalend. Martii anno
Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo 1465
quinto; eo victoria lætior quod paucis ex Aragoniorum numero vulneratis, nemo cecidit. Petrus Minoreſam ſeſe retulit, à Bertrando Armendario Cervera oppidum, parte victi exercitus in illud invecta munitum, nihilo minori animo, quam ſi victor extitiſſet. In Emporitanos vis belli converſa, meliore quoque Aragoniarum partium fortuna quam Luſitani; victoribus cætera fore proclivia videbantur: eo amplius, quod Beamontiis ad officium revocatis, Vaſconum tumultus tandem cepiſſe finem videbantur. Ludovico Magiſtro equitum defuncto, Ludovicus & Carolus ejus filii venia donati, bonis & honoribus priſtinis reſtitutis; idem Joanni Beamontio conceſſum Priori in Vaſconibus Hoſpitalario, Ludovici Magiſtri equitum fratri. Regni hæreditas Gaſtoni Fuxenſi confirmata, atque Eleonoræ uxori, jam Vianæ Principibus. Iſmael Rex Granatenſis cum opimæ pacis bonis florere cœpiſſet, diem obiit ſeptimo Idus Aprilis, qui dies Dominicus fuit, Arabum anni Octingenteſimi ſexageſimi noni, menſis Xavam dies decimus. Succeſſit in imperio Albohacenus filius magno vir animo atque militari virtute præſtans; huic duæ uxores fuere, altera ſtirpe Maurica, unde Boabdiles filius eſt natus, cui Regi Parvo, deinde nomen fuit: altera Chriſtianis ſacris ejuratis Zoroyra nomine, filios peperit Cadum Nacremque; hi Ferdinando Rege Catholico, quo tempore Granata capta eſt, noſtri ſunt effecti; majori Ferdinando nomen inditum: minori Joannis; mater filiorum exemplo ad noſtram religionem revocata Iſabellæ nomen ſuſcepit. Albohaceno Rege pax aliquandiu cum ea gente fuit, Irantio Magiſtro equitum Giennenſi limiti præfecto, Aſtigi Martino Corduba. Ferdinandus Neapolitanus Rex, victis ac profligatis hoſtibus tum domeſticis tum externis imperium in Italia confirmabat; victus ad Sarnum in Campania inſigni prælio cum hoſtibus facto ante annos quatuor, reparatis viribus adjutuſque novis à Pontifice Romano, & Mediolanenſi Duce copiis, atque Scanderberchio, uti antea dictum eſt, verten-

tente anno, ex quo victus erat, hoſtem exultantem compreſſerat, ad Trojam Apuliæ urbem acie victum; neque prius conſtitit, quam Lotaringio Duce in Aenariam inſulam pulſo, procerum motibus compreſſis, provincia pacata: ſic ut Lotaringius rebus deſperatis, inglorius in Galliam abire fuerit compulſus, par virtute majoribus, inſignique probitatis fama, fortuna haud diſſimili. Ad hunc modum Ferdinandus procerum Neapolitanorum bello finem impoſuit, ancipiti atque diuturno: triumphumque nobilem de victis hoſtibus Neapolim invexit octavodecimo Kalend. Octobris. Ingredientem populus & proceres nullo non honoris genere cumularunt; gaudii lætitiæque ſigna promiſcue præbita ſunt. Iſabella Regina victoriam ſuperis acceptam referens, templa adire parvos liberos præ ſe agens, ad omnia altaria procumbere, vota ſolvere, ſupplicia facere inſigni pietate fœmina, dignaque cui longior vita, & victoriæ fructus diuturnior contigiſſet, fataque extenderent vitæ tempus; ferme in ipſa pacati regni lætitia extincta eſt. Ferdinandus pace parta, rebuſque ex ſententia compoſitis, ſupra tringinta annos regnavit; multa bella pro ſociis, atque amicis ſuſcepta, geſtaque fortiſſime ejus ductu. Turcæ quoque qui Hidruntem, bonamque Salentinorum partem ex improviſo adorti occupaverant, Alfonſi filii virtute atque opera victi, Italiaque expulſi ſunt. Si quibus artibus initio regnum ſibi comparavit, eaſdem in pace otioque retinuiſſet, ut maxime felix eſt habitus, ſic inter bonos Principes numerari potuit.

CAPUT IX.

Alfonſus Caſtellæ Rex renunciatur.

CASTELLÆ motus haud quaquam conquieverunt, Alfonſo Regis fratre in procerum poteſtatem contradito; quod ad concordiam videbatur excogitatum eſſe præclare, majoris mali occaſio extitit: malis conſiliis pares adepti exitus. Rex Cabeſonio, ubi colloquium fuerat, in Carpetanos diſceſſit: conjurati proceres Placentiam: Calatravæ Magiſter in Bæticam abſceſſit: ubi Urſaonem ditione obtinebat (Ureniam in Vaccæis) eam gentem ad arma concitaturus, vario vir & inconſtanti ingenio, amicitia parum firma, ſancti honeſtique non tanta cura, quantum ſtudium aſſequendi ejus, quod deſtinaſſet animo. Valenſolæ Priori Hoſpitalario is honos detrahitur. Giennenſis Epiſcopus bonis ſpoliatur; fides malo fuit, graviſſimum apud deſciſcentes crimen; univerſa provincia ad ſociandas vires populi ſolicitati: reguli maxime, ut cujuſque res erant, multa iis pollicendo, magno numero ad commune fœdus invitati, pertractique ſunt, Hiſpalenſes, Cordubenſes publice: Aſſidoniæ Dux, Arcobrigæ Comes, atque Alfonſus Aquilarius privatim. Proviſa Henricus tempeſtate, Madriti de ſumma rerum deliberaturus, concilium advocat. Ecquid facto opus ſit rogat? num ſumenda arma? an quando priora conſilia non proceſſerant, nova concordiæ via tentanda? Toletanus cæteris tacentibus Alfonſum repetendum eſſe ait. Securæ pacis, certumque pacti nuper conjugii pignus, apud quem melius quam apud fratrem, & mox ſocerum futurum? niſi morem geſſerint armis contumaciam vindicandam. In eam rem Salmanticam feſtinandum, bello computando ex propinquo opportunam civitatem. Syncero hæc animo dici videbantur: itaque aliorum conſenſu etiam expreſſo, ac nemine eorum, qui meliora judicabant contra mutire auſo, cum non ratio, non æquitas dominaretur, ſed vis & potentia, legatione ad proceres miſſa, militares copiæ Salmanticam convenire juſſæ ſunt. Inde Arevalo, quod à proceribus occupatum erat à Rege obſeſſo, Toletanus perſona detracta Abulam (quam urbem paulo ante & Medinæ Campeſtris arcem ab Henrico expreſſerat ipſius præſidio teneri) proceres evocat; eodem ipſe contendit; à Præfecto maris, ex compoſito Valliſoletum occupatur, belli ſedes futura. Ad novæ calamitatis & majoris periculi nuncium, Rex torpore tantiſper diſcuſſo, remotis arbitris atque in genua procumbens,

bens, protenſis ad cælum manibus, his verbis Deum compellaſſe fertur. „ Tuam „ Chriſte Rex, opem, per quem Re- „ ges regnant, & jura imperandi ſtant, „ ſupplex imploro: tibi fortunas, vi- „ tamque committo, illud precatus mo- „ do, ut vindicta, quam minorem ſce- „ leribus eſſe fateor, mihi privatim ſa- „ lutaris ſit, data tuo munere conſtantia „ animi: minimoque reipublicæ incom- „ modo luatur. " Hæc dixit: ſimul citato itinere ſe Salmanticam retulit. A conjuratis proceribus ingens facinus deſignatum; horret animus tantam noſtræ gentis ignominiam recordari; ſed dicendum eſt tamen: ut diſcant Reges hoc exemplo ſibi primum, deinde ſubditis imperare: commotæ multitudinis quantæ ſint vires: fulgorem regii nominis opinione potius, quam viribus ſtare: neque Regem, ſi propius inſpicias, eſſe aliud, quam hominem deliciis emollitum, purpuræ ſplendore magna ulcera tegentem, moleſtiaſque graves; ſi miniſteria detrahas; eo infirmiorem quod molli otio deditus imperare didicit non facere. Pro Abulæ mœnibus in patenti campo ſuggeſtum ex materia ædificatum eſt, impoſita Henrici ſtatua, cum trabea, reliquoque regio ornatu; convenere proceres, infinitaque populi multitudo. Voce præconis, graviſſima Henrici crimina publicata; ad ſingula ſententiæ capita, ſtatua ſigillatim omnibus regiis inſignibus nudata, ac tandem cum verborum contumelia in præceps eſt data. Nonis Junii Mercurii die id accidit. Alfonſus, qui toti actioni aderat, ſuggeſto impoſitus, atque humeris procerum elatus, Rex proclamatur Caſtellæ, regiis vexillis de more explicatis, atque Alfonſi & Caſtellæ nominibus promiſcuo multitudinis clamore ingeminatis. Tanto facinore evulgato, non una opinio fuit: aliis laudantibus, plerique factum accuſabant; non ſine exitio imperia mutari; neque geminos Soles in orbe eſſe; neque unam provinciam duos ſummos rectores tolerare. Burgi Toletumque procerum auctoritatem continuo ſecutæ ſunt; non pauci proceres Henrici cauſæ ardentius favere cœperunt; poſt ignominiam miſericordia ſucceſſerat, & emendaturum putabant: quæ in moribus, quæ in republica depravata erant. Garſias Toletus Albanus Comes, jam antea conciliata gratia, præſto affuit, cum equitibus quingentis, peditibus mille. Regina Iſabellaque ad Luſitanum ablegantur: ſi gratia, & auctoritate auxilium mitti impetrarent. Guardiæ ad Luſitaniæ fines colloquium fuit; præter verba nullum operæpretium. Conjuratorum copiæ Valliſoletum convenere, regiæ Taurum; illæ obſtinato animo: hæ numeroſæ magis quam validæ. A conjuratis Penaflo-ris mœnibus proſtratis, Septimancæ obſeſſa, haud minori periculo obſidentium, quam obſeſſorum, propter Galindi virtutem: qui Tauro miſſus cum tribus equitum millibus, in oppidum eſt invectus, tanta confidentia animorum, hoſtiumque contemptu, ut à calonibus per ludibrium ſententia in Toletanum pronunciata, ejus ſtatua per plateas tracta, atque combuſta fuerit, exiguum illatæ ad Abulam contumeliæ levamen: impar vindicta facientium injuriam accipientiſque conditione non eadem; obſidio ſoluta. Novis confluentibus copiis numeroſus exercitus Tauri conflatur, octoginta peditum millia, equitum quatuordecim; cum iis copiis verſus Septimancas itur. Ex itinere Joannes Carillius ex hoſtium numero dux, in tumultuario conflictu vulneratus captuſque ad Tordeſillam, advocato Henrico inſidias ejus capiti parari cum animam ageret, renunciavit: conjuratorum etiam nomina remotis arbitris edidit: quæ Henricus perpetuo ſilentio texit, fortaſſis in gratiam, aut ex odio indicium confictum quamvis à moriente ratus; regia caſtra Valliſoletum promota; oppidum copia defenſorum munitum expugnari non potuit: & regios torpor quidam occupaverat, incredibilis pudenduſque exemplo rectoris. In agro utriuſque partis conſenſu, Henrici Regis, & Villenæ Marchionis colloquium fuit; multa promiſſa, nihil præſtitum. Regi tamen perſuaſum, ut quoniam tantis ſumptibus pares facultates non eſſent, copiæ dimitterentur; brevi Alfonſum regio nomine abdicato, cum aliis proceribus, in ejus poteſtate fideque futurum. Sic milites ab utraque parte dimiſſi. Proceribus quamvis nullo operæpretio facto, ingentia præmia data Medinæ Campe-

peſtris ſunt. Epiſcopo Calagurritano Petro Mendozæ decumarum tertia pars: quæ Regibus Caracæ atque in ejus oppidi agro obvenire ſolita erat. Santillanio fratri in Aſturibus Sancti Emeterii oppidum (Santanderium vulgo dicitur) Medinæ Celinæ Comiti Agreda, Albano Carpium, Oſorio Traſtamaræ Comiti Aſturica in Calæcis Marchionis nomine; aliis proceribus alia dono data ſunt. Conjuratis Arevalum profectis, Valliſoletum ad regiam ditionem rediit. Alfonſus captivi inſtar tenebatur. Redire ad fratrem cogitanti minæ intentatæ: periturum veneno, niſi regnaret; miſeram conditionem imperii, à ſubditis occupati inverſique in contrarium. De concordia tamen novo conatu actum eſt; ſi Iſabella Princeps Calatravæ Magiſtro nuberet firmiores in fide fore pollicebantur, quam re alia, eum fratremque: penes quos belli & pacis arbitrium eſſet. Auctor conſilii Fonſeca Hiſpalenſis. Conſenſit Rex; re conſtituta, Duceque Alburquerquii, atque Calagurritano Epiſcopo è curia amandatis, iis infenſus Magiſter Calatravæ advocatur. Jacebat Iſabella ægro animo, luctu oppreſſa, ut in tali metu indignitateque. Cubiculo Præfecta Beatrix Bobadillia pro jure familiari, Ecqua mœroris cauſa ſit rogat. Cum lacrymis illa & ſingultu. „ An noſtram, inquit, ærumnam non ſentis? Regibus ſatam in ſpem melioris fortunæ, pudet dicere, homini propemodum privato conjugem deſtinari. Proh dedecus ignominiamque; plura dicere dolor prohibet. Abſit, vita, tantum nefas Beatrix ait, me ſuperſtite non erit, non patiar; hoc ferro (nudam ſicam oſtentabat) per omnia ſacra juro, cum primum huc advenerit, ſecuri latus haurire, vitamque eripere certum habeo. Virili animo virginem. Meliora ſuperi. Almagro ad nuptias feſtinabat, cum repentina vi morbi in itinere oppreſſus Villarruviæ diem obiit, principio anni Milleſimi qua- 1466.
dringenteſimi ſexageſimi ſexti. Corpus Calatravæ in proprio ſacrario conſtitutum eſt; caſtiſſimas Iſabellæ preces, tantum dedecus averſantis, averſata numina exaudiſſe vulgo perſuaſum: cui excellentius conjugium & majora imperia deſtinarant; in defuncti locum duo filii quamvis nothi Rodericus Gironius, Calatravæ Magiſter inſtitutus eſt, Pontificis diplomate in id ſuperiori tempore impetrato, Alfonſus frater Vreniæ Comes ex patris teſtamento factus eſt. Ante Magiſtri obitum in agro Giennenſi, tanta ciconiarum multitudo extitit, ut Solem auferrent; ſuſpenſæ ex eo mortalium mentes id oſtentum ut ſit varie interpretabantur. Similia homines magis eventis rerum moniti, quam ratione docti formidare conſueverunt. Quo tempore Romæ Rodericus Sanctius utriuſque juris cum primis peritus, moli Hadriani præfectus, de rebus Hiſpaniæ piam magis quam elegantem hiſtoriam conſcribebat, Palentinam ex eo dictam, quod is Palentinæ Eccleſiæ conſequentibus annis Epiſcopus eſt datus in Henrici gratiam, cui eam hiſtoriam nuncupavit, Pauli ſecundi Pontificis dono, cum quo vetus amicitia erat, multaque familiaritatis jura homini Hiſpano.

CAPUT X.

Prælium ad Olmedum factum.

RERUM omnium perturbatio in Caſtella erat; miſceri omnia: non modeſtia aut ratio, ſed ſuperbia libidoque dominari; latrocinia vigere, injuriæ, cædes, nullo judiciorum metu, fluxa ad coercendum flagitia auctoritate magiſtratuum. Itaque per urbes & oppida conſpirationes factæ, ſocietateſque inſtitutæ, ad ſcelerum licentiam vindicandam, optimis legibus & inſtitutis Regis conceſſu temperatæ; ne veterum calamitatum orbis recurreret, prudentes verebantur; quod Roderico Gotthorum Rege factum erat, Mauris ex Africa evocatis, non minori occaſione, neque minori periculo, propter fatalem gentis diſcordiam, Principum libidinem ignaviamque. Itaque Toletanus vulgo Oppas ignominiæ cauſa vocabatur: quaſi ſimili ingenio, paremque cladem allaturus patriæ. Ea

res

res Fuxenſem provocavit, ut arma qui-
bus Vaſconum regnum invadere cœpe-
rat ſpe imperandi impatiens, in Caſtel-
læ fines converteret, nimirum vitio hu-
mani ingenii, quod accuſabat in leviro
Carolo, hoc ſibi licere putabat, iniquus
rerum æſtimator; oppidaque in Vaſconi-
bus Caſtellæ præſidiis occupata extor-
quere illato bello, erat in animo. Pri-
mo impetu Calagurris capta. Alfa-
rum circumſeſſum. Dieghus Caſtillius,
qui Henrico à ſacris, aſſiduuſque
in aula, de ejus rebus commentaria
confecit, ad Fuxenſem legatus, cum
monendo non proficeret, raptim con-
tractis copiis effecit, ut obſidione ſoluta
ſeſe unde venerat citato referret. Cala-
gurris etiam à civibus præſidio dejecto
ad Caſtellæ ditionem rediit. Sic in Vaſ-
conibus res erant haud tranquillæ. In
Catalaunis melior fortuna Aragoniis afful-
gere viſa eſt: hoſtibus non uno loco
ſuperatis, multiſque oppidis tota pro-
vincia receptis; præterea, quod caput
erat, Petro Luſitano ex morbo ſublato.
Minoreſa Barcinonem contendebat,
cum Granolliæ deceſſit die Dominico
tertio kal. Julii. Corpus ad D. Mariæ
juxta mare Barcinone tumulatum non
abſque funeris pompa; veneno extinc-
tum vulgo creditum eſt, more ea tem-
peſtate nimium uſitato Principibus peri-
mendis; aut quia de Principum exitu
atrociora vero nunciat fama. Ipſe la-
boribus fractum corpus, moleſtia vic-
tum animum ſuſpicor: quem fructum
collati principatus fuiſſe non alium, af-
fictus inſignibus accipiter indicabat, his
verbis ſubjectis. Moleſtia pro lætitia.
Joanni Luſitanæ juventutis Principi ſo-
roris filio eum principatum teſtamento
legavit. Dertuſa urbs, aliaque oppida
Aragoniis armis ceſſere, interregni be-
neficio, haud diuturni; frequentes enim
Catalauni Barcinone Renatum Andega-
venſem, perpetuum Aragonii nominis
hoſtem, Regem juſſerunt, iræ potius
quam conſilio & æquitati datum. Sed
parum in Luſitano præſidii futurum
erat: Andegavenſi evocato Gallicis au-
xiliis Aragonium nudari erat neceſſe:
atque Fuxenſi in Vaſconibus tumul-
tuante, vires impares utrique bello fore
augurabantur; adverſus eam tempeſta-
tem Sabaudus, Galeatius Mediolanenſis,
qui Franciſco patri ſucceſſerat, ad jun-
gendum fœdus ab Aragonio ſolicitati
ſunt. Renatum novi principatus acceſ-
ſione, niſi provideretur; finitimis Sa-
baudis, Inſubribus longinquis; me-
moria injuriarum formidabilem futu-
rum. Angli etiam invitati. Petro Pe-
raltæ Magiſtro equitum ineunte ſalutis
anno Milleſimo quadringenteſimo ſexa- 1467
geſimo ſeptimo cura data, conjuratos
Caſtellæ Principes conciliandi, geminis
nuptiis pactis Joannæ Ferdinandique fi-
liorum Aragonii, cum Alfonſo Principe
Henrici Regis fratre, atque Beatrice
Villenæ Marchionis filia; tanta erat auc-
toritas hominis paulo ante privati, ut re-
gio ſuum iterum ſanguinem inſerere ten-
taret, adjutore Toletano: Henrici Prin-
cipis imbecillitatis haud dubium argu-
mentum. Neutrum conjugium perfec-
tum: & nuper Alfonſus Princeps è To-
letani poteſtate ereptus erat. Beneven-
tanus cum Henrico reconciliata gratia,
Portillium, quod armis ante temporum
licentia occupaverat, ut daretur obti-
nuit, novum beneficium inſigni aliquo
officio compenſare parans, Alfonſum
& Toletanum Toleto, ubi aliquandiu
hæſerant, in Ulteriorem Caſtellam ve-
nientes hoſpitio accepit, Alfonſum in
arce: aliis in oppido hoſpitia data. Pro-
xima luce proficiſci maturantibus negat,
Alfonſum in Toletani poteſtate amplius
futurum; vim adhiberi non licebat, exi-
guo comitatu, nullis bellicis tormentis.
Henricus nuncio lætus, expetenti no-
vam operæ mercedem, ut Divi Jacobi
Magiſter eſſet concedit; regium donum
Villenæ Marchionis calliditate intercep-
tum eſt; cui rem omnem Beneventanus
indicavit, arbitratus generi honori haud-
quaquam eum moram facturum. Sed
nullis legibus neceſſitudinis ambitioſus
animus movetur; inde internecina inter
utrunque Principem odia, inſidiæque
comparatæ; verum id in præſentia oc-
cultatum. Beneventanuſque ſoceri ſua-
ſu proceribus conjuratis Alfonſum Prin-
cipem reſtituit: ſic ſpes pacis diſturba-
ta, reditumque ad arma eſt, ma-
gno Henrici dolore, pacis cupidiſ-
ſimi, atque præ eo ſtudio majeſta-
tis immemoris, Itaque inter eum &
Villenæ Marchionem Caucæ primum in
Vaccæis colloquium habitum eſt: dein-

de Madriti, oppidi præſidio Hiſpalenſi concredito; nullum utrobique operæpretium eſt factum: etſi Eleonora Pimentelia Comitis Placentiæ uxor, conſenſu partium evocata venit, magno animo fœmina, perpetua erga Regem fide idonea viſa, viro aliiſque conjuratis pace facta ſanandis. Inſidiis faciendis Villenæ Marchio intentus, magis quam Henricus vitandis cautus, novo colloquio Placentiam deſignavit; verum is conatus à proceribus, qui Regem ſequebantur, diſturbatus eſt. Periculum fraudemque ſubeſſe diſputabant: negabantque ferendum callidi hominis ludibrio toties majeſtatem objici. Segobiam itum æſtatis principio; à conjuratis Olmedum occupatum, oppidum dedente Petro Sylva præſidii præfecto. Medina Campeſtris à conjuratis vexatur, arcem obtinentibus Toletani nomine; periculum erat, ne id etiam oppidum occuparent; utraque injuria Henricus provocatus, magnos delectus haberi mandat; proceres nominatim evocati; affuit Medinæ Celinæ Comes, Epiſcopus Calagurritanus, Alburquerquii Dux, qui eatenus curia abſtinuerant. Petrus etiam Velaſcus impetrata ſuperioris defectionis venia, cum ſeptingentis equitibus, & valida peditum manu à patre miſſus, decumas mercium, quæ mari importantur, allati auxilii præmium impetraſſe memoratur, magis ducta per manus opinione, quam certo aliquo teſtimonio nixum. Joanna Princeps Santillanio Marchioni fidei obſes à patre data, Butracumque deducta eſt; grandis ignominia: ſed ſinguli proceres cariſſime ſuam operam ignavo Principi venditabant, id habituros rati, quod rebus turbatis extorſiſſent. Idoneo exercitu conflato, Medinam verſus Rex iter inſtituit. Olmedum, quod devium non eſt, ventum erat. Conjurati tranſitu regias copias prohibituri, inſtructa ad pugnam acie, portis egrediuntur. Henricus certamen exhorrebat: verum auctoritate fluxa, ardentibus proceribus cupiditate dimicandi prohibere non potuit; inſignis pugna fuit in paucis ea tempeſtate memorabilis; duodecimo kal. Septembris ipſo Divi Bernardi feſto die, magno impetu concurſum; diu pugnatum; ancipiti victoria eſt diſceſſum: eaque opinio præferebatur, ut utrique victoriæ lætitiam celebrarent, noctis ſuperventu dirempta pugna; conjurati ſeſe Olmedum retulerunt cum Alfonſo Principe; regii duo millia pedites, equites mille ſeptingenti itinere inſtituto Medinam abierunt. Neque Henricus prælio interfuit, Petri Peraltæ conſilio, periculo ſub ipſum conflictus tempus ſubductus (non abſque ſuſpicione fraudis, quod conjuratis ex arcano faveret ad eos legatus: Toletano amicus eſſet, filia paulo ante Troilo Toletani filio nuptui data) neque Villenæ Marchio militaribus Divi Jacobi comitiis in Carpetanis diſtrictus: ubi ſuffragiis militum ipſo tempore ejus militiæ Magiſter inſtitutus eſt. Impudentiſſimum facinus, potentia immenſum aucta, atque cæteris Principibus maxime formidabili, univerſæ tragœdiæ auctor princeps, atque præclarus; unde ſupplicia vereri debuit, nova præmia cumulabat, ſtruebat opes. In Vaſconibus Eleonora Fuxenſis pro patre Aragonio vicaria res gerebat; quo tempore Viana Pompelonenſis Epiſcopi Nicolai Echavarrii diligentia recuperata pulſo Caſtellæ præſidio, natus eſt Eleonoræ nepos Franciſcus, cui Phæbo inter ejus gentis Reges cognomen fuit, ex Gaſtone Fuxenſis filio & Magdalena uxore; novo deinceps partu Catharina edita eſt: qua fratris hærede Vaſconum regnum ad Labretos tranſiit, nobiliſſimam in Gallia familiam; uti competenti loco eſt explicandum. Tarracone Aragonius intentus bello Catalaunico, multuſque erat; quamvis annis gravis, atque utroque captus lumine, vividum ſpiritum retinens. In ea urbe Eleonoram filiam notham Ludovico Beamontio Lerini Comiti connubio junxit; data ſponſalia die vigeſimo ſecundo Januarii novo anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo octavo, auſpice Petro Urrea 1468 Tarraconenſi Præſule Alexandrino Patriarcha; dos dicta quindecim florenorum millia; id blandimentum ad eam Vaſconum familiam promerendam, cumprimis potentem ac validam datum eſt. Sed nullis beneficiis perfidia vincitur. Cæſaraguſtæ Aragonii conventus erant. Regina pro viro actionum præſes morbo oppreſſa, atque extincta eſt Idibus Februarii, magno viri luctu, atque diuturno, ſe ſene, filio,

filio, puero rempublicam importuniſſimo tempore tali præſidio deſtitui dolentis; erat enim magno ac conſtanti animo, ingenio bellicis rebus juxta ac ad rempublicam gerendam idoneo. Paulo ante obitum Exeæ ad Aragoniæ fines, cum Eleonora Fuxenſis uxore, privigna ſua, collocuta, fœdus pacemque ſanxerat, eoſdem amicos inimicoſque ambabus fore. Animum virilem, ſermonem militarem; defunctæ corpus ad Populeti compoſitum eſt, una nota ad poſteritatem deformatæ, quod Carolum privignum veneno peremiſſe credita eſt: flagitiique memoriam morientis animum in primis ſolicitum habuiſſe; conſcientiæ ſtimulis ſedandis, mœrore depellendo nullum ſatis idoneum remedium ſolatiumque inveniſſe.

CAPUT XI.

Alfonſi Principis obitus.

CASTELLÆ motibus frequenti fama Romam perlatis, & ex Henrici literis ad Paulum Pontificem, ſeditioſos Epiſcopos loco moveri, proceres anathemate feriri poſtulantis, Antonius Venerius Legionenſis Epiſcopus cum poteſtate legatus in Caſtellam, prælio ad Olmedum facto, Henricum Medinæ Campeſtri priorem adiit; id majeſtati datum; à factioſis vix impetrata colloquii facultate ſemel & iterum cum verborum contumelia repulſus eſt; ne violaretur perſonæ, quam gerebat, dignitas valuit; diras denuncianti, Pontificis partes negarunt eſſe de republica ſtatuere: & ad concilium proximum ab ea denunciatione provocarunt. Suſcepta pravitate in pejora præcipitat obduratus animus: neque ulla religione movetur. Novo incommodo Henricus perculſus. Joannes Arias Segobienſis Epiſcopus, quod Petrum fratrem ærarii rationibus præfectum, in cuſtodiam tradidiſſet, nulla culpa, Hiſpalenſis tantum fraude, memor injuriæ, beneficiorum immemor, quamvis liberato fratre, Prexano ejus vicario, Meſaque Priore Hieronymiano conſciis, adjutoribuſque Segobiam conjuratis prodere ſtatuit urbem munitam atque amplam montibus impoſitam, quibus Ulterior Caſtella à citeriori diſcluditur, Vaccæi à Carpetanis. Re conſtituta proceres advolant; in repentino metu, Regina & Alburquerquii uxor vix impetrarunt, uti in arcem reciperentur, à Petro Munſario Præfecto infecto partibus ex arcano. Iſabella Regis ſoror conſpirationis conſcia, in regia reſtitit: urbeque capta ad Alfonſum fratrem ſe contulit, ejus partes ſecutura. Celeriter hæc fama, ac nuncii ad Henricum præferuntur, Medinæ Campeſtris ſe tenentem, nihil in vita moleſtius accidit ea urbe amiſſa, quam patriæ inſtar habebat: ubi theſauri erant, & voluptatum inſtrumenta. Ex eo non minus conſilii, quam auxilii inops aberrare mente nemini ſatis fidere: ſuos hoſteſque juxta metuere: circumſpectare omnia: ſeque repente in contraria vertere: nunc placere arma, rurſus ad pacis conſilia revocare animum; quæ ob inſitam ignaviam prævaluere; colloquio cum Villenæ Marchione Cauca oppidum deſignatum diſſuadentibus ſuis, deinde quia nil proficiebatur deſerentibus. Ergo Caucæ nihil effectum eſt; in arce Segobienſi colloqui placuit; fœdus nihilo ſtabilius, quam priora futurum, in has tamen conditiones fit. Segobiæ arx Alfonſo traditor. Theſauros inde movendi, Henrico facultas eſto, Madriti in arce aſſervandos Petro Munſario præfecto. Regina, Hiſpalenſis poteſtati permittitor aſſervanda, datæ fidei obſes. His rebus confectis intra ſextum menſem rerum adminiſtratio Regi à proceribus redditor. Pudendam conditionem, miſerum reipublicæ ſtatum; quam turpe leges Principi à ſubditis dici, ludibrio toties majeſtatem haberi. Id ignominioſum maxime, quod Regina ad Alahegium arcem, à juvene quodam, in quem procaces oculos ipſa conjecerat, ſtupro oblato prægnans effecta eſt. Proh, nefas, dedecuſque gentis Hiſpanæ. Sic opinio de ejus fœminæ impudicitia ſuſcepta animis, vehementer confirmata eſt: cauſaque conjuratorum procerum melior quam antea viſa. Rex in tantis malis

malis pene ab omnibus deſtitutus, mente etiam pererrare, vagarique privati propemodum habitu, decem tantum equitibus ſtipatus; quod extremum erat, Placentiæ Comitis fidem experiri, ſeque ejus poteſtati permittere conſilium fuit; in ejus urbis arce ſplendide acceptus, habitusque quatuor menſibus hæſit. Quo tempore Joanne Mella Cardinali defuncto (cui Seguntina eccleſia commendata erat à Pontifice, poſt Petri Luxeni obitum) Petrus Mendozius in ejus locum cooptatus eſt, Diego Lupo Decano Seguntino dejecto: qui ſuperiori tempore Canonicorum ſuffragio Mellæ Cardinali objectus fuerat. Nova à Romano Pontifice legatione proceres ad ſanitatem invitati: & quoniam non parebant, piorum numero ſunt exemti. Sic quoque non terrentur: grave id tamen decretum fuit; legati Romam amandati: neque facta tamen iis Pontificem conveniendi poteſtas, ac ne ad urbem quidem accedendi, niſi juratis Alfonſo regios titulos haudquaquam adſcripturos; admiſſis tandem, graviſſimiſque verbis increpitis mandatur: uti Pontificis nomine diras omnes conjuratis denunciarent, niſi mutarent. Impios auſus nemini impune extitiſſe: neque fore ipſis; vindicatura numina ſi homines ceſſarent. Juvenem Principem alienæ culpæ reum immatura morte daturum pœnas. Inane oraculum non fuit: & eo Pontificis ſtudio aliquid momenti Henrici rebus allatum; præſertim per idem tempus Toleto urbe in poteſtatem redacta, hac occaſione. Petrus Ajala Toletanis jura dabat urbis Prætor; ejus levir Petrus Sylva ex Dominicano ordine Pacis auguſtæ Epiſcopus, conſilio cum Maria Sylva ſorore ſua Prætoris uxore communicato, Regem Placentia evocat. Ille nuncio lætus biduo pervenit feſtinato itinere: ut ſi quid à Toletanis moveretur, celeritate præcurreret. Intempeſta nocte in Dominicanorum cœnobium invectus eſt: quod in ipſo urbis umbilico eminet. Indicio facto, populus æris pulſu ad arma concitatur. Henrico in periculo Petrus Ajala, qui rei geſtæ erat ignarus, auctor impulſorque fit, ne in ea colluvione publico majeſtatem offerret: ac potius de media nocte, cum tumultus reſediſſet, urbe diſcederet; ſic factum; deducentibus Peraſanio Riſera Pelagii filio, atque duobus Petri Ajalæ filiis Petro Alfonſoque mœſtus abſceſſit. Petrus etiam Epiſcopus urbem relinquere eſt compulſus. Succeſſit facti pœnitentia; importunis uxoris precibus ac lacrymis victo animo, Prætor Henricum intra diem quartum revocat; omnia opinione faciliora fuere. Importuna tantum plebis efflagitatione vetera urbis privilegia confirmata, nova extorta. Petro Ajalæ fidei præmium fuit Fuenſalidæ Comitem renunciari; eidem denuo urbis cura eſt concredita. Henricus Madritum abiit: Petrumque Munſarium arci præfectum, quoniam in fide nutabat, vinctum præfectura amovit: deinde liberum abire juſſit. Toleti amiſſæ nuncius conjuratos proceres perculit. Arevalo profecti ſeſe eam urbem obſeſſuros minabantur. Eo conſilio Abulam feſtinantes, res inopina luctu graviſſimo perturbavit. In via pagus eſt Cardegnioſa nomine. In eo pago Alfonſus Princeps repentina vi morbi oppreſſus, atque extinctus eſt ad tertium Nonas Julii. Corpus Arevalum relatum, & in D. Franciſci ſepultum, conſequentibus annis in Burgenſe Carthuſianorum monaſterium translatum eſt; de obitu non una opinio fuit, alii peſte deceſſiſſe, quæ lues iis locis vehementer graſſata eſt, plerique veneno affirmarunt, trocta medicata: idque certis indiciis in corpore extincto à medicis deprehenſum. Alfonſus Palentinus in Henrici Regis hiſtoria, qua in cæteris libertate, id pro certo ponere non dubitavit; tetri parricidii auctore etiam deſignato Villenæ Marchione; quid enim vir eximius tanto dedecore familiam fœdaſſet? aut quæ culpa in puero eſſe potuit vix ſedecim annos nato? in tantis motibus, tantaque rerum omnium labe, vituperationibus æque ac laudationibus, corruptam hujus temporis hiſtoriam arbitror.

CAPUT XII.

Ferdinandus Rex Siciliæ renunciatur.

RENATUS Andegavenſis ultro delatum à Catalaunis principatum ſine cunctatione arripuit, ambitione mala inductus, & in ſtudium incitatus acceptas ab Aragoniis injurias vindicandi; ætate gravis venire ipſe non potuit; filius Joannes Lotaringius, is quem ex Italia pulſum diximus, ad capeſſendum imperium amandatur, propriis viribus pollens, & Gallicis auxiliis formidabilis: quorum partem Gallus bello civili, atque difficillimo, quod cum fratre Bituricum Duce & Carolo Burgundo geſtum erat, liberatus miſerat, fœderis Aragonii immemor: pars aliquanto poſt à Joanne Armeniaco adducta: cum quo Lotaringius non modo fœdus junxerat, ſed fraternum etiam ad rem bellicam nomen. Tantis præſidiis initia Lotaringio læta, parem exitum non habuere, venienti Barcino portas aperuit, verſis ad arma animis, belli pondus in Emporitanos maxime incubuit. Accurrit Aragonius ad præſidium mari, ſenex quamvis cæcuſque; ad Rhodopem ſeu Roſes Aragoniorum manus in pugna tumultuaria victa eſt. Gallicus exercitus Gerundam adductus: ſi pedem Roccabertus præſidio Præfectus, aliique Duces portis efferrent, acie decertaturus: ſi bellum mœnibus propulſarint, urbem munitam & opulentam in poteſtatem aſſidendo redigere ſpes erat. Magno animorum ardore erumpentibus Aragoniis aliquoties pugnatum, majori obſidentium quam obſeſſorum damno. Ferdinandi adventu, cum copias omnes in urbem induxiſſet obſidio ſoluta eſt. Verum ea lætitia gravi moleſtia commutata eſt, Ferdinando, ex urbe egreſſo & ad Villademarium oppidum à parte Gallici exercitus acie ſuperato cæſi ex Aragoniis multi. Princeps fuga evaſit. Rodericus Rebolledus tanti nominis dux, dum ejus tuendi ſtudio nullum virtutis finem facit, in hoſtium poteſtatem venit. Gallorum primi impetus pluſquam virorum validi, arte potius quam viribus ſuſtentandi ſunt; id conſilium captum; præſidia modo locis idoneis diſpoſita; appetente hyeme, Alfonſo Aragonio ejus belli cura concredita, Ferdinandus Cæſarauguſtam abiit, ubi conventus gentis erant: matrique Reginæ, uti paulo ante dictum eſt, ex morbo decumbenti atque agenti animum affuit. Matre defuncta, patre cæco ac ſeptuagenario, rerum & belli moles in Ferdinandi humeros incubuit, in minori quamvis ætate, virtutum indole eximia, atque præſtanti. Auctoritate opus erat ad tantas res adminiſtrandas. Siciliæ Rex in ea urbe renunciatur; paterni imperii ea parte conſors, iiſdem propemodum diebus quibus Alfonſum Caſtellæ Principem deceſſiſſe monſtravimus. Superi illi ingens imperium deſtinabant in Italia, Hiſpaniaque: gloriamque regni Granatenſis ſublati. Nunciata Cæſarauguſtæ Alfonſi morte, continuo Petrus Peralta cum ampliſſimis mandatis & procuratione ad conjuratos Caſtellæ proceres remittitur, Iſabellam Ferdinando conjugem expetitum. Cæſarauguſtæ Aragonius ſubſtitit: in Catalaunos Ferdinandus rediit: ubi bellum mari terraque gerebatur, magno periculo Aragoniarum partium. Lotaringio ſumma votorum erat Gerundam occupare; ea urbe capta, cætera prona fore judicabat. Eo conſilio ſeſe in Galliam retulit, ad belli ſubſidia colligenda; brevi operæpretium factum; in Ruſcinonenſi agro & Ceretanis, quindecim millia hominum ſunt ſcripta; iis copiis ad veteres adjunctis pares Aragonii non erant: neque ad Gerundenſes denuo obſeſſos, magnoque conatu impugnatos quidquam commeatus inferendi facultas. Joannis tamen Margariti ejus urbis Epiſcopi, atque aliorum ducum virtute & diligentia in magno periculo & inopia ſuſtentatum. Ferdinandi Regis vires alio converſæ: Bergaque oppidum ex deditione in poteſtatem redactum, Septembris die ſeptimodecimo. Eo ſucceſſu melioris fortunæ omen apparuit, præſertim Aragonio reſtituta per eos dies videndi facultate; res comparanda miraculo. Abjabar Judæus Ilerdenſis artis medicæ

dicæ & aſtrologiæ peritiſſimus, curationi eſt adhibitus. Conſiderata aſtrorum poſitione ad tertium Idus Septembris acu dextri oculi albugo deterſa eſt, lumenque repente oculo inſinuatum; recuſabat Judæus tanti diſcriminis aleam rurſus ſubire: negabatque aſtra novo conatui favere; alterius luminis uſum ſufficere; quid humanis viribus majora tentarent cum periculo? Conſilium cautioribus probabat. Rege tamen urgente ad quartum Idus Octobris repetita curatione ſiniſter oculus ſanatus etiam eſt. Suſceptam ex Regis ſanitate lætitiam, uti par erat ſingularem, ſoluta Gerundenſis obſidio, quo metu cunctorum animi ſuſpenſi erant, brevi confirmavit; hyemis ſuperventu & rerum difficultate alacritas, cum qua Galli venerant, concidiſſe videbatur. In Luſitania, Joanni Regis Luſitani filio Eleonora patruelis deſponſa eſt. Joannam Caſtellæ Reginæ filiam antea pactam, fuiſſe furto conceptam, matris male tectæ libidines confirmarant. Eleonoræ novæ ſponſæ pater Ferdinandus Viſei Dux claſſe inſtructa, ſua an Regis impenſa, tranſmittit in Africam: aliquotque victoriis de Mauris partis in patriam reverſo, fine anni ex uxore Beatrice Joannis Divi Jacobi in Luſitania Magiſtri filia, proles ſuſcepta, cui Emanueli nomen fuit: conſequentibus annis, regnum Luſitanum hæreditate obvenit. In ejus ortu ſigna in cælo viſa, quæ infantis gloriam & majeſtatem portenderent Luſitani memorant: gens ſuis Regibus celebrandis, colendiſque, atque earum rerum obſervationibus cum primis addicta.

CAPUT XIII.

Caſtellæ regnum Iſabellæ oblatum.

ALFONSI Principis obitus multorum animos ad Henricum avertit; concordia haud ſtabilis fuit, mox bellum diuturnum & grave: quo Hiſpaniæ opes attritæ ſunt. Burgenſes Toletanorum exemplo ad Henrici imperium rediere; conſilii auctor Petrus Velaſcus; ab Hiſpalenſi, Beneventano; aliiſque proceribus; qui Madriti cum Henrico erant, in ejus verba novo ſacramento juratum; conjurati tanto repente præſidio nudati, ut eſſet cujus nomine ipſi regnarent, Iſabellæ Arevalo Abulam deductæ, regni nomen & inſignia deferenda cenſuerunt. Toletanus puellæ animum longa oratione ad capeſſendum imperium incitare conatur, jure ſuum. Regiæ dedecus, ignaviam, ſocordiam, impudicitiam ſuppoſitos partus in ſpem alieni regni, æternas gentis maculas commemorat, ejus auctoritate & præſidio vindicanda. Nullum laborem, aut periculum patriæ denegare fas eſſe. Ad hæc illa. „ Pro veſtro ſtudio gratias, „ inquit, ago maximas, utinam referre „ aliquando poſſim; ſed conatus iſtos „ tamen, optimo animo quamvis ſuſ- „ ceptos ſuperis non placere, fratris „ heu immaturus obitus indicio ſit. „ Qui res novari, & regna cupiunt „ mutari, quid aliud quam graviora „ accerſunt mala? factiones, diſſidia, „ bella? quæ ut vitentur, alia reipublicæ „ vulnera diſſimulari, an non ſatius ju- „ dicatis? Duos Reges neque rerum „ natura, neque dominandi conditio „ fert. Nullus eſt idem & diuturnus „ & præcox fructus. Ego ſerum re- „ gnum mihi obvenire cupio: ut vita „ Regi diuturna ſit, & æterna majeſtas; „ prius ab oculis mortalium auferri ne- „ ceſſe eſt: quam ipſa imperii nomen „ invadam. Henrico ergo regnum, „ reipublicæ pacem reddite, nobis ve- „ ſtri hujus ſtudii is erit fructus multo „ maximus. " Expreſſit ea modeſtia non aſſenſionem modo ſed laudem, magnitudinem animi cunctis qui aderant admirantibus, contemnentis quod ab aliis per flammam gladioſque petitur: dignamque eo ipſo judicabant imperio, quod offerebatur: ſed gravis erat tam longa reipublicæ jactatio. Itaque ad concordiam revocati animi, præſertim miſſis ab Henrico legatis: qui propoſita venia conjuratos ad ſanitatem invitarent. Hiſpalenſis procerum rogatu, Regis permiſſu Abulam contendit. Eo internuncio, annitenteque Andrea Cabrera regiæ Magiſtro, hæ conditiones

nes ſcriptæ futuræ pacis. Iſabella fraterni regni hæres renunciator, Abula, Ubeda, Medina Campeſtri, Olmedo, Scalonaque disjunctis oppidis in ejus poteſtatem contraditis, juratæ modo, ne cuiquam nubendi fas ſit, niſi regio conſenſu. Regina filiaque in Luſitaniam amandantor, permiſſu Pontificis Romani, repudii libello dato. Conjuratis venia eſto, bonis omnibus reſtitutis & honoribus, quæ diſſidii tempore erant ablata. His rebus perficiendis quatuor menſium ſpatium deſignatum. Eæ leges Sanctillanio Marchioni & fratribus, qui ſub idem tempus Madritum venerant, placuerunt. Joannam, quam in poteſtate habebant, præferendam judicabant; confirmatum id ſtudium eſt Reginæ fuga: quæ adjutore Ludovico Mendoza è cuſtodia elapſa, noctu ad filiam Butracum abierat, magno Hiſpalenſis dolore, cujus fidei erat concredita, geminæ prolis cuſtodiæ tempore mater effecta, Ferdinandi atque Apoſtoli: quos Toleti in D. Dominici regio virginum monaſterio educatos occulte, pro conſtanti traditur, præfectæ cura: quæ Petri Reginæ conſtupratoris, ejuſdem arcto conſanguinitatis gradu Hiſpalenſem attingentis propinqua erat. Colloquio Principum nihilominus Guiſandi monaſterium delectum eſt: quod Cadahalſum inter & Cebretum oppida cernitur medio ferme itinere, quo Madrito Abulam itur. Eo loco multa fœdera ſunt facta; ſinguli proceres id habituros ſperabant, quod à Rege ſororeve extorſiſſent, bello defeſſis pacis avidiſſimis, Henricus & Villenius arcano collocuti memorantur; quid ſanxerint memoriæ non eſt proditum; opes potentiamque Villenii iis ſermonibus confirmatam eventus indicavit. Aderat Antonius Venerius Pontificis legatus; ab eo proceres jurisjurandi, quo ſe Alfonſo Joannæque Principibus, obſtrinxerant, religione exoluti ſunt: quæ per ſe tamen rebus mutatis, & capitis diminutione ſublata erat. In Henrici verba novo ſacramento adacti. Iſabella ſoror pari conſenſu & religione regni hæres eſt renunciata; utrunque ad tertium decimum Kal. Octobris die Lunæ peractum eſt. Cæteris proceribus venia data; in Arias fratres, qui Segobiam obtinebant, ira pervicacior fuit: cujus explendæ occaſio venit; pace facta, reſtitutiſque urbibus, ii præfectura amoti: atque Andreas Cabrera Segobiæ præfectus eſt datus: qui illi gradus ad magnam potentiam fuit, pareſque opes. In agro Toletano oppido Petromoro metentibus ſegetes, inter manus ſanguis copioſus effluxit è manipulis manans: quæ res in præſenti miraculo fuit: deinde eas calamitates portendiſſe obſervatum: quæ Hiſpaniam oppreſſerunt. Villenius non minori quam antea gratia rerum arbiter eſſe cœpit, cæteris proceribus tantam in Henrico ſocordiam frementibus accuſantibuſque, eo amplius quod cum Iſabella ſorore Ocaniam abiit, appetente anno Milleſimo quadringenteſimo 1469
ſexageſimo nono, nunquam ſui arbitrii ſed in alieno mancipio futurus; & erat Villenio deſtinatum, Iſabellam Luſitano Regi connubio jungere: ejuſque ſuaſu legatus in eam rem venit è Luſitania, Alfonſus Noguera Oliſiponenſis Epiſcopus, adjunctis aliis viris primariis. Toletanus contra tendere: miſſoque Petro Peralta Iſabellæ animum ne expugnaretur confirmare, ad Aragonium propenſæ. Ita de conjugio Luſitano appellata, præciſe ſe id facturam negavit. Dabat conſilium Villenius, Iſabellæ vim adhibendam, maloque cogendam fraternis juſſis obtemperare. Henricus ancipiti cura diſtractus, quod tutius videbatur Luſitanos legatos in præſenti dimittit; rem nondum maturam eſſe, atque in aliud tempus rejiciendam videri; & nova occaſio erat oblata. Cardinalis Atrebatenſis à Gallo legatus, Iſabellam Carolo ſui regis fratri Duci Bituricum conjugem dari expetebat. Ex eo procerum ſtudia in varias partes diducta: novique diſſidii ſemina jacta, vix veteri ſublato. Bætica enim una ex omnibus provinciis, ut arma poneret adduci non potuerat: ubi Joanne Aſſidoniæ Duce defuncto, Henricus filius nothus ſucceſſerat, paterni principatus non magis quam factionum & ſimultatum hæres; ei adjuncti Arcobrigæ Comes, atque Alfonſus Aquilarius Iſabellæ nomine tumultus concitabant. Eo maturandum judicatum. Dieghus Villenii filius patre expetente, Villenæ Marchio renunciatur: ipſi Vil-

lenio Divi Jacobi Magiſtri nomen, & auctoritas, regia & Pontificia auctoritate confirmata, Iſabella Ocaniæ relicta, denuo niſi fratre conſcio, de ſuis nuptiis nihil conſtituturam jurata. Beneventanus & Petrus Velaſcus Valliſoletum amandantur, reipublicæ moderatores Rege abſente ejus vicarii futuri.

CAPUT XIV.

Nuptiæ Iſabellæ & Ferdinandi.

Rebus ad hunc modum compoſitis, Henricus quidem in Bæticam abiit: ſequebantur D. Jacobi Magiſter, Epiſcopi Hiſpalenſis, Seguntinuſque; modicis itineribus ad Civitatem regiam perventum: ubi Hiſpalenſis ſubſtitit morbo tentatus. Giennii ab Irantio Magiſtro equitum ſplendido apparatu exceptus, cultuſque Rex Cordubam mox Alfonſo Aquilario per conditiones dedente, in poteſtatem redegit: pacatiſque urbanis tumultibus qui inter eum & Cabræ Comitem Petrum Cordubam erant, Hiſpalim æſtate feſtinavit. Par ibi ſucceſſus fuit; regia auctoritate motus procerum in ea urbe pacati ſublataque diſſidia ſunt. Mauri quieſcebant, quod mirum videri potuit in tanta rerum noſtrarum perturbatione, motuque; verum limitibus præfecti præſtanti virtute Duces, atque inprimis Magiſter equitum ad omnem occaſionem erecti, vigileſque vim inferri noſtris finibus vetabant; motuſque inteſtini recens inter Mauros concitati impedimento erant, bellum meditantibus. Alquirſotes Malacæ Præfectus, magna militari ſcientia, magnaque nominis fama, ea urbe occupata, ab imperio Albahaceni defecit. Aderant gentis ſtudia à Rege Mauro alienæ: & fere ea natio pro mobilitate ingenii imperiorum mutatione gaudet. Ventum ad arma; pars cum parte ferro conflixit. Alquirſotes viribus inferior & cauſa, Henricum Regem de fœdere appellare conſtituit. Archidona ad fines utriuſque gentis oppidum, colloquio delectum eſt; eo Maurus cum magnis muneribus lætus venit; ab Henrico auxilia promiſſa: qua occaſione Albohacenus correptis armis ſæpe in noſtros fines incurrit, hoc & proximo anno; hominum pecorumque ingentes prædæ ablatæ; agri atque oppida incenſa. Barbari dolore perciti eo provecti ſunt, ut ſupremo conatu virtutis edito, multo longius quam antea terrorem bellicum circumferrent; magna clades ea fuit, ac veteribus comparanda; nullum tamen inſigne oppidum noſtris ablatum; variæ modo manus militares univerſa Bætica, & per Conteſtanos vagari: latrocinio bellum ſimile fieri. Ad Iſabellam referenda narratio eſt; quam Ocaniæ relictam, tot tantique uno tempore Principes in conjugium expetebant. Inerant magnæ virtutes, prudentia, pudicitiæ laus, forma conſpicua, idonea ætas, ſed dos multo ampliſſima. Pluribus licitantibus, Luſitano viduo, Bituricum Duci externo juveni, Ferdinandus eſt prælatus, felici omine atque præclaro; multum Aragonii diligentia contulit: muneribus (quæ ars nimium multorum experimentis tutiſſima viſa eſt) aulæ aſſeclæ illecti. Principem auctoritatis & gratiæ locum apud Iſabellam Guterrius Cardenas inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus, atque ejus avunculus Gonſalvus Chiaconius obtinebant; hic oppido Caſarruvio; ille Maqueda promiſſis expugnati; addita plura alia dona promiſſaque. His & Toletano agentibus conjugii conditiones ſcriptæ ſunt: quarum ſumma eo referebatur: Ut Henrico Regi ſuperſtiti ſua auctoritas conſtaret: defuncto rerum Caſtellæ ſummam Iſabella adminiſtraret; neque Ferdinandus ſuo nomine quidquam donaret: ne magiſtratus externis mandaret. De immunitate, jure & legibus gentis ne quicquam dimiNueret: ac niſi uxoris voluntate reipublicæ ullam partem attingeret. Hæc omnia arcano conſtituta ſunt. Ferdinandum Catalauni belli cura detinuit: ubi Gerunda novo conatu ab Aragonii hoſtibus obſeſſa deditionem facere compulſa eſt. Nova etiam tempeſtas in Vaſconibus erat concitata, Nicolao Epiſcopo occiſo: quem Tafallam ad Eleonoram Principem venientem ejus accitu, occiſum eſſe conſtabat, Petro Peralta cædis auctore.

Miſſi,

Miſſi, qui coram Aragonio ſcelus vindicandum diſputarent: ne impunitate confirmaretur audacia, & ſceleris religio non vindicati infixa animis, gentis calamitate lueretur; ab eo Tudelam fraude occupatam: præterea multis oppidis immunitates conceſſas abs Rege querebantur, quaſi de alieno liberaliter. Stellam & contributum agrum Caſtellæ imperio detraheret. Fuxenſis impatientia imperandi agitari, reſque ſpectare ad arma videbatur; eo non minus Aragonio exoſus erat, quam eadem de cauſa antea Carolus; mite tamen reſponſum legatis Vaſconibus datum, ac tempori conveniens. Petro Peraltæ impune tamen fuit ſacram Pontificis perſonam violaſſe. Iſabella vim verita ſi diutius Ocaniæ ſubſiſteret, in ulteriorem Caſtellam abiit. Olmedo excluſa, quod oppidum Placentiæ Comitis præſidio erat occupatum, Madrigalem contendit, ubi ejus mater erat. Tantæ molitiones occultæ eſſe non poterant. D. Jacobi Magiſter Hiſpalenſi Caucæ ſe tenenti poſt confirmatam valetudinem, ut Iſabellam in poteſtatem redigat impenſe ſuadet. Illius conatus, Toletani & Præfecti maris celeritate occupantur; cum juſto equitatu puella Valliſoletum deducta eſt, ampliſſimo municipio ſecurior futura, Toletani præſidio. Non minori ſolicitudine Ferdinandi animus angebatur. In ipſo belli ardore, quod in Catalaunis erat, Valentiam abiit, ad pecuniam redigendam, quæ ex pacto ſponſæ numeranda erat, unde aulæ cultum ſuſtentaret. Inde Cæſarauguſtam repetens, quoniam res moram non recipiebat, diſſimulato habitu, tantumque quatuor comitibus, ad Uxamam Manricum Trevigni Comitem, qui in parte conjurationis erat, obvium habuit. Eo & ducentis equitibus ſtipatus Donnias pervenit: quod oppidum in Petri Acunii Comitis Buendiæ, Toletani fratris ditione erat. Sponſa conventa, rebuſque omnibus inſtructis, Valliſoleti in ædibus Joannis Biveri, qui ærarii rationibus præfectus erat, ubi nunc juridicundo conventus habentur, ſponſalia præbita die Mercurii ad quintumdecimum kalen. Novembris. Proxima luce nuptiæ confectæ; lege propinquitatis Romanus Pontifex Pius ſecundus ſolverat; hic à Toletano affirmatum invenio, tempori accommodato mendacio: uti Sixti Pontificis de ea re diploma indicio eſt poſtmodum datum. Erat Ferdinandus ætate minor, ac vix ſedecim annos natus, conſpicua tamen forma, militari corpore. Litteræ ad Pontificem, Henricum, Reges, alioſque Principes & proceres datæ: quibus feſtinatas nuptias excuſabat; moderatus cultus fuit: precario pecunia in quotidianos ſumptus corrogata. Per idem tempus Henrico Aragonii filio Segorbii ducatus eſt datus: Alfonſo Aragonio Ripagorſa Comitis nomine, ea parte ſita urbs, ubi Ceretani fuſi erant. Hiſpaniam à Gallia dirimentes ea parte.

CAPUT XV.

Joanna Duci Bituricum deſponſa.

HISPALI Rex erat, procerum controverſiis componendis diſtrictus: cum à D. Jacobi Magiſtro, qui Cantillanæ vicino oppido ſubſtiterat, de ſororis nuptiis per literas certior eſt factus. Magno ex ea re dolore percitus, repente profectione denunciata Caſtra Julia contendit: quam urbem ad Bæticæ fines ſitam Alfonſo Stunicæ Placentino Comiti dare deſtinabat, fidei cultæ rebus aſperis præmium. Res tanta latere non potuit; cives genus hominum inquietum feroxque, conſilio cum Gratiano arcis præfecto agitato, ſe id paſſuros negarunt, armis parati ſuſceptam à majoribus libertatem tueri. Repugnantes malo cogere periculoſum erat. Arevalum in Vaccæis ejus permutatione datum: quod oppidum Placentino mutuæ pecuniæ pignus ab Alfonſo Principe ſuperiori tempore datum erat; de iniqua commutatione, Ducis adjecto honore & nomine aliquid mitigatum. In ea urbe Magiſter Alcantaræ venia donatus eſt: Guterrius frater Cauria etiam urbe. Id erat Henrici ingenium, ut plerique unde vindictam merebantur, inde ampla præmia referrent. Allatæ prætearea

rea ab Iſabella literæ, ſupplices quidem, ſed graves; quibus delatum à morte fratris imperium repudiaſſe ſe præfata, matura ætate, Rege ceſſante nuptias acceleratas excuſabat. Aragonium cæteris conjugiis, quæ offerebantur, magnis rationibus fuiſſe prælatum. Sibi matrique injurias factas multas & graves oblivisci malle. Filiorum loco futuros ſe virumque paternam modo benevolentiam officiaque præſtanti. His in conventu literis recitatis, nullum aliud reſponſum datum quam Regi Segobiam, quo feſtinabat, perlato eam rem curæ fore; ſic nuncius dimiſſus. Segobiam, novi legati amandati ſub principio anni Milleſimi quadrin-
1470 genteſimi ſeptuageſimi, ſui uti copiam faceret, ſeve adeundi novis conjugibus poteſtatem poſtulatum, offenſam egregiis officiis compenſaturis, Reipublicæ vulnera communibus opibus curaturis: quæ ſuperiori tempore jactata, oppreſſaque erat; neque iis legatis aliud reſponſum datum, quam de re tanta conſilio procerum ſtatuendum videri. Ea cauſa prætexta eſt; re Iſabellæ infenſus ad Joannam, quam ſuam filiam dicebat, retulerat animum. Eam repetita legatione Ludovicus Gallus Carolo fratri ſuo, quem pro Bria & Campania ex fœdere nuper icto debitis, Aquitaniæ Ducem juſſerat, conjugem expetebat. Legationis principes Cardinalis Albigenſis idem antea Atrebatenſis, aque comes Bononienſis. Præterea Henricum poſtulabat, uti Vires adverſus Paulum Pontificem, cum quo controverſia erat, ſociaret ad indicendum ex toto orbe Chriſtiano Epiſcoporum concilium. Hoc præciſe negatum, nempe certiſſimum diſſidiorum fomentum, tetri ſchiſmatis fons: cujus rei ſuperioris temporis memoria multum exempla ſuppeditabat. Quod de conjugio petebatur, in aliud tempus ſuſtentari placuit, metu arbitror, novorum motuum: quibus proceres & populus defeſſi erant, veteribus diſſidiis nondum plane ſublatis. Nam quo hæc tempore Segobiæ agitabantur, Cordubæ Alfonſus Aquilarius Diegho Cordubæ Mareſcalo (is Magiſter caſtrorum eſt) ad ſenatum venienti ſecuroque manus injecerat, nulla memoria amicitiæ Rege arbitro cum patre Cabræ Comite nuper conſtitutæ; libertati is redditus Henrico mandante, cum ab eo injuriæ vindictam non ſperaret fluxa auctoritate, ſocordi ingenio, Granatam profectus Mauro concedente adverſarium ad ſingulare certamen provocavit, viridi juventa ferox, præceps in vindictam; ſuburbana Granatæ planicie certamini deſignata; dies dicta; qua die Diegho in armis ad Solis obitum perſtante, quia adverſarius non comparuit, ejus effigies ad equi caudam raptata eſt, ignominiæ cauſa: miſſæque in omnes partes literæ in Alfonſum contumelioſæ, rei geſtæ pictura repræſentantes imaginem. Alia parte Alcantaræ Magiſter ſui ordinis militibus imperium recuſantibus, reque deducta ad arma, unus multis, viribus impar Guterrii fratris opem implorare neceſſe habuit; pecunia in ſtipendium quærenda erat; ea ab Albano affini & neceſſario mutua ſumpta Cauria urbe, dum pecunia redderteur, pignore. Ea occaſione Albani reguli nobilem ejus urbis principatum nacti ſunt, regio etiam conſenſu confirmatum, atque in hoc tempus retentum. In eo bello nihil præterea memorabile geſtum: niſi quod eæ copiæ ab adverſariis Tagi fluminis tranſitu prohibitæ: ac deinde nullo ſucceſſu diſſipatæ ſunt. Magiſter ditione ſpoliatus, & morbo oppreſſus quem animi ægritudo attulit, proximis annis deceſſit. Subſtitutus in ejus locum Joannes Stunica Ducis Arevali filius, militum conſenſu magna ex parte muneribus, aut terroribus expreſſo, in Alcantaræ Magiſtris poſtremo loco numeratur. Ocaniæ ſe D. Jacobi Magiſter per idem tempus tenebat, febri quartana laborans, majori quam unquam gratia, & auctoritate. Injeciſſe magicis ſacris Regi amentiam fama erat, mendacio probabili: quod tantis injuriis violatus, ſe ſuaque illi permitteret: prorſus ut Madritum, quo vicinior eſſet, ſe contuliſſe crederetur; venientem certe in curiam obvius ipſe excepit, auxitque Scalonæ principatu; quem quia oppidani dominum recuſabant, majoris benevolentiæ argumento, nulla majeſtatis memoria, eo profectus de manu tradidit. Armeniaci Comes Madritum venit ex Gallia profugus, inſidias, vimque veritus: quod Fuxenſis filiam inſcio patre ſibi connubio junxiſſet. Splendide habitus, cultuſque, fide publica quam

Galli nomine Albigenſis Cardinalis dedit, remiſſus in patriam eſt, exitium urgente morum & vitæ pravitate. Cantabri veteri inſtituto in factiones duas Ognios & Gamboinos ſciſſi, per hæc tempora graviter tumultuati ſunt. Iis pacandis Petrus Velaſcus, qui patre eodem nomine recens defuncto, & Medinam Pomariam tumulato, Hari Comes renunciatus erat, Madrito amandatus, utriuſque factionis principibus Petro Abendanio & Joanne Muxica finibus prohibitis, tranquillitatem ex longo intervallo in eam provinciam retulit. Erat à Paulo Pontifice venia peccatorum conceſſa, iis qui certam ſtipem contuliſſent (quatuor argenteos nummos qui majori cenſu erant, medii trinos, tenuiores binos pendere jubebantur) adjecta lege, ut confectæ pecuniæ duabus tertiis in ſtructuram templi maximi Segobienſis collatis, pars tertia ipſi Pontifici ſervaretur. Ut eam veniam obtineret, Henricus Madrito Segobiam abiit. Setubale in Luſitania Viſei Dux octavo Septembris die deceſſit, ſeptem & triginta natus annos hærede Diegho filio. Corpus è D. Franciſci, ubi tranſlato ſepulchro in eo oppido jacuit, Pacem Juliam tranſlatum eſt, in Conceptionis tumulo extructo: quam ædem adjuncto virginum collegio uxor Beatrix extruendam ſua impenſa curarat. Valliſoleti iis diebus gravis tumultus concitatus à populo, correptis armis eſt, in eos qui ex Judæorum ſanguine erant, Chriſtianis quamvis imbuti ſacris. Parum abſuit quo minus Ferdinandus & Iſabella Donniis ad compeſcendos populares motus occurrentes armatorum concurſu violati fuerint. A parte quæ minus ſibi confidebat, majorique invidia flagrabat, quaſi Judæis progenitoribus orti eſſent, Henricus advocatus nobile municipium in poteſtatem redegit. Beneventano ejus cuſtodia concredita datis etiam Joannis Biveri ædibus: qui factioni alteri impenſe favens, magnoque ſtudio Iſabellæ & Ferdinandi partes complexus, Henricum Regem offenderat. Donniis ex Iſabella Principe filia nata ad ſextum Nonas Octobris, cui Iſabellæ nomen fuit. Legati Galli denuo ea cauſſa venientes de ſuperioribus nuptiis novo conatu appellabant; re conſtituta Joanna Princeps à Sanctillanio Marchione deducta eſt; operæ merces tantique pignoris compenſatio Alcocerium, Valdolivæ, Salmeroniumque fuere, ad veteres Carpetanorum & Celtiberiæ fines municipia præclara. Villenio cujus in ditione erant, cum uxore dotalia, Requena in Conteſtanis, vectigalque ex portorio & mercibus in eo oppido amplum datum. Ad Loſojæ vallem, Segobiam inter & Butracum, ubi Carthuſianorum monaſterium nobiliſſimum eſt Paularis nomine, Rex, Regina, filiaque convenere: præterea D. Jacobi Magiſter Hiſpalenſis, Arevali Dux, Seguntinus & fratres inſigni apparatu. Eo loco Iſabella publicis tabulis abdicata, Joannæ Principis ſponſalia celebrata ſunt ſeptimo Kalen. Novembris, Rege & Regina juratis juſtam prolem eſſe, proceribus novo Sacramento adactis non aliam regni hæredem fore. Bononienſis Comes pro Carolo vicarius, in manum traditam accepit; cæremoniæ antiſtes Albigenſis Cardinalis; fœda procella fuit, ventorum, imbrium, & nivium tantum, ut Gallis legatis, peracta ejus diei celebritate, Segobiam repetentibus in vitæ diſcrimine, nonnulli è familia vi tempeſtatum perierint. Inauſpicatum ex eo conjugium fore quidam augurabantur otio curioſi alendis rumoribus apto. Inde honoris cauſa deducente Seguntino Epiſcopo Burgos uſque in Galliam ſeſe legati retulerunt rebus ex ſententia patratis læti: novi & graviſſimi belli inter Hiſpanos Galloſque parata materia, niſi numina de cœlo miſerata tempeſtatem avertiſſent. Gallo Regi paulo antea proles erat nata cui Carolo nomen fuit. Dux Aquitanus cum ſpe fraterni regni obtinendi hæreditate, vita etiam ſpoliatus eſt, non toto deinde biennio circumacto: quod competenti repetendum loco eſt.

CAPUT XVI.

Trium Principum obitus.

UNO tempore Aragoniæ opes novo conjugio auctæ, multiſque partibus concuſſæ ſunt. Vigenti in Catalaunis bello, in Sardinia, atque Vaſconibus mota arma occaſione non eadem, pari conatu. Sardi Duce Leonardo Alavona ſunt tumultuati. Natus is Saſtagi regulo, maternum genus ad Arboreas referebat, veterem in ea inſula & præpotentem familiam: quo fretus jure, Salvatore Arborea Oriſtani Marchione ſine filiis defuncto, ejus principatum quoniam legibus non fidebat, armis petere conſtituit. Non uno loco pugnatum eſt; multa oppida & arces de Rege aliiſque proceribus capta; in Prorege Nicolao Carrocio, plus auctoritatis ad compeſcendos inſulanos, quam virium & potentiæ erat. Eo bellum diuturnum fuit. Fuxenſis imperandi cupiditate armis correptis, adjunctiſque Beamontiis, magnam in Vaſconibus provinciæ partem Aragonio detraxerat. Tudelam caſtra promoverat; parum ſpei erat voluntate ceſſaturum; præmiſſo Cæſarauguſtano Epiſcopo, ipſe Aragonius ejus pater, ea quamvis ætate, arma ſumpſiſſe memoratur, ſeptumque validis copiis coegiſſe generum, uti obſidionem ſolveret. Miſſis ab utraque parte legatis, de compoſitione agi cœptum. Oliti tandem facto fœdere poſita arma ſunt. Regium nomen Aragonius retinuit; rerum adminiſtratio Fuxenſi & uxori perpetuo eſt commendata. Cum utroſque nuncius ex Gallia allatus vehementer perculit. Carolo Aquitaniæ Duce novi principatus, atque pacti cum Joanna conjugii lætitiam, conviviis, ludis, ſpectaculis celebrante, in ludicro militari Gaſto Fuxenſis & Eleonoræ filius, confractæ ipſiuſmet haſtæ in adverſarii pectore aſſula per caſſidis bucculam in os reflexa, lethali vulnere afflictus eſt, viginti ſex annos natus nono kal. Decembris, die Veneris. Cadaver Liburna, ubi extinctus eſt, Carolo leviro curante funus, Burdigalam delatum, atque in Divi Andreæ templo ejus urbis maximo tumulo eſt compoſitum. Franciſcum cognomento Phœbum, & Catharinam ex Magdalena uxore reliquit, teneris annis ineptos imperio, deinceps Vaſconum Reges. Tantis curis, tantoque dolore perculſum Aragonii animum, major ſolicitudo de filii ſalute urebat: quem neque in Caſtella relinquere tutum erat, multis adverſariis circumfuſis, Rege infenſo: neque revocare commodum, ejus imperii ſucceſſionis ambiguo jure, eventu incerto. Toletanus, in quo certiſſimum rebus præſidium erat, alieno eſſe animo ferebatur virum ambitioſum, cupidumque imperandi; Ferdinandus offenderat adhibitis ad arcana conſilia Guterrio Cardena, Alfonſoque Henrico avunculo ſuo; aliquando etiam juvenili impudentia palam edixerat, ſibi deliberatum eſſe, nullius imperio ſervire: quod aliis Principibus calamitoſum extiterat, ignominioſumque. Altius id verbum in Toletani pectus deſcendit, quam par erat; de diſceſſu cogitantem arte Aragonius detinuit, filio per literas caſtigato, juſſoque rebus omnibus Toletani conſilium cæteris præferre omnibus: unumque parentis inſtar omnibus officiis colere. Parum ea diligentia profectum eſt; omnem medicinam æger Toletani animus reſpuebat. Belli Catalauni brevi conficiendi magna ſpes affulſit Jo. Lotaringo Barcinone, ubi erat in hibernis, morbo opportune ſublato, die Decembris ſexto decimo; corpus in templo maximo ſepultum, pompa funeris exigua, populárique. Factioſi eoquamvis præſidio nudati, haudquaquam animos remiſere. Gallum evocare conſtituunt, haudquaquam recuſaturum ad Ruſcinonenſes Cerretanoſque reliquam Catalaunorum provinciam adjicere; eo conſilio, edicto ſanciunt neminem in arces urbeſque admittendum viduas rectore: niſi Renatus ipſe Andegavenſis veniret, aut nepos Nicolaus defuncti filius: qui jam ſe Aragoniæ Principem ferebat, Calabriæ Ducem; inanes tituli & ſine proventu nomina. Utriuſque ætas inutilis bello erat: & occaſio quæri viſa eſt, eos

Prin-

Principes abdicandi, majorique præſidio mutandi. Proceres Caſtellæ variis artibus verſati agitatique ſunt ab Aragonio: Paciechus novæ ditionis, cujus erat avidiſſimus, injecta ſpe: Toletani animus ad mutandam fidem proclivis, ut videbatur, promiſſo amplo principatu filiis Troilo Lupoque; ut cujuſque ſtudia erant, aliis pecuniam, aliis oppida pollicebantur, fidem opemque magno licitantes; donis fallacibus neuter ceſſit. Toletanum quoque in partes attrahere Henricus Rex ſatagebat; nulla arte obſtinatus animus vincebatur, malo cogendus viſus eſt; à Vaſco Contrerio Peralium illius oppidum præſidio occupatum. Toletanus omnis inſolentiæ impatiens, fortique ad ſuſtentandum fortunæ impetum animo, collectis copiis eo continuo advolavit; ſequebatur Arias Segobienſis Pontifex. Henricus ne prima negligendo grave bellum exiſteret, Madrito quo Segobia celeriter abiit, novo
1471 anno Milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo primo octingentis equitibus ſtipatus, & numeroſo peditatu obſidionem disjecit: Toletanoque Complutum profecto ſeſe ipſe Madritum retulit. Nova tentata via factioſos Præſules ſanandi atque Henrico Regi conciliandi, cui erant vel maxime infenſi; à Pontifice Romano gemino diplomate ablato, altero Ariæ Romam dies dictus, ex eo die, quo denunciatio facta eſſet, nonageſimus. Toletano Præſuli diplomate altero ut mutaret, mandatum, Henricoque ſatisfaceret. Si obtemperare recuſaret, quatuor ſacerdoribus Toletanis cognitio data: quam de ſcripto conceptam Romam mitterent. Ii judices à Collegio Toletano Sacerdotum ſummi templi deſignati, ne quod juſſi erant præſtarent, Magiſtri Divi Jacobi arte impediti ſunt. Prævaricatio ea tempeſtate ignominioſa non erat, inter proceres maxime: quorum augendis opibus controverſias exiſtere commodum erat, nulla honeſti cura, præ ambitione mala, cupiditateque; prorſus ut univerſa provincia prædæ haberetur; varia oppida proceres pro ſe quiſque occupabant. Alcaraſſum Divi Jacobi Magiſtro abs Rege data. Roderico, Pontio Arcobrigæ Comiti Gadeis inſula adjuncta eodem agente, Marchionis nomine quaſi dotalis de publico: quod per eos dies defuncto patre ſuo Beatricem Magiſtri Divi Jacobi filiam ſibi connubio junxiſſet, idoneus, qui Aſſidoniæ Duci, cum quo ejus ſocero gravis ſimultas erat, opponeretur. In Cantabria novi tumultus extabant, Abendanio & Muxica partium capitibus ab exilio reverſis, ope Trevigni Comitis; quam ille libenter contulit Petro Velaſco à quo fuerant expulſi, ex privata contentione infenſus. Ab utroque collectis raptim copiis in Cantabriam penetratum; prælium ad Munguiam oppidum ancipiti marte factum ad tertium kal. Maji. Trevigni Comes peditatu præſtabat: equitum non magnus uſus erat locis aſperis, qualis omnis ea regio eſt, pro locorum conditione ingenia durata. Adverſarii pulſi, cæſique; nonnulli viri nobiles deſiderati; plerique capti. Iis libertas eſt reddita Regis juſſu: qui periculo cognito Burgos, Orduniamque magnis itineribus feſtinarat. Utroſque provinciæ finibus diſcedere mandat, pactis induciis dum de compoſitione ageretur. Mox tota Caſtella magni delectus haberi: proceres nominatim evocati: ut collectis regni viribus Ferdinandus & Iſabella finibus diſcedere cogerentur; conſilio tamen D. Jacobi Magiſtri ceſſatum; arte potius quam viribus ſuperandos diſputantis: nobilliſſimum id victoriæ genus fore, reipublicæ tantis vexatæ malis neceſſarium. Ea ſententia vicit nemine contradicere auſo: ne Rege quidem tametſi ſecus exiſtimabat. Toleti, atque Hiſpali uno tempore tumultus concitati. Toletani cives veteri inſtituto in duas factiones diſtracti erant, Ajalas, Sylvaſque; his Ciſontanus, illis Fuenſalidæ Comes caput erat. Annitente Petro Sylva Pontifice, conjugium pactum Ciſontanum inter & Eleonoram Fuenſalidæ Comitis filiam; quod erat ad concordiam excogitatum imprudenter, majus certamen accendit. Ciſontatano & Joanne Ribera ejus avunculo, quaſi ad communem lætitiam, in urbem contra Regis voluntatem admiſſis. Reducto capite Sylvæ in adverſarios armati ſævire aggreſſi ſunt. Ea cauſa ab Henrico, cum ad periculum feſtinaſſet, urbe pacata, Fuenſalidæ Comite urbana

præfectura amoto, quam multos per annos continuarat, ſubſtitutus eſt Garſias Lupus Aſſiſtentis nomine, qui civibus jura daret. Marchio Gaditanus ab Aſſidoniæ Duce Hiſpali pulſus, duos adverſarii fratres materno genere impares tumultuaria pugna ſuſtulit. Aſſidoniam expugnavit; contentio in juſtum bellum exarſit: quam Enecus Mendoza Tendilliæ Comes eo miſſus, arte magis quam viribus pacavit, Aſſidonia etiam reſtituta. Motibus Caſtellæ pacandis magnum præſidium deceſſiſſe videbatur, obitu Pauli ſecundi Romani Pontificis octavo kal. Auguſti, cujus in noſtram gentem magna beneficia extiterant. Succeſſit quinto Idus Auguſti ex Minorum ordine Franciſcus Ruvereus Cardinalis, Sixti quarti nomine, haud minori probitate, humanitateque in noſtros. Jo. Margaritum Gerundenſem Epiſcopum Romæ pro Aragonio Oratorem donavit purpura; cujus extant de rebus Hiſpaniæ Paralipomena: & Romæ ſepulchrum in D. Mariæ de Populo ad portam Flumentanam. Maurorum manus in Bæticæ agros invecta eſt: atque Alcantaræ contributa oppida; ferro igneque vexata; tantum prædæ & ſpoliorum avexere, vix ut explicare agmen poſſent. Gaditanus Marchio vindictæ ſtudio, juſſu Regis in barbarorum finibus Cardellam municipium vi cepit quidem: ſed infirmo præſidio munitum brevi ad veterem ditionem rediit.

CAPUT XVII.

Carolus Aquitanus defunctus.

FELIX hic annus Luſitanis fuit, felix Aragoniis. Alfonſus Rex Luſitanus inſtructa numeroſa claſſe, omnino navigiorum majorum minorumque trecentorum. Africam bello repetiturus, Oliſipone ſolvit Auguſto menſe dimidiato. Sequebatur Joannes filius prima militiæ rudimenta in pio bello poſiturus: ex univerſa gente nobiliſſimus quiſque, promiſcui generis homines ad triginta millia; his copiis primo adventu Arzilla vi capta eſt; è barbaris duo millia trucidata; captivis ad quinque millia ſub corona venditis, magna pecunia in ærarium redacta; victoria noſtris incruenta non fuit; cecidit nobiliſſimus quiſque: Alvarus Caſtrius, Joannes Coutinus Montis ſancti & Marialvæ Comites. Hujus cadavere conſpecto Rex ad filium converſus: Utinam te, inquit, talem tantumque militem ſuperi præſtent. Arzillæ clade Tingitani Mauri territi, urbe deſerta fugerunt. Captæ ei urbi Rodericum Merlum, Arzillæ, atque Alcaſſari Henricum Meneſium Valentiæ Comitem præfectos cum Rex dediſſet, tantis rebus brevi patratis claſſem triumphans incolumem in patriam revexit, Alfonſo Baſconſelo in ea expeditione Penellæ Comite creato; ea meritis continuis & maximis compenſatio fuit. In Catalaunis Gerunda urbs poſt Lotaringii obitum, in Aragonii poteſtatem civium deditione redacta Octobri menſe; reliquiæ hoſtium, quibus Reinerius Scannis Lotaringii filius nothus, Jacobus Galeotus præcipui duces erant, pars ad fanum Hadriani ad ripam Beſis fluvii obſeſſæ: pars quæ Barcinone vicina obſeſſis opitulatum accurrit inſigni pugna ſuperata cæſaque eſt ab Alfonſo Aragonio, qui ei bello fuerat à patre præfectus. Ad Emporitanos ipſe ea quamvis ætate, hoſtes magna diligentia perſequebatur; cui caſtris ad Toroellam poſitis, per quietem ſpeciem ſtrenui militis in eo bello occiſi oblatam memorant, monentis ne caſtra inde moveret: alioqui imminere malum Regem earum rerum comtemptu quaſi fortuitarum, motis caſtris capta Rhodope, obſeſſoque oppido Peralada, nocturno impetu Campobaſſi adverſariæ partis Ducis ferme oppreſſum, vigiliis trucidatis inermem ac ferme nudum Figheræ mœnibus ſalutem tutatum: ſed proximo tamen die repetita obſidione, atque agrorum vaſtatione, deditionem tandem ab oppidanis factam: totoque eo tractu ad ditionem ſubjuncto, Barcinonem promota caſtra. Longa ea obſidio fuit. Vim prohiberi erat Aragonio deſtinatum: arteque potius commotas civium vo-

voluntates ſanare. Quid enim urbem nobiliſſimam vaſtaret, deriperet, incenderet? quid militum prædam faceret? & non potius ſibi à clementia immortalem gloriam quæreret, fructumque multo maximum, civium ſalute & opibus conſervatis? In Ulteriori Caſtella Ferdinandus & Iſabella multis oppidis tentatis, quibuſdam etiam, atque in his Sepulveda deditis, Toletanum, qui ſe in Carpetanis tenebat, evocare conſtituunt; & quod Aragonius pater præceperat, ſe ſuaque ejus poteſtati permittere velle pollicentur. Fide fides obligatur maxime. Itaque eo placato, atque cum firmo equitatu proſequente Tordelacunam, quod oppidum in Carpetanis Toletano ſubditum eſt, fertiliſſimo agro migrarunt. Carolus Aquitanus Joannæ nuptiis contemptis, incertis natalibus, ambigua dote ad Burgundi filiam, patris invitatu, ſuaque ſponte animum retulerat. Ea re cognita Henricus, Segobia ubi ſe tenebat principio anni Milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi ſecundi, Pacem auguſtam ire pergit; eam urbem Comes Feriæ obtinebat Magiſtro infenſus: ita venientibus portæ clauſæ; gravis contumelia fuit: neque melior colloquii ſucceſſus: quod inter eam urbem & Helbes (Helviam quidam vocant) Portugaliæ oppidum, eſt habitum, de nuptiis Luſitani Joannæque, qua potiſſimum cauſa is labor erat ſuſceptus, nihil certi conſtitutum. Luſitano Paciechi Magiſtri fides ſuſpecta erat, ſeſe in omnes partes vertentis, undecunque melior ſpes oſtentaretur. Ferdinandi & Iſabellæ indies creſcere vires in Caſtella conſiderabat, & ipſorum virtutibus & gentis benevolentia excitata; & Toletani artibus, ſingulas civitates ſolicitari, trahique in partes. Ira in Comitem Feriæ in præſens diſſimulata. Madrito Henricus, quo ſe à Luſitani colloquio retulerat repetita Bætica, exceptus Cordubæ Hiſpalis aditu abſtinuit: eam urbem Aſſidoniæ Duce cum numeroſo equitatu obtinente Magiſtri, ut ferebat, metu: quem rebus ſuis infenſum antea ſæpe erat expertus. Nullo itaque magno operæpretio Toletum feſtinatum ad urbanos motus pacandos; qui capta à Ciſontano, cum in eam urbem rediiſſet arce, quæ ad Divi Martini pontem erat firmiſſima, captoque urbis Præfecto, graviſſimi extiterunt; vix ea ſeditione pacata Henrici præſentia, ſacerdotumque templi Toletani virtute & armis, Segobiam civili diſcordia ardere nunciatum eſt; magna injecta ſolicitudo: quoniam regii theſauri in eam urbem relati erant; eo quam primum feſtinatur; nulla erat facies mali, quam in ea temporum atrocitate univerſa provincia non pateretur; rapinæ, cædes, injuriæ, promiſcuæ libidinis ſcelerum omnium licentia volitabat impune; ſacra atque profana juxta contemtui erant: pecunia paſſim adulterata, magno mercatorum commerciique damno. Ea ſæpe de ſcripto capita Regi explicata: ut remedium adhiberetur fruſtra poſtulatum. Henrici vecordiam, procerum artes, reipublicæ univerſæ jactationem, paſtoritio quidem, ſed eleganti carmine Ferdinandus Pulgarius nobilis ea ætate ſcriptor; ſuppreſſo nomine ad vitandam invidiam, deploravit, lingua vulgari, eclogæ forma, ſatyræ amaritudine, Dominici & Egidii paſtorum inter ſe colloquentium de reipublicæ ſtatu affictis nominibus ſermone dato. Hoc anno quarto Idus Maji Carolus Aquitaniæ Dux Burdigalæ diem obiit, in medio apparatu novi belli: quod eis, Burgundi, atque Britanni junctis viribus in Gallum parabatur. Aquitania omnis defuncto Carolo, Galli Regis Præfectos oppidis arcibuſque accepit. Burgundus invidiam Regi conflare, parricidii inſimulans, corruptis ab eo familiaribus fratrem veneno ſublatum; ventum ad arma; quædam, ſed ea ignobilia oppida utrunque capta: majora fruſtra tentata; plus iratum Burgundo, plus virium atque conſilii Regi Gallo. Induciæ ſæpe factæ: ante diem ſæpe ruptæ; verum totius belli ſucceſſus, & qua ratione ab iis initiis Burgundus tandem quinto poſt anno in exitium præceps datus, ad Nantium in Lotharingia ceciderit victus ab Helvetiis acie, hiſtoricis ejus gentis explicandum relinquantur. Gaſto Fuxenſis Comes res Hiſpaniæ attingit, Eleonoræ conjugis jure, Vaſconum regni hæres futurus, ſi vita longior contigiſſet. In ſaltu is Vaſconum ad Rocidam vallem hoc anno deceſſit: cum ex Gallia iret in Vaſcones, mul-

multis Gallicis bellis atque imperii finibus prolatis, in paucis ea ætate nobiliſſimus; fratrem habuit Petrum Lautrechii Vicecomitem pari virtute, gloriaque, bellis omnibus adjutorem, Lautrechiæ familiæ nobiliſſimæ conditorem, defunctus enim Mirandæ, quod eſt Galliæ oppidum, ſuperioribus annis uxore gravida, poſthumum filium habuit Joannem nomine; ex hoc Odetus, atque Andreas cognomento Sparroſus ſunt geniti clari Duces: hic bello Vaſconum, quo tempore mortuo Ferdinando Rege Catholico civilia arma in Hiſpania mota ſunt: ille Mediolanenſi & & Neapolitano adverſus Carolum Cæſarem; præterea Thomas Leſcunius juxta nobilis in Gallia. Odeto filius Henricus fuit: cui vita longior cæteris fratribus contigit, ad noſtram ætatem propagata.

CAPUT XVIII.

Rodericus Borgia Cardinalis in Hiſpaniam legatus.

HONOREM purpuræ Seguntinus nobilitati congruum, meritis debitam gratiam, à Pontifice Romano regia opera impetrare cupiebat. Æger mora, impatienſque, animo vehementer alienatus, neque in Luſitaniam, neque in Bæticam euntem Regem proſecutus erat: multus alioqui in aula aſſiduusque; magnum in eo momentum rebus erat propter familiæ amplitudinem, paresque opes; ægri animi ſanandi ratio excogitata. Magiſter Divi Jacobi obitu prioris uxoris domum ſecundis nuptiis vacuam, filiam Hari Comitis patre concedente duxit. Ea quoniam Maria Mendoza nata erat; Velaſci Mendozæque reguli affinitate devincti ſunt; Aſſidoniæ Dux eo præſidio nudatus, quod à Mendozis certiſſimum expectabat, & ipſe adverſus invidiam procerum aliorum, plus unum omnibus poſſe dolentium, opes vehementer ea affinitate confirmavit, homo callidus, ingenii dexteritate ad verſandos homines, vitandaque pericula pollens in paucis. Purpuræ haud dubia ſpes Seguntino injecta, Roderici Borgiæ Cardinalis Valentini adventu: quem à novo Pontifice legatum, patrium Valentiæ litus tenuiſſe ad duodecimum Kal. Julii, cultumque in ea urbe, ut par erat, omnibus officiis, pedeſtri itinere Tarracone Ferdinandum Siciliæ Regem conveniſſe nunciabatur, per id tempus Barcinonem ad patrem profectum, eoque convento, ſeſe ad uxorem referentem. Suſcepti à Ferdinando itineris aliæ cauſſæ vulgatæ ſunt; illa veriſſima: de Henrici Segorbii Ducis, & Joannæ connubio agi, renunciare cupiebat: quod diſturbandum filius diſputabat; pater non credebat, falſis ſæpe delationibus deceptus, ob ætatem cautior, & indulgentia in Henricum fratris filium propenſus. Omnino Ferdinandus Tarracone in Valentinos abiit. Inde ſeſe in Caſtellam feſtinus retulit, cura ne ſe abſente à pravis hominibus, quorum erat magnus numerus, reſpublica turbaretur amplius. Cardinalis legatus Barcinonem ad Aragonium pervenit. Quo tempore obſeſſi cives diuturnæ obſidionis feſſi malis, atque rerum omnium inopia laborantes de obſtinatione tamen animorum nihil remittebant, duro homines ingenio atque adverſus mala pervicaci. Invitati ſæpe ad ſanitatem, ſurdas aures ſalutaria monentibus præbuere. Aragonius literas teſtes ſui animi, teſtes clementiæ ad extremum dedit. Eo loco res eſſe, ut neque ſuis, neque alienis viribus ſtare diutius poſſent. Debere eos urbis pulcherrimæ, quæ caput gentis eſſet, nulli in Hiſpania de nobilitate, atque elegantia concederet, ruina, incendio direptioneque moveri; ſibi decretum eſſe, dum ſpes eſſet, voluntate ad legitimum imperium redituros, neque vim, neque metum intentare: eoque niſi neceſſitate non venturum & quaſi viſcera ſecantem ſua. Hujus ſui animi teſtem invocare Deum: non alio loco neque habuiſſe quam filiorum, neque habiturum unquam; ac (per ipſos modo liceat) provinciæ calamitatem omnibus regni opibus ſanare propoſuiſſe. His illi emoliti literis, ac ſpe defenſionis abjecta legitime dedentium urbes verba nuncupare conſtituunt. Dati judices, qui de ſingulis

gulis controverſiis ſtatuerent. Gallicum præſidium Joanne Lotharingii filio Duce dimiſſum. Venia omnibus data, quicunque eo bello in Regem arma ſumſiſſent. Unus exceptus Pallaſii Comes, quædam in Pyrenæi jugis oppida retinens, unde Gallicis opibus fretus diu moleſtus finitimis extitit, ſuſtentavitque. Quæ geſta eſſent eo decennio, ex quo tempore bellum tenuit, atque decreta à civibus, approbata. Sic Octobri menſe extremo Barcinonem Aragonius invectus, nobiliſſimum clementiæ exemplum poſteris reliquit, urbe ea, unde tantæ injuriæ extiterant conſervata; cæteris omnibus clarius trophæum. Caroli filii ſublati pœnitentia ſucceſſerat: & pro ejus ſalute, non pro externo hoſte arma ſumpta, optimo animo conſiderabat. Neapoli gemina conjugia pacta; duo Ferdinandi Neapolitani filii, Fridericus, Eleonoraque, hæc Sfortiæ Mariæ Barenſi Duci & Mediolanenſis fratri, cui ſtipulatam diximus detracta, Herculi Aſtenſi nupſit Ferrarienſi Duci: Friderico Joanna Aragonii filia deſponſa eſt. Hoc tamen deinde mutatum. Eleonora Princeps cum Sangueſſæ in Vaſconibus eſſet, viro defuncto, uti paulo ante diximus, à Gallo ſolicitata eſt, uti in ejus poteſtatem Vaſconum arces contraderet; ad ſtabiliendum nepotibus imperium gentis, id maxime pertinere: firmiſſimumque præſidium ad omnem ſtatum dignitatis; eorum quippe ſorore nati, ad aliquam ſolicitudinis partem pertinebant. Ea nova injuria Aragonius provocatus ad alias, quæ toto belli Catalaunici tempore multæ & graves extiterant, correptis in Gallum armis Ruſcinonenſes Ceretanoſque ad ditionem revocare conſtituit. Barcinone ad quartum kal. Januarii principio anni Milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi tertii profecto, accedentique ad fines Helena, Perpinianumque continuo portas aperuerunt. Gallico imperio feſſis omnibus Aragonio victori paſſim favebatur. Reliqua omnia ſimilia fore credebatur. Cardinalis Legatus Aragonia diſcedens Madritum tenuit; acceptus ſplendido apparatu ſub umbella, præeuntibus proceribus, ſacratiſque viris in auguſto ornatu, Henrico Rege ſiniſtrum latus ſtipante: quod more gentis maximo honori ducitur. In id oppidum Epiſcopi ac Sacerdotes alii ex univerſa ditione evocati à legato, frequentes convenerunt; actum de pecunia, quam deſignato annorum numero, à ſacerdotiis redigi in ſubſidium belli Turcici Pontifex poſtulabat; graves difficultates opponebantur, jactatione temporum exhauſtis omnibus. Vicit tamen legati auctoritas, regia voluntate adjuta; ſubſidium Pontifici Romano, uti expetebat, decretum: immi. nuendæ quamvis Eccleſiarum libertatis exemplum ab eo facto induci, alioque avertendi copias Hiſpaniæ conſiderabant. Invaſerat pudenda literarum inſcitia in ſacerdotes Hiſpaniæ: uſque eo ut pauci Latine ſcirent, ventri gulæque ſervientes; avaritia rapaces in Eccleſiam Dei manus injecerat; emere ſacerdotia olim ſimonia, tunc induſtria erat; neque intelligebant cæci Principes, cæcique Pontifices, irato Deo fieri impium commercii genus: quod facias an patiaris perinde eſt. Medicinæ faciendæ ratio, iis ſacerdotum conventibus excogitata eſt; impetratum à Pontifice Romano, uti in ſingulis eccleſiis cathedralibus bina ſacerdotia, quos Canonicatus vocant, ſuffragio Epiſcopi, atque collegii Theologo unum, alterum Jureconſulto obvenirent. Pontificium diploma, quoniam publice cognoſci utile foret, ejus injuria temporis ſublati partem, diplomate altero poſt biennium conceſſo comprehenſam, hoc loco ſubjicimus. „ Kal. inquit, Septembris Pontificatus noſtri anno quinto per quaſdam ſtatuimus, & ordinamus: quod de duobus canonicatibus & totidem præbendis, qui primo per ceſſum vel deceſſum, aut quamvis aliam dimiſſionem illos obtinentium extra Romanam curiam, in quibuſvis menſibus ſimul, vel ſucceſſive vacarent, in qualibet Eccleſiarum earundem, etiam ſi diſpoſitioni Apoſtolicæ ex quavis cauſa (non tamen prima vice) generaliter reſervati forent, perpetuis futuris temporibus quoties illos vacare pro tempore contingeret, unus qui in Theologia Magiſter, ſeu Licentiatus & alter in utroque, vel altero jurium Doctor ſeu Licentiatus exiſteret, poſſet, & deberet ab Epiſcopo una cum

 „ ca-

„ capitulo cujuſlibet earum Eccleſiarum „ ordinaria auctoritate provideri, in „ omnibus & per omnia, perinde ac ſi „ aliquæ gratiæ expectativæ ſpeciales, „ vel generales reſervationis, & nomi- „ nandi, ſeu nominatis conferendi fa- „ cultates & mandata à nobis, ſeu ſede „ Apoſtolica; vel ejus legatis, ſeu alias „ ejus auctoritate, etiam Regum, Du- „ cum, Principum vel Prælatorum, „ aut quavis alia conſideratione nullate- „ nus emanaſſent, ſeu in poſterum ema- „ narent. Ita tamen, ut de eis qui „ primo Doctori, vel cum rigore exa- „ minis Licen. in altero jurium, & „ aliis qui poſtmodum vacarent ſimul, „ vel ſucceſſive canonicatibus & præben- „ dis hujuſmodi Magiſtro, vel Licen- „ tiato in Theologia provideretur. Et „ ſi inter Doctores & Licentiatos eoſ- „ dem ad illos pro tempore nomina- „ tos aliqui de nobili genere procrea- „ ti forent, aliis non nobilibus: & in- „ ter ipſos nobiles, qui ex utroque pa- „ rente nobiles forent, nobilibus ex al- „ tero tantum: & inter ex utroque, & „ uno latere tantum nobiles de majori „ nobilium genere procreati per eoſdem „ ordinarios collatores & Capitula præ- „ eligerentur; qui ſi in eadem Eccleſia „ beneficiati & alias, ſi qualificati repe- „ riantur, aliis præferantur; ſicque per- „ petuis futuris temporibus obſervetur.„ Hactenus diplomatis pars.

CAPUT XIX.

Perpiniani obſidio.

PACANDIS Caſtellæ motibus, componendiſque diſſidiis, magna à Cardinali Legato contentione adhibita, parum profectum: & ipſe, ut natura cogebat, in Ferdinandum ex arcano propenſior, ad confirmandam ejus cauſam omnes nervos contendit. Complutum profectus, ubi Ferdinandus, Iſabella uxor & Toletanus erant, inde Caracam, non alio conſilio abiit, quam ut Mendozas regulos in partes traheret: ab Henrico Rege, & D Jacobi Magiſtro deduceret, ingenio fretus ad ſimulandum diſſimulandumque idoneo. Uno tempore tumultus per urbes & oppida concitati ſunt in eos, qui Judæorum ex ſanguine prognati erant, profunda homines avaritia fraudeque; initium Cordubæ factum; ferro, rapinis, incendiiſque in miſeram gentem ſævitum, furente populo nullo ſupplicii metu. Numinum iram prudentes interpretabantur, ob abdicata paſſim ex arcano, quæ ante ſuſceperant Chriſtiana ſacra. Cordubæ exemplum alia oppida & urbes Bæticæ ſecuta ſunt; vis major in Giennium incubuit. Irantius Magiſter equitum gentem calamitoſam ab injuria vindicare auſus, ſeque furenti populo opponere, magnam invidiæ flammam apud populares accendit; ita facta conſpiratione ad aras, ſacris operantem, crudeliter obtruncarunt. Theraſia uxor, & filii vix arcem tenuerunt. Regii ſcrinii præfectura Seguntino poſt Irantii cædem concredita. Hari Comes Magiſter equitum renunciatus eſt, honore antea per multas familias vagato, deinde in ejus poſteris ſtatario ad noſtram ætatem. Magna ea clades fuit: magnumque præſidium Henrici rebus ob eximiam Irantii conſtantemque fidem, ſublatum. Magiſtri D. Jacobi arte conquiſita alia. Henricus Aragonius ad certam conjugii cum Joanna Principe ſpem, per Valentinos fines evocatus venit in Caſtellam. tum ipſe tum mater Beatrix Pimentelia, obvio ad Requenam Magiſtro ipſo, deducenteque; major expectatio, quam ſucceſſus fuit; quem ex fama probarant, viſum contempſere, inſigni hominem arrogantia: qui proceribus complexum ferentibus, manum oſculandam in os ingereret, nondum opibus fundatis, neque veritus rerum mobilitatem. Ejuſdem magiſtri arte conjugium eſt impeditum. Erat enim ex arcano Henrico Aragonio infenſus, repetituro paterna oppida, ſi imperium obtinuiſſet: Beneventanumque metuebat, Henrici avunculum, memoria intercepti Magiſterii in primis iratum; alia tamen obtendebatur ſpecies; magno aliquo Principe opus eſſe ad motus gentis pacandos. At regiam fidem fallere, ludere eum Principem, grave fore Regi videbatur; ad defendendum bellum ma-

magna pecunia opus eſſe Magiſter ait, Andreæ Cabreræ, cui theſauri cum arce Segobienſi concrediti erant, fraudem nectens. Ubi tumultum in gentem ex Judæis majoribus ortam, Bæticæ exemplo Magiſtri fraude concitatum, atque Cabreræ imprimis capiti minitantes populares quaſi miſeros tegeret, vix ipſe arte & induſtria pacarat. Seguntino honos purpuræ datus Madriti, miſſo in eam rem proprio à Pontifice legato; nova muneri gratia addita, conceſſum à Rege, ut Hiſpaniæ Cardinalis vocaretur. Henricus Aragonius Madriti aditu probitus, Setaſſii, qui pagus ſecundum viam militarem, qua Toletum itur protenſus eſt, expectare juſſus, Rege convento in agro vicino, Odonem eſt amandatus. Pontificis Romani venia excuſabant, niſi lege propinquitatis ſoluta, inita conjugia inter propinquos, neque eſſe juſta, neque fauſta; ſic ille deluſus ſpe eſt. Henricus Rex Segobiam abiit, per cauſam expediendæ pecuniæ, quam Andreas Cabrera maligne ſuppeditabat, D. Jacobi Magiſtro infenſus (quem Segobienſis arcis præfecturam ambire exploratum erat, Madriti jam arce per ſpeciem ſe muniendi detracta eidem Cabreræ) in Ferdinandum ex arcano propenſus, & ſuapte voluntate, & uxore Beatrice Bobadillia in Iſabellæ Principis obſequiis educata. Contra novi Cardinalis opes vehementer confirmatæ ſunt, defuncto Caucæ Alfonſo Fonſeca, magni ingenii ardentiſque animi viro. In ejus enim locum Hiſpaniæ Cardinalis, Hiſpalenſis Epiſcopus agente Rege eſt renunciatus, retenta Seguntina Eccleſia, novo damnatoque exemplo. Sed ita erant ejus ætatis mores: quod libebat, licitum videbatur. In Ruſcinonenſi agro Perpinianum obſeſſum tertio Idus Aprilis fuerat, Galliarum copiarum ad viginti peditum millia milleque cataphractos ductore Philippo Sabaudo. Aragonius intra oppidum erat, certus quodvis prius adire periculum, quam ut firmiſſimum municipium, qua aditus eſt in Galliam, hoſtibus dèſereret: quo majores animos obſeſſis faceret, concione in templum advocata juratus, ſe inde pedem niſi obſidione ſoluta non elaturum. Inſignis audacia, animique præſtantia in ea ætate, exemplum neſcio an probandum: cum in unius capite, ſumma rerum & imperii verteretur, ſi ab hoſte eſſet intra oppidum captus; ſed numina tantam calamitatem averterunt. Oppidanorum virtus egregia fuit. In Regis oculis quiſque ſupremo conatu propugnabat, dimicabatque. Petri Peraltæ Magiſtri equitum in Vaſconibus fides maxime celebratur; qui in veſte Franciſcana Gallicæ linguæ ſcientia, qua multum utebatur, per medias hoſtium acies tutus ad Aragonium penetravit, periculi ſocius futurus, à quo omnia acceperat, ſupremum id officium deberi ratus. Aragonii filii tres, Alfonſus cum patre erat: Cæſarauguſtanus Helenam finitimam urbem valido præſidio occupavit, paterna juſſa facturus: Ferdinandus Talamanca cognito periculo profectus, quadringentos equites è Caſtella auxilio duxit; ei numero ex itinere centum alii ſunt adjuncti; cum iis copiis menſe junio ad opprimendum Emporias delatus, tantum hoſtibus terrorem injecit, ut ſoluta obſidione ac mox ad menſem Octobrem pactis induciis, finibus diſceſſerint. Sic confecto bello Aragonius, triumphi perſimili ſpecie, curru ſublimis cyanea veſte conſtrato, agentibus quatuor candidis equis, dextra lævaque ſtipante nobilitate & magiſtratibus, effuſo ad ſpectaculum populo, Barcinonem iniit ea porta, cui à Daniele nomen eſt, ipſa canicie, luminibus reſtitutis, rebuſque geſtis clariſſimus. Corpus deſtitutum viribus vigor animi ſuſtentabat. Abſceſſerat Ferdinandus filius Dertuſam, Aragoniæ gentis conventus agitaturus, pro patre Rege vicarius; cæterum morbo tentatus, convitioque in Caſtellam revocatus, ubi multa novabantur, eo conatu deſtitit. Ferdinandi Aviſii Magiſtri, quem obiiſſe in capitvitate dictum eſt, oſſa per idem tempus à Mauro quodam è Phutenſi urbe clam ſublata, atque in Luſitaniam advecta, ad Aljubarrotam, ubi majores ſepulti erant, compoſita tumulo ſunt. Inferiæ defuncto ex ritu Chriſtiano magnifice datæ.

CAPUT XX.

Arandæ Concilium.

FUERE hæc tempora cæteris quidem Hiſpaniæ provinciis nulla re, niſi quod præcipuum eſt, feſta pace nobilia. Una Caſtella non quieſcebat indies graviori metu; fœdis Principum certaminibus modeſtia multitudinis corrupta, oppida & urbes in factiones ſciſſa erant. Ferdinandi & Iſabellæ vires novis acceſſionibus augebantur. Henrici Regis ignavia opes minui, plebiſque alienatione; & ut in corporibus, ſic in imperio graviſſimus eſt morbus, qui diffunditur à capite. In Cantabria tumultus erant; dum equitum Magiſter armis conatur, Henrici ad imperium revocare duriore ingenio gentem propoſitique tenacem: Petrus Manricus Trevigni Comes Aragoniis partibus infectus defendere conatur, illata regioni vaſtitas per ſe ſterili, & rerum omnium indigenti. Toleti novi tumultus concitati. Fuenſalidæ Comes Paciechi favore, qui in eam urbem oculos etiam avidos conjecerat, armis intra mœnia irrumpere conatur; atque Ferdinandum Ribadeneiram Mareſcalum Henrico fidum, urbe deturbare. Verum civium concurſu repreſſa audacia eſt: & Regis adventu, qui periculo nunciato advolavit, motus urbani compoſiti. Sontibus venia data lex impunitatis confirmari viſa eſt. Ex ea audacia Paciechus, ſive invidiam veritus, ſive otii cupidus Pennafielem ad uxorem abiit; tot annis in aula aſſiduus ſatietatem abſentia procurare cogitabat, miſſo tamen pro ſe Diegho filio vicario: quem Villenæ Marchionem renunciatum jam diximus. Venientem Henricus ea amoris ſignificatione accepit, ac ſi ingentia beneficia à patre extitiſſent: & erat conſpicua forma, ætas integra, fortunæ cultus par. Segobiam Toleto itum. In ea urbe gratia frequenti uſu amplius conciliata; ad Villenium in Hieronymianum cœnobium, cui Parrali nomen eſt, hoſpitio datum Henricus quotidie ventitabat. Cum Andrea Cabrera actum, uti gratia cum Paciechis conciliata, in Henrici poteſtate eſſet, arce cum theſauris tradita, Mojæ permutatione: quod municipium ad Celtiberorum & Conteſtanorum atque Valentinos fines ſitum eſt, Conchæ vicinum Cabreræ patriæ. Eo faciles aures præbere pactioni videbatur. Res non latuit; oppidani animis ex eo vehementer offenſis, Aragonium præſidium intra mœnia accepere Duce Joanne Heredia, qui ad rem certam e Valentino tractu advolavit; ægre id fuit Henrico Regi. Illud gravius. Arandam, quo oppidum in Uxamenſi diœceſi eſt ad Durii ripam, Iſabella Princeps Tordelacuna, ubi ſe in Carpetanis tenebat viro abſente, ab oppidanis conſenſu evocata, illud imperio ſubegit. Joannæ Reginæ detractum. Fœminæ impudicitia, amoreſque male cauti, totius provinciæ invidiam commoverant, Regis etiam. Sed eſt quibuſdam inſitum, uti magis peccari nolint: quam quod ſatis animi ad vindicanda delicta habeant; uti Henrico Regi per totam vitam accidit. Illa & filia Madriti in arce erant Villenii curæ concreditæ. Arandæ exemplum ſecuta eſt Agreda (prope olim Auguſtobriga ſita fuit) magno dolore Medinæ Celinæ Comitis, cui Henricus id oppidum donarat. A Toletano, cum Iſabellam eſſet ſecutus, Arandæ, provinciæ Epiſcoporum concilium indictum, habitumque eſt; affuere Epiſcopi, atque Archipresbyteri ex univerſa provincia evocati, ex utroque ordine viri non pauci. Diſciplinæ eccleſiaſticæ inſtaurandæ, ſpecies obtendebatur, vitio temporum labefactatæ. Propior tamen cura erat (ſic arbitror) factionis vires confirmandi. Nonis Decembris quatuor tantum hæc decreta promulgata. Epiſcopi in publico ſemper linteati viſuntor. Presbyteri minimum ter aut quater, divina hoſtia annis ſingulis ſacrificanto. Sacro ordine viris ſeſe obſequiis procerum addicere, aut eorum ſtipendia facere, præterquam Regis, nefas eſto. Cura eccleſiarum, & majora ſacerdotia, quæ Dignitates vocantur, ne cui creduntor, qui Latine neſciat. Vix ſoluto conventu

tu Ferdinandus per Almaſanum, & Valeranicam à Medinæ Celinæ Comite, & Petro Mendoza Almaſani regulo, omnibus officiis ex itinere cultus, Arandam ad uxorem appulit, partium ſtudia præſentia ut confirmaret. Deceſſere hoc anno in Caſtella quidem Fridericus Maris Præfectus & Gometius Cacerius Alcantaræ Magiſter ſucceſſore Joanne Stunica, uti paulo ante dictum eſt: in Gallia autem Nicolaus Joannis Lotaringii filius Renato avo ſuperſtite; hujus ex filia nepos Renatus aviæ maternæ jure Lotaringiam obtinuit, præclara virtutum indole Princeps: cæſo Carolo Burgundo Audaci ad Nancium quarto poſt anno quam re alia fama majori. Joannes Armeniacus Comes nunquam Regi Gallo fidus, gratusve ex quo in Hiſpaniam pulſum diximus, Burgundi copiis bello in Aquitania concitato, Petrum Borbonium Aquitaniæ Præfectum à ſuis proditum ceperat: neque dimiſerat, niſi Lectorio oppido ſibi reſtituto. In illum continuo miſſæ abs Rege Gallo copiæ ductore Albigenſi Cardinali. Lectorium recuperatum, everſumque eſt. Comes ipſe contra datam dedititio fidem peremptus, ancipiti fama facti: eo minori invidia quod conficto pontificio diplomate, ut ſibi jus faſque eſſet ſororem germanam ducere, ei vitium attulerat. Pudendam turpitudinem, probrumque. Impietas ſuſcepta, veſanaque libido ſic eſt ultore numine exitio vindicata.

FINIS LIBRI VIGESIMITERTII.

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSQUARTUS.

CAPUT I.

Iſabella Henrico fratri conciliatur.

NON quieſcebant diviſa Caſtellæ procerum ſtudia, majori indies Aragoniarum partium fiducia viribuſque; neque D. Jacobi Magiſter deſiſtebat opibus opes ſtruere, præſidia præſidiis addere majori habendi aviditate: metuque, ne ſi Aragonii rerum potiti eſſent, ipſi cedendum eſſet principatus magna parte: quam in eorum ditione fuiſſe ſuperioribus annis meminerat. Quo conſilio Ferdinandi & Iſabellæ conjugio adverſum ſe præbuerat, Henrici Aragonii & Joannæ pactas nuptias diſturbare pergebat, alias ex aliis moræ cauſas & difficultates nectens, Rege quorſum ii conatus ſpectarent, præ ſocordia non intelligente, aut diſſimulante præ ignavia. Ad Madriti arcem, Segobienſem adjicere contendebat ſi id aſſecutus eſſet, Regem quaſi injectis compedibus fore in poteſtate providens, & quemcunque curſum res habuiſſent, certum rebus præſidium; ea ſumma votorum erat. Andreas Cabrera unus maxime opponebatur & gratia Principis & ingenio pollens, neque ejus pollicitis quamvis magna erant, ſatis credens. Exortis inter eos ſuſpicionibus atque confirmatis, uterque dolos ad evertendum alterum nectit: cautus uterque & callidus, majori Magiſter potentia atque opibus. Cabrera felicior omnes ingenii nervos intendit, ut Iſabellam conciliaret Henrico fratri; æmuli abſentia opportuna conatui erat, Villenii filii haud pari propter ætatem calliditate. Henrico aſſiduus, officiis ad tempus accommodatis amplius confirmata gratia, multo ſermone perſuadet, uti Iſabellam ſororem ad ſe accerſat. „ Id publice ſalutare fore, pri-
„ vatim utile, honeſtumque. Magiſtri
„ conatus quorſum tendant ignorare ne-
„ minem: ut republica turbata privatas
„ familiæ opes augeat, immenſa avi-
„ ditate ambitioneque, inconſtanti fide
„ atque venali. Quod reipublicæ mo-
„ tus eo concitatore graves & diuturni,
„ me ſilente indicant, ex dolis atque
„ fraude ingenium moreſque compac-
„ tos. At filiæ caritas movet: indig-
„ numque judicas innocentem ætatem
„ paterna hæreditate ſpoliari. Sed li-
„ ceat modo vera loqui, qui id populo
„ perſuadeas ex te genitam? & eſt pru-
„ dentis non amplius in republica co-
„ nari, quam quod civibus probare
„ poſſis. Non ut corporibus, ſic ani-
„ mis vis afferatur. Opinione multo-
„ rum, quæ una famæ vox eſt, ſtant
„ imperia caduntque. Utcunque res
„ habeat, an duabus ſororis filiæque
„ dotibus, amplitudini nobiliſſimi regni
„ pares opes non ſufficiant inter utran-
„ que per conditiones tributi? At im-
„ perii majeſtatem imminui grave eſt;
„ ſed

„ ſed civili diſcordia, & perpetuis ex „ eo malis implicare rempublicam multo gravius. Mihi crede, aut hæc via „ aut nulla eſt tantis malis medendi; ſi „ quid privatis rationibus contrarium „ eſt, id pacis ſtudio, patriæ caritate „ condonandum cenſeo. Quanta mala „ ex civili diſcordia impendeant, debes „ cum tempus eſt conſiderare: curare „ etiam, atque præſtare. " Movebatur Cabreræ oratione Henrici animus, actionum conſiliorumque mirabili per totam vitam inconſtantia, regio nomine indignus, ſoliique probrum. Cabreræ diligentia, hortatuque; Henrico in ſententia evocandæ ſororis confirmato; Beatrix Bobadillia viri ſuaſu Arandam proficiſcitur; quo res occultior eſſet, vecta aſino, atque in ruſticana veſte obvoluto capite; conveniendi Iſabellam Principem opportunitatem nacta perſuadet, uti quam primum Segobiam improviſa abeat: fratris, in eam proclivem animum explicat: ſi mutet arcis munitione fore ab injuria tutam: ſi quid periculi ſubſit tamen, audendum magna conantibus. In eo rerum momento celeritate opus eſſe: cunctationem fore noxiam. Parva ſæpe mota magnas fieri inclinationes. Re conſtituta Bobadillia ſeſe ad virum refert; ſubſequitur Iſabella haud magno proxima intervallo: ſeque in arcem Segobienſem inſert ad
1474 quintum kal. Januarii principio anni Milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi quarti. Vulgato ejus adventu varie, ut cujuſque animus erat, commoventur cives, perturbantur aulici. Villenius fraudem ſubeſſe & coitionem ratus, conſcenſo equo Ayllonem vicinum oppidum ſe ſubducit feſtinus & pavidus. Henricus ex Balſaino nemore, ubi venationi dabat operam, Segobiam accurrit, ſororem inviſit: magna lætitiæ ſignificatione inter ſe ſalutant, in mutuoſque amplexus ruunt, eo majori ſtudio quod ante multos dies non viderant. Arcanis ſermonibus longum tempus conſumptum; fine colloquii ſuam cauſam fratri commendat, jure minime dubio nixam. Rex ſumpturum ſe tempus ad deliberandum ait; ſic à colloquio diſceſſum ad multam diem; die poſtero in arce cum ſorore cœnatus Rex; tertio per plateas civitatis Iſabella vecta eſt, honoris gratia, eodem equi habenas regente. Nullus illuſtrior dies civibus, atque adeo Hiſpaniæ univerſæ illuxit, certa concordiæ ſpe, malorum metu ſublato; auxit opinionem, confirmavitque, Ferdinandi Principis rei geſtæ fama & uxoris literis provocantibus, Turuegano (quo acceſſerat quorſum res evaderent expectatum) adventus. Ad octavum Idus Januarias, qui dies Magorum memoria ſacer eſt Henricus, Ferdinandus, Iſabella per urbem una equitantes, celeberrima pompa civium oculis gratiſſimum ſpectaculum præbuerunt. Poſt geſtationem in Epiſcopi aula convivio ab Andrea Cabrera inſtructo, ut par erat ſplendido lautoque excepti eidem accubuerunt menſæ; quartum adhibitum Rodericum Villandrandum Ribadei Comitem Caſtillius ait; lege in perpetuum lata patri datum erat, uti ſuperius eſt demonſtratum, ut Januarii Kalendis regiæ menſæ conviva accederet. Remotis menſis lyriſtæ, comœdi, cantoreſque acceſſerunt; fine bellaria tragemataque illata. Celebritatis lætitiam Henrici valetudo nonnihil conturbavit, lateris dolore tentati oppreſſique: ſic ut in regiam diſcedere neceſſe habuerit; caſu factum, uti ſaniores indicabant, inſidias vulgus interpretabatur, prona ſemper in deterius perſuaſione. Eam opinionem, venenum inter epulas datum, Principis perpetua deinde valetudo confirmavit, ac non toto evoluto anno ſubſecuta mors; perpetua Ferdinandi & Iſabellæ felicitas amplitudoque rerum geſtarum, iis certe conſciis factum ſcelus fidem abrogat; imperium à parricidio auſpicatos fuiſſe; quod æmuli in primis accuſabant, accenſis odiis, promiſcua inter ſe affingendi crimina libertate. Pro Principis incolumitate ſupplicationibus ad omnia templa habitis, ſacrificiis, precibus, votis placati ſuperi: ejuſque valetudo recreata eſt.

CAPUT II.

Magiſtri D. Jacobi obitus.

UT Rex convaluit, de concordia agi cœptum eſt, per conditiones inter Principes ſancienda. Petebat Iſabella, ut ſibi ſacramento à regni ordinibus dicto ſucceſſio confirmaretur jure debita; ſi id fieret, ſe & virum perpetuo in officio fore: neque recuſabat filiam unicam, Abulæ arcem quaſi fidei obſides tradere in poteſtatem Cabreræ quaſi ſequeſtri. Ut Joanna Henrico Aragonio nuberet, Beneventanus amitini ludibrio commotus, convitio poſtulabat, Henrico aſſiduus, ipſo poſtulato gratior, niſi concederetur, fœdus diſturbaturus. Nec conſilium unum inter proceres, nec voluntas erat; aulicorum pars Joannæ favebat; ad Iſabellam plerique res trahere, animi conſiliorumque Henrici potentes, ſublato inter fidem, perfidiamque diſcrimine: quod Iſabellæ cauſam vehementer confirmavit. Ad eam Mendozæ proceres inclinare cœperant, opibus, numero, clienteliſque prævalidi: eoque Toletanus nutare, atque ad Joannæ partes reſpicere: unde majora præmia, certiorque ſpes oſtendi videbatur. Ancipiti ſententia ſuſpenſum Henrici Regis animum, D. Jacobi Magiſter arcanis literis impellit: uti nocturna vi urbe capta, Fedinandum atque Iſabellam in poteſtatem redigat; præclari facinoris occaſionem oblatam, quando veluti indagine cincti in arce tenerentur; in id operam induſtriamque ſuam pollicetur. Res tanta latere non potuit: nec divinum conſilium humana arte diſturbari. Indicio facto Ferdinandus quidem raptim Turueganum abſceſſit: Iſabella in arce Segobienſi ſubſtitit, quorſum eæ molitiones evaderent expectatura: nec ferens nobiliſſimæ arcis poſſeſſione decedere: ubi erant theſauri regii, & ampliſſimus regiæ cultus: unde regnandi principium fore providebat, magno fœmina animo, prudentia, conſtantiaque ſupra ſexus ætatiſque conditionem. Diductos Henricum Ferdinandumque, novus caſus loco junxit. Carrionem nobile in Vaccæis municipium, ſuperioribus annis licentia temporum, Beneventanus Henrico concedente extortum, arte munierat; id ægre erat Santillanio, quod incolæ ab antiquo in ejus clientela erant, eorum precibus præterea & lacrymis fatigatus Petro Manrico Trevigni Comiti ſuadet, uti improviſa vi oppidum præſidio occupet; facit ille imperata; auxilio cum copiis Santillanius Caraca feſtinat. Beneventanus ferro injuriam vindicare parans, idem facit, Segobiæ eo nuncio perculſus. Diductis in utramque partem aliorum procerum ſtudiis copiiſque, periculum erat, ne inſignis clades acciperetur utravis parte proſtrata. Accurrunt Principes Henricus Ferdinanduſque: hic adjutor Santillanio futurus, ſi ventum eſſet ad manus; ille pacis arbiter poſitis juxta caſtris, inter utraque agmina oberrans, vix tandem, ut arma ponerent, impetrare potuit. Regiæ auctoritati, Beneventanus ſuum dolorem condonavit. Magano oppido à Toletano dato, Carrionis arx à fundamentis everſa eſt; pace conſtituta, Sanctillanus quidem Iſabella ad Segobiam conventa Caracam ſeſe retulit, ad novas ſpes penitus converſo animo ſuorumque. Henricus Valliſoleto obita, atque Segobiæ tantiſper moratus cum D. Jacobi Magiſtro conſilia de republica communicaturus, ejus conſilio & hortatu Madritum diſceſſit. Luſitano connubio Joannam Principem elocandam, importunus auctor evicit; ut Henricus Rex ea cura ad Portugaliæ fines progrederetur, afflicta quamvis tenuique valetudine. Hæc ſpecies profectioni obtendebatur; ſed major Magiſtro cura ſuberat, Caſtra Julia in poteſtatem redigendi, immenſa habendi, opeſque ſtruendi aviditate ambitioneque pari; regiæ voluntati cives paruerunt. Magiſtri artibus magna ſenatus parte præoccupata, nobilitatem plebs eſt ſecuta; arcis munitio opponebatur: quam Gratianus Seſæ Præfectus dedere recuſabat ingentes de ſuo ſumptus factos excuſans: neque vacabat ad calculos impenſam revocare. Henricus ingraveſcente locis inſalubribus valetudine, iniquo anni tempore Madritum repetiit. Magiſter ex morbo, quo & ipſe oppreſ-

ſus

ſus erat, tantiſper recreatus lecticariorum humeris Caſtra Julia defertur. Ventum ad Sanctæ Crucis fanum: qui pagus ab ea urbe ad Auſtrum diſſitus eſt, octo millium ſpatio. Præfecto ad dedendam arcem inducendo dabatur opera: cum inter eas molitiones maxillæ alterius inflatione abſceſſuque repente oppreſſus interiit, concreto in faucibus multo ſanguine, ex oreque manante & naribus: an arx eſſet tradita, intermorientibus vocibus ex aſtantibus, labentique animæ facilem exitum, placatos ſuperos precantibus quæritans, nihil aliud. Pulchram in morte cogitationem, vitæ conſentaneam ſcilicet; obitus uſque ad deditionem arcis occultatus eſt. Felicis fanum in Calæcis Præfecto Gratiano datum jure perpetuo; quod illi infauſtum fuit. In tumultu populari, de cauſa non conſtat, ſed ab incolis tamen ejus oppidi, lapidibus eſt oppreſſus ob fidem venalem vindicta numinum ſic vulgus interpretabatur, ad excitandos alendoſque id genus rumores aptum procliveque.

CAPUT III.

Ferdinandus Barcinonem abiit.

DE Ruſcinonenſibus & Ceretanis Gallos inter & Aragonios lis erat: his repetentibus, atque ad jus ditionemque priſtinam revocantibus, excuſabant Galli oppignerata ea oppida eſſe, neque pactum auri pondus in ſtipendium militare bello Barcinonenſi repræſentatum. Poſita per inducias uti ante dictum eſt, arma haud obſcure repetebantur; noſtris non minus timoris quam ſpei, quippe adverſus ampliſſimas Galliæ opes Regemque prævalidum bello futuro: Caſtellæ rebus nondum compoſitis, unde magna multaque negotia implicabant. Lutetiam de pace legati viri nobiliſſimi, Joannes Folchius Cardonæ Comes, Hugo Rocabertius Ampoſtæ Præfectus, quo major auctoritas eſſet cum ampliſſimo comitatu, cauſas explicatum ob quas pecunia ea reddenda non videretur. Gallica auxilia bello Barcinonenſi neque tempore miſſa, neque uſui fuiſſe. Contra fœderis conditiones Joannem Lotaringium Gallicis copiis adjutum. Expoſita legatione nihil profectum eſt: ac contra patriam ad Lugdunum cuſtodiæ circumdatæ, contra jus gentium, divinas atque humanas religiones. Eorum periculo quaſi datis obſidibus oppignerati Aragoniæ gentis animi haud ſe fortiter ad reſiſtendum commovere: tametſi per idem tempus ineunte vere quingenti equites Galli ductore Joanne Alone Aludæ regulo in Ruſcinonenſes invecti, adjunctique ad reliqua Gallica præſidia Helenam urbem obſederant, præ metu inferiore parte à civibus deſerta. Aragonius Barcinone ubi Catalaunicæ gentis conventus erant, comparando defendendoque bello intentus erat, extrema quamvis ætate homo atque ex febri quartana laborans; longinqua evocata auxilia. quingenti equites navibus à Ferdinando Neapolitano Rege miſſi, quantulum rebus præſidium? Ferdinandus Aragonii filius Junio menſe Tordeſillam firmum in Vaccæis municipium vi occuparat, evocatus ab incolis adverſus Petrum Mendaniam Caſtri nunnii Præfectum, cum latronum manu (quorum magnus numerus tota provincia vagabatur impune) injurium, importunumque finitimis agris & oppidis. Re patrata cum ſe Segobiam ad uxorem retuliſſet, patris periculo & valetudine denunciata eo maturare contendit ſexto Nonas Julii, inviſo ex itinere ad Complutum Toletano: ſi æger offenſa animus eo humanitatis officio ſanaretur. Ad Caracam Sanctillanio in recenti fide confirmato, Cæſarauguſtam pervenit; inde Barcinone patrem adiit ſtrenuum ſenem & nunquam ceſſantem. Importuno tempore in Valentinis arma mota. Segorbium, & Exerica, firma atque munita in Edetanis oppida arma corripuerunt, pari conatu contrario ſtudio. Exerica ut Sarſuelæ imperium depelleret: unde magnæ injuriæ extabant. Segorbium ut adverſus regiam voluntatem in Henrici Aragonii ditione permaneret; motus diuturni magis quam difficiles extitere. Ferdinandum Principem de bello Ruſcinonenſi conſultantem, nun-

nuncius è Caſtella perculit Divi Jacobi Magiſtrum deceſſiſſe ad quartum Nonas Octobris; ejus obitu ſeditionem inter proceres majori mole coortam, hac occaſione. D. Jacobi Magiſterium multi reguli ambiebant contentione pari, cauſa diſſimili. Alburquerquius, Beneventanus, Sanctillanius, Aſſidonius opibus magis quam re alia freti; ante alios ſuffragio militari, duo erant deſignati geminis comitiis Legione atque Urceſiæ, ubi ejus ordinis cænobia ſunt, inclyta divitiis non ſanctitate tantum. Legione Alfonſus Cardenas antea in Legionenſi regno ordinis Promagiſter cæteris præfertur. Urceſiæ Rodericus Manricus Paredius Comes. Villenius regio favore armatus, propriiſque viribus pollens utrunque dejicere ſatagebat, cauſatus ſibi à Pontifice Romano, patre ſuperſtite eum honorem deſtinatum, conceſſumque; ſed pontificiæ voluntatis nullo prolato teſtimonio, confictum plerique ſuſpicabantur, tempore extrahendo, dum novus conatus in eam rem eſſet adhibitus: novumque à Pontifice diploma eſſet allatum. Singulos proceres prehenſanti atque incautius Villaregium progreſſo, per cauſam conveniendi Oſorni Comitem ejus ordinis in Caſtella Promagiſtrum, manus injectæ ſunt: deductoque Fontidoniam erepta libertas. Gravis contumelia fuit; novo dolore Henrico Regi irritato; quia nihil Oſorni Comes facturus voluntate videbatur; vim adhiberi placuit afflicta quamvis valetudine cum copiis Fontidoniam obſedit; affuere Epiſcipi Toletanus, Burgenſiſque, Beneventanus, Magiſter equitum, Sanctillanius, Clunienſis, officio in Principem, & facinoris atrocitate commoti, gravis mora erat, Regis morbo recrudeſcente, alieno anni tempore; fraus fraude vindicata. Ferdinandus Lupus Acunius Toletani frater, qui non minus de Villenii injuria laborabat, Oſorni Comitis uxorem cum filio per ſpeciem colloquii captam, Optam deducit; ea arte victo viri animo Villenius liberatus eſt, eo majori gaudio, quod prope metum res fuerat. Sic Oſorni Comitis conatus deluſi ſunt Villenio capto (quoniam Joanna Princeps ejus fidei erat concredita, & Scalonæ ſervabatur à matre diſcluſa ob ejus impudicitiam) Ferdinandi Principis ſtudia promereri, eoque annitente Magiſterium D. Jacobi præripere cæteris omnibus cogitantis. His rebus Barcinone nunciatis, belli defendendi cura Aragonio patri relicta in Emporitanum tractum profecturo quam primum, Ferdinandus Princeps Cæſarauguſtam rediit, ſi res Caſtellæ paterentur; conventus Aragonios habiturus ad conquirendam pecuniam, cujus præcipua & maxima difficultas opponebatur: præſertim novis ſubinde Gallorum copiis confluentibus ad nongentos equites, pedites decem millia. Helena, ut cœperant ſupremo conatu circumſeſſa oppugnataque: fames urgebat, & rerum omnium inopia obſeſſi laborabant. Ita Nonis Decembris die Lunæ deditionem facere compulſa eſt incolumi præſidio, Ducibuſque: quibus plus inter ſe irrarum, quam adverſus hoſtes animi fuit; de Perpiniano gravis cura inceſſerat, Helena capta, propter hoſtium præſidia omni ex parte circumfuſa: ipſaque Perpiniani arx ab hoſtibus obtinebatur; ne diutius ſuſtentare poſſent, metus ſollicitabat. Fuit hic annus Siculis memorabilis, Judæorum per urbes & oppida ſtrage edita; multitudo incertum qua cauſa, ſed lymphatis ſimiles ad arma populariter conſternati, ac ne Lupi Urreæ Proregis auctoritate edictiſque, ne ſupplicio quidem de nonnullis ſontibus ſumpto coercito furore, multos ex ea gente peremerunt. Mauris quies erat: belli ſacri nulla cura, in tanta rerum noſtrarum colluvione. In Vaſconibus inteſtinæ ſeditiones vigebant. Beamontiis Eleonoræ Principi ſtudentibus, Agramontii Aragonii majeſtate veteri inſtituto tenebantur Principum exemplo, furente etiam populo, atque ad arma concitato.

CAPUT IV.

Henrici Regis obitus.

INGRAVESCEBAT indies Henrici Regis affecta dudum valetudo, ipſa agitatione itineris, curiſque gravibus morbus lethalis medicorum permiſſu Madritum relatus, nullis ſalutaribus herbis, ſucciſve juvantibus: contra lateris dolore denuo ſæviente, ſalute deſperata, vicino exitu, ſacris omnibus ex ritu Chriſtiano expiatus, ad tertium Idus Decembris die Dominico, ſecunda hora noctis, placide efflavit animam ætatis anno quadrageſimo quinto extremo. regnavit annis viginti, menſibus quatuor, diebus duobus & viginti. Nullum teſtamentum conſcripſit; pauca tantum Joanni Oveto, qui ei à ſecretis erat & cui multum credebat, excipienti dictavit; curatores eorum, quæ ſtatuebat nominavit Hiſpaniæ Cardinalem, atque Villenæ Marchionem. De ſucceſſore rogatus à Petro Maſuelo Hieronymiano Priore, qui morientis confeſſionem exceperat, ecquem ſibi ſubſtitueret, Joannam Principem nominavit, curæ fideique concreditam, tum duorum teſtamenti curatorum, tum Sanctillanii, Beneventani, Magiſtri equitum, Ducis Arevali, quos maxime fidos fore exiſtimabat. Corpus propter maciem ex diuturno morbo, nullis odoribus curatum, in Divi Hieronymi Madriti extemporario ſepulcro compoſitum eſt, pompa funeris, neque celebri admodum, neque vulgari; deinde, uti ipſe moriens mandarat, in Guadalupeo templo, prope matris ſepulcrum tumulatus eſt: Princeps nulla re magis quam fœdo vitæ genere, ignavia, ſocordia atque imminuta ex eo imperii majeſtate nobilis, nulla virili prole ex Henrici nothi poſteritate Regum poſtremus, ut numero ſic fama. Subit memoriam admirari rerum inconſtantiam: neque mori tantum homines, ſed & ingeniorum ſobolem exoleſcere, in Principum poſteritate, ubi minime oportebat, maxime: utque ſinguli morituri naſcimur, ita indolem ſtirpium, ſatorum, animantium atque familiarum ſuos veluti natales, incrementaque habere, ac tandem conſeneſcere extinguique. Fuit in Henrico familiæ conditore vividum ingenium, & ſupra ortus conditionem animus major; in Joanne filio felicitas multo minor, neque par induſtria vigorque. In Henrico nepote ignea mens, animus orbis terrarum ac cæli capax: ſed imbecilla valetudine, brevique ætate præſtare diu non potuit, quas promiſerat virtutes. Joannes eo nomine ſecundus ingenio fuit erudito magis literis, quam ad res gerendas idoneo. In hujus filio Henrico, cujus res geſtas modo, & obitum explicavimus, conſenuit majorum gloria fœdataque eſt: induſtriaque & virtus ſibi viam ad Caſtellæ regnum, atque adeo univerſæ ferme Hiſpaniæ patefecit, novorumque & magnorum Principum ſobolem ambiguo tum jure, publico deinde commodo.

CAPUT V.

Ferdinandus & Iſabella Caſtellæ Reges.

HEnrici Regis obitu, omnia in Caſtella mutavere; plurima pars ad Iſabellam ſororem tranſlata eſt: non pauci in Joannæ Principis fide perſtiterunt, Villenæ Marchio, Arevali Dux, horum propinqui & neceſſarii: quoniam tutorum primi erant, regni nomen penes eam futurum exiſtimantes, regimen atque arbitrium rerum penes ſe, marito puellæ de manu tradito; eo quem privatis rebus (ea prima cura erat) commodum maxime judicaſſent; horum auctoritatem totus ille tractus Caſtellæ, qui Toleto Murciam pertinet, ſequebatur: Calæcorum nobilium pars maxima, correptis etiam in Compoſtellanum Alfonſum Azevedium Fonſecam armis à reliquis diſſentientem. Segobiæ in foro, ſuggeſtu è lignis excitato Iſabellæ coram ab iis qui aderant, ſacramentum dictum, contactis more gentis ſacris: mox regiis vexillis explicatis concuſſiſque voce præconis nominibus inclamatis, Ferdinandus Iſabellaque renunciati Reges ſunt; ſubſecutus aſtantium plauſus; petitæ oſculo manus. In trabea, equoque impoſita, Princeps ad templum maximum deducta ſuperis pro divino munere gratias agit, ut iis quæ dederant adderent perpetuitatem precata. Magna tunc procerum ſolitudo Segobiæ erat: Dynaſtæ, quos magnates dicunt, nulli primi Hiſpaniæ Cardinalis, Beneventanuſque celeritate fidem ſtudiumque ut probarent, Segobiam feſtinarunt; ex intervallo Toletanus, Santillanius Marchio, Garſias Albanus Dux, Magiſter equitum, Præfectus Maris, Alburquerquiuſque ſubſecuti ſunt; ab aliis miſſi qui eo officio fungerentur, atque ipſorum nomine in Iſabellæ Principis verba jurarent. Ferdinando ſacramentum dicere non placuit, niſi præſenti regnique commoda & leges, gentis inſtituto, exemplo uxoris jurato. Erat is Cæſarauguſtæ conventibus Aragoniis diſtrictus, atque in ſtudium pecuniæ in belli Ruſcinonenſis ſumptus redigendæ intentus. Ea ſpes quoniam in longum trahebatur, nunciata Henrici morte, Joanna ſorore (paulo ante Ferdinando Neapolitano Regi erat pacta ex prioribus nuptiis cælibi) pro ſe ſubſtituta præfectaque conventui, continuò in Caſtellam

ſtellam iter arripuit; in domeſtico diſſidio ratus nihil celeritate tutius fore: ubi facto magis quam conſulto opus eſt. Caſtellæ proceres fide & opera venali niſi magnis præmiis perſtituri in officio non erant. Eo ergo Almaſanum delato Ludovicus Medinæ Celinæ Comes miſſo Franciſco Barbaſtrio Vaſconum regnum Annæ uxori debitum affirmabat, Caroli Vianæ Principis filiæ vitium natalium ſubſecuto cum matre conjugio, veniaque Pontificum procuratum: de quibus rebus publicæ tabulæ proferebantur, veræ an confictæ non conſtat, magna ſane confidentia animi, majori quam pro viribus conatu; niſi quid opis in Ferdinando eſſet ad id imperium obtinendum, aliunde præſidia fore. Gallici belli nimirum importunæ minæ, impudenſque poſtulatum. Itaque Barbaſtrio repulſo, Turueganum continuato itinere perventum eſt. Segobiam urbem obire diſtulit, dum opportunius apparatus adornatur; poſtridie
1475 novi anni Milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi quinti, rebus omnibus inſtructis, in urbem eſt receptus; ſummi, medii, infimi dixere ſacramentum manus regias deoſculati. De forma regiminis controverſia excepit. Iſabellæ aulicis negantibus Ferdinandum ad aliquam reipublicæ partem accedere fas eſſe, ac ne Regis quidem Caſtellæ nomen adſcribere; de qua re è Neapolitano regno, non unum exemplum proferebatur: utraque Joanna imperante, viros regio abſtinuiſſe nomine, conjugio contentos, atque eo honore, quem Regina uxor dediſſet. Magna ingenia in ea contenione jactata. Aragonii contra tendere: atque nulla Henrici virili prole diſputabant ad Joannem Aragonium ſtirpis maximum rediiſſe res. Verum id Francorum moribus legeque ſanctum, facile eludebatur, multis tum novis, tum antiquis exemplis prolatis, Ormiſindæ, Odiſindæ, Sanctiæ, Urracæ, Berengariæ: quibus ad fœminas rerum in Caſtella ſummam rediiſſe ſæpe conſtabat. Ergo eo conatu deſtitere. Inter virum & uxorem fœdus his legibus eſt ſcriptum. Ut in regiis tabulis, edictis, moneta, Ferdinandi prius, deinde Iſabellæ nomen exprimeretur. Contra in communi clypeo, Caſtellæ inſignia Aragoniis potiorem locum occuparent; hoc gentis prærogativæ, illud viri dignitati datum eſt. Iſabellæ nomine arces obtinerentur. Ejus ſacramento teſſeraque quæſtores vectigalia regia adminiſtrarent. Sacerdotia utriuſque nomine, Reginæ voluntate darentur, modo viris literaris. Ab ambobus cum uno loco eſſent, jura populo peterent finitimi longinquique: disjuncti, quo loco uterque eſſet, ſuo nomine jus diceret; aliis urbibus, & provinciis, is penes quem eſſet regius ſenatus. Idem ordo Prætoribus juridicundo creandis ſervaretur. Graves hæ conditiones Ferdinando fuerunt: à ſubditis, ut acciperent, leges dici. Sed patientia firmato imperio, omnia ſui arbitrii fore judicabat. Simul Iſabella Princeps pro inſita prudentia, ægrum viri animum accommodata oratione deliniiſſe memoratur. „ Suſcepta de jure regni diſceptatio non minus mihi moleſta accidit „ & gravis. Quid enim jura imperandi „ diſtinguere neceſſe fuit, inter quos „ amor caſtiſſimus & ſancti conjugii nexus conſtringit corpora, animos, fortunas? Sit conjugibus aliis liberum, „ ſecretum aliquid à viris habere propriumque: in cujus me ipſam poteſtatem animumque contradidi: decus, „ opes, ſceptra, vitam non communicarem? tantumque in mutuum amorem nefas committerem? ſtulta ſim, „ niſi unum omnibus imperiis majoris „ multo facerem. Ubi ego Regina, „ tu Rex, hoc eſt, rerum omnium domi foriſque (nihil excipio) moderator, & arbiter. Hæc nobis ſententia ſtat, æternumque animo ſtabit, „ utinam tam felix quam certa, piaque. „ Tempori aliquid dandum fuit: leguleiorum ſtudiis in umbra, otioque „ magnum prudentiæ nomen venantium. „ Rebus gerendis ſi hac contentione „ aulici & proceres aliquid ſe promoviſſe credunt, næ ſe ſua opinione deluſos brevi ſentient; niſi te volente nihil impetrabunt, honores, magiſtratus, opes, præfecturas. Duo tamen „ in hac moleſtia commode accidiſſe arbitror. Cautum filiæ communi, quam „ tuum jus aſſerendo à paterna hæreditate excluſam oportuit: quo quid iniquius, nobiſque ipſis moleſtius con-

 „ tin-

„ tingat? cautum in omne tempus Caſtellæ populis: nam honores, regni „ arces, vectigalia, magiſtratus cæteris „ credere, neque ipſe velis neque ſine „ invidia gentis motuque contingat. Id „ niſi placet, tua ſum: de me, pro vo- „ luntate, proque arbitratu ſtatuas licet. „ Hæc ſumma votorum eſt, deſtinataque voluntas. ” His verbis placatum Ferdinandus animum ad rempublicam retulit, ſuperiorum temporum perturbatione, & imminenti novi diſſidii periculo multis partibus jactatam.

CAPUT VI.

Luſitanus Joannæ cauſam ſuſcipit.

FERDINANDUM principem, Alfonſumque Luſitanum uno tempore Villenæ Marchio habere ludibrio viſus eſt, non minori quam pater ingenio, neque majori fide, in eam ſe partem daturus, unde certior ſpes oſtenderetur privatas familiæ opes augendi: quarum prima cura erat, nulla famæ memoria, ne æquitatis quidem. Petebat à Ferdinando, ut ejus ope duobus æmulis quaſi vitio creatis loco motis, ipſe legibus auſpicatoque D. Jacobi Magiſter ſubſtitueretur; grave poſtulatum; hominis nunquam fidi potentiam immenſum augeri eo adjuncto principatu; mite tamen reſponſum datum, temporique conveniens. Si Joannam ſequeſtro traderet idoneo conjugio elocandam, haud moraturos ſpem; ille præciſe facturum ſe negare: neque commiſſurum, ut fidem falleret Henrico Regi de filiæ ſalute datam. Ejus ut patrocinium ſuſciperet jure propinquitatis tutorum primus, rempublicamque capeſſeret per fidos homines Luſitanum hortabatur; molliciem metumque accuſare: teſtari ſuperos, monere ne innocentem ætatem, regiam puellam ex ſorore natam Rex opulentus & maximus in periculo deſereret. Supereſſe gentis ſtudia, ſupereſſe procerum, eruptura cum occaſione majora. Ducem magis quam voluntatem deficiendi deeſſe. Erat Luſitanus Stremotii ad regni fines, quo tempore Henricus Rex obiit. De rerum ſumma, Villeniique poſtulatis conſilio habito, variæ dictæ ſententiæ. Plurimi bellum decernebant, continuoque armis in Caſtellæ fines penetrandum, vaniloqui, feroces, procaces, neque bello neque pace boni. Ingentes theſauros pace congeſtos, peditum equitumque nubes, numeroſas mari claſſes jactant. Joannes Luſitani filius ejus conſilii præcipuus auctor, bellique funeſti concitator, pro inſita juvenibus audacia temeritateque præceps. Unus Ferdinandus Brigantinus Dux ætate gravis, cautior prudentiorque quod alii metum interpretabantur, amoremve in Iſabellam propinquam, fratris neptim, reſiſtendum judicabat: neque temere ſumenda arma. Villenium, & neceſſarios eos eſſe, qui paulo ante contra Henricum Alfonſo fratre Rege proclamato, Joannam quaſi adulterio natam repudiaſſent. “ Quod „ qua nunc fronte, quo novo argumento mutarent, niſi venali pretio „ fide, unde major præmia extarent eo „ vela daturi. Quas arces obſidum loco darent, fidem pari levitate non „ mutaturos, ſi majora præmia Ferdinandus polliceretur? Qui populi conceptam animis opinionem evellerent, „ Joannam illegitimis natalibus eſſe, ab „ ipſomet Alfonſo Rege confirmatam, „ cum Iſabellam conjugem expetivit, „ Joannæ oblatas ob Henrico nuptias „ conſtanter repudiavit? Mentiendo nimirum jactandoque vires, quas non „ habent, vana ſpe inflant, inflatique „ ipſi ſunt. Timidi canes vehementer „ latrant; modici ſæpe torrentes, quam „ altiſſimi amnes, cum majori ſonitu „ fluunt. Eos proceres, eaſque civitates ſuam ſectam eſſe ſecuturos affirmant, quos certo ſcimus, qua fide „ Henricum ſecuti ſunt, eadem Iſabellæ cauſam complexuros. Utinam rerum ſtatum ſubjicere veſtris oculis „ poſſem, & ut corpora ſic animi conſpicerentur; Villenii vanitati minus „ credendum judicaretis ”. Vera hæc eſſe prudentiſſimus quiſque judicabat; vicit tamen plurimorum ſententia: quæ iniquiſſima conditio eſt, dum numerantur

tur in conſilio ſuffragia non ponderantur, apud Reges etiam rerum arbitros. Prius tamen quam ſe commoverent, Lupus Alburquerquius ad conſiderandum rerum ſtatum miſſus, multorum procerum ſyngraphas abſtulit, Eboramque ad Luſitanum adduxit fidei teſtes, ſi Joannam Principem ſibi connubio jungeret, tempore haud defuturos. Toletani alienatio commoda conantibus erat. Is multos annos in aula Regum aſſiduus, quæ res minus verendos magnos homines ipſa ſatietate facit, otii cupiditate (ſic videri voluit) Segobia ſe ſubduxit Februarii die vigeſimo, haud obſcure iratus novis Regibus: à quibus inani ſpe lactatum ſe eſſe conquerebatur, nullis præſtitæ operæ præmiis, contra exhauſto patrimonio, magniſque ſumptibus factis, ut ingratis Principibus regnum quaſi de manu daret beneficium ſuum. Præterea Cardinalis creſcentem gratiam malignis oculis aſpiciebat, omnium apud Reges arcanorum arbitri, moderatoriſque. Ad eum ſanandum fruſtra conatus adhibitus: cum minaretur potius intellecturos æmulos quanti conſtaret Toletanum Archiepiſcopum injuriis violaſſe: læſæ irritatæque patientiæ ſuæ quantæ vires eſſent; inanes etiam fratris Petri Acunii Buendiæ Comitis preces objurgationibus mixtæ fuerunt, ne ſe & familiam perditum iret obteſtantis; dubia ſpe in certum præcipitare periculum. Superbum ingenium, immodicaque lingua magis monitis irritabatur: ac præſertim Ferdinandus Alarconius, quem è domeſticis unum maxime intimum ingenii vecordia effecerat, incauti Principis auribus inſidiando, nova identidem implebat ejus animum ira.

CAPUT VII.

Luſitanus ſe Regem Caſtellæ dicit.

MOVIT Toletani diſceſſus, præcepſque alienatio animi, injecitque curam, ne ſuſcepto adverſæ partis patrocinio more ſuo rempublicam turbaret ardenti vir ingenio, inquieto animo, magnis opibus eo majori ſtudio præſidia ab omnibus conquiſita, domeſtica externaque; ſanandi proceres cura præcipua. Henricus Aragonius ad officium eſt pertractus Segorbio, Emporitaniſque reſtitutis, eorumque quæ commiſerat venia data; cum eo Beneventanus amitinus in fide confirmatur, utrumque eo proclivius factu fuit, quod conjugii ab Henrico Rege pacti ſpes interciſa erat, Joanna Scalona, ubi tenebatur, Caſtra Julia amandata, quaſi ad Luſitani nuptias: quem Villenæ Marchio Aragoniis viribus opponere cogitabat diſtractis bello Gallico, & inteſtinis Vaſconum motibus Perpiniani ſupremo periculo. Quod oppidum ex diuturna obſidione, oppreſſum malis omnibus, nulla auxilii ſpe, ad deditionis conditiones compulſum eſt, pridie Idus Martii: legatis quos detentos in Gallia diximus, libertate, conceſſa, oppidanis facultate, ut cujuſque mens eſſet diſcedendi, reſiſtendive; ſemeſtres induciæ inter utramque gentem additæ. Ad Gallum à Ferdinando de pace Ruſcinonenſique principatu per conditiones reſtituendo, legatus benignum reſponſum tulit, ampliſſimaque promiſſa. Si Ferdinandi filia Delfino nuberet, tantum ſe copiarum ſuppeditaturum annuæque pecuniæ quantum ad Caſtellæ motus pacandos, regnumque confirmandum ſatis eſſet. De Ruſcinonenſi principatu non recuſaturum juris diſceptationem, quod dati arbitri judicarent id ratum habiturum. In eam rem Guillelmus Garrus è Gallia miſſus benignis auribus audiebatur, magno Aragonii dolore: qui ſe inſcio res tantas moveri per literas accuſabat. Urebat maxime acre Toletani ingenium alienatum eſſe: verebaturque ne delecto is Rege alio, rurſus ſui muneris rempublicam facere tentaret. Serum conſilium erat, uſque adeo exulceratis voluntatibus. Luſitanus ſe ad regni fines oſtentabat cum validis copiis: in quibus equitum quinque millia erant, peditum millia quatuordecim, inſtructi omnes militaribus armis, vincendi confidentia maxima. Quod erat proximum, deſperata concordia bellum à novis Regibus comparatur. Cabrera quod eatenus facere diſtulerat, ut ma-

major muneri gratia eſſet, amplioraque præmia, regios theſauros tradidit, belli ſubſidium certiſſimum. Moja illi ad Valentinos fines Marchionis nomine nobile municipium, ſed modicum datum eſt. Chincbionium in Carpetanis Comitis honore; arciumque Segobienſium Præfectura jure perpetuo acceſſere, meritis fideique conſtanter cultæ debitum præmium. Nam ſi verum fateri convenit: parti retentique imperii Ferdinando & Iſabellæ Regibus magna pars Cabreræ opera & induſtria fuit. Segobia cum Reges in belli curam intenti diſceſſiſſent, Medina Campeſtris in poteſtatem venit, forum rerum venalium univerſa Hiſpania maxime celebre, eoque idoneum nova pecunia à mercatoribus redigenda; arcem Albanus eximia in novos Reges fide venientibus tradidit: Valliſoletum copiæ militares evocatæ erant; eo Reges conceſſerunt; confluebant in dies copiæ equitum peditumque neque numeroſæ neque validæ. Partita rerum cura Ferdinandus in Ulteriori Caſtella ſubſtitit: ubi majora gentis ſtudia erant. Iſabella in Carpetanos abiit Toletanum ſi facultas eſſet ſanatum. Vitavit ille congreſſum: Briocamque Compluto diſceſſit; exiguum oppidum, ſed loco & opere munitum. Literas interceptas accuſabat, quibus vitæ ſuæ inſidias fieri conſtaret. Ne Velaſcus quidem Magiſter equitum ad eum ſanandum à Regina miſſus quidquam profecit. Suſcepti itineris operæpretium fuit, Toletum in fide confirmata, præſidiis à Regina diſpoſitis, uti res atque tempus monebat, Ciſontano & Joanne Ribera ex ea urbe pulſis, quos Toletano eſſe addictos erat exploratum. Madritum vitatum arce in Villenæ Marchionis poteſtate. His rebus confectis Segobiam Iſabella rediens, argentum aurumque regium rude facturnve in formam pecuniæ mutavit. Quo tempore à Ferdinando Salmantica in fide confirmata eſt, ejus in eam urbem adventu, direptis adverſæ ſanctionis civium ædibus, quorum erat magnus numerus. Zamora eadem felicitate venienti portas aperuit; pontis præſidio à Franciſco Valdeſio prius tradito; dedita arx non eſt, ejus præfecto Alfonſo Valentia Villenii propinquo & neceſſario. Vim experiri longum erat. Taurum locis vicinam urbem adire non eſt viſum ob incertam Joannis Ulloæ primarii civis fidem; ad Luſitanos proclivis, non tam Ferdinandi odio, quam metu ſupplicii: quippe regium conſultorem peremerat & multis aliis flagitiis erat obnoxius. Regibus Valliſoletum reverſis, Alcaraſſum oppidum ad eorum imperium ſubjunctum eſt. Villenii imperium recuſantes oppidani arma corripiunt: arcem obſident; miſſi eo à Regibus Comes Paredius, atque Alfonſus Fonſeca Caucæ regulus cum ſibi cognomine Epiſcopo Abulenſi. Horum viribus Villenius, qui ad famam rei geſtæ cum copiis accurrerat impar, conatu diſſipandæ obſidionis deſtitit; eoque ardentiori ſtudio Luſitanum uti feſtinaret, datis ad eum literis monet: facto non conſulto in tali occaſione opus eſſe: ſeque ſi adjuvaret languentibus aliis adverſarios oppreſſurum. Accepta injuria irritatus, ferociaque maximum bonum in celeritate putabat. Erat Luſitanus ad Pacis auguſtæ fines menſe Majo. Quibus diebus omnino ad quintumdecimum Kal. Junii, die Jovis natus ei ex filio nepos Oliſipone eſt, cui de avi appellatione Alfonſus nomen fuit. Brevis ætas aviti regni ſpes intercepit; ſacramentum tamen dictum illum defuncto quamvis patre hæredem avo futurum. Ex iis natalibus inter Luſitanos quidam expeditionem auſpicatam fore ominabantur, fatum eſſe regno Caſtellæ potiri, leves homines & vani, nimium ſpei indulgentes, deluſi eventu rerum. Ad Pacem Auguſtam Feriæ Comes erat in armis, fidus Ferdinando, Seria oppido iis locis capto de adverſariis (Xerez nunc vocant.) Ad dextram Luſitani deflectendum fuiſſet, ubi Carmo, Aſtigis, Corduba, cauſæ favebant, ut capta Hiſpali nihil hoſtile à tergo relinqueretur, ad lævam verſo itinere per Alburquerquii & Vectonum fines Placentiam pervenere, modicam urbem lætiſſima ſoli facie, cælo gravi. In ea urbe Joanna in Luſitani manus convenit, celebratis ſponſalibus; toro ne jungeretur, religioni datum eſt, priuſquam propinquitatis vitium, venia Pontificum remitteretur. Iis tamen Regibus Caſtellæ proclamatis regium inſigne eſt impoſitum. Lupus Alburquerquius ipſa lætitia Penamacoris

Co-

Comes creatur: ut eſſet gratia meritis, atque labori prehenſandis Caſtellæ proceribus ſumpto. Jura quibus cauſa nitebatur de ſcripto promulgata, atque in omnes partes miſſa ſunt, prolixo codicillo comprehenſa, verbis haud obſcure in Reges adverſarios contumelioſis. Hæc in exitu Maji menſis geſta ſunt: ſimul de ratione belli deliberatum, in quam partem primum impetum darent.

CAPUT VIII.

Zamora à Luſitano capta.

Belli flamma multis uno tempore locis exarſit, certamine uti de regno par erat acerrimo, conatu ſupremo & maximo. Villenam & contributa oppida Valentinorum manus vexare cœperat; eo incolæ præſidio, & à Paredio Comite incitati, correptis conſenſu armis in fidem Ferdinandi conceſſere: ea lege ut in Regum ditione perpetuo manerent. Magiſtro Calatravæ Civitas regia erepta eſt, quam in Oretanis occuparat Luſitani partes ſecutus nullo meliori jure. Ad fines Bæticæ, atque in Calæcis, ab utraque parte in alteros excurſiones factæ & latrocinia præcipuo agreſtium damno; à Petro Alvarado Tude urbs Luſitani nomine occupata eſt; contra Burgenſium multitudine ad arma conſternata, Luſitani partes ſecuti Enecus Stunica arcis Præfectus, atque Epiſcopus Ludovicus Acunia impugnantur. Luſitani animus ancipiti ſententia ſuſpenſus erat, incerti cui primum parti occurreret: aliis alio vocantibus, ut cujuſque res erant, proceribus maligne ſuppeditantibus, quæ prolixe erant polliciti, pecuniam, militem, commeatum, populis eam militiam quaſi infauſtam averſantibus. Ea res novam invidiæ flammam apud Luſitanos accendit; mens eorum & conatus labare cœpit, præſertim cum Ferdinandus, cui vix quingenti equites erant quo tempore Luſitani primum in fines irruperunt, firmiſſimas copias numero, & virtute habere nunciaretur, equitum ad decem millia, peditum ad triginta. Ad Tordeſillam, ubi ſtativa erant, luſtratus recenſituſque exercitus eſt, ad prohibendos Luſitani conatus ardentibus cunctorum animis, accenſis ſtudiis. Re is conſtituta Arevalum prius, quod in fide erat, inde Taurum petiit, advocante Joanna Ulloa, præterea Zamoræ obtinendæ ſpe. Neque defuit eventus. urbem utramque Luſitanus occupavit ſine ſanguine. Locorum commoditas invitabat, commeatu importando idonea: quoniam eæ urbes ad Portugaliæ fines ſitæ ſunt. Eo incommodo commotus Ferdinandus, continuato itinere ad Taurum poſitis caſtris per fecialem Luſitanos ad pugnam provocavit, ardenti homines ingenio: certo periculo, ſi in aciem prodirent, quoniam minori numero erant, quinque equites millia, pedites ad viginti millia, ſed lecta Luſitaniæ pubes Caſtellæ incrementis aucta: ſi detrectarent, minori deinceps audacia, belliquе laude. Cautior Luſitanus copias diſſipatas excuſare: ad ſingulare certamen provocare: in quo minus periculi erat, cunctationis major occaſio; non ultra verba proceſſum. Ferdinandus, triduo ſtativa eo loco habuit; nulloque alio moræ pretio pecuniæ in ſtipendium commeatuſque inopia preſſus, quod itinera hoſtis occuparet, retro converſo itinere Medinam Campeſtrem abiit. In eo oppido ordinum conſenſu conceſſum, uti ad belli neceſſitates templorum aurum dimidia ex parte mutuum ſumeret, rebus tranquillis integrum fide integra redditurus. Eo ſubſidio ad obſidendam arcem Burgenſem contendit. Varia regii diſceſſus & itineris retro converſi relicta Tauro urbe, opinio fuit. Pleriſque metum & res inclinatas interpretantibus; Toletanus ea ætate cum quingentis equitibus montibus ſuperatis ad Luſitanum ire pergit: ne bello confecto deſertæ cauſæ culpam incurreret, cujus ſe fautorem præcipuum fore profeſſus erat, nihil fratris Comitis lacrymis commotus, atque ejus filiorum Lupi Caſorlæ Antelati, Alfonſique qui in patrui gratiam Pompelonenſis Epiſcopus erat creatus, Ferdinandi Petrique; quibus ægre erat patruum præcipiti temeritate in certum periculum ruere. Toletano atque Arevali Duce auctoribus Luſitanus cum mille

& quingentis equitibus, idoneoque peditum numero, ad diſſipandam Burgenſem obſidionem ire pergens, intra Baltanaſiam arcem, quæ locis arduis impeditiſque Piſoricam inter & Durium ſita eſt, Beneventanum ex deditione cepit: miſitque Pennafielem. Ipſe ſatis ſe profeciſſe ratus ad fructum laudemque præda lætus, an diffiſus ut par Ferdinando eſſet, ſi venirent ad manus, repente retro converſo itinere, conatu abſceſſit Burgenſem arcem juvandi. Joanna Zamoræ ſubſtiterat. Iſabella Valliſoleto, virili atque expedito animo Princeps, viri periculo permota, raptim iis locis delectu habito, Palentiam eſt progreſſa, Burgos ſi opus eſſet cum idoneis copiis continuo advolatura. Expectatione tantæ rei ſuſpenſos omnium animos, hoſtium repentinus regreſſus ſedavit. A Caſtellæ & Aragoniæ Regibus legati Romam, quo major eſſet auctoritas, viri principes, magnoque numero, dato menſe Julio ſenatu, mandata explicarunt: ſuoſque Principes in fide officioque fore ſunt polliciti. Eatenus dilatum officium novo Pontifici debitum, propter inteſtinos provinciæ motus & graves, excuſarunt. Benigne Pontifex reſpondit, rebus Aragoniis impenſe favens, cum quibus ſanguinem miſcuerat, Leonardo fratris filio urbis Præfecto, juncta Ferdinandi Neapolitani filia notha. Ægre id Luſitanis oratoribus fuit: & controverſia nondum dijudicata affirmabant, debuiſſe eum mediam perſonam gerere belli ſpectatorem, aut arbitrum non participem. Ad id remedium recurſum, quo ſimiles diſceptationes ſanatas meminerant edictum, ne cuiquam Principi eo facto præjudicaretur. Legationis princeps Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, bellicæ virtutis & prudentiæ fama per omnes provincias celebratus, novis Italiæ bellis parta: quæ ab Alfonſo Aragonio Rege geſta meminimus ſæpe ejus ductu. Lupo is Semeno Urrea, qui ipſo tempore Siculis præfectus cum laude fuerat, defuncto menſe Septembri Rege deferente eum honorem conſtanter repudiavit, tantulum vitæ certus religionis & pietatis ſtudiis dare, in cœnobium ſecedens non à bellicis tantum, ſed civilibus muneribus. Joannes Aragonius Cæſarauguſtanus Præſul diem obiit in arce Albalate ad Sicoris ripam, ad tertiumdecimum Kalend. Decembris patre Rege Aragonio, materno genere haud ignobili, magna auctoritate, par opibus. Univerſo orbe hic annus celebris maxime fuit, venia ſeculari à Sixto Pontifice ad hunc annum, ac deinde ad quemque vigeſimum quintum redacta. Qua invitati multi mortales Romam confluxerunt: in his Ferdinandus Neapolitanus, ætate ingraveſcente majori quam antea religionis ſtudio.

CAPUT IX.

Zamora Urbs à Ferdinando recepta.

FINE anni Catalaunicæ gentis conventus, Aragonius Barcinone agitabat ſenex ſtrenuus, neque ætate, neque laboribus fracto animo, de utroque bello ſolicitus Gallico Luſitanoque. Nam violatis induciis Trahiguerus cum Gallorum manu, per Ruſcinonenſes in vicinos Catalaunorum fines invectus Laurentii fano capto, magnam provinciæ formidinem incuſſerat: prorſus ut quod in extremo periculo fieri conſuevit, omnes, quorum ætas ad bellum eſſet idonea, edicto ad ſigna evocarent. In Caſtella Luſitani arma vigebant, ſpe allata novas in Gallia copias comparari, inter eum Regem & Luſitanum nuper icto fœdere; quo ſtudio, Anglus Galluſque eatenus infeſtiſſimi hoſtes in finibus Ambianorum ponte facto, inter ſe collocuti, pacem ſanxerunt. Britannus etiam eo fœdere comprehenſus eſt; præterea Burgundus Ludovico Lucemburgio Magiſtro equitum Galliæ, qui ad eum confugerat, Gallo donato. Indignum facinus viri inconſtantia excuſabat, fideſque ex fortuna ſemper ſuſpenſa: qua ſæpe utroſque ludibrio habere viſus eſt; alii falſa invidia laboraſſe affirmant, ex opulentia, ut fit nata. Sic ſunt res & opiniones humanæ. Adverſus eas molitiones in Aragonia gente parum præſidii erat, diuturni belli ſumptibus exhauſtæ,

angu-

anguſtis finibus provinciæ; ad artes converſo ingenio, ab Aragonio menſe Novembri induciæ uſque ad menſem ſeptimum inſtauratæ cum Gallorum gente. Belli Luſitani cura Toletanus ad colloquium invitatur. Quanta beneficia in regiam Aragoniam extitiſſent non ignorare: quod par meritis gratia non eſſet reddita dolere maxime; ſi poſitis tantiſper offenſionibus ſui copiam faceret emendaturos. Repulit ille Aragonii preces, perdendi aut pereundi obſtinato animo: ſæpe ut comminatum fuiſſe fama ſit: Iſabellam à ſe Reginam factam: effecturum tamen, ut ſceptra colo mutaret. Regibus Caſtellæ hominis offenſæ curæ magnopere non erant verentibus, ne eo revocato Cardinalis Hiſpaniæ, in quo tantum præſidii rebus erat, alienaretur, præſertim indies aucta potentia, confirmatis viribus; nam per idem tempus Villenio Almagrum profecto, Ocania quam in ditione retinebat, orta populari ſeditione ab illo defecerat. Adventu Ciſontani Comitis, & Joannis Riberæ in fide ſtudioque oppidanis confirmatis, id oppidum Paredio Comiti eſt reſtitutum, quaſi Divi Jacobi Magiſtro. Zamoram Ferdinandus ipſe evocatus Burgis à Franciſco Valdeſio, qui turribus præfectus aditum ſe patefacturum pollicebatur, occultus venit: urbeque in poteſtatem redacta ſupremo conatu, arcem quæ Luſitano præſidio firmata erat, oppugnare ſtatuit, niſi re confecta non diſceſſurus. De colloquio inter Aragonium & filium actum: Eleonora etiam Vaſconum Principe evocata; pacandi ejus gentis tumultus erant ex Biamontenſium & Agramontenſium diſſidiis, quæ fœminæ imperio maxime recruduerant; & cura Gallici auxilii ſolicitabat: quod Ivone Duce accedere nunciabatur: ac per fines Vaſconum, ne in Caſtellam irrumperet, & ſe Luſitanis conjungeret verebantur. Cantabros ne ea parte Galli invaderent, locorum aſperitas, commeatus inopia, & gentis virtus ſatis tutari videbantur. Ferdinando ad Zamoram reſidente, fratris Alfonſi Aragonii cura & virtute, qui dudum cum quinquaginta equitibus delectis auxilio ex Aragonia venerat, Burgenſis arcis præſidiarii milites ſpe defenſionis abjecta deditionen fecere ineunte ſalutis anno milleſimo quadrin- 1476
genteſimo ſeptuageſimo ſexto, Iſabella Regina, cui deditæ arcis laus eſt reſervata, conſenſu utriuſque partis, in id Valliſoleto evocatur. Magnum id momentum fuit, urbe regia, atque arce penitus excluſis Luſitanis; arci præfectus eſt Dieghus Ribera, Alfonſi Principis inſtitutione ſorori Iſabellæ gratus, caruſque. Madriti Joanna Caſtellæ Regina deceſſit ad ſextumdecimum kal. Februarii, quidam ſuperiori anno dicunt Idib. Junii; Corpus ad D. Franciſci ſepultum; tumulus è candido marmore cum inſcriptione conſtitutus defunctæ cernitur ad aram maximam, motis ex eo loco Roderici Gonſalvi Clavigii cineribus: qui legatione ad Tamerlanem Scytham functus, eam templi partem ſua impenſa conſtructam moriens ſepulturæ delegit. Sic ſunt rerum vices; tenuioribus etiam mortuis irrogatur injuria. De obitu Reginæ varia & atrox fama fuit; quibuſdam ex partu extinctam affirmantibus, plerique veneno Luſitani Regis fraude periiſſe malunt. Alfonſus Palentinus in hanc partem inclinat: ex partu fama tenuit in pejora vulgi opinione prona.

CAPUT X.

Pugna ad Taurum Urbem.

RESTITERAT in Luſitania Joannes Luſitani Regis filius rebus Præfectus. Indole is animi, ætatis ardore, & ſpe victoriæ ferox, cognitis rebus quæ geſtæ erant, fortunam partium inclinaſſe, in Caſtellæ proceribus haud ſatis præſidii eſſe: novo delectu equites contrahit ad duo millia, peditum millia octo; ſed minor pars militaribus armis inſtructi: cæteri ut quemque caſus armaverat bello haud utiles admodum erant futuri; cum his copiis Ledeſmiæ ponte tranſmiſſo S. Felicis fano tentato, Taurum pervenit ad quintum Idus Februarii; ubi pater tria millia quingentos equites, pedites ad viginti millia habe-

bat, vicinis locis in hiberna diſtributos. In collectitio exercitu plus animorum & fiduciæ, quam vigoris & præſidii erat: ſed ea tamen cura Ferdinandus cum Zamoræ arcem obſideret, minori multo numero, equitum ad duo millia & quingentos peditum duplicato numero, ex omnibus partibus copias militares evocat, novo bello ſupplementum. Neque enim quieturi Luſitani erant, niſi Zamoræ arce liberata periculo, aut pugna commiſſa: cujus diſcrimen Aragonius vitandum omnino per literas & nuncios diſputabat: monebatque filium ne ſortem totius certaminis ſubiret ardenti juvenis animo. Quid enim in unius pugnæ eventum, dubio ancipitique marte, rerum & imperii ſummam committeret? quid præcipitaret ſpes pulcherrime fundatas exiguo fructu, ut maximè victoria eſſet explorata? ætatis impetum ratione, conſilioque frænaret: parentiſque monitis obtemperaret, ob ætatem à multo rerum uſu cautioris. Erant cum Ferdinando, Mendoza Cardinalis, Albanus Dux, maris Præfectus cum patruo Henrico Albæ ad Aliſtem Comite, Lemoſii Comes, Aſturicæ Marchio officio in Principem certantes. Validas equitum turmas ad Alahegium locis vicinum oppidum Ferdinandi Regis patruelis Henricus, Alfonſuſque frater, præterea Trevigni Comes tenebant. Ipſa etiam Iſabella è propinquo, quam poſſet opem latura viro; Burgis Tordeſillam accurrit. Luſitanum quamvis tantis auctum copiis, haud ignarum, numero virtutem non reſpondere, anxium in diverſum arcis defendendæ, & vitandi periculi curæ trahebant; vicit tamen honeſti cura; obſeſſis opem ferre conſtituit. In Vaccæis ad Durii fluminis ripam geminæ urbes ſitæ ſunt, Taurus Zamoraque; quibus Romanorum imperio nominibus fuerint vocatæ, ſæpe eſt dubitatum; plures invenio qui Tauro Sarabis, Zamoræ Senticæ, vetera nomina adſcribunt: quos ut ſequar, inclinat animus. Agro uberi, ſoli amœnitate atque proventu, cæli ſalubritate nulli cedunt; numero civium modico ſunt; in plano ſitas mœnium firmitas & arces muniunt. Zamora Epiſcopali ſede eſt illuſtrior; ab ea Taurus ſacra petit, alioqui nobilitate, cultuque ferme par; modico diſſitas inter ſe intervallo, flumen ad auſtrum alluit, gemino lapideo ponte junctus. Tauro egreſſus Luſitanus, cum ſpeciem præbuiſſet recta adverſarios petiturum, mutato repente conſilio tranſmiſſo flumine ad D. Franciſci quod cœnobium in adverſa ripa eſt, è regione Zamoræ caſtra locavit ad caput pontis, quo aditus ex urbe erat, tormentis etiam objectis. Ita neque impugnationem arcis impedire poterat, interfluente flumine: neque pugnæ copiam faciebat. Verborum altercationibus tredecim dies ſunt conſumpti; nihil proficiebatur. Martii Kalend. die Veneris vaſis ante lucem conclamatis diſcedit, Luſitanus pontis parte rupta, ne hoſtis inſequi poſſet. Cognito hoſtium conſilio Ferdinandus, cum copiis omnibus progredi ſtatuit; dum pons reficitur, multum temporis conſumptum eſt. Alvarus Mendoza cum trecentis equitibus noviſſimum hoſtium agmen carpere, atque pugna diſtinere juſſus eſt. Sic acies hoſtium impedimentis graves Ferdinandus eſt conſecutus, anguſtiis egreſſus in patentes campos, quinque millibus ab urbe Tauro, vix reliqua exigua diei parte, nam præceps in occaſum Sol erat; vitare pugnam hoſtis non poterat, Ferdinando propinquo, anguſto ponte, quo tranſitus erat; converſis agminibus acies ad pugnam inſtruit. Locus æquior, ſubſidium ab urbe vicinum, victis perfugium, noctis tenebræ munimento futuræ faciebant animos; contra Ferdinando curam injiciebant. Prudentibus certamen exhorrentibus, Ludovicus Tovarius ſtudio pugnandi ardens, contentaque voce. „ Aut cedendum regno, „ inquit, aut dimicandum eſt. Opi„ nione famaque virtutis imperia paran„ tur, bellaque conſtant; quid autem „ huc proceſſimus, niſi pugnandi vo„ luntate? quid detrectatum certamen, „ niſi metus ſignificationem continebit? „ Tu quidem Rex, macte animo, vir„ tuteque eſto: hoſtes pavidos, & quia „ tenentur, ad pugnam converſos, in „ ea fluctuatione animorum citius oppri„ mes quam ventum ad manus erit. Hæc dixit; ſimul procerum ſententiis exquiſitis, pugna decernitur. Dato ſigno prælium ab equitibus incipitur. Erat in primo

primo hoſtium agmine Joannes Luſitani filius, octingentis equitibus pedites immixti, qui globos igneos diſplóderent. Ejus impetum, Alvari Mendozæ agmen ſuſtinere non potuit; fugati diſpalatique equites ſunt. Majus certamen inter Reges fuit; ibi aliquandiu eſt certatum; pugna nullo more prælii ſed latrocinio ſimilis fieri, ſine ſignis, ſine ordinibus. Ad regium Luſitani vexillum magnum certamen fuit. Sotomajor Almeidæ extorſerat; confluentes ab utraque parte milites concerpſere. Almeida ipſe capitur; ejus arma in templo Toletano appenſa victoriæ monimentum in Regum ſacello viſuntur, vexilli concerpti vicaria. Ad extremum fugatis Luſitanis, Rex ipſe cum paucis ad montes progreſſus non prius conſtitit, quam ad Caſtrum Nunnium pervenit: & cum fugæ nulla indicia extarent, occiſum fuiſſe creditum eſt. Fugientes hoſtes inſequi non licuit, tenebris proſpectu adempto. Henricus Aliſtis Comes ad Tauri pontem provectus, in reditu ab hoſtium manu captus eſt: eorum, qui cum Joanne Luſitani filio integri ad multam noctem in armis perſtiterunt. Eam manum Ferdinando, quamvis proximo clivo occupato, invadere conſilium non fuit, ſuis diſpalatis toto campo, atque ad prædam converſis; utrique horis aliquot eiſdem veſtigiis perſtiterunt, diutius Luſitani. Id ſolamen aliquod acceptæ calamitatis fuit, ignominiæ levamen: quod hiſtorici Luſitani laudibus celebrant: atque à Joanne Principe victoriam eſſe partam affirmant. Sic ſemper Chriſtiani nominis hoſtes vincant. Ferdinandus Zamoram ſeſe retulit: eoque digreſſo Luſitani Taurum abeunt. Toletanus prælio interfuit, Joannis Principis à latere nunquam diſcedens. Cædes minor quam pro victoria fuit, neque captivorum numerus magnus: præda major direptis Luſitanis impedimentis magna ex parte.

CAPUT XI.

Rex Luſitanus in patriam redit.

MULTIS uno tempore locis movebantur arma: nullaque ferme pars à belli malis immunis erat; ex eo, ut fit, ſcelerum licentia confirmata; univerſa provincia milites vagari, diſperſi per urbes, oppida, & agros; cædes & latrocinia facere, vi & ſtupris cuncta fœdare, in omne nefas præcipites, atque venales. In magiſtratibus parum præſidii erat, adverſus eas calamitates; inter cives, quod ſuperiori tempore factum diximus, ad ea vindicanda ſcelera veteres ſocietates inſtauratæ, novæ inſtitutæ, militibus in eam rem de publico ſtipendio dato. Auctor ſalutaris conſilii Alfonſus Quintanilla ærario regio præfectus, conſilio bonus manuque; eæ ſocietates optimis legibus aſtrictæ inſtitutiſque temperatæ in vigeſimum annum perſtiterunt: cum externis hoſtibus victis, domeſticis diſſidiis compoſitis, rebus eſt reddita pax. Major belli moles in extremos Cantabros incubuit, ea parte cui Guipuſcoæ nomen vulgo eſt. Ad Olarſonem promontorium in extrema Hiſpania, arx imminet Galliæ finitima, maritimo atque terreſtri ſitu inexpugnabilis: cui Hondarribiæ incolis nomen eſt; firmiſſimas munitiones longa dies addidit Gallicis irruptionibus prohibendis, quibus ſæpe finitimi vexantur. In id oppidum à Gallicis copiis impetus primum eſt factus, ad Ferdinandi vires, quo tempore ad Zamoræ arcem aſſidebat, alio evocandas conſilium callidum. Igneis tormentis, quorum conficiendorum librandorumque gens Gallica peritiſſima eſt, murorum pars maxima corruens cum fragore late ſtragem fecit. Ruderibus completæ foſſæ facilem aditum præbebant, exigua defenſorum manu, atque iis, continuis vigiliis & laboribus immimutis. Dieghus Sarmentus Salinarum Comes, rerum ſummæ præfectus, cum ſe in eam arcem intuliſſet, quodvis periculum adire certus, obſeſſis animus crevit, locorum aſperitate ingenia quoque & corpora duratis. Eruptione facta in hoſtium munimenta prorumpunt. Diſturbatis operibus, everſis atque incenſis machinis, quoniam bene prima ſuc-

ſucceſſerant, novis copiis ſubinde è Gallicis caſtris ad periculum accurrentibus, acie cum hoſte dimicare non dubitarunt; major reddita, quam accepta clades eſt, neque obſidio diſſipata. Madriti arx quæ in Villenii jure erat, magnum factioni præſidium, ab oppidanis correptis armis obſeſſa eſt. Petrus Arias, & Petrus Toletus primarii cives multitudinem ad arma concitarunt. Miſſa à Regina auxilia ſunt; affuit etiam Sanctillanius, quo major eſſet auctoritas, vires majores. Caſtra Julia, Biatiaque uno tempore Ferdinandi nomine obſidebantur, in Bætica & Luſitania. In Conteſtanis Chinchilla, Almanſaque orta inter oppidanos ſeditione defecerant: Valentinoſque finitimos auxilio evocarunt, magno Villenii incommodo, cujus ditione ea oppida tenebantur: tametſi ejus induſtria in officio tum quidem perſtiterunt. Aragoniis omnia ſecunda erant, aſpera Luſitanis: eo amplius quod quartodecimo Kalendas Aprilis Zamoræ arx dedita Ferdinando eſt cum tormentis & omni apparatu bellico. Alfonſi Aragonii adventus, ut deditionem maturarent, multum contulit, impugnandarum arcium ſcientia præſtantis. Eo incommodo fractis Luſitanorum animis, ut extra periculum eſſet, Joannes Princeps Joannam novercam amitinamque cum præſidio equitum quadringentorum, in Luſitaniam abduxit belli cauſam; cum pari numero Toletanus in Carpetanos abſceſſit, quaſi vacillantes procerum mentes, & mutata repente voluntate locum gratiæ apud Ferdinandum quærentes, in fide confirmaturus, re victus tædio, nulla victoriæ ſpe. A Ferdinando Cantalapetra in Segobienſi agro obſeſſa: ubi Luſitanorum firmiſſimæ copiæ erant; ea tamen lege ſemeſtribus induciis ab ejus oppidi impugnatione ceſſatum, ſi Villalba, Majorga, Portillium, Beneventano redderentur: quas arces fidei obſides pro libertate dederat Luſitano. Urceſiam Rodericus Manricus, qui ſe ejus militiæ Magiſtrum ferebat, occuparat: arcem obſidebat, quoniam Villenii præſidio tenebatur; ab eo & Toletano feſtinatum, ſi obſeſſis opem ferrent; nullo operæpretio facto, repulſi cum ignominia, ac periculo ſunt, tum Roderici patris, tum Georgii Manrici filii virtute: cujus hoc bello præclara rudimenta extiterunt; vitæ brevitas prohibuit, ne virtutis indolem, præclarique ingenii lumen exerceret factis: uti alio loco eſt commemorandum. Sic bellum terra gerebatur: neque mari quies erat. Luſitaniæ litoribus Andreas Sunierus cum paucis Aragoniis triremibus imminebat aſſueveratque. Tot adverſis caſibus debilitati Luſitani Regis, debilitati procerum Caſtellæ animi, quantum ſibi virium deceſſiſſet non ignorantium, quantum ſtudii popularis, infauſtam militiam averſati, pars multo maxima ad ſanitatem redire cœperunt. Primus Arevali Dux, Roderico Mendoza, cui præmium operæ in agro Toletano Pintus oppidum fuit, ad Iſabellam legato illi ſacramentum Madrigale dixit. Pro quibus ſupplicium merebatur, præmia ampliſſima retulit: ad veterem ditionem Alcantaræ Magiſterium, de quo lis erat Alfonſo Monroyo cum Joannis Stunicæ Ducis filio, à regibus promiſſum, datumque; acceſſit Beatrix Paciecha Metellini Comes fratre Villenio cautior, fide haud conſtanti. Iiſdem diebus, omnino quarto Nonas Maji conjugium Ferdinandum inter Neapolitani Regis nepotem, & Iſabellam Ferdinandi filiam, pactum eſt. In cultum puellæ ducenta aureorum millia à Neapolitano promiſſa: tantundem quarta minus parte à patre, ſi alia proles maſcula in ſpem regni eſſet ſuſcepta; alioqui ampliſſimi regni ſpes dos eſſet. Fœderis maturandi occaſio præcipua, ingens mutuæ pecuniæ vis oblata Ferdinando, magnum rebus momentum in earum rerum difficultate, ea inopia ærarii. Omnino Luſitanus ad ejus rei famam, quam referentes, augebant, deſperata victoria, temeritatem ſuſceptæ expeditionis nova levitate luere conſtituit, Caſtellaque deſerta redire in Patriam; quoniam parum virium in domeſticis opibus, parum in factioſis proceribus fore providebat, externa auxilia conquirere parat, Gallicaque arma in Hiſpaniam commovere; tentata tamen prius concordiæ ſpes, controverſiæ arbitrium Aragonio & Toletano permiſſurum profitebatur. Serum conſilium lite martis arbitrio ferme dijudicata repudiatum. Marialbæ Comite Tauri cum præſidio relicto, ipſe tri-

triſtis atque re male geſta deſormis in Luſitaniam Junii Idibus abſceſſit. Pauci exules ad omnem adeundam ſortunam abeuntem ſunt proſecuti, magis deſperata venia, quam factionis ſtudio.

CAPUT XII.

Luſitanus diſcedit in Galliam.

LUSITANI opes in Caſtella ejus diſceſſu magis etiam inclinabant. In Ruſcinonenſibus & Ceretanis Gallica arma movebantur, initique fœderis conditiones. Salſulæ arx munitiſſima Narboni objecta, firmiſſimum ea parte Hiſpaniæ propugnaculum, adverſus Gallicos impetus ex deditione à Gallis capta: Lebia in Emporitanis circumſeſſa. Externa injuria, inteſtina diſcordia aucta eſt: Ludovici Mudarræ milites, quorum præclara opera extiterat in Perpiniani obſidione, ſeceſſione facta tumultuantes, non tam nocendi voluntate, quam ob ſtipendia multorum menſium non ſoluta, nonnullis oppidis captis ad arma ſpectare cœperunt: ac periculum erat, ne Gallos in ſocietatem aſciſcerent. Non ante ea tempeſtas ſedata, quam juſtum auri pondus ſe brevi perſoluturus, à regiis Ilerdæ datis prædibus eſt cautum. Gallicæ excurſiones prohiberi non poterant, exhauſtis gentis viribus, Rege Aragonio longinquo, atque in Vaſcones profecto: ubi inteſtini partium tumultus nihil remittebant, meliori Beamontiæ factionis fortuna, à quibus Pompelo regni caput obtinebatur, Stella erat obſeſſa. His Ferdinandus favere magna Aragonii Regis moleſtia. Sed ne Gallis ea parte aditu patefacto novam tempeſtatem in Hiſpaniam attraherent, erat providendum; quibus erat perſuaſum de Vaſconum imperio Ferdinando tradendo inter eum, Eleonoram, & utriuſque patrem Aragonium Regem conſilia agitari: excluſo Franciſco Phæbo, quem ex Gaſtone Fuxenſi ortum diximus, Eleonoræ nepotem. Ut eos motus pacaret, Ferdinandus in Cantabros abiit de Hondarribiæ periculo ſolicitus, evocare auxilia parans, comparare claſſem: cui Latronem Guevaram nobiliſſimo loco natum præſecit. Patrem ut Victoriam accederet invitavit. Iſabella Tordeſillæ ſubſtiterat: quod oppidum Durio alluitur, & Luſitanorum excurſionibus prohibendis erat idoneum. Trecentorum equitum præſidium aderat ductore Alfonſo Aragonio leviro. Repetebat ille Calatravæ Magiſterium annis ſuperioribus ablatum, neque magna neque nulla ſpe: nam Gironios conciliandi, præcipua Regibus cura erat; æger mora impatientiaque, Eleonoram Sotum, quam adamare cœperat in Iſabellæ obſequiis verſantem, quamvis inclinata jam ætate vir uxorem duxit, profeſſa caſtitatis lege à Pontifice Romano ſolutus; optimo ſane publico ambitio importuna de Magiſterio ſublata eſt; quod moleſtum Aragonio patri accidit; adeo ut Joanni, quem ille furto genuerat, Ripagorſam atque Villaformoſam patri detractas daret: quas illi Rex adduxerat vindicato Jacobo Aragonio & occiſo Barcinone: qui patris Jacobi Alfonſique avi Gandiæ Ducis jura, & ſecundum ea duo illa oppida repetebat, ferox conatu audacia exitiali. Ea majorum meritis & nobilitati gratia fuit ſcilicet. Arx Segobienſis, ubi Iſabella Ferdinandi filia erat, circumſeſſa in civium tumultu, ac ferme capta nunciabatur. Seditionis auctor Cabreræ ex re privata infenſus ob ablatam ejus arcis præfecturam, Alfonſus Maldonadus, adjutoribus Joanne Aria Epiſcopo, & Ludovico Meſa cive primario. Iſabella non magis filiæ, quam arcis periculo permota, citato itinere ad incendium accurrit. Sic tranquillitas rebus & urbi reſtituta eſt, ſeditioſis qua pulſis qua judicio vindicatis; menſe Auguſto id geſtum eſt. Quo menſe Aragonius, cum pede altero æger diſtuliſſet, Victoriam acceſſit. Nullus dies jucundior ſeni accidit; maximum vitæ fructum cepit, cum filium aſpexit, unde ipſe fuerat ereptis bonis omnibus cum ignominia rejectus, Caſtellæ Regem effectum. „ Et ô ſuperi, inquit, „ ut hujus diei lætitia propria ſit, faci- „ te; nulla moleſtia obſcuret, nulla cala- „ mitas; & quoniam fortuna ad ſummum „ perducta retro volvi conſuevit, date, „ ut

„ ut mutationem ejus ipſe potius pri-
„ vatim, ſi quid eſt peccatum, ſi vindi-
„ care paratis, ſentiam: quam publico
„ incommodo, aut filiorum calamitate
„ luatur. Hæc lacrymis toto ore manantibus precatus, in filii complexum ruit, primum honoris locum deferens prohibito dextram deoſculari, ad lævam aſſidens, atque ad hoſpitium uſque comitatus. Id Caſtellæ majeſtati datum. Aderat Eleonora Vaſconum Princeps, magna ſpectaculi pii, atque ſuſceptæ lætitiæ pars. De rebus communibus conſultatum: ac Aragonium conſtituiſſe ſcribunt, Aragonium imperium filio de manu tradere; quod in ea ætate veriſimile eſt otii cupiditate tentatum: deſtitiſſe tamen ob Caſtellæ motus nondum compoſitos. Colora Gallicæ claſſis præfectus, Cantabriæ & Calæciæ litoribus tentatis, evaſtatiſque in Luſitaniam diſceſſit, ut Regem Luſitanum in Galliam ea claſſe veheret. Ad Oliſiponem is erat, rebus omnibus, quæ ad profectionem opus erant, comparandis intentus. Inde conſcenſis navibus in Africam navigavit primum. Duo Brigantini filii euntem proſecuti ſunt, Comes Penamacoris amicorum princeps, Ocrati Prior, Joannes Pimentelius Beneventani frater: præterea duo millia, & ducenti milites Tingi Arzillæque præſidium. Septa ſolvens Illiberim tenuit menſe Septembri: qui portus in Galli poteſtate erat. Inde Perpiniani, & Narbone regio cultu exceptus eſt. Luſitani adventu majori impetu concurſum ad arma in Ruſcinonenſi tractu eſt. A noſtris Laurentii fanum receptum: à Gallis Emporitani fines uſti, direptique. Domeſticis diſſidiis tumultuabantur provinciales, eoque adverſus externam vim nullo communi conſenſu. Quo tempore Aragonius ſe victoria Tudelam Vaſconum oppidum retulerat, in unam curam tumultus ejus gentis pacandi incumbens. Joanna ejus filia in Catalaunis pro patre res gerens, imbecillitatis conſcia bellum averſabatur; ablata tantum jure feciali utrinque repetita fruſtra & inducias tamen tenere placuit antea pactas. Luſitanus pedeſtri itinere Turonum urbem triſtis contendit: ubi Rex Gallus ea tempeſtate erat; ſplendide acceptus atque habitus die conſtituto ſecundum ſalutem hac ſententia locutus fertur. „ Cogor
„ prius oneri, quam uſui eſſe, quo
„ nihil in vita moleſtius accidit. Sed bo-
„ nis tamen noſtri regni rebus gratorum
„ ſociorum officio functi ſæpe, munus
„ tamen officiumque noſtrum veſtris
„ meritis minus fuiſſe ſcimus, fatemur-
„ que. Hæc mittantur. Eſt enim fœda
„ meritorum miſeris in ærumna jactatio.
„ Nullæ mihi cum Rege Siculo inimicitiæ
„ ſunt, niſi quæ publicæ: nec gentem A-
„ ragoniam ſed ſcelera ſed latrocinium
„ perſequimur. Ereptus Joannæ ſponſæ
„ ex ſorore natæ paternus principatus,
„ opeſque, proh dedecus indignitatem-
„ que omnium gentium armis vindican-
„ dam, belli ſumendi impoſuit neceſſita-
„ tem, infelicis hactenus; ſic eſt cælitibus
„ viſum, triſtes ſæpe caſus ſolitis læto exi-
„ tu mutare. Quod in tua manu Rex
„ invicte ſitum eſt; tu juſto pioque do-
„ lori mederi unus potes, & in noſtris
„ malis veſtras etiam injurias vindicare,
„ bellum Ruſcinonenſe & Cantabri-
„ cum optato exitu terminare, Vaſco-
„ nes è faucibus eripere avidiſſimi ty-
„ ranni. An eo imperio occupando,
„ rationes defuturas creditis ei, qui
„ dotale imperium armis invaſit, eri-
„ puit, oppreſſit nullo commodiori
„ jure? An facultatem, Caſtellæ &
„ Aragoniæ præſidiis circumſeſſo, re-
„ gionibus modico? Erratis ſi ullis
„ finibus ambitionem reſiſtere putatis.
„ Scimus auro & lectiſſima pube Gal-
„ liam abundare: Neque univerſæ quam-
„ vis Hiſpaniæ collatas vires, pares un-
„ quam fuiſſe. Neque nos ita deſtituti
„ ſumus, tametſi ſupplices veſtram
„ opem imploraturi, tantum laboris ſuſ-
„ cepimus: ſuperſunt integræ Luſitani
„ regni opes, in Caſtella ſtudia partium
„ partim aperta, plura cum uſus erit, &
„ victoriæ ſpes major, ereptura. Veſ-
„ tris tantum auſpiciis bellum, quod
„ jam eſt inchoatum, geratur. Nihil
„ vanitatis in noſtra oratione eſt, & a-
„ lioqui ſupplicibus Regibus opem fer-
„ re, malis publicis mederi, commodis
„ omnibus, ſi nulla oſtenderentur ut
„ ſunt maxima, honeſtatem, dignita-
„ tem, officium præferre, quorum niſi
„ magnorum Principum, quales vos
„ eſtis, munus eſt? „ Ad hæc Gallus pauca: ſibi id curæ fore reſpondet,
da-

daturumque operam, ne fruſtra ad ſuam opem confugiſſe videatur. Verbis facta non reſponderunt. Lutetiæ quo diſceſſum eſt urgenti Luſitano belli gemini neceſſitatem aperte excuſavit, cum Burgundo Angloque inſtaurati, ac majori erumpentis impetu. Præterea lege propinquitatis irrito conjugio pia arma non fore; ſic Luſitani conatus deluſi ſunt: etſi Burgundo is cognatione propinqua, nempe amitino & fœdere junctus ad eum profectus pacis univerſæ ſe interpretem auctoremque offerebat, nihilo feliciori conatu. Novo Caſtellæ commodo in Gallia movebantur arma. Ad Hondarribiam enim in ea rerum Gallicarum difficultate induciæ à Gallis conceſſæ ſunt, breves primo, terraque tantum, deinde agente Cardinali Hiſpaniæ longiores & ſine exceptione.

CAPUT XIII.

Taurus de Luſitanis capta.

REGES pater & filius Victoria diſgreſſi, rurſus ad ſextum Nonas Octobris Tudelam convenere, ſi Vaſconum tumultus componerent. Habebat utraque pars ſuas clientelas & domeſticas & externas: in aulis etiam eorum Principum factionum ſtudia gliſcebant. Evocati Lerini Comes & Magiſter equitum Petrus Peralta factionum capita, ſe & ſuos in auctoritate Regum fore profeſſi ſunt: quod illi ſanxiſſent habituri ratum, ſi fallerent, dira caput ſuum obteſtatione execrati; à Beamontiis etiam Pompelo Ferdinandi fidei quaſi ſequeſtro concredita, ab adverſa factione arces aliæ Aragonio contraditæ ſunt. Aderat Alfonſus Carrillius Buendiæ Comitis frater Pompelonenſis Epiſcopus. Moleſtæ eæ molitiones Magdalenæ Fuxenſis junioris uxori acciderunt, coitionem & dolos ſuſpicatæ, ac de filiis ſolicitæ: ne hæreditate paterna excluderentur. Berengarius ad eam legatus conſtitutæ concordiæ cauſas & conditiones explicuit. Debere illam bono animo eſſe, de Regibus patre & filio ſecunda omnia expectare. Periculi amplius ex Gallia impendere; ne ſe in fraudem induci pateretur jungendo cum ea gente vires ad Hiſpaniam invadendam. Eſſe quidem Gallum fratrem: cum Aragonio & filiis majora neceſſitudinis jura ſuppetere. Ad hæc illa pro benevolentia proque officio gratias agere. De fide dubitaſſe nunquam: neque à fratre, de viribus ſociandis appellatam; ne commiſſuram quidem, ut neceſſitudinis cum utriſque initæ oblita videretur: & ſi facultas ſit, pacis potius quam armorum auctorem fore. In medio conatu Vaſcones pacandi, nova lætitia acceſſit; ad tertium Nonas Octobris legatis ultro citroque commeantibus, conjugii leges ipſo in oppido firmatæ ſunt, Neapolitanum inter & Joannam Aragonii filiam antea pacti. Sponſalia Cerveræ præbita in Catalaunis, ubi ſponſa res gerebat: ipſaque Neapolis Regina ſalutata eſt. Novis nuptiis ea regia vacua effecta erat, Beatrice Neapolitani filia ad Matthiam Hungarum, cui erat deſponſa, navibus amandata, præſtanti probitate pudicitiaque, ventre inſœcundo, geminis quamvis nuptiis initis: his & deinde cum Ladiſlao Rege, qui in Matthiæ locum eſt annis inſequentibus ſubrogatus neque pari virtute, neque felicitate. Non ceſſabat interea Iſabella Regina. Taurus urbs à Caſtellæ copiis, ductoribus Alfonſo Fonſeca Epiſcopo Abulenſi & Friderico Manrico Roderici filio, nocturna vi, furtoque capta eſt; paſtor quidam Bartholomæus nomine aditum in urbem monſtravit, qua parte colle munitæ minor cuſtodia adhibebatur. Re patrata circumſeſſa arx eſt. advolavit ad rei geſtæ nuncium Iſabella Segobia: ubi priori ſeditione pacata, civibus confirmandis diſtricta erat. Ejus adventu Maria Joannis Ulloæ uxor defenſione deſperata arcem dedidit quartodecimo Kalend. Novembris. Gener Marialbæ Comes vicina arce relicta, cui Villafonſo nomen erat, cum paucis qui ſupererant, Luſitanis militibus, magnis itineribus, notiſque tramitibus in Luſitaniam abſceſſit. Magnum erat operæpretium factum. Supererat Caſtrum Nunnium, unde Petrus Mendania latiſſime prædas agere, & omnia circum infeſta reddere, vir ardenti animo, magna militari ſcientia. Ut Taurus eſt capta, in eam arcem promotæ

motæ copiæ ſunt; tormenta atque alia impugnationi idonea aliquot dierum labore eo devecta; ſi de hoſtibus eſſet recepta, omnia eo tractu fore pacata ſperabant. Verum conatus ille inanis fuit. De Toletano, & Villenio conciliandis agebatur. Villenius æquiorem ſe præbebat: videbaturque ſupplex à Ferdinando pacem legeſque accepturus modo æquas, & Villena, ac viginti amplius oppidis quæ eo tractu erant, ablata, reſtitutis. Toletanus duriorem ſe præbebat: tametſi Aragonius non deſiſtebat filium obteſtari, ut tantum virum bonis malisve conditionibus pacaret: inconſtantiam fortunæ vereretur, ex ſummo ſæpe retro converti ſolitæ, ac vero præcipitare. Prioribus meritis, quæ maxima fuerant, novas offenſas condonaret; eo pacato Luſitani factionem penitus debilitatum iri. Rei perficiendæ nondum maturitas venerat: & jam tamen appropinquabat. Venia certe Villenio promiſſa, atque ditio univerſa, arcibus quæ Madriti, & Caſtris Juliis obtinebat, Ferdinando reſtitutis. Idem Toletano datum: qua ſpe Lupus Acunia ejus ex fratre natus Optam dedidit, quam Ducis nomine Henrico Regi extorſerat in ea temporum perturbatione, labeque. Interea duo magni Principes pari prope fato uno tempore occiſi ſunt, Galeatius Mediolanenſis, Carolus Burgundus. Galeatius ad aram D. Stephani, ejus memoria die celebri paucorum conjuratione, privatos dolores ulciſcentium, effuſas Principis libidines. Carolus dum Nancium Lotaringiæ urbem iterum obſidet, tempore anni alieno, atroci hyeme, male augurantibus ſuis, diſſuadente Luſitano ſub illud tempus ad eum profecto, Nicolao Campobaſſo deſerente, cum Italorum parte, prodenteque hoſti arcana, Nonis Januarii à Renato Lotaringio Helvetiiſque, quorum ab eo tempore nomen celebre eſſe cœpit, acie victus cecidit, unica filia Maria relicta: quæ Maximiliano Auſtriæ Duci juncta, quantam belli molem atrocis ac diuturni attrahet in Hiſpaniam, captas continuo à Ludovico Gallo Burgundias, Quintinum, Peronam, aliaque ad Somonam amnem oppida, ad jus priſtinum revocare dum Burgundi dum noſtri tentant majori conatu, quam proventu. Maria tres filios peperit Philippum, Margaritam, Franciſcum; quarto anno ex quo nupta fuerat, cum eſſet gravida, ex equi caſu concuſſo utero periit. Ex Galeatio Joannes Galeatius relictus eſt (Iſabella ei Aragonia Neapolitani ex Alfonſo filio neptis juncta erat) impar ætate ad rempublicam gerendam: præterea Blanca Maria Maximiliani jam Cæſaris uxor altera futura infœcundo conjugio, tum Anna tertia Galeatii proles.

CAPUT XIV.

Arces aliæ receptæ.

NOVAM importuno tempore contentionem de D. Jacobi Magiſterio concitatam Iſabellæ prudentia compoſuit. Rodericus Manricus Paredius Comes D. Jacobi Magiſter menſe Novembri deceſſit Urceſiæ, præclaris majoribus egregius ipſe, Oſca in Baſtetanis de Mauris capta annis ſuperioribus magnam adeptus famam; corpus ad aram templi maximam eo in oppido ſepulcro illatum: ſupremuſque honos defuncto eſt habitus. Optimi parentis obitum Georgius Manricus nænia eleganti deploravit: in qua multæ poeticæ virtutes inſunt, clara ingenii & ſententiarum lumina; æmuli mortem Alfonſus Cardenas ſuam occaſionem facturus, Urceſiam petere conſtituit, armato milite formidabilis vim adhibere paratus, ſi morarentur ſpem honoris adipiſcendi Tredecim viri, quorum eæ partes erant, ad comitia conventu facto. Multis aliis proceribus bonis malis artibus eum honorem ambientibus, ne res ad arma deducerentur, periculum erat. Eo metu an ditionis ampliſſimæ aviditate, inter Ferdinandum & Iſabellam conſilia Tauri agitantur; armis vim coercere longum erat; ad artes converſis animis, Ferdinandus Tauri ſubſtitit: Iſabella Ocaniam Urceſiamque contendit feſtinatione tanta, ut tridui itinere Valliſoleto Urceſiam perveniſſe Pulgarius ſit auc-

auctor. Suadet militibus, uti concordiæ ſtudio ſe Ocaniam ſequantur; nobilis municipii amplitudine tutiores ad decernendum fore multis exemplis in eo Magiſtri palatio comitia celebrata fuiſſe confirmat; hortatur in eo oppido ſermonum miniſtris Fonſeca Abulenſi Epiſcopo, & Fernando Alvaro Toleto à ſecretis Reginæ, uti ad vitandos tumultus eum ordinem conſenſu Romani Pontificis Ferdinando Regi adminiſtrandum ad tempus permitterent. Ad ſanandas militum voluntates revocandamque concordiam, haud minori auctoritate opus eſſe. Re deliberata milites Reginæ poſtulatis annuunt, parata multorum aſſentatione: plerique non tam certa obſequendi voluntate, quam excludendi dejiciendique adverſarios: quæ magna ſed frequens comitiorum labes eſt. Id initium fuit, militum eorum potentiæ imminuendæ, exemplum, quod ad Calatravæ & Alcantaræ ordines brevi eſt propagatum: etſi Alfonſo Cardenæ, paulo poſt datum eſt, ut ordinis Magiſter eſſet, magna multorum procerum offenſione, unum ſibi prælatum dolentium, nullis meritis, neque comparanda familiæ nobilitate; ſic illi conquerebantur. Ferdinandus rebus in ulteriori Caſtella compoſitis, factiſque induciis cum Gallis & Luſitanorum reliquiis Ocaniam abiit initio anni Milleſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi ſeptimi. Ureniæ Comiti Joanni Tellio Gironio ad officium ſyncera voluntate redeunti, venia eſt data. Toleto, atque Madrito luſtratis, nunciatum eſt, Luſitanorum varias manus Pacis Auguſtæ & Mirobrigæ fines urere importunas infenſaſque. Gometio Figueroæ Feriæ Comite præmiſſo ad vim arcendam, partita reipublicæ cura, Iſabella quidem ad Luſitaniæ fines abire conſtituit, rebus præſidium: Ferdinandus aliquot diebus Madriti conſumptis, Toletani ſanandi ſpe, nam pacatus ferox animus non erat quamvis paulo ante venia impetrata, eo regium colloquium, ad quod invitabatur, vitante, ad nonum Kal. Aprilis die Lunæ in Ulteriorem Caſtellam diſceſſit cura Vaſcones pacandi: ubi novo partium conatu multa movebantur: recenſque Stella ab imperio defecerat ab Agramontiis occupata: idque oppidum Eleonora Princeps ſuis & Caſtellæ viribus parabat impugnare. Quibus diebus novus metus eſt allatus. Albohacenus Granatæ Rex improviſo violatis induciis, quæ aliquot annis ſteterant, cum quatuor millibus equitum peditibus ad triginta millia in Conteſtanos incurrit; ſecuros incautoſque opprimit; octavo Idus Aprilis, ipſo Chriſti ad vitam reducis memoria ſacro die Ciesam iis locis ignobilem pagum incendit, evertit incolis trucidatis. Magnæ inde prædæ abactæ pecorum armentorumque. Petro Fagiardo Murciæ Antelato quamvis ad defendendum excitato ſeſe incolumes barbari in fines retulerunt, majori incuſſa formidine, quam damno illato. Sed nova moveri arma, & neceſſitatem impoſitam injurias vindicandi grave erat, inteſtinis motibus nondum pacatis. Eo ſtudio geminæ arces, quæ in Luſitanorum fide erant, Cantalapetra, atque Caſtrum Nunnium novo conatu circumſeſſæ impugnatæque, deditione facta in poteſtatem venerunt. Cantalapetra citius ad quintum kalend. Junii. Caſtrum Nunnium Mendaniæ virtute defenſa diutius reſtitit; ſed dedita tamen, atque provincialium concurſu everſa eſt; ne latronibus receptui eſſet, quippe locis arduis ſita; præſidiariis utriuſque arcis militibus facultas eſt conceſſa incolumibus, & cum ſupellectile in Luſitaniam migrandi; Mendaniæ ſeptem florenorum millia adjecta, Duci, ſi nihil aliud feciſſet, arce ea tamdiu defenſa nobili claroque. A Regina Caſtris Juliis ſubigendis non minor opera data eſt, arcem Villenii nomine Petrus Biatia præfectus muniebat; de deditione appellatus, negare primo facturum, niſi Villena & contributis oppidis Villenio reſtitutis; (ſic antea conveniſſe dictum eſt) vir eximie conſtans fortiſque: Non recuſabat Regina oppida ea tradere, quibus ille nominaſſet; penes eos quaſi ſequeſtros ſemeſtri ſpatio poſtquam fuiſſent, Villenio reddendam. Ille fraudem & dolum ſubeſſe ratus cunctari, recuſareque; vix à Villenio ipſo, in arcem ingreſſo, victa conſtantia viri, non tam de ſuis rebus, quam de heri dignitate & commodo laborantis. Ita dedita is arce, amicitiam Villenio clientelamque renunciavit, ignaviam ejus pertæſus: qui neque ſua dignitate moveretur, neque de ſuo-

1477

ſuorum ſalute laboraret: nam præ feſtinatione neque ipſius præfecti, neque militum incolumitatem fuerat pactus. Ferdinandum res Bæticæ, quo Iſabella evocabat, & ipſe in animo habebat, adire Vaſcones non permiſerunt: neque Joannam ſororem priuſquam in Italiam navigaret amplecti. Menſe illa Auguſto claſſi impoſita, qua Alfonſus privignus, Petrus Guevara Vaſti Marchio, alii viri principes ad litus Barcinonenſe erant appulſi, omnibus officiis in Liguria culta, ad virum tandem pervenit. Nuptiarum lætitia Neapoli ludis, ſpectaculis, conviviis, cultuque & ſplendore civium celebrata eſt.

CAPUT XV.

Bætica pacatur.

RELIQUIS Caſtellæ partibus vix quieſcentibus, motus in Bætica extabant; proceres pro ſe quiſque urbes arceſque præſidiis occupare: ut cujuſque vires erant prædæ rempublicam ludibrio majeſtatem habere. Ab Aſſidoniæ Duce Hiſpalis obtinebatur: à Marchione Gaditano Cæſarianum: ab Alfonſo Aquilario Corduba; ſpecies obtendebatur, ſe muniendi adverſus finitimos regulos, vim externam propulſandi Luſitania vicina; ſpoliis provinciæ, augere opes erat in animo: quod malis reipublicæ temporibus ferme accidit: imminutis publicis opibus privatæ creſcunt. Et erant intra eas urbes factiones populares. Hiſpali civitate inter Aſſidonium & Gaditanum diviſa ſtudiis, Cordubæ Aquilarium inter & Cabræ Comitem diſſidia vigebant, ut ſi ullo tempore graviſſima. Iſabella prior Hiſpalim multis quamvis diſſuadentibus, neque enim iis venerat copiis, ut vi agere poſſet, delata tamen in eam urbem, arcem navaleque occupavit: detraxitque Aſſidoniæ Duci, majori, quam pro ſexu, & viribus animo, Ferdinandus rebus in Vaſconibus ferme deſperatis, in Ulteriori Caſtella compoſitis, Ribadei Comite Petro Villandrando Calæcis præfecto, Alfonſo Aragonio fratri, & Magiſtro equitum reliquæ provinciæ cura data, ipſe in Bæticam feſtinare conſtituit, rebus præſidium certiſſimum. Guadalupeum Virginis fanum ex itinere iniit venerabundus, ſupplicationeſque habuit. Albano & Beneventano ſequi juſſis, quoniam dubia fide inter ſe & cum aliis proceribus conſpirare nunciatum erat, Hiſpalim idibus Septembris pervenit. Gaditanus adverſo rumore erat, quaſi Luſitanis favens in Regum oculis Alcalam Guadairam præſidio obtineret. Actum de eo conciliando; remotis arbitris noctu ad colloquium venit; de reddendis arcibus appellatus, facturum ſe negavit, niſi Nebriſſa, Utrera aliiſque arcibus ab Aſſidonio, Regi reſtitutis; ſe nudato præſidiis, quid aliud quæri, quam ut inimici potentia opeſque creſcerent? æqua poſtulare viſum; ab utroque arces Regi redditæ ſunt; alii proceres horum exemplo haud difficulter imperata fecerunt: præſertim cum Granatæ Rege, in quo præſidii magnam partem ponebant, iiſdem diebus pactis induciis, opera Dieghi Cordubæ Cabræ Comitis præſtanti fide viri: cui cum Rege barbaro uſus erat, multa familiaritatis jura; ſic in Bætica res erant ſanitati proximæ. In Vaſconibus deſperatæ ob ſtudia factionum nunquam ſatis compoſita. Eleonora Principe quamvis identidem obteſtante, ſedecim menſium tempus componendis controverſiis deſignatum Tudelæ in conventu Principum ferme exiiſſe; quoniam in patre, fratreque parum præſidii eſſet, externam opem conquiſituros; ad auctores redituram culpam impoſitæ neceſſitatis; niſi occuparent gentis conatus, exitium inſtare. Dant animum ad loquendum liberæ ultimæ miſeriæ; æquiſſima poſtulata ſurdis auribus accipiebantur, longinquis Regibus, multiſque reipublicæ difficultatibus, aliis ſuper alias. Aragonio præter Ruſcinonenſe bellum, Siciliæ atque Sardiniæ res curæ erant. Raymundus Folchius Cardonæ Comes Siciliæ moderator Neapolim Joannam Reginam ſecutus, res in Sicilia gerebat: cum in ea inſula defuncto in minore ætate Joanne Cabrera, paternum avitumque Modicæ Comitatum, ad Annam ſororem hære-

hæreditate devolutum, multi uno eum tempore ambiebant, alii excluſa puella, alii eam in conjugium expetentes. Aragonius, quoniam publice referebat quem illa maritum aſciſceret, ampla ditione opibuſque, Alfonſo Aragonio Ferdinandi Regis filio notho eas nuptias deſtinabat. Verum Fridericus maris Præfecti filius iis nuptiis poſtmodum potitus nobilem principatum in ſuam familiam invexit. Leonardus Alavona Oriſtani Marchio nunquam ſatis fidus, in Sardinia tumultuari cœpit, à Carrocio Prorege contra icti antea fœderis conditiones violatus. Invictum Aragonii animum ætas imbecilla, tantæ curæ non obruunt: quaſi in ſpecula præſidens in omnes proſpicit partes: Alavona more majorum accuſatus, ut ſpoliatione principatus puniretur ſancitum eſt; ſententia Idibus Octobris Barcinone pronunciata; exercitui ſupplementum navi miſſum, neque numeroſum neque validum; ſic bellum extractum in multos dies. Ferdinandi rebus in Bætica pacatis, ſpei mixtus metus ſolicitabat. Luſitanum in patriam relatum navibus, quamvis venia nuptiarum à Sixto Pontifice conceſſa tandem nulla externa auxilia impetraſſe. Id ſolamen erat; à Toletano tamen evocatum fama ferebat: quæ vereri cogebat, ne occultæ inſidiæ ſubeſſent. Sed is vitio ætatis vacillante ſenſu parum providebat animo; ira conſilio inimica, atque ambitio impotens malum agebant præcipitem, oculiſque officiebant & erat fama cognitum Luſitanum ante rebus deſperatis Lutetia noctu profectum, ut Romam & Hieroſolymam obiret, mutataque veſte monachum indueret, tædio magis quam certa voluntate; eum aliquanto ſpatio progreſſum, è tribus comitibus uni clave data juſſiſſe, uti ſcrinium quod Lutetiæ reliquerat aperiret. In eo geminæ literæ inventæ; alteræ ad Gallum quibus conſilii ſui rationem aperiebat: filium monebat alteris, uti quamprimum regium nomen capeſſeret, ſui nulla cura quem ſuperi, homineſque deſtituiſſent: delictis tamen veniam ſperare propitiaque numina deinceps fore, ea calamitate & ignominia placata. Eam ſummam votorum eſſe. Lectis literis, filius cum ſingultu & lacrymis regium inſigne deſumpſerat tertio idus Novembris. A fuga pater conſilioque, Galli diligentia eſt retractus; deinde ad Caſcales oppidum appulſum, quinto die poſt inaugurationem filius ingenti lætitiæ ſignificatione mœſtum, atque inſolita macie deformem obvius excepit: in regnumque reſtituit. Ad hunc modum Luſitanus feroces primos impetus habuit: extrema ludibrio fuere. Proximum annum Milleſimum quadrin- 1478
genteſimum ſeptuageſimum octavum fauſtum effecit Philippus in Belgis ex Maria Caroli Audacis filia & Maximiliano Auſtriæ Duce ortus decimo Kal. Februarii imperii amplitudine & poteſtate felix futurus: brevi quamvis vita in flore ætatis eſt raptus. Florentiæ, quæ libera civitas erat, in templo Liberatæ conjuratione civium in Mediceos fratres, quaſi libertati civium inſidiantes impetu facto, Julianus occiditur, Laurentius ærarii ſacri munitione evadit. Eo facinore commoti ad arma populares. Salviatus Piſanus Archiepiſcopus conjurationis conſcius & particeps, quaſi re patrata ad palatium, ubi Senatores jura dabant, advolans inde populum ad arma concitaturus, facie turbata capitur: ac mox re cognita laqueo è feneſtris ſuſpenditur; crudele impiumque ſpectaculum. Cardinalem Sancti Georgii, qui Florentiæ aderat, & conjuratis faviſſe fama vulgabat, Pontificis avunculi metus, & perſonæ ſanctitas, ne eodem impetu violaretur, tutata eſt. Novi id belli initium fuit, quo Florentinæ opes aliquandiu vexatæ ſunt, Pontificis & Neapolitanis armis; civibus Florentinis ob cæſum Archiepiſcopum in impiorum numero habitis, agente Franco Rege, atque novos terrores ex Gallia oſtentante, conventu Aureliæ inſtituto de Pragmatica ſanctione reſtituenda, jus tandem ſacrorum Pontifex, pacemque dedit, illibata uſquedum ejus urbis libertate.

CAPUT XVI.

Joannes Ferdinando naſcitur.

BEllum in Sardinia erat atrox, cruentum, anceps. Inſulæ copiis in duas partes æquas diviſis, factioſi majori quam regii ardore pugnabant, quippe pro ſalute libertateque; ſpes victoriæ in externis conſtituta Genuenſes ne Leonardo ferrent opem ob antiquas neceſſitudines utriuſque gentis, induciis Neapoli factis retenti ſunt; contra ex Aragonia & Sicilia nova auxilia miſſa ſunt. Comes ipſe Cardonæ Siciliæ Prorex cum claſſe ad periculum navigavit. Levia prælia multis locis facta; ad extremum ad Machomeram arcem collata caſtra: atque juſta pugna eſt dimicatum; cæſo Artaldo filio, fuſis fugatiſque copiis, Leonardus Lembum ad litus nactus mari profugiens, cum in duas triremes Aragonias incidiſſet, à Villamarino claſſis Præfecto in Hiſpaniam deductus, Setabi in cuſtodiam eſt datus; bona fiſco addicta: oppidaque omnia tum in Sardinia magna multaque, tum in continenti ablata. Oriſtanumque & Gotianum lege perpetua addicta Regibus, atque ad alios principatuum titulos adjuncta in tabulis publicis ab eo initio ſunt. Pugnatum eſt ad quartumdecimum kal. Junias victoria non modo in præſens læta, ſed in futurum ſecuritati fuit, ea inſula penitus ſub imperio Aragonio quieſcente: de cujus poſſeſſione toties erat cum externis & cum domeſticis, & tanta animorum contentione dimicatum. Ferdinandum nondum Bæticæ rebus compoſitis, uxore gravida, duæ res in Carpetanos revocarant neceſſario. Toletanus ſanandus erat, ne Luſitanum denuo attraheret in provinciam: quod facturus nunciabatur: Societates quas inter urbes & oppida inſtitutas diximus annis ſuperioribus, ad latrocinia cædeſque prohibendas, novo conatu ſanciendæ erant; quoniam feſſi provinciales magnitudine vectigalium, languebant, quæ alendis de communi militibus indicebantur per capita, ne ingenuis quidem immunibus magno reipublicæ commodo, quando non modo ſcelerum licentiam comprimerent, ſed in magno uſu eſſent, belli quod gerebatur ea cauſa Madriti conventus generales ſunt habiti. In iis conventibus Societates in tres alios annos conſenſu prorogatæ ſunt. De Toletano non idem ſucceſſus fuit: ſuſpicionibus quamvis detergendis data eſt opera, quia homini erat perſuaſum inſidias vitæ ſuæ factas. Soluto conventu vicinus Iſabellæ partus Ferdinandum Hiſpalim revocavit. Qua in urbe oratores à Granatæ Rege miſſi ejus verbis inducias, quæ inter utramque gentem erant, concedi denuo poſtularunt. Negavit Ferdinandus niſi vectigali repræſentato, quod ab antiquo pendere eſſent ſoliti; legatis de ea re Granatam reſponſum à Barbaro Reges, qui vectigal pendiſſent, jam pridem eſſe extinctos: ea tempeſtate in ædibus monetariis Granatæ, neque aurum neque argentum cudi: ſed lanceas, ſagittas, acinaces conflari. Offenſus inſolenti reſponſo Ferdinandus, parendum neceſſitudini judicans inducias tamen conceſſit. Reginæ maturo partu quarto kalend. Julias Joannes eſt natus, hora una ante meridiem, in ſpem paterni avitique imperii: niſi eum Hiſpaniæ fata in flore ætatis invidiſſent. Aragonius non rerum modo pondere, ſed vivendo feſſus Aragoniis moribus imbuendum nepotem ad ſe mitti poſtulabat: ac illud verebatur maxime à multo uſu cautus, ne fidei alicujus concreditus, quod ſuperioribus annis factum in ſimili exemplo meminerat, occaſio eſſet male ſentientibus, res in Caſtella ejus præſidio novandi. Neque major Aragonio contentio erat, de Cæſaraugustana Eccleſia; vacuam enim Joannis Aragonii obitu, Aragonius Alfonſo nepoti deſtinabat: quem Ferdinandus Cerveræ in Catalaunis ſuſceperat furto; vitium natalium facile ſupplebat Pontifex Sixtus; ætatis veniam ut daret induci non poterat puero ſexenni. Inter has contentiones vacuus diu pontificatus Auſiæ Dezpuchio Cardinali datus eſt, ſpe Aragonium Monteſiæ Magiſtri, cui erat Cardinalis ſanguine proximus, id meritis daturum. Non tulit ille

ille tamen dolorem, adjunctis minis, atque in Cardinalis bona & cognatos graſſatus, pervicit tandem annitente præſertim Neapolitano Rege, cui multum Sixtus Pontifex tribuere erat ſolitus, ut ea Eccleſia Alfonſo puero jure perpetuæ adminiſtrationis daretur; novum damnatumque exemplum inductum, vincente pontificiam conſtantiam Regum importunitate, in eccleſiæ jura invadentium atque libertatem: quod ſemper accuſabitur, & ſemper erit. Et erat ea tempeſtate moribus uſurpatum, ne Epiſcopi eccleſiis Hiſpaniæ darentur, niſi quos Reges poſtularent, nominarentque. Qua occaſione paulo poſt nova contentio de Turiaſonenſi eccleſia orta eſt: cui Andrea Ferricio Cardinali defuncto, Pontifex Andream Martinum Epiſcopum dedit; reſtitit Rex Ferdinandus; ut Hiſpaniæ Cardinalis mutata ſententia daretur, contendit atque pervicit. Controverſia finem accepit cum Raphaele Galeotto quarto poſt anno Conchenſi eccleſiæ tum vacuæ à Sixto Pontifice propinquo præfecto, effecit Rex eo amoto Alfonſum Burgenſem regiæ conſcientiæ procuratorem è Dominicano ordine Cordubenſem Epiſcopum, rectorem Conchenſibus dari Caſtellæ in perpetuum, ut quos ipſi expediiſſent, ii Epiſcopi præficerentur, addita prærogativa. Dederat etiam ante quatuor annos idem Pontifex Henrico Regi, ne externi homines amplius in Caſtella ſacerdotia expectarent: de quo lis tandiu fuerat cum Romanis. Alfonſus in extrema ætate Palentinus Epiſcopus, ſuo ordini D. Pauli monaſterium Valliſoleti conſtruxit

CAPUT XVII.

Inquiſitores Caſtellæ dati.

MELIORI Hiſpaniæ fato, quod eatenus factum non erat, quæſtionibus habendis adverſus religionis deſertores, atque hæreticos, aliiſque in veram pietatem criminibus vindicandis, certi judices deſignati in Caſtella ſunt, diſcreti ab Epiſcopis, (quorum eæ partes ab antiquo erant) Romani Pontificis auctoritate, & favore Principum armati, Inquiſitorum ab officio nomine. Morem in aliis provinciis frequentem Italia, Gallia, Germania, ipſaque Aragonia, hoc demum tempore Caſtella eſt imitata; neque in ſtudio impios conatus vindicandi, ſe ab ulla gente vinci paſſa eſt; auctor conſilii Hiſpaniæ Cardinalis. Licentia ſuperiorum temporum, multa in ea provincia erant depravata Mauris Judæiſque cum piis promiſcue verſantibus, nullo non commercii genere. Prava conſuetudine uſuque non paucos è piorum numero infici neceſſe fuit, plures ſacra Chriſtiana, quæ ſuſceperant patria ſuperſtitione abdicata, fide inconſtanti, nullo vetante deſerebant; labes Hiſpali maxime eſt graſſata; in ea urbe primum quæſtionibus arcano habitis, de ſontibus graviſſimis pœnis vindicatum eſt. Nam majori commiſſo delicto, igne poſt diuturnum carcerem & tormento necabantur; leviori de cauſa, ignominia inurebatur familiæ perpetua; non pauci bonis publicatis æternis tenebris vinculiſque mandati. Rubra crux obliquis radiis ac decuſſatim in crocea veſte, quam S. Benedicti vocant, pleriſque data inſignis, à cæteriſque diſcreta: ut eſſent documento & magnitudine ſupplicii terrerent alios. Quod uſu ſalutare extitit, grave initio provincialibus viſum eſt. Illa maxime: Parentum ſcelera filiorum pœnis lui. Occulto accuſatore reos fieri: neque cum indice compoſitos damnari. Contra quam olim factum erat, peccata in religionem vindicari morte. Illud graviſſimum, adimi per inquiſitiones loquendi libere, audiendique commercium: diſperſis per urbes & oppida & agros obſervatoribus, quod extremum in ſervitute credebant. Ita diſcrepantibus judiciis, nonnulli mortis pœnam removebant; cæterum ſuppliciorum acerbitates omnes complectebantur. In hoc numero Fernandus Pulgarius arguto atque eleganti ingenio; cujus extat de Ferdinandi Regis rebus geſtis hiſtoria; alii quorum melior ſententia fuit, qui fœdare religionem, & ſanctiſſimas cæremonias mutare conati eſſent, eos frui vita & communi ſpiritu non putabant opor-

oportere: bonis & ignominia multandos videri, nulla filiorum cura. Præclare id legibus comparatum, ut caritas liberorum cautiores parentes reddat. Occulto judicio tergiverſationes vitari: neque niſi de conjunctis aperte, aut confeſſis pœnas ſumi. In multis ſæpe antiquos eccleſiæ mores, prout res & tempora exigunt mutari: & majorem licentiam majori ſeveritate coercendam videri. Succeſſus opinionem ſuperavit. Ii judices ne ampliſſima poteſtate ad quæſtum ſævitiamque abuterentur, optimis legibus cautum initio; plures dies & major rerum uſus adjunxit. Quod caput eſt, viri integerrimi atque ſanctiſſimi ei muneri præficiuntur, ex univerſa provincia delecti: quorum arbitrio ſingulorum fortunæ fama, ſaluſque permittitur, diſceptatque. Toti adminiſtrationi Thomas Turrecremata, tum quidem eſt præfectus, ex Dominicano ordine vir prudens doctuſque, præcipua apud Reges gratia, quorum peccata per pœnitentiam expiare conſueverat, Segobienſi ſui ordinis cœnobio præfectus. Auctoritas initio Caſtellæ finibus terminata, quarto poſt anno in Aragoniam tranſit, Gualbe & Orteſio ex eo ordine veteri inſtituto Inquiſitoribus amotis. Ab eo competentibus locis, prout res erant, judices delegati nullo ſtatario tribunali; conſequentibus annis ſupremus Inquiſitor, quinque viris adjunctis, judicia religionis majora exercet in curia regia: ubi ſuprema alia tribunalia ſunt, minora bini, ternive Inquiſitores. Certa loca iis deſignantur. Noſtra ætate Toletum, Concha, Valliſoletum, Calagurris, Hiſpalis, Corduba, Granata, Ellerena in Aragoniis Valentia, Cæſarauguſta, Barcino. A Turrecremata edictis propoſita ſpe veniæ homines promiſcuæ ætatis, ſexus, conditionis ad decem & ſeptem millia ultro crimina confeſſos memorant: duo millia crematos igne, majori numero in vicinas provincias fuga dilapſos. Ab hoc initio res in hanc auctoritatem crevit atque poteſtatem: qua nulla pravis hominibus toto orbe Chriſtiano formidabilior eſt, reipublicæ univerſæ majori commodo; præſens remedium adverſus impendentia mala, quibus aliæ provinciæ exagitantur, cælo datum; nam humano conſilio adverſus tanta pericula ſatis caveri non potuit.

CAPUT XVIII.

Aragonii obitus.

DISCESSERE Hiſpali Ferdinandus Iſabellaque Aſſidoniæ Duce, & Gaditano Marchione ejus urbis aditu prohibitis; ſic amotis factionum capitibus pax rebus reddita eſt. Lupus Vaſcus homo Luſitanus Moram cui erat præfectus ad fines Caſtellæ, Ferdinandi nomine occuparat; de ferendo auxilio actum. Ardebat Ferdinandus ſtudio in Luſitaniam irrumpendi: id ad ſanciendam imperii auctoritatem pertinere judicans, ſi tantum audaciæ eſſe videretur, viriumque, ut hoſtes in ſuis finibus bello implicaret, non modo illatum defenderet. Id neque Aragonius pater, neque prudentiores probarunt; quid enim haud magna ſpe in periculum ſuam ſalutem vocaret? quid de belli & rerum ſumma periclitaretur imperio fundato? Ergo ea cura D. Jacobi Magiſtro data eſt, adjunctis mille quingentis equitibus peditum millibus quindecim menſe Auguſto; quam operæpretium apparatus major: & Mora à Joanne Principe Luſitano recepta, ii conatus præoccupati ſunt. Caſtra Julia in fide firmanda erant. Eo Ferdinandus & Regina uxor acceſſerunt Corduba obita. Quo tempore in Gallia ad Laudum in Cadurcis tertio Idus Septembris conjugium eſt inſtitutum per oratores Fridericum inter alterum Neapolitani Regis filium, & Annam Amadei Sabaudi Ducis filiam. Nuptæ quoniam ſorore Galli Regis erat nata, ab avunculo dos dicta, amplus in Gallia principatus; dum is redderetur, & donec auri pondus, de quo lis erat, ab Aragonio eſſet repræſentatum, pignoris loco Ruſcinonenſes & Ceretani. Perculit ea res Reges patrem & filium: ac in Neapolitanum maxime iram accendit: quod ea propinquitate Gallicam amicitiam Hiſpanæ præferre videretur, atque principatum accipere quamvis oblatum, de quo ipſis

ipſis controverſia eſſet bellumque. Induciarum quæ cum Gallo erant tempus exibat: & periculum erat, ne rediretur ad arma importuno utriuſque gentis tempore; nam Gallus Belgis magna ex parte occupandis diſtrictus, alia contemnere videbatur. In Caſtella nondum res erant plane quietæ, Luſitano novum bellum comparante, Metellini Comite virili animo fœmina, & Alcantaræ militiæ Clavigero alienatis. Camboa Hondarribiæ præfectus, & Almaſani Archidiaconus Ferdinandi juſſu cum Galli legatis, qui Bajonæ ſe tenebant, de fœdere agunt. Eorum diligentia induciæ pace mutatæ ſexto Idus Octobris, non aliis legibus, quam quæ ante belli tempus inter utramque regiam ab antiquo fuerant, Aragonius etiam ea pace comprehenſus; quo quid aliud quam ludibrium continebatur, non reſtituto, de quo lis erat, principatu? Cautum modo ut binis ab utraque parte judicibus tum ea controverſia, tum aliæ componerentur. Publicam ex ea re Caſtellæ lætitiam duæ res auxere: Henricus Ferdinandi propatruus libertati à Luſitano redditus, Caſtra Julia venit. Toletanus malo coactus (nam omnes reditus intercepti erant, & pleraque oppida ablata) tandem in Ferdinandi fide & poteſtate fore recepit, traditis tota ditione arcibus, ut regio præſidio tenerentur. Luſitanum Regem denuo in Caſtellam evocaſſe crimen erat; novam hero veniam dari Tellius Archidiaconus Toletanus impetravit, vir ea tempeſtate doctus & ſanctus. Præterea venia propinquitatis quæ facta erat Luſitano, Romæ à Sixto Pontifice abrogata: Joannæque conjugio eſt illi interdictum. In quo major ratio eſt habita Neapolitano Regi gratificandi, id convitio expetenti, quam ut quibuſdam videbatur, majeſtatis atque conſtantiæ. Miſſæ de ea re literæ pontificiæ menſe Decembri in Hiſpaniam. De rebus omnibus, ac de Gallica pace collocuturi Reges pater & filius Molinam atque Darocam venire parabant: cum Aragonium Barcinone morbus oppreſſit extinxitque ad quartumdecimum kal. Februarii die Martis principio anni Milleſimi quadringenteſimi ſep- 1479
tuageſimi noni. Corpus ad Populeti ſepultum; inferias ut darent funuſque curarent, regius cultus oppigneratus eſt: tanta erat pecuniæ inopia. Vixit annos unum & octoginta, menſes ſeptem, dies viginti, vegeto ſemper corpore, & belli ac venationis laboribus par, animo vivido, magnitudine & varietate rerum geſtarum, ac diuturnitate imperii magnis Regibus exæquandus. Extremam ætatem ſugillavit amoribus puellæ, cui Franciſcæ Roſæ nomen fuit, forma conſpicua, libidinis avidus magis quam potens. Eam Jacobo Aragonio, quem Barcinone occiſum diximus, uxorem deſtinabat. Teſtamentum decimo ante anno nuncuparat. In eo tum multa pie & prudenter, tum duo templa ſanctitatis opinione celeberrima, in domicilium Hieronymiani ordinis conformari mandavit: D. Engratiæ Cæſaraguſtæ unum urbis muro conjunctum, in Catalaunis alterum, cui D. Mariæ Belpuchiæ eſt appellatio. Utrumque filius præſtitit. Ad Aragonii regni hæreditatem nepotes Ferdinandi filii ex filia etiam, ſi maſcula proles deeſſet, filiabus ejuſdem præferendos ſanxit. Sic ſæpe ad Regum arbitrium jura regnandi commutantur.

CAPUT XIX.

Eleonora Vaſconum Regina.

ARAGONII obitu, ut erat neceſſe, & ut teſtamento ejus cautum erat, diviſo imperio, Ferdinando Aragonii acceſſerunt, Eleonora Princeps materno jure Vaſconum regnum obtinuit, annum jam ſeptimum viduata viro, eoque continuis & maximis ærumnis obnoxia; impiam ob cædem Nicolai Pompelonenſis Epiſcopi nondum religione exoluta, gens in factiones ſciſſa erat, meliori fortuna potentiaque partis Beamontiæ, Eleonoræ adverſæ. Principum familiam atque animos, Caroli Vianæ Principis & Blancæ ſororis injuria peremptorum manes tot annos pervagati ad expetendas pœnas non quieſcebant, quamvis nul-

nullo ſonte relicto. Sic Eleonoræ regnum breviſſimum fuit, ne menſtruum quidem; alioqui prole fœcunda fuit poſteritate felicior quam vita; quatuor filios genuit, Gaſtonem natu maximum, Joannem, Petrum, Jacobum, filias quinque Mariam, Joannam, Margaritam, Catharinam, Eleonoram. De ſingulis pauca dicenda ſunt: quoniam magnorum Principum ex iis ſtemmata texuntur. Gaſto obiit, uti ante dictum eſt, Franciſco Phæbo & Catharina relictis. Joanni Narbonis auro paterno redemptæ urbis principatus fuit, filii Gaſto & Germana; ille cæde ad Rhavennam, hæc Ferdinandi Catholici nuptiis nobiles. Petrus literarum & pietatis ſtudiis exculto ingenio, à Sixto Pontifice purpuræ eſt honore donatus. Jacobus magno animo bellica munera exercuit conjugio liber: ſolutæ veneris licentia nonnullos filios ſuſcepit; neque magni in Gallia, neque nullius nominis. Maria Guillelmo Montisferrati Marchioni, Joanna Armeniaco Comiti Joanni nupſerunt. Franciſco Britanno Duci, Margarita filiam enixa eſt Annam appellatione: quæ dotis nomine paternum principatum in Francorum regiam intulit, Caroli octavi, & Ludovici duodecimi uxor. Catharina Gaſtoni Fuxenſi Candallæ Comiti juncta, duos filios genuit, filiam unam, cui Annæ nomen, Hungariæ regnum fuit Ladiſlai Regis conjugio. Eleonora natu minima in minori ætate deceſſit, jam viro matura. Eleonora tantorum Principum mater, fracto laboribus corpore, animo moleſtia victo, pridie Idus Februarii deceſſit. Tudela initium regni, & vitæ finis fuit. Tafallæ Minorum ædem de ſuo extrui, teſtamento, eoque corpus ſuum & matris Blancæ oſſa Nieva, quod eſt oppidum non procul Segobia, afferri ac ſepeliri mandavit. Imminutis, propter inteſtina diſſidia, regni vectigalibus tanta inopia laboravit, ut nullo fortunæ ſubſidio aurum in ornatum ad alendam familiam venderet. Succeſſit nepos Franciſcus, cui à formæ venuſtate Phæbo cognomen fuit, undecim annos natus. Imperium Magdalenæ matris & Petri Cardinalis patrui auſpiciis, dum ad juſtam ætatem perveniret, ut in ea temporum labe prudenter eſt gubernatum. In Caſtellæ Rege parum præſidii fuerat: eoque ne nominato quidem in Eleonoræ teſtamento, ejus juſſu ad Gallum, ut natura etiam cogebat, aperte inclinare cœperunt; quod malo fuit, & vetuſti regni ac nobiliſſimi opes brevi evertit. Hæc in Vaſconibus gerebantur. Quo tempore in Caſtella vetuſtate fixæ de religione opiniones movebantur; auctor Petrus Uxamenſis, qui Salmanticæ Theologicas ſcholas explicabat audaci ingenio pravoque, librum vulgarat multis mendaciis fœdum: quorum ut hic numerus ineatur, non eſt neceſſe. In Romanæ Eccleſiæ majeſtatem, & Pœnitentiæ ſacramentum contumelioſus maxime, Romana reſponſa errori obnoxia affirmabat. Sacerdotes vim habere ad condonanda peccata, negabat: neque à Chriſto Deo præceptum, ſed ab hominibus invectum Pœnitentiæ remedium, non incommodum tamen ad hominum pravitatem coercendam ſanandamque. Toletanus Compluti, ubi multus erat, juſſu Sixti Romani Pontificis viris doctiſſimis in conventum evocatis, re diu multumque deliberata, impia placita reprobavit: auctorem niſi mutaret, anathematis ignominia notavit, ſententia pronunciata ad nonum Kalend. Junii; quam paulo poſt novo diplomate Sixtus Pontifex ratam habuit. Joannes Prexanus nobilis ea ætate Theologus, de ſcripto Petrum exagitandum ſuſcepit juſto volumine, ſtilo rudi nempe ejus ætatis, ſed arguto, atque Scholaſtico. De Villenæ principatu bellum erat. Chinchillam obſidentibus regiis, Villenius præſidio accurrit; obſidione ſoluta duo regii Duces Alarconius & Georgius Manricus à Petra Biatia, ille ad Albercam eſt victus, Manricus etiam novo ad Canavetem commiſſo prælio, vulnere afflictus, ex quo aliquanto poſt deceſſit; crudelitas fati ei ingenio & ætati non debita. Excuſabat Villenius in eo bello non contra fidem datam ſumpſiſſe arma, ſed neceſſitate regiorum Præfectorum inſolentiam frænandi; neque cum Luſitano aut Toletano denuo conſilia communicaſſe; quæ tandem excuſatio valuit, ne quid in eum gravius decerneretur. Accidit in eo bello, ut regii, ſex è captivis hoſtibus laqueis ſuſpenderent. Joannes Ber-

Berrius pro Villenio copiarum Dux è ſuis captivis totidem ſorte lectos ad ſimile ſupplicium rapi ſanxit. In eo numero ne quidam, cui uxor & filii erant periret, minor natu frater & ipſe captivus magna contentione & lacrymis evicit, ut pro fratre vicarius ſubſtitueretur, grata ſuperis victima, exemplum miſerabile.

CAPUT XX.

Caſtellam inter & Luſitaniam facta pax.

IN Beturia, quæ noſtris Extremadura eſt, Ferdinandus & Iſabella erant, quo tempore Aragonii imperii hæreditate aucti ſunt, pacandis motibus inteſtinis diſtricti, qui à Metellini Comite Beatrice Paciecha, & Alfonſo Monroio Alcantaræ Clavigero fuerant concitati. Illa majori, quam pro ſexu animo, quippe filium aliquot annis vinctum tenuerat, ac domo tandem expulerat, Emerita urbe præſidio occupata, ne ea poſſeſſione caderet; filioque cogeretur comitatum reſtituere, judicio paternam hæreditatem repetenti, arma corripuit. Clavigerum erepti injuria (ſic ille putabat) Magiſterii ſui ordinis, atque Joanni Stunicæ dati dolor urebat: multaque ejus ordinis oppida armis occuparat. Præterea bellum defendendum erat: quod à Luſitano omnium graviſſimum imminere credebatur. Verum feſſis omnibus, ac bello civili nihil eſſe miſerius reputantibus, victoria nihil triſtius, quæ ferociores homines impotentioreſque reddit: cum multa victori eorum per quos vicit arbitrio facienda neceſſario ſint, alienaque calamitate, ſaginandi ſint ſocii periculi: de ineunda pace mentio injecta: eo majori Luſitanorum ſtudio, quod ad Albuferam octo ab Emerita paſſuum millibus à Magiſtro Divi Jacobi inſigni pugna victi fuerant, ad ſextum Kalend. Martii. Pauci ex fuga Emeritam tenuerunt: quæ in Metellini Comitis poteſtate erat. Beatrix Iſabellæ Reginæ matertera, quæ Viſei Duci nupta fuerat, Joannis Luſitani Principis ſocrus, magna auctoritate, parique prudentia fœmina, curam conciliandi utramque gentem ſuſcepit. Ejus molitionis exitum expectare longum erat Ferdinando, novi regni hæreditatem cernere cupienti, ubi multa turbata erant: ut Vaſconum audacia frænanda, qui in Aragonios fines irrumpentes, caſtella nonnulla temere munita ceperant, multamque prædam abigere non deſiſtebant, conventus Aragonii nullo novi Regis conſenſu eſſent indicti. Neque id flagitium in ea gente ducitur. Ita ſe mores habent. Ergo pacis conditiones ſanciendi cura Iſabellæ conjugi demandata, & Alcantara municipio deſignato conſenſu, ubi cum matertera de rebus omnibus conſtitueret, Ferdinandus obito Guadalupeo Virginis templo, votiſque tum ſolutis, tum nuncupatis, per Eulaliæ fanum, quod oppidum Toleto vicinum eſt, atque per Hariſam & Calatajubam Cæſarauguſtam regni caput, ad quartum Kalend. Julias invectus eſt, celeberrimo apparatu, plauſuque civitatis ad ſpectaculum effuſæ. Senatus princeps Ludovicus Naia regium latus de more claudebat. Rex ipſe lugubri veſte, trabea mutata auro intexta, galeroque pari pulchritudine, eoque vectus, ſub umbella urbem iniit, inter fauſtas populi voces, felix, diuturnumque imperium comprecantis. Juriſdictioni data opera; quicunque ſe injuria læſos exiſtimarent, iis facilis ad Principem aditus erat. Inde Barcinonem itum eſt. De Ruſcinonenſibus & Ceretanis ad ditionem revocandis actum, inani tunc conatu, quoniam rei perficiendæ nondum maturitas venerat; & appropinquabat tamen. Judices tantum quatuor, cum poteſtate omnes controverſias finiendi Regum Galli & Aragonii, ſunt deſignati. Valentia petita; par locis omnibus lætitia celebrata. Novi tumultus extabant. Semenus Urrea Biotæ Vicecomes, Jacobum Pallaſium Chelvæ Vicecomitem & uxorem improviſa vi ceperat, Chelvam & Manſaneram oppida ſui juris facta obtendens; quod judicio obtinere promptum erat, irritatis audacia judicibus perdidit. Agente Rege in præſenti arma ſunt poſita; in an-

annum tertium controverſia tenuit. Pro Jacobo Pallaſio in cauſa eſt pronunciatum. Iiſdem diebus Iſabella & Beatrix, Alcantaræ ut placuerat, collocutæ inter ſe, has futuræ pacis conditiones ſcripſere. Ut Luſitanus Caſtellæ Regis appellatione & inſignibus abſtineret: idem de Luſitaniæ faceret Ferdinandus. Joanna Princeps nuberet Joanni Ferdinandi filio, cum primum ad juſtam ætatem perveniret. Si is ſui arbitrii factus recuſaret, centum aureorum milla mulctæ nomine penderentur. Joanne liberum eſſet virginem ſacram induere, ſi mora conjugii longa videretur. Alfonſo Luſitani nepoti Iſabella Ferdinandi filia jungeretur. Caſtellæ nobilibus ne ad res turbandas perſugium in Luſitania foret. Extima Africæ litora navibus explorare, aperireque Luſitanis Principibus nullo obſiſtente, jus proprium faſque eſto. Eas conditiones ratas fore, deſignati obſides ſunt, Joanna ipſa Princeps, Iſabella Ferdinandi filia, Alfonſuſque infans Joanne Luſitano Principe natus, in Beatricis poteſtate futuri oppido Mora. Adjunctæ à Luſitano ad Caſtellæ fines quatuor aliæ arces fidei datæ pignus. Sic arma conſenſu poſita: quæ tandiu viguerant, præcipuo utriuſque gentis incommodo, majori Luſitanæ. Octobri menſe ob ea quæ feliciter acta fuerant, ſuperis decreta univerſa Hiſpania ſupplicia; utraque natio trepida antea & ſolicita de belli eventu, læta agere: meliorem ſpem animis agitare: de Beatrice fama præclara eſſe. Ferdinandus ea lætitia Valentiæ nunciata, Toletum accurrit: ubi fine anni Iſabella conjux clarior quam antea atque nobilior pace ſuo commodo facta, ejus adventum morabatur. Novum gaudium Regibus ortum; novam Iſabella prolem peperit, octavo Idus Novembris: cui Joannæ nomen fuit, paterna avitaque regna ſuperi deſtinabant. Præterea aliquanto poſt, Joanna Princeps ſpecie honoris objecta, ludibrio ſe haberi cernens, Conimbricæ in Divæ Claræ veſtem mutavit: ſacratæque virginis officium ſuſceptum neceſſario, ad multam ætatem egregie præſtitit, pertæſa rerum humanarum inconſtantiæ varietatiſque; & nihilominus Iſabella Alfonſuſque infantes, in Beatricis ut convenerat, poteſtatem ſunt contraditi, obſides reliquarum conditionum pacis. Metellini Comes, Alcantaræ Claviger ad officium ultro revocantur. Idem alii Caſtellæ nobiles faciunt, præſidium firmiſſimum Luſitanæ cauſæ, Villenius etiam in gratiam mutatis prioribus conditionibus receptus eſt, principio anni Milleſimi 1480 quadringenteſimi octogeſimi. Scalonam Belmontiumque retinuit. Villena, Almaſia, aliaque oppida Villenæ contributa, quæ contra eum arma ſumpſerant, Regibus ceſſere; & erat ſtultum ſine ullo laboris effectu conari: dum veteres ſpes captat, de iis quæ erant reliqua periclitari. Imminutis Villenii opibus potentiaque, firma concordia fuit. Renatus Dux Andegavenſis non modo adverſis rebus, ſed etiam longa vita nobilis, menſe Januario extinctus in Gallia eſt, ad vitæ finem ſe Aragoniæ, Siciliæ, atque Hieroſolymæ Regem nominans, inani appellatione, præterea proventu nullo, ne ſpe quidem, amiſſa recuperandi. Hæredem teſtamento reliquit Carolum fratris Caroli filium ex aſſe. Renato Lotaringio ſuo ex filia nepoti, Bari Ducatum legavit, quem ſatis amplum in Gallia obtinebat.

CAPUT XXI.

Luſitani Regis obitus.

TOLETI generales conventus agitati omnino frequentes; voces liberæ fuerunt, ac plenæ expoſtulationum; nobiles in tenuiorum fortunas graſſari populi conquerebantur: eorum avaritia regium ærarium exhauſtum, occupata vectigalia, imperari nova indies magna provinciæ calamitate; remedium excogitatum. Dati in cauſa judices, ab Henrico Rege factas imprudenter donationes, aut temporum neceſſitate extortas, injuſtas fore pronunciarunt. Nobilium audacia coerceri nondum poterat, neque judicia reſtitui magnopere labefactata. Menſe tantum Majo omnes ordines ſacramento adacti Joannem Regum filium

filium poſt eorum fata Caſtellæ Regem
fore; ad ſanciendam majeſtatem, imperiumque
ſtabiliendum id pertinere viſum
eſt, dubiis provincialium voluntatibus
ea religione ſanandis, confirmandiſque
in fide. Sic rebus in Citeriori provincia
compoſitis, Medinam Campeſtrem
atque Vallifoletum itum eſt. Iis
locis regiæ ſeveritatis nonnulla exempla
conſtituta, ſontibus vindicatis viris nobilibus.
Magnitudine ſupplicii deterriti
alii. Calæci imprimis, ubi vis ejus mali
vigebat maxime, feroci homines ingenio,
Lucus, Auria, Mindonium, Biverum,
atque Brigantinus portus imperata
facere recuſabant. Ferdinandus
Acunia, & Garſias Chinchilla juriſperitus
eo miſſi, conventu gentis Compoſtellæ
habito, Petro Pardo Mareſcalo,
aliiſque factioſis è nobilitate interfectis,
late terrorem univerſis incuſſerunt; ſic
imperii majeſtas in ea provincia ſancita
eſt, legibus & magiſtratibus vetus auctoritas
ex longo intervallo reddita: quamvis
Ferdinando Rege abſente, atque in
extremos Catalaunos hac occaſione profecto.
Mahumetes Turcarum Imperator,
curſu tot victoriarum ferox, Rhodum
inſulam firmiſſimum ea parte piorum
nationis propugnaculum, è mari claſſe,
à terra poſitis ad urbem caſtris impugnandam
ſuſcepit. Tres ibi menſes
fruſtra conſumpti; geminæ à Neapolitano
Rege onerariæ miſſæ, commeatus
affatim & recentem militem ad obſeſſos
cum intuliſſent; irrito Turcæ conatu
cum claſſis parte Apolloniam Macedoniæ
urbem tenuerunt Adriatico ſinui imminentem
vicinamque Apulis. Ea claſſe Acomates
Satrapes provectus, in Italia
Hydruntem expugnavit Idibus Auguſti;
nemini armato inermive pepercere barbari.
Excurſiones tota Apulia faciunt,
ferro flammaque ſæviunt. Ingens terror
oſtentatus reliquæ Italiæ, ſed &
remotis nationibus Reges incitavit, ut
conjunctis viribus oriens incendium
comprimerent. A Ferdinando Gonſalvus
Beteta in eam rem ad Sixtum
Pontificem legatur, haud ſatis tunc noſtris
rebus æquum: quod multis antea argumentis
perſpectum, recens confirmarat,
Carrillio Toletano Præſule Legato
in Hiſpania creato, nullo Regis conſenſu.
Sed Principes antea diſſidere inter
ſe ſolitos, periculi nunc ſocietas junxit;
miſſo denuo Barcinone Joanne Margarito
Epiſcopo Gerundenſi ad Italiæ Principes
menſe Februario anno Milleſimo quadringenteſimo 1481
octogeſimo primo per
cauſam conſtituendæ ſocietatis, claſſem
inſtrui curat, navigiorum majorum minorumque
quinque & triginta. Idem
Luſitanus facit, viginti navibus comparatis;
ſerius tamen opinione cuncta procedebant:
Alfonſuſque Calabriæ Dux
junctis Italiæ viribus ægre in juſtam obſidionem
barbaros compulit. Mors mahumetis
nunciata fregit animos, extincti
Nicomediæ in Bithynia ad quintum Nonas
Maji. Turcæ incolumitatem pacti,
quinto obſidionis menſe urbem dediderunt.
Eorum partem Calabriæ Dux retinuit
ad mille quingentos, quorum opera
uteretur adverſus Florentinos: à quibus
barbaros in Italiam fuiſſe evocatos
rumor erat; multis ſuſpecta fraus Alfonſi
ea fingentes: & paulatim in plures
cœpit manare ſuſpicio. Mahumetis obitu,
Byzantii graves tumultus extitere,
alii Bajazetem præferebant defuncti filium
natu maximum, pars Gemen natum
patre eodem jam Auguſto ad
imperium vocabant. A Bajazete victus
frater ad Pruſiam Bithyniæ, primum
in Ægyptum, deinde Rhodum
aufugit. Rhodii honorificentiſſime exceptum
cultumque, multis expetentibus.
Principibus in Galliam tranſmiſere,
gratum Ludovico Regi donum. In
Aragoniis Luſitaniſque auxiliis parum
opis fuit, poſt deditam Hydruntem appulſis
ad ea litora noſtris claſſibus; &
erant Regibus nova impedimenta nata,
alieniſſimo reipublicæ tempore Ferdinandus
diſtrictus conventu, qui Calatajubæ
eſt habitus, ad quem Iſabella Regina viri
juſſu Joannem communem filium adduxerat,
Alfonſo maris Præfecto & Petro
Velaſco Magiſtro equitum, rerum in
Caſtella cura commendata. Ab ea gente
ſacramentum acceptum hæredem paterni
imperii futurum, cæremonia peracta ad
quartum Kal. Junii idem; factum Barcinone
aliquanto poſt. Ferdinandum tantis
rebus perficiendis intentum, nova de
Vaſconum regno cura ſolicitavit. Petrus
Cardinalis, & Jacobus pueri Regis
patrui, Cæſarauguſtæ dato ſenatu,
gentis calamitates accurata oratione

tione explicarunt; à factioſis urbes & oppida occupari: à Beamontiis Pompelonem, ab adverſariis Stellam, Sangueſſam, Olitum. Regiam majeſtatem ad inanem appellationem redactam; pupilli, imbecilli, ac propinqui Regis calamitate moveretur. Ludovicum Lerini Comitem impotenti audacia virum in adverſarios cæde, incendiis, direptionibus graſſari. Petrum Navarram, & Philippum Petri filium Vaſconum Mareſcalos fraude peremiſſe. Defuncto Petro Peralta Magiſtro equitum, eo honore occupato ferociorem evaſiſſe: Ex immanis cupiditatis faucibus reliquam rempublicam eriperet. In Troilo Carrillio Peraltæ genero, ad quem cæteræ opes ſoceri dotis nomine re redierunt, haud ſatis virium erat ad reſiſtendum æmuli audaciæ; unus univerſis plus poterat publice privatimque. Pollicetur Ferdinandus ſibi Franciſci Regis res curæ fore; mittit cum iis Principibus idoneos viros, qui ejus verbis tumultuantes, modeſtiæ monerent: obſequiumque Regi ſuo debitum commendarent. Taſallæ gentis conventu indicto, mandata ii expoſuerunt; negant illi communi conſenſu factum, quominus Regi liber eſſet ad regnum aditus: paucorum tantum temeritate impeditum. Veniret modo, daturos operam, ne aliquod officium à ſubditis populis deſideraret. Gratum id reſponſum fuit; de Rege Pompelonem deducendo conſilia cum Ferdinando communicata; armato viſum: ne in tanta rerum colluvione majeſtas ludibrio eſſet. Regem Luſitanum iiſdem diebus mors oppreſſit, Sintræ in quo conclavi erat natus ad quintum kal. Septembris. Corpus ad Aljubarrotam tumulo eſt illatum. Gentis imperium Joannes eo nomine ſecundus à morte patris ſuſcepit, ab animi præſtantia, & rerum geſtarum gloria cognomento Magnus. Graves ſimultates cum Caſtellæ Principibus per totam vitam, quas pater ſimplicius, ipſe callidius eoque implacabilius exercuit. Odium in proceres vertit: quos Caſtellæ rebus ſavere ſuſpicabatur, uti mox eſt explicandum. Clementia, pietate, ſeveritate in ſontes, ingenio ſublimi atque præſtanti, expedita memoria atque tenaci, cæteros ſua ætate Reges exæquavit: multos etiam vicit. Ejus illa vox fuit: Imperium prudentes Principes accipere, aut facere commercio perpetuo hominum in omni ſapientiæ parte præſtantium: qualis in aulis Principum ardenti ingenio verſantur; & qui cum Principibus loquuntur, ii accurata prudentique oratione, quæ dicunt ſeque probare illis conantur.

CAPUT XXII.

Trium Principum funera.

TRIBUS annis totidem Principum funera continuata ſunt. Maſſiliæ Carolus Andegavenſis obiit fine hujus anni, hærede ſcripto Gallo Rege. Quantum id turbarum & tempeſtatum in Italiam concitabit? nobiles ſane principatus Andegavenſis atque Provinciæ ei Regi acceſſerunt. Conſequenti anno Mille-
1482 geſimo quadringenteſimo octogeſimo ſecundo Alfonſus Carrillius Toletanus Archiepiſcopus ipſis kalendis Juliis, annis gravis, vivido ingenio, eoque non civilibus modo, ſed etiam militaribus muneribus idoneo: à quibus tamen neceſſitate magis temporum, iraque, quam voluntate abſceſſerat. Tumulus defuncto Compluti, ubi extremam ætatem melioribus ſtudiis propagabat, in D. Franciſci, quod ipſe monaſterium conſtruxerat, conſtitutus eſt ad aram maximam. Troili filii extincti conſequentibus annis conjunctum ad lævam ſepulchrum, incontinentiæ paternæ fœdum monimentum, Ximenius Cardinalis removendum ab oculis multitudinis, atque in monaſterii exedram ubi conventus monaſterii ſunt, transferendum curavit. Ad Troilum ejuſque filium Alfonſum, qui in Vaſconibus Magiſter equitum fuit, Falcis Marchiones generis originem referunt. Carrillii Præſulis æmulus Hiſpaniæ Cardinalis, Reges in Aragoniam ſecutus Toletanam Eccleſiam regendam ſuſcepit, vir magnus, majorum gloria non magis, quam ſuis virtutibus clarus. Ea meritis gratia eſt ha-

habita, perpetuæquæ juvandæ reipublicæ voluntati. Enecus Manricus Giennenſis Epiſcopus in ejus locum Hiſpali Præſul eſt datus. In Vaſconibus novum gaudium majori luctu mutatum. Franciſcus Rex ex Gallia, ubi ſe tenuerat, ob graves & diuturnos Vaſconum motus, tandem ut erat conſtitutum, matre, patruis, atque pleraque ex utraque gente nobilitate deducentibus. Pompelonem delatus, atque inſigni plauſu atque apparatu exceptus, in ejus urbis templo primario, regio inſigni deſumpto tertio Nonas Novembris Rex eſt proclamatus: in ipſo ætatis flore quindecim annos natus, formæ dignitate, venuſtateque conſpicua, indole virtutum omnium præſtanti. Beamontios Agramontioſque invidioſa exitialiaque nomina compellari capite ſanxit. Ludovico Lerini Comiti ut Magiſter equitum eſſet confirmavit. Larragam aliaque oppida adjunxit hominem prævalidum promerendum blandimenta, Rex bonis artibus, bonoque conſilio popularis. Provincia luſtrata, ſublata maleficia, auctoritas reſtituta magiſtratibus; cura poſteritatis ſuberat. A Ferdinando Rege Joannæ filiæ ſponſus deſtinabatur. Gallus avunculus Joannam alteram præferebat, quamvis in Luſitania virginem ſacram Caſtellæ regni ſpe dotali, Gallicis armis recuperandi. Magdalena Vaſconis mater fœmina ambitioſa ad Gallos propenſa, eo magis conſilio probato, vimque aut fraudem verita, auctor filio extitit, uti Galliam repeteret: ubi ampla ditio erat. Vix eo delatum mors oppreſſit ad D. Pauli fanum tertio Kal. Februarii, anno ſalutis Milleſi- 1483
mo quadringenteſimo octuageſimo tertio importuna invida triſtiſque. Sic adoleſcentiæ flos quaſi ventorum turbine decuſſus, occidit, cum primos honores oſtentaret. Corpus Leſcare ſepultum eſt, Bearnæ urbe. Soror Catharina Vaſconum regnum ſuſcepit, ut opus erat: initoque in Gallia conjugio imperium ad Gallos tranſtulit, neque diuturnum neque felix: Excepere varii rerum motus, multiplices hominum conatus, temporum conditio miſera: qualem fuiſſe fides eſt, puella in minori ætate, regni hærede matre in Gallia orta, eoque à rebus Hiſpaniæ averſa.

CAPUT XXIII.

Conjuratio in Luſitanum Regem.

IN Luſitania Joannes Rex conjuratos in ſuum caput proceres ſuppliciis vindicabat, comparatum parricidium multorum ſanguine expians. Mores aſperiores, ſeveritas judiciorum, ad hæc linguæ procacitas nobilitatem alienarat: atque illud maxime, quod contra Majorum morem in regulorum ditione iis invitis lictores regii ſontes plectere non dubitarent, Regis favore & præceptis inſolentiores. Irritati proceres injuria, in commune conſultant: armiſque decernunt, ſi foret opus, vindicandam libertatem, & jura majorum meritis data. Duo Duces regia nobilitate, opibus validi, Ferdinandus Brigantinus, Jacobus Viſci, conjurationis capita erant; hos multi alii ſequebantur, Montis majoris Marchio, Fari Comes, Brigantini fratres, Garſias Meneſius Eboræ Epiſcopus cum fratre Ferdinando, Lupus Alburquerquius Penamacoris Comes. Atrocis conſpirationis indicium hac occaſione factum eſt. Conventus gentis Eboræ à novo Rege habebantur, omnino frequentes. In iis conventibus tum alia præclara ſancita ſunt, tum procerum libertas aſtricta lege, ne impune popularibus nocerent: neque plus legibus & æquitate poſſent. Conquerebatur Brigantinus, datam majoribus auctoritatem, violandam non videri; veteres ſchedas excuti mandat, Regumque diplomata Brigantinis Ducibus data. Inter eas ſchedas Lupus Figueredus rationum Magiſter invenit tabulas, quibus cum Caſtellæ Rege inita conſilia reipublicæ exitialia conſtabat. Eas clam deſumptas ad Regem perfert; quibus ille cognitis diſſimulare jubet, & exemplo tranſcripto, unde acceperat, referre tabulas. Accidit ut Regina ex maturo partu decum-

cumberet Almerini primo vere ipſo anno hujus ſeculi octuageſimo tertio. Ejus inviſendæ & confirmandæ ſtudio frater Viſei, & ſororius Brigantii Duces accedunt; ſplendide accepti abs Rege, atque omni comitate culti, die quodam, facto ſacrificio, Brigantinum ſecreto in hunc modum Rex alloquitur. „ Dux „ amice. Sacris operati & ad ſanctiſſimas aras veriſſima loqui, certo tibi „ perſuadeas velim. Conſilia contra nos „ cum Caſtella agitaſſe neque tibi honeſta, neque debita nobis, manifeſtus cum ſis, vix credo tamen, tanta „ ſuperiorem gloriam & merita, ignominia fœdaſſe. Quanto hæc cum dolore loquor? Sed quidquid id eſt tamen, perpetua oblivione delere fixum animo habeo: atque cum offenſa beneficio certare: noviſque honoribus cumulare mutantem modo, „ nobiſcumque ſentientem: quem Deus „ hujus imperii ſceptra tenere voluit: „ te proximum potentiæ & auctoritatis „ locum occupare, opes regiis æmulas, „ conjugio certe parem, cum duas ſorores habeamus uxores. Quis tanta „ vincula amicitiæ diſrumpat? aut à quo „ expectare poſſis ampliores honores? „ Excæcavit mentem dolor nimirum; „ ſed ſi quid in novo regno offenſum eſt „ mutabitur; ſi à lictoribus noſtris aliqua irrogata injuria, exemplo patientiæ debuiſti prælucere aliis; etiam ego „ cum me docueris, errata libenter „ emendabo. Ad tuendam rempublicam non conſilium tantum à te expecto, ſed arma. Quod ut eo ſtudio, „ quo opus eſt facias, te rurſus cupio „ exoratum. " Commovit Brigantini Ducis animum oratio Regis. Ne faciles criminationibus præberet aures obſecrat. Se haudquaquam majorum gloriam perfidia obſcuraturum. Acceptis injuriis majora beneficia fuiſſe. Procul tantum facinus ſuperi averterent. Ne cogitaſſe quidem tantum nefas. Si falleret, dira caput ſuum imprecatione execratur. Sic à colloquio diſceſſum eſt. Rex Scalabim abiit, Duces in ſuæ ditionis oppida haudquaquam mutatis animis. Ferdinandus Talavera ex Hieronymiano ordine Prati Prior, Caſtellæ Regibus à ſacris confeſſionibus in Luſitaniam legatus, ut communi conſenſu firmato fœdere obſides reciperent, obtinuit. In veteri fœdere id mutatum tantum eſt, ut Alfonſo Luſitani filio Joanna nuberet Ferdinandi Regis filia minor, ætate ſimili aucta dote. Extremo menſe Majo Iſabella ad parentes in Caſtellam miſſa, ad Luſitanum Alfonſus puer. Redeuntem ad patrem officii cauſa Brigantino proſecuto, Eboræ, ubi curia erat, injiciuntur vincula. Novo indicio cognitum erat, Petro Juſarte internuncio, cum Caſtellæ Rege vetera concilia repetita. Id Gaſpar Juſartes Petri frater indicavit Regi: pro quo officio conſequenti tempore honores utrique fratri habiti ſunt: Petroque Arrojolium oppidum datum eſt. Dicta cauſa Brigantinus Majeſtatis lege, capitis ſupplicium ſubiit ad decimum Kalend. Julii; cæteris documentum Datum eſt, res niſi magno diſcrimine magnoque motu non novari, ipſis etiam perſæpe oppreſſis auctoribus. Idem ſupplicium de ſex aliis nobilibus Luſitanis, qui in parte conjurationis erant, ſumptum eſt. Magiſter equitum cum aliis præceps è provincia exturbatur. Brigantini fratres celeri fuga ſeſe è periculo eripuerunt. Filii Philippus, Jacobus, Dionyſius à matre Iſabella in Caſtellam amandati, quam primum triſtem nuncium accepit, virum eſſe captum. Ex iis Philippus in Caſtella obiit. Jacobus rediit in Luſitaniam venia accepta. Dionyſius Lemoſii Comitem in Caſtella duxit. Viſei Ducem ætas tutata eſt. Proxima die à Brigantini ſupplicio verbis modo Caſtigatum Rex, atque ferme periculo exanimatum incolumem dimiſit. Nihil neque ſeveritate priori neque nova clementia animi conjuratorum moventur; clanculum inter ſe convenientes, temporum conditionem conqueruntur ſervituti proximam. In paucorum potentiam, jus ditionemque conceſſiſſe: reliquos vulgus eſſe ſine auctoritate gratiaque: Brigantinum quoniam ea ferenda non putaſſet, capite pœnas ſolviſſe. Ejus exemplum ad ſingulos poſſe recidere. „ Quæ quouſque patiemur viri principes? niſi pravos conatus inſigni „ aliquo facinore occupamus, omnibus „ ſimul pereundum eſt. Quin cædem „ cæde expiamus? & tyranni ſanguine, „ op-

„ optimi atque innocentis Principis manibus parentamus?" Id communi ſententia decretum. Rege ſublato Viſei Duci gentis imperium deſtinatur. Ingens cœptum, pertinax conatus, fœdus exitus; dum tempus rei perficiendæ expectatur, detecta Regi conjuratio eſt. Erat Diegho Tinoco ſoror Eborenſi Epiſcopo ſtupri conſuetudine familiaris; ea cognitum periculum fratri denunciat: ille Regi Setubale in oppido in veſte Franciſcana, quo indicium eſſet occultius. Idem Vaſcus Coutinus renunciavit, cujus frater Guterrius Coutinus conjurationis factæ particeps erat. Vaſco indici poſt depulſum periculum Borbæ Comitatus, Stremotiumque præmium fuit. Regreſſo forte in agrum vicinum Rege, ut templum viſeret opinione ſanctitatis præſtans, adſunt conjurati mutua fide læti: cujus documentum tot diebus fuerat ſilentium ſervatum. Templo egreſſum perimere parabant; ſed fortuna Regis & Fariæ cubicularii diligentia protexit. Ad aurem denunciato periculo, cum conjuratos comiter appellaſſet, furorem illi continuerunt. Ad ſuburbium oppidi mareque templum alterum eſt Antiquæ Virginis nomine. In id Rex diſſimulanter ingreſſus, dum plures aulici convenirent ad præſidium moratus eſt, cum Vaſco Coutino de induſtria producto ſermone. Gravis erat conjuratis mora, ſolicitis ne ex tanto numero aliquis fidem mutaret. Dies is Veneris erat ſexto kal. Septembris cum Rex vitato periculo, Viſei Ducem Palmela, ubi cum matre eventum morabatur, venire ad ſe jubet, confictis aliis cauſis. Pertinax eſt animus, quem ingens ſpes devovit; in tanto quamvis periculo Regem adire non dubitat. Juſſum in cœnaculum aſcendere paucis præſentibus adacto in pectus pugione peremit. Illud modo fatus: „ Ito Brigantino renuncia conjurationis exitum „ ab ipſo inchoatæ. " Erat is viginti annos circiter natus; mathematici gentis imperium quaſi ex aſtrorum inſpectione denunciarant, genus hominum fallax & vanum: cujus in omnibus nationibus mendacia viguerunt, vigebuntque. Emanueli occiſi Principis fratri omnia, quæ ille habebat, continuo ſunt data: uno tantum principatus nomine mutato, ut Pacis Juliæ Dux vocaretur, imperatum. Huic numina imperium gentis deſtinabant; quod ſphæra orbis ſimilitudine clypeo adjuncta temere, portendiſſe viſa eſt. Diegho Sylvæ ejus pædagogo inſtitutionis præclaræ præmium fuit oppidum Portalegre Comitis nomine. E conjuratis aliis, nonnulli capti, Eboræ Epiſcopus cum fratre Fernando Meneſio & Guterrio Coutino; major pars in Caſtellam aufugit vagi, inopes, atque mœrore oppleti. Is finis tetræ conſpirationis fuit, ea merces. Iiſdem diebus Ludovicus Galliæ Rex ad tertium kal. Septembris in ſuburbano Turonum nemore deceſſit, poſtremis teſtamenti tabulis mandans Ruſcinonenſes & Ceretanos veteri Aragonii imperio reſtitui. Succeſſit Carolus filius tredecim annos natus imbecilla valetudine. Pater Ambaſiæ educandum curaverat, præter domeſticos miniſtros, cæteris omnibus ejus viſendi, conveniendique poteſtate ſublata, ne Latinæ quidem linguæ præceptore dato, illud ſi ſciret ſatis fore dictitans: Qui neſcit ſimulare, neſcit regnare. Verum longius provectam narrationem retro revocemus opus eſt, in Caſtellamque referamus novo facto principio.

FINIS LIBRI VIGESIMIQUARTI.

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSQUINTUS.

CAPUT I.

Belli Granatenſis initium.

INITIUM novæ narrationis, ſuſceptique operis optata meta bellum Granatenſe erit: quod Regum Ferdinandi & Iſabellæ auſpiciis ductuque, decem annis geſtum eſt, plenum variis caſibus, atrox præliis, ſucceſſu lætum fauſtumque Hiſpaniæ, piorumque nationi univerſæ, barbarorum imperio abs ſtirpe convulſo: quod ſeptingentis amplius annis, ea parte ſteterat in Hiſpania, magna noſtræ gentis ignominia probroque. Terram è propinquo cernentibus, longa, ac difficili navigatione jactatis detur occupare portum: & confirmatis ingenii viribus labori finem imponere. Concedite Superi votis parem facultatem. Bæticam inter & Carthaginenſem provinciam Granatæ regnum jacet, utriuſque provinciæ pars, ambitu colligens ſeptingenta paſſuum millia, majori longitudine, latitudine impari. Arunda enim Oſcam ducenta & quadraginta millia, Cambile Almunecarem uſque centum millia numeramus. Murciæ regnum, hoc eſt, veteres Conteſtanos ab ortu Solis terminum habet, à meridie Mediterraneum mare; ad Occaſum ſeptentrionemque, aliis Bæticæ regionibus clauditur. Lætiſſima cæli ſolique facies eſt; agri omni fertilitate terræ inter primos Hiſpaniæ conſpicui. Ipſi montes, quibus regio magna ex parte impedita eſt, aquis manantibus irrigui idoneique culturæ, mites arbores alunt, perpetuaque viriditate amœni ſunt; unde aeris temperies hyeme atque æſtate, corporibus imprimis ſalutaris, præſertim qua parte regni caput urbs Granata ſita eſt, in paucis nobiliſſima frequentiſſimaque. De cujus nomine univerſæ provinciæ appellatio facta eſt; ipſi abs ſpelunca longiſſima ad Alfaharium pagum pertinente: ubi arcanis olim ſacris, & damnatis artibus incolas operatos fama eſt. Gar enim Arabum lingua ſpelunca eſt: & ex Nata Syriæ urbe, ſic ajunt, advecti à Tariſſio milites, oppreſſa Hiſpania iis locis fortunarum ſedes collocarunt; ab utraque voce Granatæ vocem conflatam majori prudentia & eruditione auctores affirmant; alias notationes nominis afferunt alii. Sed chartas inficere, & abuti patientia, non eſt neceſſe incertis originibus & opinionibus commemorandis. Sane eo tractu urbes quatuordecim erant, municipia ſeptem & nonaginta, quo tempore poſtremo bello petiti, oppreſſique Mauri ſunt; in eo numero Almeria, Malaca, Guidixium, quæ Plinio Acci eſt, majori frequentia & nobilitate celebrantur. Belli cauſæ ab antiquo multæ extabant. Maurici nominis invidia, diſcrepantes de rebus divinis opiniones, regnum injuria in Hiſpania conſtitutum, retentumque diu, pudenda igno-

ignominia nominis Chriſtiani, multæ & graves inter utramque gentem injuriæ: quod fere finitimis regnis accidit. Reliquias ejus gentis ad Hiſpaniæ angulum redactas, noſtrorum Regum imbecillitas texit, provincia in plures principatus diſtracta, fatali inter Principes diſſidio, nullo communi conſenſu: ut fere tantum de publicis damnis ſentimus, quantum ad privatas res pertinere putamus: religionis amor parum movet, præ cupiditate injurias vindicandi, proferendi imperium. Si quando præclari conatus extabant, Africæ vicinæ vires opponebantur, unde certa auxiliorum ſpes erat: ſæpeque torrentis inſtar ſeſe numeroſæ Afrorum copiæ infuderunt in Hiſpaniam rapidæ, feroces, formidabileſque; ſic factum, ut impiæ gentis imperium non toto triennio conſtitutum, tandiu ſteterit; ſic cælo viſum; noſtræ gentis peccatis juſtiſſima ea merces fuit. Superis irritatis, atque nolentibus, inanis conatus omnis fit: placatis cuncta proſpere cadent: uti ea tempeſtate accidit. Quæſtionibus de religione conſtitutis, magiſtratuum auctoritate fundata, quæ fluxa eatenus fuerat, injuriis, latrociniis, cædibus vindicatis, continuo novum lumen affulſit. Rebus numine propitio, provinciæ viribus confimatis excisi, oppreſſique Mauri ſunt. Ad veteres belli cauſas nova acceſſit. Zahara munitum opere oppidum Arundam inter & Aſſidoniam ſitum noſtrorum ditione tenebatur, à Ferdinando Ferdinandi Regis avò captum de Mauris, uti ſuperius eſt demonſtratum. Præſidio præfectus Fernandus Sahavedra, ut in nullo tali metu ſecurus, parum erat à milite & commeatu paratus. Id Regem barbarum Albohacenum non latuit; cum ſuorum manu nocturna vi, improviſo adventu oppidum capit ad ſextum Kalend.
1481 Januarii, ineunte anno Milleſimo quadringenteſimo octuageſimo primo; & erat nox opportuna conatui, imbrium & ventorum tempeſtate turbida, metus ingens, repentinum malum. Pecudum inſtar trucidantur, quicunque armis reſiſtere auſi ſunt aliorum greges munito oppido præ victoribus aguntur Granatam, nulla commiſeratione ætatis, ſexus, aut conditionis. Grave id detrimentum viſum eſt, neque ferenda contumelia; nonnulli ut in malis lætabantur injectam neceſſitatem recentes & veteres injurias vindicandi, impiæ gentis exitio. Ferdinandus & Iſabella Medinæ Campeſtris, ubi nuncium rei geſtæ acceperunt, præfectis limiti & vicinis urbibus mandant, ſeſe ad bellum comparent, nihilque de diligentia & vigilantia remittant: alienæ calamitatis exemplo cautiores ſint: nullam barbaris fidem eſſe ſanctam. Excuſabant illi induciarum tempore latrocinia utroſque in alteros exercere conſuevisſe: prædas agere: carpere oppida, triduano modo conatu, nulliſque in obſidionis formam juxta poſitis caſtris. Ea licentia, parique fiducia Caſtellarium atque Olbera tentantur à Mauris principio anni proximi Milleſimi quadringenteſimi 1482
octuageſimi ſecundi. Noſtri novis identidem provocati malis vindicare parant. Magna militari manu contracta, qua parte irrumpendum in fines hoſtium ſit, deliberatur: cum cognitum eſt Alhamam oppidum injuriæ opportunum fore, exiguo præſidio, imbecilloque, raris vigiliis. Id Dieghus Merlus Urbanus Hiſpali prætor, cui rerum & belli ſumma erat à Ferdinando Rege commendata, cum Roderico Pontio Marchione Gaditano communicat; aviis nocturniſque itineribus advolant; ſequebantur equites duo millia quingenti, pedites, ad quatuor millia. Trinis caſtris ad vallem pervenitur, locis paulo ſuperioribus circumventam; milites itinere feſſos docent duces, Alhamam non amplius duobus millibus, paſſuum abeſſe; decere eos libenti animo pati reliquum laborem, dum Mauros vindicent, perpetuos Chriſtiani nominis hoſtes: præterea prædam oſtentant. Ex omni copia trecenti delecti præcedunt nocte intempeſta: omnia quieta eſſe in arce conſiderant. Admotis ſcalis in muros conſcendunt; primus Joannes Ortega: deinde Joannes Toletanus civis, & Martinus Galindus præcipua milites audacia; vigiles ſomno ſepultos perimunt, aliiſque trucidatis, porta, quæ ad campos pertinet, patefacta, reliquæ copiæ admittuntur. Oppidani improviſo metu perculſi corripiunt arma: aditum obſident arcis. Lucente die, Sanctius Abula & Martinus Rogius arcium præfecti Carmonæ Arcobrigæque ſigno dato, in oppidum irrumpere ex arce primi co-

conati infelicis audaciæ pœnas dant in ipſo aditu ſtrati hoſtium telis. Res moram non recipiebat, quoniam id oppidum Granata abeſt triginta modo paſſuum millibus. Quantum ergo auctoritatis audacia partum erat, tantum periculi ſuberat, niſi continuo oppidum in poteſtatem veniſſet; par utrinque difficultas. Quidam evertendam arcem incendendamque diſputabant: atque in pacata concedendum. Audaciores in temeritate ſpem habere, periculum, vulnera, cædes victoriæ & prædæ aviditate penſare ſoliti; ſupremum conatum adhibere viſum eſt: oppidumque uno tempore variis partibus impugnare. Per muri ruinas quidam ſcandunt: dumque oppidanorum vim in ſe vertunt, data facultas noſtris eſt, ex arce oppidum penetrandi; pugnatur acriter in plateis. Noſtri virtute vincebant, numero oppidani, ſed imbelles ferme, commercio dediti atque balneis, quæ in eo oppido ſunt nobiliſſima emolliti, fractique viribus; præcipites tamen deſperatio agit, acre in periculo telum. Pugna ad noctem tenuit; hoſtium obſtinatio, noſtrorum conſtantia victa eſt; qui ad templum confugerant magno numero, pars trucidati, alii in ſervitutem capti ſunt. Sic amiſſæ Zaharæ levata ignominia, majorique illato, quam acceperant damno, vindicata injuria eſt. Cruenti belli & diuturni hæc initia prima fuerunt. Extat de ea victoria carmen vulgari lingua ea tempeſtate laudabile, neque nunc inconditum, & agreſte ſi referatur. Alhama in poteſtatem redacta eſt pridie kal. Martias. Magnus terror barbaris, magna noſtris cura incuſſa eſt; terrebat Mauros audacia: finemque imperio Maurico ne appropinquaret verebantur; oſtenta de cœlo angebant, ſenexque fatidicus Zahara capta clamaſſe fertur. Hujus oppidi rudera, utinam falſus vates ſim, in noſtra capita incident. Imperii finem in Hiſpania veniſſe, præſagit animus. Eo majori diligentia delectus univerſa provincia habentur. Rex ipſe Albohacenus raptim Alhamam progreditur, tria millia equitum, pedites ad quinquaginta millia trahens. Terrebat noſtros is apparatus: ſed eo progreſſum erat, unde ſine pernicie & dedecore niſi victores redire non poſſent. Ea cura nuncios in omnes partes dimittunt, auxilia poſtulatum. Ipſi non nocte, non die ab oppido muniendo ceſſant: atque eas muri partes reficiunt, quæ hoſtibus opportunæ maxime erant. Præ feſtinatione hoſtes neque tormenta adduxerant, neque machinas oppido expugnando. Id ſaluti fuit, inani hoſtium impetu, noſtris egregie pro muro defendentibus, ſaxaque & alia, quæ ad manum erant, in ſubeuntes provolventibus. Ad vicinum fluvium major pugna fuit: unde quoniam oppidani aquabantur, nullis intra mœnia fontibus, ne ciſternis quidem, Mauri alio avertere contendebant: multiſque quamvis à noſtris vulneratis, perfecere tamen. Bætici ad periculi famam excitantur. Corduba miſſi mille equites, pedites triplicato numero ductore Alfonſo Aquilario, inſeſſis ab hoſte montibus retro redierunt. In Duce Aſſidoniæ Henrico Guſmanio, reliqua ſpes erat: tenuis tamen quoniam inſenſum ex privatis contentionibus Gaditano, nova injuria exacerbarant, eo inſcio tantum facinus aggreſſi. Patriæ caritas generoſum animum flexit; ante diffidere ſolitos, communis nunc periculi ſocietas junxit. Sublato Hiſpalenſi vexillo, adjunctiſque aliis proceribus, Roderico Gironio Calatravæ Magiſtro, Diegho Paciecho Villenæ Marchione opitulatum obſeſſis ire conſtituit; quinque millia equitum erant, pedites ad quadraginta millia; ex omnibus partibus voluntarii magno numero confluxerant, tanta erat cupiditas pro religione pugnandi. Ferdinandus Rex, quo die Alhamam fuiſſe captam, & de noſtrorum periculo nunciatum eſt, Medina Campeſtri profectus Reginaque ſequi juſſa, magnis itineribus feſtinat. Dat literas proceribus, ne ſe abſente in hoſtium fines irrumpant, majori conatu & viribus opus eſſe. Regiæ voluntati obtemperare integrum non erat; longius provecti erant: majus in mora periculum obſeſſis, ſiti vehementer laborantibus. Conſilium ſalutare fuit; noſtrorum adventum barbari non expectarunt; ne tentata quidem pugna ab obſidione diſceſſum. Venientibus obſeſſi obviam progrediuntur; arma poſita; ſalutatio facta; dextræ junctæ; in complexum itum; manantibus præ gaudio

la-

lacrymis, prior Gaditanus Aſſidoniæ Ducem complectitur; præſidium, columen appellat. Deterſis ſimultatibus, quæ multis annis viguerant inter utramque familiam, ad totius belli ſummam, haud dubium proſperi eventus omen accipitur. Eam lætitiam parum abſuit, quin contentio inter milites exorta conturbarit; petebant auxiliarii ſpoliorum participes eſſe: fructum victoriæ non minus ad ipſos pertinere: qui tantum periculi tuendo oppido ſuſcepiſſent. A verbis ventum eſſet ad manus, ni Aſſidoniæ Dux periculo cognito, ſuorum animos compeſcuiſſet. „Sibi, inquit, „ ſpolia milites, quibus fortuna dedit, „ habeant: nos pro gloria, pro communi ſalute certavimus. Is fructus „ in præſenti eſto: in poſterum quoniam „ bellum ducetur, univerſi imperii Maurici, opes veſtræ virtuti profiteor pa„ ratas eſſe." Sic rixa pacata, oppidoque novo militari præſidio munito, in pacata reliquæ copiæ conceſſerunt. Non defuit occaſioni barbarus; repetita continuo obſidio majori impetu eſt: variæ etiam manus prædatum in vicinos Bæticæ agros irruperunt. Erat ſuperior Alhamæ pars loco munita, arduo aſcenſu, ſaxiſque extantibus impedita. Eo minor cuſtodia erat; nocte quadam albente cælo ad duodecimum Kal. Maji Mauri ea parte ſolitudinem intelligentes, ad ſummum montis egreſſi in oppidum tranſcenderant: cum ad periculum noſtri exciti, pro extrema ſalute enixe dimicantes, barbaros alios trucidant, alios è muro deturbant præcipites. Sic ex magno periculo ſervati ſunt. Duo cives Hiſpalenſes Petrus Pineda, & Alfonſus Pontius defenſi oppidi, præcipuam eo die laudem tulerunt.

CAPUT II.

Rex Albohacenus pellitur Granata.

ALHAMA impugnabatur, ſimul de belli ſumma Cordubæ deliberatio erat. Cautioribus deſerendam eam urbem diſputantibus, circumfuſos hoſtes, auxilia procul, incertos belli exitus, martemque communem, Regina virilis animi fœmina defendendam cenſuit; quid enim arcem deſererent, ſe Regibus de Mauris primo captam? quid eo conſilio niſi timoris turpiſſimi ſignificationem contineri, unde animus hoſtibus creſcat, minuatur noſtris? Ea valuit ſententia. Quo major eſſet auctoritas novam expeditionem adornare viſum eſt: Loxamque obſidere firmam iis locis urbem, nec procul Alhama diſſitam. Aſtigim omnes copiæ convenire juſſæ; quinque millia equitum erant, peditum octo millia, numero tantis conatibus impares; cum parte Rex digreſſis jam barbaris Alhamam novo præſidio munivit, eo delatus ad tertium Kal. Maji, præfecto Ludovico Portocarrerio Palmæ regulo, præſtanti ea ætate viro; mox Granatæ planicie vaſtata impune ſeſe Cordubam retulit, reliqua quæ ex belli uſu futura erant, comparatum; & erat Regina vicina partui, quo geminam prolem enixa eſt, ad tertium Kal. Julii, tempeſtive alteram, cui Mariam nomen fuit; fœtus alter immaturus fuit: unde anceps omen captatum vulgo, variiſque ſermonibus materia extitit. Mali ſuſpicionem auxit inſolitus mœror in vultu conſideratus, eorum qui publica ſupplicatione inſtituta vexilla ſacra precatione luſtranda in templum detulerunt. Ab aliis hæc ut fortuita ridebantur. Die poſtero Aſtigim Rex petiit multis proceribus ſtipatus: & fere nullus erat alicujus hominis, quin eo cuperet reipublicæ operam navare. Multis quamvis contra diſputantibus, alioque contendendum affirmantibus, Merli ſententia valuit, quoniam ei Rex multum credebat. Loxa petita; caſtra ad ſuburbia poſita, inter vicina oliveta: qua Singilis amnis labitur altis ripis difficili vado. Erat locus anguſtus, neque idoneus equitatu explicando: ponteque à civibus munito difficilis tranſitus in ulteriorem partem. Erat prope clivus Albohaceni nomine. Ejus occupandi, quoniam, ad prohibendas hoſtium eruptiones idoneus erat, imminebatque urbi, cura data Calatravæ Magiſtro, Villenio, atque Gaditano. Erant in urbe ad tria millia equitum Duce impigro Alatare.

Ab his tum aliæ eruptiones factæ: tum die Sabbatho novis auxiliis aucti, majorum ſpe facta (nam Rex ipſe Maurus Granata eo feſtinabat) bipartito agmine in noſtrorum ſtationem, eorum qui in clivo erant, impetum faciunt. Iis in fugam verſis, reliqui milites in pugnam progrediuntur, nullo militari ordine, nulloque in caſtris præſidio. Quo cognito, alterum hoſtium agmen prope ſine certamine caſtra cepit. Metus ingens, ex eo ac trepidatio pugnantes invadit. In caſtra reverſi acriter pugnam inſtaurant fruſtra, cum ab utraque parte hoſtium telis peterentur. Cecidit in conflictu Calatravæ Magiſter, duabus ſagittis vulneratus, alterius ſub brachio ictu lethali, in flore ætatis, viginti quatuor annos natus; crudelitas fati tanto viro indigna importunaque; periere multi alii, pars effuſa fuga ſervati. Haud ſecus quam par erat, ea clade commotus Rex, ſeroque intelligens, vera fratrem Villæformoſæ Ducem monuiſſe, caſtra imperite fuiſſe metata, neque vires idoneas tanto conatui, ſimul de hoſtium itinere certior factus: proxima luce, vaſis conclamatis, ſeſe retro retulit: neque prius conſtitit, quam ad Petram amantium ventum eſt, viginti octo inde millibus paſſuum. Saluti fuit, quod ſe intrepide receperunt: & in barbaros, qui poſtremum agmen carpere non deſiſtebant, à Gaditano cum ſuorum manu impetus factus: quem illi non tulerunt, rejectique in urbem ſunt. Hic fuit exitus hujus expeditionis. Nec deerant ſermones, qui Ferdinando inſidias à ſuis paratas evulgarent, eaque neceſſitate diſceſſiſſe. Ipſe literis in omnes partes datis militum paucitatem excuſavit: & plerique ſigna deſeruerant, infrequentiaque reliquerant, ex urbanis delectibus collectitii, ſuarumque urbium ſtipendia facientes: quod neceſſitas temporum ærariique inopia excuſabat, alioqui magnis obnoxium incommodis, uti tunc accidit. Parvæ plerunque offenſiones maximas trahunt. Mauri ſucceſſu feroces Alhamæ obſidionem repetunt, non minori quam ante conatu. Obſeſſorum periculo commotus Ferdinandus, eo profectus, commeatum intulit in nonum menſem Auguſti quartodecimo die: novumque Præfectum dedit Ludovicum Oſorium, quamvis in infulis Giennenſem Epiſcopum deſtinatum, ſcientia militari magnoque virum animo; & quo major eſſet auctoritas rurſus Granatæ planiciem, agroſque incendio & direptionibus vaſtat. Sexcentos Mauros equites Granata egreſſos ad reſiſtendum, Cabræ Comes, atque Calatravæ Promagiſter magna ſtrage in urbem rejiciunt. Rebus aſperis in ea gente extremum malorum diſcordia acceſſerat; plerique cives Granatenſes correptis armis, Albohacenum urbe expulerunt. Rempublicam impotenter habere accuſabant, temerarioque conatu tantum bellum in ditionem attraxiſſe. In ejus locum filius Mahomad Boabdiles cognomento Parvulus ſuffectus eſt, (Hali Muleius Alcadurbilis à quibuſdam vocatur.) in Albohaceni fide Malaca, Baſta, aliæque urbes perſtitere; ſic diviſa in factiones gens eſt: neque minus inteſtinis diſſidiis, quam externis hoſtibus laborabant, conditio miſera atque perturbata, qualem fuiſſe fides ſit, duobus in exigua provincia Regibus. Mirum videatur tamen in tanta quamvis diſcordia, à neutra parte noſtros in auxilium fuiſſe vocatos: quin in ipſo ardore belli civilis conſtat, tum alias irruptiones tentatas, tum Cagnetum oppidum ad confines utriuſque gentis, de noſtris captum fuiſſe. Inſignem animorum fiduciam, audaciamque.

CAPUT III.

Noſtrorum ad Malacæ montes ſtrages.

REGES à Bello Maurico tantiſper aliæ regni curæ evocabant in Carpetanos. Ergo Petro Manrico, quem nuper ex Trevigni Comite, Anagari Ducem crearant, Aſtigi, & Alfonſo Cardena Divi Jacobi Magiſtro Giennii bellum curare, & limiti præeſſe juſſis, atque Joanne Sylva Ciſontano Comite in Merli defuncti locum Hiſpali Præfecto dato, Madritum ipſi hyeme appetente per-

perveniunt. In eo municipio urbium ſocietates, quas ante aliquot annos inſtitutas eſſe diximus, novis aſtrictæ ſunt legibus; ne conceſſa poteſtate abuterentur, providendum erat ſcilicet; ſubſidium etiam in belli Maurici uſus conceſſerunt, ſedecim jumentorum millia ad comportandum commeatum. A Sixto Pontifice impetratum, ut centum aureorum millia ſacerdotiis imperaret; data etiam peccatorum venia Cruciatæ nomine iis, qui aut voluntarii arma ſumerent, aut certam ſtipem in ærarium conferrent. Quod tertio anno repetitum, neque intermiſſum conſequenti tempore, ab hoc initio magnam pecuniæ vim jam omnibus annis in regium ærarium infert. Eæ viæ pecuniæ redigendæ nuper inventæ, ab iis qui talia acriter ſpeculando gratiam Principum aucupari ſolent, magis incommodæ, quam moleſtæ: uti tempus, & major rerum uſus aperuit. A menſariis & ſubditis aliis, grandis præterea pecunia mutua ſumpta eſt. Aragoniis Raymundum Folchium Cardonæ Comitem, rectorem deſtinatum accipere detrectantibus, legeſque patrias excuſantibus, quæ externum hominem rebus præfici vetarent, filium Alfonſum Aragonium Cæſarauguſtæ præſulem rectorem dedit. De Luſitanis, & Vaſconibus major cura ſuberat, ne reſpublica incommodo tempore, iis partibus, novis motibus agitaretur. Luſitanus Joannam Henrici Caſtellæ Regis filiam connubio jungere Regi Vaſconum cogitabat: Vaſcones ad Gallos propenſi erant. Luſitani placandi cura Lupo Datouguiæ homini Luſitano, & Joanni Orteghæ Caurienſi Epiſcopo data eſt; ad Vaſcones Rodericus Maldonatus legatur ut Catharinam novam Reginam fratre interim defuncto, in conjugium expetat Joanni Ferdinandi filio, juſſus prehenſare, & ſolicitare quoſcunque idoneos inveniret, præſertim è factione Beamontenſium: in quorum poteſtate Pompelo urbs erat, & multo maxima regni pars; penes Principes nomen magis imperii, quam auctoritas imperandi. Abenæ quidem regulus pro Rege rebus præfectus erat homo Gallus præſtanti prudentia, magnoque rerum uſu. Magdalena Reginæ mater, audita Caſtellæ legatione, ſive vera ſive ſimulata lætitia negat honeſtiorem ullam conditionem offerri poſſe: ſe moram conjugio non facturam. Calæcis tumultus erant inter duas familias Magiſtrum equitum, & Beneventanum; utraque factio Epiſcoporum arces invadebat, unde in adverſarios graſſarentur. Eas Rex Ferdinando Acunio provinciæ præfecto præoccupare mandat. Petrus Oſorius Lemoſii Comes, dum fratris Epiſcopi Lucenſis patrocinium ſuſcipit, ad eam urbem obſeſſa ab eo arce pene juſtum bellum exarſit. Ea neceſſitate Ferdinandus Madrito profectus ad tertium Idus Februarias, ejus ſeculi anno octo- 1483
geſimo tertio. In ipſo itinere nunciatur, Lemoſii Comitem deceſſiſſe, ex filio Alfonſo, Roderico nepote ſuperſtite: quem quamvis furto genitum, venia Pontificum hæredem ſcripſerat, viventſque in principatus poſſeſſionem miſerat. Ex ea re novæ contentiones exarſerunt, Joanna defuncti Comitis filia quæ nupta erat Ludovico Beneventani filio, eum principatum ad ſe revocante; ventum ad manus erat, eos Rex pacate conſtituit juſſos abſtinere ab armis, jureque potius & cauſa quam vi diſceptare, in defuncti nepotem propenſior. His rebus in Calæcia diſtricto Rege, gravis clades ac qua nulla major eo bello, à Mauris ad Malacam inflicta eſt. Petrus Henricus Bæticæ Antelatus Cagnetum ſuæ ditionis oppidum receptum adjutore Gaditano, reficiendum curavit. Alia parte Alfonſus Aquilarius, & Divi Jacobi Magiſter, contracta ſuorum manu, quoniam prima ſucceſſerant, elati in hoſtium fines incurrere conſtituunt; ſimili ſtudio Joannes Sylva Comes Ciſontanus Hiſpali præfectus, cum ejus urbis equitibus Zaharam Mauris eripere cogitabat. Fruſtra iis conatus fuit; ſed communicato tamen Duces conſilio, triplici agmine in Malacæ agros pergunt penetrare, bombycis artificio nobiles, eoque divites præda præ aliis: cujus major, quam religionis aut æquitatis cura erat. Studio par exitus; montes prope Malacam ſunt dumetis & rupibus horridi. Ea parte noſtri invecti agros populantur: pecora abigunt: villas vicoſque incendunt: nulli omnium rerum parcitur; nonnulli etiam è noſtris equitibus juventa feroces ad ip-

ſa Malacæ mœnia procedunt. Dementia non temeritas erat: qua Malacæ cives irati, ſimul montani homines, quos locorum aſperitas duraverat, dolor accenderat, ſe omnibus partibus effundunt. Duæ in pacata ferebant viæ: altera præter oram maris planior, ſed longior, arceque Malacitana, & æſtuariis impedita; altera qua venerant, brevior, ſed ſaltibus, perpetuiſque montibus aſpera. Ac præſertim duo montes ſunt, perpetuis circa ſe jugis clauſi; jacet in medio profundam vallem mediam ſecans amnis. In eam vallem dimiſſos noſtros, ſatis jam paventes, prædaque graves urgentibus à tergo Mauris, terribilior à fronte clamor exterruit. Erant duorum dierum itinere & inedia fatigati: neque procedere, neque regredi poterant. A Mauris plerique vulnerati, interemptique certo ictu, deſtinata ferire aſſuetis. Noctis tenebræ augebant terrorem, perpetuo hoſtium clamore. Cum Magiſter. “ Quouſque „ quaſi mutæ pecudes trucidabimur mi„ lites? Ferro animoque aperienda via „ eſt. Providendum certe ne inulti „ moriamur ”. Simul clivum aſcendere cœpit. Ventum ad juga; pugnatur acriter; plerique cadunt: plures è noſtris iique nobiliſſimi genere, factiſque. Gaditanus duces itineris nactus, per occultos tramites, alia parte evaſit. Cifontani agmen, quod poſtremum erat, majorem cladem accepit. Ipſe & Petrus frater capti ſunt, Granatamque deducti. Stupor omnium animos, ac velut torpor quidam inſolitus membra occuparat. Ex bis mille ſeptingentis equitibus, octingenti ceciderunt: in his Gaditani tres fratres, Jacobus, Lupus, Bertrandus, propinqui alii. Captivorum numerus duplicatus ferme fuit: quadringenti è præcipua Hiſpaniæ nobilitate. Pauci cum magiſtro per teſqua & invia Syngiliam fuga tenuerunt; alii quo quemque ſpes ducebat, aut pavor, diverſi diſſipantur. Ad duodecimum kal. Aprilis gravis ea clades accepta, diem D. Benedicti memoria celebrem & fauſtum, in atrum Hiſpaniæ vertit. Ductor Maurorum Abohardilles Albohaceni frater Malacæ Præfectus, magnam eo die opinionem virtutis apud gentem peperit.

C A P U T IV.

Mahomad Boabdiles à noſtris capitur.

EX magno mœrore & luctu brevi piorum animi recreati ſunt; majori quam acceperant reddita clade, frænata barbarorum audacia. Pertinaci inter ſe contentione duo Reges Mauri pugnabant, Albohacenus Boabdileſque, adverſus gentem noſtram conſenſu, odioque implacabili, in eo ſpem adverſæ factionis ſuperandæ habentes, ſi noſtris inſectandis ulciſcendiſque laudem ad populum & favorem conciliaſſent. Paterna victoria Boabdilem excitabat, ut ultro bello laceſſeret. Ergo collecta numeroſa manu equitum, peditumque, tum ex ſuis, tum ex adverſaria factione in Aſtigitanos agros incurrere ſtatuit, ſpe Lucenam expugnandi amplum magis & lautum municipium, quam validum. Conſilii auctor Alatar ſocer, quem ex infimo genere, cum ſcruta aromataque junior vendidiſſet, (id certe nomen ſignificat) bellica virtus per omnes militiæ gradus ad eum honorem evexerat, pareſque divitias; & erat noſtris finibus aſſuetus, identidem Lucenæ agros vexare ſolitus. Dieghus Corduba regiæ aulicorum cohorti præfectus, cum aliis oppidis, Lucenam ditione obtinebat. Is Maurorum conſilio cognito, patruo ſuo Cabræ Comiti periculum denunciat: poſt ſuperiorem cladem raros ea parte equites ſupereſſe: incolarum animos metu debilitatos: Lucenæ mœnia haud ſatis firma eſſe ad barbarorum impetum ſuſtentandum. Ad undecimum Kalend. Maji Maurorum copiæ accedunt. Dieghus incolis in ſuperiorem oppidi partem traductis, inferiora, in quæ futurum impetum providebat, ſubitario opere, & militum præſidio munit: quos ex vicinis locis ducentos amplius equites, octingentos pedites contraxerat. Iis egregie defendentibus, repulſi hoſtes ſunt nonnullis occiſis, pluribus vulneratis; in oliveta verſa eſt rabies; præterea Ametus Abenſarraxius cum trecentis equi-

equitibus ad evaſtandos agros Montiliæ dimiſſus eſt. Erat illi uſus cum Diegho Corduba Præfecto, & contracta ſuperioribus annis familiaritas: quibus Abenſarraxii Granata pulſi, diu Cordubæ fuerant. Ergo perfecto opere, Lucenam reverſus Præfectum ad colloquium invitat, ſpecie amicitiæ fallax inſidiaſque tendens. Fraus fraude deluſa; ſpe deditionis tempus extrahitur, dum Cabræ Comes accederet; quem ut appropinquare barbarus cognovit, motis caſtris, retro redire cœpit, præda lætos milites reducturus in patriam. Cognito noſtri conſilio ex oppido egrediuntur, poſtremos invadunt, morantur que iter. Interea Cabræ Comes adveniens turbatos hoſtes metu, impeditoque incedentes agmine invadere ſtatuit. Vix hæc poſteritas credat. Mauri decuplo majori numero, noſtrorum primum conſpectum non tulerunt. Deus illis mentem eripuit: famaque, ut fit, majora vero de noſtrorum numero prædicaverat. Torrens ſex paſſuum millibus abeſt ipſa militari via, qua Loxam itur, amœnis ripis multa fraxino, ſalice, myrica, & tunc vernis imbribus auctus. Eo Mauri pedites tranſmiſſo, ſeſe effuſa fuga in pedes dant, prædam modo præ ſe agentes, nulla honeſti cura. Equites ſimili metu perculſos, Rex barbarus retinet tamen. „ Quo ruitis milites inquiens? „ quis furor mentes invaſit? An obliti „ eſtis hos eſſe, qui nuper à minori nu„ mero noſtrorum victi ſunt? Erit igi„ tur in hoc certamine is vobis illiſque „ animus, qui victoribus & victis eſſe „ ſolet. Parcite vobis, parcite famæ; „ an torpentibus manibus, pedes ſaluti „ fore ſperatis?" Parum ea oratione proficitur. Cum noſtri pleno gradu inveherentur, & quadraginta equites paucis peditibus adjunctis à latere aggrederentur, ductore Alfonſo Aquilario, qui Syngilia ad periculi famam advolarat, majorem numerum ſuſpicati, divinituſque incuſſo timore (ſic interpretari juvat) ſeſe in fugam dant. Rex equo candido deſiliens, quo inſigni eo die utebatur, vicini torrentis inter arbores & dumos ſe occultare parat. Iis locis à tribus pedibus, ipſomet metu mortis indicante cognitum, captumque, Præfectus regiæ cohortis, qui fugientium veſtigia ſequebatur, Lucenam mittit; fugientium magna ſtrages uſque ad noctem facta eſt. Mille amplius equites ceciderunt; cum his Alatar ipſe nonagenarius. Pedites ad quatuor millia, pars capti, pars cæſi ſunt; præda ablata. Rei bene geſtæ fama nunciuſque Reges qui Madriti erant, excitavit ut partita rerum cura, Iſabella quidem ad fines Vaſconum contenderet, filii conjugio maturando, cujus prima cura erat, Gallis prohibendis Hiſpaniæ aditu, poſſeſſione Vaſconum, Ferdinandus autem in Bæticam ivit res bellicas curaturus. Ad quartum kal. Maji diſceſſum Madrito eſt. Cordubæ de ratione belli deliberatur, majori quam unquam apparatu, impetuque; & fuerat Albohacenus Granatæ acceptus: uniuſque imperio devincti barbari tenebantur. Capite tamen ablato manebat pleriſque civibus conſcientia prioris ſtudii: nec deerant ſermones ſenium, crudelitatem, avaritiamque Albohaceni increpantium. Ingenti delectu ſex mille equites, pedites ad quadraginta millia contracti; cum iis copiis bellum inſtauratur; ductor Ferdinandus ipſe Illoræ ſuburbia vaſtat. Tagiara vicinum Granatæ oppidum vi expugnatum, everſumque eſt. In ea expugnatione Henricus Regis avunculus regiæque Magiſter accepto vulnere Alhamam curandus mittitur. In Granatæ planiciem mox ferrum igneſque circumferunt, caſtris loco munito poſitis: unde vaſtatores cum juſto præſidio in vicinos agros dimittebantur: eo minori periculo ſuo, majori hoſtium damno, quod Albohacenus civium voluntate diffiſus urbe egredi non eſt auſus. Pauci modo milites ſeſe per agros oſtentare: vagos palanteſque carpere, aut de ſuo loco pugnaturi. Miſſi tantum Granata legati: qui ſi Boabdiles Albohaceno patri traderetur, Comitem Cifontanum & novem alios è præcipuis captivis æqua permutatione pollicerentur; addebat alias inſolennes fœderis conditiones, ferox animo barbarus, & parta nuper victoria ſuperbus: quas Ferdinandus rejecit, veniſſe ſe dictitans, ut leges daret, non acciperet. Arma tenenti nullam pacis conditionem fore. Et erant noſtrorum animi ad Boabdilem propenſi. Favor & miſericordia acres impetus habent.

bent. Itaque Regi ſuadere non deſiſtebat cum aliis Gaditanus, ut eum libertati redderet: factioneſque potius inter eam gentem aleret, noſtris conatibus inprimis opportunas. Motis caſtris, Alhamaque munita, Præfectus Enecus Mendoza Tentilliæ Comes juſſus eſt, non modo tueri urbem ſed de hoſtibus prædas agere. Ubi Cordubam ventum eſt, Boabdiles Regis juſſu Porcunæ arce, quæ veteribus Obulcum fuit, adductus, in genua procumbens dextramque Ferdinandi deoſculari contendens, amplexu & amicis verbis acceptus eſt. Erga Regem quamvis barbarum, & captivum hoſpitii jura ſacraque minuenda non videbantur. Fœderis conditiones hæ fuerunt: Boabdiles filium natu majorem obſidem dato, adjunctis duodecim aliis principum filiis, in fide & obſequio Caſtellæ futurum, patris ſacris modo retentis. Duodecim aureorum millia quotannis pendito. Ad regni conventus venito. Captivos quadringentos reddito libertati, quinque annorum ſpatio. Sic barbarus in patriam dimiſſus eſt. Ferdinandus novis præſidiis limiti impoſitis, ac Ludovico Portocarrerio in D. Jacobi Magiſtri locum Aſtigitanis præfecto, Corduba diſceſſit Reginam inviſurus. Cum mille quingenti equites Mauri, pedites quatuor millia ductore Bexiro Malacitano Præfecto, in Utreræ agros invecti Portocarrerii & Gaditani accurſu repulſi ſunt: victique ad Lethem fluvium magna Maurorum ſtrage, Gaditano data veſtis, qua Reges uterentur ſexto Idus Septembris, Virginis matris natali die, virtutis præmium lege in perpetuum lata; qui intra eundem menſem non viciſſet modo exultantes Mauros, ſed etiam Zaharam recepiſſet, vi improviſa expugnatam. Victoriæ Ferdinandus & Iſabella erant, minori jam ſpe conjugii perficiendi: quod Magdalena mater à Rege Gallo perſuaſa, cœperat imparem Catharinæ filiæ, Joanniſque ætatem excuſare: hunc puerum, filiam viro maturam; ſimilia conjugia infeliciter cadere. Ad eam urbem Cabræ Comes, & Præfectus regiæ cohorti, Ferdinandi & Iſabellæ juſſu ſplendido apparatu excepti ſunt cunctis proceribus & Epiſcopis obviam progreſſis, deducente Toletano Cardinali Petro Mendoza. Is honos virtuti eſt habitus; meroes centena æris minuti millia annua dum viveret, è regio fiſco Comiti Cabræ data. Ad vetera gentis inſignia, caput Regis coronatum adjectum eſt, circum oram clypei novem vexilla de Mauris eo die capta, rei geſtæ monimentum, poſteris omnibus incitamentum, ad audendum conandumque pro patria & religione præclare. Hibernis aquis, Alhamæ muri pars magna repente corruit: militibuſque de urbe deſerenda conſultantibus, Enecus Tendilliæ Comes expedito conſilio linteum prætendit ruinæ, imaginem muri, ita pictoris arguta manu mentiente, ut prius proſtrati muri pars fuerit refecta, quam hoſtis periculum cognoverit, caſumque.

CAPUT V.

Res Vaſconum.

VASCONES quieti non erant, diſcordes olim factionibus, & nunc contemptu regentium minus coercitis odiis; nunquam fida inter eos pax jungi potuit; ſæpe arma poſita ſunt, ſæpe repetita. Ita vexatis rebus, vix ut ſe poſſent diuturna pace recreare, novum aliunde bellum acceſſit. Joannes Vicecomes Narbonenſis Catharinæ Reginæ patruus, rerum arbitrium ad ſe revocabat: fœminæ imperium illegitimum accuſans, legibuſque vetantibus conſtitutum; præterea poſt mortem Gaſtonis fratris ſe Eleonoram matrem propius quam ex defuncto nepotes attingere; ſexus ætaſque Principis deſpectui erat; alioqui quo id jure uſurpare potuit: cum ſæpe meminiſſent rerum ſummam in ea gente ad fœminas recidiſſe? patruis nepotes ex majori filio præferri, juri & æquitati ſit conſonum? Sed nimirum ſunt opportuni magnis conatibus tranſitus rerum: regnandi inexhauſta aviditas, nulla æquitate movetur. Sumptis armis in Fuxenſi ditione oppida & arces ejus ſacramentum acceperunt, pars vi, alii

volun-

voluntate parati imperata facere: paſſimque ejus conatibus favebatur memoria ſuperiorum Principum, externi imperii metu invidiaque. Iis pacandis motibus majori præſidio opus erat: virum ac gubernatorem reſpublica deſiderabat. Reginæ conjugium maturari placuit. Magdalena Principis matre ad Gallos propenſa, novæ difficultates exortæ ſunt. Vaſcones veteri gentis inſtituto diſputabant, ordinum conſenſu, de Regum ſuorum conjugio deliberari ſtatuique conſueviſſe, matrimonia ipſis inſciis aut nolentibus inita, infauſta extitiſſe. Tudelæ cives in fide Ferdinandi fore, ſi ſecus eſſet factum, profeſſi ſunt. Turiaſone is Aragonios conventus agitabat, principio
1484 anni milleſimi quadringenteſimi octogeſimi quarti nulla re alia memorabiles, niſi quod Catalauni venire initio excuſarunt, majorum inſtituto negantes, licere eos extra provinciam vocare. Interea Catharina Regina Vaſconum Joanni Labreto Alani filio nobiliſſimo, amplaque ditione in Gallia Petragorios, Lemovices, Druides aliosque populos obtinenti juncta eſt. Novi ex ea re motus animorum in Vaſconibus concitati. Alienam calamitatem, Ferdinandus ad occaſionem vertens, imperii proferendi repulſæque dolorem vindicandi, commutato ſuperiori conſilio, ipſe quidem iis locis ſubſtitit: Iſabellam conjugem in Bæticam amandavit ad bellum Mauricum comparandum: unde nunciatum erat Albohaceni potentiam creſcere, univerſa ferme gente ſub ejus imperium revocata: filii majeſtate paucos teneri, ac vix Almeriæ mœnibus regiam appellationem tueri. Gens quaſi impium averſabatur, & ad noſtra ſacra propenſum; concionatores per omnes partes à patre dimiſſi diris execrationibus ejus caput defigere: ac furiali carmine devovere non deſiſtebant. Noſtri Cordubenſes Hiſpalenſeſque ſupra decem hominum millia, facta manu de menſe Aprili Malacæ agros, ubi maturæ ſegetes erant, depopulati ſunt, belli terrorem circumferentes, acceptamque ſuperiori anno injuriam ipſis locis majori damno ulciſcentes: ſperanteſque malis domitos Mauros, tandem in ditionem venturos: nullum ex Africa ſubſidium certe exiguum, ea gente ſuis bellis implicata, an mari noſtris claſſibus conſtrato, ne ſe poſſent commovere. Quæ res Genuenſes provocavit ut Duce Jordieto Oria pirata, Catalauniæ Valentiæque litora nudata præſidio, igne, ferro, direptionibuſque vexarent olim Aragoniæ gloriæ æmuli: & nunc recenti diſcordia, ad prohibendos eos conatus fluxa reipublicæ auctoritate. Petrus Fregoſius gentis Dux à Paulo Fregoſio Genuenſi Præſule, & Cardinali urbe & principatu pulſus erat, nullo propinquitatis reſpectu. Mediolanenſes advocare, ad urbis imperium accuſabat: quos impotenter dominari erant experti, deguſtata libertate, nullius quodvis leve imperium laturi. Ea neceſſitate noſtra litora tuendi, publico gentis ſtipendio nova claſſis inſtructa Valentiæ, Duce Matthæo Scriba ad piratarum excurſiones prohibendas. Sed & res eccleſiaſticæ ſuo morbo laborabant: quæ Ferdinandi præſentia ſanandæ erant; defuncto Dezpuchio Monteſiæ Magiſtro, quem ea ætas virum ſtrenuum & prudentem in paucis experta eſt, comitiis militaribus Philippus Boilus in ejus locum ſuffectus erat. Excuſabat Ferdinandus, datum ſibi à Pontifice, ne novus Magiſter, niſi ejus voluntate crearetur. Regiæ voluntates vehementes ſunt. Boilo abdicato Philippus Aragonius Carolo Ferdinandi fratre Vianæ Principe natus, Panormitanum Epiſcopatum, cui deſtinatus erat, Monteſiæ magiſterio mutavit. Præterea Sixtus Pontifex Maximus in defuncti Eneci Manrici locum, Rodericum Burgiam Cardinalem Hiſpali Pontificem dederat. Verum Ferdinando Rege multum adverſante atque Petro Ludovico Gardiæ Duce Roderici filio in vincula duci juſſo, effectum tandem eſt, ut inducto priori decreto, Diegbus Mendoza Tendiliæ Comitis frater Palentinus tum Epiſcopus, in defuncti locum ſubſtitueretur Pontifex Hiſpalenſis, gratiæ id & meritis patrui Cardinalis Hiſpaniæ datum. Alfonſus Burgenſis Concha Palentiam migravit. Concham, Abula Alfonſus Fonſeca. In hujus locum Fernandus Talavera Abulenſis Epiſcopus creatur Prati Prior. Sic in Hiſpania nominandi Pontifices poteſtas Regibus quærebatur, fundabaturque. Sed res Eccleſiæ non minus in Italia turbatæ, ut

ut Principibus multa condonaretur, effecerunt; & erat bellum inter Venetos, & Neapolitanos, haud magna cauſa excitatum: quod reliquos Italiæ Principes traxit in partes: dum hi Herculem Ferrarienſem Ducem, qui Ferdinandi Neapolitani Regis filiam uxorem habebat, ab injuria tuentur: impugnant Veneti. In ejus belli ardore Sixtus Romanus Pontifex obiit pridie Idus Auguſti. Succeſſit Joannes Baptiſta Cybo Cardinalis, patria Genuenſis, Innocentii octavi nomine. Quo tempore Enecus etiam Davalus extinctus eſt patre Roderico Davalo Magiſtro equitum, gratia ſuorum Principum magniſque opibus & virtute militari in paucis ea ætate clarus, numeroſa prole felix, ex Antonela Bernardi Aquinatis Piſcariæ Marchionis filia, Alfonſum Piſcariæ Marchionem, Martinum, Rodericum, atque Enecum reliquit Vaſti Marchionem, præterea Emundum, atque Conſtantiam filiam. Ab his multorum Principum in Italia genus ducitur. Ex Alfonſo Ferdinandus eſt natus Piſcariæ Marchio: is qui parentum ætate rerum geſtarum gloria Italiam atque adeo univerſum orbem implevit, magnus copiarum Dux, ac veteribus comparandus. Ex Eneco Alfonſus Vaſti Marchio haud minori fama virtuteque: qui patrueli ſine prole defuncto, ejus principatum cum ſuo conjunctum poſteris reliquit. Piſcariæ Vaſtique appellatione alternante, haud incommodo temperamento, cujus pater Piſcariæ Marchio dictus eſt, filius Vaſti Marchio vocatur: & ordine commutato more perpetuo.

CAPUT VI.

Abohardilles novus Granatæ Rex.

INTEREA Bætici milites duceſque & ſua ſponte, & Reginæ hortatu in unam belli Maurici curam incumbere, quoniam priora ex ſententia ſine offenſione ferme proceſſiſſent, reliqua proſpera futura augurantes; hoſtium conſilia, conatus, itinera, explorare: nihil neque apud ſe remiſſum, neque apud illos tutum pati; non dies non noctes ceſſare, neque per hyemem, neque æſtatem: identidem incurſionibus fatigare, locis omnibus inſtare. De nova expeditione deliberatio Cordubæ erat, in quam maxime partem impetus eſſet futurus: ac Magiſtro D. Jacobi contra diſputante, in Gaditani ſententiam paſſim ibatur, Alloram petendam videri. Eſt id oppidum medio propemodum itinere, quo Syngilia Malacam itur, ignobili fluvio præterfluente, (veteribus quidam Saducam fuiſſe putant) firmum magis natura loci, nimirum magna ex parte impoſitum rupibus, quam mœnibus, aliave munitione. Contractis copiis Rex Ferdinandus pridie Kalen. Junii Turiaſone profectus continuato itinere ſupervenit, belli particeps ductorque magno ad victoriam momento; ſuorum is conſilio approbato tectoque, quo barbari animus ancipiti periculo in varias partes traheretur, Alhamam novo præſidio muniendi ſpeciem præbet; ubi Syngiliam ventum eſt, feſtinato itinere improviſus cum omnibus copiis Alloræ advenit; oppidanis metus ingens luctuſque, portæ mœniaque obſeſſa; excuſſæ tormentis ferreæ pilæ ſtravere muros, Maurorumque animos earum rerum inſolitos fregere. Deditionem faciunt pacti incolumitatem, libertatemque diſcedendi, efferendique res ſuas. Captum oppidum ad undecimum kalen. Julii eo majori lætitia, commodoque, quod nulli ex noſtris ceciderunt: barbarique diu ſuſtentare potuiſſent, jugi aqua fluvio inter rupes præterfluente ineliæ aſſueti. Cibus potuſque illi genti adverſus famem atque ſitim, non libidini neque luxuriæ ſunt. Sed noſtri eas difficultates cœleſti magis ope, quam humano conſilio ſuperarunt. Dum vicina tamen oppida tentantur, noſtrique ſtudio elati ad Caſarabolam tumultuaria pugna cum hoſtium manu dimicant, Guterrius Sotomajor Bellalcaſſaris Comes flore juventæ, & regia affinitate ſuperbus, incautiuſque in acie verſans ſagittæ medicatæ ictu, confoſſus eſt. Eo nihilominus incommodo trecentis Calatravæ militibus, præſidio Alhamæ impoſitis, nam Garſias Padillia ſe Alhamam defenſurum

rum receperat, ea lege ejus militiæ Magiſter factus in Gironii locum, cum reliquis copiis in Granatæ conſpectum penetratur. Caſtra loco munito poſita ſunt, in quibus ſex millia equitum, pedites, ad decem millia vix erant. Intra urbem ſeptuaginta millia militum numerabant. Sic vulgo jactatum; ut & multitudinem augeat fama, magnum tamen fuiſſe numerum ex mendacio quis neget? ſic Rex Ferdinandus vaſtato circum agro, lateque terrore facto intra diem quinquageſimun, lætum victoria militem, ſpoliiſque Mauricis ſuperbum in patriam reduxit. Alloræ Ludovicus Portocarrerius præfectus eſt; claſſibus Alvarus Mendoza Caſtri Comes magno viri animo, prudentiaque; & id providebant, ne quid ex Africa moveretur, haud ignari plerunque parvis offenſionibus corrumpi ſpes maximas conſueviſſe. Æſtate tranſacta bellum pari alacritate repetitum eſt. Septinilium arx locis munitis poſita, vicinaque Malacæ impugnantur. Eadem fortuna fuit; tormentorum fragore territi propugnatores arcem dediderunt: diſcedendi quo vellent facta poteſtate, additaque pecunia pro frumento, commeatuque, quantam delecti arbitri judicarunt. Noſtrorum impetus Arundam verſus eſt. Ea urbs montanis inaceſſa locis modica quidem ſed valida; flumen circumductum mœnium majorem partem cingit, cætera rupes horridæ. Ejus urbis cives à cultu provinciæ, & humanitate alieni, feroces maxime habebantur, adverſus hoſtes viris etiam, armiſque muniti finitimis oppidis, quæ multa ſunt pari locorum aſperitate præſidia inde petebantur. Eo urbis potiundæ maxima cupido noſtros invaſerat, providentes eo propugnaculo ſublato, reliqua facilia fore Malacam uſque. Ergo ſitu luſtrato, vaſtata oliveta, hortique præcipua nobilitate ſunt. Pecuniæ in ſtipendium inopia, ne diutius iis locis morarentur compulit, malum magnis ſæpe conatibus adverſum. Copiis in hiberna diſtributis, Rex & Regina Hiſpalim ad ſextum Nonas Octobris tenuerunt læti victoria, ſpeque reliqui belli ex ſententia conficiendi. Media hyeme ipſo Januario menſe bellum re-
1485 petitur ſalutis anno Milleſimo quadringenteſimo octogeſimo quinto. Invictum Regis animum & nunquam ceſſantem. Loxam nocturna vi capere ſpes erat: ſed ab itinere hibernæ tempeſtates, & Orteghæ militis conſilium revocavit, dementiam non temeritatem id videri diſputantis. Confluxere tamen novæ è Caſtella copiæ: Petrus Magiſter equitum, Bertrandus Alburquerquius, Petrus Mendoza Caſorlæ Antelatus, Joannes Stunica Alcantaræ Magiſter cum ſua quiſque peculiari manu. D. Jacobi Magiſter, atque Anagari Dux bellis etiam ſuperioribus interfuerunt. Iis auxiliis aucti noſtri, ad novem equitum, peditum viginti millia erant. Cum iis copiis bellum repetere viſum eſt, majori quam ante impetu. Quo tempore adverſus Boabdilem Regem Almeriæ cives arma corripuerunt; ut impium gens illa averſabatur: ignaviaque ejus accuſabant ſuperiora incommoda fuiſſe accepta. Impetu in regiam facto Boabdilis frater interfectus eſt, mater capta; inteſtini fataliſque inter patrem & filium diſſidii pars maxima. Rex ipſe Barbarus, cum ea urbe abeſſet, nuncio calamitatis accepto, rebuſque deſperatis cum paucis Cordubam abiit. Arundæ cives numero imminuti erant metu maximo. Id Juzephus Seriffius indicavit Gaditano Marchioni; ſic belli impetum quamprimum eo convertere viſum eſt; prius tamen alia oppida tentata, captaque ſunt. Cohinum Alloræ vicinum vi expugnatur, ſoloque æquatur, ob mœnium amplitudinem defenſione difficili; cecidit in ea expugnatione Petrus Alarconius, qui eo bello ſpecimen virtutis dederat ſingulare: multaque præclare geſſerat. Cartama antiquum retinens nomen unius modo permutatione literæ, nam Cartima olim fuit, unde vallis etiam ea appellationem habet, Petro Mendozæ deditionem fecit. Ejus oppidi tuendi cura Divi Jacobi Magiſtro, ipſo expetente eſt demandata Univerſis copiis Malaca petita, ubi Abobardilles Albohaceni frater erat: in quo ſpes & opes gentis Mauricæ ea tempeſtate ſitas invenio, & magnam virtutis opinionem nactus erat, noſtris ad Axarquiam ſuperatis, oppreſſiſque. Inde levi prælio facto, eodem itinere quo venerant, reductis copiis Arunda petita eſt. Quina circum urbem

caſtra poſita. Rex ipſe cum majori copiarum parte exadverſum arcis conſtitit; viæ circum occupatæ, ne auxilium obſeſſis adveniret: ne commeatus: & erat pars civium ad evaſtandos vicinos Bæticæ agros profecta; commodiſſime rebus noſtris id accidit. Periculi magnitudine, fœminarum ejulatu, noſtrorum diligentia dies noctesque continuantium, victis barbarorum animis, deditio facta ejus urbis eſt decimo kal. Junii. Civium nobiliſſimis Hiſpali, ut convenerat, agri dati: quos Gonſalvo Piconio, & aliis de religione poſtulatis Inquiſitores abſtulerant. Munita ea urbe, Caſarabonela, Marbellaque ad mare ſitum oppidum deditionis verba nuncuparunt. Univerſam gentem inſolitus terror occuparat. In Regibus ſuis parum præſidii rebus erat, altero profugo, Albohaceno morbis, oculorum caligine & ſenectute impedito. Nova conſilia captata. Muleus Abohardilles ad imperium gentis Malaca evocatur, magno vir animo conſilioque. Maurorum genus mobile, infidum, neque beneficio neque metu, ac ne ullis quidem naturæ legibus coercetur. Oblatum imperium barbarus haudquaquam repudiavit. Eo majori gloria ſpeque Granatam advenit, quod nonaginta è noſtris equites Alhama prædatum profectos, uſque ad Granatæ montes, quos Nivoſos vulgus vocat, incautius tendentes oppreſſit. Triumphi ſpecie invectum Granatam, cupidiſſimis animis Regem cives proclamant. Albohaceno, principio tumultus Almunecarem, ubi theſauri regii erant, profecto ab impio fratre vis infertur nullo crimine, imperii tantum nomen exitium attulit: & quorundam ſtudia fratris perfidiam ambitionemque averſantium, ſeniſque commiſeratione diverſa conſilia captantium. Quod ille periculum parricidio removendum judicavit, impius juxta ac crudelis.

CAPUT VII.

Catharina Ferdinando Regi naſcitur.

Barbarus cæſo fratre, & parto per ſcelus regno, nomen ſibi ingens fecerat magis quam clarum; malis artibus quæſita potentia haud erit diuturna. Noſtris quo propior ſpes erat, ejus imperii opes evertendi creſcebat ardor animorum, curaque ne duce mutato creſcerent animis hoſtes: majorique periculo bellum eſſet. Quantum animi eſſet, quantum virium nova expeditione tentare Ferdinandus ſtatuit, cæteris quamvis contra diſputantibus, dandaque militi quietem affirmantibus, continuatis laboribus defatigato. Sed omnes difficultates Regis conſtantia pervicit, exemplumque virtutis, cum nullum ipſe laborem recuſaret primus in acie, caſtrenſia opera obire primus ſolitus. Sic eſt, diſplicet hominibus imperatum obſequium; exemplo facillime obtemperamus. Alcalam Regalem, quoniam id oppidum ad fines hoſtium pertinebat, copias convenire jubet; eodem ipſe Corduba proficiſcitur Kal. Septembris, nondum in ea regione ſedatis ardoribus æſtatis. Ardebat Cabræ Comes cupiditate virtutis oſtentandæ; res ab aliis proceribus præclare geſtæ ad audendum conandumque incitabant. Expetenti datum, ut in Maurorum fines primus incurreret; cum ſua manu equitum ſeptingentorum, peditum ad tria millia, adjuncto Alfonſo Montemajore, Moclinum tentare jubetur: quod oppidum Granatæ vicinum eſt, ſitu & opere munitum; eodem ſe pollicetur Rex cum copiis omnibus venturum. Comes noctem continuato itinere Abohardillem improviſus opprimere cogitabat, vicinis locis caſtra habentem, equites mille quingentos, majori pedites numero. Id conſilium hoſtem non latuit; ſubductis in collem copiis luceque expectata, iniquis anguſtiſque locis noſtros circumventos opprimit; cecidit optimus quiſque: ac majori peditatus parte proſtrata, Comes Gonſalvo fratre deſiderato, ipſe vulneribus acceptis cum nonnullis equitibus in eam partem fuga evaſit, ubi Garſias Padillia Magiſter Calatravæ erat præcedentium veſtigia ſubſecutus. Ferdinandus cognita ſuorum clade, pauliſper mœſtus è conſpectu abiit: deinde ægritudine animi reſidente. „ Comitis, inquit, imprudentia, „ &

„ & nimia obſequentia reliquorum hoc „ incommodum accepimus: quod tamen celeriter majoribus commodis ſanare eſt animus: atque veſtra milites „ virtute pro civibus viris fortiſſimis atque miſerrimis pœnas capere ". Erant ad fines hoſtium, qua Giennenſes agros attingunt, geminæ arces atque oppida Cambile & Albahar interfluente aqua fluminis Frigidi; tenui quidem præſertim eo anni tempore, ſed coercita ripis eoque difficili vado. Ea oppida copiis omnibus circumſeſſa ſunt. Imminet Albahari, quod in ulteriori ripa erat, clivus propugnaculi inſtar in metæ modum erectus. In eum montem hortatu Regis tormenta magno labore comportata, tantum obſeſſis terrorem ingeſſerunt, ut arces & oppida continuo dediderint. Ad nonum kal. Octobris in noſtrorum poteſtatem redacta, antiquitus infauſto die, quo ante centum viginti ferme annos, Petro Rege à Mauris ea oppida occupata meminerant. Tantis victoriis Ferdinandus, totque oppidis potitus ac pleriſque exercitu incruento, major & clarior haberi cœpit; omnium in ore eſſe. Ipſe copiis in hiberna dimiſſis, Complutum cum uxore abiit. In eo itinere Alfonſus Aragonius Ferdinandi frater Villæ formoſæ Dux, in primis ea tempeſtate clarus multiſque bellis exercitus deceſſit. Corpus ad Populeti inter majorum buſta eſt compoſitum; multiplicem prolem reliquit: ex Maria quidem Juncia concubina Joannem Ripagorſæ Comitem; & Eleonoram. Ex aliis amicis Alfonſum, quem ſuperior ætas Dertuſæ prius, deinde Tarracone Pontificem vidit, Ferdinandum, Henricum. Ex juſtis nuptiis Eleonoraque uxore Alfonſum atque Marinam; hæc Roberti Salernitani Principis uxor, Fernandum peperit in eorum Principum numero poſtremum futurum. Alfonſus Villæformoſæ Dux fuit: quem auctorem generis Villæformoſæ Duces, Ripagorſæ Comites nominent neceſſe eſt. Toleti religionis deſertores, ac Judaicos ritus quos abdicarant, repetentes ſeveriſſimis ſuppliciis ab Inquiſitoribus vindicabantur; aliis majori numero venia data, meliora in poſterum pollicentibus. Hæret in domeſticis narratio: ſed externa quoque referre nexus rerum, & ſuſcepti operis officium hortantur. Ardebant Neapolitani proceres bello, quod in Regem ſuum Ferdinandum conjurati, junctis viribus comparabant, graves & frequentes injurias vindicaturi. Innocentii Pontificis inſtinctu auſpiciiſque magis nomine, quam viribus juvaturi propter ingenii imbecillitatem, curaſque alias. Conjurationis capita, tres Principes erant Salerni, Biſiniani, Altamuræ, Antonellus, Hieronymus, Pyrrhus Bautius, præterea Petrus Guevara Vaſti Marchio, alii magnis etiam à Rege beneficiis obligati; quin fama ferebat Fridericum Regis filium, ſpe regni acceſſiſſe in partes, vero an falſo ne tunc quidem conſtitit. Alfonſus Calabriæ Dux magnam ejus invidiæ partem patri Regi conflavit, incommodus moribus: in quo nec luxuria crudelitati obſtabat, nec crudelitas luxuriæ. Arte magis quam armis eos tumultus Rex providus, & à multo uſu callidus compoſuit. Annitente Pontifice quia prima factioſis non procedebant, & Petro Fuxenſi Cardinale deprecatore, quem ea ſpe Romam Pontifex ipſe evocarat; venia tumultuantibus data eſt. Fuerat etiam à Ferdinando ad eos motus pacandos legatus Tendiliæ Comes. Is ſui Regis nomine fideque; tutos fore proceres conjuratos recepit: modo poſitis armis ad officium redirent: ſi fallerет dira omnia precatus. Verum Rex Neapolitanus ea promiſſa ludibrio habuit, cum ætate præceps ad deteriora credenda, & ad irroganda ſupplicia: adverſus quaſvis tempeſtates opibus fretus, quas à patre traditas habebat: & ipſe longa imperii poſſeſſione ingentes cumulaverat. Fœdere facto opprimere adverſarios cogitabat. Sic ſpecie nuptiarum, quæ in arce Nova Neapoli celebratæ ſunt, Sarni Comes unus è conjuratis cum aliis nonnullis comprehenſus capite pœnas dedit. Principes Altamuræ Biſinianique variis temporibus capti cum multis aliis, diuturna cuſtodia perierunt, lenta gravique morte, multum quamvis expoſtulante per legatos Caſtellæ Rege Ferdinando, minis additis, fidem ſuam haudquaquam ludibrio fore paſſurum. Sed vicit omnia pervicax Neapolitani animus, immemor rerum humanarum inconſtantiæ; venturi ſecurus evertendi im-

imperii certiſſima fundamenta cæde procerum, invidia provincialium ponebat; uti brevi factum eſt; verum hæc aliquanto poſt. Compluti ex Iſabella Decembris ſexto decimo die, filia nata eſt, cui Catharina nomen fuit, gemino Anglicano conjugio propriaque ad extremum infelicitate ſua, totiuſque gentis Anglicæ nobiliſſima. Quantos ærumnarum fluctus innocentiſſima fœmina tolerabis, unam ob viri fœdam intemperantiam? Alienæ culpæ pœnas dabis. Sic viſum ſuperis. Fatalis mali fundamenta à diſſidio gentis ponebantur. Nam Eduardo, & Richardo vinctis interfectiſque, Richardus puerorum patruus regnum occupavit. Initiis media atque exitus conſentanei fuerunt. Superbe imperantem Henricus Richemondæ Comes ab Armonico Duce Franciſco, à quo fuerat captus, redditus libertati acie ſuperavit, interfecitque. Oppreſſi tyranni merces fuit, imperium quod impie occupaverat. Hujus Henrici filius, Henricus fuit, eo nomine octavus Angliæ Rex cum uxore Catharina, patria religione repudiata, omnibus turpitudinis maculis gravique impietate invidioſum poſteris nomen, infauſtumque.

CAPUT VIII.

Aragonii motus.

LEVES in Aragonia tumultus extiterunt: civilia in Catalaunis arma majori contentione & periculo movebantur, utrique malo Regis Ferdinandi prudentia & auctoritate eſt occurſum. In planicie ad Iberum flumen Cæſarauguſta ſita eſt, ædificiorum elegantia, civium frequentia, copiis, cultu, nitore, amplitudine in paucis nobiliſſima, adverſus hoſtes armis, viris, mœnibuſque munita: levi imperio & ob id fideliſſima, niſi jura acceptæ à majoribus libertatis imminuantur. Qua cauſſa ſæpe in ea tumultus concitatos invenimus incredibili animorum ardore, civibus aliorum exemplo cautis: neque ignaris parvis ſæpe offenſionibus majora incommoda exiſtere, graveſque caſus; uti hoc tempore accidit. Joannes Burgius lictor regius, ut eſt id genus hominum inſolens, ſenatus principem Petrum Cerdanum verborum procacitate violavit; aliorum accurſu lictori injectæ manus: dictaque è vinculis cauſa, gula laqueo fracta eſt, læſa in ea Principis majeſtate. In ipſo procinctu belli Ferdinandus, cum Granatæ agros invadere cogitaret, hujus anni principio, uti paulo ante dictum eſt, re cognita Joanni Herediæ Prætori mandat, uti ejus facinoris pœnas expetat ſontibus vindicatis. Interim legatis à ſenatu miſſis ſe quidquam acerbe in eos ſtatuiſſe negat callidus, ſagaxque, ad ſimulanda negotia altitudine ingenii incredibili. Senatus princeps comprehendi non potuit, Præfecti juſtitiæ, cujus ſuprema & maxima auctoritas gentis inſtituto eſt, præſidio tutus. De Martino Pertuſa, qui proximum auctoritatis locum in ſenatu occupabat, & cæſi lictoris præcipuus auctor extiterat, feſtinato ſupplicium ſumptum eſt, regiis literis ad populum continendum, qui ad arma erat conſternatus, in ſude prælatis. Sic gliſcens in gravi cauſa tumultus in ipſo exortu eſt oppreſſus; unius animadverſio, cæteros imperii oblitos admonuit, Regum feroces impetus eſſe, vires graves. Graviori facinore aliquanto poſtea civitas univerſa turbata eſt. Petrus Arbue quæſtiones in ea urbe de religione habere cœperat. Nonnullis irrogata ſupplicia, pravos quoſdam homines libertino è genere natos, ſive libertatis ſpecie, ſive ex conſcientia ſimilia metuentes incitarunt, ut conjuratione multorum facta Inquiſitoris capiti inſidias ſtruerent. In ſtrato nocturna vi opprimere cogitantes feneſtræ qua irrumpendum erat, firmiſſimis clatris excluſi, ſpeque falſi, in templo opprimere ſtatuunt. Ad nocturnas preces progreſſo Septembris Idibus, qui dies Mercurii fuit, biduo poſt alii tradunt)ad arma templi maximi procumbenti prope cancellos, vis illata. Vitalis Duranſius unus è conjurationis principibus, torvus & minax voce, vultu, oculis ardens in cervice primum vulnus inflixit; ſubſecuti ſunt alii. Proxima

ma nocte defuncto, nihilque præter divinas laudes eo ſpatio locuto, ſupremus honos eſt habitus. Corpus eodem loco, ubi vulnera ſunt inflicta, ſepulchro illatum: quo tempore fervere ſanguis viſus eſt, niſi oculorum ludibria fuerunt. Decreto ſenatus aliquanto poſt, addita lampas ſepulchro: quod niſi conſecratis hominibus, cæloque dicatis non datur. Id etiam ut Pauli tertii Pontificis auctoritate fieret, Carolus quintus Auguſtus curavit. Sic meritis honos debitus eſt habitus; nam & quintodecimo Septembris die memoria ejus celebratur anniverſariis ſacris. De conſceleratis hominibus intra annum ſupplicia ſumpta; variis caſibus ad unum periere. Proh magnum atque inevitabile divinæ vindictæ numen, quam vitare pravi homines haudquaquam potuiſſent, ut maxime humana ſupplicia liceret evadere; & habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi conſcientia carnifex eſt mentem eripiens. Inquiſitoribus deinde præſidii cauſa datum, ut intra arcem habitarent; cui Algiafariæ nomen eſt. In Emporitano tractu ſubditi, quos Pageſes vulgo vocabant, impotenti imperio à regulis, in quorum ditione erant, peremebantur proxima ſervituti conditione, neque ferenda inter Chriſtianas nationes. Quæ vectigalia Mauri rerum domini imperaverant Chriſtianis graviſſima, ea mutato quamvis imperio regulis pendere cogebantur ducta ex antiquo conſuetudine; eo univerſa provincia adverſo rumore erat. Quæ illa tributa eſſent, neque gentis hiſtoriæ declarant: neque nobis divinare licet. Malos tantum uſus à gravitate vocabant: à quibus eximi, niſi pretio redempta libertate ſervorum inſtar, nemini concedebatur. Sic ſæpe incolæ correptis armis, aut ſervitutem depellere, aut miſeriis remedium, mortem imponere cogitabant. Et ſunt graviſſimi impetus irritatæ neceſſitatis: ſed fallax ſine viribus multitudinis audacia. Appellati de ea re Reges Alfonſus prior, deinde Joannes ejus frater, & Carolus Vianæ Princeps ea vectigalia minui quodam temperamento mandarunt; ſed parum auctoritatis inerat ad coercendam nobilitatis audaciam, armis tueri paratæ, quæ majorum virtute parta erant. Majori majeſtate opus erat; denuo continuatis jam aliquot annis popularium motibus. Ferdinandus, qua in cæteris felicitate, fine impoſito, magnam ex eo prudentiæ & dexteritatis laudem peperit. Compluto is cum uxore Segobiam abierat, atque Medinam Campeſtrem. Garſiam Toletum jam Ducem Albanum (abſceſſerat is militaribus curis Friderico filio pro ſe in bello Granatenſi vicario) Albæ inviſit, cum Petro Magiſtro equitum conciliaturus, ut fecit: quem & Alfonſum Fonſecam Compoſtellanum, rebus proficere in Caſtella deſtinabat, bellum Mauricum repetiturus. Eo conatu, ad Guadalupeum templum perventum eſt, ad quartum kalen. Maji; eo loco in cauſa Pageſium ſententia pronunciata decrevit eam ſervitutem tanquam piis hominibus gravem, neque ulla in gente uſurpatam, antiquandam videri, mitioreque conditione mutandam: ut ſubditi per capita ſexaginta ſolidos Barcinonenſes annuos penderent. Magnum vectigal libentiſſimis animis incolæ ſuſceperunt, præſertim conceſſa poteſtate redimendæ libertatis, ſi unica penſione pro uno quoque annuo ſolido viginti numerarent. Sic ex diuturnis motibus, quæ eam Hiſpaniæ partem diu ſolicitam habuerant, pax facta eſt. In Luſitania ſublatis, uti ante dictum eſt, proceribus conjuratis, quies erat, Rege omnia ad ſplendorem imperii revocante. Azamor Tingitanæ urbs ad litus Oceani Atlantici, ad lævamque egreſſis freti Gaditani fauces, veteribus Thymiaterium, ut quidam diſputant, ſuperiori tempore Luſitano vectigalis, denuo ſacramentum ſuſcepit: ſe in ejus fide futuram, tributique nomine decem millia alauſas, quarum piſcatu abundant, miſſuram quotannis in Luſitaniam. Quod glorioſum erat genti, non modo imperium fundaſſe ancipiti jure, armis, virtuteque: ſed etiam remotis nationibus jugum ſervitutis imponere potuiſſe, ad majorem gloriam opeſque aditu patefacto.

CAPUT IX.

Multa oppida de Mauris capta.

FEREBANTUR in præceps Mauri, non minus domeſticis diſſidiis, quam externo metu laborantes. In ipſa urbe Granata evocatus à factione altera Boabdiles Albaicinum occupavit; cives cum civibus in ipſis plateis pugnabant pertinaci inter ſe contentione, à noſtris cum bellum ingrueret, ad defendendum conſenſu; majoris periculi metus animos ad concordiam revocabat; eo ſedato ad civilia arma redibatur. Rebus deſperatis Mozerus, ex Alfaquinorum ordine, quorum eſt ſacrificia procurare, religiones interpretari, ut in ea gente vir ſanctus, quaſi divino inſtinctu concitus. „ Quouſque cives inſanitis (per compita & fora clamare) in „ ſanitate veſani, quæ gravior dementia eſt, alienis cupiditatibus & ambitioni ſervientes, veſtræ ſalutis obliti, „ conjugum, liberorum, patriæ? Grave eſt dicere: ſed niſi à me auditis, „ quod noſtris malis remedium? Quin „ animos ad virtutem erigitis? & ſi minus dedecus movet, tantum certe „ periculum propulſatis? An hos reges „ juſtos putabitis, qui imperio gentis „ per ſcelus occupata, non præſidium „ rebus, ſed inane ſine viribus nomen „ afferunt? An horum umbra reget? „ Nimirum niſi iſtam ignaviam mature „ excutitis, inſtare exitium denuncio „ triſtis vates. " Movebatur his vocibus populus; etiam qui nolebant, probabant tamen. Ergo aliis ex eo numero Sacerdotibus annitentibus, & conditiones nuncupantibus, fœdus inter duos Reges Mauros fit. Ut Granata, Almeria, Malaca patruus retentis, reliqua Boabdili concederet. Albaicino Boabdilem diſceſſiſſe non arbitror, ac ne coaluiſſe pacem, etſi hiſtoriæ ſilent, magna ſcriptorum ſecuritate. Ac illud imprimis eo fœdere providebatur, ut quoniam Rex junior Ferdinandi beneficiarius erat, ea ipſe ditione obtineret, in quæ primum noſtrorum impetum fore exiſtimabant. Ea fraus noſtros non latuit; collectis undique copiis Loxam petere ſtatuunt, certiori qua antea ſpe, vindictæ majori cupiditate. Boabdiles ſive tuendæ inter ſuos auctoritatis neceſſitate, ſive fortunam in conſilio habiturus, cum quingentis equitibus ea urbe noſtris venientibus occurrit. Loca aſpera & impedita erant; ad ſuburbia pugnatur acriter; cæſis rejectiſque Mauris, trina caſtra circum urbem metantur, rupto ponte erumpendi facultas hoſtibus ſublata; liberam noſtris commeandi ultro citroque facultatem, geminus pons ſublicius ſuppeditabat ſubitario opere magno commodo futuri; tormentis proſtrata mœnia, noſtriſque per ſtrages lapidum in urbem irrumpere parantibus, obſeſſi nono ex quo ventum erat die, deditionem faciunt, pacti libertatem efferendi, quæcunque ex ſuis bonis poſſent. Boabdili in caſtra progreſſo, atque in genua procumbenti eodem animo fuiſſe ſemper, ſupplicantique ne fortunam converterent in culpam, æquum non fore voluntatem ex neceſſitate interpretari, venia data eſt. Et erat commodus ad fatale gentis diſſidium alendum, ut maxime ſons eſſet. Ferdinandus ea urbe munita, atque Alvaro Lunæ Fontidoniæ domino concredita, alterius Alvari nepoti, ad alia oppida pergit. Pauca repugnantibus barbaris, plura ex deditione capit. Illoram ad quartum kal. Julias, Zagram, Balnea, Moclinum; ex iis licet quædam, ita erant loco & opere munita ut diu ſuſtentare potuiſſent, in ipſiſque Granatæ oculis ob idque certiori auxilii ſpe. Nimirum cauſſis timoris major timor erat. Illoræ Gonſalvus Fernandus Corduba præfectus eſt, Alfonſi Aquilarii frater, ab his rudimentis quantus brevi Dux futurus in Italia? Ipſi Granatenſes cives ſoliti Illoram regni & urbis dextrum oculum, Moclinum clypeum vocare, eo accepto incommodo ſpem ferme abjecerunt, præſertim vicino agro igne corrupto, luctuque & cæde completis omnibus partibus. Abohardilles tamen qui Singilis tranſitum prohiberent, ad Pinorum pontem multis ea tempeſtate Mauricæ gentis cladibus nobilem equi-

equitatus, peditatuſque partem mittit. Ipſe ne quid moveretur, in urbe reſtitit. Poſtremum illi noſtrorum agmen, in quo Enecus Mendoza Infantatus Dux curabat, cum tranſitum prohibere non poſſent, pro more gentis magnis clamoribus invadunt; reſiſtunt noſtri acriter. Verum Maurorum multitudine circumfuſa equites mille, pedites ad decem millia, proximi periculo, aliarum copiarum adventu, ſervati ſunt; rejectis Mauris noſtri à tergo inſtare, rurſus ad oliveta ſuburbana pugnatur; ſimilis fortuna fuit. In ea pugna Joannes Ripagorſæ Comes egregie pugnans, nunc ad prima ſigna, nunc in medio, nunc in ultimo agmine; confoſſo quamvis equo, magno adjumento fuit, paternamque laudem æquaſſe viſus eſt. Adulta ætate, oppidis, quæ capta erant, militari præſidio firmatis, bello, paceque rerum moderator à Ferdinando eſt conſtitutus Fridericus Albani Ducis filius. Ad amovendam contentionem, quæ inter Bæticos proceres, de ea præfectura eſſe cœperat, remedium opportunum, longinquum hominem Ducem creavit. Regem, Calæciæ motus in eam provinciam vocabant: ubi Lemoſii Comes contra Regis edicta auctoritatemque Pontemſerratum firmiſſimum iis locis municipium, tanquam ſuæ ditionis pulſo regio præſidio occupaverat. Ferdinando, Iſabellæque in ea loca delatis, continuo oppidani portas aperuerunt; fraudem milites excuſabant. Id Regis voluntate factum Comitem prædicaſſe. Ipſi etiam nihilominus ad Regem profecto, ſeque in ejus poteſtate fore profitenti, eo & aliis oppidis detractis, & ad regiam ditionem ſubjunctis, mulctato quidem venia eſt data. Sic uno tempore Mauri acriter impugnati: proceres ſuperbia ab hoc initio domita, cœperunt æquo cum cæteris jure vivere in Hiſpania, inſoleſcere antea atque in miſerorum fortunas graſſari ſoliti; præſertim cum Reges votis ad Compoſtellanum templum perſolutis, Salmantica, ubi principio anni Milleſimi quadringenteſimi octogeſimi ſeptimi aliquandiu hæſerunt, novum conventum juridicundo in Calæcis conſtituiſſent, ante ſolutæ legibus provinciæ perturbatæque, judicibus datis, cum ſuprema decernendi poteſtate. Ardebat interea Fridericus Albanus ſtudio ſe proferendi, probandique inſigni aliquo facto. Nunciatum erat Malacæ in arce magnum captivorum numerum in ſubterraneis carceribus incluſos teneri: & ſpes erat ejus arcis obtinendæ, ſi noſtrorum ſuperventu ab iis ex compoſito, rupta vincula eſſent; ſexcenti equites ad id miſſi; inflatis continuis imbribus fluviis impediti, inani conatu deſtiterunt. Intra urbem Granatam non minor quam antea contentio erat inter Reges barbaros. Abohardilles novis militibus Guidixio & Baſta evocatis, impetu facto in Albaicinum irrupit. Boabdiles, ut in tali periculo, cum ſuorum manu occurrens hoſtem repulit; pugna acerrima ad ipſum templi maximi forum multi ex utraque parte ceciderunt. Ferdinandus Rex Salmantica Cordubam delatus ad ſextum Nonas Martii; amici Regis periculo, uti par erat commotus, auxilia miſit, Fernando Gadea Duce: quibus ille confirmatus, non illatam vim propulſare, ſed ultro hoſtem laceſſere non deſiſtebat, ferox formidabiliſque magna miſerorum civium ſtrage, quorum periculo ambo Reges delirabant.

CAPUT X.

Malaca capitur.

CORDUBÆ deliberatione ſuſcepta, de belli Maurici ratione cum ſententiæ variarent, aliis Baſtam, aliis Guidixium petendas primo confirmantibus, Malacam Rex cenſuit: auxiliis, quæ ex Africa tranſmittebantur haud invalida, excipiendis idoneam anguſto mari, brevique trajectu. Conſilio tamen occultato Corduba proficiſcitur ad ſeptimum Idus Aprilis; ſequebantur equitum duodecim millia, peditum quadraginta; poſtquam ad fines hoſtium pervenerunt, conſilio Rex indicato, paucis milites alloquitur. Ad certam eos ſe victoriam du-

ducere ait: quippe imbecillis hoſtibus diſſidio metuque. Vires quæ ſuperérant, in plura præſidia diſtractas eſſe. Si, qua alacritate conſueviſſent antea, feſtinarent, haud dubiam victoriam fore. Gloriæ quidem ex re bene geſta fructum, prope omnem ipſorum fore. Magna parte provinciæ ſubdita, aliis oppidis & urbibus vectigalibus, quid tandem hoſti præter nomen ſupereſſe? caſurum impellente nemine: & poſtremum tamen conatum rem totam confeciſſe viſum iri. Quo favore piorum, quo concurſu expeditio celebretur univerſa provincia cernere ipſos; & ſane quacunque iverant viri, pueri, mulieres undique ex agris effuſi in vota ac preces converſi, illos reipublicæ columen, vindices Chriſtianæ religionis, imperiique vocare. In eorum dextris communem ſalutem ac libertatem eſſe repoſitam; fauſtum iter felixque, maturam ex hoſtibus victoriam comprecari, votaque ſuſcipere. Invitare pro ſe quiſque, ut quibus opus haberent, abs ſe potiſſimum ſumerent. Modeſtia certare milites; nihil morari, nec à ſignis diſcedere. Majori animo alacritateque poſtquam Regis conſilium cognovere, quo vellet duceret, ajunt. Ipſius auſpiciis ductuque nullum periculum aut laborem recuſaturos profitentur. Motis caſtris Veles, quod oppidum prope Malacam ſitum eſt, primo impugnare conſtituunt: Ad præterfluentem amnem caſtra faciunt. Erumpunt portis oppidani. Calæcos nulla diſciplina militari turmatim, ut quemque ſors conglobaverat, pugnantes durum hominum genus cædunt: aliorum ſuperventu cæduntur ipſi, ad ipſa oppidi mœnia compulſi. ſuburbia capta; mœnium impugnatio inſtituta. Accurrunt circum pagani ad oppidi præſidium, majori conatu, quam profectu. Abohardilles Granata, noſtrorum conſilio cognito, obſeſſiſque opem ferre conſtituens, in ejus urbis diſcrimine conſiderans rerum & imperii ſummam verti, Roduanum Vanegam urbis Prætorem ducem impigrum, cum cohortibus expeditis, & trecentis equitibus præire jubet, ſe poſt paucos dies eodem venturum pollicitus. Nihil à Roduano præſtitum: qui nocturna vi noſtros opprimere & tormenta clavis defigere, qua parte concipiunt ignem, cogitabat; ſubſecutus Rex barbarus, arduis impeditiſque locis, prope oppidum caſtra metatur: in quibus mille equites erant, pedites viginti millia. Numero & virtute minores noſtris, locorum munitio tutata non eſt. Caſtris impedimentiſque exuti qua cuique data via eſt, fuga diſſipantur. Barbarum Regem victum ſtudia etiam hominum deſtituerunt; amiſſo excercitu redeuntem, Granatæ cives Boabdile æmulo in Regem conſenſu ſalutato mœnibus excluſerunt, anxium ac miſerantem fortunas ſuas. Obſeſſi ſpe defenſionis abjecta, Roduanoque interprete, cui cum Ciſontano, ex quo tempore Granatæ captivus fuit, uſus erat, conditionibus deditionem faciunt ad quintum Kalen. Maji. Ut incolumibus liceret res ſuas quo vellent efferre. Eo oppido in noſtram poteſtatem redacto, integro exercitu ac ferme incruento, Bentomitium vicinum oppidum Velis exemplo leges præſidiumque accepit. Petrus Navarrus præfectus ei oppido eſt, ex obſcuro loco, nautæque arte, magnus Dux præſertim conſequentibus annis. Vicinos Malacitanos ingens pavor invaſit, ne diu ſuſtentare poſſent, externi auxilii nulla aut modica ſpe. Connixa præfectus urbe egreſſus de deditione agit; internuncius Joannes Roboreus diu Malacæ captivus. Iis molitionibus cognitis Afri, qui eam urbem præſidio obtinebant, veriti ne ipſi hoſti traderentur, ſimul indignantes, quod rem tantam non communicaſſent, facto impetu, præcipuam arcem, cui Alcaſabæ nomen ſupra urbem eſt, occupant; dejecto trucidatoque præſidio, ipſo etiam Connixæ fratre, ad mœnia advolant: colloquia civium interrumpunt, interficiuntque, ſi quos contra conari deprehendunt: magnitudine ſupplicii cæteros deſiſtere compellunt. Ergo tormentis majoribus Syngilia comportatis, noſtrorum caſtra ad Malacam promota ſunt ipſis Maji menſis Idibus. Eſt ea civitas in plano ſita, niſi qua parte collis aſſurgit gemina arce munitus (inferiori Alcaſabæ, ſuperiori Gebalpharo nomen eſt) modica ſpatiis, elegans tamen in paucis, & pro amplitudine frequens, portu atque navali nobilis, qua parte alluitur mari. A

tergo

tergò montes erigit vineis, hortis domiciliiſque nitentes. Utramque arcem geminus murus conjungit munitione perpetua; ager conſpicuus: læta cœli facies: late in vicinum mare proſpectus: commercio Africæ, atque Orientis ea tempeſtate nobiliſſima copioſaque. Erant in Regis caſtris D. Jacobi Magiſter, Præfectus maris, Villenius, Beneventanus, Alcantaræ Magiſter, Andreas Cabrera Mojæ Marchio, plerique omnes Bæticæ reguli, ex Aragonia valida auxilia. Eam urbem foſſa, valloque à mari ad mare ductis circumvallare conſilium fuit; collemque ubi minor arx erat, præſidio occupare; utrumque factum. In novis caſtris Gaditanus curare juſſus eſt. Regina in caſtra abiit, deducentibus Petro Mendoza Cardinali, atque Ferdinando Talavera: quem ex D. Hieronymi monacho ſpectata vitæ probitas (uti ante dictum eſt) ad Abulenſem Epiſcopatum evexerat. Priuſquam opera perficerentur, Maurorum eruptione levia ſæpe prælia facta. Contra à noſtris in mœnia impetus fit; cecidit in conflictu quodam Ortegha, capta Alhamæ arce, multiſque aliis præclaris facinoribus hoc bello nobilis. Tria millia Mauri ad quartum kalen. Junii urbe egreſſi, Gaditani caſtra improviſi invadunt: vigiles qui in prima ſtatione erant, obtruncant: mox in munimenta penetrant. In repentino metu Gaditanus nihil territus, nec prorſus demiſſo animo inſtructis reliquis obviam progreditur; fit acris pugna; multi è noſtris ceciderunt. Gaditanus ipſe vulnus accepit; hoſtium major ſtrages fuit; vicinum perfugium cæteros ſervavit. Nova in Regis caput, fit in urbe conjuratio. Maurus in ea gente ſanctus vir, deſtinata voluntate Regem interficiendi, ſe capiendum ultro præbet. Rege quieſcente ad tentorium Marchionis Moræ deductus Reginæ juſſu, cum ex apparatu reputaſſet, prætorium eſſe, diſtricto acinace in Alvarum Portugaliam (is forte cum Beatrice Bobadilia colloquebatur) irruit ferox, torvoque ac minaci aſpectu. Corporis inclinatione ictus vitatus, aliorumque accurſu Maurus comprehenſus peremtuſque eſt; ſic divino beneficio periculum devitatum. Auctus noſtrorum numerus adventu Aſſidoniæ Ducis; è Belgis Maximilianus Auſtriacus mox Cæſar duas onerarias miſit onuſtas omni bellico apparatu Latrone Guevara ductore. Auctus & hoſpitum numerus; nonnulli per ſtationes mari vicinas in urbe penetrarunt, auxilium obſeſſis. Famis malum urgebat: neque Afrorum contumacia remittebat. Civibus tamen ut in majori periculo, metuque, ad deditionem propenſis, Dordux ex eo numero præcipua auctoritate & opibus in caſtra progreſſus, de conditionibus agit. Negat Rex ullam conditionem fore, niſi urbe ad ejus voluntatem dedita; ex arcano tamen Dorduci pollicetur, ſi fortem & fidelem operam præſtet, ipſum & propinquos omnes inviolatos fore, magnis beneficiis additis. Fide data, noſtrorumque præſidio adjuncto in arcem aditu patefacto, in ſumma homagi turri regia vexilla explicat. Civibus Africaniſque magnus terror injectus ſpei mixtus. Reputantibus incolis Dorduci promiſſa facta, ad cæteros pertinere, ac colligentibus ſarcinas ſtudio diſcedendi, concurſu noſtrorum bona omnia, & libertas eſt ablata. Idem de vicinarum arcium præſidiariis militibus fit, ſimili errore ad mare progreſſis. Afri etiam cum eorum duce Zegri venerunt in poteſtatem. Transfugis, quorum erat magnus numerus, irrogata ſupplicia, ac religionis deſertoribus, qui ex Judaica gente noſtra ſacra ſuſceperant, ignis pœna fuit. Aliis Judæis atque civibus Mauris permiſſum, ut moderato pretio redimerent libertatem. Ad quintumdecimum kal. Septembris urbs nobiliſſima capta; dies feſti univerſa Hiſpania agitantur; ſuperis aguntur gratiæ; votorum damnati, ea promptiſſimis animis perſolvunt. Sedes Epiſcopi captæ urbi reſtituta, Pontificum venia, Gothorum ætatis exemplo qua proprium Epiſcopum habuit. Lætitiam nonnihil obſcuravit metus ex Oriente allatus. Bajacetum Turcarum Imperatorem contracta valida claſſe de Sicilia cogitare, vires noſtrorum in eam partem à bello Granatenſi avertere cogitabat pace etiam cum Ægypti Sultano facta.

CAPUT XI.

In Aragonia civitatum ſocietates inſtitutæ.

FERDINANDI Regis armis premebantur Mauri Granatenſes ruinæ proximi. Simul Luſitani ad Orientis provincias viam aperiebant anniverſariis navigationibus; quod ab Henrico Principe inſtitutum fuiſſe diximus ſuperioribus annis, extima Africæ litora explorare, longiuſque in ſingulos annos provehi non deſiſtebant. Tantis laboribus fructus non reſpondebat. Beatas Indiæ provincias adire, opeſque celebratas fama, quas benigna cælum manu iis gentibus copioſius quam aliis dedit, in patriam avehere cogitabant aromata, gemmas, margaritas, aurum, ebur, argentum, aliaque quibus hominum ambitio, magis quam vitæ neceſſitas pretium adjunxit. Summas rerum nunciat fama, majora ſæpe vero: ſylvas eſſe proceribus, & in maximam altitudinem editis arboribus, cynamomi, caſſiæ, garyofoli, piperis, zinziberis vim magnam: prodigioſas animantium formas, hominumque inſolentes mores, habituſque. Non prudentia, ſed temeritas fore videbatur, relegatas in ultimam terrarum regionem, gentes opeſque perſequi, exiguis Luſitaniæ viribus, immenſo terrarum ſpatio Oceanique disjunctas; ſed omnes difficultates avaritia habendi, & gloriæ cupido ſuperabat. Ergo ſuperioribus annis Bartholomeus Diacius rei nauticæ in paucis præſtans, miſſus abs Rege ſuo, ut Bonæ ſpei promontorium adiret: ubi extenuatis utrinque litoribus, Africa ad Auſtrum porrigitur. Eo promontorio tranſmiſſo ad flumen cui in altera parte Infanti nomen effecerunt, navigando pervenit. Ingens cœptum, pertinax conatus. Antonius ex Franciſcano ordine Bartholomeo ſocius datus vir acer, impiger, ſolers, atque audax, inde pedeſtri itinere Africæ, atque Aſiæ magnis ſpatiis luſtratis, Hieroſolymam pervenit. Inde in Luſitaniam ipſe terra Bartholomeus mari reverſi, viſa ambo Principi gentique nunciarunt. Quoniam prima ſucceſſerant majus ſtudium acceſſit perficiendi, quæ inſtituta erant. Duo viri ardenti ingenio, magnoque rerum uſu, & quod caput erat, Arabicæ linguæ cognitione præſtantes delecti operi perficiundo ſunt: Petrus Covillanius, Alfonſus Payva. Claſſem inſtruere magni ſumptus erat; terra juſſi ſunt Africæ, atque Aſiæ regiones intimas conſiderare. Ii Idibus Maji Oliſipone egreſſi, obitis Neapoli, Rhodo, Hieroſolyma, Alexandria, Cayroque Ægypti urbe primaria, diverſi Petrus quidem Ormucium, quæ inſula ad ſinus Perſici fauces jacet, Calecutiumque obivit. Alfonſum autem Æthiopiæ interioris regiones luſtrantem mors oppreſſit. Petrus literis abs ſuo Rege acceptis, ut niſi provinciis omnibus conſideratis non rediret in patriam, in Æthiopiam profectus, cum gentis Imperatori Alexandro, quem vulgus præſto Joannem vocat, Nahu, & Davidi ſucceſſoribus, operam & ingenium probaſſet, diſceſſu eſt prohibitus, conjuge data atque amplis poſſeſſionibus, unde vitam ſuſtentaret. De ſcripto tamen ad Regem Luſitanum viſa explorataque renunciavit. Calecutium nobiliſſimum emporium eſſe totius Orientis maxime celebratum. Gentem fuſco colore, viribus imbellem, morum inſolentia maxima: ſuperiori corporis parte nudos crura lumboſque veſte tegere, pleroſque auro purpuraque diſtincta; lacertos & brachia margaritis onerare: ex humeris acinacem pendere: nuptiis coire fœminam unam multis maritis: eoque incerta prole, patribus non filios ſuccedere, ſed ex ſororibus natos. In Æthiopia late fuſas gentes, nigro omnes colore, atque Chriſtiano nomine eſſe: veterem religionem ſylveſcentem, plurimum ex Judæorum ritu & hæreticorum erroribus confuſam eſſe: Regi parere potentiſſimo innumeras copias equitum & peditum alenti, tendentique ſub pellibus: gentis ſanandæ magnam ſpem eſſe, ſi ultro citroque miſſis ad eam legatis in ſocietatem aſciſcerent. Verum hæc cœpta hoc tempore, conſequentibus annis geſta ſunt. Ferdinandum capta Malaca operi inſiſtentem, Aragonii tumultus in eam provin-

vinciam evocarunt: ubi ſcelera, latrocinia, cædeſque vigebant maxime. Valentiæ à Philippo Aragonio Monteſiæ Magiſtro, cum ex bello Granatenſi rediiſſet, Joannes Valterra obtruncatus erat magna nobilitate juvenis, atque in amoribus Eleonoræ Crotonis Principis rivalis, quod exitium attulit. Ea res tumultus graves in ea civitate concitavit Ferdinandus Iſabellaque Corduba profecti, Cæſarauguſtam ad quintum Idus Novembris tenuerunt. In ea urbe creandi urbanos magiſtratus ratio vetus immutata eſt: ſenatuque concedente, civibus detracta poteſtas ea, unique Regi permiſſa, vitandis contentionibus, atque tumultibus remedium opportunum Præterea Caſtellæ exemplo civitatum inter ſe ſocietates inſtitutæ, ſtipendio militari imperato, unde centum & quinquaginta equites alerentur: qui in omnes partes ſcelerum licentiam & maleficia, aut metu prohiberent, aut pœna vindicarent. Additum, ut univerſæ ſocietati non niſi Cæſarauguſtanus civis è tribus quos ſenatus nominaret, à Rege delectus præficeretur, circumſcripta certis legibus poteſtate. Id principio conſe-
1488 quentis anni geſtum eſt Milleſimi quadringenteſimi octogeſimi Octavi. Quibus diebus à Rege Neapolitano legatus Leonardus Toccus domo Græcus atque à Græcis Auguſtis genus ducens, opulento principatu à Turcis everſus, profugus in Italiam de nuptiis appellavit pactis ſuperiori tempore, Ferdinandi Capuæ Principis cum Iſabella Ferdinandi filia. Eo conatu impedito, quoniam Iſabellam Ferdinandus Gallo Regi, aut Luſitani Regis filio conjugem deſtinabat, æternum concordiæ inter eas gentes vinculum (ſic putabant) Maria altera Iſabellæ ſoror in ejus locum eſt ſubſtituta priori modo pacto inducto, irritiſque ſponſalibus; ſed neque hoc conjugium effectum eſt. Valentiam quo Reges Ferdinandus Iſabellaque abierunt, Alanus Labreti Regis pater improviſus ſorte advenit, cura ditionem adverſus Galli vires muniendi, magna ex parte detractam: Vaſcones pacandi, ubi tumultus vigebant, à Beamontiis magna provinciæ parte occupata, excluſis aditu Regibus; tametſi ante tertium annum fœdere cum Lerini Comite facto, ei & neceſſariis honores & oppida conceſſerant, quæ majores tenuerant, multis de novo additis homine ſanando; ſed nullis meritis perfidia. flectitur. Franciſcus Dux Armoricus erat tuendus: quem quod virili prole careret, Annæ hæredes conjugium multis expetentibus Gallica arma ſolicitabant; defendebant Labretus Aurelianuſque. Maximilianum Cæſarem Brugenſes cives captum cuſtodiis circundederant, impetu in regiam facto feroces & rapidi: unde nova cura acceſſerat Labreto confœderato, noſtriſque amici Principis calamitate commotis. Cum ſupplici Alano, neque ullas pacis conditiones recuſanti, fœdus eſt factum, ſocietaſque armorum conſtituta, adverſus omnes Principes, uno excepto Rege Gallo: cui fidem fallere neque tutum erat, neque fas, quod Labreti ditio ſubdita univerſa Gallico imperio eſſet atque finitima. Verum ea ſpecioſa verba erant, rebus vacua, quando præſidia externa contra Gallum maxime quærebantur. Additum, ut in ora Cantabriæ claſſem ædificandi, delectuſque militares habendi facultas eſſet, Johanne Gralla homine Catalauno ductore earum copiarum. De eo fœdere tabulæ geminæ confectæ ſunt, ad duodecimum kal. Aprilis; quarum exemplum ſubjicere non eſt neceſſe.

CAPUT XII.

Bellum Mauricum repetitur.

VALENTINÆ gentis conventus in ea urbe inchoati Oriuhelæ ad exitum pervenere, ſceleribus vindicandis, quorum non minor in ea gente quam in Aragonia licentia erat. Ex propinquo Ferdinandus iis motibus pacatis, per Conteſtanos in Mauricos fines novo conatu apparatuque incurrere feſtinabat; ubi Abohardilles imperii nomen ægra jam ſpe, ſuſtentabat: quamvis æmulo major potentia, Guidixio, Almeria Baſta ſubditis montibuſque Granata ad mare pertinentibus, majori proventu, quod à belli malis locorum aſ-

peritas eatenus ſervarat immunes, & ex bombyce certiſſima genti vectigalia conſtarent. Accedebant ſtudia provincialium, à Boabdile averſa, quaſi ignavus, impiuſque eſſet, & nomine tenus Maurus, pectore noſter. Auxerat auctoritatem irruptio per ſaltus, impeditaque loca, in Alcalæ regalis agros facta, noſtriſque inopinantibus remiſſiſque quod prope Boabdilis ditio eſſet, præda ingens Guidixium abacta, domiti pecoris majoris minoriſque; ſed eam injuriam Joannes Benavidius iis finibus præfectus continuo vindicavit, Almeriæ agris incenſis, vexatiſque. Regis Ferdinandi bellicus apparatus haud ſatis animo reſpondebat (& Bætica hoc & ſuperiori anno peſtis lue vehementer laborarat) ſi vires ſuppeterent, majora conaturus. Murciam ubi ipſe erat copiis convenire juſſis, Veram quod oppidum, ad mare ſitum Melæ Vergi fuiſſe creditur, aut Varea Antonino, impugnare ſtatuit. Nec mora oppidani defenſione deſperata, ad quartum Idus Junias deditionem faciunt. Veræ exemplum Muxacra (quæ veteribus Murgis fuit) ſequitur, utrunque Veles Album Rubrumque: multa alia caſtella, & oppida temere munita, aut ſine præſidio acceſſerunt; magnus terror, neque minus periculum hoſtium animos fregerat, ne agri vaſtarentur ad deditionem inclinatos. Almeriæ locis finitimæ aditu, Taberna arx ſitu inexpugnabilis prohibebat. Eem novo præſidio firmatum Rex ſenior Guidixio accurrit, mille equites, viginti millia peditum ſub ſignis habens; ſimul inſidere ſaltus noſtroſque diſpalatos carpere cogitabat, in caſum univerſæ dimicationis non venire ex conſcientia ſuarum imbecillitatis virium: quod collectitius exercitus exiguo rei bellicæ uſu. Cum pugnam barbari detrectarent, noſtri ferociores facti, multas paſſim manus ad campeſtria devaſtanda dimittunt; vis mali in Almeriæ planiciem maxime incubuit: deinde Baſtæ agri vaſtantur aquis irrigui, ob idque inſigni proventu & amœnitate. Rivis, quibus ea planicies diſtinguitur, impediti noſtri, haud leve damnum accepere; concurrentibus Mauris multi ceciderunt; in eo numero Philippus Aragonius Monteſiæ Magiſter juventa ferox, ferox nobilitate. Imminuto copiarum numero Ferdinandus idoneis locis præſidia diſponit; ipſe Oſcam primum vicinam Baſtæ urbem, deinde ſecundum Staberi fluminis ripam, Murciam contendit. Toletum inde atque in ulteriorem provinciam, quo aliæ regni curæ vocabant, diſceſſurus. Ejus digreſſu Rex barbarus, oppida quæ amiſſa erant, aggreditur; quædam partim ſpe, partim metu in poteſtatem revocat. Interim Gauſini incolæ, quod oppidum ſatis munitum prope Arundam ſitum erat, noſtrorum imperio feſſi, aut pro more gentis ingenii levitate perfidiaque, inter ſe conjuratione facta, milites præſidiarios obtruncant palantes ſecuroſque, ut in nullo tali metu. Lætitia diuturna non fuit: vicini Mauri, ne ipſi quaſi facinoris conſcii pœnas darent, manu facta Gauſinum obſident. Gaditanus Ciſontanuſque Hiſpali cum nova manu ad vindictam accurrunt. Sic recepto oppido, incolæ pœnæ cuncti, aut prædæ fuerunt. Ferdinando Valliſoletum appulſo ad octavum Idus Septembris, qui dies Sabbathi fuit, nova ſeſe occaſio obtulit Placentiæ urbis recuperandæ, ignavia ſuperiorum Regum alienatæ, Stuniciſque regulis addictæ. Alvaro Stunicæ per eos dies defuncto, nepos eodem nomine ex majori filio ſucceſſerat; litem juveni Dieghus Stunica patruus intendebat, quaſi potior jure. Familiæ clientumque ſtudiis in utramque partem diductis, Carvajaliis factioni in ea urbe prævalidæ opportunitas data eſt, urbis in poteſtatem redigendæ. Impetum in arcem factum præſidiarii ſuſtinuerunt. Ferdinandus per ſpeciem eos tumultus pacandi, in eam urbem advolavit: dedenteque Alvaro novo Duce, atque Begiarem digreſſo in poteſtatem redegit, Ledeſmiæ permutatione datam à Johanne ſecundo, Petro Stunicæ Alvari proavo. Magnus procerum timor, ne quæ perturbatione temporum ſuperioribus Regibus extorſerant, reſtituere cogerentur Regi, majori potentia conſilioque. In Aragonia novi tumultus extabant; proceres civitatum ſocietatem nuper initam diſturbare cogitabant quaſi gravem nimiumque privatis ipſorum commodis obſiſtentem: neque prius reſtiterunt, quam ea ſocietate in decem annos abrogata, comitiis Turiaſone ha-

bitis conſequentibus annis. Ad Maximilianum e cuſtodia Brugenſi liberandum, legati à Regibus in Belgas Joannes Fonſeca atque Alvarus Arronius rem ex ſententia confecerunt; expetenti tamen in conjugium Iſabellam Regum filiam Maria priori uxore defuncta, denegatum, ſpe facta Philippo ejus filio, atque hæredi futuro; unam ex Iſabellæ ſororibus ætate idonea collocandi; quem Auſtriæ Archiducis per eos dies nomine, Auguſti indulgentia, nepotem auxerat novo exemplo: (nam majores Auſtriæ Duces vocabantur) noviſque honoribus augere deſtinabat, Hiſpanicæque affinitati idoneum præſtare. Medina Jureconſultus, & Bernardinus Carvajalius in locum Garſiæ Toleti Aſturicenſis tunc Epiſcopus, deinde Cardinalis & Placentinus Epiſcopus, apud Romanum Pontificem pro Ferdinando legatorum partes implebant; iis mandatum, ut Maximiliani legatis, quos ad Pontificem miſerat præter morem majorum, ut quidam diſputabant ſuperſtite patre Auguſto, ita priores partes concederent, ſi Galli Regis oratores idem facerent: medios aſſidere non paterentur. Multum ad Maxilianum liberandum claſſis fama contulit à Labreto, ut convenerat, in Cantabriæ litoribus ædificatæ. Terra tamen in Britannia Armorica gravis clades accepta eſt; ad fanum Albini à Galli Regis copiis victi Aurelianus Dux ſociique ſunt. Joannes Gralla quoque Hiſpanorum Dux amiſſis ſuis magna ex parte, in victorum poteſtatem venit.

CAPUT XIII.

Tres urbes de Mauris captæ.

UNo tempore Caſtellæ regia novis opibus augebatur, à Turcis ingens metus extabat aſſiduis atque infenſis Chriſtiani nominis hoſtibus, mari terraque potentibus. Defuncto fine anni Garſia Padillia Calatravæ Magiſtro (ſepulcri inſcriptio, quod in eo oppido ad aram templi maximam cernitur, ſuperiori anno ait) extincto certe, multiſque una ambientibus, Ferdinandus Rex concedente Innocentio Pontifice, eum honorem, pareſque opes utendas, fruendas, adminiſtrandas, ſtabili poſſeſſione ſuſcepit: quod exemplum ad alios militum ordines manavit, effecitque, ut aucta Regum potentia eorum militum auctoritas evaneſceret; cum præmia virtuti dari ſolita emeritæ militiæ viris, rebus converſis aulæ aſſeclis plurimum cedant. At tumultus in comitiis vigebant: regiique ærarii tenuitas erat ſupplenda; recte, niſi omnia mala exempla ex bonis initiis derivarent. Verum hæc reipublicæ vulnera ſanare quis poſſit in tanta aſſentatorum frequentia? prætermittere ſatius arbitror. Tametſi quis æquo animo ferat, opes majorum pietate conceſſas ad profligandos Chriſtiani nominis hoſtes effundi nullo certe exiguo reipublicæ fructu? quantum iis terræ mariſque parari potuit? Ex Oriente fama percrebuerat, numeroſas equitum & peditum copias à Bajaceto Turcarum Imperatore contractas eſſe, valida claſſe conſtratum mare; ne in noſtros fines ſæva verteret tempeſtas, metus erat: neque voluntas barbaro deerat ad occaſum proferendi imperium, ulciſcendi dolorem, ob denegatum Gemem fratrem. Ægypti Sultanus morabatur ſpem, Turcarum incrementis maxime invidens. Ergo in eum converſo impetu, undecim prædatorum biremes à reliqua claſſe divulſæ, Melitem inſulam pene omnem prædæ habuerunt, & direptioni, ipſa etiam civitatis ſuburbia: quæ gemino portu quantumvis magnæ claſſis capax eſt, utrumque portum cuſpide terræ diſtinguente, cui à Sancto Anſelmo nomen eſt; ea parte propugnaculum ædificari viſum, prohibendis hoſtibus: ne eam inſulam belli ſedem efficerent, aſſueti noſtris litoribus. Adverſus prædones, ex Sicilia quidem miſſa claſſis eſt, ductore Patela; ſerum auxilium hoſte cum præda dilapſo. Ex Hiſpania nova claſſis dimiſſa novo Siciliæ Prorege Ferdinando Acunia, non modo ad noſtros fines tutandos, ſed tentanda etiam Africæ litora idonea. Cum Angliæ atque Auſtriæ Principibus fœdus inſtauratum adverſus Galli Regis potentiam. Ea præſidia com-

parari dubitabat nemo ad Neapolitanum regnum armis occupandum: ad quod proceres Neapolitani patria exules, pars Ferdinandum, pars Gallum, unde major ſpes erat, opes validiores provocabant. Quo ſtudio proximo anno M.
1489 CCCC. octogeſimo nono mille equites, duplicato peditum numero Annæ Britannæ defuncto patre Armorico Duce, mitti decretum eſt ex Hiſpania adverſus Galli potentiam auxiliares; ductor Petrus Sarmentus Salinarum Comes. De bello Maurico major cura erat: & quo propius ſpes admovebatur imperii Maurici opes evertendi, creſcebat animorum ardor. Sic Reges ad ſextum Kalen. Aprilis Medina Campeſtri bellum inſtauraturi in Bæticam conceſſere. Giennii bellici apparatus erant. Corduba obita luſtrato exercitu, inventum duodecim millia equites, pedites quinquaginta millia ſub ſignis eſſe; delecta univerſa ditione inventus, bello vivida virtus. Ex una Cantabria & vicinis locis numeroſa manus advenerat: quæ gens molli imperio ob idque fideliſſima apud Reges eſt, locorum aſperitate duratis corporibus militiæ laboribus idonea. Cum his copiis Baſtam obſidere viſum eſt. Cujar oppidum in ipſo aditu captum: quoniam munito loco erat, ne noſtrorum conatus impediret. Ineunte menſe Junio ad Baſtam caſtra ſunt poſita. Perſpecto Urbis' ſitu Ferdinandus adhortatus pauca pro tempore milites, obſeſſos impugnare conſtituit. Ipſum erat oppidum in collis latere: cujus collis partem & ſubjectam planiciem flumen alluit ignobile, ex aliis partibus colles aſſurgunt; in urbe virorum atque armorum ſatis magna vis, frumentum in quindecim menſes comparatum; locus opportunus vineis agendis, aliiſque machinationibus. Egreſſis ex urbe præſidiariis militibus prælium in planicie fit; ſumma vi ab utriſque contenditur; laborantibus noſtris, atque inter rivos, quibus aqua diducitur in agros, & cæcas foſſas impeditis cadentibuſque, novæ è caſtris copiæ ſubmittuntur; ſic noſtris animus crevit; hoſtes in urbem rejecti ſunt majori damno accepto, quod multo minori eſſent numero, ad tria millia milites, tertia equites parte. Sic ſæpe erumpentibus Mauris pro caſtris munitionibuſque pugnatum eſt. Noſtri ſegetes, hortoſque corrumpere, magno civium dolore. Cecidit Joannes Luna Illuecæ regulo natus, prima juventa & gratia Regis florens, multiſque præclaris factis nobilis: uti Petrus Martyr Mediolanenſis: qui præſens de hoc bello commentaria confecit auctor eſt, patria Mediolano vetus Hiſpaniæ hoſpes. Pares noſtri tumultuaria pugna Mauris non erant, aſſuetis, ſe in fugam vertere, pugnamque incredibili celeritate repetere, vulnerare, cædere. Locus & genus pugnæ pro hoſte erat: noſtri numero & virtute vincebant. Sic obſidio in multos dies ducta eſt. Rex anxius trahere cum animo ſuo, omitteretne incœptum, quoniam fruſtra erat an exitum expectaret, quo ſæpe proſpere uſus fuerat. Terrebat maxime anni tempus multis funeribus lugubris. Inſalubrium ciborum novi ſucci vulgaverant morbos: peſtiſque lues nondum plane ſedata multos indies abſumebat. Gaditanus Regio conceſſu per eos dies Marchionis nomine in Ducis honorem transformato, movenda caſtra diſputabat: neque tanti exercitus periculo, ignobilem urbem emendam videri. Ubi periculo reſpondent præmia, & ſecundis rebus ampliorem fructum eſſe, & adverſis ſolatium majus. „ Si obſidio in hyemem ducatur, inflatis fluviis, quæ ſpes, quis „ receptus? Pereundum una omnibus, „ niſi mature conſulimus. Horret ani„ mus meminiſſe, tua tibi ſalus vilis Rex „ eſt: cujus ſpiritu omnes vivimus, „ vincimuſque. ” Vera Gaditanum prædicare nemo ignorabat; vicit tamen Regis conſtantia. Ignavos premunt numina, fortes juvant. Aſſidere urbi conſtituunt, mœnia circumvallare; foſſa circumducta eſt; ſepeſque labro prætenta. Novem caſtella ex intervallo poſita: quibus in caſtellis ſtationes diſponebantur, nequa ſubito irruptio fieret; copiæ diſtributæ idoneis locis ſunt. Gaditanus cum quatuor equitum millibus apud tormenta agitare juſſus. Sed externis quamvis auxiliis prohibitis, commeatus affatim in urbe erat; contra in caſtris rei frumentariæ inopia, pecuniæque in ſtipendium. Novæ in dies manus auxilio adventare. Menſe Octobri Duces Petrus Manricus Anagari, Albæ Fridericus, ob

ob nuper defunctum patrem in veſte ſqualida, Fridericus maris Præfectus, Aſturicæ Marchio; ſubſecuta paucis poſt diebus Regina eſt cum Iſabella filia, Toletano atque Epiſcopis aliis quorum adventu (ſic arbitror) fracti obſeſſorum animi ſunt; repente enim Hacenus cognomento Senex urbis Præfectus, ad quem bellici etiam imperii ſumma redibat, colloquio flexus Guterrii Cardenæ Promagiſtri Legionenſis, cum diu ſuſtentare potuiſſet, re cum ſuo Rege, qui Guidixii erat, communicata, deditionem facere conſtituit. Res comparanda miraculo viſa noſtris eſt. Conditionibus pridie Nonas Decembris nuncupatis, Rex Reginaque triumphi perſimili pompa in urbem die proximo invecti ſunt; deditæ urbis cura Carſolæ Antelato Diegho Mendozæ, Cardinalis Hiſpaniæ fratri concredita eſt. Ea formidine multa circum oppida ultro dedita, obſides, frumentum, & alia quæ uſui forent affatim præbuerunt. Taberna, Seron, quod mirere amplius, Guidixium Almeriaque, quæ diuturnam obſidionem tolerare potuiſſent, ne tentata quidem defenſione ipſo ſeniore Rege dedente, captæ ſunt. Ad Almeriam, Regem barbarum in caſtra venientem, Ferdinandus Rex obvius benigne accepit; paratum imperata facere, ſeque & ſua victoris voluntati permittere. Acceſſere præterea in victoriæ partem duæ arces munitiſſimæ locis inter ſe conjunctæ marique imminentes; Almunecar ubi regii Maurorum theſauri, cultuſque eſſe conſueverat, & Salobrena quæ veteribus Selambina in Baſtulis ad mare Ibericum fuit; locis arduis, ea munitione, ut Regum filiis & fratribus cuſtodiendis, carceris inſtar eſſet. Ei arci Franciſcus Ramirus Madriti municeps, tormentis bellicis præfectus, Prætor eſt datus: cujus præclara facinora multa hoc & bello Luſitanico meritaque præclara extiterant. Enituit etiam in Baſtæ impugnatione Martini Galindi cives Aſtigitani unius maxime virtus, Joannis parentis laudes exæquare contendentis: quo fortior miles ea tempeſtate nemo fuit. Tantis rebus confectis, recenſito ad Guidixium exercitu, pridie kalendas Januarii, ineunte ſalutis anno Milleſimo quadringenteſimo nonageſimo, inventum viginti millia capitum è noſtris deſiderari; 1490
tria millia in pugna ceciderant: cæteros vulgati morbi, hyemis aſperitas conſumpſit, concretis frigore membris, corruptis tabo vitalibus, morte triſtius lethi genus: ſed pleroſque è lixarum calonumque numero, eoque minori damno.

CAPUT XIV.

Alfonſi Luſitani Principis nuptiæ.

FINIS appetebat, jamque aderat, gentis barbaræ atque imperii inauſpicato in Hiſpania fundati; urgebat Ferdinandus Rex, neque indulgenti fortunæ deerat, acer, impiger, ſolers, cautus, in acie ferox, poſt victoriam mitis. Supplici proſtratoque Regi barbaro conditiones ferente Guterrio Cardena D. Jacobi Legione Promagiſtro, cujus magnus uſus eo bello fuerat, virtus præclara, Fandaraxium donat, in montibus Granatæ ſitum municipium; adjicit alias circum villas & pagos, prædiaque unde ad vitam ſuſtentandam decem aureorum millia annua provenirent, exiguum vectigal, leveque regni erepti ſolamen: eo minori commiſeratione, quod imperium meminerant à parricidio inchoatum. Mauris recens ſubditis datum, ut retentis agris excluſi mœnibus, in ſuburbiis habitarent, nudati omni munitione, rebellandi facultate ſublata, arma etiam & ferramenta detracta. Eo promulgato fœdere Guidixio Ferdinandus Iſabellaque diſcedunt ad quartum Kalendas Januarii, per Aſtigitanos Hiſpalim petunt tantis rebus brevi confectis, majores auguſtioreſque quam antea: per circumfuſos ſtudio viſendi populos, ad cælum ferentes laudibus prædicationeque, tanquam cælo dilapſos in ſalutem patriæ magis quam mortales metuere & colere. Externi Principes rei geſtæ fama permoti,

moti, miſſis legationibus gratulari, certatimque Hiſpanam amicitiam appetere. Luſitanus maxime Alfonſo filio, quod agi ante cœptum erat, Iſabellam majorem Regum filiam conjugem expetebat, pacis perpetuæ inter utranque regiam, pignus ſecurum. Ferdinando Sylveira juſtitiæ Præfecto, & ſcrinii regii Magiſto Joanne Texeda è Luſitania legatis, fides nuptiarum Hiſpali data eſt quartodecimo kalend. Maji. Et erat ſpes Gallici conjugii intercepta, Gallo Rege ad Annam Britanniæ Ducem reſpiciente. Magna utriuſque gentis lætitia fuit. Luſitanæ minor, Joanna ſponſi amita lectiſſima, de cujus pietate multa ea gens prædicat, proximo menſe Averi extincta cælibe vita. Caſtellæ haud diuturna. Puella ad tertium Idus Novembris Conſtantina in Luſitaniam miſſa eſt, deducentibus Hiſpaniæ Cadinali, Ludovico Oſorio Giennenſi Epiſcopo; Divi Jacobi, & Alcantaræ Magiſtris, Comitibus Gometio Figueroa Feriæ; Beneventi Alfonſo Pimentelio, multa alia nobilitate. Omnia ad decorem imperii compoſita, ſuſcepto inter eas gentes de ſplendore, cultu & elegantia certamine. Ad Cajam quod flumen Pacem Auguſtam, Helbeſque interfluit, nova ſponſa in Luſitanorum procerum poteſtatem contradita: qui non minori numero obviam proceſſerunt, cum Emanuele Duce: cui jam numina id conjugium regnumque deſtinabant. Ad Stremotium Luſitaniæ oppidum Rex Luſitanus & filius præſto fuere; media ſponſa ad ſiniſtram ſocer aſſedit. In eo oppido in ſponſi manum convenit ad octavum Kalen. Decembris: qui dies Mercurii fuit, ſacra nuptialia die proximo peracta antiſtite Bracarenſi Epiſcopo: cujus inter Pontifices Luſitaniæ primæ honoris partes ſunt; ludi nuptiales Eboræ atque Scalabi in ſextum menſem continuati. Nihil eſt ſyncerum conſtanſque in rebus humanis. Lætitiam univerſæ gentis inopinus caſus conturbavit. Regem in eo oppido ad ripam Tagi fluminis die quodam ſub veſperam progreſſum, Alfonſus Princeps honoris cauſſà comitatus, cum Joannem Meneſium ad currendum admiſſis equis provocaſſet, ferocis quo ferebatur, equi repentino caſu oppreſſus eſt, brevique extinctus; quanto parentum & ſponſæ, atque totius provinciæ luctu dicere non eſt opus. Tot ſpes, tot gaudia, diem unum in contrarium vertiſſe veriſſimis lacrymis querebantur. Corpus ad majorum ſepulcra tumulo contectum; & inferiæ more patrio datæ, Rege & reliqua nobilitate atrata in veſte funus proſequentibus. Iſabella vix primis gaudiis delibatis, tam brevi ſpatio ſponſa, conjux, vidua ad parentes in Caſtellam contecta lectica remiſſa eſt. Sic res humanæ & gaudia levi momento permutantur. Regem ſocerum ex mœrore lentus morbus invaſit, oppreſſitque quarto poſt filii obitum anno, fundato ſub vitæ finem Oliſipone regali xenodochio nobiliſſimo: cujus fundamentis auri ſtipes ipſe ſubjecerat, perpetuitatis omine. Nulla juſta prole relicta, Georgium ex Anna Mendoza pellice ſuſceptum, in primis quamvis annis, Aviſii atque D. Jacobi Magiſtrum renunciandum curavit, atque perfecit. Nova Regum ſtirpes excepit in Luſitania. Emanueli Regis extincti patruelis, Ferdinandi Viſei Ducis filius, jure propinquitatis cæteris deferentibus imperium gentis ſuſcepit. Ex eo Joannes eſt natus. Ex Joanne filius eodem nomine: quem ætatis brevitas ad imperium paternum avitumque pervenire non conceſſit, ejus Sebaſtiani patrem, qui avo proximus; gentis Rex in Africa gravi ac perpetuo ſuæ gentis luctu occiſus, Philippo Caſtellæ Regi Emanuelis ex Iſabella filia nepoti feliciſſimo, Luſitanum regnum reliquit, tertio anno antequam hæc ſcriberemus. Sic in fatis Hiſpaniæ erat, quibus nihil eſt arduum. Verum hæc majori eloquentia & eruditione viri explicabunt: nos ad iter Granatam redeamus.

CAPUT XV.

Granatæ planicies vaſtata.

BELLUM Mauricum conficere cogitanti Ferdinando, unius modo Granatæ urbis munitio opponebatur: fideſque Boabdili Regi ſuperiori tempore data, cum

ſuis

ſuis omnibus inviolatum fore. Ejus ſubigendæ præclara occaſio eſt oblata; cives ne externo quidem metu coerciti, correptis armis Regem, quod ſæpe fecerant, intra Albaicinum compulerant, ægra ſpe non jam de imperio, quod pereunte obſequio nullum erat, ſed de ſalute, de libertate laborantem. Commota multitudo indignari, fremere, tumultuari, minari exitium. Amicum Principem in periculo deſerere auxilia poſtulantem iniquum erat, tametſi novi ex Oriente terrores oſtentati erant. Ægypti Sultanus potentiſſimus, niſi incepto deſiſteret Ferdinandus gentis Mauricæ impugnandæ eiſdem imbutæ ſacris, cæde vindicaturum ſe omnium, quicunque ex piorum natione in Ægypto, atque Syria reliqui erant minabatur: ne à ſacris quidem & templis temperaturum; legatus in eam Antonius Millanus Franciſcano monaſterio Hieroſolymæ Præfectus, eadem Neapolitani Regis verbis, eo ex itinere convento, monuit, ut fama ferebat, Mauricæ genti æquioris quam honeſtum eſſet, & fas Principi Chriſtiano. Nulla injuria provocatum debere ab injuria temperare, neque movere unde graviores calamitates extarent. Sacris quamvis diſcrepantem gentem temere violandam non videri. Neque barbari minis, neque Neapolitani præceptis Ferdinandus eſt territus. Ad Sultanum tamen bello peracto Petrus Martyr legatus eſt facti rationem redditurus: ad Neapolitanum in ipſo novæ expeditionis procinctu, codicillis explicatæ cauſæ, cur jure Chriſtiano imperium injuria conſtitutum ab antiquo, & unde multæ recentes offenſæ provocarent, evertere honeſtum faſque eſſet. De piorum ſalute laborare: ſed temperaturos dolori barbaros cognita veritate: neque commiſſuros vindictæ ſtudio, ut vectigalia amitterent, quæ genti graviſſima imperabant. Nominis ſanctitas non modo tutum à periculo indignitateque Antonium legatum præſtitit: ſed effecit, ut reverentiſſime officioſiſſimeque haberetur, dimittereturque. Simul ad Granatenſes cives miſſi, qui Ferdinandi verbis nunciarent. Si poſitis armis imperata facerent, eadem conditione, qua cæteri dedititii futuros. Commovit ea denunciatio utranque factionem, ut poſitis odiis de communi ſalute conſultarent. Neque ignorabat barbarus Rex, Ferdinandum magis nomen ad præſidium ejus quam vires afferre; pro ſe verbo, pro ſe ipſo re pugnaturum: neque ceſſaturum, niſi urbe in poteſtatem redacta. Viri in ea gente Sancti inter utroſque commeantes ad concordiam provocare, obteſtari, monere, quod in rem foret. Seu finis belli eſſet, ſeu reſumere arma mallent, unicum genti in pace præſidium: diſſidio utroſque prædæ fore. Ergo ſancita concordia inter Mauros, noſtri prædabundi in Granatæ planiciem irrumpunt Rege ductore, Regina Moclini relicta; vaſtatæ circum ſegetes magno civium dolore, metuque, ne fame premerentur. Joannes expeditionis comes à patre Rege balteo militari donatur, laboris præmium, ad majora incitamentum. Abacta Cordubam præda, lateque terrore injecto, Villenæ Marchio limiti præficitur. Alfonſi fratris in ea irruptione amiſſi ſolamen, dextrique brachii debilitati haſtæ ictu: dum quendam è ſuis à Mauris circumfuſum periculo eripit, magno Princeps animo, magnoque rei militaris uſu. Mauri vix metu depulſo, ductore Boabdile Alhendinum arcem noſtrorum præſidio recens munitam evertunt. Ea injuria vindicata, nova irruptione vaſtatis abs Rege panico melleque quæ una ſpes ſupererat vitæ, ſequenti anno ſuſtentandæ; quindecim diebus ea clades continuata eſt. Guidixienſes Mauri correptis armis tumultuantes, noſtros, qui in arce erant, adacta vi perimere parabant: ſed Villenii celeritas ſervavit. Per ſpeciem Fandaraxium impugnandi, quod oppidum ab imperio Abohardillis defecerat, Guidixium invectus cum valida manu equitum peditumque; Mauros, urbe egreſſos quaſi numerum luſtraturus, clauſis portis aditu prohibuit: noſtroſque periculo eripuit. Rurſus Ferdinandus de menſe Auguſto in Granatæ fines igne, ferroque populationes fecit. Novo Boabdiles conatu Salobrenam obſidebat: ſed magna virtute & diligentia Franciſco Ramiro defendente, novoque à tergo terrore urgente, incœpto abſiſtere, Granatamque ſeſe referre compulſus eſt. Abohardilli datum ſubditis tumultuan-

tuantibus recuſantibusque ejus imperium ut in Africam trajiceret, ampliſſimis muneribus donatus: uti erat in ſuperiori fœdere cautum.

CAPUT XVI.

Granata obſeſſa.

HYEME Hiſpali exacta, Reges Ferdinandus Iſabellaque bellum repetunt; ad Alcalam Regalem Regina cum filiis reſtitit ad omnes caſus parata, brevique iiſdem veſtigiis ſecutura, gloriæ & periculi futura particeps. Ferdinandus procerum adventu, & militum quos urbium conventus ſuis ſtipendiis ſubmittebant, aucto exercitu, trinis caſtris in Granatæ conſpectum Sabbatho ad
1491 nonum Kal. Maji ſalutis anno Milleſimo quadringenteſimo nonageſimo primo ad Guetaris (id pago nomen eſt ſexto ab urbe lapide) ſcaturigines, cum ventum eſſet, ex iis locis Villenæ Marchionem & tria equitum millia in vicinos montes prædatum mittit: ipſe ſe eodem ſubſecuturum, cum copiarum robore pollicetur præſidio futurus: ſi quid montani homines durum in armis genus aut ex urbe hoſtes moverent. Fecit imperata Marchio. Rex verſus Padulium progreſſus repulſis Mauris, qui ad premendum noſtrorum agmen, ex urbe erant egreſſi, conjectiſque in fugam, Marchionem re ex ſententia patrata novem pagis Maurorum incenſis, multaque præda redeuntem accepit lætus, & quoniam prima proſpere evenerant, in ulteriores montes belli terrorem infert; late populationes, direptioneſque factæ. Mauri equites pediteſque notis tramitibus montium, qua tranſitus erat, anguſtias obſidentes victi dejectique ſunt. Cœptis favebant numina; quindecim alii pagi direpti everſique: magnaque præda capta: cujus copia erat, montanis à belli ſuperioris malis immunibus, idoneiſque in urbem commeatus affatim importando: quod omnino prohibendum erat. His rebus ſine vulnere confectis, intra triduum unde diſceſſerant, læti redierunt; factis caſtris munimenta addunt, ſubitarii operis foſſam, vallumque. Quinquaginta millia militum erant, quinta equitum parte, Hiſpaniæ juventutis flos ingenti delectu contractæ, vivida virtus, vigenſque. Urbem equitum peditumque numeroſæ copiæ muniebant: quoſcunque belli ſævitia reliquos fecerat, magno rei militaris uſu. In urbana multitudine parum præſidii rebus erat, in pace feroci, in periculo ignava. Urbs Granata natura loci, opere, muris, propugnaculis inexpugnabilis tutaque erat. Ab occaſu panditur planicies agri optimi, multo effuſo in ea ſanguine, uberi gleba, centum decem millium ambitu; longitudo major quam pro latitudinis modo fontibus qui ex vicinis montibus ſex & triginta derivantur ac rivis irrigua, amœnaque ac humano prope cultu felicior. Ab ortu Illiberritanos montes erigit, ubi quondam Illiberris ſita fuit: Nivoſos ad auſtrum jugis perpetuis inter ſe ſerie cohærentibus ad Mediterraneum mare. Latera leniter declivia, & cultura læta & domiciliis frequentia ſunt; urbs gemino impoſita colle, Darro amne interfluente tenui aqua quem Syngilis mediam interſecans planiciem, urbe dilapſum excipit. Mœnia validiſſima ſunt, mille & triginta turribus diſtincta, horrentiaque ſpecie minaci, ſeptem olim portis, nunc duodecim. Circumvallari coronaque militum cingi non poteſt, egregiis etiam à planicie unde aſcenſus æquior eſt, operibus propugnaculiſque firmata. Ea parte templum eſt maximum, Mauris rerum potientibus rudis ſtructuræ, noſtra ætate eleganti opere, eiſdem veſtigiis perfectum humano prope cultu auguſtius, ſanctum omnibus circa populis, inclytum non tam divitiis, quam Sacerdotum numero probitateque. Prope forum ducentos pedes latum triplo longius ad lineam directum ædificiis ambientibus & mercatorum tabernis elegans. Geminæ arces ſunt: ad auſtrum nobiliſſima pertinet, urbi imminens, proprioque cincta muro, cui Alhambræ hoc eſt, Rubræ nomen vicini ſoli color effecit, an ex alio oppido ejuſdem nominis eam appellationem ſumpſit, ſpatiis juſtæ civitatis inſtar. Fundamenta Maho-

homad cognomento Mirus poſuit; extruxere conſequentes Reges: ſed gloriam perfecti operis Juzephus cognomento Bulhagix tulit. Supra ejus arcis portam in lævi marmore inſcriptio legitur Arabicis literis, eo Rege demonſtrans fuiſſe perfectum opus, dedicatumque gentis anno ſeptingenteſimo quadrageſimo ſeptimo, ad noſtram rationem anno Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſexto. Eundem, Albaicinum in adverſo colle ſitam urbis regionem, proprio muro cinxiſſe conſtat eo ſumptu, ut arte metalla permutaſſe, cum opes regni non ſufficerent, fama ſit. Reliqua urbs interjecta eſt, vicis deformis, anguſtis plateis, vitio gentis Mauricæ ædificandi oppida minime curioſæ. Domorum ſexaginta millia complectebatur, ingens numerus, ac vix fidem facturus; illud mirabilius quod à legatis Jacobi ſecundi Aragonii Regis Clementi quinto Romano Pontifici, Viennenſes conventus habenti, affirmatum invenio. Ducenta millia capitum Granatæ eo tempore, numerari, vix tamen ex tanto numero quingentos ex Mauris parentibus aviſque prognatos eſſe: quinquaginta millia Chriſtiana ſacra ejuraſſe: pios ad triginta millia captivos teneri. Illud certius, cives in viginti tres tribus noſtra ætate diſtinctos; de numero civium laborare non attinet, nihil ad liquidum fama perducitur in eo genere maxime. Ex urbe & ex reliqua provincia ſeptingenta aureorum millia Mauris Regibus provenire erant ſolita. Inſana vectigalia erant: ſeptimaque frugum & pecorum pars pendebatur; decedentibus ſine liberis Reges hæredes ex aſſe erant, cæteris pro portione quantum unus ex filiorum numero. Regina cum filiis venit in caſtra. Quo tempore Romæ, Pompelonenſis eccleſia Alfonſi Carrillii obitu vacua, Cæſari Borgiæ tunc Protonotario, deinde Cardinali pridie Idus Septembris commendata eſt. Ferdinando Regi animus erat, ſupremo abhibito conatu eam urbem in poteſtatem redigere: agris identidem vaſtatis cives ad extremam inopiam redigere, locis ubi caſtra erant ædificata urbe cui à ſancta Fide nomen fecit. Surgebat incredibili celeritate opus: brevique ad faſtigium pervenit. Intra mœnia ſuis quæque partibus tentoria deſcripta, tum tendentium ordine, tum itinerum intervallis ſpecie mirabili, adinſtar juſtæ urbis. Interim variæ manus prædatum dimiſſæ, cum Mauris ex urbe egredientibus ſæpe pugnare; captis aliquando tormentis, magnoque hoſtiumque numero malo compulſos in urbem rejicere; muro ſuccedere propius quàm ante meminerant; turres unam & alteram capere, earum quibus prope urbem & ſpeculis & munitione hoſtes utebantur. Succeſſu lætos inopinatus caſus conturbavit. Ad ſextum Idus Julii noctu in Regis tentorio incendium excitatum, majoris periculi metum incuſſit. Erant tabernacula ex ramalibus plurimum intexta; iis avide concipientibus flammam (candela forte à Regina neglecta) repente tum prætorium tum vicina tentoria arſerunt. neque ſiſti ignis poterat. Fraude Rex hoſtium id contigiſſe putabat. In publicum nudus prodit arrepto clypeo militari. Certe periculum erat, ne Mauri occaſione captata, in noſtra caſtra impetum facerent. Gaditanus eo metu cum equitatus parte totam noctem in armis, qua parte hoſtibus tranſeundum erat, ſuſtentavit. Major turbatio, quam periculum fuit. Proxima luce populationes repetitæ: variæ etiam manus diebus conſequentibus in montes miſſæ prædatum, nihil hoſti tutum faciebant, enixe quamvis locis omnibus propugnabat, deſperatione, qua nihil eſt acrius, faciente animos. Verum noſtris nihil remittentibus, Mauri malis omnibus domiti ad deditionem flexere animos. Bulcacino Mulcho urbis Prætore in caſtra egreſſo, atque è noſtris ultro citroque commeantibus Gonſalvo Fernando Corduba, & Fernando Safra, qui Regi à ſecretis erat, hæ conditiones conſenſu ſcriptæ ſunt, atque utriuſque partis ſacramento firmatæ, ad ſeptimum Kalendas Decembris. Intra dies ſexaginta utramque arcem, turres, portas Mauri traderent. Regis Ferdinandi ſacramentum acciperent, in fide & poteſtate futuros. Chriſtianos captivos ſine pretio mitterent. Dum ea eſſent perfecta, intra diem duodecimum obſides quingentos darent, civium nobiliſſimorum filios. Iidem poſſeſſiones retinerent, arma, equoſque tormentis modo contraditis, templa ex ritu gen-

tis, patriaque ſacra. Suis legibus viverent judicibus ex gente creatis: quorum conſilio regii Prætores jura dicerent Mauris. Vectigalia triennio remitterentur magna ex parte: neque deinceps majora imperarentur, quam ſuis Regibus pendere conſueviſſent. Qui in Africam navigare mallent, iis ſua pretio vendendi facultas eſſet: navigia cum fide darentur quibus ipſi portubus nominarent. Boabdili filius ac cæteri ſuperiori tempore fidei obſides, Moclino, ubi erant, deducti redderentur. Urbe dedita nullo amplius fidei pignore opus fore.

CAPUT XVII.

Tumultus in urbe concitatur.

HIs conditionibus pactum fœdus, haud magna occaſione diſturbatum ferme eſt. Vulgus, Maurorum maxime infidum, mobile, ſeditioſum, quieti & otio adverſum. Maurus quidam, cujus nomen non proditur, quaſi panicis actus, turbida oratione ad arma concitare populum non deſiſtebat. In ſimulatione benevolentiæ, proditionem, fraudem, inſidias contineri. Boabdilem & proceres nomine Mauros eſſe, voto cum hoſtibus ſtare. „ Perpetuæ ſervitutis jugum imponitur, adeſte animis. Sed præſentes miſerias & pericula ferre grave eſt? Animi eſt iſta mollities, pauliſper in malis tolerare non poſſe: minora, ac temporaria mala perpetuis, & gravioribus mutare. Quid vero ad ſpem affertur inviolatos vos fore; de bonis non ago, quæ pari vanitate integra fore perſuadent: nempe novos cives alienus ager ſuſtentabit; An ignoratis quanta veſtri ſanguinis hauriendi ſitis ſit? ſuperioribus bellis parentibus, propinquis magna ex parte deſideratis, vindicare prætermittant? Vetera omitto; annum jam circumvallatos & nos macerant, & ipſi non minores clades pertulerunt, circa munimenta ſæpe trucidati, neque magis obſidentes, quam obſeſſi, novæ urbis munitione bellum defendentes. Ferrei ſint, niſi urbe dedita veſtris capitibus peremptorum manibus parentarint. Quaſi beſtiæ cæco impetu, ac rabie concitatæ ſitiunt ſanguinem. Sed viri ſane non ſumus; alioqui mecum ſuſtentate. Aderit numen, Mahometeſque vates, reſponſa vetera, & ſiderum motus favent fortibus, ſed deſtituunt ignavos. At anno næ inopia premit; ſed ſi parcitis, & quæ à privatis recondita ſunt, in commune confertis in multos dies poſſumus tolerare: iiſque conſumptis eorum corporibus, qui ad bellum inutiles ſunt, famem propulſare quid vetet? Grave, inquis, & horrendum facinus; ſed exemplum tamen à veteribus in ſimili periculo ſi non haberemus, inſtitui denuo, & poſteris prodi pulcherrimum judicarem. Stat ſententia: ſi mortem recuſare fas non ſit, cruciatus contumeliaſque vitare. Capi, diripi; incendi patriam non videbo: matres, virgines, pueros ad ſtuprum & in ſervitutem rapi. Idem ſi perſuadeo corripite viri arma: fœdus importunum diſturbate; nec cunctatione opus eſt, ubi pernicioſior eſt quies quam audacia." Hæc ardentibus oculis, vultu minaci per compita & plateas voce væcordi concionatus, viginti hominum millia ad arma concitavit. Furore & rabie, & cauſis incertis, eoque difficilioribus remediis agitabantur. Boabdiles nulla jam auctoritate, ne in tanta colluvione, ludibrio haberetur, intra Alhambram arcem ſe tenuit. Feroces primos impetus multitudo habet: mox conquieſcit, ſine capite, ſine viribus vano conatu. Idem ſedatis tantiſper animis, proxima luce in Albaicinum deſcendens, ubi gentis ſtudia integra erant, conſternatas ſuorum mentes ſanare contendit. „ Veſtra inquit, cauſa non mea, ut quidam inverecunde ſuſpicati ſunt, huc monitorem veniſſe, vel hæc fides ſit, quod arce in noſtra poteſtate poſita, hoſtem advocare nolui, veſtra ſalute neglecta quamvis novis injuriis provocatus: neque antea dum veſtris viribus reſtitiſtis, dum aliunde ſperaſtis, dum frumentum in urbe fuit, pacis conſtituendæ unquam auctor fui.

Mit-

„ Mittantur vetera; ſæpe à nobis peccatum eſſe confiteor, fide hoſti habita regno adverſus patrem ſumpto: ſed pænarum nihil minus datum eſt. Rebus deſperatis fœdus pepigi cum hoſte, ne honeſtum dicam, tempore certe neceſſarium. Quid fanatici homines, ut pacem pulcherrime inſtitutam evertant afferre poſſint, non intelligo. Si alicunde præſidium eſt, pacta conventa mecum fallite; ſed ſi omnia ſublata ſunt, opes, præſidia, commeatus, mens propemodum ipſa: quid furore perciti, vel alieno ſi providetis, vel veſtro ſi morem geritis in perniciem irruitis E duobus cum neceſſaria ſunt, minus incommodum ſuſcipere ſapientes decet; quales vos eſſe confiderem, niſi ſuperior tumultus hanc opinionem debilitaſſet. Sed cum omnia victoris ſint, cum neceſſitas urgeat, quidquid relinquitur pro munere habituri eſtis. De fide hoſtium non diſputo; non ſemel violatam fuiſſe confiteor. Verum fides obligatur fide; obſides exigere accipereque quid prohibeat, aut arces, aut viros principes; belli conficiendi cupidine omnia hoſtis dabit ". Hac oratione commoti multitudinis animi conquieverunt. Sic ſæpe popularis tumultus non majora remedia, quam cauſæ ſunt. Quid Mauro multitudinis concitatori ſit factum non invenio; fuga evaſiſſe ſuſpicabar. Sed præterito Boabdiles periculo admonitus, interjecto dierum ſpatio, multa rurſus novari poſſe, literas continuo ad Ferdinandum Regem dat: munuſque adjicit duos equos generoſos, acinacem, ephippia. Quæ in urbe contigerant, renuntiat; celeritate opus eſſe, exiguam ſæpe moram magnorum motuum cauſam extitiſſe. Quod felix fauſtumque eſſet, quando ſuperis ea ſententia ſtaret, Alhambram proxima luce iniret; de manu ſe arcem regnumque victori traditurum

CAPUT XVIII.

Granata capta.

EÆ litteræ ipſis Kalend. Januarii vertentis anni miſſæ in caſtra ſunt: quibus Ferdinandus lectis, quanta ſit lætitia affectus dijudicare promptum eſt. Rebus in diem proximum comparatis, qui dies in faſtis Granatenſibus ejus urbis captæ memoria ſacer eſt, veſte lugubri ob Alfonſi Luſitani Principis caſum, trabea repente mutata, inſtructas armataſque acies quaſi ad pugnam in arcem urbemque ducit, gratum oculis ſpectaculum. Regina filiique ex intervallo ſequebantur: intertextis auro veſtibus proceres luxu pretioque ornatus certantes. Ea pompa apparatuque accedenti propius arcem Regi, Boabdiles obviam egreſſus, quinquaginta equitibus ſtipatus occurrit. In pedes deſilire, regiamque victoris manum deoſculari prohibitus, demiſſis in terram oculis haud læta fronte, id modo elocutus. „ Tui Rex invicte ſumus, tibi „ imperio & urbe cedimus, utere ut „ libet moderato ut ſperamus, & le„ ni. " Claves in manum dedit, ille Reginæ, Regina filio. Ab eo Enecus Tendilliæ Comes arci præfectus, belloque dux in ea provincia futurus acceptis clavibus, cum valida equitum manu in arcem ingreſſus eſt; ſubſequebatur ſplendidus procerum & Sacerdotum ordo. In quibus Toletanus Hiſpalenſiſque Epiſcopi eminebant, D. Jacobi Magiſter, Gaditanus Dux; ante omnes Fernandus Talavera ex Abulenſi Præſule captæ urbi deſignatus Archiepiſcopus, ſacra precatione è libris pontificalibus recitata, uti moris eſt, legitima capientium urbes verba nuncupavit; ſimul crucem, quam Toletanus præferebat poteſtatis inſigne, in ſumma turri conſtituit, gemino vexillo addito Regio & D. Jacobi; ſubſecutus eſt plauſus, & lætitiæ permixtus clamor militum & procerum; viri ſacrati hymnum Deo pro divino munere concinuerunt. Regem in genua procumbentem, atque humillimo corporis habitu gratias agentem numini, quod ſuo ductu dediſſet gentis impiæ imperium, & nomen in Hiſpania excindi; crucemque inſignem erigi, ubi diu impietas viguerat altis ſtabilita radicibus: atque ut ea rata, pro-

pria, fixaque eſſent precantem, peracta oratione proceres adierunt, gratulanteſque de novo imperio, dextram ex ordine deoſculati ſunt in genua procumbentes. Idem officium Reginæ, filioque Principi cum eſſet præſtitum, peracta ejus diei pompa, poſt prandium, ſecundum vicinam urbis portam in caſtra eodem ordine reditum eſt. Purchenæ vallis in Conteſtanis paulo ante Mauris erepta Boabdili tradita eſt: vectigaliaque deſignata, in Africam navigaturo tandem, tædio vitæ privatæ, cui impares Reges ſunt. Quingenti captivi, ut convenerat, libertati redditi ſine pretio, habita ſupplicatione Regem ſacrificio peracto die altero ſupplices adiverunt; millitibus, quod ſibi patriam, ſe patriæ reſtituiſſent, egere gratias: quod pro religione, pietate, Hiſpaniæ ſalute, & gloria res humanis majores confeciſſent, accurata oratione collaudarunt, reſtitutores, parentes, vindices nuncupantes. Urbem ingredi non eſt viſum, priuſquam omnia tuta eſſent, portis, turribus, propugnaculis, præſidiis occupatis. Priori perſimili pompa in urbem invecti quarto poſt die, ad aras procubuere, laudes divinas hymnoſque repetentes Duces militeſque: concelebrantes numen, quod victorias victoriis cumularet; triumphoſque de hoſtibus Chriſtiani nominis præberet. Ferdinandus, Iſabellaque auguſtiores ſolito viſi ſunt, ſplendido cultu, vigenti ætate, novo imperio, tantoque bello confecto conſpicui pareſque: majores conditione mortali; cælo certe dati ad ſalutem Hiſpaniæ, conſtituenda judicia, quæ labefactata erant, leges ſanciendas, unde jura populis dantur, vindicandam religionem, pacem publicam fundandam domeſticis externiſque diſſidiis ſublatis: proferendum imperium non in Hiſpania modo, ſed ipſo tempore ad extremas cæli oras: ingenia provincialium ad virtutis, & eruditionis ſtudium excitanda, præmiis, quæ ſunt ampliſſima in Hiſpania; non majorum imaginibus, neque ad cujuſquam gratiam, ſed ad veram meritorum rationem tributis. Doctrinæ cultu ſuſcepto, quantum profectum ſit, explicare non eſt neceſſe; res ipſa indicat; majori eruditione & ſanctitate Sacerdotes & Epiſcopi, majori prudentia & integritate magiſtratus, ubi terrarum inveniantur? Itaque ante hæc tempora paucos quoſdam literarum laude præſtantes numerare licet: qui deinceps in Hiſpania in omni eruditionis genere excellentes fuerint, recenſere quis audeat? Erat utrique ſtatura mediocris, omnibus membris æqualis & congruens, facies honeſta, majeſtas in vultu inceſſuque par, aſpectus gratus; colorem candidum nonnulla fuſcedo temperabat, Regi maxime militiæ laboribus aduſtiori; ſpadicea & prolixa cæſaries erat, barba detonſa, lata ſupercilia, calvum caput, os exiguum, labia rubra, dentes minuti & rari, lati humeri, erecta cervix, vox acuta, ſermo expeditus, perſpicuum ingenium, judicium grave, mores faciles. Se adeuntibus comes clemenſque, bellicis fuit juxta ac civillibus muneribus par: tam aſſiduus in negotio, ut labore refici ac reparari videretur. Corpus nullis mundiciis emollitum, ſed cultu & victu frugali & parato militare. Equos arte incitare, atque in varios orbes flectere cum dexteritate. Junior teſſeris & alea, major aucupio animum curis gravem remittere ſolitus. Regina præſtanti formæ venuſtate, flavis capillis fuit, cæſiis oculis, nullo fuco mentita facie, totius oris dignitate modeſtiaque ſingulari, religionis ſtudiis dedita, atque literarum, viri amans ſed cum zelotypia ſuſpicionibuſque. Latinæ linguæ non plane expers fuit; quo præſidio Ferdinandus caruit, nullo literarum cultu in minori ætate: cognoſcendis tamen ex hiſtoria majorum geſtis, & literatorum hominum colloquiis animum oblectabat. Quo die natus eſt Ferdinandus (ſic affirmatum invenio) Neapoli quidam è Carmelitano ordine vir ſanctus, Alfonſo Regi. Hodie, inquit, in Hiſpania citeriore puer tui generis eſt natus: cui cælum nova imperia pollicetur, ingentes opes, felicitatemque, pio præ cæteris, religioniſque cultori, & amplificatori præclaro. In tantis virtutibus quædam vitia ineſſe propemodum neceſſe fuit: ut nihil eſt in rebus humanis ſyncerum. Sed avaritiam tamen, calamitas vectigalium excuſare potuit: ſeveritatem, temporum morumque labes. Callido ingenio fuiſſe fidemque ex commodo nonnunquam mutaſſe externi auctores

tores accuſant, ex fide, an ex invidia Regentis non diſputo; & ſolet hominum malitia virtutibus veris, vicina vitiorum nomina affingere: ſicut è contrario fallunt, atque laudantur vitia, quæ virtutes imitantur. Magnos ſibi principes toto orbe Chriſtiano affinitate devinxit, Luſitanos, Auſtriacos, Anglos. Plures regias propinquitate complexus eſt, Ferdinandi Neapolitani patruelis, Annæ Britannæ, quæ Galliæ Regina fuit, tum Catharinæ Vaſconum Reginæ avunculus major. Id etiam in Ferdinandi actionibus accuſatur: quod Catharinam & virum nullo conſanguinitatis reſpectu, immenſa imperandi ambitione, avito regno expulit in Galliam conſequentibus annis. Sed ſpecies religionis prætenta facto eſt, & Romani Pontificis juſſa: unde diuturni graveſque motus extiterunt. Henricus Labretus his Principibus natus, paternum regnum repetiit majori conatu quam ſucceſſu. Ex hoc & Margarita Franciſci Regis Galliæ ſorore, Joanna principatus hæres nata eſt, Antonio Borbonio Vindomienſi Duci conjux: ejus Henrici mater, quem ducta Margarita trium Regum Galliæ ſorore Franciſci, Caroli, Henrici, proximum affinitate, proximum ſanguine per viros ſtemmate generis continuato, perverſæ de religione opiniones patriaque ſacra repudiata, præcipitem agunt: aliis proceribus cum negantibus imperio Gallico idoneum videri, qui pravis de religione opinionibus infectus ſit: ſucceſſoremque alium nominandum eſſe affirmantibus, ſi Henricus Rex ejus levir ſine prole deceſſerit. Eam controverſiam tempus Marte arbitro dijudicabit. Ipſe portu occupato ſub finem laborum vela traham: & longæ feſtinem ſcriptioni finem facere. Obita à Regibus, atque luſtrata urbe Granata, Mauri ſub Chriſtianum imperium ſuperis auctoribus, auſpicato, in æternum, ea in Hiſpaniæ parte conceſſerunt, ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo 1492
nonageſimo ſecundo, octavo Idus Januarii: qui dies Veneris fuit, anni Arabum octingenteſimi nonageſimi ſeptimi menſis Rabih Haraba, dies octavus. Piis omnibus, ut Magorum memoria ſacer veteri inſtituto celebriſque, ita recenti victoria univerſæ Hiſpaniæ ſalutaris, fauſtuſque illuxit: cum ſublata everſaque impietate ſuperior gentis ignominia depulſa eſt: Hiſpaniæque pars non exigua in formam provinciæ redacta magiſtratus legeſque accepit. Lætitiæ particeps reliquus orbis fuit. Literæ ad Innocentium Pontificem Maximum Regeſque datæ: ac miſſi qui gaudium ingens nunciarent. Confectum Mauricum bellum, cæſos, domitoſque hoſtes, impoſitum Granatæ jugum, urbi quondam noſtrorum ſpoliis extructæ ſuperbæque: ac Chriſto redditum tandem univerſæ Hiſpaniæ imperium. Eo nuncio urbes & provinciæ finitimæ, longinquæ, dies feſtos agitare: ludos & ſpectacula inſtituere. Omne genus, ætas, ordo, conditio, templa adire, ad aras procumbere, vota perſolvere. Romam pace ante triduum Pontificem inter & Neapolitanos Principes facta, lætam Joannes Strada à Ferdinando nuncius ex Hiſpania, ipſis Kalend. Februarii nova ea lætitia cumulavit. Supplicatione ad D. Jacobi Hiſpanorum ædem decreta habitaque Regum & Hiſpaniæ laudes præconiis haud immeritis accommodata tempori oratione celebratæ ſunt.

FINIS LIBRI VIGESIMIQUINTI.

JOANNIS MARIANÆ HISTORIÆ DE REBUS HISPANIÆ.

LIBER VIGESIMUSSEXTUS.

CAPUT I.

Judæi ex Hiſpania pulſi.

CONFECTO Granatenſi bello, Hiſpaniæ totius gloria fructuque maximo; convulſoque in ea Maurico imperio tandem: quod multis ſæculis ſteterat altis nixum fundamentis: Ferdinandus & Iſabella reges ad nova, & illuſtriora bella, conatuſque retulerunt animos. Generoſi principes & nunquam ceſſantes, qui dies noctesque nil cogitabant aliud, quam ad exitum qua ratione perducerent ea conſilia, quæ pro pietate & vera religione ſuſceperant præclare: & qua via cœperant ad laudem & immortalitatem nominis pervenirent. Neque verum erat pace Hiſpaniæ & felicitate fundata in medio ætatis curſu conquieſcere, vitæ ſe mollis jucunditatibus dare: ac ne pati quidem, nobiles milites, quos ſuperioribus bellis magno numero paraverant militiæ claros & fide maxime inſignes, otio & voluptatibus, qui fructus victoriæ eſt, in patria & umbra marceſcere: ſed quando in Hiſpania nulli hoſtes ſupererant, nulla laudis bellicæ materia, procul eos ad novas ſpes tentandas amandare, longinquas ſubjugare nationes: uti in præſenti accidit, quo proventu dicere non eſt neceſſe: res ipſa indicat. Ab eo enim tempore eoque aditu nomen Hiſpanorum eatenus ignobile, certe anguſtis Hiſpaniæ finibus incluſum, breviſſimo deinceps tempore non modo Italiam, Galliam, Africamque curſu victoriarum maximo pervaſit, ſed ad extremos orbis terrarum fines pervenit ultra ſolis vias & ipſius Oceani limites. Magna rerum moles incumbit humeris, graviuſque onus quam imbecillæ noſtri ingenii vires ſuſtinere poſſint: pelagus immenſum, quo tranando par eſſe quis audeat? Itaque quod ſum initio præfatus hujus operis in Granatenſi bello reſiſtere, neque ultra procedere deliberatum erat. Nimirum ſuo ſe quemque pede metiri neque majora viribus conari æquum eſt: præter alia incommoda quæ eo loco ſunt à nobis indicata. Verum ab ea ſententia ut tantiſper deflecterem amici fecerunt viri eruditione præſtantes convitio hiſtoriam mutilam relinqui accuſantes earum rerum explicatione ſublata, ad quas lector feſtinare ſolet, minori veterum cura. Porro quæ proximis annis ab Hiſpanis geſta ſunt propter amplitudinem rerum & gloriam quibus jacta ſunt fundamenta ejus imperii, quod hodie tenet Hiſpania latiſſimum, magnam operi gratiam à fine pulcherrimo allatura contendebant ſcilicet. Quod negligendum præceptum non erat: ſed curandum potius, ut extrema narrationis pars, quaſi poſtremus actus fabulæ, multo quam cætera elegantior, illuſtriorque eſſet. Hæc illi afferebant viri prudentes & graves. Quid facerem? quod conſilium captarem potiſſimum?

Re-

Repugnarem nihilominus? cautus eſſem: idem ne præfractus viderer & durus cavendum erat. Obtemperarem amice monentibus? modeſtiæ fortaſſis laudem tenerem: ſed ne inconſtantiæ vitium incurrerem, metus ſuberat. Quid ergo? morem eatenus gerendum duxi, ut recentiori nihilominus memoria devitata, proximis modo annis geſta explicarem. Sic enim ſine aliqua offenſione cogitabam commemorari ponique in extrema hiſtoria poſſe ea: quæ amplitudine & gloria longe ſuperant quæcunque ab omni memoria à noſtra gente geſta ſunt: ac neſcio an ab ulla unquam natione tam brevi ſpatio res æque illuſtres ſint perfectæ, fineſque adeo imperii & famæ prolati tantopere. Verum priuſquam iis rebus explicandis ſtilum applicamus, meminiſſe operæpretium erit quod alio loco dictum eſt: Franciſco Britanno Duci nupſiſſe annis ſuperioribus Margaritam filiam Eleonoræ, quæ Regina Vaſconum fuit, ſoror Ferdinandi Regis. Ex eo conjugio Anna & Iſabella natæ ſunt, nulla proles maſcula. Harum virginum nuptias multi principes ambiebant, pari contentione ſucceſſu vario. Annæ imprimis in paternas opes ob ætatis prærogativam ſucceſſuræ. In ea contentione Carolus octavus Galliæ Rex rivales alios facile ſuperabat opibus major propinquiori principatu: præter alias neceſſitudines, quæ cum Armoricis Britannis erant, quippe Galliæ Regum beneficiariis. Tametſi & ipſi Gallo Regi à ſuperioribus annis Margarita pacta erat Maximiliani Regis Romanorum filia: & is Princeps poſt Mariæ uxoris obitum cælibe toro, ſibi Annam Britanni filiam jungere cupiebat pactis adeo Puellæ patre concedente ſponſalibus. Verum Gallo neque vires deerant neque artes ad præoccupandum aliorum Principum conatus. Religionis atque honeſti exigua cura, quoniam de proferendo imperio agebatur. Sumit in Britannum arma, quaſi Gallos proceres ad ſe confugientes tegeret: ac nominatim accuſabat, quod Ludovicum Aurelianenſem ducem ſororium ſuum Joanna uxore, Galli ſorore juniore, à ſe alienatum ditione tectoque accepiſſet. Magnum videlicet crimen amitinum texiſſe. Carolo enim Aurelianenſis, Britannus Caroli ſorore Margarita nati erant. Verum filiæ nuptias extorquere ea ſimulata ſpecie ſatagebat. In eo diſcrimine Britannus ad Angliæ Germaniæque opem ſupplex confugit. Ac in primis Alanum Labretum, Vaſconum Regis patrem & ipſi ſpe facta ejus conjugii à multis tantopere expetiti in Hiſpaniam legavit: qui ſuperiori tempore Ferdinando Rege Valentiæ convento, ab eo impetravit ut claſſe ad Sebaſtiani fanum in extrema Cantabria inſtructa auxilia in Britanniam mitteret. Claſſis ductor deſignatus Joannes Gralla natione Catalaunus inferre, & explorare guſtu epulas regias ſolitus. Inter Gallos Britannoſque varia extitere certamina, quæ ſigillatim recenſere operæ non eſt. Ad Albini fanum tandem juſto prælio eſt dimicatum. Vicere Galli. Labretus fuga evaſit. Aurelianenſis Grallaque capti: tum Joannes Auraneius princeps, qui Catharina ſorore Britanni natus avunculi in eo bello partes eſt ſecutus. Vix dimidia pars Britanni exercitus ſuperſuit; è Gallis mille ducenti cecidere nihilominus. Pugnatum eſt menſe Auguſto ejus ſeculi anno duodenonageſimo. Poſt eam victoriam in fœdus itum eſt. Gallus captivis dedit libertatem quamvis non uno tempore omnibus neque una de cauſa. Britannus niſi conſenſu Galli Regis filias nuptui non daturum recepit. Id præſtitit proximo anno ſublatus morte. Filiarum tutelam Britanniæ Mareſcalo, quem imprimis fidum erat expertus, moriens commendavit, ad Labreti nuptias propenſo ante fœdus cum Gallo ictum pactas. Reſtitere Dunenſis & Britanniæ Cancellarius ei conjugio: ante omnes Auraneius qui propinquitate fretus virgines ſorores in ſuam redegit poteſtatem earum nuptias ſui arbitrii facturus. Unde novi motus extitere. Mareſcalus, Angliæ opem imploravit, Auraneius Ferdinandi Regis. Utrinque miſſæ ſunt militares manus: ac ex Hiſpania mille equites duce Petro Sarmento Salinarum Comite initio anni MCCCCXC in Britanniam appulere. Hiſpanica auxilia Britanni plerique habuere ſuſpecta. Scilicet nationis odio, veritique ne verbo pro illis, re pro ſeipſis pugnarent. Sic parum profectum eſt. Princeps

ceps ipſa accerſa ab aliis ad Regem Romanorum erat propenſa: idque iniri conjugium decretum eſt. Sic Labretus ea ſpe depulſus: ac ne Iſabellæ minoris Britanni filiæ cum filio ſuo item minori, de quo etiam actum erat, conjugium ſperans per hoc ipſum tempus vita functæ, dolore repulſæ facile ad Gallos animum retulit. Nannetes, quæ urbs Britanniæ caput in poteſtate erat, tanſitionis pignus dedit equitum magiſterio illectus maxime, qui honos in Gallia præcipuus & maximus mutatæ fidei pretium offerebatur. Ab eo aditu cætera proclivia Gallo fuere: Ferdinandus etiam rex copias ſuas evocavit ſpecie quaſi parum proficeretur ob alienatos provincialium animos, re quoniam in ſpem venerat Ruſcinonenſes & Ceretanos recipiendi. Sic Galli reddituros ſe pollicebantur, in eo Ludovici undecimi Regis Galli ſecuti voluntatem. Is enim ſub mortem conſcientia victus, & Franciſci de Paula Minimorum conditoris monitis caſtigatus, quem ab extrema Italia acciverat ſalutis à medicis deſperatæ tutelarem, Lumbenſi Epiſcopo & Dunenſi Comiti Perpiniani reſtituendæ negotium dederat. Verum Rege interea defuncto ab itinere re infecta revocati ſunt ab iis qui ad Galliæ gubernacula patre defuncto, Rege pupillo ſedebant. Hiſpanorum qui in Britannia erant, diſceſſu Gallus maximam ejus principatus partem armis præſidiiſque occupavit. Anna ejus ſoror natu major Borbonii uxor pro ea poteſtate qua res omnes in Gallia ad nutum moderabatur, ut ſpretis nuptiis Margaritæ ob maturam ætatem, Annam Britannam duceret auctor fratri extitit Hoc conjugio nobilis principatus ad reliquam ditionem adjunctus, opeſque & vires ejus gentis magnum incrementum accepere. Prorſus ut Galli pacatis ejus regni motibus, de Italia ſubinde cogitare cœperint. In Hiſpania Ferdinandus & Iſabella Reges bello Maurico exempti, quam primum de pellendis univerſa ditione Judæis, quæ alia peſtis ſupererat, inter ſe conſultabant. Eo conſilio Granatæ, ubi morabantur, menſe Martio ſalutis anno MCCCCXCII per edictum voce præconis denunciarunt, Judæi omnes, niſi mutarent; uti ex omni ditione diſcederent. Parando exilio quatuor menſes dati ſunt, cum facultate eo ſpatio vendendi bona ſecumve, quo vellent aſportandi. Id edictum nova Thomæ Turrecrematæ Inquiſitoris ſanctione amplius eſt aſtrictum menſe Aprili piis omnibus vetantis cum ea gente commercium: gravique ſupplicio ſancientis ſiquis eo decurſo tempore victu aut re alia quapiam eos homines juvaret. Sic innumera Judæorum multitudo mari ex Hiſpania ſolventes tum Africam, Italiam & orientis ſolis oras tenuerunt: ubi in hunc diem patriam Hiſpanorum linguam mordicus retinent: tum plerique in Portugaliam vicinam abiere. Fecit eo migrandi poteſtatem Joannes eo nomine ſecundus Portugaliæ Rex ea tamen lege, ut per capita octonos aureos ſinguli penderent hoſpitii pretium: atque intra certum tempus rurſus ex iis finibus commigrarent, captivitatis pœna propoſita iis qui ſecus feciſſent. Itaque multi in ſervos eo tranſacto tempore dati ſunt: quos omnes tamen Emanuel Joannis ſucceſſor, cum primum regni inſulas ſuſcepit, mitiori cenſura reddidit libertati. Judæorum multitudinem, qui ex Hiſpania diſceſſerunt, ad certum numerum revocare promptum non eſt. Plerique ſcriptores centum & ſeptuaginta familiarum millia abiiſſe confirmant: quidam ad octingenta millia capita perveniſſe ait. Ingens numerus, ac vix fidem facturus. Sed unde tamen multis occaſio extitit hoc decretum accuſandi gentem copioſam, & quæ omnes vias pecuniæ noverant amovere, à prudentia Ferdinandi alienum exiſtimantibus. Magno utique compendio fructuque earum provinciarum, ad quas copiarum Hiſpaniæ magnam partem, aurum, argentum, gemmas, veſtemque pretioſam ſecum detulere. Multi ex eo numero, ne patria carerent, Chriſto dedere nomina, pars ſynceris animis: alii ſimulata pietate tempori ſervientes brevi ad ingenium, fraudes & mendacia redierunt.

C A-

CAPUT II.

Alexandri Sexti Pontificis electio.

Interea Romæ Innocentius Pontifex deceſſit ad octavum Kalendas Auguſti. Patres conclavis, ubi comitia haberentur, cuſtodiam cum aliis Ferdinandi Hiſpani Regis legatis credidere; ii erant duo epiſcopi Aſturicenſis, atque Pacis Auguſtæ. Ignotus ille, hic Bernardinus Carvajalius ab his initiis majorem famam quam laudem olim conſecutus. Die proximo in ſuffragia deſignando ſucceſſore convenere, diviſi ſtudiis bifariam pertinaci inter ſe certamine. Pars Juliano Rovereo adhærebat ingentis ingenii Cardinali, ſi minus ſibi pontificatum obtineret, in Georgium Acoſtam Portugaliæ Cardinalem propenſius haud obſcure. Alii Aſcanium Sfortiam Ducis Mediolanenſius fratrem, & Rodericum Borgiam Vicecancellarium ſequebantur divitiis & amplitudine ſenatus facile principes. Qui plura largiri poterat, turpi, uti fama tulit, ambitu victor in ea contentione. Borgia pontificatum adeptus bonis malis rationibus Alexandri ſexti nomen aſſumpſit. Multum illi Aſcanii tum diligentia tum gratia & auctoritas contulit ad conciliandas collegii voluntates: eoque merito, ut merces operæ eſſet, Vicecancellarius continuo S. R. E. eſt deſignatus. Primo dein Patrum conventu Joannem Borgiam Archiepiſcopum Montis regalis novus Pontifex ex ſorore natum donavit purpura. Ex invidia odioque nationis multa affícta Alexandro Pontifici crimina ſuſpicabamur: majora certe vero atrocioraque prædicatione hominum eſſe facta. Et eſt vulgus ad deteriora credulitate pronum. Natus eſt in Hiſpania urbe Valentia, pater Gotifredus Lenzolius, mater Iſabella Borgia. Renunciata Calixti avunculi electione, ad non dubiam purpuræ ſpem continuo Romam junior advolavit. Cardinalis factus tum alia intemperantia fœdus extitit, tum juſtæ propemodum uxoris loco & cultu habuit Zanoziam Romanam puellam: ex qua quatuor filios genuit: Petrum Ludovicum natu maximum, Cæſarem, Joannem, Gotifredum, filiam unam nomine Lucretiam. Petrum Gandiæ Ducem fecit auro redemptæ, uſque adeo erat locuples; theſauros ab avunculo Pontifice relictos opimis ſacerdotiorum vectigalibus auxerat. Defuncto majori filio antequam ipſe eſſet Pontifex Prætermiſſoque Cæſare, unde illi irarum cauſæ, Joannem in eo principatu ſubſtituit: deditque conjugem Mariam Aragoniam Alfonſi ſecundi Neapolitani Regis filiam notham. Gaidæ natus eſt Joannes Franciſci pater, ejus quem abdicato paterno & avito principatu noſtri ordinis ſocium deinde Præpoſitum generalem vidimus, præcipuum noſtræ ætatis miraculum. Incidit Alexandri Pontificis electio in tertium Idus Auguſti: diadema capiti impoſuit ſeptimo Kalendas Septembris. Quo die Valentiam patriam metropolitano jure paulo ante donatam eſſe, novo ipſe diplomate ratum habuit: ſimul ejus eccleſiæ Archiepiſcopum Cæſarem filium ſuum dixit relicto illi etiam Pompelonenſi Epiſcopatu, famæ perſonæque quam gerebat, nulla cura. Proximo anno duodecimo kalendas Octobris eundem in Cardinalium collegium cooptavit, quaſi Dominici Ariniani cui Zanozia nupta erat, juſtum filium. Impotens eſt animus, quem ingens cupiditas devovit, vecordia viribus armata neque pudore movetur, neque veritatis conſcientia; legibus, ut ita crederetur, cautum multorum ad gratiam loquentium teſtimonia confirmarunt. Contra hiſcere nemo Rotæ judicum, nemo Cardinalium, cum quibus rem communicavit, auſus eſt. Tantam improbitatem tam perditos ejus ſeculi mores ingemuiſſe orbem Chriſtianum arbitror. Hinc vero proxima mala quibus premimur: Gotifredus minimus natu Alexandri filius, ab Alfonſo Neapolitano Rege annis conſequentibus Squilatii principatu in extrema Italiæ ora donatus eſt; uxor Sanctia ejus Regis filia ſed ex obſcura matre. Lucretia Piſaurienſi regulo primum deinde Alfonſo Aragonio Viſelis duci ejus Alfonſi Regis filio ex impari etiam matre nupſit. At-

que hoc à Cæſare leviro qui abdicata purpura, Dux Valentinus vocabatur immaniter interfecto, poſtremo conjux data eſt Alſonſo Ateſtino Herculis Ducis Ferrarienſis filio majori. Hoc Pontifice quatuordecim Hiſpani Cardinales in ſenatum lecti ſunt: in hoc numero Bernardinus Carvajalius ardenti atque inquieto ingenio vir Aſturicenſis prius deinceps Pacenſis, Cathaginenſis, Seguntinus ac Placentinus in Hiſpania Epiſcopus. Hæc initia quanta conſequentur mala? Movebantur Vaſcones nunquam plane quieti. Hinc Joannis Narbonenſis Vicecomitis arma premebant, inde Lerini Comitis conatus ſolicitabant ſuis ſemper regibus infenſi. Fortuna eorum Principum contemtui erat homini factioſo & regia Aragoniæ affinitate ſuperbo. Narbonenſis quidem injuriam ſibi factam expoſtulabat Franciſco & Catharina Gaſtonis fratris filiis in regni ejus ſucceſſione deinceps prælatis: cum Gaſtone defuncto ſuperſtite Eleonora matre ad ſe qui matri propinquior quam nepotes erat, ſucceſſionis jus pertinere diſputaret. Lis hæc ſæpe exagitata, neque unquam ſatis compoſita recurret tamen. Lerini Comes Pompelone pridem in poteſtatem redacta urbe primaria, Olitem recens aliaſque arces occupare non deſiſtebat. Miſerabilis rerum facies, fæda malorum colluvies. Ad Ferdinandum Regem Hiſpanum conſenſu decurſum: ut pro ea neceſſitudine quæ illi cum iis regibus eaque gente erat, ſua auctoritate & arbitrio eas controverſias componeret. Ille in Vicecomitis Narbonenſis cauſa, ſe Regibus non defuturum indicavit quaſi potioribus jure, neque paſſurum uti injuria avito regno pellerentur à patruo. Ea tunc mens fuit. Eo reſponſo Narbonenſis huadquaquam quievit. Correptis armis in Fuxenſem principatum invaſit: ubi aliquot oppidis captis, ſimul lite conteſtata Pariſienſium judicum opem implorabat, quoniam is principatus in parte Galliæ poſitus, Galli Regis in fide ditioneque erat. Verum fœdere inter diſſidentes tandem facto, tunc quidem ea controverſia finem habuit rurſus eruptura. De Lerini Comite conſenſu eorum principum ſanxit Ferdinandus Rex, uti quæ per vim occupabat ac Olitem nominatim reſtitueret. Simul Vaſconum finibus perpetuo abiret cum uxore (quamvis Ferdinandi ea ſoror erat) & filiis Ludovico & Ferdinando. Oſca in Baſtetanis data Marchionis nomine exilii ſolamen, amiſſæ patriæ nonnulla compenſatio: præter alia quæ impoſterum ſunt promiſſa. Quæ omnia ad eos Reges promerendos gentisque motus pacandos expectabant. Verum anno proximo hæ conditiones agitatæ, non ante tertium poſt annum finem habuere. Ad intermiſſa redeat oratio.

C A P U T III.

Navigatio ad Indos occiduos incboatur.

ORBEM terræ univerſum tres in partes antiqui diviſerunt; inventæ demum avorum ætate novæ nationes, terrarum tractus immenſi quartam adjacere: quæ reliquis omnibus magnitudine ferme par novi orbis nomen invenit, ad quem nullæ antiquorum literæ nulla penetrarunt arma. Rem plane mirabilem, majoribus denegatam laudem, noſtris hominibus noſtroque ſeculo ſervatam, qua nihil ab omni memoria contigit in Hiſpania, neque ad dignitatem honeſtius, neque ad celebritatem illuſtrius, neque fructu uberiori. Id qua ratione contigerit, & quibus opibus & induſtria ad Indos occiduos maris Atlantici fluctibus ſuperatis fuerit perventum, explicandum eſt. Navis quædam in Africæ commercio occupata ſuperioribus annis, ventorum violentia; abrepta ad ignotas terras & littora appulit. In reditu vectoribus & nautis fame extinctis, Navarchus cum tribus aut quatuor ſociis Maderam inſulam, quæ in ditione Luſitanorum erat, tandem tenuit mortuo quam ſpiranti ſimilior. Agebat forte in ea inſula Chriſtophorus Columbus natione Ligur (nam & uxorem in Luſitania duxerat) ingentis animi vir, ſingulari induſtria, quod erat præcipuum rei nauticæ imprimis peritus. Excepit is hoſpitio Navarchum:

chum: qui longinquæ navigationis laboribus fracto corpore, brevi extinctus commentaria quæ de tota navigatione confecerat, Columbo reliquit. Quæ ſi vera cauſa fuit: ſive ex Aſtronomica diſciplina, aut à quodam Marco Polo medico Florentino edoctus ſtatuit quaſi rem minime dubiam, trans noti orbis terminos etiam ad occidentem ſolem, magna terrarum ſpatia patere, novas & incognitas gentes habitare lingua, moribus, ſuperſtitionibus diſſonas. Hanc ſui animi cogitationem cum Luſitano Rege primum, deinde cum Henrico ſeptimo Angliæ Rege communicavit. Somnia utriuſque afferre viſus eſt. Auctoris humilitas contemnebatur, ut maxime probabilia afferret. Repulſus tamen non deſtitit, non quievit. Quin ad Ferdinandum Regem Hiſpanum ſe contulit & cum nihilo magis audiretur ſeptennii patientia pervicit tandem, quo tempore Granata de Mauris capta eſt, ut tres naves regiis ſumptibus inſtructæ eo duce experirentur an promiſſis reſponderent facta. Decem & ſeptem millia aurei mutuo ſumpti, propter inopiam ærarii bello Granatenſi exhauſti tantæ molitioni initium præbuere. Sic ſolent ex parvis momenta maximarum rerum pendere. Inſtructis Columbus navibus ad Palos Bæticæ portum in Oceanum Atlanticum egreſſus tertio nonas Auguſti paſſis velis Canarias primum inſulas petiit. Inde in occaſum directis proris ſuperatiſque vaſti pelagi fluctibus, cum quibus non major illi lucta fuit quam cum ſociorum contumacia & deſperatione convitio efflagitantium temerario ut incœpto abſiſteret: neque eos in certum exitium raperet: tandem de menſe Octobri inſulas plures invenit ad ejus regionis ſpatioſa littora quam Floridam deinde dixere. Ea & inſulas Lucaias ab incolis nuncupatas, ipſe in Regis gratiam Principis dici voluit. Dum terræ ejus conditionem & divitias explorat, atque agreſtes feroſque hominum mores cicurare contendit, aliquandiu in illis inſulis moratus deinde extructa arce in qua triginta octo è ſociis reliquit. Diegho Arana duce, decemque ex incolis in naves impoſitis rediit in Hiſpaniam confectæ navigationis nuncius lætiſſimus, auri & copiarum, quas ea terra fundit ſecum deferens ſpecimen, atque primitias. Provocavit is ſucceſſus tum Reges tum provinciales, ut majori ſtudio in eam navigationem incumberent. Itaque Columbus repetitis navigationibus plures alias inſulas, in his Hiſpaniolam & Cubam ſpatiis præ cæteris latiores, magnamque continentis partem exploravit, ejus quod à freto Magellanico ad Bojadoris promontorium, immenſo marium & littorum tractu ab Antarctica ad Areticam plagam excurrit ultra quinque millia leucarum legentibus littora. Ad medium quidem ſpatium ſinuoſa ea littora & exceſa efficiunt, ut à portu Nominis Dei, qui ad mare noſtrum eſt, uſque ad Panamam adverſo atque Auſtrico mari adjacentem urbem, vix decem & octo leucas conficiant, quibus ea iter eſt. Utriuſque maris litora ad ſeptentrionem longiſſimo tractu noſtrorum dilingentia ſunt explorata: neque hactenus tamen cognitum, an occidui Indi cum orientalibus ſint conjuncti: an vero ſupra Cataium Sinarum portum, ſupraque Cipangrim aut Japonem dirimantur freto aliquo. Obiit Columbus poſt annos quatuordecim vir immortali gloria, æterno præconio prædicandus. Vivo & mortuo honores habiti, minor meritis gratia (neque enim par merces eſſe poterat) dux quamvis Beraguæ præfectus maris Indici fuerit conſtitutus. Novis alii navigationibus tum Columbo ſuperſtite, tum maxime defuncto, ejus imitatione varias inſulas & littora aperuerunt ad occaſum: ſingula recenſere longum eſſet. Sed in hoc numero tamen Americus Veſpucius Florentinus Emanuelis Luſitani Regis auſpiciis anno primum M. D. Braſiliam univerſam exploravit partem haud dubium novi orbis. 1500. Tametſi inventæ Braſiliæ laudem hiſtorici Luſitani ad Petrum Alvarum Capralem ablegant, uti alio loco explicabimus. Poſt littora omnia ad mare noſtrum decurſa Vaſcus Nunnius Balboa Pacis Auguſtæ cujus magnorum ſpirituum vir apprime pugnax, conſtans adverſus metus Iſthmum, qui caſtigatis immenſum ab utraque parte littoribus à portu Nominis Dei ad Panamam pertinet,

tinet, primus noſtrorum aperuit: mareque Antarcticum invenit anno M. D. XIII. magna noſtræ gentis gloria fructuque. Ex Columbi & Americi navigationibus Caſtellæ & Luſitaniæ regibus orta lis eſt. Contendebat Luſitanus ignoti orbis explorationem venia Pontificum Romanorum, ac nominatim Eugenii quarti ad ipſum univerſam pertinere. Quid Caſtellæ Rex in alieni juris provincias invaderet? Quid novo conatu alieni laboris & induſtriæ fructum occuparet: Ille contra Alexandri Sexti diplomate cauſam tuebatur anno M. CCCCXCIII. concedentis ut linea cogitatione deſcripta per utrumque cæli cardinem centum omnino leucas ultra inſulas Heſperides, quæ ad viride promontorium jacent, quidquid terrarum ad ſolis occaſum inveniretur, ipſe cederet, cætera Luſitano relinquerentur: quod aliquanto poſt novo diplomate correxit, additis ad centum leucas priores aliis trecentis & ſeptuaginta, ut Braſilia recens reperta intra fines Luſitaniæ conquiſitionis comprehenderetur. Oſorius in Emanuelis Regis ultra Oliſiponis meridianum triginta ſex gradus ad occaſum lineam cogitatione deſcriptam affirmat. Omnino ex ea concordia, eaque pactione lis nova nata eſt apta nexaque ex priori. Molucas inſulas, unde aromata advehunt, Caſtellani contendebant, intra eam orbis partem comprehendi, quæ ipſis eſt à Pontifice attributa. Negabant Luſitani, & per lunæ deliquia, quæ una ratio eſt terræ longitudinis dimetiendæ, obſervatum ajunt, Indi fluminis oſtium Oliſipone diſtare nonaginta non amplius gradibus: inde ad meridianum qui per extremas Molucas mente deſignatur, duos & quadraginta gradus abſolvi: cui ſummæ ſi adjiciantur triginta ſex gradus, qui Oliſipone verſus occaſum numerantur, unde ea navigatio inchoatur, nondum ſubducta ratione pervenietur ad centum octoginta partes è trecentis ſexaginta, in quas terrarum longitudo univerſa vulgo tribuitur. Illud conſtat Ferdinandum Magalianem natione Luſitanum à Rege ſuo alienatum quod diu in India orientali verſatus & multis ſtipendiis factis ab Alfonſo Alburquerquio Prætore paria meritis non accepiſſet præmia, poſt mortem Ferdinandi Regis catholici, Carolo ejus nepoti perſuaſiſſe, Caſtellæ naves directis inter occaſum & meridiem proris poſſe novo itinere ad Molucas inſulas pervenire. Opem monitis addit: datisque quinque navibus Hiſpali ſolvit ſalutis anno M. D. XIX. Canarias primum inſulas non devias, tum Braſiliam petit: emenſisque iis littoribus ad gradum tertium & quinquageſimum ultra mediam cæli plagam fretum invenit, quod de ejus nomine Magellanicum eſt: altera tædio navigationis obſcuræ noctis tenebris tecta Hiſpalim rediit. Tranſmiſſo freto poſt multorum dierum navigationem per mare vaſtiſſimum ad Subum tandem inſulam excenſione facta ducem & ſocios aliquot, barbari ſpecie amicitiæ fallaces convivio exceptos perfide peremerunt. Eorum cæde quoniam in tres naves neque nautæ neque vela ſufficiebant, incenſa una navi, qui ſupererant, ad Molucas tandem non longe diſſitas pervenerunt. Nova ibi laborum facies, nova diſcrimina. Ad Tidorem tamen unam ex iis inſulis aromata in naves imponunt petitum ex iis locis ſpecimen. Atque è duabus navibus una amiſſa, quoniam ſentina aquam accipiebat, quæ reliqua erat, diverſo itinere ſuperato. Bonæ ſpei promontorio poſt multa & varia diſcrimina Hiſpalim pervenit tertio anno poſtquam inde diſceſſerat. Navis Victoria Navarchus Joannes Sebaſtianus Canus Cantaber, Guetaria patria, animi conſtantia & inaudita felicitate promeritus, ut nomen ipſius æternitati conſecretur. Tentarunt alii conſequentibus annis ſemel iterum, & tertio ea navigatione ad Molucas penetrare: ſed quoniam fructus labori & impenſæ non reſpondebat, tandem deſtiterunt. Ac Joannes tertius Luſitaniæ Rex Carolo Cæſari trecenta quinquaginta millia aureos mutua dedit ea lege, ut à comercio Molucarum tandiu ipſe & poſteri abſtinerent, donec ea ſumma cum fide reddita eſſet, litem pecunia diremit. Hoc tempore ea controverſia penitus ſedata eſt, univerſa Hiſpania ad unius poteſtatem ditionemque revocata.

vocata. Ultra Iſthmum novi orbis ad
mare Auſtrale nova Hiſpania ad dextram
jacet latiſſimis fuſa ſpatiis, urbſque Meſ-
ſicana regionis caput in palude ſua humi-
libus cæciſque circa vadis. In ea & fi-
nitimis regionibus late imperabat Mote-
zuma, quem Ferdinandus Corteſius an-
1520 no M. D. XX. intra ſuum palatium vi-
vum cepit. Eo tamen per imprudentiam
iam ictu lapidis à ſuis occiſo, quos tu-
multuantes atque in noſtros exitium pa-
rantes è feneſtra prolato capite pacare
volebat: pulſi prius urbe Hiſpani, dein-
de refectis viribus reverſi vicere adver-
ſarios. Sic latiſſimæ illæ provinciæ Ca-
rolo Cæſari ceſſerunt. Corteſius tanto
ſubjugato imperio immortalem ſibi lau-
dem peperit, poſteris opimum principa-
tum Valleſiis Marchionibus. Ad Iſth-
mi lævam Franciſcus Pizarrus anno
1525 M. D. XXV. Peruam invenit, & ſex-
to poſt anno capto occiſoque Atabalipa
ejus provinciæ imperatore, univerſam
ejuſdem Caroli Cæſaris ſubegit imperio,
omnium, quæ repertæ ſunt, venis auri
& argenti beatiſſimam gentem, ſi ſua
noſſet commoda, adeo ut domeſticum
omne inſtrumentum ollæ & caldaria &
lebetes ex auro & argento conflarent.
Ingens miraculum. Prædam, quam
credi poſſit, majorem Pizarrus cum
Almagro præcipuo ejus expeditionis ſo-
cio non optima fide diviſit. Unde ira-
rum cauſæ & cædes mutuæ. Sed ſin-
gulis tamen gregariis militibus ex ea
præda ſupra novem aureorum millia
obvenerunt, quanta ſpolia ſatis conſtabat
nunquam ab ulla memoria, ullave gente
relata. Ii millites trecenti circiter ſupra
centum millia indigenas commiſſo præ-
lio vicerunt gentem inermem & imbel-
lem ſcilicet ſudes tantum & ſagittas fe-
rentem nullo præfixas ferro. Ex copia
inſolentia nata ſuperbiaque opulentiæ
comes. Ferdinandus Franciſci frater
Almagrum palam hoſtilia molientem vi
adacta peremit. Almagri ex impari
Indicaque matre filius Dieghus in Fran-
ciſci Pizarri ædes dato impetu ejus
ſanguine perempti patris manibus pa-
rentavit. Hunc alter Franciſci frater
Gonſalvus adjutore Vaccacaſtrio regio
deinde Prætore interfecit: & ſucceſſu
ac copiis elatus poſtea ſuperbia, à re-
gia auctoritate palam defecit. Verum
ſuis & multorum opibus prævalidum,
tam procul ab Hiſpania vi opprimere
difficile erat. Ad artes converſo inge-
nio Petrus Gaſca ſacerdos ad eos motus
pacandos miſſus à Carolo Imperatore in
toga vicit rebelles: eaſque regiones mo-
tuſque ſumpto de præcipuis factionis ca-
pitibus ſupplicio pacavit. Reverſus in
Hiſpaniam Palentino primum deinde Se-
guntino Epiſcopatu donatus ad ultimam
proceſſit ætatem majori induſtriæ & in-
tegritatis fama, quam opibus. Ferdi-
nandus Pizarrus è tribus fratribus diu
ſuperſtes in Hiſpania, quo ultro venerat
Almagari cædem excuſatum, cauſam è
vinculis dicere multis annis eſt coactus.
Sic ira cæleſtis occiſi crudeliter Atabali-
pæ innocentis manes ulta, ac per omnes
domos adverſariorum vagata, nullo in-
noxio relicto brevi tempore pœnas à ſin-
gulis improbæ cupiditatis & cædis injuſtæ
habuit.

CAPUT IV.

Ruſcinonenſes & Ceretani Regi Aragonio reſtituti.

ARDEBAT Carolus octavus Rex Galliæ incredibili cupiditate Neapolitanum regnum armis occupandi ſuorum conſiliis propter ætatem imbecillitatemque obnoxius. Ad vetera jura, quæ certiſſima exiſtimabat, novæ cauſæ novæque commoditates accedebant. Vires opesque ad perficiendum, quæ verſabat animo, deeſſe non poterant florentiſſimum regnum poſſidenti viris armiſque prævalidum. Hæc cogitanti Regis Romanorum ira opponebatur ad priores offenſiones intercepta recens ſponſa Britanna, repudiataque Margarita filia denuo irritati. Simul ne à tergo eo in bello longinquo diſtricto aliquid Rex Aragonius moveret, verendum erat patrocinio Neapolitanorum ſuſcepto pro ea neceſſitudine quæ illi cum iis erat ſanguine junctis: proque ſtudio Ruſcinonenſes & Ceretanos, de quibus lis erat, ad veterem ditionem revocandi. Ergo de Aragonio conciliando in fœdusque attrahendo primum actum eſt.

Conſtitutum ut delecti ab utroque Principe viri primarii ad fines utriuſque ditionis convenientes de pacis conditionibus ſerio conſultarent. Regi Gallo præ ſtudio expeditionem Italicam maturandi omnis mora longa erat: & quacunque ratione paciſci, ſtatutum cum animo ac deliberatum habebat. Ferdinandus & Iſabella Reges ne occaſioni deeſſent, quæ momento temporis prætervolat feſtina & præceps, relicto Granatæ Eneco Mendoza Tendilliæ Comite, quem Alhambræ arci præfecerant, bello ea parte ducem, in Aragoniam feſtinare conſtituunt. Eo conſilio Junii menſis initio in viam ſe dant: Sequebantur filius & princeps & filiæ, ſpendidus procerum numerus. Borgiam ventum ad confines Vaſconum & Aragoniæ: quo urbium ſocietates ante aliquot annos ad prohibenda ſcelera inſtitutas venire juſſerant geſtæ reipublicæ rationem reddituras. Eo conventu ſoluto Cæſaraugustam feſtinatum eſt. In ea urbe; ne urbani magiſtratus civium ſuffragio, uti facere conſueverant, ſed nominatione Regis deinde legerentur novo decreto cautum, quod non diu ſtetit. Antiquis homines ſtare malunt, ut maxime uſus manifeſte arguat quam novis inſtitutis, præſertim iis quibus jus libertatis minui videtur. Barcinonem tandem menſe Octobri eſt perventum. In ea urbe atrox facinus in Regem nihil minus cogitantem commiſſum eſt. Conſueverat ſingulis hebdomadis ſtato die publice omnibus ſe adeuntibus aures dare, vindicare injuria oppreſſos. Ad ſeptimum Idus Decembris die Veneris diutius ſolito in ea auditione moratum equo cænatione egredientem proditionis ſecurum Joannes Canamarius natione Catalaunica Remenſæ natus nemine eorum, qui aderant, conſiderante propius accedens diſtricto repente gladio ſecurum ſub aure vulneravit. Atroci temeritate commoti aulici, conturbata civitas, pro eo ac par erat, de conſcelerato homine quæſtione tormentis habita cognoverunt, nullo auctore nullo ſocio tantum flagitium deſignaſſe. Sed furore percitum per quietem ſomniaſſe Rege interfecto fore ſucceſſorem. Ea re & quoniam leve vulnus fuit concepta animis moleſtia eſt mitigata.

Neque tamen excuſatio valuit, quo minus fanaticus homo exquiſitis cruciatibus perimeretur; laniato occiſoque corpori ignis a victimariis ſubjectus. Agebatur interim de fœderis inter duos Reges faciendi conditionibus. Convenere ab utraque parte legati viri primarii pro Gallo Ludovicus Amboeſa Albigenſis Epiſcopus, pro Aragonio Joannes Coloma, ipſi à commentariis. Ad Figueras oppidum in finibus Ruſcinonenſium & Emporitanorum de conditionibus coram diceptatum eſt primum, deinde Narbone. In ea urbe ad quintum decimum Kal. Februarii anno M. CCC 1493
C. XCIII. conſenſu hæ conditiones ſancitæ ſunt. Pax Regibus Gallo & Hiſpano eſto fœdusque adverſus omnes principes uno excepto Pontifice Romano. Filias ne Ferdinandus Rex cuiquam principi jungito niſi ex Galli Regis voluntate. Ruſcinonenſes & Ceretani ad Aragonium imperium ditionemque redeunto detractis inde præſidiis Gallicis. Eo beneficio habere ſibi Gallus Hiſpanos obſtrictos volebat: quod aliquot menſes dilatum eſt priuſquam ea redderentur oppida. In rebus magnis novæ identidem ſuboriuntur difficultates: ægreque homines imperii antiqua poſſeſſione decedunt. Supererat Maximilianus Rex Romanorum: cum quo, poſt multas quidem difficultates fœdus item eſt factum. Margarita filia reſtituta, quæ eatenus in Gallia erat, cum dote Arteſiæ comitatu, certaque ſpe Burgundiæ etiam reddendæ, de quo principatu à Gallis per vim antea occupato major lis erat, retractata ſæpe neque ad hanc diem compoſita. Hoc fœdus ipſo tempore ſancitum eſt, quo Fridericus Cæſar gravis annis vix trahebat animam, ætate & laboribus fracto corpore ac nuper enato Carcinomate noxio; quod ne latius ſerperet, crus alterum eſt præciſum. Vim doloris ſenex ſuſtinere non potuit. Subſecuta continuo mors eſt ad quartum decimum kalendas Septembris. Ejus obitu imperium Romanum aliique defuncti aviti principatus in Maximilianum filium, uti opus erat, tranſlati ſunt jam Regem Romanorum cui Ludovicus Bari Dux Joannis Galeatii Ducis Mediolanenſis patruus illius ſororem Blancam Mariam

riam toro jungere parabat. Dotis nomine quadringenta aureorum millia oblata: ea utrumque lege, ut pro ea auctoritate qua fungebatur, Mediolanenſem principatum imperatorum beneficium ipſi donaret jure quoque optimo poſſidendum fruendumque. Immane facinus, diram dominandi cupiditatem! eo amplius quod ſummæ pactæ vadem dedit Joannem ipſum Galeacium, in quem eæ machinationes comparabantur. Unius hominis ambitio quantas procellas concitabit. Iniquiſſimæ pactionis ſpecies erat: quod neque Franciſcus Sfortia neque ejus filius Galeacius unquam eas tabulas ab imperatore impetraſſent. Eoque eum principatum quaſi legitimo poſſeſſore vacuum, & ad imperii jus revocatum dari denuo pluris licitanti poſſet. In Aragonia & Catalaunis moram trahebat Ferdinandus quorſum evaderent Gallorum promiſſa expectans. Ita menſe tandem Septembri Ruſcinonenſes & Ceretani reſtituti ſunt Aragonio imperio, Gallicis præſidiis ex omnibus arcibus ut pacti erant, detractis. Quam liberalitatem omnes admirati ſunt: Hiſtorici ac præſertim Gallici ſine fine vituperant, dum majora incerta ſpe captant, opimos principatus reliquiſſe, ac tandem amiſiſſe utraque ex eventu nimirum, ut vulgo fit, de conſiliis Principum temere pronunciantes. Plerique Albigenſem Epiſcopum auro Hiſpano corruptum ſugillant vero an falſo dicere non poſſum, confictum ſuſpicabar.

CAPUT V.

Militarium ordinum magiſteria Ferdinando Regi data.

UNo tempore Ruſcinonenſes & Ceretani Aragonio imperio ſunt redditi: & in adverſa extremaque Hiſpania Gadis inſula ad Caſtellæ Regum ditionem rediit anguſta quidem ſpatiis, agri tamen omni fertilitate feracis & amœni, commercio externarum gentium propter portus celeberrimi commoditatem frequens & copioſa cum primis. Henricus quartus Caſtellæ Rex qua in cæteris profuſione eam Joanni Pontio Leoni Arcobrigæ Comiti Marchionis Gaditani nomine dono dederat: quod poſteri retractarent. Eo enim defuncto aliquot menſibus poſtquam Granata capta eſt, Roderico Pontio ejus nepoti, qui in avitas opes ſucceſſit, Regum juſſu detracta eſt, & ad regiam ditionem reſtituta. Datum tamen oppidum Caſares in Africa, tum Comitis Arcobrigæ nomen Ducis appellatione eſt mutatum, levis utraque ablati ejus principatus compenſatio. Sed Regum imperium ferendum eſt quamvis grave. Illud ſine invidia, quod Palma inſula una è Fortunatis Alfonſi Luci virtute & ductu, Regum Caſtellæ auſpiciis & ſumptu domita ſubditaque eſt. Nihil tamen ad memoriam præclarius in hunc annum incidit ea mutatione, quæ in tribus ſacris militaribus Caſtellæ ordinibus facta eſt. Multum ii milites juverant Mauris ex univerſa Hiſpania deturbandis impio imperio evertendo, genere & factis nobiliſſimi, ſtrenui, pugnaces. Confecto Granatenſi bello, cum parum jam terroris ab hoſte eſſet, pro gratia odium redditum. Dolebant Reges ab eorum poteſtate Magiſtros eorum ordinum eſſe liberos, iis opibus eaque auctoritate ut Regibus formidabiles eſſent, tumultus & bella ſæpe in provincia concitarent. Ea ſpecies facto eſt prætenta, vera an confica non diſputamus. Certe in comitiis non lex & æquitas ſæpe valebant: ſed vis & ambitus. Itaque ab Innocentio diploma eſt ablatum, quo ſublatis Magiſtris eorum ordinum adminiſtratio procuratioque omnis Regibus credebatur. Sic Garſia Padillia defuncto ante ſex ferme annos Calatravæ Magiſtro, ejus locum Ferdinandus Rex occupavit nullo amplius militum ſuffragio, uti moris erat, Magiſtro ſubſtituto. Quod exemplum ad divi Jacobi ordinem manavit hoc anno Alfonſo Cardena ejus militiæ magiſtro defuncto. Et ut finis eſſet, proximo anno à Joanne Stunica Alcantaræ Magiſtro impetratum eſt, ut eum honorem in Regis gratiam Hiſpalenſi Pontificatu mutaret. Acceſſit eidem poſt aliquot annos purpura Pontificis dono Regis auctoritate & gratia. Sic Regi tres illi ordines ceſſerunt ut dum vita maneret, eorum ditionem &

opes ipſe procuraret. Alexander Pontifex ad Innocentii veniam adjecit porro in ea adminiſtratione Reginam ſociam cum jure ſuccedendi, ſi quid viro humanitus contigiſſet. Poſtremo Hadrianus ſextus in gratiam Caroli alumni, cui debebat pontificatum, ei & ſucceſſoribus conceſſit lege perpetua jus præſentandi Epiſcopos Hiſpaniæ, qui ante ad eorum ſupplicationem precario à Pontificibus Romanis inſtituebantur. Et ut eos ordines in omne tempus ipſi adminiſtrarent, liberalitas quam nulla poſteritas taceat, cuncti admirentur, nemo retrectet. Joannis Stunicæ jam Cardinalis in familiam aſcriptus fuit Antonius Nebriſſenſis immortali laude vir, eique dictionarium Latino Hiſpanum nuncupavit, eruditione & ob reſtitutam in Hiſpaniam Latinam linguam barbarie profligata promeritus ut nomen ejus Hiſtoriis Hiſpaniæ inſeratur; ſed & multorum librorum editione: in quibus de bellis Granatenſi & Vaſconum commentaria confecit atque reliquit, aliquanto quidem majori diligentia & fide quam dictionis elegantia. Multis procerum funeribus hic annus inſignis fuit. Deceſſere præter Marchionem Gaditanum, & divi Jacobi Magiſtrum, Henricus Guſmanius Aſſidoniæ Dux, Petrus Fernandus Velaſcus magiſter equitum in Caſtella; tum Petrus Henricus Bæticæ Antelatus; ſucceſſere filii parentibus Aſſidoniæ Duci Joannes Guſmanius, Magiſtro equitum Bernardinus Velaſcus: cui nupſit Joanna Aragonia Ferdinandi Regis filia notha. Ex hoc conjugio nulla maſcula proles ſed filia tantum Juliana nomine ſuſcepta eſt, de qua rurſus mentio redibit.

CAPUT VI.

Belli Neapolitani cauſæ.

QUIESCEBAT Italia viris, opibus & fama florens. Italis Principibus inter ſe & cum liberis civitatibus qua junctis ſanguine, qua multiplici devinctis fœdere. Cum repente periculoſum & grave bellum, unde minime putabatur, exortum eſt. Neapolitana expeditione ſuſcepta qua nihil per hæc tempora illuſtrius extitit majorique fama, Carolus octavus Galliæ Rex Italicas rationes atque adeo univerſæ Europæ tranquillitatem vehementer conturbavit: Tanti mali origines & prima initia explicare, operæ pretium erit. Urbanus ſextus Carolum Dirrachii Principem ex Hungaria evocarat olim adverſus Joannam Neapolitanam Reginam Clementi ſeptimo ejus æmulo, ut in nomen Pontificatus invaderet, auctorem præcipuam, quo facto eccleſiæ pax turbata eſt univerſus orbis Chriſtianus ſciſſus in partes. Ludovicum illa Andegavenſem Joannis Regis Galli minorem filium, quem opponeret adverſario ex Gallia operæ amplo præmio excitum ſucceſſorem adoptavit. Fruſtra is conatus fuit, vita & regno Regina ſpoliata. Ludovici filius item Ludovicus cum Ladiſlao Caroli filio Neapolitano Rege bellum geſſit; nihilo tamen meliori eventu quam pater. Nepos item Ludovicus à Martino quinto Pontifice evocatus adverſus Joannam Ladiſlai ſororem Reginam etiam Neapolitanam haud majori quam ſuperior pudicitiæ laude, Alfonſum Aragonium Regem ea ad depellendam tempeſtatem adoptatum, deinde ob enatas ſuſpiciones reſciſſa adoptione abdicatum expulit in Hiſpaniam. Ludovico tertio ſine prole defuncto Renatus frater ſucceſſit: cum quo Alfonſus converſa fortuna diu bellum geſſit extincta jam Neapolitana Regina in Galliamque redire compulit. Renati filius Joannes Lotaringius Ferdinandum Alfonſi filium bello fatigavit eo quod à proceribus Neapolitanis eſt concitatum eorum dux. Victus tamen atque ex Italia deturbatus non quievit. Quin bello Catalaunico adverſus Joannem Alfonſi fratrem Regem Aragonium è rebellibus ducem præbuit: eoque Barcinone in ipſo belli ardore extincto Carolus Renato patruo ſucceſſit. Hic teſtamento hæredem ſcripſit Ludovicum undecimum Galliæ Regem, quoniam in Renato Lotaringio Renati Andegavenſis ex filia nepote propinquo ſuo

ad evertendas Aragonias opes Neapolitanum regnum occupandum; cujus rei prima cura erat, impares vires fore providebat. Belli Neapolitanni hæc prima origo extitit. Acceſſit altera Galeacio Duce Mediolanenſi à ſuis acciſo; ut eſt ſuperius indicatum, Ludovicus Sfortia dux Barenſis ob teneram ætatem Joannis Galeacii, qui extincti fratris filius erat Mediolenſis principatus procurationem arripuit apprime ſagax & cautus. Habebat is in matrimonio Beatricem Herculis Ducis Ferrarienſis ſororem. Alſonſus quoque Calabriæ Dux Ferdinandi Neapolitani Regis filius Hippolytam duxerat Sfortiam Galeacii & Ludovici ſororem: unde Ferdinandus & Iſabella ſunt nati Ferdinando quidem avitum atque paternum regnum poſt avi fata & parentis abdicationem obvenit: Iſabella autem Joanni Galeacio Duci Mediolanenſi data eſt conjux. Hæc geminæ jam prolis mater facta; injuriæ impatientia virili animo fœmina patri auctor extitit, ut Ludovico patruo everſo, qui haud obſcure ſuo quam alieno nomine dominari malebat, principem generum in majorum opes reponeret: eam ignominiam diutius in Aragonia gente hærere nefas eſſe. Non deeſſe civium ſtudia cum occaſione eruptura haud dubium; tantum ſe viros eſſe oſtenderent iis majoribus ea nobilitate. Senſit Ludovicus tempeſtatem, quæ in ejus caput parabatur. Ad artes converſo ingenio, quoniam viribus par non erat, Carolum octavum Galliæ Regem juventa ferocem gloriæ cupidum, in arma promptum, magnis pollicitis & certa victoris ſpe, adverſus Neapolitanos Principes armavit. Veniſſe tempus vindicandi injurias, quæ ab Aragoniis extabant repetendi antiqua jura nobiliſſimo principatu occupato. Eos conatus Stephanus Belcarius ei Regi in primis carus, quippe à pueritia nutritius omniumque adeo arcanorum non particeps modo, ſed moderator & arbiter, & Guillelmus Briſſonetus ærario præfectus Maclovienſis Epiſcopus homo copioſus juvabant. Accedebant plerique Neapolitani proceres ob ſævitiam Ferdinandi Regis extorres patria. In eo numero Antonelus & Bernardinus Sanſeverini Salerni & Briſiniani Principes finem malis & exilio exoptantes, incenſum Regis animum quaſi novis facibus admotis ad eam expeditionem inſtigare non deſiſtebant. Eo ardentiori ſtudio quæ in Gallia initio quamvis benigne accepti, parca deinde manu adjuti uti Comineus ait, multa ea nobilitate indigna patiebantur haud idoneis in alimenta vectigalibus datis. Ergo inopiæ malo & moræ impatientia adacti, ſeque in omnes partes verſantes, unde ſpes aliqua proponebatur priſtinarum opum, Ferdinando item Aragonio Regi, Neapolitanum regnum obtulerunt, de alieno munifici ſcilicet vitium natalium in Neapolitano Rege accuſantes. Verum is cautior eos proceres vindictæ tantum cupiditate incitari nulla æquitatis cura intelligens, eoque continuo daturos vela unde melior ſpes affulgeret patriæ recuperandæ & avitos principatus, eorum pollicitis ſurdas aures præbuit. Ac illud potius deliberatum habebat, quacunque ratione poſſet, ſublevandi Neapolitanos, Regem Gallum ab eo conſilio deducere Italiæ bello vexandæ. Quod erat plane difficile, longius provectis rebus omnibus & apparatu bellico, quam ut reſiſtere poſſent. Sic ab utraque parte præſidia conquiſita diligenter ſunt concordiæ ſpe ſublata. Ludovicus Sfortia cæteros Italiæ principes ſibi & cum Gallo fœdere conciliare, auxilia undique comparare. Uni Florentini ex univerſa Italia à Ludovici conſiliis averſi initio quidem ab Aragoniis ſteterunt. Veneti, uti facere conſueverunt, quorſum eæ molitiones evaderent expectare decreverunt belli ſpectatores potius quam pars, ex eventu conſilium capere ut res ſe darent. Alexander Pontifex, tametſi initio ſe averſum ab Aragoniis oſtendit, mox ſpe facta filios in Neapolitano regno novis principatibus augendi, ad hæc annua ipſi penſione promiſſa, mutata voluntate ad eos inclinare conſtituit, unde majora beneficia extabant proxima ſpes oſtendebatur majoris utilitatis. Honeſtatem reſpexiſſe non arbitror. Ipſi Neapolitani principes haudquaquam ſe in periculo deſeruere, quos poterant omnes ad communicandas opes ſollicitarunt, communi patriæ opitulandum. Excitato ſimul incendio cunctorum opes arſuras. Ac in primis ad Ferdinandum

Aragonium legarunt, qui eorum nomine omnibus precibus patrocinium imploraret. Debere eum & patruelis & regis & ſororii periculo moveri, ejuſque calamitatem ſuam ducere. Quod ſi jura propinquitatis & amicitiæ parum valerent, Siculis ſaltem rationibus moveretur, quæ Neapolitano principatu à Gallis everſo in manifeſtum periculum veniebant. Rebus integris ſuccurreret, perditis inanem, certe intempeſtivam opem fore. Cupiebat Ferdinandus Aragonios principes propinquos & neceſſarios periculo eripere, vera eſſe, quæ prædicabant, non ignorabat, memoria tamen recentis fœderis & ſacramenti religione detinebatur, ne in Gallum arma ſumeret. Ac in præſenti ſatis habuit Garſiam Laſſum prudentia juxta & nobilitate virum conſpicuum, facundum, callidum, audacem Romam legare, qui Pontificem in voluntate & ſententia confirmaret tegendi Neapolitanos. Simul Alfonſum Silvam Ciſontani fratrem, Calatravæ Clavigerum miſit in Galliam, ut cum Regem à conſilio invadendi Neapolim deduceret; ſin minus admoneret principum eorum res ſibi curæ fore, conſanguinitatis & neceſſitudinum, quæ cum iis erant jura poſtulare, ne injuria opprimi pateretur. Hæc omnia ineunte ſalutis anno
1494 MCCCCXCIV. geſta ſunt. Quo tempore Ferdinandus & Iſabella reges qui eatenus in Aragonia ſubſtiterant, Cæſarauguſta profecti Tordeſillam abierunt. Inde Valliſoletum & Medinam Campeſtrem. In eo municipio eſt allatum Ferdinandum Regem Neapolitanum obiiſſe diem. Deceſſit ad octavum kalendas Februarii annis gravis de belli eventu ſollicitus & periculo, quod ingenii ipſe ſævitia fecerat. Eo felix tamen ut in malis quod regni paulo ante ſua & patris induſtria florentiſſimi everſas opes non vidit. Opportuna mors exitio domus eripuit. Succeſſit Alfonſus extincti filius civibus nihilo gratior quam pater. Coronam capiti impoſuit Joannes Borgia Cardinalis ab avunculo Pontifice ea cauſa Neapolim legatus. Caſtellæ item Regibus ab Alexandro Pontifice exemplo majorum datum eſt, ut decumarum eccleſiaſticarum tertiam non modo in Caſtella & Legione, ſed etiam in novo Granatenſi regno verterent in uſus belli Maurici. Tordeſillæ magna contentione viri delecti fines utriuſque navigationis Indicæ deſignabant occiduæ & ad orientem. Conſenſu tandem ad ſeptimum Idus Junii decretum eſt, ut triginta ſex gradus ultra Oliſiponis meridianum navigatio occidua Caſtellæ, inde etiam Luſitanica ſed verſus orientem inchoaretur. Et quoniam de Africa haud multo minor inter eos Reges diſceptatio erat: per idem tempus ut Pluthenſe regnum Luſitanis armis cederet, Tremeſcnium Caſtellæ conquiſitionis haberetur conſtitutum eſt ſpaciis ad utrumque mare Mediterraneum & Oceanum extenſum nulla deſignatione tunc limitum accuratiori, unde novæ controverſiæ deinde extiterunt.

CAPUT VII.

Rex Galliæ Neapolitanum regnum occupavit.

INGENTI delectu Rex Gallus vires imperii & copias univerſas in unum conferre, certus in Italiam primo quoque tempore tranſmittere belli dux. Apparatui univerſo ſedes Lugdunum delecta eſt civitas ampla lautaque. Alpes vicinæ qua tranſitus erat infeſto rigore & æternis preſſæ nivibus in cælum ſurgentes Eo Julianus Ruvereus Cardinalis ſancti Petri oſtia digreſſus ubi ſe tenuerat infenſi metu Pontificis accurrit expeditionis inſtigator & particeps. Contra Alfonſus Silva, uti erat juſſum, eum Regem obteſtari quotidiano convitio, uti deſiſteret tranquillum Italiæ ſtatum ſolicitare, quod nationes alias in partes traheret. Intempeſtivæ eæ voces accidebant atque auribus ingratæ in eum ſtatum perductæ, unde regredi ſine ignominia non liceret. Itaque Rex Gallus Petro Borbonio ſororio ſuo in Gallia relicto, qui rebus ſe abſente præeſſet, ex ea urbe cum copiis omnibus movit die Martis ad decimum kalendas Julii; ſequebatur Regem Galliæ nobilitas univerſa viginti millia pedites, equites ad quinque millia invictum copiarum robur. Pecunia in ſtipendium quærenda erat, mutua

tua à proceribus ſumpta: à Genuenſi menſario præterea centum quinquaginta Francorum millia. Sed quantulum id erat tanto bello perficiendo; cæleſtes quibus favent, iis omnia prona faciunt, ardua adverſariis ſicut in præſenti accidit. Alfonſus Neapolitanus rex ad occupandos Galli conatus, bellumque procul à finibus removendum claſſe valida inſtructa miſit Fridericum fratrem in Ligures, ut Genuenſium ditionem & littora vaſtaret: eamque urbem deduceret à Ludovici Sfortiæ hoſtis imperio. Simul Ferdinandum filium Calabriæ ducem magnæ ſpei juvenem cum validis copiis terra miſit, ut Mediolanenſes fines invaderet bello illato. Prudenter deſtinata vis altior evertit. Fridericus mari parum præſtitit; poſt Macram amnem quo ab Hetruria Ligures dirimuntur, gemini deinceps ſinus neque vaſti neque anguſti panduntur. Ac in priori quidem Ericis portus occurrit nunc Lerice, exadverſum Lunæ ſeu Veneris tum promontorium tum portus ab inſula quondam Veneri ſacra proxime objecta ea appellatione deſumpta. In medio ſinu Spedia eſt ad mare generoſo vino nobile oppidum. Poſterioris ſinus ad fines extremos inde urbs Segeſta Tiguliorum eſt, hinc Delphini portus, nunc Portoſinus. In ſinus dorſo Rapallum Genua viginti non amplius millibus jacet parum ea tempeſtate munitum oppidum. Claſſe Fridericus in ea littora delatus tentato fruſtra Veneris portu, inde repulſus Rapallum cepit. Diuturna poſſeſſio non fuit. Genuenſium & Helvetiorum accurſu receptum eſt oppidum, atque præſidiariis male mulctatis, retro ſe cum ignominia damnoque Neapolitana claſſis retulit. Sic mari res erant. Terra Ferdinandum Calabriæ ducem Galliæ & Mediolanenſes copiæ Obenigno ductore præcipuo obviam factæ, ne ultra Flaminiam procederet, ac vero ut retro flecteret iter, coegerunt. Romam abiit ſi quid opis in Pontifice eſſet adverſus imminentem undique tempeſtatem. Rex Gallus continuato itinere ſuperatis Alpium Coctiarum jugis Aſtam tandem pervenit ad quintum Idus Septembris. Ea urbs Aurelianenſis ditione tenebatur. Regem cum cæteris ad id bellum ſecuti, certa ſpe totius Mediolanenſis principatus occupandi injuria uti præ ſe ferebat, à Sfortiis occupati vindicaturus, ſi qua ſe rebus turbatis occaſio daret; nova ex eo tela diſſenſionum texebatur. In eo exercitu legatus Hiſpanus profecto malignis oculis viſebatur. Multa indigna perſona, quam gerebat, pati porro neceſſe erat, quæ vir prudens alta diſſimulatione devorabat, dum ne officio deeſſet. Eo tamen Galli ardenti ingenio gens ſunt progreſſi, ut Vienæ diſcedere è Gallia juberent. Aſtæ etiam nullum regii metatores hoſpitium deſignarent. Sic neceſſario ex ea urbe profectus Genuam abiit Liguriæ caput. Tædere jam Ludovicum Sfortiam cœperat conſilii ſuſcepti Gallos in Italiam pertrahendi communi incendio ne ipſe quoque involveretur veritus non ſine cauſa. Cum eo Alfonſus Silva per literas egit; ut rupto Gallico fœdere ad Aragonias partes fœdusque tranſiret. Suadere facile fuit tum mutanti cum ſpe injecta regiæ affinitatis Ferdinandi regis filia illius filio majori juncta conjugio. Honeſtiſſima is conditione illectus viro alioqui animo vaſtus & immodicus ex eo tempore mutare conſtituit. Aſtam tamen ſe contulit ob Regis Galli adventum ſimulata lætitia pectore anxio: eique pecuniam in ſtipendium militare continuo numeravit ex fœdere certe debitam. Eo ſubſidio Gallus & Ludovico Aurelianenſi Aſtæ relicto ad ſpem occupandi univerſum principatum Mediolanenſem cui imminebat, cum copiis Ticinum caſtra promovit. In ea urbe Joannem Galleacium Ducis Mediolanenſis nomen & umbram agentem animam ex diuturno morbo tabeque inviſit, officium humanitati debitum & propinquitati; quippe è duabus ſororibus Ludovico Duce Sabaudo genitis erant nati. Rege Placentiam verſus digreſſo Dux deceſſit ad duodecimum kalendas Novembris lento, uti creditum eſt & multa teſtabantur ſigna veneno ſenſim venis illapſo conſumptis vitalibus. Quæ fama ſeu vera ſeu falſa extitit, in ſanum quantam Ludovico patruo invidiam conciliavit, ad arreptum principatum vitam quo-

que crudeliter abſtuliſſe cunctis videlicet deteſtantibus. Ipſo die, quo is Princeps defunctus eſt, Placentiam Rex Gallus pervenit, deducente Ludovico Sfortia honori id datum. Ex ea urbe cognita Ducis morte continuo Mediolanum advolavit: ſeque ejus verbis Ducem dixit ſolemni ceremonia plauſuque gentis in adulationem Principum pronæ. Tametſi defunctus princeps quinquennem filium reliquerat Franciſcum nomine in ſpem aucti principatus ſuſceptum duas filias, præterea uxorem prægnantem. Diram dominandi cupiditatem, quæ omnia humanitatis & modeſtiæ jura ſubvertis nulla famæ memoria, nulla honeſtatis. Quin eodem die tum ad alios tum ad Alfonſum Neapolitanum Regem litteras dedit; quibus generi principis obitum renunciabat. Se ſumma procerum & populi voluntate pro eo Ducem ſalutatum. Non dubitare id ipſi gratum fore haud ignaro qua voluntate & ſtudio ejus ſalutem, atque totius regni incolumitatem eſſet curaturus. Ludibrium ipſa injuria multo triſtius. Sic ludunt homines callidi in aliena calamitate. Placentia Gallus in Hetruriam abiit. Confluebant undique legati de adventu in Italiam gratulatum, amicitiam & pacem oratum. Ante alios Veneti ſuos oratores deſtinarunt, majeſtati debitum officium. Senenſis etiam Cardinalis à Pontifice legatus Piſas appulit, ſed Regis conveniendi denegata facultate propter avunculi Pontificis memoriam quondam ad Aragonios propenſi irrita legatione diſceſſit. Florentini ſenatus princeps Petrus Medices obviam Gallo progreſſus, à quo ſe averſum oſtenderat, ejus promerendi placandique præcipiti cupiditate arces quinque firmiſſimas tradidit in Apenini jugis. Eæ fuerunt Sereſana, Sereſanola & Petra ſancta olim fanum Feroniæ; præterea Piſana & quinta Liburni prope Arni fluminis oſtium, qua parte mittit in mare Mediterraneum, Labronæ olim ſtatio; tanta ex ea re indignatione populi Florentini, præſertim cum demandatæ poteſtatis fines eſſet prætergreſſus, & majorum modeſtiæ oblitus videretur moribus aliis, ut eo & fratribus Joanne Cardinali & Juliano exilio mulctatis ædes etiam diripuerint, gemmas, veſtem pretioſam, aurum, argentum, immenſas opes multos congeſtas per annos: quæ auferri non poterant, publicarint. Piſis Rex aliquot dies ſubſtitit: urbe quondam cum opum amplitudine, tum rei navalis gloria inter cæteros Italiæ populos clariſſima: eorumque civium precibus libertatem dedit à Florentinorum imperio. Qantas ea indulgentia calamitates afferret, quantas clades, populo velut ex diutina ſiti nimis avide hauriente libertatem? Sic vota hominum in contrarium vertuntur. Inde digreſſus Florentiam iniit, quo die Picus Mirandula in ea deceſſit è vita quatuor & triginta natus annos rarum ingenii atque eruditionis lumen, Phœnicis ex eo cognomen conſecutus. Actum cum Florentinis civibus de fœdere. Convenit inter eos uti peracto bello Rex arces redderet, neque Mediceos unquam reſtitueret in patriam. In ſtipendium cives publice centum & viginti florenorum millia numerarent; æſtuabat Roma inter metum & ſpem ſuſpenſis omnium animis. Cardinales & proceres ſtudiis diſcrepabant. Gallicas partes Columnii ſequebantur Proſper & Fabricius: Neapolitanas cum familia Virginius Urſinus homo præpotens & factioſus. Columnii adjuncto Aſcanio Sfortia Cardinali Oſtiam occupaverant: prohibitiſque ex mari ſubjectionibus, unde plurimum Roma alitur, non ſecus ac ſi hoſtis pro portis eſſet anguſtia annonæ erat. Perſuaſum vulgo Pontifici decretum eſſe cum Gallo paciſci, aut ſi minus id contingeret urbe deſerta migrare alio. Ea nova turbarum populo occaſio extitit. Pontifex ad pellendum eum metum ſedandumque tumultum in conventu publico Cardinalibus & nobilitati obteſtatur: ſibi ſtare ſententiam in ea controverſia, cauſæ æquitatem ſectari nulla perſonarum ratione habita; quod ſi Gallus in urbem irrumperet, omnibus viribus obſiſtere: ac vero ſi res ferrent ſanguinem pro officio vitamque profundere. Magnificis promiſſis parum movebatur populus, obſtabat metus; alii ſuper alios adventare Regem jamque affore nunciabant. Pontificiæ ditionis oppida indies à Gallicis copiis occupari. Itaque Pontifex ipſe, neque ſuis neque Neapolitanis viribus parem ſe fore hoſti præ-

vali-

valido confidens, ex urbe dimiſſo Ferdinando Calabriæ Duce, qui in ſuburbio tendebat cum copiis rebus præſidium, in molem Hadriani firmiſſimam arcem ſe recepit. Ne ludibrio ſacroſancta majeſtas in ea colluvione eſſet, providebatur. Denique Rex cum omnibus copiis Flumentana porta Romam iniit pridie kalendas Januarii ineunte anno M. CCCC. XCV. inter ingentes populi plauſus, fauſtaſque voces & certantia multitudinis vota, ſed & Cardinales quidam ejus adventum haud obſcuris lætitiæ ſignis concelebrarunt, ſic ad divi Marci deductus eſt ex lapidibus amphitheatri à Paulo ſecundo Pontifice conſtitutum palatium elegantia viſendum & amplitudine. Hæc Romæ. In Hiſpaniæ urbe Caraca Petrus Gonſalvus Mendoza Cardinalis obiit tertio Idus Januarii vir pari nobilitate & prudentia republica adminiſtranda magna per totam vitam auctoritate. Cupiditatibus non ſatis imperavit inter obſequia fortunæ, contra quam non ſatis cauſa eſt humana imbecillitas. Vacuam ejus obitu Toletanam eccleſiam Franciſcus Semenus Ciſnerius è Franciſcano ordine tenuit majori ſpiritu vir, quam pro humili fortuna, in qua natus atque educatus eſt. In omne argumentum ſanctimoniæ gravitatiſque compoſitus: atque eo tempore Reginæ Iſabellæ à confeſſionibus. Acceſſit deinde purpuræ rebus geſtis & pro meritis debitus honos. Magnum rex Gallus ſuo in urbem adventu terrorem commoverat. Actum de fœdere inter eum & Pontificem. Annitentibus viris primariis ſancitur; uti Valentiæ Cardinalis regia caſtra ſequeretur obſidis loco legati nomine. Gemes Turcæ frater in ejus poteſtatem traderetur idoneus rebus in Oriente turbandis, quoniam de bello Turcico cogitabant Galli. Præterea arces urbis veteris Terracinæ & Spoleti dum bellum maneret. Quo confecto non eas modo reſtitueret Rex ſed etiam Oſtiam; ac vero Pontificem præſens veneraretur obſequiumque de more deferret, uti paulo poſt fecit ad D. Petri. Multum contulit ad fœderis conditiones conſtituendas purpura per eos dies Briſſoneto Epiſcopo Maclovienſi à Pontifice data. Fœdere facto Gallus ad quintum Kalendas Februarii Roma diſceſſit petiturus Neapolim. Copiarum pars in Prætutinos Aprutiumque miſſa eſt ductore præcipuo Fabricio Columna. Ibi omnia prona fuere urbs Aquila eo tractu multaque alia oppida ultro in Gallicam ditionem venere. Interea Ferdinandus Rex cognitis rebus quæ in Italia gerebantur, Gallum adverſus Neapolitanos Principes feſtinare, ac pro eo ſtudio Pontificis majeſtatem contemptui habitam, Gallicis conatibus obſiſtere palam conſtituit: atque in eam rem Ocania, ubi ſine ſuperioris anni ſe tenebat, Antonium Fonſecam & Joannem Albionem in Italiam extruſit, qui Gallo ejus verbis obteſtarentur ne Pontifici gravis exiſteret, neve ejus ditioni bellum inferret; alioqui, uti in ſuperiori fœdere exceptum erat, eccleſiæ incolumitatem ſibi curæ fore; videret ne præpoſteris actionibus ſuperum iram, hominum invidiam commoveret. Impios conatus triſti ſæpe exitu terminari. Simul Triventi Comitem ejus claſſis ducem deſignavit, quam ad Illicis littus paratam inſtructamque habebat. Gonſalvum item Fernandum à Corduba virum ſtrenuum, quantum ducem brevi futurum, quingentis equitibus præfecit, quos Neapolitano Regi auxiliares mittere deſtinabat, non minori Siciliæ cura. Legati quidem Romam pervenerunt ipſo die quo Gallus ex ea urbe diſceſſit. Nec mora communicato cum Pontifice conſilio feſtinatoque itinere Regem conſecuti, in agro litteras dederunt ſuæ legationis teſtes. Monuerunt ſubinde ne ulterius progrederetur, priuſquam eccleſiæ Romanæ ac pontifici ſatisfaceret. Ea legatione eaque denunciatione & audacia turbatus Gallus reſpondit tamen Velitris, quo eo die perveniendum erat, dicendi quæ vellent fore poteſtatem. In eo oppido dato procerum ſenatu coram, pluribus verbis expoſuerunt mandata. Eorum ſumma erat de injuria Pontifici facta expoſtulare. Obteſtari ſimul ne arma Neapolitanis finibus inferret, priusquam judicio vinceret adverſarios, ſeque jure potiorem eſſe confirmaret. Vim intempeſtive intentare, æquum non videri. Multis ultro citroque verbis conſumptis multisque ab utraque parte jactatis

tatis in alteros probris & querimoniis qua veris qua falſis, Gallus tandem reſponſum dedit ulterius eſſe in ea expeditione progreſſum, quam ut retractare liceret: bello peracto non recuſare de jure cum adverſariis certamen. Verba ea erant rebus vacua: quis enim Gallos crederet nobliſſimi regni poſſeſſionem judicum arbitrio permiſſuros; quis de victoriæ fructu legibus diſceptaturos aliquando? Ergo Antonius Fonſeca: Quando inquit, ô Rex æquiſſimis poſtulatis obtemperare detrectas, & vim admovere ac metum paras, armis & viribus ferox, Deus innocentiæ vindex omnis inſolentiæ inimicus; hujus controverſiæ judex eſto: ejus arbitrio atque patrocinio rem totam permittimus. Rex enim vero noſter hac denunciatione ſin minus cæteris, ſuæ certe conſcientiæ ſatisfecit, ut deinde liberata fide ſuis viribus & copiis in eam partem ſedet, quam æquiorem judicabit. Hæc dixit: ſimul coram Rege & proceribus, qui in conventu aderant, initi antea fœderis tabulas laceravit. Audax facinus imprimis, neque ferenda Gallis contumelia viſa eſt: ne tamen violaretur jus gentium valuit. Romam dimitti placuit. Hæc legatio quamvis re nulla impetrata pro qua erat ſuſcepta vana prorſus non extitit. Pontifex enim confirmato erectoque ex eo ad meliorem ſpem animo, dignitatis memor decrevit icti nuper cum Gallis fœderis conditionibus haudquaquam ſtare. Ipſe etiam Valentiæ Cardinalis proxima nocte minus intentis in ejus cuſtodiam Gallis diſſimulato habitu Velitris egreſſus non prius conſtitit, quam Spoletum ventum eſt firmam Pontificiæ ditionis in Umbria urbem. Romam conſulto vitavit, ne voluntate Pontificis aufugiſſe videlicet è caſtris crederetur.

C A P U T VIII.

Rex Gallus Neapolim ingreditur.

IPso tempore quo Rex Gallus Romæ morabatur, Alfonſus Neapolitanus defenſionis & victoriæ ſpe penitus abjecta, de eo imperio abdicando, nondum integro anno evoluto à patris obitu, ſerio cogitabat. Eo conſilio Ferdinando filio è caſtris evocato atque in procerum conventu hac ſententia locutus fertur. „Quo in ſtatu res noſtræ „ſint, viri nobiles mecum pariter conſi„deratis. Hoſtis ferox & validus pro „portis. Noſtri in fide parum conſtan„tes. Haud majori celeritate Galli irrum„punt, quam provinciales deditionem „faciunt: urbes & oppida in eorum tra„dunt poteſtatem vexillis hoſtium paſſim „ſublatis. Auxilia externa longinqua: & „qui opem maxime afferre debuiſſent, „hos noſtra calamitas, periculum, & „ignominia parum movent. Hoſtes ami„cosve incuſare ejus eſt, qui vivere & „regnare velit. Plura dicere argumen„tum ignaviæ. Meis delictis iram cæleſtem „irritatam fateor: qui deliquit pœnas is „dato juſtiſſimas morte, ignominia, om„nibus malis. His ſuppliciis ſi placantur „numina, ſi expiantur noxæ, ſatis habeam. „Vitæ fines præſcribere non licet: neque „vero ex hac veluti cuſtodia migrare „Dei injuſſu: qui pro voluntate vivendi „ſpatia reſtringit & laxat. Quod meum „eſt tamen; hanc coronam regiam qua „ſum indignus, hoc ſceptrum pono; pec„catorum hoc piaculum eſto. Alii diu„tius hoc imperium tenuerint: nemo „libentius reliquerit nemo fortius. Filium „tamen pro me (qua ſpe quibus virtutibus „& prudentia:) Regem in poſterum ju„beo haud iniqua permutatione pro ſene „& valetudinario, florenti ætate juve„nem, corpore firmo, invicto animo. „Quam cuperem uti eo in ſtatu res noſtræ „eſſent, quo orbi terrarum probarem „quanti facerem ea, quæ prima ad feli„citatem putantur. Sed quando eam „animi magnitudinem oſtentare non licet: „certe non erit minoris prudentiæ cedere „neceſſitati, cujus invictæ ſunt vires. „Hinc poſteritas de noſtro ingenio ſta„tuat. Neque enim ſemper prudens nau„clerus fœda procella inflatis fluctibus „obſiſtit. Sed demiſſa antenna verſa„que in obliquum navi expectat dum ven„torum violentia tranſacta pelagi ſævitia „componatur. Hæc noſtra ſententia eſt, „certaque voluntas; & quando patriæ

„cha-

„ chariſſimæ præſidio eſſe in periculo non „ poſſum, quod inſtar mortis eſt, ea re- „ licta in exilium abire deliberatum habeo. „ Regni equidem paulo ante florentis at- „ que domus noſtræ ruinam non videbo: „ fortaſſis etiam hoc quaſi ſacrificio Deum „ placabo vindicta ut levior ſit, hominum „ miſericordiam commovebo, ut majori „ animo in noſtræ cauſſæ patrocinium in- „ cumbant. Vobis, qui præſentes eſtis, „ quique abſunt, obſequium erga novum „ Regem commendare, ſupervacaneum „ fore arbitror: ne ipſi quidem præcipere „ ut cives omni comitate & benevolentia „ complectatur, veſtriſque meritis mag- „ nis, & perpetuis debitam gratiam re- „ pendat. „ Hæc abdicationis cæremonia in Ovi arce peracta eſt ad decimum kalendas Februarii tranſlati imperii tabulas dictante Joviano Pontano. Mox Alfonſus domeſtica ſuppellectile, quæ erat pretioſiſſima, in naves impoſita in Siciliam conceſſit ſtatuens Mazaræ, Joannæ novercæ dotalis, amœni & tranquilli ſeceſſus urbe melioribus ſtudiis vitæ reliquum exigere veſte in ſacerdotis formam mutata. Litteras ad Principes dedit, quibus ſui facti rationem explicabat: ac nominatim ad Ferdinandum regem perſcripſit imbecilla valetudine compulſum vitam principalem abdicaſſe, ac vero voti religione ſe quondam id facturum implicaſſe, qua conſcientiam exolvere æquum erat, ac prorſus neceſſarium. Sic ille credi voluit. Propius tamen vero eſt, odium popularium ſuſtinere in eo rerum diſcrimine non potuiſſe: filiumque cogitaſſe, quod apprime gratus civibus eſſet ad bellum defendendum fore commodiorem. Seroque intellexit Principum opes benevolentia ſuorum quam ferro ſatellitum eſſe tutiores. Obiit Alfonſus non toto circumacto anno ex quo regni procurationem depoſuit domeſtica procella jam magna ex parte mitigata. Corpus Meſſanæ ad dextram aræ in templo ejus urbis primario poſitum eſt cum inſcriptione ſubjecta tum eleganti tum acuta:

Alfonſum Libitina diu fugis arma gerentem.
Nunc poſitis (quænam gloria!) fraude necas.

Novus rex cum primum regnum arripuit per plateas urbis circumductus gratum populo ſpectaculum præbuit. Quacunque incedebat pompa, multa veſtis pretioſa viſebatur, multa odoramenta ſpirabant, fauſtæ perſonabant voces felix diuturnumque imperium comprecantium. Levi momento populi gratia circumagitur; tantundem intra paucos dies pro hoſte fecere. Ferdinandus ſane delatum regnum à grato initio auſpicari cupiens vinctis magno numero è plebe atque nobilitate dedit continuo libertatem. Ejus benignitatis expertes tantum fuerunt Marini Martiani filius Joannes Baptiſta Roſani princeps, Sueſſæ Dux, & populi Comes in cuſtodia quamvis diu ſervati, ex quo procerum bellum profligatum fuit, quippe Aragoniæ genti ad inſaniam infenſi. Celebritate peracta ex urbe Rex ad divi Germani fanum abiit totius provinciæ clauſtra occupatum & montium coeuntium fauces in Caſſinati agro, qua Gallis tranſitus erat: ubi Neapolitano copiæ tendebant arcendis Gallis intentæ: quoniam id oppidum ad confines Neapolitanos & pontificiæ ditionis eſt poſitum. Verum cognito capta Aquila Gallos in Campaniam deflectere, ne à tergo & à fronte circumvenirentur; neceſſario è Caſſinati ſaltu Capuam ſe recepere urbem operibns & militari præſidio firmatam. Cum copiis Gallus ad ſanctum Germanum applicuit, vim afferre niſi ultro deditionem facerent paratus. Sic cives defenſione deſperata portas aperuerunt. Promotis Gallicis inde caſtris majori quamvis difficultate Capua in poteſtatem venit. Trivulejus Mediolanenſis patria dux ſtrenuus Neapolitanis deſertis ad Gallicas partes, unde melior ſpes affulgere videbatur; modica fidei cura traductus præcipuus deditionis auctor extitit. Abſceſſerat Ferdinandus rex à Friderico patruo quem rebus præfecerat Neapolim ad tumultum civium pacandum turbulenta conſilia de ea urbe dedenda agitantium evocatus. Virginius Urſinus & Petilianus eximii copiarum duces amiſſa Capua intra Nolam quo ſe ex fuga receperunt, capti ſunt. Earum urbium

bium amiſſarum fama cum pervaſiſſet omnia repente ad Gallos inclinarunt; ipſa etiam urbs Neapolis regni caput, nemine obſiſtere auſo ac vero incredibili populi plauſu victorem intra portas admiſit ad octavum kalendas Martii; alium crederes populum, alium ſenatum, tanta levitate univerſi circumacti ſunt nullo judicio ſed ſuſcepto more quemcunque principem adulandi clamore ſtudioque inani. In eam urbem ingreſſo Rege Gallo, aut ut alii malunt Capuæ dum morabatur Comes Bajazeti Turcarum Imperatoris frater deceſſit. Novus Rex vix prima dominandi dulcedine delibata, urbe deſerta conſilii inops à pleriſque deſertus ad arcis novæ præſidium confugit, ubi Joanna regina cum filia ejuſdem nominis erat; Fridericus patruus aliique proceres convenere haud exiguo numero fidem & officium victoris gratia potiora arbitrati. Quod in ea rerum colluvione pro miraculo erat. Ex ea arce in alteram ſe contulit, ab Ovo dictam, rupi impoſitam mari omni ex parte circumfluo, eoque firmiſſimam triremibus, quas paratas habebat, in Ænariam inſulam trajicere, & ſi res ferrent, in Siciliam diſcedere deſtinans brevi ſperans rerum converſionem fore, quod rerum humanarum inconſtantia & utriuſque gentis ingenia non lingua magis quam moribus diſcrepantium ſuadebant. Tametſi res Gallicæ abſque ulla offenſione proſperum curſum hactenus tenuere: atque ita ut intra non totos quindecim dies univerſi regni urbes & arces, quam late ditionis Neapolitanæ fines patent, victoris fortunam ſecutæ fuerint. Ipſas etiam Neapolitanas arces Germani duces cuſtodiæ præfecti (ô homines venales!) pretio prodiderunt ad turpia ſeu honeſta juxta leves. Cajetanam arcem vi Galli admota ceperunt, in paucis quamvis firmiſſimam; inerantque milites & proviſi antea commeatus. Pauca tantum in Brutiis oppida in fide priſtina perſtiterunt. Sed quantulum id erat? Ea quoque indies carpebantur nulla ſpe à ſuo Rege nullis auxiliis. Is ſe ad Ænariam tenebat, rebus perditis non præſidium, ſed magis acceptæ ignominiæ deformis tum ſpectator tum teſtis, quanto animi cum motu dicere non eſt neceſſe. Rhegium denique victoribus ceſſit exadverſum quamvis Meſſanæ poſita in oculis claſſis Hiſpanicæ nulla à ſuo Rege allata agendi facultate prorſus inutilis in periculo. Ex diſtantibus locis præcepta ſæpe & conſilia poſt res afferuntur. Sic nobiliſſima provincia puncto temporis Gallicæ ditionis facta eſt: vix ut credam adeo celerem & facilem rerum converſionem in ulla gente ab omni memoria contigiſſe.

CAPUT IX.

Fœdus Principum contra Regem Gallum.

POSTQUAM ad Neapolim Gallis ferme omnia ceſſerunt, cæteri principes tum Itali tum externi reputare ſecum atque inter ipſos communicare cœperunt, quam grave eſſet ejus gentis imperium futurum, ſi diu in Italia inveteraſſet. Ferdinandus Rex Hiſpanus proximus periculo videbatur Gallis confecto Neapolitano bello de Sicilia, ut fama erat, cogitantibus auctore & impulſore Salernitano è numero Neapolitanorum exulum maxime infenſo nomini & genti Aragoniæ. Cupiditas præterea dominandi ultro incitabat cunctis affectibus flagrantior, tetrum malum, neque ullis reſiſtens finibus. Ergo Ferdinandus Rex alios principes de jungendis contra Gallum viribus ultro appellare, ut cui pares ſinguli non erant, communicatis opibus ſuperiores evaderent. In mutua ſocietate certiſſimum rebus fore præſidium. Eo Laurentium Suarium Figueroam ad Venetos legarat, recenſque Joannem Dezam ad Ludovicum Mediolanenſem dimiſit alliciendum, non ſpe modo regiæ affinitatis, de qua jam actum erat, ſed etiam regni totius Galliæ Ciſalpinæ; quæ voces ambitioſi hominis auribus gratiſſimæ accidebant. In id fœdus facile Maximilianum Cæſarem & Anglum acceſſuros ſperabat: quos ſibi affinitate devincire cogitabat: ac in primis Joannem principem & Joannam filios

lios permutatis nuptiis Philippo Archi. duci & Margaritæ ſorori conjuges dare. Quæ conjugia ante agitata, Franciſci Rogii opera ad Belgas ideo profecti tandem pacta ſunt. In belli ſumptus, quod difficile & diuturnum fore providebatur, pecunia quærenda erat. Eo ſtudio in Aragonia gentis conventus ſunt indicti: quibus Rex Catharinam filiam præficere cogibat; & cum id non eſſet impetratum agente veteris moris tenaci; ipſemet neceſſario in eam provinciam ad conventum habendum conceſſit. Tantæ molitiones arcanis quamvis conſiliis agitatæ, irritæ non fuerunt. Venetiis, quo legati Principum convenerunt, exeunte menſe Martio inter Pontificem, Cæſarem, Regem Aragonium, Venetos & Mediolanenſes armorum ſocietas eſt conſtituta; quam ſanctiſſimam dixere. Pactionis ſumma capita erant. Ut viginti quinque annorum ſpatio communi impenſa pro facultate cujuſque ſociorum & copia collatis viribus triginta quatuor millia pedites, equites viginti octo millia ſub ſignis omnes haberent. Ingens numerus, opinione atque ſpe major Eccleſiæ libertatis tuendæ, qua reipublicæ firmamentum continetur, ſpecies erat: atque à ſingulorum finibus injuriam prohibendi. Re Gallos univerſa Italia deturbare ſatagebant par modo votis ſucceſſus contingeret. Arcanis hæc tractata conventibus mirum eſt in tanta multitudine de fœdere diſceptantium non erupiſſe. Omnino Philippus Comineus prudentia & uſu rerum præſtans Venetiis pro Gallo Rege legatus eo tempore, nihil eorum quæ agebantur odoratus, fœderis præter opinionem facti cauſas ex Auguſtino Barvadico Veneto Duce audiens, quaſi repente conſternata mente rogavit ſuo ne Regi foret reditus in Galliam facultas? Magna ex hoc tempore rerum immutatio facta eſt, magna converſio. Neapolitanos Gallici imperii tædere jam cœperat ſuæque levitatis. Frequentibus contumeliis victores morumque inſolentia & linguæ procacitate graviſſimum odium in animis popularium commoverant: plerique etiam injuria bonis everſi finem malis exoptabant proni in vindictam, cum nullam opem à Principe expectarent. Dux quoque Mediolanenſis recens Novaria ab Aurelianenſi intercepta & ad reliquam ditionem haud obſcure aſpiranti de imperii ſumma dubitare cogebatur. Gallo præſertim claſſe ſua Genuam occupare cogitanti, uti idoneis auctoribus fama vulgabat. Ita in periculo ad Venetos confugere habuit neceſſe & omnibus precibus eorum opem implorare. Contra Gallus tempeſtate proviſa, quæ ejus capiti minabatur, & patriæ deſiderio ne reditu prohiberetur, Italia relicta eo continuo proficiſci maturavit. Prius autem quam ſe in viam daret duces alios per urbes & provincias diſtribuit, ac Obenignum imprimis Magiſtrum equitum dictum Brutiis præfecit, Lucanis Perſinum Alegrii fratrem, Gilbertum autem Mompenſerium regia nobilitate deſignavit: qui cum copiarum parte rebus præeſſet Neapoli ſumma bello paceque decernendi credita poteſtate. Simul à Pontifice poſtulavit per legatos, ut ſibi more majorum poſſeſſionem parti imperii pontificio decreto & diplomate confirmaret. Ea ſumma votorum erat. Et quoniam de repetenda Gallia cogitaret, cupere oppido, Roma bona ejus venia repetita coram de rebus magnis conſilia communicare. Colloquendi Pontifici idoneum tempus non eſt viſum Romanis Gallici nominis odio adeo incenſis, ut colloqui ſine tumultu non poſſent. Neapolitanum imperium cuiquam addicere niſi cauſa judicum prius arbitrio dijudicata æquum non erat. In eam ſententiam reſponſum eſt datum, Gallo minime gratum non certamen juris quærenti ſed vim: Eo amplius profectionem urgere inſtitit. Diſceſſit Neapoli ad tertium decimum Kalendas Junii Romam iniit ipſis Junii Kalendis. In ea urbe pontificem non invenit Peruſiam elapſum metu ne itinerum majeſtas in tanta rerum colluvione eſſet ludibrio. Ex urbe brevi profectus Rex, & Senis aliquandiu moratus vitata Florentia Piſas pervenit. Eam urbem Florentinis contendentibus uti ad eorum ditionem revocaret, in eoque fidem ante datam liberaret, contra Piſanis cum lachrymis obteſtantibus ut datum beneficium tueretur, neque nobiliſſimam civitatem pateretur ad ſervituti proximam conditionem redire, duriſſima premi tyrannide: in neutram partem ſententia pronunciata diſceſſit in Inſu-

ſubres miſſis tamen prius Fregoſiis, qui factionis opibus Genuæ & totius Liguriæ imperium Mediolanenſi detraherent. Qui conatus fruſtra fuit. Regi ad Tarri ripam progreſſo occurrit cum copiis Franciſcus Mantuanus Marchio à Venetis delectus copiarum Dux. Ex Apenini jugis dilapſus amnis præceps inter ſaxa inæquali alveo delatus patentibus demum campis in Padum evolvitur. Recuſabat pugnam Gallus non ignarus imminutum ſuorum militum numerum: ac ſecum Aurelianenſi conjungere cupiebat imprimis, modo ex iis anguſtiis daretur evadere, Hoc regis votum erat: neceſſario tamen ventum eſt ad manus. Ad Tarri fluminis ripam tribus millibus paſſuum ab urbe Parma caſtra collata ſunt caſtris. Venetorum copiæ ad Forum novum erant ad montium radices ſitum pagum. Gallus ad vicinæ vallis qua montes coeunt fauces reſtitit. Eo loco prælium eſt commiſſum in paucis nobiliſſimum fama. Inſtruuntur acies, tollitur clamor, ab omni parte concurritur. Italia prima Gallorum acie profligata, verſiſque intempeſtive ad prædam militibus ſpatium victis dedere ſeſe colligendi, ac reſtitutis ordinibus pugnam repetendi ex impetu eoque animorum vigore, quem adverſarii non tulere, diſperſi per agros & graves præda. Magnum Rex vitæ periculum eo die adiit prætorianis ferro peremptis vix aliorum ſuperventu eſt ſervatus. Victoria quidem parta trium dierum inducias à victis impetrare tamen non potuit. Sic per occultam teſſeram profectione denunciata ſilentio motis caſtris ex iis locis evaſit. Ne grave damnum acciperet in diſceſſu inflatis repente ejus fluminis aquis atque ex ea hoſte tranſitu prohibito factum eſt. Levis tantum armaturæ equites abeuntis veſtigia ſunt ſubſecuti. Ab iis atque ab incolis iniquis ad tranſitum locis cædes factæ atque magna impedimentorum pars eſt ablata. In pugna ſuper quatuor Italorum millia ceciderunt. Cum reliquis copiis Mantuanus Claſtidium prius, mox Novariam feſtinavit; ejus urbis obſidionem, qua Aurelianenſis incluſus à Ludovico Sfortia premebatur, urgere erat deſtinatum. Rex ſeptimis caſtris præter Placentiam & Derthonam Aſtam nemini infeſtus pervenit, lætuſque vitatis periculis ultro inſtaurabat numini & divis tutelaribus ſacrum.

CAPUT X.

Ferdinandus Rex Neapolim ingreſſus.

VIx dum Gallus Neapoli abierat cum fortuna partium mutata & in contrarium verſa eſt. Eæ ſunt rerum vices. Hiſpanica claſſis Meſſanæ in portu erat ductore Triventio. Eo reges pater & filius domo profugi convenerunt Alfonſus & Ferdinandus, præterea Joanna regina vidua Alfonſi noverca rebus profligatis remedium quæſituri. Gonſalvum Fernandum cum equitibus ejus fidei concreditis & ſua peculiari claſſe adverſæ tempeſtates in Baleari majori & in Sardinia plures opinione & voluntate dies tenuerant: neque ante nonum Kalendas Junii Meſſanæ portum tenere potuit. Quo jam tempore Ferdinandus Rex Rhegium exadverſum Meſſanæ impoſitam freto urbem cum arce aliaque finitima in Brutiis redegerat in poteſtatem: ubi Eberardus Obenignus natione Scotus Dux ſtrenuus rem Gallicam virtute & prudentia ſuſtentabat. Gonſalvo Rhegium Croto, Amantia aliaque eo tractu oppida ſunt continuo tradita pignoris loco dum ſumptus in bello futuri & facti compenſantur. Siciliæ quoque rebus propter vicinitatem præſidium & ſecuritas ea poſſeſſione quærebatur. Fridericus cum paucis triremibus ad oram Apuliæ miſſus junctus Venetæ claſſi bellum alternante fortuna gerebat. Cajeta à Gallis porro defecit, ſed brevi tamen ſubacta ſuo malo didicit furentis populi graves impetus eſſe, conatus inanes. De ratione gerendi belli in Brutiis deliberatum. In pari voluntate non una mens cunctis erat, neque ſententia eadem. Regi ſtabat continuo Neapolim ire: quo à civibus convitio vocari cœperat etiam ante Galli diſceſſum: ut ſunt benigni in calamitate & dolore mortales, majora viribus pollicebantur. Ubi in urbem veniret, concurſum ab importuni imperii odio ad

juſtum & legitimum Regem ex univerſa ditione extemplo futurum. Gonſalvo grave videbatur accepta in Brutiis oppida hoſtium injuriæ permittere, abſentia ſua debilitare ſpem atque conatum reliquæ ferme provinciæ ſe ſuaque omnia in ditionem Hiſpanicam certatim offerentium. Placuit uti junctis viribus Semenariam obſidione ſolverent, qua premebatur à Gallicis copiis. Perſivus è Lucanis advocatus Gallorum vires & animos confirmarat. Obenignus noſtrorum conſilio cognito qua neceſſario iter Regi erat ferox proceſſit. Recuſabat Gonſalvus certamen. Rex juventa fervens eo conſilio repudiato pugnare decrevit. Victus tamen in prælio, equoque prolapſo in fuga ne vivus in poteſtatem hoſtium veniret, Joannes Andreæ Altavilæ frater conſtanti raraque fide à puero in Regis obſequiis educatus atque in omnia familiaria jura aſſuetus ejus periculo perſpecto in pedes deſtitutus ſuum equum ultro obtulit. Evaſit Rex deſultoriæ artis peritia in equum deſiliens oblatum; qui dedit pro eo hoſtium accurſu, cecidit grata ſuperis atque hominibus ob fidem præſtantem victima. Pugnatum eſt ad undecimum Kalendas Julii. Fugientibus & male mulctatis regiis Semenaria propinqua effugium fuit, quibuſdam incitamentum ne ſupremo conatu pugnarent. Sylvæ quoſdam & vicini montes texerunt. Victoriæ ejus cum primis nobilis ut minor fructus Gallis victoribus eſſet ipſorum incuria Regis diligentia effecit. Profectus ex eo oppido in Siciliam abiit deſtinata voluntate Neapolim petendi priuſquam acceptæ cladis nuncius accenſa pro ſe civium ſtudia reſtingueret Gonſalvus defendendæ Semenariæ ſpe abjecta, ea deſerta in vicina loca dilapſus brevi operæ pretium fecit multis circum oppidis vi aut voluntate occupatis, neque vero deſtitit priuſquam Brutiorum regionem ferme univerſam Gallis detractam ad ditionem ſubjunxit. Rex cum ſexaginta navibus, quas in Meſſanenſi portu invenit milite vacuas, ac turba tantum navali inſtructas, ſublatis velis ad Neapolitanum littus appulſus per mediam hoſtium claſſem in eam urbem eſt invectus ipſo die quo ad Tarrum pugnatum eſt pridie nonas Julii. Cives incredibili gaudio elati correptis armis in Gallos impetum dant repente omnia in contrarium verſa. Armati per urbem cives implacabili odio Gallos inſectari, plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque refractæ direptæque ædes, & qui reſiſteret trucidatus, ac nominatim Salernitani & Biſiniani ædes domeſtica ſupellectile ſunt ſpoliatæ. Mompenſerius motui plebis furentis impar in arcem novam ſe recepit adjuncto Salernitano. Neapolis exemplum Capua ſecuta eſt locis vicina, item Salernum & Apuli innumeræque adeo civitates pulſo Gallico præſidio Ferdinandi Regis vexilla præferre, ingeminare nomen. Ad hæc pugnæ ad Tarrum commiſſæ vulgato nuncio Columnii proceres Proſper & Fabricius, eatenus Gallicas partes ſecuti ſe ad Neapolitanas tranſtulere. Urſini contra ſive ab inſita æmulatione ejus familiæ ſive neceſſaria re impulſi ad Gallos tranſierunt, quippe Pitilianus Comes & Virginius Urſinus ejus familiæ principes à Gallis capti tenebantur. Arces Neapolitanas, quæ in hoſtium poteſtate manebant, regii ſupremo conatu impugnare dies noctesque. In ſanctæ crucis monaſterio, quod arcis juſtæ inſtar munitum. Novæque arci conjunctum erat, inter milites præſidiarios Maurus quidam Alſonſo Davalo Piſcariæ Marchioni notus, quippe in ejus familia quondam verſatus ſervili ingenio & fraude, ſi pretium operæ ſit, aditum ſe monſtraturum pollicetur. Re conſtituta, nocte quadam accedit Marchio ſpeculaturus locum nihil veritus inſidias, venturi plane ignarus, incauti guttur transfigit Maurus ſagitta emiſſa. Tanti viri caſum univerſa civitas luxit: luxere milites ob ſpectatam multis in in rebus virtutem paremque induſtriam omnium copiarum à rege ducem diſignatum. Filius in tenera ætate Ferdinandus relictus eſt ſtrenuus & nobilis conſequentibus annis Dux copiarum futurus veriſſima patris imago. Occiſi locum Proſper Columna ante ad Aragonios traductus ex Regis voluntate obtinuit. Homini præpotenti promerendo id blandimentum eſt datum. Neapolitanæ arces diuturnæ obſidionis malis nullis ex Gallia ſubſidiis premebantur exigua ſuſtentandi

tandi ſpe. Obenignum de ferenda ope appellare conſtituunt. Neque defuit ille vocantibus. Gallicum vigorem extinxerant Neapolitanæ illecebræ & voluptates urbis cum primis amœnæ; vulgati præterea morbi pleroſque extinxerant. & ſane malorum colluvione fœdum bellum amplius inſignivit novum genus morbi in ea expeditione viſi. Corporum libidinoſo contactu vis mali ſerpebat maxime nullis idoneis remediis, ut in tabe recenti, uſque dum excogitatis: unde crebræ in vulgus mortes. Morbum Galicum dixere Itali, Galli Neapolitanum, Afri Hiſpanicum nulla certa origine mali, opiniones vacillarunt. Ex novo orbe ubi ſæva contagio multum viget in Europam diffuſam peritiores arbitrantur : atque hoc tempore à militibus Hiſpanis in Italiam atque Neapolim delatam luem qua caput & barba depilari ſolent, facies miſerum in modum enatis bubonibus deformari, exedi viſcera atque corrumpi ac ſequi tandem interitum. Tenariffe poſtrema è Fortunatis inſulis claſſe ad id miſſa domita atque ad Regum Caſtellæ ditionem ſubjuncta tandem eſt. Inſulæ ejus Rex navibus in Hiſpaniam delatus, inde Venetias tranſmiſſus donum iis civibus ab inſolenti habitu & ſpectaculo non ingratum. Amicitiam nuper conſtitutam & fœdus ea benevolentiæ ſignificatione aſtringere certabat Hiſpanus. Alfonſo Luco Tenariffes & Palmæ ſubjugatarum præmium fuit Antelati honos & nomen in Canarias inſulas ſeu Fortunatas conceſſum. Sic omnes illæ inſulæ in Hiſpanorum poteſtate regiaque Caſtellæ ditione conquievere tandem expeditionibus ſæpe repetitis: bellumque id ante multos annos inchoatum hoc tempore finem habuit.

CAPUT XI.

Rex Luſitanus obiit.

NON ceſſabat interea Ferdinandus Rex Hiſpanus Regem Luſitanum & Anglum ad commune Principum aliorum fœdus aſciſcere per legatos, præſidia undique conquirere. Strenuum Principem & rebus maximis natum. Excuſavit Luſitanus amicitiam cum Gallo à multis annis ſtabilem: non videri temere violandam. Et erat Pontifici ſubiratus : à quo impetrare non potuerat uti Georgium ex impari ſed nobili matre filium jure legitimo donaret. Nullo enim reſpondente in ſucceſſione regni mutare aliquid non eſt viſum. Luſitano quidem deliberatum erat eum hæredem ſcribere ex aſſe, ſi minus venia Pontificis certe Maximiliani Cæſaris amitini jure ſucceſſionis illi debito, ſic interpretabantur ejus voluntate in Georgium tranſlato. Quod ſane quid erat aliud, quam pulcherrime ſtantem reipublicæ pacem præpoſtera ambitione & cupiditate turbare? novorum motuum materiam quærere? Ab Anglo non fœderis ſocietas petebatur, ſed etiam novæ affinitatis vinculum Arcturo Angli hærede & filia Ferdinandi Hiſpani Regis junctis connubio. Utrumque factum, ſed conſequenti tempore Luſitanus aqua intercute laborabat indies graviore tum valetudine tum vitæ periculo. Pellendo morbo ad aquæ calidæ ſcaturigines abiit quæ in Algarbio atque Turdetanis habentur totius Luſitaniæ maxime ſalutares. Sæpe remedia in contrarium vertuntur. Morbi vis eo remedio nihil remiſit: quin aucta potius Albore oppido deceſſit ad octavum decimum Kalendas Octobris, magno atque ardenti ingenio Princeps callidus, facundus, in vindictam tamen præceps. Succeſſorem ex parte correcta ſuperiori voluntate teſtamento deſignavit patruelem Emanuelem patruo Ferdinando natum Pacis Juliæ Ducem, Georgio filio ſubſtituto ſi eum contingeret ſine prole decedere. Longinquum id erat & incertum neque ſatis æquitati conſentaneum. Sed Regum voluntates vehementes ſunt. In præſenti ergo militiæ magiſterio donari volebat, ejus cui à Chriſto nomen eſt Conimbricæ Ducem eſſe. Ab eo certe Averi Duces generis ſtemma derivant nobiliſſimi. Inerant haud dubium in defuncti Regis moribus & ingenio bona, inerant mala; animus erectus, excelſus, magna appetens, majora ſæpe viribus, ſcelerum vindex, ſtudioſorum & fortium hominum fautor. Multo effuſo civium ſanguine in-

invidiam apud ſuos commovit, tametſi pro argumento inſigni ad clypeum adjecerat Pelicanum roſtro lacerantem pectus alitem ut pullos ſuos in vitam proprio ſanguine revocet. Corpus tranſlatitio funere in Sylvenſi æde compoſitum, Aljubarrotam inde delatum eſt eorum Regum ſepulchris, ſed & victoria de Caſtella olim parta nobile oppidum. Regium Luſitaniæ inſigne publico omnium conſenſu ad Emanuelem, uti opus erat, delatum eſt Salaciæ eo tempore agentem cum Regina ſorore regiaque vexilla ejus nomine ingeminato more gentis ſublata explicataque ſunt. Etſi Maximilianus Cæſar id regnum ſibi deberi contendebat jure ſanguinis in pari propinquitate major natu. Inter eos qui à latere defunctum Regem ſanguine attingunt non ſtirpem, ex viro an fœmina ſint nati, ſed in pari propinquitatis gradu ſexum atque ætatem in ſucceſſione eſſe conſideranda. Utique Ferdinandus Viſei Dux, unde Emanuel eſt natus, & Eleonora Auguſta Maximiliani mater, patruus & amita defuncti Regis erant. Porro Luſitani ſexum in imperio non diſcernunt: neque ſtirpem conſiderant, ſed capita. Verum de hac tota controverſia alio loco copioſius dictum eſt. Emanuelis cauſam gentis ſtudia juverunt, præclaræque corporis & animi dotes, quibus nulli ea ætate Principum inferior extitit. Ruſcinonenſi limiti Henricus erat præfectus Albæ ad Aliſtem Comes. Is juſſu ſui Regis in agros Narbonenſes cum manu militari irrumpens late terrorem incuſſit. Idem Petrus Manricus fecit ſed per extremam Cantabriam in Aquitaniæ fines invectus. Nihil tamen memorabile eſt geſtum; prædæ tantum hominum & pecorum abactæ. Quod præcipuum fuit Gallo qui diu Aſtæ ſubſtitit, injecta neceſſitas fœderis cum Ludovico Mediolanenſi maturandi, ne verſis ad Italiæ bellum terga nudarentur, ſed potius ea ſolutus cura reduxque in Galliam conatus Hiſpanos & irruptiones prohiberet. Et erat ſtultum aliena curare, ſua negligere. Fœderis leges fuerunt: ut Novaria Mediolanenſi redderetur quinquaginta aureorum millibus unmeratis Aurelianenſi. Arx Genuæ, quam Galli ceperant, penes Sequeſtrum eſſet Ferrariæ Ducem. Gallicis copiis per Inſubres volente Duce liberum iter eſſet, additis etiam de ſuo ad recuperandum Neapolim auxiliis. His rebus conſtitutis Gallus præcipiti autumno cum copiis trans Alpes in Galliam rediit. Grave Neapolitano Regi extitit Ludovicum Mediolanenſem Ducem contempto publico Principum fœdere ſibi privatim, quod erat nefas, conſuluiſſe: unde præſidium rebus expectare debuiſſet, ab eo nullo propinquitatis reſpectu, erat enim ejus avunculus, rationes Neapolitanas ſecundo vehementer conturbari. Re ille neceſſaria excuſabat cum hoſte pepigiſſe. Alios Principes parum opis præter nomen in eo periculo communicaſſe, quid factum vituperarent: haud dubium exitium, niſi ita feciſſet rebus inſtare. Ergo Neapolitanus Rex adverſus tempeſtatem ex Gallia rurſus imminentem præſidia undique comparare, ac Ferdinandum Regem Hiſpanum ſibi amplius devincere ſatagebat filia ejus in connubium expedita. Non abnuebat conditionem Hiſpanus, ſed belli ancipitis exitum expectare malebat ex eventu ſumpturus conſilium. Moræ impatientia Neapolitanus & Joannæ Reginæ viduæ ſuaſu ejus filiam eodem nomine duxit ſoluta lege propinquitatis à Pontifice, quoniam amita ejus erat. In ipſa nuptiarum lætitia, res bellicæ curæ erant. Veneti ad ferendam opem ſolicitati ægre quidem ſed conſenſere tandem. Mantuano ductore auxilia decreta equitum peditumque: præterea in præſenti quindecim aureorum millia mutuo in ſtipendium data. Dum ea pecunia redditur, ſumptuſque neceſſario in bello futuri compenſantur, Brunduſium, Hydruns, Tranum, Monopolis, Poliganum in Apulis nobiles urbes & Lautæ pignori datæ Venetorum votis ſæpe expetitæ, quoniam alluuntur mari ſupero Orientis commercio commodiſſime unde genti certiſſima vectigalia conſtant. Novas ad tempeſtates concitandas hi apparatus pertinebant. Ferdinandus quoque Hiſpanus haud minori cura bellum repetere parabat, quod per fines Ruſcinonenſes nuper erat inchoatum. Ea expeditio proprie ad Aragonios pertinebat. In ejus gentis conventibus, qui ſuperiori anno Turiaſone ſunt cœpti, de publico auxiliares ducenti gravis armaturæ equi-

equites, levis armaturæ trecenti toto triennio decreti ſunt, cum eo ut in ſeptem turmas tributis Duces Rex è gente quidem deſignaret. Contra ut aliqua gratia eſſet, quo antea conſueverant, datum eſt à Rege ut publica civitatum munera & magiſtratus tribuerentur; deinde civium nominatione è deſignatis conjectiſque in urnam ſorte ducta. Deinde in Dertuſanis Catalaunorum conventibus, qui ſuperioribus menſibus inchoati ad anni Milleſimi quadringenteſimi nonageſimi ſexti initium tenuerunt, 1496 ſimile decretum auxiliis juvandi Regem eſt factum eo propenſiore voluntate, quod Ruſcinonenſes in quorum finibus primus belli impetus futurus erat, proprie ad Catalaunos pertinent, eorum imperio contributi ditionis pars; ſimul de conjugiis cum Auſtriaca familia actum magna contentione eſt: tametſi Archiducis animus affinitatem Hiſpanicam averſari videbatur contumax propter ætatem, parumque in futurum proſpiciens, patriſve obtemperans voluntati votiſque.

CAPUT XII.

Galli à finibus Neapolitani regni depelluntur.

BELLUM Neapolitanum gerebatur ſupremo partium conatu, ut de regno diductis in ambos provincialium ſtudiis & viribus. Galli quamvis imminuti numero firmiſſimas tamen arces & urbes retinebant. Cajetam obſidebat Neapolitanus Rex: in Brutiis & Magna Græcia Hiſpanorum arma Duce Gonſalvo felicem curſum tenebant: ut oppidis & arcibus magno numero ad ditionem ſubjunctis vix Gallis ea quidem parte ſupereſſet, ubi pedem ponerent tuto. Firmatus uſu miles Hiſpanus nulla diſcordia corruptus, nulla acie exhauſtus, ſed belli Maurici domitor ſæpe meliora ferre. Perſivus & Obenignus Gallorum præcipui in ea provincia Duces contempto proprio periculo haud ignari quanto in diſcrimine arces Neapolitanæ eſſent, ibi belli & rerum ſummam verti in ea fortunæ inclinatione conſilio inter ſe communicato decrevere tamen, ut Obenigno relicto, qui Hiſpanorum conatibus obſiſteret, Perſivus cum copiarum parte Salernum ditionis tum Gallicæ urbem abiret, ſi liceret ea ope Neapolitanas arces tueri, ſin minus junctis cum Mompenſerio viribus bellum eo tractu inſtauraret, ſi qua ſedaret occaſio Neapolis recuperandæ; quæ prima cura ſolicitabat. Sic factum. Perſivus ex itinere multis oppidis ex deditione adjunctis quatuor porro Neapolitanorum millia juſſu ſui Regis obvia ad Ebulum Picentinorum oppidum non procul Sylari amne ductore Matalonio, acie ſuperavit. Læta ea victoria Gallis in præſens fuit exiguo in futurum uſui: territis quidem adverſariis nulla manus numero aut viribus inſignis prodire in aciem, obſiſtereque eorum conatibus audebat. Rex tamen priuſquam acceptæ cladis nuncius ad obſeſſos perveniret, de arcium deditione tranſegit, niſi intra certum diem idonea ſupervenirent auxilia. Acceſſit Perſivus victor ad Neapolis conſpectum, ſed cum intra arces nihil moveretur, & Rege extra mœnia tendente penetrare ipſe ad obſeſſos non poſſet retro flexit iter. Sic arces omni præſidio deſtitutæ elapſis paulo ante Mompenſerio & Salernitano abeuntibuſque Salernum, ut pepigerat deditæ ſunt. Pecunia Gallis ducibus in ſtipendium deerat. Ad quam redigendam in Apuliam concedere ſtatuunt portorio è pecoribus: unde præcipua & maxima vectigalia iis regibus conſtant. Eo conſilio Mompenſerius, Perſivus atque Virginius Urſinus vires conſerunt. præcipui Gallorum Duces hi erant, minores multi alii, tum Italici generis tum Gallici. Neapolitanæ copiæ in varias partes diſtractæ erant. Rex ipſe receptis Neapolitanis arcibus de belli ſumma ſolicitus Beneventum abiit: quam urbem Pontificiæ ditionis Fridericus patruus ab ingruentibus undique Gallis defenderat. Inde cognito Gallorum conſilio Fogiam abiit quæ ex Harporum ruinis crevit. Eo etiam Mantuanus cum Venetis auxiliis appulit. Id commode accidit. Sexcenti tamen Germani Duce Fabricio ad Regem contendentes, cum eo invito Nucceriam digreſſi eſſent, ubi al-

altera ejus nationis manus expectabat, quam deducere ſecum cogitabant, quo major gratia eſſet validius ſubſidium, forte in hoſtiles copias incidentes ferme ad unum cæſi ſunt: etſi ſupremo conatu pugnarunt, multoſque & ipſi ex hoſtium equitibus peremere. Tanta ex eo Gallorum ſuperbia ut ad Fogiæ mœnia promotis caſtris Regem ad pugnam provocare non dubitarent: quam ille eo incommodo & ſuperiori ad Semenariam ignominia cautior caſtigatuſque detrectavit copiis nondum in unum locum contractis. Levia tantum fuere certamina: & ab utraque parte cædes, captivique neque nullius neque magni nominis. Galli ulterius progreſſi portorii partem redegerunt, partem Rex; pars alia in ea perturbatione periit à neutris exacta. In ea colluvione non oppida & urbes modo ſed ipſi paſtores arvaque, ut hoſtile ſolum vaſtabantur. Gallorum ferociam comprimere cupiebat Rex haud ignarus ea parte victis reliqua proclivia fore. Gonſalvus in Brutiis univerſa provincia ferme in poteſtatem redacta ipſaque adeo urbe Conſentia capta arcem obſidione gravi premebat. In Obenigno parum præſidii erat ad extremum Italiæ angulum compacto ſuſtentanteque majori locorum fiducia quam virium. Monuit Gonſalvum Rex ut cæteris prætermiſſis in præſenti ad ſe actutum feſtinaret: belli capite confecto reliqua ſecutura. Sibi ad ducendum bellum virium ſatis eſſe, ad laceſſendum prælio hoſtem majores copias optare. Gonſalvus vera Regem prædicare non ignorabat. In diverſum tamen variæ curæ anxium trahebant. Omittere inceptum grave erat, ſed regi opitulari neceſſarium. Ergo obtemperandi decreto Ludovicum Aragonium Cardinalem cum parte copiarum in Brutiis relinquere ſtatuit, qui bellum ſe abſente ſuſtentaret caſtris quam infulis aptior. Is Ferdinandi Regis patruelis erat Henrico natus Alfonſi quidem Regis fratre, ſed ex impari matre. Agreſtes homines magno numero ſpe prædæ, an ut iter impedirent, iniquis ad tranſitum locis ſe in armis oſtendunt. Nihil terrentur Hiſpani cum Mauris Granatenſibus in præruptis locis & arduis pugnare aſſueti. Impreſſione in Vicanos facta ad Muranum oppidum magno eos numero ceciderunt, niſi quos fuga dilapſos vicini ſaltus ſervarunt. Ex captivis quæſtione habita cognitum eſt nobilium magnam manum ad Laynum ſeu Laum contractam deſtinata voluntate Conſentinæ arcis diſturbata obſidione tuendæ. Gonſalvus ne pulcherrimæ occaſioni deeſſet tota nocte itinere continuato, ſub auroram in id oppidum irruptione facta nobilium magnam partem peremit, cepit alios, quos mari ad Regem miſit Principes, in eo numero erant Nicaſtri Comes & Honoratus Sanſeverinus Biſiniani frater. In diverſa parte Galli Cercellum in Samnitibus obſidebant decem millibus Benevento diſſitum oppidum. Rex ut eam obſidionem diſſiparet Frangettum finitimum accurrit cum copiis, ubi Gallicum præſidium erat. Suorum periculo permotæ Gallorum copiæ opitulatum venere. Serum auxilium fuit oppido jam tunc capto à Rege tum incenſo ne præda miles impediretur ſcilicet hoſtique opportunus ex eo eſſet. Conſtitere duæ acies exadverſum duobus occupatis collibus valle interjecta: quam tranſcendere neutri ſunt auſi. Res Gallicæ inclinare cœperant: animos & corpora peregrinæ voluptates enervarant. Rex quoque re cum ſuis communicata deliberatum habebat, niſi ſuo commodo, ac explorata victoriæ ſpe cum hoſte non confligere, neque ſua feſtinatione committere, ut caſus aliquis partium fortunam permutaret. Gonſalvi in adventum certe ſuſtentare viſum eſt quem feſtinare & prope diem affore fama & idonei teſtes nunciabant. Neque fefellit ſpes, brevi in caſtra Regia pervenit, tametſi Mompenſerius obviam progreſſus, ejus iter impedire omni ſtudio conatus erat. Quo tempore Rex Veſtigiis omnibus urgere Gallorum copias annonæ anguſtia laborantes, jamque detrectantes pugnam & de Apulia cogitantes. Verum premente Rege converſo itinere ſeſe intra Atellam incluſerunt & eventu hujus belli nobilem cum primis urbem, & tunc Amalfitani Principis ditioni contributam. Rex quo minus id oppidum occuparent, ſua diligentia impedire non potuit, quod proximum erat, circumvallare conſtituit. Ducebatur obſidio pari defenſorum & impugnantium conatu, neque diſpari ſpe, cum Gonſalvus diu expectatus

pectatus in caſtra tandem regia pervenit ad octavum Kalendas Julias, qui dies Joannis Baptiſtæ natali ſacer eſt. Ejus adventus obſeſſis gravis exitialiſque, obſidentibus lætiſſimus accidit rerum geſtarum fiducia utriſque cogitantibus ejus virtute fore bello graviſſimo finem. Acceſſit ad lætitiam plauſus. Conſenſu Duces & milites venientem Magni Ducis titulo & nomine honeſtarunt factis præclaris conſentaneum, quod ab hoc initio ſuſceptum & aliarum nationum eximio favore confirmatum in morem abiit, ut hoc potius nomine quam nativo cognoſcatur. Ac ſane alii Duces in Italia quamvis per ſe ſtrenui cum eo comparati multo inferiores rebus omnibus videbantur. Erat enim ingenio magno belli & pacis artibus peræque inſtructus, præcipua morum ſuavitate, colligendæ militaris benevolentiæ eximius artifex, in præſenti grande ad victoriam momentum. Opinionem de ejus virtutibus ſuſceptam confirmabat ipſe induſtria, ſatis decorus facundia, omniumque quæ diceret atque ageret, arte quadam oſtentator. Ita cum primum Atellam pervenit ſitu conſiderato ipſis Kalendis Julii cum ſuorum manu molas frumentarias, unde obſeſſi alebantur momento temporis occupavit, valido inde hoſtium præſidio dejecto. Fregit ea res Gallorum ſpiritus, regiis fiduciam addidit brevi opprimi ac profligari adverſarios poſſe. Ex parvis ſæpe initiis magnarum rerum exitus pendent. Levia aliquot prælia fuere pro oppido, caſus varii: Salernitanus & Biſinianus in ditione delectus habere deſtinata voluntate Gallicas partes à caſu ſuſtentandi, opem obſeſſis ferendi. Verum ea diligentia nihil eſt præſtitum: ac contra Mompenſerius, Virginius Urſinus, & Perſivus obſidionis malis fatigati ſe & oppidum dedere decreverunt. Leges conſenſu ſcriptæ; ſi intra trigeſimum diem idonea auxilia non mitterentur ex Gallia, copiæ Gallorum ex univerſa Italia decederent cum bona venia impedimenta, equos, arma ſecum aſportandi. Arces & oppida Regi reſtituerent univerſa ditione Cajeta, Venuſia, & Tarento modo retentis, præterea quidquid Obenigni & Montii Ducis armis occupatum eſſet. Diſcedentibus Rex mari naves, terraque iter tutum præſtaret. Menſe Julio hæ conditiones ſunt jurejurando & datis obſidibus confirmatæ: in iis tabulis mirum enimvero videatur Gonſalvo Magni Ducis nomen conſenſu adſcriptum. Dedita ut convenerat ea urbe aliiſque arcibus Galli profecti, exiguo numero tamen in patriam pervenerunt; morbis & variis caſibus conſumpta multo major pars: ipſe etiam Mompenſerius ad Veſævum afflicta valetudine, an ex moleſtia periit. Virginius Urſinus & Jordanus filius in cuſtodiam dati fœderis in eo fide violata. Sed Alexandri Pontificis juſſa urgebant, cui obſiſtere Regi tutum non erat pro imperio id mandatis; atque pro Pontificia auctoritate concepti eum jurisjurandi religione ſolventis. Affuere in hoc bello Joannes Borgia Cardinalis Amalfitanus Epiſcopus Pontificis ex ſorore natus, non idem de quo eodem nomine Epiſcopatu alio eſt commemoratum, ſed tamen pro avunculo Pontifice Legatus, tum Dux Gandiæ Pontificiæ manus quam ſubſidio ei Regi miſit, Ductor; iis meritis Urſinorum facta injuria gratificatum eſt. Gonſalvi diſceſſu res Gallicæ in Brutiis & Magna Græcia reſurgere, Hiſpanorum vires debilitari cœperant. Ita die proximo poſt fœderis conditiones ad Atellam firmatas eam provinciam repetiit: cujus partem multo maximam ejus abſentia Obenignus ad Gallicam ditionem revocarat acerrima belli fax, virtutis & prudentiæ ſpectatæ magis quam felicis ob prævalentem adverſarium. Ejus enim diligentia locis omnibus prementis in commune aliorum Gallorum fœdus conſentire, ac vero relicta Italia in Galliam redire eſt compulſus. Quo tempore omnino dimidiato menſe Auguſto in Caſtella ulteriori Iſabellæ Reginæ mater Iſabella deceſſit è vita annis poſtremis parum ſui compos. Corpus extemporario funere Arevali ſepultum, ubi extremam ætatem exegerat, conſequentibus annis in Burgenſe Carthuſianorum monaſterium tranſlatum eſt: loco ubi vir ejus Joannes eo nomine ſecundus Caſtellæ Rex fuerat compoſitum. Ad undecimum Kalendas Septembris defunctæ neptis Joanna nomine claſſe ad Lauretanum portum inſtructa in Belgas abiit ad pactas nuptias cum Philippo Auſtriæ Archiduce. Regina mater filiam uſque

uſque ad portum eſt proſecuta, Fridericus Henricus maris Præfectus Belgas uſque. In conjugii ejus celebritatem ludorum apparatum omnemque lætitiæ ſignificationem intentos. Ab Alexandro item Pontifice Ferdinandus puellæ pater Catholici cognomentum accepit in poſteros cum regno transfuſum ſtabili poſſeſſione. Honorum titulos Principibus dividere Pontificibus Romanis datur. Erat in more ut in litteris Apoſtolicis adſcriberetur, Regi Caſtellæ illuſtri. Ergo deinde nova indulgentia adſcribi placuit, Regi Hiſpaniarum Catholico, non ſine obtrectatione & invidia Regis Luſitani, quando Ferdinandus imperio univerſam Hiſpaniam non obtineret, ejus tum non exigua parte penes alios Reges. Contentio ab eo tempore excitata ad noſtram ætatem tenuit. Majori motu exarſiſſe Gallum veriſimile eſt, ſi quod Comineus ait, Pontifici erat deſtinatum Chriſtianiſſimi appellationem, qua reges Gallos ante aliquot annos ſimili exemplo in Ludovico undecimo Pius ſecundus Pontifex Maximus honeſtavit, in Ferdinandum transferre rerum geſtarum amplitudini gratiam conſentaneam.

CAPUT XIII.

Reges Luſitani.

EMANUEL Luſitaniæ Rex cum primum regium inſigne deſumpſit. Montem majorem regni ordines ad generales conventus evocavit de rebus graviſſimis conſilia communicare volens. Eo Georgius acceſſit defuncti Regis filius, ætatis agens annum quartum decimum, Diegho Almeyda deducente Priore Hoſpitalario, quem ſagax pater delegerat, qui pueri imbecillam ætatem regeret conſilio, imbueret moribus eo loco dignis. Venientem Rex benigne accepit, quin ad ejus amplexum lachrymas fudit indices benevolentiæ, deceſſoris tum memoria tum deſiderio expreſſas. Filii eum loco futurum promiſit chariſſimi, ſe patre dignum præſtaret. Simul legatos dimiſit ad varios Principes, nominatim Caſtellæ Regibus ſuæ inaugurationis gaudium nunciare voluit: Alexandro Pontifici more majorum ſuo nomine obſequium debitum deferri. In novi Regis aula principem gratiæ locum obtinebant Dieghus Silva, quo morum inſtitutore & magiſtro creverat; tum Joannes Emanuel Joanne Guardiæ Epiſcopo natus & Juſta Roderica illius amica, quæ Emanuelis Regis nutrix fuit. Dieghum Portalegris Comitem eſſe juſſit operæ & diſciplinæ præmium, Joannem regio cubiculo præfecit. Ex uſu familiari parique ætate gratia aucta, adeo ut cæteros aulicos facile rebus omnibus anteiret. In iis conventibus edictum eſt ut Judæis omnibus à defuncto Rege in ſervos datis redderetur libertas. Superiorem ſeveritatem nova cenſura mitigare æquum videbatur; miſeræ gentis calamitatem ſublevare. Auxilia in Africam decreta atque militare ſupplementum: ubi Septam freto imminentem Joannes Rex eo nomine primus eripuerat Mauris. Tingini & Arcillam ad extremum occaſum atque ad Oceani littus Alſonſus Emanuelis patruus. Invecta virtute poſteri retinuerant: felicibus ſæpe armis ſubmoverant hoſtes, agris finitimis attulerant vaſtitatem. Arcillæ præfectus Joannes Meneſius cupidus novo Regi ſuam induſtriam probandi multis circa pagis conſuetum vectigal pendere recuſantibus, communicato conſilio cum Tingitano Præfecto atque cum eo junctis virbus in eos ducens, forte in Barraxam & Almandarinum incurrit ſtrenuos Afrorum magnique nominis Duces. Non detrectavit certamen Meneſius etſi numero vincebatur. Commiſſa pugna victi fugatique hoſtes ſunt; virtuti ceſſit multitudo. Læta ea victoria in præſens fuit, rerum majorum initium. Interea ad Montem majorem conventus celeberrimi, multis quamvis & magnis rebus nondum conſtitutis neceſſario ſunt diſſipati peſtis ob luem in ea regione graſſari incipientem. Ipſe adeo Rex dimiſſis ordinibus raptim ex eo oppido diſceſſit hujus anni initio; atque ſub jejunii Chriſtiani tempus Setubaliam ſeſe contulit. Quæ profectio non incolumitati tantum eſt data ſed offi-

officio ſtudioque duas ſorores viduas inviſendi Eleonoram Reginam, & Iſabellam Brigantino antea nuptam. Eo congreſſu nihil prius actum quam de Alvaro Brigantini Ducis occiſi fratre Duciſque filiis, qui in Caſtella profugi durum exilium tolerabant, patria extorres in patriam, paternaſque opes & priſtinum dignitatis locum reponendis. Id Ferdinandus Rex Caſtellæ enixe contendebat: innoxios nihilque mali promeritos eriperet ſupplicio: ſorores tantundem cum lachrymis flagitabant, ardentius Iſabella quam eæ calamitates propius attingebant eodem momento orbata viro filiiſque, familiæ univerſæ miſerabili luctu. Ante omnes Beatrix Viſei Dux precibus Regem filium fatigabat, eique pro materno jure mandabat, uti ſanguine & neceſſitudine conjunctos ſublevaret. Non tibi, inquit, ſolum, regnum cœlitus datum ſed matri, ſororibus, & propinquis; omnibus denique qui in te ſpem emergendi jure collocarunt, partem aliquam imperii communicandam & felicitatis cogitare debes. Fructum ex noſtro fundo noſtraque ex arbore decerpere quis vetabit? Quæ ſi nos ſpes fefellerit animis noſtris concepta, quo ibimus? ad cujus opem confugiemus? An importuna ſeveritate committes unde cunctos nos pigeat te ad culmen dignitatis & gloriæ perveniſſe; Cum eras privatus, noſtram ſortem & miſeriam deplorabamus: nunc ad eam acerbitatem, injuriam importuna ſeveritate factam adjungere erit neceſſe. Quare ſi ulla tibi æquitatis, ſi ulla pietatis cura eſt, ſi labores ejus quæ te peperit, ſi amorem quo te ſum perpetuo proſecuta memoria retines, matri filiam reſtitue, ſorori filios, aviæ nepotes, memet denique totam mihi redde, meaque membra disjuncta locis & lacera & disjecta in unum quaſi corpus ſalutari iſta manu compinge, Atque eum acceptæ poteſtatis præcipuum fructum cogitato, hoc quaſi initio accepti principatus ſpecimen dare cæteris ad bene ſperandum hoc quaſi ſalutari ſigno ſublato. Cupiebat Rex juſtiſſimis matris & ſororum votis ſatisfacere. Verum ne repente defuncti Regis cenſura mutata levitatis ſuſpicionem incurreret, verebatur: ac ſimul providendum erat ne eorum animos irritaret qui bonorum exulibus ablatorum ſe attactu & longa poſſeſſione contaminaverant. Vicere tamen omnes difficultates pietatis reſpectus, matris & propinquorum poſtulata. Quibus bona & honores exulum ſunt ablata, eos aliis pro præſenti copia datis muneribus pacavit. Nullus ut regiam clementiam accuſaret, contra laudarent multi & perpetuo præconio celebrarent, qui nollent etiam factum probantibus Regii conjugii cura ſolicitare, & prolis in ſpem regni ſuſcipiendæ. Ætas matura erat quippe ſex & viginti annorum. Nulla conditio Caſtellæ regum affinitate protior erat: neque id gens Luſitana ignorabat. Ferdinando & Iſalæ Regibus de eo conjugio appellatis placebat Emanuelem generum adoptare: cæterum ut majorem filiam conjugem darent, non adducebantur; proxima in Belgas abierat. Catharina etiam Arcturo Anglo pacta erat. Mariam omnium minimam conjugem Luſitano libenter deſtinabant. Abnuit Luſitanus: neque alium Principem ſibi præferre in conjugio majoris filiæ ferebat pro gentis ingenio nulli de dignitate concedens. Adamabat præterea Iſabellam & forma & indole oblectatus ex quo tempore fuerat in Luſitania Alfonſo Principi nupta. Agebatur de eo conjugio: eaque ex re Ferdinandus Rex Catholicus occaſione captata Luſitanum ſolicitabat, ut ſe ad Principum fœdus contra Galliæ opes & Regem adjungeret. Iſabella quoque Princeps inter conjugales leges Mauros & Judæos Luſitani regni finibus deturbari jubebat voti pervicax qui perfidam gentem tueretur à Chriſtianis inſtitutis abhorrentem, ei ut toro jungeretur adduci non poſſe. Cupiebat Emanuel utrique poſtulato ſatisfacere puellæ amore ardens impatiensque moræ. Verum ne Ferdinando obtemperaret, amicitiam cum Gallis à multis annis ſtantem & mutuis officiis cultam excuſavit, Hiſpaniæ finibus ab injuria tuendis vires & fœdus libenter offerre: ut ſe externis bellis implicaret, alienum à ſuis rationibus putare. Ad Iſabellæ gratiam promerendam ægre quidem, ſed datum tamen, ut novo edicto, quod ſub hujus anni finem promulgatum eſt, Mauri & Judæi omnes juberen-

rentur finibus Luſitaniæ abſcedere ſervitutis metu propoſito, ſi qui poſt deſignatum tempus reſtitiſſent. Solutum antea pœna nova lege ſanciri placuit. Mauri quidem in Africam continuo ſine recuſatione tranſmiſerunt. Judæis non eadem facultas extitit: quibus paulo poſt novo edicto filii ſunt detracti quatuordecim annis minores, atque ſalutaribus aquis per vim adhibiti. Inſolens decretum à legibus & inſtitutis Chriſtianis abhorrens maxime. Malo cogas homines Chriſtiana ſacra ſuſcipere? libertate cælo data in re omnium graviſſima ſpolies, quos Deus ſui arbitrii eſſe voluit? Grave id piaculum ſit: ac ne filios quidem à parentibus eo ſtudio abſtrahere liceat. In utroque tamen gens Luſitana peccavit, pueris enimvero ſine voluntate parentum ad baptiſma violenter raptis, atque majoribus natu, ut Chriſto darent nomina, conviciis & contumelia vexatis; ac nominatim diſcedendi facultate per fraudem ſublata, cujus neceſſitas erat impoſita. Ita plerique ſervitutis metu dederunt manus, quidam ſyncera voluntate, pars multo maxima tempori ſervientes animo ſimulato: cujus rei deinde clara documenta extiterunt; multi ad patriam ſuperſtitionem, quam rejeciſſe, viſi erant, cum ignominia Chriſtiani nominis reverſi. Ergo Judæi variis modis & indignis ſunt in Luſitania vexati. Ab Alexandro Pontifice impetratum eis qui tribus ordinibus militaribus ſe deinceps in Luſitania adjungerent, perpetuæ caſtitatis venia, indulta certe facultate conjugii: quo eatenus erant veteri inſtituto prohibiti. Ejus indulgentiæ graviſſimas extitiſſe cauſas non dubito tempori accommodatas. Libidinis effrænatæ licentia, natalium macula inuſta proli ex iis militibus genitæ. Cæterum res ea obtrectatione non caruit, ut omnia nova, aliis moderationem laudantibus, alii majorem cautionem requirebant & conſtantiam. Sæpe etiam quæ prudenter excogitata videbantur in perniciem vertuntur. Ea eſt humani ingenii imbecillitas. Ab hoc certe aditu opima eorum ordinum vectigalia non hominibus militaribus, ut antea, attribui, ſed in aulicorum delicias, qui caſtra nunquam viderunt, conferri cœperunt; quanta perverſione & bonorum gemitu dicere non attinet. Præmiorum ſpe certa ſublata quotuſquiſque non potius delicatam & amœnam vitam, quam militiæ labores & pulverem complectatur.

CAPUT XIV.

Ferdinandus Rex Neapolitanus obiit.

MOTUS Italiæ non quieſcebant nondum in malaciam compoſiti. Anglus cum affinitate Hiſpanica ad commune fœdus contra Galli conatus adjecit animum: ſeque cæteris Principibus adjunxit. Cæſar etiam venturum in Italiam profitebatur Galliæ Ciſalpinæ & Hetruriæ cura ubi multa movebantur. Sic Dux Mediolanenſis à Gallico fœdere diſcedere conſtituit. Cognita præſertim Delfini tum infantis morte, & Galli Regis ejus patris valetudine perpetua, ne res Gallicæ ad Aurelianenſem juratum hoſtem reciderent, haud temere metuebat: atque ex ea re exitium, quoniam is princeps ejus rationibus vel maxime erat infenſus, in Mediolanenſi principatu ab antiquo rivalis. In Neapolitano regno Apuliæ partem Veneti obtinebant, Gonſalvus ſui Regis nomine Rhegium, Amantiam, aliaque in Brutiis oppida & arces. Andegavenſium in poteſtate non paucæ, neque contemnendæ arces ſupererant, neglecta in eo icti nuper cum Gallis fœderis fide. Ad eas impugnandas Rex, Cæſarem patruum furto conceptum Tarentum amandavit. Urbinatem, qui eo bello juverat, in Pelignis & Samnitibus curare juſſit. Atque hic quidem brevi omnibus circa oppidis ad ditionem regiam ſubjunctis cum Proſpero Columna Romam abiit. Cajetæ ſubjugandæ major cura ſolicitabat: quam mari Triventius & cum eo Venetæ triremes acriter, ſed irrito conatu impugnabant. Terra obſidere parabat Rex omnibus copiis, cum id cogitantem dyſenteria in villa apud Veſævum, ac ex eo mors oppreſſit Nonis Octobris Neapoli, quo ſe deferendum

curavit. Quid flos ætatis juvit? quid gaudia & aliæ vitæ jucunditates? quid victoriæ de hoſtibus partæ regnumque receptum? omnia ſubvertit importuna mors & ſæva. Vix deguſtato primo regni fructu eſt raptus. Miſerabile juxta & inſigne exemplum humanæ felicitatis inconſtantiæ. Luxere extinctum cives veriſſimis lachrymis: unum virum Ducemque ſpreta aliorum ſegnitia laudibus ad cœlum ferre. Accurrit Caſtellonio, ubi tum agebat, Fridericus patruus cognito regis periculo: atque ipſo quo deceſſit die Neapoli Rex eſt proclamatus quippe proximus ſanguine. Salerni & Biſiniani principes, Meliti & Lauriæ Comites, qui in ea urbe erant infenſi maxime Aragonio nomini ſibi per conditiones adjunxit, ſed fide parum conſtanti. Intempeſtivo quidem ejus principis obitu, multorum animi ad novas ſpes novaſque molitiones excitati ſunt; ac nominatim Neapoli & Romæ ad Regem Catholicum res Neapolitanas recidiſſe quidam prolatis de ſcripto vetuſtis juribus & tabulis confirmabant. Eæ voces Pontifici & aliis Italiæ principibus accidebant ingratæ, iis etiam qui vera dici judicabant. Sua cuique tuendi præcipua cura erat, grave Hiſpanorum Regis potentiam novi & magni principatus acceſſione augeri Imbecillum Regem vicinum habere potius volebant. Gonſalvus qui aliorum conatibus obſiſtere unus poterat, arce Conſentina impugnanda diſtrictus, ea capta & Obenigno in Galliam pulſo, univerſaque adeo Brutiorum provincia brevi ſubdita. Nolam abiit: atque in ea urbe relicto milite, Neapoli Reginas matrem & filiam inviſit, luctum & mœrorem, quo erant oppreſſæ, ſua præſentia & accommodatis officiis levaturus. Urgebat contractis copiis novus Rex Cajetam obſidione, atque omnibus viribus impugnabat: quo tempore Obenignus pedeſtri itinere Romam petens forte an conſilio in ea loca pervenit. Is Regis conceſſu in urbem ingreſſus obſeſſis auctor extitit deditionis per conditiones maturandæ. Defenſionis ſpem nullam ſupereſſe Gallia longinqua ſuo Rege aliis curis diſtricto. Satis moleſtiarum diuturna obſidione toleraſſe. Non videri amplius laborandum. Ita urbe dedita Galli roſtrata navi & duabus onerariis diſceſſerunt in Galliam. Miraculo eſt habitum è duabus navibus alteram mari hauſtam ad littus alteram Terracinæ ejectam fregiſſe. A templorum ſpoliatoribus dona auro & argento gravia & ſacrorum inſtrumenta reliquumque apparatum nulla religionis cura vehentibus eas pœnas ſcilicet habuerunt locorum præſides tutelareſque divi. Sic opes male partæ pereunt, perduntque poſſeſſores. Cæſar, uti erat pollicitus tranſcenſis Alpibus in Inſubres armatus irrupit. Mille equites, pedites quinque millia ſequebantur nomen magis quam robur exercitus. Præcipua ſpes in Italicis copiis. Itaque Mediolanenſis Dux ſe cum illo conjunxit. Sabaudus & Monferratus imperii beneficiarii, quamvis Aſta evocati venire neglexerunt; inane ſine viribus majeſtatis nomen ſprevere. Idem fecit Ferrarienſis Dux tametſi Mutinam & Rhegium Imperatorum beneficium obtinebat. Genuam tueri erat propoſitum adverſus Galli conatus miſſa claſſe & ope Roverei Sancti Petri Cardinalis aliorumque civium eam redigere in poteſtatem contendentis. Piſanos præterea tegere animus erat adverſus Florentinos omnibus viribus conantes eos ad priſtinum jus ditionemque revocare oppreſſa quam à Gallo acceperant libertate. Illi quoniam pares viribus non erant, ut arreptam libertatem retinerent, ad aliorum Principum opes ſupplices confugerant. Ac Venetos nominatim ad vires communicandas ſolicitarant quidvis perpeti obſtinantes, ne jugum ſervitutis graviſſimum atque intolerandum à Florentinis reponeretur, extremum malorum. Eam prædam Dux Mediolanenſis Venetis eripere cupidus ac vero ejus urbis poſſeſſionem ad ſuum principatum adjungere, auctor Cæſari extitit ut Piſanorum patrocinium ſuſciperet. Quod ille libenter fecit: ac Liburnum ultra Arni fauces poſitum oppidum nobile portu circumſedit præſens. Conatus inanis fuit; obſidione ſoluta cum ignominia diſceſſit. Pudenda actionum inconſtantia agebatur: neque ſatis principibus fidebat, à quibus erat evocatus. Ita de reditu in Germaniam cogitare cœpit nulla decoris cura. De ea re Ticini deliberatione ſuſcepta; cui

cui conventui cum aliis Dux Mediolanenſis interfuit, Bernardinus Carvajalius Cardinalis à Pontifice legatus, ut Principum fœdus promoveret, accommodata oratione perſuaſit, uti dilata tantiſper profectione rebus Genuenſibus opem ferret, quæ in periculum veniebant propter Galli conatus eam urbem ſuæ ditionis facere cupientis. Cum ex Hiſpania eſt allatum inducias enimvero Reges Gallum inter & Hiſpanum pactas ſpe haud dubia pacis porro perpetuæ inter ſe ſanciendæ. Id Italicas rationes vehementer conturbavit: ac Cæſar ut ardentius in diſcedendi voluntatem incumberet effecit. Induciæ ab Hiſpano hac occaſione ſunt conceſſæ. Quo tempore bellum ad Neapolim majori impetu gerebatur. Hiſpanis novi ex Gallia terrores oſtentati. Irruptionibus quæ per Ruſcinonenſes identidem fiebant irritata ea gens vindicare haud dubium parabat. Delectus militares in Gallia ingentes ac reliqui bellici apparatus, imminere Hiſpanis finibus tempeſtatem manifeſte indicabant. Ea cura Ferdinandus Rex Catholicus eo propius accedens Gerundiæ aliquandiu ſubſtitit cum delectis copiis, quæ ex omni parte ad periculum confluxerant gentis in arma promptæ. Verum autumno præcipiti cum nihil ex Gallia moveretur, dimiſſis Rex copiis & pleriſque militibus alio atque alio dilapſis in Caſtellam redire atque Burgos feſtinare conſtituit: quo Reginam occurrere mandaverat filii principis nuptias cum Margarita ſponſa celebratum. Ea profectione cognita Rex Gallus Ruſcinonenſes idoneo præſidio nudatos atque opportunos injuriæ contracto raptim exercitu, decem & octomillia milites ducto Carolo Albonio Sanctanderii Regulo pro Duce Borbonio Narbonenſi limiti ea parte præfecto in Hiſpaniæ fines irrumpere mandat. Sic ad quintum decimum Kalendas Novembris qui dies Veneris fuit, Salſulæ in aditu Hiſpaniæ poſita arx iis copiis eſt circumſeſſa. Murus erat veteris ſtructuræ, neque idoneus tormentorum ictibus ſuſtentandis, quæ peſtis igneo vomitu & globis ferreis obvia quæque proſternit. Militum qui erant in præſidio virtus hoſtilem impetum diu ſuſtinere non potuit; Die proximo oppido per vim expugnato, arx etiam ad deditionis conditiones redacta eſt. Advolavit Henricus Comes ad præſidium, & cum iis copiis, quas contrahere potuit, ad Ribaſaltas conſtitit quatuor paſſuum millibus diſſitum oppidum. Serus opitulator arce jam amiſſa. Quod erat proximum ad nominis exiſtimationem tuendam, hoſtem, qui deſerta arce quam tueri non ſperabat, ſe ad vicinos montes receperat locorum aſperitate magis confiſus quam viribus inſecutus eſt pugnandi ſi copia eſſet, certa voluntate. Conſtiterunt ferme in conſpectu utraque caſtra dies aliquot. Ventum ad manus non eſt: actum tamen per internuncios de fœdere. Sanxere itaque uti ea parte quidem poſitis armis induciæ eſſent uſque ad octavum decimum diem menſis Januarii anni proximi Milleſimi 1497
quadringenteſimi nonageſimi ſeptimi. Nihil eſt in bello tam leve quod majorum rerum momentum non ſit. Itali Principes ex iis induciis ſuſpicati Regem Hiſpanum communi cauſa & fœdere deſerto ſibi privatim conſulere. Quæ ſuſpicio manavit latiſſime. Cæſaremque jam dudum de reditu cogitantem impulit, Italia deſerta nullo tantæ molitionis pretio in Germaniam extemplo ut feſtinaret præceps & pavidus.

CAPUT XV.

Dux Gandiæ occiſus.

SIMUL Virginius & Jordanus Urſini ad Neapolim vincti ſunt magna multorum invidia, & vinculorum ſuaſor auctorque Alexander Pontifex in ejus familiæ oppida & ditionem involavit, quam obtinebant ampliſſimam in agro Romano. Præcipui duces ei bello deſignati Gandiæ Dux, Urbinas, atque Fabricius Columna aliquot initio oppidis captis Bracianum obſidebant ſitu & ope firmiſſimam arcem. Carolus Urſinus & Vitelocius pecunia ex Gallia advecta, delectibuſque militaribus inſtitutis equitum, peditumque obſeſſis opem ferre decreverunt;

runt; trecentos gravis armaturæ equites, levis armaturæ quadringentos, pedites bis mille & quingentos ſub ſignis habebant. Cum his copiis Vaſanum Pontificiæ ditionis oppidum impugnare ſtatuunt. Validum municipium auferre Pontificiis è re famaque videbatur: Certe Pontificios auxilio venturos ſoluta Braciani obſidione haud inepte cogitarunt: futuramque pugnæ copiam ex æquo. Nova fefellit conjectura; hoſtes quamvis minori numero Urſinis obviam procedunt pugnandi deſtinata voluntate; in victore exercitu amiſſi ejus oppidi ignominiam hærere grave exiſtimantes atque intolerandum. Ventum ad manus ad nonum Kalendas Februarii. Motæ loco initio Urſinorum acies in vicino colle conſtiterunt loci munitione magis quam armis fretæ. Fabricius Columna cum copiarum parte æquioribus tramitibus circuire collem, hoſteſque adoriri à tergo parabat: cum illi Pontificiorum paucitate qui in acie perſtabant, conſiderata in eos præcipites feruntur eo impetu, quem illi imminuti numore nihilque minus expectantes non tulerunt. Cæſi omnes verſique in fugam. Gandiæ Dux vulnere in facie accepto evaſit, Urbinas captus eſt. Nobilis victoria ad famam, uſu ſalutaris fuit. Oppida quæ erant ablata ad victores ferme redierunt. Ipſe quoque Alexander Pontifex majoris mali metu & re neceſſaria magis quam ſyncera voluntate Urſinos recepit in gratiam. Gonſalvus quamvis bello Neapolitano nondum confecto Romam cum militari manu profectus Pontifici adjutor, ejus concordiæ conſtituendæ præcipuus auctor extitit: eoque merito Urſinorum familiam viris armiſque prævalidam Regi ſuo conciliavit. Quibus rebus conſtitutis Pontificis hortatu ejuſque in gratiam Oſtiam abiit, quæ urbs Gallico uſque dum præſidio tenebatur. Menaute Guerri Præfecto, tanta ex eo moleſtia urbis Romæ, ut non ſecus ac ſi hoſtis pro portis eſſet & circum mœnia, annonæ anguſtia laborarent. Magnæ difficultates opponebantur, ardua arcis mœnia, munitiones adjectæ validum præſidium, in multos dies comparatus commeatus. Virtuti ceſſere difficultates; intra octavum diem ab Hiſpanis admotis ſcalis capta per vim: & Præfecto tamen ſe tandem dedenti vita multaque blandimenta in fidem accepto data ſunt. Multum ad eam urbem capiendam Garſiæ Laſſi pro Rege Catholico legati apud Pontificem induſtria virtuſque contulit, atque ea prudentia qua nemini ſua ætate conceſſiſſe viſus eſt. Gonſalvus cupiebat ea expeditione confecta in regnum Neapolitanum redire arces impugnatum, quæ à Cardinali Sancti Petri Juliano Rubereo Gallicis partibus addictiſſimo ad fines ejus provinciæ obtinebantur. Adit Pontificem, diſcedendi facultatem petit, ſermone longius producto Reges Ferdinandum & Iſabellam in ejus ære eſſe Pontifex ait, neque in officio reſpondere tamen, ut erat opus, & collata beneficia poſtulabant. Ingenium eorum nemini æque ac ſibi eſſe notum. „ Credo equidem, Gonſalvus ſubdit, „ tibi eſſe notos quorum in ditione es „ natus. Quod vero addis nulla eorum „ in te officia extare: nimirum oblitus „ es eorum Regum ope & auctoritate ſtare tibi pontificatum, in tanta quamvis licentia actionum aulæque „ univerſæ morum perverſitate. Ergo „ quæ collapſa ſunt, ſeveriori cenſura in „ priſtinum ſtatum reſtituas moneo prius„ quam meus Rex religione prohibea„ tur ei favere qui ſuis moribus univer„ ſum orbem Chriſtianum fœdare, pra„ voque vitæ exemplo multis exitio eſſe „ videatur. " Adiecit alia quæ ira dedit: recenſuitque ſigillatim beneficia collata à ſuis Regibus multa & magna. Pontifex victus conſcientia ſcilicet & audacia hominis militaris perterritus, cui loquendi fiduciam miſera temporum & morum conditio dabat; mutire non eſt ultra auſus. Malorum etiam colluvies; qua ex eo fonte orbis Chriſtianus premebatur, Caſtellæ & Luſitaniæ reges impulit repetitis legationibus Gonſalvi exemplo tantundem à Pontifice ut poſtularent. Verum fruſtra omnis opera ſumebatur frænanda impotentis ingenii pravitate, ita formatis auribus ut acerba quæ utilia, & nihil niſi jucundum & nocivum acciperent. Quin paulo poſt in Cardinalium cætu ubi de regno Neapolitano Friderico confirmando actum eſt, Beneventum Pontificiæ ditionis urbem Gandiæ Duci, ut traderetur, ſerio agitavit. Præterea deſtinatum habebat iis Regibus

gibus tributi, quod annuatim eccleſiæ Romanæ pendere jure fundi conſueverant, gratiam facere, mutare principatu, quem Gandiæ Duci dari volebat in ditione centum aureorum millia valore exæquantem. Reſtitit coram Garſias Laſſus effræni cupiditati augendi ſuos: ac diſertis verbis denunciavit ſuo id Regi curæ fore ſi ſecus eſſet decretum: neque paſſurum ut Beneventum in cujuſquam gratiam eccleſiæ detraheretur quocumque tandem prætextu, rationeve. Parum ea diligentia fuiſſet profectum, niſi quem neque ratio à furore neque pudor à pravitate continere poterat, ejus rationes conturbaſſet Ducis Gandiæ repentina ſævaque mors. Id qua ratione contigerit explicandum eſt. Nocte quadam ad octavum decimum Kalendas Julias ex hortis, ubi cænati erant, Dux & duo Cardinales Valentinus & Borgia ſe domum referebant. Divertit de via Dux cum unico à pedibus famulo: quem etiam à ſe dimiſit arma quæſitum. Fecit ille ut erat imperatum: verum in reditu herum non invenit: neque vero die proximo omnino intelligi potuit ubi eſſet. Mula tantum qua vehebatur ad Flaminiam portam Urbis eſt inventa indicium adverſi alicujus caſus. Majori diligentia & inquiſitione cognitum è naviculario eſt de media nocte è cymba in qua pernoctabat, vidiſſe hominem è mula qua portabatur ab alio in clunibus inſidente & duobus ab utroque latere ad extremum pontem ubi ventum eſſet, in ſubjectum flumen præcipitem datum. Rogaſſe qui in mula ſedebat, an mergretur: ac duobus affirmantibus, diſceeſſiſſe omnes. Loco à naviculario deſignato urinantes ad imum uſque flumen quæſitum diligenter corpus invenere novem fœdatum vulneribus cum veſtibus ac reliquo omni ornatu. Autor cædis qui eſſet, explorari non potuit. Multi ſuſpicionibus exagitati. Quidam ab Urſinis occiſum putarunt, iram in patrem conceptam in filium expromentibus ſcilicet. Alii Aſcanium Sfortiam Cardinalem ſugillare haud minori odio incenſum in Borgias. Cæſaris Valentini Cardinalis fraus ſuſpecta erat aliis, & paulatim in plures cœpit manare ſuſpicio. Quæ fama prævaluit, quaſi invidia ſtimulatus, quod in Gandiæ principatu minor ætate frater ipſi eſſet antea prælatus, dolorem ea cæde vindicaſſet. Verum quis ſtatuere poſſit? quis vulgi linguam & pronunciandi temeritatem frænare? odium in Pontificem conceptum efficiebat, ut proclivi in deterius perſuaſione populos ſiniſtra interpretatione cuncta acciperet. Nempe infenſum ſemel principem alienæ ſæpe culpæ gravant. Ex Duce filius item Joannes nomine relictus eſt paterni principatus hæres diu ſuperſtes atque ex duobus conjugiis numeroſæ deinde prolis pater.

CAPUT XVI.

Joannis Principis Hiſpaniæ nuptiæ.

QUA claſſe Joanna princeps in Belgas navigavit, Margarita Archiducis ſoror ex aliquanto intervallo in Hiſpaniam vecta eſt, ad Joannis Principis nuptias permutatione alterna inter fratres ſororeſque pacta. Menſe Martio ad Santanderii portum appulit. Rex ſocer & ſponſus obviam ſunt progreſſi. Ad Reinoſam in manus convenere: nuptiæ Burgis initio menſis Aprilis celebratæ apparatu & lætitia poſt hominum memoriam ſingulari. Nuptialia ſacra Toletanus antiſtes peregit, auſpices adhibiti Fridericus maris Præfectus & mater Maria Velaſca; ut in aula Margaritæ, miniſteria mutarentur Rex non permiſit: ac dedit potius ut ſuo arbitratu retineret eos aulicos, qui gratiſſimi ob communem originem, linguam, moreſque eſſent. De pace inter Regem Catholicum & Gallum per conditiones conſtituenda agebatur. Ferdinando Stradæ in Galliam pro legato ire juſſo rei perficiendæ imprimis demandata cura. Pacis ſanciendæ facultas nondum erat, neque tempus opportunum. Lugduni hujus anni initio induciæ generales ſunt pactæ cum Hiſpanis quidem ducto principio à quinto Martii die, cum aliis autem fœderatis Principibus ſi uti vellent, ſeptimum

Kalendas Maji. Earum fines eſſet Kalendis Novembris omnibus ſine diſcrimine; ea enimvero cauſa Gonſalvo extitit diſceſſus ab urbe Roma maturandi, ne ob pactas à ſuo Rege inducias cogeretur arma ponere priuſquam arces quæ à Cardinali Sancti Petri in regno Neapolitano tenebantur, in poteſtatem venirent. Quod præſtare tamen non potuit militari ſeditione intempeſtive excitata. Pactis induciis agebatur inter duos Reges nihilominus de pace, ne ad arma redire eſſet neceſſe. Fridericum Regem Neapolitanum Galli propter paternos natales vitioſos injuria id regnum occupare priores accuſarunt. Eo excluſo jus regnandi ad Gallum neceſſario, aut Hiſpanum pertinere. Præſtare poſitis armis illud inter ſe per conditiones partiri. Non diſplicebat ea conditio Ferdinando, neque dubitabat totam controverſiam Cæſaris arbitrio permittere. Recuſabat Gallus jus ſuum minime dubium, ut ipſe videbatur, ad judicum examen vocare. Ferdinando tamen ſi regnum id ſibi cederet, æquam compenſationem offerre aut in pecunia, aut alia quapiam ratione: uſque eo ut Vaſconum regnum ſe daturum polliceretur: quorum Reges habere Ferdinandus ſuſpectos cœperat, Labretis & Fuxenſibus, uti natura cogebat, ad Gallos nimium propenſis. Ad Medinam Campeſtrem quo Galli legati venerant, de re tanta diſceptatio erat inſtituta. Studio ii provecti ſui Regis nomine Brutios & magnam Græciam in extrema Italia pacis pretium promittebant; ea tamen exceptione, ut ſi reliquo regno ſubdito victor Gallus eam etiam provinciam ſuæ ditionis facere vellet, Vaſconum regno mutare liceret: additis tamen triginta aureorum millibus annuis exæquarentur cum ejus provinciæ, minora Vaſconum regni vectigalia. Gallicis pollicitis ita movebatur Ferdinandus, ut belli potius odio mallet Friderico regnum confirmari tantum pecuniæ daturo Gallis quantum delecti arbitri pro factis in ſuperiori bello ſumptibus judicaſſent, annuo quinetiam tributo adjecto, quod in omne tempus penderetur. Quo fœdus eſſet ſtabile, Ferdinandus Dux Calabriæ Friderici filius natu major Borbonii Ducis filiam ex Regis Galli ſorore natam duceret, dotis nomine veniam & pacem in eam regiam illaturam. Honeſta conditio. Sic Gallici legati ſunt dimiſſi. Et quoniam induciarum tempore decurſo metus ſuberat redituros ad arma Gallos Rex Catholicus nihil de ſua comparatione remittere à multo uſu cautus attentuſque. Vaſcones imprimis frænare erat propoſitum, unde bellici terrores vel maxime oſtentabantur. Ita ab iis Regibus arces in ſuam poteſtatem contradi fidei pignora volebat, certe arcium præfectos novo in ejus verba ſacramento fidem aſtringere. Ad hæc Bernardinum Velaſcum equitum in Caſtella magiſtrum limiti ea parte præfecit, ne ſe Vaſcones poſſent commovere Non minor de Ruſcinonenſibus cura erat, ne per eos fines Galli in Hiſpaniam irrumperent duce deſtitutos. Quoniam in populari tumultu inter milites & cives forte Perpiniani concitato Henricus Comes ad ſedandas iras egreſſus lapide ex ſolario temere jacto ictus perierat. Ergo in ejus locum Fridericus Albanus Dux Gallorum conatus ea parte reprimendi curam ſuſcepit. Claſſis etiam Hiſpanica ad ea littora accurrere juſſa eſt; ductor Enecus Manricus. Atque hi bellici apparatus in Hiſpania erant neque nulli neque maximi. In Italia Fridericus Rex de ſuis rebus ſolicitus delectus habere auxiliaque undique conquirere. Ducem Mediolanenſem imprimis in partes attrahere ſatagens geminis nuptiis oblatis ejus, quoniam Hippolyta uxor ſuperiori anno deceſſerat, cum Carlota ſua ex priori uxore, ſorore Sabaudi Ducis, filia. Maximiliano Ducis majori filio Iſabellam Aragoniam conjugem deſtinabat, ſibi item ex Iſabella natam Principis Altamuræ filia ſuperſtite conjuge. Honeſtæ conditiones neque repudiandæ prorſus præcipiti utriuſque familiæ caſu caruerunt effectu. Simul à Romano Pontifice ut ſibi regni ejus poſſeſſionem ſuo diplomate confirmaret enixe contendebat, adverſus imminentes tempeſtates non leve ſtabilimentum. Id ut aſſequantur Borgiis ſe multa largiturum pollicitus. Ita exorato Pontifice non multo poſt Valentinus Cardinalis miſſus Neapolim jurato in pontificis verba quaſi beneficiario coronam capiti impoſuit. Affuit toti cæremoniæ Archiepiſcopus Con-

Conſentinus. Populus non ſecus ac ſi pacata provincia eſſet prompta adulatione gratia haud diuturna, ejus diei lætitiam ludis, conviviis, & exquiſito apparatu, ac ſumptu celebravit. Rex etiam ſe in eos munificum exhibuit, quorum præclara opera extiterat. Itaque peractis ſacris voce præconis Proſperum Columnam Trajecti Ducem Fundanum Comitem eſſe juſſit, Fabricium Columnam Talliacozi Ducem, Gargani Magnum Gonſalvum. Piſcarii Marchionis extincti fratrem Enecum Davalum Vaſti Marchionem denunciavit. Plura alia multis è nobilitate largitus eſt; his debita dimittere, aliis dare immunitates nulla in poſterum cura regnum lacerare. Omnium voluntates ea beneficentia promereri erat propoſitum, qua popularium animi maxime capiuntur. Munificentiam celebrabat vulgus, quidam etiam pecuniis mercabantur. Sapientes irrita judicabant, quæ neque dari neque accipi poterant incolumi imperii majeſtate. Antonelus Sanſeverinus Salerni Princeps celebritati non interfuit; vocata quamvis per edictum univerſa nobilitate venire renuit. Novorum motuum ea fundamenta erant: præſertim ad eam noxam munitis arcibus denuo atque armis & commeatu comparato; quæ nova culpa erat, alienatæ voluntatis argumentum haud dubium.

CAPUT XVII.

Luſitani in Indiam penetrant.

Uno tempore Europæ quidem provinciæ ac præſertim Italia præſenti malorum pondere, majori impendentium metu fatiſcebat, extrema autem ad Solis occaſum Luſitania diuturnæ pacis bonis omnibus & felicitate florebat domi; foris conſpicua imperii fines ad remotiſſimas gentes proferre, Euangeliique lucem ad poſtremos orbis terrarum fines accendere, ad ipſoſque adeo Indos penetrare cogitabat. Conſilium auſu temerarium viſum, eventu ſalutare extitit ingentemque deinde gloriam genti peperit pareſque opes. Henricus Eduardi Regis frater ingenti ſpiritu vir primus omnium in eam cogitationem incubuit novas orbis regiones inveſtigandi: anniverſariiſque claſſibus Auſtralem cœli plagam explorare juſſis extima ad Africæ littora, qua inflatis immenſum Oceani fluctibus quatitur, novas inſulas, gentes incognitas invenit. Præclaros ejus conatus abrupit mors: quæ incidit in ſalutis humanæ annum milleſimum quadringenteſimum ſexageſimum ætatis ſeptimum & ſexageſimum. Clariſſimum Principem immortali gloria, tum ob alias virtutes & caſtitatis cultum nullo per totam vitam fœmineo contactu fœdatæ, tum præſertim propter eam navigationem ingenti auſu tentatam. Per ſe parum (etenim non multum proceſſit) magni momenti locum obtinuit tempore conſequenti. Deſtitit Alfonſus Rex Eduardi filius incœpto non voluntate certaque ſententia, ſed motu temporum impeditus & continuis calamitatibus aliis ſuper alias ad vitæ exitum exercitus. Ejus filius Joannes eo nomine ſecundus, ardenti ingenio princeps eo repetito conatu dimiſſis identidem claſſibus Africæ & Æthiopiæ littora longe lateque aperuit ultra mediam cœli plagam antiquis incognitam inacceſſamque. Neque ceſſavit in opere priuſquam immenſa Africæ littora in promontorium deſinere cognitum eſt flexu terrarum in Orientem facto, cui à continuis maris tempeſtatibus Proceloſo nomen fecere nautæ. Rex ipſe ominis cauſa Bonæ ſpei nuncupavit, & quoniam eo circumflexo ſperabat ad Aſiæ & Indiæ Orientalis oras poſſe navigando penetrari, inconceſſam laudem ulli antea mortalium; Orientiſque opes immenſas & copias in Luſitaniam avertere. Sic promontorio, id eſt nomen loquentium uſu confirmatum. De iis regionibus certiora allaturos terra prius Petrum Covillanium & Alfonſum Pajuam Aſiæ atque Africæ penitiores receſſus exploratum miſit, uti competenti loco explicatum eſt. Covillanius quidem Aſiæ littoribus emenſis Cairum Ægypti urbem primariam rediit. Inde Paviæ obitu cognito, quem initio mors oppreſſit magnis

gnis ſæpe adverſa conatibus, in intimam Æthiopiam, qua late Preſto Joannis imperium patet, penetrare porro inſtitit. Ab eo principe reditu in patriam prohibitus ad ſuum Regem tamen viſa exploratataque de ſcripto concepta explicataque ſigillatim cunctorum ratione miſit: nullaque deinde dandi litteras facultate pro mortuo habitus eſt: donec conſequenti tempore, quid illi acciderit Luſitani adventu ſuo in Indiam cognovere. Interea poſt Joannis Regis fata Emanuel rerum cura ſuſcepta continuo animum ad eam maturandam expeditionem retulit. De re tamen tanta in conſilio prius deliberatione ſuſcepta, variæ, ut fit, dictæ ſententiæ. Pars longinquam adeo navigationem averſari. Ingentia pericula, exigua commoda, parum ſpei. Si gloriam ſi utilitatem ſequerentur, ex Africano commercio & Æthiopico mari ſatis magnos fructus ſuppetere. Quid majora viribus captarent? quid præcipiti temeritate in certum exitium ruerent? Præſtare gentem Luſitaniæ campis deſertiſque latiſſimis colendis exercere, quam majoris lucri ſpe otio & deſidia provinciales corrumpi, mores patrios inverti. Quod deinde malum emendari non poſſet. Alii procedendum in opere contendebant. Neque enim eatenus eſſe cur incœpti pœniteret: uti aucta ex eo commercio vectigalia regia argumento erant. Magnis conatibus aditus primos arduos ſemper à generoſis animis vinci, iiſdem difficultatibus ignavos homines obrui. Si cauti nimium eſſe velimus, quis ingentia facinora unquam aggredietur? Nihil gratis mortalibus natura dat. Timidos fortuna ſeu Deus deſtituit, fortibus adeſt. Modum quibuſdam placebat navigationi præſcribere. Africæ littora explorari univerſæ, neque ultra procedere. Honeſtum & commodum certis finibus includi: cupiditati niſi frænos injicias, immenſum efferri: neque ceſſare niſi in præceps dato eo, qui obtemperandum duxerit. Luſitaniæ viribus & copiis ſi extenſas immenſum Africæ regiones perirent, fore ſatis. Suo ſe quemque metiri pede eſſe verum. Inter variantes ſententias, in qua plus dignitatis erat, ea vicit in concilio; & ſecundum eam Rex incœpto progrediendi deſtinata voluntate, quatuor naves inſtrui omnibus rebus mandat; iis Vaſcus Gama præficitur magnorum ſpirituum vir, eoque vel maxime idoneus ad novum iter novamque navigationem tentandam, qualem ab ulla memoria aggredi nemo auſus fuerat. Socii adjuncti Paulus Gama frater & Nicolaus Cœlius, aliique viri præſtantes, ad hæc centum & ſexaginta pars nautæ pars milites. Exigua manus, ingens incœptum. Regium vexillum ſacra precatione luſtratum de more in Divæ Virginis templo ab Henrico olim Principe primo totius navigationis auctore in littore Oliſiponenſi extructo: quibus deinde veſtigiis, auctis Indico commercio vectigalibus Emanuel Rex nobile monaſterium Bethleem dictum Hieronymiano ordini conſtituit Ex eo loco conſcenſis navibus ſolverunt ad ſeptimum idus Julii, inter multorum qui abeuntes ad littus proſequebantur lachrymas & lamenta, ut non felicem navigationem precari, ſed funus efferre viderentur, quos nunquam viſuros certo ſibi perſuadebant. Illi tamen læta fronte, anxiis animis explicatis velis Fortunatas inſulas petiverunt: inde Viridis promontorii inſulas: quas antiqui Heſperidas dixere. Eas inſulas prætervecti, atque quæ in eo numero eſt præcipua & à divo Jacobo nomen habet relicta, directis ad ortum proris ſinu vaſtiſſimo enavigando multis procellis obnoxio tres menſes conſumpſerunt, priuſquam terram è Charcheſiis intueri omnino poſſent. Cœlum undique tantum & mare. Donec ultra mediam cœli plagam decem gradibus viſa terra ad amœni fluminis oſtium applicuere naves multis opacum arboribus aquandi neceſſitate, & ut ſe à jactatione maris reficerent. Gens erat colore fuſco, capillo criſpo & brevi, nudis corporibus, tiguria è paleis & ramalibus, piſcibus ſole duratis, pomis, & herbis quas ſponte terra fundit, vitam tolerant, nullo in mutuos uſus ne cum finitimis quidem commercio. Cum iis per nutus, quoniam lingua prorſus erat ignota, inito commercio, vilibus ſcrutis regionis fructus & pecora mutarunt, commeatum reliquæ navigationi. Sinui ſanctæ Helenæ flumini divi Jacobi indita ex eo tempore nomina. Repetita navigatione Bonæ ſpei promontorium ſu-

ſuperare conantes, continuis atque ſævillimis tempeſtatibus jactati identidem de ſalute deſperabant. Prorſus ut ſocii ducem circumſiſterent obteſtarenturque ne præcipiti temeritate rueret in exitium, quid cum maris ſævitia, quid cum cœlo luctaretur? quid negatam omnibus viam temerario conatū tentaret? De reditu cogitaret potius, eam ſalutis unam ſpem eſſe ſcilicet reliquam, tenuem quamvis & exiguam. Invicto Gama poſtulabat animo, neque ſociorum lachrymis & obteſtatione movebatur. Contra hortari fortibus animis inanes ponerent metus. Adeſſe finem omnibus votis expeditum, jam nihil gloriæ deeſſe, nihil obſtare virtuti, labore non maximo incognita niſi immortalibus eſſe viſuros. Salutaria monenti metus obſtruxerat aures. In necem ejus conſpirant, unius capite aliorum omnium ſalutem redimere cogitantes. Indicata à Paulo fratre conjuratione naucleros in vincla ferrumque dat: ipſe navis qua vehebatur gubernandæ curam arrepto clavo ſuſcipit. Summa contentione ad extremum promontorium tandem luctando cum fluctibus pervenit. Frequentes & amœni agri viſebantur, ſylvæ præcipua viriditate, proceris & opacis arboribus veſtita littora. Eo promontorio circumducto ad duodecimum; Kalendas Decembris, quo tempore ſolis ad Auſtrum inclinantis vicinitate maximi æſtus in iis regionibus vigent emenſiſque porro quinquaginta circiter leucis ſinus occurrit, cui à ſancto Blaſio nomen eſt factum. In medio ſinu inſula jacet ſpatiis anguſta vitulis marinis referta. Ad eam inſulam applicuerunt naves aquandi neceſſitate. Incolæ ea parte ſimiles iis erant qui adverſa littora Africæ late tenent, fuſco colore, nudo corpore, genitalibus modo in ligneam vaginam conditis. Elephantos terra alit; & boves quibus pro jumentis utuntur ſarcinariis. Aves viſuntur implumes anſerum magnitudine alis membranaceis veſpertilionum in modum; iis non ad volatum utuntur, ſed ad curſus velocitatem incitandam. Ex iis locis profecti lenta quamvis navigatione propter maris rapidi & reciprocantis fluctus adverſos, ad regionem tandem pervenerunt, quam incolæ quidem Zanguebarem dixere, noſtri à Chriſti natali nominarunt à die quo eo applicuerunt, indita ſinui appellatione fluvium, qui ea parte in mare mittit Regum dixere, quoniam quo die Magorum ad Chriſtum adventus memoria anniverſaria celebratur egreſſi aquatum è navibus in littus ſunt. Maris æſtus nihil remittebat, neque adverſæ & fœdæ tempeſtates. Ergo vitata terra in altum progreſſi, Zofala non viſa tunc, quod præcipuum in iis littoribus oppidum occurrit, venis auri imprimis nobile, ultra illud provecti gentem conſiderarunt, minus quam priores coloratam, cultu aliquanto elegantiorem, quantum ex geſtibus & ſignis licebat conjicere, majori humanitate & moribus cultioribus. Æneas armillas in brachiis geſtabant: viri inſuper pugiones ſtanneis capulis. Lingua erat prorſus ignota, niſi quod inter alios quidam Arabice noſtris ſecundam ſalutem renunciavit: non procul verſari in commercio naves Luſitanis haud abſimiles tum forma tum magnitudine; in iis homines colore candido negociari. Ea denunciatio gratiſſima accidit; quod quivis ex ſuo ſenſu æſtimare poteſt. Indiam enim ex iis notis à barbaris ignaris deſignari intellectum eſt. Itaque in vota preceſque converſi Deo gratias immortales egerunt concinentes hymnum, ut tantis muneribus cumulum, tantis laboribus felicem exitum adderet cum lachrymis poſtularunt. Simul ex eo flumini vicino Bonorum ſignorum indidere nomen tantæ lætitiæ poſteris monimentum; ad hæc columnam in littore erexerunt Raphaelis archangeli indita appellatione, quod ad eum terrarum & maris tractum nomen ex eo derivavit: atque è decem hominibus, quos capitalia in Luſitania promeritos morteque in exilium mutata ſecum adduxerant ea cauſa, duos ibi reliquerunt, qui gentis linguam addiſcerent, & totius regionis ingenium, mores & naturam explorarent. Lætitiam ex ea ſpe conceptam maximam haud dubium, multorum adverſa valetudo obſcuravit. Gingivis intumeſcentibus multi abſumpti ſunt. Gravitatem cœli quidam accuſabant; alii ſalſamenta, quibus tandiu ſuſtentarant vitam. Inſalubrium ciborum inſolentes ſucci, itineris labor, animi ægritudo, novumque cœlum morbos

 vul-

vulgarunt. Menſem integrum iis in locis traxere moram non minori periculo quam moleſtia. Inde Moſambicum itum eſt urbem in inſula exigua poſitum è quatuor continenti proximis quinto decimo ultra æquatorem gradu, vigeſimo à Bonæ ſpei promontorio commercio nobilem propter confluentes undique magno numero ex iis regionibus mercatores. Incolæ religione Mahumetani erant colore ſubnigro, bombycinas veſtes diſtinguente auro, tegumenta capitum è linteo in ſpiram complicato præcipua magnitudine. Ex humeris pendebant acinaces, læva geſtabant ſcuta. In eo habitu conſcenſis myoparonibus ad viſendas noſtras naves venerunt. Accepti benigne atque habiti. Ex iis ſciſcitando cognitum eſt urbem eam Abrahemi Regis Quiloæ ditione teneri urbis in iis littoribus nobilis ulteriuſque poſitæ. Rebus ab eo gerendis præfectum Prætorem, quem Arabice Xequem vocant, & alioqui proprio nomine tunc Zacoeya nuncupabatur. In ejus Prætoris gratiam datis muneribus inſinuati noſtri impetrarunt duos naucleros maris peritos, qui navium curſum in Indiam dirigerent ne in vada aut ſcopulos inciderent. Atque initio quidem incolæ noſtros Sarracenos occiduos perſuaſi eos humaniter acceperunt: ea vero initæ amicitiæ cauſa; deinde cognito Chriſtianæ religionis eſſe cultores benignitatem odio mutarunt: ipſi quin etiam navigationis duces natatu fugientes naves in alto deſtitutas deſeruerunt. Tormentis Luſitani in urbem directis verſantes in littore quoſdam peremere magno reliquorum omnium terrore: quorum ad oculos & aures ea fulgura & tonitrua inſolita prorſus accidebant. Prætor imprimis ad imas preces deſcendens placare iram quacumque ratione cupiebat. Ergo condonata noxa nauclerum accepiſſe itineris ducem ſatis habuerunt haud minori perfidia quam priores. Omnino eos Quiloæ Regi in poteſtatem tradere ſatagens gentem Chriſtianam ea loca tenere prædicabat, ex iis quos Abiſſinos vocant. Si ad eam urbem appellerent hoſpitii jus commeatuſque omne genus fore facultatem. Blandis verbis & pollicitis deceptos & periculo proximos divinum numen eripuit. Inflato repente mari eum portum tenere non potuere. Alioqui in apertum diſcrimen veniſſent, urbe prævalida, Regeque ob ea quæ ad Moſambicum geſta audierat vehementer infenſo atque in vindictam prono. Non deſtitit tamen Sarracenus nauclerus noſtris continuata perfidia dolos nectere. Ergo ſuaſit uti Mombazam peterent urbem rupi impoſitam mari circumfluo ferme omni ex parte, portuque ex eo commodiſſimo inſignem. Ex ea urbe multi noſtros ſtudio viſendi proceſſere obviam: cum quibus arcano conceptam perfidiam perfidus communicavit haud diſſimili hominibus ingenio. Vis numinis quanta eſſet eo etiam loco apparuit in Luſitanos benigni, hoſtibus infenſi. Vaſcus Gama in ipſo portus aditu, ne in proxima brevia incideret, repente demitti vela, anchoras jaci præcepit. Ibi nauclerus ex repentino nautarum diſcurſu & conſcientia perfidiam detectam veritus ſe in mare dejecit proxima terra. Idem ejus exemplo fecerunt quidam ejus urbis cives qui è navibus nondum abierant. Naves tres tantummodo erant: nam quarta commeatibus deſtinata, iis conſumptis & propter nautarum paucitatem jam dudum fuerat incenſa. Gratias noſtri egere ſuperis, quod manifeſto eos periculo eripuiſſet: præterea nauclerum navigationis ducem commodiorem brevi nacti ſunt. Sublatis inde velis continuato itinere gemina Sarracenorum navigia ceperunt, atque in iis captivos omnino tredecim, nam alii in mare omnes proſiluerunt. Ab iis cognitum Melindem urbem haud procul abeſſe ferme æquatori ſubjectam. Regem inſigni humanitate eſſe, beneficum atque in advenas hoſpitalem. Ea denunciatione animati noſtri eo contendere decreverunt. Vera eſſe quæ à captivis audierant, deprehendunt. Regi eorum adventus gratus extitit: & quoniam ſenio ipſe prohibebatur naves inviſere, filium pro ſe vicarium miſit: cum quo omni comitatis & benignitatis genere à noſtris certatum eſt. Secundum ſalutem & munera utrinque data gratiſſimos ſermones miſcuere. Dedit is princeps nauclerum noſtris. Gama contra tredecim, quos paulo ante ceperat, Sarracenos donavit gratiſſimum ei principi donum. Sic comparato commeatu navibuſque refectis,

fectis,

fectis, Luſitani diſceſſerunt fide data in reditu eodem ſe venturos benignitatis regiæ memores, & ut facultas eſſet oratorem in Luſitaniam mittendi per cauſam Emanuelis Regis amicitiam expetendi. Lenta navigatio eatenus fuerat. Chriſti in vitam reducis memoria ſacri ſolemneſque dies tranſacti. Melinde tamen ſolventes ſecundis provecti flatibus uno & viginti diebus in Indiam laborum metam diu optatam pervenerunt ſeptingentis ferme leucis inde diſſitam. Ad tertium decimum Kalendas Junias terra à ſpeculatoribus viſa paulo poſt duobus à Calecutio millibus jactis anchoris conſtitere. Caret ea urbs quamvis totius Orientis celeberrima portu, & tempus erat minime tutum, quippe iis in regionibus hyems vel maxime ſævire cœperat, magnum naturæ miraculum, in quo mens humana conſiderando fatiſcat. Malabaris regionem, ubi Calecutium eſt, erecti in nubes perpetua juga montis interſecant, in promontorium deſinentis quod Cori dixit antiquitas, nunc Comorinum vocatur. Ab utraque parte pari altitudine cœli cardo ſurgit, media cœli plaga pari ab utriſque diſtantia, & citra montes tamen menſe Majo continuis imbribus hyems incipit marique fluctus intumeſcunt, ultra montes æſtatis ardoribus torrentur campi & oppida, pelagus in malaciam componitur. Rem plane mirabilem, atque ſine exemplo. Rationem ejus diſcriminis reddere, divinæ ſapientiæ pelagus ſcrutari mente, explicare oratione num quis poſſit? Acutiſſima ingenia hac diſcutienda quæſtione cæcutiant plane atque hallucinentur; mentis oculis velum ſæpe natura prætendit, ne poſſit recondita & arcana ejus mortalitas aſſequi.

CAPUT XVIII.

Quid Vaſcus Gama Calocutii geſſerit.

PRIUSQUAM quid à Vaſco Gama Calecutii ſit geſtum explicamus, operæpretium erit, earum Aſiæ provinciarum amplitudinem compendio deſignatam ob oculos ponere. India omnis ab occaſu Arachoſiæ & Gedroſiæ, & Paropomiſſadarum finibus terminatur, ad ortum extremos Sinas attingit, ad Septentriones Imao monte, qui eſt pars Caucaſi clauditur. Ab Auſtro Indico mari alluitur Oceani parte. In duas univerſa dividitur partes, quæ citra, quæque eſt ultra Gangem; tametſi noſtri Indiæ nomine anguſtius uſurpato appellant Indiam regiones modo Indo & Gange fluminibus comprehenſas; nam & indigenæ eum terrarum tractum Indeſtam vulgo vocant, & quæ ultra Gangem vaſtis terrarum ſpatiis extenduntur, alia nomina habent. Inter hæc duo flumina montes eriguntur perpetuis jugis tendentes ad Oceanum, deſinuntque ad Auſtrum Comorino promontorio conſtituto. Ad ea littora multæ gentes fuſæ ſunt. Præcipuæ inter alias, Cambaia ab oſtio Indi fluminis latiſſima provincia, mox Malabares. In medio inter has gentes ſpatio exigua inſula jacet, mare à fronte tergum & latera fluvius claudit in gemina diductus brachia. In ea nobiliſſima urbs Goa regni Decani pars nunc Luſitani in iis regionibus ſedes imperii. Malabares gens ineptis deorum ſuperſtitionibus miſerrime ſerviens in quatuor genera hominum tributi ſunt nobiles quos Caymales vocant; Sacerdotes, qui & Brachmanæ ſunt, præcipua auctoritate homines: milites Nayres dictos; poſtremo plebem ex agricolis & opificibus conſtantem. Mercatores ferme ſunt externi. Fuſco colore omnes, umbilico tenus nudi incedunt, cætera uſque ad tibias bombycina aut goſſipina veſte contegunt, acinaces ex humero pendent ſpectaculum noſtris inſolens. Ritus & mores gentis inſolentiores plane ſunt & feri. Ex uno cætera conjice. Fœminæ multis pro libidine viris nubunt. Ita patres teſtamento filios quippe incertos hæredes non inſtituunt ſed ſororum liberos. Multos in Reges diviſa gens erat. Regi Calecutii tanquam domino parebant cæteri, ex eo Zamorinum vocabant hoc eſt Imperatorem. Opes & à majoribus relictas habebat, & ipſe longa imperii poſſeſſione ingentes cumulaverat. Lauta imprimis civitas & ampla Calecutium eſt, mercatorum ex locis om-

omnibus confluentium frequentia & mercatu aromatum præ cæteris celeberrimum Orientis emporium. In media regione ad mare poſita. Latiſſima ſpatiis quoniam domus inter ſe conjunctæ non ſunt. Sed late ſpatiantibus ſylvis & viridariis diviſæ. Regia tantum & deorum templa è lapide extruuntur: privatorum ædes è materia palmarum foliis & ramalibus contectæ: neque pluribus ſublatæ tabulatis ſed humiles. Sumptuoſius ædificare nobilibus juxta ac plebi eſt vetitum. Is erat Calecutii rerum ſtatus ii gentis ritus & mores: quo tempore Vaſcus Gama ad eas regiones applicuit. Accurrunt continuo multæ cymbæ ad naves ſtudio viſendi gentem inſolenti vultu, habitu cultuque corporis. Gama è damnatis unum in terram ejecit, mirabile ſpectaculum genti. Itaque ex omni parte magno numero circunſtant: neque ſatiantur aſpectu. Aderant inter alios duo mercatores Mauri Tuneti nati; iis ex habitu cognito Hiſpanum eum hominem eſſe, alter eorum nomine Monzayda Hiſpanice rogat, ex qua Hiſpaniæ regione eſſet? Reſpondet ille è Luſitania. Tunc Maurus domum deductum adventus cauſam & totius navigationis ordinem rogat: edoctuſque omnia ad naves Ducem ſalutaturus accedit. Acceptus benigne exponit, quo tempore Joannes Luſitanus Rex Tunetum mittere ſolitus erat, qui arma telaque compararent, ſe fidelem & aſſiduam operam in negotio præſtitiſſe. Ad hæc de regione univerſa quæ ſcire opus erat, cuncta ſigillatim expoſuit. Divinitus datum interpretem diceres. Poſtremo opem & induſtriam, ſi uti vellet, ultro obtulit. Die proximo Gama duos nuncios cum Monzayda in urbem miſit, qui Regi veniſſe ſe in eas oras renunciarent, niſi ejus venia in terram nolle deſcendere. Impetrata facultate ſui ad eum Regis litteras perlaturum, & mandata quæ coram communicanda de rebus magnis deque jungenda amicitia acceperat. Agebat tunc Rex Pandarane oppido duobus ab urbe millibus paſſuum. Eo in oppido Gamæ nunciis facta conveniendi poteſtate dicendi quæ vellent, reſpondit navium ad ea littora appulſum gratum accidiſſe. Ad ſe Dux Luſitanus porro veniret: colloquium fore gratiſſimum. Miſſurum qui ad ſe deduceret. Interim ex loco ubi in anchoris ſtabat, propter hibernum anni tempus procellis obnoxium ad Pandaranis commodiorem ſtationem appelleret naves. Sic factum. Poſt aliquot dies venit urbis Prætor (Catualem ipſi dicunt) vt Gemam in Regiam deduceret. Ille fratre ſuo pro ſe in navibus vicario relicto cum mandatis, quando Regis colloquium detrectare non licebat ſupremo quamvis ſalutis diſcrimine, ſiquid adverſi contingeret, rebus aliis neglectis in Luſitaniam ſublatis velis rediret quam primum Emanueli Regi totius expeditionis rationem nunciatum: nihilominus ad omnes caſus navium ſcaphæ ad littus ſibi præſto eſſent. His datis præceptis ex omni copia duodecim ſibi ſocios adjunxit ſplendenti omnes cultu formaque & corporum habitu præ cæteris præſtantes. Nullus ea tempeſtate inter Indos equorum aliorumve jumentorum uſus facultaſve erat. Ita Gamam deſignati ad id bajuli ad regiam uſque portarunt humeris ſellaque ſublatum. Accedentem honoris cauſa obviam facti nonnulli Caymales exceperunt: & cum iis Brachmanorum antiſtes more gentis linteatus. Is hoſpitem manu apprehenſum per multas cænationes induxit, quarum in uno quoque oſtio decem milites cuſtodiæ adhibiti ſcilicet excubabant. Ventum tandem ad conclave ſpatioſum eteromallo viridi & bombycino ſtratum; parietes aulæa veſtiebant ſericum diſtinguente auro viſendo contextu. Gradus in theatri formam diſpoſiti circum conclave ſurgebant, proceribus deſtinatæ ſedes. Rex in ſtrato ornatiſſimo decumbebat goſſipina veſte indutus candoris eximii aureis diſtincta roſis. In capite pileus aureus tiaræ ſimilitudine, brachia & crura de more gentis nuda ornabant armillæ aureæ annulique manuum & pedum digitis inſerti junctis gemmis aliiſque pari ſplendore pretioſis lapillis. Color erat ſubniger, corpus procerum, habitu & geſtibus dignitatem regiam & majeſtatem haud dubie repræſentans. Gama ſecundum ſalutem ſedere una cum ſociis juſſus facta dicendi poteſtate in hunc modum locutus fertur. „Emanuel Luſitaniæ „Rex inclytus magnuſque princeps in „ſtudium incitatus nova inauditaque inveſti-

„ veſtigandi, cum principibus longinquis „ amicitiam fœduſque jungendi; qui præ „ cæteris fama ab animi magnitudine & „ potentia celebrantur, ac nominatim „ commotus iis quæ de hujus regni nobili„ tate tuaque præſtanti virtute toto orbe „ terrarum prædicantur: ex ultimis cœli „ oris ad Solis occaſum, nos miſit ejus te „ nomine ſalutatum tuamque amicitiam „ expetitum. Nihil ad voluntates concilian„ das morum ſimilitudine parique animo„ rum præſtantia potentius eſt in Regibus „ maxime, quorum majeſtas proxime ad „ divinam conditionem accedit; & quo „ ipſi majores ſunt, eo plures amicitia & „ benevolentia complecti æquum arbitror. „ Sit ergo pretium primos in expetenda „ tua amicitia extitiſſe; in amore reſpon„ dere à quibus fueris provocatus genero„ ſi animi eſt. Quam conjunctionem, ſi „ utilitas ſpectatur fore utriſque commo„ diſſimam arbitror commercio duarum „ gentium tantis maris & terrarum ſpatiis „ diſſitarum. Erit certe honorificum per „ omnes terras vulgari fama ex poſtremis „ cœli plagis veniſſe jus commercii vobiſ„ cum pacemque rogatum." Secundum hæc verba litteras quas afferebat, obtulit Luſitanice Arabiceque conſcriptas, cum muneribus quæ ex præſenti copia paraverat, neque nullius pretii neque magni, ſed ſua novitate ſpectanda. Lætus ea legatione Rex barbarus paucis: fratris ſui Emanuelis Regis voluntatem gratam extitiſſe ait: placere commercium fœduſque inter utramque gentem ſtare. Deinde multa tum de tota navigatione tum de Luſitaniæ rebus ſciſcitatus Ducem & ſocios hoſpitio ſplendido accipi mandat. His rebus, ut fit, continuo fama & populari rumore vulgatis Sarraceni inſtitores, quorum erat in urbe magnus numerus, veriti non ſine cauſa ne à Luſitanis quæſtus ſpes maximi interciperetur, & ab inſito odio in Chriſtianorum nationem univerſam, re inter ſe communicata Regem & aulicos adeunt, mendaciis & fictionibus invidiam Luſitanis conflare. Piratas eos eſſe, immaneſque latrones humani generis hoſtes. Iis Calecutium admiſſis novas ſibi ſedes neceſſario alia domicilia quærenda. Viderent an paucis prædonibus & toto cœlo disjunctis hominibus, deberent veteres amicos certiſſimis compendiis rem Malabaricam augere ſolitos poſthabere nulla præſertim ſua noxa. Malabares ingenio mobili ſunt, parumque in fide data conſtantes, levi momento in varias partes verſantur. Sarracenorum verbis & fraude decepti, Luſitanis inferre necem parant. Indicatis à Monzayda inſidiis occultis Gama itineribus ægre quamvis ſeſe ad naves refert. Molitur actutum anchoras progreſſus in altum Indo cuidam litteras ad Regem perferendas dat expoſtulationum plenas adverſus Catualem imprimis: quem in benevolentiæ ſignificatione hoſpitii jura violaſſe accuſabat per ſummam perfidiam. Præterea Luſitanos quoſdam & merces quæ præ feſtinatione in terra manſerant, ad ſe mitti poſtulabat. Purgare ſe ad eas querimonias Zamorinus; culpam veteri Regum inſtituto in miniſtros conferre; daturos noxæ pœnas. Verbis pluchris quia facta non reſpondebant, Gama ad vim converſus navim, quæ prima ſe obtulit, facto in eam impetu cepit, atque in ea ſex homines primarios cum famulis aliquanto numero. Eos ut liberaret Rex Luſitanus & merces ad Gamam miſit, tum ad Emanuelis Regis litteras breve reſponſum. Cum eo reſponſo Luſitani in patriam redire conſtituunt aditæ Indiæ confectæque navigationis longiſſimæ lætitiam nunciaturi. Malabares reſtituti non ſunt, idonei utique quos in Luſitaniam deferrent gentis ſpecimen & primitias, inſtituta certe provinciæ, inſolentes mores & ritus cæteraque omnia ex iis cognoſcere fore promptum munus Emanueli Regi Luſitaniæque univerſæ oculis ſpectaculum ipſa novitate gratum.

CAPUT XIX.

Vaſcus Gama redit in Luſitaniam.

PRIUSQUAM Luſitani ſublatis velis ex hoſtili regione diſcederent, Monzayda ſe in naves recepit, veritus ne fraudi eſſet cum externa & inimica gente

commercium: nam capiti ejus inſidias quoque parari certum erat. Ea hoſpitii & initæ cum Luſitanis amicitiæ merces. Et eſt omnis malitia ſuſpicax. Præ feſtinatione bona in ea urbe reliquit in Luſitaniam navigare conſtituens: ubi ſacro deinde fonte ablutus Chriſtiani hominis officium reliqua vita conſtanter implevit. Vindicare injurias Zamorinus non potuit claſſe propter anni tempus in terram ſubducta: id vero ad audendum Luſitanis animos fecit. Sexaginta modo myoparones, quos inſtruere armatis potuit, in naves noſtras invecti coorta ſæva tempeſtate disjecti ſunt: noſtris è contrario, qui lente navigabant ea ventorum vi data facultas eſt celerius ſe ſubducendi à Calecutii conſpectu. Ad inſulas parvas delati quæ ea vaſti maris parte occurrunt, octo biremes piratæ nomine Timoiæ inventas forte invadunt, atque una earum capta cæteras in fugam agunt. Anchedivam inde provecti ſunt ſexaginta leucis inde diſſitam inſulam continenti vicinam. In ea inſula dum armamenta componunt, multi ex vicino littore viſendi ſtudio ad naves trajiciunt. Inter cæteros quidam Gamam Italicis verbis & more cum ſalutaſſet, ſecundum ſalutem Goam urbem propinquam eſſe nunciavit. Zabajum ejus urbis dominum, cum quo ipſe uſum haberet, ejus amicitiam percupere. Roganti Gamæ unde domo eſſet? ex Italia reſpondit. Qui in eas regiones veniſſet tam procul à patria? navigantem in Græciam in piratarum manus incidiſſe. Sic variis mutatis dominis ei Sarraceno principi in ſervitutem datum. Ex vultu Gama, & quoniam reſponſa non ſatis conſentiebant, dolum & fraudem ſuſpicatus illum quæſtioni ſubjecit. Expreſſa tormentis veritas. Judæum religione natione Sarmatam eſſe, atque à Zabajo principe ſpeculatorem miſſum. Mox re cognita cum claſſe impugnatum eſſe venturum. Ea denunciatione Gama diſceſſum ex iis locis quanta potuit feſtinatione maturavit. Judæus in Luſitaniam porro abductus, & ſalutaribus aquis expiatus Gaſparis nomine ſumpto, ut erat acuto ingenio magnique uſus, fidelem & diligentem operam Emanueli Regi in magnis rebus exhibuit. Lenta navigatio erat, incommodum anni tempus. Obtinendo tamen tempeſtatibus & mari Africæ promontorium quod primum redeuntibus occurrit & Guardaſui vocatur, ægre quamvis ſuperarunt. Hinc Magadaxo, quæ proxima urbs eſt, quoniam cives Sarraceni erant devitata, ac tormentis modo è navibus diverberata, aliquotque navibus in portu jaculando demerſis, ulteriuſque octo Sarracenorum navigiis, in quæ forte inciderunt, fugatis, Melindem, uti erant in diſceſſu polliciti, incolumes appulerunt. Ab eo Rege benigne accepti recreatis ex maris jactatione corporibus comparatoque commeatu, legatum ſecum abduxerunt in Luſitaniam ab eo principe per cauſam fœderis amicitiæque cum Luſitano Rege ſanciendæ. Navis cui Paulus Gama præerat, præ aliis ſitu confecta quaſſataque erat, nautæ præterea deerant & armamenta; eam incendere viſum eſt Paulo Gama in Prætoriam tranſvecto. Iter proſecuti Zanſibarem appulerunt inſulam cum cætera amœnitate præcipuam, tum arboribus aromata omnium generum ferentibus ſalutarem à littore Africæ ſex tantum leucis disjunctam. Melindem, & Quiloam inter Mombaza vicina. Ultra ea loca Moſambicum delati erecta ibi columna ex iis quas ſecum deferebant, inſigni, tum ad Sancti Blaſii littus aquatum lignatumque egreſſi. Bonæ ſpei promontorium ad ſextum Kalendas Majas tranſmiſere. Heſperidas demum & vaſto circuitu Tertias inſulas appulſum: ubi Paulus Gama deceſſit laboribus fractus & morbo, quo multis diebus fuerat conflictatus. Ex iis inſulis ſolventes Oliſiponem tenuerunt menſe Septembri biennio jam exacto ex quo primum in Indiam diſceſſerant. Gratiſſimus eorum adventus tum Regi extitit, tum civitati univerſæ. Egreſſos in terram circumfuſa undique turba quaſi à morte revocatos; de rebus Indicis ac de tota itineris ratione ſine fine perquirere, nobiles conatus, felicem exitum laudibus ad cælum ferre, pericula & tempeſtates, quas erant paſſi libenter audire: neque ſatiare oculos aſpectu earum rerum quas ad oſtentationem mercium & copiarum Indicarum ſecum quaſi ſpecimen attulerant. Neque minori miraculo erant homines ex iis regionibus vecti ab inſolenti vultu, lingua & corporum

porum cultu. Gamam ſocioſque quaſi delapſos è cœlo heroes majores conditione mortali intueri, venerarique. Tametſi è quatuor navibus duæ tantum ſupererant, è ſociis tertia pars paulo amplius. Quæ clades & pericula nihil moverunt gentem in arma & labores promptam, quominus plerique priorum exemplo ſuam operam certatim & induſtriam ad progrediendum ulterius in cœpta navigatione deſerrent. Honoris ſpes blandiebatur; leviores ut viderentur difficultates lucri cupiditas efficiebat, qua nihil eſt acrius.

CAPUT XX.

Navigatio qua hodie in Orientalem Indiam itur.

AD hunc modum Vaſcus Gama iter in Indiam aperuit navigatione confecta omnium quæ à condito orbe celebratæ ſunt, abſque controverſia nobiliſſima, ſive longitudinem ſpectes, vaſtumque mare ad utrumque cœli axem porrectum, ſive difficultates & pericula, eo majora, quod via prorſus ignota, neque exploratis eatenus alternantis ampliſſimi maris agitationibus hallucinari initio atque offendere ſæpe neceſſe fuit. Dies & uſus & major rerum cognitio, eam navigationem multo faciliorem effecit, atque ita ut quo ad tempus, quo inchoari convenit, & quibus cæli & maris regionibus progrediendum ſit multa fuerint obſervata immutataque, quæ hoc loco ſi attingerem operæpretium me facturum exiſtimabam; quo lector, ſi quis in hæc inciderit, tantæ rei levem certe cognitionem accipiat. Verum antequam id explico, vaſtiſſima ea littora deſcribenda ſtylo ſunt, atque ob oculos ponendæ regiones tum numero multæ, tum amplitudine mirabiles. Freti Gaditani faucibus tranſmiſſis ad lævam Africæ littora latiſſime excurrunt magno leucarum numero Atlantici maris ſævis verberata fluctibus citra & ultra mediam cœli regionem. Ac primum Atlas mons nobiliſſimus perpetuis, ac in cœlum erectis jugis magnam Africæ partem dirimit in mare Oceanum è tribus primum promontorium Ampeluſium mittens. Deinde occurrit quod Luſitani promontorium Non dixere, quippe perſuaſi, qui præcipiti temeritate illud trajiceret, eum haudquaquam ad ſuos redire amplius. Succedit Bojadoris promontorium viginti octo graduum altitudine inſulæ Palmæ objectum è Fortunatarum numero. Atque hæc duo poſteriora promontoria Atlantis montis extremæ quoque ſunt partes. Sequitur in eodem littore Album promontorium unius & viginti graduum altitudine, atque prope illud exigua inſula Argina dicta, unde & totus is ſinus nomen accepit: nam Argini ſinus dicitur. Inde ad Viride promontorium proceditur, vicinaſque inſulas decem numero, quarum præcipua à D. Jacobo appellationem habet, univerſas antiqui vocarunt Heſperides fabuloſis poetarum carminibus inclytas. Non deſunt tamen qui eo nomine comprehendi etiam contendant omnes inſulas ad ſolis occaſum recenti memoria ab Hiſpanis inventas. Diſtat promontorium Viride ſedecim gradibus à media cœli & orbis plaga; citra illud Sanaga fluvius in mare mittit, ultra alter amnis decurrit quem à latitudine Magnum fluvium dixere. Suſpicio eſt (pro certo ponere neutrum licet) unius fluminis duo ea brachia eſſe. Addunt Nigir fluvium eſſe ab antiquis celebratum, quod cum Nilo communes habeat ſcaturigines. Sane iiſdem temporibus augentur exundantque atque in iis quod in Nilo, Crocodilli & equi marini viſuntur ad originis indicium & naturæ haud abſimilis. Trajecto Magni fluminis oſtio, quod undecim graduum altitudine jacet, octavo gradu Serraleona ſurgit immenſum, ſic dicta quod propter ſublimitatem tonitruis perſtrepat, & fulguribus perpetuo coruſcet. Et quoniam incolæ propter locorum perpetuum æſtum noctu ad opus accenſis facibus egredientes faciunt, (quod alio loco dictum eſt) campi & colles ardere utique flammis videantur. Hunc montem à Ptolemæo Currum deorum dictum putant, quinque quamvis graduum per errorem altitudine ab eo deſignata, quod mirum non eſt, Æquatori ſubjecta. D. Thomæ

mæ inſula non procul à continenti tenditur dives ſacchari proventu, quantum cœli gravitate fœda & infamis. Sexto ultra eam inſulam gradu aurifodina ad continentis littus occurrit, unde aurum eruitur puriſſimum. Mina hoc eſt ſectura ex eo ab Hiſpanis vocata. D. Jacobi flumen poſt hæc in mare devolvitur, & ſanctæ Helenæ ſinus late extenditur: quo Vaſcus Gama uti dictum eſt, naves appulit aquandi neceſſitate. Sunt alia peculiaria flumina, variaque promontoria, ut in tanto intervallo terrarum maris & littorum eſt neceſſe: nos nobiliora tantum attigimus. Bonæ ſpei promontorium, quod extenuata in metæ formam Africæ littora extremum faciunt ultra æquatorem triginta quinque gradibus porrigitur. Quo circumducto adverſa littora excurrunt latiſſime, promontoriis multis & fluminibus diſtincta. Inter quæ ſancti Blaſii, Nativitatis, & Bonorum ſignorum fluvii præ cæteris maxime nobiles ſunt, quouſque Zofalam perveniatur venis auri præcipuum in iis littoribus oppidum. Zofalam quidam Tharſis eſſe diſputant urbem divinis litteris celebratam: quo Salomon Rex per mare rubrum claſſes mittere ſolitus erat aurum aliaſque nativas copias aſportatum Hieroſolymam. Ipſi etiam indigenæ libris ſuis & monimentis ære priſco atque ſaxis antiquis expreſſum id eſſe confirmant. Alii malunt eſſe Praſſium promontorium, quod Ptolemæus ultra medium cœli quindecim gradibus deſignat modo. Zofala ſupra viginti gradus Auſtralem cœli cardinem à terra ſurgentem videt. Ultra Zofalam ad dextram D. Laurentii latiſſima inſula jacet, quam indigenæ Madagaſcarum dixere. Ad lævam Mozambique nobile Africæ ulterioris emporium propter portus commoditatem altitudine graduum quindecim Auſtralium. Eo tranſvecto portu paribus ferme intervallis Quiloa & Mombaſſa Zanzibare inſula conjuncta, tum Melinde ad ipſam mediam cœli regionem occurrunt. Tuta navibus ad Mombazam ſtatio eſt: Melindis littora importuoſa plane & aſpera. Magadaxum quinto inde gradu ad ſeptentrionem pertinet, decimo poſtremum Africæ promontorium ad ſinus Arabici fauces, quod Guardafu hodie nautarum vulgus vocat, Ptolemæus Aromata dixit. Propinqua Socotora quam à Chriſtianis habitatam inſulam invenere ſterilem tamen omnis vitæ cultioris & amœnæ commoditatis indigam locorum natura immitia quoque efferavit ingenia. Hanc à Ptolemæo Dioſcoridis inſulam vocari quidem putant. Succedunt haud magno intervallo ſinus Arabici fauces, intra quas ad Africæ littus Ercoſus portus panditur regni quidem Barnagaſſi pars imperio tamen latiſſimo Preſto Joannis contributi. Exterius in Arabiæ ora Ademum ſita eſt munitiſſima urbs iis faucibus imminens. Sinum Arabicum inter & Perſicum Arabia felix poſita eſt, atque in medio ejus dorſo qua parte Oceani undis alluitur promontorium. Siagrum, quod Eſcafalla tum dixere, ſeu Fartaquem atque in extremo littore qua parte ſinus Perſici fauces ſunt promontorium Corodamum, quod vulgo Roſalgate nominatur. Intra ſinus Perſici fauces Ormutia inſula (cujus nominis in navigatione Nearchi apud Arrianum mentionem invenio) viſitur ſpaciis anguſta, macro ſolo, cæterum commercio eo confluentium mercatorum copioſa cum primis & beata. Sexto & vigeſimo gradu ab æquinoctiali circulo diſſita quidem eſt: parique altitudine ulterius oſtium Indi fluminis Dium inſula arxque ſuccedit celebri fama ob ea quæ à Luſitanis fortiſſima edita ſunt facinora eam arcem defendendo primum contra Sulthanos Ægypti, deinde etiam contra Turcarum vires & conatus. Dio tranſvecta & Bazaino non procul diſſita Luſitanorum arce, Ciaulum & Dabulum occurrunt & ipſæ Cambaiæ urbes portubus inſignes exiguo inter ſe intervallo. Inde littora multum ad Auſturalem plagam excurrunt, uſque ad promontorium Comorinum ſeu Cori pertinentia. In iis littoribus ad occaſum Goa urbs nobiliſſima poſita eſt ad ſextum decimum gradum ab æquatore, ad duodecimum Calecutium, quas inter Cananor urbs jacet & ad promontorium Cocinum Coulanumque Malabaris civitates, commercio omnes aromatum piperis quoque proventu fama celebratæ & inſignes. Malabarium è regione Maldivaris inſulæ ſunt, ſic dictæ à nomine ejus quæ inter cæteras principatum tenet. Mille amplius numerantur

tur exiguæ ſpatiis ſæpeque ita inter ſe conjunctæ ut vix eæ anguſtiæ euripique navigantibus ſint pervii. Præcipuus proventus è palmis nuces ferentibus, quas Cocos vocamus, mirabili arboris commoditate, quæ genti victum neceſſarium cultumque, in naves & armamenta materiam funes & vela una ſuppeditat. Ad ortum Comorino promontorio Zeilanum inſula adjacet anguſto freto à continenti dirempta, Cinamomi proventu una maxime celebrata & dives. Succedunt Narſinguæ & Pegu regna vaſtiſſima, iiſque interjectum Bengalæ regnum, unde ſinus ampliſſimus nomen habet ad urbem Malacam pertinens & ipſam nobiliſſimam: cui Somatra inſula vicina eſt æquinoctiali ſubjecta. Eruditorum plerique Somatram à Ptolemæo Tapobranam vocari contendunt, Malacam Auream Cherſoneſum; neque deſunt qui perſuadeant Malacam in divinis libris Ophir dici: quo Salomon Rex claſſes mittere erat ſolitus auro argentoque vehendo magna gloria pari compendio: quin Peguenſes haud diffiti ſe ab iis Judæis progenitos ferunt: quos Salomon ad aurum Ophir effodiendum in eas regiones dimiſerat. Quod ſi minus hodie iis locis ea metalla eruuntur, fiebat olim, quod ipſum Aureæ Cherſoneſi nomen indicat. In itu & reditu Salomonis naves triennium ponebant, quod certe de Tharſis navigatione explicant divini libri. Magnetis uſu nondum ad navigandi eximiam commoditatem invento legebant littora: neque ſe alto permittere navigantes audebant. Ea vero longæ moræ tardæque neque navigationis cauſa extitit. Malacæ ad ortum dextramque ex intervallo objectæ ſunt Moluccæ inſulæ Caryophilli proventu maxime celebres, quod unæ omnium ferunt alioqui ita ſteriles ut cuncta pene ad victum & cultum aliunde petant. Sic bona ſua divina providentia diſpenſat, præcipuæ quinque numero ſunt. Arbor Caryophilli trunco & foliis lauri ſpeciem reddit flore imprimis odorato. Is duratus fructus eſt menſis maxime expetitus. Ad lævam ſeptentrioneſque Malaca in Sinas itur gentem late fuſam copiis opibuſque prævalidam. In aditu ejus provinciæ Macanum inſula eſt Luſitanorum mercatorum hoſpitium, quoniam in continentem penetrare gentis inſtituto nulli advenæ datur. Diſtat ab ea inſula Japonii gens extrema, quo Luſitanorum arma pervenerunt, trecentis circiter leucis ſeptentriones verſus; diviſi Japoni ſunt in tres majores inſulas pluribus aliis minoribus circumfuſis interfluo euripo disjunctas, ortum præter ſeptentrioneſque à trigeſimo altitudinis gradu uſque ad quadrageſimum porrecti. Summa longitudo leucarum bis centum, latitudine, qua ſe maxime pandunt, octoginta leucas non excedunt ab ortu Novæ Hiſpaniæ objecti, à ſeptentrione Scythas, ab occaſu Sinas aſpiciunt. Tributi in multa regna pluribus Regibus ſerviunt, litterarum alioqui ingenio capaci bello dediti gloriæ ſiqua gens avidiſſimi. Indicæ navigationis ratio hoc pacto noſtro tempore inſtituitur. Oliſipone menſe Martio navigaturi ſolvunt certe Aprili ineunte. Inſulam Maderam primum petunt centum quinquaginta leucis ſatis lato ab Hiſpania mari periculoſoque disjunctam, deinde Canarias trecentis leucis nihilominus remotas Oliſipone. Ad promontorium Album ex iis inſulis proceditur atque inſulas Heſperides. Recta ulterius progredi continuis ab Auſtro flatibus prohibiti relictis Africæ littoribus magno circuitu parique niſu occaſum inter & Auſtrum directis proris in Braſiliæ ſæpe conſpectum partem haud dubium novi orbis procedunt. In iis littoribus divi Auguſtini promontorium imprimis celebre decimo ultra æquatorem gradu poſitum eſt. Id promontorium quæ navis ventorum violentia aut propter anni tempus ſuperare non ſinitur, relicta navigatione, quoniam fruſtra conatus omnis eſſet, unde ſolverat neceſſario revertitur. Quibus ſuperare id promontorium cœlo contingit, ii novo circuitu proris Auſtrum inter & ſolis ortum directis Bonæ ſpei promontorium tranſmittere contendunt, ad quadrageſimum gradum ad Auſtrum declinantes ad vitandas procellas, quæ ad extremam Africæ cuſpidem excitantur perpetuo ſæviſſimæ, immanes aquarum moles illiſu reciproco toto littore franguntur. Tranſvecto eo promontorio Zofalam aut Mozambicum tenent. Quibus locis, niſi navigatio ſit proſpera hyemare co-

guntur. Alioqui enavigato eo mari atque æquatore denuo tranſmiſſo haud multis diebus Goam laborum & navigationis univerſæ metam pervenitur. Graves plerumque caſus in ea navigatione interveniunt, Malaciæ longiſſima tædia, reflantes venti, ſævæ & frequentes procellæ, ex nauſea cibi faſtidium, ex immodica æſtus & frigoris viciſſitudine, vitiato cibo & potu, ſentinæ teterrimo halitu varia morborum genera, Lethargi, abſceſſus, tumores, oris ulcera, affectæ tabo gingivæ. Quinque menſes ſi in tota navigatione ponantur feliciſſimam putant, ſæpius anno amplius conſumitur. Goa Malacam ad aliaſque regiones magis Orientales ſtatis navigatur temporibus. Hiſpaniam repetituri menſis Decembris finem expectant; ventorum vices continuis ab ortu flatibus ac dudum explorata navigandi ratio idoneum maxime id tempus eſſe docuerunt. Menſibus Martio aut Aprili Bonæ ſpei promontorium: tranſmittitur. Ad ſanctæ Helenæ in reditu inſulam appellunt iis locis non deviam, quam in vaſtiſſimo mari tanquam diverſorium divina providentia diſpoſuit reficiendis navigantibus feſſiſque recreandis corporibus arborum fructibus, venatu, piſcatus quibus bonis abundat, nullo quamvis cultore propter locorum anguſtias & quoniam procul à continenti disjuncta eſt. Per Tertias tandem inſulas magno circuitu propter ventorum viciſſitudines confecta navigatione longiſſima, unde diſceſſerant, Oliſiponem appellunt plurimum menſibus Auguſto & Septembri.

FINIS LIBRI VIGESIMISEXTI.

JOAN-

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSSEPTIMUS.

CAPUT I.

Joannis Hiſpaniæ Principis obitus.

RES Hiſpanorum uno tempore in Italia quidem proſperum curſum tenebant, in Hiſpania autem, ut eſt fere conditio mortalium inter dulcia & dubia variabant. Gemina Ferdinandi Regis filiarum conjugia ſunt pacta. Catharinæ profecto cum Arcturo Waliæ principe Henrici ſeptimi Regis Angli filio majori. Iſabellæ autem principis connubium cum Emanuele Luſitano Rege poſt multas & graves difficultates & moras non ſtipulatum modo ſed & tandem conjunctum eſt. Novis affinitatibus tantos Principes habere devinctos & ad Auſtriacos adjungere magnum, glorioſumque Regi Hiſpano, rebus intus foriſque præcipuum ab alterna ope præſidium. Catharinæ ſponſalia in Anglia aſſumptæ in cœlum Virginis memoria ſacro die in palatio Wodeſtochio data ſunt Joanne Puebla quo agente connubiales conditiones conſtituerant, pro ſponſa abſenti vicario ritu & more inter Principes ſolenni. Affuerunt cæremoniæ Rex & Regina, ſplendiduſque procerum cætus. Ad Luſitanum connubium paciſcendum miſſus in Caſtellam eſt Joannes Emanuel magna apud eum Regem gratia quippe ipſius collactaneus. Ejus adventu atque opera ſancitum tandem, uti Ferdinandus & Iſabella Reges filiam deducerent ad Luſitaniæ fines. Eo veniret Emanuel Rex pridie Kalendas Octobris ad ineundum conjugium. Regum conventui nuptiarumque celebritati primum Ceclaminum oppidum deſignare placuit: deinde propter regionis ſterilitatem annonæ anguſtiam nullo circa florenti lautoque oppido, unde pararetur commeatus tantæ multitudini, Valentia Alcantaræ delecta. Ubi triduum Reges moratos univerſamque nuptialem lætitiam conturbavit nuncius de Joannis Principis gravi valetudine intempeſtive ſcilicet allatus. Tertio die poſtquam Salmanticam cum uxore venerat in febrim incidiſſe: qua diebus tredecim eſt extinctus. Accurrit Valentia citato itinere Rex pater, Salmanticamque pervenit, ægroto agente animam ſed integris ſenſibus. Ita agnito patre obiit tamen ad quartum Nonas Octobris; magno atque miſerabili non parentum modo ſed & totius gentis luctu. Quantas ſpes, quanta gaudia dies unus abſtulit Hiſpaniæ? Ferebat uterum uxor exiguum mœroris concepti ſolamen & improviſæ calamitatis præſertim immaturo partu intra paucos dies. Extincti corpus Abulæ tumulo eſt compoſitum in Dominicano celeberrimo cœnobio, Divi Thomæ nomine in ea urbe conſtituto patris Regis impenſa. Triſtis nuncius Valentiam pervenit nuptiarum lætitia nondum peracta, quæ poſt diſceſſum porro Ferdinando Regis celebratæ ſunt. Rogavit ſocrum Emanuel Rex mœrore tantiſper diſſimulato atque

vultu ad lætitiam compoſito, monitiſque aulicis ut tantumdem facerent, ne quid ad novam nuptam jam Luſitaniæ Reginam manaret. Erat difficile in tanto luctu publico privatoque diſſimulare diu. Ita quamprimum in Luſitaniam abducta Eboræ tandem fratris obitu nunciato ingentem animo moleſtiam accepit eo intempeſtive ſublato quem diligebat unice. Hiſpaniam univerſam tanto Principe orbatam, in qua acquiſcebat ſpe, dolebat ſcilicet impenſe. Parentes ſingulari conſtantia patientiaque eam plagam tulerunt: in quo excelſi atque invicti animi præbuerunt argumenta non minus illuſtria, quam victoriis multis & clariſſimis eatenus & in poſterum partis ex quanto motum animi tenere, quam hoſtes ſubjugare eſt præſtantius. Et eſt natura fixum, ut caduca pereant, fragilia quæ ſunt facta conterantur: æquiſſimum ut Deo noſtrarum rerum, aut ſuarum verius arbitrium mortali conditione homines permittamus. Neapolitanæ res haud ſatis tranquillæ erant. Salernitanus nunquam ſatis fidus cum cæteris ejus ſectæ proceribus non quieſcebat: ac neceſſabat quidem ſuæ ditionis oppida & arces diligenter munire. Alienatæ voluntatis primum argumentum extitit abfuiſſe Neapoli quo die Fridericus Rex ſolenni cæremonia de manu Pontificii legati coronam & regni inſulas ſuſcepit. Et erant per edictum proceres ad ſolennitatem evocati nequa eſſet excuſatio, ipſeque Salernitanus antea affuerat quo primum is tempore civium conſenſu Rex fuit renunciatus. Nunc ob factos ſuperiori tempore ſumptus pecuniæ inopiam excuſabat: neque ſine idoneo cultu & comitatu venire par fuiſſe. Verior interpretatio ea ſpecie tegi infenſum animum rerum novarum ſtudium. Accurrit quidem die poſtero Biſinianus ſui facti rationem redditurus. Ad Salernitanum quin etiam ſanandum & ad Regem perducendum pro ea gratia & auctoritate qua valebat maxime quippe ſecundum eum factionis princeps Regi operam obtulit. Nihil tamen ea diligentia profectum, an ludibrium erat & compoſita inter duos prævaricatio & fabula. Vim parari & arma placuit, ut metu cederet, cujus perfidia & contumacia vinci benignitate non poterat. Collectis copiis à Rege intra Dianum circumſeſſus eſt præcipuam arcem è multis quas firmiſſimas ditione is obtinebat. Gonſalvus reditum in Hiſpaniam adornabat, quaſi bello Neapolitano peracto moræ idonea cauſſa non eſſet amplioris. Eo maturando diſceſſu in Brutios iverat, atque in Siciliam. Inde rebus conſtitutis hoc tempore Neapolim reducem per cauſam novum Regem & Reginas ſalutandi priuſquam ſe in iter daret, rogarunt enixe ut correptis denuo armis Dianii obſidioni intereſſet, multis impeditæ difficultatibus, multis intus defenſoribus, infidis Regi provincialibus. Ea de ejus virtute opinio ſuſcepta erat, ut victoriam & felicitatem ſecum ferre crederetur. Annuit ille Principum fœminarum votis & precibus. Collectis Hiſpanis quingentis parique Germanorum numero abs Rege dato propius muro ſuccedens eo loco ſtatione delecta, non ſine ſuo periculo obſeſſos dies noctesque fatigatos ad deditionem compulit his legibus. Salernitanus, quique eum comitari vellent, regni finibus abſcedunto. Iis omnibus incolumitas eſto facultaſque ſua cuique efferendi. Salernitani principatus arces omnes Regi traduntor, commeatus & tormenta bellica ac reliquum bellicum apparatum idoneo pretio compenſaturo. Sic ad quintum kalandas Januarii inſtante ſalutis anno M. CCCC. 1498
XCVIII. Salernitanus legitima dedentium arces verba nuncupavit. Ejus Senogaliam Piceni urbem Joannis Roverei Præfecti in ditione Gallicis partibus addicti deducendi cura Amalfitano Principi demandata eſt è neceſſariis Conciæ & Lauriæ Comites eum in exilium ſunt ſecuti. Capacius gravi ætate impeditus cautiorque annis & uſu Regis fidei ſe ſuaque permittere ſatius duxit venia parata. Hujus anni autumno à Joanne Aſſidoniæ Duce claſſis in Africam miſſa & Melillam occupatum Almeriæ objectum oppidum à Mauris quibuſdam de cauſſis deſertum. Facti in ea expeditione ſumptus compenſati ſunt, eo oppido Regis beneficio Duci & ſucceſſoribus perpetuo jure contradito. Gerbis item ſeu Meningis inſulæ regulus (Xequem incolæ vocant) quo noſtrorum viribus eum principatum tueretur à Regis Tunetani imperio detractum in fidem

dem Joannis Nucæi Proregis Siculi & clientelam conceſſit incolumi religione majorum & arrepta libertate, Regis adeo Catholici factus ſtipendiarius. Cum præſidio ergo Hiſpanico Margaritus Dux curare ibi juſſus eſt inſulæ imperium à Maurorum injuria tuendo & adverſus ejus Regis arma. Hoc initium magna rerum moles annis ſequentibus eſt ſubſecuta.

CAPUT II.

Carolus octavus Rex Galliæ obiit.

REGIBUS Galliæ & Hiſpaniæ fœdere vinciendis conatus adhiberi ante cæptus erat, neque uſquedum intermittebatur. De conditionibus diſceptatum: qua cauſa honeſtiſſima legatio ex Gallia ad Regem Catholicum venit tunc temporis Compluti morantem. Legationis princeps Clarvis regulus dato ſenatu accommodatam tempori orationem habuit. Ejus ſumma erat: ut junctis inter ſe viribus Gallus Hiſpanuſque bellum Italiæ inferrent. E Neapolitano regno Brutii & Magna Græcia Hiſpano cederent, ea tamen lege ut eam provinciam cum Vaſconum regno mutandi facultas Gallo relinqueretur, adjectis annuis triginta millibus auri ad exæquandum ablati principatus cum dato ſcilicet vectigali. E reliquis urbibus Mediolanum & Genuam cum contributa utrique ditione obtineret Gallus: cætera ex æquo inter ſe partirentur bona fide. Hæc ille. Et de Neapolitano quidem regno quod proponebatur Hiſpano non diſplicebat: alias tamen urbes invadere non inducebat in animum præſertim Cæſare inconſulto: cujus in jure res Italiæ patrocinioque erant. Reſponſum ergo legaturum ſe in Galliam viros idoneos qui de conditionibus agerent & concordia, qua nihil eſſet antiquius. Agebantur hæc. Simul Regi Catholico mores gentis collapſos acriori cenſura aſtringere curæ erat: ac præcipue monaſteria quorum perturbatione temporum vita laxior & ſeveris judicibus parum probata, ab eoque Clauſtralia vulgo vocabantur, ad ſeveriorem diſciplinam & veteris moris normam revocare ſatagebat. Graviſſimus eſt morbus qui à viris ſacratis tanquam à capite in cætera membra defluit. Eo major ad id hominum genus curandum diligentia adhibeatur opus eſt. Paruere Regiæ voluntati præſertim æquiſſimæ adjutæque Pontificis decreto Caſtellæ monachi continuo & facile Dominicani, Auguſtiniani, Carmelitæ: Franciſcani deinde ægre quamvis cum reliquis conſenſere. Præclarum enimvero facinus dignam Rege Catholico curam. Compluti, uti conſtitutum erat, delecti qui in Galliam irent Ferdinandus Strada & duo ſocii eo appulerunt; quo tempore Ruſcinonenſes invadere Gallis deſtinatum erat, Perpinianumque occupare poſitis juxta caſtris. Verum eos metus & conatus Galli mors intercepit Amboeſæ extincti ad ſeptimum Idus Aprilis. Pila ludentes è ſuperiori pergula proſpectantem repentina atque lethalis vis apoplexis oppreſſit annos natum ſeptem & viginti. Nulla ex eo prole relicta res Gallicæ in Ducem Aurelianenſem jure ſanguinis per viros ducto ſtemmate reciderunt, Ludovicum duodecimum dictum inter Galliæ reges. Anna Borbonii Ducis uxor defuncti ſoror natu major regnum ſibi quippe propinquiori deberi diſputabat. Parum proficiebat tamen intempeſtiva diſceptatione populo & proceribus legi Salicæ nimium addictis regni hæreditatem in fœminas transferri vetanti. Non deſtitit tamen, neque ſe in cauſa deſeruit; ut regno excluderetur, contendebat nihilominus quæ regibus adventitia hæreditate obvenerant, ea certe ſibi deberi. Profecto provinciam Phocæenſem atque Andegavos recenti memoria ad reliquos principatus adjuncta; quo enim jure, qua lege detraherent. Ne id quidem impetratum, jure an injuria diſputare non eſt neceſſe. Regis Catholici legati Bleſis, ubi novus Rex erat, eo ſalutato gaudioque functi ob novum regnum in ea urbe atque Aureliæ de jungendo fœdere ſumma contentione adhibita, præter verba, gratam fore concordiam, retulere nihil aliud. Erat ei Principi deliberatum comitate & benignitate cunctos ſe adeuntes

tes complecti, nihil denegare cuiquam; dum regnum, quod novitate nutabat, ut omnes principatus, tempore confirmaret. Simul providebatur ne divortio, quod cum uxore adornabat aliquis impedimentum afferret, conjugiumve diſturbaret quod inere cum Regina vidua parabat profectionem in Britanniam adornanti nobili principatu dotali: Ea ſumma votorum erat & deſtinata voluntas. Neque fefellit ſpes. Divortii gemina cauſa afferebatur. A Rege ſocero de ſacro fonte ſuſceptum, neque venia Pontificis ſacræ ex eo propinquitatis legem ſublatam. Deinde non ſponte ſed terroribus propoſitis priorem uxorem duxiſſe. Sec veteri conjugio dirempto Britanna conjux in regium torum eſt aſcita. Unde duæ tantum filiæ ſunt natæ. Major Claudia nomine Franciſco Valeſio nupſit ſoceri ſucceſſori; minor Denata Duci Ferrarienſi nupta, viro defuncto diu ſupervixit in Gallia Calvinianæ ſectæ patrocinio ſuſcepto majori fama quam laude. Carolo Rege ſuperſtite, ut Cæſar Borgia ad exitium Italiæ natus veſte mutata relictaque purpura novas ſpes ſequeretur caſtris quam ſacræ purpuræ aptior agebatur. Novum damnatumque exemplum, & ad turbandam Italiæ ac vero totius orbis pacem comparatum. Eæ molitiones haud ingratæ ei Regi accidebant quippe juveni. Quin ad promerendum Pontificem idoneum principatum in Gallia ei daturum pollicebatur. De Avenione etiam in ejus gratiam pontificiæ ditioni ſubtrahenda eſt agitatum vincente pudorem tetra cupiditate. Carlotam etiam conjugem offerebat Friderici Regis ex priori uxore filiam, conſobrinam ſuam & tunc in Gallia morantem. Verum pater virginis conſultus poſtulati fœditate offenſus adduci non potuit ut conjugio male cohærenti Aragonium ſanguinem & ſtemma generis ſugillaret præſertim Tarenti Principatu dotali, quod expetebant, unde haud obſcure ad regnum Neapolitanum occupandum gradum facerent. Mediolanenſis Dux ejuſque frater Aſcanius Cardinalis convitio monebant, ne in eo articulo diſcrimineque rerum ſuarum Pontificem ſibi infenſum redderet repulſa; dignitatis ſpeciem non eſſe tanti, ut propterea Gallos iterum induceret in Italiam in ejus certam perniciem. Qui terrores vani non extitere. Regi Catholico hos conatus non probabant, etſi ad aucupandam ejus gratiam Pompelonenſem Valentinumque epiſcopatus ex ejus voluntate quibus nominaret daturum Pontificem pollicebantur Cæſaris Borgiæ abdicatione. Pompelonenſem eccleſiam Innocentius Octavus regendam commiſerat. Valentinam pater in eundem tranſtulerat Pontifex factus. Offendebatur orbis Chriſtianus iis molitionibus, eaque fœditate recenti memoria Aleriæ Cardinali meminerant facultatem ab Innocentio Pontifice denegatam purpura ejurata monachum induendi. Num eo honore abdicato Cardinali & Diacono turpe non videbatur continentiæ lege ſoluto uxoris porro ducendæ facere poteſtatem. Enimvero Romæ ea morum turpitudo vigebat (an Romæ tantum & non etiam intra Pontificis regiam?) ut cuicumque perverſitati locus eſſe videretur. Piis viris occaſio data palam Pontificia inſtituta, mores & tempora accuſandi. In eo numero Hieronymus Savanarola patria Ferraria ex Dominicano ordine celebris concionator, qui Florentiæ rebus gerendis multum annis ſuperioribus auctoritate potuerat, quod è ſuggeſtu magna dicendi libertate ſæpe in Pontificem eſſet invectus, ejus juſſu cum duobus ſociis in foro ejus urbis publice fuit combuſtus die Palmarum Dominico, nempe poſtridie obitus Regis Galli jure an injuria ne tunc quidem cognoſci penitus potuit. Multi ad hanc diem extinctum in martyrum numero habent. Ab aliis temeritatis accuſatur, quorum ſententia magis placet. Neque Florentiæ tantum mores Pontificis accuſati ſunt: ſed coram Garſias Laſſus Vega pro Rege Catholico Romæ legatus eum libera voce increpuit ex ſui Regis literis obteſtatus niſi mutaret, ſi homines ceſſarent, gravia cælitus imminere piacula propter gravem offenſionem totius orbis Chriſtiani, quam late Romanæ pravitatis fama manarat. Verum quid juvat ſanare velle, quem divina ultio in præceps agit, luceque ſubtracta ſuarum cupiditatum carnificinæ tradit? Commotus ea increpatione Pontifex vehementer in verba contumelioſa minaſque prorupit nullo porro majori

fructu.

fructu. Pectus in pejus induravit uſque eo ut paulo poſt Cæſar Borgia in conventu Patrum publice excuſans Diaconum ſe non ſponte neque libera voluntate factum, petierit continentiæ legis ex eo ſibi fieri gratiam, atque purpuram & ſacerdotia abdicandi eſſe poteſtatem. Multi è Patrum numero non expectandum exiſtimabant, dum homo impotens ſacros honores abdicaret, quod honorificum ipſi erat, ſed judicio potius ſpoliandum, ſive quod malis rationibus eos honores ac præſertim purpuram eſſet conſecutus, ſive propter morum pravitatem & libidinis licentiam vix etiam in profano homine tolerabilem, uti legatus Hiſpanus dicere erat ſolitus. Nemo tamen mutire eſt auſus: ea erat Pontificis impotentia & temporum conditio miſera prorſus & profligata. Itaque collegium ea poſtulata rata habuit contra fas, contra auſpicia, contra omnia æquitatis jura: Novus Galliæ Rex Valentiam in Allobrogibus dedit Ducis nomine: quæ urbs Avenioni vicina & aliquando Pontificiæ ditionis ad Regum Galliæ jus ab annis ſuperioribus tranſierat. Eo principatu provocatus & ſpe facta promiſſi cum Carlota conjugii veſte mutata, morum pravitate haud depoſita in Galliam maturavit flagitiorum omnium vitiorumque princeps. Magni honores advenæ habiti, conjugii tamen concepta animo ſpes evanuit regia virgine eam fœditatem conſtanter averſanti; tanta ex eo indignatione Ducis, ut de Gallia deſerenda cogitaret. Lenivit irati animum Rex Carlota Fuxenſi Labreti filia ſorore Regis Vaſconum conjuge data, haud iniqua permutatione neque nobilitate minori. Adjecta ampla dos, atque ex ærario regio annua vectigalia. Tanti fuit impotentem hominem eo tempore promereri: quippe induſtria quamvis flagitioſo inerat, & ut virtutibus boni, ſic ille è contrario vitiis valebat. Ex eo conjugio filia nata eſt, quæ annis conſequentibus extincto patre in avunculi Regis poteſtate patrocinioque manſit. Ipſo anno præcipiti æſtate Gonſalvus Magnus Dux inſtructa claſſe Neapoli ſolvit in Hiſpaniam. Ingens gentis decus & gloria propter animi magnitudinem, induſtriam, bellicas artes, victoriasque nobiliſſimas, Neapolitani regni felicitatem fundatam pulſis Gallis, res cæteras ex ſententia compoſitas.

CAPUT III.

Iſabellæ Luſitaniæ Reginæ obitus.

Defuncto Joanne Caſtellæ Principe, ut dictum eſt, magna ejus parentes de ſtabilienda ſucceſſione ſolicitudo invaſerat haud ignaros niſi hæres certus ſit, procellam in republica concitari Regum morte eſſe propemodum neceſſe: Margaritæ uterus morabatur quorſum ea ſpes evaderet. Dolor curaque ingeminata fœtu fæmineo immaturo Compluti excuſſo, ubi Reges hyemarunt. Continuo ergo Emanuelem Regem moverunt ad Caſtellæ ſceptra hæreditatemque uxoris jure vocari: rumperent porro moras, quod felix fauſtumque eſſet venirent in Caſtellam. In eorum verba populos ordineſque more majorum ſacramentum dicturos poſt parentum fata non alios Reges fore; id præcipuum ſucceſſionis inter Hiſpanos ſtabilimentum. Simul in Belgas miſerunt, qui Philippum generum & uxorem monerent, uti inani Principum Caſtellæ appellatione, quam neſcio quid ſecuti an quodam veluti præſagio uſurparant, deinde abſtinerent. Gentis inſtituto eum titulum Regum majoribus filiis hæredibus porro dari, neque communicari cum aliis. Ergo Luſitani Reges ea denunciatione Pacem Auguſtam petivere Caſtellæ urbem ad utriuſque regni fines. Præſto affuerunt Medinæ Aſſidoniæ Albæque Duces aliique proceres qui eos exciperent deducerentque ad parentes deſtinati. Chriſti cruciatuum memoria ſacros dies ad Guadalupeum Virginis fanum morati Toletum tandem pervenerunt ad ſextum kalendas Majas, ubi eos Reges Catholici expectabant. Tertio poſt die, qui dies Dominicus fuit, uti erat conſtitutum ſolemni ritu & more jurejurando confirmata Regibus Luſitanis Caſtellæ regni hæ-

hæreditas; moxque Caſtellæ Principes dicti ſunt. Aragoniis non eadem voluntas erat, neque par tranquillitatis ſtudium. Henricus Segorbii Dux Regis Catholici patruelis gentis inſtituto & legibus fæminas ab Aragoniis ſceptris arceri diſputabat. Sibi proinde & Alfonſo filio, regiæ hæreditatis jus poſt Ferdinandum relinqui, genus à Fedinando Rege avo per viros continuato ſtemmate deducentibus, Henrico patre uno ę Ferdinandi filiis. Ut ſanarent gentis voluntates, vincerentque eas difficultates & moras Caſtellæ & Luſitaniæ Reges Cæſaraugustam abierunt. In ea urbe ad octavum decimum kal. Julias in conventu gentis referente Rege Catholico de ea controverſia variæ ſunt dictæ ſententiæ. Plerique novum induci in Aragoniam exemplum confirmabant, exhorrebantque, nulli unquam fæminæ quaſi hæredi futuræ dicto ſacramento, multorum etiam Regum lege à ſucceſſione eum ſexum excluſum penitus & amotum. Quod ſi id antiquatum, aut contraria lege abrogatum contenderent, poſtremo Joannis poſtremi Aragonii Regis teſtamento ſtarent filias & neptes ſancientis ad ſceptra tum demum vocandas, ſi filius Ferdinandus Rex ſine filiis ſineque nepotibus decederet maſculis ex filio filiave natis. Ejus rei nondum veniſſe tempus, neque futuros eventus eſſe exploratos: quid intempeſtive divinarent? quid feſtinatione præpropera futuri ſpem reſcinderent, recens inſtituta mutarent, ac Emanuelem Regem Aragoniæ principem dici non ferebant exemplo calamitatum caſtigati, quæ recenti memoria in Vaſconibus extitere, quod Joannem Aragonium Blancæ conjugio ejus regni hæredis, Vaſconum principem præpoſtera facilitate juſſiſſent. Alii contra tendere ac fæminis conceſſum diſputare jus regni: neque Aragoniis legibus in ſucceſſione regni ſexum diſtingui. Cujus rei Petronillæ exemplum proferebatur idoneum Ramiri Regis filiæ cognomento Monachi. Deinde Alfonſi ex ea nati teſtamentum, qui matris, quæ ſecus ſanxerat, in eo voluntate repudiata, lege in omne tempus lata regnum obtinendi fæminis facultatem ſanxit, jus dedit. Gonſalvus Garſia à ſancta Maria nobilis ea tempeſtate in Aragonia jureconſultus diſputationem erudite in eam ſententiam de ſcripto conceptam Regi Catholico in manus dedit. Tempori ſervire adularique voluiſſe interpretabantur multi: adeo nihil motum ex antiquo probabile eſt inter Aragonios præſertim gentis inſtituta mordicus tueri ſolitos jura libertatis. Tempus altercationibus trahi Iſabellæ Reginæ moleſtum accidebat Caſtellæ gentis obſequio aſſuetæ: atque adeo ut die quodam dicere non dubitarit. Satius fore armis eam gentem maloque ſubigere, quam provincialium conventuum inſolentiam, gentiſque univerſæ irreverentiam tolerare. Aderat forte ſermoni Alfonſus Fonſeca. Is Reginæ oratione offenſus libera voce. Non arbitror, inquit Aragonios peccare tuendo libertatem & privilegia quæ à majoribus acceperunt, qui pollicitis cauti ſacramentoque, in fide ſemel ſuſcepta ſunt apprime conſtantes, Regumque ſuorum obſequio imprimis dediti. Hactenus nulli Regum filiæ regni hæreditate publico conſenſu decreta, vituperandi non ſunt ſi novum exemplum inducere detrectant veriti ab eo principio ne jus imminuatur patriæ libertatis. Controverſia finem habuit Iſabellæ Principis obitu ad decimum kal. Septembris ſubſecuto die Jovis in ea urbe ex partu extinctæ vix hora decurſa ex quo filium pepererat, cui Michaeli nomen fuit, vita brevis, gaudio luctus major. Toletanus Archiepiſcopus Regem iter proſecutus labenti animæ pacem & veniam precatus accommodata etiam prudentique oratione rerum humanarum contemptum, & cæleſtis felicitatis morienti ſpem ingeſſit. Rex Luſitanus uxore lectiſſima repente ſpoliatus continuo in patriam rediit. Defunctæ corpus tranſlatitio funere in divi Franciſci ſepultum, deinde Toletum delatum in cænobio virginum compoſuerunt quod Iſabellæ nomine pater conſtituerat aviæ maternæ ædibus in monaſterium conformatis. Juſtis perſolutis Aragonii ſine mora regiæ voluntati obſecuti ſunt; recentis calamitatis miſericordia animos ad obſequium flexerat, & difficultates prius propoſitas magna ex parte ſublatas videbant. Ita ad decimum kal. Octobris infanti ſacramentum eſt dictum, ea modo exceptione, ſi Ferdinandus Rex

maſcula prole careret: alioqui jusjurandum ex eo irritum & inane fore pronunciarunt. Eo temperamento libertati gentis conſultum, cujus cura maxime ſolicitabat. Ocaniæ idem paulo poſt Caſtellæ princeps hæreſque ſolenni ritu pronunciatus eſt. Verum priuſquam Rex Cæſarauguſta diſcederet Alfonſum Silvam Calatravæ Clavigerum in Galliam legavit, qui novo Regi de ſuſcepto regno gaudium nunciaret, & aliis legatis junctus de concordiæ legibus diſceptaret, ſtatueretque. Magna ii contentione adhibita rem ex voto confecerunt. Philippus quoque Belga privatim patre & ſocero inconſultis cum Gallo æquis conditionibus pepigit. Multum his conſtituendis fœderibus Georgius Amboeſa Rhotomagenſis Archiepiſcopus juvit pro ea gratia & auctoritate, qua apud ſuum principem valebat maxime omnium arcanorum non particeps modo, ſed pene moderator & arbiter. Acceſſit menſe Septembri purpura Pontificis dono creſcenti gratiæ ſed & propriis virtutibus datus honos. Rex quoque Gallus juncta cum vicinis principibus amicitia oppido cupiebat in Italiam tranſire Mediolanenſem principatum ſed & Neapolitanum regnum armis occupaturus jure, uti exiſtimabat ſua, injuria ab aliis occupata. Cæſarauguſta item Enecus Corduba Comitis Egabri frater & Philippus Pontius jureconſultus Romam amandati ſunt, ut ſui Regis verbis Pontifici denuntiarent Beneventum ne eccleſiæ Romanæ imperio detraheret, curiæ Romanæ vitia acriori cenſura caſtigaret domeſticam licentiam frænaret quæ maxima erat cum magna veræ pietatis labe. Idem ſoceri hortatu Luſitanus fecit. In patriam reverſus Rodericum Caſtrium & Henricum Coutinum Romam legavit cum mandatis monendi pontificem tantundemque obteſtandi conſilio prius cum ſoceri legatis communicato. Fecerunt illi diligenter quod erat mandatum. Pontificem quæ erant juſſi hortati, eo provecti ſunt, die quadam ut remotis arbitris obteſtationem in tabulas referret Garſias ipſe Laſſus notarii Apoſtolici munere fungens. Tulit ægerrime Pontifex audax facinus: ſecundum minas eos auſus impune non fore, ſupplicio vindicaturum, ſubjecit tamen Beneventum Pontificio imperio detractam non eſſe, ne velle quidem; tametſi Patrum collegium conſenſerat ut Gandiæ Duci daretur jure fundi penes eccleſiam Romanam retento. De curiæ & palatiis caſtigandis quod præſcriberent; multum ſibi Reges in eo ſumere dixit; aliaque ſubjecit ſtomacho plena, quæ furor dabat. Intra paucos tamen dies; juſſu, ut interpretabantur Pontificis; filii Gotifredus & Lucretia cum conjugibus Rege Neapolitano natis è palatio Romaque diſceſſerunt. Horum vero atque Cæſaris Borgiæ morum licentia, & fœdæ libidines magnam invidiæ partem Pontifici conciliarant, offenſis ea diſſimulatione civitate atque adeo orbe Chriſtiano univerſo. Odium quidem in Garſiam Laſſum conceptum altius in Pontificis pectus deſcendit, quam ut ſedari poſſit. Itaque Roma diſcedere neceſſe habuit. Subſecuti ſunt Luſitani legati initio anni M.CCCC.XCIX. palam offenſi parum 1499
ea diligentia fuiſſe profectum, contra in pejus cuncta ruere. Romana vitia omnem medicinam reſpuere. Alii Caſtellæ legati reſtiterunt in ea urbe dum Laurentius Suarius Figueroa Venetiis, ubi oratorem agebat vir exacta prudentia; Romam veniret in locum Garſiæ Laſſi fratris legati ordinarii munere impoſito.

CAPUT IV.

Ludovicus Mediolanenſis Dux eo principatu ſpoliatur.

INVICTUM Regis Catholici animum curæ non obruunt multæ quamvis & graves, præſidet in ſpeculis, indeque late proſpicit in omnes partes. Italicæ proximæ periculo Rege Gallo vetera eademque minime dubia, ut ipſi videbatur, jura armis repetenti quoniam certare legibus & cauſa longum erat. Satis ex ſe

ſe inflammato ad maturandam expeditionem ſubdebant faces. Pontifex arcano Friderici Regis ulciſcendi præcipiti cupiditate, à quo ſe læſum putabat filiæ nuptiis denegatis. Præterea augendi ſuos ſpes oſtendebatur ac præſertim Ducem Valentinum ambitioſo virum ingenio pravoque. Veneti apertius Duci Mediolanenſi irati erant pro Piſanis prius ſocium, deinde hoſtem fœdere cum Florentinis facto. Pacta ergo cum eo Rege amicitia & ſocietate mille ducentos equites obtulerunt ſex millia Helvetios Germanosve contra Ducem Mediolanenſem ea tamen lege ut pretium operæ, impenſæ compenſatio, Cremona & Geradada eſſent ei principatui detractæ & ad Venetam ditionem ſubjunctæ poſt victoriam. Dux cognito periculo rerum ſuarum, parum opis in Chriſtianis Principibus fore, quos infenſos alios alia cauſa ſuſpicabatur extremum malorum Turcis ſuaſit, ut inſtructa claſſe Venetorum ditionem invaderent; ſi bello proprio implicarentur, adverſus Gallum vires aliunde non defuturas. Magna piis omnibus ſolicitudo injecta: plus invidiæ ex eo Duci quam virium acceſſit. Antonellus Salernitanus in Urbini Ducis ditione propinqui & neceſſarii deceſſit Roberto filio ſucceſſore non tam nominis & fortunarum quam odii in Aragonios perpetui, quod illi odium male tandem fuit Cæſarauguſtæ Gonſalvo Garſiæ jureconſulto celeberrimo irrogata atrox injuria menſe Julio. Facinoris auctor cognoſci non potuit certo. Multi ſuſpicionibus ſubjecti præ cæteris Ebuli Vicecomes magnis argumentis vindicta nulla. Vaſconum Reges quædam à Rege Catholico extorquere veteris ditionis oppida ipſo tempore moliebantur. Ludovicus undecimus Galliæ Rex quo tempore ad Bajonam in Tarbellis cum Henrico quarto Caſtellæ Rege eſt collocutus tum alia præſtitit, tum in controverſia quæ ipſum inter & Vaſcones erat, conſenſu partium arbiter factus, ſententia pronunciata ſanxit, ut dum ſumptus compenſarentur qui Carolo Vianæ principe tuendo à Joanne Caſtellæ Rege ipſoque Henrico facti erant, ſeque eam pecuniam ſoluturum, Carolus obſtrinxerat, Stella urbs cum contributis oppidis Henrico cederet. Urbs quidem nunquam eſt tradita, alia tantum oppida: & ea ipſa à Vaſconibus, uti ſeſe offerebat occaſio, erant recepta pleraque & ad veterem ditionem imperiumque ſubjuncta. Caſtellæ tunc præſidiis Arcus modo, Guardia & Vincentii fanum tenebantur. Hæc enimvero oppida reſtitui Vaſcones poſtulabant, vitioſam Galli ſententiam extitiſſe accuſantes, præterea affirmantes Regem Catholicum ſuperioribus annis pollicitum ſe ea oppida redditurum. Si minus æquitate poſtulati moveretur, certe regiam fidem ea reſtitutione liberaret. Ne res ab altercatione ad arma deduceretur & vim erat periculum, turbidamque conciret è Gallia tempeſtatem. Verum Italicæ expeditionis apparatu diſtrictus Gallus aliena curare qui poſſet? & utique numeroſus exercitus ſuperatis Alpium jugis Aſtam pervenit urbe à Philippo Vicecomite Mediolanenſi Duce datam olim Carolo Aurelianenſi ejus Regis patri, ea lege ut contra Venetos ſociaret arma, opem ferret, bello eum ſub vitæ finem fatigantes. Præcipui Gallicarum Duces Stuardus Obenignus & Joannes Jacobus Trivultius Aſta menſe Auguſto motis caſtris omnia opinione faciliora invenere. Alexandria, Ticinum, Placentia brevi ad ditionem ſubjunctæ; acceſſere minora oppida magno numero. Veneti quoque haud minori felicitate Cremonam, Geradadam, Laudem & quidquid Mediolenſis principatus eo tractu erat victricibus armis præſidiiſque occuparunt. Tantis uno tempore cladibus Mediolanenſes cives conterriti correptis repente armis magniſque clamoribus Ludovico abdicato per urbis plateas Gallica ſigna ſuſtulerunt. Ad tumultum popularem ſedandum Dux neque virium neque animi ſatis habens, neque jubendi vetandive potens non tam princeps jam quam belli cauſa ad arcem neceſſario cum confugiſſet rebus deſperatis Aſcanium Cardinalem & ſui ſcrinii Præfectum cum filiis theſauriſque in Germaniam præmiſit: eodem ipſe paulo poſt poſtridie kalen. Septembris de nocte ne appellatis quidem militibus eſt ſubſecutus. Exilii atque itineris ſocii Ateſtinus Cardinalis & Galeacius Sanſeverinus ejus gener & copiarum Dux præcipuus.

puus. Sic imperium malis artibus quæſitum non fuit ſtabile; ambitionem, inhumanitatem cupiditatemque ſuperi vindicarunt. Ipſe principatu deturbatus, amiſſis amicis, quorum pleroſque præpoſteris actionibus alienarat, vagus incertuſque agebatur, non magis virium inops quam conſilii. Princeps alioqui eximie ſagax, neque illi res ulla, neque quiſquam hominum ſatis placebat. Tertio poſt menſe in partem victoriæ Genua conceſſit ultro ne tentata quidem defenſione. Reſtiterat Gallus Lugduni quorſum res evaderent expectans. Inde nobiliſſimæ victoriæ fructum percepturus & ut parti principatus rationes componeret, in Italiam maturavit. Mediolanum ineunti triumphi perſimili pompa populus obviam portis eſt fuſus magna ſignificatione lætitiæ fauſta omnia, vitam longævam, felicitatem perpetuam comprecari tantundem facturus pro adverſario ſi viciſſet, quæ mobilitas plebis eſt. Dux Valentinus Regis iter proſecutus Flaminiæ urbibus ad veterem ditionem Pontificiam revocandis trecentos gravis armaturæ equites regiis ſtipendiis dari impetravit Ivono Alegrio Duce, præterea quatuor millia Helvetios impenſa Pontificis & auſpiciis militaturos. Decreta etiam Gallica auxilia Florentinis adverſus Piſanos libertatem tuentes. Mediolanenſi bello confecto ex ſententia, continuo Gallus ad Neapolitanum regnum animum adjecit, ſua ſponte currentem Pontifex ſubditis ſtimulis certaque victoriæ ſpe concitabat. Placuit tamen reficere copias priuſquam in eam expeditionem ſe daret, eoque in Galliam redire. Genuæ Philippum Ravaſtainum, Mediolano Joannem Jacobum Trivultium ſpectata virtute fideque viros præfecit alterum Germanici generis Italici alterum. Franciſcum Joannis Galeacii Mediolanenſi principatu à patruo ſpoliati filium, ne quid turbarum ea occaſione exiſteret, ſecum in Galliam abduxit: ubi in ſacerdotis morem detonſus annis ſequentibus ex equi caſu inter venandum in Heduis periit, nulla neque vitæ neque mortis laude. Italiæ motus Regem Catholicum ſolicitum habebant; ne velut ex continentibus tectis diffuſa flamma involvi & ipſum neceſſe eſſet. Itaque Friderici Regis nomine honeſtiſſimas conditiones Gallo offerre, ad pacem hortari. Recuſabat ille partem, univerſas regni florentis opes ſpe vaſta & cupiditate complexus. Ad eas ergo conditiones recurſum, quæ à Gallis dudum propoſitæ, fuerant ab Hiſpano repudiatæ. Fridericum propter parentis natales injuſtum Regem eſſe Gallus & Hiſpanus certiori jure junctis viribus Neapolitanum regnum expugnatum inter ſe per conditiones partirentur. In ejus fœderis maturandi curam intentus agebat tunc Rex Catholicus Granatæ quo Joanna ſoror Neapolitana Regina ex Italia in Hiſpaniam redux appulit. Margarita ſimul princeps ex ea urbe profecta in patriam abiit, deducente Alfonſo Fonſeca Compoſtellano præſide ad Galliæ fines, qua iter erat. Simul ex aulæ aſſeclis quidam cujus nomen non proditur, in Galliam amandatur juſſus cum Michaele Joanne Gralla apud Regem Gallum legato conſiliis communicatis ſuo ipſorum nomine ad eam pacis conditionem recurrere, ſi forte eadem mens Gallo eſſet, quæ antea, an victoria ferocior eſſet factus. Fecit ille quod erat mandatum. Rhotomagenſi Cardinali, ex cujus arbitrio cuncta belli & pacis conſilia prodibant eæ molitiones haudquaquam diſplicebant: ne Clario quidem Regulo proximum auctoritatis & gratiæ locum in ea aula occupanti. Accedebat utilitas huic quidem facta Crotonis obtinendæ Magnæ Græciæ maritimæ urbis: cujus ſe Marchionem dicebat. Iis adjutoribus fœdus brevi coiturum dubitabat nemo. Fridericus Rex adverſus ex Gallia imminentem tempeſtatem, an harum etiam molitionum non ignarus, ſi armis peteretur, advocaturum Turcarum claſſem in Italiam minari. Tentavit etiam Pontificem placare Theani principatu & Sueſſa, quæ urbes in Gandiæ Ducis ditione fuerant. Valentino ultro oblatis ingenti pecunia adjecta, præterea Alfonſo Aragonio fratris filio, cui nupſerat Lucretia Borgia, Salerni & Sanſeverini principatum pollicitus, largus in periculo, & nimius quæ retractaret parta pace. Ea eſt timoris natura. Honeſtiſſimas Pontificis conditiones Valentini litteræ diſturbarunt ex Gallia, ubi tunc erat, renunciantis ejus concordiæ intempeſtiva mentione Gallorum animos vehe-

vehementer eſſe turbatos: proinde eo commercio prorſus abſiſterent. Hujus anni fine in Belgis Eleonora eſt nata Archiducis filia major annis ſequentibus Regina prius Luſitaniæ, deinde Galliæ priori conjugio quam poſteriori felicior, in utraque fortuna ſalva probitatis fama.

CAPUT V.

Montani ad Granatam Mauri rebellant.

QUO tempore Rex & Regina Granatam abierunt, Archiepiſcopus Toletanus Compluti hæſit ſchola in eo oppido conſtituenda intentus ad exemplar Pariſienſis in Gallia modicis tunc initiis deinde præclarum literarum domicilium. Collegii præcipui & maximi, cui à Divo Illefonſo eſt nomen, fundamenta primum ſunt jacta pridie Idus Martii. Architectus Petrus Gumiel in ea arte apprime verſatus & nobilis, formacei initio parietes; frontem è candido lapide pulcherrimam tempus adjunxit. Novum Granatæ regnum ſtabiliendi Regibus cura erat. Si Mauri, quorum magna multitudo ſupererat, Chriſtiana ſacra ſuſciperent, fore conſultum videtur ne à cæteris civibus in religionis placitis diſcreparent. Quippe in religionis diſſidio concordia animorum inter cives conſtare non poteſt. Evocato in eam rem Toletano præſule & quid facto opus eſſet monito, Reges Hiſpalim diſceſſerunt. Archiepiſcopi Toletanus & Granatenſis communicato conſilio parique ardore in opus ingreſſi vitæ probitate ſimiles & promovendæ religionis ſtudio incenſi ex æquo ad Mauros ſanandos diligentem navare operam ſtatuunt. Mauros quoſdam Elches vulgo dictos, qui Chriſti ſacra, quæ prius ſuſceperant, ejurarant, inquiſitorum permiſſu, quorum ea cura erat, malo cogere viſum eſt: ac præſertim teneros filios per vim avulſos ſacris fontibus eluendos adhibere. Id vero turbarum initium extitit. Etſi gentis ſacerdotes præterea, quos Alfaquinos dicunt, multa Præſulum benignitate, doniſque victi è promiſcua Maurorum multitudine pleroſque, ut ſe Chriſto adjungerent, auctoritate & exemplo effecere. Intelligebantur artes, offendebantque Maurorum vulgus. Ergo promoti animis & in rabiem acti Albaicini Mauri, qui magno numero erant, correptis armis, quæ abſcondita tenebant, plateas tranſverſis trabibus vicoſque muniere. Toletanum quoque intra ædes ſuas per noctem obſederunt perimere deſtinantes. Ingens ea nocte trepidatio, & civitatis permixtio pavidæ tumultuantiſque. Cum luce Tendilliæ Comes, quippe belli Dux arciſque Alhambræ Præfectus, militibus in urbem evocatis neutri uti nocerent inter ſe auctoritate & minis effecit. Miſſæ ad Reges litteræ periculum renunciatum. In quo accidit exigua quidem ſed memoria digna res. Litteras Toletanus ad Reges Æthiopi perferendas dedit, viginti leucas pedibus conficere die uno ſolito nihilominus. In quo peccatum fuiſſe graviſſime eventus docuit. Ad primum enim aut alterum diverſorium tantum vini miſer haurit (& eſt ea gens in ebrietatem effuſa) ut emota mente diem integrum indormire crapulæ opus habuerit. Fama aliique ſuper alios de re tanta rumores nuntiique uti neceſſe erat Hiſpalim præcurrerant. Mirabantur Reges nihil à Toletano literarum venire. Reginam negligentiæ pudebat, pleroſque ſermones in ejus nomen erumpere, qui ea auctore in ſublimem dignitatis locum conſcenderat. Rex quoque ad ſuperiorem moleſtiam, quoniam eum honorem Alfonſo Aragonio filio ſuo deſtinarat antea, & tunc novo tædio concepto haud obſcuris verborum aculeis Reginam perſtringens, En, inquit, tuum Antiſtitem præclarum ſcilicet & magnum. Appulit tandem Æthiops: Toletanuſque ex ea mora pudore ſuffuſus Franciſcum Ruicium ex eodem ordine ſocium ſuum miſit: qui factum excuſaret, & totius rei ordinem Regibus explicaret, calumniamque detergeret, quæ multi ejus imprudentia accuſabant Mauros fuiſſe concitatos in furorem. Præterea accuſare quam mutare facilius eſt. Sed Granatæ tamen & Toleti anniverſariis ſacris ad quintum decimum kal. Januarii ejus diei me-

memoria renovatur omnibus annis, quo tria Maurorum millia ſacro fonte abluta fuerunt. Ad quæſtiones habendas puniendaſque, quorum noxa in eo tumultu gravior extitiſſet, miſſus cum poteſtate judex, voce præconis veniam edixit tamen omnibus, qui Chriſtiana ſacra ſyncera mente ſuſciperent. Supplicio de quibuſdam ſumpto, aliis in vincula traditis, tum hi, tum eorum exemplo cæteri Mauri, qui Albaicinum incolebant, ſe Chriſti religionem velle profiteri renunciarunt ſupplices in timore animo pervicaces atque inſaniam repetituri, ubi facultas eſſet, tantundem fecerunt alii qui per Granatam reliquam ſparſis domiciliis habitabant, quippe in villis ſuburbanis vitam terræ cultu tolerabant, omnes ad quinquaginta millia capitum. Templa ſimul ſuperſtitione Maurica fœda, ex ritu Chriſtiano ſacrata ſunt. Simulatio, haud poteſt eſſe diuturna: neque metus officii magiſter ſatis idoneus. Montani ad Granatam Mauri locorum natura freti ſimulantes an vero perſuaſi reliquos per vim noſtros fuiſſe factos, tumultus paſſim concitare conſpiratione inter ſe facta conſilio communicato. Initium rebellandi Huegiaris incolæ fecerunt munitione magis quam viribus confiſi: quippe locis aſperrimis eſt oppidum. Accurrunt magna celeritate Tendilliæ Comes & Magnus Gonſalvus, forte eo tempore agens Granatæ, ne prima negligendo ſerperet malum. Capto per vim oppido in pleroſque rebelles ferro eſt ſævitum. Cæteros vicina montium juga ſylvæque texere. Eodem impetu alia circum Maurorum oppida capta: neque ſiſti tamen malum potuit fatali defectione quaſi peſtis lue per late patentes montes diffuſa graſſanteque. Atque ita ut non modo ſua tueri parati eſſent, ſed de finitimis prædas agere, vaſtare agros, carpere quoque oppida, cædes facere. Marxenam imprimis obſederunt quod oppidum in Promagiſtri Caſtellæ ditione erat. Adverſus hos conatus Petrus Fagiardus, qui Almeriæ cum exigua manu militari tunc erat, Alhamillam vicinum Maxenæ oppidum de Mauris cum arce cepit: eoque terrore Maxenæ obſidio ſoluta eſt,
1500 hoſtes diſſipati. Salutis anno Milleſimo quingenteſimo auſpicante hæc gerebantur. Ipſo tempore Regina Hiſpali relicta Rex Granatam rediit in unam comprimendi eos motus curam intentus, metu ne ex Africa quæ vicina eſt, & unde auxilia rebelles petere decreverant gravi aliquo bello implicaretur Hiſpania vix è ſuperioribus cladibus recreata: ipſeque inteſtini belli mole impeditus cogeretur ab Italiæ cogitatione ceſſare: quod ejus rationes vehementer conturbaret. Itaque Bæticæ civitatibus & nobilitate univerſa ad arma ſignaque evocatis, numeroſum exercitum magis quam validum conflavit. Cum iis copiis ipſemet kalendis Martii Granata profectus Langiaronem verſus contendit locis præruptis ſitum oppidum. Obſtinatis Mauri animis nihil voluntate facturi videbantur. Vi admota captum direptumque eſt oppidum. Lerini Comes aliique proceres copiis in plures diductis manus ac per eos montes diſſipati multas ea parte arces & oppida pari felicitate expugnarunt. Sæva ac deformis eo tractu univerſo rerum facies. Victa malis ferocia Mauri rebelles ſe dedere decreverunt. Imprudenti impetu cæpta; initiis valida, mora languеſcunt. Data omnibus venia modo pacatis ea lege ut intra dies quatuor Caſtellum ferreum, Adram, Bugnoliumque reſtituerent, quæ oppida motuum initio de noſtris ceperant, & quamvis infirma ante injuriæque opportuna diligenter ipſi ad omnes caſus vimque arcendam munierant. Arma telaque omne genus traderent. Præterea quinquaginta millia auri duabus penſionibus. Obſideſque fidei, ita facturos in Magni Ducis poteſtatem triginta quatuor è præcipuis Mauris. Motibus ad hunc modum compoſitis Rex Granatæ ſubſtitit ea gente ad Chriſtum adjungenda abluenda ſalutaribus aquis diſtrictus. Ea diligentia paulo poſt montani Mauri, quique Almeriæ, Baſtæ, & Guidixii habitabant aliiſque locis noſtra ſacra populariter ſuſcepere. Miſſi ad eos confirmandos, ſanandos cæteros pii in omnes partes concionatores ſunt adjuncti militari præſidio. Dignitatis ſpecie ne violarentur impune agebatur, ſi qui male cogitarent. Et eſt gens Maurica mobili ingenio, fluxa fide. Quod prudenter ad ſalutem comparatum videbatur in contrarium vertit, ſic humana conſilia ſæpe deluduntur; improvidas homi-

 num

num mentes. Vulgatum rurſus fama ex eo apparatu vim & metum Mauris novo conatu intentari. Incolæ Belefichi & Nixarii, quæ oppida jugis montium aſperrimis ſita ſunt, arma hyeme proxima corripuerunt patriæ ſuperſtitionis libertatem ſupremo conatu, tueri deſtinantes. Horum exemplum pleraque eo tractu oppida montana ſunt ſecuta: ſignumque ſublatum, quo confluerent cæteri Mauri. Qua ſpe quibus viribus? cæcus animi impetus miſeram gentem in furorem agebat patriæ ſuperſtitionis amore qua nihil eſt potentius. A Rege qui uſquedum Granatæ morabatur bello Dux deſignatus regiæ aulicorum cohorti Præfectus continuo collectas copias Belfichum admovit: Impugnatum oppidum omnibus viribus & machinis. Obſeſſis tamen ſtrenue tuentibus à mœnibus repulſi ſunt noſtri non ſine multorum ſtrage. Inter quos viri genere factisve clari cecidere. Ducebatur obſidio tamen. Mauri ſola deſperatione ſuſtentabant, pro noſtris cauſa erat, & parta ſæpe victoria. Obſeſſi tandem ſiti victi poſitis armis, iisque & reliquo apparatu bellico victori traditis oppidum arcemque dediderunt unam incolumitatem pacti. Bona & libertatem arbitrio victoris permiſere de regia clementia confiſi: Eo terrore Nixarii incolæ iiſdem conditionibus venere in poteſtatem ea tantum exceptione, ut libertatem publice redimendi viginti quinque aureorum millibus facultas eſſet. Feſtinatæ deditionis id præmium fuit. Ad Regem præterea placandum Mauri ſupra decem millia Seronis Tiiolæ aliorumque eo tractu pagorum incolæ ſacris fontibus ſunt admoti. Magnus numerus, ad pacandam gentem reique ſummam emolumenti parum. Nam eodem tempore in Arundæ &. Villalongæ confragoſis montibus Maurici tumultus publice ſunt concitati. Commotus, ut par erat, nova rebellione Rex voce quidem præconis edictoque denunciari mandavit omnibus Mauris qui in iis montibus, ubi motus erant, habitarent, ut in Caſtellam diſcederent; parando diſceſſu dies non amplius decem dati, cum eo tamen arcano conceſſit, ſi qui noſtram religionem ſuſciperent, iis manendi in patria ſuaque cuique retinendi venia eſſet. Deinde Ureniæ Comiti & Alfonſo Aquilario Magni Ducis fratri majori, præterea Joanni Silvæ Ciſontano Comiti tunc Hiſpalenſi Prætori belli cura eſt demandata. Mauros indigenas eo terrore propoſito facile animos ad ſanitatem revocantes Gandules gens Africana quæ auxilio rebellibus venerat, ab ea mente deducere conabantur; quibus in temeritate & in contumacia ſpes, nihil præcipuum in Hiſpania. Saniores tamen Arundam poſitis armis ultro magnoque numero venerunt Chriſtianæ religionis amorem ſimulantes. Major pars in incœpto perſtitit: & qui immunita loca tenebant in montem Rubrum præcipua aſperitate ſe ſuos ſuaque contulerunt loci ardui natura confiſi magis quam vera virtute; iiſdem veſtigiis regiæ copiæ proſecutæ prope Monardam ad radices ejus montis poſuerunt caſtra. Mauri ad montis latus in armis ſe oſtentare aſcenſu prohibere hoſtes parabant. Commoti eo ſpectaculo pauci è piorum numero cupiditate prædæ Ducum injuſſu ſublato raptim vexillo tranſmiſſoque torrente, qui ea parte decurrebat præceps inter ſaxa niti per ardua cœperunt. Secuti ſunt alii ne primis deſertis in periculo ignominia aliqua cladeſque acciperetur. Urgebant de ſuperiori loco Mauri, noſtroſque aſcenſu magna virtute prohibebant. Si premebantur turpe non ducebant loco cedere, ſeque in altiora juga recipere quæ ex intervallo exæquata munitaque quaſi propugnacula habebant. Inſtantibus noſtris ad planiciem latam perventum tandem eſt ſummumque faſtigium montis ubi Maurorum uxores filiique erant atque impedimenta, incitamentum utriſque ut ſupremo conatu alii tuerentur, alii conarentur prædam rapere. Noſtros cupiditas arcebat, adverſarios deſperatio, ſi victi eſſent, in rabiem agebat. Ceſſit tamen virtuti ſine viribus furor. Mauri qua parte noſtri impreſſionem fecerunt, terga verterunt. Inſtitere in primo agmine Alfonſus Aquilarius & Ureniæ Comes cum duobus filiis. Ne victoria integra eſſet, prava cupiditas obſtitit importunumque inter ipſos certamen hoſte neglecto ſpolia conſectandi. Major pars quaſi victoria parta ad prædam verſi ſunt turbatis ordinibus militaris diſciplinæ nulla cura. Multis horis in aſcenſu pugnaque conſumptis nox ſuperve-

veniens victos texit locorum peritos, noſtris temeritas exitio fuit. Ductor Maurorum Fervis Benaſtepar collectis ex fuga ſuorum reliquiis vir ſtrenuus & ſagax, hoſtium perturbatione ratus rei bene gerendæ opportunitatem oblatam, circumfuſos milites pro tempore hac ſententia oratione acuit. „ Quo milites „ ruitis, quæ cauſa fugiendi, bona, „ uxores & filios quo loco relinquitis? „ Niſi veſtræ vos manus texerint & ar- „ ma, quisnam malis medeatur, quis „ erit præſidio? An quo vos fugietis, eo- „ dem rabidi hoſtes non poterunt penetra- „ re? Furor eſt in pedibus ſpem pone- „ re, quorum dextræ ferro ſunt arma- „ tæ. Quæ ignavos terrent, & timidis „ videntur ardua, virtuti pervia ſunt. „ Hoſtium perturbationem conſiderate „ (forte ſulphurei pulveris cado incen- „ ſo late diffuſa flamma diſpalatos præ- „ danteſque monſtravit.) Ergo penſato „ agmine in hoſtes diſſipatos irruite ve- „ ſtris ſpoliis graves impeditoſque. Præ- „ cedam ipſe, ferroque ſecuturis iter „ pandam. Vobis niſi exemplum milites „ dedo, verbis meis ne amplius fidem „ adjungatis." Ducis verbis inflammati Mauri pugnam magnis animis repetunt. Non audacia ſed temeritas videbatur victores novo conatu laceſſere. Ignavos tamen neceſſitas acuit, & deſperatio, quæ ſæpe ſpei cauſa extitit. Dux Maurus forte an conſilio in Alfonſum Aquilarium delatus, qui uſquedum cum paucis pugnam ſuſtentabat, ut erat thorace propter æſtum diloricato, ejus pectus gravi vulnere ſauciavit. Ingeminarunt alii ictus eo vulnerum numero, ut deformatum corpus in hoſtis poteſtate relictum vix poſtea dignoſci à domeſticis potuerit. Perierunt cum eo plures ducentis, atque in eo numero Franciſcus Ramirus Madriti civis Dux magnus virtute fama pari toto bello Granatenſi parta. Petrus Corduba Alfonſi Aquilarii filius periculo ægre ereptus ad Urenium evaſit cum globo militum hoſtis ſucceſſu ferocientis impetum comprimere paratum. Ciſontanus paulo inferius in montis latere cum Hiſpalenſi vexillo reſiſtens multis ex fuga ad ejus præſidium ſe recipientibus ſaluti fuit, ſuique agminis & fugientium armis hoſtium vim uſque ad auroram ſuſtentavit. Cum luce Mauri fracti metu an pugnando defatigati montis faſtigium converſis ſignis repetierunt. Sic Alfonſus periit genere & factis inter Hiſpanos nobiliſſimus heros. Hoſtes eripuere vitam: de ejus laudibus nunquam bona poſteritas conticeſcet quamdiu Hiſpanicæ res ſtabunt. Arundæ Rex tunc erat commotus, ut par erat ea clade, Gentis perfidiam ulciſci correptis armis deſtinabat. Placuit tamen Anagari Ducem Daydinum impugnare oppidum non ſatis validum, neque ſatis munitum. Urenio & Ciſontano mandatum uti infauſtos montes novo conatu ſuperandi, qua parte ante aſcenderant, ſpeciem præberent. Hoſtes novo terrore propoſito deſperata victoria de compoſitione ultro appellare conſtituunt, veniam poſitis armis fore non deſperantes. Datum abs Rege ut in Africam diſcedere volentibus libera facultas eſſet navibus etiam ad Aſtapæ portum ad trajiciendum integra fide paratis, per capita tantum denos aureos ſinguli trajecturi penderent libertatis pretium: qui patria carere nollent Chriſto ii ſyncere nomina darent. Firmato iis conditionibus fœdere multi in Africam abiere: multo plures reſtiterunt in Hiſpania inſimulatæ Chriſtianæ religionis ſpecie nihilo abeuntibus ſaniores ingenio pervicaci. Sic diuturni motus qui Hiſpaniam ſolicitam habebant, & mala quæ ex iis impendere graviſſima videbantur, faciliorem opinione exitum habuere. Verum Alfonſi Aquilarii mors in proximum annum incidit. Ad ſuperiora rationemque temporum revertamur.

CAPUT VI.

Res Mediolanenſes.

MONTANI Mauri ad Granatam tumultuabantur, ſimul à Rege Catholico inſtructa claſſe Gonſalvus deſtinabatur Venetis auxilium adverſus Tur-

cas eorum ditionem invadentes armis, imminentes reliquæ Italiæ ſpei occupandæ accitu, ut ferebat fama tum Mediolanenſis Ducis tum Regis Neapolitani ſua ut tuerentur à juratis adverſariis inclinatis rebus grande momentum, ſic illi putabant. De Sicilia quoque cura erat, cui illa procella quippe è vicino minabatur maxime. Simul à Valentino Pontificis nomine, Gallicis armis bello ad Flaminiam illato de variis tyrannis eo tractu urbes & oppida capiebantur, nullo relicto innoxio qui reſiſteret. Ita forum Cornelii occupavit, atque Forlivium, cujus urbis Comitem principem fœminam cepit. In Piſauri Regulum ardentior ira: cui antea ſoror Lucretia nupta fuerat. Graviſſimum eſt odium, quod inter propinquos & neceſſarios excitatur. Proviſo ille periculo urbe, ut tempus dabat munita fuga evaſerat, quam urbem obſidere Valentinus inſtitit. Magnorum motuum ſævæ tempeſtatis hæc initia erant: magnum Italiæ malum parabatur: Ac præſertim Ludovicus Sfortia ad principatum recuperandum ab Imperatore & Germanis Principibus aliis auxilia patrociniumque implorare non deſiſtebat. Ea diligentia Helvetiorum & Griſonum conflato idoneo exercitu Aſcanium Cardinalem fratrem Januario menſe præmiſit in Inſubres: ubi faciliora omnia opinione ſunt inventa, priorem invidiam miſericordia mitigarat. Erga ejectum & exulem ſucceſſerat humanitas. Arces & urbes certatim venienti ſe dedere, feſtinatione fidem ſtudiumque approbare cupientes. Ipſa etiam urbs Comum & oppida lacui Lario adjacentia ultro portas aperuere. Ad eam famam Mediolanenſes cives arreptis pro Ludovico armis Trivulcium in arcem ſe compingere compulerunt. Unde die tertio cum equitatu Ticinum verſus diſceſſit. Ipſo die Aſcanius Cardinalis quaſi victoria de hoſtibus parta triumphi ſimili pompa urbem inivit. Subſecutus eſt Ludovicus fratrer, arce quamvis Gallico præſidio detenta. Ticinum, Laus, Dertona, Placentia ad vetus imperium aliarum urbium exemplo ſponte redierunt: aliæ pulſis Gallicis præſidiis ſe dedere Duci ſatagebant. Clandeſtinis hæc agitata conſiliis alto ſilentio premebantur, dum votis opportuna ſe daret occaſio. Gallici exercitus robur Novariam ex condicto confluxit, ſi auctis viribus poſſent Ducis conatibus obſiſtere, prodire in aciem. Gallicæ etiam copiæ, quæ in Flaminia curabant eodem convenere commeatu petito. Quæ cauſa extitit Duci Valentino id bellum intermittendi Piſauro quamvis nondum expugnata, Romam repetendi, quo fratres porro redierant cum Pontifice redintegrata gratia videlicet. Romæ Valentinus apparatu, inceſſu, excubiis, vindicandis hominibus vim Principis complexus, nomen imperii Pontifici modo relinquere uſque eo obnoxio ut nihil magnæ rei niſi eo arbitro gereretur. Rerum conditio miſerabilis fœdaque. Gandavi, ubi Joanna Princeps agebat, Carolus Archiduci natu major filius eſt natus felici ſorte ipſo Matthiæ Apoſtoli memoria ſacro die: cui ampliſſima imperia, immenſæ copiæ victoriæ de hoſtibus multæ & præclaræ cælo deſtinatæ erant. Octavo ab ortu die Margarita amita in eam urbem appulſa infantem de ſacro fonte ſuſcepit una cum Margarita altera poſteriori Caroli Audacis conjuge uſquedum ſuperſtite. Ducem Lucemburgium vocari infantem placuit veteri more mutato: nam ante Ducem Burgundiæ majores filii Caroleſii Comites vocari moris erat. Implevit ea res Hiſpaniam nova lætitia; ipſa Iſabella Regina die natali nunciato, ſubdidit ex divinis litteris: Cecidit ſors ſuper Matthiam; vaticinium vanum non extitit, neque conjectura falſa. Enimvero de incolumitate Michaelis Principis ob ejus imbecillitatem exigua ſpes erat: ac paulo poſt Granatæ obiit. Ejus plane obitu Philippus Archidux & uxor Caſtellæ & Aragoniæ Principes dici cœpere, haud dubio hæreditatis jure indicioque. E Luſitania poſt Vaſci Gamæ reditum claſſe tredecim navium Petrus Alvarus Capralis Indiam juſſus repetere, profectus, Oliſipone ad octavum Idus Martii ex itinere Braſiliam primus mortalium invenit, tametſi eam laudem alii ad Americum Veſpucium Florentinum natione ablegant, litem dirimere non eſt tanti. Inde magno flexu Calecutium delatus, atque in ea urbe benigne primum acceptus, deinde quæ eſt gentis perfidia & levi-

levitas, violatus injuria, neceſſario ad vim & manus venit. Hæc in India. In Luſitania Jacobi Viſei Ducis filius ex impari matre ab Emanuele Rege patruo Magiſter equitum in Luſitania conſtitutus hoc tempore, annis conſequentibus filia unica relicta deceſſit: quæ Villæregalis Comiti uxor data eſt poſtmodum. Bellum in Inſubribus ducebatur meliori ſorte Ducis Mediolanenſis multa denuo carpentis oppida & ad reliqua aſpirantis. Alexandria ultro in ejus poteſtatem conceſſit. Novariam eo admotis copiis ex deditione cepit, arcem in Gallica fide perſtantem impugnabat. Haud diuturna felicitas fuit. Cum adverſariis, qui non procul ea urbe tendebant, juſto prælio decernere parans unaque victoria moleſto bello finem imponere, copias foras urbem produxit ſane ſedecim millia qua Germanos qua Helvetios. Instructa acie datoque pugnæ ſigno Helvetii contra morem gentis contraque ſpem detrectarunt contra Gallos & qui ex ſua natione ab illis ſtabant, ferro dimicare ſuorum injuſſu magiſtratuum. Ea ſpecies eſt proditioni quæſita. Dux neceſſario ſeſe in urbem copiaſque retulit ab ea mente Helvetios ſi poſſet deducturus. Feſellit eum ſpes, & eſt omnis incauta ſecuritas. Ingenti pecunia venditum prodiderunt Gallis infenſis importuniſque hoſtibus. Delatus mox in Galliam atque in arctam cuſtodiam datus vitæ & vinculorum eundem finem habuit egregius alioqui Princeps, niſi à ſcelere principatum eſſet auſpicatus: quod ſuperi ea calamitate vindicarunt. Aſcanius Cardinalis fratris miſeria gravique caſu nunciato continuo arcis Mediolanenſis, quam impugnabat obſidione ſoluta, Placentiam verſus diſceſſit, quingenti equites ſequebantur ad reparandam domus ruinam exigua manus, ſpei tamen aliquantum evadendi, metus amplior. A Carolo Urſino Venetorum, qui eo tractu militabant, Duce ex itinere victis fuſiſque cæteris Cardinalis ipſe captus, atque in Galliam quoque miſſus eſt gratum Gallo Regi munus ruinæ fraternæ ſocius. Ejus juſſu Biturigum in urbe aliquandiu detentus ex aliquanto intervallo libertatem obtinuit. Is honor purpuræ ſacræ habitus eſt & Rhotomagenſis Cardinalis gratiæ: cujus ad arbitrium cunctæ in Gallia res vertebantur. Ducis filii Maximilianus Franciſcuſque, ne ſæva domus ſuæ ruina una opprimerentur, in Cæſaris curia relicti à patre, diu apud Germanos morati ſunt inopes, exules, ſine lare familiari vagi. Poſt victoriam Mediolanenſis principatus haud ægre quidem Gallo ceſſit univerſus. Civitates eæ, quæ Duci advenienti ſine mora deditionem fecerant, ingenti ſingulæ in ſtipendium pecunia ſunt mulctatæ. Sic Italia ſuis copiis & viribus in ſua viſcera vertebat arma, ſuo quin etiam ſanguine vincebatur. Venerat in Italiam Rhotomagenſis Cardinalis bello antea à Gallo Dux cum aliis deſtinatus. Parta victoria Mediolani agebat, rerum Italicarum bello paceque arbiter habebatur. Eo promerendo datum expetenti à Pontifice eſt, ut totius Galliæ una excepta Britannia, legatus eſſet annuo & ſemeſtri ſpatio tunc: quod deinde tempus eſt additionibus ſæpe amplificatum, ac proprium redditum dum vita manſit. De Vaſconum regibus multa Rex Catholicus ſuſpicari accipiendis delationibus pronus in eos Principes maxime. Amicitia cum Gallo multis officiis culta, magnæque cum ea gente neceſſitudines vereri cogebant, ne monſtri aliquid Hiſpaniæ parerent. Ita annis ſuperioribus præter ſacramentum ab arcium Præfectis in verba Regis Catholici univerſa ditione factum, Sangueſſam & Vianam quaſi fidei pignora penes ſequeſtrum eſſe conſtitutum fuerat deſignato quinque annorum ſpatio. Eo decurſo tempore Vaſcones ea oppida repetebant: neque reſtituebat Hiſpanus aliam ex alia moræ cauſam obtendens. Ut controverſias componeret Rex Vaſconum Hiſpalim adiit menſe Aprili, ubi Reges Catholici morabantur. Ea diligentia Magdalenaque filia unica fidei pignore in Caſtellam amandata, ut in aula Reginæ creſceret, litibus tunc quidem finis eſt impoſitus, eaque oppida reſtituta, de quibus erat diſceptatio. Contra Lerini Comiti in Caſtella exuli à Vaſcone venia data, ademptique principatus pars multo major reddita eſt. Equitum adeo magiſterium reſtitutum ſine invidia Alfonſi Peraltæ ſancti Stephani Comitis,

cui grave erat honorem antea delatum nullo ſuo merito in gratiam inquieti & factioſi hominis detrahi. Unde novi motus & moleſtiæ metuebantur extitereque.

CAPUT VII.

Gonſalvus Magnus Dux in Italiam redit.

SECULAREM annum more majorum Pontifex clauſit, venia peccatorum invitati innumeri mortales ex omnibus provinciis Romam confluxerunt finitimi & longinqui pietatis ſtudiis certantes plenam majeſtate & numine urbem inviſere, religionis arcem, veritatis magiſtram. Morum licentia vigebat inter viros ſacratos ut ſi qua in parte orbis maxime. Eam turpitudinem vindicare Deus viſus eſt eventu mirabili Pontifice caſtigato cæteris territis exemplo. Apoſtolorum Petri & Pauli ſacro die hora quarta poſt meridiem violentus turbo extitit imbris & grandinis, qualem non meminerant. Ventorum vehementi procella tubus vaporarius everſus ſupra cænationem cui à Pontificibus eſt nomen, ubi forte Pontifex tunc agebat familiari ſermone tempus fallens. Supra eam cænationem Valentini domicilium erat. Procidentis tubi pondus tabulatum primum traxit, atque è tribus Florentinis civibus, qui expectabant dum à Valentino debita pecuniæ ſumma redderetur, ſecundo tabulato confracto duos ad pedes Pontificis exanimatos & occiſos projecit, tertium quoque ſpirantem, ſed gravi vulnere ſaucium. Multi cum lateres tum tabulæ ne Pontificis caput comminuerent ſuperſtantis umbellæ tegmine factum eſt. Eadem involuto capite ne pulvere ſuffocaretur, valuit. Accurrunt aulici; exanimatum Pontificem inter rudera repertum capite & manu graviter ſauciatis, expiranti ſimilem nec ſatis compotem mentis in ſtrato componunt. Capuæ Cardinalis, & quidam alius, qui ſoli cum Pontifice erant ſub feneſtrarum abſidibus & receſſibus vitam ſervarunt. Multi apud populum conjectandi ſuperſtitioni ad inſaniam deditum, Romæ præſertim rumores ſunt ſparſi. Variæ ſignificationes & prodigia captata lingua procaci. Septuageſimum annum impleverat Pontifex; tractata vulnera recrudeſcere videbantur. Vulgi ſermonibus multi ſucceſſores in Pontificatu ſenatus principes deſignabantur. Valentinus ipſe auxilia Gallica conquirere, alia præſidia ab aliis, ad eum conſtituendum Pontificem, quem privatis quiſque rationibus opportunum maxime judicabat, nulla reipublicæ cura. Verum eas omnes molitiones reſtituta brevi Pontificis valetudo frænavit. Ipſo tempore Gonſalvus inſtructa idonea claſſe navium ſupra triginta adjunctiſque aliquot triremibus, biremibus, Malacæ è portu ſolvit. Vehebantur ea claſſe pedites quatuor millia, equites gravis armaturæ trecenti. Viri inter cæteros nobilitate factiſque præſtantes. In eo numero Dieghus Lupus Mendoza Hiſpaniæ Cardinali natus, Alfonſus Silva Calatravæ Claviger. Lenta navigatio fuit. Secundo provecti flatu ad Balearem majorem atque Sardiniam appulſi impeditique multis malaciis, tandem Meſſanæ in Sicilia portum tenuerunt ad quintum decimum kalendas Auguſti. Eo Hiſpani milites per Italiam diſperſi atque ex bellis ſuperioribus relicti magno viri animo pugnandi ſcientia præſtantes confluxere, naves quoque aliæ convenere ſeque adjunxere ad Hiſpanicam claſſem. A Turcis mari terraque urbs in Peloponneſo præclara Methone obſidione premebatur. Veneti, quorum in ditione erat, Gonſalvum, uti ſe cum eorum claſſe conjungeret, convitio ſolicitabant. Cupiebat is obſequi juſtiſſimis poſtulatis. Magnis tamen impeditus difficultatibus non ante quintum kalendas Octobris urbe jam à Turcis capta ſolvit Meſſana, ſerum rebus perditis auxilium. Inter alias moræ cauſſas illa præcipua. Gerbis Regulus nova militum ſubſidia poſtulabat mitti, inſulanos frænare cupiens nova ope, Margariti Ducis & militum, qui ſub eo erant, licentia, rapinis & injuriis exacerbatos, ac in ipſum Africa univerſa commota

quaſi

quaſi rebus noſtris faveret, Maurus nomine tenus eſſet. Mauro ſatisfacere integrum non erat alio properantibus. Spe depulſus Margaritum & ſuos arte in poteſtatem redactos deinde dimiſit liberos arce tamen & univerſa inſula prohibitos. Hiſpanica claſſis Corcyram maris Ionii Venetæ ditionis inſulam tenuit poſtridie Kalendas Octobris. Ejus adventus ſalutaris fuit inſulanis. Turcæ invadendi eos mutata voluntate Naupliam Peloponneſi urbem & navale cum primis olim nobile admota eo claſſe impugnare decreverunt. In Gallia per idem tempus magna legatorum contentione pax tandem inter Reges Gallum & Catholicum facta eſt. Conditiones aliæ honeſtæ fuerunt. De Neapolitano regno ſancitum, ut facta diviſione Apuli & Brutii Hiſpano cederent. Reliqua obtineret Gallus. Vectigalia modo ex pecoribus in Apulia colligi ſolita ex æquo partirentur: ac vero regni proventus univerſos ita ut neutris amplius cederet quam alteris; omnino exæquari redditus utriuſque partis bona fide volebant. Fœdus lubricum neque futurum ſtabile. Species facto prætenta præter vetuſta utriuſque Regis jura Turcis pro religione bellum illaturos. Fridericum, cui cum ea gente fœdus erat & juncta amicitia, quamque auxilio evocare decreverat, ne pro religione ſuſcepto conatus impediret, ditione ſpoliare viſum eſt. Idonea ſpecies ſcilicet magis quam vera cauſa conſona juri & æquitati. Clandeſtinis primum hæc agitata conſiliis alto ſilentio tegebantur. Pontifici dein ſignificata gratiſſima ei extiterunt, quin utrique Regi Pontificia auctoritate partis decretæ imperium ſuo diplomate quaſi beneficiariis Romanæ Eccleſiæ confirmavit. Gallo Neapolitani & Hieroſolymitani Regi Hiſpano Apuliæ Ducis titulos. Friderici Regis odium incitabat: ſpeſque ex communi præda ſuos novis augendi principatibus, haud obſcure à Gallo & Hiſpano facta. Cæleſtis vindicta quos premere cœpit, in præceps agit. Veteres domini non magis viribus quam conſilio deſtituti vagi, incerti, virtuti an fidei popularium minus crederent dubitabant ſæpe in fuga ac paulo poſt in armis ſpem habentes. Hiſpana claſſis è Corcyra profecta Zazynthum appulit Nonis Octobris. Eo porro Veneta claſſis ſe cum Hiſpana conjunxit, duæque onerariæ ex Gallia venere militibus octingentis auxilium à Gallo Rege promiſſum pretiumque Aſcanii Cardinalis in ejus poteſtatem antea contraditi. Turcæ ſoluta Naupliæ obſidione ſive propter anni tempus in hyemem vergentis, ſeu noſtris claſſibus ut pares eſſent, veriti, qui in ſinu Corinthiaco claſſem hiberno tempore continere conſueverant ad Venetorum ditionem ipſamque Italiam ex propinquo vexandas, circumducto Peloponneſo ad Euripum & Chalcidis littora conſtiterunt. Ad Zazynthum de belli ratione à noſtris diſputatum eſt, non una ſed varia Ducum ſententia. Magno Gonſalvo Methonem tentare placebat expugnatu facilem priuſquam operibus muniretur aſſueſceretque Turcico imperio. Plerique Cephaloniam peti maluere centum & quinquaginta millium ambitu, tutiſſimo ad occaſum portu cum optimis totius orbis comparando Corcyram inter & Zazynthum poſitam inſulam Sinus Corinthiaci faucibus objectam. Eo conſilio probato Galliſque Zazyntho abeuntibus ſpecie quaſi non ſolveretur ſtipendium, cæteri Georgii fanum petiverunt præcipuum Cephaloniæ oppidum. Neque mora: ipſo die poſitis juxta caſtris, tormentiſque mœnium parte ſtrata noſtri irrumpere per ſtrages & rudera intra oppidum conantur. Trecenti Turcæ præſidiarii milites eximie fortes magno animo eum impetum ſuſtinuerunt. E noſtris vulnerati aliquot, cæteri à mœnibus ſunt repulſi. Tempus erat minime idoneum, imbribus continuis & frigoribus impediti milites dies tamen aliquot ſuſtentarunt pro ingenio gentis adverſus mala pervicaces. Ipſo tandem pervigilio diei Chriſti ortu celeberrimi ſupremo conatu adhibito admotiſque ſcalis periculi omnis immemores intra horæ ſpatium in oppidum penetrarunt. Periere in conflictu Turcæ centum ſeptuaginta. Alii quinquaginta qui ſe in turrim receperant deſperata defenſione Magni Gonſalvi arbitrio ſalutem & libertatem permiſerunt de clementia confiſi. Primus in oppidum Martinus Gometius centurio vulnere quamvis accepto irrupit, Turcis etiam ex aditu

quem obſepſerant dejectis. Ea inſula ſuperiori tempore in Leonardi Tocci Græci reguli ditione fuerat. Hujus fratri Veneti detractam tradiderunt Turcis. De illis nunc captam Magnus Gonſalvus Venetis reſtituit, magnum ea moderatione ab animi magnitudine decus omnium prædicatione & fama conſecutus. Et alioqui commodiſſima Venetis claſſibus ea ſtatio erat præſertim poſt Methonem amiſſam, Hiſpanico imperio ob longitudinem parum commoda poſſeſſio. Sic claſſis Hiſpanica ex ea inſula dubio cœlo profecta ſævaque tempeſtate disjecta incolumis tamen Syracuſas tenuit extremam Siciliæ ad ortum urbem gemino portu & vetuſta imprimis nobilitate præclaram. In Siciliam Veneti Magno Gonſalvo miſerunt, qui ſitæ civitatis jus darent, donaque offerrent vaſa argento gravia veſtemque pretioſam navatæ operæ & impenſi beneficii monimentum. Ille Veneti modo cujus honore contentus cætera ad ſuum Regem in Hiſpaniam remiſit cum elegantibus litteris; & erat natura acutus & ſalſus. Hæc omnia ipſo tempore gerebantur, quo Valentinus Dux poſt cæſum immaniter Viſelium ſororium ſuum Romæ repetito bello Flaminiæ urbes carpere non deſiſtebat. Piſaurum & Ariminum ne tentata quidem defenſione portas aperuerunt. Impotentis hominis iracundia timebatur. Faventia tamen diu reſiſtit ope Joannis Bentivolii freta Bononiam ditione obtinentis. Hoſtem prævalidum externo bello diſtinere pars conſilii quietiſque erat. Præterea ipſo anno pontificia ſententia divortium confirmatum eſt: quo Ladislaus Hungarus Rex Beatricem Aragoniam thoro expulerat uxorem quondam Matthiæ deceſſoris Regis inclyti, Ferdinandi ſenioris Neapolitani Regis filiam, eoque Catholici Regis propinquam. Secundum Pontificis ſententiam Ladislao juncta connubio eſt Anna Gaſtonis Fuxenſis Candalæ reguli filia, neptis Eleonoræ Vaſconum Reginæ: quæ Ferdinandi Catholici ſoror extitit. Sic Hiſpano novæ nuptæ majori avunculo ad aliorum principum affinitates Hungarica porro iis nuptiis acceſſit.

CAPUT VIII.

Luſitani Regis conjugium.

QUATUOR Regi Catholico filiæ fuerant. Iſabella natu major deceſſerat ex partu, Joanna & Catharina Auſtriaco & Anglico Principibus nupſerant. Supererat Maria natu minima magnis & ipſa expetita connubiis. Fridericus filio ſuo Duci Calabriæ conjugem dari cupiebat, regni, quod nutare tempeſtate videbatur, ab ea affinitate ſtabilimentum. Luſitano par votum erat, poſt uxoris deceſſum thoro cœlibe, majores nempe è propinquo ad obtinendum vires. Itaque ea præferebatur conditio, lege propinquitatis ſolvere id conjugium primoque affinitatis gradu ut juſtum eſſet, ardua plane res erat, neque probabilis exempli. Ipſe etiam Pontifex alioqui minime ſuperſtitioſus ea venia concedenda ſeſe oppido præbebat difficilem Galli Regis interceſſione præciſe negans niſi futura ex eo incommoda præſtarentur, minæque intentatæ, ſe unquam quod petebatur facturum. Multi dies in ea altercatione conſumpti. Ut Calabriæ Duci Joanna Regina, quæ Ferdinando ſecundo Neapolitano Regi fuerat juncta uxor daretur, Rex Catholicus curabat, in ea provincia relicta quadringentis aureorum millibus patris teſtamento dotalibus. Non diſplicebat ea conditio Friderico Regi, grave ducenti eam pecuniæ ſummam ſorori viduæ numerare. Cupiebat tamen inter connubiales leges paciſci ut Rex Chatholicus res Neapolitanas in clientelam ſuſciperet in ſponſæ gratiam ex ſorore natæ. Quod ille detrectabat facere molitionum conſcius & particeps id regnum per conditiones dividendi cum Gallo. Ac vero eo fœdere maturato Friderico quamvis ad id quod ante offerebatur, propenſo, ſimpliciter, conjugium coire non eſt paſſus. Proviſa quæ imminebat tempeſtate. Fridericus Rex Gallum omni ratione pacare contendebat. Recuſabat ille pacem veniamque dare, niſi Cajetana arce fidei pignore, filioque Calabriæ Duce in Galliam

liam amandato, junctaque eidem connubio Germana Narbonenſis reguli & Mariæ ſuæ ſororis filia; ſi conditio non placeret, certe Engoliſmenſis ſororem duceret. Præterea decies centum aureorum millia exigebat in præſenti, deinde annua viginti quinque millia lege perpetua. Grande Gallicæ amicitiæ pretium videlicet ac grave Fridericus recuſavit. Atque aliis conditionibus rejectis decies centum millia aureos ſe daturum tamen recipiebat. Sic neque fœdus coivit, neque ullum eorum conjugiorum coaluit. Pontifex quoque Luſitano ſublata mora, affinitatis cum nova ſponſa gratiam fecit. Ita Granatæ menſe Auguſto id conjugium confecit Alvarus Portugalenſis pro Luſitano vicarius. Nullis ludis neque illo principali apparatu ea lætitia celebrata tunc eſt. Gemina filiorum Joannis & Iſabellæ funera recurrebant animis. Pridie Idus Septembris in ea quidem urbe conceſſum, ut qua patera Reges biberent. Divæ Luciæ memoria feſto die omnibus annis, ea cæderet Moiæ Marchionibus fidei cultæ difficillimis temporibus monimentum inſigne poſteritati, quoniam eo die meminerant ab Andrea Cabrera regiam ipſis ſupellectilem theſauroſque traditos in arcibus Segobienſibus aſſervatos, grande momentum bello ex ſententia conficiendo, obtinendo regno univerſo, de qua poſſeſſione cum Luſitanis certabant. Novam nuptam uſque ad Luſitaniæ fines proſecuti ſunt, princeps Dieghus Furtadus Mendoza Hiſpalenſis præſul idem Alexandriæ Patriarcha Tendilliæ Comitis frater, cui tunc purpuræ honos acceſſit, nomenque Cardinalis Hiſpaniæ patrui item Petri Cardinalis exemplo. præterea Villenæ Marchio, aliique viri principes haud exiguo numero. Accurrit ad Luſitaniæ fines Brigantinus haud obſcure quamvis offenſus honoribus quos Emanuel Rex in Georgium Joannis Regis filium cumulabat ſupra merita ſupraque ætatem. Duci quin etiam Conimbricenſi renunciato uti pater ſub mortem mandarat, uxorem Beatricem dedit Alvaro Portugalenſi & Philippa Melo natam. Brigantinum plerique nobiles Luſitani comitabantur. Ab iis nova nupta excepta eſt ad tertium decimum Kalendas Novembris. Rex Salaciæ ejus adventum morabatur, eoque in oppido decimo deinde die nuptiæ celebratæ ſunt, ludis omne genus, conviviis, ac reliquo omni principali apparatu. Prole numeroſa fœcundum id conjugium fuit felixque multis ex eo filiis ſuſceptis, uti ſuis locis indicabitur. Haud magno intervallo Margarita Auſtriaca Philiberto Allobrogi juncta eſt conjugio haud feliciori quam antea, hoc quoque viro brevi extincto Ægypti Sulthanus Regi Catholico iratus erat ex quo tempore Mauros Granatenſes bello oppreſſit. Ex eo periculum ne in Chriſtianos ejus imperio ſubditos Sarracenis confuſos conceptam iram effunderet: neque noſtris libera facultas eſſet, ut antea, adeundi Hieroſolymam Chriſti Dei vita & obitu ſanctiſſimam civitatem plenam præſenti numine. Lenire animum barbari viſum eſt legato ad eum qui facti cauſas & ordinem coram explicaret. In eam rem Petrus Martyr Angleria domo Mediolanenſis à regiis ſacris perſpecta prudentia vir deligitur; præclare is officio functus, expoſitiſque mandatis, quæcumque voluit, agendi dexteritate ab eo Principe impetravit; tum iiſdem veſtigiis ſeſe retulit in Hiſpaniam anno in ea legatione intregro conſumpto. Obſequii merces fuit Granatenſis decanatus ſacerdotium donumque honeſtum magis quam opimum. In ea urbe conſequentibus annis defunctum, uti ipſe teſtamento ſanxerat, in ſella amici & familiares compoſuerunt veſte pretioſa indutum, quam Sulthanus dono dederat, ſed in ſacræ modum conformata. Id virtutis monimentum eſto eruditionis, Decades quas de bello Granatenſi, de legatione ſua, de novi orbis inventione confecit majori aliquanto diligentia & fide quam ſtyli felicitate.

CAPUT IX.

Bello Neapolitano deſignati Duces.

SUSPENSIS mortales animis toto orbe Chriſtiano expectabant, quid bellici apparatus tanti parituri tandem eſſent. Adverſus Fridericum Regem,

Galliæ atque Hiſpanæ vires atque in ejus perniciem conſenſu conferri plerique mirabantur, alii non credebant. Granata tamen Kalendis Martii anno Milleſimo quingenteſimo primo, miſſi qui
1501
magno Genſalvo ſui Regis verbis renunciarent uti ad novum bellum inchoandum Turcico dimiſſo continuo ſeſe Meſſanam referret cum claſſe; ibi certiora mandata expectaret: & ut major eſſet auctoritas paulo poſt regius vicarius in Apulia & Calabria nondum domitis eſt dictus. Adverſus Turcarum conatus tum à Rege Luſitano tum à Gallo impetratum Ferdinandi ſuaſu, ut ſuis claſſibus Orientis oras tuerentur ab injuria, ferocienti barbaro frænos injicerent, ab Italia arcerent. Obtemperavit Luſitanus tum æquitate poſtulati invitatus, tum ut ſocero gratificaretur. Inſtructæ claſſi Joannes Meneſius regiæ Magiſter Tarrocæque Comes delectus, ex itinere Maſalquivirum portum in Africæ littore Orano vicinum expugnare tentavit, commercio opportunam & Hiſpaniæ littorum ſecuritati poſſeſſionem. Inde irrito conatu repulſus Corcyramque delatus nullo navigationis longinquæ pretio ſeſe tandem in Luſitaniam retulit. Gallo etſi ſuam & ipſe claſſem miſit Turcici conatus curæ admodum non erant præ ſtudio belli Neapolitani maturandi. Satis per ſe ad id incitato acres addebant ſtimulos plerique Neapolitani proceres qua domo extorres, qua infecti partibus. Ludovicus Armeniacus Namurſii Dux Armeniaci Guiſæque Comes bello Dux à Gallo præficitur, Ludovico Lucemburgio Lignio Comite repudiato, qui eum honorem ambiebat obtinendi Altamuræ principatus ſpe, quoniam Pyrrhi Baucii neptim ex Giſota filia uxorem habebat: cui Ferdinandus ſenior bello procerum detractum eum principatum Friderico filio dederat quaſi Iſabellæ minoris Pyrrhi filiæ, quam illi junxit, dotalem. Metus ſuberat ne ea contentio in provincia aliquid turbarum daret. Namurſius belli quamvis cura ſuſcepta diu ſubſtitit in Gallia. Feſtinantibus omnis cunctatio gravis erat. Obenignus Magiſter equitum dono Galli Regis Neapoli antea dictus ex Inſubribus ubi erat, copiis omnibus movit, & cum eo Gajaci Comes vir nobilis patria exul. Dum novi belli apparatus ſolicitam habent Italiam in Laurentii Suarii locum miſſus ex Hiſpania eſt Franciſcus Rogius, qui pro Rege Catholico oratoris partes Romæ impleret, vir eximie ſagax & callidus, ad verſandos hominum animos arte præditus & ingenio. Apud Imperatorem ab annis ſuperioribus eodem munere legati fungebatur Joannes Emanuel ardenti vir ingenio & inquieto, alioqui magnis animi & corporis dotibus, facetus natura acutus & perſpicax. In Gallia Joannes Michael Gralla, Joannes Claverius Neapoli. Acceptis Gonſalvus ſui Regis mandatis continuo Meſſanam accurrit: unde Panormum cum Joanne Nuſa Siciliæ Prorege de novi belli ratione deliberatum, pecuniam in ſumptus & militem in ſupplemento eo adjutore conquiſitum ſubſidia omne genus. Intempeſtiva de poteſtate inter duos contentio excitata agendi opportunitatem ferme corrupit. Et eſt ſuperioris non modo ſed etiam conſortis impatiens dira dominandi ambitio. Valuit tamen obſequendi regiis mandatis ſtudium. Magnuſque Gonſalvus delectu ut tempus dedit, inſtituto, redactaque pecunia aliquanta, Meſſanam brevi recurrit, ubi bellici præcipue apparatus & copiæ erant. Obtinebat is in Apuliæ parte Garganum Friderici Regis dono operæ præmium datum cum inaugurationis die multos principatus inter belli duces diſtribuit numerum magnitudine potius quam morum conſtantia amicos meritus magis quam nactus. Ergo Gonſalvus Focio centurione Neapolim legato neceſſitatem parendi excuſavit, eoque principatu ultro abdicato jurisjurandi gratiam fieri ſibi poſtulavit, & fidei qua ea de cauſa Friderico erat obſtrictus. Dedit Rex quam petebat veniam relicto etiam quem abdicabat principatu cum multo verborum honore, cupere ſe multo ampliori munere ejus promerita compenſaſſe, porro excuſationem accipere: tantum ne ex iis arcibus bellum regiis finibus inferret, aut de finitimis prædas ageret, quod erat æquiſſimum poſtulatum. Ex hac tamen Gonſalvi denunciatione intellexit plane rebus ſuis exitium inſtare. Legati præterea ex Hiſpania monere nullam in Rege Catholico opem rebus fore: Hiſpaniam in armis eſſe, bellicis apparatibus, equis, mili-

militibus omnia perſtrepere: quo ii conatus eæque molitiones pertinerent, dubitare neminem. Tum demum quaſi ex alto ſopore excitatus in omnes partes circumſpicere, neque illi conſilium ullum, aut quemquam hominum placere. Sic miſeri ſolent. Quid certe faceret? quod captaret conſilium infidis provincialibus, modicis viribus, nulla in externis ſpe filium Ferdinandum Tarentum ablegavit urbem in extrema Apulia atque Italia ad mare ſitam firmam imprimis & validam. Quin & in Apolloniam exadverſum Italiæ miſiſſe fama prædicabat, qui Turcarum auxilia adverſus eam tempeſtatem excirent, nulla in timore honeſti cura. Delectu item habito quantas maximas copias contrahit, octingentos gravis armaturæ equites, pedites quatuor millia. Sed quantulum id erat præſidii ad ſuſtentandum Galliæ atque Hiſpaniæ vires. Imminens cœlo clades nulla diligentia moveri potuit. Capuam munire decrevit quaſi belli arcem futuram; tuendæ cura Fabricio Columnæ & Hugoni Cardonio cum ducentis cataphractis mille & ſexentis peditibus commendatur. Gonſalvus ut erat ſagaci ingenio atque eximie cautus intelligebat plane fœderis nuper icti inter duos Reges conditiones haud fore ſtabiles. Gallorum ingenium nullis finibus reſiſtere, ne pati quidem conſortium regnandi ambitionis malum ſævum & impotens: dividenda præda magnas futuras difficultates, nova jurgia providebat animo. Proinde nihil feſtinatione ſalutarius arbitratus, ad id omnes induſtriæ nervos intendit, ut Gallorum conatus occuparet, efficeretque celeritate ne ſibi impedimento eſſe poſſent, quo minus partem certe attributam obtineret, de reliquo facturus ut ſe res darent. Ac primum claſſis multo maximam partem Apuliæ littora miſit Diegho Mendoza ductore Turcas, ſi id tentarent, Italiæ aditu prohibitum. Claſſis Luſitana ut erat conſtitutum lenta navigatione prohibita in eam uſui non fuit, uti eſt antea indicatum. Cum claſſis parte miſit Enecum Lupum Ajalam Neapolim, qui Joannam Reginam Neapolitanam in Siciliam abductam belli periculis eximeret. Dedit Fridericus diſcedendi facultatem non invitus tametſi antea recuſarat, eo retento pignore avunculum Regem ſibi obſtringere ſcilicet ſatagens. Hiſpanorum copiæ ſecundum hæc tranſmiſſo freto in Italiæ littore conſtiterunt. Eæ erant trecenti cataphracti, totidem levis armaturæ equites, pedites tria millia octingenti. Ad eum numerum ſexcenti Hiſpani milites acceſſere, quos Franciſcus Rogius legatus Roma ſubſidio miſit, ex iis qui in Flaminia Valentino militarant magno armorum uſu. Ex Sicilia præterea quadringenti gravis armaturæ equites indigenæ adjuncti ſunt ex univerſa inſula lectiſſima pubes. His copiis Brutii & Magna Græcia brevi in poteſtatem conceſſerunt. Præter Giracium & Agathæ fanum firmiſſimas arces, reliqua Gonſalvo ditionem fecerunt. Meſſanenſi freto ſuperato Hiſpanicæ copiæ in Italiam trajecerunt poſtridie Kalendas Julias, Gallicæ Roma obita ad fines Neapolitanos alia parte tertio poſt die pervenerunt. Omnia iis etiam opinione ſpeque faciliora. Quacumque iter erat oppida & urbes cupidiſſime aperiebant portas paratæ commeatu, pecunia, & rebus aliis juvare. Pari animorum conſternatione Aprutium, parte Gallici exercitus eo dimiſſa, in ditionem venit nullo repugnante Gallici imperii jugum ſubire. Capua præſidii fiducia reſiſtens, quamvis admotis caſtris caſtris obſeſſa Gallorum impetum diu frænare potuit: niſi Palenæ Comes ejus urbis civis Gallis mutata repente fide patefeciſſet aditum. Ingreſſi in urbem victores implacabili odio cives conſectari, diripere opes publicas privataſque, nihil uſquam ſecretum aut clauſum pati: plenæ cædibus plateæ foraque. Fabricium Columnam, Hugonem, alioſque duces, qui erant in præſidio, vivos ceperunt. Rei geſtæ nuncio ad quartum Kalendas Auguſti Nicaſtri accepto Gonſalvus excitus Conſentiæ arcem expugnat magna velocitate; eique urbi Ludovicum Mudarram præficit, Ajeli Comitem fidum expertus provinciæ univerſæ pro ſe vicarum magno rerum uſu virum induſtriaque. Ipſe in Apulos proficiſci deſtinabat cupiens ea quoque provincia potiri priuſquam à Gallis Neapolis eſſet capta. Eo ventum & imperata cæteræ urbes & arces eo tractu continuo fecerunt deditionis celeritate certantes Regis Catholici ac Hiſpani ducis gratiam aucupari per eum mo-

modum ſatagentes. Tarentum reſtitit Ducis Calabriæ præſentia & præſidii virtute, ſuaque munitione confiſa. Admotis copiis obſidere & vim admovere viſum eſt. Interea Galli urbi Neapoli imminere tum ſuis viribus tum Valentini ope: qui Faventia in Flaminia atque in Hetruria Plombino captis Regi Gallo operam in eo bello navaturus citus advenerat, tum propenſa in eam gentem voluntate ut ſe Cæſarem Borgiam è Gallia diceret, gentilicii clypei præcipuam partem lilia, Gallorum Regum inſignia diſtinguerent, concepti in Hiſpanos odii clarum ab utraque re argumentum. Sic mores erant: unde flatus aliquis favoris oſtendebatur, eo vela dandi deſtinata voluntas. Neapolis defenſione deſperata in tanta gentis conſternatione tam lubrica fide, Fridericus non jam præſidium rebus, ſed belli cauſa cum Gallis Ducibus pepigit Julio menſe extremo, ut urbe cum arcibus dedita & ſexaginta aureorum millibus in belli ſumptus numeratis, ipſi in Ænariam diſcedendi cum theſauris reliquis, regiæ cultu & familia univerſa facultas eſſet, intra ſex menſes inde quocumque gentium vellet ituro. Facto fœdere diſceſſit pullo amictu mœſta circum familia in eam inſulam cum uxore & filiis. Regina Hungariæ, Iſabellaque Joanni Galeacio vero Duci Mediolanenſi nupta ſecutæ ſunt. Neque erat quiſquam adeo ſaxeus quem non commoveret ille aſpectus. Opulenti regni dominum, relicta fortunæ ſuæ ſede, per medios populares exire de urbe in exilium. Eodem confluxerunt tum Proſper Columna tum Fabricius pecunia jam liber quem ſtantem ſecuti erant, eidem dejecto adhærere decrevere, rerum commutationem brevi futuram ſuſpicantes. Deſeruere alii proceres. Rebus proſperis certaturi ad obſequium proſtrati fortunam detrectabant. Neapoli ſubdita ac vero reliquis provinciis in fœdere deſignatis momento domitis, Galli ad reliqua & non conceſſa aſpirare. Militares animos frænare quis poſſit? imperandi ambitionem quævis intra modeſtiæ fines coerceat? In Caſtella Mariam Paciecam Beneventi Comitem inter & Alfonſum Pimentelium ejus filium magnæ controverſiæ extiterant de tutela & conjugio neptis Mariæ Comitio, cui Villafrancæ jure paterno principatus obvenerat. Id conjugium Infantatus & Albæ Duces ambiebant filiis ſuis opima illecti dote, tum Alfonſus ipſe virginis avunculus Beneventi Comes ſibi. Vicit in contentione tandem Albanus. Si Beatrix virginis ejus matertera Garſiæ Ducis majori filio nuberet, datum ut ea virgo Petro Toleto jungeretur Garſiæ minori fratri ſic eſt factum. Petrum noſtra ætas vidit eximium bello paceque virum, ſanguinem cum magnis Principibus miſcuiſſe, poſteris ex eo conjugio tum Villafrancæ Marchionibus tum Florentiæ Ducibus.

CAPUT X.

Neapolitani regni deſcriptio.

CAPTA Neapoli continuo novæ controverſiæ inter victores extiterunt, aliæ ex aliis nexæ: uti erat neceſſe inter Gallos & Hiſpanos moribus, ingenio, & inſtitutis diſcrepantes vel maxime nationes, & tunc ob recentem victoriam majori quam antea inſolentia. De ſumma initio nulla extitit controverſia. De quibuſdam modo parti regni provinciis diſceptatio ſuſcepta non expreſſis in ſuperiori fœdere, quæ quibus attribui deberent. Eæ erant Baſilicata veteribus Lucania, Capitinata atque Principatus tum Citerior tum Ulterior. Galli pro innata ingeniis confidentia ne appellatis quidem confœderatis Capacii filium miſerunt, qui in ditione, Lucaniæ parte populares in Galli Regis verba ſacramento adigeret. De Amalfitano principatu, qui in eadem provincia eſt, cum eo principe tranſegere inſcio Gonſalvo; ab ipſo quin etiam Rege Gallo Joanni Jacobo Trivultio ante donata ea ditio fuerat anticipata quaſi de ſuo munificentia, unde nova jurgia extarent. Ad hæc nonnulli proceres, quos Reges Neapolitani junctos tenebant, libertati redditi, atque in eo numero Joannes Baptiſta Martianus quadraginta ferme annorum vinculis non domita, ſed irritata ferocia,

Roſa-

Roſanum in Magna Græcia occupare tentavit paternæ olim ditionis opimum principatum. Simili exemplo Ludovicus Arſius è præcipuis Gallorum Ducibus, Ludovici Lucemburgii nomine & auctoritate Altamuram in Apulia armis præſidiiſque occupavit. Quod quid erat aliud quam cuncta ſibi arrogare, una ſummis miſcere, ſocios contemnere, unde novorum bellorum occaſio & materia exiſteret? Nondum tamen tantis quamvis injuriis violato fœdere ab Hiſpano expediebantur arma. Concordiæ viam prius tentare placuit. Apellati de ea re primum Obenignus, deinde Mamurſius qui confecto tandem bello captaque Neapoli in provinciam appulerat belli & pacis de cætero arbiter. Ne in provinciis juris minime controverſi alterutri quidquam in alteros moverent, neque ſibi auctoritatem arrogarent conſenſu decretum. De quibus lis erat, donec conſulti Reges quid placeret, certe delecti conſenſu arbitri pronunciarent, quæcumque oppida Gallica vexilla explicarent, iis Hiſpanica porro adjungerent, tantundem è contrario facerent Hiſpani, commodum temperamentum, ſi verbis & pollicitis reſponderent facta; & quod vectigalibus annuis & forma regiminis in eam ſententiam pari moderatione ſanxerunt, diu tenuiſſet. Verum major lux erit rebus, faciliuſque intelligetur utra partium certiori jure niteretur, ſi hoc loco Neapolitani regni forma parteſque ejus ſumma explicata ob oculos fuerint poſita. Extremam Italiam, quæ à ſaltu Terracinenſi Pontiniſque paludibus per Volſcorum fines Sabinorum & Marſorum montes per Furconenſes & Ferentanos in Picenum ad oſtia Truenti pertinet, ſupero atque infero mari circumfluis diu Neapolitani Reges imperio tenuerunt. Perpetuis jugis ſicuti reliqua Italia Apenini montes univerſa provincia dirimitur: qui mons ab Alpibus diductus progreditur arduus plerumque mollior aliquando, uſque ad Magnæ Græciæ finem: deſinitque in Armorum promontorium. Ambitus totius regni mari terraque milliaria numerat mille quingenta ſexaginta octo. Adeuntibus eam provinciam ad ejus montis dextram Campania primum occurrit à Leboriis olim populis habitatus tractus, unde nomen hodie quoque. Præcipuæ ea parte urbes Cajeta, Nola, Capua, ipſaque Neapolis regni caput. Vetus quidem Campania olim præterea continebat quidquid terrarum à Terracinenſi ſaltu ad Tiberim pertinet, Pontificiæ nunc ditionis regionem gemina appellatione: nam quæ pars ad mare vergit Maritima ſeu Maremma dicitur, interiora Præneſtinum poſt agrum uſque ad Aquinates fines Campaniæ uſquedum nomen retinent. Ad ſiniſtram Aprutium eſt multos ex antiquis populis complexu coercens, nempe Sabinos ubi Aſculum erat Piceni etiam pars. Marrucinos, ubi Theate nunc cernitur. In Veſtinis Aquila numeratur, in Pelignis Sulmo vetuſtior. In Marſis Talliacotium & lacus Fucinus, Samnitum etiam pars: ad eandem provinciam pertinet uſque ad Campaniæ fines, ad quam pars altera Samnitum ſpectat inter Auſtrum & occaſum fuſa, ac fere quibus nunc locis Beneventum cernitur. Recentiori memoria Aprutium in citerius ulteriuſque Aterno amne ſeu Piſcaria interfluente dirimitur. Atque hæ duæ provinciæ Campania & Aprutium in fœdere, Gallis ſunt contributæ. Ultra Aprutium in eodem latere Apulia jacet trifariam vulgo diviſa in Capitinatam, ubi mons Garganus aſſurgit, & Barenſem tractum Trano & Monopoli quæ ex veteris Egnatiæ ruinis crevit, urbibus inſignem: atque Hidruntis territorium Brunduſio Tarentum pertinens urbem in extrema Italia mari imminentem loco & operibus munitam ad Magnæ Græciæ fines auſtrum inter & ortum ſitam. Supra Neapolim exadverſum Apuliæ principatus conſequitur olim Picentini Salerno provinciæ capite. Baſilicata deinde quæ magna ex parte Lucania veteribus fuit, montes tenet, quibus ab Apulis dirimuntur. Brutii ad mare inferum vergentes Conſentia urbe primaria & ad Meſſanenſe fretum Rhegium urbs ſua antiquitate quam civium frequentia aut elegantia operum hac certe tempeſtate nobilior. Interiora Magna Græcia tenet Roſano & Catanciano aliiſque oppidis inſignis. Brutios & Magnam Græciam uno Calabriæ nomine vulgus loquentium comprehendit. Et Calabria quidem Apuliaque abſque controverſia

Hiſpaniæ ditioni relinquebantur. De principatu dubitari poterat ad utros jure pertineret. Nam qui Calabriæ finibus eum tractum comprehendebant, paſſim refellebantur. Tantundem de Baſilicata ſtatui poteſt: tametſi non deerant, qui quod in montibus ſita ſit, negarent ſejungi ab aliis provinciis debere, ſed qua parte ortum ſpectat ad Apuliæ qua occaſum ad Brutiorum ſeu Calabriæ fines pertinere: Itaque à Regibus ut duas eas provincias rurſus ex æquo dividerent facile admittebatur. Major de Capitinata ſupererat lis quippe proventu præ cæteris celebri. A Frentone ea pars, quod nunc flumen Fertorium eſt, Aprutii finis, ad Aufidum extenditur. In ea Manfredonia olim Sipontus dicta, Garganus & Troia viſuntur. Atque id Capitinatæ nomen tractui adhæſit, ex quo tempore Græcis ea Italiæ pars ſubdita erat, ad hanc ætatem retentum. A Præfecto, qui Catapan vocabatur, regio Catapaniata primum dicta eſt. Inde vero Capitinatæ nomen paucis commutatis litteris, tum Capitanei vox fluxit prætorem urbanum vulgo in Italia, ſed & ordinum in bello ductorem ſignificans. Et quidem Apuliæ finibus eam regionem comprehendi, ſatis indicat mons Garganus in Apulia à Ptolemæo quidem collocatus. Frentoque fluvius à pleriſque Aprutii & Apuliæ communis terminus deſignatus. Recentiores quoque Capitinatam Apulis annumerant; certe ea parte vectigal è pecoribus Apuliæ exigi ſolet magni proventus ac quo nullum eſt opimum magis iis Regibus vectigal. Furor erat tantis præſidiis fultam munitamque ſententiam velle contumacia evertere. Verum de re tota cuique liberum eſto judicium. Quod ad rem præſentem attinet, ex eo plane arrepta occaſione Hiſpani Gallique inter ſe diſtinxere arma, marte arbitro dirimere litem deſtinantes, quando Reges quamvis de ea re ſæpe appellati ſtatuere quid certi eatenus noluerant, viribus credo pro ſe quiſque confiſi adverſus æmuli potentiam. Propius vero parte contempta univerſum regnum uterque ſpe & cupiditate erat complexus. Et ſordent conceſſa, cum nova ſperamus; vitium id mortalitatis. Verum ad hæc loco competenti oratio recurret. Nunc Fridericus Rex ex Ænaria inſula, in quam per conditiones trajecerat, Regi Catholico infenſus maxime à quo ſe everſum videbat, nullo propinquitatis reſpectu, in Galliam concedere conſtituit triginta annua Francorum millia ab eo Rege in alimenta pactus, unde vitam calamitoſam tolerarct in exilio. Ergo cum uxore & liberis eo contendit. Beatrix ſoror Hungariæ Regina reſtitit in ea inſula: unde brevi in Siciliam diſceſſit. Iſabella fratris filia Joannis Galeacii antea conjux & ipſa Barim ſe contulit Apuliæ urbem. Miſerum Aragoniæ familiæ naufragium & ruina regiæ in varias partes & fragmenta diſſilientis. Galli ſe fidei Fridericus credebat: ſimul cum Philippo Auſtriaco magna contentione agebatur, ut quam primum in Hiſpaniam ipſe & uxor venirent ſacramentum, ut ſit, à populis accepturi tantorum regnorum hæredes poſt facta parentum fore. Nova prole hoc anno auctum, cui Iſabella nomen, providus ſocer in Hiſpaniam abſtrahere cupiebat provinciæ moribus, lingua inſtitutiſque imbuendum, vitia correcturum, quæ ætatis imprudentia, & aulicorum præpoſtero obſequio & adulatione generoſam alioqui indolem depravaſſe cognoverat. Illis Belgica licentia aſſuetis & principis facilitate ad ſua commoda abutentibus grave erat in Hiſpaniam venire, ſocer cautus & callidus verentibus ne principis liberati ſuiſque cupiditatibus agendi dexteritate & auctoritate paterna frænos injiceret. Joannes quidem Fonſeca Cordubenſis Epiſcopus Regi à ſacris notæ prudentiæ vir in Belgas propterea legatus profectionem urgere non deſiſtebat importunus exactor. Rex item Gallus quod erat futurum providens, ut per Galliam iter faceret omnino ſuadere inſtitit. Quod factum eſt tandem. Sed & ex Hiſpania claſſe ad Brigantinum portum parata Catharina regia puella in Angliam ad pactas antea nuptias diſceſſit. Granata, ubi tum parentes agebant, profecta multis iter proſequentibus ad octavum Kalendas Septembris è portu ſolvit. Alfonſus Fonſeca Compoſtellanus præſul, Egabri Comes cum uxore & pleraque nobilitate ſponſam in Angliam ægre quamvis deduxere. Tranquillo profectos mari re-

repente exorta vis ventorum tempeſtaſque diſtulit. Pars navium ad Angliæ littora appulerunt; plurimæ in Lauretanum ſe portum intulere. Inde ſedata procella poſtridie Kalendas Septembris explicatis denuo velis in Angliam ſecunda navigatione pervenerunt. Nuptiæ virginis & Arturi ſponſi continuo principali apparatu celebratæ ſunt, lætitia haud diuturna. Quantæ te miſeriæ manent innocens puella unius ob vecordiam impotentis viri ſui minime compotis? Ipſo menſe agente Regina Iſabella Beatrix Caſtria Lemoſii Comitis filia & hæres futura nupſit Dionyſio Jacobi Brigantini filio à Joanne Luſitano Rege perempti. Puellæ Patri Sarria, Caſtrum, atque Oterum juris controverſi oppida abs Regibus dono data quaſi in partem dotis, atque in conjugii gratiam. Tridenti urbe in faucibus Alpium ſita, qua montes inter ſe coeunt, Cæſarem inter præſentem & Gallum Regem miſſo ea cauſa legato pax facta ea potiſſimum lege eſt, ut Carolo Philippi Belgæ filio Claudia nuberet Galli major filia: quod ſæpe conjugium retractatum nunquam coaluit.

CAPUT XI.

Philippi Belgæ adventus in Hiſpaniam

CLASSES è Luſitania & Gallia auctore Rege Catholico Venetis contra Turcas auxiliares miſſæ nullo opræpretio ſeſe retro retulerunt, uti paulo ante eſt indicatum de Luſitania quid geſſerit. Gallica Chium delata Genuenſis tum ditionis inſulam ſpatiis anguſtam, proventu maſticis celebrem, impedito tantum vectigali, quod Turcis pendere conſueverant, cætera peſte tempeſtatibus, hoſtium incurſu conſumpta, milites vix mille ſuperſtites in Apuliam vicinam appulſi Gonſalvi juſſu benigne accepti atque habiti ſunt. Erga afflictos miſericordia valuit, & ſocietatis nondum plane diſturbatæ memoria. Veneti quoque in hiberna receperunt quinque & viginti triremes haud ſatis inſtructi bello defendendo adverſus Turcarum arma. Rem periculo proximam cœlites ſunt tutati nulla Turcica claſſe hoc anno è navalibus in piorum perniciem educta. Alioqui adverſus eam potentiam parum præſidii in piorum viribus bello inter ſe diſtrictis noſtrorumque comparatione fuiſſet. In Caſtella à Regibus edicto ſancitum Mauros tota provincia ac in Bætica præſertim cum piis confuſo nullo non commercii genere Mudegiares vulgo dictos niſi Chriſto darent nomina Chriſtiana religione ſuſcepta, finibus certe intra diem certum diſcederent. Belli præterea civilis metus oſtentati magno provincialium motu, niſi mature eſſet occurſum naſcenti malo. Ludovicus Cerda Medinæ Celinæ Dux ſub mortem concubinam duxit, Joannem filium ex ea ſuſceptum ſtupro jure legitimo hæredem principatus deſtinans. Ægre id tulit Enecus Cerda Ducis fratris poſt fata eam hæreditatum ſpe & cupiditate complexus. Eneci filio Ludovico nupſerat filia Ducis Infantatus. Obſtinatus eſt animus quem ingentes ſpes devoverunt. Generi juraret armis tueretur ſocer opibus & clientelis validus, collectis raptim copiis Cogolludium obſedit, id oppidum & vero reliquam defuncti Ducis ditionem armis præſidiiſque occupaturus, quoniam legibus non fidebat. Verum à Rege monitus ne regnum importune turbaret, neque vim potius quam juris certamen quæreret, neceſſaria re atque ſi pergeret, majoris mali metu militares copias dimiſit. Sic Joannes abſque controverſia paterno principatu potitus eſt, propriumque poſteris reliquit. Iis ſedatis motibus ac univerſa provincia gravi ſolicitudine erepta, nunciatum eſt Philippum Belgam & uxorem itinere per Galliam arrepto feſtinare: propediemque ad fines Hiſpaniæ affore. Magni honores toto intinere venientibus ſunt habiti, feſti ubique dies omni jucunditate agitati. Ac Lutetiæ præſertim ludi omne genus & ſpectacula ad eorum Principum adventum Galli juſſu ſunt inſtituta. In ea urbe ſancita antea ad Tridentum pax inter eos Principes, ab utroque nova ſacramenti religione & execrationibus confirmata eſt. Ac Belga omnibus actionibus & cæremoniis ſe Flandriæ no-

nomine Galli beneficiarium gentis in-
ſtituto exhibere non recuſavit. Uxor
cautior patriæ dignitatis memor nulla
re priores Gallo partes concedere vi-
ſa eſt. Ex ea urbe digreſſi per Aurelia-
nenſes, Pictones & Aquitaniam, Fon-
terrabiam tandem in extrema Hiſpania
pervenerunt ad quartum Kalendas Fe-
1502 bruarii ſalutis anno Milleſimo quingen-
teſimo ſecundo. In eo oppido præſto
fuere à Regibus deſtinati Magiſter equi-
tum Caſtellæ Anagari Dux cum filio Tre-
vigni Comite, præterea Caſtellæ Pro-
magiſter Guterrius Cardenas. Quo ma-
jor lætitia eſſet ſoluti cultus antea præ-
ſcripti legibus provinciales, ut bomby-
cina veſte uterentur ac vero verſicolo-
re, ſunt ultro novo edicto invitati. Ve-
teris gentis modeſtiæ id argumentum
eſto, & quantum ab antiquo mores in
Hiſpania mutarint. Hujus anni princi-
pio Lucretia Borgia Alfonſo Ateſtino
nupſit Herculis Ducis Ferrarienſis filio
majori. Dos dicta centum millia auri,
& aliquot oppida in agro Bononienſi,
præterea tributi annui, quod ii Duces
quaſi beneficiarii pendere conſueve-
rant eccleſiæ Romanæ in dotis par-
tem, gratia facta eſt. Unde novæ con-
troverſiæ extarent. E Fonterrabia Prin-
cipes Burgis Valliſoleto, Medinaque
Campeſtri obitis ſuperatiſque Segobien-
ſibus montibus, qua utraque Caſtella di-
rimitur, Madritum tandem pervenere.
Reges Granata obviam genero & filiæ
profecti per Vectones Guadalupeum fa-
num petiverunt. Eo loco Duci Valen-
tino Adriam urbem principis nomine
aliaque oppida Neapolitanæ ditionis de-
derunt. Nihil immodicum videbatur
tunc homine vaſto & immodico prome-
rendo. Actum porro ut à Catholico
Galloque Regibus idonea vectigalia de-
ſignarentur, unde Fridericus Rex &
filius vitam & aulæ cultum ſuſtenta-
rent in exilio. Secundum hæc To-
letum ventum ad decimum Kalen-
das Majas. Eodem Principes appu-
lerunt ineunte eo menſe ſerius aliquan-
to quam vellent propter valetudi-
nem Philippi Principis Oliam vicum ali-
quot dies decumbentis; inſolitum cœ-
lum, novi ciborum ſucci, potus indul-
gentia conciliaverat morbum. Magno in
eam urbem excepti ſunt plauſu apparatu-
que incredibili: mox rebus ex ſenten-
tia conſtitutis ſacramentum in eorum
verba Rege coram & Regina ſine mo-
ra atque difficultate dixere ad undeci-
mum Kalendas Junii, primi Dieghus
Mendoza Cardinalis, Toletanus Archie-
piſcopus, multi alii antiſtites. Inde Ber-
nardinus Velaſcus Magiſter equitum. Al-
burquerquii Infantatus, Albæ, Begia-
riſque Duces, Villenæ Marchio, magno
numero proceres luxu & familiæ ſplen-
dore certantes. Cautum ut hæreditate ſuſ-
cepta genti ex ſuis legibus jura darent,
mutandi ex antiquo nulla facultas eſſet.
Adventu tantorum principum Hiſpania
læta, urbes & oppida ludis & feſta hi-
laritate perſonabant: cum in Anglia
veriſſimis lachrymis Arturi principis obi-
tus lugebatur in flore ætatis extincti, vix
delibatis primis conjugii recentis gaudiis
uxore virgine quamvis quinto ante men-
ſe confectis nuptiis. Sic fama vulgavit,
& idonei auctores teſtantur; ob Principis
ætatem probabilis, natique quatuorde-
cim tantum annos, ea imbecillitate cor-
poris ut libidinis magis avidus eſſe vide-
retur quam potens. Continuo tamen
abs Regibus Catholicis miſſus eſt in An-
gliam, qui luctu eum Regem ob amiſ-
ſum filium levaret. Simul de Catharina
principe vidua ſuperſtiti filio jungenda
ageretur. Verum Rex ille neque do-
tem reſtituere, neque expedire quod
expetebatur conjugium infelix ſcilicet
& infauſtum. Nec bonis æternis fruitur,
nec malis perpetuo ingemiſcit natura
mortalium, triſtibus læta miſcentur. Mo-
leſtiam quidem ex iis rebus conceptam
mitigavit, tum Philippi Principis præ-
ſentia, tum partus Mariæ Reginæ Luſi-
taniæ filium in ſpem paterni regni enixæ
Oliſipone pridie Nonas Julii, cui Joanni
nomen fuit accedentibus annis ſtudio re-
ligionis amplificandæ, cultuque bona-
rum artium atque imperii moderatio-
ne eximium Principem ſua ætate, at-
que præſtantem in paucis Regem fu-
turum.

C A-

CAPUT XII.

Dux Calabriæ in Hiſpaniam miſſus.

ASſidebat Tarento Gonſalvus cum copiis, uti dictum eſt, in magna ſpe Ferdinandi Ducis Calabriæ, qui intra eam urbem erat, ad pacis conditiones perducendas. Ita quo die ad eam urbem Hiſpanorum caſtra ſunt poſita de fœdere continuo agi cœpit. Dum conveniunt de conditionibus, interprete Octaviano Sanctio inducias duorum menſium ſanciri placuit; novari interea nihil donec Fridericus Rex per legatos conſultus, quid ſuæ eſſet voluntatis ſignificaret. Ad deſignatum tempus nullum ab eo Rege reſponſum venit. Rebus deſperatis mens quoque & conſilium miſeros deſtituit. Inducias tamen iiſdem conditionibus ad finem ſuperioris anni ampliari datum eſt. Exivit annus, neque à Friderico certi quidquam in rem afferebatur. In duos denuo menſes induciæ ſunt prorogatæ, urbe penes ſequeſtrum Bineum Ptolemæum Regis Catholici ſubditum multis in rebus ſpectatæ fidei virum, ea lege uti eo decurſo tempore eam in poteſtatem Gonſalvi traderet. Duci tamen Calabriæ diſcedendi quo vellet, libera eſſet, regiæ cultum & familiam ſecum efferendi poteſtas. Sic Tarenti res erant. Giracii arx duodecim à littore millibus deditionem Hiſpano fecit. Simul Salernitanus ad Gonſalvum venit præcipua belli univerſi fax; ut ſibi ex Biſiniano paterni principatus reſtituerentur offenſas priores novis officiis compenſaturis poſtulabat in timore largus promiſſis. Petebat præterea Lauriæ ditionem adjici & quinque aureorum millia annua, quæ majoribus ſuis priores Reges honorarii nomine pendere conſueverant, ingens videlicet novæ amicitiæ pretium, animi non ſatis pacati domitique malis haud dubium argumentum. Itaque re infecta diſceſſit. Meliori fide proceres plerique Fridericum Regem in Ænariam ſecuti quaſi diminutione capitis ſacramenti religione ſoluti ſeſe ad Gonſalvum contulere, grande momentum ad bellum ex ſententia conficiendum. Ille benigne acceptos in præcipuo etiam honore apud ſe habuit, eos maxime quos rebus gerendis belloque defendendo idoneos maxime arbitratus eſt: ac imprimis Columnios Proſperum ac Fabricium omni comitate eſt complexus ne ad Venetos ſe conferrent, à quibus magnis præmiis annuoque ſtipendio invitari habebat exploratum. Magnarum rerum fundamenta ponebantur. Nam Dieghus Mendoza atque Enecus Ajala Manfredoniam ſeu Sipontum urbem aſſidendo in poteſtatem redegerunt. Præfectus quoque arcis Friderici Regis nomine, ad deditionem perductus eſt, tametſi Alegrius Ivo cum copiis obſeſſis opitulatum accurrerat. Ad extremum urbs Tarentum uti conſtituerant, dedita Gonſalvo eſt, deditæ arces. Dux Calabriæ conceſſa eundi quo vellet facultate, Barim urbem migravit in fide quidem paterna eatenus perſtantem, hand firmam tamen aut mœnibus aut arce, neque diu, ſi vis admoveretur, ſuſtentaturam. In ea urbe tamen fera licet mandata à patre expectare voluit, à cujus voluntate diſcedere, atque privatim paciſci cum Hiſpano nefas judicabat. Gonſalvus cupiebat apprime facili & minime mala juvenem indole cum Rege ſuo conciliare, ne in Galliam patris exemplo profecto in poſterum aliquid turbarum exiſteret ea cauſa, haud ignarus ſæpe ex parva ſcintilla magnum excitari incendium, nihil in bello negligendum. Agebatur de fœdere triginta aureorum millia annua qua in regno Neapolitano, qua in Hiſpania oblata ſunt ditione data unde ea ſumma proveniret, ejecto haud contemnenda conditio. Neque illi diſplicebat, ſi modo patri probaret, & verbis reſponderent facta. Iſabella patruelis ne cum amita Hungariæ Regina in Siciliam, quo invitabatur iret, in eam Apuliæ urbem delata monendo ſuaſit, uti litteras ſua manu conſcriptas ad Gonſalvum daret: quibus rogabat, ut nullo libertatis pactæ reſpectu, quando pater quod ipſi erat commodum negligere, alioque tendere videretur, eum ad Regem Catholicum amandare non dubitaret. Hanc

ſui animi deſtinatam ſententiam eſſe patris quamvis reverentia id nollet in vulgus prodire. Quæ ſi vera fama fuit ſive confiĉta, certe non videtur diu in eo propoſito perſtitiſſe, ætatis inconſtantia, mentis imbecillitas varia & ſibi contraria ſubjiciebat menti. Et quis eſt cujus animus in rebus aſperis non vacillet? Friderici patris voluntas eum ad ſe evocantis retardabat, Gonſalvum adeo convitio monentis uti memor fidei datæ, memor nobilitatis eum liberum, uti erat pollicitus, dimitteret. Verum is cuſtodiis circumdederat ne injuſſu quoquam diſcederet, ea diligentia, ut liber quamvis per Apuliæ oppida diſcurſus eſſet, vix ſine arbitris daretur ad venationem egredi. Eum tamen promerendi cura Regis Catholici nomine denuo conjugium offerebatur, cum Joanna Neapolitana vidua ex Regis Catholici ſorore nata, aut cum filia ejus Catharina Arturi Walliæ principis item vidua, conditiones honeſtiſſimæ, voto ſpeque majores: quando rebus perditis dabatur, quod integris vix ſperaret. An ludus erat; juvenem vanis promiſſis lactabant. Joannes Guevara Potentiæ Comes pro ea gratia & auctoritate, qua valebat maxime, incauti Principis animum in quam volebat partem verſabat. Summa. Duci perſuaſum tandem effectumque prorſus uti Tarentum rediret. Inde in Hiſpaniam mitti conſultum fore viſum eſt. Ad id delecta triremis: ac Joannes Concillius qui præeſſet miſſus cum mandatis daret operam ne qua arti is Princeps evaderet, quam celerrime navigationem conficeret. Coram facilius de re tota & conventionis conditionibus conventuros diſputabant. Accomodatis blandimentis rati juvenis animum victum in fide atque officio erga Catholicos Reges propinquos & neceſſarios fore conſtantem. Id velamen obtendebatur, ea ſpecies pollicitis haud ſatis ſyncera fide ſervatis. In bello promiſſorum conſtantiam quis requirat? an in re militari tantum & non etiam inter Principes in pace, præſertim cum de imperio proferendo aut conſervando quacumque ratione agitur? Quæ magna perverſitas eſt: ſed tanti libido dominandi.

CAPUT XIII.

Belli Neapolitani initia.

NONDUM de regno Neapolitano Galli & Hiſpani inter ſe movebant arma. Duces tantum utriuſque gentis cum ſuis Regibus de ratione componendi controverſias conſultabant. Utrique inter metum & ſpem variabant. Fidentiores Galli læta bello gens. Sed eſt nemo tam promptus ad arma, qui non quietem pari pretio potius amet. A Rege Gallo Corconius ea de re legatus in Hiſpaniam paulo ante quam Philippo Belgæ ſacramentum diceretur, Toletum appulit. Legationis ſumma erat. " Provincias Gallo in Neapolitano regno „ attributas annuis vectigalibus inferio„ res eſſe iis quas Hiſpanus occupavit. „ Proventu, uti æquum erat, & initæ „ amicitiæ leges poſtulabant, exæquan„ do Capitinata Gallis relinqueretur. Ad „ hæc Rex Catholicus: ſi factæ diviſio„ nis Gallum pœniteret permutationem „ ſe provinciarum minime recuſare, co„ piis quas prædicabat majores eſſe, ſe „ volente frueretur. Si ea conditio non „ placeret, certe diviſis principatu & „ Lucania æqua fieret compenſatio. Ca„ pitinatam Apuliæ opimum tractum in„ tercipere neque jus neque fas eſſe. „ Niſi hæc placerent, pacis ſtudio ta„ men controverſiam omnem Pontificis „ & Cardinalium arbitrio ſe libenter „ permiſſurum. " Harum conditionum nulla placebat Gallo: multo minus provinciarum commutationem fieri, ne urbe Neapoli decederet regioque titulo eius urbis atque Hieroſolymæ per conditiones fœderis dato, in quo dignitas erat proventu potior. Ventum ad minas, facturos Hiſpanos vi quod voluntate recuſarent. Itaque die quodam Hiſpanis legatis coram Gallo affirmantibus à Rege ſuo nullam ſanciti fœderis conditionem violatam integra fide minuta quæque religioſe ſervaſſe: Gallus reſpondit „ tantundem „ præſtitiſſe ſe: ſi quis contra affirmaret „ non recuſare cum Rege Catholico

„ ſin-

„ ſingulari certamine ac ne cum Rege „ quidem Romanorum tueri dignitatem. „ Ad hæc Gralla ſuum Regem juſtiſſi- „ mum principem eſſe ait ut ſi quis in „ toto orbe terrarum, ſi res exigeret, „ non recuſaturum martis arbitrio litem „ permittere armiſque tueri innocentiam „ à cujuſcumque calumnia. Verum „ ſubdit Gallus, Rex Hiſpanus me ma- „ jor eſſe non debet. Ne ipſe quidem „ meo Rege priores tibi arrogare Gral- „ la addidit. „ Neque dubium eſt Regis Catholici animum ad pacem quam ad arma proclivem magis fuiſſe, Gonſalvum per litteras monuiſſe ac vero pro imperio mandaſſe, uti in unam curam pacis incumberet, neve arma ſumeret niſi neceſſario. Gratius id fore, quam ſi bello univerſum regnum ſubditum daret. Belli prima fundamenta præter alia minora Alegrius poſuit, quo tempore Manfredoniam ſeu Sipontum Hiſpanorum obſidione liberare aggreſſus eſt, uti eſt ſuperius indicatum. Et quo minor excuſatio eſſet, notius quo tenderent, Gonſalvo ad Tarenti mœnia aſſidente diſtrictoque ea obſidione, Galli Trojam Capitinatæ urbem aliaque circum oppida armis occuparunt. Miſſi, qui jure feciali ablata repeterent, obteſtarenturque ne importuno conatu pacta conventa diſturbarent, cujus è veſtigio pœniteret. Nihil tamen ea diligentia eſt impetratum. Tantum ne ulterius armatis progredi eſſet neceſſe duo duces uti colloquerentur eſt decretum. Sic Gonſalvus rebus Tarenti conſtitutis Atellam venit Amalfim Namurſius Lucaniæ oppida. Medio intervallo Antonii nomine ſacellum eſt: quod colloquio idoneum utrique judicarunt. In eo ſacello de controverſiis Leguleii ab utraque parte delecti multis verbis ac clamore prope concionali diſceptarunt, non argumentis & ratione, ſed convitio & linguæ petulantia, fructu præterea nullo. Conquerebantur Galli Hiſpanis attributas provincias ſeptuaginta millia aureos quotannis reddere amplius quam Gallicæ. Compenſationem vectigalium fieri æquum videri. Reſtitere Hiſpani ac reſtitui Capitinatam, qua erant injuria pulſi imprimis poſtulare, id jure communi ſanctum eſſe, privato haud adverſum: ubi in eo ſatisfactum eſſet, de exæquatione vectigalium minime recuſare. Re infecta è colloquio diſceſſum. Duces tamen inter ſe verborum honore certarunt, quanto magis falſa erant, quæ fiebant, quæque dicebantur omnia, diſſimulatione majori, & accuratiore comitate. Deſperata ex eo concordia ad arma vimque ventum eſt. Quo in ſtatu res eſſent, utrique ſuis regibus ſignificarunt per litteras. Neceſſaria reſumi arma; ſi bellum ex ſententia confici vellent, milite & pecunia juvarent. Simul Gonſalvus propter annonæ difficultatem iis locis gravem, copiarum partem in Principatus oppida dimiſit. Dux Scalada cum cohorte peculiari Atripaldam, pulſis Gallis qui in eo oppido erant in eo tractu occupavit triginta millibus ab urbe Neapoli. Tantundem de aliis oppidis finitimis fecerunt alii Hiſpani centuriones. Ad hæc Galli fremere, Hiſpanorum vecordiam accuſare in circulis, & per litteras ad Regem ſuum. Commotus ille eo nuncio quæcumque Hiſpanorum in Gallia bona & merces repente fiſco addici mandavit. Erat iniquum neque denunciato voce præconis bello, neque præfinito, ut fit, ad diſceſſum ex provincia die raptim involare in hoſpites, rem familiarem detrahere. Sed tanti iracundia fuit conſilio inimica atque æquitati. Rex Catholicus contra monere ſuos ut Gallos quacumque ratione placarent relictis etiam oppidis quæ in Capitinata ii ceperant, provinciæ profecto majorem partem. Pacis enimvero ſtudio flagrabat, exhorrebat arma. Rurſus ergo duces ſi qua ſe via pacis daret, in D. Antonii ſacellum convenere. Deſignati ab utraque parte viri diviſione inſtaurata prorſus ex Gallorum commodo & voluntate Lucanos, Principatum & quod erat caput, Capitinatam ex æquo partiti ſunt. Gallos modo pacarent & promerentur, nihil tunc nimium videbatur. Venere interea ex Gallia mille Helvetii, ducenti gravis armaturæ equites pecuniæ in ſtipendium affatim. Eo ſubſidio Galli confirmati rupere moras. Venuſiam in Apulia occuparunt, urbem dedente Petro Navarro militum qui in præſidio erant, ſuaſu & obteſtatione quoniam ſuſtentare poſſe non ſperabant. Quaratam eodem impetu ceperunt

perunt Camilli item Carraccioli deditione. Utrumque oppidum duodecim paſſuum millibus Barletta diſtat, ubi forte Gonſalvus ſtativa tunc habebat cum multo maxima copiarum parte. Viſelis, Altamuræ principatus nobile oppidum ad Gallos defecit ultro. Atque noſtrarum triremium accurſu receptum brevi ſupervenientes Galli pulſis Hiſpanis ſuæ ditionis rurſus fecerunt. Gravis ignominia viſa eſt neque diſſimulanda contumelia. Æſtas erat in præcipiti, Gallique qui Quaratæ morabantur aquæ penuria, annonæ difficultate laborabant inſeſſis itineribus à noſtro equitatu. Ergo relicto ii oppido qua iverant regredi decreverunt. Ad Aufidi ripam caſtra habentibus Gallis Auguſti fine, Gonſalvus Barletta egreſſus pugnæ copiam fecit. Detrectarunt illi certamen, inſtitutoque itinere Amalfim verſus ſunt progreſſi. Noſtri equites aliquanto numero abeuntes urgere ac poſtremo præſertim agmini moleſti & graves cædere diſpalatos: neque ceſſare niſi magna impedimentorum hoſtilium parte capta. Namurſius etiam atque Obenignus præcipui copiarum duces privatæ ſupellectilis haud exiguam partem in tumultu amiſerunt. Mille alios Helvetios Neapolim jam appulſos, & quadringentos equites qui Florentiam pervenerant, Galli prope diem expectabant. Sine eo ſupplemento ſummam certaminis ſortem periclitari recuſabant. Gonſalvus quoque à ſuo Rege claſſem ſubmitti poſtulabat, atque in ea in ſupplementum quadringentos levis armaturæ equites, bis mille Calæcos Aſtureſque gentem locorum aſperitate & tenui à primis annis propter locorum ſterilitatem victu duratam, ex eo bello idoneam. Ad Joannem Emanuelem ſcripſit, uti duo millia Germanos ære conduceret quos Hiſpanis mitteret, & in pugna Helvetiis opponeret. Ad eos excipiendos & mari ſupero tranſmittendos Malferitum notæ induſtriæ virum Anconam Piceni urbem deſtinavit. Rex Catholicus quando pacis conſilia non proceſſerant, ad bellum converſo animo, triremium inſtructa claſſe cui Bernardum Villamarinum præfecit, ducentos gravis, totidem levis armaturæ equites, adjunctis peditibus & pecunia in Italiam mittere ſtatuit. Simul Cæſarem monebat, uti pro imperii jure Italiæ finibus arma inferret. Mediolani in poſſeſſionem mitteret, è duobus Ludovici pulſi eo principatu filiis alterum, qui inopes, exules, ſine lare familiari in Germania viſebantur: Ac quod mirum videri poſſit, Florentiam Hetruriæ caput Valentino duci dari volebat Regis nomine & jure ſed quaſi imperii beneficiario. Pontificem aliena munificentia promereri erat deſtinatum, quem in partes attrahere fœduſque niſi ſpe emolumenti maximi & honoris ſpecie non ſperabat bello Neapolitano ex ſententia conficiendo magnum momentum allaturum.

CAPUT XIV.

Philippus Princeps in Belgas abiit.

Toleti Rex Catholicus aliquandiu Principum adventum ludis & omni hilaritate celebravit: iis dein cum Regina in ea urbe relictis Cæſarauguſtam diſceſſit ad octavum Idus Julii. In eam urbem conventus indictos ad quartum decimum Kalendas Auguſti, ex itinere in longius tempus ſuſtentari placuit. Gentis promerendæ prima cura erat, ne Principibus ſacramentum dicere detrectarent libertatis à majoribus ſuſceptæ in ſtudium imprimis incitati. Sub initium Septembris quo jam tempore Rex Cæſarauguſtam pervenerat, Magni Gonſalvi precibus & importunitati claſſem ſubmitti expetenti datum eſt, ut nova inſtructa diligenter claſſe, cum parte Emanuel Benavidius quadringentos equites pari numero cataphractos & levis armaturæ, præterea pedites trecentos auxilio veheret, cum reliquis navibus conſequeretur Ludovicus Portocarrerius Palmæ regulus, bello Granatenſi ſpectatæ virtutis. Quo major honor eſſet, exæquatæ cum Gonſalvo poteſtate bellum curare placuit. Dati trecenti cataphracti, quadringenti expediti equites, pedites ad tria millia. Rebus in arcto poſitis præſertim in Brutiis & Magna Græcia haud minori ſubſidio opus erat. Venetos

tos præterea in partes attrahere cupiebat, ad Hiſpanum fœdus ut videbatur propenſos. In eam rem miſſus denuo Venetias Laurentius Suarius Figueroa, ut pro ea gratia & auctoritate, quam ſuperioris legationis tempore apud eos cives natus erat, rem conficeret, faceret quin etiam ſpem vires comunicandi opemque ad Mediolanenſem principatum, aut Aprutios ad ditionem adjungendos quibus provinciis cupiditate imminebant. Die conſtituto conventus gentis Aragoniæ inchoatur. In eis Rex petit Michaele principe extincto in Joannæ Principis nempe majoris filiæ inque Philippi eius viri, quod æquum erat, verba jurarent, ejus regni hæredes fore. Additum præterea ut bello Neapolitano, quod eam gentem proprie ſpectabat, auxilia decernerent. Utrumque & tunc propitiis auribus auditum, & poſtmodum obedienter factum eſt. Dum de ſubſidio tamen in bellum Neapolitanum deliberatur in conventu, à Rege Catholico princeps Philippus & uxor ſunt moniti, quam primum ut eo feſtinarent: agendi opportunitatem non eſſe prætermittendam. Fecerunt illi quod imperabat. Appulſis acceptiſque in eam urbem ſplendido regioque apparatu, ad ſextum Kalendas Novembris ſacramentum eſt à cunctis ordinibus dictum more majorum ea cæremonia, iiſque cautionibus, quæ in ea cebritate adhiberi in ea gente ſunt ſolitæ. Ita novo exemplo fœminæ nondum extinctis parentibus regni hæreditas Aragonii juramento ordinum eſt confirmata. Neque enim Petronillæ quamvis in Reginam ſuſceptæ ſimili cæremonia ſceptra ſunt data, ac ne tunc quidem is ſacramenti ritus in uſu erat. Sub hæc Philippus Madritum diſceſſit, iiſdem veſtigiis paulo poſt ſubſecutam uxorem Rex pater comitatus eſt, relicta ſoror Regina Neapolitana quæ conventui Aragonio ad finem præeſſet. Nam Granata diebus ſuperioribus, ubi Rex & Regina erant, profecta in ea loca venerat voluntate deſtinata trajiciendi in Italiam filiæ ſolamen atque præſidium unicæ viduæque. Dum ea profectio maturatur, datum ut Aragoniæ gentis rempublicam procuraret pro fratre vicaria in locum Alſonſi Aragonii Regis filii Cæſarauguſtani antiſtitis eatenus Aragoniis rebus præfecti. Philippo principi mora in Hiſpania moleſta erat, aulicis graves Hiſpanorum mores multum à Belgica facilitate diſcrepantes. Ii incauti juvenis ætatem pro voluntate verſabant obſequio & gratia heri potentes. Præ cæteris præſtabant tum Biſſuntinus Archiepiſcopus qui eum Principem in Hiſpaniam comitatus, in ea diebus ſuperioribus obierat: & ſecundum eum Verius regulus proximum auctoritatis locum occupabat, uterque Gallicis partibus, nec mirum, plus ſatis addictus. Honeſta profectioni ſpecies quæſita eſt, viſa optima. Belgas ejus diſceſſu præſidio nudatos ut in nullo tali metu, bello inter Gallos & Hiſpanos repente concitato, ne aliquod incommodum acciperetur, ejus præſentia indigere. Reges ab ea mente ægrum Principis animum abducere, uxorem utero gravi relinquere ac partui vicinam videri inhumanum. Salutaria monentibus obturatæ aures erant: obduratus animus; ne impetratum quidem, ut Gallicum iter vitaret, rebus adeo turbatis ſe in hoſtis poteſtatem ultro ne daret. Excuſabat ille ſe potius arbitro cum ea gente conventuram concordiam: ad quam Gallus propenſus tunc quidem videbatur, ſive Friderico conſenſu in regnum paternum reſtituto, ſive tranſlato ab Hiſpano quidem in Carolum Auſtriacum nepotem, à Gallo autem in Claudiam filiam pacti inter eos ex ante condicto conjugii eo regno dotali. Verum hæ molitiones inanes viſæ ſunt, atque eo pertinere ut Rex Catholicus fœderis fiducia curam belli remitteret, Hiſpanique adeo duces non ſatis à milite & pecunia parati facilius opprimerentur. Intelligebantur artes; ſed pars prudentiæ erat tantiſper diſſimulare. Ergo Philippus Madrito tandem diſceſſit uxore cum parentibus relicta. In Aragoniam & Catalaunos itum, atque Perpinianum. Eo à Ludovico Gallo fides publica venit iter fore tutum. Ita in Galliæ fines ingreſſus continuato itinere Lugdunum appulit, ubi Gallus morabatur & Rhotomagenſis Cardinalis Pontificis nomine in Gallia legatus. Verum hæc fine hujus anni & ſubſequentis principio geſta ſunt: ad bellum Neapolitanum narratio recurrat celeberrimum præ cæteris ea ætate.

CAPUT XV.

An Regem Catholicum in Italiam abire fuiſſet conſultum.

Bellum Neapolitanum interea ducebatur flamma per omnes partes excitata; vis major in Apuliam Brutios & Magnam Græciam incubuit ubi Salernitanus, Biſinianus, & Roſanius, atque Meliti Comes Gallicas palam partes inveterato ſtudio ſectabantur. Gallis conſilium fuit eo cum robore copiarum accurrere: atque ut id expeditius eſſet nullo à tergo damno, Alegrium cum trecentis equitibus in Capitinata relinquere cum pari equitatu & mille equitibus Palicium tueri, quæ in Barenſi tractu per vim occuparant. Lucaniæ præſidio Ludovicum Arſium deſignarunt attributis quadringentis equitibus & idoneo peditatu. Namurſius in Brutios ducere volebat gravis armaturæ equites ducentos pedites mille. Obenignum ad Spinaſolam ſubſiſtere cum reliquis copiis Barlettæ objectum, ubi erat Hiſpani robur exercitus, ad viginti quatuor inde paſſuum millia. Reſtitit Obenignus magnam Græciam & Brutios ſibi provinciam depoſcens. Terranovæ principatum occupandi ſpe, dono Regis Catholici Gonſalvo attributum, ipſi detractum. Decretum uti eo ambo contenderent conjunctis viribus geſturi bellum. Prius tamen quam eo moverent caſtra, Obenignus Barim verſus abiit cum centum & quinquaginta equitibus peditibus mille. Namurſius ſpecie famaque quaſi in Brutios duceret, Tarrentum verſus flexo itinere, Materam & Caſtellanetam occupavit haud firma oppida. Materæ Comitem & Mazaræ Epiſcopum, qui Materæ erant, acie vicit. Parta victoria exigua quamvis elàtus ulteriuſque progreſſus ad Tarentum caſtra poſuit, ibi Calabriæ Ducem eſſe ratus. Verum ille commodum ante novem dies in Siciliam abierat. Hiſpani milites eam urbem præſidio obtinentes facta eruptione & impetu hoſtium caſtra incurrerunt, quem adverſarii non tulerunt. Cum ignominia ſe retro referre compulſi ad arcem viginti duobus millibus Tarento diſſitam caſtra poſuerunt, ad Barenſem agrum contendere deſtinantes, ubi junctis cum Obenigno viribus Bitontum occupare cogitabant, ſi minus id contingeret, certe in Brutios vim vertere. Accidit interea ut Galli qui in Lucanis erant, robur exercitus Gallici literas ad Dieghum Mendozam teſtato deſcriptas per fæcialem mitterent, quibus undecim Galli equites, Hiſpanos pari numero ad certamen provocarunt die proximo, hora poſt meridiem tertia deſignato. Locum certamini Barlettam inter & Viſelim campum medio ſpatio in omnes patentem partes ipſorum fide ab inſidiis vique tutum. Addita lex ut victi victorum captivi eſſent, darent & caperent opima ſpolia equos & arma neque ſævirent inter ſe amplius. Breve tempus Hiſpanis viſum eſt ad ſe comparandum, tuendum tamen, quod virtute pepererant dignitatis ac famæ decus judicans Gonſalvus certamini annuit. Delecti ex omni copia notæ virtutis undecim viri, quorum nomina ut prodantur non eſt neceſſe. Sed in eo numero tamen Dieghus Garſias Paredius toto hoc bello in paucis fama præſtans. Is belli initio in Brutios tranſmiſerat ſexcentis peditibus Dux. Die proximo cum luce certamini neceſſaria ſinguli compararunt, equos, arma, ſplendidas veſtes. Profecturos ſeque mutuis cohortationibus ad depromendam virtutem incitantes, Gonſalvus item Columniis Fabricio & Proſpero coram, Termenſtino Duce aliiſque proceribus multis, his verbis ad certamen acuit. „ Quicumque ſingulari certamine experiri parant, iis „ prima cura eſſe debet æquitatis cauſæ, „ quam tuendam ſuſcipiunt, alioqui ne „ pro victoria luctum & ignominiam „ referant numine vindice, verendum „ eſt. Hæc non veſtrum privata paucorum eſt, ſed cum gente univerſa „ & Rege noſtro communis totius orbis „ conſenſu & approbatione probabilis, „ juri conſona cauſæ æquitatem certa „ conſequetur victoria, adeſte milites animis. Proinde divina humanaque „ ſpe pleni, quo ſoletis impetu in pu-

„ gnam

„ gnam irruite, præſidio inter vos eſ„ tote, memores in hujus pugnæ eventu totius gentis dignitatem verti, „ patriæ decus, Regum noſtrorum „ gloriam, cunctorum lætitiam & commoda, pro quibus ſingulis ſanguinem „ vitamque profundere ſi fortes viri eſtis, æquiſſimum eſt. Niſi victoria „ pacta milites, quo vultu redibitis in „ caſtra? quibus vos oculis ſocii aſpicient: vel in morte victoriam, vel „ in victoria ſalutem, famam & præmia conſtituta putate. Ad hæc milites paucis, mori ſe poſſe dixerunt: „ officio tamen non deeſſe, neque „ ignaviæ notam ſuſcipere fixum habere." Secundum hæc verba itur in arma. Quatuor tibicines præcedebant, quemque comitabatur ſuus armiger. Ingens ad rei famam tum militum tum indigenarum convenerat multitudo. Ad locum certamini deſignatum Hiſpani una hora priuſquam adverſarii acceſſerunt. Illorum adventu magno animorum ardore pugna inchoatur. A neutris victoria aperte ſtetit. E Gallis tamen cæſus unus, alter deditus, novem vulnerati, totidem equi occiſi ſunt. Ex Hiſpanis nemo cecidit, unus deditionem fecit, duobus impoſitæ plagæ, tres equi perierunt. Ad noctem pugna tenuit, neque Gallos tamen tanto quamvis incommodo accepto potuerunt Hiſpani ad deditionem cogere, in pedes deſtitutos equorum jacentium corpora texerunt. Hiſpanorum equi ad eum aſpectum exhorrentes propius ut accederent, adigi non poterant, ſi premerentur, domitis frænis retro vertebantur, aut cum fremitu in pedes erigebantur. Is finis certaminis fuit neutris ignominioſi. Quod Gonſalvus tulit ægerrime Hiſpanos milites pugnam non ſuſtentaſſe, dum adverſarios penitus frangerent, victoriæ integrum decus auferrent. Interea Rex Gallus in Italiam maturare conſtituit è propinquo in belli apparatum incumbere volens: Ex remotis locis ſæpe remedia poſt morbum venire non ignarus: In Inſubribus tamen ſubſtitit. Regi Catholico eodem trajiciendi voluntas erat: eoque conſilio Cæſarauguſtam abierat. Majorum exempla ad audendum incitabant: qui ſua præſentia in Sardinia, Sicilia, & ad Neapolim ea perfecerunt, quæ per alios ægre aut nullo modo potuiſſent. Maximi momenti res viſa eſt, digna conſultatione. Magnis viris adhibitis in conſilium de ea profectione Rege referente diſceptatur. Variæ, ut fit, ſententiæ fuerunt. Guterrius Cardenas Caſtellæ Promagiſter provecta ætate vir, ex eo multo uſu rerum cautus in conventu hac ſententia orationem habuit. „ In re graviſſima audire potius quam loqui eſſet ſatius; juſſus tamen „ conſilium dabo utinam tam felix quam „ fidele. Quicumque magnum facinus „ aggredi vult in primis proventus ſpem „ cum periculo quod proponitur, debet „ comparare ubi paria ſunt periculum „ & præmium, & proſperis rebus uberior fructus eſt, & adverſis ſolatium „ majus. Obnoxii enim animi eſt rerum difficultate terreri ſed non minoris temeritatis exigui ſpe fructus in „ majora incommoda certamque perniciem incurrere. In præſenti deliberatione ſi nominis exiſtimationi conſultum volumus, qua fere bellorum „ eventus conſtant, (magna eſſe famæ „ momenta quis neget in bello magis?) „ majorem fore conſidero à ducibus victoria parta, victis minorem ignominiam, utrumque è contrario Rege „ præſente. Ac illud conſiderandum: „ ante noſtrum appulſum ſi bellum confectum ſit quod fieri poſſe quis dubitet? redire inglorios neceſſe erit labore fruſtra ſuſcepto; nam à noſtris „ victoria parta confecti belli laus penes „ alios erit, noſtra in caſum moleſtia cedet. Si ab adverſariis ſteterit, ad bellum „ inſtaurandum nullæ vires ſatis erunt, „ ne totius quidem Hiſpaniæ in unum „ collatæ. Italiæ principes ſuſpenſis hactenus animis bellique ſpectatores tantum, ſi conceperint animis vires gentis noſtræ imbecillas eſſe, neque bello „ profligando idoneas niſi Rex adſit, „ ut ſunt ingenio mobili novas fortaſſe „ ſpes captabunt. Non ea ſum mente „ ut Reges velim in otio vitam conſumere & quaſi in luſtris ignavia animalia ſolent conſeneſcere, ſeque jucunditatibus dare: ſed neque eorum ſalutem in periculum voco niſi re neceſſaria. Quis in longinqua adeo „ navigatione maris ſævitiam, ventorum „ vices non metuat. Quis Genuenſium

„ vires & arrogantiam non conſiderat „ præſertim ſi Gallicæ claſſes adjungan- „ tur, ut eſt veriſimile, ad noſtram „ claſſem certe impugnandam? Quis „ vitam & ſalutem Regis prælio navali „ committat in quo ſors plerunque do- „ minatur virtute potentior in mari. „ Documento ſit Alſonſus patruus à „ paucis Genuenſium navibus victus „ captuſque una cum fratribus. De of- „ fenſione procerum nihil dicam facul- „ tateque turbandi res, abſentia ejus „ cujus prudentia intra modeſtiæ fi- „ nes continentur quaſi aſperioribus „ frænis domita contumacia. Ut cæ- „ tera abſint, qui poſſis Reginam „ relinquere valetudine ægra gravio- „ rem morte eam profectionem haud „ dubium habituram? Si qui Ara- „ gonii Reges mare tranſmiſerunt, „ temporum conditio enatæque occa- „ ſiones excuſarunt: ne majores qui- „ dem ſemper ſaniora conſilia ſectati „ ſunt. Arma bellumque depoſcere in „ caſtris à primis annis verſatum non „ miror, non vitupero, ſed ſi tanta „ cupiditas induendi arma ſolicitat, ut „ bello Galliæ fines è propinquo laceſ- „ ſamus ſtatuo: quo hoſtium viribus ad „ defenſionem patrii ſoli converſis Nea- „ politani conatus debilitentur & de „ imperio Mediolanenſi porro decedere „ contingat. Hæc mea ſententia eſt ſi „ commoda utimini, ſi contra ſynceræ „ voluntati detur venia. Quod placebit „ Rex conſilium, id optimum judicabo. „ Si trajiciendi in Italiam ſententia ſtat, „ hac quamvis ætate, eſſe comes non „ recuſabo; primus me itineri accin- „ gam, certus vitam & fortunas peri- „ culo potius quamvis gravi objicere, „ quam ut videar officio defuiſſe. Ve- „ rum conſultoris liberæ voces eſſe de- „ bent, Principis ad audiendum patien- „ tes aures, libera dijudicatio." Magna aſſenſione aſtantium Guterrii oratio excepta eſt, valida argumenta viſa, dignaque ea prudentiæ opinione viro. Ea vulgata tamen, Epiſcopus quidam, cujus nomen non exprimitur, quamvis minime rogatus codicillum Regi ultro in manus dedit, hac ferme ſententia verbiſque. „ Quod nullo rogante con- „ ſilium injuſſus do, hæc ſive temeri- „ tas ſive licentia veniam meretur. De „ re communi loquendi nulli, ſit ille „ quicumque, facultas merito denega- „ tur. Incommoda & pericula ſi ſigil- „ latim cuncta, ut Promagiſter fecit, „ ſive examinanda, nemo rem arduam „ aggredietur. Neque agricola culturæ „ & ſationis labores arripiat, neque „ nauclerus procelloſo mari navim com- „ mittat, ac ne miles quidem cum tanto „ ſalutis diſcrimine induat arma, proce- „ dat in aciem. Nullus denique erit, „ qui ſi in difficultates omnes reſpexe- „ rit, ſuo muneri ſatisfaciat. Hæc eſt „ humanæ imbecillitatis conditio, hac „ lege vivimus. Nihil magnum Deus „ aut natura mortalibus dat ſine multo „ labore & ſudore. Primam Regibus „ rei militaris curam eſſe nemini eſt „ dubium, militum delectus habere, „ exercitus regere, ſive bellum defen- „ dendum ſit ſive hoſtis laceſſendus. „ Ecquid aliud gladius quo es præcinc- „ tus ſignificat, quam patriæ tutorem „ eſſe, quod ſine bello non contingat. „ Ac ne id quidem quæſtitionis eſt, „ commodius bella à Regibus quam per „ duces ſint illi quicumque geri. Re- „ gem ad bellum euntem proſequun- „ tur cives; ſummi, medii, infimi tur- „ pe ducunt domi reſiſtere, deliciis „ incubare, quorum Princeps in acie „ & in pulvere atque in periculo pro „ communi ſalute, pro imperii dignitate „ verſatur. Nemo quantavis dignitate „ tali ductore arma ſumere recuſat, cum „ plerique proceres æquali, aut fortaſſis „ minori obtemperare turpe ducant, at- „ que ejus ad arbitrium verti. Documen- „ to ſit præſens tempus. Quis enim è nu- „ mero procerum, rogo, ad bellum Nea- „ politanum eſt profectus excellenti „ quamvis eximiis dotibus duci data belli „ cura? Deinde pecuniam in ſtipendium, „ bellicos commeatus, ac cætera neceſ- „ ſaria Rege præſente expedire promp- „ tum eſt. Enatis difficultatibus facilius „ prudentiuſque occurritur, abſente „ conſilia poſt res afferuntur inepta ſæpe: „ quoniam auribus fideliores ſunt ocu- „ li, & in horas agendi occaſiones mu- „ tantur. Benevolentia militum, qua „ nihil eſt in bello potentius, cognitio- „ ne conciliatur & uſu: quippe homi- „ nes militares canibus ſimiles, ut Pla- „ to ait, domeſticis blandiuntur, ex-

„ ternis

„ ternis allatrant. In oculis principis, „ à quo præmia virtutis expectant, viri fortes leonibus pares evadunt, ignavos ad audendum pudor ſolicitat, „ metuſque ignominiæ. Homerus quidem deos ipſos in pugnam inducit inflammare pugnaces juvenum animos. „ Agamemnonem fingit etiam gregarios „ milites nomine compellantem. Alexander, credo, & Cæſar nunquam „ orbi jugum imperii impoſuiſſent, ſi „ domi deliciis indulgentes res bellicas „ per vicarios adminiſtraſſent. Quæ res „ imperium Romanum è culmine ad „ terram afflixit? ſane principes belli tempore domi deſides, Ducum virtute confiſi. Sed mittantur vetera. Mauri „ haud dubium hodie in Hiſpania viverent, niſi ipſe bello Granatenſi interfuiſſes copiarum ductor ac totius expeditionis particeps, Carolus Galliæ Rex „ quanta celeritate ſuo in Italiam trajectu „ Nepolitanos domuit, ejus diſceſſu, quæ „ fuerant brevi parta, ad veteres dominos redierunt. Regium corpus ut „ labore frangatur, verendum non eſt, „ ſi aſſueſcas, emollitur moleſtia. Aulæ „ præterea obſequia, & miniſteria, atque aliæ vitæ principalis commoditates nunquam deſunt. Plauſus quin „ etiam cunctorum, moleſtiam minuunt, armato atque inermi circumfuſa omni ex parte multitudo theatri „ inſtar eſt omnium oculis in ipſum „ conjectis, laudibus celebrans quæcumque facit, laude vegetatur animus „ corpuſque. Multo minus maris pericula moveant; quem enim Regem „ ſubmerſum vidimus? Quod ſi Alfonſus Rex, quo nos exemplo tantopere terrent, navalem pugnam recuſare voluiſſet nemo pugnandi neceſſitatem imponeret. Sui fiducia hoſtium contemptus utrumque exitiale „ malum, in ea præcipitarunt incomoda. Unde tamen regia cum „ majeſtas in majorem gloriam evexit, vireſque contra adverſarios novas adjunxit. Quod ſi durum tamen „ videtur Regem intereſſe bello, incertæ præliorum ſorti caput & ſalvum objicere, quid prohibeat Siciliam finitimam adire rebus ejus inſulæ „ compoſitis, regio aſpectu ea gente „ recreata in belli Neapolitani apparatum diligentius incumbere? Hæc noſtra ſententia eſt verior fortaſſe quam „ grata multorum auribus. Verum ea „ remedia ſæpe ſalubria exiſtunt quæ „ acerbiora ægrotorum palato: neque „ utilia ſemper quæ dulcia. ” Epiſcopi libertas pleriſque placebat, vera dicere videbatur; ii etiam qui contra tendebant magis nolebant quam non probabant ſententiam. Vicit tamen Promagiſter, quippe cunctorum auribus gratiora locutus cautiorque. Acceſſere Henricus regis avunculus, Alvarus Portugalenſis, regio ſenatui Præfectus, Garſias Laſſus, Antonius Fonſeca, Ferdinandus Vegha magna auctoritate magnaque prudentiæ opinione proceres idem cum Promagiſtro judicantes. Acceſſit per litteras Gonſalvi in eam ſententiam ſuffragium victoriam haud dubiam ſuo ductu de hoſtibus pollicentis. Quæ aſſeveratio in magnis ducibus vituperatione carere non ſolet. Belli ſucceſſu nihil incertius. Metus profecto ex Gallia finitima oſtentati frequentes Regem ex Hiſpania abire tum quidem non ſunt paſſi.

CAPUT VI.

Rurſus Galli ab Hiſpanis ad pugnam provocantur.

CÆSARAUGUSTÆ Aragonii in Philippi & uxoris verba jurabant, res Hiſpanorum in Brutiis & magna Græcia in præcipiti erant. Siciliæ Prorex eo periculo permotus Meſſanam accurrit anguſto ab Italiæ ora diremptam freto. In ea urbe militum externorum numerum legit, rebus inclinatis præſidium. Roma etiam Goliſani duo fratres Cardonii Hugo Joanneſque relicta honeſtiſſima conditione, quam apud Valentinum obtinebat ſuaſu Franciſci Rogii legati eodem appulerunt cum ducentis & quadraginta delectis militibus. Nec mora: cum ea manu aliiſque militibus, quos legere potuerunt è portu Meſſanenſi fretum in tempore tranſmiſere. Nam Meliti Comes Biſiniani frater Terranova,

va, quæ Thurium veteribus fuit, capta, arcem impugnabat ſupremo conatu. Hugo eo profectus Comitem, qui obviam proceſſerat, acie ſuperatum obſidionem ſolvere compulit. Simul Salernitanum & Biſinianum Conſentiæ obſidione raptim dimiſſa reſarciendo detrimento in planiciem Terranovæ dilabi. Commiſſa ea pugna fuit quarto die priuſquam Emanuel Benavidius copias, quas ex Hiſpania vehebat quindecim navibus, in Meſſanenſem portum inferret. Ea claſſe inter alios duces Antonius Leiva in Italiam venit ſtrenuus imprimis miles, ac deinde eximius copiarum dux prudentiæ & virtutis opinione maxima. Eæ copiæ brevi tranſmiſſo freto ſe cum Hugone Cardonio & cæteris conjunxerunt. Contra Salernitanus & Biſinianus Melito, quo ſe receperant, ut is Comes cum ſeptingentis Helvetiis aliquanto equitatu, & majori provincialium numero Conſentiæ obſidionem repeteret, conſenſu decreverunt. Suſcepta is demandata cura ad Motam Calameræ caſtra promovit Roſano diſſitum oppidum tribus modo millibus paſſuum, ubi Hiſpanici exercitus multo maxima pars ſtativa habebat. Ii rati opprimi adverſarios poſſe noctu ſtrenue facto itinere; dubia luce in oppidum invadunt, & quoniam clauſum mœnibus non erat, momento temporis capiunt. Repentino in terrore hoſtes pars fugere, pars cædi; cum Comite pars major ſeſe in arcem ejus oppidi receperunt. Vim arci admovere non licuit cognito Obenignum cum omnibus copiis in ea loca delatum forte, an conſilio ad ferendam opem Comiti feſtinare propediemqne affore. Hæ Hiſpanicæ copiæ Roſanum reductæ ſunt haud majori operæ pretio facto. Alia parte Fabricius Geſualdus Conſæ Comitis filius, idem Amalfitani Principis gener Tarentino limiti pro Gallis præfectus cum manu militari ad vaſtandos ejus urbis agros progreſſus. Ludovici Ferreræ & Petri Navarri, qui Tarentum præſidio obtinebant, accurſu iniquis ad tranſitum locis cæſis militibus omnibus, vix ut tres tantum evaſerint, captus Comes ipſe venit in poteſtatem. In Apulia eo majori ardore bellum gerebatur, quod utraque pars vectigal ex pecoribus, quo præcipui ejus regni redditus conſtant, exigere à paſtoribus feſtinabat. Nec deerat egentiſſimus quiſque ex plebe ſpe prædæ fingere ſtudia partium. Conflictus peculiares varios & multos recenſere longum eſſet. Provincialium ingens damnum, quando à Gallis & Hiſpanis certatim gentis miſeræ pecora diripiebantur. Rapiendi licentia miſericordiam non recipit. Duces partium accendendo bello acres, frænandis injuriis impares. His malis ut occurreret Namurſius Canuſii, ubi erat, cum univerſis copiis decrevit Aufido impoſitum pontem evertere ad quartum à Barletta lapidem: quo ſublata Hiſpanis libera commeandi facultate, prædandi in Apulia modus eſſet, præſertim hibernis pluviis inflato amne difficili vado. Obenignus item cum primum in Brutios pervenit, Terranovam urbem occupare conſtituit. Mœnia erant infirma, neque commeatus affatim ex ante convecto comparati. Hiſpanorum copiæ, qui in ea urbe erant, deſperata defenſione per montes ad adverſi atque Orientalis maris littora ſe recipere conſtituunt. Prudenter deſtinata Gallorum celeritas occupatis confragoſis locis, qua iter erat, importune diſturbarunt. Repentino in terrore Hiſpani pedites ſe in pedes dant: ex equitibus ad quinquaginta capti ſunt qua gravis armaturæ qua levis ac fere ex Antonii Leivæ ala, qui in eis anguſtiis omnium prædicatione & fama eximii bellatoris laudem tulit. His rudimentis ad ſummum decus contendebat. E noſtris plerique Giracium ſe atque in finitimas eo tractu arces ex pavore recepere. Secundum eam victoriam magna rerum commutatio facta eſt: ac fere Magna Græcia & Brutii Obenigno deditionem fecerunt mobili ingenio gens, fideque ſæpe ex fortuna ſuſpenſa. Pugnatum eſt ad ſeptimum Kalendas Januarii. Quarto poſt die Namurſius uti erat conſtitutum, cum copiis ex ſtativis egreſſus pontis Aufido impoſiti tormentorum ictibus mediam fornicem evertit, turrimque ex quo illac tranſierat ſemidirutam, qua pontis aditus claudebatur. Gonſalvus hoſtium conſilio cognito, milites Andria haud exiguo numero evocavit. Gravis feſtinanti eorum militum mora fuit. Sed iis tamen ad alias copias adjunctis celeritate correxit tarditatem. Itaque in hoſtium conſpectum venit, retro con-

converſis veſtigiis, unde venerant, redire deſtinantium. Miſſo tubicine Gonſalvus Namurſio renunciavit feſtinare ſe; proinde ejus adventum expectaret, ſi cauſæ confideret, ſe martis arbitrium non recuſare. Reſpondit ille tum demum fore pugnandi copiam, ſi Gonſalvus Fernandus Canuſium accederet, quam prope ipſe Barlettam. Sic in Italia res erant, quo tempore Illicim appulſus Calabriæ Dux inde Madritum abiit, ubi Reges erant. Captivo quamvis honores habiti non ſecus ac Regis filio, excipiendoque in urbem principalis apparatus decretus. Exilii moleſtiam ablati regni dolorem iis blandimentis mitigare æquum erat. In Flaminia bellum Valentinus inſtaurarat pari conatu feliciori eventu quam ante. Kalendis enim Januarii
1503 ſalutis anno Milleſimo quingenteſimo tertio Senogallia urbs detracta Præfecti filio ex deditione venit in poteſtatem. In ea urbe Franciſcum Urſinum Gravinæ Ducem ad ſe ultro venientem, venturi ſecurum cepit, una cum Paulo Urſino Vitellocio, & Oliveroto Firmenſi viris primariis eximiis bello Ducibus. Eo nuncio lætus Pontifex Romæ Urſino Cardinali manus injecit. Hæ molitiones eo pertinebant, ut Columnenſium exemplo, qui vitam calamitoſam in exilio propagabant fortunis everſi, Urſinorum porro familia opprimeretur, ditioque ejus familiæ omnis in agro Romano Pontifici cederet, nulla memoria icti paulo ante cum ea gente fœderis, religionis in eo violatæ nulla cura. Peruſiam paulo poſt Valentinus felicibus armis Pontificiæ ditioni reſtituit, Tifernumque. His ſucceſſibus ſpe vaſta & cupiditate elatus, Senenſes præterea, Lucenſes, Piſanoſque liberas & validas civitates ad deditionem adjungere parabat. Galli tantum Regis metus frænabat ingentes ſpiritus ſuperbiamque, earum urbium patrocinio ſuſcepto nacti opportunitatem copias militares è Gallia Neapolim uſque tranſmittendi, nullo qui tranſitum impediret, quod ad alendum bellum quod erat in manibus commodiſſimum putabat. Tametſi Florentinos inter & Piſanos bellum ducebatur. Piſanique Hiſpaniæ viribus cupientes arreptam libertatem tueri, ſuperiori tempore ſe libertate incolumi in Regis Catholici obtulerant clientelam. Abnuit ille tunc, ne importuno tempore novum ordiri bellum eſſet neceſſe, quod Galliam & Italiam in partes traheret, cum utriſque committeret Hiſpaniam. Mutata deinde ſententia cum ad ſpreta paulo ante conſilia recurrere deſtinaret, occaſio jam abierat, quæ momento temporis irrevocabilis labitur, populari voluntate nihil levius, paulo momento in contrarias partes circumagitur. E Luſitania duo patrueles Alfonſus Franciſcus Alburquerquii cum ternis quiſque navibus in Orientis oras miſſi ſunt. Quanta rerum moles exigua hæc initia conſequetur? Ab hoc tenui principio rudimentiſque Alfonſus maxime in quantum Ducem evadet?

CAPUT XVII.

Palicius ab Hiſpanis capitur.

BARLETTÆ Magnus Gonſalvus rebus ſuis in arcto poſitis, varia atque contraria conſilia in animo verſare. Hinc in aciem prodire niſi Germanorum adventu & auxiliis Hiſpanicis, quæ in horas expectabat confirmatus, certa vincendi ſpe recuſabat. Inde annonæ anguſtia ſolicitabat, compellebatque iis locis relictis pugnæ diſcrimen periclitari. Monorbini enim, ubi Namurſius, Canuſii atque Cirinolæ ſtativa habebat major commeatus copia ſuppetebat. In ea cogitationum anxietate, vitatis extremis mediam tenere viam placuit. Diviſis enimvero copiis varias manus ad prædandum finitimos agros dimiſit, conſilium ſalutare ad tuendam nominis exiſtimationem militem exercendum, alendaſque præda copias. Sed quantulum opis id erat in anguſtia? Sic ad octavum decimum Kalendas Februarii Barletta digreſſus Diegho Mendoza duce cum trecentis expeditis equitibus præmiſſo, qui vicinos agros Labelum uſque viginti quinque inde paſſuum millibus percurreret, ubi portorii Apuli bona pars redigitur,

ipſe ad quartum à Monorbino milliare caſtra poſuit Gallis prohibendis ſi Mendozæ obviam prodire tentarent. Haud incommode irruptio cecidit. Prædæ actæ latiſſime; ſupra quadraginta ovium millia domum averſa præcipuo agreſtium damno luctuque. Ciriniola egreſſi ducenti equites cataphracti, ſagittarii totidem, juncti pari numero militum, qui Canuſii erant, re cognita prædam Hiſpanis ablatum abierunt. Gonſalvi copiæ occurrunt ex adverſo, intercipere iter Gallorum cupientes. Ne majus operæ pretium exiſteret imprudentia militum factum eſt; locum adverſariis reliquerunt ſeſe Canuſium referendi paucis modo ex ſuo numero deſideratis. Namurſius neque priori incommodo neque nova injuria irritatus in aciem prodire noluit; quo conſilio exploratum non eſt, Hiſpanis certe cum præda ſe ad ſuos recipiendi facultas data. Poſt quatuor dies nunciato Palicium cum quingentis equitibus Barlettæ fines vaſtare acceptæ ignominiæ vindicta ſolamen. Gonſalvus & Dieghus Mendoza diviſis bifariam copiis locorum anguſtias inſederunt: quibus Gallis neceſſario tranſitus erat. Equi caſu in ipſo egreſſu ad terram proſtratus Palicius ulterius non eſt progreſſus. Vicarius tamen Mota nomine cum ſeptuaginta qua equitibus, qua ſagittariis prædatum porro pergens in inſidias præcipitavit. Socii omnes præter duos qua cæſi, qua capti ſunt. Mota Dux vivus in Dieghi Mendozæ venit poteſtatem. Is in familiari ſermone quamvis captivus ingenio arroganti; lingua procaci in Italorum nationem probra convitiaque jactare. Enecus Lupus Ajala contra idoneis argumentis Italos tueri, Galli convitiis adverſari. Diſputandi calore incenſus Mota, ſi decem Itali cum Gallis totidem pugna decernere auderent, una ſe cum aliis, vera eſſe quæ dixerat marte arbitro confirmatum edixit. Vagatus is ſermo in caſtris (neque Gallus occultavit, neque ſine arbitris fuit) provocavit Italos, qui Hiſpanorum caſtra fortunamque ſequebantur, uti Gonſalvum frequentes adirent. Injuriam genti factam univerſæ conqueruntur, vindicandi petunt facultatem. Idem flagitare Hiſpani quamvis nullo ſuo incommodo in ſociorum injuria ſe deſpectos tamen cogitantes. Annuit ille libenter decoris apprime tenax de virtute confiſus Italorum, De loco certaminis, deque militum ab utraque parte numero diſceptatio fuit. Conſenſu Andriam inter & Quadratam ſeptum pugnæ deſignatum, decretumque ut tredecim ab utraque parte non amplius equites dimicarent. Idibus Februarii ad certamen eſt progreſſum. Proſpectus in omnes partes erat, neque opportunus inſidiis; locus Gonſalvus tamen cum copiis omnibus prope Andriam ſubſtitit injuriam, ſicunde exiſteret prohibere paratus. Jam Hiſpani, Galli, Itali ad ſpectaculum pugnæ ejus frequentes exierant, incolæ ſtudio viſendi proximos campos & colles repleverant. A delectis judicibus utriſque loca deſignata. Vehemens ventus flare cœperat Gallis adverſus propitius Italis quippe à tergo. Ut locorum mutatione exæquationeque ex obliquo ab utriſque flatus exciperetur, poſtularunt Galli. Nihil impetratum tamen. Ergo inſenſis haſtis concurritur, quas etſi venti impotentia Gallis omnibus excuſſit de manibus, nihil tamen adverſi accidit, nemo ad terram proſtratus ne ullus quidem equus occiſus. Ad gladios clavaſque perducta pugna Gallis Itali longe ſuperiores extiterunt, tum agilitate equorum obedientium, tum pugnandi dexteritate. Horæ ſpatio uno cæſo; atque altero graviter ſauciato, Galli reliqui è loco certaminis pulſi victique ſunt. Ex Italis uni tantum leve vulnus eſt inflictum. Victoria parta clari lætique victores Barlettam ea nocte redierunt duodecim captivos præ ſe agentes, defenſa gentis dignitate, vindicata procacis hominis contumelia nobiliſſimi. Excepti ab omnibus inſigni plauſu, à magno Gonſalvo ad cænam etiam adhibiti; virtuti atque felicitati debitus honos. Is eventus pugnæ fuit in paucis eo tempore celebratæ, nomina pugnantium ut ſigillatim referantur operæ non eſt. Interea Ludovicus Ferrera & Petrus Navarrus Tarento eductis copiis Caſtellanetam ex deditione, aliaque circum oppida vi aut voluntate occuparunt. Cum majoris rei oblata opportunitas eſt. Palicius qui ſe Aprutii Proregem ferebat & cum eo Amadeus Curtonus Sabaudi Ducis vicarius Rubi morabantur decem

&

& octo paſſuum millibus Barletta: cum iis ſupra quingentos pars equites gravis armaturæ pars ſagittarii. Eos invadere Gonſalvus oppido cupiebat, hoſtium aliorum vicinitas metuſque ex eo retardabat. Commodum Namurſium cognovit abiiſſe ſpe Caſtellanetæ recuperandæ. Amalfitanum cum robore exercitus Gallici Canuſii ſubſtitiſſe. Rubum denuo centum quinquaginta equites miſſos augendo ejus oppidi præſidio. Advolat Gonſalvus cum mille equitibus peditum tribus millibus, & aliquot igneis tormentis ſub noctem profectus ad octavum Kalendas Martii, qui dies Mercurii fuit. Continuato ſtrenue tota nocte itinere ſub auroram Rubum improviſus accedit. Nec mora tormentis murus quaſſatur. Longum erat militibus expectare dum aditus prorſus patefieret globis ignitis ſtrato muro. Injuſſu ſcalis ſuperare mœnia contendunt. Nullo ductore ſibi quiſque auctor incitatorque erat. Defendunt adverſarii acriter. Hiſpanos ſubeuntes contis ſaxiſque deturbant: ac retro redire compellunt præter ignominiam tamen nulla alia clade. Tormentorum rurſus continua jaculatione muri magna parte proſtrata, ignominiæ prioris demendæ ſtudio ardentiores milites feliciori quam ante conatu per ruinas & rudera in oppidum irrumpere parant. Defendunt rurſus eximia virtute adverſarii. Pugnatur acerrime: multum effunditur ſanguinis. Ad extremum victa defenſorum conſtantia in oppidum penetratur. Recens iracundia ſanguine expletur; cædes per vias ædeſque factæ nullo militum & populi diſcrimine. E Gallis ducenti ceciderunt: multo plures vulnerati. Palicius quamvis capite ſauciato fugam meditatus per averſam portam in limite captus eſt. Sabaudi Ducis vicarius ſe in arcem recepit ſuſtentaturus dum majora è propinquo auxilia adventarent. Directis tamen eo tormentis majoris mali metu deditionem fecit ſine exceptione ad victoris arbitrium. Capti ſunt item multi alii viri præſtantes cum magno rei Gallicæ detrimento inclinationeque. Ex Hiſpanis pauci deſiderati, neque quiſquam magni nominis. Diegho tantum Mendozæ in oppidi ingreſſu lapidis ictu concuſſa galea ſenſum excuſſit nullo præterea majori nocumento. Victoria parta direptoque oppido continuo ſe victores retulerunt in pacata, priuſquam ad rei geſtæ famam ex vicinis locis Gallicæ copiæ ad vindictam confluerent. Feſtinatio ſalutaris fuit. Namurſius enim Gonſalvi conſilio indicato dimiſſa Caſtellaneta revertebatur, ut junctis cum Amalfitano viribus Rubi ad præſidium accurreret. Rebus perditis ſerus opitulator variatis conſiliis neutri parti opportunus advenit. Ex hoc plane tempore res Gallicæ aperte inclinare cœperunt exitio proximæ. Ac Præianes quidem miles Hoſpitalarius in provincia Phocæenſi natus, qui è Rhodo cum quatuor triremibus, duabus biremibus, Gallis auxilio venerat, impeditoque Hiſpanis commeatu, captiſque quibuſdam navibus Apuliæ littora infeſta habere pergebat, victus eſt. Lezcanus rei nauticæ apprime callens cum quatuor triremibus Apuliæ littora ab hoſtili injuria tueri juſſus quingentis militibus in triremes impoſitis Gallum impugnaturus Brunduſium verſus navigavit. Ejus adventu hoſtis territus conſilio detrectandi certaminis in Hydruntis portum ſe intulit Venetorum, in quorum ea urbs ditione erat, præſidio confiſus ſuſtentare poſſe. Nihil ea re moratus Lezcanus duas naves quæ extra portum in anchoris ſtabant, aliaque minora navigia cepit, majora moliebatur; in portum irrumpere. Crevit ex eo hoſti terror. Ita ne tentata quidem defenſione per noctem nautis & militibus expoſitis in terram atque nautica ſupellectile ſublata, triremes biremeſque cum tormentis ſubmerſit, ne Hiſpanus iis potiretur; quæ magna deſperatio fuit. Villamarinus cui Præfecti maris nomen erat datum, in portu Meſſanenſi cum aliquot triremibus ea littora tuebatur, quam ex ſpecula in omnes partes deſpectu quocumque vocaret neceſſitas paratus accurrere. Ad ſupplendum militum & navium numerum Portocarrerii adventum expectabat avide dudum ex Hiſpania profecti. Gonſalvus tamen ut continuo Apuliæ portum aliquem teneret, hortabatur. Emanuelis Benavidii exemplo veritus ſcilicet ne in Brutiis ſubſiſteret, contra quam ipſe mandarat, ut quam primum ad ſe feſtinaret vireſque ſecum conferret. Ea parte bello profligato,

ubi de ſumma certabatur, cætera in victoriæ partem facile acceſſura. Ludovico item Ferreræ & Petro Navarro, qui Tarentum obtinebant, ut vires & ipſi conferrent mandatum eſt, tum Lezcano qui hoſte profligato continuo quingentos milites in terram expoſuerat, præterea Mazaræ Epiſcopo Galipoli curanti, profecto, ut cum ſua quiſque manu Barlettam advolarent. Auctis ea diligentia viribus Hiſpanus cum hoſte minus jam feroci ſignis collatis dimicare, unoque prælio finem moleſtiis imponere & bello deſtinabat certa victoriæ ſpe.

CAPUT XVIII.

Vaſti Marchio Hiſpanorum partes amplectitur.

Eadem cura nova conquirendi auxilia Namurſium Canuſii ſollicitum habebat, eo amplius quod paſſim Galli milites ab Hiſpanis cædebantur magno rei Gallicæ detrimento pari ignominia. Ad fanum Joannis Rotundi Arriaran Dux Manfredonia profectos ducentos Gallos nihilominus cæciderat. Parem hoſtium numerum acie fudere Ludovicus Ferrera & Petrus Navarrus Tarento, uti erant juſſi, digreſſi prope Grutallas tranſitu prohibere conatos, quinquaginta inſuper captivis. Iidem ulterius progreſſi adjunctoque Lezcano, Bitonti Marchionem quingentos tum equites tum pedites ad Namurſium, ut vires conferret, ducentem in conflictu victum ceperunt, cæſis Marchionis patruo Antonio Aquaviva ejuſque filio. Præterea Oliva Centurio Gallorum manum nactus pugna commiſſa trigintaque ex numero cæſis, cæteros fudit. Adhæc quinquaginta equites pedites ſeptuaginta Viſeli egreſſos ut Hiſpanorum pabulatores impeterent. Dieghus Mendoza, qui ſuis præſidio iverat, momento in fugam compulit male mulctatos. Atque equites Viſelim præ metu redierunt equorum velocitate adjuti, pedites intra turrim, ad quam ſe receperant impugnati cæſique ſunt. His incommodis commotus Namurſius monet Obenignum unaque Salernitanum & Biſinianum ſi rem Gallicam ſalvam cuperent, ut Brutiorum & Magnæ Græciæ oppidis pro præſenti copia munitis, ſtatuque regionis compoſitis, ad ſe quam primum venirent. Cum hoſte feroci exultante ſucceſſibus univerſis viribus dimicandum videri. Ducis mandatis obtemperare non eſt viſum ſpem ſubjugandi penitus eam provinciam, quæ ſe offerebat, prætermittendam non putabant. Non minori cupiditate Gonſalvus dimicandi cum hoſtibus ardebat haud ignarus annonæ difficultate creſcente indies, diutius in iis locis ſuſtentare non poſſe. Receptum fugæ ſimilem, magna in bello famæ momenta audaciam pro munimento fore. Veneta tamen navis frumento onuſta Tranum appulit, qua Hiſpani ſunt potiti, exiguum levamen. Sed ex Sicilia item quinque navibus non uno tempore frumenti tria millia medimni allati ſubſidium famis majus, præſertim pecorum adjuncta frequenti præda ex vicinis agris. Aprutii urbes ac nominatim Aquila gentis caput ad fœdus Hiſpanum jam dudum erant propenſæ. Arcano hæc agitata dum maturum eſſet, tegebantur. Capua quin etiam, Atella, Salernumque à Gallis defecturas ſe pollicebantur, tracturæ in defectionis ſocietatem finitimos. Conſtitutum, ut quam primum Hiſpanorum copiæ in apertum progrederentur, omnes eæ urbes Gallica inſignia tranſitionis argumento Hiſpanicis vexillis mutarent. Muri Comiti venia eſt data merito quamvis gravia ſupplicia, qui primus in Lucanis ubi ditionem obtinebat Gallicas partes palam foviſſet multis, ut idem facerent, auctor exemplo voceque. Salernitano parum fidebatur ad Hiſpanos tranſitionem pollicenti, expetentique adeo in conjugium Gonſalvi Magni filiam ſanioris mentis indicio. Explorata multis & magnis in rebus viri inconſtantia dictis detrahebat fidem. De Amalfitano haud certior ſpes, facturum quæ pollicebatur, velle ad Hiſpanos tranſire. Majori rei Hiſpanicæ commodo certiori fide Enecus Davalus Ænariam ſuæ ditionis inſulam, ſeque Regis Catholici palam ob-

obſequiis adjunxit haud levi ad victoriam adjumento. Origo illi ex Hiſpania fuit. Enecus Davalus Roderico Davalo equitum in Caſtella Magiſtro natus præcipua apud Reges Neapolitanos gratia & auctoritate Antolenam Aquinatem duxit Bernardi Gaſparis Aquinatis Piſcariæ Marchionis & Montedoriſi Comitis filiam & hæredem paternæ ditionis. Ex hoc conjugio Alfonſus Davalus natus eſt Piſcariæ Marchio, quem per fidem colloquii Maurus in obſidione arcis Neapolitanæ peremit infante relicto, cui Ferdinando nomen fuit. Alteri Eneci filio (quem Zurita Martinum vocat) Montedoriſi principatus obvenit nulla præterea laude. Minor duobus Enecus Davalus extitit, cui Fridericus Rex accedentibus annis operæ impenſæ præmium vaſtum dedit Marchionis nomine jure hæreditario Ænariæ imperium dum viveret, inſulæque proventus omnes, ſecturas aluminis, atque arcis præfecturam. Horum procerum duo alii fratres fuerunt Rodericus, Emundusque uti alio loco dictum eſt, tum ſoror Conſtantia nomine Serræ Comes primum, deinde Francavillæ Dux lectiſſima fœmina. Ergo Marchione premerendo datum, ut ad omnia quæ Regum priorum dono poſſidebat, Prochytam inſulam adjiceret, cataphractis centum, levis armaturæ equitibus ducentis ſub ea ſtipendia regia darentur. Ferdinando item fratris filio Piſcariæ principatus eſt confirmatus, nomenque Regii cubicularii avo antea patrique à prioribus Regibus datus honos. Cautum præterea, ſi Hiſpani eo regno pellerentur, idonea opum compenſatio in Hiſpania eſſet. Honeſtiſſimæ conditiones, ſed majorum Enecique ipſius virtuti & meritis conſentaneæ. Iis rebus conſtituendis non pauci menſes ſunt conſumpti. Ea vero cauſa extitit non ante profeſſi ſtudii in Hiſpanos quo alioqui erat ardenti, à Gallis penitus averſus. Eneci filius Alfonſus, Piſcariam tandem Ferdinandi patruelis ſine prole in flore ætatis atque in medio felicitatis curſu importuna morte extincti ad Vaſti principatum adjunxit. Nepotem ejuſdem Ferdinandum Piſcariæ Marchionem annis ſuperioribus Proregem Siciliæ vidimus, quo tempore in ea inſula verſabamur, ducta Mantuani ſorore nobiliſſima, ampliſſima dote. Verum quo tempore Vaſti Marchio ſe ſuaque Regis Catholici fidei permiſit. Aquilera miles ſacer vir impiger & bellicæ compos laudis, trecentos milites in Crotonis portum intulit auxilium à Franciſco Rogio legato Roma opportune deſtinatum. Gometius item Soliſius Conſentiæ arcem obſidione liberavit urbemque vi cepit, pulſo Meliti Comite numero quamvis militum vinceretur ac vix quartam hoſtium partem exæquaret. Eo major gloria, dedecus hoſti, de Gallis ad Rubum captis diſceptatio tenuit magno animorum motu diu utrinque agitata. Convenerat inter utroſque ut bello modeſte geſto quippe inter Chriſtianos, equiti capto equo & armis detractis libertatem redimere fas eſſet annui ſtipendii quarta. Ceperant Galli diebus ſuperioribus Theodorum Bocalum Epirotarum equitum Ducem, Dieghum Veram rei tormentariæ magiſtrum, atque Eſcaladam centuriæ Hiſpanorum præfectum, alioſque ad triginta. Et cæteros quidem miſſos fecerunt qua lege & pretio erat conſtitutum; retinuere tres modo cauſati duces eos eſſe, neque debere communi lege comprehendi: quorum eſſet dignitas major eximendos à vulgi conditione videri. Nunc quaſi ſui obliti poſtulabant tamen Gallos ad Rubum captos pacto prius pretio dimitti, ſcilicet non conſiderantes viros primarios eſſe, pleroſque etiam ordinum ductores. Præterea Gonſalvo renunciatum, legem eam militiæ Neapolitanæ, quarta ſtipendii equitem captum redimi, non extendi ad eos qui in juſto prælio, aut oppido per vim capto veniſſent in poteſtatem. Conſulti milites veterani nobileſque provinciæ provectæ ætatis conſenſu, non aliter provinciæ moribus eſſe obſervatum vero an ad gratiam curioſe inquirendum non arbitror, ſed reſponderunt tamen. In eam certe ſententiam Gallis reſponſum eſt datum: captivi uti de libertatis pretio cum iis conſtituerent, in quorum poteſtate erant: neque communi cæterorum privilegio ſe tegerent. In quo non lucro paucorum conſultum arbitror: ſed ea

ea excuſatione cautum ne prælio viri pugnaces apprime intereſſent, quod ut res ſe dabant brevi de ſumma rerum futurum videbatur.

CAPUT XIX.

Pax à Philippo Principe in Gallia pacta.

PHILIPPUS Princeps diſcedendi ex Hiſpania certus ex Rege ſocero enixe cupiebat cognoſcere, vellet per conditiones arma ponere cum Gallis inſtaurato fœdere: ſibique poteſtatem eſſe paciſcendi ſi forte Rex Gallus æqua videretur appetere. Recuſavit initio Rex Catholicus utrumque ſive genero non ſatis fidens, multo minus ejus aulicis, quos ad Gallos eſſe propenſos multa indicabant, ſive amicorum in Italia animos debilitare metuebat, ſi ſe conſcio & volente generum principem per Galliam iter habere vulgaretur. Dedit tamen in eam rem anguſta certe mandata, quæ tranſilire nefas eſſet. Profecto tamen eo Bernardum Buillium Abbatem iiſdem veſtigiis ſequi juſſit, teſtatoque deſcriptam paciſcendi formulam ad eum perferre, qua ampla poteſtas continebatur finiendi pace facta controverſias; cum eo ne delegatæ poteſtatis exemplum communicaret cuiquam præter principem ipſum juratum arcani fidem: ac ne Principi quidem Schedam crederet, ſi præſcriptæ formulæ fines tranſgrederetur. Quo in Apulia tempore & magna Græcia arma movebantur ardore quo unquam maximo, Compluti ex Joanna principe paulo poſt diſceſſum viri filius eſt natus ad ſextum Idus Martii, cui fuit Ferdinandus nomen, imperium & ampla regna annis accedentibus. Abluit infantem ſacro fonte aquis ſalutaribus Toletanus ſuſceptoribus Anagari Duce, & Villenio. Lugduni Rex Gallus & Rhotomagenſis Cardinalis in Gallia Pontificis legatus adventu Philippi Principis continuo de fœdere ſanciendo conſilia agitarunt. De conditionibus diſceptatio erat. Datæ poteſtatis fines & paciſcendi formam ex Hiſpania miſſam negligi videbatur. Buillius Philippum Principem monet, ne ſuo Rege inſcio quidquam novaret, caſſa fore contra ejus decretum inita pacta. Ea monita voceſque contemnebantur: ac ne facta quidem poteſtas eſt nunciandi Regi Catholico per litteras mutatis ad celeritatem equis, quæ agebantur. Mirabilis confidentia; coegerunt etiam minis atque terroribus concreditæ poteſtatis exemplum ut publicaret. Principi ipſi injecta neceſſitudo eſt paciſcendi, quoniam in Galli poteſtate erat. Aulici quoque homines Belgæ fœdus maturari cupiebant moræ impatientia, Regis in eo Catholici voluntate neglecta Pecunia Gallica corruptos fama vulgavit in deterius ſemper prona hominum perſuaſione. Initi fœderis ſumma duarum rerum optione continebatur. Rex Catholicus Carolo nepoti attributam regni Neapolitani partem cederet, Gallus Claudiæ filiæ quaſi pacti conjugii dotem inter infantes ineundi majori utriuſque ætate. Cum eo ut Catholici pars penes ſequeſtrum eſſet Philippum generum, aut quos ipſe nominaſſet: Gallus retineret ſua. Audax negotium dicerem impudens conatus. Neque magis æquum quod ſequitur. Si ea conditio minus placeret, uterque Rex attributas provincias in priori fœdere poſſideret Capitinata de qua præcipua lis erat, ſequeſtro daretur conſenſu deſignando. Fœderis utraque pars Gallis erat propitia. Hiſpano aſpera, quando in altera Gallo ſua retinente Ferdinando detrahebatur, quod obtinebat, Hiſpanis præſertim ex ea provincia deturbatis, quod ea gens imprimis cupiebat, ſi id contingeret reliqua prona fore perſuaſi, altera conditione ſuſcepta lis in eodem ſtatu perſtabat, nulla majori ex eo tranquillitate: ne ſpe quidem ut in unum ſequeſtrum convenirent. Quis enim aut unde neutri partium addictus? Interea Rex Catholicus Cæſarauguſtam redierat ad diſſolvendum gentis conventum qui eatenus tenuerat. In ea urbe incunte Aprili menſe Regi præſenti decreta auxilia ſunt in bellum Neapolitanum ducenti gravis trecenti levis armaturæ equites

tes triennii ſpatio: adjecta lege, ut duces & milites ex ea gente legerentur. Brevi ergo delectu habito mandatum omnibus, ut ad fines Ruſcinonenſes accederent, propter belli terrores ea parte ex Gallia oſtentatos. Britanniæ enim Mareſcalus & Dunenſis Comes cum ordinariis Galliæ militibus Carcaſonem confluebant, quo loco ex aliis gentibus copiarum concurſus erat futurus. Tanti apparatus quo pertinerent, dubitabat nemo. Tuendo limite Rex Catholicus copiis ſuis ut ad Figueras oppidum præſto eſſent limiti vicinum edixit: ſimul Sanctius Caſtella Ruſcinonenſi tractui Præfectus vir eximie fortis & cautus oppida & arces ad vim hoſtium ſuſtinendam muniebat, metu ne impendens tempeſtas imparatum opprimeret. Rex ipſe eodem accedendi voluntate Populetum delatus, in eo monaſterio Buillii, Abbatis litteras accepit renunciantis quod erat ipſe veritus, vim Philippo Principi minaſque intentari, niſi in fœdus conſentiret, quamvis contra formam ab ipſo præſcriptam iniquum & grave. Reſcripſit Rex quid facto opus eſſet. Nihil profectum tamen ea diligentia. Voce præconis Lugduni evulgato fœdere Philippus Princeps Joannem Hedinum aulæ metatorem, Gallus Eduardum Bullotum in Italiam dimiſerunt, ut pro ſe uterque Gonſalvo & Namurſio confectæ pacis gaudium ingens videlicet nunciarent: & quod erat conſequens ſuorum Principum nomine mandarent poſitis armis ne in bello ultra procederetur. Sic Philippus in Allobroges abiit cum Margarita ſorore & Sabaudo Duce eorum invitatu Chriſti in vitam reducis memoriæ dicatos dies celebraturus. Hedinus & Eduardus feſtinato per Romam itinere, lociſque omnibus factam pacem evulgantes Barlettam pervenere in ipſo procinctu prælii: cujus ſorti duo Duces rerum ſummam permittere decreverant. Gonſalvus imprimis adventu ex Germania militum quingentorum ſupra duo millia lætus, victoriæ ſpe certa; iis ſupra Venetias ad Tergeſtum conſcenſa claſſe emenſoque nullo prohibente mari ſupero ad quartum idus Aprilis Manfredoniam appulere. Dedit Hedinus Gonſalvo, litteras, quibus Philippus Princeps Regis Catholici nomine arma ut ponerentur, mandabat, pacem factam ne bello importuno violaret obteſtatus. Reſpondit (à ſuo Rege per litteras monitus Philippum per Galliam iter facere, ſi quid forte de pace induciiſve præſcriberet, injuſſu ſuo ne quidquam mutaret) res in eo eſſe ſtatu ut Principis mandatis obtemperare integrum non eſſet, niſi Rege prius conſulto quid in eo rerum articulo facto opus eſſet. Conſilia res magis hominibus dare, quæ in horas variantur, quam homines rebus. Gallos priores ſumpſiſſe arma: nunc re Gallica inclinata nefas eſſe importuno fœderi dare aures. Scire quod conſilium captare ipſe deberet: ac vero Namurſio coram conveniens daturum reſponſum. Sic factum. Rex quoque Catholicus ab eo fœdere averſus animo, ut ſatisfacere omnium votis videretur, de reſtituendo in Neapolitanum regnum Friderico exule Rege per legatum rurſus egit. Verum Gallus ne facta quidem de ea re conveniendi poteſtate, legatum cum ignominia repulit; pactæ concordiæ Hiſpanos non ſtare tulit ægerrime, gnarus modicas vires eſſe ſibi, adverſarium prævalidum.

CAPUT XX.

Obenignus victus & captus.

Classe inſtructa Ludovicus Portocarrerius è portu Carthaginis novæ ſolverat dimidiato menſe Februario. Minime idonea tempeſtate profectos gemina procella disjecit, prius ad Narbonenſem ſinum, deinde in Panormitano littore. Velox tamen navigatio fuit, viginti diebus nulla deſiderata navi Meſſanenſem portum tenuerunt, magnis quamvis laboribus toleratis incolumes. Qua parte copias exponerent, diſceptatum in in ea urbe eſt. Quidam Gonſalvi præceptis obtemperandum dicere, neque conſiſtendum priuſquam ad Apuliæ oram ventum eſſet, vireſque conferrent cum reliquo exercitu. Ludovi-

dovico Portocarrerio importuna navigatio viſa eſt præſertim milite adverſa & longa navigatione jactato. Rhegium ergo trajecit, bellum ea parte geſturus, uti in Hiſpania miſſum erat. Obenignus poſt victoriam de Benavidio & Hugone Cardonio partem ad Motam Bubalinam cum copiis conſiſtebat, ſpe Giracium ſine vulnere obtinendi Hiſpanis fame ad deditionem adactis, qui è ſuperiori cladê ſuperſtites magno ſe numero in id oppidum ad præſidium receperant. Biſinianus in ditionem abierat: Salernitanus & Meliti Comes Neapolim. Decreverat Portocarrerius copias in aciem producere: eoque conſilio milites recenſuit cum lethali febri importuno tempore correptus eſt. Vis mali augebatur in dies, ut medici deſperarent. Ante obitum Duces partium aliquot egregios Terranovam occupaſſe cognovit, urbem cum multis aliis oppidis claſſis adventu nunciato à Gallis deſertam. Obenignum cognito ejus morbo cum copiis continuo accurriſſe gravique obſidione premere mœnibus haud firmis ſalutem tuentes exigua ſpe niſi aliunde venirent auxilia, quoniam vincebantur numero, premebat inopia. Eo motus periculo Portocarrerius Fernando Andradio pro ſe ſubſtituto equitatum peditatumque mittit obſeſſis auxilium. Præfecto item maris Villamarino, uti triremes Giojam admoveret præceptum eſt, quaſi mari terraque copiæ obſeſſis opitulatum mitterentur; ſi territi eâ ſpecie adverſarii deſiſterent. Feſtinarunt noſtri cognito obſeſſos annonæ inopia laborare ſuprema. Semenariam promota caſtra. Obenignus Terranovæ ſuburbiis relictis ad vicinos pagos abſceſſit. Sic Andradius ſoluta obſidione ſatis ſe profeciſſe ratus Semenariæ cum copiis ſubſtitit. Novi eo milites confluxere ac imprimis Benavidius, Antonius Levia, Gonſalvus Davalus, Hugo & Joannes Cardonii, quiſque cum ſua peculiari manu operæpretium facturi. Ex iis omnibus idoneo exercitu quamvis conflato, Melitum tamen redire deſtinantes, Hugo ne pulcherrimam occaſionem, quæ momento prætervolat, ignavia prætermitterent hoſtis delendi auctor erat. Prudentes Duces oblatam opportunitatem avidè arripere, neque inutili cautione certam victoriæ ſpem corrumpere: cujus negligentiæ è veſtigio ſera pœnitentia ſubſequatur. Cunctatione rem Gallicam creſcere, adventare auxilia undique: nec collectitium militem, ſed veterem & aſſuetum armis. Excuſavit tamen Andradius prælii committendi denegatam expreſſe facultatem. Quod voluntate tamen facere recuſavit; caſus paulo in neceſſitatem vertit. Obiit interim Portocarrerius. Corpus Meſſanæ in æde maxima amplo funere tumulatum exadverſum Alfonſi Neapolitani Regis eo loco ſepulti. Ejus obitu inter Duces nonnulla diſceptatio extitit, quis defuncti in locum cæteris omnibus imperaret. In ſuis meritis æſtimandis nimium ſibi favet ambitio mortalium. Arbitrio Proregis Siculi controverſiam finire placuit. Ille defuncti voluntatem ſecutus denuo Andradium ſummum ducem nominavit. Cardoniis fratribus ea nominatio moleſta accidit imprimis: neque moderari linguam viri alioqui modeſti, nimis molliter pati dolorem; exiguo uſu juvenem præferri ſibi neque generis nobilitate præſtantem, & minori multo armorum uſu, nulla gloria militari. Vicit tamen in generoſis animis dolorem de ſuo Rege benemerendi voluntas, officiique ratio, ut cum cæteris conſentirent. Ardebant Hiſpani cupiditate cum hoſtibus juſto prælio confligendi. Utraque caſtra vicina erant, modico dirempta intervallo. Non minus ſe pugnæ cupidum Obenignus oſtendere memor ſuæ dignitatis & Gallicæ gloriæ. Miſſo tubicine adverſarios provocat ad certamen. Excuſavit Andradius accepti mandati memor. Metum interpretatus hoſtis & quoniam Hiſpanos milites ægre ferre cognoverat ſtipendia non ſolvi, in ſuperbiam elatus Roſano & Gioja eductis copiis propius Hiſpanorum ſtativa promovit caſtra; ne dubitavit quidem ſe in Semenariæ conſpectum dare. Vadato flumine longius æquo per eam planiciem proceſſit magna Hiſpanorum ignominia probroque. Calæcos paulo ante tumultuantes quoniam ſtipendia non ſolvebantur, brevi Duces placarant gemmis privatim ac reliquo cultu divenditis, pretioque inter milites diſtributo. In Gallico exercitu trecenti gravis, ſexcenti levis armaturæ equites erant, mille & quingenti pedites, ſupra tria millia vicani numerus magis quam robur.

robur. Hiſpanorum copiæ competenti inſtructæ ordine Semenariæ egreſſæ octingenti equites pedites ad quatuor millia exultanti hoſti proceſſere obviam certa pugnandi voluntate. Detrectato Obenignus contra opinionem certamine Giojam copias reduxit. Inſtitere è veſtigio adverſarii oppidum impugnare, aut ſi Gallus in aciem prodiret, ſigna conferre deſtinantes, certe perculſos urgere, quoniam metus confeſſionem expreſſerant. Levia fuere certamina haud memorabili in alterutram partem eventu. Irritatis tantum animis ſibique fidentes utrique ad undecimum Kalen. Maji, qui dies Veneris fuit, quaſi ex compoſito atque ante condicto copias in aciem produxere. Obenignus ſuos ad pugnam inflammabat, ad memoriam revocata victoria quam iis locis ſe duce annis ſuperioribus obtinuerant de Ferdinando Rege Neapolitano Gonſalvoque. „ Qui numeroſum exercitum & validum iis „ ductoribus, milites, virtute profligaſtis; quantumque Gallica gens aliis „ nationibus præſtet vigore animorum, „ ſcientiaque pugnandi, documento „ fuiſtis: an æquum videatur paucos inermes, ſeminudos Hiſpanos, neque ſatis „ inter ſe conſentientes metuere? laudi & gloriæ partæ imponere maculam? „ Avertant numina tantum nefas, neque patimini milites dedecus grave „ morte ipſa & ſanguine procurandum. „ Is in pugna potius animus eſto, qui „ victoribus eſſe debet, excelſus & „ magnus. Ergo in hoſtes impetum „ date memores nobilitatis veſtræ, „ memores gloriæ & nominis Gallici. „ Hæc Obenignus dixit. Agmina per planiciem progrediebantur. Pars utraque averſo ſole inchoare pugnam ſatagebat, ne ejus radiis oculorum acies obtunderetur ſcilicet. Hiſpani hac mente paulo ſuperius trajecere fluvium. Galli metum fugamque interpretati perturbatis ordinibus in pugnam invadunt. Neque magis ex diſciplina tormentis globos diſplodunt nullo fructu nullo hoſtium detrimento, non minus fortuna Hiſpanis ſæpe in hoc bello quam ratio aſfuit. Hiſpanæ acies in hunc modum inſtructæ erant. Lævum cornu tenebant Hiſpani pedites Italique, dextrum equites expediti, mediam aciem cataphracti. Ab his ea impreſſio facta eſt qua Gallos fere omnes infenſis avulſis haſtis ex equis deturbarunt. Secundum Gallorum agmen, ubi pedites curabant, eo ſpectaculo territi ne tentata quidem pugna verterunt terga. Noſtri fugientibus inſiſtere uſque ad Giojæ portas, quo ſe major pars ex fuga receperunt. Capti plerique omnes Galli Duces. Intra Giojam Honoratus & Alfonſus Sanſeverini, hic patruelis ille frater Biſiniani, deditionem compulſi fecerunt. Obenigni fortuna eadem fuit. Intra Angiti arcem, quo ſe receperat, impugnatus acerrime in victorum poteſtatem vivus venit; ejus captivitate nihil de victoriæ gloria aut communi Hiſpanorum lætitia diminutum, ſi hoſtis maxime infenſus & importunus fuga evaſiſſet. Victoria in paucis ea ætate celebris fregit Gallorum animos. Brutii & magna Græcia univerſa momento temporis ad Hiſpanos inclinarunt, ejuſque imperii jugum volentes nolentes ſuſceperunt. Nihil præterea deditis gravius imperatum.

CAPUT XXI.

Magnum ad Ciriniolam prælium.

Annonæ difficultate anxius Gonſalvi animus in diverſa & contraria trahebatur. Tribus amplius diebus iis locis ſuſtentare non licebat: neque facultas oſtendebatur aliunde rei frumentariæ. Ne eo tractu oppida ad hoſtes averteret verebatur ſcilicet, famis malum cunctos ex æquo premens. Hoſtes ad pugnam elicere fore optimum viſum eſt: unoque prælio ſi minus victoria certe morte ex iis difficultatibus evadere. Eo conſilio Ciriniolam, ſeu Gerionem mavis, ducere oppidum haud ſatis firmum, ſed multis in arce militibus præſidiariis munitum: quod caput erat à Gallicis caſtris ſed modo paſſuum millibus poſitum. Ex eo pugnæ copiam fore ſuſpicabatur: impugnati in oculis oppidi igno-

ignominiam Gallos non laturos. Sub diſceſſum equitibus geminos aureos per capita diſtribuit, peditibus aureum dimidiatum, exiguum inopiæ levamen. Sed tanta inerat pugnandi cupiditas, tantus animorum ardor, ut debita multorum menſium ſtipendia nemo flagitaret, nulla ſeditioſa vox audiretur totis caſtris. Die primo ſub Cannis clade olim Romanorum nobili vico ſecundum Aufidi fluminis ripam Hiſpani conſtiterunt. Aberant hoſtium caſtra tribus modo paſſuum millibus. Cum luce proxima inſtituto itinere Cirniolam pergere porro inſtructa acie propter hoſtium propinquitatem. Fabricius Columna & Ludovicus Ferrera cum præcurſoribus præcedebant. In prima acie Dieghus Mendoza curabat duobus Hiſpanorum peditum millibus attributis ferox. Medium agmen Dux Termenſtinus ducebat ducentis cataphractis & duobus aliis Hiſpanorum peditum millibus conſtans. Cum Germanis cataphractis aliquanto numero, & levis armaturæ equitibus in poſtrema acie ſubſtitit. Magnus Gonſalvus vim hoſtium, ſi à tergo prememerent, populſare paratus. Regio arida erat imprimis, diei æſtus maximus, longius opinione iter. Militum defatigatio tanta, ut ſiti è cataphractis nonnulli exanimati perierint repente vi ardoris intercluſa anima, è Germanis item non pauci Hiſpaniſque peditibus. Cognita Galli noſtrorum laſſitudine anguſtiam alienam ſuam occaſionem facere deſtinantes hærere in terga ac vero univerſo prælio dimicare ſtatuunt. Eo conſilio ex ſtativis egreſſi quingenti gravis armaturæ equites, levis ad duo millia erant, quatuor millia qua Helvetii qua Vaſcones ex Gallia. Acies hoc ordine inſtuctæ. Salernitanus in prima acie ducentos cataphractos ductabat pedites bis mille. Poſtremum agmen Amalfitano tributum eſt: in quo equitum turma erat, mille vicani provinciales pauciſſimi Vaſconum numeri. Cum reliquis copiis mediam aciem obtinebat Namurſius inſcius nimirum ad exitium feſtinare. Noſtri peditatu ſuperiores erant, niſi ſitis & æſtus fatigarent. Hoſtium equitatus potior videbatur armis equiſque validior. Ad hunc modum inſtructis ordinibus Galli poſtremum noſtrorum agmen laceſſere, inſtare atque urgere locis omnibus nullo ad reſpirandum ſpatio dato. Noſtris cum moleſtia itineris & cum hoſtibus luctandum erat. Feſſi æſtu paſſim ſternunt corpora & infrequentia relinquunt ſigna. Ciriniolam ubi caſtra munita noſtri habebant, pervenire niſi amiſſis impedimentis, magnaque peditum clade fas non erat, multis toto itinere ad terram projectis præ ſiti æſtuque. In iis anguſtiis Gonſalvus nihil perturbatus, ingens animus, equitibus mandat ut equorum clunibus pedites exciperent, qui maxime laborarent, exemplo ipſe excitat alios, potum quin etiam deficientibus porrigit propria nonnunquam manu. Ducis conſtantia cæteri animati ad caſtrorum tandem locum pervenere. Nulla eatenus inſignis accepta clades. Dies in noctem præcipitabat vix duabus horis reliquis ad ſolis occaſum. Cum ſe Gallicus equitatus prope oſtendit, integris formidabilis, quid æſtu, ſiti, labore debilitatis? Ex metu audacia orta eſt. Intra munimenta acies momento inſtructa certa pugnandi voluntate. Ad circumfuſas legiones priuſquam pugnæ ſignum daretur, Gonſalvus hac ſententia orationem habuit. „ Militaris gloria, viri nobiles, ex victis paratur hoſtibus. Victoria ſine labore & periculo non contingat. Moleſtiis multis & magnis aſſuetos an mutare æquum ſit? Suſcepti antea laboris & miſeriæ fructus uberrimus oſtentatur. Adeſte milites animis, omnis faceſſat ignavia. Cauſæ, quam tuemur, æquitate, ſi maxime viribus hoſtes vincerent, de victoria tamen non diffiderem. Nunc rebus omnibus præſtatis numero, ſcientia pugnandi, animorum vigore, vincendi conſuetudine. Galli quid aliud quam præda victoribus? & tamen quod roboris ſit, Itali nobiſcum palam aut voto ſtant. Avide depoſcebatis hoſtem: an pugnandi neceſſitudine injecta ceſſatis, exhorretis certamen? Tantam ſuperi ignominiam avertite. Hic dies, ſi viri eſtis, diuturnis moleſtiis finem afferet. In dextris opes, gloriam, ſuperioris temporis fructum, inſtantis lætitiam, futuri felicitatem portatis. „ His dictis

pugnæ

pugnæ ſignum datur. Namurſius propter diei tempus in proximam lucem ſuſtentare voluit. Ivo Alegrius ut continuo pugnaretur evicit ferox rapiduſque in conſiliis ac lingua immodicus. Blanditur ſibi humanus animus ſæpe concepta temere ſpe. Victus ea importunitate Namurſius. „ Huc, inquit, arma puer. Quam vereor ne hic noſter incitator majorem in pedibus ſpem, quam in dextra ponat. " Præſagium vanum non fuit. Tredecim ab utraque parte tormenta majora erant. Diſploſa prius Gallica majori fragore quam commodo. Hiſpanica late ſtragem quippe ex ſuperiori loco librata in Gallorum agmine fecerunt. Verum ne major eſſet clades Itali militis errore factum eſt: qui victos Hiſpanos imprudentia ratus pulveris ſulphurei cados duobus curribus geſtatos raptim incendit. Magna militum turbatio fuit. Latiſſime diffuſa flamma plerique putarunt Hiſpanorum res eſſe perditas. In eo diſcrimine Gonſalvus præſenti animo hilari facie ad circumſtantes. „ Bono, inquit, eſtote animo, datur cælo clara victoria, præclarum flamma omen quaſi incenſis ad eam celebrandam facibus." Namurſius clade incitatus, quam noſtra tormenta intulerant, ſine mora in adverſarios incurrit cum octingentis cataphractis. Hiſpanorum pedites in fronte erant diſpoſiti, gravis armaturæ equites ab utroque latere, objecta foſſa. Quæ res Gallos equites fefellit non ſatis diſcuſſo tormentarii pulveris fumo, qui velut atra nebula cælum abſconderat, coegitque nullo operæ pretio retro ſe in gyrum referre. Nullum in conflictu leve peccatum eſt. Exiguæ ſæpe offenſiones reliqua in præceps trahunt. Receptus multis equitibus exitium attulit. Germani milites ex propinquo plumbeis ejaculatis igne globis multos è Gallico equitatu proſtrarunt ipſumque adeo ſummum Ducem. Sequebantur cataphractis proximi Helvetii & Vaſcones in hos è munimentis egreſſi Hiſpani pedites eum impetum tulerunt: cui pares hoſtes non fuerunt, cæſi fuſique paſſim. Salernitanus & Amalfitanus, qui eo die in poſtrema acie curabant, promoverunt agmina ſi turbatis ſuis præſidio eſſent. Occurrit magnus Gonſalvus qua virtute quoque vigore erat ſolitus. Singuli in ſui Ducis oculis ſtrenue pugnabant, ne ignavis quidem ceſſandi locus erat. Omnibus partibus ſternebantur Gallicæ copiæ cæde promiſcua, multum locis omnibus effunditur ſanguinis. Hiſpano urgente brevi fuſa hoſtium agmina hærent in terga victores, inſequunturque victos cum magna fugientium ſtrage uſque ad caſtra ſex millibus diſſita. Quæ & ipſa momento temporis capta ſunt cum epulis ad cœnam paratis opipare, quibus Hiſpani opus habebant, continuo ejus diei labore fracti, & annonæ ante penuria preſſi. Copioſa ſpolia fuere aurum, argentum, multaque pretioſa veſtis, ſcyphi ſigillati, annuli gemmati, baccata monilia muliebrem cultum æmulantia. Italiæ opes rapinis longo tempore accumulatæ. Cædes minor quam pro victoria; nox & vicinæ ſylvæ effugium perculſis præſtiterunt. Pugna hæc nobiliſſima ad quartum kalendas Maji commiſſa eſt die Veneris. Cecidit inter alios in primo incurſu Namurſius ipſe Dux; quem Gonſalvus Barlettæ ad D. Franciſci inſigni funere ſepeliri curavit, honos extincto debitus leve ſuperſtitibus ſolamen. Cecidere item Morconis Comes, Chandiuſque Helvetiis præfectus cum omnibus fere ejus gentis centurionibus. Salernitanus Amalfitanuſque & Lochiti Marchio acceptis in pugna vulneribus evaſere tamen fuga: Alegrius quoque, uti Namurſius erat vaticinatus. Metus pudore potentior. Gallica tormenta capta omnia & pleraque militaria ſigna. Quieverunt ea nocte victores læti exultanteſque. Die proximo Ciriniola portas aperuit præſidio ſe dedente ad victoris arbitrium. Idem trecenti milites fecerunt, qui ex fuga ejus oppidi arcem tenuerant. Canuſium item infulas & velamenta ſupplicum prætendit inſignibus diſtincta Hiſpanicis. Præcipuam in ea pugna laudem omnium confeſſione tulerunt Hiſpani pedites, nam Germani prætergrandinem globorum in cataphractos Gallos initio ejaculatam, in nullo deinde uſu fuerunt, alienæ pugnæ ſpectatores otioſi. Ante omnes ex Italis Dux Termenſtinus excelluit. Ex Hiſpanis Dieghus Mendoza, de quo magnus

Gonſalvus, eo die, inquit, operatum ut ſuorum avorum ex ſanguine. Cæſis ſepultura data; inventum è Gallorum copiis tria millia & trecentos cecidiſſe nihilominus. Ex Hiſpanis in pugna novem tantum deſideratos, neque ullum magni nominis. Plures in itinere ſitis extinxit. Mille quin etiam & quingenti ad aquam in puteis quibuſdam forte repertam ſine mente fuſi ac ſine ullo ſenſu jacentes ad ordines ut redirent, adduci nulla arte potuerunt. Quo ambiguo magis eventu pugnantibus inter ſe utriſque copiis, lætior victoria inſigniorque extitit, victoribus fructus & gloria major.

FINIS LIBRI VIGESIMISEPTIMI.

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSOCTAVUS.

CAPUT I.

Urbs Neapolis Hiſpano deditur.

PARTA ad Ciriniolam victoria magna rerum immutatio facta eſt: ac fere univerſa provincia ad victores inclinavit. Magnus Gonſalvus neque victoria ſocors neque inſolens factus haudquaquam remittere animum gnarus rebus ſecundis ſecuritatem ſuccedere: ex ea ruinam ſæpe infelicitatemque. Proſpera difficilius quam adverſa tolerari. Ventis à puppi flantibus vigilanti gubernatore opus eſſe, neque laborem curamque remittenti, priuſquam confecta navigatione in optatum portum navim incolumem inferat. Eo amplius excitandam diligentiam ac fortunæ inſtandum judicare, quod die poſtero partæ ad Semenariam victoriæ captique Obenigni nuncium accepit, ſerius quidem aliquanto quam fuiſſet opus, quoniam ſe Ferdinandus Andradius Gonſalvi imperio immunem exemtumque ferebat, quippe Portocarrerii ſucceſſor. Quod dignitatis memor, oſor inſolentiæ Gonſalvus tulit ægerrime: atque ita ut per litteras reditus in Hiſpaniam peteret à Rege facultatem. Sibi Andradium poteſtate exæquari non paſſurum; imperii conditionem natura incommunicabilem. Brevi tamen venere mandata Andradio ut deſiſteret, Gonſalvo uti ejus opera ad reliquam provinciam ſubigendam bellum conficiendum uteretur: alæ cataphactorum præficeret. Sic intempeſtivæ contentioni finis eſt impoſitus, & ad belli tamen reliquias ex ſententia finiendas geminæ victoriæ fama multum contulit: ex qua ſæpe bellorum ſucceſſus pendent. Proceres quoque ut quiſque gratia & auctoritate valebat plurimum; in varias partes dimiſſi Gallico ſtudio rebelles docuerunt temeritatem fore exitialem, ſuo quemque furere malo, inanem ſine viribus fore contumaciam. Ita brevi Capitinata & Lucania ferme univerſa ſub imperium Hiſpanicum adjunctæ ſunt. Multa quinetiam oppida & proceres in Salernitano principatu in partes palam tranſierunt eadem fide conſectantes Hiſpanum, qua faverant Gallos. Eorum, qui è prælio evaſerunt fuga, plerique in Campaniam conceſſere, Cajetæ munitiſſimæ urbis præſidio ſuſtentare deſtinantes, dum auxilia è Gallia advenirent, & cætera bello inſtaurando neceſſaria, de reliquis urbibus diffiſi. Inſecutus iiſdem veſtigiis cum numero equitum Petrus Pacius, effecit, ut Capua non devia ſublatis Hiſpanicis vexillis victoris fortunam ſequeretur, & ut eſſet tranſitionis pretium, eorum civium parte ad reliquam copiam adjuncta Galli cataphracti quinquaginta, quos nanciſci potuerunt priuſquam Cajetam tenerent, obtruncati omnes ſunt. Lochiti Marchio cum primum domum appulit, redacta quantam potuit ex re familiari pecunia, curatisque vulneribus in pugna acceptis cum uxore Ro-

Romam abiit ad avunculum Senenſem Cardinalem in exilio toleraturus, dum melior ſpes affulgeret. Alii ſe proceres in varias urbes receperunt: ac nominatim Alegrius & Salernitanus Amalfim initio tenuerunt: verum oppidi munitione parum confiſi, inde die proximo Neapolim feſtinarunt. Montelæ Comes, per cujus ditionem iter erat, victoribus fidem approbare cupiens euntes male mulctavit ex quingentis equitibus, quos ſecum ducebant, ducentis amplius qua cæſis qua captis. Ludovicus Arſius ex fuga Venuſiam petiit oppidi arce confiſus ſuſtentare poſſe, quæ erat firmiſſima. Locus propinquus. Ita cum copiis Gonſalvus actutum accurrit facturus operæ pretium priuſquam ducibus auctoritas militi fiducia rediret metu ſedato. Ad Leoneſam poſuit caſtra oppidum Venuſiæ & Amalfi finitimum; cum Amalfitano principe actum de deditione. Convenit tandem, uti Amalfim victori traderet, in alio quopiam principatus oppido ſuſtentare liberum eſſet, dum à Rege Catholico in gratiam reciperetur, iis legibus quas inter ſe ſanxerant, ſuperiores offenſas melioribus officiis compenſaturus. Sic ille pollicebatur, tametſi ſuſpicio erat pro ingenii varietate, quorſum res Gallicæ evaderent, expectare etiam velle, ex eventu conſilium ſumere, quippe Gallicis ſtudiis inveteratus. Fabricius Columna, populique & Montorii Comites in Aprutium ire juſſi ſunt amicæ factioni præſidium, terror adverſariis, omnibus auctores uti Gallicæ amicitiæ præferrent Hiſpanicam. Villamarino maris præfecto cum triremibus, aliiſque navibus, quaſcumque poſſet contrahere, Neapolim verſus navigare mandatum eſt, quo Gonſalvus feſtinare decreverat. Ita conſilio ipſum regni caput petendi prudenter ſuſcepto, Beneventum cum copiis abiit, inde Gaudelum. Ex eo oppido literas ad Neapolitanos dedit inſigni moleſtia humanitateque. Omnia benignitatis & comitatis à ſe officia expectarent. Modo per ipſos liceret, daturum operam ut omnis militaris vis, omnis inſolentia ab eorum finibus amoveretur. Incruentam immunemque à malis nobiliſſimam urbem conſervare, id vero votorum ſummam eſſe. Materæ Comes & ſenatus princeps urbe egreſſi de fœdere agere cœperunt. Eorum diligentia conſcriptæ honeſtæ conditiones, atque urbs dedita eſt magno militum dolore, qui prædam ex capta maluiſſent. Interea Venetiæ regulus urbis in Armoricis ſitæ idem minor Labreti filius, cognita Galbrum clade Valentini Ducis, cui adverſus Urſinos in agro Romano militabat, conſenſu, cum ducentis equitibus, peditum aliquanto numero Neapolim abiit rebus inclinatis ſubſidio futurus, Gallorum copiis adjunctus quæ ex Apulia, Brutiis Aprutioque confluentibus gentis reliquiis ad Lirim amnem ſtativa habebant, neque numero validæ neque animis. Iis ne ſe commoverent, quadringenti à Gonſalvo gravis armaturæ equites Capuam ad Sueſſam objecti erant. Nunc reliquas copias eo mittere decretum erat, mille modo retentis militibus, quem numerum arcibus Neapolitanis impugnandis idoneum fore exiſtimabat. Reſtitere Hiſpani in ſpem erecti Neapolis diripiendæ ſi qua ſe occaſio daret. Facto ſpecies prætenta Gonſalvum pollicitum Neapoli debita ſtipendia daturum: ut ſe amplius ludibrio haberet, non paſſuros. Motus militaris inſtar torrentis inflati eſt, obvia ſubvertit. Commotæ multitudini tantiſper cedendum judicans Gonſalvus Hiſpanos pedites ſecum Neapolim ducere commutato conſilio edixit, equitibus modo & Germanis cohortibus juſſum Sueſſam præcedere propediem iiſdem veſtigiis ſecuturum. Pacato ad hunc modum militari tumultu Neapolim eſt invectus ad ſeptimum decimum kalendas Junii triumphi perſimili ſpecie. Præibant Hiſpani milites ſublatis Hiſpaniæ vexillis feroces in ſuas turmas diſtributi viſendo ordine, veſtium pretio cultuque certantes. Proceres, urbanaque nobilitas proceſſit ob viam læto cultu univerſi. Populus per agros & vias cum filiis & conjugibus effuſus plauſu & vocibus fauſtis perſonare. Sacerdotes cum infulis intrantem ac divi ipſi prope exciti ſedibus ſuis exceperunt. Fortiſſimi Ducis habitum vultumque cuncti cum admiratione notare: victos fuſoſque toties hoſtes ſine fine prædicare: victorias præſentes cum ſuperioribus comparare Ferdinando & Friderico Neapolitanis Regibus eo adjutore & ductore partis: de cœlo lapſum videri

ri majorem conditione mortali. Pompa per plateas ducta, quibus Reges procedere moris erat cum regium inſigne inſulaſque ſuſciperet, neque minori apparatu plauſuque. Parietes periſtromata veſtiebant auro purpuraque fulgentia, pavimentum floribus ſtratum, odorum ubique ſuavitas: urbe univerſa gratulatio feſtaque lætitia. Ii etiam, qui Gallicis partibus ſtuduerant præ aliis, vultu, qui maxime ſimulationi ſervit, ad lætitiam compoſito, obſequii promptitudine cæteros ſuperare certabant, novis officiis offenſas priores inducere. Urbs Neapolis, unde univerſo regno nomen, inter præcipuas Italiæ civitates numeratur copiis, amplitudine, numero civium & cultu, amœnitatis maritimæ terreſtriſque commodis. Ad inferi maris littus ſita in montis latere ſeptentriones inter & ortum ſenſim aſſurgentis. Plateæ inſigni longitudine ad lineam directæ magnificis ædificiis regiarum adinſtar diſtinctæ; provinciæ proceres magno numero in ea urbe aſſueti majorem anni partem traducere, certatim magnifica palatia conſtruunt ſtructuræ genere ſuperbo præcipua Salernitani Principis Gravinæque Ducis. Sic factum ut nulla in urbe plures proceres, Comites, Marchiones Duceſque quam Neapoli numerentur. Cæli temperies invitat; fertiliſſimus ager late ſpatiantibus campis ſerendis frugibus & vineis & alendo pecori bonus, affluenſque rerum omnium copia, horti irrigui præcipua gratia, quorum ex omni parte magnus numerus eſt in quincuncem diſpoſitis arboribus, herbarumque omne genus conſitis areis viridantes inſigni amœnitate. Univerſa civitas in quinque regiones tribuitur publicæ in ſingulis domus, quas ſedes vocant conventibus civium ſervientes de republica ſtatis temporibus conſultantium deque annonæ copia. Templa, monaſteria, Xenodochia numeroſa præcipuaque tota urbe viſuntur magnifico ſingula ſtructuræ genere: in quibus quod ab Annuntiata Virgine nomen præfert pauperibus deſtinata domus maxime celebratur, quippe indies corrogata ſtipe ſupra quinquaginta millia aureorum expenſa fert quotannis. Mœnia firma cingunt urbem diſtincta ex ordine turribus aſpectu minacia, quatuorque nihilominus munita arcibus. In quibus principem locum obtinet, quod vulgo Caſtellum novum vocatur, latum ſpatiis, munitum operibus prope molem in mare magnis cæmentis jactam portus adinſtar. Ad ſeptentriones Porta Capuana poſita eſt olim firmiſſima arx, nunc regiis judiciis & tribunalibus deſignata ſedes. Caſtellum ab Ovo rupi eſt impoſitum anguſtum quidem ſpatiis ſed mari omni ex parte circumfluo inacceſſum. Poſtremo quæ à ſancto Anhelmo nomen habet arx cæteris eminet, novis hodie operibus munita præcipua elegantia. Ex his arcibus duæ in Gallorum poteſtate manebant dedita quamvis urbe Caſtella tum Novum tum ab Ovo dictum. Et hoc quidem natura loci munitum à paucis militibus tenebatur, Caſtellum Novum quingenti Galli nihilominus tuebantur; Gonſalvus peracta pompa continuo adjuncto Joanne Clavério aliiſque nobilibus arcium earum ſitum conſideraturus domo proceſſit, qua parte admoveri opera & impugnari poſſent. Neque mora Caſtello Novo vis admota; tormentorum ictibus quaſſati muri: actis cuniculis ſubruti. Propugnabant obſeſſi pro extrema ſpe ſtrenue dimicantes ex omni Gallia lecta pubes. Cum claſſe Villamarinus ſeptimo die poſt Gonſalvum ad eam urbem appulſus, in anchoris ſtetit commeatum ne ad obſeſſos inferretur prohibere contendens Inter hæc Romæ Pontifex pridie kalendas Junii novis Cardinalibus ſenatum ſupplevit. Atque è novem quos una creatione donavit purpura, quinque omnino Valentini homines erant, pro virtutibus communis patria. Ab Hiſpanis obſeſſi intra arces Galli premebantur mari terraque: ac poſt varios incurſus vi tandem capta arx atque à militibus direpta eſt pridie Idus Junii. Joannes Pelagius Berrius civis Giennenſis idem è familia Gonſalvi primus irrupit; id vero propius: tametſi multi deinde eam ſibi laudem arrogarunt, torpor quidam adverſarios occupavit ni ſupremo conatu irrumpentibus reſiſterent. Impugnatæ arcis præcipua laus penes duos Duces ſtetit. Petrum Navarrum agendi ex arce cuniculos dexteritate mirabili, & Numium Ocampum cui navatæ operæ merces fuit captæ arcis præfectura; ne alii quidem

 ſua

ſua laude præmiis fraudati. Inter alios vinctos in ea arce repertus eſt Hugo Rugerius Pallaſius Comes Regi Catholico & Joanni ejus patri ſupra quadraginta annos rebellis infenſuſque. Is in Hiſpaniam miſſus Sedabi in agro Valentino lege majeſtatis vinculorum & vitæ eundem finem habuit. Gallicæ & Genuenſes naves Cajeta opitulatum miſſæ fuerant obſeſſis Neapoli arcibus ſerum rebus perditis auxilium: tametſi obſidio ſupra unum & viginti dies tenuerat. Major terror à Gallica claſſe inſtabat, quinque triremes, ſex onerarias, minora navigia multo plura adventare fama erat, in vindictam ardenti ſtudio, quando tueri arces integrum non fuerat. Villamarinus ut par eſſet tanto apparatui veritus in Æhariæ portum ſuam intulit claſſem. Ea objecta munitione hoſtilis claſſis impetum eluſit ad impugnandum feſtinantis. In quo Vaſti Marchionis in ea inſula uſquedum morantis fides & virtus enituit una maxime, tum claſſe tum univerſa inſula egregie defenſa. Ovi caſtellum ſupererat quod dum caperetur Gonſalvo expectare longum erat. Ergo ea cura Petro Navarro & Numio Ocampo demandata ex urbe diſceſſit. Illi in proximo littore tormentis diſpoſitis, cymbis arci ſuccedunt. Conjectos ſuperius ignes & lapides ab obſeſſis coria, quibus tegebantur cymbæ, reſpuebant, tormentorum uſum propinquitas ademerat. Vectibus perforata rupe & ſulphurei pulveris cadis injecto igne everſa turris eſt, tormentis è terra major præſidii pars cæſa. Viginti, qui ſupererant, unam ſalutem pacti dedentium arces ſolennia verba nuncuparunt. Captæ arcis cuſtodia Rupo Arriano concredita eſt impigro viro in reliqua vita, ſed & in ea obſidione induſtriæ & virtutis notæ. Sic urbs Neapolis univerſa nulla ejus parte à Gallis retenta in Hiſpanorum poteſtatem venit magna in præſenti lætitia, majori in futurum ſpe. A Fabricio quoque Columna ſeptingentorum militum opere quod Roma Franciſcus Rogius ſubſidio miſerat, Aquila urbs vi capta eſt in Pelignis Aprutii caput atque eo exemplo metuque reliqua provincia mox victoribus ceſſit. Fracaſus Sanſeverinus & Hieronymus Goliofius Andegavenſium in civitate princeps evaſerunt in Pontificiæ ditionis proximos fines dilapſi fuga felici, quippe hoſtis adverſus pericula ferox vigiliis parum erat intentus.

CAPUT II.

Cajetæ obſidio.

DISCESSIT Neapoli Gonſalvus ad quartum decimum kalendas Julii Germani fanum verſus, Gallis obſiſtere cogitans ultra Lirim ſtativa habentibus neque magna neque nulla ſpe priſtinæ fortunæ: ſimul oppida quædam eo tractu ſubigere cupiebat Gallicarum profecto partium. Atellam ſeu Averſam ex itinere Capuamque civium rogatu adiit. Omnibus officiis venientem colere Hiſpano nomini quantopere eſſent addicti oſtendere cives cupiebant ſcilicet ex animo an tempori ſervientes. Sed majora tamen, quam erant polliciti præſtiterunt ſuſceptæ benevolentiæ argumenta. Garſias Paredius & Chriſtophorus Zamudius eximii copiarum ductores cum mille & quingentis militibus præmiſſi ſancti Germani oppidum arcemque impugnare pergebant. Adventu Gonſalvi incolæ deditionem fecere. Caſſinatem arcem locis finitimam obtinens Petrus Mediceus cum valida Gallorum manu obſeſſis opitulari auſus non eſt; quin deſperata defenſione, ſi eo Hiſpani ire pergerent raptim profectus tuendi oppidi & monaſterii celeberrimi fama curam ducentis militibus reliquit. Illi Hiſpanis Gonſalvoque vim veriti intra dies duodecim eam arcem tradituros, niſi à Gallis idonea eo ſpatio auxilia venirent ſunt polliciti; longum erat tandiu aſſidere obſeſſis. Ita illi violata pactione tantiſper in Gallica fide perſtitere. Alia parte à Magno Gonſalvo Roca Guilielma, & Trajectum Liri præterfluente oppidum, aliæque circum arces ad ditionem ſubjunctæ ſunt: præterea Caſtellonium & Mola Cajetæ vicina oppida, quorum alterum Ciceronis Formianum

mianum fuiſſe olim eruditi perſuadent. Cajeta ſupererat & ſua munitione urbs & militum numero expugnatu plane difficilis. Sed nihil eſt virtuti conſtantiæque inacceſſum. Ad eam Gonſalvus ipſis kalendis Julii copias admovit poſitis juxta caſtris impugnaturus ſcilicet. Ea urbs circulo ferme univerſa alluitur mari, eoque firmiſſima uno tantum à terra aditu anguſto atque arduo relicto. Mons Orlandus imminet urbanis ædificiis arduus item aſcenſu & Gallicis in eo tormentis conſtitutis ignes obſidentibus exitiales evomebat, propius ut accedere ſine periculo non liceret. Quatuor millia & quingenti intus milites erant: in hoc numero equites mille quingenti qui ex omnibus partibus ad ſuſtentandum extremam ſpem eo confluxerant, ſi qua ſe via daret recuperandi opes amiſſas. Quod principium erat, maris imperium tenebant Hiſpanica claſſe Gallicæ impari. Sic neque auxiliis obſeſſi neque commeatu prohiberi poterant. Villamarinus quidem ad ea littora cum triremibus accurrit, ſi exiſteret occaſio rei bene gerendæ, ſed viribus impar parum profecit. Gonſalvus bellica majora tormenta, quæ Nepoli reliquerat, devehi juſſit; Iis Orlandi montem impugnare votum erat, unde in ſubjecta noſtrorum caſtra, ex propinquo apertoque diſplodebantur globi cum multorum ſæpe ſtrage miſerabili. Periit in eo numero Hugo Cardonius Dux impiger, neque nobilitate major quam ſcientia pugnandi. Annonæ anguſtia obſeſſos premebat, farinæ maxima nullis molis frumentariis. Ad octavum Idus Auguſti commeatus affatim mille & quingentos auxiliares milites duæ onerariæ, roſtratæ majores quatuor intulerunt, præterea triremes aliquot quibus Salucius Marchio vehebatur in locum Namurſii ſummus copiarum à Gallo Dux deſignatus. Ingens obſeſſis gaudium, neque levis ſpes poſſe rem Gallicam iis opibus reſtitui. Ita diſploſis eodem die ex Orlando monte tormentis Rabaſtenus Germanorum tribunus globo haudquaquam in ſpem tantæ rei miſſo periit. Novo incommodo inductus Gonſalvus die poſtero copias Caſtellonium reduxit amæno ſalubrique cælo oppidum, atque extra globi jactum. Multis diebus conſumptis nullum tamen operæpretium extitit; neque enim urbem invadere licebat, quamvis magna muri parte ab Hiſpanicis tormentis ſtrata: quoniam obſeſſi diruta magna diligentia munierant. Neque præſidiarii erumpebant ad conſerendum manus. Quo die tamen noſtræ copiæ reducebantur. Caſtellonium duo millia & quingenti milites portis egreſſi poſtremum diſcedentium agmen carpere, ubi Germani erant. Ceſſere illi ſenſim, aſtu Gallos ex anguſtis locis in apertum pellicere cupientes. In deluſos fraude exultanteſque quadringenti Hiſpani repente converſi eo impetu, quem illi non tulerunt, tergis fugientium hæſere, neque ceſſerunt priuſquam ad Cajetæ portas ventum eſt; ducentos è Gallorum numero in fuga cæſos Hiſpani victores in reditu nullo prohibente ſpoliarunt armis indumentiſque. Cajetæ obſidio ducebatur: ſimul utraque gens in bellicos apparatus undique conquirendos pro virili diſtricta erat. Ac præſertim à Rege Gallo Cajetanis auxilia decreta Tramullio duce, ſexcenti cataphracti equites, Helvetii ad octo millia, præter Gallorum millia quatuor mari ad varios Liguriæ & Hetruriæ portus appulſa. Parma urbs deſignata, quo copiæ omnes convenirent. Ferrariæ Dux, Mantuanus Marchio, aliique Itali proceres præſto fuerunt in ſtudium rei Gallicæ ſublevandæ vehementer inflammati. Regii præterea in Gallia Scrinii magiſter Ambianenſiſque Præfectus, qui prælio ad Ciriniolam facto interfuit Cajeta Romam profecti expeditionem urgere non ceſſabant belli Duces ut feſtinarent urgentes. Mantuano perſuadere plerique nitebantur, ut Tramullio ſocius ejus belli curam ſuſciperet. Abnuere is initio Laurentii Suarii diligentia & auctoritate cautior: qui Mantuano per litteras & Venetis aſſiduus, ut Hiſpanorum potius partes utrique in eo diſcrimine palam amplecterentur; auctor erat incitatorque privatis id rationibus ſalutare fore univerſæ Italiæ commodum ſi pro virili parte Gallicos ſpiritus frænarent. Cunctabantur Veneti, fluctuabat Mantuanus. Cognito tamen Tramullium valetudine impediri ne ulterius progrederetur, quaſi rivali ſublato Regi Gallo obſequium detulit. E contrario à Rege Catholico ſex triremes, & in iis aliquanta pecunia in ſtipendium miſſæ Duce ejus

claſſis Raymundo Cardonio. Sed neque iis quamvis triremibus ad alias Hiſpanicas adjunctis univerſa claſſis Gallicæ par erat triginta majora minoraque navigia nihilominus numeranti. Gonſalvus item omni ope Urſinos Romæ factioſam familiam viris & armis validam in partes trahere ſatagebat. Conatus inanis non fuit. Gentis princeps Pitilianus Comes ultro offerebat, honeſtis modo conditionibus tranſitione facta cum quadringentis equitibus in caſtra venturum. Convenit tandem pactione facta ut Bartholomæus Livianus Urſinorum Dux eſſet ardenti ingenio vir inquieto tamen, ipſaque fortunæ inter adverſa & proſpera conſequenti tempore in bellis Italiæ, quibus interſuit alterantis varietate mirabilis, manu quam conſilio melior. Ut Cæſar in Inſubres irrueret Gallorum audacia frænanda agebatur ſerio in bellicos ſumptus ingenti oblata pecunia ſcilicet. Simul à Pontifice contendebant rei Hiſpanicæ patrocinium ſuſciperet eo tempore ad neutros aperte inclinante, memoria perſonæ quam gerebat, an ex eventu conſilium ſumpturus. Valentini ingenium id erat, ut haud tuto ejus conſtantiæ fideretur in omnes ſe partes vertere ſoliti, unde melior affulgeret ſpes nullo famæ nulla æquitatis cura. Verum has omnes molitiones Pontificis mors inopina diſturbavit ad quintum decimum kalendas Septembris ſubſecuta noxio veneno corruptis vitalibus; eo quod Valentinus in hortis apud Hadrianum Cornetum Cardinalem cum Pontifice cænaturus diluerat in exitium quorundam Cardinalium quos ad cænam invitarat. Deus ſcelerum vindex quam parabat fraudem, in ejus caput & exitium convertit. Mutatis per imprundentiam à miniſtro lagenis epotum avide propter æſtus graves vinum medicatum, atque venis intimis diffuſum Pontificem & Hadrianum Cardinalem propter ætatem extinxit quamvis omnibus fruſtra tentatis remediis. Valentinus felicior juventæ vigore adjutus & opportunis medicamentis evaſit; recens exenteratæ mulæ utero incluſum calor imprimis juviſſe fertur. Morbus tamen ex eo diuturnus importunuſque rationes ejus vehementer afflixit, evertit male fundatas ſpes. Is exitus fuit Alexandri Pontificis paulo ante univerſum orbem terrentis, an verius morum pravitate & vitæ licentia offendentis; tutelam cæremoniarum geſſerat annis undecim. Multa de ejus vita tum fama quæ nulli parcat, tum de ſcripto proditæ ſunt, vero an ex invidia haud facile dixerim, omnia conficta temere fuiſſe non arbitror. Pontificis certe obitu multi ad novas ſpes erecti, variæ molitiones extitere, in quibus majorem fiduciam adipiſcendi honoris ſupremi quam in virtutibus eo loco idoneis repoſuere quidam. Sic erant tempora moreſque; iiſdem diebus in Heduis ad Matiſconem Fridericus Rex cum Gallo eſt collocutus. Benigne accepto reſtitutionis injecta eſt ſpes. Eo major quod à Rege Catholico eadem pacis faciendæ via tentabatur: verba pulchra rebus ad extremum vacua; colluſio viſa, & uterque princeps prævaricator. Sic miſeris ubique deluditur. Friderici à commentariis Actius Syncerius Sanazarius inſignis vates fuit exilii individuus comes. Hic & Jovianus Pontanus ſuperioribus Regibus Neapolitanis item à ſecretis multa in Alexandrum Pontificem fortaſſis ſupra verum effudere certe ſtomachi plena convitia. Abs Rege Gallo Sanazarii ingenio & eruditioni multi honores habiti ſunt: eoque agente exuli in patriam reſtituto bona poſt malum reddita ſunt ſatis ampla, ne datam hero fidem falleret relicta, eo indignior calamitate maloque.

CAPUT III.

Salſulæ arx à Gallis obſeſſa.

BELLICI terrores ex Gallia oſtentati, atroxque tempeſtas imminere viſa eſt. Copiis ex univerſo Gallico imperio Narbonem confluentibus finitimi Ruſcinonenſes ne vexarentur belli flamma eo tractu excitata ſcilicet verebantur noſtri. Ea cura Rex Catholicus Baroinonem acceſſit, ex propinquo, quæ bello

bello defendendo neceſſaria erant comparatum. Simul ingenti delectu ex univerſo imperio colligebat copias. Fridericus Albanus Dux iis limitibus cum poteſtate præfectus. Non deerant qui conſulerent, ut ultro Gallicis finibus illato bello hoſtiles conatus occuparet; ad tuendam nominis exiſtimationem id maxime pertinere, ſi audaciæ & virium tantum ſuppetere crederetur, ut hoſtes ultro laceſſeret. De Vaſconibus non minor quam antea cura erat, iis Regibus nomini Gallico vehementer addictis, atque ita ut Regis ejus minor frater Venetiæ in Armoricis regulus ad Neapolim Gallicas partes palam ſequeretur, Lubretum utriuſque patrem Aquitaniæ præficerent ad Hiſpaniæ nimirum limites ea parte invadendos idoneum opibus & auctoritate. Ad hæc Luſſæ regulus ex Gallia in Anſi vallem Aragoniæ ditionis partem irrumpere parabat: atque in ea Virduni arcem occupare: irrita molitio niſi per Vaſconum fines Roncalenſeſque adeo daretur tranſitus. His ſuſpicionibus detergendis ii Reges intenti Magdalenam filiam quaſi fidei obſidem in aula Iſabellæ Reginæ educandam dederant, uti eſt ſuperius indicatum. Minoris jam pretii id pignus erat prole maſcula nuper iis Regibus nata in ſpem paterni regni, cui Henrico nomen fuit, vita moleſtiis obnoxia, ac ne longæva quidem. Iſabella Regina de bello ſolicita Madriti, ubi morabatur, equitum Magiſtro, Ducique Anagari mandavit ad ipſorum ſubditos proprioſque milites adjunctis quingentis equitibus quos ipſa miſit, ad Vaſconum fines accederent. Joannes item Ribera ei limiti à ſuperiori tempore præfectus nihil de ſua comparatione omittere, certus ex Gallia imminere Hiſpaniæ finibus tempeſtatem. Vanæ ſuperſtitiones non fuerunt. Gallis enim inſano delectu omnibus regni ampliſſimi viribus contractis in Ruſcinonenſes irrumpere decrevit ferox oppidis, agris, hominibus vaſtitatem parans, Hiſpanos haud pares futuros ratus validis copiis in quibus viginti millia milites numerabantur, qua tyrones, qua veterani, præcipuum robur decem peditum millia, mille equites, numerus alii ad terrorem comparatus. Multi proceres aderant genere & factis nobiliſſimi. Militaris imperii ac totius expeditionis ſumma penes Britanniæ Mareſcalum erat, qui Latine Caſtrorum metator dicitur. Collectis iis copiis Auguſti fine ad Palmam agri Ruſcinonenſis pagum caſtra promovit. Eo in loco aliquot diebus conſumptis dum vires omnes & impedimenta conveniunt ad Salſulas arcem progreſſi ſunt per montes pedites, equites per plana, locis idoneis ex intervallo præſidia toto itinere relicta, ne commeatus ex Gallia facultas ab Hiſpano interciperetur. Sabbatho ad ſextum decimum kalendas Octobris ad Salſulas munierunt caſtra eam arcem impugnandi certa voluntate. Albanus Perpinianum vicinum municipium pervenerat mille expeditos, quingentos gravis armaturæ equites, pedites ad ſex millia ſub ſignis trahens. Quantulæ vires eæ erant cum Gallicis comparatæ? Albani tamen adventu Sanctius Caſtellæ Ruſcinonenſi limiti antea præfectus Salſulas eſt ingreſſus obſidionis fortunam cum cæteris ſubire paratus. Egreſſi Hiſpani milites Ducis juſſu ſunt hoſtium caſtra ſpeculatum, & ſi qua ſe daret occaſio pugnandi voluntate. Cum robore exercitus Dux ipſe Perpiniano relicta ſupra Salſulas ſupraque Gallica caſtra ad Ribas altas conſtitit ab hoſtium incurſu tutus locorum aſperitate acceſſum prohibente & in omnem occaſionem intentus aut invadendi hoſtes, aut obſeſſos ſublevandi. Quin Gallos ad pugnam provocare non eſt veritus miſſo fæciali, audax facinus in ea militum paucitate, niſi loci, in quo erat munitio animos feciſſet, & ab injuria tutum præſtaret. Quo tempore Galli ad Salſulas caſtra propius promoverunt aggere & foſſa circundata in apparatum ejus arcis impugnandæ incumbentes. Romæ Cardinales intra conclave more inſtituto clauſi de ſufficiendo in Alexandri locum Pontifice diſceptabant. Multi honorem expetebant, majorem in ambitu ſpem quam in vitæ probitate & modeſtia reponentes. Præ cæteris Rhotomagenſis Cardinalis ſe oſtentabat, Gallici exercitus favore fretus Romam contendentis: opeque Aragonii & Aſcanii Cardinalium, quos ſecum ex Gallia adduxerat ambitionis adjutores ſcilicet præclaros.

ros. Reſiſtebat Julianus Ruvereus Cardinalis alioqui Gallico nomini ad inſaniam addictus, ſed in Pontificatus petitione neminem præferri ſibi patiens. Bernardinum profecto Carvajalium Magnus Gonſalvus ſublevabat parta de Gallis victoria multiſque ex eo adjunctis amicis validus in quamcumque ſe partem dediſſet: quo ſtudio ut Joannes Columna Cardinalis ex Sicilia, ubi Alexandri Pontificis metu in familiam graſſantis ſe eatenus tenuerat, ad comitia feſtinaret gratia & auctoritate & ope effecit. Simul Romam cum militari manu è caſtris Proſperum Columnam & Dieghum Mendozam dimiſit. Facto ſpecies prætenta ne vis afferretur Patribus aliqua Gallorum adventu: unde novi motus exiſterent majoraque mala. Importunis contentionibus trahebatur tempus: magnique erant comitiorum æſtus. Nihil tamen tres candidati ſua diligentia profecerunt, Neapolitanus quidem Cardinalis ſpe ambitione tribus ſed ex intervallo proximus. Decretum à Patribus conſenſu ante electionem, ut quicunque confectis ſuffragiis Pontifex renunciaretur, intra biennium proximum Epiſcopos in conventum generalem cogeret: quod repeteretur deinde inſtitutum ſingulis tribus annis lege in omne tempus lata. Superioris licentiam frænare, ſanare reipublicæ vulnera erat Patribus propoſitum; orbi univerſo id expetenti ſatisfacere. In eam ſententiam cunctis, qui aderant, ſacramento adactis poſt quinque & triginta dies major collegii pars Senenſem Cardinalem Franciſcum Picolomineum Pontificem juſſit vitæ innocentia & inculpatis moribus promeritum ut cæteris præeſſet, idoneum viſum per quem proximi Pontificatus vitia & vulnera multa & fœda ſanarentur. Ad decimum kalendas Octobris ea nominatio facta eſt. In ipſo nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit, ea erat modeſtia. Pii tertii nomen deſumpſit, Pii ſecundi avunculi grati Pontificatus inſtaurata in eo memoria. Ardebat cupiditate eccleſiæ mores aſtringendi acriori cenſura, ac præſertim urbis Romæ & curiæ totius tetrum odorem amovendi: idque conſilium in quodam Patrum conventu priuſquam ſuſciperet diadema palam expoſuit, ac vero Epiſcopos ex toto orbe in conventum ut cogeret nolle biennium expectare, ſed rumpere continuo moras fixum animo eſſe. Numina orbis Chriſtiani ſceleribus irritata talem ac tantum Pontificem inviderunt, ſæva & importuna mors præclaros novi Pontificis conatus diſturbavit ſexto & vigeſimo die ex quo fuerat in Petri ſede collocatus. Admixtus gaudio mœror electione atque obitu non una omnibus via. Saniores lapſum de cælo Pontificem judicare, atque in eo numero Rex Catholicus; quidam ſecus exiſtimare, pars ſuperioris temporis licentiam amantes, cautiores verebantur ne Italiam turbaret, Gallorum patrocinio ſuſcepto, quibus Lochiti Marchio erat cum primis addictus ejus ex ſorore natus. Id cum multis Magnus Gonſalvus quoque metuebat à multo rerum uſu cautior, mentis humanæ altos eſſe receſſus cogitans, mores ſæpe in ſuprema rerum omnium poteſtate mutari raro in melius neminem cupiditate vacare, paucos ſibi acriter imperare; ſeque ætate præſertim præcipiti retexere. Parum in his comitiis Valentinus præſtitit, quippe ex adverſa epoti veneni valetudine lecto affixus. Quæ res Romanæ quoque nobilitati bonis everſæ injuria prioris temporis opportunitatem præbuit ablata recipiendi. Veneti rebus turbatis promiſcuam odorati prædam accurrenteſque urbes aliquot in Flaminia occuparunt ex alienis incommodis utique creſcere ſoliti, ex finitimorum calamitate & injuria fines imperii proferre. Sic in Valentini fide Forlivii & Arimini arces fere eo tractu tantum perſtiterunt: momentoque temporis dilapſa ſunt, quæ male quæſita fuerant; ludibrio habitus qui paulo ante terror univerſæ Italiæ erat. Hos ludos fortuna ſeu vis ſuperior facit, has vices mutat. Ipſa quin oppida & urbes talem indignatæ dominum extemplo abrupere frænos, maleque cohærentis compages imperii multas repente in partes ac veluti in fragmenta diſſiluit.

CAPUT IV.

Salſularum obſidio ſolvitur.

GALLI ſupremo conatu actis occulte cuniculis, tormentorumque ictibus quaſſatis Salſularum mænibus præcipuæ turris partem, propugnaculumque ſtraverunt recentis ſtructuræ neque plane perfectum opus. Eo patefacto aditu muro ſuccedere non dubitarunt muſculis tecti vectibus convellere lapides quibus fundamenta continebantur. Magnum in periculum res erat adducta. In ea anguſtia obſeſſi propugnaculum illud, quoniam defendere non licebat, deſerere decreverunt, in ſubterraneis tamen cameris ſuppoſito tormentario pulvere; quo incenſo concipienteque flammas ſuperſtans area in ſublime ſublata diſſiluit magna cum Gallorum ſtrage, qui magno numero conſcenderant per rudera quaſi victoria explorata. Quadringenti amplius periere quidam ambuſti flammis, aut diſcerptis membris ex alto præcipites, aut ruinis accumulati, pars ab iis cæſi, qui ex arce repente eruperunt. Confluentibus in dies militibus Albani augebatur exercitus: atque ita ut quadringenti cataphracti eſſent, mille & quingenti expediti equites, pedites ad decem millia. His fretus copiis ad quintum Nonas Octobris die Veneris ad Gallica caſtra ſucceſſit propius: neque reduxit militem ante ſolis occaſum. Pugnam detrectarunt Galli, quos tamen ſe intra munimenta tenentes diſploſis noſtri tormentis nonnullo illato damno majori aliquanto ignominia mulctarunt. Ferdinandus Rex ad Gerundam auxiliares copias è Caſtella feſtinantes morabatur, haud minori numero, quam quæ ad Perpinianum erant, & melius armatas. His adjunctis copiis Gallos ſi pugnam recuſarent, intra caſtra vallumque impugnare certum erat. Claſſis quæ tutaretur ea littora comparata Duce Stopignano nondum appulerat turbato mari adverſis ventorum flatibus prohibita. Hiſpanicis triremibus in bellum Gallicum intentis decem & novem biremes Mauricæ Valentinam & Granatenſem oram igne & direptionibus vexarant. Impune fore licentiam credebant. Martinus tamen Galindus Granatenſibus littoribus tutandis præfectus cum iis ad Carthaginem novam commiſſa pugna piraticas omnes biremes aut cepit aut ſubmerſit; prorſus ut ne una quidem eam cladem evaſerit. Eo nuncio lætus Rex quaſi præclaro omine ad belli totius ſummam Gerunda cum Caſtellæ copiis profectus Perpinianum appulit ad quartum decimum kalendas Novembris die Jovis. In magnum diſcrimen obſeſſorum ſalus venerat, niſi continuo operæpretium exiſteret. Miſſa manu militari, quæ ab hoſtium tergo itinera verſus Galliam locis idoneis inſideret: cum cæteris copiis continuo Gallica impetere ſtativa viſum eſt. Id ut cum majori fructu certiorique victoriæ ſpe fieret, quo die Rex caſtra contulit caſtris ligneam turrim ab hoſtibus in vicina palude multis ſublatam tabulatis, ne videlicet commeatus ex Gallia facultas interciperetur, impugnare ſine mora eſt aggreſſus. Capta turris, Regis adventus, pugnandi decretum terruit vehementer Gallos. Ipſa nocte ne conclamatis quidem vaſis quo profectio occultior eſſet, tormentis via militari Narbonem præmiſſis relictaque præ feſtinatione impedimentorum bellicique inſtrumenti parte ſilentio moverunt caſtra. Et quidem initio in planiciem flexo itinere quaſi pugnam appeterent, continuo quaſi mutato conſilio Narbonem verſus diſceſſerunt. Aragonii & Catalauni equites abeuntium hæſere tergis poſtremo agmini graves imprimis. Quem hoſtes impetum non ferentes tormentorum, belli partem apparatus, tentoriaque non pauca, quæ deferebant ſecum deſerere ſunt coacti, fugientibus quam cedentibus propiores, quamvis ſervatis ordinibus. Cum robore exercitus ſubſequebatur Rex pugnæ avidus. Magnam eo die cladem Galli accepiſſent, niſi itineris feſtinatione propinquoque perfugio hoſtium adventum & conatus occupaſſent. Rex quoniam abeuntes inſequi non licuit, in Galliæ fines vaſtabundus irrumpit, hominum & pecu-

cudum actæ prædæ: Leucata aliaque ignobilia oppida eo tractu de hoſtibus capta. Inter hæc Oliſipone Rege Luſitano Iſabella filia nata eſt ad nonum kalendas Novembris: cui cælum orbis Chriſtiani imperium deſtinabat cum Caroli quinti conjugio, filium Philippum adjecta Luſitania matris jure Hiſpaniæ univerſæ Regem: Venere paulo poſt ex Gallia oratores: quorum opera induciæ quinque menſium inter duos Reges atque utramque gentem pactæ ſunt, excepto Neapolitano tantum bello. Is finis nobiliſſimæ expeditionis fuit: ad cujus famam orbis Chriſtianus univerſus ſuſpenſus tenebatur quem ſucceſſum habitura eſſet. Limiti præfectus tamen Bernardus Rogius Dianii Marchio, adjunctis mille cataphractis, bis mille expeditis equitibus, tribus peditum millibus ad omnes caſus paratum præſidium. Obſeſſæ item arcis cura Dimæ Requeſenio eſt concredita. Rebus ad hunc modum compoſitis Barcinonem Rex rediit. Inde Michaelem Joannem Grallam & Antonium Auguſtinum legavit ad Gallum, uti in fœdere recens icto erat cautum; addita mandata ut controverſias de regno Neapolitano pactione aliqua finirent. Catholicum Regem ea contentio ſolicitum habebat, tum propter Gallicas copias eo feſtinantes, tum maxime Pii tertii Pontificis morte nunciata electioneque in ejus locum Juliani Ruverei Cardinalis qui in Pontificatu Julii ſecundi nomen edidit; ardens ejus ingenium timebatur Gallicis addictum partibus. Ad conciliandas Patrum voluntates, eorum quos legerat in ſenatum Alexander Pontifex multum Valentinus contulit, odio enimvero Bernardini Carvajalii, cui collegii partem favere erat exploratum. Iiſdem diebus Philippus Princeps ex Allobrogibus, ubi eatenus hæſerat, in Germaniam diſceſſit patrem inviſurus. Filio is auctor extitit, ne pacem cum Gallo paulo ante pactam violari à ſocero ægre ferret multis obnoxiam incommodis docens. Pollicebatur quinetiam ſi pecunia ſuppeditaretur ab Hiſpano, irrupturum ſe in Italiam qua parte Inſubres late fuſi ſunt. Quod Joannes Emanuel, & Guterrius Fuenſalida pro Rege Catholico in Germania legati perſuadere enixe conabantur. Rex Ferdinandus magnificis promiſſis quantum eſſet credendum non ſatis ſtatuebat Cæſaris ingenium varium & inconſtans expertus; ad omnem fortunæ curſum ut erat cautus & ſagax majus in pecunia ſua quam in alienis viribus præſidium certiorem ſpem collocans. Tempus his molitionibus nullo emolumento extrahebatur. In Joanna filia turbatæ mentis certe per intervalla vacillantis haud obſcura argumenta viſebantur, quod parentibus ut par erat, moleſtiſſimum accidit: ac vero ea res felicitatis reliquæ lucem vel maxime obſcuravit. Sic ſunt res humanæ: ea conditione vivimus, nulli ſyncera lætitia datur. Ad virum feſtinare cupienti mora omnis gravis erat. Mulcebat prudens mater ægrum filiæ animum, aliam ex alia moræ cauſam excuſare, clauſum mare adverſo anni tempore ſævis procellis. Nullis conſiliis ardor animi placabatur. Sic die quodam in rabiem acta è Medinæ Campeſtris arce, ubi ſe tenebat, pedibus proficiſci in Belgas tentavit; quibus comitibus? quo viæ ſubſidio? furor agebat præcipitem. Furenti quamvis manus injicere majeſtas vetabat. Sublicium tantum pontem ſuſtulere cuſtodes. Ita egrediendi facultate prohibita ad arcis portas ſubſtitit, in vicina culina cibum ſomnumque capiens neque frigoris, quod ſæviebat in ea regione eoque anni tempore maxime, neque aeris nocturni injuriis cedens. Ac ne vinci quidem potuit Joannis Fonſecæ Cordubenſis Epiſcopi, qui ei aſſiduus erat, precibus, ne auctoritate quidem Toletani Archiepiſcopi, qui ad rei famam ſupervenerat, uti ad priora cubicula rediret, ſaluti conſuleret in periculum adductæ. Regina mater ad ejus rei famam quamvis afflicta vehementer valetudine Segobia accurrens filiæ ut reſiſteret pro auctoritate materna perſuaſit. Simul ut eam placaret claſſem ad Lauretanum portum inſtrui mandavit, qua cum primum ſe anni tempus vernum aperuiſſet ad virum navigaret in Belgas tandem reducem multis menſibus in Gallia & apud Allobroges conſumptis exigua uxoris cura.

C A-

CAPUT V.

Bis ad Lirim victi Galli.

IN Italia Gallicæ copiæ Neapolim verſus contendebant. Lentum iter erat neque ſolita militum alacritas quaſi tacita divinatio imminentis mali. Florentiam Senamque nullo prohibente tenuerunt ductore Mantuano. Tramullius ſebri quartana impeditus retro ſubſtitit, cum copiarum tamen parte ex intervallo ſecuturus. Jactatione itineris & propter anni tempus ingraveſcente valetudine Romæ hæſit belli cura abjecta. Aditu ejus urbis prohibitus Gallicus exercitus per pontem Milvium duum modo millium ſpatio diſſitum, Tiberim trajicere permiſſus ad Neapolitanos fines prope accedebat. Commotus ea re Gonſalvus ancipiti cura anxius erat. Cajetam obſidione urgere perſeveraret; iretve potius obviam Gallicis copiis in obſeſſorum auxilium feſtinantibus. Multa apud animum ſuum cogitanti Roma magnum in periculo ad victoriam momentum, duo millia pedites venerunt centum expediti equites: quos Franciſcus Rogius ſuprema diligentia ex Hiſpanis, Germanis Italiſque tumultuario delectu collegerat, præter ducentos alios Germanos & quingentos Italos, quos propediem ſe ſubſidio miſſurum, ac jam in procinctu eſſe ſignificabat. Ductor Hugo Moncada ſtudio in iis anguſtiis operam fidemque ſuo Regi probandi honeſtam conditionem reliquerat, qua à Valentino centum cataphractis præfectus obtinebat. Commodiſſime id auxilium accidit: atque eo amplius quod Salſularum obſidio impediebat, ne ex Hiſpania milite aut pecunia partes juvarentur. Novis copiis auctus Gonſalvus cum hoſte confligere ſtatuit. Ergo cum primum Gallos Romam prætervectos eſſe, atque ad fines Neapolitanos accedere cognovit, Caſtellonio continuo cum copiis omnibus movit, ſi hoſtes prælio ſuperaſſet ratus Cajetam haud dubie in victoriæ partem acceſſuram. Primis caſtris ad Liris ripam perventum. Eo loco Petro Pacio relicto, qui tranſitu fluminis Gallos prohiberet, ponti lapideo impoſitus cuſtos cum valida militum manu, ipſe ulterius progreſſus ad Germani fanum caſtra poſuit. Gallicæ copiæ ad Pontecorvum erant ditionis Pontificiæ oppidum ad Liris ripam patentibus campis ſex modo inde paſſuum millibus. Mille cataphractos bis mille expeditos equites, novem millia pedites majori ex parte Italos habere Gallos fama nunciabat. Majora minoraque tormenta ignea triginta ſex. Præceſſit cum Hiſpani exercitus parte Petrus Navarrus Caſſinatem arcem occupatum uſque dum Gallico præſidio nomineque detentam. Nec mora arx illa vi expugnata Hiſpano ceſſit ferme in oculis Gallici exercitus, ſuis opem ferre non valentis, quæ magna ignominia fuit. Multum fama in bello poteſt. Eo majur dedecus exititit quod rumore vulgatum erat, Mantuanum linguæ intemperantia jactare ſolitum: cupere ſe cum ea colluvione Maranorum (ſic Hiſpanos per contumeliam vocant) pugna experiri. Gonſalvus caſtra promovit poſuitque in hoſtium conſpectu mille paſſuum modo intervallo diſſita. Inde miſſo feciali ad pugnam provocavit hoſtem, quando tanta animi confidentia eſſet, tantus alienæ virtutis deſpectus. Reſpondit Mantuanus ad Lirim fore pugnandi copiam; eo invito trajecturum. Ex Aprutii montibus ortus is fluvius Germani fanum præter & Pontificiæ ditionis agros labitur altiſſimis ripis caſtigatus anguſtuſque alveo profundo, vix ut vadari poſſit: neque alio ea parte junctus ponte niſi qui ad Pontecorvum eſt. Placido curſu multiſque mæandris Cajetam quamvis citra flumen poſitam Roma adire niſi bis trajecto flumine inſtituto itinere ac breviſſimo non licet. Alegrius Cajeta profectus ad tria millia hominum ducebat Gallico exercitui ſupplementum. Is ut trajecto flumine continuo pugna experirentur, auctor erat, oblitus ſcilicet cladis ignominiæque ejus feſtinatione importunitateque ad Ciriniolam acceptæ. Dimidiato Octobri die Dominico Galli ad Ceperani vada trajecere. Hiſpanæ ditionis op-

 pi-

pidum Rocaſicca mille ducentis militibus tenebatur. Duces impigri Villalva, Pizarrus, Zamudius facta ex eo oppido eruptione in Gallorum agmen nullo ordine quaſi per pacata tendentium invecti amplius trecentis ex eo numero qua cæſi qua captis ad ſuos læti ovanteſque redierunt. Accurrere reliquæ Gallicæ copiæ ſocios vindicare deſtinantes oppidi ruina præſidii cæde. Fefellit eos ſpes temere concepta. Obſeſſi non modo vim omnem à mœnibus arcuere, ſed erumpentes oppido rurſus plus ducentis ex hoſtibus in pugna cæſis reliquos intra munimenta compulere. Ceſſit virtuti numerus. Die poſtero tria militum millia obſeſſis auxilio præſto fuerunt, ductores Proſper Columna & Petrus Navarrus. Simul cum copiis omnibus Gonſalvus feſtinabat, initio judicans ſpem metumve gigni: prout prima ceſſiſſent fore reliqua. Galli quamvis ſpecie repetendæ impugnationis, veriti tamen ſiquid ſiniſtri accideret, ne tormenta caperentur; & alioqui tempore excluſi multis imbribus impedito motis copiis ultra flumen retulere caſtra. Poſt biduum tranſmiſſo iterum fluvio in Aquinatem agrum deflexere ſex millibus paſſuum à Germani fano, quo Gonſalvus in ſtativa redierat. Imbrium tempeſtas ne pugna decerneretur impedivit. Inflato amne Galli ad Pontecorvi pontem retro converſi interjectum fluvium pro munimento hoſti objicere deſtinabant. Inſtitit iiſdem veſtigiis Hiſpanus ultra Aquinates procedens ubi Gallos ad pugnam elicere tentavit. Cautiores illi loco idoneo delecto objectiſque tormentis in detrectandi certaminis ſententia perſtiterunt. Sic Gonſalvus & milites neceſſario ſolita ſtativa repetierunt pleni de cætero bona ſpe quoniam metum adverſariis poſita, cum qua venerant, ferocia expreſſerant. Galli quoque trans flumen reduxere caſtra Novembri menſe auſpicante. Quo Romæ menſe Urſini cum Columniis proceribus in obſequium Hiſpani Regis conſenſere legatorum tum Hiſpani tum Veneti opera & auctoritate facto fœdere. Venetis Gallorum felicitas gravis erat: ac ne libenter quidem ferebant prævalidi Principis vicinitatem. Quingentos gravis armaturæ equites Urſini in id bellum obtulerunt ſi à Rege Catholico ſexaginta aureorum millia annua penderentur. Ac ſigillatim Bartholomeus Livianus, cujus eo bello præclara extitit opera ſe ducturum tria millia qua equites qua pedites obtulit inter præcipuos ejus familiæ ſed & univerſæ Italiæ ea quidem ætate duces habitus. A Fabricio Columna Rocavandra capta vi eſt in oculis hoſtium auxilio accurrere impugnatis non audentium. Sic res Gallica in præceps ire viſa eſt. Quin ſecundum fluminis ripam mota Gallorum caſtra Germani fanum inter & Cajetam medio ferme intervallo conſtitere. Ponte lapideo cui Petrus Pacius cuſtodiendo erat impoſitus trajicere flumen deſtinabant. Mille & ducenti Hiſpani pedites præſidio relicti, & aliquot equites expediti vim univerſi exercitus Gallici ſuſtinuerunt, triduum diurno nocturnum pugnæ laborem continuantes. Sic Gallis tranſitu prohibitis cum robore exercitus Gonſalvus acceſſit ſuorum periculo commotus: & de rerum ſumma ſolicitus, ſi hoſtes voti compotes evaſiſſent. Ejus adventu parti pontis quæ lignea erat, ſubjecti ignes: Caſtraque ad pontis caput locata ſunt. Eo loco majus ab inteſtina diſcordia periculum extitit; hyemis ſævitia Hiſpani milites & ſtipendii inopia in rabiem acti tumultuari, per vicina oppida & agros diſperſi prædas agere præcipuo ruſticorum damno, tum equites tum pedites frequentes ſigna deſerere. Inſanum quanta extitit animorum conſternatio, quantum in diſcrimen venere res. Præcipui quin etiam Duces militem in ſtativa reducendi auctores erant; cum locorum & temporis iniquitate unaque cum hoſtibus pugnare non audaciam videri ſed temeritatem. Regrediendum in munita, & excedendum potius quam pellerentur ſpecie prudentiæ admonebant ignavi. Eo proceſſum, ut die quodam haſtam miles quidam Magni Gonſalvi pectori admoveret minas intentans, niſi pareret neceſſitati. Verum is alta diſſimulatione magnoque animo militares mulcebat iras. Corrogata quin etiam undique pecunia binos aureos militibus per capita diſtribuit. Ducibus in conſilio contra tendentibus ſuadentibuſque copias in aliud tempus ſervaret. „ Probe, inquit, novi quo loco res „ noſtræ ſint, quanti referat cum hoſte „ con-

„ confligere. Ad ſepulturam potius vel „ uno paſſu ulterius promoto procedere „ certum habeo: quam ſi retro tantundem converſo pede centum annis ſit „ propaganda. Hic meta laborum eſto „ aut vitæ finis, ſi ſuperis ea ſententia „ ſtabit. Diverſum mihi nemo ſuadeat. Columnios proceres præcipuos diſcedendi ex iis locis ſuaſores, erant qui ſuſpicionibus inceſſerent tanquam invidia & æmulatione Hiſpaniæ incrementa ægre ferrent, Gallos ſublevari cuperent. Ex eo ſane inter Columnios & Gonſalvum offenſiones diuturnæque ſimultates extiterunt. Ducis diligentia & auctoritate quamvis ſedato ægre tumultu militari contineri milites non potuerunt quin plerique caſtra ſignaque deferrent. Imminuto Hiſpanorum numero hoſtibus facile fuit triremibus quibuſdam & cymbis valido nexu vinctis ligneum pontem ſilentio noctis imponere nullo prohibente. Mille & quigenti Galli ea arte trajecto flumine in noſtrorum qui nihil minus cogitabant, ſtationes facto repente impetu, quoddam veluti propugnaculum pulſo inde Hiſpanico præſidio ceperunt. Eo metu in caſtris Hiſpani ad arma undique concurrere pauciſſimi equitum numeri pedites ad quinque millia. In diſcrimine Gonſalvus ſe ipſo major conſcenſo equo acies primum inſtruxit, ut tempus dabat: mox in pedes deſtitutus arrepta militari ſecuri inter primos in hoſtes ferox incurrit. Quinque Gallorum millia flumen trajecerant, ſequebantur alii, ad hæc tormenta in adverſa ripa diſpoſita in Hiſpanas acies diſplodere non ceſſabant. Major terror quam clades. Tantis quamvis præſidiis muniti hoſtes Hiſpanorum peditum incurrentium impetum & alacritatem pugnandi ſuſtinere non valuerunt. Ac verſi in fugam continuo pontem qua tranſierant repetierunt. Tranſeundi feſtinatione cum inter ſe prementes alii ſuper alios ruerent, ad mille & quadringentos ex Gallorum numero pars ferro trucidati pars ſubjecti fluminis vorticibus merſi fœde perierunt. Gonſalvus nullo tormentorum metu ad pontis caput acceſſit: ſigna quin etiam & militum centuriæ quædam hoſtibus permixtæ in adverſam ripam urgendo cædendoque adverſarios evaſerunt. In receptu tamen ex eo numero quidam tormentorum globis ſunt diſcerpti, atque inter eos viri præſtantes nonnulli: alii vulnerati ac nominatim Lamudius qualis ac quantus Dux. Ante alios vexilliferi virtus enituit, qui globi ictu amiſſa dextra vexillum ſiniſtra arripuit: & ea quoque novo ictu ablata utroque brachio vexillum complexus veſtigio tamdiu immobilis conſtitit, donec Galli ſunt pulſi. De viri nomine ſcriptores variant in facto non diſcrepantes, à pleriſque Fernandus Illeſca vocatur, virtute profecto promeritus ut præclara virtus viri famæ inſeratur, iiſque beneficiis dignus, quæ à ſuo Rege accepit ampla Gonſalvi prædicatione auctoritateque adjutus. Pugnæ hujus eventus Gallorum animos fregit: prorſus ut ne interdicto quidem flumine ſe tutos arbitrati pontem valido præſidio munirent non tam trajiciendi victoriæve ſpe, ſed ne noſtris in adverſam ripam tranſeundi facultas eſſet, ipſorum caſtra impugnandi. Adhæc Mantuanum inter & Alegrium contentiones ſuſpicioneſque exortæ ſunt minime idoneo tempore. Res proſperas cuncti ſibi vindicant, adverſas imputant aliis. Sic Mantanus deſertis caſtris retro redire conſtituit. Species diſceſſui prætenta quaſi Gallorum arrogantiam ferre non poſſet linguæ procacitatem tantam ut Cynendum appellere non dubitarent graviſſimam contumeliam. Verior interpretatio: cum perditis fortunas ſuas miſcere noluiſſe. In ejus locum dum abs Rege Gallo veniant mandata ſumma belli adminiſtrandi militari conſenſu ad Salucium defertur. Is ferox ingenio & viribus odioque Hiſpani nominis à primis annis imbutus paulo ante Cajetam appulerat, uti paulo ante dictum eſt, Proregis autoritate & nomine. Mantuani diſceſſu Gonſalvus, quamvis militum numero inferior certiori victoriæ ſpe trajecto flumine prælio cum hoſte decernere ſtatuit. Difficilis conatus Gallis adverſam ripam obtinentibus. Supra eorum tamen pontem ſeptem paſſuum millibus ponte carris cymbiſque ſuſtentato flumen jungendi curam Liviano demandat. Alto ſilentio hæ molitiones tectæ, ne hoſtis præſentiret diſturbaretque conatum. Jacto ponte Sueſſa ubi ſtativa Gonſalvus habebat, profectus cum bis mille Hiſpanis peditibus, Germanis mille

& quingentis non amplius die Jovis ad quintum Kalen. Januarii flumen trajecit. Diegho Mendozæ & Fernando Andradio demandata cura equitibus ea nocte ex hibernaculis excitis, cum iis poſtera luce ad auroram præſto adeſſe. Id ubi Galli ſenſerunt Hiſpanos tranſiſſe flumen motis continuo caſtris vicini montis juga occuparunt loco magis quam armis confiſi. Metum interpretata ignobilia aliquot oppida ad eam ripam Gallicarum partium ad Hiſpanos ultro tranſierunt. Ea nocte in agro noſtri tolerata cum luce ſecundum ripam fluminis in hoſtes pergere. Qui in conſilio detrectandi certaminis perſtantes majora tormenta ne, ſi terra traherentur, limo profundo hauſtis rotis hærerent, cymbis impoſita Petro Mediceo ſecundo flumine Cajetam devehenda commendarunt. Fecit ille quod jubebatur: verum ad oſtium fluminis turbato quamvis ſævoque mari feſtinare porro contendens hauſtis cymbis tormentiſque ipſe etiam eſt merſus. Reliquæ copiæ deſerto ponte atque tormentis majoribus, quæ ſupererant, tentoriis & impedimentorum parte, una hora ante lucem è caſtris egreſſæ Molam haud longinquam Cajetæque vicinam feſtinare decernunt ejus mœnibus ſalutem tueri ſperantes. Gonſalvus itinere hoſtium conſilioque explorato Proſperum Columnam cum expeditis equitibus præmiſit, qui hoſtes à tergo premendo diſtineret, dum peditatus ſubſequeretur. Pleno paſſu cum primum ad Molæ pontem pervenit, qua Gallo tranſitus erat, pugnæ ſignum datur: Impetum & alacritatem noſtrorum diu hoſtes non tulerunt. Verſos in fugam, uſque ad Molæ & Cajetæ portas, quo victi non pauci confugerunt, victores in tergis hærentes ſunt inſecuti. Multi toto itinere ceciderunt, tormenta duo & triginta capta milleque & quingenti equi. Clara victoria fuit confecto ſecundum eam bello reliquis major. Gallorum pars Fundos verſus dilapſa, quique eo tractu in præſidiis erant Romam appetentes ruſticorum ex vicinis agris ſpe prædæ facto curſu iniquis ad tranſitum locis magno numero interiere: pauci ut ſtragem evaſerint forte magis quam conſilio aut virtute. Præcipuam à fortitudine militarique ſcientia utroque conflictu, ſed & univerſa expeditione omnium confeſſione ex Italis Livianus ex Hiſpanis Hugo Moncada laudem tulerunt.

CAPUT VI.

Cajeta dedita.

CUPIEBAT Gonſalvus Gallorum turbationem ad occaſionem vertere Orlandi montem eodem impetu occupandi Cajetæ urbi imminentem. Prudenter deſtinata fœda tempeſtas imbreſque toto eo die moleſti diſturbarunt. Et miles labore continenti fameque nullo neque eo die neque ſuperiori nocte cibo ſumpto fatigatus vix arma portabat; vigor animorum cædendique cupiditas feſſa corpora ſuſtentavit eatenus. Sic coactus deſtitit, copiaſque Caſtellonium reduxit ad priora ſtativa. Gallis ad Molam ſe munire decretum erat, minoribus tormentis quæ ſupererant, locis idoneis objectis: nam primum impetum in id oppidum futurum non dubitabant. Verum Gonſalvo curatis militum corporibus atque ex labore recreatis commodius viſum eſt antequam Ducibus auctoritas, militi obſequium utriſque fiducia rediret, metu ſublato ipſum caput Cajetam petere vimque admovere voluntate nihil facturis. Facilior opinione expugnatio fuit. Aditu quem muri parte proſtrata menſibus ſuperioribus tormenta patefecerant, haud ægre Orlandi montem occuparunt, qui eum præſidio tenebant vix ſpatium nacti ſunt in urbem evadendi. Sic quæ ex ſuperiori pugna ſupererant, amiſſa ſunt ſpolia mille equi capti geminaque tormenta, quibus in priori obſidione late ſtragem in Hiſpanorum caſtris fecerant. Ad hæc debilitatis hoſtes animis præſertim Hiſpanorum caſtris ad urbis mœnia promotis quinquaginta primum è Gallia Ciſalpina cataphracti ductore Mirandulano Comite portis egreſſi ſupplicum habitu venerunt in caſtra ſupinas manus tendentes, veniam orantibus darent, iram in obſtinatos ſervarent. Subſecuti ſunt nocte proxima tres viri pri-

primarii à Salucio de pace & deditione legati. Petebant ii facta dicendi poteſtate, uti captivos pecunia redimere concederetur. Ea rejecta petitione ad majora porro procedentes, ſi captivi tum Galli tum Italici generis redderentur, Cajetam urbem dedituros & arcem polliceri, Mondragonem quoque Sinueſſæ antiquæ è ruderibus conſtitutam arcem. Præterea Hiſpanis & Italis, qui Hiſpanorum partes erant ſecuti captivis libertatem ſine pretio daturos. Honeſtæ conditiones, neque Gonſalvi auribus ingratæ. Italos modo captivos dimittere grave erat ac nominatim Matthæum Aquavivam Bitonti Marchionem, & Alfonſum Sanſeverinum Biſiniani patruelem, quorum noxæ majores erant, vindicta ipſi digniores iraque. Ita eorum cauſam de cæteris annuens ad Regem Catholicum ablegabat, neque ad ſuum arbitrium revocabat, quid de illis ſtatuendum eſſet. Poſt multam diſceptationem internunciis ab utraque parte commeantibus Galli de Italis captivis remiſerunt tandem. Summa ipſis Januarii Kal.
1504 principio anni Milleſimi quingenteſimi quarti conſenſu hæ conditiones ſcriptæ. Obenigno ac reliquis Gallis captivis daretur libertas. De Italis captivis ſupplicium ſumere, ac ne in eorum cauſa quidquam decernere fas eſſet, priuſquam à Gallo legati pro iis deprecatores mitterentur in Hiſpaniam. Militibus cum armis & impedimentis ac reliquo apparatu abſcedere liceret. Cajetani cives ſua omnia retinerent, qua ante bellum libertate jureque. Reliquis tota ditione urbibus cautum ne unquam fraudi eſſet Gallis adhæſiſſe partibus. Fœdere ad hunc modum ſancito continuo; qui mari ituri erant, naves conſcendere cœperunt. Theodorus Trivulcius cum Italis Galliſque militibus pedeſtri itinere in pacata diſceſſurus pari celeritate urbe eſt egreſſus. His rebus celeriter confectis tertio Nonas Januarii die Mercurii urbi & arci deditis Ludovicus Ferrera eſt præfectus præmium laboribus virtutique debitum. Tarenti quam urbem obtinebat, cura Petro Nicueſæ demandata. Captivis quicumque præſto fuerunt reddita extemplo libertas eſt; eodem poſt biduum appulit Obenignus & cum eo Galli captivi ad mille & ducentos. Et Obenignus quidem continuo naves conſcendit: alii fide publica accepta terra abierunt. Plerique tamen in reditu periere laboribus fracto corpore tentata valetudine: ipſe etiam Salucius ſummus copiarum Dux Genuæ deceſſit, nihil imperio militari aſſecutus niſi moleſtiam ignominiamque. Palicius è numero Gallorum captivorum antea evaſerat Antonii Cardonii permutatione quem Hugonis fratrem Galli ſuperioribus menſibus in conflictu ceperant. Fidei difficilis reipublicæ temporibus eximie ab Antonio & fratribus cultæ laborumque ipſi privatim præmium Padula fuit Capacio detractum municipium Marchionis nomine, adjecto, quo gratius honeſtiuſque donum eſſet à Rege Catholico conceſſum. Non deerant qui Gonſalvum conſilii præcipitis in ea re incuſarent. Tanti civitatem unam alioqui brevi in poteſtatem venturam non fuiſſe, ut tot captivis libertate reddita redimi æquum videretur viris genere & factis nobiliſſimis. Placere omnibus qui poſſet? judicia ſingulorum linguaſque frænare? Patientia prædicabant quando hoſtes mœnibus clauſos teneret ſubdi eam urbem cum cæteris licuiſſe; neque committendum ut rurſus de rerum ſumma periclitarentur, ſi iis Ducibus ea peritia bellum eſſet inſtauratum. Ad eas voces Gonſalvus pluris eſſe quod in ſulphureum pulverem & globos ferreos inſumeretur dicere, quam quod jactabant periculum. Supremam vulneris curationem omnibus plagis præſtare, quas Obenignus aliique captivi ferro facturi eſſent. Denique canem mortuum non latrare, neque militem in fugam compulſum nocere. Horum alterum captivis neceſſario eventurum. Magnorum Ducum conſilia haud merito temeritatis accuſari debent, aut imprudentiæ, ut rationes maxime lateant ignaris, vbi calceus premat. Si licet conjecturam facere, ſuſpicari poſſumus pecuniæ in ſtipendium ſuprema difficultate laboraſſe, neque minori annonæ inopia alendo exercitui. Ex eo tumultus militaris ne exiſteret metuere, parvis ſæpe momentis in bello magnas converſiones fieri non ignarum. Ad hæc fama vulgatum ad civitatem veterem duas onerarias commeatu & inſtrumento bellico onuſtas Cajetam deſtinari præter alias duas ad Foſſas Ma-

rianas in Narbonenſi littore rebus omnibus inſtructas paratasque eodem navigare. Ac illud ſolicitare maxime, quod Pontificem facere Andegavenſibus exploratum erat, ac novo vinculo uti aſtringeretur amicitia, Finarii Marchionem in Galliam miſiſſe filiæ conjugium ut paciſceretur cum Lotaringii filio. Regno Neapolitano quaſi dotali armis ſua ope ſubacto Hiſpaniſque depulſis repetito majorum ſuorum jure haud dubio uti ipſi prædicabant. Si id ex voto non ſuccederet vaſta animi cupiditate Franciſcum Mariam Præfecti fratris filium cogitabat jungere connubio cum filia Friderici Regis, facta patri puellæ ſpe regnum, unde erat ejectus recuperandi: Sic Principum voluntates ut vehementes, uno ſæpe tempore tendunt in contraria. Denique ignorabat nemo ad conſilium Friderici in majorum opes reſtituendi à Regibus Hiſpano Galloque agitatum, acceſſiſſe Pontificem adjutorem. Ejus molitionis famam adverſarios erexiſſe ad novas ſpes, amicorum animos debilitaſſe imperium negligentibus cunctis, quod fore diuturnum non putabant. Ita importuni conatus confecto bello occupandi videbantur. Et utique in ea cura, maxime omnium urebat, quod urbes & quæſtores regii pecuniam maligne ſuppeditarent in ſumptus bellicos, mutatione imperii cupientes eam pecuniam Friderico reduci donum ſervare & ſibi in poſterum gratiam; unde indies inopia creſcere rerum quæ ex belli uſu eſſent, ſuprema annonæ anguſtia premi, neque in ſtipendium militare pecuniam ſuppetere. Ergo Cajeta ad deditionis conditiones redacta, priuſquam novi aliquid incideret, quod inſtituta præclare conſilia perverteret: continuo Termenſtinum Ducem in Aprutium amandavit ejus provinciæ moderatorem, ſimul ut Bitonti Marchionis arces eo tractu jugum detrectantes ad imperium adjungeret. Liviano cura data eſt Ludovicum Arſium impugnandi ſe Venuſiæ tenentem majori aliquanto arcis munitæ fiducia quam virium. Adverſus Converſanum regulum Materæ Comes & Petrus Pacius abierunt. Capacium item intra Laurinum obſederunt Egidius Nepos & Petrus Navarrus. Obſeſſo huic ac de ſalute libertateque ſolicito permiſſum Tranum diſcedere Venetæ ditionis in Apulia urbem cum uxore filiis & domeſtica ſupellectile, relictis modo pecoribus, tormentis, & reliquo bellico apparatu. In magna Græcia à Gomeſio Soliſio Roſanius magna principatus parte adempta ægramque ſpem ſeque ſuſtentans Sanſeverina tantum & Roſano urbibus retentis: intra Roſanum ab eodem obſeſſus tenebatur. Erat præterea Gonſalvo deſtinatum Præfecti Ruverei oppida, quæ in ditione Neapolitana obtinebat, admota vi carpere patrui Pontificis nulla cura. Sanior ille Hiſpanorum partes amplexus aut ſimulans continuo tota ditione ſublatis Regis Catholici inſignibus nomen Hiſpanum inclamari mandavit. Fides ut ſyncera videretur, ultro ad victorem venire ipſe conſtituit. Accepit venientem Gonſalvus benigne venia data eorum quæ ſecus geſſerat: tametſi non ignorabat animo alieno eſſe: ac tandiu perſtiturum in fide, quandiu foret ex uſu non amplius. Sed Pontifici tamen placando data ea diſſimulatio eſt, ne aperte aliquid turbarum daret, ut erat ardenti ingenio à primis annis atque à majoribus hoſtis Hiſpani nominis.

CAPUT VII.

Induciæ Gallos inter & Hiſpanos pactæ.

CAJETÆ captæ, ut impenſæ parceretur, ea tuenda maximæ haud dubium futuræ, & graviſſimæ in ea ærarii calamitate, cuſtodia Hiſpanis credita eſt eo in coloniæ formam deductis, è veteranis delectu habito. Mox Gonſalvus Neapolim advolavit: ubi eo plauſu eaque lætitiæ publicæ veræ, an ſimulatæ ſignificatione invectus eſt, qua Regem è prioribus unum civibus gratum ac de hoſtibus parto triumpho redeuntem majori excipere non poſſent. Ad eam urbem proceres privatim, civitates publice edicto vocavit, ut qui eatenus non feciſſent, ſacramento in Regis victoris verba ſuſcepto fidem aſtringerent amplius.

plius. In eo conventu eos qui bello induſtriam operamque probarant, laudibus præmiiſque, ut cujuſque merita erant, honeſtavit. Liviano nominatim annuos octo millia aureos deſignavit lege perpetua ex Biſiniano principatu detractos. Propinquis ejus duo millia & trecentos tribuit, quo major eſſet gratia præmio ſingulorum virtuti & præclaris factis exæquato. Ea in Urſinos munificentia Columnii utebantur, privatas inimicitias publicæ cauſæ importune miſcentes; invidia in præceps agebat, qua plures ſæpe inimici quam injuria parantur, quæ peſſima conditio humanæ mortalitatis eſt. Perturbatus ſemel animus nunquam in uno gradu reſiſtit. Proſper Columna in Hiſpaniam navigare conſtituit, querelis adverſus præſentem rerum ſtatum armatus, efficiendi ſpe ut Gonſalvo, cui maxime iratus erat, ſuccederetur. Odii cauſæ acriores quia iniquæ. Fabricius Roma, quo iverat, facultatem petiit Florentinis militandi: quam veniam Gonſalvus dedit re neceſſaria, ne injuſſu ſumpta vindicandi neceſſitatem imponeret. De conſtituendis judiciis ſerio in conventu actum eſt: quæ vehementer labefactarat bellorum injuria, temporum conditio; rapinæ, cædes omneque genus flagitia impune exercebantur nullo vindice, ne ipſi quidem conſanguinei inter ſe à mutuis injuriis & cædibus temperabant, tetra malorum colluvies. Quies provinciæ ſine armis, arma ſine ſtipendiis, ſtipendia ſine tributis non contingant. Curatum ergo, ut populis volentibus pecuniæ redigeretur quantum ſatis videretur impenſis factis inſtantibuſque, alendiſque ſtipendio militibus: quos retinere omni ratione deſtinabat, atque in oppida tribuere, ubi moleſtiæ foret minus annonæ copia major. Hiſpanorum modo centurias aliquot, quoniam inutiles erant, quippe ex perditiſſimis hominibus conflatæ data aliquanta pecunia & commeatu procul in Hiſpaniam duabus navibus amandavit, ea ſentina exhauſta commodiores fore reliquos milites ratus. Simul belli mala majori diligentia reſarcire inſtauratis mœnibus, munitis arcibus præcipue Neapolitanis Cajetanaque. Capuam adhibitis propugnaculis adjunctiſque aliis munimentis ita firmavit, ut munitior videretur, quam ſi perpetuo muro cinxiſſet. Hæc omnia eo pertinebant, ut ſi quid denuo ab hoſte moveretur, provinciam ad defendendum paratam inveniret, atque omnibus præſidiis ſeptam. Ac præſertim civium adjuncta benevolentia; quæ præcipua cura fuit, omnes difficultates vicit cunctis ad obſequium paratis, quæcumque poſtulaſſet, nihilque omnino, quod placeret denegantibus. Et eſt longe potentior amor ad obtinendum quod velis quam timor. Ac vero tota Italia eam nominis exiſtimationem erat conſecutus, ut pleræque urbes certatim ſtudia deferrent tranſitumque ad Hiſpanorum partes. Genuæ imprimis Adornii & Fregoſii, quamvis inter ſe adverſæ factiones, conſenſu polliciti ſunt, ſi duo militum millia mitteret, grave Gallorum imperii jugum de cervicibus continuo excuſſuros. Julianus Medicus Petri frater ejus, qui ad Lirim merſus eſt, centum millia aureos annua ipſum ac propinquos daturos modo Hiſpaniæ viribus in patriam Florentiam, unde exulabat, reſtitueretur. Piſani retinendæ libertatis, quam avide arripuerant, ſtudio inflammati adverſus Florentinos non dubitabant urbis patrocinium, aut ſi id mallet imperium Hiſpano deferre. Tantundem Aretini detulere Florentinorum imperio defeſſi, rerum novarum cupiditate immemores videlicet humanæ ſortis, imperium vix niſi in pejus mutari. Plombini ſane regulo volenti expetentique datum ut ſub umbra Hiſpanicæ protectionis deliteſceret, urbis modicæ quidem, cæterum regno retinendo percommodæ ad excipiendas ex Hiſpania claſſes idoneæ, propter egregium portum tutaſque circa ſtationes, & aliam opportunitatem maritimam terreſtremque. Pandulfus Petrucius Senenſis ſuo & ſuæ urbis nomine Pauluſque Ballionius Peruſinus ſibi Peruſiæque veniam & pacem à Gonſalvo expetiere. Ex ipſa Mediolano urbe ſexcenti cives clam communicato inter ſe conſilio ſtudia & opes offerebant, ſi induceret in animum arma in eam partem convertere, Galliæque Ciſalpinæ bellum inferre belli & pacis ea tempeſtate arbiter in univerſa Italia. Verum hæ omnes molitiones diſturbatæ ſunt induciis à Gralla & Antonio Auguſtino trium anno-

norum in Gallia pactis comprehenſo etiam in eo fœdere regno Neapolitano. Rex Catholicus Mejoradæ ſub finem menſis Januarii eam pactionem jurejurando firmavit. Sancitum inter alias conditiones ut Neapoli voce præconis id fœdus enunciaretur Februarii die vigeſimo quinto. Diſtulit Gonſalvus evulgare prius dictitans rebellibus conteſtandam videri. Roſanius eo uti beneficio noluit: ac potius Soliſio cognita Regis voluntate oppugnationem remittente neque vigiliis intentis ex urbe copiis eductis Cherintiam obſedit, vaſtatis circum agris igne ferroque. Ludovicus Arſius quamvis inducias amplexus Andriæ & Barlettæ pecora deprædatus, captivos etiam incolas egit. Hiſpani in violatores fœderis poſſe animadverti ex concepta in eo verborum formula rati utrumque male mulctare deſtinabant. Et Venuſiæ quidem arcem facile ceperunt haud ſatis munitam ab Arſio relictam, quibus diebus paulo ante Tranum abſceſſit, inde in Galliam iturus mari. Quod ad oſtentationem audaciæ fecit, milites ſignis ſublatis pulſatis tympanis per hoſticum quaſi per pacata ducens, acceptæ ignominiæ leve ſolamen. Roſanum urbs tandem per conditiones à civibus eſt dedita. Intra eam Roſanius & multi alii è nobilitate Neapolitana viri præſtantes ſunt capti. Roſani exemplo Sanſeverina quoque brevi in partes acceſſit. Converſanum Petrus Pacius vi cepit. His captis urbibus Brutii & Magna Græcia Hiſpano prorſus ceſſerunt. Provinciæ illi univerſæ in locum Ajeli Comitis propter longævam ejus ætatem, rerum moli impares vires, Hugo Moncada eſt præfectus cum ſumma bello paceque decernendi poteſtate. Secundum hæc ſex tantum oppida eaque procul à mari in univerſo Neapolitano regno Gallis relicta ſunt. Magna Regis Galli offenſione oppida contendentis poſt diem induciis evulgandis præfixum ab Hiſpanis capta reſtitui æquum eſſe: ac vero initi fœderis evulgatione dilata fraudem ſuſceptam interpretabatur, quæ noxa patrocinari non deberet. Itaque omnibus perſuaſum non diutius in fide data permanſurum quam ex uſu eſſet: ac fœderis ſimulatione agere ut Hiſpanos imparatos inveniret. Confirmavit eam opinionem eodem tempore, quo induciæ ſunt pactæ, ſumma imperii militaris per Italiam Joanni Jacobo Trivulcio delegata viro nihil minus quam quietem concordiamque patienti, ardentis ingenii, factioſoque, neque tam præmiis periculorum quam ipſis periculis læto. Quinque etiam Helvetiorum millia exſpectabantur ventura propediem, ex Gallia quingenti gravis armaturæ equites Obenigno Alegrioque ductoribus. A Mantuano & Ferrarienſi ingentes delectus inſtituti; tanti apparatus quo exſpectarent dubitabat nemo. Decumbebat Gonſalvus Neapoli ſalute ferme deſperata. Ex ea re & quoniam fama rurſus nunciabatur Fridericum in priſtinas opes reſtitutum iri, ac vero à Pontifice agi, ut Gallicis copiis ſummus Dux deſignaretur multis ſermonibus materia extitit. In fœcunda gignendis inimicitiis civitate & ex otio ſerendis rumoribus apta multorum odia eruperunt, quæ adverſus Gonſalvum eatenus pectoribus tecta tenebantur. In quo Columnii proceres longius provecti linguæ licentia multa in eum intemperanter effuderunt. Verum eam procellam, quæ majora incommoda minabatur, ægroti valetudo brevi recreata ac plane deſtituta disjecit. Ipſe continuo in bellicos apparatus diligenter incubuit ad defendendum quod omnium graviſſimum imminere bellum videbatur de Neapolitano regno. Ubi & per univerſam Italiam atque Hiſpaniam maligna ſideris in frugibus corruptis & ſatis, annonæ anguſtia maxima laboratum eſt. Nonis Apr. die Veneris ſancto horrendi terræmotus extitere cum magna ædificiorum ſtrage: vis major labeſque in oppida quædam incubuit ſecundum Bætis ripam ſita. His malis territi mortales votis & ſupplicíis irata placare numina ad omnia templa inſtauratis. Oliſipone valida claſſe inſtructa Lupus Suarius cognomento Alvarenga ſolvit Orientis regiones verſus Indoſque. Prima Luſitani imperii in iis oris latiſſimi fundamenta ab iis exiguis initiis ponebantur: quibus magnæ ſtructuræ moles brevi ex intervallo acceſſit.

C A-

CAPUT VIII.

Valentinus Dux captus, miſſuſque in Hiſpaniam.

OBTINEBANT in Flaminia Veneti urbes, quas extincto Alexandro Pontifice occuparant armis: & ad alias aſpirabant nihilo meliori jure. Valentinus Pontificiis opibus repente nudatus, ſociis infidis, ab amicis deſtitutus, imparque Venetorum viribus. Julium novum Pontificem ultro invitavit ad capeſſendas arces, quæ eo tractu illius imperio parebant. Facto ſic fœdere Petrus Ovetus Pontifici à cubiculo, & antea è familia Valentini ipſius conſenſu miſſus eſt, ut eas arces obtineret. Dux ut erat ingenio vario atque inconſtanti, ſubeunte initi conſilii pœnitentia aliud atque aliud ſubjiciente animo, uti perverſa ingenia facere ſolent, ad Dieghum Quignonium ejus nomine Cæſænæ præfectum litteras dat cum mandatis Ovetum necaret laqueo fracta cervice. Fecit ille quod imperabatur diligenter. Pontifex gravem, ut erat, ignominiam neque diſſimulandum judicans auctorem necis intra Pontificiam aulam detineri juſſit, dum eæ arces redditæ eſſent: ac nominatim Cæſæna, Forlivium atque Bertinorum. Commeantibus tamen internuntiis conſtitutum eſt, ut capto redderetur libertas cum primum eæ urbes & arces Pontificiis legatis eſſent contraditæ. Interim vinctus Oſtiæ cuſtodiretur Bernardini Carvajalii Cardinalis cura fideque. Ita ipſemet petierat alibi ſe tutum fore non ſperans multis & validis circumfuſis inimicis. In quo numero principes erant Guido Monteſeltrius Urbini Dux ipſeque præfectus urbis Pontificis ex fratre natus. Additum, ut traditis arcibus facultas capto eſſet geminis Pontificiis triremibus in Galliam concedere: niſi dederentur in Pontificis rediret poteſtatem. Cognitis iis molitionibus Gonſalvus acre Ducis ingenium, rebus turbandis idoneum veritus Neapoli Leſcanum Oſtiam dimiſit, qui Cardinali ejus verbis ſuaderet, ut vincto auctor exiſteret Neapolim potius quam in Galliam abeundi; ſi quietem amaret, pecuniam & ſecreta Campaniæ offerret: ſi bellum, honeſtam conditionem, opima ſtipendia; tantum ſe & ſua Ferdinandi Regis fidei permitteret. Ne incendio ſcilicet late excitato malorum orbis rediret metuebant quæ ſopita videbantur. Sane Valentino melius, quam ulli hominum Italica ingenia & conatus quorſum tenderent exploratum erat. Metuebatur ab omnibus militum benevolentiam ſibi adjunxerat, ac eorum maxime qui habebantur audaciſſimi, temeritate promptiores. Voluntas prava nonniſi ſcelere querebatur. Obtulit Cardinalis operam & induſtriam, quanti id referret non ignarus fidemque publicam à Gonſalvo miſſam accepit tutum apud ſe fore ab injuria. Interea Cæſæna & Bertinorum legatis Pontificis traditæ. ſunt. Idem ut faceret Gonſalvus Miraſontius domo Vaſco Forlivio Præfectus adduci non potuit niſi prius quindecim aureorum millia numerarent, quæ in munitiones & ſtipendia expenſa ferebat. Dux libertatis cupidus & quoniam inimicos ejus vitæ inſidiari cognoverat. Venetis menſariis eam ſummam repræſentandam edixit datis nominibus. Decreta ea pecunia neque de ſolutione, neque de Præfecti Forlivienſis fide dubitabatur. Sic Dux libertati redditus Cardinalis diligentia, multoque ſuaſu relicta Gallia Neapolim flexit iter; urgens divina ultio verſutum alioqui hominem excæcavit. Dextram venienti Gonſalvus obtulit fidei amoriſque pignus. Comiter acceptum dein omnibus officiis coluit. Ille tamen ut erat ardenti ingenio quietis impatiens continuo milite & pecunia Forlivienſem arcem juvandi conſilia agitare inſtitit Pontificiis nondum deditam: vaſto ſimul animo Plombinum, Peruſiam, atque Piſas occupandi varias rationes tentare audax, callidus & in quamcumque ſe partem dediſſet induſtrius aut pravus; neque penſi habens Piſas ſub patrocinio Hiſpano deliteſcere, eamque ad tuendam urbem in clientelam Hiſpaniæ ſuſceptam miſſos Neapoli peditum equitumque numeros. Subornare quin etiam tum Germanorum tum Hiſpanorum cohortes, quæ in regno

 Nea-

Neapolitano erat injecta majoris ſpe ſtipendii: Importunæ molitiones latere equi poſſent inter infenſos circumfuſis undique obſervatoribus? Gonſalvus tamen ne hoſpitii jura datamque fidem violaſſe videretur, cavere ſatis initio habuit: cuſtodiis diſſimulanter circumdare, ne impotentis hominis conatus ulterius procederent. Offenſus ea re Valentinus diſpoſitis ex intervallo ad curſum equis è Neapolitanis finibus fugere cogitabat. Suſcepti conſilii Neapolim eundi pœnitentia ſubierat ſera jam: præſertim ex quo certior fuerat factus biduo poſtquam Oſtia ipſe diſceſſerat, Romam perveniſſe Finarii Marchionem cum Galli Regis mandatis honeſtiſſimas conditiones offerentis, ſi ejus auſpicia quam Hiſpani ſequi mallet. His conatibus, unde magna incommoda niſi occurreretur tempeſtive, extitiſſent, commotus Gonſalvus in arce nova Ducem detineri mandavit, nova & diligenti cuſtodia adhibita ne fuga poſſet elabi. Tametſi Pontifex quoniam arx Forlivienſis non reddebatur Oſtiam referri, aut ſibi tradi, ut antea decreverant enixe poſtulabat. Ut placaretur Pontifex Gonſalvus vincto perſuaſit ea arce tradita data ſe fide liberaret. Miſſique ad id Artes quidam è familia Ducis & Joannes Cardonius Romam ad Franciſcum legatum, cum notis & teſſera, per quæ arcis præfectus haud dubium intelligeret heri ea eſſe mandata. Sic Forlivienſis arx tandem in Pontificis venit poteſtatem. Artes Ducis quamvis vincti timebantur. Ea anxius cura Gonſalvus poſtquam ſe in omnes cogitationes verſaſſet, fore conſultum judicavit ſi procul ab Italia amandaretur. Fidei violatæ elui maculam, quoniam commiſiſſe videbatur, ut pacta non ſervarentur. Ergo Antonio Cardonio & Leſcano eum ut in Hiſpaniam abducerent, cura data eſt, Italiæ, ac vero Chriſtiani orbis facem in ultimos fines amoverent, ne novis incendiis cuncta rurſus flagrarent. De Valentini vinculis & in Hiſpaniam miſſione varii ſermones extiterunt. A pleriſque Gonſalvi fides & conſtantia ſugillata eſt. Ipſi etiam Regi Catholico initio diſplicuit ancipitis fortunæ ſuſceptus conatus. Verum eo erat progreſſum, ut retractare non liceret. Gonſalvus quoque officii majori cura quam famæ, damnis, quæ ejus libertate fugaque, ſi facultas contingeret, impendebant conſideratis inanes rumores, & quid alii judicaturi eſſent, contemnendos putavit. Magnis Principibus præceptum exemplumque ſalutare: officium rumore judiciiſque hominum antiquius arbitrari. Præ aliis Regi Gallo grave extitit Ducem vinctum teneri, è quo rebus ſuis certiſſimum in Italia præſidium expectabat. Ad nuncium vero fuiſſe in Hiſpaniam abductum, dixiſſe fertur. Deinceps pro fide Punica merito ſubſtituamus Hiſpaniam; nihilo illa conſtantior. Interea Vaſconum Rex & Regina miſſa honeſtiſſima legatione in Caſtellam Henrico Labreto filio & hæredi Iſabellam Philippi Principis filiam minorem, conjugem expetiere. Benignis auribus ea legatio initio accepta eſt. Commodum videbatur eo vinculo fidem eorum Principum & gentis nutantem aſtringere amplius: ne ea parte procella aliqua exiſteret. Quam curam hactenus gravem auxerat recens Magdalenæ obitus ad Medinam Campeſtrem extinctæ, quæ obſidis loco à Regibus parentibus fuerat miſſa annis ſuperioribus. Joannes Emanuel in exiguo quamvis corpore, ut ſe res dediſſent, induſtria mirabili acris ingenii ſed ambigui apud Cæſarem in Germania legati partes implebat Ferdinandi Regis nomine. Nunc Philippi Principis accitu ivit in Belgas, præcipua deinde gratia & auctoritate in ea aula futurus, in præſentia rebus omnibus, quæ Hiſpaniam attingerent præcipuus conſultor & arbiter Principis voluntate conſtitutus: majori aliquanto ex eo gaudio Cæſaris per eum ſperantis finem controverſiis, quæ cum filio erant, fore; quam Ferdinandi ſibi ab ejus ingenio metuentis ne pro innata calliditate inſtituta apud generum conſilia & conatus diſturbaret. Quippe Carolum nepotem cupiebat in Hiſpaniam attrahere à primis annis imbuendum Hiſpanicis moribus, mutua gentis benevolentia qua majus quam in armis præſidium continetur. Cæſari & filio commodius videbatur Carolum detinere ſpe conjugii cum Claudia, uti erat ante agitatum, idonei maxime ad lites componendas quæ Hiſpaniam inter Galliam atque Burgundiam tot annorum ſpatio exti-

extiterant. Ac ampliſſima præſertim dos invitabat, Aureliæ, Britanniæ, Mediolani, & Burgundiæ, quos principatus Rex Gallus ſponſis ſe hæreditarios relicturum pollicebatur, in id populis continuo ſacramento adactis. Largus promiſſis & quæ natura cupiditatis ardentis eſt, immodicus. Puellæ matri Reginæ conſultius videbatur eam Franciſco Valeſio Engoliſmorum Duci, cui proxima regni ſpes deſtinabatur; connubio collocare. Omnino paſſurum eum nemo exiſtimabat regno ſuſcepto nobiliſſimos principatus detrahi ſejungique à reliqua ditione: ne futurum quidem caveri ſatis poſſe, niſi vivis parentibus, puellæ de manu traderentur; præſidiis in ejus verba juratis, quod quis auderet ſperare? poſtulare quidem nefas.

CAPUT IX.

Gonſalvi poteſtas circumciſa.

IN medio felicitatis curſu tantaque gloria parta obtrectatorum linguas, fortunæ incurſus vitare Magnus Gonſalvus non potuit. Et eſt natura datum ut proſperis dubia ſuccedant, poſt ſerenum atrox ventorum tempeſtas conſequatur. Ab externa vi non modo tutus ſed invictus inteſtinis calumniis petebatur inſtantis periculi ignarus. Inviſi ſuſpectique dominantibus ſunt, quos altius virtus evexit, quia meritis æquam compenſationem facere non poſſunt, malignis eos oculis intuentur. Minorum calumniis iidem obnoxii ſunt graviter ferentium gloria & opibus præſtare, quos paulo ante in æquo viderunt. Omnino æmulatio naſcitur inter æquales, alitur contentione, exardeſcit invidia, cujus finis eſt odium. Verum hæc mortalitatis humanæ vitia ſunto; ad quæ nova & validior acceſſit cauſa virum præclarum exagitandi. Omnibus, qui in ſuperiori bello ſtrenuam operam navarant ſatisfacere non potuit ne dum ignavis, qui enim liceret, præſertim, ut eſt hominum ingenium unoquoque ſibi blandienti, pluriſque quam erant propria merita æſtimanti, aliena contemnenti, pari utrumque vitio? Sic aliis collata præmia non minus urebant, quam ſibi detracta, quæ deberi exiſtimabant. Ex fonte tetro fœdoque plenæ expoſtulationum voces prodierunt. Et tamen ægritudo privata ſuuſque dolor honeſta boni communis ſpecie velabatur. Eas querelas in Hiſpaniam pertulere quidem eo profecti, plures miſſis codicillis: excepere multi patulis auribus, eorum qui in aulis Principum magno numero vivunt vaniloqui, ignavi, nulla propria virtute, ſed principum offenſione perſpecta, viros præclaros criminando, quod peſſimum obſequii genus eſt, creſcere opibus & potentia & gratia aſſueti. Capita accuſationis multa erant. Hæc præcipua. Julianum Ruvereum Cardinalem (qualem hominem & quanto Hiſpani nominis odio?) In Pontificatus petitione ſublevaſſe; quo id argumento, quibus teſtimoniis? Certe conatus ejus pervertere debuiſſe accuſabant ex interceptis litteris interregni tempore cognitos & privatim ex ſyngrapha nuda ipſiuſmet manu, qua in Hiſpanos ſtudia pollicitus, ſcilicet mente priori mutata, de ſe Gonſalvum ſumma ſperare jubebat pontificatum adepto. Verum id ludibrium erat: neque calumnia prudentibus probata. Nam Bernardino Carvajalio Gonſalvum faviſſe dubium non erat nullo pravo ambitu, ſed modeſta voluntatis ſignificatione: Franciſcum Rogium legatum Neapolitano Cardinali, quamvis Galli eo nomini addicto, ut ſi quis alius, ſpe purpuræ, ut ferebatur injecta. Utriuſque conatus inanis extitit, pontificatum adepto, quem minime vellent. Communis moleſtia occaſionem præbuit innoxium prorſus in eo facto criminandi. Hæc prima accuſatio erat. Ex militari licentia ſumebatur altera majori ſpecie veri. Milites belli tempore laxius vivere aſſuetos quippe, rapto, rei familiaris anguſtias in pace ægre ferentes per urbes & oppida ſpoliare, rapere, vi & ſtupris cuncta polluere, non ſacro non profano abſtinere. Alienæ culpæ Gonſalvus reus agebatur ſed cum ſua implicatæ, quaſi militibus omnia concederet, neque ſeveritate le-

legum eorum cupiditates frænaret, caſtigaret flagitia. Ex eo magnam invidiam Hiſpanæ genti univerſæ conflari. Irritatis provincialibus, ne novi motus extarent, verendum eſſe. Sic illi diſputabant. Ad hæc Gonſalvus. Neque milites à religione & modeſtia commendare, neque eorum elevare crimina, quando ob flagitia ne natali quidem ſolo eorum licentiam tolerante patriis finibus diſcedere compulſi arma induerant obærati, exules, capitalia auſi plerique. Ac vero præcipuam licentiæ cauſam regios quæſtores præbere negatis diu ſtipendiis, ut miraculi inſtar eſſet inter tot labores tantaque fame & nuditate corporum tandiu ſuſtentaſſe ſeque obedientes præſtitiſſe, præſertim ad Lirim atque Cajetam annuis & bimeſtribus ſtipendiis debitis nullum tumultum concitaſſe, aut ſeceſſionem feciſſe. Neque tamen ullum crimen, ullamve injuriam impune eſſe, quin ex legis præſcripto vindicaretur. Crimina omnia impediri nulla diligentia poſſe, ne frænari quidem linguas in tanta colluvione nationum, diverſaque indole hominum. Accuſabatur deinde ejus incuria ærarium publicum eſſe exhauſtum, pudenda vectigalium calamitate, regiæ pecuniæ peculatu multiplici. Eo neque ejus regni redditus, qui erant ampliſſimi, neque perduellium, ex bonis redactam pecuniam bellicis ſumptibus fuiſſe ſatis. Quod caput erat, pecuniæ ex Hipania advectæ nullas rationes extare accepti expenſique. Verum ille Franciſci Sanctii Regii opſonatoris, id quidquid eſſet, culpa factum excuſabat, aliorumque quæſtorum, quos regiæ pecuniæ attactu ſe contaminaſſe videri poterat; quid alienam culpam ad ſe derivarent? Vectigalia Neapolitana detractis oneribus ordinariis quadringenta & quinquaginta millia auri annua non excedere. Cum in militaria ſtipendia ſumptuſque alios neceſſarios ſupra octingenta millia uno anno facta impenſa creviſſet. Ex bonis addictis fiſco haud magnam pecuniam extitiſſe propter præmia neceſſario data viris nobiliſſimis: qui magno numero Hiſpanorum auſpicia ſecuti erant. Idonea criminis depulſio: ſed ex qua nova atque omnium graviſſima accuſatio conflata eſt. Donare eum oppida, principatus, præfecturas quaſi ex proprio, non fiduciaria poteſtate. Peti à Pontifice ipſius nominatione epiſcopatus, quibus ipſe vellet, inſcio inconſultoque Rege, cujus eæ partes manifeſte erant. E contrario regia beneficia retractare, haud minori offenſa temeritateque non ſe conditione metiri ſed regia. Ac nominatim Joanni Claverio Alfonſi Sanſeverini oppida regiæ munificentiæ donum denegaſſe, aliis præterea Regis mandatis ſæpe non obtemperaſſe incredibili contumacia. Quod ſi rerum ſtatus ſecus videbatur poſtulare, qua fronte tantum ſibi ſumeret, ut ne rationem quidem facti reddendam per litteras judicaret? Principum ſæpe patientia ſervos inſolentes reddi alienoque regnare nomine, peccare adeo, quod vindicaretur malo. Sic illi prædicabant. Nec dubium hac in parte offendiſſe Gonſalvum per incuriam corruptum animum in viro ſumma fide interpretari quis audeat? Sed cum judicio excellenti eſſet, conſcientia ſecurus fortaſſis ulterius progreſſus eſt quam vicarii conditio pateretur, Principumque ingenium de minutiſſimis quoque ratione reddi expectantium. Nullus utique ſine culpa vivit, in hoc ille, is in re alia ſibi indulget. Columnii proceres præ cæteris accuſando Gonſalvo præcipuam curam impendebant: ac nominatim Proſper Columna in Hiſpaniam profectus eſt apud Regem de acceptis injuriis expoſtulatum effectumque diligentia ut Gonſalvo in provincia ſuccederetur multis argumentis, quibus adverſarium proſternere cogitabat, ex aliena invidia & infamia gloriam & honores captans. Ex arcano tamen nihil urebat magis quam honores Liviano habiti plurium equitum præfectura data, quam ipſi Fabricioque patrueli. Id vero gravius ipſa morte ducebat auctoris ruina vindicandum Gonſalvus parum ægritudine hominis offenſaque commoveri: tantum monere Regem per litteras obteſtarique Proſperum uti omni benignitate complecteretur, munerum magnitudine mulceret, iras, cum eo tamen ne Urſini imminuto ipſorum honore alienarentur. Referre tanti duas eas familias devinctas obſequenteſque habere. Salutaria monita invidia potentior evertit. Quotidianis expoſtulationibus & querelis commotus animo Rex haud vana prorſus eſſe quæ à tam

tam multis dicebantur, legato Neapolim ex familia Reginæ viro nobili Alfonſo Deza de quibus poſtulabatur omnibus admonuit. Ac vero diſerte mandavit, daret operam ut regia vectigalia majori in poſterum diligentia fideque procurarent. Militum licentiam frænaret, quorum bonam partem ex ea provincia deduci mittique in Hiſpaniam bello quod in Africam tranferre volebat auxilium. Judicia conſtitueret temporum injuria labefactata, ex legum priorum moreque præſcripto. Joannes Spinelus Conſervatoris nomine abſtineret genti vehementer invidioſo. Denique Proregis poteſtate contentus, iis finibus auctoritatem contineret majora ſibi relinqueret. Grave hoc poſtremum mandatum Gonſalvo extitit: regni ejus conditorem cum tanta Hiſpani nominis gloria queſtuque in aliorum præfectorum ordinem redigi, anguſtis cancellis circumſcribi poteſtatem, eam videlicet gratiam effuſi ſanguinis eſſe, præmiumque toties victoriæ de hoſtibus partæ. In reliqua tamen moleſtia arcis Novæ præfectura, quam ipſe Nunnio Ocampo crediderat, in Ludovicum Peixum tranſlata à Rege, ne ipſo quidem appellato, urebat maxime ſcilicet inſignis contumelia, argumentum regii animi ſine cauſa alienati. In Gallia de induciis pace mutandis agebatur, Friderico in regnum Neapolitanum reſtituto, quod Rex Catholicus probabat cum eo ſi Ferdinandus ejus filius Joannam Neapolitanam Reginam viduam uxorem duceret Gallus reſtituto Friderico, filio ejus Germanam Fuxenſem & ſorore natam uxorem omnino deſtinabat. Conjugium tamen Caroli cum Claudia filia potius exiſtimabat, ſi modo Hiſpanis deductis ex Italia regnum Neapolitanum penes ſequeſtrum eſſet Philippum Caroli patrem. His conditionibus agitandis aliquot menſes conſumpti ſunt haud magno fructu. Gallo placebat eas controverſias arbitrio Pontificis finiendas permitti. Hiſpanus adjungebat collegium Cardinalium. Ratio excogitari nulla poterat quæ ab utroque probaretur. Qui enim poſſet? Andegavenſium reſtituto imprimis opponebatur ardua prorſus rebus multum ab antiquo mutatis. Gallus enim Salernitano Biſiano, Amalfitanoque, cum primum patria extorres ſe in Galliam receperunt, per publicas tabulas fuerat pollicitus nunquam cum Hiſpano facturum fœdus, niſi prius in detractos principatus illi reponerentur. Promiſſi fidem fallere grave erat. Multis diſceptationibus parum proficiebatur. Ea re quoniam vexilla Hiſpanica Piſis fuiſſe ſublata nunciatum erat offenſo Gallus animo Hiſpanos legatos ex univerſa Gallia diſcedere mandavit Grallam & Antonium Auguſtinum. Importunis actionibus belli paciſque commercia ſublata. Iis acceptis mandatis Regina legatoque Cardinali ſalutatis, ac poſtero die Friderico Rege inviſo Regem ſuum propenſa in eum voluntate eſſe monent. Per quem ſtaret, quo minus reſtitueretur in regnum dies ſuperiores & conatus ab utraque parte documento fuiſſe. His defuncti officiis itineri ſe dederunt ad ſeptimum Kalendas Septembris ex ea curia digreſſi recta petentes Hiſpaniam.

CAPUT X.

Fœdus contra Venetos factum.

DIMITTENDI è Gallia Hiſpanos legatos ſuperior cauſa palam jactata eſt, major tamen ex arcano cura ſolicitabat ne fœdus præſentia diſturbarent ſcilicet, quod Cæſar & Philippus filius cum Gallo inire cupiebant. Sic fama vulgavit, quam vanam non fuiſſe mox rerum eventus confirmavit. Simul enim atque ii diſceſſere Bleſis, eodem Cæſaris & Philippi Principis legati ſupervenere. Eorum opera ad decimum kalendas Octobris ſuorum Principum nomine cum Gallo fœdus ſancitum eſt, quod veram atque individuam amicitiam vocari placuit. Præcipua pactionis capita. Ne Cæſar Inſubribus arma inferret, neque alios Italiæ regulos Galli confœderatos impugnaret. Eorum ne cuiquam fraudi eſſet, ſi quid in imperii majeſtatem commiſiſſent ex quo Carolus octavus Galliæ Rex tranſcenſis Alpibus in Italiam irruperat. Si quid in poſterum

 de-

deliquiſſent, vindicandi fas eſſet nullo in contrarium Gallico patrocinio. Publicis tabulis Mediolani principatus poſſeſſio Gallo jure hæreditario confirmaretur intra tres menſes, pro ea indulgentia ducenta millia Francorum præſentia numeraturo. De regno Neapolitano ne Gallus paciſceretur cum Hiſpano niſi Cæſaris conſenſu. Si concordiam inire honeſtis conditionibus Hiſpanus recuſaret, Cæſar Gallum copiis & armis juvaret ad regnum recuperandum. Ludovici Sfortiæ poſtremi Mediolanenſis Ducis filiis in Gallia oppida & vectigalia deſignarentur, quotieſcumque eam provinciam domicilio deligerent, unde vitam ſuſtentarent. Exulibus Mediolanenſibus venia daretur, bonaque quibus fuerant everſi jure belli. Quatuor menſes deſignati, intra quod tempus Hiſpano liberum eſſet, ſe ad eam ſocietatem adjungere, ea tamen exceptione ſi Carolo nepoti traderet Neapolitanum imperium iis conditionibus, quæ antea fuerant præſcriptæ. Intra tres menſes ſinguli amicos nominarent, quos hoc fœdere vellent comprehendi. In quo mirum videri potuit, neque à Cæſare neque à Philippo Regem Catholicum inter amicos fuiſſe numeratum. Quæ res multis ſermonem dedit, Regis animo moleſtiam. Atque hoc quidem fœdus palam agitatum ſancitumque, quo totius Europæ arma movebantur importuno conatu. Occulte enim eodem die nova armorum ſocietas à tribus Principibus adjuncto ad fœdus Pontifice ſancita eſt. Vires jungendi pro Chriſtiana religione adverſus Turcas ſpecies facto prætenta. Venetos impugnare deſtinatum cunctis erat, animuſque unicuique injuſtis poſſeſſoribus detrahendi quæ ſuperiori tempore ſingulis ablata injuria occupare interpretabantur. Pontificio imperio Alexandri Pontificis poſt obitum & Valentini Ducis vincula Rhavennam, Serviam, Faventiam, Ariminum, Cæſænam cum ſubdito cuique agro, Imolæ, quæ olim Forum Cornelii fuit, ditionis magnam partem detraxerant. Cæſar Roboretum, Veronam, Patavium, Vicentiam, Tarviſium, & Forum Julii quaſi ad imperii & Auſtriacæ jus ſpectantes capere deſtinabat. Ad Mediolanenſem principatum Breſſam, Cremam, Bergomum, Cremonam & Geradadam cum ſuo quamque agro à Venetis poſſeſſas Gallo revocare certum erat. Sæva tempeſtas in nobiliſſimam civitatem, quaſi increbreſcente vento ex omnibus plagis & majores volvente fluctus concitabatur, minori multorum commiſeratione propter perpetuam eorum civium in prolatando imperii fines quacumque ratione conſtantem cupiditatem. Monuit Laurentius Suarius harum molitionum Venetum Senatum ſpe inter eos & Regem Catholicum ſocietate armorum conſtituta Neapolitanas res ſuſtentandi, quæ in periculum veniebant hoſte prævalido Hiſpanis theſauris exhauſtis uſque eo, ut ex rationario regio conſtaret, poſteriori eo bello uſque ad tertium Idus Octobris ſupra decies centum aureorum millia in nominibus aut pecunia ex Hiſpania miſſa in Italiam. Ingens ea tempeſtate ſumma, nunc levis impenſa: uſque adeo res ab antiquo mutarunt paucis annis. Veneti non facile verbis legati fidem adjungere: atque more & inſtituto ſuo belli ſpectatores eſſe malle quam pars, ex eventu conſilium captare deſtinantes quod è re ipſorum futurum maxime judicaſſent. An Veneti tantum hoc ſequuntur & non etiam Principes alii? Quin ipſo tempore Ægypti Sulthanum ſolicitaſſe ſcribunt, ut Indici maris imperium Luſitanis eriperet, Orientis commercio prohiberet, quod illi ſuis claſſibus occuparant magno Venetæ reipublicæ incommodo Aromatibus quæ Alexandriam devehi ſolita erant, in Luſitaniam averſis. Id ut facilius impetrarent legatum Cairum miſerunt urbem Ægypti primariam: cum eo ingens æris pondus, tormenta conflandi ſcientia, naveſque more noſtro fabricandi peritos artifices, Regi Calecutii, quod nobilliſſimum Orientis emporium eſt, ſubſidium quo Luſitani pellerentur Indicis oris Egerunt præterea cum Rege Catholico ut eas controverſias componeret, ea auctoritate quam apud Luſitanos paterna gratia neceſſitudo & jus propinquitatis dabat. Lucri cupiditas maximi aures Luſitanorum obturarat ne pacem fœduſque orantes audirent. Ita Laurentii Suarii legati conſilio diſſimulare conſtituit, neque in ea re movere quidquam nulla proficiendi ſpe. Enimvero

vero magnis Principibus multa aggredienda non ſunt ne dignitatis jacturam afferat irritus conatus, quia magna famæ momenta in utramque partem ſunt.

CAPUT XI.

Fridericus Rex & Iſabella Regina deceſſere.

PARUM jucunditatis modeſtiæ plurimum pleriſque horum Principum aderat, acerba vitæ conditio, & mortalitatis noſtræ; quo plura ſuppetunt, pluribus eget. Cæſarem premebat inopia vectigalium filiique contumacia paternis conſiliis repugnantis. Philippi principis uxor mente vacillabat. Matrem ejus Reginam ſub vitæ finem morbus prolixus & fœdus invaſerat brevi finem allaturus vitæ, nullis idoneis remediis. Ejus morte incommoda ne redirent & tumultus, prudentes merito verebantur, certe rerum & reipublicæ moderandæ forma ne ab antiquo mutaretur. Regi Gallo quæ poterat eſſe tranquillitas præter alia ſpoliato ampliſſimi regni opibus, injuria, uti ille putabat. Fridericus Rex anxio pectore non ceſſabat apud animum ſuum agitare rationes in priſtinas opes patriamque redeundi. Obteſtari Reges ut memores rerum humanarum, & fortunam ſuam moderarentur, & alienam miſeriam ne urgerent. Deſertus tamen ab omnibus, ac inani tantum ſpe lactatus diu, eam atræ bilis vim toto corpore ſuſcepit venis diffuſam ut labefactata valetudine in febrim quartanam inciderit; quo preſſus morbo Bleſſis poſt legatorum diſceſſum Turones rediit, ordinario domicilio delectam urbem propter cæli & agri præcipuam temperiem & amœnitatem. Rei familiaris anguſtia premebat, propinquorum fides fluxa, inter hoſtes infenſiſſimos diuturnum exilium. Fieri non poſſe conſiderabat, ut duo Reges in unam ſententiam conſpirarent. Quod de ſua reſtitutione proponebatur merum eſſe ludibrium ad orbem fallendum ſe diſtinendum ea diſſimulatione. Neque in eo decipiebatur, quando ab utroque eæ conditiones proponebantur, quas alterum non probaturum minime dubitabant. His anxium curis major ex arcano dolor urebat. Filium Calabriæ Ducem cui proxima regni ſpes deſtinabatur, non ea eſſe magnitudine animi, induſtria, virtutibus quibus ad emergendum ex iis anguſtiis opus erat, ac ſe defuncto cogitabat facile obtemperaturum præſenti rerum ſtatui, haud magno ad ſuperiora conamine. In quam ſententiam ſub vitæ finem litteras ad filium dedit, multis prudentiæ luminibus illitas, præceptiſque ſaluberrimis diſtinctas. Debere ſe eum ita rebus præſentibus accommodare ut ad majora niteretur, neque præpoſteris voluptatibus extingui vigorem animi, frangi corpus, neque terreri difficultatibus quamvis maximis oportere. Se fortem & munificum ut præſens fortuna daret, cunctis exhiberet, corpus idoneis laboribus virile efficeret ac militare, modeſtia animum firmaret. Ex quo intelligitur huic principi non conſilium, non prudentiam defuiſſe. Fortuna aut vis major virtuti obſtitit, contra quam non eſt ſatis cauta mortalitas. Hæc ejus ſe conatibus perpetuo adverſam exhibuit. Atque ita ut nocte quadam ædes, ubi habitabat, improviſo igne concepto, lateque fuſo incendio conflagrarunt, vix ut cum uxore & filiis nudus evaſerit. Eo caſu recrudeſcente auctoque vehementer morbo in ea urbe deceſſit ad quintum Idus Novembris, morte quam vita felicior nihil delato regno aſſecutus niſi labores curaſque graves. Duas uxores habuit. Ex priori Carlottam filiam reliquit eo jam tempore in Gallia nuptam, ex poſteriori filios quinque. Iſabellam, Juliam, Alfonſum, Cæſarem, & qui cæteros ætate præſtabat Ferdinandum Calabriæ Ducem. Medinæ is Campeſtris ſe tenebat, Regibus aſſiduus cum de patris obitu nuncius advenit. Proſpero Columnæ id denunciandi, doloremque leniendi abs Rege Catholico cura data eſt. Tametſi & ipſum proprius dolor urebat ob Reginæ afflictam ac plane deſperatam valetudinem. Proximo illa interitu Philippi principis & uxoris adventum in Hiſpaniam ſolicitare moræ omnis impatiens metu ne mo-

tus exiſterent, idemque ægrotæ verbis expoſcebat Guterrius Gometius Fuenſalida apud Belgas regius legatus. Excuſabat princeps bellum à Gheldriæ Duce finibus illatum. Ea ſpecies prætenſa averſæ voluntati veniendi, imperii Hiſpaci quod deferebatur, contemptui, uti præſe ferre videbatur. Inter has molitiones ingraveſcente morbo in eo municipio deceſſit ad ſextum Kalendas Decembris magno atque incredibili provinciæ totius luctu, principem amiſiſſe dolentium ea animi magnitudine & prudentia, iis virtutibus ut inter laudes ejus minima ſit, ſuperaſſe longo intervallo Reginas alias quaſcumque Hiſpania vidit ab omni memoria, ac vero totius orbis à multis profecto ſeculis. Granatam ſepulcro delegit; ibi quoniam regium ſacellum nondum extructum plane erat, tranſlatitio funere in Alhambræ arce compoſita eſt. In funere atque exequiis ſago indui provinciales vetuit, atque ex eo tempore lugubris amictus inſolentia tunc uſitati, mitiori luctu mutata eſt. Donationes vi magis quam voluntate ſui regni initio expreſſas, fore injuſtas teſtamento ſanxit. A quo numero exemit tamen Mojam, quam ultro datam ob eximia merita affirmavit Andreæ Cabreræ ejuſque uxoris; proinde ratum beneficium in omne tempus propriumque fore voluit. Hæredem ex aſſe Joannam filiam ſcripſit unaque Philippum ejus virum. Addito tamen juxta ea quæ ante biennium regni conventus poſtularant, ſi valetudine abſentiave aut aliam quamcumque ob cauſam Joanna impediretur, aut omnino nollet regni curam ſuſcipere: uti ejus loco & nomine Ferdinandus Rex rempublicam procuraret, dum Carolus nepos viginti nihilominus annos eſſet natus. Præterea ultra militarium ordinum magiſteria Regi à Pontifice commendata, proventuum omnium dimidium ex inſulis & continenti novi orbis viro legavit; præterea viginti quinque aureorum millia ex aliis vectigalibus regiis item annua. Teſtamenti curatores Regem nominavit. Toletanum præſulem, Dieghum Dezam Palatinum epiſcopum, Antonium Fonſecam, & Joannem Velaſquium rationum regiarum magiſtros, præter hos ab epiſtolis Joannem Lupum Lezarragam fidos & induſtrios experta. Non deerant tamen viri alioqui præſtantes, qui ſtolida temeritate Reginæ teſtamento contempto Ferdinando Regi ſuaderent uti continuo in Regis Caſtellæ nomen invaderet, quippe è Caſtellæ regibus genus ducenti per viros ſtemmate ducto ſerie continua. Ad tuendam auctoritatem id fore commodius quam vicarii adminiſtratoris nomen. Populorum ſtudiis & antea adjunctis, & nunc ſublatis quibuſdam tributis & edictis, quæ ſubditos male haberent, aucta gratia, de ſucceſſu verendum nil eſſe: Surdis auribus hæc accipiebantur, mirabili animi conſtantia ſpernentis, quæ ab aliis per ferrum & ignes petuntur. Ita ipſo die, quo Regina obiit poſt prandium luctu in lætum vultum mutato, egreſſus regia è ſuggeſtu in foro excitato regia vexilla explicari, Joannæ filiæ & Philippi viri nominibus gentis inſtituto inclamatis curavit. Fridericus Toletus Albanus Dux vexilliferi partes implevit. Eo exemplo per urbes & oppida, quibus ea prærogativa data eſt, ſimilis cæremonia eſt perfecta, ſed inclamato tantum Joannæ Reginæ nomine, Philippi viri mentione nulla, tantundem in regiis diplomatis, atque edictis publicis, quæ voce præconis evulgantur, obſervatum eſt. Enimvero ſacramento veteres tabulas, privilegia & leges regni confirmari à Philippo prius volebant, ne aliquid ab antiquo moveretur quod cives improbarent, turbas conciret. Aſſuetis homines ſtari malunt, niſi quæ uſus manifeſte arguit, ac nominatim ne externos in judicum ſenatum legeret, neque iis urbes aut arces crederet, uti ab Iſabella Regina teſtamento inter alia cautum expreſſe erat. Hoc menſe & Decembri proximo vis ingens pluviarum extitit, mira aquarum proluvies, atque ita ut agris ſuperfuſi amnes, corruptis ſatis famem graviſſimam attulerint qua ut hoc anno ſic proximo in Hiſpania laboratum eſt: famem excepit peſtis lues per omnes partes diffuſa cum magna multorum clade.

C A-

CAPUT XII.

Controverſiæ de Caſtellæ adminiſtratione.

ISABELLÆ Reginæ morte contentiones moleſtæ extiterunt. Concordia & potentia vix uno veſtigio conſiſtunt. Ferdinando Regi & uxoris teſtamento Caſtellæ regnum adminiſtrationem retinere erat deſtinatum, haud dubio impedimento Joannæ filiæ, quam in Belgis incluſam teneri vulgatum erat, ſublata decernendi, atque quoquam egrediendi libertate. Id ut aſſequeretur; primum genero Regi per litteras renunciavit, ne ſine uxore omnino in Hiſpaniam veniret. Cupere provinciales, quod fama ferebatur, de ejus valetudine certius cognoſcere, idonea eſſet an ſecus rebus in Caſtella gerendis. Deinde ex univerſo regno proceres, & procuratores urbium Taurum evocavit ad conventus generales. In iis conventibus
1505 tertio Idus Januarii ſalutis anno Milleſimo quingenteſimo quinto Garſias Laſſus Vega Legionis promagiſter Præſes cæteris datus ac vero reliqui procuratores urbium lecto Reginæ teſtamenti capite de regni hærede ejuſque adminiſtratione, defunctæ voluntate approbata ſecundum eam conſenſu ſacramentum Joannæ dixere quaſi Caſtellæ Reginæ, matris hæredi, ac Philippo viro conjugis jure, præterea Regi Catholico adminiſtratoris nomine. Ac paucis inde diebus in conventu pronunciatum novæ Reginæ valetudinem eſſe exploratam. Idoneis id teſtibus fama vulgarat, quæ nihil occulti eſſe patitur inter Principes maxime; arcana quoque populo proponit atque explicat. Proinde orare Regem omnibus precibus, ut uxoris cariſſimæ voluntati obtemperaret, rempublicam capeſſeret, neque deſereret in ſinum confugientem. Simul in Belgas nuncios miſere cum litteris tertio Idus Februarii datis, quibus novo Regi rerum à ſe geſtarum rationem reddidere. Ab his initiis conceptam animis tranquillitatis ſpem multa turbarunt. Plerique rectoris mutationem expetebant humani ingenii initio futura præſentibus potiora fore putantes; quæ ſæpe fefellit ſpes. Ac proceres præſertim iniquo animo ferebant Ferdinandum Regem rebus præeſſe; quemque ſuus urebat dolor an ſpes incitabat; pars oppida Henrici Regis domo poſſeſſa diu, nova cenſura detracta moleſte ferebant, alii quod poſtulati alicujus & voti compotes non evaſiſſent, dolere ſcilicet impenſe. Illud vero cunctos male habebat, quod judiciis conſtitutis, legibuſque reddita vi potentiorum inſolentia frænabatur, ne impune in tenuiores involarent, uti facere antea impune conſueverant. In eo numero Petrus Manricus Anagari Dux cæteris ardentior ſuis & ſuorum opibus palam Ferdinandi conatibus obſiſtebat. Secundum cum Dieghus Lupus Paciecus Villenæ Marchio ſe oſtentare offenſus ejus principatus oppidis pridem ablatis, niſi rebus turbatis nulla recipiendi ſpe. Aliis proceribus idem animi erat, & ſi tempori ſervire ac tantiſper diſſimulare decreverant, eo daturi vela, unde melior ſpes oſtenderetur privati commodi, quæ potiſſima cura erat. Unus Fridericus Albanus Dux perpetuo à Ferdinandi partibus immotus ſtetit, viri fidem prædicandam ſi reipublicæ amor tranquillitatis & non potius propinquitatis reſpectus detinuit, ne cum cæteris ſentiret. Hæc domeſtica erant. Atrocior à Belgis imminere tempeſtas videbatur. Philippus & amicorum principes offenſos ſe putare importuno Ferdinandi Regis conatu. Quod Regis nomen adjungerent, & ad veniendum in Hiſpaniam invitarent, id contumeliam interpretabantur. Quæ apud concordes vincula caritatis, apud infenſos irarum incitamenta erant. „ Quorſum venturum dicebant? Regem cur „ vocarent? Quid enim niſi ludibrium „ contineret, Regis nomen dare, & „ Regiam poteſtatem adimere? Quid „ in Caſtellam veniret? an ut acceptæ „ ignominiæ deformis teſtis viſeretur? „ inani umbra regiæ majeſtatis fructus „ penes alterum eſſet? " Ægris cunctorum animis faces ſubdebat Joannes Emanuel in exiguo corpore ardenti prorſus ingenio, multo in dicendo ſale. Id veritus Ferdinandus conatus erat il-

lum à Philippo genero abſtrahere, ne latius incendium importuno afflatu funderetur. Ac primum in Germaniam redire juſſit injunctas oratoris apud Cæſarem partes implere mandans. Philippus ſoceri arte perſpecta diſcedere non permiſit amica vi parata niſi obtemperaret: ac vero majori deinde in gratia fuit omnium arcanorum particeps ac pene arbiter factus. Quia id non ſucceſſerat, magnis pollicitis ejus uxorem Catharinam Caſtellam non minoris animi fœminam tentare viſum eſt, ſi benignitate præfractus viri animus expugnaretur. Multa & magna ipſi & filiis promiſſa. Parum tamen eſt ea nova diligentia profectum. Vir enim apprime ſagax majorem in principe & juvene & munifico ſpem reponebat, quam in ſene & callido & parco. Non reſtiterunt offenſiones in uno gradu locoque, ſed in Italiam tranſgreſſæ effecerunt, ut Ferdinando Gonſalvi fides eſſet ſuſpecta, ne ad generum & Cæſarem inclinaret, regnumque ex eo Neapolitanum eriperetur. Augebat ſuſpiciones diſſimulanter eoque validius Proſper Columna ſuo in Hiſpaniam adventu, quamvis ſibi & propinquis ex aliena invidia captans emolumentum, & conſecutus adeo quæcumque voluit. Ac nominatim datum, ut ala quadringentorum equitum Liviano credita, ad ducentos redigeretur. Juſſit præterea Ferdinandus, ut mille & ducentis cataphractis, ſexcentis equitibus expeditis, ac tribus peditum Hiſpanorum millibus Neapolitani regni retentis præſidio, duo millia pedites Hiſpani mitterentur in Hiſpaniam in belli Africani apparatum, Germanis miſſio eſſet. Quæ omnia eo pertinebant, ut impenſa minueretur, ac vero debilitatis Gonſalvi viribus nocere ex Italia nemo poſſet, ſi res deduceretur ad bellum. Rebus enimvero Neapolitanis & litibus dijudicandis novum in curia regia tribunal eſt conſtitutum, judicibus deſignatis Thoma Malferito, Ludovico Sapata, Ludovico Sanctio Ærarii præfecto, Joanne Baptiſta Spindo, denique Michaele Pereſio Almaſanio qui eſſet à commentariis, actaque & decreta teſtato deſcriberet, & actionum formulas dictaret. E Vaſconibus Latro Mauleonius legatus Regum ſuorum nomine pacem & veniam petiit à Ferdinando, inter utramque gentem conſtitutam confirmari amplius Philippi Regis filia juncta connubio Henrico Vianæ principi, cui proxime poſt parentes regnum deſtinabatur Vaſconum. Adjunxit poſtulatis Valentino libertatem reddi in arce Medinæ Campeſtris juncto. Quod Cardinales item magno numero expoſcebant in Alexandri Sexti ære, quippe ab eo in ſenatum allecti purpura data memores beneficii. Ad hæc Ferdinandus pacem fœduſque probare; ac ne rejicere conjugium quod expetebant. De Valentini libertate præciſe negare tunc quidem opportunum fore. Hæc palam reſpondit ex arcano anxius, & de fide Gonſalvi ſuſpicione ſuſcepta, ſæpe in animo volvens; expediret Valentini opera uti in rebus Italiæ. Fidelis tantum obſequii pignus requirebat: ne accepta libertate ad hoſtes tranſiret pro ingenii varietate, & vinculorum diuturnitate amplius patientia irritata amplius noceret. Eo deſcenſum ut Alfonſus Ateſtinus Ferrarienſis Dux, patre per hæc tempora defuncto non dubitaret pro leviro ſe vadem offerre; & eſt gravior & difficilior animi & ſententiæ pro alio, ſit ille quicumque, quam pecuniæ obligatio. Ab Emanuele Luſitano Rege Romam legati Dieghus Soſa Portuenſis Epiſcopus & Dieghus Paciechus, qui gaudio ob delatum pontificatum fungerentur, & more majorum obſequium debitum deferrent. Simul ad retinendum Indici maris imperium poſt varias claſſes annis ſuperioribus miſſas in Orientis oras, placuit Prætoris nomine virum idoneum mittere, cui cæteri Luſitani obtemperarent, & cujus imperio devincti, majori animorum concordia in negotio verſarentur. Franciſcus Almeida delectus perſpecta prudentia & virtute vir eſt, qui valida inſtructa claſſe quam primum eam provinciam ſuſpiceret, multis impeditam difficultatibus. Nam & Veneti obſtabant conatui, uti antea dictum eſt, & Ægypti Sulthanus ſive ultro, ſive iis incitatoribus, Luſitanos Indica navigatione prohibendi negotium in ſe quaſi proprium ſuſceperat. Franciſci monaſterio Hieroſolymitano Præfectus nomine Maurus vir Sanctus cum litteris ad Romanum Pontificem lega-

legatur in Ferdinandum contumelioſis, injuria occupaſſe Granatæ regnum, maloque Mauros compuliſſe ad Chriſtiana ſacra. In Luſitanum minacibus propter Orientis commercium interceptum, regionum vectigalium & ſingulorum privati commodi incredibili calamitate. Niſi Pontificia auctoritate audaces conatus aſperioribus frænis & cenſura ipſe caſtigaret, excidium Hieroſolymitani ſepulcri cum ignominia religionis Chriſtianæ, ac vero piis omnibus qui in ejus ditione erant minitari. Ea legatione denunciationeque minarum commotus animo Pontifex eundum Maurum miſit in Hiſpaniam cum earum litterarum exemplo, ut iis conſideratis Reges quid barbaro reſpondendum, quid faciendum videretur mature perſpicerent. De Ferdinandi reſponſo nihil traditur; minas ut erat magno animo, contempſiſſe credam. Luſitanus quidem ad quem maxime eæ voces molitioneſque ſpectabant, litteras ad Pontificem hac ſententia dedit. „ Ex earum „ litterarum exemplo quas à Sulthano „ datas ad nos miſiſti, cognovi accuſa„ ſationes in Regem ſocerum meque „ conflatas laudes verius quam vitupera„ tiones. Quid enim glorioſius Princi„ pi Chriſtiano contingat, quam im„ pietati odio eſſe? Minæ quas adjun„ git, eo ſpectant, ut à Chriſtiani no„ minis amplificatione deſiſtamus. Quid „ Rex ſocer ad hæc reſponſurus ſit, non „ eſt noſtrum ſtatuere, ipſe pro ſua „ prudentia objectis calumniis ſatisfaciet. „ De me illud plane affirmare poſſum, „ cupere oppido majorem Sulthano ex„ poſtulandi datam occaſionem. Ac ve„ ro Indica navigatione ſuſcepta, ni„ hil æque cordi fuiſſe, fateor, quam „ Mecchæ Mahometis ſepulchro urbis „ & ædis famoſæ everſionem. Quod „ cum Deo futurum aliquando ſpera„ mus. Tunc Sulthano licebit male„ dicta in nos effundere majori ſtoma„ cho. Exiguo nunc incommodo alla„ to quid latrat? Interfecturum Chriſ„ tianos everſurumque ſacrum Hiero„ ſolymæ ſepulcrum, quod minatur non „ arbitror tam fore præcipitem ac teme„ rarium, ut vectigalibus carere velit, „ quæ ex ea natione ingentia redigun„ tur: ne commiſſurum quidem ut uni„ verſum orbem Chriſtianum excitet in „ vindictam junctis cunctorum viribus. „ Quod ut contingat, veſtrum erit, „ Pater beatiſſime, curare ac vero præſ„ tare. Principum animos & vires in „ unum conſenſum ſociare evellendi ab „ ſtirpe gentem ſectamque nefariam. „ Hanc laudem ab Alexandro Pontifi„ ce, fruſtra expetitam expectatamque, „ fortaſſis in veſtra tempora cœleſte nu„ men ſervavit. Quod reſponſum Sul„ thani litteris dari par ſit, ſtatuent ſa„ cri iſtius collegii Patres veſtræ admi„ niſtri poteſtatis, neque enim tantæ „ ſapientiæ quanta in Romanis ſedibus „ verſatur, quidquam præſcribere noſtræ „ modeſtiæ eſſet. Quid animi geram, „ quo tendant noſtri conatus brevi epiſ„ tola explicaſſe ſatis habeam. ”

CAPUT XIII.

Offenſiones inter duos Reges ſocerum & generum continuatæ.

IN Tauri conventibus leges promulgatæ ſunt, quæ Iſabella ſuperſtite ſancitæ vulgo à loco leges Tauri vocantur, reipublicæ imprimis ſalutares. Soluto conventu Ferdinandus tamen in ea urbe reſtitit uſque ad Aprilis finem ex propinquo explorare cupiens Luſitani Regis animum, in quam partem ſe daret, in ſuſcepta cum genero de Caſtellæ adminiſtratione controverſia. Proceres odio incitati eam moram in pejus interpretari, Joannam Henrici Regis filiam velle ſibi connubio jungere, ejus repetito jure, quod armis ante impugnarat invitis genero & filia non Caſtellæ adminiſtrationem retinere, ſed etiam regiam majeſtatem. Inſanum quantum ii rumores multorum animos alienarunt. Rebus turbatis multa finguntur impune prona ſemper in deterius hominum perſuaſione. Omnino Alfonſus Cavalleria regio ſcrinio præfectus ſuadere inſtitit, ut rectoris nomine poſito, tutoris & uſufructarii nomina ſumeret, patribus jure data in filiorum bona eorum, qui nondum in ſuam tutelam venerunt. Joannam Reginam in eo numero eſſe ſi minus propter valetudinem ſenſu imbecillo, & quoniam erepta

libertate quidquam ſtatuendi, procul à patria detinebatur. Adjungebat præterea regium nomen tum uſuſructuarii jure, tum prioris conjugii quamvis uxore defuncta, exemplo Joannis patris, qui defuncta quamvis priori conjuge filiiſque adeo ex eo conjugio relictis ad mortem nomen & poteſtatem Regis Vaſconum retinuit regno dotali. Rectoris moderatoriſque titulos eſſe imbecillos, obnoxios mutationi, Regiam majeſtatem & nomen rebus gerendis, provincialibus frænandis fore ſalutare. Henricum Traſtamaræ Comitem parum initio profeciſſe, paucoſque ejus auſpicia ſecutos: poſtquam Regis nomen arripuit, rerum continuo magnam converſionem factam. Hæc ille. Caſtellæ proceres quique Philippo à conſiliis erant, longe alia inſiſtentes via, regni adminiſtrationem univerſam ad novum Regem ablegabant, quippe juſtæ Reginæ virum cujus potiores quam parentis ſunt partes, arctius vinculum caritatis. Reges ſi venirent rerum ſpectatores tantum ſublata decernendi poteſtate fore tum ipſis tum genti ignominioſum. Duos ſupremos rerum moderatores quis ferret? quis inter ipſos conciliaret? Prudenter facturum Ferdinandum, ſi quod erat neceſſe, ſponte ſua aliena procuratione relicta, in Aragoniam concederet: inde filios juvaret pro virili atque ex eorum voluntate. Vi extorquere gubernacula fore noxium. De regnis Neapolitano & Granatenſi non minus ſententiæ diſcrepabant. Ferdinandus enim Granatenſis imperii partem ſibi tribuebat quippe conjugii tempore partum profectitium incrementum à Neapolitano conſortium omne excludebat, nempe ex Aragoniæ gentis antiquo jure occupatum. Ita moleſte tulit à genero in Gallico fœdere, de ea ditione, quaſi de re ſua fuiſſe ſtatutum, ne appellato quidem ſe, cujus in jure mancipioque eſſet. Eo etiam Gonſalvi fides ſuſpecta erat quaſi homo in Caſtella natus Caſtellæ incrementis faveret. Aucta ſuſpicio miſſo Neapolim ex Germania, qui Cæſaris nomine rogaret ecquid animi gereret, ſi res ad arma deduceretur. Pontifex quoque quærere ex eo porro inſtitit, ſi cum Cæſare & Gallo Rege armorum ipſe conſtitueret ſocietatem contra Ferdinandum, utri partium adhæſurus eſſet. Et Cæſarem quidem ambiguo reſponſo ſuſpenderat haud ſatis apertis verbis negata ope. Ad Pontificem plane: ignorare profecto eum quibus majoribus eſſet natus, quantis ipſe privatim aſtrictus vinculis, ne Regi ſuo fidem datam falleret, ac vero ne turpitudine aliqua ſuſcepta familiæ nobilitatem fœdaret. Sic in Italia res erant. Ferdinandus Tauro diſcedens per Arevalum Segobiam in æſtiva abiit. Ex ea urbe Joannem Fonſecam tunc Palentinum Epiſcopum in Belgas legavit, ut filiæ aſſiduus ejus imbecilitatem conſilio regeret, Lupum quoque Concillum Michaelis Pereſi Almaſani propinquum, ut eſſet ab epiſtolis. Contra ad Regem Catholicum à Cæſare & Philippo filio legati venerunt, Andreas Burgius Cremonenſis patria, & Philibertus, cui familiaris uſus cum Philippo erat, & Caſtellæ rerum ampla cognitio. Ferdinandus idoneum hominem nactus, querimonias in generum, in ejus ſinum effudit; rurſuſque Joannem Emanuelem præcipuam diſcordiæ facem ab eo abducere tentavit. Excuſavit ille diſceſſum, palamque datam Regi Catholico fidem obſequiumque confectis tabulis renunciavit. Nova offenſionum tela per hunc modum ordiebatur, præſertim Lupo Concillo in ferrum & vincula tradito: ubi diu gravia incommoda toleravit ſqualorem carceris aliaſque graves miſerias, quales infenſo principe præſidio longinquo advenam pertuliſſe fides ſit; litteras ad Ferdinandum ſcripſiſſe crimen erat: quibus filia ſignificabat, ſuæ eſſe voluntatis ut res in Caſtella ipſe procuraret ex matris teſtamento. In inteſtina diſcordia nihil occulti eſſe poteſt; ita interceptis iis litteris lectiſque Philippus iram vertit in eum qui minime noxius erat, quin & cæteris Hiſpanis uxoris ex familia eam alloquendi facultas ſublata. Ex iis rebus aucta Reginæ moleſtia afflictaque amplius valetudine concuſſæ mentis, publico prohibere fuit neceſſe. Gonſalvus interim in Italia de ſua comparatione nihil omittere haud ignarus ſuſpicionum Regis, ſed officiorum offenſa certare conſtituens, obſequio fidem probare. Cum mille Hiſpanis peditibus, quos dimittere juſſus erat, Nunnium Ocampum amandavit

Plom-

Plombino atque Piſis auxiliarem. Suſcepta ille provincia Plombino, quo primum appulit, Piſas profectus ſuo adventu Florentinorum audaciam fregit, eripuitque urbem è faucibus hoſtium ſoluta obſidione quam multis diebus pertulerat, ac amiſſa defenſionis ſpe vix ſuis viribus ſuſtentabat. Ut Luſitano creditus equitum numerus minueretur ex præſcripto Ferdinandi Regis Columnii æmuli flagitare non deſiſtebant. Diſſimulabat Gonſalvus veritus hominis ingenium non laturi injuriam dignitatis fœdatæ. Cognito tamen cum Pontifice in Hiſpaniæ perniciem occulte conſpirare, ac nominatim ſuſcepto Mediceorum patrocinio Florentinis bellum inferre velle imminuto equitum numero ſtipendiique militaris parte dimidia detracta continuo ille quaſi perſona poſita Plombini occupandi improviſa vi conſilia agitavit. Viribus major conatus, præſertim Nunnio Ocampo in eam urbem reverſo. Ita converſo itinere Piſas ingredi conſtituit, quaſi præſidio adverſus hoſtes futurus. Eæ molitiones uno tempore tum Gonſalvo tum Florentinis indicatæ ſunt. Ac Gonſalvus quidem reliqui ſtipendii mulctam, atque vectigalium, quæ dono Ferdinandi obtinebat in Neapolitano regno indixit, ſi ulterius procederet. Florentini etiam ductore Herculе Bentivolio obviam profecti anguſtiiſque obſeſſis prope Turrim ſancti Vincentii quinque millibus Campilla diſſitam Plombini ditionis oppido collatis vexillis profligarunt. Victus in ea pugna atque vulneratus, præterea Neapoli, uti indictum erat demptis bonis omnibus deformis iratuſque palam deſertis Hiſpanis aliena auſpicia eſt ſecutus. Vulgi opinioni eventus reſpondit; cuncti ardenti ingenio & inquieto hominem non diutius in fide permanſurum exiſtimabant quam aliunde majoris ſpes commodi non oſtenderetur. Milites, quos dimitti juſſum erat, quamvis ſpe facta non ad otium ſed ad bellum Africanum Gerbiſque inſulam occupandam amandari, tumultu concitato ſeditioneque facta magnam Gonſalvo injecere curam, ne major inde rerum moles exurgeret. Eam tamen diligentiam adhibuit mulcendis animis militaribus, qua arte plurimum valuit, ut brevi contumacia depoſita, ac imperata facere parati in Hiſpaniam navigarunt.

CAPUT XIV.

Varia cum Rege Gallo fœdera.

CUPIEBAT Philippus Belga fœdus Bleſis cum Gallo Rege ſancitum patris Cæſaris conſenſu ratum eſſe. Colloqui viſum ad Haguenaum imperii urbem. Convenere eo ad diem dictum tum Cæſar tum Philippus: Acceſſit Georgius Ambeoſa Rhotomagenſis Cardinalis cum ampla decernendi poteſtate quam Gallus dedit, ex ejus conſiliis rempublicam bello paceque regere ſolitus. Ut Mediolanenſis principatus Cæſaris conſenſu Gallo confirmaretur, uti erat ante decretum, jure hæreditario conceſſum, ſi maſcula proles eſſet, ſin minus Claudiæ & Carolo ejus ſponſo dotis profectitiæ nomine cederet: cum eo tamen ut ſi Galli culpa id conjugium non conſtitiſſet, ab eo in Auſtriacam familiam datum beneficium tranſiret. Additum præterea, ne ea indulgentia cuiquam præjudicio eſſet. Hac exceptione Ludovici Sfortiæ filii cauſam tutati ſunt, in paternas opes reſtituti poſtmodum. Priori conditione Carolus jam Auguſtus obitu Sfortiarum eum principatum ad ſe jure devolutum occupavit, poſteriſque proprium reliquit. Sed utique eo eventu Gallo reſtitui mandatum ducenta Francorum millia conceſſæ veniæ pretium in præſenti. Cardinalis Rhotomagenſis ſui Regis nomine in verba Cæſaris ſacramentum dixit fidei debitæ pignus, quoniam is principatus imperii beneficium eſt potiori dominio ſemper penes Auguſtos retento. De Neapolitano regno in hoc colloquio nullum verbum, ſed Caroli & Claudiæ conjugio decreto id imperium ultro in dotis partem accedebat. Ægre tulit. Ferdinandus ſe inſcio de rebus tantis conſtitui, fœduſque haud obſcure ſe adverſum fieri graviſſi-

viſſimis verbis expoſtulavit, in generi conſultores invectus potiſſimum, ſimplicem Principis animum fraudibus circumvenire, idoneum ducere quem ludibrio haberent. Ac illud urebat maxime Gallo Regi Mediolanenſia jura confirmari, nulla Burgundiæ aut Neapolitani regni facta mentione, neque aliunde compenſatione pudenda ſive incuria ſive ignavia. Ita Auſtriacis infenſus nulla affinitatis cum iis initæ memoria, ad Galli Regis occupandam gratiam adjecit animum, ſuis rebus ex eo præſidium parans, quemcumque curſum cœptæ offenſiones tenerent. Has cogitationes verſanti, aliud atque aliud ſubjiciente animo, fore optimum viſum eſt cum Germana Fuxenſi conjugium, quoniam ejus Regis ex ſorore nata erat caritate filiæ inſtar. Eo conſilio Joannem Enguerram è Ciſtercienſi ordine Inquiſitorem in Catalaunis, quo occultior eſſet conatus, ablegavit in Galliam cum mandatis & in eam ſententiam litteris. Gratum imprimis id poſtulatum Gallo accidit: atque ita ut jura regni Neapolitani in Germanam ejuſque filios transferret quaſi dotalia, addita tantum lege, ut nulla ſuſcepta prole ex eo connubio, id imperium, abſque controverſia ad ſe & hæredes rediret; quingenta præterea aureorum millia decem annorum ſpatio æquis penſionibus Ferdinandus numeraret pro impenſâ in ſuperioribus bellis facta. Andegavenſibus bona fide redderentur ablati majorum principatus, quod erat plane difficillimum. Captivis Gonſalvus redderet libertatem ac nominatim Roſanio, & Bitonti Marchioni. Dux tantum Valentinus & Pallaſius Comes ab hoc numero excepti, ne vinculis eximerentur. His legibus Gallus fidem obſtrinxit adjutorem fore Ferdinando adverſus Cæſarem ejuſque filium, ſi Caſtellæ procurationem extorquere tentarent. Guivardinus addit à Ferdinando Gaſtoni leviro promiſſam item opem ad Vaſconum regnum occupandum jure ſuo uti ipſe exiſtimabat. Magnarum rerum fundamenta ponebantur: quibus conditionibus ſanciendis vere exacto, adultaque æſtate, tandem ad octavum Kalendas Sept. Segobia miſſi ſunt Joannes Silva Ciſontanus Comes, Thomas Malferitus, ipſeque Joannes Enguerra cum ampla ſtatuendi facultate, & publicis tabulis, quibus Neapolitanis captivis libertas, exulibus patria bonaque priſtina reddi mandatum. Atque ut major eſſet fides, actum de conjugio eſt Roberti Salernitani cum Marina Aragonia, Alfonſi Aragonii Villæformoſæ Ducis Ripagorſæ Comitis filia. Tanta ex his rebus Galli lætitia ut Philippum Belgam Hiſpaniæ aditu prohibere conaretur miſſo idoneo homine, qui ejus nomine denunciaret, ne prius ſe itineri daret, quam componeret cum ſocero controverſias. Verbis adjungit facta Gheldriæ Duce perſuaſo, uti majori quam antea mole & copiis Belgam laceſſeret; bello in ditione implicatum ab Hiſpaniæ cogitatione abducere erat deſtinatum. Hoc evulgato fœdere magni animorum motus extitere in Italia atque per univerſam Hiſpaniam. Exulum oppida qui poſſidebant inter ſe conſpirare, ſanguinis pretium tueri armis deſtinantes inter ſe præſidio fore. In eo numero Proſper Columna offenſus maxime, Neapolitanis finibus abſcedens Pontifici polliceri non dubitavit, ſi Gallus jure ejus regni decederet, ſuis & ſuorum viribus ad jus eccleſiæ revocaturum. Caſtellæ item proceres novo conjugio commoti, eo amplius quod fama vulgabat, ab Iſabella Regina Ferdinando rerum in Caſtella procurationem demandatam jurato prius cœlibem vitam, Ciſontano ſuadere convitio, ne in Galliam de iis rebus legatus proficiſceretur, niſi vellet gentis univerſæ invidia deflagrare quaſi ſaluti communi adverſus. Quidam etiam Gonſalvum accuſare, quod tandiu cunctaretur Philippi Regis partes palam profiteri. Novo conjugio id regnum Carolo Principi detrahi ſive fœcundum extitiſſet filiis, ſive nulla ſuſcepta prole. Philippo quidem ipſi gravem moleſtiam attulit, non Regno Neapolitano per eas conditiones cadere, ſed de univerſo Aragonio imperio periclitari ſi proles maſcula ſocero eſſet ex nova conjuge nata. Generi animo leniendo Petrum Ajalam, qui legati munus obierat in Anglia, Rex Catholicus miſit in Belgas, ut una cum Fuenſalida ordinario oratore fœderis initi generum admoneret: atque ſuo nomine poſtularet Concillo libertatem, qui ad Villabor-

dam

dam arcta cuſtodia vinctus tenebatur. Fecerunt illi diligenter quod juſſum erat. Reſponſum tamen placere conjugium, neque ſuæ modeſtiæ eſſe quidquam in eo præſcribere, ſocero ſui juris, eaque prudentia & rerum uſu quam vellet uxorem ducere fas eſſe. Quod de Conſillo poſtularent unum è familia eſſe annuo deſignato ſalario, vincto ob crimina dari libertatem fas non videri niſi ex legum præſcripto vindicata pravitate. Veneti inter hæc quaſi ludi ſpectatores procellam ipſis imminentem non conſiderare. Pontifici tantum in ſpeciem placato retentis in Flaminia Faventia modo & Arimino. Fori Cornelii & Cæſænæ, quæ obtinebant oppida ex fœdere reddidere, ſuſcepto præterea patrocinio Ducis Urbini Urbis Romæ Præfecti quem Pontificis fratre natum, in ejus gratiam Urbinas adoptarat hæredem data conjuge Mantuani ex ſorore ſua filia. Gonſalvo miſſus qui pacem cum Gallo pactam nunciaret, cum mandatis quam primum in Hiſpaniam maturaret. Conſilio ejus & auctoritate ad res magnas componendas egere rempublicam. Ex arcano Cæſarauguſtanus præſul erat deſignatus ſucceſſor in regni Neapolitani procuratione; lætatus Gonſalvus eo nuncio pacis fœdera voce præconis evulgari, publicaque lætitia celebrari juſſit ludis conviviiſque. Commiſſa ſpectacula; concurrere milites ad ſimulacrum pugnæ. Quod de diſceſſu jubebatur præſto ſe eſſe reſpondit, brevique facturum. Ex animo an ſimulate ne tunc quidem cognoſci potuit. Sane adverſis quandoque tempeſtatibus ſævaque ventorum vi, aliquando vario rerum eventu prohibitus, diu profectione ſuſtentata malevolis occaſionem præbuit in deterius interpretandi, variis ſermonibus materiam. Joannem quidem Lupum Vergaram, qui ei à ſecretis erat, miſerat in Hiſpaniam ſynceræ ipſius voluntatis fideique rebus omnibus cultæ teſtem idoneum; modica dictis fides, quoniam verbis facta non reſpondebant.

CAPUT XV.

Mazalquivirum in Africa captum de Mauris.

NON diſcedebat à Catholici Regis latere Toletanus Antiſtes, ejus dignitatis in omnibus controverſiis acerrimus fautor, multos etiam auctoritate retinuit, ne ſtudia verterent in contrarium. Ingenti præterea animo vir gloriæ cupidior, quam pro humili conditione in qua natus educatuſque fuerat, Regi crebris ſermonibus etiam tum ſuperſtite Regina ſuadere inſtitit, ut confecto Neapolitano bello in Africam arma verteret majori gloria minori invidia, neque contemnendo fructu. Quantum terræ parari potuit, eo, quem inter ſe Galli & Hiſpani fuderant, ſanguine? Eo ventum ut Rex non exiguum militum numerum redire in Hiſpaniam juſſerit, effeceritque ad eam expeditionem penitus converſo animo. Tendilliæ quoque Comes ſi centum aureorum millia ex regio fiſco numerarentur, Oranum & vicinum portum Mazalquivirum aliaque oppida finitima ſe Mauris erepturum pollicebatur, reddito etiam quidquid ex ea ſumma ſupereſſet impenſæ, quod deeſſet ſuppleturus de ſuo. Pactionem propemodum confectam Reginæ importunus obitus diſturbavit. Verum ne is conatus inanis prorſus evaderet, neque milites Neapoli advecti otio marcerent, Toletanus in ejus belli ſumptus mutua dedit ad triginta aureorum millia. Hoc ſubſidio in Bæticæ littoribus claſſis inſtructa primum ad Tedelicium fraude occupandum: quod oppidum Bugiam inter & Algerium ad mare noſtrum ſitum eſt. Deinde quoniam tanti non erat, neque commode retineri oppidum poterat longinquis auxiliis nulla prope fida ſtatione mutata ſententia placuit claſſe Mazalquivirum invadere. Ea voce Arabice Portus Magnus ſignificatur, quo nomine à Ptolemæo olim quoque vocatus eſt, Orano urbi vicinus exadverſum Almeriæ, aliquanta tamen ad Orientem inclinatione. Inſtructa claſſe, in qua ſex triremes majora alia minoraque navigia multo plura numerabantur, quinque militum millia, Dieghus Fernandus Corduba regiæ aulicorum cohorti

ti præfectus, delectuſque ejus expeditionis Dux, ad quem ſumma imperii rediret, Raymundo Cardonio rei maritimæ cura demandata, rebus omnibus comparatis è Malacenſi littore ſolvit ad quartum kalendas Septembris. Dubio cælo profectos adverſæ tempeſtates coegerunt ad Almeriam ſubſiſtere aliquot dies. Ita ex eo portu ſublatis denuo velis idoneis tempeſtatibus claſſem incolumem ad tertium Idus ejus Mazalquivirum intulerunt; tametſi in aditu portus propugnaculum erat ex diſciplina militari prudenter ædificatum multis horridum tormentis. Exponere in terram milites difficile erat ad vada cæca & mæandros quibus littus impeditur, tempus adverſum accedebat, marini fluctus inflati, ad hæc centum & quinquaginta Mauri equites pedites tria millia prohibere deſcenſum parati. Virtuti impedimenta ceſſerunt. Alacres noſtri mutua adhortatione in terram deſilierunt. Primus Petrus Lupus Zagalius præcipua audacia miles. Secuti ejus exemplo cæteri conſerta pugna hoſtes Oranum rejicere. Quadringenti milites præſidiarii in Mazalquiviri arce relicti occiſo tormenti ictu præfecto & pleriſque arcis tormentis, noſtrorum globis diſturbatis atque diffractis die tertio pro mœnibus ſupinas manus tendentes veniam orarunt. Iram in contumaces verterent ſupplicibus & ſe dedentibus parcerent. In quo duo commodiſſime accidiſſe notabant. Noſtrorum enim è Malaca diſceſſu cognito, ingens Maurorum multitudo in armis ad littus concurrerat excenſionem prohibituri. Sed exiguo commeatu, & quoniam ex mora ſuſpicabantur, alio hoſtes divertiſſe, poſt octo dies diverſi domos rediere. Sic navigationis tarditas commode accidit. Neque minus ſalutaris deditionis factæ celeritas extitit. Alioqui Mauri ingenti numero accurrentes auxilio ſeque in armis per vicina montium juga oſtentantes multo difficiliorem expugnationem reddidiſſent: niſi ipſo die arcem præſidiarii dedidiſſent. Enimvero quibus Deus favet hos ſublevat, excæcat adverſarios. Sed ad Orani tamen copias ii Mauri adjuncti in aciem prodierunt, quaſi pugnandi voluntate. Noſtris tamen obviam progreſſis totius certaminis ſortem ſubire detrectarunt. Leves modo dimicationes extitere à Mauris in lignatores noſtros & pabulatores impreſſione facta haud memorabili in alterutram partem eventu. Arcis cuſtodia aulicorum cohortis Præfecto credita eſt; quo honor amplior eſſet, Ducis ſummi nomen adjunctum expeditionis Africanæ. Partà victoria & rebus aliis compoſitis Raymundus Cardonius ad octavum Kalend. Octobris ex ea quidem ora profectus incolumem victricemque claſſem Malacam retulit. Mazalquiviri præſidiariis militibus induciæ ab Orani civibus ſunt conceſſæ & jus commercii utriſque commodum Mauris neceſſarium ad Orientis continuandum commercium, unde certiſſima vectigalia genti quæſtuſque conſtabant. Venetæ enim triremes aromata & merces ex India advehi ſolita Alexandriam Ægypti urbem, redempta, atque in naves impoſita ad Africæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Belgarum, Angliæ, Daniæque oras & portus magno ſuo & illarum gentium commodo anniverſariis navigationibus devehere ſolitæ erant. Hac expeditione confecta magna nominis exiſtimatio omnium prædicatione Ferdinando acceſſit, quando parta Neapolitano bello laude non contentus ad nova & illuſtriora bella retulerat animum Africæ expeditionis ac Chriſtiani nominis amplificationem haud vano conatu. Prava ſunt hominum ingenia & varia. Malevoli ex eo ipſo ſiniſtre ſuſpicandi occaſionem captare, ſpecie impugnandi Mauros vires collatas adverſus Philippi generi conatus ſi venire in Hiſpaniam & datam procurationem extorquere vi tentaret. Toletanus quidem Archiepiſcopus à pulchro initio erectus ſtudio promovendi expeditionem Africanam in eo bello magnam vectigalium ſuorum partem impendere cogitavit: ac ac ne dubitare quidem Ducem ſe ſacro bello dare, in Africamque trajicere, uti poſtea factum eſt, vir acer juxta ac pius animi magnitudine ad miraculum præſtans. Hoc menſe dimidiato ex Joanna Regina filia nata eſt Bruſſelis in Belgis, cui Maria nomen fuit, Hungariæ regnum Ludovico, Hungaro junctæ conjugio conſequentibus tempore atque annis. Arripuit eam occaſionem Ferdinandus de felici partu filiæ gratulatum Ca-

Carolum Alagonium è familia in Belgas mittendi cum mandatis ad Philippum generum ac monitis concordiam cum ſecuritate potiorem utrique fore quam cum periculo contumaciam. Peſtis lue quæ Oliſipone graſſari cœperat, territus Emanuel Rex Almerinum conceſſit. Ea contagione per Hiſpaniam diffuſa fœdum annum, nobilem ſuperior victoria de Mauris parta effecit, inſignivit etiam conventus regius juridicundo è civitate regia, ubi diu hæſerat, Granatam translatus. Urbis de Mauris non ita pridem captæ novis incrementis nobilitandæ amplificandæque cura ſuberat; conventus Præſes deſignatus eſt Aſturicenſis Epiſcopus vir præclarus ea ætate celebri fama.

CAPUT XVI.

Fœdus inter duos Reges ſocerum & generum factum.

SEGOBIÆ & in Balſaino regiæ venationi deſtinato nemore aliquot menſes ſubſtitit Ferdinandus. Inde ad tertium decimum Kalendas Novembris Salmanticam abiit. In ea urbe pax cum Gallo voce præconis per plateas evulgata eſt, minori aliquanto Caſtellæ quam Aragoniæ gentis lætitia plauſuque. Divelli imperii Hiſpanici compagem, quæ poſt longa tempora coaluerat, regio conjugio, ſi maſcula proles extaret, moleſtum aliis, gratum erat Aragoniæ genti Regem peculiarem atque ex ſua gente habere cupientibus. Sic ſunt res humanæ quod uni jucundum exiſtit ex eo alteri mœſtitia naſcitur, nihil eſt quod æquo omnibus placeat. Ad frænandos Philippi conatus hæc omnia ſpectabant tanta importunitate circumacti ut datis Bruſſelis litteris proceres Caſtellæ ad arma pro ſe & adverſus ſocerum concitaret, ac nominatim Villenium, Anagari Ducem, Garſiam Laſſum, Aſſidonium Ureniæ Comitem ſtudio vel maxime incenſos rerum novarum. Ipſi etiam maris Præfectus & Magiſter equitum quamvis arcto propinquitatis gradu cum Ferdinando conjuncti nutabant. Joannes Emanuel per litteras ægris animis diſcordiæ ſubdere faces importunus & audax; acutus juxta & ſagax. Tametſi omnibus ſermonibus pacis ſtudium præferebat coituræ facile, modo, quod æquitas poſtulabat, Ferdinandus ſuo regno contentus, Caſtellæ tum poſſeſſione tum procuratione decederet, ſi id feciſſet cætera

tera conventura. Alioqui amiſſis, quæ in Caſtella obtinebat, Aragonium imperium in diſcrimen venturum, ſi cœptæ offenſiones in aperta odia prorupiſſent, ventumque eſſet ad manus. Propinquorum ſanguine illita arma non facile elui. Philippum Regem haud dubie venturum idque brevi ſive volente ſocero ſive repugnante. Monuit Rex Gallus ſemel & ſecundo miſſis ad Philippum legatis ne ſe in id iter daret niſi controverſiis prius cum ſocero compoſitis. Id utrique honeſtum ſalutareque fore; novæ neceſſitudini id datum: ſi bellum eſſet caritate in Philippum pronior. Iis monitis parere integrum non erat multis è Caſtella evocantibus, ſexagintaque navibus nihilominus Belgico littore paratis, conventuris propediem pluribus. Ita ſexto Idus Novemb. Bruſſelis cum uxore ad claſſem iturus diſceſſit. Lentum iter fuit: atque ita ut pleriſque perſuaſum eſſet, expectare ipſum, dum qui partibus ſtudebant, palam arriperent arma. Villenius factionis caput ipſo tempore Toletum ingreſſus in ſuſpicionem venit, accepta à Philippo poteſtate eam urbem velle in partes traducere. Ea ſuſpicione ſuſcepta Silvæ factio præpotens inter eos cives Ferdinandique in ſtudium incitati Prætori adjuncti vim propulſare parabant. Id veritus Villenius ne pars civium cum parte confligeret, ſuſpicionibus de ſe fortaſſe temere conceptis anxius ex urbe diſceſſit. Præter Silvas, Albanum & Toletanum Ferdinando præ cæteris ſtudebant Bernardus Rogius Dianii Marchio, Guterrius Lupus Calatravæ Promagiſter, Antonius Fonſeca & Ferdinandus Vegha, hic præter uſum familiarem, eidem à conſiliis. Una omnium erat ſententia: omnibus viribus impediendum omnique ope ne Philippus in Hiſpania pedem poneret, niſi prius controverſiis dijudicatis. Id etiam placebat Ferdinando, & tamen vim intentare, armaque adverſus filios ſumere grave erat: ac ne ſatis fidebat id probaturum genti Reges legitimos provinvinciæ aditu prohiberi. Varii rerum motus, multiplices hominum conatus, temporum conditio miſera; qualem fuiſſe fides ſit duobus ea propinquitate de regno contendentibus. Anxios metu provincialium animos literæ à Philippo in breve tamen tempus recrearunt: cupere vero cum ſocero concordiam conſtitui. His ejus legati mandatis ampla paciſcendi poteſtate data conſenſu. Salmanticæ ad octavum Kal. Decembris ſubjectas conditiones ſocietatis & amicitiæ inter duos Reges ſcripſere. Duo Reges & Regina rerum in Caſtella moderatores ſunto trium pari poteſtate. Eorum ſyngraphis leges edicta diplomata, actionum formulæ rata ſunto: certe ſingulorum nomina in actis omnibus exprimuntor. Cum primum Philippus & uxor in provinciam venerint, ſacramentum à populis dicitor eis tanquam Regibus, Ferdinando quaſi moderatori, Carolo ut principi & ſucceſſori in imperio Caſtellæ, Legionis atque Granatæ. Regia vectigalia ex æquo inter duos Reges dividuntor deductis ordinariis & extraordinariis impenſis: ne exceptis tum quidem ordinum militarium redditibus, quamvis Pontificum venia Ferdinando addictis. Arcium præfectos, urbium Prætores ac reliquos magiſtratus legerent ſorte ſcilicet pari utrique Regi numero deſignato. His conditionibus fœdus factum qui tuerentur deſignati Pontifex, Cæſar, Angliæ & Luſitaniæ Reges. Additum præterea, ut ſi Regina rerum particeps eſſe recuſaret, in diplomatis tamen trium nomina exprimerentur, duorum modo Regum ſyngraphæ; alterius in abſentia qui præſens eſſet ſolus ſubſcriberet, quod is decreviſſet, id jus faſque eſſet. Hujus fœderis exemplum cum fide deſcriptum in Belgas miſſum, Philippo & ſuis, quibus omne poteſtatis conſortium ingratum erat, vehementer diſplicuit. Jurejurando tamen confirmare viſum eſt. Regis Galli opes timebantur Ferdinando devincti, magnarum rebus momentum in utramque partem. Et alioqui ubi pedem in Hiſpania poſuiſſent omnia ex ſententia ceſſura exiſtimabant. Lupo quoque Concillo vincto eatenus atque horridi carceris malis vexato vehementer, libertatem reddidere. Fœdus Salmantinenſe per plateas octavo Idus Jan. ineunte anno Milleſimo quingenteſimo ſexto voce præconis evulgatum eſt 1506
majori in præſenti lætitia quam in poſterum fructu. Philippus, uti poſtea cognitum eſt, uxorque biduo poſt ſolvere è littore Belgico in Hiſpaniam ituri. Tem-

Tempore anni minime idoneo profectos atrox ventorum tempeſtas disjecit. Aliquot navibus ſubmerſis procellæ ſævitia, reliqua claſſis neceſſario Anglicum portum tenuit, cui Wey manrico nomen eſt; loci opportunitati invitati Philippus Angluſque ad Windeſſorium inter ſe viderunt. Congreſſus inanis non fuit. Sancita inter eos Principes amicitia, ut Margarita Allobrogum Ducis vidua Anglo denuo nuberet, pactum, Maria Angli filia Carolo Auſtriaco; neutrum tamen conjugium coaluit, initi tantum fœderis & colloquii pretium fuit Suffolcius Dux Anglo hoſti ad non dubiam perniciem traditus contra fidem exuli à Philippo datam, tutum in Belgis fore. His rebus proficiendis, ludiſque & omni hilaritate is menſis & proximus abiere. Sub exitum Februarii ad Falamuæ portum naveſque redierunt in Hiſpaniam trajecturi haud longiſſimo trajectu. Joannis Emanuelis acre ingenium offenſus animus timebatur. Sic Ferdinandus fœdere Salmanticæ evulgato ad eum litteras dedit humaniſſimas. Oblivioni traditis ſuperioribus offenſionibus curaret, ad id quod erat æquum, & propinquitatis jura poſtulabant, ſuſcepta benevolentia Philippi animum revocari. Sibi ſtare ſententiam beneficiis vincere malevolos, officio cum offenſis & benignitate certare. Ad hæc quid Emanuel reſponderit hoc loco ſubjicere commodum fore arbitror, ut ex reſponſo viri libertas ingeniumque haud inſulſum dignoſcatur. „ Accepi „ tuas litteras; iis obſequi certum ha„ beo, neque ulla in parte deeſſe mu„ neri mihi impoſito, offenſiones pro „ virili parte amovendi ſtabiliendi con„ cordiam. Certus Regum ætate tuis „ præceptis & inſtitutione informata „ magna commoda publice & privatim „ fore. Quod mihi ſemper fuiſſe an„ tiquiſſimum Deus & conſcientia ido„ nei teſtes ſunt. Etſi nonnulli, forſi„ tan & inter alios ipſe conjectura ex iis „ quæ ſum per injuriam paſſus, diver„ ſum ſibi perſuaſerunt. Enimvero lin„ guas frænare qui poſſim, qui judicia „ hominum varia in deterius prona? „ Synceræ quidem voluntatis præmium „ neque expecto neque requiro. Ac „ ſatis habeam ſi ſuperiores labores & „ merita deleta è memoria tua prorſus „ non eſſent. Itaque ſenectutem meam „ reputanti altamque noſtri oblivionem „ pro præmiis, quæ in hac vita expecta„ bam ampliſſima, credam potius velle „ te preces mutare: inferiaſque extinc„ to dare. Quam ego laborum com„ penſationem nolim, qui audierim „ Principes ſæpe miniſtris ſuis exitium „ conciliaſſe: pro obſequio æterna ſup„ plicia reddita. Ab eorum nemine, „ ne ſi Chriſtianiſſimus ſit quantum Rex „ Galliæ, ſubditum aliquem purgatoriis „ ereptum flammis fuiſſe aliquando. „ Ego tamen officio mihi neceſſario ti„ bi debito nunquam deero ac ne ceſſa„ bo quidem tuam monere benignita„ tem, ut ſi quæ ſuperſunt explicanda „ in fœdere, eam modeſtiam & pru„ dentiam adhibeas concordiæ amore „ quam æquum eſt & conſueviſti te„ nere in omni actione omnique vitæ „ parte. ”

CAPUT XVII.

Rex Catholicus denuo duxit uxorem.

A Rege Catholico ad principes recentis fœderis vindices conſenſu deſignatos miſſi ſunt legati, qui gaudium nunciarent, confectam pacem, controverſiis inter ſe ac generum finem allatum. Ac nominatim de Luſitano Rege cognoſcere cupiebat, ſi fœderis conditionibus non ſtaretur, quam ab ipſo opem ſperare poſſet. Reſponſum anceps fuit & frigidum, verba generalia. Et utique Philippum inter & Luſitanum juncta multiſque officiis firmata amicitia ſtabat. Atque adeo ut ad eum excipiendum quoniam Bæticam iturus dicebatur, Luſitania non devia ingens facti argenti aurique pondus pararet, conflaretque, ſive ad oſtentationem opum, ſeu ut hoſpiti pretioſa dona darent vaſa auro & argento viſenda gemmis & arte. Tametſi peſtis lues ſolicitabat per univerſam ſe ditionem diffundentis atque Scalabi jam graſſantis. Quo metu Almerino, ubi ſub-

ſubſtiterat, Abrantes abiit oppidum in colle ſitum, eoque ſalubriori, purioriquе aura. In eo oppido ex Regina ad quintum Nonas Martii filius natus eſt, cui Ludovico nomen fuit, animi celſitudo præcipua, inſignis animi pietas præſertim accedente ætate, quæ longæva non fuit. Junior ex humili loco fœmina filium ſuſcepit Antonium conſequentibus annis Ocrati Priorem facem patriæ futurum, cum defuncto patruo Henrico & Rege & Cardinali, nihil veritus natalium vitium, ſe Luſitaniæ Regem dixit factioſorum & perduellium, atque è plebis fæce hominum ope confiſus. Infans octavo die fontibus ſalutaribus eſt admotus ſuſceptoribus Brigantino Duce cum matre & Abrantis Comite. Eam lætitiam tumultus Oliſipone haud magna occaſione concitatus vehementer conturbavit. In divi dominici Chriſti Dei è cruce pendentis effigies ſculptilis viſebatur ſiniſtri lateris vulnus vitro tegente. Die quodam qui ſacris operabantur, vitri ſplendorem forte animadverſum per errorem miraculum putarunt cœlo editum. Repugnavit unus quidam ex adſtantium numero procacioribus verbis, quam ejus conditio pateretur, quippe ex Judæorum genere & ſanguine. Populus malitiam interpretatus, ferox ut ſolet in ejuſmodi rebus, & rapidus injectis in miſerum hominem manibus, temploque abſtractum interimunt ac repente ſubdito igne pyra excitata comburunt. Quidam ex eo monaſterio monachus vecordi oratione furenti populo flammam addidit, ut Chriſto ab ea gente illatas omni tempore injurias vindicarent è loco ſuperiori hortatur. Hæc ſinguli, hæc univerſi inconditis clamoribus vociferantur. Nulla res vehementius multitudinem inflammat quam religionis ſpecies quamvis ſimulata & inanis. Ubi ſuperſtitione capta eſt non ratione agitur ſed furore, alioqui impotens, ſæva vecorſque. Acti amplius in furorem populares quaſi ſigno dato in ejus nationis ædes irruunt feroces formidabileſque, ſibi quiſque adhortator & dux. Crucem duo ejus ordinis monachi præferebant vexilli ad inſtar. Rabies in miſerorum cæde bacchantis populi tribus diebus omnino tenuit: ex quanto tempore ſupra duo millia homines ſunt occiſi plerique innoxii, aliqui etiam ex diverſo genere per errorem aut ex ſimultate. Rebus turbatis cum omnes omnia audeant, minus inſignia ſunt quæ ſinguli faciunt, cuncta pari violentia volvuntur. Belgæ & Germani è navibus, quæ in portu erant, concurrunt ad prædam participes futuri, aut manu ſua direptis domibus, aut à promiſcua plebe parvo redemptis ſpoliis. Rex ex eo commotus, ut par erat, animo, ac vindicare certus. Dieghum Almeidam, & Dieghum Lupum, qui quæſtiones exercerent deſtinat. Duo monachi multitudinis concitatores dicta cauſa mandati lege de ſicariis, ignis ſupplicium extinctis fuit. De pleriſque ſontibus ſumpta vindicta ſed carptim & ſingulis, in multitudinis motu ſalutare remedium. Externi ſublatis velis evaſerunt cum navibus copia miſeræ gentis onuſtis. Sic frequenti ac numeroſæ civitati tranquillitas rediit; tumultus popularis id remedium extitit, mali cauſis nihilo majus. Philippi & uxoris adventum in Caſtellam in dies ſingulos expectabant provinciales non uno omnes animo: ſimul Ferdinandi cum Germana nuptiæ feſtinatæ. Obvii ſponſæ Salmantica Fonterrabiam in extrema Hiſpania ivere Cæſarauguſtanus Præſul officio in patrem incitatus, & cum eo nobiles tum viri tum matronæ. Contra Reginæ Neapolitanæ mater & filia, tum Calabriæ Dux atque ſpendidus procerum comitatus Regem Valliſoletum proſecuti, inde Donnias abierunt. In eo oppido ad quintum decimum Kalend. Aprilis nuptiæ celebratæ ſunt neque nullo neque celeberrimo apparatu. Ferdinandus arcto propinquitatis gradu ſponſam attingebat, quippe ejus avunculus major Eleonoræ Reginæ Vaſconum, quæ avia puellæ fuit, frater. Solvit ea lege Pontifex Romanus ægre tamen Cæſare & filio connubio intercedentibus Reginam ex Gallia proſecuti erant Ludovicus Amboeſa Albigenſis Epiſcopus, Hector Pignatelus & Petrus Sanctanderius à Gallo legati. Eminebant in cætero comitatu Salernitanus Amalfitanuſque & alii Andegavenſes proceres ea profectione ſperantes malis & exilio finem compoſita pace. Proximo poſt nuptias die, novi conjuges ac cæteri Principes converſo itinere Valliſoletum redierunt. In eo municipio Rex novo ſacramento ſuo

&

& ſucceſſorum nomine initi nuper cum Gallia fœderis capita omnia rata fore confirmavit, ſi falleret dira omnia in ſuum caput precatus. Paucis poſt diebus Andegavenſes proceres in conjugium verba quaſi Regum Neapolitanorum jusjurandum dixere. Peracta nuptiarum lætitia Ferdinandus Burgos abiit, per cauſam excipiendi Regem generum, quem exiſtimabat ad Lauretanum portum, aut è vicinis aliquem propediem affuturum. Sequebantur Præſules Toletanus Hiſpalenſiſque, Albanus, Magiſter equitum, maris Præfectus Comes Cifontanus, in ſtudium, ut videbatur, incitati curandi, ut regno adminiſtrando Iſabellæ Reginæ teſtamento explicata voluntas rata eſſet, nulla in contrarium exceptione. Pervenerant Turrecrematam: cum nunciatum eſt Reges filios ad Brigantinum portum appulſos omnino ad quartum Kalend. Maji. Lenta navigatio longaque mora ut eſſet, Regum in Anglia congreſſus effecit ludis & ſpectaculis celebratus in hoſpitum gratiam. Ad Falamuæ quoque portum dum idonea ad trajiciendum tempeſtas expectatur, multi dies abierunt. Ad Brigantinum portum appellendi claſſem cauſa extitit Philippo injecta à malitioſis perſuaſio; in Caſtellam ingredi fore commodum quam longiſſime à ſocero liceret. Ejus abſentia ſi quid à proceribus moveretur, & in quam partem ſe populi darent facile cogniturum, ex eventu conſilium ſumeret certus Salmantini fœderis conditionibus, non ſtare niſi neceſſario. Totius machinationis auctor Emanuel Principis ſimplicitati & ingenuo candori illudens: uſque eo ut in Bæticæ oram ducturus diceretur, Nerio promontorio claſſe circumducto, niſi adverſi ventorum flatus vetuiſſent. Sub hoc tempus Gonſalvus Marignus Aſſidonii nomine Melillæ Præfectus Caſaſam oppidum viginti inde millibus in Phuthenſi regno ſitum cum idoneo portu, improviſus occupavit. Operæ & impenſæ ab Aſſidonio factæ merces fuit id oppidum in ejus, uti par erat, relictum jure hæreditario.

CAPUT XVIII.

Ferdinandus generum cupit inviſere.

PHILIPPI Regis adventus, quo publicam felicitatem fundari, rebus tranquillitatem reddi par erat, ne contra reipublicæ ſtatum pacemque penitus convelleret, uti ſe initia dabant, Ferdinandi prudentia, atque animi magnitudo effecit. Qui rebus adverſis ſe major, diſſimulatione, comitate, agendi dexteritate in bonum vertit, quæ incendium exitiumque rebus minitari videbantur. Non idem utrique animus erat, neque una agendi ratio ſed prorſus contraria. Philippus, quaſi vis pararetur Beneventi & Lemoſii Comites ac reliquam Calæciæ nobilitatem, præterea Caſtellæ proceres ſingulos per literas de communicanda ope appellare, ejuſque ut partes palam profiterentur hortari. Hoc quid aliud erat quam pro pace diſcordias ſerere, concitare tumultus temere imprudenterque? Ab eo initio, quoniam conatus ex ſententia proceſſerat, ſpeque major procerum ad eum concurſus fiebat ex omnibus partibus ulterius progreſſus palam profiteri cœpit Salmantini fœderis legibus haudquaquam obtemperaturum, ignarus videlicet rerum humanarum inconſtantiæ. Soceri aulicos & miniſtros infenſos habere, malignis intueri oculis, uſque eo ut die quodam Petrum Ajalam monuerit: multa in Belgis & Anglia ſe adverſum agitata ſcire: diſſimulaſſe tamen in ſoceri gratiam; ſi pergeret haud impune conatus fore; quando unus eſſet è ſubditorum numero atque in ſuo ære, attente conſideraret, quid facto opus eſſet; niſi obtemperaret malo vindicaturum. Miſerat Rex Catholicus quatuor viros in curia rerum capitalium, apparitores, ac reliquum forenſe miniſterium, ut penes novum Regem ſuas quinque præſtarent partes, munera exercerent. Honori datum contumeliam interpretatus ſocerum tantum ſibi ſumere, ut miniſtros & famulos daret, quod nullo pacto ferre habebat præjudicatum fixumque animo, neque tutorem pati neque patruum, uti Joannes

Emanuel dicere ſolitus erat, eos unde venerant, continuo remiſit. Sic eſt. Multa quæ apud concordes vincula caritatis argumentaque ſunt, inter infenſos iras concitant. Philippi aulici & amicorum princeps multa in Ferdinando accuſabant, novo maxime conjugio irritati cum Germana: quo filiis & nepotibus atrocem factam injuriam ſcilicet interpretabantur regno Neapolitano detracto. In quo jure ac merito reprehendi poterat, niſi præpoſtera ipſorum ratio coegiſſet ad patrocinium Galli Regis, ut dignitatem tueretur, quacunque conditione confugere, artemque eludere arte. Alioqui longe alia mente Rex Catholicus erat, quam æmuli accuſabant. Nam filiorum adventu nunciato continuo Raymundum Cardonium & Ferdinandum Vegham miſit de adventu gratulatum. Ipſe etiam converſo itinere flexoque legionem maturare conſtituit eos inviſurus. Subſtitit tamen Aſturicæ de eorum voluntate dum certiora cognoſceret. Præterea Villenium cum ampliſſimo comitatu Burgos appulſum, atque Anagari Ducem propinquis accitis & cum manu militari ad novos Reges ire parantem, monuit, ut mutato conſilio non plures comites ſolito ſecum ferrent. Eas molitiones delectuſque legibus vetitas, ne tunc quidem fore impune, quippe minime neceſſarias, quando nulla belli ſuſpicio eſſet, cunctis amica pax. Generum interprete Petro Ajala ut duo millia Germanos, quos ſecum duxerat, dimitteret, hortari porro, ne apparatu non neceſſario provincialium animi offenderentur: quod omni cura externo Principi providendum judicabat. Michaelem Almaſanium profecto, cui multum fidebat arcanorum participi, legavit ut Raymundo Cardonio Fernando Veghæ, Petro Ajalæ, & Guterrio Fuenſalidæ junctus efficeret ut colloquio mutuo locus & tempus deſignaretur, cupere ſe oppido videre & amplecti filios cariſſimos. Fecit ille quod juſſum erat. Primum ut Sarriæ congrederentur, deinde ad Pontem ferratum agitatum. Philippi intimis nullus locus placebat, metu, ut erat ſagaci ingenio Ferdinandus Philippus facili ingenuoque, ne colloquio inter ſe ſuſceptas ſuſpiciones detergerent, quod naturæ juri & propinquitatis legibus conſonum privatis aulici rationibus adverſum omni conatu vitabant. Ita Emanuel, penes quem rerum omnium erat arbitrium Petro Ajalæ die quodam de colloquio Principum ſermone inſtituto, palam edixit; Errare Ferdinandum inani fundamento magnæ, ut videbatur, molis jacto; idque trifariam. Neque enim paſſuros in congreſſu de aliquo negocio fieri mentionem, hoc primum ſibi perſuaderet. Deinde colloquium in agro fore non pari utrinque comitatu ſed Philippi multo majori. Poſtremo falli ſi in filiæ benevolentia ſpem aliquam reponeret inanem haud dubium futuram. Hæc Emanuel præ arrogantia & faſtu ingentibus promiſſis contemptis, quibus tum filiis factis eum rurſus expugnare tentarunt, quippe Principis gratia vecors atque ſe ipſo inſolentior. Quo tempore hæc agebantur Valliſoleti Chriſtophorus Columbus obiit menſe Majo immortali laude vir primus novi orbis inventor: uti alio loco dictum eſt. Villenius Beneventanus, & Anagari Dux ad novum Regem venere feſtinatione fidem obſequiumque probare certantes. Acceſſere indies alii proceres in iis Begiaris Dux, Aſturicæ & Aquilarii Marchiones, ipſeque Garſias Laſſus, poſtremo Infantatus Dux eodem appulit. Tantis præſidiis munita factio ad majora aſpirabat præſentium tædio nulla fœderis memoria. Ferdinandus Aſturica, ubi hæſerat ad Idus Maji, Ravanalium diſceſſit, Compoſtellam eundi voluntate eam urbem colloquio, de quo agebatur, oportunam fore ratus. Ex intimis quidam ne feſtinaret, monebant. Inconſulti impetus cœpta initiis valida mora conſeneſcere, ac pravos conatus debilitari. Quod prava ambitio ſolet, brevi inter proceres & novi principis aulicos enatis odiis, quando ſinguli ſibi rerum arbitrium arrogarent, eas fore difficultates, quibus Philippus ſuo malo admoneretur, intelligeretque quantopere ſoceri ope & conſilio propterea indigeret. In eo ſtatu res Caſtellæ erant, ut ſi apertum bellum demas, pejor eſſe non poſſet. Italiæ Principes aliæque nationes adventu Philippi quid futurum eſſet avide expectare: ac cunctis erat perſuaſum Ferdinandum, qui eatenus terrori fuerat, demptis viribus & potentia dein-

deinceps fore ludibrio. Ex ejus calamitate & ignominia plerique nectere novas ſpes. Eam opinionem vulgo ſuſceptam vehementer confirmabat cunctatione ſua Gonſalvus, contra quam juſſum erat, reſiſtens Neapoli. Virum prudentem & magnum profecto non ſine cauſa regiis mandatis non obtemperare. Ille tamen iis ſuſpicionibus cognitis equos & domeſticam ſupellectilem præmiſit quaſi mox ſubſecuturus. Deinde Petrum Navarrum legavit in Hiſpaniam equis citatis moram excuſatum veris rationibus redditis ſui facti. Dum præſidia locis competentibus diſponit, militibus ſatisfacit pecuniæ in ſtipendium ob inopiam tumultuantibus re neceſſaria aliquot menſes extractos. Verum Joannes Baptiſta Spinelus una in Hiſpaniam profectus Gonſalvo infenſus tum privatim ſibi factas injurias conqueri, tum prava interpretatione accuſare quæcumque ab eo quamvis fideliter & prudenter geſta erant. Regiis & aulicorum auribus ad eas voces & criminationes patulis innocentiam accuſare facile erat. Sæpe etiam calumnia veritate valentior, acres certe primos impetus habet. Itaque Cæſarauguſtano Præſuli mandavit ut Neapolim profectus curam rerum ipſe deſumeret in Gonſalvi locum confectis in eam ſententiam tabulis. Conſilium juvare arte viſum eſt. Joanni Lupo Vergaræ Gonſalvi à ſecretis data abs Rege ſcheda, qua jurejurando pollicebatur Divi Jacobi magiſterium ſe illi ceſſurum, cum primum in Hiſpaniam eſſet appulſus. Vere atque ex animo id promitti, ut crederetur, ingentia Gonſalvi merita faciebant: falſo & fraude eventus docuit: & quoniam ſimul Petro Navarro, quem Oliveti Comitem dixerat, cuique multum credebat, ut filium Cæſarauguſtanum præſulem ſecutus Gonſalvo in arce nova manus injiceret, arcano mandavit: metu ſe ſuſpecti hominis liberaret: quod ejus dexteritate & audacia ſucceſſurum confidebat. Decretum inſolens prorſus & immane numina diſturbarunt, ne ea injuria obſcuraretur æternum Hiſpaniæ decus clariſſimum orbis ſidus. Et forte literæ à Gonſalvo ipſo tempore ad Regem allatæ, accurata oratione, & accommodatis argumentis (& eſt magna veritatis vis) ſolis inſtar depulſa mendacii & ſuſpicionum nebula lucem aperuerunt. In iis fidei conſtantiam ſacramento novo, & exécratione firmavit: & in quamcumque partem ſe res darent ei perpetuo adhæſurum, neque cuiquam præter ipſum regnum Neapolitanum traditurum, & alioqui propediem in Hiſpaniam affore rebus cæteris prætermiſſis. His literis tunc quidem ſedata tempeſtas: unde magna extitiſſent incommoda, ingens Hiſpaniæ dedecus univerſæ.

CAPUT XIX.

Ferdinandus ad filiam Reginam liberandam delectus haberi mandat.

VIx proceres & reguli ad Brigantinum portum appulerant, cum inter ipſos & adverſus Belgas contentionum & invidiæ ingens exarſit flamma. Ad Principem gratiæ & auctoritatis locum in ea aula ſinguli nitebantur ambitione vecordi, modeſtiæ nulla cura. Villenius ante alios ſibi primas arrogare, cum ſacris Princeps operabatur cortinæ regiæ proximus ex uno latere quippe regiæ Caſtellæ procurator, ex altero Verius regulus, & ipſe in Belgis aulæ magiſter proximum occupabat locum. De Regum colloquio ſententiis inter ſe diſcrepabant. Hiſpani impedire pro viribus ſatagebant: ne mutuo congreſſu offenſiones detergerentur ſcilicet. Belgæ ſimpliciores non abnuere à vulgi exiſtimatione multum referre ſi colloquerentur rati, periculi parum oſtendi. Quid variis imaginibus locum darent? Verio regulo præ aliis id placebat conſilium, ex invidia & æmulatione uti malitioſi interpretabantur, Joannis Emanuelis creſcentis gratia auctoritateque. Sed utique hoc tempore plura moleſtiæ ſigna quam lætitiæ viſebantur, in vultu, & concurſu tot Procerum quaſi concuſſa mente vereri videbatur, ne alio prælato ipſe è faſtigio felicitatis caderet, in omni conſilio circumſcriptus & cautus. Cunctis tamen una mens & oratio erat, Ferdinandi actiones accuſare linguarum intemperantia. Quidam grave ducebant, vecti-

galium regiorum illi dimidium attribui, neque ordinum magiſteria ampliſſimis redditibus venire in diviſionis partem. Aliis mirabile videbatur neque tolerandum, tres in Caſtella Reges eſſe. Joannes item Emanuel diploma proferebat in Gallia deſcriptum, quo ſe Ferdinandus Regem Caſtellæ dicebat; id ad faciendam invidiam pertinebat. Accuſabant nonnulli, arces & præſidia teneri Ferdinandi Regis nomine, nullo Philippo loco relicto præſectum aliquem nominandi, ne Prætores quidem civitatum, quando eam quoque auctoritatem ſibi Ferdinandus ſumeret. Quod præcipuum & maximum accuſationis caput erat, delectus eum militares habere ſpecie filiæ liberandæ: quæ propter valetudinem ſenſu turbato incluſa teneretur ſublata eam viſendi omnibus promiſcue facultate. Conficta prorſus ea criminatio non erat utrumque Principem perſtringens. Vere enim à Philippo Regina tenebatur incluſa. Ferdinandus cura anxius ſe tuendi, ſi res ad bellum deduceretur, datis in omnes partes literis delectus haberi militares mandavit. Honeſta ſpecies molitioni prætenta grataque popularibus liberandi filiam iis viribus & copiis. Dux quin etiam Albanus militum numerum haud exiguum conſcripſerat in Legionenſi ditione Ferdinandi in fide ſolus inter dynaſtas perſtans, in ea temporum atrocitate quamvis non ignarus quanto in diſcrimine verſaretur ſi perſeveraret cunctis obniti. Nam equitum Magiſter Ferdinandi gener & maris Præfectus ejuſdem amitinus conſultius fore judicarunt tempori cedere, Philippumque amplecti eique præſto eſſe, quam inutili cunctatione ſe ſuoſque in præceps dare. In ea procerum alienatione Ferdinandus haudquaquam abjecit animum. Conflabatur exercitus: ſimul Jacobum Albionem in Aragonia nobili loco natum in Galliam legavit, qui rerum conditione explicata pro jure initæ amicitiæ à Gallo poſtularet, daret operam bellum in Belgis majori mole Gheldriæ Dux & Leodienſis Epiſcopus concitarent. Quo Philippus periculo frænatus ad æquiores pacis conditiones deduceretur. Hæc arcano parabantur præſidia, & de colloquio tamen non intermittebatur. Tempus altercationibus tractum. Moræ tædio Philippus Brigantino è portu digreſſus Compoſtellam abiit. Præcedebant Germanorum cohortes in armis & cum bellicis tormentis non ſecus ac ſi per hoſticum iter eſſet, provinciam vi expugnare pararent. Ipſo die nempe quinto Kalend. Junii Ferdinandus & uxor Betanſos Compoſtella abierunt. Alfonſus Fonſeca Compoſtellæ Præſul Catholici Regis partes palam fovebat eo ſtudio quo qui maximo, Philippi aulici id non ignorantes eam urbem colloquio propterea idoneam non judicabant, ac ne moræ quidem diuturnæ, ſano quamvis præſenti numine ſanctitatis opinione & religione celeberrimo: ſed Orenes verſus diſceſſerunt. Ferdinandns ſubſtitit ad Villafrancam; locorum propinquitate invitatus Philippus miſit ad ſocerum, qui diceret, ſi ad ſe Toletanus mitteretur cum ampla decernendi poteſtate, fore controverſiis haud dubium finem optatum. Factum eſt ita. Verum Toletani diligentia atque labore parum proficiebatur, procerum artibus concordia impedita, rebus turbatis cogitantium majori in gratia, tranquillis auctoritatis & compendii minus fore. Ferdinandus Villafranca Bagniezam abiit, inde Matillam. Quo tempore plerique Epiſcopi & nobiles ejus iter proſecuti procerum ſuaſu, qui adverſas partes ſequebantur, ad Philippum abiere ſenem Principem florenti ætate juvene mutantes. Ea ſolicitudine eaque animorum conſternatione Ferdinandus admonitus ſi ad arma ventum eſſet, parem genero non fore; quacumque conditione paciſci decrevit. In rationem neceſſitas verſa eſt. Id ut aſſequeretur, literas ad generum dedit: quibus rogavit ut cunctatione omni & diſceptatione ſublata ſui omnino copiam faceret. Colloquium utriſque ſalutare ne defugeret. Quid vereretur? quid fraudibus & malignitati aures præberet? cur orbi inutili cunctatione ſermonem daret? Reſcripſit Philippus multis ſe injuriis violatum. Delectus contra ipſum haberi. Rumores fraude ſparſos, vinctam ſe Reginam tenere. Inquiſitorum, quorum eſt in Hiſpania poteſtas tremenda ſummæ proxima, auctoritati adverſari, ac vero propinquis eorum favere, quos violatæ religionis reos in vincla illi & ferrum tradidiſſent. Quæ omnia ad facien-

faciendam invidiam pertinere, provinciales fraude alienandos. Interea efficiebatur nihil. Philippi aſſeclæ Ferdinandi animum explorare, antequam in colloquium veniretur; vehementer cupiebant, an in fœderis conditionibus quæ Salmanticæ ſancitæ erant, immutari aliquid pateretur. An Caſtellæ procurationem ejurare Hic vero difficultatis & moræ nodus & cardo. In quo cautior Ferdinandus conſilia detegere non inducebat in animum priuſquam cum genero eſſet congreſſus, integra conſultatione in id tempus ſervata, ratus coram omnia facilius quam per interpretes conventura.

CAPUT XX.

Colloquium inter duos Reges.

MAGNA quamvis diligentia Toletani parum de colloquio & concordia proficiebatur tamen. Vilæ regulus & Joannes Emanuel negotio, à Philippo præpoſiti opponebantur. Toletanus ſimplicius rem gerebat, uti perſonæ gravitatem decuit, illi calliditate & fraudibus armati. Ex commodo paciſci ſatagebant deceptis feſſiſve adverſariis: ſi id non contingeret, certe tempus extrahere. Eum ad Philippum undique fieri concurſum ut brevi magna penes ſocerum ſolitudine coactus Caſtella deſerta in Aragoniam abiturus videretur. Id ſupremum & maximum tum duobus tum ſociis votum erat. Ipſe quoque Toletanus concordiæ nulla ſpe certe tenui Ferdinando conſilium dabat, ut tempori cedens in Carpetanos ſeſe referret retro converſo itinere: arcibus & oppidis, quæ multa & firma Toletanus eo tractu obtinebat, tantiſper ſuſtentaret dum animorum æſtus remitteret. Daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium. Prava conſilia initiis valida mora langueſcere, bona è contrario confirmari. Multa quæ natura impedita ſunt, mora expediri. Dum eo perveniretur multa poſſe intercedere, præſertim tam lento itinere, eo anni tempore, victus, ut erat gens, intemperantia, quod caput erat, multis inter Hiſpanos & Belgas enatis ſuſpicionibus; haud fore provinciales tam vecordes, ut ex comparatione temporis præteriti cum præſenti erraſſe ſe non faterentur, cuperentque emendare. Hæc Toletanus prudenter, uti eventus docuit, eo ipſo jam Ferdinando ſuſpectior: quaſi tempori inſerviret, & ad Philippi gratiam cum cæteris niteretur ſe deſerto: ex heri damno & ignominia compendium captaret. Nimirum vera monentibus is fructus eſſe ſolet, aſſentatio ſine periculo peragitur. Verino, quo Philippus pervenerat, Dieghum Guevaram miſerat ad ſocerum cum mandatis, ne feſtinaret, cunctationem utriuſque fore commodiorem. Non deſtitit tamen Ferdinandus filios videndi certus quid grave ducerent dictitans ſi inermis alloqueretur armatum? Quæ malorum ſpectra fingerent animis? Vilæ regulus & Joannnes Emanuel, quando detrectare colloquium non poterant, Nellaſa, quo Philippus venerat, ad Ferdinandum ire pergunt diem & locum congreſſui deſignaturi, miſſo tamen prius Albano ſpecie negocium peragendi, ſed re ut pro Joanne Emanuel pignus eſſet, violatum fore. Interim Philippus Sanabriæ vicem, Ferdinandus Aſturianos conceſſerant, octo millium modo intervallo. Eo in oppido Joannes Emanuel & Vilæ regulus accepti à Ferdinando benigne ſunt nulla offenſarum mentione. Quin blandis eos verbis compellans ea dixit, per quæ intelligeretur, nullam ſe moram facturum concordiæ ex generi voluntate, mutatis, quæ viderentur, in ſuperioris fœderis conditionibus. Inter ea oppida medio ferme intervallo villa eſt ſita Remeſſal dicta. Ei villæ propinquum roboretum colloquio delectum. Die poſtero, uti erat conſtitutum, Reges duo ex hoſpitiis ſunt profecti non pari ſed longe diverſo comitatu. Regem Catholicum ducenti ſequebantur, mulis vecti atque inermes pacis habitu & cultu, Philippus milite & armatis ſtipatus. Prope Sanabriæ vicum duo millia haſtati diſpoſiti erant præter indigenas, qui ex omni parte confluxerant

rant

rant viſendi avidi & ſtudio in novum Regem ſuis ſedibus exciti, equitum præterea valida manus, eorum qui proceres ſecuti fuerant. Præceſſere mille Germani quaſi locorum exploratores, aulicis ſubſecutis Philippus ipſe clauſit agmen in equo atque ſub veſte tectus armis. Dextram Toletanus ſtipabat ſiniſtram Emanuel. Ferdinandus occupato podio prætereuntes ſpectare animo ſereno ſi ex vultu conjiceres. Acceſſere proceres ex ordine dextram gentis inſtituto oſculatum, quos ille feſtive excepit. Beneventano complexum ferens ſenſit armatum. „ Cum riſu, Comes, „ ait, qui ſolito obeſior es factus? „ ſenſit ille aculeum dicti, reſponditque, „ ſane id tempore eſt factum. „ Garſiæ Laſſo, tu etiam, inquit, & „ ille: Enimvero cum omnibus aliis. „ Secutus eſt aſtantium riſus. Acceſſit Philippus haud læto vultu ex equo in pedes deſilire volentem aliorum exemplo ſoceri dextram oſculatum, occupavit ille complexu, & oſculo læta renidentique facie. Ad vitandam multitudinem, quæ circum fluxerat verba habitumque notantes, aliquo concedere placuit. Prope erat ſacellum: in quod duo Reges ſecundum ſalutationem ſunt ingreſſi: & cum eis Toletanus & Emanuel. Toletanus qua in cæteris libertate, ad Emanuelem. „ Non decet, in„ quit, privatos Principum ſuorum ſer„ monibus intereſſe. Faceſſamus ergo. „ Non auſo repugnare ſocio cum prope „ januam eſſent," egredere Toletanus addit, ego janitoris implebo munus. Sic illo egreſſo clauſaque janua in vicino podio aſſedit. Reges poſtquam inter ſe ſolita ſalutantium verba dixere, Ferdinandus prior adverſum uti flecteret, aut pacis cupidum ut vehementius accenderet, hac ſententia locutus fertur. „ Si noſtræ tranquillitatis & jucunditatis, „ quam commodi & honeſtatis rationem „ potius habuiſſem, ſuſceptas hactenus „ contumelias & probra nunquam per„ tuliſſem. Verum amoris vis magna „ eſt paterni major multa patitur, multa „ diſſimulat. Huic ſtudio parem gratiam „ redditam non eſſe, tua pariter ac noſ„ tra cauſa dolemus. Ut mihi Regina „ uxor rerum procurationem demanda„ ret, ipſe obſequerer juſtæ voluntati, „ nulla prava ambitione factum eſt, „ ac ne plura quidem habendi cu„ piditate, multo minus cujuſquam „ dignitatem elevandi voluntate. Sa„ tis divitiarum divino beneficio ſup„ petit. Filiorum porro contemptus, „ quid aliud quam dedecus nobis „ pareret? Veſtræ ætati, præſertim re„ rum uſu non magno, neque pro„ be cognitis gentis ingeniis, ne impo„ neretur veſtræque illuderetur inge„ nuitati non ſine cauſa verebamur. Aſ„ tuti homines commoda ſua ſuorumque „ ex veſtra ignominia publicaque adeo „ calamitate captarent. Inde exiſterent „ diſſidia & tumultus iis pares, quos „ Regum facilitas, aulicorum pravitas „ peperit ſuperiori tempore quibus vul„ neribus vix nunc eſt cicatrix obducta. „ Verum quando noſtra voluntas non „ ea mente, qua par erat, accipitur: „ quod alioqui rebus compoſitis factu„ rus eram, continuo rerum procura„ tionem abdicare certum habeo. Plu„ ris enim animorum concordia, quam „ quidquam aliud eſſe debet præſer„ tim alio vocantibus rebus magnis, „ quæ noſtram abſentiam gemunt, præ„ ſentia curabit. Omnia in te ſunt, „ quæ aut fortuna hominibus aut natura „ largitur, ætas, opes, ingenium: ne„ que ſtudia gentis deſunt: ut ſint pro„ pria faxint ſuperi. Illud monere non „ deſinam, videndum, quibus fidere „ debeatis, quibus adminiſtris partem „ aliquam poteſtatis credere. Quam „ niſi tempeſtive cautionem ac diligen„ tiam adhibueris quod avertant numi„ na, neque ipſe velim, magnæ diffi„ cultates & egeſtas implicabunt. Hunc „ Archiepiſcopum ſum expertus magno „ animo eſſe ac minime malo. Illi & „ ſimilibus tuto fidas. Auri ſplendorem „ alia metalla imitantur, mentiuntur fu„ co probitatis illita vitia ſæpeque loca „ virtuti debita per ſimulationem pravi „ homines occuparunt". Philippus Rex paucis reſpondit, ut erat ab intimis edoctus. Ea conſilia magnum apud ſe pondus habitura: pro eo ac par erat obſequium deferre ac perpetuam voluntatem obtemperandi præceptis ex amore profecto paterno profectis. Verba voceſque non audiebantur; vultus procul viſentibus notabantur Philippi projectus & mœſtus

mœſtus Ferdinandi non inſultans ſed gravis & lætitiæ propior. Sic è colloquio diſceſſum nulla duabus quamvis horis inter colloquendum conſumptis mentione Reginæ neque à patre facta ad vitandam offenſionis occaſionem, neque à genero oblata eam videndi facultate. Quod certe fuit inhumanum vulgo ſed & proceribus ſermonum ac vituperandi materiam præbuit. Majori plane animorum offenſione quam cum qua venerant, digreſſi in oppida unde diſceſſerant continuo redierunt ipſo die ad memoriam inſigni Sabbatho ad duodecimum kalendas Julias.

CAPUT XXI.

Alterum Regum colloquium.

Continuato Reges itinere duodecim aut ſummum ſedecim inter ſe millium intervallo Philippus ipſo D. Joannis pervigilio Beneventum tenuit. Ferdinandus ſolicitare non ceſſabat, concordia ut ſanciretur quibus id negocii datum erat, conſenſu Ferdinando denunciarunt Caſtellæ procuratione in generum translata, uti in Aragoniam abiret, ordinum militarium tamen retenta præfectura, aliiſque Iſabellæ Reginæ teſtamento legatis integris. Hac lege fœdus ſancitum eoſdem amicos inimicoſque futuros nemine excepto. Hoc pactum à Ferdinando Villaſafilæ ſacramento confirmatum eſt aſtantibus Toletano, Emanuele & Villæ regulo ad quintum Kalendas Julii; tantundem die proximo Philippus Beneventi præſtitit, victoria de ſocero parta per eum modum, cujus extemplo auctores & gentem pœniteret, lætus eo amplius quod ex arcano tabulis confectis Reginæ valetudinem rebus gerendis inutilem iidem conteſtati ſunt. Quod erat nihil aliud quam rerum ſummam ad ſe trahere & ſine rivali regnare. Conteſtatus eſt etiam Ferdinandus ſecreto coram Thoma Malferito, Joanne Cabrero, & Michaele Almaſanio, qui erat à ſecretis neceſſitate coactum in eas conditiones veniſſe, quippe inermem adverſus militum legionibus cinctum: cum liceret revocaturum. Rebus ad hunc modum conſtitutis Ferdinandus Tordeſillam abiit. Ex eo oppido literas in omnes partes dedit kalendis Julii conſcriptas: quibus ſibi deſtinatum affirmabat Caſtellæ procuratione cedere, cum primum filii appulicuiſſent. Ejus voluntatis argumento Caſtella relicta velle ſuarum rerum curam arripere, ſuiſque ſubditis proſpicere diuturnam abſentiam ſui Regis ægre ferentibus, cum publico haud dubium multorum detrimento conjunctam. Priuſquam Tordeſilla diſcederet, miſit ad eum Philippus qui denunciaret Reginæ contumaciam & jurgia Beneventi extitiſſe. Orare proinde paterna auctoritate remedium. Huic legationi, quoniam invidioſa res erat & Philippo certum uxorem includere, nihil certi reſpondere voluit. Rem modo omnem ejus probitati & conſcientiæ permittere. Se quidem parentem eſſe, ipſum tamen virum, eam utriuſque filiorum matrem, ſperare nihil tanta neceſſitudine indignum facturum: ſuaque prudentia ſaniora ſecuturum conſilia. Quod ut faceret, rogare enixe. Tordeſilla Tudelam itum eſt, nomen id vico non procul Valliſoleto. Philippus Muzientes acceſſit ex itinere in ſuam ſententiam pertractis proceribus ſyngraphaſque extorquens, quibus Reginam includi probarent. Præfectus maris conſenſum cum cæteris rogatus reſpondit: priuſquam miſſæ ad ſe in eam ſententiam deſcriptæ ſchedæ ſubſcriberet, cupere Regis voluntate cauſam explorato ejus deliberationis cognoſcere Regina, ſi liceret, viſa & conventa. Placuit poſtulatum fieri. Sic accepta venia Præfectus maris & Beneventanus in ejus oppidi arcem admiſſi Reginam in cænatione invenerunt maligna luce, in veſte nigra obſoletaque, cucullo capiti impoſito, quo faciem fere velaret, ex iis credo, quibus in Gallia fœminis capiti imponere, & oris partem velare familiaris eſt uſus. Ad januam Garſias Laſſus erat, intus Toletanus præſul. Aſſurrexit illa viſo maris Præfecto, excepitque eo honore & ritu quo mater poſſet, niſi quod pedibus ſtetit. Rogavit

gavit num à patre veniret: & qua illum valetudine reliquiſſet. Reſpondit Præfectus pridie ſe Tudelæ lætum valentemque reliquiſſe; diſceſſum in Aragoniam parantem, ac jam in procinctu eſſe. Tum illa incolumitatem orare: atque oppido libenter viſuram dicere. Aliis inſtitutis ex profeſſo ſermonibus, nihil tamen abſonum excidit. Urgebat Philippus includi continuo. Præfectus videndum, inquit, quid facto opus ſit; ſine Regina Valliſoletum eundum non arbitror: alioqui incommoda & animorum motum denuncio. Commota plebe & ad tantæ rei expectationem erecta cave ne proceribus male ſentientibus detur occaſio rerum novarum Reginæ liberandæ ſpecie popularibus grata. Me quidem auctore uxorem nunquam à te ſejunges: & quando præcipua valetudinis cauſa Zelotypia continetur, non arbitror committendum, quo mente amplius eo facto concuſſa morbus ſimul augeatur. Digna res viſa eſt, quæ ad conſilium deferretur. Collatis ſententiis placuit Valliſoletum deduci. Prius tamen quam ex iis locis diſceſſum eſſet, rurſus Reges inter ſe videre. Renedum vicus medio ferme ſpatio Tudelæ propinquior colloquio delectus. Re conſtituta Ferdinandus generum monuit majori quam antea benevolentiæ ſignificatione accederet. Utriuſque intereſſe verum intelligi concordes vel maxime diſceſſiſſe. Quid darent ſermonem orbi novis offenſionibus ſuſceptis neque deterſis prioribus? Tertio Nonas Julii poſt prandium profecti ſunt Reges. Prior Ferdinandus accedens in pagi templo expectavit dum gener accederet. Venienti obviam progreditur, ut inter ſe viderunt, dextræ junctæ, in complexum itum, magna utrinque comitate certatum. In templi ſacello remotis arbitris horam & dimidiam ſubſtitere. Monuit generum Ferdinandus quid facto opus eſſet, quid vitandum ut ſine offenſione rempublicam gereret. Fine colloquii Toletano ad ſe evocato verba inter ſe dixerunt magnam amoris ſignificationem exprimentia. Quod ſi tam facile ſuorum mentes Philippus flexiſſet, quam ipſe ceſſerat, concordia inter duos facile potuit ſtare. Ergo è colloquio eſt diſceſſum. Ac Ferdinandus nulla præterea negocii alicujus mentione, ne filiæ quidem, cujus viſendæ haud dubium ſtudio flagrabat, Renedo diſcedens in Aragoniam iter intendit. Albano veniam ejus iter proſequendi Neapolim uſque quo brevi erat iturus, roganti negavit præciſe multis quamvis precibus fatigatus, gratius facturum excuſans ſi in Caſtella maneret præpoſitus iis quibus ſuarum rerum procurationem delegarat. Hi erant Guterrius Lupus Padillia Calatravæ Promagiſter, & Fernandus Vegha ordinum militarium judiciis præfecti, tum Ludovicus Ferrerius, qui oratoris partes apud generum impleret. His mandatum ut Albani voluntati non ſecus ac ſuæ cuncti obſequerentur, imperium reſpicerent. Diſceſſum, qui univerſo orbi vehementer ignominioſus eſt viſus, ea ipſe magnitudine animi pertulit, quo cæteros antea fortunæ ſævientes fluctus, eo indignior injuria quo eam æquiori animo pertulit. Proceres ſe adeuntes benigne accepit nulla moleſtiæ vel levi ſignificatione. Gentis ingratos animos forte accuſavit quiſquam adverſus eum cui omnia deberent: magnis ſe potius obſequiis devinctum dixit: daturum operam, quantum liceret ut memori contuliſſe videretur. Ita demum diſceſſit eo vultu habituque quaſi brevi ſe rediturum, & in majori gloria fore præſagiret animus. Et quidem cognita Principis indole, utriuſque gentis ingenio haud diu res eodem loco manſuras, brevique ex comparatione inſtantis temporis cum præterito, quantum ſenilis prudentia rerumque uſus maximus juvenis facilitati præſtaret non ſine gemitu & revocandi voluntate intellecturos provinciales, divinare promptum erat.

CAPUT XXII.

Res novæ in Caſtella.

ET utique vix Ferdinando digreſſo magna rerum immutatio facta eſt. E capite in corpus reipublicæ ſalus labeſque diffunditur. Rex Regi quantum præ-

præſtat? Indixerat Philipus regni conventus Valliſoletum lautum & amplum municipium, quod de Reginæ captivitate cogitarat, ordinum conſenſu confirmari cupiens. Honeſta ſcilicet ſpecies parum mente valere, neque idoneam rebus gerendis videri. Subornatis proceribus Toletanus etiam accedens, ut in ejus poteſtatem cuſtodienda traderetur quibuſdam urbium procuratoribus auctoritate perſuaſit. Unus maris Præfectus ex omnibus qui aderant, appellatus de conſenſu præciſe ſe paſſurum negavit; novum atque inſolens exemplum induci. Neque in eo reſtitit, ſed urbium procuratores allocutus ne rei turpiſſimæ aſſentirentur palam monuit, quod ſine fidei Reginæ debitæ ſugillatione non contingeret. Vera iis prædicare videbatur, animorum tamen imbecillitati Principis obſiſtere voluntati non auſi per ſe, profeſſi ſunt tamen ſi quis procerum conatui faveret, aperte repugnaturos. Tum ille commune periculum fore ſacramento confirmavit in cauſa juſtiſſima, quemcumque exitum haberet; neque ſibi privatim conſulturum, tantum viros ſe præſtarent. His verbis animata major ſuffragiorum pars crudele decretum abjecit, ac quæ in Tauri conventibus ſanxerant, novo jurejurando confirmari modo placuit in Joannæ verba quaſi juſtæ Reginæ & Philippi Regis ejus mariti, tum Caroli Principis poſt matris fata non alium regni hæredem fore. Regium ærarium exhauſtum erat factis ſumptibus geminæ aulæ & militaribus ſtipendiis multiplici præterea peculatu. In bellum Mauricum pecunia decreta, aureorum millia ducenta & quinquaginta duobus annis à populis redigenda. Grave ſubſidium fuit fame graviſſima provincia laborante, uſque adeo ut advectitio ex Sicilia frumento mediterranea quoque vitam tolerarent. Carpetani & Celtiberi è Carthaginis novæ portu petebant, è Malacenſi Bætica univerſa inaudita ad hæc tempora rei frumentariæ inopia caritate mirabili longinquæ vecturæ impenſa aucta, & tanquam in ſumma abundantia pecuniæ illudebatur tamen paſſim ſine judicio donatæ, in ludis & conviviis intemperanter conſumptæ; novus quoque Rex domeſticis præda erat. Excepit nova calamitas cum magno religionis dedecore. Regii conſultores & miniſtri Inquiſitorum judicia & auctoritatem labefactare cœperant, iis ſe immiſcentes cauſis temere promercali homines ingenio atque profani. Ac nominatim aures præbere Cordubenſis Inquiſitoris Dieghi Luceri actiones præpoſteras accuſantibus quaſi indigna atrociaque tum ipſe tum cæteri adminiſtri pro poteſtate geſſiſſent, neque quieturis niſi moverentur & ordine & munere. Vinctis ea cauſa favebant inter alios Egabri Comes, & Prieghi Marchio validiſſimo conatu. Populares correptis armis quoſdam ex Inquiſitoris miniſtris in vincula rapuerunt, vique in arcem irrupere Inquiſitorum domicilium. Accuſabant præterea ſummum Inquiſitorem Dieghum Dezam eundem Hiſpalenſem quoque præſulem, quique ei à ſupremis conciliis erant, Rodericum Mercadum, Azpeitiam, Fernandum Montemajorem, Joannem Taveram, Soſamque, viros quamvis integerrimos. Tauri ii ea tempeſtate majora de religione judicia exercebant, vinctis multis ex eo numero, qui ad Judaicam perfidiam, quam ejurarant ante, redierant viri alioqui copiis & clientelis præſtantes; cum iis mitius agi Philippi aulici cupiebant. Deinde quod non minus gentem perturbavit, neque minora attulit incommoda, uno tempore abdicatis omnibus urbium Prætoribus, arciumque Præfectis, ipſiſque adeo limiti deſignatis cuſtodibus, repente in eorum locum alii ſunt ſubſtituti. In quo trifariam atque graviſſime peccatum eſt; primum enim Belgis magno numero iis honoribus concreditis indigenæ ſunt vehementer offenſi, non alienigenarum modo multitudine onerari provinciam, ſed honores debitos civibus occupare. Deinde tam multis procurationibus vacuis idoneos homines deligere qui licuiſſet? temerario delectu pleroſque ſufſici nulla prudentia, tenui probitate neceſſe fuit, quæ magna labes extitit ac pudenda ſocordia. Non paucis aulicorum favor pro virtutibus erat, aut pecunia qua honores & magiſtratus licebantur apud Belgas præſertim venales homines, pretioque nihil denegare, ſolitos è calamitate reipublicæ opes & potentiam aucupari. Poſtremo quibus ii honores ſunt detracti, præmia ſuæ & ma-

majorum virtuti data injuria & præcipitanter detrahi conquerebantur ſcilicet. Unde veluti ex vitiato fonte expoſtulationes innumeræ extitere, odiaque brevi eruptura in apertas ſimultates. Harum rerum fama vero fortaſſis major diffuſa in omnes partes honores & magiſtratus eſſe venales, tum provincialibus tum Reginæ factam injuriam, popularium avertit animos, atque ita ut inter ſe conſpirarent arcano, malis præſentibus quæ magna erant, majora impendebant, & atrociora mederi ſatagentes. Alios proceres crederes alium populum. Addebat alimenta rumoribus Belgarum ingenium nihil diſſimulantium ſed omnia conſilia & actiones in populi oculis proponentium. Ferdinandum deſeruiſſe dolebant ſcilicet ſuſpirabantque tam incenſo ejus deſiderio, ut ſi converſo itinere retro rediret, paſſim ſecuturos provinciales appareret novo Rege deſerto. Nihil eſt in populo modicum: nunquam in uno gradu reſiſtit. Ex eo novus Rex contemptui eſſe cœpit, prorſus ut Garſiam Laſſum, cum maxime vellet, neque regio conſilio præficere, neque Ferdinando filio inſtitorem adhibere potuerit procerum interceſſione eo conatu impedito. Sic Joannes Emanuel Præſidis vicarias partes implebat donec alius in eo munere proprie ſuccederet. In Bætica Aſſidoniæ Dux, Ureniæ Comes, Prieghi Marchio atque Egabri Comes ex antecondicto inter ſe arcano convenere. Male coercitam famam ſupprimentes augere ſolent. De Regina liberanda conſilia communicaſſe vulgo jactatum. Ex his nubibus ne ſæva exiſteret tempeſtas prudentes verebantur. Menſe Auguſto Rex & Regina Valliſoleto Segobiam diſceſſerunt, quoniam Mojæ Marchio, ut erat juſſum, eam arcem Emanueli tradere recuſaret, vim adhibituri ſi amplius cunctaretur. Verum is cautior cognito delectus militares haberi ad eam arcem impugnandam tandem obſequium contumaciæ prætulit, haud ignarus Regum iras mora acriores exiſtere, æquum atque iniquum Regis imperium ferendum. Sic Rex priuſquam Segobiam ventum eſſet, flexo itinere Tudelam abiit Durio præterfluente nobile municipium, inde Burgos atque Victoriam iturus Gallicis copiis obviam, quas ea parte irrumpere in Hiſpaniam velle fama vulgabat. Per Vaſconum fines ne aliquid moveretur, pro Joanne Ribera ei limiti Anagari Dux eſt ſubſtitutus. Deinde cum iis Regibus fœdus factum Caſtellæ & Legionis regnis comprehenſis, de ſocero Aragoniave nulla mentio, quod vulgo homines accuſarent paſſim, atque miraretur, in eo fœderis leges ad Villafafillam cum ſocero conſtituti, ac vero in uno facto humanitatis & naturæ jura perverti, quibus Deus parentibus obnoxios filios fore ſanxit.

CAPUT XXIII.

Obitus Philippi Regis.

FERDINANDUS Rex per Montacutum è Caſtella digreſſus & Garizam, quæ Arci veteribus fuit, in Aragoniæ finibus oppidum, Cæſarauguſtam urbem regni caput contendit. Prior Regina deinde ſubſecutus Rex excepti in ea urbe ſunt plauſu & lætitia gentis eo cumulatiore, quod ex eo conjugio Regem peculiarem habituros ſe confidebant æquo cum cæteris jure à primis annis vivere aſſuetum, juſto moderatoque imperio, uti leges & inſtituta gentis poſtularunt ſuperiorum Regum exempla. Priuſquam è Caſtella diſcederet ex itinere à Rege genero magna contentione petiit, Valentinum Borgiam ſibi dedi jure captivum ſuum. Velle eum in aliqua Aragoniæ arce diligenter cuſtodire, certe Neapolim deferre quippe rebus Italiæ ex ſententia componendis virum apprime idoneum. Nam propediem eo ire cogitabat; eoque claſſem Barcinone inſtrui mandaret. Philippum Regem ſocero obſequi volentem (neque enim tanti id erat) amici deterruerunt conſilio communicato prius ſtatuendum diſputantes, ad quem captivus ſpectaret vinctus & miſſus in Hiſpaniam à Gonſalvo, ſuperſtite tum Iſabella Regina. Ex parvis ſæpe magnarum rerum momenta pendere. Impor-

portunis altercationibus extracto tempore nihil tandem impetratum quæ nova contumelia fuit, novæ offenſionis occaſio. De magno Gonſalvo creſcere cura: ex moræ diuturnitate alienum animum ſuſpicari, ab æmulis præſertim & malevolis varii rumores ſpargi quidam Cæſaris adventum expectare affirmabant per mare ſuperum parantis cum octo Germanorum millibus regnum Neapolitanum occupare. Accuſabant alii ad Gallum tranſire velle, conditiones tranſitionis nuncupare Rhotomagenſem Cardinalem. Quibuſdam erat perſuaſum interprete Ticinenſi Cardinali fœdus cum Pontifice agitare. Omnino imperium militare ſuſcepturum bello adverſus Joannem Bentivolium Bononiam eccleſiæ Romanæ antea imperii, tyrannide prementem. Neque deerant ſermones prædicantium Proſpero Columna ſibi adjuncto filiæ adeo conjugio cum illius filio pacto monſtri profecto aliquid alere, certe ejus familiæ præſidio adverſus omnes fortunæ ictus ſe tutum velle præſtare. Nemo dubitabat quantum is poterat, velle tantundem, ſingulis ut fit, ex ſe alienum animum metientibus conjectura fallaci. Nunnium Ocampum mutatis equis ad celeritatem ire ipſe in Hiſpaniam juſſerat, ſuæ ſynceræ voluntatis teſtem, celeris adventus vatem. Adverſus vulgi rumores tales ac tantos non ſatis fidei Nunnii affirmationi adjunctum, quoniam dictis facta contraria videbantur. Calumniæ apertæ aures erant malum innocentiæ adverſum. Sic Rex quam primum proficiſci conſtituens Aragoniæ Proregem Archiepiſcopum Cæſarauguſtanum deſignavit, Catalauniæ Calabriæ Ducem detractis tamen è familia Italis, quorum partem ſe Neapolim comitari juſſit. Gallum quin etiam ſolicitavit ut Reginam Ducis matrem cum filiis reliquis ad ſe mitteret, uti in ſuperiori fœdere cautum erat. Rebus ſecuritas quærebatur. Negavit illa venturam, ac potius in Mantuani agri oppidum abiit comite Ludovico Gonzaga ex ſorore Antonia Baucia nato, decem aureorum millia in familiæ alimenta à Gallo Rege pacta. Rebus ad profectionem paratis præmiſſus Neapolim eſt Carolus Alagonius regii adventus nuncius; at Columniis proceribus qui rebus ſuis timere videbantur, verbis Regis teſtatum nihil eos per injuriam paſſuros. His rebus perfectis pridie Nonas Septembris Ferdinandus Barcinone ſolvit, & cum eo Germana uxor Reginæ Neapolitanæ mater & filia: præterea ſplendidus procerum comitatus tum è Caſtella, tum præſertim ex Aragonia amplior. Catalauniæ triremium Dux Raymundus Cardonius, Sicularum Triſtanus Dolcius. Sequebantur plura alia navigia majora minoraque in ſpeciem validæ & numeroſæ claſſis. Neapolitanæ triremes in eo littore ſubſtitere à Gonſalvo retentæ, ut iis venienti Regi obviam procederet. Quo conſilio Neapoli biduo poſtquam Rex Barcinone diſceſſit, quoniam mare magnum erat, ventus adverſus pedeſtri itinere Cajetam abiit. In ea urbe ad duodecimum kalendas Octobris triremium adventum ſuſtentavit. Dux Termenſtinus aliique Italici generis proceres euntem honoris cauſâ proſecuti, è captivis adjuncti Roſanius, Bitonti Marchio, Alfonſus Sanſeverinus, Fabricius Geſualdus: alios adverſa valetudo detinuit Neapoli. Interea Philippus Rex cum primum Burgos pervenit Magiſtri equitum quamvis ædibus hoſpitio delectis, Joannam Aragoniam ejus uxorem aula expulit: ne ſcilicet eſſet cum qua Regina ſuas moleſtias communicaret & cujus in ſermone acquieſceret. De Albano majeſtatis quæſtiones haberi cœptæ. Fidei conſtantia erga Ferdinandum crimen erat ea tempeſtate graviſſimum. Maris Præfecto minori jam gratia mandatum, ut fidei pignus è ſuis arcem aliquam traderet. Quod ille cum Villenio, Anagari Duce, & Beneventano conſilio communicato facere detrectavit. Magnum malum quod ab his initiis reipublicæ parabatur, atrocemque tempeſtatem multorum capitibus & fortunis minitantem Philippi Regis improviſa valetudo, & mors importuna diſcuſſit. Febris peſtilens nihil minus cogitantem invaſit, atque intra paucos dies extinxit. Veneno corrupta vitalia ſenſim venis illapſo exitiabili tarditate, ſuſpicio quibuſdam fuit inanis tamen, uti ejus medici ſunt teſtati, atque in eo numero Ludovicus Marlianus, qui deinde Tudenſi epiſcopatu donatus eſt in Calæcia, nimiam defatigationem verius intemperan-

rantiam exitio fuiſſe inter obſequia fortunæ minus quam ante ſuis cupiditatibus imperanti. Decumbenti ſemper Regina aſtitit: ac ne ab extincti quidem corpore divelli potuit ulla procerum diligentia ac precibus, quamvis præter ordinariam valetudinem utero gravi ad ſeptimum Kalendas Octobris deceſſit prima hora poſt meridiem ætatis anno octavo & vigeſimo. Granatæ corpus ſepeliri mandavit. Dum id fieret, tranſlatitio funere ad Miraflores Carthuſianorum Burgenſe monaſterium tumulo compoſitum eſt. Eo fine vitam clauſit Philippus Rex vix regni inchoati primis fructibus delibatis. Ætatis brevitas effecit ne diu talem Principem præſtaret, qualem eximia indoles polliceri videbatur. Quid nobilitas profuit? quid ætatis flos, eximia totius corporis oriſque dignitas? Quid opes & potentia, quibus cæteros Principes Chriſtianos facile ſuperavit? Quid regia & ſplendidus aulicorum numerus? cuncta pervertit mors importuna præcepſque. Tantum ſibi in rebus humanis ſumit. Sola virtus non interit, cujus certa merces eſt aliis fundata radicibus. Divina conſilia explorare quis auſit? Quis humanæ felicitatis inconſtantiam pro dignitate admirari accuſareque? Multorum ſpes ſunt everſæ, aliorum ad novos conatus nihilominus erecti animi. Statura corporis juſta fuit, facies candida rubraque, barba rara breviſque, labium inferius porrectum cum gratia, oculi mediocres, promiſſa cæſaries: univerſi corporis habitus cum venuſtate decorus atque amabilis. Animus ingens, ſed facilis: qui niſi cautio adſit & modus, in perniciem vertitur aulicorum abuſu pravitateque. Otio luxurioſo oblectabatur, à negotiis abhorrens, eoque intimorum libidini & imperio ſemper obnoxius. Id unum fama accuſavit, quæ nullum Principem innoxium patitur, ſi libido abeſſet, avaritiam ſævitiamque non timeres. Menſe Auguſto crinitum aſtrum extitit octo diebus, cauda flammata porrectaque occaſum inter & auſtrum. Poſt fata creditum eſt hujus Principis capiti minari: ejuſque obitu magnam rerum mutationem fore motuſque graves.

FINIS LIBRI VIGESIMIOCTAVI.

JOAN-

JOANNIS MARIANÆ
HISTORIÆ
DE REBUS HISPANIÆ.
LIBER VIGESIMUSNONUS.

CAPUT I.

Ferdinando Regi obitus Philippi generi nunciatur.

OBITU Philippi Regis magna rerum major animorum immutatio facta eſt convulſa penitus republica majori, quam meminerant periculo. Fluxa & inconſtans humanæ vitæ conditio. Quis Caſtellæ felicitatem tantis munitam præſidiis, longo tempore fundatam, multorum annorum pacem, juſtitiæ cultum, quibus bonis à nulla gente vincebatur, puncto temporis crederet, in præceps itura: deſitura in tyrannidem & rerum omnium permixtionem miſerabilem ni continuo ſuccurretur? Magnam rerum ſub cœlo inconſtantiam, noſtræ imbecillitatis clarum argumentum. Hora una aufert, quod multis annis quæſitum erat: quoque navis major, eo ſua mole amplius laborat, & proprio mergitur pondere, ſi nauclero deſtituatur & clavo. Uti in præſenti Caſtellæ accidit. Proceres inter ſe diſſidebant, nullo communi conſenſu paucis judicium aut reipublicæ amor: pleriſque præſens rerum ſtatus diſplicebat; pari dolore aliena commoda ac ſuas injurias metiebantur. Immenſæ ambitioni ſatisfacere quis poſſet, quis hiantem cupiditatem ſatiare ea multitudine hominum? Plurimæ præfecturæ & honores provinciæ penes Belgas erant. Obſequii patriæque deſertæ ea ſcilicet merces. Hi redigendæ pecuniæ vias omnes inveſtigare, quamvis cum provincialium gemitu: prædæ habere rempublicam pretio non æquitate jura deſcribere, impotens dominatus ac ſævus. Omnino in Hiſpania diu hærere non cogitantes, nulla famæ cura cuncta venalia habere honores, magiſtratus præmia virtuti debita ex iis pecuniam captare quaſi brevi principatu feſtinantes. Accenſas aulicorum cupiditates ipſa Principis facilitas acuebat, minori metu, majori quæſtu apud juvenem & credulum. Provinciales ea offenſi perverſitate tantis malis aut finem aut modum optabant: atque procerum exemplo ſciſſi in partes, plerique ſuperiora tempora tædio præſentium ſuſpirare; quidam etiam à Ferdinando præpropere ſe deſertos atque inhumaniter accuſare: cum ipſi priores eum deſeruiſſent, atque ignominioſi diſceſſus culpam porro ſuſtinerent. Hos tamen animorum motus, offenſioneſque graves Princeps præſentia auctoritateque quamvis juvenis: ac erroris commiſſi tradito reipublicæ clavo, cui minime conveniebat, detractoque ei, cui omnes amplius quam ſuis ſinguli parentibus debebant, provincia per tot annos opimæ pacis commodis florente, ac multis acceſſionibus amplificata eo duce rectoreque memoria frænabat maxime: ne novi motus exiſterent. Levius non ferunt homines, quæ ſua culpa accerſierunt mala. Defuncto tamen Philippo Rege continuo erumpentibus odiis quaſi fræno domito multorum turbidi conatus extitere,

tere, majoris mali metus, nullo qui probere poſſet, contumaciamque caſtigare, malis impendentibus remedium afferre. Reginæ quam res ea maxime attingebat, ob valetudinem & ingenium cura omnis gravis atque intolerandum videbatur. Carolus filius imbecilla ætate, externis moribus & inſtitutione, ſi pro matre ſuſcepiſſet rerum procurationem alieno imperio obnoxius futurus erat; periculum ne externi ejus nomine regnarent cum magna provincialium invidia motuque. E duobus Caroli avis Maximilianus Cæſar procul aberat. Si cura rerum ſuſciperet non minor ſuſpicio: penes eos rerum ſummam fore, qui morum Hiſpaniæ eſſent prorſus ignari reipublicæ magno atque incredibili incommodo gentiſque offenſione, ex recenti memoria metus probabilis. Supererat Ferdinandus idoneus maxime ob exactam prudentiam & animi magnitudinem eorum etiam qui nolebant confeſſione. Verum is ex Hiſpania aberat ſuſcepta ignominia irritatus. Ad hæc ex conſcientia qui deliquerant, ne ejus reditu meritas pœnas exolverent, & arrepta poteſtate, ut ſunt hominum ingenia, ulciſci dolorem vellet verebantur. Hac anxii cura varias cogitationes, abhorrentia conſilia verſabant, fœdas rerum imagines, aliud atque aliud ſubjiciente animo, ut fit, cum prima quæque damnamus; pridie obitus Philippi, ſalute jam à medicis deſperata inter proceres tumultus extitit gravis belli civilis ſuſpicio, niſi opportuno remedio occurſum eſſet. His malis, quæ multorum capitibus minabantur commoti Magiſter equitum, maris Præfectus, & Infantatus Dux hi ſtudio in Ferdinandum palam incitati cum Anagari Duce & Villenio qui adverſæ partis capita erant apud Toletanum Archiepiſcopum convenere de rebus omnibus diſceptaturi. Graviores controverſiæ erant, majores conatus quam ut componi ſedarique facile poſſent. Conſenſu definitum, ut cum Toletano ſex alii viri ab utraque parte judices deſignati de litibus ſtatuerent: quod eſſet ſancitum jus faſque haberetur: nullus contra repugnaret. Ab iis Kal. Octobris fœdus percuſſum atque procerum ſacramento confirmatum eſt in tres menſes annique finem his prorſus legibus. „ Nulli militares delectus habentor. Proceres ne ſaluti aut fortunis „ inter ſe inſidiantor: neve omnino lædunto. Nemo Reginam quæ Burgis „ erat, neque Ferdinandum filium, qui „ Septimancis educabatur, in ſuam poteſtatem redigito. Qui ſecus faxit, „ reliqui proceres vindicanto. " Petrus Nunnius Guſmanius Calatravæ Claviger, cui Ferdinandi inſtituendi cura data erat, procerum conatus veritus ne infante per vim detracto turbarum occaſio exiſteret (nam Philippo nondum extincto Dieghus Guevara & Philippus Ala id facere tentarant litteris patris nomine, uti creditum eſt confictis) Valliſoletani conventus judices eorumque Præſidem inſtantis periculi admonuit, niſi opem ipſi tuliſſent. Ea denunciatione illi Septimancas haud procul ſitum oppidum profecti puerum Valliſoletum deductum ad D. Gregorii cuſtodiendum curarunt, collegium ab Alfonſo Burgenſi Palentino Epiſcopo Dominicanis, quem ipſe ordinem profeſſus erat, regia impenſa conſtitutum. Ea diligentia quorundam præpoſteri conatus eluſi ſunt, cautumque publicæ tranquillitati. Sic res in Caſtella erant. Ferdinandus Catholicus, quo die inter proceres ſancita concordia eſt, Genuæ portum tenuit. Lenta navigatio fuit, adverſis tempeſtatibus prohibiti in varios Hiſpaniæ & Galliæ portus neceſſario claſſem intulerunt. Antequam Genuam ventum eſſet, Gonſalvus obviam Regi profectus ſuas ſecum triremes ad reliquam claſſem adjunxit. Venientem Rex accepit humaniſſime ingentique lætitia, quaſi levata ſuperiori ſolicitudine ſyncero gaudio mens tum primum vacaret, deterſiſque ſuſpicionibus eximiam viri fidem plane perſpexiſſet. Additus verborum honor publicum privatumque præconium. Neque enim fas erat quidquam de merita laude ſiniſtris romoribus detrahi obſcurari injuria gloriam tantis virtutibus partam. Vulgo homines ac præſertim Italici generis nunquam ſibi perſuaſerant ea prudentia heroem abjectis conditionibus quæ multæ & honeſtiſſimæ offerebantur, ſe ſuaque unquam Regis poteſtati permiſſurum callidi imprimis parcique virorum inſignium promeritis æſtimandis compenſandiſque. Noluit Rex eam civi-

civitatem inviſere, ne in terram quidem deſcendere, quamvis ab iis civibus publice & privatim magnis præmiſſis muneribus ad hoſpitium invitatus. Primores tantum civitatis ſe adeuntes monuit ut populares continerent, quos nunciatum erat Gallici imperii gravitate feſſos vim & arma parare. Alioqui Regi Gallo fratri ſuo deeſſe ſtudio & opera nequaquam poſſe, ſi ſecus factum eſſet. Ea admonitione frænati tantiſper cives metu Hiſpanicæ claſſis aliquandiu iram continuerunt in Gallicam nationem conceptam diu, quam aliquanto poſt tum effuderunt, ea contumacia correptis armis, ut Gallum in Italiam ii motus neceſſario revocarint. E portu Genuenſi digreſſus Hiſpanus ventis nihilominus reflantibus ad portum Delphini ſubſtitit aliquandiu. Eo loco tertio Nonas Oct. de Philippi obitu tandem cognovit, ex Toletani litteris aliorumque ejus nomini ſtudentium. Ii conſenſu flagitabant oblitis uti prioribus offenſionibus, quam primum in Caſtellam ſeſe referret. Tranquilla omnia inventurum, neque minora gentis ſtudia quam in Aragonia futura. Feſtinaret modo benevolentiæ memor potius quam injuriæ, neque inutili cunctatione rebus novis locum daret difficili deinde remedio ſeraque moræ pœnitentia. Eam ab ipſo opem univerſam gentem præſtolari cum gemitu & lacrymis. Non fore tam inexorabilem, ut iis vocibus & precibus non moveretur. Tantundem Alvarus Oſorius flagitavit à Philippo Rege adjunctus ſocero comes oratoris munere. Has Ferdinandus preces excelſo animo repulit, & ſi nemo eo melius cognoſcebat vera eſſe, quæ de Caſtellæ periculo prædicabant, nihilque optatius contingere poterat ad Caſtellæ procurationem, unde erat ejectus, reditu. Ergo in conſilio perſtans cœptum iter proſequendi, literas ad Epiſcopos, & proceres & civitates dedit: quibus moleſtum Philippi generi obitum extitiſſe ſignificavit. Rogare enixe ut fidei memores perpetuo erga ſuos Reges ab univerſa gente cultæ, Reginæ obſequium deferrent. Se quidem deeſſe illis non poſſe: ac vero compoſitis Neapolitanis rebus brevi, non moraturum ſpem votaque gentis deeſſe optime meritæ. Converſo retro itinere rediturum, voluntate certa cunctis gratificandi, ut eorum merita & obſequia perpetua ſuo jure poſtularent.

CAPUT II.

Rex Catholicus Neapolim iniit.

E PORTU Delphini ſolvens Ferdinandus, quamvis adverſis tempeſtatibus in Cajetæ portum tandem intulit claſſem. Ea in urbe & Puteolis dies aliquot ſubſtitit, dum Neapolitani (qui nunquam ſibi perſuaſerant eo Regem perventurum, præſertim ex quo de obitu Philippi cognitum eſt) ſeſe ad eum excipiendum comparant. Maximus poſt memoriam hominum apparatus, lætitiæ publicæ & privatæ ſignificatio præcipua extitit. Eo longior aliquanto mora. Sed Puteolis ad Ovi arcem abiit mari circumfuſam omni ex parte. Ac Kal. Nov. rebus omnibus paratis ex Neapolitana mole portus adinſtar viginti triremes egreſſæ inſigni ornatu vexillis & flammulis explicatis viſendo ſpectaculo atque ordine ad Regem acceſſere. Eo prætoriam ingreſſo diſploſere tormenta de more primum triremes, arces deinceps & naves, quæ in portu & anchoris ſtabant. Ingens fumus fragorque aurium & oculorum uſum aliquanto ſpatio diem quoque ipſum atra diffuſa nebula abſtulere. Diſcuſſa nebula redditaque luce ſenſim triremes ſe ad molem retulere remis. Pontem ligneum ad mare tibicinibus ſuſtentatum contabulatumque aſſeribus arcus ex eadem materia erectus claudebat. Eo loco Regi & Reginæ ex cenſuris Magnus Gonſalvus & univerſa Neapolitana nobilitas præſto fuere intertextis auro veſtibus luxu ſumptuque certantes. Luctum amiſſi Philippi ſplendenti cultu cuncti mutarant, miſti fœminis mares, ætatis teneræ majoribus effuſi obviam omni ex parte. Rex ipſe bombycinam trabeam coccino colore geſtabat. Regina aureo rigentem cycladem circum humeros breve pallium, viridi colore laqueis eximio de-

core diſtinctum. Eam manu Gonſalvus uſque ad pontis frontem arcumque perduxit. Quo loco Rex ejus urbis tabulis & privilegiis ſacramento more majorum confirmatis, in equum album conſcendit in mannum æque candidum Regina. Umbellam civitatis primores geſtabant: vexillum Fabricius Columna de manu Regis acceptum, vexilliferi regii etiam honore addito; ejus latera ſtipabant gemini de more feciales. Subſequebatur Magnus Gonſalvus in veſte exterius ſerica coloris purpurei, ſubtus aurea, ad dextram Proſper Columna: mox alii proceres & Principum legati longo ordine. Pompæ univerſæ lætitiam præ cæteris captivi auxere jam libertate donati diuturni carceris ſqualore deterſo, meliori in poſterum ſpe læti ovanteſque. Agmen univerſum clauſere Borgia Sorrentique Cardinales poſt regiam umbellam proximi. Hoc ordine per plateas præcipuas circumducta pompa, ſedeſque urbanas quinque, ubi cives & matronæ expectabant viſendo ornatu cum vocum & inſtrumentorum concentu locis ſingulis mirabili, in templum maximum tandem pervenit. Quo loco varii monachorum ordines ac reliqui viri ſacrati cum ferculis & velamentis lætitiæ, collegiorum ſignis, dictorum inſignibus venientes excepere Deo concinentes hymnum. Quacumque incedebat agmen, multa pretioſa veſtis tegens parietes, multa erant odoramenta diſpoſita. Ad arcem Novam, ubi pompæ finis fuit, duæ Reginæ Neapolitanæ, & Hungariæ Regina obviam proceſſere & ipſæ priſtinæ felicitatis cum ſubſecutis ærumnis comparatione non exigua ſpectaculi pars. Die poſtero Rex cunctis proceribus ac nobilitate proſequente poſt univerſam urbem obambulatam in Gonſalvi hoſpitium divertit, ea popularitate non Gonſalvo modo cohoneſtato, ſed & plebis gratiam promeritus: quæ morum & actionum maxime facilitate capitur. Mox de rebus communibus actum eſt ac imprimis de proceribus Neapolitanis in priſtinum locum reſtituendis, uti erat in fœdere ſanctum. De magnis & multis præterea rebus deliberatio futura erat. Ergo ad generales regni conventus Neapolim edicto omnes regni ordines evocantur. In iis conventibus Ferdinandi & Joannæ filiæ atque ſucceſſorum ſacramentum, à cunctis, qui intererant eſt ſuſceptum non alios Reges fore. Germanæ Reginæ nulla mentio magno multorum miraculo, fœderis nuper cum Gallo icti in eo legibus non ſtari. Germanæ tamen valetudo excuſata, & jam Valliſoleti Reginam Neapolitanam fuiſſe proclamatam. Honeſta videlicet ſpecies, ſed quam non omnibus probaret. Interea Caſtella diſſidiis æſtuabat ex arcano in partes ſciſſa, palam nondum arma movebantur. Neque mirum ſublato capite omnia reipublicæ membra laborare. Proceres inter ſe diſſidebant diſcordes ante, & tunc contemptu regentium minus coercitis odiis. Regina neque idonea ad res gerendas erat, neque volens. Regii conſilii mandatis pauci obtemperabant, invitus nemo: cogendi malo auctoritatis parum & virium. Et eſt fluxa potentia non ſua vi nixa. Nuſquam imperium, nuſquam obſequium, omnia ſoluta & turbata atque etiam in deterius verſa. Quidam regni conventus indicendos judicabant; atque ordinum communi ſententia regni rectores deſignandos. Ejus conſilii principes auctores Toletanus, Magiſter equitum & maris Præfectus extitere. Interceſſit Albanus conſilii, quod non ipſe dediſſet, inimicus, an quia ita ſentiebat, Regum tantum eſſe conventus indicere judicans. Interregni tempore nihil novarent. Mediam viam tentare viſum eſt; conatui ſuſcepto regii adjungere nominis umbram. Regina de ea re appellata adduci nulla arte potuit ut edicta, quibus evocabantur ordines, ſua ſubſcriptione probaret. Irrito eo conatu, quod erat proximum tamen, qui Reginæ à conſiliis erant, conventus Burgos indixere. Reginæ prius valetudine publico teſtimonio comprobata ne lege majeſtatis tenerentur. Rebus controverſis pauci urbium procuratores convenerunt edictis obtemperantes: neque quidquam ii præſtiterunt tandem irrito conatu. Varii animorum motus, multiplices conatus, rerum conditio miſera; veterum malorum ne orbis recurreret provinciales verebantur. Proceres non una ſententia, plerique tamen rerum arbitrium Ferdinando deferebant, in hoc numero To-

letanus, Magiſter equitum, maris Præfectus, Duces Alburquerquii & Begiaris. Non eadem tamen ne iis quidem mens omnibus neque conſentiens oratio; quidam ejus præſentiam requirebant, alii abſenti etiam reipublicæ curam delegabant; id Toletanus ſecutus ſuſpicionem præbuit rerum arbitrium ad ſe velle revocare; uſque eo ut vicariam fieri poteſtatem petierit regnum adminiſtrandi qualem habuit, cum ad controverſias cum Philippo componendas ante fuerat à Ferdinando miſſus. Id fama vulgavit vero an falſo, haud facile dixerim. Rebus turbatis, multa temere finguntur, dicuntur impune. Sed ſimul de ea re Reginam appellare non dubitaſſe affirmatur. Anagari Dux, Alfonſus Tellius Villenii frater, & Joannes Emanuel contra tendentes Joannæ Reginæ regni procuratione propter valetudinem detracta, pro mortua habendam conventus regni pronunciare volebant. Eo decreto haud dubium in Carolum filium ſceptra & jus imperii transferri. Verum neque his plane conſentiens ſententia erat. Duci non placebat venire ipſum in Hiſpaniam; reipublicæ ejus nomine moderatores ordinum conſenſu deſignari. Alfonſus Cæſari poteſtatem delegabat quippe Principis avo paterno, cui leges ejus tutelam manifeſte darent. Ea pleriſque opinio magis quam Ducis probata. Ipſeque Cæſar oppido cupiebat eam procurationem arripere: atque ita ut cæteris contemptis in Hiſpaniam propediem venturum ſe ſignificaret. Non deerant, qui Luſitaniæ Regem Caſtellæ moderatorem dari vellent, in Iſabellam filiam & Ferdinandum infantes junctos conjugio regno tranſlato: quo jure? quibus viribus? Nimirum cæcus animorum impetus agebat in præceps, odiumque externi imperii, cujus recens documentum extiterat. Turpius alii ad Regum Vaſconiæ præſidium confugere, Vianæ item Principis, de quo actum erat cum Philippi filia conjugio. Privatas ſinguli cupiditates ut fieri ſolet, ſpeſque ſequebantur, publicæ utilitatis exigua, ſi ab iis diſcreparet, cura; quo morbo laboraſſe etiam Toletanum rumor erat, ſibi præterea purpuram, ſocio Franciſco Ruicio epiſcopatum aliquem deſtinare. Infantatus Dux filium ſuum Palentinis Præſulem dari. Alburquerquius Segobienſem arcem Mojæ Marchioni, cum quo amicitia erat, reſtitui. Anagari Ducem male habebat Magiſtri equitum, Villenium Albani gratia & rebus omnibus auctoritas penes Ferdinandum. Nullum ſine æmulo aulæ favor eſſe patitur: neque minus quam injuria propria, urit inimici felicitas. Beneventanus Villalonio ſuæ ditionis oppido nundinarum jus à Philippo datum quamvis Medinæ Campeſtris detrimento ratum eſſe cupiebat. Sic ſingulos proprius dolor urebat, aut incitabat cupiditas, eo vela daturos, unde certior ſpes affulgeret aſſequendi, quod animo deſtinaſſent omni alia cura ſoluti. Malis, quæ ex eo fonte impendebant, procurandis Toletanus & delecti cum eo arbitri in procerum controverſiis, novo eos ſacramento adegere, neminem præſidio & ad reipublicæ gubernacula evocaturum Principem aliquem externum, neque cum eo facturum fœdus. Rex quoque Catholicus periculo cognito litteris ad pleroſque proceres pollicitus eſt ſe daturum ultro, quæcumque ipſi expetiiſſent: ſi obſequium cum ſecuritate quam contumaciam cum periculo mallent. Ac nominatim Villenio Villenam Almanſamque quietis pretium promiſit. Anagari Duci rerum venalium decumam, quæ in Anagari ditione pendi conſueverat. Nulla diligentia mala impendentia vitantur. Seu quæ quod cælo manent, moveri non poſſunt, ſeu quia turbidas hominum mentes ſanare difficile eſt. Procerum diſſidio factum ut ſcelerum impune graſſaretur licentia, multa præpoſtere fierent, nullo qui vindicaret. Ac primum quibus diebus Ferdinandus Neapolim ingredi parabat, Valentinus Medinæ Campeſtris arce fune demiſſus evaſit. Senſere qui intus erant fugæ ſtrepitum. Sed ad prohibendum pares non erant. Parta libertate ad Beneventanum abiit fugæ adjutorem, deinde in Vaſcones magno periculo rerum Italiæ ubi præcipuam obtinebat auctoritatem ingenio pravo & malis artibus validus. Præterea Joannes Guſmanius Aſſidoniæ Dux filium Henricum cum copiis miſit, ut Heracleam freto Gaditano impoſitam urbem occuparet, ſuperioribus

annis ſibi dono data ab Henrico Rege; ſa deinde à Ferdinando detracta injuria, ſic ille conquerebatur, rebus turbatis abſenteque Rege impunitatem facto fore ratus. Arci Præfectus Garſiæ Laſſi vicarius vim prohibere paratus, Tendilliæ Comes Granata, aliique Bæticæ urbium conventus ad periculum advolantes effecerunt, ut obſidio ſolveretur præſertim Hiſpalenſi præſule admonente legibus quam armis, cauſa quam vi diſceptare honeſtius tutiuſque fore; quod ſe abs Regina & Rege patre impetraturum eſt pollicitus ut cum eo de jure certarent. Importunos conatus fore exitiales auctori maxime. Sic ab armis eſt diſceſſum. Major aliunde tempeſtas oſtentata. Hi duo Aſſidonius & Hiſpalenſis Ureniæ & Egabri Comites, Prieghi Marchio quales & quanti reguli ad Toccinam Bæticæ oppidum convenere. Ibi fœdere inter ſe facto tabulis confectis jurejurando decreverunt Reginæ debitum obſequium ac totius regni commoda. Obtemperaturos ſe mandatis Reginæ atque eorum qui à regiis conſiliis erant. De regni conventibus, quos adornabant, conteſtari, ſi quid in iis eſſet conſtitutum, qui Dei legibus Reginæ mandatis, aut publicæ utilitati eſſet adverſum nequaquam ratum habituros. Sic in Bætica res erant honeſta ſpecie turbidi conatus. Pleriſque licentia placebat ſed honeſta conatibus prætendebant nomina. In alia parte Rodericus Mendoza Ceneti Marchio Mariam Fonſecam ſibi toro jungere cupiebat. Exorta de eo conjugio lite, dum à ſacro judice in cauſa eſſet pronunciatum, Reges Catholici ſponſam in variis monaſteriis cuſtodiri mandarant, ne qua vis interim afferretur. Marchio ut erat ardenti animo audax & præceps, rebus turbatis ex Olgarum Valliſoletano monaſterio, ubi poſtremo erat, vi admota detraxit, & amore & ſcelere male ſanus: quæ nova provinciæ turbatio gentiſque fuit. Toleti tumultus hac occaſione extitit, Fuenſalidæ Comes apparitoris munere, quod Regum ab antiquo munere ea familia in illa urbe fungitur, confiſus Petrum Caſtellam Prætorem loco movere eſt aggreſſus. Inſignem confidentiam viribus majorem conatum milites Ocania à Ferdinando Vegha miſſi continuo repreſſere, adverſaque Comiti Silvarum factio Prætori adhærens. Per eum modum motæ urbi tranquillitas rediit. Madriti non minor turbatio diſſidiumque extitit inter Sapatas & Petrum Laſſum Ferdinandi partes ſectantes, adverſus Joannem Ariam eidem inſenſum. Segobiæ item Mojæ Marchio portas & templum maximum armatis occupavit, arcis præfecturam injuria detractam obtinendi ſpei imminens. Diſſidiorum flammam tumultumque gravem univerſa provincia multis concitantibus extinguebat nemo. Colluvies malorum qualem à multis annis Caſtella non viderat, quaſi convulſa ſuis ſedibus nutans atque ruitura ſupra ſuo pondere, etiamſi nullus impelleret.

CAPUT III.

Joanna Regina Burgis diſceſſit.

CASTELLÆ Regina impedita valetudine malorum occaſio magis quam levamen, fluctuanti reipublicæ opitulari non poterat, medicas prohibere à republica manus poterat. Omnium ſanctorum anniverſaria memoria feſtum diem ad Miraflores monaſterium celebravit. Ibi ſacris operata poſt prandium ſepulcrum aperiri mandavit, ubi viri corpus erat. Ingreſſa intro & loculo à Burgenſi Epiſcopo reſerato cadaver attente conſideravit oculis, contrectavit etiam manu ſine gemitu tamen nulliſque effuſis lacrymis ac prorſus nihil, ut videbatur, animo commota. Sic eodem die ſeſe in urbem retulit. Suſpicatam crediderunt, in Belgas extinctum fuiſſe, ablatum ab ea natione hominibus, in familiam Principis adſcriptis. Verum illi cupidi in patriam quam primum redeundi mercedes potius annuas, & ſi quæ heri teſtamento debebantur legata, magna contentione exigere moræ impatientia vendita, ſi opus eſſet, defuncti ſupellectile, ne diu ſuſtentare neceſſe eſſet in Hiſpania nulla jam melioris fortunæ ſpe. Regina de

ea

ea re appellata, juſtiſſimo poſtulato nil reſpondit aliud, quam viri manes expiandi precibus curam ſe, uti par erat, non neglecturam. Burgis ut diſcederet ſæpe agitatum urbe diviſa in factiones. Magiſtrum equitum, in cujus illa ædibus morabatur, major civium pars ſequebatur. Joanni Emanueli æmulo neque civium ſtudia deerant neque voluntas Reginæ in ſuam poteſtatem redigendæ arcis fiducia: cujus præfectura cum multis aliis tota provincia à Philippo Rege fuerat donatus. Peſtis lues in ea urbe graſſari incipientis diſceſſum ut maturarent effecit. Villenius etiam Eſcalonam ſuæ ditionis oppidum cupiebat deduci. Conatus omnes diſturbabat Reginæ ingenium conſilio repudiato niſi quod inſediſſet animo Joannam Aragoniam ſororem continuo à viri obitu revocarat in regiam. Eam & Dianii Marchionis uxorem Salinarum Comitem cum nuru Maria Ulloa in primis gratas habere cœperat atque cum iis libenter ſermones familiares miſcere. His auctoribus ad ſuburbanam domum egreſſa, gravi utero, ac proximo partu, relicta ea urbe conſtituit Turrecrematam diſcedere viri cadavere ſecum aſportato, quaſi ex eo oppido miſſura Granatam funere ſepulcroque ſtabili. Eo conſilio pridie diſceſſus nempe ad quartum decimum kalendas Januarii Joanni Lupo Lazarragæ à ſecretis mandavit, diploma conficeret, quo donationes à Philippo viro poſt mortem Iſabellæ Reginæ factas abrogabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, graviſſimos animorum motus concitatura videbatur. Cunctante proinde Lazarraga atque aliam ex alia moræ cauſam excuſanti, quatuor è regiis conſiliariis ad ſe Regina vocati quam primum tabulas in eam ſententiam conficerent, præciſe juſſit; præterea ex ſuorum conſultorum albo eradi quoſcunque poſt matris Reginæ obitum ad eum numerum adjunxiſſet Philippus vir, atque ita denunciari, quorum intererat. Die poſtero, priuſquam ſe in iter daret, urbium procuratores ſalutatum accedentes poſt varios ſermones rogarunt, vellet ne ex ipſorum numero binos ad Ferdinandum patrem ablegari oratum, ut quam primum veniret in Hiſpaniam adjutor rebus gerendis. Adventum reſpondit patris cupere: ſolatio æque ac voluptati fore. De regni procuratione nullum verbum. Ac juſſit potius pro ſe quiſque in hoſpitia diſcederent: neque injuſſu conventus agitarent. Quod erat nil aliud quam conventus ſolvere, prohibere incommoda quæ multorum judicio ex illis ne extarent timebatur. Rebus ita conſtitutis Regina Miraflores abiit die Dominico tertio decimo Kal. Jan. A prandio Philippi Regis corpus è tumulo detractum atque lecto funebri impoſitum præmiſit. Comites adjuncti Epiſcopi Giennenſis & Mindonienſis, & cum illis Malacenſis Præſul Dieghus Ramirus à Villaſcuſa. Paulo poſt egreſſa Regina eſt neque ſplendido neque modico comitatu ſtipante. Villenius tamen aderat, & Ludovicus Ferrerius legatus Ferdinandi. Acceſſit mox Magiſter equitum multique alii in officium incitati nihil ſentientis, ſed majeſtati datum officium. Nocturnum iter erat accenſis facibus. Ad mediam noctem Paviam ventum, inde Turrecrematam, ubi Regina diu ſubſtitit. Burgis manſerunt regii conſiliarii, Toletanus, maris Præfectus, Anagari Dux. Tempus exibat, procerum in pacto fœdere & concordia deſignatum. Actum de eo prorogando. Non una mens erat omnibus, neque par cunctis oratio. Magiſter equitum abnuebat, eo fœdere cauſatus Reginæ majeſtatem imminui. Maris Præfecto, ampliari placebat. Toletanus ad hanc ſententiam adjiciebat de ſuo: regiis conſiliariis auctoritatem imperandi ſanciendam videri, aut eam viam aut nullam oſtendi gerendæ reipublicæ ſuſtentandæque ſine noxo uſque ad Ferdinandi Regis adventum. Multis gravis erat Ferdinandus, neque rerum procuratorem volebant. Ergo ut id impedirent, de Reginæ conjugio actum eſt. Villenius Calabriæ Ducem conjugem deſtinabat, pari nobilitate quamvis è paterno regno magna fortunæ iniquitate deturbatum. Præferebant alii Alfonſum Henrici Aragonii filium ex Aragoniæ & Caſtellæ regio ſanguine ſolum ſuperſtitem ſtemmate quidem per viros continuato. Eo ventum ut Mariæ Ulloæ, cui cum Regina familiaris uſus erat, opimus principatus promitteretur operæ merces ſi ejus animum exploraret. Fecit illa quod

juſſum erat molli occaſione captata. Tum Regina apage, inquit, tantum nefas: novo me conjugio implicari vis? Nec deerant qui Anglo jungi vellent, provecta quamvis ætate ejus connubii percupido. Incertis propter hæc rumoribus fama vulgavit, uti paulo poſt monſtrabitur, Gaſtoni Fuxenſi Narbonis Principi à Ferdinando ejus magno avunculo & ſororio, Reginam filiam uxorem deſtinari. Inſanum quantum is rumor quamvis confictus multorum ab eo avertit animos, aliorum ſtudia debilitavit alioqui in Ferdinandum Regem accenſa. Quod falſo creditum eſt, ſæpe veri vicem obtinuit.

CAPUT IV.

Neapolitanis exulibus Principatus reſtituti.

Regis Catholici Italica profectione multorum animi ad novas ſpes ſunt erecti. Ex omnibus Italiæ partibus legati Neapolim confluxere gratulatum de adventu, ſimulque de rebus magnis. Inter alias molitiones opera Galli Regis curatum eſt, ne Belgici principatus procuratio Cæſari ab ea gente demandaretur. Ea re neque Carolum Principem, neque Cæſarem venturos in Hiſpaniam providebatur, quæ potiſſima cura erat. Principe ea procuratione impedito Cæſare longinquo. Contra Rex Gallus Ferdinandum ſolicitare ut ad Venetos impugnandos, detrahendaſque urbes, quas injuria de finitimis & longinquis ceperant, ſecum & cum Pontifice vires jungeret. His Ferdinandus molitionibus libenter accommodabat aures ardens cupiditate recuperandi eas urbes, quas in Apuliæ ora & ditione Neapolitana Veneti obtinebant à ſuperioribus annis impenſæ in bello contra Gallos factæ pignus. Novo tamen bello implicari exhorrebat priuſquam fluctus Caſtellæ eſſent in malaciam compoſiti. Ac interim conſultius fore judicabat in amicitia perſtare cum iis civibus conſtituta induſtria potiſſimum atque auctoritate Laurentii Suarii ſui in ea urbe legati. Quem diebus ſuperioribus extinctum univerſa civitas doloris argumento funere amplo & exequiis celeberrimis honeſtandum curavit, filio Gonſalvo Ruizio Figueroa pro patre ſubſtituto, dum à ſuo Rege venirent mandata. Satagebat Pontifex Joanne Bentivolo pulſo Bononiam Galliæ Ciſalpinæ urbem primariam & opulentam ditioni pontificiæ reſtituere. Præcipua rei ex ſententia perficiendæ ſpes in Gallo erat equitum & peditum copias in eam expeditionem pollicito miſſurum ſe. Ipſe quinetiam Pontifex ad eam urbem ſubigendam proficiſci parabat. Ad ea præſidia Hiſpanici nominis umbram ſin minus auxilia, adjungere viſum eſt. De ea re appellatus Ferdinandus miſit qui ſuis verbis moneret. Bentivolum ſe quidem Pontifici æqua præſertim petenti deeſſe ſtudio & ope non poſſe. Copiis omnibus & viribus curaturum ut Eccleſiæ Romanæ ſuum patrimonium ſartum tectumque eſſet, ſua Pontificibus dignitas. His ille acceptis mandatis tantis viribus impar Pontifici per conditiones urbis obtulit imperium. Foro Cornelii, ubi Pontifex erat ad civium Bononienſium animos verſandos miſſus eſt Archiepiſcopus Manfredoniæ, quæ Sipontus olim fuit, adjuncto Franciſco Rogio Ferdinandi legato. Iis agentibus tyranno urbe egreſſo, cives contumacia poſita ſuæ urbis imperium Pontifici detulerunt elatis per compita ejus vexillis, arcibus & propugnaculis in ejus poteſtatem contraditis. Antonius Acunius Neapoli miſſus eſt ad Pontificem qui verbis Ferdinandi de victoria ſucceſſuque gaudio fungeretur. Major ex arcano cura ſuberat tempeſtivis officiis regni Neapolitani jura promerendi expreſſis à Pontifice tabulis, quibus ſibi & poſteris eam poſſeſſionem confirmaret, nulla fœderis cum Gallo icti memoria. In ſumma poteſtate id æquius, quod validius. Regibus pro utilitate nulla honeſtatis cura eſt, neque quid de ipſis fama loquatur tanti habent. Arcano hæc agitata conſilia accurate tegebantur. Fine quidem hujus anni Egidium Viterbienſem Auguſtiniano ordini Præfectum generalem, concionatorem ea ætate eximium, Bononiam ubi Pontifex erat, legavit cum mandatis. Paratum ſe eſſe pro ejus incolumi-

mitate & Pontificia dignitate non viribus juvare, ſed ſanguinem vitamque profundere. Experiretur cum vellet, ſive eccleſiæ patrimonium tyrannis eripi vellet, ſive bello peti Turcas, quo jam pridem animus ardenti ſtudio ferebatur. Hæc agebantur. Simul de Andegavenſibus in majorum opes & principatus reponendis ſerio Neapoli diſputabatur; ardua res & multis implicita difficultatibus, quod ea oppida contributa eſſent iis, qui ſuperioribus bellis induſtriam & operam navarant. Sanguinis ii pretium auferri qui æquis animis ferrent? Quæ impedita profecto erant, Regis prudentia & auctoritas expedivit. Quædam oppida poſſeſſoribus detracta, alia ditione aut annuis vectigalibus æqua compenſatione mutavit. Integros etiam principatus de ſua pecunia redemit, quos recens ſpoliatis donaret. Sed quantulum id erat? multa oppida è regia ditione detrahere, & novis addicere dominis neceſſe fuit. Alioqui omnibus ſatisfacere non potuiſſet, neque motus animorum frænare palam regiam munificentiam laudantium, ſi contingeret tamen ſine virorum fortium injuria. In exulum numero præcipui extiterunt Salernitanus, Amalfitanus & Biſinianus, Conſæ, Morchonis, & Monteleonis, Comites; præter hos Alfonſus Sanſeverinus. Sueſſa redempta pecunia Magno Gonſalvo ducis nomine data meritis ingentibus minor omnium confeſſione gratia. Theani principatus, Ciriniola, Monteſoſculum, & Flumen empta item pretio pro aliis oppidis permutata ſunt. Quæ omnia in Ducis Gandienſis jure erant ampliſſimam ditionem & principatus in regno Neapolitano obtinentis dono ſuperiorum Regum, atque in gratiam avi Alexandri Pontificis. Inter eos, quibus oppida ante dono data, nunc ſunt abs Rege ablata, multi tum Italici generis tum Hiſpanici numerantur. Præcipui tamen erant Petrus Pacius, Antonius Leiva, Fernandus Alarconius, Gomecius Soliſius, Dieghus Garſias Paredius. Atque hi omnes æquiſſimis animis tulerunt, pro cujus dignitate ſanguinem ſæpe profunderant, fortunas & vitam in diſcrimen vocarant, à ſuo Rege repeti præmia virtutibus data. Eo amplius quod de reditu in patriam cogitantes, quamvis minorem compenſationem in Hiſpania pluris fecere quam majores in Italia copias, hoc eſt, in exilio, uti illi interpretabantur certe tam procul à patria atque inter infenſos. Columnios & Urſinos principes Romæ familias benignitate alliciendi, vinciendique beneficiis præcipua cura fuit propriis inter ſe quamvis diſſidiis diſcrepantes magno ad rerum ſummam adjumento. Senenſes præterea publice, & Plombini regulum privatim. Ad imperium Neapolitanum tuendum præſidia undique quærebantur. Ipſo tempore Lubianæ Epiſcopus, & Lucas Reginaldus Neapolim appulerunt à Cæſare legati de Caſtellæ controverſiis, ad utrum ea procuratio ſpectaret. Hi Regem conveniendi facta poteſtate poſtquam gaudio functi ſunt ob felicem fauſtumque adventum in Italiam & res alias ex ſententia fluentes, Caſtellæ rebus fore ſaluberrimum verbis Cæſaris ſignificarunt, ſi eam procurationem retinerent, qui fuiſſent ante regni moderatores à gente deſignati. Deinde ne Andegavenſes in majorum opes reſtituerentur, enixe contendere; tantum hoſtium domi alere fore procul dubio exitiale. In novo & longinquo imperio non defuturam occaſionem res novandi, quibus animus non deeſſet. Actum præterea de conjugio Caroli Principis cum Claudia Galli filia, quod probari Ferdinando cupiebant, ac vero ut perficeretur, pro ſua parte dare diligentem operam. De rebus tantis per interpretes conſtituere fore longum & difficile aliis conditiones ferentibus. Si Cæſar & Ferdinandus inter ſe viderent, facile omnia, atque ex ſententia conventura. Et erat Cæſari deliberatum in Italiam tranſire, ſpecie coronam imperii de manu Pontificis more majorum ſuſcipiendi: re ut Galli conatibus obviam iret: de quo fama nunciabat velle Romam proficiſci, ſibique imperium, Rhotomagenſi Cardinali Pontificatum deſtinare. Rumores eos fortaſſe inanes, quaſi veros exploratoſque Cæſar Conſtantiæ in imperii conventibus gravi oratione accuſarat; falſum ſæpe veri locum habet. Auditis legatis Ferdinandus nullo petito ad integram conſultationem ſpatio, continuo ad Reginam filiam Caſtellæ procurationem pertinere reſpondit. Quid aliena cura ſolicitaret? Ea im-

impedita aut nolente res gerere, ſe quippe patrem vicarium ſubſtitu tum ſuperſtiti tum defunctæ. Eatenus nullos in Caſtella regni rectores à gente fuiſſe deſignatos. De Andegavenſibus reſtituendis fidem aſtrinxiſſe, quam violare ſeque mendacii religione aſtringere nefas eſſet. Quod de Caroli conjugio dicerent, Regem Gallum admonuiſſe regni ordines repugnare conſilio. Mediolanum & Armoricos divelli à reliquo imperio non laturos. Orare potius uti filiam Engoliſmorum Duci conjugem daret: cui regnandi poſt eum proxima ſpes deſtinabatur. Denique congreſſum Cæſaris fore gratum cum ſe ejus rei opportunitas daret, nihil aliud. Tempus colloquio non dare, neque alia polliceri, magnam concordiæ deſperationem afferebat. Non deſtitere tamen legati: rurſus dato ſenatu eo ſunt poſt multa progreſſi, ut Cæſari dicerent ſtare ſententiam cum eo & jus & nomen imperii communicare. Italiæ certe imperio in ipſo tranſlato ad eamque ditionem ſubjugandam viribus juvare. Promiſſis ſpecioſis ſed inanibus nihil motus Ferdinandus, ut erat excelſo animo, ſe paſſurum negavit, de imperii auctoritate quidquam diminui: neque de Italia velle niſi quod jure ſuum erat. Actum præterea de armorum ſocietate cum Cæſare, Gallo atque Pontifice adverſus Venetos. Ad id poſtulatum, modo cæteri inter ſe conſentirent, moram fœderi non facturum reſpondit. Ad hæc Jacobum Concillum Giracii Pontificem ad Cæſarem legavit cum mandatis palam, diverſa ex arcano cura votiſque, daret operam, ut Belgæ rerum ſuarum procurationem ad Cæſarem deferrent nempe Caroli Principis avum eoque legibus jubentibus tutorem ejuſdem in minori ætate.

CAPUT V.

Joannæ Reginæ partus.

1507 JOANNA Regina Turrecrematæ erat ineunte ſalutis anno Milleſimo quingenteſimo ſeptimo mente vacillans nulla reipublicæ cura. In eo oppido poſtridie Idus Januarii die Jovis filiam enixa eſt cui Catharina nomen, regnum accedentibus annis Luſitania fuit. Partu de vita periclitata Regina eſt nulla obſtetrice: quod officium illi præſtare Maria Ulloa cubiculo Præfecta præ cæteris gratioſa & familiaris neceſſe habuit majori animo quam peritia artis. Valetudo officiebat, conſilio & medicinæ remediis juxta inimica. Aderant Toletanus, Magiſter equitum, aliique proceres officio incitati erga nihil ſentientem imperantemve. Regii conſiliarii cum ipſorum Præſide Giennenſi Epiſcopo Burgis ſubſtiterant. Atque illi quidem oppido cupiebant flammam diſſidiorum inter proceres majores indies ſumentem vires ſedare. Auctoritatis parum erat: eorum mandatis atque edictis pauci obtemperabant, nemo qui nollet. Scelerum adeo licentia volitabat, colluvies malorum injuriarumque, pudendus rerum ſtatus. Tumultus Cordubæ contra Inquiſitores pridem concitatus nondum ceſſabat. Præcipua irarum occaſio, de vinctis quæſtione habita, pleroſque è nobilitate urbana in tormentis fuiſſe delatos quaſi criminum ſocios. Et eſt maligna calamitas: ſupplicio multorum acquieſcit: an multis indicatis & ſcelerum infamia ambuſtis veniam cunctis fore ſperabant. Populus tamen in eo fraudem Inquiſitorum & dolos interpretatus prona ſemper erga Præfectos in deterius fide vim & arma parare. Toleti Silvæ & Ajalæ antiquæ adverſæque factiones corripuerunt inter ſe arma. Ajalæ recuperatori ad quæſtiones habendas miſſo à regio conſilio faventes. Silvæ Prætori, recuperatorem urbis aditu prohibere deſtinanti. Viribus quamvis præſtantes Silvas quippe urbis portas & pontes obtinebant, vicerunt Ajalæ populi concurſu adjuti. Sic Prætor Petrus Caſtella ex urbe eſt pulſus cædes tamen & vulnera extitere. Sævitia mutuis odiis ſanguine imbuta, deinde in avaritiam deſiit. Nihil ſecretum aut clauſum ſinere quaſi adverſarios occultarent; inde direptiones prædæque. Madritum turbare pergebant Petrus Laſſus ſtudio in Regem Catholicum incitatus, & Joannes Arias adverſæ factionis caput; ubique lamenta & turbæ, in quibus peſſimo cuique plurima vis. Urbanum

Con-

Cochæ ſenatum opprimebat. Philippus Acunius Prætor, ne Reginæ auctoritatem ſequerentur. Dieghus Furtatus Mendoza correptis armis pulſo Prætore effecit, ut à ſenatu duumviri Reginæ nomine deſignati conſenſu popularibus jura darent. Segobiæ Mojæ Marchio arce obſeſſa adverſæ factionis cives urbe expulit, eo uſque ſtudio provectus, ut D. Romani ædi ignes injiceret, nihil motus loci ſanctitate, præ ſtudio hoſtes vindicandi, quoniam eo ſe quidam ex adverſariis receperant. Reginæ fluxa auctoritas erat tantis malis prohibendis, medicinæ impedimentum magis quam tutamen. In Bætica ad prohibendas injurias frænandamque audaciam Prieghi Marchio & Egabri Comes, cum Tendilliæ Comite Granatenſis militiæ ſummo Duce, & Murciæ Antelato vires & conſilia ſociarunt ex Reginæ auctoritate nomine res geri dum Ferdinandus pater in Hiſpaniam rediret. Ureniæ Comes in curiam venerat, cupidus componendi procerum diſſidia. Et ipſum tamen proprius dolor urebat ſuiſque adeo cupiditatibus agitabatur. Votorum ſummam finiebat ſibi quidem Carmonenſis arcis præfectura, quam abſtulerant, Roderico autem filio ſacræ militiæ alia quapiam præfectura: quam illi commendari expoſcebat. Proceres expediebant arma. Maris Præfectus delectis copiis Villadadæ & Villavincentio minari, oppidis, uti ipſe prædicabat, ab Albano injuria occupatis. Anagari Dux multis ſtipatus armatis in curia agens eo audaciæ proceſſit, ut die quodam hoſpitia regio conſilio ad Villamedianam metata occuparet: qua illi neceſſitate Palentiam divertere nulla audaciam vindicandi facultate. Joannes Emanuel ſexaginta gravis armaturæ equites nihilominus Turrecrematam advexit, nullam jam ſpem niſi turbatis rebus & in audacia ponens. Villenius item & Magiſter equitum delectus habere, militum præſidium conquirere. Non publicum conſilium vigebat, ſed vis & immanitas dominabatur, unoquoque tantum ſibi auctoritatis ſumente, quantæ vires inerant. Adverſus hanc tempeſtatem Toletanus non niſi ſatellitibus ſtipatus in publicum procedere certus, ne in ea colluvione dignitas ludibrio eſſet, centum equites pedites trecentos conduxit pecunia. Præterea ſtipendio equitibus regni cuſtodiæ deſignatis de ſuo perſoluto, eos Reginæ ſibique novo jurejurando aſtrinxit facturos quæ imperaret. Ad frænandum procerum licentiam hæc omnia præſidia referebantur; ſimul, ne à regio conſilio reſponſa aliqua, mandatave prodirent, turbatæ tempeſtati non ſatis conſentanea. Hac diligentia commotus Anagari Dux majori numero milites è ditione evocavit. Periculum erat ne pars cum parte confligeret: ac vero nocte quadam nihil propius eſt factum quam ut inter ſe Ducis & Toletani milites venirent ad manus. Id ne aliquando contingeret cautum, ne ulli milites Turrecrematæ verſarentur præterquam Reginæ ſolius & Toletani. Ea denunciatione Dux raptim atque iratus è curia diſceſſit. Priuſquam Joannes Emanuel idem faceret, colloquio ad Grigiotam inſtituto, ipſe & maris Præfectus, Villenius, & Beneventanus, atque Andreas Burgius pro Cæſare legatus conſenſu decreverunt, Ferdinandum Regem aditu Caſtellæ prohibere, niſi prius eorum poſtulatis & querelis eſſet ſatisfactum. Magna rerum moles ab his initiis ſæva procella imminere videbatur. Toletani prudentia potentiaque importunis conatibus opponebatur. Quem viribus ſuperare non ſperabant, fraude evertere aggrediuntur. Eorum quidam Donniis convenientes rumores ſpargere in vulgus conſtituunt, quaſi Reginam Toletanus & Magiſter equitum vinctam tenerent. Præterea Villalonium profecti delectus militares habent, ſpecie Segobienſem arcem defendendi adverſus intempeſtivos Andreæ Cabreræ conatus. Villenium inter & Luſitanum Regem conſilia agitata Ferdinandum reditu in Caſtellam prohibendi: Cæſarque ut advecto Carolo nepote rerum procurationem tutelæ jure & nomine arriperet, pro virili curandi. Roma ipſo tempore venit Antonius Acunius inter alia reipublicæ mala Zamoræ Epiſcopus renunciatus. Venienti Ferdinandus Rex dedit mandata, ut pro ea propinquitate qua Villenium complectebatur, eo ſanando pacandoque operam daret; polliceretur que ejus verbis. Villenam & Almanſam, quas tantopere expetiiſſet, ſi

idem quietis quam periculi pretium referre malet. Nihil ea diligentia profectum. Ne Alvarus quidem Oſorius Anagari Duce & Emanuele conventis, ac de ſanitate appellatis meliora tulit. Invictus eſt animus, quem ardens ſtudium ingentes ſpes devoverunt. Antonio Acunio delatus epiſcopatus bifariam genti moleſtus extitit, atque iis penes quos rerum poteſtas erat. Equitum Magiſter inimicorum præcipuo data præmia, ſe nullis honoribus cohoneſtari conquerebatur ſcilicet. Deinde grave viſum eſt, nulla Reginæ aut patris Ferdinandi, uti moris erat, nominatione Antonio eum honorem fuiſſe delatum. Novo inſolentique exemplo ſi diſſimularent, de jure dignitateque regia multum decedere. Itaque regii conſultores Decano & canonicis ejus eccleſiæ per literas mandarunt, Antonio ejus eccleſiæ poſſeſſionem ne darent, ſi data eſſet impedirent uſum, vectigaliaque interciperent. Sera diligentia inaniſque fuit, illo jam nullo prohibente poſſeſſionem honoris adepto. Quatuorviri rerum capitalium in curia regia verſantur legibus & favore Principis armati, auctoritate ſummæ proxima. Ex eo numero audacem maxime & promptum Ronquillum nomine Zamoram miſere, ut conſilii exequeretur mandata. Illum Antonius cum manu militari intempeſta nocte veniens captum in hoſpitio, in arcem Fermoſelam perduxit. Gravis contumelia extitit, metus ne diſſimulatione confirmaretur audacia. Salmanticenſis Prætor & Albanus Dux conſilii juſſu cum manu militari impotentis hominis impetum, quaſi equum tenacem & turbidum aſperioribus frænis compeſcere aggreſſi nihil præſtitere tamen. Rebus turbatis cum omnes omnia audeant, pleraque facinora ſunt impune. In pace bonæ artes vigent, rebus commotis pravi homines majorem vim habent. Itaque Antonio collatus honos incolumis extitit & proprius, magno deinde ſuo malo ſi conſequentia tempora ſpectes, ejuſdem enim Ronquilli, quem vinxerat, manu periit, cum factioſorum Dux factus rempublicam turbaret, vitæ par exitus. Tumultibus plena omnia erant, varia conſilia, conatus, querelæ, fœdum vere ac miſerandum ſpectaculum. Meliores quoque fidem & operam cariſſime venditare, ſibi, propinquis, & neceſſariis præmia extorquere, id ſinguli habituros rati, quod in ea rerum turbatione datum eſſet. Ferdinando Regi gladium in ſontes diſtringere non placebat, ne vindicta invidiæ eſſet. Sed neque honeſtum videbatur largitione & donis redimere, quod jura legeſque darent. Prudens conſilium, æquum tamen & ſalutare omnes judicabant, injuria oppreſſos ſublevare, frænare legibus pravorum hominum impotentiam. Ipſo tempore regiis conſultoribus viſum eſt regni conventus in quatuor menſes ſuſtentari. Ea prorogatione urbium procuratores Burgis, ubi hæſerant, domos quinque redierunt nulla rurſus conventus agitandi ſpe, niſi in commodiorem formam rebus mutatis.

CAPUT VI.

Dux Valentinus occiſus.

SIc res in Caſtella erant. Inter Vaſcones novi extitere motus hac occaſione. Joannes in ea gente Rex Ferdinandi, cujus metu frænabatur, abſentiam opportunam conatui ratus Lerini Comitem in Vaſconibus Magiſtrum equitum inquietum hominem & audacem vindicare conſtituit. Id cogitanti commode cecidit Valentini fuga: quem ad ſe dilapſum continuo bello, quod meditabatur, ſummum ducem præfecit idoneum hominem arbitratus per quem Lerini Comitem majorum ditione ſpoliatum ex omnibus regni finibus deturbaret, haud innoxium. Eo conſilio magnis pro præſenti copia delectibus exercitum contraxit velites ducentos centum & quinquaginta cataphractos, pedites ad quinque millia. Cum iis copiis ad ſextum Idus Martii die Mercurii Vianæ arcem inſedit Magiſtri equitum cuſtodiæ creditam ante, & tunc Ludovico Beamontio vicario pro patre: qui Anagari Ducis gener erat magnæ ſpei juvenis par opibus & nobilitate. Non latuere ii conatus Magiſtrum equitum. Filii & ar-

cis

cis periculo juxta commotus ex Mendavia ditionis municipio duodecim millium ſpatio, ad præſidium die altero obſidionis accurrit. Et erat nox opportuna conatui imbribus & ventis, horrida tempeſtas, dejecti nubibus turbines. Ducentos modo equites ſecum deduxit, pedites ſexcentos in loco cavo terreo tumulo tectos reliquit. Munita arce, uti tempus dabat, ſub auroram redeuntem ſenſere adverſarii. Totis caſtris regiis ad arma conclamatum eſt, ſeptuaginta equites Valentinum ſequuntur præ feſtinatione non ſatis armatum: Rex cum reliquis copiis ſubſequebatur lente tamen & ex intervallo, neque acie competenter inſtructa ne ſervatis quidem ordinibus venturi ſecurus. Dux, ut erat audax, impreſſione in cedentes facta captis ex eo numero quindecim, ſtudioque provectus equitem porro quendam inſectandi, in inſidias præceps fertur. Converſi tunc quatuor ex hoſtibus equites in eum irruerunt. Ex iis unus haſta latus ſupra ilia hauſit, ictuque ex eo equo deturbavit. Accurrere qui in inſidiis erant. Pedibus eximie quamvis pugnantem lancea gemino præfixa ferro, plures tamen unum peremerunt. Proſtrato pleraque vulnera feritate & ſævitia ſunt impoſita, arma veſteſque puncto detracta ne relicto quidem induſio. Duce cadente reliqui mœſti ſeſe retulerunt in caſtra. Magiſter quoque equitum, quo ſecurior eſſet, Mandavia Lerinum abiit loci munitione vim hoſtium propulſare conſtituens. Sic periit, univerſæ Italiæ paulo ante terror: ad cujus arbitrium belli & pacis in ea leges & fœdera vertebantur, ingentis vir haud dubium animi, ſtrenuus manu, ſermone promptus, ferendæ invidiæ, & ſeditionum artifex, raptor, largitor, in pace peſſimus, in bello majori fama quam laude. Secunda ſæpe fortuna uſum adverſa ad extremum exercuit. Superi præſenti interitu ſuperioris vitæ & ſcelerum juſta exegere piacula. Notatum à curioſis hominibus intra diœceſim Pompelonenſem occiſum, quo primum epiſcopatu fuerat donatus, atque ipſo quo ejus poſſeſſionem iniit nempe magni Gregorii feſto die. Unicam filiam reliquit penes matrem atque avunculum Vaſconum Regem. Eo quamvis incommodo accepto mœſtus premebat obſeſſos Rex certus dolorem, rebellium malo vindicare & ſuis copiis & iis auxiliis equitum peditumque, quos è Caſtella Magiſter equitum miſerat. Contra Anagari Dux cum manu militari ad Vaſconum fines acceſſit Lerini Comiti pro neceſſitudine laturus opem. Ipſe quin etiam Cæſarauguſtanus Præſul delectus habere inſtituit certa voluntate eundem tuendi, qui in Ferdinandi patris clientela erat, porro ſororis regiæ conjux. Verum hæc omnia ut in alieno periculo lente adminiſtrata. Sic Vianæ arx obſidionis feſſa malis neceſſario facto fœdere deditionem fecit. Rex quoque cum copiis quæ ad ſexcentos equites octo millia pedites excreverant, Ragam impugnatum inde abiit. Regio Caſtellæ conſilio Vaſconum motus curæ erant. Iis pacandis miſſus Lupus Concillus arcanorum Reginæ particeps ejus verbis Vaſconum Regem obteſtatum ut legibus potius cum Lerini Comite diſceptaret, quam vi & armis. Trimeſtres ſi eſſent induciæ, eo ſpatio controverſias omnes præſertim Ferdinando Rege appulſo & diſceptatore pacatum iri. Clementiæ laus tunc major, cum iræ cauſæ juſtiſſimæ. Quid pacem importuno conatu turbaret, & cum Vaſconibus Caſtellæ vires committeret injuriam non diſſimulaturæ? Negavit Rex paſſurum ſe amplius ut unius hominis importunitate univerſa gens turbaretur ſciſſa in partes. Neque fas eſſe neque honeſtum pravos conatus, ullius Principis ope tegi, impunitate audaciam & ſcelerum confirmari licentiam. Daturum quidem ſonti & extrema merito veniam, ſi modo coram peteret ſupplex, Lerinoque tradito & filiis ut in ejus obſequiis verſarentur, ipſe univerſi regni finibus in omne tempus abſcederet; in ultimas terras diras ſecum & furias portaret. Hæc agebantur; neque is Rex tamen ceſſabat Comitis ditionem occupare. Dedita Raga aliaque circum oppida ſunt. Intra Lerinum quod unum oppidum ſupererat cum filiis & clientibus extremam jam ſpem Comes ſuſtentabat, quibus viribus? qua fiducia? animi obſtinatio rapiebat in præceps. Brevi enim id quoque oppidum ad cætera acceſſit facta deditione. Comeſque bonis omnibus everſus ne pago quidem relicto, profugus in Ca-

Caſtella primum deinde in Aragonia ſine lare familiari vagari neceſſe habuit aliena ex miſericordia inopem vitam ſuſtentans, quaſi in patria tranquillam & beatam ætatem exigere potuit. Is fuit contumaciæ fructus. Ducis Anagari patrocinium non parum obfuit, quoniam multorum invidia flagrabat, ut ab equitum in Caſtella Magiſtro ac cæteris Ferdinandi nomini addictis in periculo deſereretur, adjuto quin etiam Vaſcone. Sic unde opem ſperabat pernicies certa extitit. Commode tamen cecidit Caſtellæ rebus Anagari Ducem bello Vaſconum diſtentum à turbanda provinciæ tranquillitate tantiſper quieviſſe. Eo amplius quod Beneventanus ad Ferdinandi partes acceſſit militiæ ſacræ præfectura quadam commendata & quingentorum aureorum vectigali annuo è regio fiſco conceſſo. Præterea Villalonio gentilitio municipio nundinas concedendi, quod præ cæteris expetebat, facta porro ſpe. Begiaris quoque Dux expugnatus eſt, quæcunque exoptabat promiſſis. His duobus proceribus adjunctis ad reliquos, pars quæ Ferdinando ſtudebat, ejuſque reditum optabat, validior eſſe cœpit: adverſa debilitari penituſque concidere in cauſa quam ſuperi homineſque improbarent. Peſtis lues Turrecrematæ invaluit: quod malum late diffuſum hoc anno vehementer afflixit univerſam Hiſpaniam. Superior annonæ anguſtia fameſque effecerat ut herbis plerique & fœdis carnibus victitarent. Ciborum inſalubrium novi ſucci morbos vulgaverant, qua tabe mortales inumeri perierunt. Nullis idoneis remediis campi, plateæ & domus ſtratæ cadaveribus erant, nullo qui efferret; metus & periculum animos efferaverant. Ac ne erant qui ægrotis aſſiderent: notis ignotiſque imminentis facies mali miſericordiam abſtulerat. Fœdus annus atque ad memoriam inſignis. Eo periculo Regina Fornellos abiit pagum exiguum, neque ab eo municipio diſſitum amplius quatuor paſſuum millibus. Ex iis locis non diſcedere deliberatum erat, antequam pater veniret. In regium conſilium redire qui matre ſuperſtite eo fungebantur munere juſſerat: qui deinde acceſſerant viri nominatione amoveri. Sic Giennenſis Epiſcopus domum abiit. Novi conſiliarii quorum hæc ſunt nomina, Aguirre, Guerrerus, Abula, atque Alfonſus Caſtella id mutari mandatum contendentes, ſumma diligentia nihil præſtitere tamen. Sic Angulus, Vargas, & Sapata priſtinum dignitatis locum, unde erant dejecti, recuperarunt. Arcis Segobienſis obſidionem Mojæ Marchio urgere non deſtitit. Propugnabant milites præſidiarii ſupremo conatu. Verum continuo ſex menſium labore fracti & cuniculis ſubterraneis parte arcis everſa Idibus tandem Maji ſupplicum velamentis pro muro explicatis ex pacto venia data, verba dedentium arces pronunciarunt. Sic Marchio arcem injuria ablatam recepit & ſuis viribus & ope primum Alburquerquii Ducis, qui obſidione intereſſe voluit, deinde Magiſtri equitum, Albani, Antonii Fonſecæ miſſa à ſingulis militari manu Ac fere qui Ferdinando Regi ſtudebant, ii Joanni Emanueli inſenſi Marchionis conatus ſublevarunt.

CAPUT VII.

Cæſar & Ferdinandus de Caſtellæ procuratione diſceptant.

CÆSARIS legati Neapoli reſtiterant. Ab iis magno ſtudio curatum ut Cæſar & Ferdinandus inter ſe viderent. Venturum Nicæam Cæſarem urbem in ora Liguriæ, aut Ferdinandus Romam accederet, de qua ille cogitabat profectione ad imperii coronam. Die uno coram facilius conventuros, quam multo tempore ſi per alios conditiones ferantur. Regi Catholico ſtabat ſententia colloquium detrectandi. Eam voluntatem ut ſpecie aliqua honeſtatis velaret. Illud præcipuum Caſtellæ res fluctuantes eam moram non pati, quæ aliquot menſium neceſſario futura erat. Hoc accepto reſponſo legati coram conteſtati ſunt, ne in Caſtellam rediret, niſi prius iis controverſiis compoſitis. Alioqui Cæſarem quoque venturum. Si quid ex eo incommodi exiſteret, penes eum cul-

culpam futuram, qui auctor extitiſſet, mali cauſa præcipua. Ea denunciatione etſi belli potius minæ quam pacis voluntas exprimebatur: viſum eſt tamen ut cum legatis Gonſalvus, adjunctis qui à cubiculo regio, & qui ab epiſtolis erat de jure utriuſque Principis diſceptaret: ſi qua via ſe daret concordiæ ſanciendæ. Eo inſtituto colloquio multa ab utraque parte dicta ſunt ut in lite omnium graviſſima. Præcipua fundamenta, quibus Ferdinandi cauſa incumbebat, ad tria capita revocantur. Patrem eſſe ac proinde Reginæ tutorem ex legum omnium præſcripto. Id ipſum Reginæ placere: cujus voluntatis multa extarent documenta. Præterea Iſabellæ teſtamento & voluntate non aliter fuiſſe ſancitum. Quid novis decretis certiſſima jura mutarent? quid in re minime dubia lites importune moverent? Hæc pro Ferdinando valida haud dubium & illuſtria argumenta. Sed & Cæſari non minora ſuppetebant neque infirmiora præſidia. Regina valetudine impedita res in Carolum filium tranſlatas: in cujus tutela nemo avo paterno potior erat, omnibus ipſe inito poſteriori conjugio Ferdinandum tutelæ jure decidiſſe præſertim fide Iſabellæ conjugi perpetui cælibatus data. Quod ut negaret, conſtare plane nunquam ipſam Caſtellæ procurationem fore delegaturam teſtamento, ſi novis nuptiis ſe implicaturum putaſſet. Denique proceribus, ut ipſe rebus imponeretur rector non placere: neque verum eſſe eo conatu nullo gentis conſenſu turbare rempublicam, dare male congitantibus arma. Plura alia in utramque partem præſidia ſunt producta: his tamen præcipue utriuſque cauſa continebatur. Ventum ad conditiones concordiæ. Cæſaris legati quatuor hominibus rerum Caſtellæ curam delegabant; ita tamen ut ex eo numero Cæſar ſedecim nominaret nihilominus, octo Ferdinandus ſacerdotiorum, quæ ad regium jus ſpectant, & magiſtratuum pars tertia arbitrio Ferdinandi Regis relinqueretur reliqua gubernatorum delectui. Vectigalium regiorum quarta eidem cederet, tres quartæ Reginæ. Præterea Caroli Principis ad ſtabiliendam ſucceſſionem, regni arces omnes Cæſaris nomine & ſacramento tenerentur. Graviſſimæ conditiones rebus turbandis opportunæ magis quam conſtituenda pace: Additum, ut procerum nonnulli filii atque è reliqua nobilitate principes in Belgas miſſi in Caroli obſequiis & aula verſarentur, una creſcerent, mutuæ inter ipſos & cum Principe benevolentiæ alimentum. Ne cuiquam Philippi Regis partes eſſe ſecutum in poſterum fraudi eſſet. Jura Neapolitani regni ita à Pontifice confirmarentur, ne Caroli Principis in eo imperio turbaretur ſucceſſio. Horum quædam tolerari poterant: alia neque concedi fas fuiſſet, ac ne multis quidem annis conſenſu partium componi. Ita Ferdinandus concordiæ ſpe abjecta, ſe ad profectionem comparare, nihil territus novo Cæſaris conatu denunciationeque. Miſſus Neapoli in Germaniam Bartholomæus Samperius paulo ante ingenium & induſtriam in regia probarat. Cæſar idoneum hominem nactus qui ſua mandata perferret, Ferdinandum ſuis verbis obteſtari juſſit ne in Caſtellam rediret nondum controverſiis inter ambos dijudicatis, ſi ſecus faceret minax. Verum Rex in conſilio perſtans abeundi, miſit prius Romam qui ejus nomine obſequium Pontifici deferrent. Ii fuere Bernardus Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, Antonius Auguſtinus, & è Valentina nobilitate Hieronymus Viquius, cui præterea legati ordinarii in ea curia partes implere mandatum eſt, in locum Franciſci Rogii eatenus eo functi munere cum dignitate. Dato legatis ſenatu pridie kalendas Maji Antonius Auguſtinus eleganti & accurata oratione ejus officii moram excuſavit multis enatis impedimentis ſuſceptam neceſſario: Deinde obſequium obtulit vireſque univerſas ſui Regis ad profligandam nequitiam, ſacroſanctæ eccleſiæ dignitatem tuendam adverſus omnium hominum conatus. Benigne Pontifex, ſi animus vultu æſtimaretur, ad hæc reſpondit læta & placida fronte. Benevolentiæ argumento roſam auream nocte Chriſti Dei natali prece ex libris pontificialibus ſacrari ſolitam de manu tradidit Regi ipſorum perferendam amoris ſui pignus. Ex arcano quoque Gonſalvum invitabat, ſi eccleſiæ copiarum Dux eſſe vellet bello quod adverſus Venetos meditabatur, gratiam meritis fore parem.

Eundem honorem deferebant Veneti, ſi eorum auſpicia ſequi mallet. Ea enim ſuſcepta de ejus virtute & felicitate opinio erat, ut ſecum ferre victoriam perſuaſum omnibus eſſet, in quamcunque partem inclinaret. Honeſtiſſimas conditiones arte occupavit Ferdinandus promiſſo ei rurſus Divi Jacobi magiſterio. Et ne verba viderentur inania rebus vacua, Antonio Auguſtino, cum Romam eſt miſſus, mandavit, uti à Pontifice impetraret poteſtatem Archiepiſcopis Toletano & Hiſpalenſi, atque Palentino Epiſcopo eſſe, ipſius ceſſione eum honorem in Gonſalvum transferendi cum primum in Caſtellam ventum eſſet. Id ne continuo faceret multa impedire: ac præſertim tumultus ſe abſente ne propterea exiſterent non ſine cauſa vereri. Pontifex ut continuo Regis ceſſione Magiſterium Gonſalvo daret, facile adducebatur, ut aliis antiſtitibus vicariam ad id delegaret poteſtatem perſuaderi non potuit Sic in præſenti dilatus honor eſt non ſine ſuſpicione Regis artibus virum inſignem ludibrio habitum, quo ex Italia ea fraude deduceretur. Opinionem vulgo ſuſceptam confirmavit eventus nunquam eo dato honore, ac ne aliis quidem præmiis. An ſumus in timore benigni, poſt victoriam parci: quod vitium late patet, & eſt in multis. Tametſi jam Sueſſæ & Terranovæ Dux erat, ac Magiſter equitum Neapoli ampliſſimi honores ſi ex ſe conſiderentur, ſi cum virtute & meritis tanti viri conferantur tenues prorſus & modici. Fœdere cum Gallo icto Ferdinandi animus ſolicitus erat, verentis nulla ex Germana conjuge prole ne per conditiones imperium Neapolitanum ad Gallos rediret. Ea cura Rhotomagenſem Cardinalem expugnare eſt aggreſſus in pontificatus maximi petitione opem omnem pollicitus, ſi id eſſet ejus opera & auctoritate mutatum Et erat commodius jure & legibus cum Gallo diſceptare quando Caroli Principis & Claudiæ retractato conjugio, contra ſuperiora pacta Mediolanum & Armoricos puellæ dotales principatus ablatos compenſari æquum videretur inducta conditione de regni Neapolitani ſucceſſione, præſertim dubia neque tanti. Controverſiarum potius fontem poſteris perpetuum meliori cenſura adimendum videri. Verum his poſtulatis ſurdas aures Rex Gallus præbebat, offenſus ſacramento quod Joannæ Reginæ & poſteris Neapoli dictum erat, nulla Germanæ ex ſorore natæ mentione contra quam in ſuperiori fœdere caverant, haud dubium mutatæ voluntatis & fidei argumentum.

CAPUT VIII.

Ferdinandus diſceſſit Neapoli.

CUPIEBAT Ferdinandus quam primum ſe in iter dare, gnarus ad res Caſtellæ pacandas, pravos multorum conatus frænandos quanti ſi adeſſet futurum. Feſtinanti omnis mora erat gravis. Verum Neapolitanæ rationes retardabant nondum plane compoſitæ. Regni ejus iura poſſeſſionemque diplomate à Pontifice, ut moris erat, impetrato ſtabiliendi prima & maxima cura erat. Agebat id diligenter Hieronymus Viquius legatus: magno tamen labore & diligentia parum promovebatur. Annuebat quidem Pontifex Regis poſtulatis, ſed cum eo ſi Hiſpaniæ viribus & copiis Faventia & Ariminum Venetis eriperentur in Flaminia injuſtis plane ac violentis poſſeſſoribus; longæ eæ moliones erant; res ardua. Cum Caſtellæ res nullam paterentur moram, eo feſtinare quacunque ratione decernit. Sub profectionem tamen fidei atque innocentiæ Gonſalvo teſtimonium dedit tabulis publice in eam ſententiam confectis: majores prædicatione hominum famaque res ab eo perfectas fuiſſe, integra ſemper fide. Earum tabularum exempla teſtatio deſcripta in omnes partes miſſa ſunt: ſi qui ſecus fuerant temere ſuſpicati, ea præclara teſtificatione omnem dubitationem animis eximerent. Venerat Neapolim Joannes Nucæus Siciliæ Prorex. Hunc propter eximiam fidem excellenteſque virtutes Neapolitanum Proregem deſignarat Gonſalvi in locum Verum eo ante Regis profectionem

tionem & filio ejuſdem nominis, qui jam Aragoniæ Juſtitia erat, intempeſtive defunctis, locum tenuit Joannes Aragonius Ripagorſæ Comes: quem Regis propinquitas quippe ex ejus fratre genitum magis quam aliæ virtutes ſublevabat. In Siciliam Raymundus Cardonius eſt miſſus, qui rempublicam gereret vicarii generalis indito nomine. Proregi conſiliarii de rebus ſupremis bello paceque adhibiti Andreas Caraffa Sanſeverinæ Comes, nobile illi genus & bello paceque clara origo: tum Hector Pignatelus, Monteleonis item Comes, & Joannes Baptiſta Spinelus detracto conſervatoris nomine, quod dederat, in ea gente invidioſo cum primis & gravi. Adjecit mandata Columnios & Urſinos proceres omni cura complecterentur. Bartholomæo Liviano ditio reſtitueretur annuaque vectigalia ad obſequium modo retracto. Ad reliquas militares copias ducenti è nobilitate delecti equites, qui Continuorum nomine verſarentur in Proregis curia centum & quinquaginta aureorum annuo ſingulis ſtipendio. Venetos pacare ſupererat, quoniam de Regis voluntate dubitabant. Miſſus eſt eo ſtudio Philippus Ferrerius qui ordinarii legati nomine & munere in ea urbe fungeretur. Rebus ad hunc modum compoſitis pridie Nonas Junii die Veneris cum ſedecim triremium claſſe è littore Neapolitano Rex ſolvit, abducto ſecum Magno Gonſalvo, ut fama tulit, propter affectati regni ſuſpicionem. Onerariæ plures in ſpeciem numeroſæ claſſis ante dies octo diſceſſerant ductore Petro Navarro. Luſitania opima pace, opibus & fama florebat immortale decus univerſo orbe conſecuta. Cælo datum beneficium eo Rege ſceptra tenente, quo nullus præſtantior eſſet prudentia atque animi magnitudine, præterea felix numeroſa puchraque prole. Regina quoque Nonis Junii filium Oliſipone peperit, cui Ferdinando nomen fuit, brevis ætas: in adoleſcentiæ flore raptus diu præſtantium virtutum ſpecimen præbere non potuit, quas eximia indoles & litterarum amor polliceri videbatur. Luſitano Regi Caſtellæ proceres nonnulli ac nominatim Villenius rerum in ea gente procurationem deferebant. Ad diſturbandum Ferdinandi Regis adventum is conatus pertinebat, multorumque mentes is morbus invaſerat, nec deerant ſermones paſſim Ferdinandi ſenium & avaritiam increpantium. Verum Luſitanus cum ſuarum rerum periculo quantum iis procerum promiſſis fidendum eſſet non ſatis ſtatuebat ſuperioris temporis memoria & exemplis cautior. Ex arcano tamen Caſtellæ rebus admovere manus oppido cupiebat: mutuo filiorum cum Reginæ filiis conjugio, tutelam Caroli generi rerumque procurationem obventuram ultro cogitans. Et erat commodiſſimum Indico commercio Africaniſque expeditionibus, Caſtellæ opibus tenui cenſu Principem ſublevari, ea cura poteſtateque ſuſcepta. Si id non contingeret Cæſarem in Caſtellam evocare quaſi jure conceſſum ac legibus ſanctum, fixum animo deliberatumque habebat. Ad quod Rex quoque Vaſconum invitabat, uſque dum tranſitum per provinciam offerret magno itineris compendio. Sane ambos Reges Ferdinandi felicitas perpetuo urebat, perpetuum Principum malum; potentiſſimi Regis vicinitas moleſta atque intoleranda videbatur. Sed & Vaſconem metus proprie ſolicitabat, non quieturum Ferdinandum niſi eo regno occupato. Seu præſagit animus urgentem calamitatem atque inſtantem, ſeu ex conſcientia iram veritus. Sed & à Caſtellæ proceribus factioſis Cæſarem ad capeſſendam rempublicam provocatum ſe in viam dare, atque in Hiſpaniam trajicere deliberatum habuiſſe literæ argumento ſunt, quas ad Emanuelem dedit Conſtantia, ubi imperii conventus erant, hac ſententia. " Aliis litteris ſignificavi fixum
„ mihi eſſe in Hiſpaniam proficiſci,
„ Carolumque nepotem mecum ducere.
„ Equidem Reginæ filiæ majeſtatem tueri adverſus pravos hominum
„ conatus, Principis imbecillam ætatem
„ tegere, ejuſque ſucceſſioni conſulere
„ meo labore æquum arbitror. Eo feſtinatio major erit, quod quædam in
„ iſta provincia novari nunciatum eſt.
„ Intra quatuordecim aut quindecim
„ dies in Belgas ipſe diſcedam, ubi nepos Carolus agit; interim parabuntur
„ juſſu meo, quæ ex uſu Hiſpanicæ
„ profectionis erunt. Itaque, ut com-

 „ mu-

„ municatis conſiliis cum oratore noſtro, aliiſque proceribus qui Principis partes ſectantur, quod hactenus feciſtis mea cauſa diligentius curetis hortor & mando, detis operam ne in Reginæ libertatem, aut Principis ſucceſſionem quidquam inſolenter committatur. Certe id mihi fore curæ credite ac vero noſtro adventu ne ſine fructu veſter labor contingat effecturum ac potius ut cultæ fidei ea gratia ſit, quam extincti filii in vos perſpecta benevolentia, veſtraque obſequia videntur poſtulare. Vale Conſtantia noſtri imperii urbe; pridie Idus Junii anni milleſimi quingenteſimi ſeptimi.

CAPUT IX.

Regum Galli & Catholici colloquium.

REx Gallus in Italia agebat Alpium fauces ante aliquot menſes cum validis copiis transgreſſus. Genuenſium motus priſtinæ libertatis ſpe Gallici imperii odio graves & incitati, veniendi neceſſitatem impoſuere. Anni enim ſuperioris fine plebs in nobilitatem incitata correptis armis lilia Galliæ inſigne ex locis omnibus eraſere. Commoti populares nunquam in uno gradu reſiſtunt. Ducem ex infima plebe Paulum Nonum ex lanas inficiendi arte ad rerum faſtigium evexere. Iis motibus incitatus Gallus numeroſo exercitu præmiſſo, ipſe paulo poſt præcedentium veſtigia ſubſecutus tumultuantes compeſcuit. Locorum vicinitas invitavit ut Reges inter ſe conſilio communicato videre vellent. Savona in ora Liguriæ urbs, colloquio idonea viſa eſt, Regis Catholici navigatio lenta fuit. Adverſæ tempeſtates Cajetæ in Romano littore atque in Hetruriæ ora aliquandiu detinuerunt. Genuam tandem ad ſextum kal. Julii pervenit incolumi claſſe. Gaſto Fuxenſis Regem avunculum atque ſororium excepit cum quatuor triremibus obviam factus eximia indole formaque adoleſcens. Hoſpitis adventum Gallus Savonæ morabatur. Petri Apoſtoli pervigilio ſublatis è portu Genuenſi anchoris egreſſus eſt Ferdinandus. Genuæ Savona finitima eſt exiguo diſſita intervallo. Ita eodem die accedentes Regem & Reginam ad littus progreſſus Gallus ſplendido accepit apparatu. In mutuos complexus itum, junctæ dextræ, ſalutatio facta ingenti tum utriusque Principis tum omnium, qui inſigni ſpectaculo aderant, lætitia. Sub umbella duo Reges & Regina in urbis arcem deducti ſunt hoſpitio Hiſpani deſignatam. Major ut honor eſſet Gallus relicta arce ad Epiſcopi ædes divertit. Die poſtero qui divo Petro ſacer erat, una operati ſacris ſunt inſigni apparatu. Aulici utrique ſplendenti cultu & veſtium pretio ſuperbi Hiſpani præſertim ſpoliis Neapolitanis inſigni elegantia; militum phaleræ torqueſque ſplendebant, militari habitu ferociam cuncti ſpirabant. Ea nocte Regina apud Regem avunculum convivio excepta eſt, cum Ferdinando Rege Cardinales duo cænarunt. Divæ Praxedis à Pontifice ad Reges de rebus magnis legatus, & Rhotomagenſis in Gallia item ab antiquo legatus. Die proximo duo Reges cænæ Magnum Gonſalvum tertium adhibuere; multo prætęrea verborum honore & benignitate Gallus eſt complexus, virtutem, felicitatem, bellicas artes etiam in hoſte miratus, clariſſima victoriarum monumenta ubique relicta. Tantundem cum Obenigno Ferdinandus præſtitit; atque ita ut Venafram oppidum, quod Comitis nomine in regno Neapolitano initio belli obtinuerat, ſibi is ex tanta benignitate polliceretur ſpe præpropera falſus. In eo congreſſu multa ſunt agitata, illud præcipuum. Adverſus Venetos, de quo antea actum erat, arma vireſque ſociare arcano omnia ne prodita in vulgus vim perderent. Soluto conventu repetitaque navigatione Ferdinandus in Hiſpaniam diſceſſit. Prolixa rurſus inde navigatio fuit adverſæ atque importunæ tempeſtates. Ita non ante quartum Idus Julias ad Cadaquium portum in ora Catalauniæ claſſem intulit. Peſtis lues eo tractu graſſabatur. Vitando periculo non prius ceſſatum, quam ad littus Valentinum ventum eſt omnino ad tertium decimum kalendas Auguſti,

ſti, quo cum cæteris navibus ante decem dies appulerat Petrus Navarrus. Magni honores in ea urbe advenientibus Regibus ſunt habiti commorantibuſque. Regina ſub umbella excepta deductaque in arcem. Qui honos veteri inſtituto Regibus primum eam urbem adeuntibus haberi conſuevit. Ferdinandi reditu nunciato Caſtellæ motus quierunt. Metus nonnunquam quam gratia potentior eſt. Ipſe quoque Villenius poſita contumacia obſequium detulit promiſſa ipſi compenſatione, ac vero reſtitutione omnium quæ injuria fuiſſe ablata dati in cauſa judices pronunciaſſent. Neceſſitate expreſſum officium quamvis, gratum tamen in primis extitit. Ureniæque Comes operæ Villenio patrueli ſanando navatæ præmium tulit Carmonæ arcis præfecturam, quam ſui juris eſſe & ſuperiori tempore injuria detractam conquerebatur. Aſſidonio item pro urbe Heraclea, quam ſui juris putabat, ſpes compenſationis injecta eſt interprete Magiſtro equitum data in præſenti pecunia aut in poſterum annuo è fiſco regio vectigali in omne tempus deſignato. Teletanus rebus omnibus pro virili parte juvabat lætus ad alia quæ à Ferdinando dono antea acceperat, honore purpuræ à Pontifice eo annitente conceſſæ, præterea Inquiſitoris generales in Caſtella & Legione cura data Hiſpalenſis ceſſione: uti indicio ſunt literæ à Ferdinando priuſquam Neapoli diſcederet, ad Toletanum in eam ſententiam datæ: quarum exemplar autographum Compluti ſervatur in Divi Illefonſi collegio ejus opera & impenſa in eo municipio conſtructo magnifice. In Aragonia Inquiſitoris generalis munus & nomen Joannes Enguerra retinuit Regis conſcientiam per confeſſionem ſolitus expiare. Iis proceribus in partes attractis cæteri fere ac vero provinciales univerſi quieverunt. Offenſionis & tumultus ſæpe cauſis remedia nihilo majora ſunt. Illud adverſo rumore fuit, ac paſſim improbatum; quod Alfonſus Fonſeca Compoſtellanæ eccleſiæ eſt præfectus juvenis ardenti ingenio moribus non ſatis probatis favor Principis pro eruditione & virtutibus fuit. Eo major fœditas quod in patris locum ſucceſſit, ea cauſa Alexandrini Patriarchæ tunc renunciati, inanis umbra dignitatis & ſine proventu nomen. Novum exemplum & pravum ampliſſimam eccleſiam à patre in filium quaſi hæreditate transferri eumque ſpurium, contra omnes honeſtatis legis. Verum patris in Regem merita eximia extiterant; rebuſque turbatis multa præpoſtere fiunt, ipſeque Alfonſus junior Regis iter in Italiam proſecutus ejus gratiam promeruerat actionum elegantia ingenii dexteritate apparatuque & impenſa principali. Sic juvat facti inſolentiam ex parte aliqua excuſare, ac præſertim Regis pœnitentia ſubſecuta ac per totam vitam conſcientiam ſolicitante. Et quis eſt Regum in tanta rerum varietate, tanta licentia, qui non peccet in aliquo? In aliquo tantum & non potius in multis labatur. Dux Anagari & Joannes Emanuel ſupererant noxa majori, nulla veniæ ſpe, eoque majori contumacia. Acceſſit recens ad eum numerum Lemoſii Comes nova offenſa irritato Rege. Occupaverat in Calæcis Ponferratum regiæ ditionis municipium, & Villafrancæ contributos pagos & agrum magna ex parte. Ad ipſius jus ea pertinere diſputabat. Quod legibus petere debuiſſet, allata vi in crimen majeſtatis vertit. Fornellis, urbi Regina tunc agebat, de frænanda Comitis audacia actum. Conſilii regii decreto atque ex Toletani & aliorum procerum ſententia Albano & Beneventano ea cura eſt demandata. Delectu illi habito, bis mille equites, pedites tria millia contraxere facinus vindicandi voluntate. Brigantinus opem Comiti laturus videbatur Dionyſii fratris ſuaſu, cui Comitis filia & hæres juncta conjugio erat. Deſtitit tamen à Rege Luſitano monitus pro imperio: Toletano quoque ſuaſit ut juris certamen expetente Comite diſcederetur ab armis. Comes ab omnibus deſertus præſertim ex quo Ferdinandum appuliſſe Valentiam cognitum eſt, metuque majoris mali, Ponferrato aliiſque oppidis quæ occupaverat, reſtitutis arma poſuit obſequium cum ſecuritate, arrogantiæ cum periculo præferens. Joannes Emanuel ejus factionis facile princeps deſtinata voluntate in Germaniam abeundi, & in Belgas, quo præceſſerant Vilæ Veriuſque reguli aliqui ex ea

gente Philippi Regis antea aſſeclæ, Burgenſem arcem Anagari Duci, Giennenſem Egabri Comiti cuſtodiendas commendavit. Appulſo Valentiam Rege hæc gerebantur : ſimul ex Africa nuncius venit, regiæ aulicorum cohorti Præfectum Mazalquiviro cum centum equitibus peditibus ad tria millia majori ex parte ex eorum numero, qui Neapoli venerant in fines Tremeſenios irrupiſſe : vaſtatiſque latiſſime hoſtium agris cum ingenti abacta præda hominum pecorumque rediret, non procul Orano à Tremeſenio Rege & innumera Maurorum multitudine, qui abeuntium veſtigiis inſtiterant, facta pugna fuiſſe victum. Ceſſit virtus numero. E noſtris præda omni ablata plerique in pugna ceciderunt verſi omnes in hoſtes. Ea cura etiam morientibus honeſti exitus fuit. Præfectus cum ſeptuaginta equitibus cuneo facto per medios hoſtes erupit Maſalquivirumque abiit. Quadringenti tantum fuga evaſerunt nocte & vicinis ſylvis tecti, captivorum par numerus. Conturbavit ea ſtrages Hiſpaniæ gentis animos. Ferdinandus quoque eo percitus nuncio aliquot actutum triremes miſit Maſalquiviro auxiliares, ſi opus eſſet & vim Mauri pararent. Neapolitani interea milites otii impatientia per provinciam diſperſi vi & ſtupris, & rixis cuncta polluere. Plerique ad rapinas converſi. In eo numero Dieghus Garſias Paredius, ut erat vaſto animo, audax & promptus piraticam exercere conſtituit largus privatim, quod rapinis ſuppleret. Idem fecere Dieghus Aguajus & Melgaregius. Habendi cupiditas idonea injuriæ faciendæ cauſa videbatur. Hoc diſcrimen inter utroſque: quod Paredius ad Orientis oras profectus de hoſtibus Chriſtiani nominis prædas agere inſtitit, minor ea noxa. Duo alii ad Ænariam inſulam ſtatione delecta promiſcue, quicunque injuriæ opportuni erant, eos ſpoliare fortunis & vita, ex aliena calamitate opes captantes propria & totius gentis invidia. Miſſus à Prorege cum militum numero Michalotus Prateus domo Catalaunus rei bellicæ & nauticæ imprimis peritus piratas ob Belvederium nactus oppidum Biſiniano contributum captis biremibus interiora provinciæ fuga petere coegit. Victoriæ lætitiam inopinus caſus conturbavit. Subita ventorum vi navi, qua vehebatur oppreſſa periit, nullo qui morti eriperet quamvis multis è vicino littore cladem proſpicientibus. Magnum rerum ludibrium converſionemque. Violentia fluctuum compage laxata aſſeres interfluens unda ſubmerſit navim. Ipſo tempore Alfonſus Alburquerquius ſuperiori anno cum Triſtano Acunio miſſus è Luſitania ad Orientis oras Franciſco Almeidæ ſucceſſor, virtutis ſpecimen præbere cupiens, ratus ut prima ceſſiſſent ſecutura alia, ex itinere Ormutium occupavit. Inſula nobiliſſima ea eſt ad ſinus Perſici fauces, anguſta quidem ſpatiis ac ſedecim modo millium ambitu, tenui gleba, nulla aqua, æſtu vehementi, frugum egens ac omnis amœnitatis: gemino tamen portu Orientis commercio idonea, atque ex eo omnibus quæ ad victum cultumque neceſſaria ſunt, quod caput eſt divitiis auro, & argento gemmiſque beata, & cum primis Orientis celebritate & mercatorum frequentia comparandum emporium. In Africæ item littore, quod Oceanus alluit Luſitani Mauris abſtulerunt Saphinum urbem copioſam, latam ſpatiis, incolarum numero frequentem, quondam Regi Marocio ſubditam tunc in jure & mancipio reguli peculiaris.

C A P U T X.

Rex Catholicus Reginam filiam inviſit.

GERMANA Regina Valentiæ ſubſtitit rebus gerendis pro viro vicaria, brevi tamen in Caſtellam itura. Petrus Navarrus cum militum cohortibus, eorum qui in claſſe venerant, præmiſſus eſt Almaſanum verſus ad Caſtellæ fines ſitum oppidum. Subſecutus eſt Rex ad tertium Idus Auguſti. Proceſſere obviam Cæſarauguſtanus Præſul officio in patrem incitatus, Medinæ Celinæ & Alburquerquii Duces. Eo comitatu ad reliquam aulæ cohortem adjecto

to Montacutum primum Caſtellæ municipium pervenit ad duodecimum kalendas Septembris. Inde Almaſanum Arandamque itum eſt. Toto itinere proceres & epiſcopi Viſendi ſtudio & officio in Principem incitati ſalutatum accedebant, quidam metu, multi per adulationem, plerique ne aliis euntibus ipſi ſubſiſterent feſtinationi ſtudentes offenſas priores tegere: ii quanto magis ficta erant obſequia, tanto magis plura benevolentiæ argumenta præbere. Regina Fornellis hærebat incommodo ſatis hoſpitio: neque ut abſcederet induci potuit, quamvis templi contignatione fortuito igne incenſa: atque ita ut Philippi viri corpus neceſſario in regiam fuerit inde tranſlatum. Nunciato tamen patris adventu ex eo pago tandem digreſſa Tortoles abiit vicum Arandæ vicinum. Rex quoque Villavelam diſceſſit duorum millium à filia intervallo. Sic Sabbatho quinto kalendas Septembris precibus veſpertinis operatus Tortoles petiit. Proceſſere obviam Magiſter equitum & Villenius aliique proceres è Reginæ comitatu: præterea Toletanus, Pontificius nuncius cum aliis Epiſcopis cuncti ex ordine vultu ad lætitiam compoſito dextram oſculis more gentis appetere. Ventum ad paratum hoſpitium, ubi Regina patris adventum expectabat. Ad ejus aſpectum cucullo, quo tegebat caput detracto ſe ad ejus pedes oſculatura dejecit. Rex detecto capite genu ad terram flexo proſtratam erexit. Amplexati inter ſe aliquanto ſpatio in domus cænationem conceſſere. Duabus amplius horis in colloquio decurſis Regina reverſa in Regiam eſt, quo Rex pater die poſtero illam inviſit. Remotis arbitris qui inter eos ſermones extiterint cognoſci certo non potuit. Ex Regis tamen in diſceſſu hilari & placido vultu ſuſpicati homines ſunt de Reginæ valetudine melius quam antea, regnique procurationem illi demandaſſe. Eam opinionem eventus comprobavit rebus continuo ad arbitrium compoſitis, creatis uti viſum eſt magiſtratibus atque miniſtris aliis. Septem dies in eo pago morati octavo ad Divæ Mariæ Campeſtris fanum proceſſere. In eo oppido ne purpuræ honor haberetur Toletano à Pontifice datæ Reginæ interceſſione factum eſt, nefas fore negantis quo ipſa loco eſſet viduata viro, oppreſſa luctu, lætitiam ullam celebrari. Sic Mahamudii cæremonia peracta eſt, oppido exiguo apparatu principali ac celeberrimo. Auctus honor nomine, nam Cardinalis Hiſpaniæ dictus eſt: quamvis D. Balbinæ titulus Romæ fuerat adſcriptus. Aderat in curia Andreas Burgius pro Cæſare legatus ſagax, Callidus promptus ad ſimulanda negocia altitudine ingenii mirabili, ea audacia ut poſt Ferdinandi adventum non dubitaret tamen ſolicitare, prehenſare ſingulos proceres, quos idoneos gratia aut offenſa putabat. ut Cæſari rerum arbitrium deferrent. In quo etſi dignum ſupplicio facinus commiſiſſe viſus erat, jus tamen gentium valuit ut inviolatus è curia dimitteretur. Species prætenta ſacto referendi in Germaniam datis ipſi mandatis reſponſum. Adjunctus itineris ſocius Joannes Albion cum novis Regis & Reginæ nomine ad Cæſarem mandatis precantium, eum deinde legatum mitteret, qui publicæ tranquillitati magis ſtuderet: reipublicæ turbationem utriſque fore noxiam, importunas molitiones periculo non vacare. Simul magiſtrum equitum, maris Præfectum, atque Albanum inter ſe conciliare ſublatis mutuis offenſionibus aggreſſus eſt. Ingens conatus neque fructus pœnitendus, quando una opera ſibi eos proceres ea auctoritate & opibus obnoxios præſtare commodum erat; reipublicæ univerſæ ſalutare in unam proceres ſententiam conſpirare privatis diſſidiorum cauſis amotis. Præterea ad Bæticæ motus animum retulit, ubi non minora diſſidia vigebant. Ac Cordubæ Prieghi Marchio Dieghi Oſorii Prætoris apparitoribus & miniſtris faſces per vim ademerat. Ubedæ factioſi cives Molinæ dicti multa turbare Antonii Manrici favore ſuperbi, qui Anagari Ducis propinquus ejus partes ſequebatur, Hiſpalis quieta nihilo magis erat. Obitu Joannis Aſſidoniæ Ducis Petrus Gironius Ureniæ Comitis filius amoto Henrico defuncti filio Mariam uxorem ſubſtituebat opimi principatus hæredem & ipſam extincti filiam neque ex alia matre. Ad tantos motus pacandos viro & gubernatore opus erat. Cantabriæ & Calæciæ portus muniti ma-

magna cura ſunt adverſus omnes caſus. Aczemoſii Comiti, & Fernando Andradio magnis in Calæcia opibus & clientelis turbidos ex univerſæ provinciæ finibus diſcedere mandatum eſt. Par cura adhibita Gaditano Heracleæ & Malacæ portubus muniendis, ac quoniam Mauris indigenis diffidebatur, effectum ut oppida omnia octo à mari millibus vacua incolis relinqueretur Heraclea Almeriam uſque. Pulſis eo littore Mauris veteres Chriſtianos ſubſtituere animus erat, prohibere ejus gentis ſcelera, quorum propter Africæ vicinitatem magna ea parte licentia erat, ſæpeque Chriſtianos captivos in eas oras abducebant. Verum is tandem conatus effectu caruit. Obtinebat Joannes Emanuel Philippi Regis beneficio Burgenſem, Giennenſem, Placentiæ & Miraveti arces. Præfectis mandatum ut Regi eas ſine mora darent. Burgenſi arci Præfectus Franciſcus Tamajus de ea re appellatus tempore extrahendo præter ſpecioſa verba nihil præſtabat. Digna temeritas vindicta & malo viſa eſt. Rex Burgos ire conſtituit, ſimul Petro Navarro cura data cum militaribus copiis quas ducebat, & tormentis bellicis è Medinæ Campeſtris arce detractis, eam arcem impugnandi. Periculo conſiderato præfectus arcem dedere decrevit: quod exemplum aliæ continuo arces imitatæ ſunt. Sic Joannes Emanuel omni præſidio deſtitutus propinquis longinquiſque infenſis, Rege irato per Vaſcones in Galliam evaſit, inde in Germaniam iturus ad Cæſaris præſidium. Unus Anagari Dux ex ea factione ſupererat, ſed quibus viribus? qua fiducia? quibus adjutoribus intra Anagarum ſuſtentare cogitabat, munita urbe & militibus, quos potuit, contractis? Cæcus animi impetus in præceps egit. Et alioqui erat perſuaſum Cæſarem propediem cum exercitu & Carolo nepote in Hiſpaniam venturum. Hac ſpe Iſabellæ Reginæ teſtamento, qua parte certe de regni procutatione ſtatuit, aſſenſum præbere, quo tempore conventus Tauri habiti ſunt, noluit: conſequenti tempore conſilii regii edictis non obtemperavit, ne quatuor viris quidem rerum capitalium aliiſque miniſtris curiæ ut regia mandata in ejus dictione exequerentur conceſſit. Ad ea crimina delectus militares habere inſtitit, tumultuſque concitavit. Studio quin etiam ulterius progreſſus, quaſi Caroli Principis vicarius ſe Proregem dixit: & pro arrepta temere poteſtate, Prætoribus mandavit uti ſuo nomine tabulas edictaque evulgarent: quod Ubedæ certe factum eſt Antonio Manrico Prætore patrui voluntati obſequenti, partes ſecuto. Impotentes conatus, priuſquam altiores malum radices ageret, frænandi erant. Eo conſilio quæſtiones majeſtatis de eo in curia ſunt habitæ. Simul è D. Mariæ Campeſtris fano Burgos ire Rex conſtituit. Arcos perventum: quo ex oppido Fernandum Stradam regiis epulis præfectum ad Ducem miſit arces ut traderet expetitum fidei pignus; videret ne nova offenſa ſi recuſaret ad priores addita, majoris ſeveritatis neceſſitatem imponeret. Detrectavit ille facere quod juſſum erat incommodus & moleſtus. Rex in eo oppido relicta Regina quoniam Burgos ire noluit extincti in ea urbe viri memor, ipſe in eam urbem abiit in vindictam intentus. Petro etiam Navarro cum copiis quas ducebat, & regni ordinariis equitibus belliciſque tormentis univerſam Ducis ditionem eumque capere mandavit. Interceſſere proceres ac nominatim Magiſter equitum, Albanuſque ut ſeveritati modus eſſet precantes meliora de Duce polliciti. Dux ipſe metu propoſito ceſſit, qui benignitate vinci non potuerat. Navarreti, Trevigni, Oconis, Redecillæ, Davalilli, Ribæque arces tradidit, uti erat juſſum: præterea Balmaſedæ arcis regiæ datam antea præfecturam reſtituit. Albanus earum arcium ſequeſter conſenſu deſignatus, atque ii Præfecti quos ipſe ſingulis daret. Ita Rex mitigato animo eorum quæ prius commiſerat ſupplici veniam dedit. Neque multo poſt Antonio Manrico Trevigni Comiti Ducis filio ſenſim eas arces reddidit atque diſſimulanter. Clementia ſæpius quam ſeveritate reipublicæ ſanantur vulnera. Diſſidiorum certe nebula opportuna benignitate, quaſi ſolis radiis depulſis unde ſæva tempeſtas inſtabat, lux rebus reddita eſt & optata tranquillitas. Errant, qui in populi & procerum benevolentia nihil opis repoſitum putant, omnia regis

gis metus. Itaque ad Ducem Alburquerquium amplius promerendum de Joannæ Aragoniæ neptis ex filio Cæſarauguſtano Præſule conjugio cum ejus majori filio conſilia agitata. Quod tamen connubium non coaluit: ac puella Joanni Borgiæ Gandienſi Duci poſtmodum data conjux eſt.

CAPUT XI.

De Variis conjugiis actum.

Cæsar uno tempore Regibus Gallo & Ferdinando infenſus Ferdinandum accuſabat in Caſtellæ rerum procurationem præcipitanter invaſiſſe controverſiis cum ipſo nondum compoſitis, neque lite dijudicata. Gravis ignominia viſa eſt armiſque vindicanda injuria. Tria millia Germanorum uti ferebat fama, in Neapolitanos fines immittere cogitabat, quo gentem ad rerum novarum ſtudium concitaret. Simul ut Aragonii Cardinalis conatus juvaret Calabriæ Duci in Italiam pertracto paternum regnum reſtituere parantis, præſidiis undique ad id obtinendum petitis præ vindictæ ſtudio nulla nepotis cura. Neque deerant rumores ſuſpicioni ſubjicientes Magnum Gonſalvum quaſi præſentium rerum tædio quietis impatientia conſilii ejus particeps eſſet filia etiam majori nupta Calabriæ Duci. Deſtinare præterea Pontifici obſequi, copiarum ejus & novi contra Venetos belli cura ſuſcepta. Mendacio habita fides, quoniam ad id invitabatur annuo ſtipendio aureorum ſexaginta millium. Quia honeſtiſſima conditio erat, famæ credebatur paſſim. Verum hæ ſuſpiciones erant: inane prorſus quod de Cæſare ferebatur. Brevi enim eſt intellectum vires illas, unde rumores alebantur, velle in Mediolanenſes fines & contra Venetos convertere: utriſque inferre bellum. Rex tamen Catholicus ex eo Cautior, acriores cuſtodias circumdedit Duci Calabriæ, ne è curia ſe inſcio poſſet elabi. Simul Ripagorſæ Comiti mandavit, uti Cardinalem Neapoli Romam prorſus amandaret. Facto quidem alia prætenta ſpecies eſt, ſed rumoribus plane nulla fides habita ad id ut recurreretur, effecit. Galliæ Regem expoſtulabat Cæſar Gheldriæ Ducem ſublevare eo bello, quod Belgicis finibus importunus diu intulit. Præterea Burgundiæ fines armis vexaſſe, quo tempore in Italia Ferdinandus agebat, ejus conſilii particeps, uti ille accuſabat. Ad hæc colloquium inter duos Reges Savonæ inſtitutum ante, ſuſpectum monſtri profecto ſimile aliquid allaturum credere. Conjugium Claudiam inter & Carolum toties pactum diſturbari: ac ipſo tempore agi de nuptiis regiæ puellæ cum Engoliſmorum Duce dolebat ſcilicet impenſe: ubi reſcivit impedire conatus Cardinalis Rhotomagenſis opera. Cæſaris votis multa patrocinabantur; cæteris omnibus validius fundamentum, in fœdere ad Hagenaum facto Mediolanenſis principatus jura Gallo ſimul & Philippo Principi Cæſareo diplomate confirmata filiorum connubii inter eos ſpe certa fideque data. Conjugio diſturbato indulgentiam conceſſam fore irritam. Ferdinando ea res curæ admodum non erat, quippe Mediolani principatus jacturam regni Neapolitani ſucceſſore Carolo nepoti relicto ſatagebat compenſare fœdus violatum, alterius fœderis mota fide. Galli aures Cæſaris poſtulatis ſurdæ erant. Sic ille animum in Angliam revocavit Mariam ejus Regis filiam Carolo jungi cupiens. In quo eo uſque progreſſum eſt, ut in puellæ dotem deſignarent ducenta & quinquaginta aureorum millia: diem & locum celebritati nuptiarum præfigerent. Additum etiam ut Ferdinandi & Joannæ Regum conſenſus expoſceretur, ac renuentibus nihilominus connubium conſtaret. Cupiebat Anglus hoc conjugium, in quo tantæ commoditates inerant coire. Major tamen & propior cura ſollicitabat Ferdinandi voluntate ſibi toro Caſtellæ Reginam jungendi; quod ſperare non temeritas ſed amentia erat. Diſſimulabat tamen Ferdinandus ſpe inani ſenem lactans: ne ſe averſum conjugio præberet Catharinæ filiæ & Waliæ Principis pacto. Anglus tempus extrahere aliam ex alia moræ cauſam nectere, ea cunctatione extorquere parans quod maxime

xime optabat. Fraus utrinque eludebatur fraude, ac veluti contrariarum in uno corpore ægritudinum complicatio utroſque male habebat; quo morbo fere Principes magni laborant, expugnantibus inter ſe ſtudiis vita componitur haud levi moleſtia labeque eorum felicitatis. Mors Angli brevi ſubſecuta intempeſtivos intercepit conatus. Plerique vulgo Ferdinandum accuſabant, quaſi Gaſtoni Fuxenſi leviro ſuo Reginam filiam conjugem deſtinaret ſuis & Galli avunculi viribus regnum Vaſconum adepturo: quod illi injuria ereptum prædicabant. Sed & Hiſpanum mipeculiaris dolor incitabat, & ſtudium eos Reges vindicandi ob averſum penitus à ſe animum: nullam prætermiſſam occaſionem ſuſceptam ſimultatem teſtandi. Recenſque apertum odii documentum extiterat Lerini Comite ditione ſpoliato nulla ſui abſentis cura, quamvis gnari ſororii injurias ac in ejus præſertim patrocinio deliteſcentis, pro ſuis habiturum. Eo majori offenſione quod legibus diſceptare, uti poſt ſuum adventum expetierat, profugo ditione reſtituta recuſarant, parato quamvis mulctam ſubire, quam delecti conſenſu judices juxta leges indicerent. In Germaniam pervenerat Joannes Emanuel minori jam apud Cæſarem gratia & auctoritate quam antea. Miſeros cuncti deſtituunt: neque mala in uno gradu reſiſtunt. Deluſus ergo ſpe ſua ac ſuſcepti fruſtra itineris pertæſus revocare cupiebat, atque in Hiſpaniam redire. Eo conſilio petiit à Ferdinando è duobus alterum. Ut ejus venia reduci bona priſtina reponeret, atque eo loco haberet, quem generis nobilitas & priora merita poſtularent; certe cum uxore & liberis in Luſitaniam ire concederet. Quod ſi juſtiſſimis poſtulatis non moveretur, facturum haud dubium quod ſolent homines deſperati. Nullam eſſe potentiam cui non ſit periculum etiam ab invalido, præſertim ſi ad vires furor accedat. Nullum reſponſum datum: majores noxæ erant, quam ut veniam ſperaret. Ita è patria exul miſeriis coopertus ac profugus minori quamvis Principis favore ingenii tamen acumine dexteritateque agendi, diſſidiorum inter eos Principes ſementem facere impedire concordiam nunquam deſtitit egregius diſſidiorum artifex. Juvabat conatus Bernardinus Carvajalius Pontificis ad Cæſarem legatus. Sic vulgo ſuſpicati ſunt homines; conjecturæ accommodata fides propter turbidum utriuſque ingenium parem actionum varietatem. Et quoniam Cardinalis propinqui, à rebus Ferdinandi averſi regni procuratorem eſſe conſtitutum ægre neque diſſimulanter ferebant. Suſcepta ſiniſtra adverſus Cardinalem ſuſpicione Ferdinandus à Pontifice porro petiit Legati munere detracto eum actutum Romam revocaret: acerrimam diſcordiarum facem amoveret. Quod ægre quidem ſed impetratum eſt tandem.

CAPUT XII.

De Caroli Principis in Hiſpaniam adventu actum.

BELLICOS apparatus à Cæſare inſtitutos declaravit eventus non ad occupandum Neapolitanum imperium, ut erant homines ſuſpicati & fama ferebat, pertinere: ſed adverſus Gallum Regem pro Mediolanenſi principatu & Venetorum ditione. Ferdinandus Rex & Pontifex, ne ex eo initio veniretur ad arma, ſolicitare non deſiſtebant, ſin minus pace facta certe pactis induciis viam aliquam concordiæ inirent. Id Cæſari non placebat pactum fieri niſi magno ſuo commodo adjunctis conditionibus quas Gallus non probare dignitatis memor, inſolentiæ omnis impatiens. Omiſſa igitur pacis mentione, Cæſar Margaritæ filiæ Belgarum procuratione delegata ſe in iter dedit Italiam verſus menſe Januario ſalutis anno milleſimo quin- 1508
genteſimo octavo auſpicante. Proximo menſe Tridentum pervenit modicam urbem in Alpium faucibus ſitam. In ea ſolenni cæremonia more majorum, cum in Italiam ad imperii coronam contenderent, ſelectum Imperatorem dixit, nam antea Regis Romanorum nomen tantum prætulerat. Brandenburgenſi Marchioni imperii militari ſummam detulerat ad iter proſecuto. Copiæ exiguæ erant, neque magnis conatibus idoneæ

vires.

vires. Ærarii inopia premebat magnis ſemper molitionibus adverſa. Regi tamen non poterat generoſus ardor animi quin viribus majora captaret. Bellum ad Cadori vallem ditionis Venetæ inchoatum eſt, cum repente nuncius Helvetiorum quinque millia Gallicis ſtipendiis in Italiam feſtinare, Cæſarem in Sueviam revocavit, ſi conventis Suevici auctoritate diſturbaret eas copias. Nihil ea diligentia profectum. Novo tamen nuncio, Gallicas copias in Lucemburgenſes fines irrumpere eo continuo quaſi belli Italici oblitus accurrit. Pudenda inconſtantia ac conſiliorum varietate circumactus irrito ſæpe conatu cogebatur in medio curſu deficere: moliri multa, nihil ad exitum perducere cum ignominia labeque. Ejus diſceſſu major Germanorum pars, qui in Cadori valle manſerant ſigna deſeruere caſtraque. Duo millia qui ſupererant, à Venetis copiis majori numero ſomno meroque ſepultos ante lucem impreſſione facta improviſo adventu conciderunt. Longe alia Ferdinandi Regis ratio erat agendi. Arrepta quamvis atque certis præſidiis Caſtellæ procuratione ſtabilita, memor tamen rerum humanarum, quæ fluxæ & inſtabiles, ſæpe in contrarium migrant, neque ignarus non paucos obſtinata mente rerum novarum conſilia agitare, nullo loco deeſſe, vigilare, quoſdam terrere metu, aliorum invidiam beneficiis expugnare. In eo numero præcipue ſe oſtentabant Alſonſus Manricus, Roderici Manrici Magiſtri D. Jacobi filius idem Pacis Auguſtæ præſul, & Cataniæ in Sicilia Epiſcopus Petri Nunnii Guſmani Calatravæ Clavigeri frater. Ii poſtquam deſerto Ferdinando Philippo Regi adhæſerant, ſublata emergendi ſpe dum is rerum potiretur, ex deſperatione animos obſtinaverant, priorem errorem novo & graviore cumulantes. Pontifex de ea re appellatus, Toletano & Burgenſi Præſulibus inquirendi in eos Epiſcopos poteſtatem fecit. Adverſus Regem tantis offenſis irritatum tueri innocentiam qui poſſent? Alſonſus Manricus fuga in Belgas concedere tentavit. Captus tamen non procul Santanderio in Aſturibus à Franciſco Luxano Traſmieræ ſeu Ultramontanorum tunc Prætore, aliquandiu in Atienſæ arce detentus, demum in Toletani poteſtatem, juxta Pontificis mandata eſt contraditus. In Germania Jacobus Concillus Giracii Epiſcopus à Ferdinando legatus Cæſarem, uti erat mandatum, monere non deſiſtebat: Carolum Principem in Hiſpaniam mitteret; provinciæ moribus à prima ætate imbui ad ſtabiliendam ſucceſſionem & ſtudia gentis confirmanda, quam res alia fore ſalutarius. Ferdinando ipſo ſuperſtite auſurum neminem ea jura mutare: eo ſublato quin proceres Ferdinandum Infantem nota probataque indole natum educatumque in Hiſpania fratri præferrent, neminem poſſe ulla arte aut viribus præſtare. Rebus in Hiſpania turbatis, qui Italiæ imperium ſtaret? Perſpicaci & cauto Ferdinandus ingenio avertere mala cupiebat, quæ repudiato ejus conſilio in Hiſpania paulo poſt ſunt ſubſecuta. Nunquam enim Cæſar adduci potuit, ut Carolum concederet in Hiſpaniam venire niſi rerum ſecum procuratione participata, regiorum vectigalium parte conceſſa, unde inopiam ſuppleret ſubſidiaque parata haberet variis & arduis conatibus ſæpe ſupra vires ſuſceptis. Quibus promovendis præter alia mille & quingentos milites, Gallo à Ferdinando auxiliares datos ad ſe traduci poſtulavit. Verum Franciſcus Omedes ad id à Ferdinando miſſus effecit ut in Galli fide & obſequio perſtarent, nulla cura Brandenburgenſis, qui eos quaſi Cæſaris ſubditos neque juſſis obſequentes neque reſpondentes ad nomina, majeſtatis reos pronunciarat. Enimvero Cæſar rerum in Caſtella arbitrium arrogabat ſibi: irritatis amplius voluntatibus, quod Andream Burgium rurſus à Cæſare legatum Hiſpaniæ aditu prohibuiſſent. In quo graviſſimam contumeliam contineri ille quidem interpretabatur malo vindicandam injuriam, ſi vires voluntati pares ſuppeterent. Rex Luſitanus his contentionibus liber nominis famam per omnes Orientis oras latiſſime propagari, anniverſariis navigationibus ſtruere opes, novis identidem victoriis maris Indici imperium occupare, invicta virtute Ducum pariter & militum, neque minori felicitate. Calecutii & Cambajæ Reges maxime infenſos Luſitanorum conatibus, eoque Cocini aliosque minutos Re-

ges vexatos bello, quaſi Luſitanos portubus exciperent, commercioque ſublevarent victos ſæpe acie multiſque illatis cladibus caſtigarunt, quaſi frænis aſperioribus domita contumacia, pauci inumeros, indigenas advenæ ex ultimis orbis partibus.

CAPUT XIII.

Ferdinandus in Bæticam abiit.

BÆTICI proceres ægre tulerant nullam eorum rationem à Ferdinando Rege fuiſſe habitam, cum primum rediit in Hiſpaniam: & qui Caſtellæ procerum voluntates magno redemerat, nihil ipſis, qui neque potentia neque opibus illis concederent, à ſene parco eſſe datum. Invidia in præceps dabat alienis ſemper incrementis anxia: dignitatis tamen ſpecies obtendebatur. Cunctos ea moleſtia premebat; præ cæteris tamen Petrus Fernandus Corduba Prieghi Marchio & Egabri Comes de injuria expoſtulare, parati dolorem vindicare, ſi qua ſe occaſio obtuliſſet. Accidit ut in rixa populari temere Cordubæ concitata, regii miniſtri è ſontibus unum in vincla raperent. Joannis Ariæ Cordubenſis Epiſcopi aulici correptis armis captum per vim eripuere ne in cuſtodiam daretur. Commotus ea temeritate Rex Burgis, ubi erat, miſit Fernandum Gometium Ferreram quatuorvirum in curia rerum capitalium, ut quæſtione habita noxam eam vindicaret legibus. Inchoata, ut erat mandatum, cognitione Prieghi Marchio monet, ne ulterius progrediatur priuſquam abs Rege nova veniant mandata: eſſe quæ cum illo communicanda videantur, interim tamen urbe diſcederet. Non audacia ſed temeritas erat, regia auctoritate armato judici obſiſtere, levius crimen graviore cumulatum. Negat ille facturum quæ Marchio volebat, ac potius illi & fratri verbis Regis mandavit, continuo ex urbe diſceſſum. Gravis ea contumelia viſa eſt, neque diſſimulanda injuria. Contracta militari manu, reque cum urbano ſenatu communicata, captum judicem in Montilliæ arcem ſuæ ditionis cuſtodiendum miſit: ac deinde paulo poſt libertati reddidit juſſum Corduba abſtinere, malum indicto pareret minatus. Inſolens facinus majori Regem implevit ira, tempore minime idoneo turbari Marchionis importunitate rempublicam. Eo feſtinare conſtituit certus vindicare ne pravum exemplum diſſimulatione in plures diffunderetur. Menſis Julii fine Burgis profectus Arcos, ubi Regina erat pervenit. Tunc Ferdinandum Infantem viæ comitem eſſe voluit, ſpecie quidem valetudinis tuendæ, re à matre abſtrahere erat deſtinatum, ægre quamvis ferente filii abſentiam. Dies aliquot Valliſoleti conſumpti. In eo municipio Joanni Riberæ limiti Vaſconum præfecto mandatum eſt ut eum ſuis cohortibus circum Arcos tenderet Reginæ præſidio futurus. Si qua vis exiſteret Magiſtri equitum maris Præfecti, Albanique in eo tractu morantium, opem ſi opus foret adjungeret. Militari delectu contractas copias ſe comitari Rex voluit ulciſci injuriam conſtituens: qua violata regia auctoritate, niſi eſſet occurſum ſalutari ſeveritate periculum erat ne reſpublica tempore importuniſſimo turbaretur. Hiſpali quoque Enecus Velaſcus Urbanus Prætor voce præconis denunciavit, cives ut ſexaginta annis minores, majores viginti, parati eſſent Regem proſequi cum armis, aut quem ille juſſiſſet, Marchionis inſolentiam vindicatum. Gonſalvus cognita Regis ira, iræque cauſa de eventu ſolicitus his omnino verbis ad Marchionem litteras dedit. Super errore commiſſo id poſſum tantum ſcribere: fore ſalutare conſilium ſi continuo ad Regem ſupplex venias in ejus poteſtate futurus." Quod ſi feceris, vindictam denuncio ſed tolerabilem, ſi renuis, exitium. Anxius ancipiti periculo Marchio patrui monitis obtemperare tamen decrevit; proceres etiam lenire Regis animum, gnari id exemplum ad omnes pertinere ſeu ſeveritatis ſeu clementiæ; in unius cauſa cunctorum fortunas & dignitatem diſceptare. Gonſalvus præ cæteris querebatur acerbiorem, quam par eſſet, vindictam parari. Pœnitentiæ argu-

argumento ad Regem ultro venire, quid amplius ſævire vellet? Imprudentis Juvenis noxam Alfonſi Aquilarii patris meritis donari num æquum videretur, in bello non ita pridem occiſi, ut maxime recentes ipſius labores & moleſtiæ graves de memoria excidiſſent? Regi certum erat, nullis precibus moveri, gratiæ inexpugnabilem ſe perſtare. Ita Marchio omni alia ſpe deſtitutus Toletum, quo Rex proceſſerat, veniens ſe ſuaque ejus clementiæ permittit. Juſſus ad vigeſimum lapidem à curia abeſſe arceſque tradere fidei obſequiique pignora continuo obtemperavit. Cordubam ubi ventum eſt, Regem proſequentibus equitibus mille, peditibus triplicato numero, Marchio è vinculis more gentis cauſam dicere eſt compulſus. Poſtulatus lege majeſtatis à Fiſci procuratore, nullum criminis reſponſum dedit, precatus tantummodo Regem ſi non veniam certe vindictæ modum. Majorum meritis eam gratiam daret, noxamque condonaret, in poſterum meliora polliceri. Peracta cognitione nonnulli è Cordubenſi nobilitate, quorum major noxa extiterat; capitis damnati ſunt, aliis è plebe laqueus vitæ finis fuit. Alfonſi Carcami & Bernardini Bucanigiæ in tecta ædeſque ſævitum eſt: quo ſupplicio perduelles gentis inſtituto vindicari ſolent, ut ſint reliquis documento & ſupplicii magnitudine perterreantur alii. Duorum noxa præcipua, cum quatuorviro injectæ ſunt manus affuiſſe, Marchionem familiæ nobilitas tutata eſt, ultroque ad Regem veniſſe culpæ deprecatorem, ut levior vindicta eſſet & tolerabilior. Exilii tamen indicta pœna ab ea urbe perpetui, ex univerſæ Bæticæ finibus dum Regi placeret. Præterea arces omnes demptæ ſunt, Montilliæ ædes arcis adinſtar à fundamentis everſæ. Majus id tamen ſupplicium quibuſdam viſum eſt quam pro delicti modo. Ac Gonſalvus Regis ſeveritatem ſævitiæ proximam deteſtabatur: quem neque defunctorum, neque ſuperſtitum præclara facinora flecterent: opes majorum ſanguine fundatas everti impenſe dolebat ſcilicet. Occultis hæc ſermonibus & inter fidos agitata ne infenſus animus irritaretur amplius. Magiſter equitum apertius dolere, ac duo in cauſa accuſare potiſſimum. Contra morem majorum inſtitutam contra Marchionem cognitionem, nunquam Magnatum ſeu Dynaſtarum cauſam aliis delegari judicibus conſueviſſe. Regi ſoli in eos animadvertendi fuiſſe facultatem. Eum ſemper honorem ordinis dignitati habitum. Deinde ſe auctore Marchionem ad Regem veniſſe: ſic in ejus ſupplicio violatam fidem ſuam expoſtulare. Periculum erat ne alienato tanti viri animo, regnique finibus digreſſo novi ac turbulenti motus exiſterent, Ferdinandi nondum auctoritate ſatis firmata, multis in provincia ex arcano æmulis. Corduba Henricus Toletus & Ferdinandus Tellius Jureconſultus Romam legati ſunt verbis Reginæ obſequium Pontifici delatum, quod eatenus officium præſtitum non erat temporum multa varietate. Iiſdem diebus Bernardinus Carvajalius Cardinalis detracto legati munere, quo in Germania fungebatur Romam evocatus eſt. Ferdinandi id Regis votis ad amovendam ſuſpicionem eum ad Cæſarem inclinare, datum. Neapoli Hungariæ Regina deceſſit ea inopia ut funeri exequiiſque Prorex de publico pecuniam ſuppeditaret. Sepulta eſt in ea urbe ad Petri Martyris: qua in æde Reginæ etiam matris tumulus extat. Corduba Ferdinandus præcipiti autumno diſcedens Hiſpalim iniit inſigni civium apparatu, pompa, plauſuque. Aderant Ferdinandus Infans, & Germana Regina præcipua ſpectaculi pars. Henricus Aſſidonius minor ætate à patre relictus in conjugium pacta Maria Gironia in Petri Gironii (puellæ is frater erat Comitis Ureniæ filius major ardenti juvenis animo) tutela ex patris teſtamento acquieſcebat. Petrus & ſuis opibus & ſororii viribus concitare in provincia motus: ipſi quin etiam Prieghi Marchioni opem ferre tentavit. Fervor ætatis agebat in præceps. Aſſidonius neque juvare eos conatus, neque repugnare alieno imperio obnoxius propter ætatem & imbecillitatem ſenſus. Regi deſtinatum erat, conatus coercere, Aſſidonii arces in poteſtatem redigere. Ejus iram, quo tempore Bæticam petens Valliſoleti ſubſtitit, Ureniæ Comes veritus filium in poteſtate futurum recepit, arceſque adeo traditurum Regi. Magiſter item equi-

equitum pro Aſſidonio ſororis filio ſe vadem obtulit officio non defuturum. Promiſſis non reſponderunt facta. Rege Hiſpalim appulſo tum Petrus tum Aſſidonius reſiſtere Aſſidoniæ: neque Regem, uti par erat, ſalutatum acceſſere: ne evocati quidem niſi neceſſario cunctanterque. Hiſpalim tandem ubi venere, Petrum Gironium ea tutela moveri, atque Hiſpali & Aſſidoniæ finibus diſcedere juſſum eſt. Contumaciæ merces exilium. Aſſidonio quoque mandatum arces, uti ante convenerat, traderet. Grave mandatum eſt juſſum: neque morem gerendum. Nocte quadam in Luſitaniam uterque diſceſſere regia ſeveritate commoti: at præcipue ſuſcepta ſuſpicione Aſſidonio novam ſponſam deſtinari, priori pacto reſciſſo, filiam Cæſarauguſtani Præſulis, atque ex eo Regis neptim: mutatis equis feſtinantes retinere non licuit: quod erat vindictæ proximum, Præfectis, uti artes dederent juſſum eſt, malum niſi obtemperarent paſſuros. Nieblæ & Trigueri Præfecti parere recuſarunt. Mercado quin etiam quatuorviro rerum capitalium ad id miſſo, ac de deditione appellanti Nieblæ incolæ portas clauſere. Grave facinus miſſæ abs Rege copiæ brevi vindicarunt oppido per vim capto direptoque. Crudele exemplum, paucorum culpam etiam innoxios luere: ſed quo commoti cæteri mox imperata fecerunt. Hiſpalenſi Præſuli aliis viris primariis quaſi ſequeſtris arces ſunt traditæ: ac regio conſilio in Petrum Gironium cognitio permiſſa. Offenſis nova ſeveritate proceribus Magiſter equitum litteras expoſtulationum plenas ad Regem dedit, qua in cæteris libertate fiduciaque. Regi tamen deliberatum erat procerum contumaciam frænare faſtumque contundere. Id dum aſſequeretur quid homines loquerentur, penſi non habere. Toletanus qui Tordeſillæ ſubſtiterat, regios conatus conſilio & opera juvare, malis medendi provinciamque pacandi eam tutiſſimam eſſe viam, ac veſtigio ſæpe calcandam omnibus ſermonibus dictitans.

CAPUT XIV.

De Africæ rebus.

DUM Bæticæ fluctus in malaciam componuntur autumnus abiit. Belli Africani cura ſolicitabat: Luſitaniſque auxilia ſunt miſſa in ea provincia periculo proximis. Ferdinandus Rex quaſi ex altiſſima ſpecula in omnes partes deſpicere non ceſſabat, univerſam Chriſtianam rempublicam animo & providentia complexus. Ea tempeſtate ſpes atque opes cunctorum in eo ſitæ erant. Phutenſe regnum cognitum eſt in partes diductum tumultuari, à Rege Mauro duobus ejus fratribus diſſidentibus. Opportunam ex eo occaſionem oblatam rei Chriſtianiæ nova expeditione in Africa promovendæ, Mauros impugnandi. Valida claſſis in Malacæ portu inſtructa; prædatoriæ Veleſii Gomeræ biremes noſtris nimium aſſuetæ littoribus Granatenſem oram nudatam præſidio nautico late deprædatæ ſunt. Accurrit Petrus Navarrus, cui expeditionis Africanæ ſumma permiſſa erat. Aliquot biremibus captis noſtris ſpoliis graves, cæteras eſt inſecutus ad inſulam Veleſio objectam commune piratarum perfugium. Arci ejus inſulæ, cui Penonio eſt nomen, impoſiti præſidio ducenti milites, viſis noſtrorum triremibus ſuſpicati urbem Veleſium petere, relicta arce in continentem trajecere civibus præſidio futuri. Arripuit occaſionem Petrus Navarrus arceque continuo capta, quoniam portui imminet & exadverſum urbis ſita eſt excuſſæ inde tormentis pilæ nihil civibus tutum reliquere, prorſus ut in ſubterraneis ſpecubus conditi ſalutem tutari neceſſe haberent. Capta eſt arx ad decimum kal. Auguſti. Commoda imprimis ea poſſeſſio viſa eſt de Africa cogitantibus, munitæ operibus militare præſidium decernitur. Luſitanis ad oram Oceani maris cum Mauris bellum erat. Poferendi fines opportuna videbatur occaſio oblata. Zejanus, Phutenſis Regis patruelis, ſi ſe duce confiderent, Azamorem nobilem eo tractu urbem venturam in poteſtatem pollicebatur. Maurica fides pleriſque ſuſpecta erat: ſæpe antea pacta conventa ludibrio fuiſſe. Rex tamen Ema-

Emanuel Mauri verbis confiſus parata claſſe quadringentos equites ſupra duo millia mittere in eam rem conſtituit ductore Joanne Meneſio magno rei militaris adverſus Mauros uſu, magna peritia viro. Oliſipone ad ſeptimum kal. Auguſti profecti, idoneiſque tempeſtatibus ad littus Africæ provecti opinione ſe falſos invenerunt Maurica fraude deluſos, Cives enim, qui magno numero erant, urbem eximie tutati ſunt. Zejanus tamen impoſtor eo terrore à civibus quas voluit conditiones expreſſit, ſicque Luſitanis deſertis, quod fuerat initio propoſitum, ad hoſtes tranſiit. Irrito Luſitani conatu metuque majoris mali naves repetiere. Sæviebat ventis mare; cæca & humilia vada prope uſu tantum indigenis nota, minori præterea æſtu, quod luna ſeneſceret. Sic naves aliquot in iis vadis hæſere unaque triremis. Reliqua claſſis quia curſum tenere non potuit, ad fretum Gaditanum deflexit. Neceſſitate factum vertit in bonum. Phutenſis enim Rex Luſitanorum audacia irritatus, an nominis famam extendendi cupidus contractis numeroſis copiis equitum peditumque Arcillam circumſedit ad quartum decimum kal. Novembris die Jovis urbis præſidio præfectus Vaſcus Coutignus Borbæ Comes primo die hoſtium impetum magna virtute ſuſtinuit. Verum die proximo muri parte ſtrata ruinis adituque patefacto Mauri in urbem vi irrupere. Pugnatum eſt in plateis acriter multis cadentibus, Comes brachio ſagitta icto in arcem ſe ſuoſque, quos potuit in ea trepidatione, recepit, haud ſatis munitam inſtructamque commeatu, bellicoque inſtrumento ut in nullo tali metu. Impugnata arx tormentis bellicis cuniculiſque undique ſub terra excavatis. Quanto in periculo obſeſſi verſarentur, Tingi ubi Joannes Meneſius agebat, & Hiſpali, quo Ferdinandus venerat, brevi nunciatum eſt. Meneſius claſſe ad ea loca delatus inſtituto biduum cum hoſtibus certamine, pulſiſque arcis propugnaculo, quod ceperant, obſeſſos ſupremo exitii periculo eripuit commeatu & milite in arcem illato. Petrus quoque Navarrus Heraclea, ubi cum ſua claſſe erat, juſſus à Rege eſt eodem feſtinare. Præceſſit Ramirus Guſmanius Cæſariani Prætor navi trecentos pedites, aliquotque urbanos equites auxilio ſecum ferens. Cum ſpe defenſionis obſeſſis animus etiam acceſſit. Meneſio & Ramiro in arcem ingreſſis non tueri mœnia, ſed eruptione facta cominus cum hoſte pugnari auſi procul Mauros à foſſa removerunt. Adventus Petri Navarri eo delati tertio kal. Novembris fluctuantes inter ſpem & metum Luſitanorum animos porro confirmavit certa victoriæ ſpe. Continua enim globorum procella claſſis diſploſis tormentis quaſſatos afflictosque ex aperto latere Mauros deſerere coegit: ipſumque Phutenſem Regem incenſa urbe Alcaſarquivirum cum copiis redire. Clara in præſenti victoria, in poſterum uſui fuit territa eo exemplo Maurica gente, ne eodem impetu alias Luſitanorum eo tractu arces invaderent, quaſi ex vicina Hiſpania ad vim arcendam auxiliis paratis. Eduardi Meneſii pro patre Joanne Meneſio Tarocæ Comite, Tingi Præfecti, & Roderici Soſæ Alcaſarum obtinentis animi ſunt à metu confirmati, quem ſi Arcilla eſſet amiſſa ingentem conceperant diu & ipſo ſuſtentare non poſſe. Miſere Duces in Luſitaniam & Caſtellam litteras de victoria laureatas læti ſucceſſu. Emanuel Rex cognita victoria tum Petrum Navarrum & Cæſariani Prætorem ampliſſimis verbis laudatos, ſex cuique aureorum millibus muneratus eſt: quod illi munus accipere recuſarunt contenti præclarique operis conſcientia & de regis ſui munificentia majora præmia ſperantes; tum Regi Catholico ita gratias opportuni auxilii egit, ut non obſcure ſe læſum ſignificaret Penonio arce à Navarro occupata, quippe regni Phutenſis parte, quod illi impugnandum jure finium erat per conditiones antea attributum. Excuſavit Ferdinandus Veleſium cum contributis arcibus ſui juris eſſe, neque Phutenſi Regi obnoxiam ſed Regi proprio ſervire. Ut res tunc erant oneri potius Luſitanis quam lucro, magna neceſſario impenſa eam arcem retinendam fore, ne Granatenſi littori ex ea profecto piratæ imminerent. Et alioqui ſi ad Phutenſe regnum pertinere eſſet exploratum, libenter ea poſſeſſione ceſſurum cum primum ea ipſe parte Africæ bellum inferre fixum haberet.

beret. Interim alieno ſumptu quid vexaretur? In Aragonia Lerini Comes menſe Novembri Arandæ oppido annis quidem gravis, majori tamen animi ægritudine conſumptus, propter exiguam opem à Rege leviro rebus allatam deceſſit, filius Ludovicus Beamontius prioris adverſus Vaſconum Regem ſimultatis non minus quam fortunarum jurium & actionum defuncti hæres.

CAPUT XV.

Fœdus Cameraci ictum.

IN maxima hyemis ſævitia, qualem non viderant Ferdinandus Rex Hiſpali relicta in Caſtellam redire neceſſe habuit. Feſtinationis gemina cauſa extitit. Petrus Guevara Dieghi frater ex Germania in diſſimulato habitu veſteque plebeia per fines Cantabriæ in Hiſpaniam ingreſſus, atque ad Pancorvum captus fuerat. De eo Septimancis, quo deductus eſt, quæſtione tormentis habita cognitum, multa proceres arcano cum Cæſare conſilia agitare reipublicæ exitialia. In eo numero atque indicio principes erant Magnus Gonſalvus, Anagari Dux, Ureniæ Comes. Quia probabilia, vera dixiſſe index creditus eſt. Sæpe etiam falſum quæſtione expreſſum veri vicem obtinuit. Deinde Infantatus Dux cum aliis proceribus conſpirare nunciabatur adverſus Ferdinandum Regem: quodque vehementius urebat Hiſpani Cardinali conſcio atque participe, ita tamen ut neque flammam invidiæ accenderet, neque pro auctoritate penitus reſtingueret. Gravis pleriſque ſeveritas Ferdinandi erat, ſuum quiſque dolorem quaſi ignem, reipublicæ ruina lenire non dubitabat. Suſpecta imprimis Gonſalvi & Magiſtri equitum familiaritas erat, atque rebus omnibus animorum conjunctio. Offenſus utriuſque animus ingenteſque ſpiritus timebantur, oblatam doloris vindicandi occaſionem non prætermiſſuros. Infantatus Duce placando ſanandoque Tendilliæ Comitis prudentia multum juvit, pro ea propinquitate monentis eum neceſſarios lubricæ viæ ne inſiſterent; vecordiam multis exitialem paucis commodo fuiſſe; ſi quid offenderet in republica meliora in voto haberent, qualiacumque tolerarent. Reliquos Rex dexteritate qua metu, qua bladimentis & beneficiis ſedavit. Ac nominatim cum primum per Vectones Salmanticam appulſus eſt Villenium ſibi divinxit pro Villena, & Almanſa, quæ ille expetebat, oppida, annuo vectigali deſignato, quantum ex iis oppidis percipere eſſet ſolitus additis inſuper, quo gratius eſſet donum, in Granatenſi regno oppidis Toloxio & Monda. Honeſta æquaque compenſatio ipſi etiam Villenio viſa eſt. Cæſari propoſitum erat cum Gallo Rege paciſci: æquum ſe omnibus controverſiis præbere ſi Ferdinandi amicitia renunciata, acceptas potius ab illo injurias ferro & alienis viribus vindicaret, dolores ulciſceretur tum veteres multos, tum recentes Andrea Burgio legato ſuo finibus prohibito & capto Petro Guevara internuncio, digna videlicet ſupplicio contumelia. Uti in colloquium de pace veniretur conſtitutum erat. Margarita Princeps pro patre vicaria, Rhotomagenſis Cardinalis Pontificis & Galli Regis nomine de conditionibus diſceptarent Cameraci urbe ad confines Gallicæ & Belgicæ ditionis primaria. Acceſſit ultro an invitatus Jacobus Albion pro Ferdinando Rege in Gallia orator, Gallum inter & Cæſarem fœdere facto Ferdinandum excludere deſtinarant. Summa tamen Pontificis contentione commutata repente voluntate, ut tres Principes inter ſe & cum Pontifice, de quo ſæpe actum erat, armorum ſocietatem conſtituerent, impetratum adverſus Venetos injuſtos multarum urbium poſſeſſores: quas ſuperiore tempore aliam alia de cauſa veris dominis detraxerant, Pontificum quoque violata majeſtate divinæ proxima. Initi fœderis hæ leges fuerunt. „ Sociis bellum cum Venetis eſto donec ſinguli „ ereptas ſibi urbes & oppida recipiant. Qui prior ſua obtinuerit, alios „ nihilominus ſocios juvato, dum & „ ipſi ſuæ ſint partis & voti compotes „ facti. " Cæſar & Gallus per ſe ipſos bellum adminiſtranto; neque id munus Duci-

„ Ducibus deleganto. Bello inchoando Aprilis kalendæ deſignatæ ſunt proximi anni. Quo tempore Cæſar pollicitus eſt Gallo Mediolanenſia jura novo diplomate confirmaturum, numeranti modo in præſenti centum aureorum millia in poſterum fide data opem ferendi, dum Cæſar ſui juris urbes Venetis auferret, neque propterea ipſe cogeretur Gallum juvare in pari conatu detrahendi Venetis, quæcunque ad Mediolanenſem principatum ſpectarent. Controverſiæ inter Cæſarem & Regem Catholicum ne fœdus diſturbarent, cautum ut continuo conſenſu judices deſignarentur qui ex æquo & bono eam litem dirimerent, cum primum bello Veneto finis eſſet. Additum præterea ut Allobrogum Ducem ad commune fœdus invitarent Cypri inſulæ, quam Veneti occuparant injecta ſpe. Item Ferrarienſem Ducem & Mantuanum erepta quoque ipſis oppida ſi communibus armis extorquere vellent. Rapitur in præceps animus cupiditate inflammatus, neque in mediocritate conſiſtit. Gallus & Ferdinandus quorum arbitrio Florentini & Piſani ſuas controverſias permiſerant præ ſtudio promovendi pactum bellum Piſanos Florentinis hoſtibus tradiderunt ſententia pronunciata, nulla famæ memoria. Sed honeſta facto ſpecies prætenta eſt: Italiæ pacem aliter conſtare non poſſe, cujus prima cura erat ſcilicet nova bella & internecina meditantibus. Suſpicio fuit Florentinorum viribus uti voluiſſe adverſus Venetos: ac centum aureorum millibus, quæ Florentini ſi ſecundum ipſos cauſa data eſſet, polliciti erant Piſanorum libertatem, qui ſe eorum fidei permiſerant, turpi mercatu vendidiſſe, magno tantorum Principum dedecore infamiaque, majori Ferdinandi, cujus clientelæ & patrocinio ſe ſuaque Piſani permiſerant. Verum quid attinet horum Principum peccata accuſare? familiare eſt cunctis præ ſtudio habendi plura, nihil præterea curare. Aut quis oblata imperii amplificandi occaſione leges honeſtatis & pudoris reſpiciat? tetra libido dominandi cæteris affectibus major. Cameracenſe fœdus ad quartum Idus Decembris ſancitum eſt. Margarita Princeps pace facta in Heduos diſceſſit oppida quædam à Gallo acceptura, quæ ex pacto fœdere erat Belgarum imperio redditurus. Hoc ipſo menſe Robertus Salerni Princeps extinctus Neapoli eſt, Ferdinando filio in tenera ætate relicto hærede non magis principatus, quam perpetui atque exitialis in Aragonios odii: quod conſequentibus annis tandem malo fuit. Pueri mater Alfonſi Ducis Villæformoſæ ſoror Marina Aragonia nupſit paulo poſt Plombini regulo ex Regis patrui voluntate; principio is anni proximi Valliſoleti coram Pontificis Nuncio Cæſaris & Galli Regis legatis initi fœderis conditiones jurejurando ſanxit.

CAPUT XVI.

Claſſis à Sulthano in Indiam miſſa contra Luſitanos.

ARDEBAT magnus Ægypti Sulthanus Campſon nomine, incredibili cupiditate exturbandi Luſitanos ex univerſis Indiæ oris. Multa ut in eum conatum ingrederetur barbarum incitabant. Ac præſertim Calecutii & Cambaiæ Reges in eam rem opem omnem & vires polliciti. Acceſſere in partes Veneti, uti ſuperius indicatum eſt. Merces Indicas & aromata poſt Luſitanorum in eas oras adventum averſas in occaſum, quæ antea Alexandriam devehi ſolitæ erant magno regiorum vectigalium incremento totius provinciæ & vicinarum gentium fructu, dolebat ſcilicet impenſe Sulthanus, dolebant Veneti, propinqui longinquique. Quid faceret? quam rationem incommodo medendi inſtitueret? Bellum inferret? At multa ab eo conatu retardabant. Incerti bellorum exitus, claſſis ædificandæ difficultas nulla in Ægypto cædua materia, pecuniæ in ſtipendium ſublata ab hoſte facultas. Tentare Pontificem viſum eſt, ſi minis propoſitis excindendæ in ſuo imperio Chriſtianæ gentis à ſtirpe Luſitani deſiſterent. Ita Maurus Franciſcanis Hieroſolymæ præfectus in Italiam atque Hiſpaniam legatus in eam rem fuit, uti ſuperius commemoravimus. Parum ſpei retulit facturos Hiſpa-

panos quæ cuperet. Vim adhibere & metum placuit. Materia aliunde advecta & ad Cairum elaborata ac tandem Suecium Rubri maris emporium, quæ civitas heroum fuit tridui itinere camelis devecta conſtructa claſſis triremium ſex onerariarum quinque. Octingenti Mameluci in eam claſſem impoſiti (ſic milites vocant Chriſtianis parentibus natos ejus imperii robur apprime bellaces.) Univerſæ adminiſtrationi Mirocemus præficitur natione quidem Perſa, cæterum rei militaris & nauticæ peritus in paucis. Suſcepta is maritimæ expeditionis cura quamprimum è portu ſolvit, atque Rubri ſinus fauces egreſſus præter littus Arabicum ſuperato ſinu Perſico Dium appulit Cambaïæ inſulam & urbem nobilem fama & commercio eo confluentium mercatorum. Franciſcus Almeida Prætor ejus molitionis ignarus Laurentium filium cum octo navibus miſerat ad tuendum Indici maris imperium, ſimul ut navibus, quæ onuſtæ mercibus Cocino in Luſitaniam ibant, præſidio eſſet, ne qua vis extaret. In eo itinere multis Maurorum navibus in variis portubus incenſis, ad Ciaulum in anchoris ſtabat expoſitis in terram copiis periculi ſecurus. Eo loco de adventu Ægyptiacæ claſſis eſt cognitum, ſeque Melichiacium pro Cambalæ Rege Dio Præfectum cum triginta quatuor prædatoriis biremibus Perſæ adjunxiſſe. Priuſquam moliri anchoras poſſet, aut ſe ad pugnam comparare, hoſtium legentes littora quinque tantum naves conſpexere. Parum eo ſpectaculo Luſitani commoveri, quippe ex numero ſuſpicati Alfonſum Alburquerquium, quem venturum propediem expectabant, iis navibus vehi. Dum ſuſpenſis animis hærent, percuſſa paulo acriore vento vela naves hoſtiles in portum intulere. Tunc Luſitani ſua ſe opinione deceptos dolere; improviſo metu conſternati; arma tamen expedire. Atque eo die eminus tantum pugnatum eſt tormentis igneis utrinque diſploſis majori fragore quam damno. Die proximo Laurentius ſuorum virtute confiſus ſi cominus ventum eſſet ad manus impetu facto; in Mirocemi prætoriam tranſilire tentavit. Fruſtra is conatus fuit; injicere harpagones ferreos in hoſtilem navem non potuit, gravior navis ſua ne in vadis hæreret veritus, maris præſertim æſtu remittente aquiſque in ſuum recurrentibus fretum reciproca viciſſitudine. Sagittis quoque & globis ex hoſtili navi nempe altiori afflicti plerique è militum & nautarum numero: ipſe gemina ſagitta ictus eſt graviter. Accepti incommodi levamen aliquod exitit quod Pelagius Soſa & Dieghus Pereſius cum ſua quiſquam triremi invecti in ſingulas naves hoſtium, utramque ceperunt. Is finis eo die pugnæ fuit haud ſatis commodæ. Die tertio Melichiacius qui in ſubſidiis manſerat retro, cum ſuis biremibus in portum invehitur. Ejus adventu deſperata Luſitani victoria novoque metu propoſito in altum cedere, ſuoſque certo periculo eripere tentant. Ergo de media nocte ſublatis velis è portu egredi contendunt. Non latuit ea res hoſtes quippe propinquos neque deſides: ac miſeros plerumque cuncta præſidia deſtituunt, cadunt præpoſtere quæ prudenter erant cogitata. Cedentes urgent barbari, atque impetu in prætoriam facto quæ poſtrema ibat, unam multæ circumſtantes premunt. Crebris tormentorum ictibus verberatis lateribus, laxataque aſſerum compage undam accipit: novoque aquæ pondere gravata hæret in vadis. Triremes opem ferre conantes recedens magno impetu æſtus impedit; id quoque incommode accidit. Deſtitutam tamen hærentemque navim accedere prope hoſtes non audent. Tormentis eminus verberant, reſiſtunt acriter Luſitani, ut tempus dabat quamvis exitio proximi virtutis memores. Acuit deſperatio animos, certum in periculo præſidium, ſæpe ex metu fiducia orta. Laurentio femur gravi vulnere ictum eſt, globus alter paulo poſt in pectus impactum miſere diſcerptum perimit. Cadente Duce navis tandem capta eſt: è centum epibatis, octoginta nihilominus cæſis, viginti tantum in hoſtium poteſtatem venere plerique vulneribus fœdi. Prætoria miſſa naves aliæ in altum provectæ ſe in Cananoris portum intulere: inde Cocinum miſere, qui Franciſco Almeidæ triſtem nuncium afferret, cæſum filium, prætoriam captam reliquas naves vix fuga ſervatas, hoſtili claſſe Indicum mare conſtratum. Ille quam-

quam acri doloris ſenſu perſtrictus lugeri filium vetuit. Eo virtutis extremo documento edito, ut parato ad evadendum lembo, ſociis fugam ſuadentibus, vitam ſanguinemque profundere maluerit, quam ſuos in periculo deſerere, laudibus potius celebrandum dictitans. Mortem omnibus à natura propoſitam laude vituperationeque diſtingui. Si cunctis par exitus manet, nobilioris animi eſſe merito perire. Pugnatum eſt fine anni. Prætor Cananorem abiit in vindictam toto pectore intentus claſſiſque apparatum. Acceſſit paulo poſt Alfonſus Alburquerquius. Is ſuo adventu ex regiis literis continuo tradi ſibi provinciam volebat. Excuſavit Almeida, ſuſtentandum tantiſper dictitans dum Sulthani claſſem è mari Indico ipſe depelleret. Priuſquam novi Prætoris auctoritas coaleſceret, multaque nollent, fortaſſis ventura. Hæc palam; ex arcano autem Alburquerquii ingenium timebatur impotens ac temerarium, uti fama vulgabat. Ventum ad jurgia & rixæ initium. Almeida in ſuſcepto conſilio perſtans captum Alburquerquium Cocinum amovet. Mox inſtructa claſſe in mare egreſſus in Onoris portu aliquot Calecutii Regis naves nactus incendit. Inde in Dabulis portum provectus, multis in eo navibus ignes injecit, eamque urbem captam diripuit. Diſceſſum ex
1509 eo portu Nonis Januarii ſalutis anno milleſimo quingenteſimo nono. Dium verſus directis proris ubi adverſaria claſſis ſtabat in anchoris. Mirocemus cognito noſtrorum conſilio in mare eſt egreſſus pugnandi voluntate. Subſtitit tamen in vadis, quoniam planiores carinæ erant, urbe à tergo tormentis in pugna juvatura, ſi noſtræ naves propius accederent. Adverſaria claſſis tres magnas onerarias numerabat, tres roſtratas majores, ſex triremes, & quatuor alias Cambaiæ naves, præter Melichiacii biremes. Almeida decem & novem naves qua triremes qua alias ducebat: in iis Luſitanos mille trecentos, ſocios Malabares quadringentos incredibili omnes ardore pugnandi ad non dubium victoriæ omen ſi ad manus ventum eſſet. Acceſſere claſſes ad tormenti ictum, ſed repente cadente vento & noctis tenebris impediti à pugna deſtiterunt. Die proximo repetitum certamen. Præcedebat Nunnius Vaſcus Pereira in prætoriam Mirocemi facturus impetum, à tergo aliis navibus competenti ordine inſtructis. Almeida in ſubſidiis reſtitit ad omnem occaſionem intentus juvandi ſuos ſi qua parte laborarent. Magno animo pari utrinque clamore in pugnam invaditur. Diu acriter dimicatur; primum tormentis dein gladiis & contis res geritur. Anceps victoria primum, deinde à Luſitanis ſtetit. Ex hoſtibus quatuor millia cecidere; in eo numero ex octingentis Mamelucis vix duo & viginti evaſerunt; tanta pugnandi rabies fuit decoris ſtudium. Tres onerariæ ſubmerſæ ſunt, præter biremium lemborumque magnum numerum. Duæ roſtratæ, totidem triremes, quatuor onerariæ captæ in poteſtatem venerunt. Duces Mirocemum & Melichiacium fuga ſervavit proximo perfugio. Miraculo fuit è Luſitanis duo tantum & triginta cecidiſſe; vulnerati majori numero circiter trecenti, nulla deſiderata navis. Inſignis victoria par omnibus, quæ in India ſunt partæ nobilitate fructuque. Peracta pugna triumphi perſimili ſpecie Prætor Cocinum cum claſſe rediit. In ea urbe ne controverſiæ inter Almeidam & Alburquerquium in aperta odia prorumperent, & pars gentis cum parte confligeret in ambos diductæ ſtudiis, peropportunus Ferdinandi Coutignii adventus effecit. Is enim è Luſitania hoc anno miſſus cum mandatis Almeidam ex India dimittendi in ejus locum Alburquerquio ſubſtituto, uti erat ante decretum, id tempeſtive executus importunos Indicos motus pacavit, unde majora timebantur mala. Ferdinandus Rex Salmantica Valliſoletum inde Arcos diſceſſit: ubi Regina filia ſubſtiterat hoſpitio minime commodo: atque ita ut ſuperiori menſe Decembri præ frigore in morbum inciderit, adverſus ſalutaria monentes obſtinato prorſus animo. Solus pater (tantum reverentia valuit à teneris ſuſcepta) ut locum veſtemque mutaret, blandis verbis obtinuit. Menſe eam Februario Tordeſillam deducit: & cum ea viri corpus ex ejus oppidi templo detractum: quod annis conſequentibus Caroli Auguſti filii juſſu Granatam delatum tumulo ſtabili conquievit. Re-

gina ad vitæ exitum in eo municipio reſtitit, nunquam ne ex intervallo quidem remittente valetudine, ne voluntate quidem capeſſendi legibus quamvis debitum à cunctiſque ultro delatum gentis imperium.

CAPUT XVII.

Angli Regis obitus.

SIc Joannæ Reginæ res erant, cum mortuis verius quam viventibus & ſpirantibus numerandæ: Si cultum reſpiceres ſervæ quam Reginæ propior videri potuit, ſi victus rationem miſerabilis, aulicorum exiguus numerus, procul omnis lætitia. Duarum ejus ſororum diſpar ſors. Luſitaniæ Regina bonis omnibus, quæ prima ad felicitatem vulgus putat opibus, delitiis, honeſtiſque ſolatiis affluebat. Ad hæc numeroſa prole felix, hoc ipſo anno filium Eboræ peperit cui Alfonſo nomen fuit, purpuræ honos, vita brevis in flore ætatis extincto. Waliæ Princeps Catharina in Anglia morabatur neque cælebs prorſus neque conjux ſoceri aſperitatem & rebus omnibus duritiem æquo animo diſſimulans, per eum modum ſatagentis extorquere ſibi & filiæ conjugia magnopere ab ipſo expetita cum Joanna Regina & Carolo ejus filio. Ratio præpoſtera & Regibus prorſus indigna: quod accommodatis officiis & blandimentis deberet, velle malo & inconditis actionibus obtinere. Devoravit illa omnes eas moleſtias magno & excelſo animo: ut quæ patientiæ ſibi legem indixerat, & facie & moribus atque animi magnitudine, præ cæteris ſororibus matris expreſſam imaginem repræſentaret. Ne ea incommoda diuturna tunc eſſent, ejus Regis brevi ſubſecuta mors effecit ſabbatho extincti ad undecimum Kal. Maji. Ejus obitu non multo poſt pactum jam conjugium cum Waliæ Principe, qui regno à morte patris ſuſcepto Henricus Octavus fuit, tandem coaluit haud felix fauſtumque ſed multis potius miſeriis obnoxium. Atque illi quidem ſecundo in Anglia nubere non placebat, quaſi tacita divinatione imminentes ex eo calamitates præſagiret animus. Sic ad patrem ſcripſit. Orare obteſtarique ne eo paciſcendo conjugio privatam ipſius commoditatem votaque reſpiceret: ſed quod è re ſua modo futurum judicaret. Et erat Regi patri commodum imprimis eum Principem nova affinitate junctum tenere propter florentes Angliæ opes viresque Principis indolem, ſi ex facie conſiderares, non incommodam. Nequaquam tamen ad ſpem eventus reſpondit: ac contra brevi ea lætitia luxuriavit. Henrico etiam promptum non erat eo loco uxorem alibi invenire, præter reſtitutionem dotis neceſſario futuram eo dirempto conjugio. Ætate intor ipſos diſcrepabant, ſponſa aliquot annis majori, magna ſæpe benevolentiæ inter conjuges labe, frequenter quamvis contempta ratio præſertim inter Principes. Henrici corpus & facies eximia elegantia fuit, inconditi mores accedentibus annis in Venerem vita ſoluta. Enimvero ingenio indulgere quam imperare maluit, ſeque frangere, plurium Principum exemplo, uſque dum ab eccleſiæ imperio & placitis propterea deſciverit, patefacto in ea provincia hæreſibus peſtilentibus aditu, quibus miſere hodieque conflictatur. Ita homo amentiſſimus conſiliis omnibus præceps & devius ſuperſtite dum Catharina conjuge, ſpecie quaſi fratri majori antea conjunctæ Pontifex ſibi nubendi veniam dare non potuiſſet, ea dimiſſa, ex qua tamen Mariam filiam ſuſceperat poſt patris & fratris fata Angliæ deinde Reginam, duxit palam Annam Bolenam, quam lege de adulteriis convictam ſecuri ſubjecit Iſabellæ matrem quo hæc ſcribimus tempore Anglica ſceptra obtinentis. Anna occiſa Joannam Semeram ſibi junxit toro, quæ ex partu brevi periit; proli tamen incolumi poſt patrem proxime Angliæ Regi Eduardo ſexto nomen fuit. Sic in regiam quartis nuptiis vacuam acceſſit Anna Ducis Clevenſis ſoror. Hanc dimittere conſtituens quam ob offenſam incertum, ſed volens abdicare, ut factum honeſtatis ſpecie velaret, legem promiſcue tulit divinæ adverſam de ſolven-

ven-

vendis conjugiis. Quinta Henrici uxor Anna Hauarda fuit & ipſa de adulterio convicta, eoque ſupplicio ſubjecta, & quoniam delibato antea virginitatis flore ad Regis torum acceſſerat. Poſtremo Catharinam Parram viduam duxit. Hoc conjugium ut ſtabile eſſet nulla ex eo proles, mors Regis brevi conſecuta præſtitit: quæ pravos conatus, impotentis libidinis licentiam rumpens, gaudium volvere & peſtiferum perpetua ignominia & infamia mutavit. Luxuria peſtis blanda quantas ſtrages facis? Verum ad priora redeamus. Catharinæ ob conjugium ſuſceptam lætitiam Ferdinandus Rex Valliſoleti celebravit Joannis Baptiſtæ feſto die, quo in Anglia confectum eſt. Militare ludicrum inſtitutum ex Maurorum imitatione. Qua alterius agminis pars primum procurrit in adverſarios, miſſiſque arundinibus jaculorum imagine, retro converſis equis cedunt prementibus adverſariis, quos excipit pars altera agminis quaſi in ſubſidiis relicta; hanc ex adverſa parte alii ludo continuato. Sic equites invicem inſequentes refugienteſque nunc premunt adverſos, nunc terga dant. Ludum per ſe gratum ut celebrius videretur, Rex effecit ea quamvis ætate in aciem progreſſus Dux alterius agminis cultu ſplendenti & vario, ut alii omnes qui interfuerunt certamini. Majoris præterea lætitiæ argumento, ut Carolus nepos Angli ſorori jungeretur conceſſit, mandavitque Guterrio ſuo in Anglia legato ut puellæ dextram quaſi futuræ dominæ oſculo peteret. Quod Hiſpanorum more honori & obſequio ducitur. Eo in municipo ineunte menſe Majo ex Germana Regina filius eſt Ferdinando natus, cui Joanni nomen fuit, magna parentum lætitia & univerſæ Aragoniæ gentis, ſi vita longior contigiſſet. Verum intra paucas ab ortu horas expiravit. Corpus ad D. Pauli in eo oppido compoſitum, deinde Populeti ſepulchrum ſtabile habuit monaſterio Regum Aragoniæ tumulis deſtinato. Belli adverſus Venetos comparandi prima cura erat. Arma neceſſario ſumi Rex videri volebat. Urbes Apuliæ maritimas olim à Ferdinando juniore Neapolitano Rege Venetis oppigneratas extorquere deſtinabat injuſtis poſſeſſoribus bifariam. Quando neque tunc pignoris legibus ſtetiſſent, & deinde pecunia oblata de redditione appellati ſurdas aures præberent, ac vero contumeliæ inſtar ducerent id poſtulatum. Deinde majorem pecuniæ Hiſpanicæ ſummam inſumptam, ſive cum bello adverſus Turcas captam Cephaloniam de manu Venetis victor Gonſalvus tradidit ſive cum per Hiſpaniæ fines Rex ipſe Galliæ bellum intulit eorum ſuaſu fideque annua quinquaginta millia numeraturos in bellicos ſumptus. Quos nunquam ſolviſſe accuſabat, quamvis de facta promiſſione & ſolutione ſæpe appellati fuerant.

CAPUT XVIII.

Cardinalis Hiſpaniæ in Africam tranſmittit.

INTEREA univerſa Caſtella belli Africani ardebat apparatu. Milites, arma, commeatus naves conquiri magna diligentia concurſationeque. Incitator præcipuus Hiſpaniæ Cardinalis majori quam pro ortus conditione, neque fortunis minori animo. Et intereſt parum qualis ſit quisque parente modo ingenuus. Is ad promovendam expeditionem, non pecuniam modo large ſuppeditavit, ſed ducem bello ſe præbuit, tantus ardor erat Chriſti hoſtes extirpandi. Bellici commeatus Malacam collati. Militares copiæ Carthaginem octingenti gravis armaturæ equites regni cuſtodiæ deſtinati, alii præterea pedites equiteſque, pars voluntarii alii ære conducti. Omnino in eo excercitu quatuordecim millia homines numerabantur militaribus omnes armis inſtructi, plerique Neapolitanis bellis magnam virtutis opinionem nacti vincere aſſueti. Curam rei tormentariæ tenebat Dieghus Vera; negocio maritimo Hieronymus Vianellus deſtinatur Dux, ſumma expeditionis Petro Navarro permiſſa. Menſe ſuperiori Carthaginis in portum claſſis univerſa convenerat triremium decem, majorum præterea minorumque navigiorum ad octoginta. Priuſquam anchoras mo-

molirentur ſolverentque militum ſeditio exarſit ſtipendia expoſcentium. Navarrus inconditis moribus vir fraudibus & rapinis aſſuetus, ingenio militari magis quam commodo cuncta miſcere. Vicit tamen prudentia & patientia Cardinalis, ne præclaros conatus importuna diſcordia turbaret. Navarrum male habebat motis quos ipſe deſignarat, quoſdam centuriones è familia Cardinalis fuiſſe ſubſtitutos, locaque virtuti debita inertes aulicos gratia occupare. Annitentibus viris primariis diſſidio pacato Navarrus novo jurejurando in Cardinalis verba eſt adactus facturum quæcunque imperaſſet. Compoſitis controverſiis ad ſeptimum decimum kal. Junii die Mercurii è portu Carthaginenſi vela fecerunt bona ſpe pleni lætique. Die proximo, qui aſcendenti in cœlum Chriſto ſacer erat, ſecundo à puppi flatus claſſem in Maſalquiviri portum intulere. Eo loco cognitum eſt adverſus Oranum eam expeditionem ſuſcipi. Urbs ea Tremeſenio regno contributa civium ſex millia ea tempeſtate numerabat; ad mare ſitam validi omni ex parte muri additis ex intervallo propugnaculis cingebant; ædificia partim planiciem occupant, partim in collis latus aſſurgunt. Plateæ & vici enormes nulla diſtinctione ſed paſſim erectæ domus, neque dimenſis ad lineam directis & latis viarum ſpatiis, ut ſolet gens Maurica ædificandi minime curioſa, neque dedita elegantiis. Tremeſenio diſſita eſt centum & quadraginta millium ſpatio Carthagini Hiſpanicæ exadverſum objecta. Nobile quondam in iis oris emporium frequentia mercatorum Genuenſium & Catalaunorum eo propter commoditatem portus confluentium celebre imprimis & frequens: tantis ex eo copiis ut prædatorias biremes magno numero lemboſque alerent ordinariis ſtipendiis magno incommodo Bæticæ littorum, quibus importuni imminebant graveſque. Noctu noſtri in portum invecti, luce proxima copias in terram expoſuere. In eo acieque inſtruenda multæ horæ abierunt. In quatuor quadrata agmina gens univerſa eſt tributa, in ſingulis bis mille & quingenti pedites conſtituti, utraque latera equites muniebant. Cardinalis in templo arcis interea caſtiſſimis precibus dederat operam; prius tamen quam inſtructæ acies in Mauros moverent urbis aditu noſtros prohibere paratos, & jugis proximis ſe in armis oſtentantes, ut noſtros aſcenſu utique montis arcerent, mula ad milites eſt egreſſus; multi ſacerdotes & monachi proſequebantur, crucem dignitatis inſigne præferebat Ferdinandus ſuper ſui ordinis Franciſcana veſte gladio accinctus reliquorum exemplo Cardinalis juſſu. Inſolens ſpectaculum multis quippe militari ingenio lingua procaci inter metum, riſum excuſſit. Tum Præſul ad circumfuſas legiones hac ſententia locutus fertur. " Si meis verbis
„ cogitarem, milites ad veſtros animos
„ inflammandos opus fore: ut Ducum
„ aliquis in hoc genere præſtans accom-
„ modata oratione ad pugnam accende-
„ ret, effeciſſem; nam neque ego mi-
„ litarem facundiam exercui, & victoriæ
„ ſpem precibus potius firmavi ad Deum
„ fuſis. Intelligere quidem vos arbitror
„ pro religione & communi ſalute eſſe
„ certamen; pro ea ſi res ferret, ſangui-
„ nem vitamque profundere eſſe paratos,
„ neque incitatore indigere ullo veſtræ
„ virtutis ſed fræno. Ita veſtræ alacri-
„ tatis conceptique animi ardoris ex
„ fronte oculiſque emicantis victoriæ
„ omen haud dubium, teſtis tantum
„ ſpectatorque veni. Audaciam, ani-
„ morumque vigorem invictum quem tot
„ bellis milites præſtitiſtis, an æquum ſit
„ contra Chriſtiani nominis hoſtes abjice-
„ re? eos inquam hoſtes qui Hiſpaniæ
„ littora igne ferroque depopulati ſunt,
„ pecora abegere, diripuere oppida &
„ agros, matres, uxores, filios, fra-
„ treſque in captivitatem egerunt du-
„ riorem ipſa morte: ſive ferro onera-
„ tos, inculta tenebris, odore tetra
„ ergaſtula detineant, ſive fœdis aliis
„ obſequiis ex dominorum libidine man-
„ cipentur. Veſtrum ex Hiſpania diſ-
„ ceſſum contemplatæ matres veſtra
„ opera filios expectant, filii paren-
„ tes, eoque projecti ante aras ad om-
„ nia templa divinam clementiam cum
„ lachrymis & gemitu implorare non
„ ceſſant, nulla piacula cæleſtibus pla-
„ candis omittunt. An æquum videa-
„ tur tantæ multitudinis ſpes & vota
„ irrita cadere? partæ gloriæ inuri ma-
„ culam? Apage tantum nefas, faceſ-
„ ſat dedecus ignaviaque. Abſcedant
„ in-

„ inanes metus fortibus animis. Ego „ ego ipſe, ſi ceſſatis, in medios hoſ„ tes irruam crucemque illam Chriſtia„ næ gentis vexillum & ſpem inter hoſ„ tium agmina collocare certum habeo. „ An erit qui ſui Præſulis exemplum „ non ſequatur? qui euntem in hoſ„ tes deſerat? Et ſane ubinam vita „ paulo poſt interitura ſanguiſque majo„ ri fructu ponatur, quam pro religione, „ pro patria, pro communi ſalute, gloria„ que univerſæ gentis Hiſpanæ. Tueri „ omnibus viribus, quod à majoribus ac„ cepimus patrimonium dignitatis ac „ famæ, patriæ religionis dignitatem tue„ ri, & ſanctitatem. Id vero fixum „ eſt animo." Hæc ille dixit, ardentibus oculis, vultuque voce contenta, quo latius exaudiretur Circumfuſi omni ex parte milites Duceſque enixe obteſtari, in templum rediret, pro cunctorum ſalute vota continuaret & preces; ſibi cum divina ope deſtinatum eſſe ſin minus victoria, uti confidebant, certe morte operam induſtriamque probare niſi victis hoſtibus non redituros in patriam. Ceſſit Cardinalis ſuorum votis reverſus in arcem in D. Michaelis ſacello preces cum gemitu & lachrymis fundere non ceſſavit, dum pugna commiſſa eſt. Dies inclinabat in veſperum. Ancipiti Navarrus ſententia an pugnam ſuſtentaret in diem proximum, quid factu opus eſſet Cardinalem conſuluit. Cenſuit ille non expectandum, dum mora, militum ardor remitteret pugnæ ſignum expectantium. Quid majorem hoſtium multitudinem confluere ceſſatione paterentur? Nocte interpoſita multos incidere ſæpe caſus. Secundum hæc verba continuo ſignum datur. In montem milites magno niſu & alacritate conſcendunt. Neque locorum iniquitas, neque Mauri ad duodecim millia equites pediteſque faſtigio occupato projicientes tela, provolventeſque in ſubeuntes ſaxa & quæcunque ad manum erant, deterruere noſtros, quo minus in ſummum jugum evaderent. Vecordia militari quidam milites Caracæ urbis cives injuſſu deſertis ordinibus impreſſioneque in hoſtes facta, non agmine ſed turmatim amiſſo Ludovico Contrerio cæteri neceſſario retulere pedem pudorem vincente metu. Cæſi caput in urbem delatum per plateas à pueris rotabatur cum clamore, cæſum Alfaquinum. Sic Arabica lingua Cardinalem vocabant. Commotus eo rumore è captivis quidam aliquando in Cardinalis familiam adſcriptus capite conſiderato diligenter, altero orbatum oculo, oris lineamentis longe aliis, negavit profecto id caput Alfaquini Chriſtianorum eſſe, ſed potius alicujus militis gregarii. Sed inter inconditos plebis clamores captivo nulla fides. Dum pedites in montem evadunt, equites longiori circuitu per latus montis ad ſummum evecti cum hoſtibus dimicare cœperunt, tormentis quoque diſploſis cæſi non pauci. In confertos & temere ſe offerentes non fruſtra cadebant tela. Pedites tandem addere gradum, impreſſione in adverſarios facta, arduo aſcenſu quamvis feſſi montis partem occuparunt, cedentibus Mauris quouſque ad aquæductus quoſdam eſt ventum. Novo conatu tormentis in ſummum jugum magno labore traductis, præterea diſtrictis gladiis alius alium adhortati hoſtes ex univerſo monte depulſos in fugam compulere. Hærentes fugientium tergis, quoniam urbis portæ clauſæ erant, victores juxta ac victi ſolutis ordinibus hi in pedibus ſalutis ſpem ponentes, illi ſanguine nondum expleti ultra urbem proceſſere. Arabes qui erant intra mœnia rei bene gerendæ occaſionem ex noſtrorum perturbatione veniſſe rati portis egreſſi duce urbano Prætore pleno gradu in victores feruntur. A tergo adoriri pergentes novus detinuit terror. Pars noſtrorum admotis ſcalis in muros conſcendere tentabant. Dum hi in ſe vim civium Arabumque avertunt, ſocii militeſque navales à mari, nullo repugnante ſuccedentes muro ea parte imbecilliori neglectis cuſtodiis turres quaſdam occuparunt arcemque Alcaſabam dictam. Acceſſere manus aliæ militares. Captam urbem momento diripiunt. Maurorum è pugna reliquiæ, quamvis Hiſpaniæ vexillis pro mœnibus explicatis cæco furore urbem conantur repetere. Vana eſt ſine viribus temeritas. Noſtri victoria ſuperbi per averſam portam egreſſi hoſtes à tergo & à fronte circumventos magno numero cæciderunt. Occiſi eo die Mauri quatuor millia, capti ad quinque millia. Victoriæ nobiliſſimæ lætitiam auxere miracula

racula divinis non abſimilia conſiderantibus propter noſtrorum militum perturbationem nullam eo die militarem diſciplinam, nullum imperium obſequiumve extitiſſe; dein vix urbe capta Tremeſenius Pætor cum numeroſo exercitu advenit certiſſimum urbi præſidium, niſi noſtri celeritate forte magis quam conſilio ejus adventum occupaſſent. Cardinalis cujus ferventiſſimis precibus & ſyncerae religioni non temere vulgo accepta victoria fertur, lætus ſucceſſu ovanſque in urbem ingreſſus templum maximum ex ritu Chriſtiano ſolenni cæremonia Mariæ victricis nomine Mahumetanis ſordibus expiatis ſacravit. Die poſtero profeciſſe ſe ſatis urbe illa capta, inchoata feliciter Africano bello ſive ad nominis exiſtimationem ſive ad fructum arbitratus, conſcenſis triremibus Carthaginem navigavit, captæ urbis moderatore relicto Petro Navarro dum à Rege nova venirent mandata. Carthaginem delatus miſit qui Ferdinando Regi gaudium ingens, partam victoriam, urbem captam, ſe reducem nunciaret. Sic Complutum profectus, id municipium iniit quinto decimo die ex quo Oranum ceperat nullo principali apparatu, privato quam victori propior; quippe victoriæ laudem non induſtriæ humanæ ſed divino patrocinio tribuens an humanæ gloriæ contemptu, modeſtiaque animi. Et Cardinali quidem fixum erat opimis templi maximi Toletani ſacerdotiis Orani Abbatem recens inſtitutum adjungere, partæ victoriæ poſteris monimentum. Reſtitit minutus ac ſolo ferme nomine Epiſcopus Aurienſis ex indita à Pontifice forte appellatione contendens eam urbem ſui juris fore deſignati epiſcopatus ſedem haud dubiam. Peritiores Oranum negabant olim proprio Epiſcopo fuiſſe attributam Auriam ad ſolis ortum non modico intervallo diſſitam, quippe provinciæ Carthaginenſis urbem, quod certis monumentis monſtrabatur. Oranum & finitimos Tingitanæ potius provinciæ finibus contineri. Quod lite conteſtata tandem valuit: & Cardinalis cauſæ iis opibus ea laude parta paſſim favebatur. Non minor Ferdinando Regi ejus urbis muniendæ & novis opibus firmandæ cura erat. Divi Jacobi militibus Valliſoletum ad generales ejus ordinis conventus evocatis, conſenſu decrevit Orani monaſterium ei ordini conſtituere, eo nobiles crucem inſigne ejus militiæ ſumerent operamque navarent in bello Africano adverſus Mauros Chriſtiani nominis hoſtes. Atque ut eſſet unde novi monaſterii ſacerdotes & milites vitam tolerarent, à Pontifice Romano impetratum eſt, duorum monaſteriorum Villarii, & D. Martini, quæ ei ordini in compoſtellæ & Oveti diœceſibus ſita ſunt redditus Oranum transferri. Salutare conſilium, ut in rebus magnis, enatæ difficultates neque conſpirantes ſententiæ diſturbarunt magnis ſemper conatibus adverſæ. Ne novum quidem decretum magis valuit, Bugiæ & Tripoli, quas urbes Navarrus proximo anno de Mauris cepit, Calatravæ & Alcantaræ militibus ſimili exemplo collegia inſtituendi. Quod ne fieret, tum alia, tum Italica bella majori quam antea mole renata inter alia reipublicæ mala & labes ſalutare conſilium plane diſturbarunt.

CAPUT XIX.

Bellum contra Venetos.

IN fœdere Cameracenſi decretum erat, ut ſinguli confœderati bello Venetos laceſſerent per partes, cuncti tamen ne ultra kal. Aprilis bellandi principium ſuſtentarent. Ferdinandus Rex fidei datæ memor inſtructa in Hiſpania claſſe Zamudium tribunum miſit cum duobus peditum millibus notæ virtutis, ut adjuncti iis militibus, qui ad Neapolim erant, quinque millium numerum implerent; lente is apparatus proceſſit, tum Proregis ingenio parum rebus bello præſertim ſed & in pace adminiſtrandis idoneo, ac tunc ſuſpicanti Neapolitanos proceres inter ſe conſpirare novarum rerum ſtudio, tum Fabricii Columnæ conſilio bellum moveri detrectantis adverſus Apuliæ urbes, priuſquam claſſis inſtructa eſſet ad prohibendam iis littoribus Venetam venturam haud dubium obſeſſis opitu-

opitulatum. Fraus quibuſdam viſa eſt, & in communi cauſa prævaricatio. Benignior & verior interpretatio, ſic per errorem judicaſſe. Et quis eſt qui non aliquando fallatur? Primus Rex Gallus arma Venetis intulit. Tramullium miſerat cum pecunia ad conducendos idoneo numero Helvetios, reliquas copias Alpes ſuperare juſſit, cum ptimum ſe anni tempus aperuit. Ipſe veſtigiis iiſdem ſubſecutus kalendis Maji Mediolanum iniit. Carolus Amboeſa in gratiam patrui Rhotomagenſis Cardinalis, ei urbi præfectus erat univerſæque Inſuorum ditioni bello paceque moderator. Regis iter proſecutus eſt Antonius Dux Lotaringius. Univerſæ copiæ hominum ad quadraginta millia in Venetorum ditionem facto impetu, facile oppida quæ ad Abduam fluvium obtinebant, Gallicis præſidiis occuparunt. Veneti in ſano delectu exercitum conflarant militum quinquaginta millium. Summi Duces Pitiliani Comes & Bartholomæus Livianus uterque ex Urſinorum familia, Regi Catholico obnoxii, ob ea oppida & vectigalia quæ in regno Neapolitano obtinebant, navatæ ſuperioribus bellis operæ præmium. Ad ripam ulteriorem Abduæ non procul Laude urbe, Rivolta oppidum ſitum eſt paulo ante de Venetis captum. Ad id oppidum utræque acies in conſpectum venere. Par utriſque pugnandi cupiditas. Ardentiores Veneti in adverſarios impetum priores fecere. Ancipiti diu marte pugnatum nihil ſtrenuus ab ignavo, ſapiens à prudenti, conſilia à caſu differre; cuncta pari violentia volvebantur. Italici pedites Gallico peditatu tantiſper loco moto meliora ferre viſi ſunt. Plerunque parvæ res maximas trahunt, in bello præſertim ſæpe ex minimis maxima momenta exiſtunt. Gallica tormenta inter vepreta diſpoſita, atque in inopinantes Venetos repente diſploſa cum magna ipſorum ſtrage peperere victoriam. Venetorum pedites turbatis ordinibus, Gallici equitatus recens in pugnam inducti ſeque ſuperfundentis ex omnibus partibus impetum non tulere; verſi omnes in fugam cæſique magno numero ſunt. E Ducibus Pitilianus cum paucis evaſit fuga, Livianus cum multis in hoſtium poteſtatem venit. Nobilis victoria fuit in paucis; loco pugnæ juſſu Galli Regis ſacellum constructum eſt Mariæ victricis nomine rei geſtæ poſteritati monimentum. Ingens utilitas, quando ejus pugnæ eventu nobiliſſimæ civitates miſſis legatis pacem & veniam à victore petierunt. Hæ fuerunt Crema, Cremona, Bergomum, & Brixia, enimvero omnes quæ Gallo in fœdere deſignatæ fuerant. Eodem tempore Franciſcus Maria Ruvereus Pontificis ex fratre natus, jamque Dux Urbini in locum avunculi Guidonis Waldi bello in Flaminia contra Venetos cum copiis Pontificiis concitato Salarolum oppidum Faventini agri primum de Venetis cepit, deinde Faventiam ipſam & Ariminum. Rhavennam poſtremo atque Serviam, quales & quantas civitates? certe quidquid de Pontificia ditione occupaverant. Prorex Neapolitanus quamvis lente cunctanterque exercitum tamen fine menſis Maji paratum habuit ad invadendas Apuliæ urbes ditionis tunc Venetæ. Proſper & Fabricius Columnæ, Amalfitanus, Hadriæ Dux, Morconis & Nolæ Comites Proregem ad id bellum ſunt proſecuti. Pitiliano Nolani avo, atque Liviano ante pugnam cum Gallis commiſſam denunciatum fuerat ne ſuo Regi deeſſent in bello, alioqui vindictam expectarent, adverſus beneficiarios parere recuſantes legibus conſtitutam. Nihil illi ea denunciatione moti à Venetis ſtare maluerunt. Curam equitum Sanſeverinæ Comes tenuit, commeatus Baptiſta Spinelus Cariati Comes. Villamarinus maris Præfectus idem Comes Capacii in portu Meſſanenſi duodecim triremes inſtructas habebat decem onerarias. Simul atque amica Gallica claſſis acceſſiſſet ductoribus Albaniæ Duce & Præjane viro induſtrio in Apuliam iturus ad ea tutanda littora arcendam Venetam claſſem. Ingentes apparatus ne diu eſſent neceſſarii, Venetorum prudentia effecit. Tranum obſidebat Prorex in magna ſpe urbis obtinendæ, occulta civium machinatione: cum Venetiis legati venerunt arcanis inſtructi notis per quas intelligeretur haud dubium ſenatus eſſe mandata, Brunduſium, Hidruntum, Tranum,

num, Molam, Polignanum continuo uti deditionem facerent ne defenſione quidem tentata. Ferrarienſis item & Mantuanus quædam oppida Venetis detraxerunt, ſua olim, uti videri volebant, & ex vetuſta memoria, & tabulis demonſtrabant. Adverſus proſtratos obſoleta quoque jura ſolent valere. Cuncta elementa in perniciem nobiliſſimæ urbis conſpiraſſe viſa ſunt, atrox ex omni parte ventorum procella inſtare, ut miraculo ſimile videatur penitus non concidiſſe. Ea eſt humanæ vitæ conditio, neque bona propria ſunt, neque mala perpetua, in orbem adverſis ſuccedunt proſpera, triſtia ſecundis. Tanta certe in præſenti Venetorum conſternatio fuit, ut de urbe dedenda Ladiſlao Regi Hungaro cogitaſſe fama ſit, ejus viribus ſperantes afflictis rebus ac deſperatis propemodum, levamen. Per tot ætates inviolatam libertatem illius primum fidei ditionique permiſſuros. Cedit interdum generoſus ſpiritus neceſſitati, & ſævientis procellæ viribus ſuccumbit. Piſani etiam Florentinis tandem ceſſerunt amiſſa libertate. Ad ſuperiora mala, quæ ſi fuiſſent extrema, intoleranda videbantur; atrocior Venetis certe ex Germania peſtis acceſſit. Cæſar & ſua ſponte & ſociorum exemplo excitatus cum copiis ineunte menſe Junio Oenipontum venerat in Alpium jugis ſitam urbem, Venetorum finibus ea parte bellum illatum. Italicis equitibus gravis armaturæ ducem deſtinarat Conſtantinum Cominatum Macedoniæ Principem. Ludovicus Gonzaga Mantuani patruelis, & Mirandulæ Comes, aliique ex Italica nobilitate in ea expeditione Cæſari militabant. Italiæ viribus impugnabatur Italia. Acceſſere mille & quingenti Hiſpani, qui Gallo Rege tandem relicto ad Cæſarem ſe contulerant. Non ſe deſeruere tamen Veneti ad alia mala novo exagitati periculo; cum primum Eſteranum Cæſar pervenit, eum de pace interpellare decreverunt, iis conditionibus quas vellet imponere. Ejus rei argumento ad eum chartam candidam miſere præter ſubſcriptiones ſenatus nullis impreſſam notis. Sic fama tulit; tueretur modo miſeros, atque in ea rerum omnium deſperatione nobiliſſimæ urbis patrocinium ſuſciperet. Repulit ille preces, quocunque ibat deditis oppidis primum quæ Benaco lacu alluuntur, deinde urbibus Verona, Vicentia, & Patavio, ferme ut in Italia nihil Venetis ſupereſſet, ſuperbus rerum humanarum inconſtantiæ immemor, niſi urbe ipſa Venetiis capta non videbatur quieturus. Et utique eam mari terraque urgere parabat tum Hiſpanica & Gallica claſſibus, tum terreſtribus ſuis & Galli copiis ſecundo Meduaco obſeſſos fatigare, commeatuque prohibere. Expugnatam iis viribus urbem diviſam quadrifariam totidemque impoſitis arcibus inter ſocios dividebat cuique parte attributa: ſi pares ſomnio eventus contingerent, certa victoriæ ſpe præſumpta; unius urbis in quatuor partes diviſæ totidem inter ſocios imperium dividi. Ingenium varium, inconſtans, multiplex, præpoſteræ cogitationes, vana conſilia, vani conatus. Non diſplicuit Ferdinando Regi Cæſaris conſilium initio, Apuliæ quamvis urbibus receptis, dimitti Hiſpanos omnes, præter quingentos quos Zamudium in Hiſpaniam referre juſſit, claſſe modo in Italia relicta. Paulo poſt tamen repulit. Ne ipſi quidem neque Pontifici viſum eſt, è republica fore ejus urbis excidium. Attentius enim re conſiderata præter vanitatem ejus molitionis providebatur, quidquid ultra præſcriptos in fœdere fines progreſſum eſſet, id totum ex Galli commodo fore. Propinquo Mediolanenſi principatu, ſociis longinquis, non dubitaturum pace facta, univerſam eam urbem primo quoque tempore pulſis ſociis armis occupare. Ex eo ne ad Italiæ totius imperium aſpiraret, ac vero Romanæ eccleſiæ de manu dare Pontificem tentaret, verendum erat. Qui metus Julium Pontificem ſolicitum habuit, ne ſe vivo faceret validus opibus & ingenio. Uſque eo ut Cardinalem Rhotomagenſem antea rivalem, Tridenti cum Cæſare collocutum fuiſſe, curaſſe etiam ut Cæſar & Gallus inter ſe viderent ægerrime antea tulerit. Certe monſtri ſimile aliquid verſare eos Principes animis in ſuam ac eccleſiæ perniciem. Fluxa eſt potentia & ſolita opinione magis hominum quam ſuis viribus nitens, qualis ſacerdotum eſt. Itaque eo-

eorum Principum colloquium impedire omni ope contendit: idemque Ferdinandus Rex curavit, per legatum ſuum Jacobum Concillum tum Epiſcopum Catanæ Cæſare perſuaſo in Gallicæ amicitiæ ſpecie inſidias latere.

CAPUT XX.

A Venetis Patavium receptum.

CONFECTO Rex Gallus bello magnaatque incredibili celeritate neque gloria fructuque minori Mediolanum rediit, indeque in Galliam abiit quo regni curæ vocabant. Mille quingentos gravis armaturæ equites per urbes recens partas diſtributos præſidio reliquit rerum moderatore Carolo Amboeſa Chaumantio regulo, magno Galliæ Magiſtro; gentis inſtituto major quam Magiſtri equitum is honor & auctoritas eſt. Cæſarei exercitus pars multo maxima in Tarviſinos & Frivolenſes ſeu Forojulienſes fines incubuit: quoniam imperata facere aliarumque urbium exemplum ſequi detrectabant contumacia. Eo major impetus feſtinatioque & ſpes, quod continenti Italiæ certe nihil præterea Venetis erat ex ampla ante ditione relictum. Novus conatus, unde periculum majus timebatur, victis reſurgendi opportunitatem attulit. Patavii cives Germanorum imperium, relictumque adeo in urbe præſidium grave ducentes defectionem meditabantur. Eam Veneti occaſionem arripientes, & quoniam hoſtium copiæ procul aberant, conſilio cum iis civibus occulte communicato, rebuſque omnibus comparatis, eam urbem recupararunt. Andreas Grittus cum mille equitibus gravis armaturæ & aliquanto peditum numero portis occupatis, accurſu præterea civium veteri imperio faventium, cæſos Germanos compulit in arcem ſe recipere: quam die quoque poſtero ad deditionis conditiones adegit. Sic dies duos & quadraginta poſtquam ea urbs fuerat amiſſa, in Venetorum poteſtatem venit. Melioris ſpei initium id fuit, miſeriarum finis. Levi momento ſurgunt res humanæ caduntque. Amiſſæ ejus urbis nuncio Cæſar ad Maroſticam accepto oppidum in Alpium faucibus ſitum viginti quatuor millibus Patavio diſſitum, ne circumfuſis hoſtibus tranſitus impediretur, Scalam abiit ad Oeniponti Auſtriacæ ditionis fines. Continuato Veneti impetu Aſſulam ceperunt, centum & quinquaginta Hiſpanis, qui in eo oppido erant, trucidatis. Simile exemplum in ducentos alios Hiſpanos editum eſt Caſtelfrancum præſidio obtinentes: ubi & centurio Alvaradus eſt captus. Tanta erat vindictæ rabies, ut ex mille & quingentis Hiſpanis, qui à Gallo ad Cæſarem tranſierant, & licentia militari incolas irritarant rapere, ſpoliare vi & ſtupris cuncta polluere per agros & oppida aſſueti pauci evaſerint, quin cæſi aut capti fuerint. Invidioſum Hiſpanorum nomen avaritia eorum ac libido indigenis fecerat. Veronam ad Venetos & ipſam propenſam Pataviique exemplo defectionem meditantem Palicius accurrens cum copiis frænavit, dum à Cæſare idoneum imponeretur præſidium, copiarum è Belgis atque è Germania adventum ad Alpium fauces ſuſtentante, atque ab Italiæ finibus abſtinente, ne majeſtas ludibrio eſſet ſi in tanta alienatione Italicæ nationis exiguis viribus bellum repeteret. Ergo iis copiis appulſis conflatoque exercitu hominum ad triginta milla, miſſis præterea à Gallo mille & trecentis equitibus auxilio, à Pontifice trecentis, novo conatu in Italiam irrumpens Pataviam obſedit Nonis Septembris. Pitilianus ac præcipui Venetorum Duces præſidio accurrentes in urbem ingreſſi ſunt, quidvis perpeti parati ne in hoſtis rediret poteſtatem. In duobus millibus equitum Epirotarum præcipua vis; ii frequenter eruptione facta ex urbe nihil Cæſareis tutum relinquebant, ne reſpirandi quidem ſpatium. Diſpoſitis tormentis hoſtes magnam partem muri ad terram ſtravere, per ruinas tamen in urbem evadere ſupremo conatu tentantes ab obſeſſis ſunt repulſi pertinaci contentione, novis identidem per Meduacum auxiliis confirmatis, prorſus ut ad viginti quinque millia defenſores in urbe eſſent idoneus numerus non ad tuenda modo mœnia, ſed ad confligendum æquo marte pa-

tentibus campis. In primo impetu multi Hiſpani propugnaculo capto, tormentarii pulveris cadis, quos ſub terra condiderant incenſis diſcerpti ſunt Hiſpanicæ militiæ flos, quippe ex Magni Gonſalvi diſciplina plerique. Fregit hoc incommodum hoſtium animos, uſque eo ut honeſtam aliquam occaſionem dari cuperent diſcedendi ſine ignominia, nulla jam victoriæ ſpe. Itaque diſceſſere tandem Octobris initio, nulla famæ cura, quoniam metus periculi juxta & moræ tædium fatigabat. Magna famæ vis, in bello major. Intempeſtivus diſceſſus effecit, ut magna repente rerum converſione facta multorum averterentur animi. Cum ſpe vinci Germanos poſſe, acceſſit pugnandi animus. Vicentini primi correptis armis & à Patavio evocatis auxiliis in Gaſparem Sanſeverinum & tria Germanorum millia præſidio Cæſaris nomine eam urbem obtinentes impreſſione facta ſe dedere & urbem relinquere coegerunt. Alia parte Venetorum copiæ non quieſcebant, ſed inſtandum fortunæ quæ converti videbatur ratæ, oppida prope Patavium à Ferrarienſi dudum occupata invaſere. Ex iis Ateſte, Monſilice, & Montagnana continuo imperata fecerunt. Unde ſuſpicio ac vero certa fides invitatu incolarum excitari bellum, neque Venetorum vi aut inertia hoſtium, ſed fraude tot victorias conſtare. Ab his quidem initiis Veneti elati adverſo Pado claſſem miſerunt Ferrariam urbem obſeſſum. Terra eodem miſſæ copiæ ex itinere Poleſium, & Robigum de Ferrarienſi ſine ſanguine receperunt. Reſurgentibus paſſim favebatur à gente hoſtibus infenſa. Ad Ferrariam non eadem fortuna fuit. Dux & Cardinalis frater auxiliis à Pontifice & Gallo Rege miſſis in aciem progreſſi tormentiſque in ripa Padi collacatis ſcienter, claſſem Venetorum quaſſatam merſere, atque ita ut è triremibus decem & ſeptem, amiſſis omnino quindecim ſolvere obſidionem non ſine ignominia fuerint cæteri coacti. Prius tamen quam id contingeret Franciſcus Mantuanus cum equitum numero in ſuam urbem pergens infeſſis itineribus ab Andrea Gritto captus fuerat. Idoneus quem cum Liviano permutarent à Gallis eatenus detento. Grande pretium: ſed ea erat virtutis opinione Livianus, ut nihil Veneto ſenatui nimium videretur. Quamvis plerique accuſabant cladem ad Rivoltam ejus temeritate & feſtinatione fuiſſe acceptam, eoque præceps ingenium vitandum, ne reſurgentes Venetorum ſpes nova imprudentia everteret. Verona intes ſpem & metum fluctuabat, metus pro Cæſare ſuadebat, libido pro Venetis. Præſidio impoſitus Joannes Emanuel cum duobus Hiſpanorum millibus, & Galli auxilio ſupervenientes ad defectionem proclives retinuerunt. Gallici auxilii Dux erat Obenignus, ejus Obenigni ex fratre an ſorore natus, quem in Neapolitano bello inter Gallicos Duces à virtutis opinione inter primos celebrant jure hiſtorici Galli. Carolus Amboeſa cum robore Gallici exercitus Brixiam inter & Cremonam ſtativa habere in omnem occaſionem intentus rei bene gerendæ, ſocios ſublevandi. Trivulcio Brixiæ cuſtodia concredita. Veronæ in locum Joannis Emanuelis ipſo miſſionem flagitante, Ludovicus Beamontius, qui ab annis ſuperioribus Gallica ſtipendia faciebat, tuendæ curam ſuſcepit magnus nobilitate, neque minor induſtria virtuteque domo Vaſco.

CAPUT XXI.

Controverſia inter Cæſarem & Ferdinandum compoſita.

LERINI Comitis obitu magna Ferdinandum Regem cupiditas inceſſerat efficiendi ut Ludovicus Beamontius in majorum opes & locum reſtitueretur defuncti filius, atque ex Ferdinandi ipſius ſorore uſque dum ſuperſtite natus. Majori ardore in eum conatum incubuit, quo tempore bellum in Inſubribus magna contentione gerebatur: ſi agendi dexteritate offenſus animus flecteretur. Rihil neque ejus auctoritas, neque diligentia valuit: ne inſontem quidem eſſe filium in iis quæ pater peccaverat. Iniquum videri parentum peccata filiorum pœnis lui. Vim adhiberi & metum placuit. Ac præſertim nova injuria irritarant Sangueſſæ incolæ in Aragoniæ

goniæ vicinos fines invecti. Facto ſpecies prætenta, oppida Ulim & Fileram ad vetus ejus municipii jus revocandi. Aragonii conatum intempeſtivum vindicarant in Sangueſſæ agros irruptione facta, atque in oppidanorum oculis planiciem ſubjectam municipio longe lateque vaſtantes, ſegetibus, arboribus, tectis ignes injecti. Majoris belli fundamenta ab his initiis jacta: ſed quoniam privatæ controverſiæ erant nondum publice arma movebantur. Ac Ludovicus quidem Beamontius precibus, patientia, & modeſtia impetrare ſatagebat, priuſquam ad vim procederetur, paternam ditionem honoreſque alios. Sic in Vaſconibus res erant periculo proximæ. De controverſiis Cæſarem inter & Ferdinandum Regem, ſanciendaque per conditiones concordia ſerio agebatur. Caſtellæ procurationem utroque ad jus ſuum revocante Ferdinandus quamvis poſſeſſione potior liti finem imponere oppido cupiebat, proceribus quibuſdam, qui rebus novis ſtudebant, ſanandis remedium aut hoc aut nullum fore idoneum ratus. Sed cum eo tamen ſi Iſabellæ uxoris voluntate ex parte mutata, dum Regina filia viveret rerum ſibi adminiſtratio relinqueretur tutelæ jure à legibus haud dubium patri dato, quod Regina uxor neque voluit neque potuit immutare. Ea demum defuncta facile adducebatur Carolo nepoti ſceptra de manu tradere, modo annos viginti nato, uti Regina ſanxerat teſtamento. Ita ſuo tantum commodo defunctæ voluntati ſtari volebat, mutari contraria. Et eſt humanus animus inſatiabilis, cupiditas imperandi aliis affectibus major. Judices in cauſa conſenſu deſignati Galliæ Rex & Rhotomagenſis Cardinalis, blandimento accommodato eorum benevolentiam amplius promereri deſtinabant ſcilicet: alioqui facturi quod inter ſe è re utriuſque fore præjudicaſſent. Ut conditiones nuncuparet Andreas Burgius in Hiſpaniam remiſſus, benigne acceptus atque habitus eſt. Apud Cæſarem Catanæ Epiſcopus de eadem re diſceptavit Ferdinandi legatus. Duorum opera ſubjectæ leges ſcriptæ ſunt. „ Caſtellæ procuratio penes Ferdinan- „ dum dum vixerit, propria eſto, qua „ ratione ante eſt explicatum. Maſcula „ proles ſi forte ex Germana Regina „ ſit nata, certæ nihilominus in Caſtellæ „ regno ſucceſſionis Carolo nepoti ſa- „ tis dato. ” Quo pignore, quibus vadibus? Novo, ſi ita contingeret, ſacramento in gentis conventu adigi populos placuit, in Caroli verba ejus regni hæredem fore. Ferdinandus Rex in primis Caſtellæ conventibus rectam rerum adminiſtrationem juraret. Ut Aſturum principatus vectigalia Carolo cederent, Cæſar petebat, ne nomen principis eſſet inane. Negabat Ferdinandus ulli id Regum filio datum cælibi. Conceſſit tamen annua triginta aureorum millia, aucta quoque ea ſumma cum uxorem duceret, quantum judicatum eſſet æquitati conſonum, & ærarii tenuitas pateretur. Centum aureorum millia deſtinabat ſibi Cæſar, inopiam ſic ſupplere è Caſtellæ vectigalibus concordiæ haud magnum pretium. Excuſavit Ferdinandus exhauſto ærario reddenda neceſſario creditoribus quingenta aureorum millia mutua à menſariis ſumpta & ſpatiis funebribus aucta. Dare tamen quinquaginta aureorum millia à Florentinis civibus debita Piſanæ libertatis proditæ pretium. Miſſurum præterea bello adverſus Venetos trecentos cataphractos quadrimeſtri aut quinquemeſtri ſtipendio de ſuo. Additum præterea, ut quocunque tempore Carolus Princeps in Hiſpaniam venturus eſſet, inſtructa claſſis ad eum vehendum mitteretur. Eadem ubi veniſſet continuo Ferdinandus frater veheretur in Belgas. Tantarum molitionum ignari Joannes Emanuel aliique ex Hiſpania nobiles in Germania verſantes cum primum fœdus pactum reſciverunt, diſturbare conati nihil profecere tamen. Ac potius ut importunos eorum conatus eluderent, res integra ad Margaritam Principem ablegata cum ampla patris nomine paciſcendi facultate. Ejus diligentia finis controverſiis eſt impoſitus: ac ſuperiores conditiones ſancitæ ſunt. Ad hæc quadam ſimulatione ad Regem Gallum concordiæ capita, quaſi re integra deferri viſum eſt, ut adjuncto Rhotomagenſi Cardinali, quod æquitati videretur conſonum, id ſententia pronunciata ſtatueretur. Bleſis ubi Gallus morabatur, diſceptatores præſto fuere pro Cæſare Mercurinus Gatinaria Burgundiæ Præſes, & Andreas Burgius

ejus ordinarius legatus deinceps in Gallia futurus: pro Ferdinando Jacobus Albion ejus item penes Gallum orator, & Hieronymus Cabanillas in ejus locum in poſterum deſtinatus. Iis agentibus inſtituta cognitione liteque conteſtata perrogataque, atque ſententia pronunciata pridie Idus Decembris fœderis conditiones omnes comprobatæ ſunt de quibus inter partes convenerat. Ac ſecundum eas, iis qui Cæſaris aut Caroli Principis partes ſecuti erant, bona paterna ſunt reſtituta facultaſque conceſſa in patriam poſtliminio redeundi. Petro quoque Guevaræ eatenus vincto reddita libertas. Hunc exitum diuturnæ controverſiæ habuerunt, quæ ſolicitam tenuerant Hiſpaniam. Inita concordia quidam è nobilitate quaſi in Caroli Principis obſequiis aulaque verſari vellent in Belgas diſceſſere; quietis impatientia agitabat. In eo numero Alfonſus Manricus Pacis Auguſtæ Epiſcopus inquieti ingenii vir, alieno ſemper à Ferdinandi rebus animo, tædio præſentium exilium tranquillitati prætulit. Hoc tempore Pitilianus Veneti exercitus imperator ad Lonigum agri Vicentini oppidum ex morbo deceſſit eo majori ſtudio Liviani libertas expedita. De Lemoſio Comite, quoniam turbulenta conſilia cum Belgis & Luſitanis agitare erat perſpectum, novo decreto ſtatutum ut fidei pignus Sarriæ & Monfortii arces Pozæ regulo traderet ea tempeſtate Colæciæ rebus Præfecto. Raymundus Cardonius in locum Ripagorſæ Comitis è Sicilia, ubi res gerebat evocatus Neapolim regendam ſuſcepit. Siculos Hugo Moncada, utreque Progregis nomine poteſtateque. De abdicatione Ripagorſæ Comitis multa in vulgus jactata ſunt. Plerique ejus ingenium accuſabant tantarum rerum procurationi non ſatis idoneum. Excitat quoſdam rerum magnitudo, obtundit alios. Urſinorum delationibus quidam de culmine deturbatum ſuſpicati ſunt. Verum ſtatuere quis audeat? quis plebis linguas frænare? Principum offenſionis & gratiæ cauſas rimari, levi momento in contrarias partes circumactæ? Nullius enim vero tanta claritas eſt, quæ malignitatis dentes fortunæ viciſſitudines poſſit vitare.

CAPUT XXII.

Bugia & Tripolis de Mauris captæ.

Ardebat Ferdinandus incredibili cupiditate vertendi arma in hoſtes Chriſtiani nominis, majori laude certiori fructu bellum quam quod tanta contentione contra Venetos gerebatur. Ita confecto eo bello, vti brevi fore confidebant, & à quoque ſociorum urbibus ſui juris receptis nunquam placuit Venetorum rempublicam funditus everti, ſed ſtare potius incolumi libertate: ſuis vivere legibus & imperio. Ac in partem potius fœderis ſocietatiſque recipi Venetos volebat, ut communibus armis terra marique invaderetur Turca communis atque infenſus hoſtis piorum nationis. Diſcrepantes in eo voluntates diſſidentia inter ſe vota in unam ſententiam pertrahere res ardua erat. Quod proximum videbatur, ad ſuas vires adjuncta ope quam pro ſe ſinguli Principes ſponte communicarent id bellum ſuſcipere atque in Orientem proficiſci ſacræ expeditionis Dux in animo fixum habuit, laudavit Pontifex eos tanti Regis pro pietate conatus, ſeque pro virili juvaturum eſt profeſſus. Neapolitanæ & Siculæ opes commodiſſimæ erant in bellum vicinis auxiliis parato commeatu. Hæc Rex ille præ ſe ferebat. Rerum ſtatum attente conſiderantes abſonum prorſus & alienum ab ejus prudentia judicabant, provecta Principem ætate gentiſque in Caſtella animis non ſatis pacatis tam procul ipſum à finibus diſcedere, cum bellum Africanum eſſet in manibus, longinqua & difficiliora meditari. Ergo eo conatu in præſenti rejecto, ad expeditionem Africanam, optimo principio, ad omen certiſſimum felicis exitus, antea inchoatum majori mole promovendum retulere animos. Petrus Navarrus in Maſalquiviro portu tredecim naves habebat lecto limite, & armamentis & rebus omnibus inſtructas. Ea conſcenſa claſſe in Ebuſum inſulam navigavit: ubi Vianellus cum claſſis parte ejus adventum

tum expectabat. Reſtitere una dies aliquot, dum hyemis ſævitia & maris tempeſtates remitterent. Bugiam, quæ olim Thabraca fuit, petere conſilium erat, eo loco inter milites vulgatum. Longa omnis mora ad prædam feſtinantibus, urbis nobiliſſimæ in Numidiæ quidem littore ſitæ non procul tamen Mauritaniæ Cæſarienſis finibus, inter Tunetanos & Tremeſenios Reges ex intervallo alternantis: donec Abufferricius Tunetanus Rex ad ſuum imperium ſtabili poſſeſſione adjunxit Abdulhazis à patre relictam regio nomine obtinuit ab imperio Tunetano liberam poſteriſque jure quo potuit optimo hæreditariam reliquit. Abdurrahamel ex illius poſteritate eam in præſenti obtinebat pulſo Mulejo Abdalla, qui meliori jure niti videbatur, quippe ex ipſius fratre majori natus. Odii cauſæ, quia injuſtæ acerbiores, inter alias ambitio dominandi ſævum & impotens malum. Ad latus ardui montis ſita erat, perpetuoque muro cincta veteri quidem ſed valido. Arx ſatis firma in ſuperiori urbis parte eminebat. Supra octò familiarum millia eo tempore numerabat; publicis philoſophiæ ſcholis, auditorum frequentia præter cæteras Africæ urbes celeberrima. Ager inæqualis rupibuſque impeditus, eoque ſerendis arboribus quam ſegetibus commodior, aliunde advecto frumento vitam tolerabat. Kalen-
1510 dis Januarii principio anni milleſimi quingenteſimi decimi Hiſpani ex Ebuſo ſolventes quinque diebus littus Africæ tenuerunt. Copias eo die in terram exponere adverſi flatus vetuerunt. E jugis montis ſe Rex Maurus oſtentare decem millia pedites, & aliquot equitum turmas ſecum trahens. Eos ad littus appropinquantes, noſtros ut excenſione prohiberent, tormentis claſſicis excuſſæ pilæ procul arcuere. In terram expoſitas copias nullo prohibente in quatuor agmina Navarrus diſtribuit. Eo ordine magno niſu ſuperato monte ad pugnam feſtinabat; quam Mauri detrectarunt, præ metu in urbem regreſſi mœnibus magis fidentes quam armis. Fefellit ea quoque ſpes, noſtrorum pars per latus urbis veteris deſertæ à civibus, alii per ſuperiora muro ſuccedentes admotis ſcalis brevi in urbem irruperunt; inſolitus pavor civium mentes occuparat. Ita intra urbem nullo reſiſtente in prædam averſi milites. Rex cum copiis deſerta mox urbe per averſam portam ſe foras proripuit. Terruit ea victoria univerſam Africam, eo lætior quod Mulejus Abdalla rebus turbatis è cuſtodia elapſus, qua detinebatur à patruo ad noſtros perfugit. Superi quos premere inſtituunt, in præceps dant. Noſtri & virtute potiores & ſucceſſu læti, urbe egreſſi tyrannum ad trigeſimum lapidem caſtra habentem denuo facto impetu compulere in fugam. Nihil neque apud ſe remiſſum, neque apud illum tutum pati. Ea diligentia ſucceſſuque præteritæ finitimæ civitates certatim obſequium detulere Ferdinandi fidem patrociniumque implorantes, veniam & pacem oratum miſere legatos. Princeps inter alias Algerium, quæ Cirta olim Maſiniſſæ regia à quibuſdam fuiſſe creditur, certe Arabum lingua Gezer hoc eſt inſula vocatur, ab ea quam in mari vicinam littori & objectam habet, tunc modica viribus & ignobilis, hoc tempore Hiſpaniæ terror noſtris ſpoliis extructa, ſuperbaque juxta ac clara. Algerii exemplum Tenecius Rex & urbs Tedelicium ſecuti ſunt; ipſi adeo Moſtagani incolæ & Tremeſenius Rex noſtros de pace & ſe dedendo appellarunt cuncta virtuti pervia fore territi barbari judicabant, nihil Navarro præſertim Duce arduum. Leges omnibus impoſitæ, quibus in amicitiam fœduſque venirent. Præcipuæ erant, ut captivis Chriſtianis ſine pretio libertas eſſet, & vectigal honorarium ſingulis annis cum fide repræſentarent. His rebus quamvis diſtrictus Petrus Navarrus bello interim majori conatu apparando curam impendere, gnarus modicas eſſe vires ſibi & inſtandum famæ, antequam conſternatis hoſtibus fiducia rediret. Fama bella geri magis quam viribus. Quo tempore in Orientis oris Alfonſus Alburquerquius ſuſceptam procurationem à præclaro initio auſpicari cupiens, in Decano Indiæ littore Goam urbem occupavit, ſedem deinde imperii Luſitani in iis regionibus nobiliſſimam. Inſula ejuſdem nominis ſita eſt, quam fluvius neque tenui neque multa aqua duobus oſtiis in mare mittens efficit anguſtam quidem ſpatiis ac vix viginti

ginti millium ambitu, cæterum commodiſſimam Orientis commercio, propter maris & multarum gentium vicinitatem, quarum ad fines jacet. Rei bene gerendæ opportunitatem Zabaimus Idalcanus obtulit imperium tunc obtinens ejus urbis; bella enim longinqua, defendendi neceſſitate milite vacuam reliquerat venturi ſecurus. Timoia pirata cum quatuordecim biremibus de finitimis prædas agere ſolitus, re cognita Alburquerquium monuit opportunæ urbis capiendæ occaſionem non videri prætermittendam. Ille cognito piratam vera prædicare, ſalutaria monere cum claſſe in portum invectus haud ægre urbem occupavit ad quartum decimum kalendas Martii. Longe alia Franciſci Almeidæ deceſſoris ſors fuit. Ad Bonæ ſpei promontorium epibatas & ſocios inter in littus aquatum & commeatum quærendum egreſſos & Æthiopes, quos Cafres vocant, concitata forte rixa, cum præſidio ſuis è navibus accurriſſet, in pugna periit durata præuſtaque igne ſude trajecto gutture. Crudelitas fati tanto viro non debita. Qui majora ſæpe pericula mari terraque evaſerat, invicta virtute magnam nominis celebritatem conſecutus fuerat, gentis viliſſimæ manu corruit, ipſa morte triſtius mortis genus. Periit ipſis Kalendis Martii. Garſiam Toletum Albani Ducis majorem filium expeditioni Africanæ Ducem Ferdinandus deſtinarat, propter viri nobilitatem majori auctoritate fore bellum providebat. Et quoniam Navarri opera neceſſaria videbatur in Italiæ bellis, quæ majori mole renaſcebantur. Aliquot menſes abiere priuſquam is ex Hiſpania diſcederet. Moræ impatientia Navarrus & quia inſueti cœli æſtus & gravitas morbos inter milites vulgaverat, ad ſeptimum Idus Junii Bugia ſolvens Favignanam abiit: quæ inſula Lilybæo Siciliæ promontorio vicina Coſyra veteribus fuit. Eo Neapolitanæ & Siculæ triremes adjunctis pluribus aliis navigiis ex antecondicto appulere. Ad octo millia militum quæ Bugia venerant, novæ claſſis appulſu acceſſere alia ſex millia. His omnibus copiis apparatuque ex ea inſula ſublatis velis intra paucos dies in Tripolis conſpectum ſe dedere urbis ultra Numidiam inter duas ſyrtes ſitæ in provincia, quam peculiari nomine dixere Africam, Tunetano antea Regi ſubditæ, nunc eo excuſſo imperio peculiari regulo ſervientis, quem Xequem vocant. Circumfluo plurima ex parte mari, non ita latum à terra additum turrito muro & foſſam permeante aqua munitum habet. Inerant milites & proviſi antea commeatus. Numidæ quoque equites, aliique Mauri ad præſidium accurrere, prorſus ut par noſtris numerus militum in urbe eſſet. Navarrus tamen expoſitas in terram copias, bifariamque diviſas, partem cum Mauris pugnare juſſit, qui ad littus prodierant noſtros ut excenſione prohiberent, reliquis data cura urbem impugnandi. Præterea à mari militum & nautarum manus egreſſa cum ſcalis ea parte in urbem tranſcendere tentarunt. Acris pugna extitit, duabus horis magna contentione pugnatum victis tandem fuſiſque Mauris, in urbem admotis ſcalis, qua parte Victoriæ porta cernitur ferro eſt penetratum. Joannes Ramirus gente Aragonius nobilis genere inter primos muros ſcandit ſecuti cæteri nova intra urbem pugna inſtituta, difficiliora omnia opinione invenerunt. Acuebat Mauros deſperatio haudquaquam jam de victoria ſolicitos ſed ne inulti caderent decori exitus cura. Ceſſit virtuti rabies furorque. Occiſi ex Mauris ad quinque hominum millia ſunt, capti plurimi, atque inter eos urbis regulus. Neque noſtris incruenta victoria fuit; præter gregarios milites non paucos, nonnulli genere aut factis nobiliſſimi ceciderunt. In hoc numero è Cabreris alter patruo regio cubiculario & propria virtute promeritus, ut memoriæ inſeratur. Rodericus item Porres tribunus militum periit, & Chriſtophorus Arriaram maris Præfectus, magnus animo, prudentia par. Urbs diripienda militibus eſt tradita, id navatæ operæ præmium extitit, profundo ventre cum cæteris victarum gentium ſpoliis eam quoque copiam merſuris, futuri temporis nulla cura. Claſſis præſidio relictis captivi dati ſunt, merceſque intra urbem inventæ. Eo temperamento Navarrus quando militum ſitim opulentæ quamvis urbis ſpollia non ſedarunt (qui enim poſſent) tumultum & rixas compeſcere ſatis habuit.

CAPUT XXIII.

In bello Italico parum promovebatur.

Bellum contra Venetos ducebatur, minori ardore quam antea. Conatus initio validi mora languerant. Rex Gallus receptis ſui juris urbibus ſe feſtinus in Galliam receperat: in Germaniam Cæſar bello inchoato neque finito, quando Tarviſini & Forojulienſes atque Aquileia ſubjugandi ſupererant; Padua impoſitum jugum excuſſerat. Veronam cum ſubjecto agro Galli obtinebant, oppigneratam, dum ſexaginta aureorum millia redderentur à Gallo Rege in belli ſumptus mutua Cæſari data, adjecta lege ut niſi intra annum ea ſumma eſſet reddita, urbis imperium ſuo jure retineret. Pecuniæ in ſtipendium difficultas maxima Cæſaris conatus retardabat. Socios uti in Cameracenſi fœdere ſanctum præſcriptumque erat, de communicanda ope appellare, dum communibus armis eas urbes ſui juris efficeret, Venetis ereptas ad imperium adjungeret. Cæſarei exercitus Dux ſummus Anhalti Princeps nulla auctoritate, exiguo numero militum, quod debita ſtipendia non ſolverentur. Æqua petere viſum eſt. Ita Carolus Amboeſa magnus Galliæ Magiſter valida auxilia communicavit: eaque ope Vicentia recepta eſt civium deditione ad Cæſaris voluntatem. Neapoli Vincentium Capuanum Termenſtinum Ducem militari ſcientia præſtantem multis in rebus fidum antea expertus Ferdinandus Rex & cum eo quadringentos cataphractos miſit auxilio lectiſſimam manum ex eorum Hiſpanorum numero qui Neapolitana ſtipendia faciebant. A Pontifice nulli venere milites, nulla ſe lege teneri, ut auxilia mitteret, perſuaſo, ſive in Gallum Regem ira Ducem Ferrarienſem hoſtem ſuum palam tegentem. Quod magis ſuſpicor Venetorum calamitate flexus ad miſericordiam, nobiliſſimam urbem malis caſtigatam perire penitus non ferebat. Itaque ſolutos anathemate quo erant impliciti, in gratiam fœduſque accepit. Quod erat præcipuum, eorum ope uti volebat adverſus Ferrarienſem Ducem quaſi Gallici patrocinii fiducia rebellem imperio. Odium acrius quam pro noxæ modo. Iis littoribus elluvie maris areſcente unda ſal concreſcit. Ergo ſalem Comacii ditionis oppido conficere crimen erat, cum incommodo vectigalium quæ ex Pontificiis ſalinis ad Serviam proveniebant. Præterea è mercibus quæ ſecundo Pado Venetias vehebantur, nova exigere portoria. Ab his initiis irritabili ingenio Pontifex evocatum Romam ad dicendam cauſam, ac venire recuſantem lege majeſtatis damnavit, principatus, quem beneficio eccleſiæ Romanæ obtinebat, jure decidiſſe. Ægre ſeveritatem Pontificis tulit Gallus Rex; vindicandi ardore Gallicos Cardinales & qui ſacerdotia obtinebant in Gallia, continuo Roma diſcedere per edictum mandavit, niſi parerent atque ſuas ſinguli eccleſias inviſerent, ac per ſe regerent, annuorum vectigalium mulctam comminatus. Ex his initiis magna diſſidiorum moles conſecuta brevi eſt. Et tunc Pontifex Venetis triremibus Genuam miſit Octavianum Campofregoſum, alioſque Genuenſes exules, ut eorum opera, ſuaque auctoritate quod in ea urbe obtinebat, quippe Savonæ urbe vicina natus, cives ſub imperio Gallico quieſcentes ad mutandam fidem impelleret. Simul ſi quid ea diligentia in urbe moveretur, Marcum Antonium Columnam Luca, ubi agebat, cum equitum & peditum manu propius accedere, præſtoque eſſe ad omnem rei bene gerendæ occaſionem mandavit. Conatui ſucceſſus defuit. A Venetis tamen Mantuanum dimitti è vinculis & captivitate liberum impetravit, idoneum hominem ratus quem Gallico, quod meditabatur, bello ducem præficeret, fidei obſide ejus filio, quem tradi ſibi voluit à patre belli Ferrarienſis cura Franciſco Urbinati Joannis fratris filio demandata eſt. Univerſam eam ditionem occupare armis ipſamque urbem Ferrariam Pontificibus Romanis quippe directis dominis reſtituere deſtinarat, Galli

li nulla cura in cujus tutela erat, & Dux ejus auſpiciis bello diſtrictus. Belli initia læta fuerunt, triſtis exitus. A Pontificiis enim brevi quæcumque oppida & arces Ferrarienſis in Æmilia ultra Padum obtinebat, armis præſidiiſque ſunt occupata. Lucus circunſeſſa accurrit præſidio ex Inſubribus Chatillonius cum trecentis Gallis cataphractis ad quartum Kalendas Auguſti. Ejus adventu Pontificii veriti ut pares eſſent. Lucenſis arcis obſidione ſoluta raptim Forum Cornelii abiere mœnium & munitionis fiducia. Præſidio deſtituta oppida præſertim veteri imperio, incolis ſtudentibus facile ad ditionem Ferrarienſis rediere: ſed belli fortuna alternante rurſus amiſit. Cardinalis Ticinenſis Mutinam civium quorundam fraude porro occupavit Pontificis nomine. Rhegium finitimam urbem ne pari arte caperetur ad idoneam militum manum à Ferrarienſi miſſam, acceſſere à Carolo Amboeſa ſummo Gallorum Duce & Rectore in Inſubribus, ducenti gravis armaturæ equites. Sic in præſentia periculum vitatum. Urbinas Bononia munienda navare operam, metu ne Gallici exercitus robur in ejus perniciem incumberet, repentina vi aut poſitis juxta caſtris. Adverſus Gallorum conatus bellumque ut in Inſubribus excitaret Helvetiorum duodecim millia in Italiam attrahere viſum eſt gentem ferocem virtute militari præſtantem, octo millia ſtipendiis Pontificiis conducta quatuor alia Venetorum ære. Gallos ex Inſubribus deturbare, ac vero ex univerſa Italia, Maximilianumque Sfortiam in Germania exulem & vagum in majorum opes reponere deſtinatum erat. Helvetios deducendi cura data eſt Epiſcopo Sedunenſi & ipſi gente Helvetio, quo major diligentia eſſet, injecta etiam purpuræ ſpe. Majores viribus Pontificis conatus erant, ſed ingenio ipſius conſentanei ſuapte natura turbido, inquieto, ardenti, cujus rei per totam vitam multa & magna documenta extiterant Sixti avunculi pontificatu magnus diſſidiorum artifex architectuſque Innocentio Pontifice Neapolitanis proceribus auctor arma in ſuum Regem ſumendi, uti fama tulit, Alexandro Pontificatum adepto Gallis, ut venirent in Italiam, & publicam pacem turbarent præſens perſuaſit. Sic omni tempore pacis ſe impatientem oſtendit, turbarum amantem, quietis tædio novas belli cauſas circumſpiciens Pontificis conſilia non latuere Carolum Amboeſam. Mediolanum copias retulit, ſi quid moveretur, ejus certe urbis & Genuæ imperio conſulere parans; ea incolumi ditione reditura alia. Diſceſſus tamen alia ſpecies erat. Cæſare abſente nullum operæ pretium extare, tantis laboribus & ſumptu profici parum, neque conatibus eventum reſpondere præſertim Venetorum viribus identidem auctis novis ex Æmilia aliiſque regionibus ſupplementis militaribus. Reſtitit tamen Trivultius cum valida cataphractorum manu, ne ſine eo præſidio Cæſarei impares hoſtibus eſſent: ac ne durare quidem in caſtris & campis patentibus poſſent, quippe adverſariis inferiores. Mutata fortuna belli rebuſque inclinatis is metus Germanos invaſerat, ut Vicentiæ munitione diffiſi tormenta bellica ex ea urbe ejuſque arce Veronam comportanda judicaverint, majori ſalutis cura quam laudis. Gonſalvi uxor Maria Manrica eatenus Genuæ reſtiterat. Suſpecta Gallis ejus mora eſſe cœperat, quoniam virum Pontifex non ceſſabat in Italiam evocare, honeſtiſſima conditione oblata imperii militaris ſuarum copiarum. Ut eam amoveret ſuſpicionem, per hoc tempus mari diſceſſit in Hiſpaniam. Ad cujus provinciæ fines, qua Aquitaniam ad Oceanum attingunt, Fonterrabiæ municipes cum Hondajæ Aquitani oppidi incolis de Vedaſi fluvii utroſque agros interfluentis Galliamque dirimentis ab Hiſpania, poſſeſſione diſceptabant utrius oppidi juris eſſet, non parum ſæpe armis. In controverſia à Regibus dati judices ripa ſua cuique oppido attributa fluvium communem fore pronunciarunt; ſalutari temperamento quievere tandem ii motus.

CA-

CAPUT XXIV.

Pontifex Ferdinando Regi Neapolitanum regnum attribuit.

FERDINANDUS Rex Aragonios, Valentinos & Catalaunos Montionem ad generales conventus evocarat, kal. Maji in edictis adſcripto, quo die præſto cuncti eſſent. In ſubſidium Africani belli, cujus cura proprie eam gentem attingebat, pecuniam ordinum voluntate redigere, erat propoſitum propter inopiam ærarii tot bellis exhauſti. Ineunte vere ne occaſioni definitoque tempori deeſſet, Madrito diſceſſit. In eo municipio Ferdinandus nepos & Hiſpaniæ Cardinalis ſubſtitere, præterea regium conſilium. Regem proſecuti ſunt Aſſidonius & Petrus Gironius, eorum quæ juvenili errore deliquerant, venia jam impetrata, & Samlucari tamen Nieblæ, & Huduæ arces quaſi fidei pignora retentæ. Duobus adjuncti ſunt Magiſter equitum Prieghi Marchio, atque Ureniæ Comes officio in Principem incitati, an proſequi euntem juſſi ne turbas concitarent. Hoc comitatu Cæſaraguſtam appulſus Montionem inde abiit. Magna gentis frequentia convenit, quod ii primum generales conventus Ferdinando Rege in ea gente haberentur. Antea enim ſingulæ provinciæ Aragoniis Regibus ſubditæ, per ſe ſuos conventus agitarant. His rebus diſtrictus quamvis Rex belli Africani atque Italici curam animo complexus à Rege Gallo imprimis contendebat, ut ſancita ante annos aliquot in fœdere lex de regni Neapolitani ſucceſſione, nulla ex Germana Regina prole nova cenſura immutaretur. His poſtulatis Gallus aures non accommodabat ſpe concepta id regnum obtinendi niſi jure & cauſa certe armis. Sic Ferdinandi conatus inanes extitere, præſertim Rhotomagenſi Cardinali per hoc tempus defuncto, cujus penes Gallum præcipua gratia erat & rebus omnibus auctoritas, ſtudium haud obſcurum Ferdinando gratificandi, in iis quæ publicæ pacis intereſſent. Hac cura Ferdinando anxio ac dies noctesque varias cogitationes animo verſanti optimum fore viſum eſt, odium Pontificis in Gallum conceptum in ſuum commodum convertere, atque occaſionem ſuam facere. Prudens Princeps, qui quamcumque rem è publica utilitate fore providet, ea utitur modo honeſta. Ut Pontificia auctoritate ipſi & poſteris regnum Neapolitanum quaſi Romanæ eccleſiæ beneficium confirmaret, poſtulat. Grave id initio Pontifici viſum eſt, neque ea indulgentia præjudicatum Gallo Regi quamvis infenſo volebat. Deinde auctis odiis, bellis quæ erant in manibus & majora meditabatur, ope ex Hiſpania juvari expetens animum flexit: atque ut indulgentiæ major gratia eſſet, ita poſtulatis annuit ut amplius nihil deſiderari poſſet, ne ſi Ferdinandus arbitrio ſuo diploma fingeret. Ab Alexandro Pontifice Gallus parte ejus regni conceſſa fuerat Neapolitanus & Hieroſolymitanus Rex dictus, uti ſuperius eſt indicatum. Id decretum movere præſertim Rege inaudito erat plane difficile, neque exemplum ſatis probabile. Ad artes converſo animo pronunciare viſum eſt, Pontificium beneficium irritum videri redditum dupliciter honorario vectigali ab eo Rege, uti erat juſſum, nunquam repræſentato, præterea abſque Pontificis venia, cujus eæ partes erant, de regno Neapolitano ſuperiori fœdere cum Ferdinando facto. Dignum videlicet abdicatione facinus. Hac pronunciata Pontifex ſententia, quod erat conſequens, regnum Neapolitanum Ferdinando & ſucceſſoribus confirmavit univerſum, ea lege ut Petri & Pauli feſto die annuas octo millia auri uncias in Pontificium ærarium inferret, quolibet triennio equum candidum daret, in præſenti quinquaginta millia aureos. Tantundem ſucceſſores cum primum Reges eſſent à Pontificibus dicti. Enimvero repetitæ in Ferdinando eæ leges ſunt nihilo mutatæ, quibus Carolo ejus nominis primo id regnum fuerat olim à Pontificibus delatum. Sed & eæ leges ineunte menſe Julio impoſitæ à Pontifice & Cardinalium collegio, paulo poſt mitiori cenſura caſtigatæ ſunt omnino ad ſeptimum Idus Auguſti. Remiſſo enim an-

annuo vectigali & quinquaginta aureorum millibus, equum candidum quolibet triennio repræſentari ſatis habuere, ac quoties in Pontificia ditione bellum eſſet auxiliares mitti trecentos gravis armaturæ equites: qua una è pactis anteà conditionibus decedere non placuit, quoniam ea ope in bello Ferrarienſi uti deſtinabant. Sic in præſenti decidere. Annis conſequentibus à Leone Pontifice imperatum, ut ii Reges annua ſeptem aureorum millia penderent, veniæ pretium Carolo Auguſto conceſſæ imperii Romani nomen cum eo regno jungendi, contra quam leges olim Andegavenſibus & Aragoniis Neapolitanis Regibus impoſitæ ferrent. Gallo Regi grave accidit, Neapolitana jura ea indulgentia à ſe in Hiſpanum tranſlata. Ferdinandi ſe fraude deluſum, Pontificis iracundia violatum accuſare: vindicaturum ferro niſi eſſet id decretum abrogatum. De quo ejus legatus coram Ferdinando Rege graviſſime expoſtulavit Montione: ubi Aragonii conventus erant diras minaſque deteſtatus. Inani verborum ſonitu noſtri parum movebantur. In iis conventibus Idibus Auguſti ordinum voluntate in bellum Africanum quingenta aureorum millia decreta ſunt, ingens ſumma ſive tempora conſideres, ſive gentis immunitatem. Sed tanti erat impiam gentem bello opprimere. Auxit ſtudium animorumque ardorem nuncius iis diebus de capta Tripoli allatus. Additum novo decreto, ſi Regem priuſquam conventus eſſet ſolutus, alio aut belli cura aut Caſtellæ rerum procuratio evocaret, ut Germanam Reginam pro ſe conventui præficeret. Facta etiam eidem copia denuo, ſi res ferrent, gentes ad conventus evocandi, modo eam Rex pro ſe vicariam rebus in eo regno gerendis nominaret. Sancitum præterea ut in ea gente collegia ſolverentur civium ante annos aliquot inſtituta latrociniis & cædibus vindicandis. A nullo non genere periculum non eſt, ſi cætus & conſilia & ſecretas conſultationes agitare permittatur. Sæpe etiam quæ ſalubriter inſtituta erant, abuſu hominum & ipſo tempore depravantur. Affuere conventibus, uti erat neceſſe, Antonius Auguſtinus Vicecancellarius & Joannes Nuza Aragonum Juſtitia. Prima vox Alfonſi Aragonii Cæſarauguſtani Præſulis fuit. In procerum ordine primi aſſederunt Belchiti & Arandæ Comites. Inter nobiles Michael Gurrea, & Michael Pereſius Almaſanius. Acceſſere procuratores Aragoniæ Valentiæque, atque earum urbium & municipiorum, quibus jus ſuffragii gentis inſtituto in conventibus dari ſolet. Legati Principum atque è Caſtella, Neapoli, & Sicilia proceres magno numero Montione verſabantur, conventus quidem expertes, familliæ apparatu & ſplendore veſtium elegantiaque inter ſe certantes clari nobilitate opibus magni.

CAPUT XXV.

Garſias Toletus in Gerbis inſula occiſus.

AD Malacam Bæticæ urbem inſtructa claſſe ut Garſias Toletus in Africam tranſmitteret bello Dux urgebat Ferdinandus Rex; cunctabatur ille metu peſtis Burgiæ graſſantis. Ita non ante adultam æſtatem conſcendit claſſem, qua ſeptem hominum millia vehebantur, validum ſupplementum. Mollibus tempeſtatibus Bugiam ventum brevi, ibi claſſis partem & tria militum millia reliquit urbi præſidium. Dieghus quoque Vera rebus urbanis compoſitis, ex eo portu ſolvit comes navigationis, unaque in Tripolis portum ſedecim intulere naves. Opportunus eorum adventus extitiſſe videbatur. Petro Navarro octo hominum millibus in ſuam claſſem jam impoſitis propediem petituro Gerbim Tripoli ad occaſum diſſitam trecentis circiter millibus inſulam præcipuam & maximam earum, quæ Africæ littoribus adjacent. Veteres Menyngem, Girbamque dixere. Iovius Girapolim, unde? Campi plani arenoſi, palmetis & olivetis impediti grata oculis viriditate. Continenti proxima eſt adeo, ut ponte cum Africano littore jungatur. Circuitu ſedecim amplius millia collegit, aquæ penuria, nullis fontibus, oppidum nullum villæ tantum & ad mare arx Principis

cipis domicilium. Tunetano olim Regi ſubdita, tunc peculiari regulo ſerviebat, quem lingua gentis Xequem dicunt. Navarri conſilio probato brevi cum copiis, quæ ad Tripolim erant, & claſſe eo diſceſſere. Venere in conſpectum ad quintum Kalendas Septembris die Jovis, Auguſtini memoria ſacro. Milites nullo repugnante in terram deſiliere inſulam inter & continentem ad locum cui Pontifracto eſt nomen. Copiis omnibus in ſeptem agmina tributis, Garſias Toletus quamvis ſummam imperii militaris obtinebat, in prima acie cum peculiari nobilium manu ipſum ſecuta curare voluit. Quidam repugnante Navarro defendunt, fama frequentior conſenſiſſe damnat fortaſſis, ut ſine æmulo imperaret, aut potius ne ardenti juveni repugnando rixam concitaret. Maurus ſub ſignis habebat equites centum & quinquaginta, pedites ad duo millia, pleroſque tamen inermes ſudibus & contis armatos, debilitatos metu, prorſus ut ne veniretur ad manus fœdus appeterent oblatis honeſtiſſimis conditionibus, quas noſtri gentis contemptu ſpe certa victoriæ repudiarunt. Poſt meridiem movere agmina ardenti jam ſole, pene ut flammæ excitari in nudo & arenoſo ſolo viderentur. Ab imperitis hæc ad omen infelicis exitus vertebantur. Quod in pace fors & natura, in periculo prodigium & ira Dei eſſe creditur. Æſtus & pulveris impatientia laborare omnes ſine ſenſu & ſine mente, in terram abjecti non pauci præ ſiti periere. Aliquanto ſpatio progreſſum erat, cum primum agmen ad palmeta quædam pervenit. Ibi conſpicati milites parietinas, atque ex eo ſuſpicati eo loco puteos eſſe retineri non potuerunt quin deſertis ordinibus relictiſque ſignis ad explendam ſitim frequentes concurrerent. Mauri è propinquo conſpicati noſtrorum turbationem, ſuamque occaſionem rati in vagos & palantes dedere impetum. Garſias & cæteri equites in pedes deſtituti arma expedire. Animadverſo periculo quidam ut deſiſteret, ſeque retro referret monere. „ Apage „ tantum nefas, ait, Inferte milites gra„ dum. An huc proceſſimus ut terga „ vertamus: Vitam eripere ſors adverſa „ poterit, nos tamen non comittemus ut „ noſtræ nobilitati macula inuſta, officii „ obliti videamur. Illud cavete ſocii ne „ inulti ponamus animam, nemo ni„ ſi in hoſtem verſus cadat. Ea ſu„ prema cura eſto." Hæc flagrans oculis, vecordi voce dixit ſimul de Aragonio quodam nobili, arrepta militari haſta in Mauros ingruentes invaſit. Neque Ducis verba, neque virtutis exemplum movere milites. Averſi in fugam ferme omnes continuo terga dederunt; ſenſum excuſſerat metus, proximo exitio pudore validior. Mauri cuneo facto in noſtros invecti primo impetu ex promptiſſimis quatuor peremerunt, Garſiam Toletum, Garſiam Sarmentum, Loayſam, & Chriſtophorum Velaſquium præcipua omnes nobilitate ordinum ductores. Fugientium conſternatio tanta extitit, ut agmina integra, quæ retro ſequebantur, trepidatione turbarent, denſi & conglobati perfringerent ordines, prorſus ut omnes fugam arriperent. In eo periculo Navarrus, quoniam nihil aliud ſupererat, præſidium à prudentia petens, agmina Dieghi Paciechi, & Egidii Nepotis quæ in ſubſidiis ſecum reliquerat, locis idoneis inſeſſis, qua noſtri fugiebant, hoſtes tranſitu prohibere mandavit. Salutare conſilium ne cuncti ſimul perirent. Alioqui inopinato caſu turbata Navarrus mente tanti quamvis uſus Dux, quaſi officii & virtutis oblitus inter primos claſſem conſcendit. Mollior interpretatio, & fortaſſe verior, triremes, quæ propius littus in alto erant, ut milites acciperent pro imperio efficere voluiſſe. Multi enim deficientibus ſcaphis adnatantes quoniam metus miſericordiam non recipit, conſcenſione in naves prohibiti inter fluctus peribant, in rabiem deſperatione verſi taleſque nautis & militibus in periculo ſocios & commilitones precantes. E noſtris quatuor millia deſiderati ſunt qua cæſi qua capti. Nobiles maxime præter ſuperiores perierunt Alfonſus Andrada, Santangelus, Melchior Gonſalvus Aragoniæ Conſervatoris filius, aliique genere & factis eximii. Garſiæ corpus victor ad ſe delatum aliquanto poſt, quoniam intelligeret è præcipua Hiſpaniæ nobilitate ac Regis eſſe propinquum in ligneo loculo ſervari: facturumque quod placuiſſet, ad Hugonem Moncadam Siciliæ

ciliæ Proregem ſcripſit. Garſiæ filius Fernandus Alvarus Toletus in tenera à patre ætate relictus accedentibus annis in eximium bellatorem evaſit, atque ita ut nulli Duci noſtra & parentum ætate priores conceſſiſſe videatur magnus animo par prudentia felicitateque; ingenium paulo aſperius & morum ſeveritas nocuit, ne cum quolibet antiquorum Ducum conferatur. Garſiæ pater Fridericus Ferdinandi Regis conſobrinus fuit. Avus Garſias primus ex ea familia Ducis nomen & honorem promeritus; cujus pater Fernandus Alvarus Toletus patrui Guterrii Toleti Archiepiſcopi Toletani dono Albani municipium non procul Salmantica accepit, Comitis nomen Regis beneficio. Navarrus priuſquam ex hoſtili littore ſolveret Egidium Nepotem & Alfonſum Aquilarium ad Regem ablegavit nuncios & teſtes cladis acceptæ. Ducem occiſum, pleroſque milites periiſſe, graviorem clade ignominiam. Dein triremibus Neapolim amandatis, uti erat juſſum, cum reliqua claſſe adverſis quamvis tempeſtatibus per octo jactata dies, Tripolim tenuit ad tertium decimum Kalendas Octobris. Ad ejus urbis præſidium tria militum millia reliquit Duce Diegho Vera. Parem numerum ætate aut vulneribus graves pleroſque etiam integros miſſos fecit. Cum claſſe & quatuor millibus ex omni copia delectis ad vexanda Africæ littora proceſſit Gerbim inter & Tunetum. Idoneum navigationi tempus non erat: continuis procellis ſævienti mari, ad Lampodoſam ſeu Lopaduſam dum hyemis ſævitia remitteret, claſſem & militem continere neceſſe habuit, unam ex inſulis, quæ Africam inter & Siciliam objacent. Safinum in ora Africæ Luſitanis ſubditam urbem fine hujus anni innumera Maurorum impugnabat multitudo. Venere ex Madera inſula militum numeri. Opportuno auxilio confirmatus Ataydius præſidio præfectus urbe acerrime defenſa Mauros conatu abſcedere compulit. Soluta obſidione in vicinos Maurorum agros irruptione facta, Almedinam uſque prædabundus proceſſit triginta duobus millibus nihilominus diſſitum oppidum. Variæ pugnæ cum Mauris factæ; magnam hominum pecorumque poſt collectam prædam tamen in reditu hoſtibus magno numero circumfuſis amiſere. Magna alioqui virtute Dux conſequenti tempore ſæpe Mauris moleſtus & gravis extitit; aliquando ad ipſas Marrocii urbis portas provectus majori aliquanto audacia quam fructu, facinus quod laudarent multi, cautiores accuſarent. Sic ſunt hominum tum facta tum judicia. Pari ſtudio in opere verſabantur Joannes Coutignus Arcillæ Præfectus pro patre Vaſco Coutigno Borbæ Comite: Item Petrus Soſa cui Azamoris credita cuſtodia erat. Duces apprime pugnaces Luſitaniæ ditionis fines & laudem gentis extendere in Africa non ceſſabant, latiſſima provincia in multa diviſa imperia nulla imperantium concordia, eoque prona in exitium, neque par Hiſpaniæ futura, ſi pace Principes facta junctiſque viribus in eam curam incumberent impiæ gentis extirpandæ.

FINIS LIBRI VIGESIMINONI.

JOAN-

JOANNIS MARIANÆ HISTORIÆ DE REBUS HISPANIÆ.

LIBER TRIGESIMUS.

CAPUT I.

Quidam Cardinales ab auctoritate Pontificis diſceſſerunt.

UNo ferme tempore Ferdinandus Rex ſolutis Montione Aragoniis conventibus per Cæſarauguſtam ſeſe in Caſtellam retulit, Julius Pontifex Roma digreſſus Bononiam feſtinavit Galliæ Ciſalpinæ urbem primariam uterque re neceſſaria. Regi deliberatum erat Caſtellæ conventibus intereſſe, ad quos per edictum Madritum gentem antea evocarat. Major tamen cura belli Africani ſuberat: quo ſe iturum videri voluit acceptæ utique ad Menyngem inſulam cladis in vindictam inflammatus. Bellum Italicum animo porro & cogitatione verſabat: quo ſinguli Principes vocabant ejus opem flagitantes certa victoriæ ſpe in quamcumque ſe partem dediſſet præcipua auctoritate par opibus. Uni ſe reſpublica totam tradiderat temporibus coacta & inteſtinis diſſidiis, quam late Chriſtianorum nomen patebat. Pontifex Bononia, quo Septembris fine pervenit in bellum Ferrarienſe majori conatu incumbere deſtinabat: in quo Urbini Dux copiis Pontificiis Præfectus parum eatenus promoverat. Hoſtis & ſuo apparatu diligentiaque confiſus, & Galliæ opibus ſuperbus & contumax, Pontificios urgendo coegerat, ſeſe prope Mutinam munitis caſtris tenere. Spe aliquantum ſuſtentare poſſe, metus amplior. Madriti Ferdinandus pridie Nonas Octobris coram Cæſaris & Caroli Principis legatis atque Pontificis Nuncio, uti Bleſis in fœdere ſancitum erat, conceptis verbis Caſtellæ commoda pro eo ac par erat, pocuratoriſque munus exigebat, curaturum ſe juravit. De Pontifice & Gallo cura anxius, qua ratione utrique ſatisfaceret ſine alterius offenſione mediam perſonam ſuſtinere ſtatuit. Ita Fabricio Columnæ mandat ut è Neapolitano equitatu trecentos gravis armaturæ equites ad pontificias copias adjungat, cum eo tamen ne Gallicis finibus inferatur bellum, contra Ferrarienſem juvare ſatis habeat. Ea ope quamvis neceſſario præſtita quippe debita Neapolitani regni cauſa & jure, ne Gallus offenderetur; quaſi exæquata lance Villamarino maris Italici Præfecto cura data undecim triremes recens à Navarro ex Africa miſſas in Liguriæ oram ducendi, eoque præſidio Genuenſes cives frænandi, ne Gallici imperii jugum excuterent: quod moliri videbantur. Termenſtinus Verònæ agebat cum quadringentis equitibus ejus curæ commiſſis, Hiſpani Regis ſtipendio Cæſaris ex commodo bellum gerens. Eam urbem poſitis juxta caſtris acri conatu impugnantes Venetorum copias numeroſas quamvis & validas ſoluta obſidione in pacata ſeſe referre tum præſidii virtus compulit, tum Caroli Amboeſæ cum quadringentis cataphractis obſeſſis opitulatum feſtinantis

metus, ne à tergo & à fronte circumventi pares utriſque non eſſent. Major aliunde atque atrocior tempeſtas extitit. In diſceſſu Pontifex Romæ Cardinalibus edixerat ſe ut cuncti ſequerentur nulla excuſatione accepta. Eorum quidam ingenii Pontificii aſperitate offenſi, an conſiliis occulte cum Gallo communicatis, atque in rerum novarum ſtudium incitati Neapolim abire cogitarunt. Appellatus de ea re Prorex Cardinales finibus accipere detrectavit molitiones fortaſſis odoratus. Sic mutato conſilio & re neceſſaria Florentiam proceſſere. In ea urbe Bernardini Carvalii tentata valetudo ipſi & ſociis ſubſiſtendi opportunam occaſionem præbuit. Non ceſſabat tamen Pontifex ut ad ſe continuo venirent, indies flagitare, ipſa flagitationis importunitate ſuſpectior, ſubeſſe profecto fraudem aut conſilia vulgata. Eo metu alias ex aliis nexas moræ cauſas excuſare, quem curſum commotæ res habituræ eſſent expectantes. Nam quo tempore Pontifex Bononiæ erat, ejus copiæ Mutinæ, magnus Galliæ Magiſter facinus aggreſſus eſt magis ad nominis famam celebre, quam ad laudem. Cum quadringentis equitibus, quos Veronam duxerat, ea ſoluta obſidione, flexo repente itinere adjunctiſque aliis ducentis equitibus, qui Rubieræ erant, Bononiam improviſus acceſſit urbem occupare ſatagens. Vires conatui impares Bentivoli ex ea urbe profugi ſublevabant expeditionis comites atque factionis opibus polliciti continuo venienti portas patefactum iri; ſpei eventus non reſpondit. Pontifici tamen & Cardinalibus ut in tali periculo, ingentem metum incuſſum opportunus Fabricii Columnæ adventus depulit, cives in officio confirmavit, Gallorumque ſpiritus fregit penitus: atque ita ut obſidione ſoluta retro continuo redierint. Abeuntes & trepidos urgere Fabricius noluit in tergis hærens memor regii mandati, Gallos non eſſe laceſſendos, neque eorum conatus ad gratiam cujuſquam vindicandos. Novæ ſubinde ſpes; fœdi conatus excepere, vix priori metu ſedato. Gravis repente morbus in ea urbe Pontificem invaſit. Sanitate à medicis deſperata turpi Patres ambitu prehenſare inter ſe, nulla decoris memoria nulla probitatis & modeſtiæ, præ cupiditate aſſequendi quod animis deſtinarant, ſummum honoris faſtigium. Recreata Pontifex valetudine indicatas molitiones ægre, pro eo ac par erat, tulit, quin Patres ad ſe ad quartum Idus ejus menſis evocatos gravi increpatione caſtigavit. Se ſuperſtite de ſucceſſore agitaſſe; dignum vindicta commiſiſſe facinus. Et ſunt inviſi ſuſpectique dominantibus qui ſuccedendi ſpem importuno tempore præſumunt. In poſterum ergo ſevero edicto ſimoniaca labes coercita in electione Pontificum: quod edictum initio pontificatus perſcriptum eatenus promulgare varias ob cauſas diſtulerat. De Patribus cura creſcere, qui ad Florentiam ſubſtiterant, neque juſſis obtempare voluerant; monſtri ſimile aliquid profecto verſare animo neque ceſſaturos priuſquam orbis Chriſtiani pacem turbarent. Itaque, quod ipſi expetierant, facile dabat, ut Neapolim migrarent in metu benignus & placidus. Recuſarunt illi ulterius progreſſi, quam ut revocare gradum facile eſſet. Duo quin etiam ex eo numero Bernardinus & Coſentinus Ticinum abiere certa ſententia generalem Epiſcoporum conventum indicendi. Inſolenti facto ſpecies objecta honeſta ſcilicet eccleſiæ moribus, qui nimium prolapſi erant, caſtigandi acriori cenſura, ipſoque Pontifice ſi opus eſſet abdicando non minori præſidio opus eſſe. Præclari quidem conatus, ratio præpoſtera magniſque incommodis obnoxia Gallus & Cæſar iis ſe conſiliis miſcuere paucorum temeritas patroni Ferdinando etiam Rege tentato ſi poſſet in eam fraudem induci. Bleſis ſane novo Cæſarem inter & Gallum fœdere per idem tempus conſtituto opera Matthæi Langi Gurſenſis Epiſcopi, qui Cæſari à ſecretis erat gratioſus & familiaris, acceſſit etiam in partem Cabanillas Ferdinandi legatus, ſed cum mandatis, ne quid in Pontificis dignitatem decerni pateretur. Parum tamen ea cautione præſtitum eſt. Inter cætera ejus fœderis capita, expreſſum debere quidem reliquos ſocios viribus juvare Cæſarem dum ditionis Venetæ partem ſui juris, obtineret armis: ſic Cameracenſi in fœdere præſcriptum fuiſſe; hactenus non male. Additum tamen ut Pontifex jure potius quam armis cum Ferrarienſi diſceptaret: Si

Si parere ſalutaria monentibus obteſtantibuſque recuſaret, à Cæſare in Germania ejus nationis Epiſcoporum conventus agitarentur nationales, idemque in Aragonia & Caſtella fieret ad ea conſtituenda quæ paulo ante Gallicana eccleſia ſanxerat Aureliæ primum deinde ad Turones conventu gentis habito. Miſeram temporum labem à profanis Chriſti Vicario leges imperandi præſcribi. In uno peccato quot & quanta extitere peccata? ſed præcipua capita erant, quibus pontificatus propemodum redigebatur in ordinem ut Gallici ſacerdotes, ne exceptis quidem Cardinalibus aut in Pontificis familiam adſcriptas ſuas ſinguli eccleſias regerent, in Galliam reduces. Si repugnarent intercepti annui redditus in templorum alios uſus & commoda verterentur. Exitiale decretum eccleſiæ paci inimicum, diſſidiorum fons. Pontifici uſque adeo grave, ut diris & anathemate deteſtatus fuerit, quicumque impio decreto obtemperaſſent. Ac nominatim magnum Galliæ Magiſtrum atque Trivultium cæteroſque Duces Gallica in Italia ſtipendia facientes, ad hæc quicumque eccleſiæ Gallicanæ conventibus intereſſent. Ne Ferdinando quidem Regi, Bleſis recens ictum fœdus placuit: neque Gallicanæ eccleſiæ damnatum exemplum, ne importuni quidem Cardinalium conatus. Ac potius Cæſarem pro neceſſitudinis jure ab ea mente deductum Pontifici conciliare & cum Venetis in pace ponere tentavit. Quo tempore de Joanna Neapolitana Regina Carolo Sabaudo Duci jungenda actum eſt. Ferdinandus Reginæ avunculus conjugii conciliator præcipuus ducentis aureorum millibus in puellæ dotem cultumque deſignatis. Ita quaſi re confecta ſe illam Sabaudiæ Ducem dixiſſe hujus temporis tabulæ indicio ſunt. Neque tamen id conjugium coaluit, qua cauſa incertum ſuſpicor Reginæ ætatem diſplicuiſſe annis provectæ: ac conſequentibus certe annis Beatricem Luſitani Regis filiam Carolo junctam conſtat. Neapoli anni fine tumultus extitere plebe ad arma conſternata offenſaque vehementer adverſus Inquiſitores qui more ex Hiſpania tranſlato cœperant in ea urbe judicia de religione exercere, majori ſeveritate quam mores gentis reciperent. Ii erant Andreas Palacius Inquiſitor, & illi adjunctus Archiepiſcopi Vicarius. Malo commotos populares frænare non licebat. Sæviente indies motu Prorex per edictum Judæos omnes quique ex ea gente Chriſtianis ſacris abdicatis ex Hiſpania non ita pridem venerant, quorum erat magnus numerus, ejus regni finibus arcuit. Exilio parando proximus menſis Martius deſignatus. Ea colluvione pulſa civium ac vero totius provinciæ in veræ religionis conſtantia & animorum pietate ſatis perſpecta Inquiſitionis & rem & nomen minus videri neceſſaria: proinde ceſſare & amoveri ſancitum. Et utique periti ſæpe naucleri ſævientis pelagi fluctibus quandoque obniti non audent, ventorum violentiæ cedunt. Pontifex ipſe, cujus maxime dignitati Inquiſitores ſerviunt, ne incommodo tempore eo conſtituo tribunali turbarent tranquillitatem gentis, auctor erat. Sic populus conquievit.

CAPUT II.

A Gallis Bononia occupatur.

GALLUS Rex Ferdinandum ſuſpectum habere cœperat, ne Pontificis partes ſublevaret cum eo novo fœdere facto. Helvetiis magno numero Pontificis auro conductis ne in Mediolanenſes fines bellum verteretur, porro metuebat. Ea cura Pontificem placare conſtituit ſibique adjungere interprete atque annitente Franciſco Alidoſio Ticinenſi Cardinali, qui multum apud eum gratia & auctoritate poterat. In bellum Turcicum equitum peditumque validis copiis oblatis, Ferrarienſem præterea pollicebatur redditurum Pontifici Centum Plebemque agri Bononienſis oppida, annuaque quatuor aureorum millia repræſentaturum vectigal pendi antea ſolitum; cæterum quo ab Alexandro Pontifice fuerat liberatus, eaque oppida acceperat, dotis nomine utrumque cum uxore Lucretia Borgia. Adjecit deceſſurum omnibus oppidis, quæcumque in Flaminia obtine-

nebat. Honeſtæ conditiones, niſi Pontifex animo ſpeque univerſam Ferrarienſis ditionem complexus eſſet. Obfirmatur animus quem ingens ſpes percellit. Mutina occupata Rhegium Lepidi & Rubieram haud longinqua oppida adjicere cogitabat propediem. Pontificis conatus gravis Cæſari extitit Mutinam & illi contributa oppida imperii beneficium Ferrarienſi datum quaſi ſtipendiario detrahi ſe inſcio, ne dum auctore. Monuit ne ulterius progrederetur, ac Mutinam potius ſibi redderet; alioqui injuriam curæ fore. Monuit ea denunciatio Pontificem facileque adducebatur Mutinam Cæſari dare, ſed cum eo ſi retineret ſibi, certe ne eam Ferrarienſi traderet, multo minus Regi Gallo. Ferdinandum belli Africani cura imprimis ſolicitabat: neque Italiæ motus negligebat quaſi ex ſpecula in omnes diſpiciens partes. Ita Termenſtino quoniam Cæſare abſente, nulloque idoneo exercitu parum ad Veronam proficiebatur, ut Neapolim rediret cum ſuis equitibus mandat. Fecit ille quod juſſum erat, ex itinere à Pontifice quem ad Bononiam inviſit, benigne acceptus cultuſque. Madrito Rex rebus aliis omnibus prætermiſſis Hiſpalim abiit ineunte ſalutis anno milleſimo quingenteſimo undecimo in apparatus plane Africanos intentus. Cladem ad Menyngem acceptam vindicare deſtinantem novum præterea incommodum amplius irritarat, Vilanello tribuno ad Querquenſiam inſulam cum quadringentis militibus, qui aquatum egreſſi erant, obtruncato à Mauris: qui noctis ſilentio & tenebris tecti inopinantes & ſomno ſepultos oppreſſerunt ipſo Matthiæ Apoſtoli feſto die. Pontifex quoque media hyeme, quæ fuit præter morem ſæviſſima, bello Ferrarienſem ditionem fatigabat. Et quoniam ejus & Venetorum copiæ parum proficiebant, ut erat ardens animus, mora omnis gravis, ipſemet nulla valetudinis memoria Bononia digreſſus Mirandulam impugnatum abiit. In qua obſidione accidit ut Pontificis de belli ratione cum aliis Patribus deliberantis tentorium everteret globus tormento ex arce ejaculatus ſed citra cujuſquam noxam, eorum qui aderant Patrum. Rei geſtæ & divinæ indulgentiæ monimentum pila ipſa in templo Lauretano celeberrimo appenſa capitis humani magnitudinem exæquans in hunc diem coram beatæ Virginis ſigno viſitur, cui ſalutem acceptam Pontifex tulit. Intra id utique oppidum Ludovici Pici Comitis uxor viro defuncto verita animum Pontificis irati irritati periculo, & ut viribus par eſſet, quamvis mœnibus armiſque munita commeatuque inſtructa, id dedere tamen conſtituit. Ab eo initio obfirmato amplius Pontifex animo quaſi certa victoria Bononiam ipſe diſceſſit, ad obſidendam tamen Ferrariam militem amandavit. Acceſſit Andreas Gritus cum Venetorum auxiliis. Conatus inanis fuit. Ferrarienſis validis copiis & omni bellico apparatu inſtructus, atque magno Galliæ Magiſtro cum equitatu, quem ad Veronam habebat, ſeſe ad Padi ripam oſtentante, dimicandi decreto, ſi opus eſſet, effecit ut Pontificii ſeſe neceſſario retro referrent utriuſque viribus impares futuri ſi ad manus ventum eſſet. Eo depulſo periculo Galli flexo itinere Rhegium abiere: ubi Gaſto Fuxenſis curare urbemque tueri juſſus erat, præclara indole juvenis regia nobilitate. Mutina ne eodem impetu caperetur, quamvis ſupremo à Gallis conatu impugnata Marci Antonii Columnæ virtute & diligentia factum eſt, eam urbem præſidio Pontificis nomine obtinentis quamvis deditam jam expetenti Cæſari auctore Ferdinando Rege. Pontifex quoniam priores conatus non ſucceſſerant, denuo in ditionem Ferrarienſis incurrere ſtatuit. Rhavenna urbs commoda viſa eſt, per cujus fines Pontificiæ copiæ progrederentur, certiori (quippe mare proximum eſt) Venetæ claſſis ope, commeatu parato. Hoc conſilio Bononia cum copiis rurſus diſceſſit. Eventus priori nihilo melior. Victi quin etiam Pontificii repulſique; neque claſſis Veneta adverſo Pado in hoſticum penetrare eſt auſa: hoſtilibus tormentis in ripa ejus fluminis diſpoſitis memoria ſuperioris temporis cautiores, ne inſignis aliqua clades rurſus acciperetur verebantur. Quo tempore Carolus Amboeſa Chaumontius regulus, magnus Galliæ Magiſter ex morbo Rhegii deceſſit ad tertium Idus Februarias. Menſe proximo Pontifex Rhavennæ novem creatis Cardinalibus ſenatum ſupplevit. In eo numero Sedunenſis

nenſis Epiſcopus lectus eſt, natione Helvetius, tum Gurſenſis antiſtes à Cæſare tunc in Italiam legatus de controverſiis, quæ illi cum Venetis, cum Gallo, & cum Pontifice erant. Utrumque purpuræ honore dato promereri placuit, atque in partes traducere. In Chaumontii locum ſubſtitutus Trivultius militari prærogativa, dum nova à Gallo venirent mandata & ſua ſponte & Mirandulæ Comitis, quippe ex ſorore natæ, injuria provocatus dolorem vindicare conſtituit. Præclara occaſio ſeſe dedit Bononiam urbem occupandi diſceſſu Pontificis præſidio vacuam, certe neque valido neque vigilanti munitam, ac potius in ſocordiam reſoluto. Advolavit cum milite Trivultius urbemque nulla difficultate obtinuit. Urbinate præſidii pro Pontifice Præfecto cum militibus ac reliquis Ducibus raptim profecto quoniam in repentino metu parem ſe hoſti præſertim à parte civium adjuto fore non putabat. Diſceſſit etiam Ticinenſis Cardinalis Rhavennamque abiit, ubi apud Pontificem patruum Urbinatem accuſare acerrime non dubitavit. Tantum gratia poteſt; quæ levi momento circumagitur apud Principes maxime. Ejus culpa amiſſam Bononiam affirmare: ac vero conſilia in Pontificem communicaſſe cum Ferrarienſi: cui ex arcano bene cupiebat, Eleonora uxore ex Iſabella Ferrarienſis ſorore nata quæ Franciſco Mantuano nupſerat. Non latuit ea ſive calumnia ſive accuſatio Urbinatem. Sic fert aulæ conſuetudo, ut nihil occultum eſſe patiatur plena delatoribus. Invidia eo nocentior quo magis ex occulto graſſatur. Ergo in vindictam præceps die quodam in Cardinalem ad Pontificem euntem, quamvis multis aſſeclis atque in iis aliquot centurionibus ſtipatum, in platea cum armatis irruit, adactoque in viſcera gladio peremit. Quid Pontificis benevolentia profuit? quid purpuræ ſacræ pares opes? Inſignis audacia, ſed tanti iracundia fuit. Ne impii parricidii pœnas daret, patruus Pontifex valuit: neque defuere ſermones exiſtimantium, ut ſunt hominum varia judicia, prona in deterius hominum perſuaſio, id facinus conſcio profecto, atque auctore Pontifice fuiſſe factum, ſimulata fuga compoſitam inter duos atque peractam fabulam.

CAPUT III.

Ab aliquot Cardinalibus Epiſcopi ad concilium evocati.

Superioribus comitiis pontificiis clauſi intra conclave Patres conſenſu pro ſe quiſque ſacramento ſunt polliciti, quicumque eorum eſſet Pontifex renunciatus intra biennium Epiſcoporum è toto orbe conventum habiturum: ſi falleret gravi caput ſuum obteſtatione devinciens. Sanandis reipublicæ malis aut eam aut nullam ſpem ſupereſſe. Ab univerſo ope expetitum remedium quid amplius morarentur? piorum vota diutius quid fruſtrari ſinerent? Confectis ſuffragiis Julius pontificatum adeptus, promiſſi immemor præſenti potentia vivorum odium reſtingui poſteritatiſque invidiam exiſtimabat præceps in conſiliis & rapidus. Ne Conſtantienſe quidem & Baſilienſe decretum tanti fuit quolibet decennio ea haberi concilia mandans, gravi mulcta propoſita, ſi quis ſaluberrimæ inſtitutioni moram afferret. Acceſſere nova & multa dedecora Romanæ curiæ & aulæ pontificiæ Alexandro præſertim & Julio Pontificibus rerum Romæ potientibus, quod præſens ætas accuſaret & annalium ſcriptores nobis vituperandum traderent. Pudet temporis & fœditatis. Plerique modeſtia & probitate conſpicui tantis malis finem remediumque optabant. Medicinam facere qui poſſent deſperata ferme ſanitate? peccandi conſuetudo in morem tranſierat; metu omni pudoreque ſublato majora nequitia præmia quam probitas & virtus habuit. Miſeram temporum conditionem. Et eſt morbus graviſſimus, qui diffunditur à capite. Ad eam indignationem votaque multorum, adjuncta Cæſaris & Galli à Pontifice alienatio occaſionem præbuit duobus Cardinalibus, qui Ticinum ſe contulerant, in partes attracto Narbonenſi item Cardinali, ut ſuo & ſex aliorum Patrum nomine Epiſcopos ad generale concilium evocarent. Ad ter-

terrendos Pontifices coercendamque Romanam licentiam ea via inventa erat magnis alioqui incommodis obnoxia: quod ſemper accuſabitur, & ſæpe recurret tamen. Et eſt nihil tam validum cui non ſit periculum à multitudine, ſi in cœtus coire permittatur. Itaque Mediolani, quo Ticino abierunt, in eam rem edicta evulgarunt in ipſo belli Ferrarienſis ardore; quibus cauſas explicarunt, cur jure Chriſtiano liceret, ac vero neceſſarium videretur, ad illud extremum atque ultimum decurrere, ut conventus generales agitare curarent. Argumenta deeſſe qui poterant & cauſæ in tanta ejus ſeculi pravitate tam corruptis moribus tum plebis tum ordinis ſacrati? Acceſſere Pariſienſis Epiſcopus aliique exciti ad edictum ex Gallia Præſules. Legati à Cæſare Hieronymus Nogarolus Comes & alii duo viri primarii à Gallo Rege totidem, qui ſuorum Principum nomine turbidos conatus adjuvarent. Ab his novo exemplo edicta porro evulgata ſunt: quibus Cæſaribus & Gallis Regibus eccleſiæ Romanæ dignitatem curæ ſemper fuiſſe explicarunt. Malorum ad tyrannidem vindicandam publicam totius orbis ex eo fonte offenſionem amovendam, remedium ſalutare excogitaſſe Epiſcoporum ex toto orbe conventum. In his omnibus edictis concilio urbs Piſæ deſignatæ & Sept. Kalen. quo loco & tempore cuncti Epiſcopi præſto eſſent. Ac Cæſari quidem alia omnia placebant. Italiam tantum Germania mutabat, Conſtantia nominatim prælata, Piſis urbi longinquæ, neque tranquillæ ſatis, rerum indigæ, quippe bello ſuperiori, quod diu cum Florentinis de libertate & imperio geſſit, exhauſtæ. Iis rebus cognitis Ferdinandus Rex Catholicus alienum ſe ab iis molitionibus oſtendit, eo majori ſtudio, quod in edictis in eam voluntatem, ipſum conſpiraſſe ſignificabatur. Cum Cæſare quin etiam agit, ut eo conatu deſiſteret. ſuperioris temporis calamitatum exempla & vulnera recentia vix cicatrice obducta ſatis indicare, ea conſilia conatuſque præpoſteros infeliciter cadere. Qui res novari cupiunt, & imperia mutari, quid aliud quam ſibi & aliis exitium parant? Quid ea ratione eoque itinere quæri, quam diſſidiorum & tetri Schiſmatis materiam? Præterea Cabanillæ ſuo in Gallia legato mandavit, blandis quidem verbis teſtato tamen Gallum Regem moneret, uti Bononiam cum ſubjecto agro Pontifici reſtitueret: neque pateretur alia Pontificiæ ditionis oppida à ſuis occupari, ac multo minus eccleſiæ pacem turbari conſilio convocato: ſi ſecus faxit, ne quid propterea reſpublica detrimenti capiat, curæ fore. Excuſavit Gallus à Pontifice motam fœderis fidem neque pactis eum conditionibus ſtetiſſe. Bellorum eventus eſſe varios, victoriam cælo dari auferrique: cujus voluntati nullus præſcriberet. Pacem non recuſare tamen modo æquam honeſtamque: ſin bellum mallent, neque id timere. Ac nominatim petebat Cameracenſis fœderis conditionibus ſtari. Cardinales, qui à Pontifice diſceſſerant in priſtinum dignitatis gradum redire. Mantuano ſummo Veneti exercitus ductori jurisjurandi gratiam fieri, qua ſe religione in eam militiam obſtrinxerat, reſtituto etiam filio, qui obſidis loco pro patre penes Pontificem detinebatur. Ferrarienſi veniam & pacem eſſe obrogatis ſententiis, quæ in eum fuerant pronunciatæ, neque propterea tamen oppidis decederet, quæ ultra Padum obtinebat, ne Cento quidem & Plebe, quando dotis nomine erant data, uti paulo ante dictum eſt. Hæc ipſa Cæſar etiam per legatos flagitare. Quæ omnia gravia Pontifex judicabat, & ut erat erecto animo, non ferebat à ſubditis ut obtemperarent, imperandi leges dici. Ferdinandus nulla ſpe reliqua inſtantibus futuriſque malis auctoritate medendi, dolenſque ſalutaria ipſius præcepta reſpui, vim adhibere ac metum ſtatuit. Ita depoſita media perſona palam ad Pontificem tranſiit tanto ſtudio ejus dignitatem ab injuria tuendi, ut Africano bello neglecto, quo ire cogitarat, in unam belli Italici curam toto pectore incumberet. Eoque mille ſagittarios perſoluto tamen ſtipendio dimiſit, qui Gadeis pervenerant Junio menſe ab Anglo genero miſſi in bellum Africanum auxiliares. Ad hæc cum eo Rege ſanxit, ut niſi Gallus Bononiam reſtitueret Pontifici, neque à conatu concilium agitandi deſiſteret, ac potius finibus Hiſpaniæ arma inferret, Ferdinandus dum bello Italico diſtrictus eſſet, occupa-

cuparet ipſe conatus, atque ne nocere poſſet bello Aquitaniam implicaret. His rebus conſtitutis Hiſpali Rex Burgos eſt profectus. Ventum ad Gaudalupeum fanum loci religione ac præſertim Virginis matris numine celeberrimum. Ex eo loco Petro Navarro mandavit, ut cum copiis ejus curæ concreditis Neapolim actutum navigaret, ubi Cardonius belli Africani ſpecie inſtructas parataſque habebat lectiſſimas equitum turmas ex univerſa ditione in unum collatas. Sancitum præterea ut Tripolis nuper de Mauris capta Siciliæ contributa eſſet propter locorum vicinitatem auxilio atque commeatu faciliori. Ad eam quoque urbem tuendam cum idonea claſſe miſſus ex Hiſpania eſt Jacobus Requeſenius Diegho Veræ ſucceſſor. Cujus opera Rex in bello Italico uti cogitabat tormentorum cura reſtituta propter inſignem collimandi, ad univerſi tormentarii apparatus & fabricationis ſcientiam. Non diu Requeſenius Tripoli ſubſtitit, nempe militari tumultu in ea urbe forte concitato, Prorex Siciliæ eo profectus motu compoſito, iiſque militibus cum Duce in Siciliam abductis Tripolis præſidio Guillelmum fratrem majorique ex eo auctoritate ad frænandos milites, in ejus locum Præfectum, urbique rectorem dedit.

CAPUT IV.

Novum à Pontifice concilium Lateranum convocatur.

CUPIEBAT Ferdinandus Cæſarem ab amicitia Galli Regis diſtrahere ejus rationibus & nominis exiſtimationi parum conſentanea. In eam rem & ut Catanenſi Epiſcopo ſuccederet, Petrus Urrea legatus eſt cum mandatis Venetos Cæſari conciliare facto fœdere curaret, Cæſarem Pontifici. Ingenio Cæſar mobili & vario, ut in reliqua ætate non ſatis ſtatuebat animo, quid facto opus eſſet, in quam ſe daret partem anxius. Inter multiplices tamen cogitationes fluctuanti viſum eſt, Gurſenſem quidem ad Pontificem legare, ſi ejus opera controverſiæ inter ipſos facta pace componerentur, ad Venetos Petrum Urream, ut ſancito cum urbe fœdere diſcederetur ab armis Venetorum nomine Pontifex dabat ut Cæſar Veronam & Vicentiam ditione ſtabili, retineret, aliqua Venetis cederet de iis capta quaſi beneficiariis imperii, ducenta & quinquaginta auri millia numeraturis pro ea conceſſione, annuaque adeo triginta millia. Cæteræ cum iis controverſiæ ipſius & Ferdinandi Regis arbitrio finirentur. Honeſtiſſimæ conditiones: ſed quas Gurſenſis vaſto animo majora complexus repudiavit immemor ſcilicet rerum humanarum varietatis & inconſtantiæ præſenti potentia inflatus. Ne Petrus quidem Urrea quidquam apud Venetos Patres profecit erectos quippe in ſpem, ut res ſe dabant, brevi Italia turbata ex aliena calamitate reſpiraturos. Ex longo rerum uſu haud inane vaticinium extitiſſe brevi eventus comprobavit. A Ferdinando Rege Cæſar & Margarita importuna efflagitatione expetebant, viribus & pecunia juvaret ad bellum defendendum quod Gheldriæ Dux Gallico patrocinio confiſus Belgicis finibus inferre pergebat porro, moleſtus imprimis & gravis. Verum id incommodum tanti non erat Hiſpano præ cura atque ſtudio rerum Italicarum; ne Cæſari quidem uſque adeo, ne contra Gheldriæ Ducem motis armis in Galli offenſionem incurreret ad priores neceſſitudines ſpecie religionis, tunc qua nihil fallacius magis quam antea amicitia devincti. Æſtate jam adulta ea moles rerum movebatur. Quo tempore ad orientis ſolis extremas oras Luſitanica arma proſperum curſum tenebant atque ita nihil ut amplius deſiderari poſſet. Cognoverat Emanuel Rex annis ſuperioribus ultra Goam ultraque Calecutium Malacam eſſe forum rerum venalium cum primis totius Indiæ nobile: ubi & incolere & mercari conſueverant ex omnibus nationibus innumeri mortales. Maris vicinitas & multarum circa gentium, quarum ad fines jacet, mutui uſus dedere celebritatem. Diegho Lupo Siqueiræ, ante annos Oliſipone ſolverat, negocium datum ea urbe obita, viſa explorataque Regi ſuo renunciandi. Fecit ille quod juſſum erat, in reliquo co-

comitatu Garſia Soſa & Fernando Magallane proſequentibus ad Somatram prius appulit inſulam exadverſum Malacæ æquatori ſubjectam, latam ſpatiis in multa imperia diductam à Mahumetanis & inani gentium ſuperſtitione detentis hominibus cultam per partes, pingue ſolum bifero triferoque ſingulis annis proventu. Cum ea gente inſtituto commercio junctaque amicitia, Malacam haud procul diſſitam cognovit, olim Siami Regi ſubditam tunc peculiari Regi ſervientem nomine Mahomadi. Siqueira ubi trajecit, cum eo Rege pace facta, atque fœdere ſancito per conditiones Rodericum Aracium cum Luſitanorum numero intra urbem deſignatis ædibus habitare voluit, utriuſque gentis commercio id commodum fore ratus. Mahumetanus & ſuo ingenio ſuſpicax, & à Luſitanis mali aliquid imminere arbitratus, naves occupare conatur. Ea ſpe irrita Luſitanos, qui in urbe erant, nihil minus cogitantes in ferrum; & vincula rapit. Et eſt leviſſimum genus hominum ſervituti natum, ad omnem auram ſpei mobilis infidaque gens; longum erat injuriam vindicare, neque vires idoneæ conatui in frequenti civitate, inimicis multis, Rege infenſo. Ita Dux Luſitanus cum mercibus, quas potuit avehere Cocinum retro navigans, inde in Luſitaniam ire perrexit. Alburquerquius jam rerum Luſitanarum cura ſuſcepta rei indignitate commotus collata in unum claſſe injuriam ulciſci conſtituit, ne neglecta animos cæteris barbaris faceret. Goa profectus, atque in Somatræ vicinæ portum invectus Malacam tandem appulit. In eo itinere obviam navim cepit: in quam tranſgreſſi Luſitani, quaſi certa victoria, ingenti repente flamma excitata territi conatu deſtiterunt. Inanem fuiſſe metum deinde ex captivis cognitum: ac innoxiam flammam artificio quodam ad terrorem à barbaris excitari. Paulo poſt in navim alteram invecti eam ceperunt, tametſi Mahumetanus quidam Nahodabeguia Luſitano nomini maxime infenſus, ac Regi Malacitano capiendi Luſitanos præcipuus auctor, venia deſperata ſi captus eſſet, enixe navim eſt tutatus, donec multis confoſſus vulneribus tandem occubuit. Miraculo res comparanda; tot acceptis vulneribus; nullam tamen effundi ſanguinem. Verum ſpoliato corpore atque in reliquo conatu detracta armilla uno impetu ſanguinis rivi quaſi amoto obice per omnes partes latiſſime effluxere. Cauſam ſciſcitati intellexere in ea armilla vinctum lapidem admirandæ poteſtatis ſiſtendi ſanguinis, in Siami regno ex animantibus erui; quas Cabriſias vulgo vocant, an commentum eſt, rumore certe res major facta. Pervenere Luſitani Malacam Julii Kal. Cum civibus enixe pro extrema ſpe dimicantibus varia extitere certamina. Urbs tandem nobilis capta & ad Luſitanorum imperium adjuncta, patriam ſuperſtitionem vera religione mutavit. Sic Chriſtianæ religionis cultus & nomen ad extremos orbis fines proferebatur. In Italia Pontificia majeſtas divinæ proxima nutare videbatur tetri ſchiſmatis metu, quod niſi exorata numina averterent, importuni conatus profecto minabantur. Ea cura Pontifex anxius omiſſo bello Romam redire conſtituit: ſi poſſet ingenii dexteritate urgentem tempeſtatem ſedare. Cogitationem in omnes partes verſanti fore optimum viſum eſt, præpoſteras inimicorum molitiones occupare, tempori cedere. Ita ad quintum decimum Kal. Auguſti edicto promulgato, Epiſcopos toto orbe, quique more majorum concilio intereſſe deberent, ad generales conventus. Lateranum evocavit auſpicandos inſtituendoſque anno proximo tertio decimo Kal. Maji. Inſanum quantum ea denunciatio adverſariorum ſpiritus fregit, cauſam debilitavit. Supra bonum atque honeſtum perculſus tamen Pontifex parum à procacibus verbis temperabat, alioqui ardenti ingenio in iracundiam proclivis. In eo conventu Galliæ Reginam non juſtam ejus Regis uxorem eſſe pronunciandum minari. Aquitanos & Nortmannos injuria occupatos ſacramenti religione exolvendos, quo Gallo fidem obſtrinxerant, & ad Anglicum imperium reſtituendos. Hæc omnia qua ad dolorem ulciſcendum pertinebant, qua ad Gallum terrendum frænandumque. Verum ira quæ tegitur nocet, profeſſa vim perdit. Gallus quidem eo propoſito metu æquiorem ſe concordiæ ſanciendæ præbere, velleque adeo cum Venetis paciſci modo darent ipſi, quæ Cæſari erant

erant oblata. Non diu tamen in eo perſtitit, aliud atque aliud ſubjiciente animo; concilio Piſano favere ut cœperat, conſultius fore viſum eſt: quod Cæſar novo conatu Veronam aut Tridentum transferebat. Neutro Gallus ejus machinationis architectus præcipuus actionum moderator & arbiter, quod Veronæ gravi cælo graſſarentur morbi; Tridentum exigua civitas eſſet; neque idonea tantæ multitudini, quantam conventuram exiſtimabant. Ac potius Cardinalibus auctor erat, uti quam primum moras rumperent, actiones concilii inchoarent, neque amplius ſuſpenſum orbem tenerent. Florentinis etiam ſuaſit, uti Piſas urbem, dum conventus eſſent Cardinalium poteſtati permitterent, quo major eſſet auctoritas. Cautiores illi urbi neque validæ neque frequenti ſalutem permittere detrectabant, niſi Galli & Cæſaris legati prius convenirent, idoneuſque ex utraque gente Epiſcoporum numerus, communi multorum periculo fore ſe tutiores rati. Neque interim tamen de concordia appellati audire recuſabant, modo tuto liceret ad Pontificem redire idoneo loco attributo, in quem ſeſe reciperent fide Pontificis tuti. Hæc omnia ludus erant, & in communi cauſa prævaricatio tempore extrahendo dum inchoata ſtabilirent: an quemcumque curſum res tenerent ad utroſque receptum parantes. Romæ quidem inſtituta in eos cognitione conteſtataque atque perrogata cauſa quatuor ex eo numero Cardinales pronunciata ſententia ſacerdotiis omnibus & purpura ſunt ſpoliati Carvajalius, Coſentinus, Sanmalus, atque Bajus. Idem de Sanſeverino & Labrito ſociis conjurationis ut ſtatueretur, maturum non erat, & jam tamen tempus appropinquabat. Interceſſere huic decreto initio major collegii pars. Quidam etiam factioſos Cardinales excuſarunt. Nihil eos adverſus leges commiſiſſe conventus ut haberetur expetentes ad caſtigandos mores ſanciendam diſciplinam veterem tum in membris tum in capite. Neque deerant ſermones increpantium, Pontificem tum ob ſacramenti ſuſcepti religionem motam, tum eo conatu impedito poſſe jure clavium interdici, juxta decreta Baſilienſia ſeſſione undecima promulgata.

CAPUT V.

Fœdus à Ferdinando cum Pontifice & Venetis factum.

MAGNA contentione de armorum ſocietate Pontificem inter & Ferdinandum Regem agebatur. Ventum ad conditiones. Rex pecunia in ſtipendium juvari expetebat. Grave Pontifici videbatur ſpe incerta eventus, nudari eo tuendæ dignitatis Præſidio certiſſimo. Ea anxius cura nonnunquam ad Gallicum fœdus revocare animum æquis propoſitis conditionibus. Id quoniam ex animi ſententia non ſucceſſit, neceſſario ad Hiſpanum præſidium recurrit quippe certius atque fide magis ſtabili. Ita re propemodum conſtituta Ferdinandus magnam exercitus partem in Africam parati, Neapolim actutum ire mandavit. Ergo quingenti cataphracti, velites ſexcenti, pedites duo millia Malacæ è portu in Italiam ſolverunt. Peditum cura Zamudio tribuno demandata eſt: omnibus copiis præfectus Alfonſus Carvajalius Xodaris dominus, ad hunc militaris imperii ſumma redibat dum Neapolim acceſſiſſent. Africani belli ad fallendum hoſtem ſpecies objecta. Male cohærens commentum diſſimulari qui poſſet? quando ipſo tempore, quo ii milites diſceſſere Malaca Auguſti certe principio, Petrus Navarrus uti juſſum erat, Neapolim detulerat mille quingentos milites ſqualidam quamvis & pannoſam aciem ſed bellis Africanis tamen exercitos & ſuperiorum cladium reliquias. Apparatu belli diſtrictis omnibus, nondum movebantur arma. Arte ſeu ex animo Gallus minorem filiam Ferdinando infanti uxorem obtulit, id ſi coiret conjugium deceſſurum ſe regni Neapolitani viribus. Non abnuebat Ferdinandus oblatam ultro conditionem: ſed cum eo ſi Bononiam Pontifici reſtitueret moram paci non facturum. Eam ſummam votorum eſſe. Excuſavit Gallus rationes deeſſe,

deeſſe, qui poterant poſſidenti, tenentique arma? His molitionibus extrahebatur tempus neque belli initium erat, appetebat tamen omnium, quæ erant geſta graviſſimi. Gallus cum Bentivolis inito fœdere urbem Bononiam eamque familiam in clientelam accepit. Gaſtoni quin etiam Fuxenſi Namurſio Duci, quem Mediolano præfecerat, bello Italico Ducem ſummum ut in ejus urbis præſidium mitteret quadringentos equites gravis armaturæ mandavit; ſi res exigerent, ipſe cum omnibus copiis iiſdem veſtigiis ſubſequeretur; eam omnino urbem ab injuria tueretur, retineret imperio. E contrario ab Anglo ea cauſa in Galliam legatus eique adjunctus Cabanillas Ferdinandi orator Gallum conteſtati ſunt palam, ut Bononiam Pontifici redderet. Si recuſaret pontificiam dignitatem & opes ſuis Principibus curæ fore. Belli haud obſcura denunciatione commotus animo Gallus deſtinatum ſibi reſpondit Bononiam tueri, non ſecus atque Mediolanum; neque terreri minis, moram bello non facere, cum vellent experirentur. Accidit ut Pontifex ægrotaret ſalute ferme à medicis deſperata. Cæſar quoque menſe Sept. Tridentum acceſſerat unde Catanenſis Epiſcopus commeatu impetrato, ſeſe retulit in Hiſpaniam. Vaſto is Princeps animo Pontificatum erat complexus Julii obitu, an etiam eo ſuperſtite. Sic fama tulit & annales teſtantur. Non deerant qui cupiditati faverent vani aſſentatoreſque; quales in aulis Principum multi vivunt. Præ cæteris Sanſeverinus Cardinalis ei aſſiduus non Pontificatum modo pollicebatur, ſed & Neapolitanum imperium in partem acceſſurum, familiæ ope ſed & totius Italiæ viribus odio nominis Hiſpani. Iret tantum, ſuique in conventu Piſano copiam faceret, ubi cæteri factioſi Cardinales morabantur. Inanes molitiones, ſpes vanæ, multumque à Ferdinandi Regis rationibus & conſiliis diſcrepantes. Ergo ad quartum Nonas Oct. ſocietas tandem inſtituta eſt Hiſpanum inter Pontificem & Venetos, quam dixere ſanctiſſimam Bononiam recuperandi decreto ac reliquam Pontificiam ditionem. Præterea tuendi Pontificum dignitatem adverſus factioſos Piſanumque adeo conſilium. Leges ſcriptæ, ut intra viginti dies ex quo fœdus evulgatum eſſet, Ferdinandus Rex mitteret in eam expeditionem mille & ducentos gravis armaturæ equites, velites mille, Hiſpanos pedites decem millia. Pontifex ſexcentos cataphractos ductore Termenſtino. Ad eas copias à Venetis conſcriptus exercitus adjungeretur: maris imperium tueretur peculiaris Veneta claſſis cum undecim regiis triremibus collata. In ſtipendium regii exercitus Pontifex & Veneti ſingulis menſibus quadraginta auri millia numerarent, dum bellum eſſet. Ac die quo fœdus evulgatum eſſet, duplicatam eam ſummam in duorum menſium ſtipendia. Univerſi exercitus ſocialis imperator & ductor Regis nominatione præficeretur. Ita ſummam expeditionis Cardonio Neapolitano Proregi demandavit. Veneti in hoc fœdere quamcumque pecuniæ ſummam Neapolitanis Regibus ex Aragonia gente, mutuam olim dediſſent, miſſam facere conteſtati ſunt in defunctos nulla recipiendi jam ſpe munifici. Cæſar ſocietatis particeps eſſe noluit: expreſſum tamen in fœderis tabulis eo factam conſcio, ac vero favente Anglo. Pontifici graves conditiones extitere ac moleſtæ, ac quod de pecunia ſancitum eſt, graviſſimum: re tamen neceſſaria conſenſit. Primum quia eo ex morbo decumbente nobilitas populusque Romanus arreptis armis tumultuati erant. Urbana privilegia infringi, ipſos tyrannica ſervitute opprimi, ac juſtum ſingulos ſervitium pati palam conquerebantur. Dein Florentinis Gallico nomine addictis verendum erat: ne is Rex Romam uſque armatus nullo prohibente procederet: ac vero Petri cathedræ Pontificem cum vellet de manu daret. Quod præcipuum erat Piſanus conventus ſolicitum habebat, ne quod fama vulgarat, eo dejecto, quaſi jure ſuo neque ſine exemplo novum Pontificem crearent; malorumque ſuperiorum elluvies recurreret. Ipſo tempore Dieghus Garſias Paredius notum periculis & vecordi audacia nomen, de quo ſupra memoratum eſt, confecto Neapolitano bello piraticam exercuiſſe: delicti venia deſperata ſe ad Cæſarem tranſtulerat bello Veneto navaturus operam. In eo ſemel & iterum captus eſt; prius ad Veronam Epirotas inter Cæſareos tumultuario

tuario inſtituto certamine: deinde Vicentiæ ex morbo lecto affixus cum ad jus Venetorum ea urbs rediit. Villamarinus maris Præfectus ex Hiſpania, quo juſſus cum triremibus ierat, Neapolim ſeſe retulit bello ſociali & ipſe deſtinatus Dux claſſiarius. Berengarius Olmius cum aliquot triremibus ad cuſtodiam Granatenſis oræ manſit in Hiſpania. Rodericus quoque Baſanius aliique Duces & milites lembos piraticos, quos ad Tetuani fluminis oſtium ſe recipere cognitum erat, incenſum ire pergebant. Cum nunciatum eſt Regem Phuthenſem cum numeroſis copiis Septam ire obſeſſum. Accurere utrique continuo ad præſidium; locorum vicinitas invitavit, & ſtudium barbarum impugnandi, atque in eo operam & induſtriam cunctis probandi. Septam ubi venere, Mauros Tingim proceſſiſſe cognovere, quam urbem præſidio obtinebat Eduardus Meneſius præcipua nobilitate Luſitanus pari virtute & induſtria. Spei aliquantum poſſe hoſtium impetum aliquandiu audacia ſuſtentari, metus amplior ob exiguum defenſorum numerum. Eo trajecere noſtri ſabbato ad quintum decimum Kal. Novembris. Obſeſſos premi ab hoſtes invenere, tormentis bellicis multos peremtos, quaſſatum murum late ruinam feciſſe. In cuniculis majori barbari ſpe propius urbem promovere caſtra ex propinquo quoque acrius impugnaturi oppidum ſub teſtudine parantes muri lapides vectibus convellere. In ea anguſtia novo auxilio confirmati obſeſſi à virtute petere præſidium conſtituunt. Fortes numina juvant, ignavos deſtituunt. Ac primum Rodericus Baſſanius & ſocii ex oppido egreſſi in quandam hoſtium ſtationem irruere eo impetu, quem illi non tulerunt. Multis è præcipuis cæſis cæteri deſeruere locum. Succeſſu dein læti Luſitani equites die proximo cum Mauris dimicatum proceſſerunt. Leve certamen fuit, rari diſperſique pugnarunt non acie inſtructa ſed magno impetu procurrentes, ſi premerentur cedere non turpe rati. Sic eſt mos gentis Africanæ; cæterum Luſitani equites cum Mauris pugnare longo uſu edocti ea dexteritate preſſere adverſarios, ut Barbarus amiſſa ſpe expugnandi oppidum ſoluta obſidione die tertio caſtra retro movenda duxerit. Caſtellæ duces ſe & ſuos Heracleam retulere è faucibus potentiſſimi hoſtis erepta ea urbe ſublevatis Luſitanis læti ovanteſque bellicæ virtutis laudem Africanis ſpoliis potiorem exiſtimantes.

CAPUT VI.

Bellum in Italia inchoatur.

PROREX Neapolitanus copias in aciem producere, iterque inſtitutum arripere parabat. Cum peditibus Petrus Navarrus Cajetæ & vicinis locis tendebat. Equitatus in procinctu erat, cunctique ad profectionem expediti. Proſper Columna ire in eam expeditionem excuſavit, indignum ratus niſi ſe digna procuratione concredita ſigna aliena ſequi. Contentione honoris ſuſcepta magnæ ſæpe in bello opportunitates corrumpuntur. Eo Fabricio Columnæ generalis in bello nomen & munus impoſitum eſt, ne & ipſe patruelis exemplo militiam detrectaret. Andreas quoque Caraffa Comes ſanctæ Severinæ ire recuſavit quamvis Gallico odio à majoribus hæreditario. Notatum præ cæteris promptiores majorique alacritate ad induenda arma proceres Andegavenſes extitiſſe. Superiores offenſas novis officiis compenſare deſtinabant, mutato domino non minorem quam antea feciſſent, conſtantiam præſtare. Ardentiores præ cæteris Bitonti Marchio Adriæ Ducis filius, Atelæ item Marchio Amalfitani filius unicus, Trajecti Dux, filii Comitum Matalonis & Aliani. Ne Biſinianus quidem ſua gloria fraudandus; etſi tentata valetudine deſtitit. Certæ tamen voluntatis argumento quoniam bellum contra Gallum erat Sancti Michaelis torquem Gallicæ militiæ & amicitiæ ſymbolum ad eum Regem remiſit quaſi renunciata fide & amicitia. Tantundem Amalfitanus, Adrienſis, & Matalonius præſtitere. Navarrus cum ſuis legionariis verſus Pontecurvum

ſigna movit. Paulo poſt omnino poſtridie kalendas Novembris cum Prorege Neapoli equites proceſſere, ſplendido cultu & fulgentibus armis conſpicua acies. Ipſo tempore Cæſaris animus variis cogitationibus fluctuabat, curiſque ſæpe inter ſe contrariis circumactus. Hinc à Cardinali Sanſeverino inani ſpe lactabatur. Inde Petrus Urrea ſi ſe confœderatis Principibus adjungeret, cauſamque ſuſciperet, in qua ſalus publica vertebatur communibus armis ſumptuque pollicebatur Mediolani principatum, ſed & Gheldriæ Ducem ne bello amplius laceſſeret impugnatum iri. Hæc illi via magis placebat quippe certior & tutior pro ingenio quamvis non ſatis quid facturus eſſet ſtatuens. Ad fœdus Venetum revocabat animum iis conditionibus quas Gurſenſi Pontifex antea obtulit. Optima videbantur quorum tempus effugerat. Sic ſolent homines inconſtantes infeliceſque. Veneti non præter ſocialem exercitum, cui ſatis præſidebant, mille equites cataphractos ſuis ſtipendiis alebant quibus alii ducenti acceſſere à Paulo Ballionio adducti ſuo delectu illorum ſtipendio ſupra tria millia equites expediti majori ex parte Epirotæ: ad hæc novem millia pedites. Sic res Venetorum erant viribus ſatis & conſilio pollentes: Magna tamen contentione Hieronymi Viquii pro Ferdinando apud Pontificem legati, Cæſarem inter & Venetos induciæ pactæ ſunt. Quæ etſi in præſenti ex uſu ſocialis belli non fuerunt, neque enim Venetorum copiæ ad reliquum exercitum, quod agebatur ſeſe adjunxere, in poſterum tamen ſalutares imprimis extitere. Interea Gallus Rex nihil de ſua comparatione remittere ac Namurſium diligenter monere quam primum ut cum hoſte decerneret ad eas copias, quas numeroſas habebat, novis ex Gallia ſupplementis adjunctis validus. In Helvetiis etiam ingentes delectus habere ſtatuit gentemque ferocem adducere, ne Pontificis patrocinium ſuſciperet ſocietatis cum hoſtibus viribus contra Cardinalis Sedunenſis conatus & diligentiam novo purpuræ honore in ſtudium Pontifici gratificandi magis quam antea incenſi. Simul ut Cæſarem diſtineret Andrea Burgio interprete pontificatum illi, ſi id cuperet, ſin minus ex ejus voluntate daturum pollicebatur ſcilicet de alieno munificus. An fraus & ludibrium erat. Addebat quæcumque Pontifices de imperio detraxiſſent, ut recuperaret, effecturum. Demum è regno Neapolitano eam partem quam ipſe expetiiſſet, Mediolanenſes & Genuenſes quoties bellum eſſet, lege perpetua certa Imperatoribus miſſuros auxilia quaſi tributi honorarii nomine. Magnifica promiſſa, eoque minus fidei. Inter hæc Sanſeverinus Cardinalis à Cæſare impetrata venia diſceſſit parum lætus exiguo tantarum molitionum proventu. Cardonio Proregi deliberatum erat per Florentiam iter habere, nihil à tergo hoſtile relinquere: quoniam ea urbs Gallo & factioſis Cardinalibus erat addicta. Reſtitit Pontifex, qua cauſa incertum, ſed per Aprutii fines mandavit ut in Flaminiam contenderet, inde Bononiam. Anni tempus adverſum erat, ſæva hyems, loca aſpera impedita itinera nivem glacies aſtrinxerat. Multorum è militum numero tentata valetudine pauci tamen periere. Cum copiis omnibus Forum Cornelii perventum eſt. In ea urbe neceſſario dies aliquot ſuſtentatum, dum milites mora recrearet, tormenta veherentur. Quæ Manfredonia mari miſſa in Arimini portum intulere ipſo natali Chriſti die principio anni milleſimi 1512 quingenteſimi duodecimi. Inde Forum Cornelii delata. Navarrus cum legionariis ulterius progreſſus ad Lucum & Bagnacaballum continebat ſuos. Atque ne tempus fruſtra tereretur & ut operæpretio facto terrorem adverſariis incuteret Baſtidam impugnare conſtituit Ferrarienſis arcem Pado impoſitam ducentis quamvis & quinquaginta Italicis militibus munitam. Placuit Cardonio id conſilium. Admotis copiis pridie Kal. Januarii impugnari cœpta eſt arx. Obſtructas conſilio obſeſſorum mentes, ne exitium quidem imminens aperuit. Pugnatum acriter ab utraque parte: ac tertio tandem impetu vi Hiſpani intra arcem irruperunt. Magna pro numero cædes fuit. Omnes ferme defenſores & puberes cum Duce Veſtitelo ceciderunt. Eo exemplo metus finitimos invaſit conſiderantes nihil arduum fore genti, quæ intra quintum diem munitiſſimam arcem expugnaſſet; ſpes erat metu domari gentem poſſe, quod pulcherrimum eſt victoriæ

riæ genus. Joanni Mediceo Cardinali in eo bello Legato Pontificio oppidum ceſſit, ſpolia militibus militaria magis quam ampla. Alfonſum Aragonium Friderici Regis ſecundum filium expetenti magnopere Gallo Regi mater permiſit quamvis duodecim non amplius annos natum. Ex eo Galli conjicere, prædicareque profecto deſtinatum cum Gallica puerum claſſe Neapolim amandare populumque & gentem univerſam ad arma per eum modum concire novo Rege quem cuperent de manu dato. Fides rumori eo major fuit, quoniam id credunt homines quod cupiunt: & in urbe militibus nudata gens univerſa ſummi, medii, infimi, uti antea habere conſuevere, Regem peculiarem dari, expectabant, vitio humani ingenii præterita præſentibus potiora fore putantes: Hiſpanorum præterea militum licentia univerſæ gentis invidioſum nomen fecerat.

CAPUT VII.

Bononia obſeſſa.

BASTIDÆ captæ Navarrus laude ſuperbus ſeſe Forum Cornelii retulit. Ex ea urbe Butrium promotis caſtris, eo loco de ratione belli referente Cardonio conſultatum eſt. Fabricius Columna, ut ad Centum & Plebem, quæ oppida Petrus Pacius cum expeditis equitibus per eos dies de hoſtibus ceperat, promotis caſtris Caſtellumfrancum impugnatum irent, auctor erat, commodiſſimum munitione ſituque, quippe Carpim inter, ubi Gallicæ copiæ ſtativa habebant, & Bononiam, quo ipſi erant ituri, poſitum oppidum. Inde diviſis in partes copiis agri Bononienſis pagos & oppida carperent priuſquam urbe obſeſſa de rerum ſumma periclitarentur. Eam eſſe conditionem bellorum ut facilioribus confectis, ad majora & difficiliora procedatur. Nunciari præterea Namurſium cum firmis copiis equitum peditumque auxilio feſtinare: intra urbem Borbonium nothum, Alegrium, Robertum Marchiam cum trecentis cataphractis morari, cives magno numero atque bellaces. Quid certam victoriæ ſpem moræ impatientia everterent? quid in pericula non neceſſaria intempeſtiva feſtinatione irruerent? Fabricii ſententia aliis fere Ducibus probabatur, ſatis gloriosa conſilia eſſe quæ cauta reputantibus non minus eſſe ſtrenui Ducis conſilio quam armis vincere. Unus Petrus Navarrus vecordi contentione Bononiam continuo eundum diſputabat quindecim non amplius millibus diſſitam. Fama bella confici; ſi alio receſſerint aut cunctati fuerint, metus & imbecillitatis infamiam ſubituros. Brevi ac facile ea urbe expugnata (ſic videri voluit ex ſua audacia de ſumma judicans) quaſi dempto capite minora oppida in victoriæ partem acceſſura. Ea valuit ſententia propter viri auctoritatem inter milites maximam, & quoniam ſegnem operam præſtare erat ſolitus, ſi ab ejus judicio recederetur, quo vitio ferme capitoſi homines & præfracti laborant. Termenſtinus cum copiis pontificiis Roma ea tempeſtate profectus quoniam in itinere obiit: neque Urbinas eam tunc curam ſuſcipere voluit (& paulo poſt tamen mutata ſententia pro ſe miſit in defuncti locum vicarium) Pontificiis militibus & Ducibus à Pontifice mandatum, uti Cardinali ſuo in eo bello Legato obtemperarent, ac vero Cardonio ſummo Duci copias traderent, ejuſque cuncti imperium reſpicerent, quem ut amplius promereretur, excitaretque novo honore, pileum gladiumque miſit munera magnis Principibus dari ſolita, præterea vexilla inter ſacra natalitia ab ipſomet prece ex Romano ritu luſtrata. Veneti neque pecuniam, ut erat ſancitum, neque milite communem cauſam juvèrunt, ac nomen magis quam vires ad ſociorum præſidium attulere, ſuarum rerum anxii cura, an ex aliena induſtria fructum captantes. Enimvero ſocialis exercitus umbra tecti ſuæ ditionis urbes à Cæſare occupatas recipere, & ſi poſſent vireſque ſuppeterent, tandundem de Gallo facere deſtinabant. Ergo Butrio egreſſus Cardonius ad quartum à Bononia lapidem caſtra promovit ſubjectos inde agros contemplatus cognovit

ma accuſavit, quæ pretium rebus & nomen dat. Ne Helvetii quidem contra quam ſperabatur & erant polliciti ad obſidionem acceſſere: ac ne à Venetis ulla auxilia venere uti ex fœdere debuiſſent. Sic juvat rei male geſtæ culpam ex parte cum aliis communicari. Huic obſidioni præter cæteros Antonius Leiva, Alvaraduſque interfuere atque Ferdinandus Davalus Piſcariæ Marchio ab his rudimentis quantus & qualis Dux in Italica brevi futurus? Diverſa in parte nihilo commodiori ſucceſſu Henricus Angliæ Rex, cum primum ſe anni tempus aperiret, in Aquitaniam irrumpere parabat & ſua ſponte incitatus veterum de ea provincia contentionum memoria, & Ludovici Carrocii à Ferdinando legati accurata diligentia, ut pollicitis ſtaret, neque communi cauſæ deeſſet ſedulo obteſtantis. Delectus in id bellum Dux Thomas Gravis, Orſeti Marchio gratia & auctoritate in paucis pollens, quippe Regem arcto propinquitatis gradu contingens; lente tamen conatus procedebat. Ferdinandus Rex ut intermiſſo interim bello Africano, copiæ porro Orano deducerentur ſtatuit, iis tantum relictis militibus, qui ad tuendam urbem opportuni & neceſſarii videbantur. Minor ut numerus eſſet ſumptus levior proviſum, ſuburbano agro & urbanis domibus inter milites diſtributis ita ut ducenti equites pedites quadringenti ex iis proventibus præſidiarii alerentur. Quo libentius ea domicilia transferrent, data novis civibus tributorum omnium immunitas etiam decimæ rerum venalium: ſingulis præterea addita ex regio fiſco ordinaria ſtipendia, dupliciariis majora. Sub idem tempus Oliſipone pridie Kal. Februarii ex Regina filius eſt natus, cui Henrico nomen fuit, mores caſtiſſimi; conſequenti tempore acceſſit purpuræ honor, ac poſtrema ætate mirabile ſeu ludo ſeu ſorte extinctis propinquioribus magno numero Luſitaniæ regnum obvenit Sebaſtiani Luſitani Regis infelici caſu. Miraculo habitum quo die natus eſt infans nivem copioſam decidiſſe inſolitum in ea urbe & rarum propter aeris cælique magnam temperiem. Nivis candorem affirmant quidam portendiſſe vitæ ſanctitatem, caſtimoniæ laudem ad mortem ſine ulla labe retentæ cultæque, nullis ad mortem illecebris voluptatum victa conſtantia. Vultu inter omnes fratres & totius corporis habitu paternam imaginem proxime repræſentavit, animi magnitudine & conſtantia non impar; cum regno quod annuum & ſeptimeſtre fuit, nihil aſſecutus præter moleſtias & curas graves integra ſemper probitatis fama non ita pridem deceſſit. Burgis Ferdinandus agebat. Ibi ad quintum decimum Kal. Martii extincto Bernardino Velaſco Magiſtro equitum, ut Juliana defuncti filia regia neptis nuberet Petro Fernando Velaſco perfecit filio majori Eneſci Velaſci, cui ad fratris defuncti opes dono Regis & nominatione Magiſtri quoque equitum honos & dignitas acceſſit.

CAPUT VIII.

A Pontifice Vaſconum Rex anathemate devinctus.

NAMURSII abſentia Brixiæ & Bergomi civibus occaſionem præbuit, quam illi arripuere avide, excuſſo Gallico imperio ad jus Venetorum vetus redeundi; arces tantum in fide perſtitere præſidiis defenſæ. Eo major audacia viſa eſt. Ne id exemplum ad alias civitates manaret, quæ Venetis ereptæ Gallo parebant, ac omnino ne diſſimulatione latius ſerperet defectionis malum providendum videbatur. Ita Namurſius Bononia liberata obſidione munitaque competenter, eo continuo accurere ſtatuit Algerio ſecum deducto, atque in ejus locum ſubſtituto Fulleta Gallo, qui Bononiam cum idoneis copiis tueretur. Eæ erant trecenti cataphracti & tria millia pedites, idonea rebus majoribus manus. Accedenti propius Namurſio Grittus obviam proceſſit cum Venetorum copiis & Brixianorum proletariis incondita multitudine in ſpeciem juſti exercitus. Patrati facinoris conſcientia, veniæque deſperatio cives reddebat audaces. Detrectavit Namurſius certamen; cur enim etiam ſecundo prælio aliquos ex ſuis amitteret?

cur fortunam periclitaretur? Ergo flexo ad montes itinere, nocte concubia in arcem ingreſſus, ea parte in urbem vi irrupit. Urbe capta in vicina Venetorum caſtra extemplo impetum dat. Acerrima pugna fuit, fervente cæde, ac pugnæ alternante fortuna multi ab utraque parte cecidere: victoria tamen penes Gallos ſtetit. Capti Grittus ipſe copiarum Dux, & Antonius Juſtinianus ei urbi Prætor à ſenatu datus, Pauluſque Manfronius. De Ludovico Bogaro Comite quoniam urbem Venetis prodiderat, quippe in ea natus multum apud cives poterat, capto cum aliis in pugna, cauſa è vinculis dicta, quæ bona eſſe non poterat, lege majeſtatis ſupplicium ſumpſere. Eo exemplo ſeveritatis Bergomates moniti ad deditionem flexere animos. Namurſius magnus antea & clarus, clarior & nobilior haberi cœpit, qui Bononia defenſa, fugatis Hiſpanis, duas opimas urbes ad imperium ea celeritate revocaſſet. Reliqua conſentanea non fuere. Obenigno cum valida manu Brixiæ curare juſſo, ac reliquis copiis circum Veronam diſtributis, ut fructus aliquis victoriæ per otium eſſet, Mediolanum advolavit, ludis & conviviis, ad quod ætas vocabat, dies celebraturus, quos ante jejunium anniverſarium vulgo homines cum lætitia agitare ſolent. Moleſte id tulit Gallus Rex in eo rerum articulo intempeſtive ſane ceſſaſſe, ut continuo in aciem copias producat, diſtricte mandat, Cardonio & ſociis obviam. Imminuto hoſtes ſuorum numero, rebus in arcto poſitis, ex recenti incommodo nominis gloria obſcurata, antequam ſublato metu fiducia rediret, profecto in præceps impelli poſſe, tantum ne bene agendi occaſioni deeſſet. Conventus Piſani Patres ex Hiſpanorum ignominia anguſtiaque & Gallorum felicitate confirmatis amplius animis, ex ſuo numero duos Cardinales deſignarunt Sanſeverinum, qui Bononiæ in Italia, & Bajum, qui Avennione in Gallia præeſſent uterque legati nomine & poteſtate. Ut Venetos cum Cæſare in fœdus conciliaret magna quamvis Pontifex contentione, iis conditionibus quas pridem obtulerat, repetitis parum profecit tamen ne à Cæſare quidem impetratum, ut ſe ad pactam nuper armorum ſocietatem adjungeret, labantibus Hiſpanorum rebus grande momentum allaturus; cautior ille belli ſocialis ſpectator eſſe mallebat quam particeps, conſilium ſumpturus ut res darent. Interim quidquid virium erat, adverſus Venetos conferre decreverat vindictæ avidus. Induſtria tamen & diligentia Hieronymi Viquii legati, induciæ in tempus ſunt pactæ certis conditionibus: in quibus Veneti pecuniæ ſummam haud exiguam repræſentare Cæſari juſſi ſunt, inopia tamen minorem, neque quanti litem ipſe æſtimaret. Regi Gallo præcipua cura ſecundum bellum Italicum Nortmanniæ primum, deinde Aquitaniæ littora & arces muniendi: in quæ Angli primum impetum futurum providebat: ne dum longinqua captat, proxima amitteret. Simul Vaſconum Regem ſibi omnibus officiis devincire ſtudebat: ex arcano in Gaſtonem Fuxenſem Namurſium Ducem in controverſia de Vaſconum regno pronior, atque eam ditionem confecto bello Italico ſe ille de manu daturum pollicitus. Galli amicitia Vaſconi exitialis extitit. Id qua ratione contigerit, paulo pluribus explicandum eſt. Cognito Pontifex eum Regem eccleſiæ hoſtibus favere, ac vero Piſani conventus Patres, ſuos hoſtes complecti ex animo, re cum Cardinalium ſenatu communicata ad illud extremum atque ultimum decurrit, quod adverſus rebelles Principes ſanitate deſperata remedium uſurpari conſuevit. Senatus conſulto Rex & Regina Vaſconum execratione ritu Chriſtiano devincti ditione omni ſpoliantur, ad communem prædam eo decreto aliis Principibus invitatis. Hæc ſententia ad duodecimum Kal. Martii eſt Romæ pronunciata. Suſpecta Ferdinandi Regis fraus erat, & paulatim in plures cœpit manare rumor, eo annitente ſeverum decretum & grave prodiiſſe, conjectura probabilis, quoniam diu penes ſe arcano id diploma Pontificium occultavit, dum variæ cogitationes recurrunt animo ſcilicet, quid fama locutura eſſet, ſanandique eos Pincipes rationem inſtituere ſatagit. Sic ſub Martii finem Petrum Hontanonium legavit, qui eos Reges officii admoneret, ſi ſaperent, ne cum Gallo rationes miſcerent, neque ſuis atque eccleſiæ hoſtibus porro faverent, neque per fines tranſitum darent. Utriuſque rei pignus Hen-

Henricus filius eſſet in Caſtellam ablegatus certa conjugii ſpe ac fide cum Iſabella aut Catharina Ferdinandi neptibus Honeſtiſſima poſtulata feroci Vaſco animo repulit Gallicis credo fretus opibus, ſi quid incideret adverſi. Quin Ferdinando ſtudentibus moleſtus eſſe, novos in ditione habere delectus. Neque ceſſare quamvis à Joanne Ribera limitis præfecto monitus. Res Gallorum in Italia proſperæ, contra Hiſpanorum afflictæ animos faciebant: quæ pleniora & uberiora plerique ad ſuos ſcribebat, multa etiam afficta rumoribus ſupra verum. Cardonius in agro Bononienſi continebat copias, neque retro redire, gnarus quantum ſcilicet in bello fama poſſit & nominis exiſtimatio, neque ulterius progredi auſus, etſi Pontifex monebat, ut in Mediolanenſes fines irrumperet; hoſtes in ditione bello laceſſeret. Verum ne commeatus intercipérentur, providendum erat, dignitatis ſpecie ne incurreretur in majora mala. Rhavenna longinqua unde annona deferebatur in caſtra, hoſte viribus & fiducia prævalido. Hyemis ſævitia imminutæ numero copiæ, multis extinctis plures alii ſigna deſeruerant atque infrequentia reliquerant. Præterea hoſte prope conſtituto ſexcenti equites Pontificii cum Urbinatis legato è caſtris uno impetu diſceſſerant ſpecie quaſi non ſolverentur ſtipendia, & ab Hiſpanis extarent inſidiæ. Omnino Urbini Dux occulta cum Gallo conſilia agitare non eſt veritus: & conſtat qua novos delectus haberet pecuniam ipſi à Gallo decretam in nominibus apud Florentinum menſarium. Has ob cauſas ſociali exercitu vehementer imminuto, Cardonio & Legato Pontificio viſum quatuor millia Italici generis in ſupplementum centuriare. Pontifex octo millia jubebat, ſi fieret, pecunia continuo oblata. Novo ſupplemento confirmatis viribus quam primum ut cum hoſte confligeretur, auctor erat, æger mora & ſpei impatiens. Cautior Ferdinandus gnarus Gallorum vires initio validas mora langueſcere, bellum duci juſſit dum Venetorum copiæ advenirent: quod pactis cum Cæſare induciis facile erat modo volentibus; Helvetiorum præterea numerum adjungi, ſi ejus rei facultas non eſſet, certe Germanorum. Satis glorioſa conſilia, quæ tuta, patientia niſi vires juvarent in præceps ituros. Id ut ſuaderet, Ferdinandum Valdeſium cohorti prætoriæ Præfectum in Italiam amandavit, qui Pontifice Romæ de ea re convento in caſtra delatus eadem Cardonio ejus verbis denunciaret. Fecit ille mandata diligenter. Ad Cardonium venit ad quartum Kalendas Aprilis quo jam tempore utraque caſtra in conſpectu erant: ut vix videretur poſſe detrectari certamen citra gravem nominis ignominiam jacturamque partis quæ recuſaret.

CAPUT IX.

Nobilis pugna ad Rhavennam facta.

AD Petri fanum, Butrium, Centum & Plebem agri Bononienſis oppida ſocialis exercitus ſtativa habebat. Cardonius iis locis Gallos expectare conſtituit, ſi vellent prælio univerſa decernere locorum natura noſtris propitia faciebat animos, & incredibilis in milite ardor pugnandi. Superior ignominia incitabat & partæ toties de Gallis antea victoriæ. Promovere Galli caſtra, eiſque adjunctus Ferrarienſis cum valida & numeroſa militum manu cultu fulgenti & armis conſpicua. Triduo utræque acies in conſpectu conſtitere; neque tamen ad manus eſt ventum; dum Galli locorum iniquitatem perhorreſcunt, Cardonius Regis ſui mandatis à Valdeſio allatis obſequi cupit, neque univerſi certaminis ſortem ſubire niſi re neceſſaria, certe de ſuo loco pugna commiſſa ad non dubiam victoriæ ſpem. Ergo Galli detrectata pugna, in cujus eventu rerum & imperii Italici ſumma vertebatur; pridie Kal. Aprilis movere Caſtra. Rhavennam petere deſtinatum erat. Ea urbe capta, quoniam ex eo copioſo rerum venalium mercatu in hoſtium caſtra an-

nonæ affatim indies deferebatur, rei frumentariæ anguſtiam fore putabant. Eo metu Cardonius diebus ſuperioribus Petrum Caſtrium cum centum equitibus expeditis & Ludovicum Dentichium Neapolitanum civem cum mille peditibus Italis præmiſerat ad urbis præſidium. Parum ſpei erat diu eos ſuſtentaturos adverſus univerſas Gallicas copias: urbs ea tanti, ut continuo iiſdem veſtigiis hoſtem ſubſequi conſtitueret. Trium non amplius millium ſpatio inter utraque agmina. Et de Rhavenna tamen ſolicitus Marcum Antonium Columnam cum centum è ſuis cataphractis & quingentis Hiſpanis peditibus jubet præcedere; urbemque ingreſſus tueri. Mari Adriatico Rhavenna adjacet inter duos amnes ſita facili ambos vado. Uno Ronco nomen, Montoni alteri. Alvei ita propinqui ut urbis mœnia ſtringant, ad lævam Monto, Roncus dexter, inter duos petentibus urbem, olim Vitis dictus. Ad eam urbem inter fluvios caſtra poſuere Galli die Jovis Chriſti cruciatuum memoria ſacro ad ſextum Idus Aprilis. Die proximo muro ſuccedentes impugnant conatu acerrimo. Defendunt præſidiarii milites magna virtute. Inprimis Ludovicus Dentichius, qui inter pugnandum amiſſo fratre, ea ipſe vulnera accepit ex quibus brevi deceſſit. Cardonius ſecundum Roncum amnem gemina dirimentem caſtra exercituſque, ad urbem propius accedere pergit. Sabbatho duobus ab hoſte millibus conſedit ad molas frumentarias, foſſa ducta, ſæpeque labro interiori prætenta. Diſceptatur in conſilio, deberent ultra procedere. Variæ extitere ſententiæ & contrariæ. Fabricio reſiſtere placebat eo loco commeatus ipſis facultatem hoſtibus inopiam brevi futuram dicere. Præterea ex eo loco urbem tueri promptum, aut ſi hoſtes occupare auſu temerario tentarent, à tergo urgentibus certam victoriam. Navarrus contra diſſeruit homo ſui capitis, & inimicus conſilio etiam ſaniori, quod non ipſe dediſſet. Magnam is pugnandi cupiditatem ſemper præ ſe tulit confiſus maxime Hiſpanorum virtute, quos adverſus omnes hoſtium copias parabat objicere. Non audacia ea ſed temeritas ſed furor erat. Cautiori ſententiæ prælata ea in qua plus dignitatis ineſſe videbatur, promotæ noſtrorum acies; leve certamen extitit, equitum Gallicorum numero in primum noſtrorum agmen invecto. Nihil tamen ad memoriam eo die incidit inſigne. Hoſtibus tantum in ſua caſtra reverſis, noſtri ea nocte ferme in conſpectu conſtitere, diurno nocturnum laborem continuantes ſubitaria munitione caſtra cinxere. Die proximo Dominico, qui Chriſti ad vitam reducis memoria celeberrimus fuit: tertio Id. Aprilis utræque acies quaſi ex condicto ad pugnam ſunt explicatæ. Galli viginti quatuor millia pedites numerabant, Gallos, Vaſcones, Germanos, & Italici generis, duo millia cataphractos, equites expeditos pari numero bellica tormenta quinquaginta. In primo agmine Ferrarienſis & Palicius curare juſſi ſunt. Medium agmen Nortmanniæ Seneſcalus & Sanſeverinus Cardinalis conventus Piſani legatus tenuere. Fridericus Rozolius aciem poſtremam. Namurſius cum lecta equitum turma ad ſubita manſit in ſubſidiis in eam partem daturus impetum, ubi maxime ſui laborarent. In ſociali exercitu ementiente fama ad decem & octo millia pedites contineri, vero Hiſpani octo millium numerum non efficiebant. Italorum millia quatuor; mille & ducenti equites gravis armaturæ, levis duo millia. Tormenta quatuor & viginti non amplius. Debuerat Cardonius ante auroram movere ſilentio agmina neque conclamatis vaſis, ut tranſitu hoſtes amnis acieſque inſtruere ex diſciplina in adverſa ripa prohiberet. In eo quoque contra Fabricii monita Navarrum aut ſuum judicium ſecutus. Sic hoſtibus facultas data ponte tranſmiſſo copias omnes loco patenti explicandi. Primum in ſociali exercitu agmen ductabat Fabricius octingentis cataphractis, ſexcentis equitibus expeditis, peditum quatuor millibus conſtans. Reliquæ copiæ omnes in gemina agmina tributæ ductoribus alterius Cardonio, alterius Petro Navarro. Hoc ordine promoverunt acies. Duces pro ſe quiſque ſuos milites per turmas & manipulos ad pugnam hortari, victoriam polliceri, inanes metus decederent fortibus animis. Namurſius imprimis ad circumfuſas legiones hac ſententia locutus fertur. " Quod diu mi„ lites, expetiiſtis cum hoſte patentibus

cam-

„ campis certamen fortuna ſeu vis major, benignæ inſtar matris tot antea largita victorias, in præſenti annuit: offertque vobis opportunitatem illuſtrioris victoriæ, quam quæ ab omni memoria ab ulla gente ſit parta. Equidem vocem ſæpe veſtram audivi, Quando dabitur hoſtis, quando acies inſtruentur? En vota virtuſque in aperto, omnia vobis prona eademque hoſtibus adverſa. Adeſte animis, nihil in noſtra oratione vanitatis eſt. Non Rhavenna, univerſaque Æmilia atque Flaminia veſtræ virtuti cedent: ſed quantula pars erunt præmii ex parta victoria parti? Nullo qui reſiſtat in Italia reliquo, quis Romam vobis eripiat, urbem & curiam Chriſtianorum toto urbe ſpoliis ſuperbam? Iis copiis auro, argento, gemmis, veſteque pretioſa multos per annos ſtructis ditari ad miraculum an ullus vetet? Roma Neapolim an proferre arma pigeat, atque ſuperioris temporis injurias multas & graves hoſtium, qui fecerunt, exitio vindicare? quanta cum gloria & fructu dicere non attinet. Tantam felicitatem eripiat nemo: proxima victoria ſemper ſequentis erit inſtrumentum. Quod virtus veſtra pollicetur, fortuna, victoriæ frequentes, vultus alacritas & ferocia. Adverſarii ii ſunt, qui turpi ſuga Bononia diſceſſerunt noctis tenebris tecti, qui fori Cornelii & Faventiæ mœnibus aſperisve locis ſalutem tueri quam dextris maluerunt. Is igitur vobis & illis animus erit qui fugacibus & victoribus eſſe ſolet, humilis illis & abjectus, vobis erectus & ferox. Nunquam hæc colluvies cum noſtra gente de Neapolitano regno æquo marte pugnavit, ſed foſſis, aggeribus, aut fluminibus objectis. Ne hos quidem eos eſſe milites credite, qui in bellis Neapolitanis inveterarunt, ſed aut ex eo numero fugaciſſimi, ideoque tandiu ſuperſtites, aut tyrones nullo uſu: certe cum Maurorum modo jaculis & retuſis haſtis pugnare ſoliti, atque ab iis ipſis anno ſuperiori victi fuſique ad Mænyngis inſulam corporibus imbecillitatem animis ignominiam in aciem protulere. Jam pridem Hiſpanorum acerrimi ceciderunt, ignavi & metuentes ſuperſunt. Navarrus quoque tanti ſcilicet nominis Dux ea prudentia, ſuo malo didicit quantum inter ſe differant ignitis globis actiſque ſub terra cuniculis ſubruere mœnia, & hoſtem propius ferire. Nulla illis in vera virtute fiducia poſita ſed in fraude. An hac etiam nocte non advertitis ſe ſubitarii operis foſſa, objectiſque carris incluſiſſe, levi munimento ſcilicet, neque, intelligentes longe aliter quam fortaſſis cogitant, certamen fore. Igneæ pilæ tormentis excuſſæ, mihi credite, è cavernis & latebris in apertum producent. Ibi quantum Gallorum alacritas, Germanorum ferocitas, Italorum generoſus ardor Hiſpanorum fraudibus præſtent, facile dignoſcetur. Illud vereor modo, ne aliquid ex veſtra gloria decerpat numerus quam hoſtium ferme duplo major. Sed oblatam cælitus vincendi ſecuritatem arripere, quis jure interpretetur ignaviam, & jure non potius temeritatem & inſaniam hoſtium accuſet? Quos ad pugnam non virtus non ſpes trahit, ſed Fabricii Columnæ auctoritas alieno periculo ſatagentis Marco Antonio propinquo, uti eſt pollicitus, opitulari. Aut potius excæcat animos divina vindicta, cum vim ſuam refringi non vult, Julii falſi Pontificis ſuperbia & ſceleribus irritata, fraudibus Aragonii Regis & perfidia, noſtri Regis ſimplicitati ſæpe illudentis. Verum quid attinet non neceſſariam orationem longius producere? Quid fortiſſimorum militum victoriam prolixo ſermone morari? Reo auſpice in hoſtes irruite. Hic dies meo Regi imperium, vobis ditiſſima Italiæ ſpolia præſtabit. Ego Dux veſter nulla ſalutis cura, uti facere ſum ſolitus, omnibus partibus adero virtutis cujuſque teſtis ſpectatorque, adjutor in periculo, omnium Ducum feliciſſimus majoribus ex victoria divitiis paratis quam ulli à trecentis annis milites in Italia retulerint.

Excuſſæ mox tormentis pilæ ſtragem late in Gallorum prima acie fluvium trajiciente fecerunt: multo majora damna intulerunt noſtris cataphractis Gallica viciſſim diſploſa tormenta, quipe duplicato

numero quam ſocialia, locoque aperto ſcienter diſpoſita, adhæc nullis objectis exadverſum munimentis. In eo diſcrimine Piſcarius cum expeditis equitibus impetum in hoſtes facit: ut pugna cominus cœpta miſcerentur agmina. Cataphracti ab utraque parte ſubſecuti ſunt haud ſatis ſervatis ordinibus. Prælium varium, atrox, anceps fit, his rurſuſque illis exitiabile; multi in veſtigio plerique non inulti cadunt adverſis omnes vulneribus. Galorum equitum numerus major erat, alacritas conſpicua. Multitudine hoſtium, noſtri conſtantia victa loco tantiſper moveri cœperunt. In eo conflictu Piſcarius equo vulnerato vivus in hoſtium poteſtatem venit, cecidit Petrus Pacius præſtanti virtute Dux in bello Neapolitano ingenti laude parta. Tum Petrus Navarrus cupidus victoriæ gloriam univerſam ad ſe trahere equitum turbatione conſpecta Hiſpanos pedites recenter in pugnam inducit trecentis à tergo equitibus, quos potuit colligere, firmatam aciem. Antequam in Germanorum peditatum impreſſio fieret, Zamudius Tribunus animadvertit è Germanis centurionibus quendam Jacobum Empſerum nomine provectum à reliquis, eum quippe fulgentibus armis conſpicuum ad ſingulare certamen vocare. Correpta is atque concuſſa militari haſta, o Rex, inquit, quanti tua hoc die conſtant beneficia, leve profecto pretium hodierni periculi atque ambigua ſorte certaminis. His dictis in Germanum irruit, vaſtoque hoſtem corpore primo ictu ad terram ſtravit. Reliqui eo ſpactaculo commoti, cæci furore in ferrum ac vulnera vecordi audacia ruunt. Momentoque temporis fuſis cæſiſque Germanis eodem impetu in Vaſcones & Italos invecti cæſos in fugam avertunt. Major aliorum fuga quam cædes, Germanis inſita conſtantia exitio fuit. E duodecim ejus gentis centurionibus novem cecidere nihilominus, aliorum militum cædes par. Neque deſtitere Hiſpani priuſquam ad tormenta ventum eſt: capta etiam eodem impetu quidam ſcriptores affirmant, Gallici negant: atque à Jenolaco Galeoto rei tormentariæ Magiſtro egregie fuiſſe defenſa ajunt. Illud convenit, Gallicum equitatum ea ſtrage & periculo perſpecto converſis in Hiſpanos ſignis eam impreſſionem feciſſe cui pares illi non fuere: quamvis aliquandiu fortiter pugnarunt, quippe diuturna pugna feſſi, nullo equitatu defenſi. Tunc Zamudius periit; crudele fatum tanti viri virtuti non debitum, periere plures alii Duces. Petrus quoque Navarrus captus eſt. Reliqui atque iis adjuncti qui ex prima acie ſuperfuerant cladi, ſervatis ordinibus ſe recipere cœperunt ex uno latere clauſi amne, ex altero viæ publicæ aggerem pro munimento habentes. Cupiebat Namurſius eo cæſo agmine victoria integra potiri, neque de publica lætitia quicquam diminui, ſi major hoſtilis peditatus pars incolumis evaſiſſet. Palicius ſatis eo die eſſe profectum diſputare neque committendum unde irritabile hominum genus amplius effervеſceret; ſæpe ex deſperatione ſpem ortam. Ille nihil his monitis eſt deterritus; cum paucis provectum ac moleſtum eſſe porro pergentem converſi Hiſpani ex equo præcipitem dedere, peremit miles gregarius nihil proſtrati verbis motus, captivum ſe habere Reginæ Aragoniæ fratrem. Incenſus furore animus miſericordiam non recipit, an Gallica verba Hiſpanus non non intellexit. Periere item Allegrius & filius, Lautrechius pro mortuo inter jacentes relictus eſt. Sic ſecundo flumine ad tria millia milites abire ſunt permiſſi. Fabricius interim cum ſuis & quos ex reliquo numero colligere potuit pugnam alia parte ſuſtentabat, neque prius deſtitit quam duobus vulneribus acceptis & cum equo prolapſus venit in poteſtatem Ferrarienſis militum. Capto Fabricio nullo amplius repugnante victoria à Gallis aperte ſtetit tanta tamen ſtrage afflictis, ut neque ad inſequendum hoſtem ſatis animi fuerit neque ad novos conatus. De cæſorum numero nihil certi ſtatui poteſt propter magnam inter ſcriptores varietatem, vulgato gentium affectui unoquoque ut videtur, ſerviente. Illud conſtat quinque horas pugnam tenuiſſe aliquanto majori quam hoſtium vincentium clade, ſive Namurſii ſummi Ducis cæde Germanorum ferme omnium ſtrage occiſiſque ex univerſo exercitu nobiliſſimis præter Ferrarienſem Paliciumque ſive ſocialis equitatus incolumitate, prorſus

ſus ut ea nocte ad tria millia equites verſus Ariminum & Anconam ſeſe receperint qua gravis armaturæ qua velites, ad hæc pedites Hiſpani ſuper quatuor millia evaſere. Cardonius ex fuga Piſaurium primum, deinde Anconam abiit fugientes fuſi exercitus reliquias collecturus. Factis & genere viri præſtantes ſervati ſunt Trajecti Dux, Populi Comes, Rodericus Diacius Ceron, Alfonſus Carvajalius, Antonius Leiva quamvis duobus equis in pugna tormentis occiſis. Fernandus Valdeſius qui pugna intereſſe voluit, Julius Mediceus miles Hoſpitalarius. Capti præter ſuperiores, legatus, & Joannes Cardonius Padulæ Marchionis frater, qui ex vulneribus deceſſit, Fernandus Alarconius, Marchiones Atelæ atque Bitonti, alii præterea quorum inire numerum longum eſſet. Captivi Mediolanum ſunt deducti, Fabricius tantum, Alarconius & Joannes Cardonius Ferrariæ manſere. Victoribus ſecundum prælium continuo Rhavenna portas aperuit. Obſtructas antea conſilio ſe dedendi mentes metus aperuit. Pactis tamen in deditione conditionibus Galli non ſtetere rebus ſecundis feroces & accepta clade irritati. Egreſſis Marco Antonio Columna atque Petro Caſtrio Cæſænam verſus, urbem milites diripuere, ſævitia & cupiditas inſtigabant, ubique lamenta & ululatus & fœda captæ urbis imago, nihil uſquam ſecretum & clauſum, aut ſi reſiſteretur certa cædes. Adeo ut Hiſpani milites invidioſa antea petulantia deſiderantur. ne templorum quidem theſauris aut monaſteriis pepercere. Gallici ſcriptores Jaquinum centurionem ejus vecordiæ auctorem extitiſſe, accuſant: qui ex ſpoliis Brixiæ ſacris, auro intertexta veſte ſuperbus. Simili compendio ductus, quod capitale extitit, militibus ſuaſit ut par impietatis exemplum Rhavennæ etiam conſtituerent; plures certe opinione intra urbem copiæ omne genus ſunt inventæ. Forum item Cornelii, Forum Livii, Cæſæna, Ariminum, ac fere omnes Flaminiæ arces in victoriæ partem ultro conceſſerunt. Quas Sanſeverinus legatus, Piſani conventus nomine in fidem & tutelam accepit. Prælii hujus quod inter Italica in paucis nobiliſſimum fuit, fama in omnes partes diffuſa, Pontifex quidem non abjecit animum quamvis Romano populo ad arma conſternato defectionemque. Ac præcipue confirmavit Urbinas delato extemplo ſtudio cupiens priora errata emendare, ad patrui Pontificis redire gratiam: atque Julius Mediceus qui facultate impetrata viſendi legatum patruelem reque cum eo communicata Romam delatus, quo in ſtatu res eſſent, anxio Pontifici renunciavit, ſuiſque & legati verbis bono animo eſſe juſſit, majorem cladem illatam Gallis quam acceptam: rerumque brevi converſionem fore. Ferdinando Regi perſuaſum minorem multo ſtragem vero extitiſſe. Quando ex ejus litteris affirmatum invenio, equites peditesque è ſuis copiis non amplius mille & quingentis ratione inita deſideratos. Magnum tamen Gonſalvum in Italiam remittere ſtatuit idoneum virum, qui ſua præſentia ea vulnera majoribus commodis ſanaret. Sic litteris in omnes partes eſſe deliberatum ſibi & fixum ſignificavit. Soliſio item militi ſacro duo millia Hiſpanos attribuit Neapolim continuo avehendos in ſupplementum, melioris ſpei initium. Rex Gallus pugnæ eventu nunciato, " Utinam inquit, Italiæ uni„ verſæ jactura mei Namurſii vitam redi„ merem. Similes victoriæ inimicis con„ tingant. De iis enim ſcite vulgo dici„ tur. Qui victus eſt, ſuperatur qui„ dem, ſed victoris tamen ruina. " Venetis hac victoria erat perſuaſum, Gallis non Neapolim tantum ceſſuram, ſed univerſæ Italiæ imperio ſpe & cupiditate imminere, jugumque impoſituros. Fluctuantes atque de tranſitione cogitantes Spinelus Cariati Comes pro Ferdinando in ea urbe legatus erexit oratione tempori accommodata, docens minora opinione damna extitiſſe: effecitque ne ad novum fœdus reſpicerent rejecto veteri. Sorrenti Cardinalis pro Cardonio rebus Neapoli Præfectus, dum bellum eſſet, Hugonem Moncadam è Sicilia advocare in præſidium, admonereque pro impoſito munere Neapolis atque Siciliæ ſummi Ducis ne cunctaretur rebus aſperis ſuccurrere. Quod ille libenter præſtitit, Tripoli deductos milites, equitumque numerum ſecum Neapolim devehens. Eandem Cardonius Ancona profectus, urbem iniit ad quartum No-

nas Maji in unam curam reparandi exercitum intentus, ac cætera bello neceſſaria conquirendi ut tempus & facultas darent.

CAPUT X.

Conventus Lateranenſis inchoatur.

PRIUSQUAM id prælium committeretur, Pontifex Romæ in conventus Lateranenſis, quem indixerat, apparatus cura diſtrictus octo deſignavit Cardinales in ſenatu qui mature conſiderarent: quæ comparare opus eſſet, ac vero diligentem operam navarent moribus tum Romani populi, tum præcipue curiæ aulæque Pontificiæ acriori cenſura caſtigandis. Neque enim decebat ubi domicilium ſanctitatis & pudicitiæ eſſe debet, unde leges prodeunt probitatis, à quibus jura ſacraque petuntur, ibi vigere pravitatem altis nixam radicibus: quod oculos & animos offenderet Epiſcoporum è toto orbe confluentium. Enimvero ſummus Pontificatus ſanctos vel accipiat vel faciat æquum eſt. Siculos & Neapolitanos præſules prioribus edictis parere excuſantes majori quam alios cura evocare. Ex Hiſpania quoque ac nominatim Toletanum Hiſpalenſemque ut venirent, urgere nobiles præ cæteris Antiſtites & graves. Eorum præſentia honeſtare conventum cupiebat actionibus auctoritatem majorem conciliare, uſque eo ſtudio provectus ut Hiſpalenſi purpuræ honorem modo venienti deferret. Piſani conventus exiſtimationem per eum modo obſcurare cupiebat, à factioſis Cardinalibus indicti & haberi cœpti. Ii per hoſce dies Mediolanum delati conventu in eam urbem tranſlato, victoriæ ſuperbi ſupra verum celebri fama, eo ſunt audaciæ progreſſi, ut edicta evulgarint in Pontificem contumelioſa & gravia. In iis præfati ſæpe obteſtatos hortatoſque Pontificem, uti ſui in concilio copiam faceret, certe è decem urbibus unam conventui idoneam ipſe deligeret, libertate Patribus decernendi data (quid enim ſi vox libera non ſit, liberum eſſe?) nihil profeciſſe; ac vero ejus improbitate infinitam vim ſanguinis effuſam eſſe mutandi nulla ſpe. Ob ea flagitia clavium jure ſpoliatum ex præſcripta ſanctione Baſilienſi ſeſſione undecima, quarta & quinta Synodi Conſtantienſis, eoque in ſynodum Pontificiam omnem poteſtatem decernere tranſlatam. Sententiæ exempla pro foribus templorum Mediolani, Florentiæ, Genuæ, Veronæ, atque Bononiæ ſunt affixa. Projectam audaciam probrumque ingemuit orbis Chriſtianus: Pontifici ſtimulos addidit ut in cœptis feſtinaret. Ergo ad ſextum Idus Maji Lateranenſis conventus inchoationi Pontifex affuit actionum præſes & moderator, affuere Cardinales atque Epiſcopi magno numero ex variis regionibus in ſtudium juvandi eccleſiam Piſanorum Patrum audaciam frænandi incitati. In primo conventu Egidius Viterbius Auguſtiniano ordini Generalis Præfectus excellens ea ætate atque præ cæteris clarus in Italia concionator, juſſus è ſuggeſtu dicere ſubjecta ſententia elegantem ad Patres orationem habuit. „ Anni fluxere aliquot, ex quo per univerſam Italiam „ ex Joannis Apoſtoli Apocalypſi dicendi ſumpta occaſione, magnas eccleſiæ calamitates inſtare ſum vaticinatus: certam tamen ex iis malis emergendi aliquando ſpem promitti. Lætor, Patres, atque ex animo gaudeo noſtrum vaticinium inane non extitiſſe. Rebus enimvero in extremum diſcrimen adductis, & in tetram malorum caliginem, quaſi poſt obſcuræ noctis tenebras melioris ſpei lumen oſtenditur, ſerènum poſt ſævam ventorum & turbinum tempeſtatem. Hoc diſcrepant inter cætera à cœleſtibus terrena, quod illa inſtauratione non indigent quippe æterna natura; res humanæ propter innatam inconſtantiam & varietatem remediis opportunis ne penitus intereant ſolvanturque, reparari identidem opus habent. Quod victus animantibus, quod cultura irrigatioque plantis eſt, id in vita & moribus accurata diſciplina, ne noxiis vitiorum ſentibus ſilveſcant atque vaſtentur inſtar neglecti agri. Bonus agricola arbores vel ad-

„ mini-

„ miniculis erigit, vel circumcidendo „ caſtigat, ſub aliena latentibus umbra „ cælum aperit, ramorum denſitate im- „ peditas interlucet, telluris vitio labo- „ rantibus mutat locum: neque rectas „ tantum & fertiles colit, ſed deprava- „ tas corrigit & minus fructuoſas: ne- „ que ſudori parcit, modo prædia hor- „ tique niteſcant. Tantundem de pa- „ ſtoribus dici poteſt, ſed locum vide- „ tis. Ergo doctrina & exemplis ex- „ colantur animi; quæ in populi mori- „ bus delapſa fluxere ſeverioribus legi- „ bus aſtringantur; ea cultura eſto. Vos „ omnes cæleſtis pater hujus agri cuſto- „ des & cultores dedit, ſui gregis cu- „ ratores. An æquum videatur inertiæ „ ſe dare? altum ſtertere? & non po- „ tius cui omnia debemus pro ea vitam „ ſanguinemque profundere? Poſſunt „ quidem eam diligentiam paſtores in „ ſuis ſinguli caulis præſtare, tantum ne „ exitialis ſomnus invadat, verum à „ tempore Magni Conſtantini uſu per- „ petuo edocti ſumus multo id commo- „ dius contingere, majori efficacia; „ cum Antiſtites in unum locum con- „ venientes, divinoque afflatu adjuti „ inter ſe conſpirantes de ſalute publica „ in commune conſultant. Repetite „ Patres veteres hiſtorias, evolvite an- „ tiqua ſcriptorum monumenta, revo- „ cate in memoriam ſuperiores ærum- „ nas & mala. Quis hæreſes antiquas „ & ſectas nefarias à ſtirpe convulſit? „ concilia. Quis Principum inſolen- „ tiam frænavit, terrorem improbitati „ ne ſe efferret gravis & importuna „ quis incuſſit? an non id concilia præ- „ ſtitere? longum eſſet explicare ſin- „ gula; ſed certe quid eccleſiæ univer- „ ſæ majeſtatem tuetur, cultum religio- „ nis & ſanctiſſimas cæremonias illuſtrat, „ populi pravitatem coercet, fovet pie- „ tatem & legibus ut obtemperetur fa- „ cit? An non hæc omnia à conciliis „ præſtantur? Quod ſi labori & induſtriæ „ fructus non reſpondet, ſi vitiorum „ peſtes in multorum perniciem & rei- „ publicæ dedecus majori quam opus eſ- „ ſet, licentia graſſantur: videte Patres, „ ne forte ſalutaris inſtituti intermiſſio „ eam conſciverit labem. Magna vis ho- „ rum conventuum exiſtit, ſaluberrima „ operatio, ita tamen ſi accedat innocen- „ tiæ in noſtris moribus & probitatis „ exemplum. Certiſſimum ſubſidium à „ vita rectorum reliquæ diligentiæ para- „ tur, noſtri capitis imitatione, & docto- „ ris, qui ut divinæ perhibent litteræ, „ cœpit facere & docere. Salutaris doc- „ trina eſt, ſed ſi docentis exemplis „ juvetur. Diſplicet hominibus impe- „ rata correctio, actione facillime jube- „ tur, exemplo facillime obtemperatur; „ movent enim magis exempla quam „ verba, atque utinam ô utinam tam „ multi bene operarentur, quam multi „ præcipiunt bene. Verum in re cer- „ tiſſima hærendum non eſt. Sed quis „ tamen non videat, non gemat hujus „ ævi ærumnas continuas & graves? „ mores populi in omnem licentiam ſo- „ lutos. Imperitiam, ambitionem, im- „ pudicitiam, ubi minus decebat graſ- „ ſari? Intemperantiam & rapinas Prin- „ cipum an militum an utrorumque. „ Dicam audacter fortaſſe, ſed ut ar- „ bitror vere, ſiccis oculis quis aſpiciat „ Italiæ campos humano madentes ſan- „ guine magis quam de cælo imbri- „ bus, undantes per urbes, & oppi- „ da gladios, innocentiam oppreſſam? „ Hæc aliaque multa mala veſtram opem, „ Patres exſpectant, ea ſublata ſpe unde „ remedium noſtris miſeriis petatur? „ Magnam provinciam, Pater ſancte, „ ſuſcepiſti: multa aggreſſus es & per- „ feciſti præclare. Sublata latrocinia, „ aperta itinera, plures ad ſacrum im- „ perium urbes reſtitutæ, quam à quo- „ quam alio ab omni memoria Ponti- „ ficum. Magna hæc ſunt atque præ- „ clara, quis neget? quis non videat? „ Omnium tamen maximam à tua pru- „ dentia cuncti præſtolamur. Opem „ Principibus Chriſtianis pacatis in com- „ munem hoſtem omnium opes vireſque „ converte. Id ut facilius contingat, poſi- „ tis abſonis armis ea arripiamus quæ no- „ ſtræ militiæ ſunt conſentanea. Iis vi- „ tia omne genus ſcelera multa quamvis „ & fœda, ſunt impugnanda. Quando „ non vita ſolutior? quando ambitio „ magis effrænis? Quando major de „ divinis rebus loquendi ſentiendique, „ ut cuique placet, licentia? laniena „ ſævior an ullo tempore accidit, quam „ quæ Brixiæ prius, deinde ad Rhaven- „ nam extitit? cruoris rivis nondum

rit, quam Aſtam ventum eſſet Mediolanenſis principatus ad fines extremos ſitam, neque procul Alpibus, Italiam deſerendi certa voluntate, quæ magnam deſperationis ſignificationem continebat. Sic urbes aliæ Gallico imperio repudiato deterſis Galliæ inſignibus defecere paſſim. Cremona Sedunenſi imperii nomine ſe ſubdidit. Mediolanum ac ferme aliæ ipſi contributæ urbes ad victores acceſſere. Cuncta elementa in Gallos conſpiraſſe viſa ſunt, impios in Pontificiam majeſtatem auſus eorum qui fecerant, pernicie vindicare. Ut belli adverſus Gallos juſtior cauſa eſſet, ardentius gentis ſtudium, lætior ſucceſſus, victoria facilior; Gurſenſis & Petrus Urrea ea caſtra ſecuti Maximilianum Sfortiam in Italiam evocandum judicabant. Factioſi Cardinales in tam repentina rerum converſione Mediolano diſfiſi in Galliam diſceſſere. Urbes Placentia & Parma in eo rerum motu ultro ſe Pontifici ſubdiderunt. Arripuit ille occaſionem libenter imperii proferendi, ad ſuum jus pertinere contendens Rhavennæ quondam exarchatui contributas, quo tempore Græci Auguſti Italiæ partem obtinuere. Obſoleta nimirum jura ex vetuſtis deprompta tabulis movebantur, nunquam niſi armis valida. In Hiſpania Ferdinandus belli cauſas adverſus Vaſconem quærere videbatur, ſatis ſibi dari damni ea parte illati, ſi qua vis ex Gallia ingrueret, poſtulans. Henricum filium quia dare fidei obſidem Vaſco recuſavit: certe ſex arces traderet pignoris loco facturum quæ oporteret. Eas obtinerent Vaſcones quidem, Ferdinandi tamen nominatione ſacramentoque. Durum id quoque videbatur. Latro Maulconius Burgos à Vaſcone legatur nulla tamen idonea paciſcendi facultate. A Vaſconum regno tutos Hiſpaniæ fines fore pollicitus, ut tantundem de aliis principatibus, quos ii Reges in Gallia obtinebant, & Hiſpaniæ limites attingunt, in fœdere caveretur; non ſatis adducebatur. Reſponſum ergo Vaſconi poſt multas diſceptationes, è duobus alterum eligeret A neutra parte ſtaret, ſed medium ſe gereret inter diſceptantes; certe ſi viribus Gallicis Regem Gallum juvaret Vaſconum opes in auxilium Hiſpani & ſocialis exercitus conferret. Vaſconi Ferdinandi felicitas erat ſuſpecta, ne Namurſio ſublato, Germanæ extincti ſororis, jure repetito, regnum illud quaſi dotale occuparet. Adverſus eas ſuſpiciones Orbalis Galli apud Vaſconem orator, ſi id contingeret, Galliæ vires univerſas venturas auxilio polliceri, ut plerique in aulis Principum vivunt, vaniloquus maria, terras inani ſonitu verborum complens. Quin Henrico Vaſconis filio adjecit nupturam minorem Galli filiam. Inanes pollicitationes rebus vacuæ, credulum Principem egere præcipitem, ut Hiſpani ea propinquitate contempta, contra divinas leges & humanas ſe Gallo ſocium adjungeret. Inter hæc Orſeti Marchio ad finem Cantabriæ appulit ad ſextum Idus Junii cum claſſe, in qua quinque millia ſagittarios vehebat, exiguum numerum, delectam tamen Angliæ pubem. Ad Sebaſtiani fanum Fridericus Portugalia Seguntinus Epiſcopus expectabat, claſſi & militibus neceſſaria præbiturus Regis juſſu. Delectu in Caſtella habito idoneus exercitus conflabatur Albano ductore ſummo. Ferdinando Regi fore commodum videbatur, Vaſcones primum impetere: nullo à tergo hoſte in Aquitaniam demum invadere: ſi ita eſſet factum, majorem commeatus fore facultatem, cuncta faciliora. In eam expeditionem intentus Aragoniæ conventus agitare decernit actionum Præſide Germana Regina, milites ſcribere ex ea gente pleroſque capite cenſos in ſubſidium ejus belli, quod per ſe geſturum dictitabat. Decreta in eo conventu auxilia in biennium & octo menſes, equites gravis armaturæ ducenti, levis trecenti. Proviſa tempeſtate Vaſco Petrum Navarrum Mareſcalum ad Ferdinandum de pace legavit. Arces quaſdam fidei obſides daturum, demptis tamen Stellæ & ſancti Joannis arcibus, quas expetierat imprimis, & erant præcipuæ: vitio mortalitatis ad ea recurrebatur conſilia quæ ante repudiarat, utrumque intempeſtive. Ut Pompelo primum peteretur viſum eſt; capite dempto reliqua prona fore. Idem ut Anglus faceret quamvis de ea re appellatus adduci non potuit. Sine ſui Regis mandatis bellum Vaſconi inferre nefas putare. Ac vero Ferdinandum conque-

rebatur ad invadendam Aquitaniam copias paratas non habere. Occaſionem prætervolaſſe, certe in aditu provinciæ Bajonam occupandi tunc præſidio nudatam urbem: mora effeciſſe ut milite & rebus omnibus; inſtructæ, difficilior impugnatio foret. Sic ex ſuo commodo Hiſpanum bella gerere: ad ſociorum præſidium præter nomen nihil opis afferre ſolitum: ac ludibrio potius præ faſtu habere cæteros, vilia arbitrari capita.

CAPUT XII.

Vaſconum regnum occupatur.

AD Victoriam Albanus ſui Regis mandata morabatur, in quam partem cum copiis iturus eſſet, per vicina Cantabriæ & Rivogiæ oppida eo tempore diſtributis. Eæ erant mille cataphracti mille & quingenti velites, peditum ſex millia, eorum tribuni Rengiſus & Villalba militari laude & longo militiæ uſu præſtantes, viginti tormenta bellica Præfecto Diegho Vera. Ut Pompelonem duceret Vaſconum regni caput Albano Duci mandata venere. Ille nihil cunctatus collecto exercitu, motiſque continuo caſtris ad Vaſconum fines pervenit die Mercurii ad tertium decimum kal. Auguſti. In primo agmine Ludovicus Beamontius longo exilio irritatus, atque doloris ulciſcendi cupidus curabat. Periculo cognito Vaſco Regina uxore cum filiis in Bearnem amandatis, ipſe Pompelone reſtitit eam urbem tueri conſtituens. Imbecillæ vires erant, neque hoſtibus potentia par iter expeditum nullo repugnante: opinione faciliora omnia extitere. Ita Vaſcone Lumbierrem oppidum profecto, accedenti ad mænia Albano cives ſupplicum velamenta explicarunt, ſupinas manus tendentes, verteret in noxios iram, ſe dedentibus parceret. Nuncupatis conditionibus urbs dedita eſt ad octavum kal. Auguſti ipſo Jacobi Apoſtoli memoria ſacro die. Cætera eo regno oppida Pompelonis exemplo incitata, metuque hoſtium ſecutura videbantur. Vaſco in ea ſuorum conſternatione conſilii inops tres viros idoneos ad Albanum mittit cum mandatis, facturum ſe quæcunque eſſent imperata. Reſponſum, uti Ferdinandi voluntas expectaretur, ab ea nom diſcederet. Miſſi de tota re legati acerbas conditiones retulere. Vaſconum regnum traderet univerſum, in poteſtate Ferdinandi futurum dum bellum ſociale eſſet & eccleſiæ diſſidia componerentur: ac deinde quandiu eſſet viſum. Fidei pignus eſſet Henricus filius in Caſtella educandus. Erat iniquum filium & regnum poſtulare, neque definire ante quem diem redditurus eſſet, ut ſi in omne tempus retineret, nulla tamen mendacii religione obſtringeretur. Ergo ea ſeveritate imperandi irritatus Vaſco & alioqui de rerum ſumma in Hiſpania diffiſus in Galliam tranſcendit. Regis diſceſſu, Vaſconum oppida de deditione appellata, miſſis procuratoribus ſine mora juſſa fecerunt. Stellæ tantum arx & Eſcuæ vallis incolæ illa munitione, hi locorum aſperitate confiſi in fide veteri perſtitere. Roncalenſes quamvis & ipſi montium jugis & ſylvis contra irrumpentes defenſi, acceſſere ad reliquos cum ea exceptione ſi Aragoniæ legibus & inſtitutis vivere daretur. Interim ex Gallia miſſæ copiæ ad tuendum Vaſconem Bearnem pervenere. Major expectatio famaque, quam ſucceſſus. Monitus tamen periculo, Ferdinandus Burgis Lugrunium ad fines Vaſconum abiit, è propinquo ſua ope conſilio juvaturus. Acceſſere cum copiis viri nobiliſſini, Emanuel Benavidius Ludovicus Cueva, Enecus item Velaſcus equitum in Caſtella Magiſter cupidi operam in eo bello Regi navandi. Antonius Acunia Zamoræ Epiſcopus ſuperioribus diebus Pompelonem iverat Pontificis verbis obteſtatum, ne Vaſco cum factioſis ac pacem eccleſiæ turbantibus res ſuas miſceret: ſi ſecus eſſet factum diras in caput ejus minas & extrema exempla deteſtari. Parum ea tunc diligentia profectum. Hoc tamen tempore Ferdinandus idoneum hominem ratus, per quem Vaſconi pacis conditiones recens impoſitas denunciaret, eum in Bearnem deſtinavit. Accedenti Salvaterram injectæ ſunt manus: ac quo minor excuſatio eſſet, juſſu ejus Regis Longavillæ

Duci

Duci eſt traditus Aquitaniæ præfecto, Gallici item exercitus, qui opitulatum venerat, ductori. Neque perſonæ dignitas valuit, neque legati nomen etiam inter barbaros ſanctum. Etſi alia ſpecies captivitatis prætenſa eſt: ac inter alias accuſationes objectum, nuper prælio ad Rhavennam commiſſo interfuiſſe, dignum videlicet vinculis maloque crimen. Paulo poſt tamen idem ſive ſuccedente pœnitentia, ſeu quia commodum erat, mittitur ad Ferdinandum internuncius de pace, tribus fratris filiis pro ſe relictis obſidibus, rediturum quotieſcunque juſſus eſſet. Miraculo fuit ea facilitate celeritateque univerſum regnum Vaſconum Hiſpano ceſſiſſe. Ex eo Galli coitionem & dolum profecto ſubeſſe ſuſpicari. Sponte Vaſconis excitari bellum, cunctaque quæ acciderant non gentis ignavia aut hoſtium virtute ſed compoſita fraude evenire. Suſpicionem late fuſam ut detergeret Vaſco ad Gallum contendit rei geſtæ ordinem explicatum. Præterea Gallis Salvaterram dedit fidei pignus: & ut id oppidum majori præſidio munitum ab injuria tuerentur. Gallo Regi deſtinatum erat vires univerſas in Aquitaniam mittere Delfino etiam copiarum Duce adjunctis militibus & Ducibus præcipuis, qui ex Italia redierant; plerique in Regis familiam adſcripti & claris orti natalibus. Contra Ferdinandus imperio recens capto ſtabiliendo dabat operam diligentem: ac nominatim à Pompelonis civibus ſacramentum exegit, non jam quaſi ſequeſter, ſed Regis nomine. Facto ſpecies prætenta Joannem Regem pactis conditionibus non ſtetiſſe. Sic regnum victori cedere belli jure, quo quæ optimo. Cum Petro Navarra Mareſcalo, & cum ſancti Stephani Comite, ut ad Ferdinandi partes accederent poſita contumacia per internuncios agebatur. Comes, quem paulo poſt Falcis Marchionem dixere, facile adductus eſt ut tempori ſerviret. Mareſcalus cauſæ ſui Regis acerrimus propugnator, re communicata cum propinquis, facturum negavit, quod ſine dedecore & fidei datæ ſugillatione non poſſet. Tudela urbs, etſi inter primas obſequium victori detulerat, ſacramento fidem ut obſtringeret adduci non poterat. Aragoniis legibus vivere cupientes ii cives, hoc eſt vitæ conditione libertati proxima, non ante deſtiterunt, quam Cæſarauguſtanus Præſul collectis copiis ad ea mœnia acceſſit vim admovere paratus & metum. Obſeratas conſilio mentes timor aperuit, effecitque ut quæ cæteri conditione imperata facerent neque in communi cauſa ſibi privatim conſulerent. Aditum in Galliam patefacere Caſtellæ copiis erat deſtinatum: Hoc conſilio ab Albano Duce miſſus Villalba tribunus cum ſua legione peditum ad tria millia & trecentis cataphractis ſancti Joannis municipium ad radices Pyrenæi montis Galliam proſpectans occupavit. Eodem paulo poſt cum rubore exercitus acceſſit Albanus; ſupervenere Fernandus Vegha Promagiſter Caſtellæ, & Dieghus Lupus Ajala, quibus Ferdinandus ob perſpectam prudentiam & agendi dexteritatem multum credebat. Albani in ea loca diſceſſus dupliciter commodus extitit, Gallis Hiſpaniæ aditu prohibitis, ne res in Vaſconibus turbarent, tum ad Aquitaniam invadendam itinere patefacto. Orfeti Marchio ſolicitatus denuo, ut ſuis copiis ad Hiſpanias adjunctis in Aquitaniæ ſaltem fines irrumperet, redditis quamvis multis & magnis cauſis ob quas neceſſe fuit prius bello Vaſconum finem imponere, præciſe ſe facturum negavit, incommodum tempus excuſans autumno præcipiti, præterea ardorem cum quo milites venerant extinctum, numerum imminutum, morbis inter milites ex cæli inſolentia vulgatis. Hæc palam ex arcano atque inter ſuos Ferdinando infenſus, ludibrio gentem habuiſſe, atque dum Vaſcones imperio adjiceret, de Aquitania nihil curare, omnibus ſermonibus accuſabat. Ex actionibus de mente conjectari facile eſſe. Fine, in Angliam maturare conſtituit quippe propinqua jam hyeme, nulloque moræ in Hiſpania pretio, præter ſumptus inanes & militum interitu numerum imminutum. Sic ille conquerebatur, haſque diſceſſus cauſas extitiſſe jactavit; non defuerunt tamen qui ſuſpicarentur, Nebriſſenſis in proprio commentario, quem confecit de hoc bello affirmatione probabile, auro eum Gallico emptum excuſationes inanes ineptaſque; quaſi velamen prætendiſſe cupiditati.

CAPUT XIII.

Res Italiæ.

MAGNA rerum converſio in Italia poſt pugnam ad Rhavennam factam extitit: Gallique victores non ſecus ac ſi victi fuiſſent, locis omnibus vexati. Sic repente adverſis proſpera commutantur. Urbinas cum copiis Pontificiis in fines Bononienſes invectus depopulatus agros cives ſuarum rerum cura incenſo in oculis agro inter primos Italiæ feraci, pulſis Bentivolis compulit mutati imperii argumento Pontificia vexilla pro muro & per plateas explicare, demptis Gallicis. Sic urbs nobiliſſima ad vetus imperium rediit. Cardinalis. Strigonii Nannetenſiſque in Gallia erant: acceſſit recens Finarii Cardinalis. Ab his ut Gallus cum Pontifice conciliaretur ſuperioribus offenſionibus deterſis dabatur opera nonnulla initio proficiendi ſpe, irrito deinde ſucceſſu. Severitas Pontificia ſalutares abrupit conatus. Diplomate evulgato Regem Gallum furiali carmine devovet, & jure Pontificio maledicit: gentem univerſam ſacris interdicit. Subditorum ſæpe malo Principes peccant. Elatus ſtudio ſacramenti religione quo fidem Gallo obſtrinxerant, Nortmannos, & Aquitanos ſolvit. Lugduno, quoniam factioſos Cardinales intra mænia acceperat, nundinarum jus Genevam, ubi olim agi conſueverant, transfert urbem ad lacum Lemanum ſitam, nobilem olim, nunc hæreſum colluvie fœdam. Contra ab Hieronymo Viquio, ut venia Ferrarienſi eſſet & pax, diligenter eſt curatum. Fabricii Columnæ gratia & auctoritas ad emolliendum Pontificis animum multum juvit. Conſtitutum ut captivis ipſe libertate data, Romam ſupplex veniret. Sic factum. Fabricio ipſo & Alarconio proſequentibus Romam abiit. In toga bombycina eteromalla detecto capite, in Patrum ſenatum ingreſſum humillimo corporis habitu contumelioſis quamvis verbis Pontifex acceptum, quæ præceps iracundia dedit & ferox ingenium, ſolvit quidem anathemate; Rhegium tamen urbem, contra quam convenerat, non reſtituit. Ac potius in vincla rapere ſtatuit (cogitaſſe ſatis conſtat) maloque Ferrariam extorquere voluiſſe. Neque deſtitiſſet, ut erat ardenti obfirmatoque animo, niſi importunos ille conatus celeri diſceſſu occupaſſet. Sic ars arte victa eſt. Cardonius brevi reparato exercitu Neapoli verſus Aprutium diſceſſit. Recenſitis eo copiis, peditum ſeptem millia ſunt inventa duobus adjunctis millibus, qui recens ex Hiſpania venerant. Horum cura Padulæ Marchioni deſtinata eſt, & quoniam ad Aquilam in rixa quadam ſibi ipſe manum vulneravit, ejus locum tenuit Soliſius magno vir animo. Cataphracti mille ducenti erant, levis armaturæ equites quingenti & quinquaginta. Præter hunc numerum Proſper Columna cum quadringentis equitibus propediem venturus in caſtra expectabatur. Huic prima acies eſt data. In medio agmine Goliſani Comes Trajecti Dux & Antonius Leiva curabant. Poſtremam aciem Alſonſus Carvajalius Xodaris regulus ductabat, illique adjuncti nobiles alii Duces. In centurionum numero Joannes Urbinas fuit bellis deinde Italicis magnam conſecutus laudem. Has Cardonius copias ſub ſignis habuit, cum à Pontifice ſubeunte belli ſuſcepti pœnitentia venere mandata, ne ulterius progederetur, ac ſe potius finibus contineret. Inſubrum bello confecto, quid novo exercitu provincias fatigarent, vexarent agros & oppida? Honeſta ſcilicet ſpecies digna Pontifice cura. Altior tamen cogitatio pectori inſederat, tranſalpinos omnes ex univerſa Italia pellendi. Gallos quidem Hiſpanica ope & Helvetiorum viribus deturbatur: nunc Italiæ Principum copiis & armis tantundem de Hiſpanis fore confidebat. Cardonius tamen ea denuntiatione nihil territus cum omnibus copiis Aprutium tranſgreſſus, Firmum tenuit Piceni urbem ad ſuperum mare. Inde præter Forlivium & Faventiam continuato itinere in agrum Bononienſem irruit. Ad ſancti Petri oppidum in eo tractu poſitis caſtris legati ab Helvetiis venerunt conteſtatum,

ſtatum, quod juſſerat Pontifex ne procederet amplius. Si negligeret, obviam ituros. Gallos ex Inſubribus pulſos, arcibus, quæ in fide perſtabant, ſubjugandis idoneas ipſis vires ſuppetere. Quid ſe ſuoſque fruſtra importuno labore vexaret? Cardonius ſe ſociali bello ſummum delectum Ducem dicere: niſi Principum confœderatorum juſſu ceſſare non poſſe. Ita motis caſtris Bononiam primum, deinde Mutinam abiit, cum Gurſenſi coram belli gerendi conſilia Mantuæ, uti convenerat inter eos communicare conſtituens. Acceſſere Cariaci Comes & Petrus Urrea dimidiato circiter Auguſto menſe, Collatis ſententiis, quid opus facto eſſet decernere promptum non erat. Ad priores difficultates acceſſere Veneti cum cæteris Cardonium aditu Inſubrum palam arcentes. Erat præterea illis deſtinatum Brixiam Cenomanorum impugnare Gallicarum tum partium urbem, Venetæ ditioni detractam Obenigno cuſtode cum tribus amplius militum millibus. Cæſaris & Ferdinandi legatis alia mens erat; eam urbem ſociali exercitu occupari, ſociorumque adeo nomine obtineri. Vicit tamen ſententia non eſſe eam poſſeſſionem tanti, ut Venetos tunc quidem propterea irritarent. Ac potius Cardonium Mediceorum patrocinio ſuſcepto Florentiam ducere viſum eſt; exuleſque adeo in patriam, unde fuerant injuria pulſi, armis Hiſpaniæ reſtituere. Soluto Mantuano conventu, eoque approbato conſilio Cardonius Mutinam rediit, ubi reliquerat copias. Julianus Mediceus iter proſequebatur. Joannes Cardinalis Juliani frater jam è Gallica captivitate forte magis quam conſilio liber, Bononiæ cum tormentis, operiebatur. Majus momentum in Proſpero Columna, qui tandem ſe ſuoſque reliquis copiis adjunxit. Moræ cauſa Pontifex extitit tranſitu per Picenum prohibito, reque neceſſaria longiori itinere facto. Sub idem tempus ut Maximilianus Sfortia, qui jam ſe in Germania Mediolanenſem Ducem dixerat proxima paterni principatus ſpe, in Italiam veniret decretum erat; præſentia Inſubres pacatum, ſi qui præterea Gallica majeſtate tenerentur. Pontificii Placentiam & Parmam præſidiis in ea ditione occuparant, uti paulo ante dictum eſt, quaſi antiquis temporibus juris Pontificii exitiſſent. Romæ Paſchalis Burgenſis Epiſcopus deceſſit ex Dominicano ordine ſolitus quotannis Romana templa religionis ergo, plena majeſtatis & numinis venerabundus inviſere. Et tunc Lateranenſis conventus pari pietate inter paucos conſpicuus; ſi vera memorantur, clarus miraculis ante & poſt obitam mortem. Deceſſere præterea Archiepiſcopus Avenionenſis & Rhegienſis viri & ipſi præſtantes. Vulgati inter patres morbi ad alias cauſas adjuncti effecerunt, ut poſt primam & ſecundam actiones conventu ampliato, reliquæ actiones in proximi Decembris initium conſenſu rejicerentur. Pontifici erat deſtinatum Patrum ope bellum in Turcas decernere, quaſi claſſico excitis ad arma toto orbe Principibus. Bajazetis filiorum inter ipſos diſſidia conatui opportuna videbantur, ea contentione ut Selimus minor Bajazetis filius ope prætorianorum militum imperio patri detracto, paulo poſt majores fratres Achomatam & Corcutum obtruncarit. Oblatam cælo occaſionem ferocem impugnandi, arripere Pontifex cupiebat oppido, cupiebant omnes boni. Non deerant tamen ſermones ſuſpicantium ea arte Hiſpanos ex Italia deducere deſtinaſſe; nihil ſyncere geri pravo homines ingenio credunt. Siniſtro rumori fides adjuncta paſſim eſt, quoniam Pontifici haud dubium votorum ea ſumma erat.

CAPUT XIV.

Magni Gonſalvi profectio in Italiam impedita.

CARDONIUS Neapolitanus Prorex, uti erat decretum, verſus Florentiam cum copiis omnibus movit. Fama erat eam urbem in libertatem aſſerere deſtinaſſe quorundam libidine & impotenti dominatu oppreſſam, atque efficere ut pace cum Pontifice conciliata factioſis ne amplius faveret. Nemine repugnante Pratum appulit ab ea urbe decem modo paſſuum millibus diſſi-

tum oppidum. Inerant milites magno numero, & convecti antea commeatus. Ita de deditione appellati facere recuſarunt. Vim admovere & metum placuit. Diſpoſitis tormentis atque diſploſis quaſſata mœnia late ſtragem fecere. Aditu patefacto vi in oppidum per ruinas irrumpitur. In captos & miſeros incolas militaris ſævitiæ, avaritiæ & libidinis multa exempla extiterunt; cum omnia profana ſpoliaſſent, ne à ſacris quidem abſtinuerunt, conſtupratæ virgines, certa ſi quis reſiſteret cædes. Terruit ea res Florentinos vehementer; atque ita ut ad fœdus faciendum ſine mora animos flexerint, alioqui pervicaci ingenio & obſtinata adverſus mala gens. Id quo liberius contingeret Vexilliferi munus, ſupremæ poteſtatis bello paceque nomen, Petro Soderino, quippe Gallis ad inſaniam addicto detraxere. Mox delecti viri primarii, qui de conditionibus cum Hiſpano diſceptarent. Ii à Cardonio benigne accepti atque habiti pepigere fœdus, cujus ſumma capita erant. Ut Medicei & Pacii exules in patriam & bona paterna, unde everſi erant, inducto priori decreto reſtituerentur. Florentini publice ad fœdus Principum accederent pro eccleſiæ dignitate antea ſancitum. Gallicum patrocinium mutarent Hiſpanico, Ferdinandi Regis in clientelam accepti. Firmato illi in eas leges fœdere benevolentiæ majoris argumento ſuarum copiarum ſummum ductorem dixere Padulæ Marchionem. Pecunia etiam, cujus penuria erat, in ſtipendium militare Cardonium juverunt. Tantundem Senenſes, Lucenſeſque fecere in Ferdinandi Regis fidem & tutelam & ipſi accepti. Per idem tempus Janus Maria Campofregoſus factionis opibus Genuam ingreſſus ejus urbis in gratiam Pontificis dictus eſt Dux. Sic contributa Genuæ oppida paſſim ab imperio Gallico defecere, avide pleriſque, quaſi ex diuturna ſiti arripientibus libertatem. Id ut eſſet ſtabile & ex ſententia contingeret, proviſum ut Berengarius Olmius cum ſuis triremibus ad Liguriæ oram accederet. Ex eo cuncta Hiſpano in Italia proſpere fluere, nihil ut amplius deſideraret, etiamſi ex ſuo arbitratu fingere ſucceſſus daretur. Magni Gonſalvi ex eo profectio in Italiam dilata primum, deinde penitus diſturbata eſt. Quod qua ratione contigerit, explicemus. Poſtquam ad Rhavennam Hiſpani male pugnarunt, omnium oculi in Gonſalvum ſunt conjecti certa ſpe, ejus virtute & prudentia tantis malis fore ignominiæque levamen, quippe ea tempeſtate ſpes & opes cunctorum in illo ſitæ videbantur. Salus in ultimas anguſtias deducta nullum ambitioni nullum invidiæ locum reliquerat. A pleriſque Cardonii imperitia Navarri temeritate accuſabatur, in eam cladem fuiſſe præcipitatum. Gonſalvum hominem de cælo lapſum majorem conditione mortali multo uſu & magnitudine animi cunctis haud dubium præſtare bellica ſcientia, induſtria, felicitate. Ferdinandus ipſe Rex, licet de tanti viri voluntate parum fidebat, multis à ſe injuriis exacerbati, & conceptum potius odium expromere cupiebat, re tamen neceſſaria eum in Italiam mittere decrevit rebus profligatis Salutare præſidium. Burgos, ubi Rex erat, evocato profectio denunciatur. Otii ille inimicus, quo diu marceſcere videbatur, juvandi rempublicam libenter oblatam cælo occaſionem arripuit. Et erat glorioſum uni ſe rempublicam tradere temporibus coactam & malis. In profectionem & apparatum intentus Malacam abiit. Mirabile dictu quam multi Italica expeditione evulgata ex omnibus partibus confluxerint, ut in eam militiam nomina darent, cupidiſſimi eo Duce induendi arma, plerique ſua virtute nobiles & claro ex genere orti. Regi tantus concurſus moleſtus extitit, & Gonſalvi invidia & quoniam de bello Vaſconum cogitabat. Et fere Regibus boni quam mali ſuſpectiores ſunt, ſemperque alienæ virtutis plauſus formidinem facit, præſertim ſi modum exceſſit. Ita definito numero mandat, quingentos gravis armaturæ equites duceret, pedites duo millia non amplius. Nihilo tamen magis ardore remiſſo in eum numerum viri nobiliſſimi legi ambiunt: multi ex prætoria cohorte Regis aut alioqui ejus in Hiſpania ſtipendia facientes miſſione impetrata, non deſerta militia ſed mutata in Italiam abire feſtinant, ejus Ducis auſpicia ſequi cupientes, qui ſuæ fortunæ eſſe videretur artifex, opes, victoriam, felicitatem ſecum ferre in quamcunque

cunque ſe dediſſet partem. E Caſtella atque Bætica ingens numerus in eam expeditionem voluntarii, ſuaque impenſa militaturi ire parabant, ſatis magnum operæpretium fore rati ſi tali magiſtro prima militiæ tyrocinia poſuiſſent. Rex quo major ardor erat, eo cunctari amplius, moræ cauſas alias ex aliis nexas excuſare, ſpe Cardonium præclaro aliquo ſucceſſu ſuperioris ignominiæ memoriam deleturum. Quem ea benevolentia complecti viſus eſt, ut opinionem vulgo fortaſſis temere ſed ſuſceptam tamen confirmeret, ex eo genitum. Ergo rebus in Italia proſperum curſum tenentibus majori indies incremento, Ferdinandus Rex poſita tandem perſona Gonſalvo denuntiavit, profectionem uſque ad hyemis exitum ſuſtentaret: interim extraordinarios ſumptus excuſaret: daret porro operam, ut aulici & milites regiis ſtipendiis conducti ad bellum Vaſconum proficiſcerentur. Hæc mandata initio Septembris Cordubam ad Gonſalvum delata, pro eo ac par erat moleſta extiterunt tam ipſi quam militibus univerſis: prorſus ut è cataphractorum Ducibus nullus ad bellum Vaſconum iverit præter Guterrium Quixadam. Gonſalvus litteris expoſtulationum plenis tum ad Regem tum ad amicos datis aulæ fraudes conqueſtus eſt; cujus inſidias vitare quis poſſit? accuſare fortunam fluxam inconſtantemque, invidiam alienam, quæ nihil aliud ſcit quam obtrectare melioribus, corrumpere honores, & præmia eorum. Superiora merita qualia & quanta, ea ſcilicet mercede penſari. Vincitur interdum generoſus ſpiritus, & iracundiæ viribus ſuccunbit. In dolore tamen maximo duo præcipue extitiſſe moleſta. Nominis exiſtimationi labem inuri prona hominum in deterius ſuſpicione, profecto niſi magna de cauſa gravem ob aliquam offenſam ſuperius decretum haudquaquam iri mutatum. Populi rumores tolerare durum, neceſſarum tamen. Deinde, iis qui ut ſe proſequerentur, magnos ſumptus tolerarant; nullam compenſationem abs Rege eſſe, nullam gratiam: id vero graviſſimum videri atque intolerandum, ſua cauſa inſignem jacturam paſſos. Duriorem ipſa morte vitæ conditionem deinde exilio mutare conſtituens è familia miſit, qui à Rege facultatem peteret Terranovam ſuæ ditionis oppidum in extrema Italia diſcedendi, amœni receſſus, & ab arbitris remoti; id ſummi beneficii loco futurum. Ad hæc Rex longo uſu edoctus fallaci vultu verbiſque blandis ſedare iras, reſpondit: ejus operam minime fore neceſſariam Gallis ex Italia pulſis: neque opportunum novas ex Hiſpania copias mittere, quo tempore de Hiſpanis univerſa Italia pellendis conſilia Pontifex ſerio agitaret. Profectioni quam optabat duriorem ſe oſtendit, ac conſultius judicabat tantis defuncto honoribus ea ætate Loxæ domi ſuæ conquieſcere, magnorum virorum exemplo vocatione impetrata. Leges majorem annis otio reddere, quid negotia non neceſſaria captaret? gloriæ meritæ & partæ quid ultra periculum faceret? Præclara verba, ſi cætera reſponderent. Sed alienati animi atque offenſi multa deinde argumenta extitere. Præter ſuſpiciones ſuperiores, reus in ſecreto ab aulicis agebatur nulla facultate calumnias detergendi. Invidia eo nocentior, quo magis ex occulto graſſatur. Ita in Garſiæ Laſſi defuncti locum Legionis Promagiſter fieri cum cuperet atque peteret, repulſam tulit Ferdinando Toleto prælato. Par eventus alterius petitionis fuit, qua Hornachos divi Jacobi militiæ oppidum vectigalque honorarium ex eo commendari per idem tempus poſtulavit; gravem ignominiam clarum averſi animi ſignum. Offenſionis ſuſceptæ præter alia duplicem ' cauſam invenio. Altera propria. Enimvero Ferdinando Regi Gonſalvi voluntas ſemper ſuſpecta fuit: & conſtat ſæpe conqueſtum apud amicos, conſilia eum aliena agitaſſe; diſſimulatum tamen ſuperiorum meritorum memoria, haud dubium ingenti numero moleque. Cummunis fere magnis Principibus altera: ac potius cunctis hominibus, beneficia eo uſque grata ducentibus, dum videntur exolvi poſſe, ubi modum exceſſere quos quaſi creditores aſpicimus, iis pro gratia odium redditur. Et eſt proclivius injuriæ quam beneficio vicem rependere, quia ultio placet, gratia plerumque eſt oneri. Utique ſi meritis paria præmia reddi non poterant, æquum profecto videbatur tali viro nihil denegari

ri quod dono dignum eſſet. Verum præterita accuſare quis juvat? Quis Regum offenſas præceptis ſalutaribus frænabit? Suſpiciones amovebit aulicorum præſertim calumniis & fraudibus confirmatas, meliores criminando allatrandoque eorum magnitudini, quod facillimum factu eſt, ex aliena injuria & malo ſplendere volentium.

CAPUT XV.

Pompelo obſeſſa.

AD ſancti Joannis oppidum Albanus morabatur neque magno ullo moræ pretio. Gallis tamen Hiſpaniæ aditu ea parte prohibitis variæ militares manus prædatum in vicinos agros progreſſæ pecora abigere, agreſtium cædem facere, villas vicoſque incendere nulla præterea re memorabili. Bellica tormenta deerant. Ea Dieghus Vera magno labore niſuque propter locorum aſperitatem ſuperatis montibus trochlæis ergaſtiſque ſæpe in ſummas rupes ſublata parique induſtria in ſubjectas valles demiſſa tandem id in oppidum intulit. Borbonius, Longavilla, Mompenſerius, Palicius atque Lautrechius ad Salvaterram & finitima Bearnæ loca ſtativa habebant, atque in iis octingentos cataphractos, pedites octo millia, Hiſpanicis copiis objecti haud magno diſſiti intervallo. Præterea Delfinus ad Garricium validam continebat manum, paratus quocunque res vocaſſent, in eam partem impetum dare. Vaſconis tantum adventum cum peculiaribus copiis ſuſtentabant, ut in Hiſpaniam irrumperent majorum regnum recuperandi ſpe. Ea vulgata fama Sanazariæ & Roncalenſis vallium incolæ veteris imperii amore novum excutere tentarunt correptis armis. Mareſcalus quoque Vaſconum Petrus Navarra, qui eatenus medium ſe geſſerat, palam Gallicas partes amplexus eſt, Tudela urbe raptim ad Gallos profectus ſub adventum Ferdinandi Regis eo delati ad excipiendam Germanam conjugem ſolutis Aragoniis conventibus revertentem. Ea res Vaſconem excitavit, ut majori feſtinatione renaſcentia ſuorum ſtudia foveret, fugacia eſſe occaſionum momenta non ignarus. E Vaſconibus in Galliam atque Bearnem gemina vallis pertinet in fauces deſinens, quibus neceſſario tranſitus & iter eſt; altera Roncalis dicitur vulgo, vallis altera Roncarum. Roncali ſancti Joannis oppidum ſubjectum eſt ad montis radices qua in Galliam proſpectat. In eo Albanus tendebat cum copiis. Vaſco in Vaſcones parte altera armatus Palicio adjuncto irrupit, menſe Octobri dimidiato. Hiſpanis minores vires erant, quam ut in unius pugnæ ſorte de ſumma rerum auderent periclitari. Variæ tantum manus iniquis ad tranſitum locis, quacunque montes in anguſtias coeunt, ſe oſtentare, diſtinere hoſtem. Fernandus Valdeſius in eo numero Burgium ingreſſus, id oppidum tueri tentavit. Levi imbecillaque munitione invitati hoſtes impetu facto, quamvis quadringentis è ſuo numero amiſſis intra munimenta irrupere. Ex obſeſſis cecidere non pauci, atque inter alios Dux ipſe Valdeſius egregie quamvis pugnans. Indignatione in ea pericula irruiſſe fama fuit ex Regis verbis concepta, redeunti ex prælio ad Rhavennam facto dicentis, „ Boni ubi „ manent? „ Altius id verbum hæſit quaſi vibratum telum, quam ut evelli niſi morte poſſet. Albanus Pompelonis periculo permotus relicto in ſancti Joannis oppido Diegho Vera, unaque octingentis Legionariis ducentiſque cataphractis, & viginti bellicis tormentis, cum reliquis copiis ſuperare montes, & rebus Vaſconum opitulari conſtituit. Tranſitu redeuntes prohibere facile Vaſconi fuit, quod facere omnino debuiſſet. Excæcavit nimirum divina urgens ultio, Principes & gentem pervertere volens. Ac ne continuo quidem, uti opus erat, Pompelonem copias admovit præſidio infirmo fluxa regentium, uti in novo imperio, auctoritate, opportunam injuriæ. Utroque errore factum, ut omnia in contrarium verterentur, accedentibus ſubinde ad præſidium novis cohortibus, Albanoque adeo cum exercitus robore in urbem invecto. Sic cum ſpe defenſionis civibus animus etiam acceſſit.

ceſſit. Cæſarauguſtanus quoque Præſul ſub idem tempus Exeam duxit ad ſex militum millia equites pediteſque, opportunum in ea difficultate rebus præſidium. Inter cætera oppida, quæ correptis armis à novo imperio defecere, arcis munitione confiſa Stella ampla urbs rebellarat. Franciſcus Navarra eo delatus, ope quorundam civium, quibus nova defectio diſplicuerat, intra mœnia admiſſus, oppidanorum copias militum ſuorum prædam fecit direpta urbe. Arx impugnari niſi majoribus viribus non poterat. Acceſſit cum copiis aulicorum cohorti Præfectus; metus ſæpe officii magiſter obſeſſorum mentes aperuit, ut ferocia depoſita ſupplicum velamenta præferrent pacem petentes & veniam, arce dedita. Id exemplum Cabrega, Mongiardinum, & Tafallæ arces cum primis munitæ, ſunt ſecutæ facta item deditione. Vaſconi omnia aſpera erant, prona hoſtibus. Nam per Broti quoque vallem & fauces quas coeuntes Lacetani montes efficiunt, Bigorræ Seneſcalus cum manu militari in Aragonios fines irrupit. Ager & frugum vacuus præſertim eo tempore anni. Torlam aggreſſus inter montium juga ſitum oppidum vi admota cepit. Indigenæ eo tractu inter ſe invitantes facta manu, atque iis adjunctis qui ex oppidanis ſupererant, montani homines frigore & laboribus durati in hoſtes prædæ & direptioni intentos facto repente impetu, priuſquam ſe colligerent, duobus amplius millibus ex eo numero cæſis, cæteros in fugam compulerunt, amiſſis impedimentis & aliquot minoribus tormentis, quæ ſecum detulerant. Vaſco ſero quamvis octo tamen à Pompelone millibus ad Urrocium pagum caſtra promovit. In civium benevolentia præcipua ſpes victoriæ, quos ſub ejus adventum aliquid profecto moturos intra urbem confidebat. Concepta haud temere fiducia fefellit. Ducentis civibus ab Albano ea urbe antea pulſis, quos ſuſpectos maxime credidit, cæteri eorum exemplo pœnæ cautiores conquievere. Simul ad Reginæ pontem haud diſſitum oppidum novæ militares manus confluebant Pompelonem tuendi, ſed & prælio decernendi, ſi res ferrent, voluntate. Mille & quingenti pedites Vaccæorum è Campania atque ex Ultramontanis venere, Bugia nongenti Duce Lupo Arriano Barcinonem paulo ante appulſi. Acceſſere eodem Aragoniæ copiæ. Summa imperii Anagari Duci erat permiſſa. Alfonſi Peraltæ ſancti Stephani Comitis inter Vaſcones præcipua rebus omnibus fides ſtudiumque. Amplius devinciendo ejus animo Mareſcali Vaſconum nomen tunc eſt adjunctum in locum Petri Navarræ lege majeſtatis damnati, nec multo poſt aucta indulgentia Marchionis Falcis titulus & honos acceſſit. Hæc agebantur, neque tamen obſidione Pompelonem hoſtes cingebant. Dum nova à Delphino Gallorum auxilia expectantur, tempus eſt extractum majori urbis commodo quam hoſtium. Palicius moleſte ferebat nihil ex voto ſpeque ſuccedere: ac contra omnia in contrarium verti. Ut aliquod operæpretium extaret, Vaſionis caſtra eo loco poſita, unde cives commeatus facultate prohiberent. Aliæ interim Gallorum manus eorum qui ultra montes tendebant, in Cantabriæ fines irruperunt. Hiſpanicas vires in plures partes diducere conſilium erat. Lautrechius iis copiis præfectus per Fonterrabiæ fines ad Sebaſtiani fanum caſtra promovit, oppidi modici quidem ſed validi potiundi ſpe, ad mare poſiti Hiſpaniæque fines extremos. Forte Joannes Aragonius Cæſarauguſtani Præſulis filius in eo oppido morabatur, dum in Belgas proficiſceretur fidei pignus ab avo Ferdinando regnum illi Neapolitanum nequaquam deſtinari, contra quam Cæſar ſuſpicabatur: Joannes Nucæus Comes itineris ibat legati munere impoſito in curia Caroli Principis. Eorum præſentia ſaluti fuit. Oppidani quamvis pauci pro ingenita audacia, & eo inflammati præſidio magna virtute tutati oppidum hoſtes à mœnibus repulſos Renteriam rejecere: inde ne concurſu provincialium reditu prohiberentur, Aquitaniam feſtinatione repetiere. Ad vires adjunctæ artes, quæ incommode Gallis cecidere: Ferdinandus Aragonius Calabriæ Dux ſub idem tempus Gallicis promiſſis lactatus, Neapolitanum regnum tradituros jure ſuum poſſeſſione alienum, Lugrunio, ubi cum Ferdinando Rege erat, in Gallica caſtra dilabi deliberatum habuit. Res tanta ſine conſciis & adjutoribus peragi non poterat.

rat. Indicio facto vincula injecta tum ipſi ſunt, tum quatuor infelicis conſilii interpretibus adminiſtriſque. Miſeros omnia præſidia, mens quoque ſæpe deſtituit. Ducis cuſtodiæ Atienſæ primum arx, deinde Setabis in Valentino tractu deſignata eſt. Sociis majeſtatis lege poſtulatis convictiſque, per plateas tractis uncus & laqueus vitæ finis fuit. Extinctorum cadavera membratim diſſecta. Conatus temere ſuſcepti is exitus extitit. Anni tempus incommodum erat, præceps in hyemem. Galli communicato conſilio feſtinare decernunt, moramque ſuperiorem majori conatu & ardore corrigere. Gemina virginum ſacrarum monaſteria extra urbem ſita ſunt, alterum Divæ Engratiæ nomine, Claræ alterum. Hæc Galli collegia diripuere nulla locorum ſanctitatis memoria metuve. Quidam quin etiam centurio Germanicus aperto ſacrario, pixidem argenteam prædandi avidus Euchariſtiam, quæ in ea continebatur, in altare impius juxta & temerarius projecit. Virgo templi æditua eo ſpectaculo commota. „ Apage „ inquit, tantum nefas: Chriſtiana ſa„ cra impiis attrectare manibus non me„ tuis? non te pudet? cælo vindictam „ exſpecta. Adeſt in limine, quem „ violaſti, teſtis idem & ultor Deus. „ Ad quam ille renidenti vultu. Hic ait, „ Hiſpanorum Deus eſt non Germa„ norum. ” Ab his initiis tetri de religione diſſidii paulo poſt in iis regionibus ſubſecuti fundamenta non obſcura ponebantur. Suſcepta impietas impune non fuit. Judæ inſtar proditoris diruptis effuſiſque viſceribus periit. Hæc Nebriſſenſis fide probabilia, intereſt publice ut vera credantur. Diſploſis mox tormentis excuſſæ igneæ pilæ ſtravere late muros. Per ruinas & ſtrages lapidum ſemel & ſecundo magno impetu ingruentes Gallos repulere Hiſpani inſigni virtute felicitateque. Cæſi ab utraque parte multi, plura ruinis obruta cadavera. Defenſæ utraque, impugnatione urbis præcipuam laudem tulere Villalba tribunus militum, Fernandus Toletus, Fernandus Vegha, Antonius Fonſeca, multique alii viri nobiliſſimi. Joannes Albion periit Aragoniis majoribus clarus ſuaque præſtans virtute. Anagari Dux per juga montis, quem Reniegam dicunt, ſe oſtentare, ſex millia pedites ſub ſignis habens, equitumque turmas paratus hoſtium caſtra invadere, cum urbem ipſi impugnarent, certe commeatus intercipere, gravare annonam Segorbii & Villæformoſæ Duces proſequebantur, Aquilarii Marchio, Montacuti & Ripagorſæ Comites, ipſeque regiæ aulicorum cohorti Præfectus magnus nobilitate generis, & rebus geſtis clarus. Galli tanto apparatui ut pares eſſent veriti tantis copiis, ſoluta obſidione per Mariæ montis anguſtias fauceſque Galliam repetere decreverunt. Pridie kalend. Decemb. movere caſtra. Secuti abeuntes iiſdem veſtigiis Ludovicus Beamontius in Vaſconibus equitum Magiſter avunculi Regis beneficio, & Villalba tribunus è poſtremo agmine cæſis aliquanto numero hoſtibus, tredecim etiam tormenta bellica cedentibus extorſere. Is finis belli fuit de Vaſconum regno nobilis in paucis, is tantorum apparatuum exitus. Agramontenſes abjecta defenſionis ſpe arces quas retinebant, victori dediderunt, obſequium cum ſecuritate contumaciæ cum periculo præferentes. Pompelonis mœnia, qua erant quaſſata, refecta diligenter: areaque excitandæ arci deſignata eſt, quo munitior urbs eſſet adverſus externam vim, civus à defectione quaſi injecto fræno in poſterum detinerentur. Aulicorum cohorti Præfectus, genti rector deſignatur Proregis nomine, in Comaris Marchionem honoris cauſa mutato nomine, quo major eſſet auctoritas, præſentibus & ſuperioribus meritis gratia, incitamentum ad majores conatus. Dum is provinciam demandatam domeſticis rebus compoſitis capeſſeret, ab Albano Petrus Toletus filius eſt ſubſtitutus, Villæfrancæ Marchio, qui cum cæteris urbem defendit præſtanti juvenis indole; accedentibus annis Neapoli multo tempore Prorex, prudentia ac animi magnitudine in paucis parentum & noſtra ætate conſpicuus, claris moribus & bonis artibus præditus.

CAPUT XVI.

Cardonius Brixiam urbem cepit.

HUNC curſum habuit bellum in Hiſpaniæ parte concitatum. In Italia confecto bello Hetruſco Cardonius, qua felicitate dictum eſt, compoſitiſque Florentiæ ex ſententia rebus, priorique adeo ignominia in laudem verſa, ducere porro in Inſubres pergit. Mutinæ, ditionis tunc Cæſareæ cum ipſo Gurſenſis, Petrus Urrea, atque Andreas Burgius convenere de belli ratione rurſus in commune deliberatum. Brixiam Gallico uſque dum præſidio munitam obſidebant Veneti ad ſuum imperium revocandi ſpe. Cæſar ſui eſſe juris diſputabat, neque paſſurum ut ab alio quocumque eriperetur. Helvetii ad Maximiliani Sfortiæ ditionem, cujus patrocinium ſuſceperant adjungi cupiebant, vim adhibituri niſi eſſet obtemperatum. Trifariam in diverſa ſe intendentibus ſtudiis ne grave incommodum extaret, verendum. Conſenſu Mutinæ decretum eſt, ut Cardonius occupatis diſceptantium conatibus, eam urbem admotis copiis captam de Gallis confœderatorum nomine obtineret, ei redditurus cui jure & legibus deberetur. Eo probato decreto Gurſenſis quidem Mutinæ ſubſtitit, Urrea, Burgiuſque Romam abierunt Pontificis de ea re voluntatem mentemque exploratum, ſimul pactam ex fœderis legibus in ſtipendium pecuniam extorquendi ſpe, quoniam ab aliquot menſibus reddita non erat. Abnuit Pontifex, ex quo ad Rhavennam erat dimicatum, excuſans nullam pecuniam deberi quaſi motis ſocietatis legibus antiquato fœdere. Daturum tamen ſponte, ſi Cardonius Mediolanenſem expeditionem Ferrarienſi mutaret, quam urbem occupandi nondum neque ſpem neque voluntatem depoſuerat, mora ferventior & adverſus difficultates animo pervicaci. Omnino Urbinas copias in aciem produxerat non alia ſpe: ac præter Italos Helvetiorum duo millia ad Lucum & Bagnacaballum continebat. Minores conatu vires niſi aliunde eſſet adjutus; ac præſertim pecuniæ in ſtipendium ob inopiam paſſim dilapſi milites ſigna indies deſerebant. Urrea & Burgius præter ſpecioſa verba facturos quod Pontifici placeret, nihil præſtitere. Miſſus Bernardus Bibiena, cui purpuræ deinde honos acceſſit, Cardonium edoctum, quid Pontifex poſtularet & vellet. Commodum Piſcarius pecunia redempta à Gallis libertate, Mutinam delatus cataphractorum alæ continuo præficitur inter Hiſpanas lectiſſimæ, cui Gaſpar Pomarius Dux fuerat in tumultu quodam Mediolani nuper occiſus. Ergo Kalendis Octobris Cardonius Mutina verſus Mirandulam movit, quo tempore bellum in Vaſconibus vigebat maxime ardore præcipuo. Ad Oſtiam Padum tranſmiſit. Ibi recenſitis copiis pedites novem millia ſunt inventi Padulio ſummo ductore. Proſper Columna in dies expectabatur quadringentos amplius gravis armaturæ equites mille pedites in ſupplementum adducens. Moræ occaſio, tranſitu prohibere Pontifex per ditionem fruſtra conatus. Non deſtitit præterea Seduneſem monere, efficeret ne Helvetii ſinerent Cardonium in Inſubres penetrare. Hiſpanos dictitabat ad imperium univerſæ Italiæ aſpirare. Quid Gallis ejectis profeciſſent, ſi Hiſpanis ſervituri erant inopia, avaritia, pervicacia majori? Non imperium externum excuſſum, ſed pejori ſervitute, ſi id contingeret, mutatum iri. Veronam tamen Cardonius nullo prohibente pervenit, ubi Rocandulſus ad reliquas copias duo millia Germanorum, equites expeditos quadringentos adjunxit, præterea tormenta bellica ſex majora, culebrinam unam, minora atque campeſtria viginti. Eo apparatu Brixiam verſus movere ſigna. Obenignus Venetorum obſidione fatigatus, & metu novi adventantis exercitus commotus, ut par erat, Cæſaris vexilla è muro prætendit deditionis indicio. Tum Bibiena in Hiſpanorum caſtra delatus Pontificis mandata, ut erat juſſum, explicuit. Reſpondit verbis blandis Cardonius, cupere vero Pontificis juſſis obtemperare, facturumque adeo fuiſſe, ſi antequam Padum trajiceret in caſtra ipſe veniſſet nunc ulterius eſſe progreſſum, quam ut ſine ignominia & dedecore revocare liceret. Bello confecto facturum

quod Patri & Pontifici placuiſſet. Digreſſus Verona Cardonius Piſcariam ex itinere una cum arce Gallicæ tum ditionis ſubegit. Ad Venetos & Paulum Ballionium ſummum Veneti exercitus Ducem antequam Hiſpanorum copiæ Brixiam pervenirent, qui ſuis verbis denunciarent legatos miſit ſe quidem ſocialis exercitus ſummum Ducem, ne deeſſet officio, venire, daturum operam ut cuique ſociorum ſua jura conſtarent. Proinde ſuos conatus juvarent, vireſque conjungerent: in amore & officio vinci turpiſſimum ducerent. Verbis ludebatur; alioqui diſcrepantibus voluntatibus vel maxime atque in diverſa tendentibus, qui poterant inter ſe convenire? Octo ab ea urbe millibus Hiſpanorum caſtra erant, cum Galli ad deditionem flexere animos honeſtis modo conditionibus. Datum ut Gallicæ copiæ, quadringenti cataphracti, pedites ad duo millia, cum equis, armis & impedimentis omnibus relicta urbe irent quocumque voluntas aut commoditas ferret. Mediolanenſem modo arcem aliasve Gallicis præſidiis detentas vitarent. Pro magno habitum duobus exercitibus vallatos quamvis Gallos, nullaque auxiliorum ſpe id expreſſiſſe. Verum hoſtium inter ipſos ſuſpiciones afflictos juverunt, annitente præſertim Gurſenſi, cujus erat præcipua rebus omnibus auctoritas. Eædem conditiones præſidiariis arcis militibus ſunt conceſſæ pactis deditionem arcis cum tormentis & reliquo inſtrumento bellico, niſi intra unum & viginti dies idoneæ copiæ auxilio ſupervenirent. Pacta Brixiæ deditione ad octavum kalendas Novembris ipſo die Cardonius ad Caſtanetolam non procul ea urbe luſtrato & recenſito univerſo exercitu, invenit ſupra octo millia peditum in caſtris habere iis adjunctis, qui tunc cum Proſpero Columna in ſubſidium acceſſerunt. Soliſio impigro viro deditæ civitatis cura commendata eſt, militibus mille circiter in tutelam attributis. Reliquæ copiæ Bergomi arcem impugnatum, dedita interim ea etiam urbe, abierunt. Villamarinus maris per Italiam Præfectus Neapoli cum ſeptem triremibus diſceſſerat Pontificiis triremibus, quæ ad Urbem veterem paratæ erant adjunctis Genuam iturus Lanternæ arcem obſeſſum Gallico præſidio imperioque eatenus detentam. In eo portu tres alias Venetas triremes invenit ſenatus decreto rogatu Pontificis in id miſſas, præterea quatuor alias Genuenſis Ducis, ſed milite, turba navali, & tormentis parum inſtructas. Lente omnia procedebant, obſidioque in longum ducebatur; exigua proficiendi ſpes. Gallica claſſis multo minor ſociali, ſeſe ad Maſſiliam continebat ſex non amplius triremium, & unius roſtratæ majoris navis, nihil niſi ex ſuo commodo auſura. Cardinales factioſi Lugduni inſtitutos conventus agitare porro pergebant, magnificis promiſſis Principes ſingulos lactantes prehenſanteſque de alieno jure munifici. Hugo Moncada Siciliæ Prorex validam claſſem in Tripolis portum intulit; eam urbem arceſque munire deſtinabat, bello Africano repetendo commodiſſimam poſſeſſionem. Urbinas in Æmilia Rhavennam inter & Bononiam quingentos gravis armaturæ equites continebat, Helvetios mille. Italorum major numerus, minor uſus licentia major. E caſtris enim digreſſi Ducum injuſſu, rapere, ſpoliare, vi & ſtupris cuncta polluere, in omne fas nefaſque avidi atque venales præcipuo agreſtium damno. Belli adverſus Ferrarienſem haud magno conatu ex intervallo repetiti is fructus extitit præterea nullus.

CAPUT XVII.

Maximilianus Sfortia Mediolanum ingreditur.

MAXIMILIANUS Sfortia Tridenti atque Veronæ aliquandiu moram traxit. Ut Galli ex omni ditione pellerentur, ac Mediolani & Cremonæ arces reciperentur dum avide expectat, aliquot abiere menſes. Simul Helvetiis ut pretium ſuſcepti laboris eſſet, atque in eam rem cives Mediolanenſes pecuniæ affatim volentes decernerent, ſedulo agebatur. Ii non in ſtudium novi Principis tuendi quamvis incitati; neque Principatus partem aliquam detrahi concedentes, ne Parmam quidem & Placentiam à Pontifice occupatas, non Aſtam, quæ

quæ penes Gallos erat, ac ne Cremonam quidem & Geradadam Venetis ante aliquot annos ex fœdere datas cum Gallis icto; in partem tamen prædæ venire conſtituerant de alieno munifici, de ſuo parci vitio utrumque humanæ mortalitatis. Covenit ut Mediolanenſes duobus annis centum & quinquaginta millia auri illis numerarent, annua quadraginta millia in omne tempus tributi honorarii nomine. Fidei pignus tres in ditione arces eſſent penes eos relictæ. Principum aliorum non una mens erat, neque conſentientes voluntates. Cæſar uni ex nepotibus Mediolanum potius quam Sfortiis deſtinabat. Pares conatui vires non erant, Gallia infenſa univerſaque Italia ex veteri ſtirpe Principem Mediolano dari expetente; ſi morarentur ſpem vi parata atque armis: Gentis communia vota voceſque; Laudis Pompeiæ Epiſcopo occaſionem præbuere de eo Principatu cogitandi, quoniam Galeacii Mediolanenſis Ducis filius erat ſed ſtupro ſuſceptus. Non diſplicuere ii conatus Sedunenſi Cardinali rerum in ea gente procurationem, quam obtinebat, retinendi alieno nomine regnandi ſpe inanes Principis titulos penes Epiſcopum fore imperium penes ſe quo minores vires eſſent, eo amplius aliena ope ſuſtentari opus fore. Ne Pontifex quidem averſum ſe iis molitionibus præbere viſus eſt ob ſuſpiciones ſuſceptas in Maximilianum parum propenſus. Cæſari & Ferdinando Regi obſtrictum maxime minus ſperabat fidum & obſequentem futurum. Ad hos conatus occupandos Brixia capta ut Maximilianus Sfortia quamprimum Mediolanum iniret curatum præſtitumque eſt. Urbem iniit ad quartum Kalendas Januarii ineunte ſalutis anno milleſimo quingenteſimo decimo tertio proſequentibus Sedunenſi Gurſenſique, Cardonio & Petro Urrea. Venienti obviam univerſa civitas effuſa portis eſt, quaſi ex diuturna ſiti cuncti avide ſuum Principem expectabant. Helvetiorum legati ſolenni cæremonia in manus dedere claves, cunctaque quondam veteribus Principibus exhiberi ſolita continuo decrevit ſenatus. Peracta lætitia ſuperoſque precati ut ſuis beneficiis faverent, & tantis muneribus perpetuitatem adderent, ad bellum retulere animos. Gallis eripere quæcumque retinebant neceſſe erat. Padulius cum peditatu Trezum arcem impugnatum ivit ad Abduæ ripam operibus militeque firmatam, brevi tamen dedita eſt. Novariæ arcem ſimili exemplo Ducis copiæ Gallico præſidio ceperunt, non minus quamvis munitam, neque minoris momenti poſſeſſionem. De induciis quæ Cæſarem inter & Venetos erant, pace mutandis agebatur, & quoniam pactum induciarum tempus cum menſe Januario exibat, menſis Februarius primum deinde Martius eſt adjectus, utrumque Cariati Comitis diligentia auctoritateque. Conditiones à Pontifice anno ſuperiori oblatas Gurſenſis æquior jam factus probabat. Veneti ad nullum fœdus veniebant niſi reſtituta Verona. Vim adhibere viſum eſt, Cæſaris, Hiſpaniæ, & Mediolanenſibus copiis in unum corpus collatis. Helvetorum nulla mentio, quoniam Tramullii ad eos legati opera brevi ad fœdus Gallicum tranſituros ſuſpicio erat haud inanis eventu, & tunc magnis conjecturis fundata. Cardonio priuſquam in Venetos expedirent arma, Mediolanenſem principatum ſtabilire imprimis placebat Gallis poſſeſſione deturbatis urbium & arcium quæ magno numero uſque dum in provincia obtinebant. Trivulcius quoque quinque peditum millibus novo delectu collectis ac pluribus indies in caſtra confluentibus, denuo bellum reparare cogitabat, virtutis & prudentiæ Dux opinione ſingulari. Eo proſper Columna cum valida manu Aſtam urbem tenere juſſus eſt, tranſituque Gallos arcere, quoniam in aditu Inſubrum ſita eſt, Subalpinis & mox Gallia propinqua. Ferdinandus Rex ut bello in patria implicaret Gallos diſtineretque, Anglo genero auctor extitit. Anglicæ gentis inſociabile ingenium eſt. Haud facile in cujuſquam alterius nationis conſortium veniunt, cujus rei anno ſuperiori ſatis clarum documentum extitit. Curatum ergo ut Calitium ditionis Anglicæ urbem traducto milite Nortmannos laceſſerent. Aquitaniam acceſſuram in victoriæ partem, Angli commodo copiis Hiſpaniæ ſumptuque: quod facturum ſe Ferdinandus prolixe pollicebatur. Honeſta conditio, ſi verbis reſponderent facta. Ea ſpe incitatus Anglus claſſe quinquaginta na-

vium novem millia milites delectam ex univerſa Anglia pubem, cultu & fulgentibus armis viſendam aciem tranſmittere in Galliam conſtituit. Eo ardore ut à Rege ſocero alias quinquaginta naves in uſum ejus belli mitti flagitaret. Tot uno tempore bella conatuſque graves cura complecti, atque ope qui poſſet Ferdinandus præſertim valetudine afflicta, Bæticaque diſſidiis æſtuante. Morbum conciliavit poculum noxio medicamine fœdum, quod Regina diluit Medinæ Campeſtris, ſpe prolem ex Rege concipiendi. Id Carvajalius & Petrus Martyr in propriis commentariis quaſi exploratum pro certo poſuerunt, nominatis etiam amatoriæ potionis adminiſtris fœminis principibus: quarum nomina ne hoc loco exprimantur, earum tum majoribus tum poſteris tribuendum putabam. Nauſea ex eo Regem invaſit cibi nulla appetentia: ut ad moleſtiam levandam per ſylvas & ſaltus erraret, venationis ſpecie congreſſu hominum devitato. Acceſſere frequentia deliquia, & aquæ intercutis haud obſcura ſigna morbi lethalis. Sic in contrarium vertuntur, quæ imprudenter alio & temere deſtinantur. Bæticæ motus extitere Henrici obitu Aſſidonii Ducis. Soror defuncto Germana erat Mencia Petro Gironio nupta. Præterea frater ex noverca Alfonſus Pereſius Guſmanius. Teſtamento is hæredem ex aſſe ſororem nominavit, poſteriori patris conjugio vitii damnato. Petrus Gironius levi eo præſidio munitus opimum principatum urbemque Aſſidoniam ditionis caput occupare tentavit. Eleonora Stunica Henrici & Menciæ noverca juris certamen quærere pro filio ſolicita, potiori jure omnium judicio, parata Regis ope, quippe in eam caritate pronior erat, præter æquitatem cauſæ ſpe atque ſtudio novo Duci jungendi Annam ex filio Cæſarauguſtano Præſule neptim. Suas utraque pars clientelas habebat ſuoſque fautores viros Principes provinciæ in ambos diductæ cauſis diverſis ſtudio pari. Periculum erat ne in bellum apertum eæ contentiones erumperent. Petri Gironii ardens ingenium timebatur omnis inſolentiæ impatiens, conſilio inimicum quod non ipſe probaſſet. Ubi animorum motus conquievere, jus valuit regio præſertim favore munitum & gratia: principatuſque ceſſit defuncti fratri. Bugiæ Gonſalvus Marignus erat Præfectus, Orano Martinus Argote pro Comaris Marchione legatus. Levia prælia commiſſa cum Mauris, excurſioneſque in vicinos agros factæ, nullo præterea eventu ad memoriam inſigni. Mulejus tantum Abdala iis injuriis provocatus ſe cum copiis in Burgiæ conſpectum dedit. Nihil eſt tam firmum, cui non ſit periculum etiam ab invalido. Urbe mœnibus & præſidio defenſa in ſuburbii tecta ſævitum eſt igne ferroque: nihil ut integrum manſerit, præter turrim, quo ſe Judæi receperunt. Marignum temeritate accuſatur eam acceſiviſſe cladem: quippe pactæ cum Mauris pacis conditionibus non ſteterat finitimis importunus & gravis. Ad gentem pacandam Marigno in ea vigilia & procuratione Raymundus Carrocius ſucceſſor datus eſt virtutis & prudentiæ opinione præſtantior.

CAPUT XVIII.

Julii Pontificis obitus.

JULII quoque Pontificis imbecillam diu valetudinem continuæ curæ gravabant. In affecto corpore quamlibet levis cauſa major exiſtit. Senem ſeptuagenarium lethifero oppreſſum morbo diu non poſſe ſupervivere vulgatum erat, tenaci febricula fluenteque ſenſim alvo. Metus ſuberat, ne eo defuncto factioſi Cardinales Pontificatum ſui muneris facere aggrederentur quaſi Synodi auctoritate ad ipſos electionis jus recidiſſet, certe comitiis Pontificiis Romæ intereſſe vellent. Mediolanenſi Duci, Florentinis, Senenſibus, Lucenſibus ut itinera diligenter obſideant, mandatum à Cardinalium collegio eſt. Deceſſit Pontifex ad decimum Kal. Martii: corpus amplo funere ad Petri vincula illatum ſepulcro. Inter alia præclara opera curaſque graves Vaticanum templum iiſdem veſtigiis mutata forma ſuperbo ſtructuræ genere primus inſtaurare eſt aggreſſus

Bra-

Bramantes architectus. Subſequentes Pontifices in opere proceſſere longius. Pius quartus & Gregorius tertius decimus majori feſtinatione & ſumptu quam alii. Abſoluti & dedicati operis laudem Xiſtus quintus ante paucos omnino annos tulit. Pontificis obitu Romanus populus ad arma conſternatus, tumultus concitare cœpit. Sic ſolent vacuo Pontificatu, tunc acrius majorique impetu extincti Pontificis ſeveritate, irritati, Columnis etiam, quibus infenſum ſe Julius præbuerat, & Urſinis quibus faverat, inter ſe mutua æmulatione in vindictam inflammatis. Divi Pauli monaſterium Benedictini ordinis furentis populi concurſu diripitur; rapinæ aliæ & cædes factæ. Hieronymi Viquii diligentia & auctoritate urbanis tumultibus magna ex parte compoſitis, Patres dimiſſo prius Mantuani filio, qui pro patre obſes erat, in comitia convenere ad quartum Nonas Martii. Septimo poſt die Joannes Mediceus Cardinalis Pontifex eſt ſalutatus. Juniorum ſuffragia in petitione ſublevarunt; major numerus minorem vicit; neque enim ſuffragia ponderantur ſed numerantur. In Pontificatu ſe Leonem decimum dixit, ipſoque die teſtatus eſt velle ſe pactam armorum ſocietatem tueri: ac vero ut Cæſar & Anglus ad id fœdus accederent, daturum operam. Cardinales Carvajalius Sanſeverinuſque Lugduno, ubi minori quam unquam fiducia exiſtimationeque partes tuebantur, in Italiam diſceſſerant comitiis Pontificiis intereſſe deſtinantes & ſuo jure & Proſperi Columnæ ope: qui & ipſe Romam proficiſci parabat, Pontificem de manu daturus orbi, ſic pollicebatur majus fortuna & viribus facinus. Imminentem ex eo tempeſtatem vis altior diſcuſſit. Proſperum diſcedere vetuit Cardonius metu ne ejus adventu motus Romæ exiſterent prompta in arma plebe: neu libertas decernendi Patribus eriperetur extremum malorum fonſque. Duo Cardinales ad Arni fluminis fauces roſtrata excelſa navi appulſos cuſtodiæ deſtinati milites captos Piſas inde abduxere. Rei geſtæ nuncium Julius Mediceus ad Pontificem patruelem miſit. Viterbium ille captos deduci primum juſſit, deinde civitatem Caſtellanam ejus urbis arce ſatis firma cuſtodiæ deſignata, dum è vinculis cauſam dicerent. Magni honores habiti, multaque blandimenta data abs Julio ſunt, tum duobus Cardinalibus, tum Solierio regulo, qui cum eis à Gallo Romam legatus ibat; operam fidemque Gallis probandi ſtudio tenebatur. Hinc vero conſequentibus annis in majora incommoda præcipitatum. Mortuo priore Pontifice, novi auctoritate nondum fundata facile Mediolanenſi fuit Placentiam occupare, tentare Parmam. Cardonius in eam partem cum copiis accurrit metu novi à Gallis belli, neque idoneo tempore ad invadendum Venetos, uti erat deſtinatum. Pecuniæ in ſtipendium ſuprema inopia premebat: neque ejus redigendæ via alicunde oſtendebatur. Proxima quoque ſpes retinebat, Venetos cum Cæſare pace facta conciliandi; profectique ea de cauſa erant in Germaniam Gurſenſis primum, deinde ſubſecuti Urrea & Cariati Comes. De conditionibus pacis non conſentiebant. Cæſar Brixiam & Veronam tueri deſtinabat. Veneti ad nullum accedebant fœdus, niſi veteri penitus imperio reſtituto Acceſſit Gallus in ea altercatione aliorum diſſidia ſuam fore occaſionem ratus. Andreas Grittus jam una cum Liviano recepta libertate beneficii memor & Gallicis partibus inveteratus Galli conatus ſublevavit, Cæſaris evertit. Itaque fœdere feſtinato Venetis quæcumque ante bellum poſſidebant, conceſſa à Gallo ſunt Cremona & Geradada modo exceptis, quæ Mediolanenſi ditioni, uti redderentur, expreſſit. In id bellum, quod opinione gravius futurum erat, quippe de Mediolanenſi principatu Gallus certabat, de ablatis antea urbibus Veneti, hi quidem mille gravis armaturæ equites peditum millia ſex copiarum Duce Liviano polliciti ſunt: Gallus autem mille & ducentos cataphractos, pedites duodecim millia; cura peditum Roberto Marchiæ concredita, expeditionis ſumma Tramullio, adjuncto tamen Trivultio propter ſummam Italiæ rerum peritiam, paremque rei militaris ſcientiam. Is cum continuo copiis, quas paratas habebat, Aſtam urbem tenuit. Livianus ad Venetorum exercitum abiit Veronam occupare parans, ſi id non con-

tingeret, cum Gallicis certe copiis vires conferre. Novo evulgato fœdere magna rerum & animorum converſio facta eſt: multæ Inſubrum civitates à Maximiliano Sfortia novo Duce defecere: gens ad omnem auram ſpei metuſque umbram mobilis neque ſatis conſtans in fide. Felicitatis humanæ quanta eſt inconſtantia, quanta labes? facili momento in contrarium vertitur. Vix novi principatus primis gaudiis deguſtatis novus Princeps in præceps ire cœpit. Feſtinati cum Venetis fœderis Gallo cauſam præcipuam extitiſſe inveniebam, alterius pactionis conficiendæ proxima ſpes auctore Carvajalio Cardinali. Enimvero à Ferdinando Rege inducias eſſe cupiebat citra Alpes quidem. Commodum id utriuſque Principis rationibus; Ferdinandi quidem mora ſatagentis Vaſconum regnum firmare, quod novitate nutabat, Galli autem Inſubribus imperii jugum, quod excuſſerant, reponere. Ea cura præcipua ſummaque votorum. Regis Vaſconum & Maximiliani Sfortiæ nulla, ac ne famæ quidem memoria præ cupiditate aſſequendi quod animo deſtinarant; ut hoſtes ulciſcerentur, amicos mutuo inter ſe & confœderatos donarunt: ſcilicet potentiam ſuperbia, & ſuperbiæ affinis imbecilliorum contempus ſequitur. Induciis ſanciendis Jacobus Concillus Catanæ ad Ilerdæ epiſcopatum ipſo tempore translatus, in Galliam legatus Bajonæ cum Odeto Fuxenſi Lautrechii regulo, qui Aquitaniæ erat Præfectus, de conditionibus diſceptavit. Ex colloquio nullo fructu cum diſceſſiſſent, ad Ortuviam arcem, menſe Martio dimidiato rurſus convenere ditionis quidem Gallicæ, cæterum Fonterrabiæ diſſitam ſex tantum millibus paſſuum. In ea arce conſenſu hæ conditiones ſancitæ ſunt Kal. Aprilis. Ferdinando atque ejus confœderatis Anglo & Carolo Auſtriaco cum Gallo, Scotto Rege & Gheldriæ Duce ab eo die induciæ annuæ eſſent. Eo intervallo inter utramque gentem commercii jus facultaſque citra Alpes quidem, qua parte ponebantur arma. Rex Vaſconum in fœdere à Gallo neque nominatus neque comprehenſus eſt, quod perinde videbatur, atque in prædam hoſti dari nulla amplius emergendi ſpe. De Anglo & Cæſare ſtatutum, ut niſi intra duos menſes eas inducias ratas haberent, ne poſtmodum ad fœdus admitterentur. Moleſtum id fœdus Cæſari extitit ſe præſertim inſcio feſtinatum. Ferdinandi artes accuſabat. An id eſſet, quod omnibus ſermonibus uſurpabat, communem ſecum fortunam habere, ſejunctum nihil? iis pactis induciis intra octo dies Gallo Mediolanenſem principatum ceſſurum; mox Italiæ Principibus victoris fortunam haud dubium ſecuturis: Neapolitanum regnum victoriæ partem fore & quaſi corollarium ac vero reliquam Italiam nullo repugnante daturam manus. Italia domita converſis in utrumque armis, qui veri hoſtes exiſterent, vindicaturum ſcilicet injurias pro voluntate arbitratuque. In reliqua moleſtia accuſabat maxime, Carvajalii Cardinalis multis modis inviſi inſenſique conſilia de re tanta audita Galli præcipuo commodo, cui ille eſſet addictus, originis immemor & patriæ caritatis. Si verum fateri convenit acutiſſime is, ut erat ingenio perſpicaci & callido, viam ſolus conſideravit eos Principes inter ſe conciliandi, niſi utrique objecta propria utilitate nunquam in unum fœdus coituros; eam ut aſſequerentur, reliqua neglecturos vincula neceſſitudinum & honeſtatis. Sic erat horum Principum ingenium. Neque erat dubium urbes Venetis à Cæſare nuper detractas pactis iis induciis continuo ad vetus imperium novo depulſo rédituras. Id vero ejus animum urebat maxime, tametſi diverſa dolori ſpecies prætendebatur.

CAPUT XIX.

De bello Vaſconum.

Ante pactas cum Gallo inducias Lautrechius Bajonæ in Tarbellis veteres copias inſtruere, novas conſcribere, æneas baliſtas conflare. Sancti Joannis oppidum Vaſconum invadere parabat neque operibus neque militibus ſatis firmum. Eo improviſa vi occupato municipio, uti confidebat, neque erat dif-

difficile, tranſcenſis montibus in Vaſcones citramontanos irrumpere cogitabat. Eo metu Comarius per idoneos homines Roncalenſes finitimos pacare eſt aggreſſus nunquam ſatis fidos, & tunc rerum novarum ſpe proxima Gallis tranſitum per fines daturos, ſi obſiſteretur ferro viam inventuris, niſi provideretur; pedites item equiteſque Diegho Veræ miſit oppidi ejus Præfecto, quo ipſe numero poſtularat. Verum has omnes ab utraque parte molitiones, conatuſque pactæ, ut dictum eſt, induciæ diſturbarunt. Ferdinando prætere a Regi occaſio extitit, non modo imperium recens partum confirmandi, ſed & novis acceſſionibus amplificandi. Joannes Rex Vaſconum quinque hominum millia ſub ſignis habebat, ſi ſpes aliqua melioris fortunæ affulgeret averſæ eatenus, hoſtibus propitiæ. Simul Zamoræ Epiſcopum monuit, ut fidei datæ memor ad captivitatem rediret. Diſceptata tamen cauſa Ferdinandus liberum eum, neque promiſſi reditus fide teneri pronunciavit, quod jure gentium violato captus fuiſſet legatus præſertim de iis, quæ ad tuendam Pontificiam dignitatem pertinebant, deinde Longavillæ obitu; cui fidem dederat, quaſi capitis diminutione, promiſſo fuiſſe exemptum. Urgebat alia parte Mareſcalus Vaſconum, quem Corteſium quoque Marchionem dixere, cum duobus aliis militum millibus in vicinos Santabriæ fines invectus. Incolæ Ludovici Cuevæ juſſu, qui Fonterrabiæ pro patre vicarius res gerebat, durum in armis genus in unum agmen coeuntes, hoſtium conatibus reſtitere. Rediere illi Majam Vaſconum arcem in Galliæ latere, qua parte in Aquitaniam eſt tranſitus. Inde de finitimis prædas agere, rapere, ſpoliare, ſi promerentur perfugio parato. Urſuæ haud longinqui oppidi regulus Hiſpano addictus, Præfecti ejus arcis abſentiam opportunam fore conatui ratus, cum manu militari impugnatum advolat. Minor numerus erat quam pro molitione, & forte an conſilio Præfectus arcis ſupervenit. Ita ſpe irrita diſceſſit. Ne Comarii quidem conatus initio meliorem exitum habuere. Dieghus Vera & Valenſola cum majori numero ejus juſſu ad impugnandam eam arcem profecti nihil præſtitere amplius. Cognito quin etiam tum Mareſcalum, tum Vaſconum Regem auxilio obſeſſis propediem venturos, raptim ſoluta obſidione retro ſeſe retulere tormentis præ feſtinatione Azpilcuetæ relictis loco minime tuto. Paucorum militum perfugium exſcindere, quoniam latronum in morem vicinos montes infeſtos reddebant igne, ferro prædiſque abactis, oppido cupiebant noſtri. Comarius ipſe cum duobus amplius militum millibus & tormentis majoribus, quam quæ ante detulerant, impugnatum acceſſit. Obſeſſi nulla ex Gallia auxilii ſpe & Regis ſui viribus hoſti imparibus intra dies paucos ſupplicum vexillis prætentis dedidere arcem. Læta in præſenti victoria fuit, in poſterum uſui Vaſconum deinde omni tractu pacato, qui ultra montes ad Galliæ fines pertinet. Comites Fuxenſes ab antiquo in Catalaunis Andorræ vallem & Caſtelboum prope Urgeliam urbem in Pyrenæi montis complexu poſſederant. Utraque Catharinæ Reginæ Vaſconum à majoribus relicta jure quoque optimo, ad cætera mala victori acceſſerunt, armis erepta. Iiſdem diebus Neapoli Sorrenti Cardinali ad comitia Pontificia profecto, Villamarinus maris Præfectus res gerebat minori quam opus eſſet auctoritate. Brutii & Apuli, præfectis earum provincialium Ferdinando Alarconio & Padulæ Marchione Cardonium ad bellum ſecutis, ad hæc exiguo numero militum relicto quaſi domitis frænis motus concitarunt. Majori pervicacia in regulos, eorum ſubditi ſunt debacchati quaſi indigna ſervitute; impotenti dominatu premerentur. Integra oppida corripuere arma vitæ acerbiſſimæ conditionem ſi minus victoria certe morte excutere deſtinantes. Nihil in vulgo modicum aut timent aut terrent, tenuioreſque opprimunt; multæ cædes, atrocia flagitia extitere, non ſacro non profano abſtinuere manus. Neque erat, qui tumultuantes compeſceret. Deinde fama vulgabatur Turcam validam inſtruere claſſem ad evertendas priorum opes. Incertum erat in quam partem ſæva tempeſtas irrueret. Rhodum plerique inſulam deſignabant; non pauci de Sicilia, Apuliave metuebant, injuriæ opportunis neque longinquis. Veneti quoque ex quo ad Gallicum acceſſere fœdus,

dus, urbes antea in Apulia poſſeſſas, unde fuerunt ejecti, imperio reddere cum cæteris cogitabant ſi votis pares vires ſuppeterent. Omnia hæc jura complecti arduum Ferdinando quidem, ſed neceſſarium erat. Iis littoribus muniendis data eſt opera, terra diſpoſitis per urbes præſidiis, à mari Villamarini claſſe ad omnes cauſas inſtructa parataque. Berengarius Olmius, qui initio Aprilis cum quatuor triremibus milite & rebus omnibus ſatis inſtructis Hiſpali diſceſſerat, improviſo occupaturus piraticas biremes nonnullas quas ad Tituani flumen in adverſo Africæ littore ſe recepiſſe. Luſitanus Tingi Præfectus nunciarat, juſſus eſt rebus aliis prætermiſſis in Italiam vela dare, reliquæ claſſi ſubſidium. Sub idem tempus Genuæ graviſſimi extitere motus. Adurnii patria pulſi, quamvis hactenus Aragonio nomini cumprimis addicti diuturno feſſi exilio ad Gallicum fœdus verſi ejus ope ſunt polliciti pulſis Fregoſiis ad Gallicum imperium Genuenſes redituros. Tantæ molitiones latere non poterant, quamvis arcano agitatæ. Cognitum Fliſcum & fratres cum exulibus conſpiraſſe. Ducis fratres conatu occupato, eum intra palatium peremere, quaſi lege majeſtatis convictum. Occiſi fratres felici fuga vitata cæde, ſe Adurniis adjunxere: delectuque militari habito ad urbis mœnia acceſſere vindicare parati hoſtis exitio; tantundem Gallica claſſis mari fecit. Dux cum ſuis triremibus, Gallicis obviam egreſſus cedentes metu an dolo dum longius inſequitur, Adurnii Fliſcique urbem à terra occuparunt. Sic lætis miſcentur adverſa. Duce Plombinum delato claſſis ejus Lunæ portum tenuit. In ejecti locum Octavianum Fregoſium conſenſu cives Ducem dixere, quippe gratum univerſo populo urbis tutelæ idoneum fratre Salernitano Archiepiſcopo, ipſoque Romano Pontifice propinquitate devincto. Lætitia Adurniis diuturna non fuit Fregoſii omni alio præſidio deſtituti Cardonio ſupplices ſunt polliciti, ſi ejus ope in patriam reſtituerentur, urbem eam in Hiſpani clientela fore. Nuncupatis fœderis initi conditionibus miſſus cum copiis Piſcarius urbis imperium Adurniis ademptum amicæ factioni reddidit. De urbis Duce mutari nihil eſt viſum: quando gente Fregoſius, benevolentia etiam Adurnios quoque complectebatur. Verum hæc aliquanto poſt acciderunt: ad prætermiſſa redeamus.

CAPUT XX.

Galli ab Helvetiis ad Novariam victi.

AD Aſtam & Taurinos Gallicæ copiæ coibant: neque Tramullius de ſua comparatione aliquid remittebat ardenti ingenio vir, gloriæ cupidior, quam pecuniæ aut voluptatum. Acceſſere ex Gallia expediti equites quadringenti circiter. Italici generis Trivulcius ſocius & Sacromorus Vicecomes, hic deſerto Maximiliano Duce cujus eatenus auſpicia fuerat ſecutus perfidiam brevi ſuperi ejus capite vindicarunt. Livianus cum Venetorum copiis Veronam obſidere porro parabat haud ignarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni: pro ut initia ceſſiſſent fore alia. Mirum dictu præter hos duos exercitus Venetorum & Gallicum, tres alios in Gallicæ Ciſalpinæ atque adeo Inſubrum variis partibus uno tempore ali potuiſſe: tanta hominum militarium colluvie provinciam haud latam ſpatiis fuiſſe parem. Intra Veronam Germani quinque millia tendentes, equites expediti ſexcenti Vicentiam uſque agris, pagis, oppidis, importuni inſtabant nemine repugnante. Prope Placentiam Cardonius Prorex metatis caſtris mille & quadringentos cataphractos, equites expeditos octingentos pedites ad ſeptem millia continebat. Italiæ ſpoliis ſplendidam aciem, & ſua virtute præſtantem. Helvetiis Maximilianus Dux ſtipatus erat, quibus multum fidebat quaſi externis & quibus opes & principatum debebat. Octo millium ii numerum explebant, & quinque alia millia propediem tranſcenſis Alpibus ventura expectabantur. Tantis quamvis paratis præſidiis metu Gallici apparatus urgentiſque belli, pleræque Inſubrum civitates Duce deſerto Gallica vexilla explicarunt, muta-

mutati imperii argumento, neque fidei tenaces neque conſtantes in perfidia. Dux ipſe ancipitis pugnæ aleam ſubire reformidans, patentibus campis non auſus ſuſtentare, Novariam ſe cum copiis compegit pridie kal. Junii, in ea urbe ab ea gente patrem Gallis fuiſſe venditum, oblitus ominis ſcilicet, aut quæ fortuito accidunt, parum curans. Cupere Cardonius ſignificabat ſe cum Duce conjungere. Inopia pecuniæ retardavit Roma à Viquio legato promiſſæ, neque allatæ tamen; & ex Hiſpania juſſum erat, ut Neapolim copias referret: neque Gallos irritaret. Sic Cardonii cunctationem hiſtoriæ noſtrates excuſant. Quod in ancipitibus deterrimum eſt, mediam tenere viam placuit; atque iiſdem locis ſuſtentare nulla neque Ducis neque Gallorum gratia. Peditum curam Soliſio commendavit in Padulii locum Florentini exercitus Ducis antea deſignati. Pro Soliſio Ludovicus Huardus Brixiæ præſidio & cuſtodiæ eſt Præfectus. Cremonæ Pontificias copias ſuſtentare voluit: & quo majus eſſet præſidium deinde Ferramoſcam eodem dimiſit adjunctis quadraginta equitibus cataphractis, peditibus trecentis Hiſpanis, Italis quingentis. Parum ea diligentia eſt profectum. Cum primum Livianus cum copiis omnibus eo acceſſit, urbem quamvis munitam vi occupavit: cæſiſque equitibus omnibus ad ducentos, Hiſpanis peditibus haſtas detraxit, gentem ferocem ea ignominia ultus. Rei geſtæ nuncio Galli amplius confirmati Novariam copias admovere; enimvero octingentos equites gravis, armaturæ, pedites octo millia: ex iis tria millia Germanos, reliquos temere collectos, quibus neque ex victoria gloria neque ex fuga ignominiæ metus. Impugnandi urbem ſpecie modo præbita deſtitere tamen, ſeque ad priora ſtativa retulerunt Gajam inter & Novariam foſſa & vallo diligenter munita. Diſceſſus præter opinionem cauſa nuncius extitit auxilio obſeſſis adventare Helvetios numero ad duodecim millia, præter alia quinque millia ductore Altoſaxo iiſdem veſtigiis ſequentes. Priorum adventu obſeſſi in victoriæ certam ſpem erecti, ne expectato quidem Altoſaxo urbe egreſſi continuo in hoſtes ſunt pugnandi certa voluntate, victoriæ ſpe, quoniam adventu metum expreſſerant hoſti. Galli detrectare certamen gnari modicas ſibi vires: neque ita juvari loco, ut non plus hoſti in virtute eſſet. Re tamen neceſſaria & decoris cura in aciem produxere copias. Gallis equitibus pugnandi voluntas aut animus non fuit. Inter pedites accerrime duabus horis dimicatum. Germani feroces hoſtium impetum magno animo ſuſtentarunt: iis victis victoria penes Helvetios ſtetit. Cædes quam pro numero major. Supra ſeptem hominum millia ceciderunt, atque in iis omnes Germani, viri quoque nobilitate factiſque clari Coriolanus, Trivulcius, atque Ludovicus Beamontius Nobilis victoria in paucis fuit & cum veteribus comparanda. Secundum eam, quæ ad octavum Idus Junias eſt parta. Altoſaxus ſerus opitulator acceſſit ſibi præreptam laudem frendens. Præterea Mediolanum ac Ticinum ac vero reliquæ Inſubrum urbes ad victoris imperium ultro rediere, nullo jam Gallorum metu: quorum numeroſas equitum peditumque copias ab Helvetiis peditibus conciſas conſiderabant. A Cardonio quadringenti gravis armaturæ equites ad Ducem ſubmiſſi auxilio poſt victoriam quoniam equitatu carebat, hoſtium equites perſtiterant incolumes. Reliquæ Hiſpaniæ copiæ ad Trebiam non procul Placentia, uti inſtituerant, in ſtativis perſtiterunt. Multum ex iis locis tamen Cardonius partes juvit. Liviano prohibito ne copias ſuas cum Gallicis conferret, victoriam certam reddidit ſi conaretur procedere, hæſurus in tergo, & opprimi poterat ſi Hiſpani & Helvetii medium clauſiſſent. Cautior ille pugnæ ad Novariam eventu cognito copias in pacata reduxit; eæ erant cataphracti, trecenti velites peditum quinque millia neque virtute neque cultu & armis conſpicua acies, ſed ex plebis fæce. Diuturnis bellis Venetorum ærario exhauſto pecuniæ in ſtipendium ſuprema inopia laborabatur ut à civibus cogerentur reddituum decimam rerum venalium centeſimam exigere magno popularium gemitu, grave onus neque imponi ſolitum. Livianus ex itinere Lignanum cepit, quod oppidum Villada & ei adjuncti milites obtinebant præſidio. Inde Veronam duxit impugnandi voluntate.

tate. Egreſſi tamen ex urbe præſidiarii milites cæſo ex iis copiis aliquanto numero, ut abſiſteret tamen conatu efficere non potuerunt. Sic in Inſubribus res erant, inter metum & ſpem utriuſque partis animi & vires alternantes. Romæ factioſi Cardinales poſita contentione, atque palam ejurata ſecta pœnitentiam profeſſi, in gratiam Pontificis reſtituti ſunt. Malis caſtigati & damnis cum eccleſia conciliati ſacerdotia priora & priſtinum purpuræ honorem recepere ad ſeptimum Kal. Julii. Hunc exitum ſuperiora diſſidia habuerunt gravia & diuturna, unde ſæva tempeſtas aliquando inſtare viſa eſt. Ut Cardonius copias conferret, Maximilianus Dux ſolicitare non deſiſtebat, ne reparatis Gallorum viribus de fortunis rurſus periclitari cogeretur. Æquiſſimis poſtulatis ille obtemperare conſtituens trinis caſtris Sarraſinam pervenit. Ex eo loco Piſcario Genuam ablegato, uti jam eſt dictum, ipſe cum copiarum robore Veronam ire perrexit, Liviani obſidione fatigatam, exitio proximam. In eo itinere cum primum Brixianum agrum attigit, Pontevicus & Urſonovum, omniaque oppida quæ Salo flumine alluuntur, ex deditione in poteſtatem redegit. Bergomum quin etiam accedenti propius portas aperuit, pecuniæ etiam aliquanta ſumma juvit in ſtipendium militare. Arx tantum in fide Venetorum perſtitit. Vim adhibere longum erat feſtinanti. In ea urbe Puchio relicto pecuniam ex fœdere pactam ut redigeret Peſqueriam abiit. Rencius pro Veneris Cremæ præſidio impoſitus Dux impiger, audax, callidus re cognita, cum Bergomi non procul diſſitæ civibus conſilio communicato clam, noctu in urbem admiſſus capta pecunia è Puchii ſociis quoſdam etiam vivos cepit, ipſo vix Duce munitæ domus præſidio ſeſe tuente. Peſqueriam contra Cardonius occupavit, validum quamvis oppidum opera mileſque firmaverant. Inde Patavium contendit adjuncto ex itinere Gurſenſi cum auxiliis recens & Germania in ea loca delato. Copiis omnibus in ejus urbis conſpectum eſt ventum ſub initium menſis Auguſti. Major viribus conatus propter amplitudinem urbis Livianique virtutem ſoluta raptim Veronenſi obſidione eo delati. Ita brevi re infecta neceſſario diſceſſere noſtri majori detrimento accepto quam illato. Levi enim certamine cum Epirotis equitibus commiſſo Alfonſus Carvajalius ſtrenuus Dux & cum eo Cardenas & Eſpinoſa centuriones capti ſunt. Equites expeditos cum Piſcario Genuam amandaſſe nocuit, ad arcendos Epirotarum incurſus frænandamque audaciam idoneos maxime. Hunc curſum res in Italia tenebant. In Hiſpania Ferdinandus Rex annis gravis, imbecilla valetudine, curis fatigatus de pace Gallum ultro appellavit, utrique concordiam quam bellum magis ſalutarem fore. De Ferdinandi Infantis & Renatæ minoris Galli filiæ connubio actum eſt, fœderis ſtabile vinculum quærebatur. Gallus in puellæ dotem cultumque Mediolanenſes & Genuenſes daret, Ferdinandus nepoti Neapolitanum regnum concederet lege perpetua, non incommoda ratio, niſi mera ludibria eſſent votis verba contraria inani ſpe adverſariis ne nocerent, diſtinendis. Ac Gallum maxime tempeſtatis ex Anglia cura ſolicitabat. Nam rex Anglus cum quadraginta millibus peditum mille & quingentis equitibus Caletium trajecerat ſuæ ditionis in continenti urbem prævalidam. Ex ea urbe in Morinos finitimos irruens Teruannam obſedit menſe Auguſto, Abevillam haud procul diſſitam Delfinus cum copiis acceſſit ad omnem occaſionem attentus. Alia parte raptim collectæ Gallorum majores copiæ obſeſſis opem laturæ venerunt. Juſto prælio dimicatum cum eſſet, victis cæſiſque Gallis Longavillæ Dux aliique proceres Galli in hoſtium poteſtatem capti venerunt. In victoriæ partem oppidum etiam acceſſit & ipſum vi captum. Everſis arce, turribus propugnaculoque ejus oppidi Anglicæ copiæ Tornacum urbem ſunt admotæ quo tempore in Anglia Sorris Comes Scottum Regem, qui in Galli gratiam in Anglicos fines irruperat, commiſſo prælio ad quintum Idus Septembris victis fuſiſque copiis occidit. Ea victoria nunciata Tornacenſes nulla amplius ſpe ad deditionem flexere animos. Ad eam urbem Cæſar acceſſit Anglum viſurus, tum Margarita Princeps, deinde Carolus Auſtriacus. Inſulas mox inde conceſſe-

ceſſere de rebus magnis colloquio inſtituto. Mora moleſta erat Anglo, neque facile de tantis rebus brevi conſtituere. Delegata poteſtate Cæſaris, Angli, & Ferdinandi Regum legati conſilio inter ſe communicato, conſenſu ſanxere, ut quiſque trium Principum, cum primum induciarum tempus exiiſſet, per ſuos fines Galliam invaderet: ac nominatim Aquitanos impugnandi Hiſpano cura eſt impoſita ſuo ſumptu & periculo, Angli compendio. An id erat pacem facere cum Gallo? Ferdinandum Regem neque id fœdus probaſſe, neque factum ſua voluntate aut juſſu fuiſſe eventus rerum ſatis indicat. Conjugium Carolum Auſtriacum inter & Mariam ſororem Angli ſæpe retractatum, novo decreto confirmari placuit, proximo etiam anno celebrationi perfectionique deſignato. Autumnus in hyemem jam præcipitabat. Bello ergo in Morinis intermiſſo præſidiis tantum diſpoſitis, ut res & tempus monuit, cum copiis Anglus mare rurſus tranſmiſit. Vix unquam res Gallicæ in majori anguſtia fuere, exitio viciniores. Helvetii præſertim auctore Cæſare in Heduorum fines invecti graviſſimum terrorem univerſæ genti immiſere, ne malorum colluvies rediret, quæ quondam Anglis pertulerant. Tramullius eo periculo ex Italia evocatus etſi ferocem gentem acie ſuperavit à victis tamen, non ſecus ac ſi viciſſent, leges graviſſimæ hoſti impoſitæ ſunt. Eæ fuere ne Gallus amplius Piſani conventus, ut fecerat, auctoritatem ſequeretur, ſed poſita contumacia mutaret. Ex arcibus Mediolani & Cremonæ præſidia militaria deduceret. Et quod ignominioſum plane fuit, certis penſionibus quadringenta aureorum millia genti repræſentaret, ingens pacis pretium. Quid amplius victores exigere potuiſſent? ſed tanti fuit eam tempeſtatem à finibus arcere, ut præ metu parum ignominia moveret. Vi ſane expreſſa ſtabilia non fuerunt; præter gratiam cum Pontifice conciliatam, aliis conditionibus Gallus non ſtetit, pollicitis in periculo benignus, rebus poſt tempeſtatem parcus.

CAPUT XXI.

Ad Vicentiam Cardonius Venetos vicit.

DUM alii Chriſtiani Principes mutuis odiis inter ſe digladiantur, vireſque & opes fruſtra conſumunt, Emanuel Rex Luſitaniæ bonis omnibus florebat; domi otium atque divitiæ, quæ prima ad felicitatem mortales habent, foris autem in Africa atque in extremis Orientis oris ſecundo victoriarum curſu Chriſtianæ religionis gloriam & cultum longe lateque proferebat majoribus indies incrementis. Egreſſis Gaditani freti fauces ad lævam in Africæ littoribus qua parte Oceanus orbem terrarum amplexu finit, ubs Azamor ſita eſt Phuthenſis regni pars civium numero ampla copioſaque, divite & feraci gleba. Rigat ea arva mœniaque alluit fluvius, quem indigenæ Omirabihum vocant: antiquis Aſamam fuiſſe quidam putant conjectura neque certa neque prorſus inani. Eam urbem annis ſuperioribus Emanuel Rex occupare tentavit, uti antea dictum eſt. Zejami Mauri fraude & vanis promiſſis deluſi Luſitani deſtitere conatu. Maurus, quod erat initio propoſitum, iis digreſſis urbis imperium arripuit. Gravem injuriam, atque hactenus diſſimulatam vindicandi occaſionem commotæ in tyrannum civium voluntates, averſa ſtudia præbuerunt. Regum iræ mora acriores exiſtunt. Claſſe inſtructa numeroſa peditum viginti millia equites mille & ſeptingentos in eam rem mittere conſtituit. Joannes Meneſius ac plerique è præcipua nobilitate ſecuti ſunt. Summa expeditionis Jacobo Brigantino permiſſa regia nobilitate Duci quippe ex Regis ſorore nato: Rebus omnibus comparatis Oliſipone ſolvere provecta jam æſtate vigenti æſtu. Prolixa navigatio extitit: malaciæ detinuere naves. Ventum tamen Azamorem ſub initium autumni. Cum civibus qui multi erant, & iis qui auxilio venerant levia commiſſa certamina. Deinde diſpoſitis tormentis excuſſæ pilæ ſtravere muros, ad hæc è præcipuis Mauris aliquot peremere. Ejus procellæ metu reliqui Mauri

 ne

ne expectata quidem impugnatione altera porta egreſſi noctu, qua parte minus acris cuſtodia erat, frequentes in pacata abierunt. Deſerta urbs ſub initium Sept. venit in poteſtatem. Acceſſere, ut fit poſt inſignem victoriam alia eo tractu oppida ac nominatim urbes Tite & Almedina. Brigantinus valida manu ad urbis tutelam relicta ductoribus Roderico Barreto & Joanne Meneſio claſſem incolumem in Luſitaniam reduxit. Marrocium urbem impugnandam multi diſputabant victoria feroces vecordi audacia audacia in ferrum & vulnera prompti prædæ ſpe Dux cui cauta conſilia cum ratione temeritate potiora erant, fiduciariam ſe operam obtinere excuſavit; neque inſcio Rege rem tantam aggrediendam videri. Proſpero eventu erectus animo Emanuel eam Africæ oram armis peragrare certus, Pinonii arcis jure eatenus controverſo cum Caſtella abſceſſit, ea lege tamen ſi Caſtellæ Reges illi permitterent, quidquid à fine Phutenſis regni ad Bojadoris promontorium pertinet olim attributum iis Regibus, quippe Veleſii regni partem utriuſque maris littora fuſa ditione complexi. Bellum in Italia ducebatur. Cardonius Prorex Albareto, quo ſe receperat ſoluta Patavii obſidione, ad vaſtanda Venetorum oppida & agros eſt egreſſus. Auctor ſuaſorque Gurſenſis Cardinalis. Ac primum Montagnanæ itinere arrepto. Buvolentam acceſſit ad ripam Bachilionis, quem Meduacum minorem dixere quidam, ſitum oppidum, cymbas & carros magno numero domeſtica multorum ſupellectile veſteque onuſtas, metu belli Venetias ſe ſuaque recipere contendentium, militum prædam fecit. Gravem iis ſpoliis exercitum Plebem duxit Venetorum delitias, prætoriis civium ſplendidum oppidum, gratum oculis ab amœnitate & copiis ſpectaculum. Direptis ædibus injecere ignes in Venetæ urbis oculis magno civium dolore prædiis ſingulorum ædificiiſque fumantibus. Meduacum impoſito ponte trajectis copiis Meſtrem eſt itum ſuburbii inſtar Venetiarum quinque millibus nihilo amplius ab urbe diſſitum pagum. Capto ſimilis quæ cæteris fortuna fuit. Ad proximum mare domus quædam ruſtico opere ſunt, paliſque & aggere littus ſtatu minatum, ne terram fluctus exedant ſcilicet ab antiquo proviſum. Inde quoniam ad tormenti ictum ab urbe diſtat excuſſis ignitis globis urbana ædificia petita, non ſecus ac ſi obſidione premerentur. Ad Divi Secundi monaſterium pervenere pilæ magno civium dolore non damnum, quod magnum eſſe non potuit, ſed ignominiam, ſupra quam dici poſſit, moleſte ferentium, hoſtes tam prope acceſſiſſe nullo qui dedecus vindicaret. Id imprimis urebat cives dignitatis apprime tenaces. Livianus ſero quamvis, cum copiis tamen occurrit prælio ut dimicaret. Cardonius commotus periculo præſertim ex omni parte circumfuſis hoſtibus, ſatiſque ad laudem & fructum profeciſſe ratus converſo itinere Vicentiam repetere decrevit. Profecti Meſtre primo die quatuordecim millia confecerunt, longum iter expedito agmini. Ipſi impedimenta & ſpolia direptæ gentis quingentis amplius carris vehebant. Ballionius Tarviſio, tum Patavini milites accurrere viribus cum Liviano junctis, cedentes Hiſpanos invaſuri magna victoriæ fiducia, quippe majori numero & recentes adverſus feſſos & præda graves pugnaturi. Septem millia pedites univerſi erant, mille & ducenti equites. Præterea vicani ad decem millia ſe oſtentantes è vicinus montium jugis: ſed quota pars militaribus armis inſtructi, cæteri ſparis & contis ut quemque caſus armaverat. Meduaci tranſitu prohibere noſtros deſtinarant exadverſum poſitis caſtris. Noctu illi ſilentio ſuperius ad ſex millia paſſuum vado tranſmiſere copias. Quod erat reliquum Livianus re cognita Vicentiam inter, quo iter erat, & noſtrorum agmina idoneas conatui coeuntium inter ſe collium anguſtias obſedit poſitis caſtris prope Ulmum vicum. Intercepto itinere Hiſpani in ſupremum diſcrimen venerant. Neque ulterius procedere licebat in ea locorum iniquitate, neque regredi tutum hoſtili omni à tergo tractu. In ancipiti periculo optimum fore viſum eſt ſimulato receptu ac retro converſis repente ſignis, hoſtem in patentes campos elicere. Ita factum. Hoſtes fugam ex intempeſtiva feſtinatione interpretati, ne mora è manibus hoſtis elaberetur, pleni fiducia deſertis viæ anguſtiis, gradum inferunt

præ

præ feſtinatione, turbatis ordinibus Cardonius rei bene gerendæ ex eo opportunitate perſpecta cum Piſcario, qui peditibus Hiſpanis Præfectus in poſtremo agmine eo die curabat, quid faciendum videretur communicat. Pugnandum ille ait, neque committendum cunctatione ut victoria elabatur de manibus; idem Proſper Columna conſultus cenſet gravis armaturæ equitum Dux in medio agmine conſtitutus. Primam aciem tenebant Germani in ſingulos dies cum Hiſpanis locum commutantes. Ii Ducum voluntate decretoque cognito verſi in hoſtem continuo eum impetum in Venetos dedere, quem illi non tulerunt. Averſi momento in fugam ſunt hærente in tergis Piſcario uſque ad urbis portas. Cives eas præ metu clauſerant, ne cum ſuis confuſus hoſtis irrumperet. Sic plerique fugientes fluminis vorticibus rapti perierunt: atque inter alios Sacromorus Vicecomes intempeſtivæ proditionis ultore numine cum aliis merſus. Cardonius interim collecto milite cum Germanis & quibuſdam Hiſpanorum cohortibus, in peditatus equitatuſque hoſtilis partem invaſit; vicino colle cum quinque tormentis ſe tenentes. Pari facilitate ii quoque deturbati è loco ſeſe in pedes dedere vulnera tergis, animis ignominiam metumque ferentes. Nonis octob. pugnatum eſt. Cecidere è Venetorum copiis gravis armaturæ equites ſeptingenti, peditum major ſtrages cæſis, niſi quos fuga ſervavit. Captus Paulus Ballionius cum multis, duo & viginti tormenta bellica in prædæ partem ceſſerunt. E primoribus evaſere Livianus ex fuga Patavium delatus, Grittuſque non ante conſiſtens, quam Tarviſium eſt ventum. Præcipuam eo die laudem è victoribus tulerunt Fernandus Alarconius, Garſias Paredius, Garſias Manricus, alii quorum inire numerum longum eſſet; moleſtum ſua ſingulos laude fraudare, ſed neceſſarium. Antonius Leiva prælio non interfuit cum manu militari ſub id tempus Cremæ urbi objectus. Magna clades ea fuit, magniſque laudibus victoria celebrata: ad cujus famam cuncta pene victoribus ceſſerunt. Vicentiæ Cardonius copias aliquot dierum quiete recreavit. Bergomi arx eatenus in fide Veneta perſtans venit in poteſtatem vi capta. Paulus Ballionius è captivitate eſt dimiſſus, juratus modo reditum niſi Veneti ejus permutatione Alfonſum Carvajalium redderent libertati. Pacti ejus eventus is fuit. Carvajalius in vinculis obiit: neque Ballionius tamen rediit, quaſi nulla mendacii religione obſtrictus; fidem ſervare nolentibus argumenta nunquam deſunt, honeſtatis ſpecie pravitatem velante. An Carvajalii morte ſe ſacramento liberum credidit? Alioqui noſtris ad votum fluebant cætera. Mediolanenſis arx gravi & diuturna obſidione feſſa ad deditionis conditiones tandem venit, ſane ad duodecimum Kalendas Decembris. Tantundem Cremonæ arx fecit. Sic Galli ex univerſæ Galliæ Ciſalpinæ finibus & Mediolanenſi imperio deturbati. Lanternam tantum arcem retinuere Genuæ urbis cervicibus imminentem, durum iis civibus frænum. Novus Dux collectis viribus eam arcem obſidere inſtitit, adverſam Gallorum fortunam porro urgere. Adurnii & Fliſci exules præſto fuere auxilio, factionis opibus confiſi patefacto aditu penetraturos in urbem. Adverſa factio cum de vigilantia curaque nihil remitteret, nullo intra urbem motu qui venerant, retro ſe cum ignominia & jactura retulere neceſſario, tormentorum etiam parte amiſſa. Lucas Alagnonius juſſu Ferdinandi Regis ea urbe ſubſiſtens conſervatæ urbis atque defenſæ magna pars fuit, quingentorum Hiſpanorum præſidio à mœnibus depulſo hoſte. Lateranenſes conventus habebantur Romæ. Ad eos Galli oratores ſunt admiſſi factioſorum patrocinio abdicato, Gallicaque eccleſia Romanæ ſubdita; quod palam teſtati ſunt. De Bonæ Joannis Galeacii Mediolanenſis Ducis filia Juliano Mediceo Pontificis fratri connubio jungenda agebatur. Ferdinando Regi ea conditio non diſplicebat. Villamarino etiam negotium dedit id curandi. Appellata de conſenſu Iſabella Aragonia virginis mater. Apage, inquit, tantum nefas, non patiar me viva non erit, dignitatis ſcilicet in adverſa quamvis fortuna & ingenitæ nobilitatis memor, alioqui in Maximilianum Sfortiam pronior: quo genero adoptato Mediolanenſis principatus injuria detracti jura ad poſteros re-

vocabantur. Venetis ex arcano favebat Pontifex. Nobiliſſimæ urbis proximum exitium dolebat impenſe. Monuit Cardonium ne bello præcipitanter urgeret amplius. Viam aliquam ſanciendiæ concordiæ prius quærendam videri. Quo tempore Aragonia movebatur Comitum Ripagorſæ & Arandæ diſſidio provincia ſtudiis in ambos diducta. Ferdinandus Rex ne à parvis initiis latius ſerperet malum, ex parva ſcintilla magnum ſæpe excitari incendium, poſitis armis pro imperio, jure ut diſceptarent, mandavit, paratus vindicare ſi quis non obtemperaſſet; lite conteſtata dictaque cauſa Ripagorſæ Comitem injuriam feciſſe pronunciavit, multæque nomine Aragoniæ finibus juſſit abſtinere, quandiu Regi placuiſſet. Eo pulſo conquievere provinciales. Brutii & Magna Græcia gravius atque atrocius quam bello affligtabantur: ſed & aliis tota Neapolitana ditione regionibus multa oppida & incolæ dominorum injuriis irritati corripuere arma, miſeriis modum aut finem vel ipſa morte quærentes. Præcipua in eo numero ſancta Severina olim Siberena, Policaſtrum, Maturanumque. Miſſus in Brutios Petrus Caſtrius pacata gente rebus tranquillitatem reddidit ægre quamvis & tempore inſumpto. Muri Comiti Apuliam demandatam provinciam ut præſens gereret, mandatum eſt. Michaeli Ajervi in Aprucium abire, cura & diligentia è ſaltibus latrociniis ſublatis effecturo ut magiſtratibus ſua conſtaret auctoritas temporum vitio collapſa penitus, nulla in ea gente facultate vindicandi flagitia; leges naturæ & humanitatis jura belli tempore in contrarium mutantur.

CAPUT XXII.

Induciæ Hiſpanum inter & Gallum prorogatæ.

GALLIÆ Regina deceſſit ad quintum Idus Jan. ſalutis anno milleſimo quingenteſimo decimo quarto. Lectiſſimæ fœminæ obitum luxit gens univerſa. Rex maxime ejus vir nervis Bleſis tunc æger moleſtiſſime tulit tum ejus deſiderio, tum veritus ne in Britannia Armorica motus exiſterent imperii Gallici odio. Varii Principes qui eum inviſerent luctumque levarent legatos miſere. In eo numero Germana Regina Bernardum Meſam Epiſcopum Trinopolitanum legavit cum mandatis, ſecundum officium tempori & propinquitati debitum levato Regis luctu, de quo antea erat actum, Namurſium & Narbonem reddi poſtularet aliaque à Gaſtone fratre poſſeſſa ſorori atque hæredi legitima. In Italiam profecto Ramirus Nunnius Guſmanius dimiſſus à Ferdinando Rege eſt, ut Romæ oratoris regii partes impleret, juſſus ex itinere cum Genuenſibus publice fœdus ſancire. Fecit ille diligenter mandata. Pactionis ſumma duobus comprehenſa capitibus Rex urbis ejus & Octaviani Fregoſii Ducis patrocinium ſuſciperet. Genuenſes è contrario vires conferrent certo ut militum numero Regis imperium & dignitatem tuerentur. Confectæ in eam ſententiam tabulæ ad tertium Nonas Martii: quo tempore Adurnii Helvetiorum ope moliebantur ejus urbis ſtatum commutare pulcherrime tunc ut videbatur, ſtantem. In Gallia Trinopolitani Epiſcopi induſtria tum alia agitata ſed inani conatu ſunt, tum denuo de Ferdinandi Infantis & Renatæ minoris Galli filiæ conjugio actum. Aſtringi eo vinculo Gallum & Hiſpanum in unam ſtabilis pacis voluntatem commodum videbatur, ambos bello feſſos tenui valetudine. Ea re propemodum confecta, ut Regi viduo de novo conjugio meditanti maſculæ prolis ſpe, Eleonora Caroli Auſtriaci ſoror nuberet. Serio agitatum eſt. Simul Venetis cum Cæſare conciliandis dabatur opera. Pontificis arbitratu controverſias finire placuit. Compromiſſi exemplum Gurſenſis Romam detulit: in quo erat expreſſum ne in alterutram partem quidquam definiretur niſi ex Ferdinandi Regis conſenſu & voluntate. Suſcepta Pontifex ea cura, inſtitutaque cognitione ad quintum decimum Kalendas Februarii pronunciata ſententia, ut Cæſari Verona & Vicentia Venetis Brixia & Bergomum cederent ſanxit. Præterea in præſenti à Venetis Cæſari ducenta quinquaginta

ta millia auri penderentur, annua in omne tempus millia triginta. Irritus labor extitit. Dum Ferdinandus conſulitur de re tota, Veneti decreto Pontificis palam ſe obtemperaturos negarunt iniquum cauſati. Nondum optata pax Italiæ coaleſcere poterat quamvis bello omnibus feſſis exhauſtiſque. Induciarum Galliam inter & Hiſpaniam pactum tempus exibat. Utriſque incommodum juxta ac grave erat ad arma redire. Quintanæ Regi Hiſpano à ſecretis, ejus nomine in Gallia res gerentis diligentia ſancitum, ut dum pax componeretur induciæ in annum alterum prorogarentur conditionibus antea pactis nihilo commutatis. Nihil eſt tam ſanctum, quod placere omnibus poſſit. Delfino quidem ea prorogatio gravis accidit verito ne in pacem deſineret: qua ipſe Mediolanenſis Principatus ſpe & hæreditate caderet. Cæſar parum curavit in belli Veneti cogitationem & apparatum incumbens: ac potius cupiebat inducias pace mutari. Angli modo impediti conatus ſunt bello Morinos & Aquitanos armis præſidiiſque obtinendi. Inter propinquos violata caritate acris ſequitur indignatio. Ita Anglus quia vindicare dolorem ex ea re ſuſceptum non licebat ſoceri molitionibus occupatis Gallum in fœdus prior attraxit Maria ſorore in conjugium illi pacta. Londini urbe Angliæ primaria conventu de tota re habito, pro Anglo Thomas Volſæus tunc Archiepiſcopus Eboracenſis & paulo poſt Cardinalis, Angliæ Mareſcalus, & tertius Epiſcopus Vintonienſis, Galli nomine Longavillæ Dux, & Nortmanni conventus Præſes diſceptarunt coram. Fœdere facto ad ſeptimum Idus Auguſti inter alia expreſſum eſt, ut certo militum numero inter ſe juvarent, ſi quis alterutrum bello laceſſeret, mox feſtinatæ nuptiæ ferales ſunt luctu ob amiſſam non ita pridem uxorem in lætum cultum mutato. Notatum, ab Anglo in fœderis tabulis inter ſuos confœderatos ne nominatum quidem Ferdinandum ſocerum eſſe. Conceptam animo iram placare Ludovicus Carrocius Ferdinandi legatus hactenus in Anglia conatus: conata & Regina pro ea gratia quam apud gentem univerſam obtinebat maximam viro à ſe nondum penitus alienato nihil uterque diligentia perfecit. Paulo poſt Ludovico Carrocio in Hiſpaniam reverſo, in ejus locum ſuffectus in Angliam Trinopolis Epiſcopus abiit. In Italia bellum ducebatur alternante fortuna dubio exitu. Sed à Cardonio tamen cum copiis Citadela duobus à Meduaco amne millibus Patavium inter & Tarviſium, oppidum ſitu, operibus & præſidio firmiſſimum vi captum eſt. Proſper Columna cum Mediolanenſis copiis Cremam impugnabat. Defendit Rentius pro Venetis urbis præſidio præfectus. Itaque expugnari non potuit. Garſias Manricus cum aliquot equitum ad Robigum tendebat ut in nullo tali metu ſecurus. Livianus vindictæ avidus ſuperiora incommoda reſarciendi, ignominiam levandi, atque ut id aſſequeretur in omnem occaſionem intentus, cognita noſtrorum ſocordia, ut fit ex rebus lætis nata, nocturna vi repente in oppidum irruit. Defendere Hiſpani ut locus & tempus dabat, ubi plurimum periculi, & laboris oſtendebatur, ibi majore vi reſiſtentes. Viribus tamen impares deditione facta ſaluti conſuluerunt. Manricus & alii cum eo centuriones capti vicentiam ſunt abducti: Rentius rei bene geſtæ fama permotus noctu Mediolanenſis exercitus ſtationem Crema egreſſus incurrit, qui Silvio Sabello Duce nil minus cogitabant iis improviſa vi fuſis momento Bergomum feſtinato itinere nullo prohibente cepit. Hiſpani qui in ea urbe erant, ancipiti periculo & repentina vi territi in arcem confugerunt. Cardonius periculo nunciato continuo auxilio accurrit ipſis kal. Novembris. Victricibus copiis par viribus Rentius non erat. Tormentis quoque icta pars muri corruens cum fragore late ſtragem fecit. Itaque urbem per conditiones reſtituit tantiſper ex victoria lætatus; triſtibus ſæpe proſpera bellum commutat ſecundis aſpera. Et eſt prudentis Ducis eas viciſſitudines præmeditatas habere neque ſi quid adverſi accidit frangi animo, ſed contra potius niti. Lanternæ porro arx Genuæ vehementer moleſta in octaviani Fregoſii Ducis poteſtatem tandem longa obſidione fatigata conceſſit. Ad intermiſſa ſtylum referamus.

CAPUT XXIII.

Luſitaniæ res.

TURCARUM imperator bello liber, quod cum fratribus geſſerat & Iſmaele Perſa qui eorum partes adjuvarat graviſſimum, centum & quinquaginta triremium claſſem inſtruebat, ut fama ferebat, in Italiam Chriſtianæ religionis caput arcemque. Primum impetum in Piceni littora oramque fore vulgo ſuſpicabantur haud longinquam & Pontificiæ ditionis provinciam. Metus externus cives conciliare ſolet, ut poſitis mutuis odiis, deterſis offenſionibus in unam communis ſalutis tuendæ conſpirent voluntatem. Verum gladii ſanguine civium & propinquorum delibuti non facile eluuntur. Ita efferati Principum animi videbantur. Non abjecit tamen Pontifex animum. Cæſarem & Hiſpanum ad ſociandas ſecum vires ſolicitavit: ne imparatos ferox hoſtis occuparet. Mediolanenſi Duce & Genuenſibus ad commune fœdus attractis, cæteros Principes acceſſuros confidebat, ac præſertim Reges Gallum, Anglum, Luſitanum. Conditiones fœderis ſcriptæ: quarum ea ſumma fuere capita. „ Ut quicumque, „ è ſociis aliquem bello laceſſeret, quaſi „ communem hoſtem cuncti vindicarent „ armis. Piorum provinciis à Turcarum „ vi tuendis ſinguli ſocii equitum certum numerum in commune conferrent: pecuniæ quantum deſignatum eſt „ delectibus militum habendis & in eorum ſtipendium. Ne pauciores ſedecim Helvetiorum millibus ad ſigna „ evocarent." Prudenter & pie excogitata privatæ Principum cupiditates evertunt. Saluti fuit aliis bellis Turcas diſtentos in piorum exitium arma vertere, tunc quidem non potuiſſe. Rempublicam ſine viribus, ſine conſilio, ſine capite fluctuantem texere numina. In una Luſitania domi induſtria vigebat, foris arma proſperum curſum tenebant. Lætus is Rex copiis quæ ex Indico commercio proveniebant ingentes & belli Africani ſucceſſibus, Romam honeſtiſſimam legationem fine ſuperioris anni decrevit. Pontifici more majorum obſequium delatum. Adjunxit ad oſtentationem amplitudinis pretioſa dona. Sacrorum inſtrumenta, veſtes Pontificales auro rigentes, eo ſplendore qui ex clariſſimis gemmis eſſe debuit, ea varietate ut ars cum copia certaret. Specie, pretio, atque elegantia majori quam vidiſſent homines in Pontificia aula, vaſa auro & argento gravia artis plena. E Perſide pantheram miræ pernicitatis priſcis Romanorum ludis exhiberi ſolitum animal equi clunibus ſtrati eleganter inſidens. Indi rectoris ad ſignum ſylvas pererrare feraſque capere edocta. Acceſſit aureo ſtrato turritus elephas aſſuetus inter alia flexo poplite venerari. Principem tybiæ ſonum pedibus vaſtique mole corporis motu quamvis incondito modulari proboſcide hauſtam copioſam aquam in circumfuſam turbam effundere. Denique Rhinoceros vehebatur, non viſum in Italia à multis ſeculis animal ferum truculentumque, ut cum elephanto commiſſus natura inimiciſſimo, veteris magnificentiæ ſpectaculum Romanorum oculis repræſentaret. Verum qui ab ultimis oris advectus, Oceani tremendos fluctus evaſerat, ad Genuenſes ſcopulos fracta navi periit in ventorum procella; catenis impeditus neque enare potuit, neque à vectoribus eripi naufragio. Ejus legationis Princeps Triſtanius Acunia rerum Indicarum longo uſu callens Romam iniit ad quartum Idus Martii. Paulo poſt dato ſenatu hac ſententia orationem habuit è duobus legati collegis alter Jacobus Paciecus Jureconſultus ad tredecimum Kalendas Aprilis. „ Rex Emanuel ab extrema Luſitania, „ Pater ſancte, huc nos venire juſſit „ de Pontificatu delato gratulatum: „ quod felix diuturnumque magnoque „ adeo eccleſiæ commodo fore auguramur, optamuſque: ſimul ad deferendum obſequium debitum quidem ſed „ libentiſſime tamen oblatum. Moram „ re neceſſaria ſuſceptam hactenus excuſare debet prompta voluntas. Officio preces adjungit honeſtiſſimas atque tempore neceſſarias. Paterna cura providendum videri, ut ſuperiores „ or-

„ orbis Chriſtiani jacturæ reparentur „ facta pace. Id fiet, ſi Principes Chri- „ ſtiani privatis ſingulorum diſſidiis ſub- „ latis, vires in commune contulerint „ adverſus hoſtem communem inſen- „ ſumque, in noſtris ruinis exultantem „ noſtraque ex calamitate & ſpoliis ſu- „ perbum & magnum novis indies in- „ crementis. Quæ enim ſi gloria quæ- „ ritur, honeſtior cauſa, ſi utilitas fruc- „ tuoſior hac cogitatione eſſe poteſt? „ Faceſſat ſuperior amentia: pœnarum „ ſatis eſt datum. Amentes prorſus & „ furioſi, qui in ſe ipſos ferrum ſtrin- „ gunt vecordes & rabidi. Proderit „ Epiſcoporum conventus continuari, „ neque ſolvi priuſquam omnia ex ſen- „ tentia componantur. Patrum aucto- „ ritate divinæ in terris æmula, id cura- „ ri atque præſtari ſummopere exoptat, „ petitque quoad vires tulerint, com- „ muni cauſæ non defuturus, paratus „ etiam, ſi res ferent, pro communi „ ſalute & eccleſiæ dignitate vitam ſan- „ guinemque profundere. Nihil in no- „ ſtra oratione vanitatis eſt. Sed quid „ non expectare fas ſit ab eo qui om- „ nes cogitationes conſumit in conatum „ religionis Chriſtianæ amplificandæ, „ ſive in ultimis Orientis ſolis oris, ubi „ vexillum crucis inter nationes feras „ & barbaras intulit atque erexit, uſque „ ad extremos orbis fines, quanto „ fructu & laude dicere non eſt neceſ- „ ſe: ſive in Africanis expeditionibus „ ærario conſumpto & regni viribus „ exhauſtis. Ex Indiæ ſpoliis & copiis „ primitias ſpecimenque offert, Pater „ beatiſſime, munera ex regionum lon- „ ginquitate unde advecta ſunt, & ex „ pietate Principis magis quam ex pre- „ tio æſtimanda ſpeque adeo certa fore „ aliquando, ut latiſſimæ regiones & „ gentes innumeræ ante veſtros pedes „ proſtratæ Chriſto ſe ſubdant. Pro „ Africanis ſpoliis minus gratiæ habitu- „ ris, quo uſitatiora ſunt poſtulatum of- „ ferimus honeſtum prorſus & ſanc- „ tum. Id eſt. Ut quoniam bello Afri- „ cano gerendo pares regni vires & „ opes regiæ non ſunt, ſuſceptos cona- „ tus primum conceſſa peccatorum ve- „ nia ex eccleſiæ theſauris juves beni- „ gna manu; deinde concedas ut pars „ aliqua in Luſitania ſacrorum vectiga- „ lium ad id bellum conferatur. Ubi „ enim melius ponantur, atque eorum „ qui eas opes templis legarunt volun- „ tati magis conſentaneæ? Cum quibus „ fructus & gloria communicatur, an „ iniquum videatur ut oneris partem „ ferant? Non arbitramur veſtram be- „ nignitatem in re omnium æquiſſima „ denegaturam, quod aliis Principibus „ variis temporibus eſt datum. „ Læto vultu & placido Pontifex legati orationem audivit. Breve reſponſum. Emanuelem Regem pro ea ac par erat magni facere: allata munera grata extitiſſe. Quod poſtularet curæ fore; piiſſimos tanti Principis conatus pro viribus juvaturum. Confectis mox tabulis Cruciatæ veniam in opem belli Africani conceſſit. Adjecit decumarum eccleſiaſticarum tertias in templorum fabricationes & ſarta tecta cultumque conſumi ſolitas. Præterea aliorum ſacrorum vectigalium in univerſa Luſitania decimam. In uſu harum conceſſionum graves difficultates extitere; miniſtri & collectores ſimulatione religionis inertiæ alimenta quærere; multas concipere fraudes. Et alioqui ex publicis vectigalibus quantum peculatus avertit. Iis incommodis commotus ſacer ordo centum & quinquaginta aureorum millibus priſtinam redemere immunitatem, ac non ultra triennium moleſtæ exactiones extitere. Populo grave videbatur eas copias in victum ſacerdotum & templorum cultum deſtinatas alio converti, unde in aulicorum delicias tandem deſinerent rebus à prima origine mutatis. Optima ſæpe inſtituta exitiali exitu terminantur, & fere mala exempla ex ſano initio ortum habent. Caſtellæ recens documentum redderet cautiores; ubi poſtquam in ſacros templorum reditus Reges involarunt, majori quam antea premebantur inopia. Enimvero qui exiguis olim vectigalibus, Maurorum imperio convulſo, externas invicta virtute gentes ad ditionem adjunxere, eos novis indies tributis plebe feſſa, & ſacrorum vectigalium parte magna occupata, nullo idoneo operæ pretio ſua mole ruere, & proprio laborare pondere. Privatorum teſtamenta legibus ſancta eſſe conquerebantur: eorum moveri, qui Chriſtum hæredem ſcripſere. Dotem multis alioqui ful-

fulcitam prærogativis Chriſti ſponſæ detrahi, ipſa invita & qui dederunt repugnantibus. Regii miniſtri ſive aſſentandi ſtudio, ſeu quia ita ſentiebant, facto honeſtatis ſpeciem prætendere. Cujus in ope & patrocinio non profana magis vectigalia quam templorum ſacri reditus deliteſcerent, ab utriſque partem aliquam decerpi & ad reipublicæ præſidium conferri æquum omnino videri. Et conſtat Ambroſii ætate templorum prædia Auguſtis tributum ſolviſſe. Equidem de re tanta ſtatuere non auſim, neque ad meum arbitrium revoco inter diſceptantes quid ſentiendum ſit, pronuntiare conſentaneum tamen putarim ut à viris ſacris in commune aliquid concedatur, ita tamen ſi non majus ſubſidium ſit, quam pro copiarum modo rataque portione. Itaque ſi redituum provinciæ aut prædiorum quartam aut quintam obtinent, non majorem neque annui cenſus partem neque regiorum vectigalium in ærarium conferant. Quod caput eſt, ne ſua auctoritate id Principes faciant, ſed ejus venia, unde jura & leges ſacræ petuntur, Romani certe Pontificis. Accedat etiam, quorum intereſt, Epiſcoporum provinciæ conſenſus & ſacrati ordinis uti aliquando factum ſcimus. Nam ordo ſacratus pejori conditione eſſe non debet, quam populi, quibus volentibus tributa à Regibus imperantur. Verum hæc in medio relinquantur, ne in lubrico loco veſtigium fallat. Is ſane legationis Luſitaniæ ſucceſſus fuit. A Præſtojoanne magno Æthiopiæ Imperatore Oliſiponem legatus venit gente Armenus, profeſſione monaſtica, Matthæus nomine. Princeps gentis David dictus Regis Luſitani, ex quo Petrus Covillanius in eas regiones penetravit, fama commotus, deinde Luſitanorum in India parta gloria amplius erectus in ſtudium mutuo commercio vires cum ea gente jungendi, idoneum hominem nactus in Luſitaniam extremam ablegare conſtituit. Is ab Alfonſo Alburquerquio benigne acceptus atque habitus, quæ prima ſe dedit occaſio, ad Luſitanum eſt miſſus. Vectores impoſtorem arbitrati, multis tota navigatione contumeliis vexarunt. Iis Oliſipone injecta vincula; ne major vindicta eſſet, Matthæus interceſſit, impetravitque. Regis conveniendi facta poteſtate binas litteras protulit una ſententia diverſo idiomate & charactere Æthiopico Perſicoque. Adjecit ex auro crucem veræ crucis parte incluſa Æthiopum Imperatoris donum. Grata legatio extitit, lectæque litteræ coram, adhibitis earum linguarum peritis. Matthæo hoſpiti honores habiti lautiaque publice data. Ab eo ritus gentis & de divinis rebus placita cognita ſunt à Chriſtiana pietate non parum ſæpe abhorrentia: prorſus ut Chriſtianæ religionis præter nomen vix aliquid retinuiſſe videantur. Omnia explicare longum eſſet. Pauca proferre exempla ſatis arbitror. Octavo die verenda circumcidunt mares juxta & fœminæ. Quadrageſimo abluuntur baptiſmate. In partu Judaico inſtituto fœminæ expiantur. Lege veteri damnatis cibis abſtinent. Ad obeuntem ſolem jejunia producunt. Euchariſtiæ divinæ utramque partem populus quoque ſumit. Presbyteri uxores ducunt: monachi cælibes, & Epiſcopi quos ex monaſteriis legunt ſacra & ideo devota jam capita. Peccata confeſſione expiare contendunt, cæleſteſque venerantur cultu religioſo. Summa in eorum moribus & inſtitutis, quædam merentur laudem, pleraque ſunt abſona. Rhegium Lepidi Pontifex obtinebat. Mutinam haud remotam à Cæſare accepit oppigneratam dum redderet mutua, quæ dedit, quadraginta aureorum millia. Eas urbes ad Parmam & Placentiam adjunctas Juliano fratri deſtinaſſe fama fuit, vero an falſo haud facile dixerim, ſed daturum rumor erat jure fundi Pontificibus relicto, adjuncta quin etiam Ferraria, ſi vires voluntati pares ſuppeterent: eidem paulo poſt Filibertam uxorem Caroli Allobrogum Ducis ſororem lectiſſimam in puellæ dotem & cultum de ſuo centum aureorum millia dedit.

C A-

CAPUT XXIV.

Vaſcones Caſtellæ contributi.

Anglicum conjugium Gallo Regi exitiale extitit brevi conſecuto obitu. Sic ſolent ſenes complexibus intempeſtivis indulgentes præſertim diſcrepante nuptæ novæ, ætate, ipſorum imbecilla valetudine. Gaudium brevi mærore mutatur.
1515 Anno novo milleſimo quingenteſimo decimo quinto deceſſit. Supremus honor defuncto habitus corpuſque in majorum ſepulcra illatum tumulo è candido marmore, ſuperbo ſtructuræ genere atque eleganti. Inſaniam ne magnis quidem imperiis tolerabilem æmulati proximi Reges effecere ut novis ſepulchris templi ſpatia non ſufficiant alioqui vaſti. Ejus morte in generum Franſciſcum Valeſium Engoliſmorum Ducem imperium Gallicum eſt tranſlatum ardenti juvenem ingenio, magnis animi & corporis dotibus, quas ſecum ipſa certans natura congeſſit. Vulgo perſuaſum erat non ceſſaturum niſi Mediolano recepta, regnoque adeo Vaſconum, quod ſpoliatis Regibus pollicitus erat. Rerum tamen Italiæ major cura; eo bello diſtrictum ne aliquis à tergo terror revocaret in Galliam verebatur. Ab Anglia metuebat nihil pace cum ea gente pulcherrime ſtante. Carolum Auſtriacum, ne ex Belgis tempeſtas exiſteret, Renatæ Gloti jungere tentavit. Honeſta conditio videbatur, neque repudianda prorſus. Naſſai Comes & Michael Croius Principis cubiculo Præfecti ideo Lutetiam appulſi conjugium ſtipulati ſunt nono Kal. Aprilis. Dos dicta ſexcenta auri millia, ducenta in præſenti pecunia, pro quadringentis millibus Bituriges pignori dari decretum. Carolus Princeps in ſuam tutelam abierat, ab avo Cæſare & amita Margarita Belgarum procuratione permiſſa. His pacatis Principibus Ferdinandus ſupererat majori prudentia, Rex quam ut arte caperetur. Lautrechius Aquitaniæ Præfectus negocio dato Comarium de induciis in tertium annum prorogandis ultro appellavit. Abnuit Ferdinandus cognita haud dubium Galli deſtinatione in omni conſilio circumſcriptus & ſagax, niſi Italia porro comprehenſa arma citra Alpes nequaquam poſiturum. Sic ars arte deluſa. Quin etiam ad omnes caſus ope parata, fœdus inſtitutum ut novo decreto firmaretur curavit, adverſus Turcas & ad ſingulorum ſociorum ditionem communibus armis tuendam, Gallicos impetus retardatum iri, ſi id aſſecutus eſſet, animo neque inepte proſpiciens ſimul ad fœdus alterum inclinavit à Leone Pontifice expeditum Bernardo Bibiena Cardinali ſanctæ Mariæ in porticu ad Cæſarem propterea legato. Ejus fœderis leges. Ut Cæſar Veronam Vicentiam, Forum Julii, & Tarviſium teneret. Duci Mediolanenſi cederent Brixia, Bergomum, Crema. Harum trium urbium permutatione Parmam & Placentiam Pontifici relinqueret Juliano fratri Principatum. Eo temperamento Ducis Mediolanenſis imperio firmato facile Ferdinandus adducebatur, uti ei è Caroli Auſtriaci ſororibus conjux daretur certe Margarita Princeps Neapolitana Regina, arcta omnes devinctæ neceſſitudine, quippe neptis prima, nurus altera, tertia ſororis filia. Sfortiana nobilitate majora conjugia. Dies cruciatuum Chriſti Dei memoria ſacros & lugubres Ferdinandus ad Mejoradam tranſegit, in curam intentus utriuſque gentis conventus quam primum agitandi, Caſtellæ quidem Burgis, Aragoniæ autem Calatajubæ lauto municipio. Olmedi edicta promulgata ſunt pridie Idus Aprilis. Et Aragoniis quidem conventibus inchoandis Maji menſis dies undecimus deſignatus. Ut actionibus pro ſe vicaria præeſſet ex ſuperioris gentis conceſſione, Reginam conjugem in Aragoniam amandavit, juſſam iis ſolutis conventibus. Ilerdæ Catalaunorum conventus agitare, Valentinos poſtremo Valentiæ. Ipſe Burgos feſtinavit ne deſignato tempore occaſioni deeſſet ordinum voluntate redigendæ pecuniæ, cujus prima cura erat, magna inopia, majorque quam ex Aragonia ſpes. Belli metus multiplicis impendebat: cui omnino occurrendum erat, novo militum delectu ſupplendi exer-

exercitus, firmanda præſidia. Actum de ea re Burgis; conſenſu decretum eſt quadringentis aureorum millibus ærarii tenuitatem regios conatus juvare. Magnum vectigal & grave ut exhauſtis populis imperaretur Ferdinandi Regis beneficium evicit, umbra quamvis dignitatis magis quam proventus. Vaſconum regnum in iis conventibus Caſtellæ contribuit olim quamvis Aragoniis obnoxium, recenſque ab Aragonio Rege, & Aragoniis viribus ex parte auxilioque partum. Verum Regi, ne Vaſcones Aragoniæ inſtitutis & legibus libertatem arriperent, providendum omnino videbatur, ab omni memoria invidioſam ſerviendi rationem unde magni motus extiterant, alioqui in ſuam gentem caritate propenſior. Acceſſere ſumptus Caſtellæ majores in bello Vaſconum tolerati major multo militum numerus ex ea gente, ad defendendam in poſterum provinciam validiores multo vires. Sed ex eo tamen conſtat Ferdinando deſtinatum prorſus animo fuiſſe, eam ditionem nunquam abdicare, quaſi ſui juris non ſecus ac alios principatus, neque ulla religione moveri, ut ab ea ſententia decederet. Sic variis ſermonibus præ ſe tulit. Viribus potiori argumenta nunquam deſunt ad retinendum quæcumque armis occupavit. An Principatum aliquem ultro veteri domino redditum docere quis poſſit? Si verum fateri licet, nonnullis Ferdinandi cauſa præſidiis fulciebatur neque contemnendis neque prorſus inanibus. Primum Pontificis ſententia Reges veteres fuiſſe ditione ſpoliatos: quos more majorum extrema meritos exempla furiali carmine devovit, & jure Pontificio male dixit. Deinde in Reges Caſtellæ tranſlatum jus Claræ uxoris prioris Henrici Caſtellæ deinde Regis eo nomine quarti ipſius voluntate & donatione, quo tempore à patre ſævo ad non dubium exitium data eſt in Gaſtonis Fuxenſis ſororii poteſtatem, ejus nece oppido cupientis, quæ jure potior erat, quippe major natu, Vaſconum imperium ad ſe trahere. Ita per omnes patrati parricidii affines & eorum poſteros pervagata ira cæleſtis haud longo tempore pœnas à ſingulis improbæ cupiditatis exegit, maneſque innocentis puellæ mortuæ vindicta quam vivæ regiis opibus, felicioris nullo inimicorum innoxio relicto tandem quieverunt. Acceſſit ad cætera Ferdinandi præſidia Germanæ Reginæ jus Gaſtonis Namurſii fratris in locum. Quod ſi eo jure contendas Caſtellæ Vaſcones contribui non potuiſſe. Suſpicari licet quid enim vetat? cum prole careret factum ejus conſenſu certaque voluntate: quando poſt tres annos in conventu Cæſarauguſtano Vaſconum regnum in Carolum Auſtriacum tranſtulit Caſtellæ jam & Aragoniæ Regem. Certior interpretatio Deum eſſe qui tempora ſæclaque commutat, evertit regna fulcitque, quos numen ſublevat, his dare imperia, urgere quos decrevit premere. Neque tantum propter injuſtitias & injurias transfertur regnum de gente in gentem, ſe propter contumelias & dolos: uti divini libri teſtantur. Conventus Aragonii Calatajubæ habebantur. Ut à populis pecunia in ſtipendium redigeretur poſtulatum. Id proceres & nobiles facere, niſi ſubditis populis præciſa regiam opem per appellationem implorandi recuſarunt, tanta obſtinatione ut conventus aliquot menſes impediri neceſſe fuerit. Afflicta Regis valetudo contemnebatur. Cæſarauguſtanus Præſul magno quamvis labore promovebant parum. Nulla ſpe in conventu irritatos Proceres quidquam pro ſano facturos, ſingulas civitates appellare placuit de ſubſidio privatim concedendo. His difficultatibus commotus Rex quamvis extrema valetudine atque ita ut nocte quadam pro mortuo habitus fuerit, Burgis in Aragoniam feſtinare ſtatuit, ſpe Proceres præſenti nihil denegaturos. Ex itinere Antonium Auguſtinum regio Aragoniæ ſcrinio Præfectum ad ſe citato venire mandat; conſilia de rebus magnis communicaturum. Advenienti ad Arandam Durio alluente nobile oppidum, quo rex proceſſerat, continuo injecta in hoſpitio vincula ſunt. Gometius Ferreria in curia regia rerum capitalium judex captum in Septimancenſem deduxit cuſtodiæ deſignatam arcem; de vinculorum cauſa multa ſunt dicta, ut in rebus novis & præter opinionem, contingit. Quidam cum Carolo Auſtriaco conſilia Regi ingrata adverſaque communicaſſe interpretabantur: Alii petulantes oculos

in Germanam Reginam conjeciſſe, ac vero de ſtupro appellaſſe. Verior opinio: cum Aragoniis Proceribus conſenſiſſe in conventu: ejuſque malo voluiſſe regem cæteros officii admonere magis uſurpandi juris cauſa, quam quod unius culpa eſſet. Segobiæ cum Regio conſilio Hiſpaniæ Cardinalis ſubſtitit. Rex adjuncto Ferdinando nepote Calatajubam feſtinavit. Fruſtra is labor fuit. Proceribus nulla diligentia perſuaderi potuit, neque unius vincula tanti erant, ut deſiſterent niſi libertate quam petierant conceſſa æquitati prorſus adverſa injuriarum fonte. Regis morbus recrudeſcebat labore moleſtiaque auctus. Villæ quoque nobili campana inſtare finem ſignificatum, magnorum eventuum nuntia Regumque obitus. Sic fama tulit, Aragoniæ gentis communi perſuaſione confirmata. Verum dijudicare quis poſſit? In ejuſmodi rebus quanta ſæpe exiſtit vanitas. Ergo re neceſſaria, autumni tempore nullo publice pecuniæ ſubſidio in conventu impetrato ſeſe Rex in Caſtellam retulit. Regina Calatajubæ conventibus ſolutis Ilerdam proceſſit. Sic in Caſtella & Aragonia res erant; quo tempore ad Viennam Auſtriæ, Cæſar & duo fratres Sigiſmundus Poloniæ & Ladiſlaus Hungariæ Reges convenere ad ſextum decimum Kalendas Auguſti. Colloquii præcipua cauſa conjugia exſtiterunt Ferdinandum & Mariam Auſtriacos fratres inter & Annam atque Ludovicum jam Bohemiæ Regem Hungari filios inita ipſo Magdalenæ memoria ſacro die; auſpex & antiſtes totius cæremoniæ Thomas Cardinalis Strigoniæ Pontificis legatus. Lætitia ludis, conviviis & omne genus ſpectaculis atque Principum numero læto cultu, gemmis auro & purpura diſtinctis veſtibus plures dies continuata eſt. Interfuere ex ſponſis Ludovicus & Anna patrem Regem ſecuti; præterea Maria Auſtriaca; abſentiam Ferdinandi Cæſar ejus avus ſupplevit quaſi procurator ſponſalibus ſtipulandis. Notatum à curioſis non modo Ferdinandum & Mariam ſororem Ferdinandi Regis ex ſanguine fuiſſe ejus nepotes, ſed & Ludovicum & Annam pronepotes Eleonoræ extitiſſe Vaſconum Reginæ, quæ ſoror Ferdinandi fuit, Catharinæ nimirum nepotes, quæ Gaſtoni nupſit Candalæ regulo. Gaſtonis enim filia Anna nomine Ladiſlao Hungaro nupta Ludovicum & Annam novos ſponſos peperit. Ita Joannis Aragonii Regis Ferdinando filio quam ſua virtute & rebus geſtis nobilioris, ſanguis omnium fere gentium regiis inſertus latiſſime eſt propagatus.

CAPUT XXV.

Alfonſi Alburquerquii obitus.

MAGNA & præclara ab Alfonſo Alburquerquio Indiæ Prætore toto ſuæ Præturæ tempore opera ſunt perfecta. Immortalem à gente Luſitana laudem habeat, neceſſe eſt, quippe imperii Luſitani in extremis orbis oris conditor princeps. Annis gravem imbecilla valetudo vexare cœperat. Multi præterea æmuli (omnibus ſatisfacere qui poſſet? certe virtutem invidia premit) in Luſitaniam delati criminabantur, virtutibus vicina vitiorum nomina affingentes calumnia & mendacio armati. Reus in abſentia agebatur criminationum juxta ac criminantium ignarus, ſecuritateque quam conſcientia dabat incautus. Et quidem aperta odia depelli poſſunt fraus & dolus obſcura, eoque inevitabilia. Emanueli Regi, ut ei ſuccederetur tandem perſuaſere. Delectus è nobilitate Luſitana Lupus Suarius, Alvarenga magnæ ſpei vir, qui res in India gereret. Comites adjuncti Matthæus Legatus Abaſſini Regis & Eduardus Galvanus una in Æthiopiam iturus. Verum eam legationem obire importuna mors prohibuit. Atque in ejus locum conſequentibus annis ſubſtitutus Rodericus Lima in ipſo Æthiopiæ aditu Matthæo extincto ad eum Regem legatus pervenit. Franciſcus Alvarus presbyter proſecutus euntem legatum de tota ratione itineris & regionis natura gentiſque inſtitutis commentaria patria lingua accurate deſcripta in lucem edidit. Novus Prætor navigatione vix quinquemeſtri

præter morem à celeritate feliciſſima Oliſipone Goam pervenit, omnino poſtridie Kalendas Septembris. Sub id tempus quinto poſt die ex Luſitaniæ Regina filius eſt natus, Eduardus nomine, miti Princeps ingenio, modeſtia & comitate inſignis ſtudiis venationis & muſicæ imprimis deditus. In florenti ætate raptus, ex uxore tamen filium ejuſdem nominis brevis & ipſum ævi & duas filias reliquit. Major Maria dicta Alexandro Farneſio nupſit Principi tunc, deinde Parmenſi Duci, Catharina hodieque ſuperſtes Brigantino Duci eſt juncta. Quibus diebus Lupus Suarius Goam appulit, Alfonſus Alburquerquius Ormutii ex diuturnis laboribus fluentis alvi morbo letali oppreſſus ejus inſulæ rebus compoſitis Regeque perſuaſo, ut amicitiam Luſitanam conſtanter coleret, in ea fortunis ſuis certiſſimum præſidium repoſitum putaret; cupidus Goam delicias ſuas ante obitum inviſendi, navim conſcendit. In itinere de ſucceſſoris adventu cognovit. Eo nuncio ſupra æquum & honeſtum perculſus vir alioqui egregius neque diſſimulare dolorem, neque tenere linguam. „ Proh Chriſte „ Sancte, inquit, quantæ me moleſtiæ „ circumvallant? Si Regi pareo, in „ hominum calumnias incurro, ſi reſ- „ picio homines Regem offendo. Ad „ aras; nullum alibi perfugium. " Hæc truci voce ardentique vultu ut procul exaudiretur, adſtantibus commoverant lachrymas. Commoti animi ipſe non ambitionem imperandi putabam. Quid enim alienius eo tempore? Sed morbi moleſtia victum, quæ omnia reddit ingrata, aut excelſo animo ægre tuliſſe interpretabar calumnias ſupra virtutem fuiſſe. Nam, ut ad ſe collecto tantiſper animo rediit. „ Certe ſubdit, Regum „ corda Deus ſua ſapientia regit. Quid „ futurum putatis. Si me mortuo idoneus rector eſſet à Luſitania expectandus? quantum periculum rebus in „ India immineret? " His dictis quievit. Morbus navigatione invaleſcebat minori in horas ſpe. E Goa propinqua evocari presbyterum mandat, cui erat ſolitus conſcientiæ vulnera per confeſſionem detegere. Cum eo rebus omnibus communicatis, pœnitentiaque & oleo ſacro ex ritu Chriſtiano expiatus, die quodam ante lucem efflavit animam. Vir haud dubium inſigni cum primis virtute, felicitate & pugnandi ſcientia comparandus eorum, quos ab ulla memoria Hiſpania genuit. Magnitudine animi, benignitate, prudentia, juſtitiæ cultu major fuerit in ambiguo eſt. Ex æquo hæ virtutes in ejus moribus & vita colluxere nulli earum ut palmam concedere fas ſit. Corpus labore invictum, animus expeditus in conſulendo perficiendoque quidquid factu optimum judicaſſet. Suis carus, hoſtibus formidabilis. Multum rei Luſitaniæ favere numina duobus primis Prætoribus datis excellenti virtutum omnium indole, pari conatu, audacia, ſucceſſu eorum quæ aggrediebantur feliciſſimis. In una tamen voluntate Chriſti nomen amplificandi, & quodcumque periculum ſubeundi pro officio Regi ſuo debito & gentis gloria illuſtranda ſententiis vel maxime diſcrepabant. Almeida primus Indiæ Prætor nolebat vires & claſſes Luſitaniæ ad expugnandas urbes & arces conferri in illis oris, modicas eſſe vires Luſitanorum dictitans, auxilia longinqua; ſi in plures diſtraherentur partes, fore injuriæ opportunos, neque pares tantis conatibus. Maris imperium tenerent modo, cætera in iis regionibus prona fore. Alburquerquius contra ex ipſa auxiliorum longinquitate & virium exiguitate contendebat pluribus coloniis ea littora occupanda videri; unde quaſi ex ſeminariis ſupplementa ſuppeterent, commeatus facultas, cæduaque materia ad extruendas naves, armamenta comparanda. Alioqui neque maris imperium diu ſtare poſſe, neque commercii facultatem: quando ſive maris tempeſtatibus ſeu hoſtium in claſſes aliquando disjici vincique neceſſe foret. Itaque fore commodum ſi portubus & arcibus, quam poſſent latiſſime vaſta littora amplecterentur, ad omnes caſus parato perfugio. Alburquerquii rationem fuiſſe commodiorem tempus indicavit, judex teſtiſque ſyncerus, & rerum eventus, qui conſiliis fere pretium famamque conſtituit. Uxorem nunquam habuit: ex ancilla tamen ſuſceptum filium reliquit. De eo ſolicitus ſub mortem his verbis ad Regem ſcripſit. „ Inter frequentes ſingultus, „ &

„ & mortis inſtantis ſigna certiſſima has „ poſtremas litteras do. Filium unicum „ habeo; eum tua benignitate complec„ tare precor. Paternis meritis ea gratia „ eſto. Quæ qualia ſint, me ſilente „ opera ipſa teſtantur." Corpus amplo funere ac vere regio in divæ Mariæ ædiculam ab ipſo Goæ conſtructam illatum eſt. Omnis ordo & ætas obviam effuſa in veſte ſordida veriſſimis lachrymis gentis gloriam, ſalutare præſidium una occubuiſſe atque eodem tumulo ſepeliri ſine fine dolebant, ſcilicet: atque ita ut ſingulorum parentes aut fratres lugeri, omnes crederes unius ſpiritu vixiſſe extincto perituros. Corpus occidit, & vita præſens ablata eſt multis obnoxia miſeriis. Merces in cælo certa virtuti, inter homines nominis gloria non inanis ſed ſolida perpetuo vigebit nullis ſeculis interitura. Rex ex intervallo cognito Alburquerquium obiiſſe, doluit impenſe. Filio ad ſe vocato benigneque accepto Blaſii nomen à prima ætate inditum, Alfonſi appellatione mutavit in patris memoriam & gratiam; prædia & vectigalia dedit ampla unde vitam ſuſtentaret; quam ducta uxore lectiſſima deinde in multos annos propagavit non ita pridem extinctus; ſuaque impenſa Divæ Mariæ ædiculam Goenſem, ubi pater ſepultus fuerat, nova ſtructura & ſpatiis in juſti templi formam amplificandam curavit. In Africa ad oſtium Mamoræ fluminis, quod antiquis Subur fuit, Emanuel Rex arcem imponere cogitavit ultra Arcillam centum non amplius millibus paſſuum. Claſſe ducentarum navium majorum minorumque octo millia hominum in eam rem mitti placuit. Ductor Antonius Norogna, Oliſipone digreſſi Idibus Aprilis ad oſtium fluminis appulere nono Kalendas Maji. Infelix conatus extitit. Cœptam continuo ædificari arcem innumera Maurorum multitudo ſub ſignis ſeſe circumfundens ex omnibus partibus, diſturbavit, amiſſiſque tormentis, quæ in nova arce erant poſita, & è Luſitanis media parte deſiderata, claſſis coacta eſt cum ignominia & jactura ſeſe in Luſitaniam referre.

CAPUT XXVI.

Rex Gallus Mediolanum abiit.

FRANCISCUS eo nomine primus Galliæ Rex ſimul ac regium inſigne deſumpſit, nobile regnum viris, armis, copiis & gloria florens poſt fata ſoceri adeptus, collecto numeroſo exercitu ad Mediolanum repetendum animum retulit. Non deerant Maximiliano Duci ſua præſidia fautoreſque. Quindecim Helvetiorum millia ad periculi famam accurrere, tueri deſtinantes cujus patrocinium ſuſceperant, atque datum beneficium. Belli initia adverſa extiterunt ad omen ſummæ univerſæ. Proſper Columna cum equitibus cataphractis tranſitu Gallos prohibere idoneo loco inſeſſo conſtituens, occupato ab hoſtibus conatu improviſa vi inter cænandum ad Villafrancam eſt captus à Palicii militibus. Rex ipſe Gallus cum validis copiis in Inſubres irruens prope Mediolanum caſtra promovit, ea urbe capta cætera prona fore ratus. Cardonius ad Abduæ ripam caſtra habebat; cum Pontificiis copiis Placentiæ morabatur Laurentius Mediceus Petri filius ejus, qui ad Liris oſtium eſt merſus. Utræque copiæ ſi cum Helvetiis jungerentur, magnum ad victoriam momentum. Id providens Dux Mediolanenſis fieri ita oppido cupiebat, curabatque eo majori ſtudio quod prope metum erat, Galli ad nutum rebus fluere incipientibus Alexandria quidem ultro in partes acceſſit. Novaria capta eſt cum arce Petri Navarri maxime induſtria. Nam is Hiſpano lente admodum de eo liberando conſilia explicanti infenſus, ad Gallum tranſiit viginti aureorum millibus ex regio ærario perſolutis libertatis pretio. Miſſi à Ferdinando Rege, qui magnis propoſitis præmiis ad officium revocarent & priſtinæ fidei cultum, præſtitere nihil. Serum remedium animo penitus alienato. Quin fidei & amicitiæ argumento Olivetum in Neapolitano regno Comitis nomine datum ultro remiſit confectis de ea abdicatione tabulis. Magni viri concedunt ſæpe iracundiæ & vindictæ ſtudio in majora mala præcipitant. Cardonius Helvetiis non

ſatis fidebat ferocis hominibus ingenii, & ambigui; & erat ſuſpicio arcano ad Gallum reſpicere. Ne Pontificiis quidem multum credebat, Parmam & Placentiam retinendi ſtudio ſpeque, ſi affulgeret, quas urbes eripere Helvetii contendebant, ad Gallos facile tranſituris. Ergo Marco Antonio Columna Veronæ, Brixiæ Ludovico Hicardo curare juſſis ipſe ponte è cymbis confecto cum exercitus robore Pado tranſmiſſo conſtituit in agro Placentino ad Trebiæ ripam munitis caſtris ſe tenere; nihil eo itinere hoſtile extitit oppidis circum amicis. Diſplicuere ea conſilia eaque cunctatio Helvetiis, haud dubium improvida exitialiaque uti eventus docuit. Vim numinis quis avertat? Sed unde ſuſpicio ſponte Hiſpani excitari bellum, cunctaque quæ accidere non ignavia militum neque hoſtium virtute ſed fraude Ducum eveniſſe. Cardonii adventus ſpe ſublata Helvetii tamen paucis adjunctis Italis Mediolano egreſſi cum univerſis Gallicis copiis confligere conſtituunt; non audacia id ſed temeritas erat. Dux neque jubendi neque vetandi potens, non jam Princeps, ſed belli cauſa, Furore militari cuncta agebantur. Caſtra Galli ad Marignanum & ſanctum Donatum ad ſextum ab urbe lapidem munierant, ſpe cives voluntate in poteſtatem venturos. Livianus præterea feſtinabat ut cum Gallicis ſuas copias conferret; enimvero equites gravis armaturæ nongentos expeditos mille & quadringentos, pedites ad novem millia. Helvetiis feſtinandi ea cauſa extitit, ut Liviani adventum occuparent pugna facta, ſi utræque copiæ jungerentur de victoria diffiſi. Inſtructa acie foras urbis portas erumpunt ipſa conatus magnitudine & mortis contemptu formidabiles; nullo duce ſibi quiſque auctor erat, incitatorque. Galli contra iis excipiendis in aciem & ipſi copias producunt. Primum agmen Carolo Borbonio datum, poſtremum Palicio Rex in media acie curabat. Gallica tormenta multa & præſtantia in ſubeuntes munimenta Helvetios diſploſa late fecere ſtragem. Juniores ex eo numero facto agmine rabie & furore cæci novo impetu in munitiones facto, quamvis adverſariis egregie reſiſtentibus, foſſa tamen profunda tranſcenſa & vallo tormentorum partem occupant. Fervente utrinque cæde ac fortuna victoriam alternante, ne nox quidem ſuperveniens pugnam diremit, quandiu luna ſubluſtris fuit ad mediam fere noctem: tanta erat vincendi rabies. Helvetii proſperis feroces, Gallos pudor irritaverat & ſui Regis præſentia accenderat; pugna varia, atrox, anceps, his atque illis rurſus exitiabilis. Rex ad primam aciem provectus & inter primos juvenili impetu pugnans in armis reliquum noctis ſuſtentare neceſſe habuit, ne galea quidem detracta neque ſomno capto niſi quantum corpore in tormenti currum tantiſper inclinato licuit, ne guſtato quidem cibo ſeptem & viginti horarum ſpatio. Ingens animi & corporis vigor: cum luce pugna redintegratur non minori quam antea rabie. A Jenolaco Galeoto tormenta perite diſpoſita librataque, ab aperto latere multam Helvetiorum cædem ſtragemque fecerunt. Accidit in medio pugnæ ardore ut Livianus è propinquo audito tormentorum fragore cum aliquot equitum turmis ſuperveniret apprime pugnax Dux. Helvetii cum omnibus copiis acceſſiſſe rati, ea opinione late per agmina vagata fractis animis deſperataque victoria Mediolanum verſus ſeſe recepere, ſed ſenſim atque ſervatis ordinibus. Ex ea urbe extemplo ſublatis ſignis Larium lacum verſus diſceſſere. In Idus Septembris & diem poſterum in paucis memorabilis pugna incidit. Victori continuo ceſſere omnia. Mediolanenſes eum intra mœnia accepere. Arx quo ſe Dux cum manu militari recepit acriter impugnata tormentis, atque cuniculis à Navarro ſcienter actis intra trigeſimum obſidionis diem deditionem fecit. Dux in Galliam amandatur in alimenta annuis triginta ſex aureorum millibus decretis in exilio vitam calamitoſam propagaturus ex pacto inter hoſtes tam procul à patria. Brevia ac fluxa mortalium gaudia; vix delibato ſuſcepti principatus primo fructu, in quas ærumnas præcipitavit? ſi fructus & gaudium dici debent continuæ curæ, & terrores quibus is Princeps ex quo rerum ſummam obtinuit cruciatus eſt, alieno ſemper obnoxius arbitrio & imperio eorum, qui publicis vectigalibus occupatis, ac ingenti

ingenti identidem pecunia imperata pacis legibus & belli ex commodo rogatis abrogatiſque miſero Principi præter umbram nominis, nihil niſi ſervitium ſordes & egeſtatem reliquerant, ne gemitus quidem liberam facultatem. Cæteræ urbes & arces Duce ſublato ejuſque exemplo in victoriæ partem ſine ſanguine conceſſerunt. Cardonius extemplo Neapolim copias reduxit cura Neapolitanarum rerum novarum cupiditate arripere arma volebant niſi metus majoris mali frænaret. Mænyngem quidem inſulam petere diſtinendis copiis juſſus erat, an timori ea ſpecies prætendebatur. Pontifex tempori inſervire conſtituens ex condicto Bononiæ victorem convenit. In eo conventu Rex quæcumque voluit facile impetravit arma tenenti nihil denegare fas erat. Dedit etiam quaſi mutua permutatione facta, ut Pragmatica ſanctio abrogaretur ſacrati in Gallia ordinis magno gemitu. Gentis voces liberæ fuerunt & plenæ expoſtulationum, nihil amplius. Sic ſolet populus ſine capite. In Hiſpania Ferdinandum Regem novæ porro curæ ſolicitabant. Magnum Gonſalvum in Belgas navigaturum vulgatum eſt, adjunctis Egabri & Ureniæ Comitibus & Prieghi Marchione. Grandem pecuniam comparatam, ut cum res exegiſſent, nec facultas fugam nec inopia moraretur. Ea opinio cum late manaſſet Mangiareſſius miſſus eſt abs Rege cum mandatis diſceſſum prohibendi, & ſi foret opus in Gonſalvum injiciendi manus. Tantum Hiſpaniæ dedecus avertere numina de cœlo. Menſe Octobri Gonſalvus febri quartana laborare cœpit Loxæ ubi morabatur. Simulata valetudine ludere ſuſpicio erat: neque minor proinde cura cuſtodiaque. Angli animo ſuſcepta indignatio mora invaleſcebat. Ad eum placandum ne hoſtium conatus importuno maxime tempore juvaret munera decreta veſtis, vaſa gemmis diſtinguentibus aurum, equique generoſi auro ſtrati; legatus in id Ludovicus Gilabertus miles ſacer in Angliam appulit Reginæ utero prægnanti lætam. Quo diutius expectarant in exigua ſpe, eo majorem voluptatem univerſæ genti commovit. Thomæ quoque Volſæo purpura Roma delata ludis & conviviis celebrata. Ex infimo is loco ad primum dignitatis gradum in Anglia aſcendit, ut ex rerum faſtigio graviori caſu præcipitaret. Gratia Principis, cui fuit intimus, & prava obſequia pro virtutibus fuere. Superbia atque ambitio exitium ipſi & univerſæ genti attulerunt. Is ergo & Ferdinandi legatus mutuo aliquot dierum congreſſu, ad quintum decimum Kalendas Novembris fœdus & amicitiam ſtabilem inter duos illos Principes ſanxere. Ludovicus Requeſenius novem triremium Dux ad Coſſyram inſulam, vulgo Pantalaream, tredecim piraticas triremes Siciliæ ſpoliis & præda onuſtas nactus commiſſa pugna vicit per æſtatem. Aliquanto poſt Bugiam obſedit Omichus Turca cognomento Barbaroſſa, cum ſua peculiari claſſe eo delatus. Multi præterea Mauri è vicino tractu Turcæ conatus ſublevatum terra accurrerunt. In arcto res poſitas Raymundus Carrocius urbi Præfectus ſupremo conatu defendit Michael Gurrea in Balearibus Prorex obſeſſis auxilio opportuno ſupervenit. Ducebatur tamen obſidio, in aliquot menſes continuata. Obſeſſi annonæ inopia laborare cœperant. Cogitantes de facienda deditione navis recreavit à Sardiniæ Prorege miſſa cum commeatu & bellico inſtrumento. Qua ope tamdiu ſuſtentatum eſt, donec Turca abjecta ſpe urbem occupandi ſoluta obſidione fine anni diſceſſit.

CAPUT XXVII.

Ferdinandi Regis Catholici obitus.

VALETUDO tum Ferdinandi Regis Catholici tum Magni Gonſalvi recrudeſcebat majori indies ſævitia inani medentium cura, utriuſque exitus urgebat, Gonſalvus mortis anguſtiis exæſtuans lecticariorum humeris Loxa Gra-

Granatam abiit, ſi cœli mutatione melius haberet. Nihil ea diligentia eſt profectum. Altero Decembris die in ea urbe deceſſit vir plane admirabilis animi magnitudine & perpetuo victoriarum curſu clarior omnibus Dux, quos à multis annis Hiſpana terra tulit, alioqui magnorum virorum ferax. Extrema ætate magnis procellis jactatus numquam indignum quidquam eſt locutus, & quamquam rebus adverſis integra ſemper virtutis & conſtantiæ fama; quippe ſolitus non minus in ſecundis triſtia, quam in aſperis ſecunda cogitare. Aulicorum ex invidia minor meritis Principis gratia, gloriam non minuit, ſed auxit: effecit certe ne poſtremis annis offenderet. Multos longæva ætas vertenti fortunæ tribuit: magnique ſæpe viri quietis impatientia & rerum varietate ſuperiorem gloriam obſcurarunt: cum ſit arduum mare frequenter ſulcantem, nunquam fluctibus tempeſtateque ſæviente jactari. Tempus vitam abſtulit: virtutum memoria vigebit quandiu mundus ſtabit. Ejus obitu in Eliuram filiam majorem natu domeſticæ fortunæ tranſlatæ ſunt: equitum Magiſterium Neapoli vacuum Fabricio Columnæ ceſſit Regis dono in poſteris porro ad hanc diem ſtabili, inanis umbra & ſine proventu nomen. Ferdinandus Rex Hiſpalim ire conſtituens per hyemem mitioris cæli urbem, Placentiam haud deviam ſe contulerat & ipſam amœnitate præcipua. Ibi quamvis afflicta magis indies valetudine ſplendide à civibus acceptus, atque habitus ludis frequentibus & grata hilaritate, diebus aliquot ei civitati datis, Ferdinandum nepotem ad Guadalupeum oppidum ire juſſit templumque ſanctitate & miraculis celeberrimum, propter quod municipium inviſitur: nam alia viſendi cauſa nulla eſt. Proſecuti ſunt euntem Petrus Nunnius, Guſmanius Calatravæ Claviger ejus moribus formandis adhibitis & literarius magiſter Alvarus Oſorius Aſturicæ Epiſcopus. Rex in Vectonum eam partem diſceſſit, quam Serenam dicimus, ardearum volatu, quarum eſt eo tractu magnus numerus (& eo aucupii genere præ cæteris oblectabatur) animum curis & ægritudine gravem tantiſper levaturus. Maris Præfectus, Dux Albanus & Burgenſis Epiſcopus ſequebantur, è regiis conſultoribus tres Laurentius Carvajalius, cujus extat de rebus hoc tempore geſtis diarium. Sapata & Franciſcus Vargas rationibus Præfectus ex Agnete Carvajalia uxore, Guterrii Carvajalii Epiſcopi Placentini non ita pridem extincti pater. Eodem Hadrianus Belga Lovanienſis Decanus, Caroli Principis magiſter appulit è Belgis miſſus de rebus magnis ad avum legatus. Ut Carolo annua quinquaginta auri millia darentur eo annitente conſtitutum eſt. Conceſſum etiam ut Caſtellæ procurationem Ferdinandus Rex, uti ipſe expetierat, dum viveret propriam retineret, etiam poſt Reginæ mortem. Id ultro adjectum. Inſignis munificentia ſed vitæ exitu proximo, cujus rei manifeſta ſigna perſpiciebantur, levis gratia. Per dies Chriſti Dei è virgine nati memoria celebres hæc agitata decretaque ſunt. Ad caſtra Julia vicus Madrigalegium eſt ei urbi contributus. In eo pago Regis ægritudo ipſa itineris agitatione gravior eſt effecta, prorſus ut medici diu victurum deſperarent. Accurrit cognito periculo Decanus Lovanienſis. Ejus adventus Regi moleſtus accidit. Ut Guadalupeum, quo iverat Ferdinandum Infantem inviſum ſeſe referret, atque ibi juſſit ſuum adventum ſuſtentare. Mox teſtamentum confecit. Peccata Thomæ Matienſo è Dominicano ordine ſibi ante à confeſſionibus, aperuit. Regina Ilerdæ Regis periculo nunciato itinere feſtinato pridie quam teſtamentum nuncuparet, mœſta ac ſolicita acceſſit. Proximo die Mercurii poſt mediam noctem una amplius hora animam placide efflavit decimo Kalendas Februarii auſpicante ſalutis anno milleſimo quingenteſimo 1516
decimo ſexto. Princeps juſtitiæ cultu, prudentiæ laude, animique præſtantia excellentior omnibus, qui unquam in Hiſpania extiterunt. Vitia deeſſe nunquam poſſunt; ea eſt humanæ vitæ conditio; ex invidia quoque & malitia multa magnis viris immeritis affingi peccata proclive eſt. Imperii modeſtia, religionis amore, bonarum artium ſtudio, forma haud dubium juſti, mitis, benefici, ac vere Chriſtiani Regis, ac ſpeculum in quod omnes Hiſpani Principes intueantur,

tur,